නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

මජ්ඣිමනිකායෙ

මූලපණ්ණාස-ටීකා

(පඨමො භාගො)

ගන්ථාරම්භකථාවණ්ණනා

1. සංවණ්ණනාරම්භෙ රතනත්තයවන්දනා සංවණ්ණෙතබ්බස්ස ධම්මස්ස පභවනිස්සයවිසුද්ධිපටිවෙදනත්ථං, තං පන ධම්මසංවණ්ණනාසු විඤ්ඤූනං බහුමානුප්පාදනත්ථං, තං සම්මදෙව තෙසං උග්ගහධාරණාදික්කමලද්ධබ්බාය සම්මාපටිපත්තියා සබ්බහිතසුඛනිප්ඵාදනත්ථං. අථ වා මඞ්ගලභාවතො, සබ්බකිරියාසු පුබ්බකිච්චභාවතො, පණ්ඩිතෙහි සමාචරිතභාවතො, ආයතිං පරෙසං දිට්ඨානුගතිආපජ්ජනතො ච සංවණ්ණනායං රතනත්තයපණාමකිරියා. අථ වා රතනත්තයපණාමකරණං පූජනීයපූජාපුඤ්ඤවිසෙසනිබ්බත්තනත්ථං. තං අත්තනො යථාලද්ධසම්පත්තිනිමිත්තකස්ස කම්මස්ස බලානුප්පදානත්ථං. අන්තරා ච තස්ස අසඞ්කොචනත්ථං. තදුභයං අනන්තරායෙන අට්ඨකථාය පරිසමාපනත්ථං. ඉදමෙව ච පයොජනං ආචරියෙන ඉධාධිප්පෙතං. තථා හි වක්ඛති ‘‘ඉති මෙ පසන්නමතිනො…පෙ…. තස්සානුභාවෙනා’’ති. වත්ථුත්තයපූජාහි නිරතිසයපුඤ්ඤක්ඛෙත්තසංබුද්ධියා අපරිමෙය්‍යපභාවො පුඤ්ඤාතිසයොති බහුවිධන්තරායෙපි ලොකසන්නිවාසෙ අන්තරායනිබන්ධනසකලසංකිලෙසවිද්ධංසනාය පහොති. භයාදිඋපද්දවඤ්ච නිවාරෙති. යථාහ –

‘‘පූජාරහෙ පූජයතො. බුද්ධෙ යදි ච සාවකෙ’’තිආදි (ධ. ප. 195; අප. 1.10.1), තථා –

‘‘යෙ, භික්ඛවෙ, බුද්ධෙ පසන්නා, අග්ගෙ තෙ පසන්නා, අග්ගෙ ඛො පන පසන්නානං අග්ගො විපාකො හොතී’’තිආදි (ඉතිවු. 90, 91),

> ‘‘බුද්ධොති කිත්තයන්තස්ස, කායෙ භවති යා පීති;
> වරමෙව හි සා පීති, කසිණෙනපි ජම්බුදීපස්ස.
>
> ධම්මොති කිත්තයන්තස්ස…පෙ…. කසිණෙනපි ජම්බුදීපස්ස;
> සඞ්ඝොති කිත්තයන්තස්ස…පෙ…. කසිණෙනපි ජම්බුදීපස්සා’’ති. (ඉතිවු. අට්ඨ. 90),

තථා –

‘‘යස්මිං මහානාම සමයෙ අරියසාවකො තථාගතං අනුස්සරති, නෙවස්ස තස්මිං සමයෙ රාගපරියුට්ඨිතං චිත්තං හොති, න දොස…පෙ…. න මොහපරියුට්ඨිතං චිත්තං හොතී’’තිආදි (අ. නි. 6.10; 11.11),

> ‘‘අරඤ්ඤෙ රුක්ඛමූලෙ වා…පෙ….
> භයං වා ඡම්භිතත්තං වා,
> ලොමහංසො න හෙස්සතී’’ති ච. (සං. නි. 2.249);

තත්ථ යස්ස වත්ථුත්තයස්ස වන්දනං කත්තුකාමො, තස්ස ගුණාතිසයයොගසන්දස්සනත්ථං **‘‘කරුණාසීතලහදය’’**න්තිආදිනා ගාථාත්තයමාහ. ගුණාතිසයයොගෙන හි වන්දනාරහභාවො, වන්දනාරහෙ ච කතා වන්දනා යථාධිප්පෙතං පයොජනං සාධෙතීති. තත්ථ යස්සා දෙසනාය සංවණ්ණනං කත්තුකාමො. සා න විනයදෙසනා විය කරුණාප්පධානා, නාපි අභිධම්මදෙසනා විය පඤ්ඤාප්පධානා , අථ ඛො කරුණාපඤ්ඤාප්පධානාති තදුභයප්පධානමෙව තාව සම්මාසම්බුද්ධස්ස ථොමනං කාතුං තම්මූලකත්තා සෙසරතනානං ‘‘කරුණාසීතලහදය’’න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ කිරතීති කරුණා, පරදුක්ඛං වික්ඛිපති අපනෙතීති අත්ථො. අථ වා කිණාතීති කරුණා, පරදුක්ඛෙ සති කාරුණිකං හිංසති විබාධතීති අත්ථො. පරදුක්ඛෙ සති සාධූනං කම්පනං හදයඛෙදං කරොතීති වා කරුණා. අථ වා කමිති සුඛං, තං රුන්ධතීති කරුණා. එසා හි පරදුක්ඛාපනයනකාමතාලක්ඛණා අත්තසුඛනිරපෙක්ඛතාය කාරුණිකානං සුඛං රුන්ධති විබන්ධතීති අත්ථො . කරුණාය සීතලං කරුණාසීතලං, කරුණාසීතලං හදයං අස්සාති කරුණාසීතලහදයො, තං **කරුණාසීතලහදයං**.

තත්ථ කිඤ්චාපි පරෙසං හිතොපසංහාරසුඛාදිඅපරිහානිච්ඡනසභාවතාය, බ්‍යාපාදාරතීනං උජුවිපච්චනීකතාය ච පරසත්තසන්තානගතසන්තාපවිච්ඡෙදනාකාරප්පවත්තියා මෙත්තාමුදිතානම්පි චිත්තසීතලභාවකාරණතා උපලබ්භති,

තථාපි පරදුක්ඛාපනයනාකාරප්පවත්තියා පරූපතාපාසහනරසා අවිහිංසාභූතා කරුණාව විසෙසෙන භගවතො චිත්තස්ස චිත්තපස්සද්ධි විය සීතිභාවනිමිත්තන්ති වුත්තං **"කරුණාසීතලහදය"**න්ති. කරුණාමුඛෙන වා මෙත්තාමුදිතානම්පි හදයසීතලභාවකාරණතා වුත්තාති දට්ඨබ්බං. අථ වා අසාධාරණඤාණවිසෙසනිබන්ධනභූතා සාතිසයං නිරවසෙසඤ්ච සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං විය සවිසයබ්‍යාපිතාය මහාකරුණාභාවං උපගතා කරුණාව භගවතො අතිසයෙන හදයසීතලභාවහෙතූති ආහ **"කරුණාසීතලහදය"**න්ති. අථ වා සතිපි මෙත්තාමුදිතානං සාතිසයෙ හදයසීතිභාවනිබන්ධනත්තෙ සකලබුද්ධගුණවිසෙසකාරණතාය තාසම්පි කාරණන්ති කරුණාව භගවතො "හදයසීතලභාවකාරණ"න්ති වුත්තා. කරුණානිදානා හි සබ්බෙපි බුද්ධගුණා. කරුණානුභාවනිබ්බාපියමානසංසාරදුක්ඛසන්තාපස්ස හි භගවතො පරදුක්ඛාපනයනකාමතාය අනෙකානිපි අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානි කප්පානං අකිලන්තරූපස්සෙව නිරවසෙසබුද්ධකරධම්මසම්භරණනිරතස්ස සමධිගතධම්මාධිපතෙය්‍යස්ස ච සන්නිහිතෙසුපි සත්තසඞ්ඛාරසමුපනීතහදයූපතාපනිමිත්තෙසු න ඊසකම්පි චිත්තසීතිභාවස්ස අඤ්ඤථත්තමහොසීති. එතස්මිඤ්ච අත්ථවිකප්පෙ තීසුපි අවත්ථාසු භගවතො කරුණා සඞ්ගහිතාති දට්ඨබ්බං.

පජානාතීති පඤ්ඤා, යථාසභාවං පකාරෙහි පටිවිජ්ඣතීති අත්ථො. පඤ්ඤාව ඤෙය්‍යාවරණප්පහානතො පකාරෙහි ධම්මසභාවජොතනට්ඨෙන පජ්ජොතොති පඤ්ඤාපජ්ජොතො. සවාසනප්පහානතො විසෙසෙන හතං සමුග්ඝාතිතං විහතං, පඤ්ඤාපජ්ජොතෙන විහතං පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතං. මුය්හන්ති තෙන, සයං වා මුය්හති, මොහනමත්තමෙව වා තන්ති මොහො, අවිජ්ජා, ස්වෙව විසයසභාවපටිච්ඡාදනතො අන්ධකාරසරික්ඛතාය තමො වියාති තමො, පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතො මොහතමො එතස්සාති පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතමොහතමො, තං **පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතමොහතමං**. සබ්බෙසම්පි හි ඛීණාසවානං සතිපි පඤ්ඤාපජ්ජොතෙන අවිජ්ජන්ධකාරස්ස විහතභාවෙ සද්ධාවිමුත්තෙහි විය දිට්ඨිප්පත්තානං සාවකෙහි පච්චෙකසම්බුද්ධෙහි ච සවාසනප්පහානෙන සම්මාසම්බුද්ධානං කිලෙසප්පහානස්ස විසෙසො විජ්ජතීති සාතිසයෙන අවිජ්ජාපහානෙන භගවන්තං ථොමෙන්තො ආහ **"පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතමොහතම"**න්ති.

අථ වා අන්තරෙන පරොපදෙසං අත්තනො සන්තානෙ අච්චන්තං අවිජ්ජන්ධකාරවිගමස්ස නිබ්බත්තිතත්තා, තථා සබ්බඤ්ඤුතාය බලෙසු ච වසීභාවස්ස සමධිගතත්තා, පරසන්තතියඤ්ච ධම්මදෙසනාතිසයානුභාවෙන සම්මදෙව තස්ස පවත්තිතත්තා භගවාව විසෙසතො මොහතමවිගමෙන ථොමෙතබ්බොති ආහ **"පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතමොහතම"**න්ති. ඉමස්මිඤ්ච අත්ථවිකප්පෙ "පඤ්ඤාපජ්ජොතො"ති පදෙන භගවතො පටිවෙධපඤ්ඤා විය දෙසනාපඤ්ඤාපි සාමඤ්ඤනිද්දෙසෙන, එකසෙසනයෙන වා සඞ්ගහිතාති දට්ඨබ්බං.

අථ වා භගවතො ඤාණස්ස ඤෙය්‍යපරියන්තිකත්තා සකලඤෙය්‍යධම්මසභාවාවබොධනසමත්ථෙන අනාවරණඤාණසඞ්ඛාතෙන පඤ්ඤාපජ්ජොතෙන සබ්බඤෙය්‍යධම්මසභාවච්ඡාදකස්ස මොහන්ධකාරස්ස විධමිතත්තා අනඤ්ඤසාධාරණො භගවතො මොහතමවිනාසොති කත්වා වුත්තං **"පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතමොහතම"**න්ති. එත්ථ ච මොහතමවිධමනන්තෙ අධිගතත්තා අනාවරණඤාණං කාරණූපචාරෙන සසන්තානෙ මොහතමවිධමනන්ති දට්ඨබ්බං. අභිනීහාරසම්පත්තියා සවාසනප්පහානමෙව හි කිලෙසානං ඤෙය්‍යාවරණප්පහානන්ති, පරසන්තානෙ පන මොහතමවිධමනස්ස කාරණභාවතො අනාවරණඤාණං "මොහතමවිධමන"න්ති වුච්චතීති.

කිං පන කාරණං අවිජ්ජාසමුග්ඝාතොයෙවෙකො පහානසම්පත්තිවසෙන භගවතො ථොමනානිමිත්තං ගය්හති, න පන සාතිසයං නිරවසෙසකිලෙසප්පහානන්ති? තප්පහානවචනෙනෙව තදෙකට්ඨතාය සකලසංකිලෙසගණසමුග්ඝාතස්ස ජොතිතභාවතො. න හි සො තාදිසො කිලෙසො අත්ථි, යො නිරවසෙසඅවිජ්ජාප්පහානෙන න පහීයතීති.

අථ වා විජ්ජා විය සකලකුසලධම්මසමුප්පත්තියා නිරවසෙසාකුසලධම්මනිබ්බත්තියා සංසාරප්පවත්තියා ච අවිජ්ජා පධානකාරණන්ති තබ්බිඝාතවචනෙන සකලසංකිලෙසගණසමුග්ඝාතො වුත්තොයෙව හොතීති වුත්තං **"පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතමොහතම"**න්ති.

නරා ච අමරා ච නරාමරා, සහ නරාමරෙහීති සනරාමරො, සනරාමරො ච සො ලොකො චාති සනරාමරලොකො. තස්ස ගරූති සනරාමරලොකගරු, තං **සනරාමරලොකගරුං**. එතෙන දෙවමනුස්සානං විය තදවසිට්ඨසත්තානම්පි යථාරහං ගුණවිසෙසාවහතාය භගවතො උපකාරිතං දස්සෙති. න චෙත්ථ පධානාප්පධානභාවො චොදෙතබ්බො. අඤ්ඤො හි සද්දක්කමො, අඤ්ඤො අත්ථක්කමො. එදිසෙසු හි සමාසපදෙසු පධානම්පි අප්පධානං විය නිද්දිසීයති යථා "සරාජිකාය පරිසාය"ති (චූළව. 336). කාමඤ්චෙත්ථ සත්තසඞ්ඛාරොකාසවසෙන තිවිධො ලොකො, ගරුභාවස්ස පන අධිප්පෙතත්තා ගරුකරණසමත්ථස්සෙව යුජ්ජනතො සත්තලොකස්ස වසෙන අත්ථො ගහෙතබ්බො. සො හි ලොකීයන්ති එත්ථ පුඤ්ඤපාපානි තබ්බිපාකො චාති "ලොකො"ති වුච්චති. අමරග්ගහණෙන චෙත්ථ උපපත්තිදෙවා අධිප්පෙතා.

අථ වා සමූහත්ථො ලොකසද්දො සමුදායවසෙන ලොකීයති පඤ්ඤාපීයතීති. සහ නරෙහීති සනරා, සනරා ච තෙ අමරා චාති සනරාමරා, තෙසං ලොකොති සනරාමරලොකොති පුරිමනයෙනෙව යොජෙතබ්බං. අමරසද්දෙන චෙත්ථ විසුද්ධිදෙවාපි සඞ්ගය්හන්ති. තෙ හි මරණාභාවතො පරමත්ථතො අමරා. නරාමරානංයෙව ච ගහණං

උක්කට්ඨනිද්දෙසවසෙන යථා ‘‘සත්ථා දෙවමනුස්සාන’’න්ති (දී. නි. 1.157). තථා හි සබ්බානත්ථපරිහාරපුබ්බඞ්ගමාය නිරවසෙසහිතසුඛවිධානතප්පරාය නිරතිසයාය පයොගසම්පත්තියා සදෙවමනුස්සාය පජාය අච්චන්තුපකාරිතාය අපරිමිතනිරුපමප්පභාවගුණවිසෙසසමඞ්ගිතාය ච සබ්බසත්තුත්තමො භගවා අපරිමාණාසු ලොකධාතූසු අපරිමාණානං සත්තානං උත්තමගාරවට්ඨානං. තෙන වුත්තං **‘‘සනරාමරලොකගරු’’**න්ති.

සොභනං ගතං ගමනං එතස්සාති සුගතො. භගවතො හි වෙනෙය්‍යජනුපසඞ්කමනං එකන්තෙන තෙසං හිතසුඛනිප්ඵාදනතො සොභනං, තථා ලක්ඛණානුබ්‍යඤ්ජනපටිමණ්ඩිතරූපකායතාය දුතවිලම්බිත-ඛලිතානුකඩ්ඪන-නිප්පීළනුක්කුටික-කුටිලාකුලතාදි-දොසරහිත-මවහසිත-රාජහංස- වසභවාරණ-මිගරාජගමනං කායගමනං ඤාණගමනඤ්ච විපුලනිම්මලකරුණා-සතිවීරියාදි-ගුණවිසෙසසහිතමභිනීහාරතො යාව මහාබොධිං අනවජ්ජතාය සොභනමෙවාති. අථ වා සයම්භුඤාණෙන සකලම්පි ලොකං පරිඤ්ඤාභිසමයවසෙන පරිජානන්තො ඤාණෙන සම්මා ගතො අවගතොති සුගතො. තථා ලොකසමුදයං පහානාභිසමයවසෙන පජහන්තො අනුප්පත්තිධම්මතං ආපාදෙන්තො සම්මා ගතො අතීතොති සුගතො, ලොකනිරොධං නිබ්බානං සච්ඡිකිරියාභිසමයවසෙන සම්මා ගතො අධිගතොති සුගතො, ලොකනිරොධගාමිනිං පටිපදං භාවනාභිසමයවසෙන සම්මා ගතො පටිපන්නොති සුගතො. ‘‘සොතාපත්තිමග්ගෙන යෙ කිලෙසා පහීනා, තෙ කිලෙසෙ න පුනෙති න පච්චෙති න පච්චාගච්ඡතීති සුගතො’’තිආදිනා (මහානි. 38; චූළනි. 27) නයෙන අයමත්ථො විභාවෙතබ්බො. අථ වා සුන්දරං ඨානං සම්මාසම්බොධිං, නිබ්බානමෙව වා ගතො අධිගතොති සුගතො. යස්මා වා භූතං තච්ඡං අත්ථසංහිතං වෙනෙය්‍යානං යථාරහං කාලයුත්තමෙව ච ධම්මං භාසති, තස්මා සම්මා ගදති වදතීති සුගතො ද-කාරස්ස ත-කාරං කත්වා. ඉති සොභනගමනතාදීහි සුගතො, තං **සුගතං.**

පුඤ්ඤාපාපකම්මෙහි උපපජ්ජනවසෙන ගන්තබ්බතො ගතියො, උපපත්තිභවවිසෙසා. තා පන නිරයාදිවසෙන පඤ්චවිධා. තාහි සකලස්සපි භවගාමිකම්මස්ස අරියමග්ගාධිගමෙන අවිපාකාරහභාවකරණෙන නිවත්තිතත්තා භගවා පඤ්චහිපි ගතීහි සුට්ඨු මුත්තො විසංයුත්තොති ආහ **‘‘ගතිවිමුත්ත’’**න්ති. එතෙන භගවතො කත්ථචිපි ගතියා අපරියාපන්නතං දස්සෙති, යතො භගවා ‘‘දෙවාතිදෙවො’’ති වුච්චති. තෙනෙවාහ –

> ‘‘යෙන දෙවූපපත්‍යස්ස, ගන්ධබ්බො වා විහඞ්ගමො;
> යක්ඛත්තං යෙන ගච්ඡෙය්‍යං, මනුස්සත්තඤ්ච අබ්බජෙ;
> තෙ මය්හං ආසවා ඛීණා, විද්ධස්තා විනළීකතා’’ති. (අ. නි. 4.36);

තංතංගතිසංවත්තනකානඤ්හි කම්මකිලෙසානං අග්ගමග්ගෙන බොධිමූලෙයෙව සුප්පහීනත්තා නත්ථි භගවතො ගතිපරියාපන්නතාති අච්චන්තමෙව භගවා සබ්බභවයොනිගති-විඤ්ඤාණට්ඨිති-සත්තාවාස-සත්තනිකායෙහි පරිමුත්තො, තං **ගතිවිමුත්තං. වන්දෙ**ති නමාමි, ථොමෙමීති වා අත්ථො.

අථ වා **ගතිවිමුත්ත**න්ති අනුපාදිසෙසනිබ්බානධාතුප්පත්තියා භගවන්තං ථොමෙති. එත්ථ හි ද්වීහි ආකාරෙහි භගවතො ථොමනා වෙදිතබ්බා අත්තහිතසම්පත්තිතො පරහිතපටිපත්තිතො ච. තෙසු අත්තහිතසම්පත්ති අනාවරණඤාණාධිගමතො සවාසනානං සබ්බෙසං කිලෙසානං අච්චන්තප්පහානතො අනුපාදිසෙසනිබ්බානප්පත්තිතො ච වෙදිතබ්බා, පරහිතපටිපත්ති ලාභසක්කාරාදිනිරපෙක්ඛචිත්තස්ස සබ්බදුක්ඛනිය්‍යානිකධම්මදෙසනතො විරුද්ධෙසුපි නිච්චං හිතජ්ඣාසයතො ඤාණපරිපාකකාලාගමනතො ච. සා පනෙත්ථ ආසයතො පයොගතො ච දුවිධා පරහිතපටිපත්ති, තිවිධා ච අත්තහිතසම්පත්ති පකාසිතා හොති. කථං? ‘‘කරුණාසීතලහදය’’න්ති එතෙන ආසයතො පරහිතපටිපත්ති, සම්මාගදනත්ථෙන සුගතසද්දෙන පයොගතො පරහිතපටිපත්ති, ‘‘පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතමොහතමං ගතිවිමුත්ත’’න්ති එතෙහි චතුසච්චපටිවෙධත්ථෙන ච සුගතසද්දෙන තිවිධාපි අත්තහිතසම්පත්ති, අවසිට්ඨට්ඨෙන තෙන ‘‘පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතමොහතම’’න්ති එතෙන වාපි සබ්බාපි අත්තහිතසම්පත්තිපරහිතපටිපත්ති පකාසිතා හොතීති.

අථ වා තීහි ආකාරෙහි භගවතො ථොමනා වෙදිතබ්බා – හෙතුතො ඵලතො උපකාරතො ච. තත්ථ **හෙතු** මහාකරුණා, සා පඨමපදෙන දස්සිතා. **ඵලං** චතුබ්බිධං ඤාණසම්පදා පහානසම්පදා ආනුභාවසම්පදා රූපකායසම්පදා චාති. තාසු ඤාණපහානසම්පදා දුතියපදෙන සච්චපටිවෙධත්ථෙන ච සුගතසද්දෙන පකාසිතා හොන්ති, ආනුභාවසම්පදා පන තතියපදෙන, රූපකායසම්පදා යථාවුත්තකායගමනසොභනත්ථෙන සුගතසද්දෙන ලක්ඛණානුබ්‍යඤ්ජනපාරිපූරියා විනා තදභාවතො. **උපකාරො** අනන්තරං අබාහිරං කරිත්වා තිවිධයානමුඛෙන විමුත්තිධම්මදෙසනා. සො සම්මාගදනත්ථෙන සුගතසද්දෙන පකාසිතො හොතීති වෙදිතබ්බං.

තත්ථ ‘‘කරුණාසීතලහදය’’න්ති එතෙන සම්මාසම්බොධියා මූලං දස්සෙති. මහාකරුණාසඤ්චොදිතමානසො හි භගවා සංසාරපඞ්කතො සත්තානං සමුද්ධරණත්ථං කතාභිනීහාරො අනුපුබ්බෙන පාරමියො පූරෙත්වා අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අධිගතොති කරුණා සම්මාසම්බොධියා මූලං. ‘‘පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතමොහතම’’න්ති එතෙන සම්මාසම්බොධිං දස්සෙති . අනාවරණඤාණපදට්ඨානඤ්හි මග්ගඤාණං, මග්ගඤාණපදට්ඨානඤ්ච අනාවරණඤාණං ‘‘සම්මාසම්බොධී’’ති වුච්චතීති. සම්මාගමනත්ථෙන සුගතසද්දෙන සම්මාසම්බොධියා පටිපත්තිං දස්සෙති ලීනුද්ධච්චපතිට්ඨානායූහනකාමසුඛල්ලිකත්තකිලමථානුයොගසස්සතුච්ඡෙදාභිනිවෙසාදි අන්තද්වයරහිතාය කරුණාපඤ්ඤාපරිග්ගහිතාය මජ්ඣිමාය පටිපත්තියා පකාසනතො සුගතසද්දස්ස. ඉතරෙහි සම්මාසම්බොධියා පධානාප්පධානභෙදං පයොජනං දස්සෙති. සංසාරමහොඝතො සත්තසන්තාරණඤ්හෙත්ථ පධානං පයොජනං, තදඤ්ඤමප්පධානං. තෙසු පධානෙන පරහිතපටිපත්තිං දස්සෙති, ඉතරෙන අත්තහිතසම්පත්තිං, තදුභයෙන අත්තහිතාය

පටිපන්නාදීසු චතූසු පුග්ගලෙසු භගවතො චතුත්ථපුග්ගලභාවං දස්සෙති. තෙන ච අනුත්තරදක්ඛිණෙය්‍යභාවං උත්තමවන්දනීයභාවං අත්තනො ච වන්දනකිරියාය ඛෙත්තඞ්ගතභාවං දස්සෙති.

එත්ථ ච කරුණාගහණෙන ලොකියෙසු මහග්ගතභාවප්පත්තාසාධාරණගුණදීපනතො භගවතො සබ්බලොකියගුණසම්පත්ති දස්සිතා හොති, පඤ්ඤාගහණෙන සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණපදට්ඨානමග්ගඤාණදීපනතො සබ්බලොකුත්තරගුණසම්පත්ති. තදුභයග්ගහණසිද්ධො හි අත්ථො ''සනරාමරලොකගරු''න්තිආදිනා විපඤ්චීයතීති. කරුණාගහණෙන ච උපගමනං නිරුපක්කිලෙසං දස්සෙති, පඤ්ඤාගහණෙන අපගමනං. තථා කරුණාගහණෙන ලොකසමඤ්ඤානුරූපං භගවතො පවත්තිං දස්සෙති ලොකවොහාරවිසයත්තා කරුණාය, පඤ්ඤාගහණෙන සමඤ්ඤාය අනතිධාවනං සභාවානවබොධෙන හි ධම්මානං සමඤ්ඤං අතිධාවිත්වා සත්තාදිපරාමසනං හොතීති. තථා කරුණාගහණෙන මහාකරුණාසමාපත්තිවිහාරං දස්සෙති, පඤ්ඤාගහණෙන තීසු කාලෙසු අප්පටිහතඤාණං චතුසච්චඤාණං චතුපටිසම්භිදාඤාණං චතුවෙසාරජ්ජඤාණං.

කරුණාගහණෙන මහාකරුණාසමාපත්තිඤාණස්ස ගහිතත්තා සෙසාසාධාරණඤාණානි, ඡ අභිඤ්ඤා, අට්ඨසු පරිසාසු අකම්පනඤාණානි, දස බලානි, චුද්දස බුද්ධඤාණානි, සොළස ඤාණචරියා, අට්ඨාරස බුද්ධධම්මා, චතුචත්තාලීස ඤාණවත්ථූනි, සත්තසත්තතිඤාණවත්ථූනීති එවමාදීනං අනෙකෙසං පඤ්ඤාපභෙදානං වසෙන ඤාණචාරං දස්සෙති. තථා කරුණාගහණෙන චරණසම්පත්තිං, පඤ්ඤාගහණෙන විජ්ජාසම්පත්තිං. කරුණාගහණෙන අත්තාධිපතිතා, පඤ්ඤාගහණෙන ධම්මාධිපතිතා. කරුණාගහණෙන ලොකනාථභාවො, පඤ්ඤාගහණෙන අත්තනාථභාවො. තථා කරුණාගහණෙන පුබ්බකාරිභාවො, පඤ්ඤාගහණෙන කතඤ්ඤුතා. තථා කරුණාගහණෙන අපරන්තපතා, පඤ්ඤාගහණෙන අනත්තන්තපතා. කරුණාගහණෙන වා බුද්ධකරධම්මසිද්ධි, පඤ්ඤාගහණෙන බුද්ධභාවසිද්ධි. තථා කරුණාගහණෙන පරෙසං තාරණං, පඤ්ඤාගහණෙන සයං තරණං. තථා කරුණාගහණෙන සබ්බසත්තෙසු අනුග්ගහචිත්තතා, පඤ්ඤාගහණෙන සබ්බධම්මෙසු විරත්තචිත්තතා දස්සිතා හොති.

සබ්බෙසඤ්ච බුද්ධගුණානං කරුණා ආදි තන්නිදානභාවතො, පඤ්ඤා පරියොසානං තතො උත්තරි කරණීයාභාවතො. ඉති ආදිපරියොසානදස්සනෙන සබ්බෙ බුද්ධගුණා දස්සිතා හොන්ති. තථා කරුණාගහණෙන සීලක්ඛන්ධපුබ්බඞ්ගමො සමාධික්ඛන්ධො දස්සිතො හොති. කරුණානිදානඤ්හි සීලං තතො පාණාතිපාතාදිවිරතිප්පවත්තිතො, සා ච ඣානත්තයසම්පයොගිනීති. පඤ්ඤාවචනෙන පඤ්ඤාක්ඛන්ධො. සීලඤ්ච සබ්බබුද්ධගුණානං ආදි, සමාධි මජ්ඣෙ, පඤ්ඤා පරියොසානන්ති එවම්පි ආදිමජ්ඣපරියොසානකල්‍යාණදස්සනෙන සබ්බෙ බුද්ධගුණා දස්සිතා හොන්ති නයතො දස්සිතත්තා. එසො එව හි නිරවසෙසතො බුද්ධගුණානං දස්සනුපායො, යදිදං නයග්ගාහණං. අඤ්ඤථා කො නාම සමත්ථො භගවතො ගුණෙ අනුපදං නිරවසෙසතො දස්සෙතුං. තෙනෙවාහ –

> ''බුද්ධොපි බුද්ධස්ස භණෙය්‍ය වණ්ණං;
> කප්පම්පි චෙ අඤ්ඤමභාසමානො.
>
> ඛීයෙථ කප්පො චිරදීඝමන්තරෙ;
> වණ්ණො න ඛීයෙථ තථාගතස්සා''ති. (දී. නි. අට්ඨ. 1.305; 3.141; ම. නි. අට්ඨ. 2.425; උදා. අට්ඨ. 53; අප. අට්ඨ. 2.7.20; බු. වං. අට්ඨ. 4.4; චරියා. අට්ඨ. 3.122 පකිණ්ණකකථා);

තෙනෙව ච ආයස්මතා සාරිපුත්තත්ථෙරෙනපි බුද්ධගුණපරිච්ඡෙදනං පති අනුයුත්තෙන ''නො හෙතං, භන්තෙ''ති පටික්ඛිපිත්වා ''අපිච මෙ, භන්තෙ, ධම්මන්වයො විදිතො''ති (දී. නි. 2.146) වුත්තං.

2. එවං සඞ්ඛෙපෙන සකලසබ්බඤ්ඤුගුණෙහි භගවන්තං අභිත්ථවිත්වා ඉදානි සද්ධම්මං ථොමෙතුං **''බුද්ධොපී''**තිආදිමාහ. තත්ථ **බුද්ධො**ති කත්තුනිද්දෙසො. **බුද්ධභාව**න්ති කම්මනිද්දෙසො. **භාවෙත්වා සච්ඡිකත්වා**ති ච පුබ්බකාලකිරියානිද්දෙසො . **ය**න්ති අනියමතො කම්මනිද්දෙසො. **උපගතො**ති අපරකාලකිරියානිද්දෙසො. **වන්දෙ**ති කිරියානිද්දෙසො. **ත**න්ති නියමනං. **ධම්ම**න්ති වන්දනකිරියාය කම්මනිද්දෙසො. **ගතමලං අනුත්තර**න්ති ච තබ්බිසෙසනං.

තත්ථ බුද්ධසද්දස්ස තාව ''බුජ්ඣිතා සච්චානීති බුද්ධො, බොධෙතා පජායාති බුද්ධො''තිආදිනා **නිද්දෙසනයෙන** (මහානි. 192; චූළනි. 97) අත්ථො වෙදිතබ්බො. අථ වා සවාසනාය අඤ්ඤාණනිද්දාය අච්චන්තවිගමතො, බුද්ධියා වා විකසිතභාවතො බුද්ධවාති **බුද්ධො** ජාගරණවිකසනත්ථවසෙන. අථ වා කස්සචිපි ඤෙය්‍යධම්මස්ස අනවබුද්ධස්ස අභාවෙන ඤෙය්‍යවිසෙසස්ස කම්මභාවෙන අග්ගහණතො කම්මවචනිච්ඡාය අභාවෙන අවගමනත්ථවසෙනෙව කත්තුනිද්දෙසො ලබ්භතීති බුද්ධවාති **බුද්ධො** යථා ''දික්ඛිතො න දදාතී''ති. අත්ථතො පන පාරමිතාපරිභාවිතො සයම්භුඤාණෙන සහ වාසනාය විහතවිද්ධස්තනිරවසෙසකිලෙසො මහාකරුණාසබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණාදිඅපරිමෙය්‍යගුණගණාධාරො ඛන්ධසන්තානො බුද්ධො. යථාහ –

> ''බුද්ධොති යො සො භගවා සයම්භූ. අනාචරියකො පුබ්බෙ අනනුස්සුතෙසු ධම්මෙසු සාමං සච්චානි අභිසම්බුජ්ඣි, තත්ථ ච සබ්බඤ්ඤුතං පත්තො බලෙසු ච වසීභාව''න්ති (මහානි. 192; චූළනි. 97; පටි. ම. 3.161).

අපි-සද්දො සම්භාවනෙ. තෙන ‘‘එවං ගුණවිසෙසයුත්තො සොපි නාම භගවා’’ති වක්ඛමානගුණෙ ධම්මෙ සම්භාවනං දීපෙති. **බුද්ධභාව**න්ති සම්මාසම්බොධිං. **භාවෙත්වා**ති උප්පාදෙත්වා වඩ්ඪෙත්වා ච. **සච්ඡිකත්වා**ති පච්චක්ඛං කත්වා. **උපගතො**ති පත්තො, අධිගතොති අත්ථො. එතස්ස ‘‘බුද්ධභාව’’න්ති එතෙන සම්බන්ධො. **ගතමල**න්ති විගතමලං, නිද්දොසන්ති අත්ථො. **වන්දෙ**ති පණමාමි, ථොමෙමි වා. **අනුත්තර**න්ති උත්තරරහිතං, ලොකුත්තරන්ති අත්ථො. **ධම්ම**න්ති යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජමානෙ අපායතො ච සංසාරතො ච අපතමානෙ කත්වා ධාරෙතීති ධම්මො. අයඤ්හෙත්ථ සඞ්ඛෙපත්ථො – එවං විවිධගුණගණසමන්නාගතො බුද්ධොපි භගවා යං අරියමග්ගසඞ්ඛාතං ධම්මං භාවෙත්වා, ඵලනිබ්බානසඞ්ඛාතං පන සච්ඡිකත්වා අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අධිගතො, තමෙතං බුද්ධානම්පි බුද්ධභාවහෙතුභූතං සබ්බදොසමලරහිතං අත්තනො උත්තරිතරාභාවෙන අනුත්තරං පටිවෙධසද්ධම්මං නමාමීති. පරියත්තිසද්ධම්මස්සාපි තප්පකාසනත්තා ඉධ සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො.

අථ වා ‘‘අභිධම්මනයසමුද්දං අධිගච්ඡි, තීණි පිටකානි සම්මසී’’ති ච අට්ඨකථායං වුත්තත්තා පරියත්තිධම්මස්සපි සච්ඡිකිරියාසම්මසනපරියායො ලබ්භතීති සොපි ඉධ වුත්තො එවාති දට්ඨබ්බං. තථා ‘‘යං ධම්මං භාවෙත්වා සච්ඡිකත්වා’’ති ච වුත්තත්තා බුද්ධකරධම්මභූතාහි පාරමිතාහි සහ පුබ්බභාගෙ අධිසීලසික්ඛාදයොපි ඉධ ධම්මසද්දෙන සඞ්ගහිතාති වෙදිතබ්බං. තාපි හි මලපටිපක්ඛතාය ගතමලා අනඤ්ඤසාධාරණතාය අනුත්තරා චාති. තථා හි සත්තානං සකලවට්ටදුක්ඛනිස්සරණත්ථාය කතමහාභිනීහාරො මහාකරුණාධිවාසපෙසලජ්ඣාසයො පඤ්ඤාවිසෙසපරිධොතනිම්මලානං දානදමසංයමාදීනං උත්තමධම්මානං සතසහස්සාධිකානි කප්පානං චත්තාරි අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානි සක්කච්චං නිරන්තරං නිරවසෙසානං භාවනාපච්චක්ඛකරණෙහි කම්මාදීසු අධිගතවසීභාවො අච්ඡරියාචින්තෙය්‍යමහානුභාවො අධිසීලාධිචිත්තානං පරමුක්කංසපාරමිප්පත්තො භගවා පච්චයාකාරෙ චතුවීසතිකොටිසතසහස්සමුඛෙන මහාවජිරඤාණං පෙසෙත්වා අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධොති.

එත්ථ ච ‘‘භාවෙත්වා’’ති එතෙන විජ්ජාසම්පදාය ධම්මං ථොමෙති, ‘‘සච්ඡිකත්වා’’ති එතෙන විමුත්තිසම්පදාය. තථා පඨමෙන ඣානසම්පදාය, දුතියෙන විමොක්ඛසම්පදාය. පඨමෙන වා සමාධිසම්පදාය, දුතියෙන සමාපත්තිසම්පදාය. අථ වා පඨමෙන ඛයෙඤාණභාවෙන, දුතියෙන අනුප්පාදෙඤාණභාවෙන. පුරිමෙන වා විජ්ජූපමතාය, දුතියෙන වජිරූපමතාය. පුරිමෙන වා විරාගසම්පත්තියා, දුතියෙන නිරොධසම්පත්තියා. තථා පඨමෙන නිය්‍යානභාවෙන, දුතියෙන නිස්සරණභාවෙන. පඨමෙන වා හෙතුභාවෙන, දුතියෙන අසඞ්ඛතභාවෙන. පඨමෙන වා දස්සනභාවෙන, දුතියෙන විවෙකභාවෙන. පඨමෙන වා අධිපතිභාවෙන, දුතියෙන අමතභාවෙන ධම්මං ථොමෙති. අථ වා ‘‘යං ධම්මං භාවෙත්වා බුද්ධභාවං උපගතො’’ති එතෙන ස්වාක්ඛාතතාය ධම්මං ථොමෙති. ‘‘සච්ඡිකත්වා’’ති එතෙන සන්දිට්ඨිකතාය. තථා පුරිමෙන අකාලිකතාය, පච්ඡිමෙන එහිපස්සිකතාය. පුරිමෙන වා ඔපනෙය්‍යිකතාය, පච්ඡිමෙන පච්චත්තං වෙදිතබ්බතාය ධම්මං ථොමෙති. ‘‘ගතමල’’න්ති ඉමිනා සංකිලෙසාභාවදීපනෙන ධම්මස්ස පරිසුද්ධතං දස්සෙති, ‘‘අනුත්තර’’න්ති එතෙන අඤ්ඤස්ස විසිට්ඨස්ස අභාවදීපනෙන විපුලපරිපුණ්ණතං. පඨමෙන වා පහානසම්පදං ධම්මස්ස දස්සෙති, දුතියෙන සභාවසම්පදං. භාවෙතබ්බතාය වා ධම්මස්ස ගතමලභාවො යොජෙතබ්බො . භාවනාගුණෙන හි සො දොසානං සමුග්ඝාතකො හොතීති. සච්ඡිකාතබ්බභාවෙන අනුත්තරභාවො යොජෙතබ්බො. සච්ඡිකිරියානිබ්බත්තිතො හි තදුත්තරිකරණීයාභාවතො අනඤ්ඤසාධාරණතාය අනුත්තරොති. තථා ‘‘භාවෙත්වා’’ති එතෙන සහ පුබ්බභාගසීලාදීහි සෙක්ඛා සීලසමාධිපඤ්ඤාක්ඛන්ධා දස්සිතා හොන්ති, ‘‘සච්ඡිකත්වා’’ති එතෙන සහ අසඞ්ඛතාය ධාතුයා අසෙක්ඛා සීලසමාධිපඤ්ඤාක්ඛන්ධා දස්සිතා හොන්තීති.

3. එවං සඞ්ඛෙපෙනෙව සබ්බධම්මගුණෙහි සද්ධම්මං අභිත්ථවිත්වා ඉදානි අරියසඞ්ඝං ථොමෙතුං **‘‘සුගතස්සා’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **සුගතස්සා**ති සම්බන්ධනිද්දෙසො, තස්ස ‘‘පුත්තාන’’න්ති එතෙන සම්බන්ධො. **ඔරසාන**න්ති පුත්තවිසෙසනං. **මාරසෙනමථනාන**න්ති ඔරසපුත්තභාවෙ කාරණනිද්දෙසො. තෙන කිලෙසප්පහානමෙව භගවතො ඔරසපුත්තභාවෙ කාරණං අනුජානාතීති දස්සෙති. **අට්ඨන්න**න්ති ගණනපරිච්ඡෙදනිද්දෙසො. තෙන සතිපි තෙසං සත්තවිසෙසභාවෙන අනෙකසහස්සසඞ්ඛාභාවෙ ඉමං ගණනපරිච්ඡෙදං නාතිවත්තන්තීති දස්සෙති මග්ගට්ඨඵලට්ඨභාවානාතිවත්තනතො. **සමූහ**න්ති සමුදායනිද්දෙසො. **අරියසඞ්ඝ**න්ති ගුණවිසිට්ඨසඞ්ඝාටභාවනිද්දෙසො. තෙන අසහිපි අරියපුග්ගලානං කායසාමග්ගියං අරියසඞ්ඝභාවං දස්සෙති දිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤෙන සංහතභාවතො.

තත්ථ උරසි භවා ජාතා සංවද්ධා ච ඔරසා. යථා හි සත්තානං ඔරසපුත්තා අත්තජාතතාය පිතු සන්තකස්ස දායජ්ජස්ස විසෙසෙන භාගිනො හොන්ති, එවමෙව තෙපි අරියපුග්ගලා සම්මාසම්බුද්ධස්ස ධම්මස්සවනන්තෙ අරියාය ජාතියා ජාතතාය භගවතො සන්තකස්ස විමුත්තිසුඛස්ස අරියධම්මරතනස්ස ච එකන්තභාගිනොති ඔරසා විය **ඔරසා**. අථ වා භගවතො ධම්මදෙසනානුභාවෙන අරියභූමිං ඔක්කමමානා ඔක්කන්තා ච අරියසාවකා භගවතො උරෙන වායාමජනිතාභිජාතිතාය නිප්පරියායෙන ‘‘ඔරසපුත්තා’’ති වත්තබ්බතං අරහන්ති. සාවකෙහි පවත්තියමානාපි හි ධම්මදෙසනා ‘‘භගවතො ධම්මදෙසනා’’ඉච්චෙව වුච්චති තංමූලිකත්තා ලක්ඛණාදිවිසෙසාභාවතො ච.

යදිපි අරියසාවකානං අරියමග්ගාධිගමසමයෙ භගවතො විය තදන්තරාය කරණත්ථං දෙවපුත්තමාරො, මාරවාහිනී වා න එකන්තෙන අපසාදෙති, තෙහි පන අපසාදෙතබ්බතාය කාරණෙ විමථිතෙ තෙපි විමථිතා එව නාම හොන්තීති ආහ – **‘‘මාරසෙනමථනාන’’**න්ති. ඉමස්මිං පනත්ථෙ ‘‘මාරමාරසෙනමථනාන’’න්ති වත්තබ්බෙ ‘‘මාරසෙනමථනාන’’න්ති එකදෙසසරූපෙකසෙසො කතොති දට්ඨබ්බං. අථ වා ඛන්ධාභිසඞ්ඛාරමාරානං විය දෙවපුත්තමාරස්සපි ගුණමාරණෙ සහායභාවූපගමනතො කිලෙසබලකායො ‘‘සෙනා’’ති වුච්චති. යථාහ ‘‘කාමා තෙ පඨමා සෙනා’’තිආදි (සු. නි. 438;

මහානි. 28, 68, 149). සා ච තෙහි දියඩ්ඪසහස්සභෙදා අනන්තභෙදා වා කිලෙසවාහිනී සතිධම්මවිචයවීරියසමථාදිගුණපහරණෙහි ඔධිසො විමථිතා විහතා විද්ධස්තා චාති **මාරසෙනමථනා,** අරියසාවකා. එතෙන තෙසං භගවතො අනුජාතපුත්තතං දස්සෙති.

ආරකත්තා කිලෙසෙහි, අනයෙ න ඉරියනතො, අයෙ ච ඉරියනතො අරියා නිරුත්තිනයෙන. අථ වා සදෙවකෙන ලොකෙන ‘‘සරණ’’න්ති අරණීයතො උපගන්තබ්බතො උපගතානඤ්ච තදත්ථසිද්ධිතො අරියා, අරියානං සඞ්ඝොති අරියසඞ්ඝො, අරියො ච සො සඞ්ඝො චාති වා අරියසඞ්ඝො, තං **අරියසඞ්ඝං**. භගවතො අපරභාගෙ බුද්ධධම්මරතනානම්පි සමධිගමො සඞ්ඝරතනාධීනොති අරියසඞ්ඝස්ස බහූපකාරතං දස්සෙතුං ඉධෙව **‘‘සිරසා වන්දෙ’’**ති වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

එත්ථ ච ‘‘සුගතස්ස ඔරසානං පුත්තාන’’න්ති එතෙන අරියසඞ්ඝස්ස පභවසම්පදං දස්සෙති, ‘‘මාරසෙනමථනාන’’න්ති එතෙන පහානසම්පදං සකලසංකිලෙසප්පහානදීපනතො. ‘‘අට්ඨන්නම්පි සමූහ’’න්ති එතෙන ඤාණසම්පදං මග්ගට්ඨඵලට්ඨභාවදීපනතො. ‘‘අරියසඞ්ඝ’’න්ති එතෙන පභාවසම්පදං දස්සෙති සබ්බසඞ්ඝානං අග්ගභාවදීපනතො. අථ වා ‘‘සුගතස්ස ඔරසානං පුත්තාන’’න්ති අරියසඞ්ඝස්ස විසුද්ධනිස්සයභාවදීපනං, ‘‘මාරසෙනමථනාන’’න්ති සම්මාඋජුඤායසාමීචිප්පටිපන්නභාවදීපනං, ‘‘අට්ඨන්නම්පි සමූහ’’න්ති ආහුනෙය්‍යාදිභාවදීපනං, ‘‘අරියසඞ්ඝ’’න්ති අනුත්තරපුඤ්ඤක්ඛෙත්තභාවදීපනං. තථා ‘‘සුගතස්ස ඔරසානං පුත්තාන’’න්ති එතෙන අරියසඞ්ඝස්ස ලොකුත්තරසරණගමනසබ්භාවං දීපෙති. ලොකුත්තරසරණගමනෙන හි තෙ භගවතො ඔරසපුත්තා ජාතා. ‘‘මාරසෙනමථනාන’’න්ති එතෙන අභිනීහාරසම්පදාසිද්ධං පුබ්බභාගෙ සම්මාපටිපත්තිං දස්සෙති. කතාභිනීහාරා හි සම්මාපටිපන්නා මාරං මාරපරිසං වා අභිවිජිනන්ති. ‘‘අට්ඨන්නම්පි සමූහ’’න්ති එතෙන පටිවිද්ධස්තවිපක්ඛෙ සෙක්ඛාසෙක්ඛධම්මෙ දස්සෙති පුග්ගලාධිට්ඨානෙන මග්ගඵලධම්මානං පකාසිතත්තා. ‘‘අරියසඞ්ඝ’’න්ති අග්ගදක්ඛිණෙය්‍යභාවං දස්සෙති. සරණගමනඤ්ච සාවකානං සබ්බගුණානං ආදි, සපුබ්බභාගපටිපදා සෙක්ඛා සීලක්ඛන්ධාදයො මජ්ඣෙ, අසෙක්ඛා සීලක්ඛන්ධාදයො පරියොසානන්ති ආදිමජ්ඣපරියොසානකල්‍යාණා සඞ්ඛෙපතො සබ්බෙ අරියසඞ්ඝගුණා පකාසිතා හොන්ති.

4. එවං ගාථාත්තයෙන සඞ්ඛෙපතො සකලගුණසංකිත්තනමුඛෙන රතනත්තයස්ස පණාමං කත්වා ඉදානි තංනිපච්චකාරං යථාධිප්පෙතෙ පයොජනෙ පරිණාමෙන්තො **‘‘ඉති මෙ’’**තිආදිමාහ. තත්ථ රතිජනනට්ඨෙන **රතනං,** බුද්ධධම්මසඞ්ඝා. තෙසඤ්හි ‘‘ඉතිපි සො භගවා’’තිආදිනා යථාභූතගුණෙ ආවජ්ජෙන්තස්ස අමතාධිගමහෙතුභූතං අනප්පකං පීතිපාමොජ්ජං උප්පජ්ජති. යථාහ –

> ‘‘යස්මිං මහානාම, සමයෙ අරියසාවකො තථාගතං අනුස්සරති, නෙවස්ස තස්මිං සමයෙ රාගපරියුට්ඨිතං චිත්තං හොති, න දොස…පෙ…. න මොහපරියුට්ඨිතං චිත්තං හොති…පෙ…. උජුගතචිත්තො ඛො මහානාම, අරියසාවකො ලභති අත්ථවෙදං, ලභති ධම්මවෙදං, ලභති ධම්මූපසංහිතං පාමොජ්ජං, පමුදිතස්ස පීති ජායතී’’තිආදි (අ. නි. 6.10; 11.11).

චිත්තීකතාදිභාවො වා රතනට්ඨො. වුත්තඤ්හෙතං –

> ‘‘චිත්තීකතං මහග්ඝඤ්ච, අතුලං දුල්ලභදස්සනං;
> අනොමසත්තපරිභොගං, රතනං තෙන වුච්චතී’’ති. (දී. නි. අට්ඨ. 2.33; සං. නි. අට්ඨ. 3.5.223; ඛු. පා. අට්ඨ. 6.3; සු. නි. අට්ඨ. 1.226; මහානි. අට්ඨ. 50);

චිත්තීකතභාවාදයො ච අනඤ්ඤසාධාරණා බුද්ධාදීසු එව ලබ්භන්තීති.

වන්දනාව **වන්දනාමයං** යථා ‘‘දානමයං සීලමය’’න්ති (දී. නි. 3.305; ඉතිවු. 60). වන්දනා චෙත්ථ කායවාචාචිත්තෙහි තිණ්ණං රතනානං ගුණනින්නතා, ථොමනා වා. පුජ්ජභවඵලනිබ්බත්තනතො **පුඤ්ඤං,** අත්තනො සන්තානං පුනාතීති වා. **සුවිහතන්තරායොති** සුට්ඨු විහතන්තරායො. එතෙන අත්තනො පසාදසම්පත්තියා රතනත්තයස්ස ච ඛෙත්තභාවසම්පත්තියා තං පුඤ්ඤං අත්ථප්පකාසනස්ස උපඝාතකඋපද්දවානං විහනනෙ සමත්ථන්ති දස්සෙති. **හුත්වාති** පුබ්බකාලකිරියා. තස්ස ‘‘අත්ථං පකාසයිස්සාමී’’ති එතෙන සම්බන්ධො. **තස්සාති** යං රතනත්තයවන්දනාමයං පුඤ්ඤං, තස්ස. **ආනුභාවෙනාති** බලෙන.

5. එවං රතනත්තයස්ස නිපච්චකාරෙ පයොජනං දස්සෙත්වා ඉදානි යස්සා ධම්මදෙසනාය අත්ථං සංවණ්ණෙතුකාමො, තස්සා තාව ගුණාභිත්ථවනවසෙන උපඤ්ඤාපනත්ථං **‘‘මජ්ඣිමපමාණසුත්තඞ්කිතස්සා’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **මජ්ඣිමපමාණසුත්තඞ්කිතස්සාති** නාතිදීඝනාතිඛුද්දකපමාණෙහි සුත්තන්තෙහි ලක්ඛිතස්ස. යථා හි දීඝාගමෙ දීඝපමාණානි සුත්තානි, යථා ච සංයුත්තඞ්ගුත්තරාගමෙසු ඛුද්දකපමාණානි, න එවං ඉධ. ඉධ පන පමාණතො මජ්ඣිමානි සුත්තානි. තෙන වුත්තං **‘‘මජ්ඣිමපමාණසුත්තඞ්කිතස්සාති** නාතිදීඝනාතිඛුද්දකපමාණෙහි සුත්තන්තෙහි ලක්ඛිතස්සාති අත්ථො’’ති. එතෙන ‘‘මජ්ඣිමො’’ති අයං ඉමස්ස අත්ථානුගතසමඤ්ඤාති දස්සෙති. නනු ච සුත්තානි එව ආගමො, කස්ස පන සුත්තෙහි අඞ්කනන්ති? සච්චමෙතං පරමත්ථතො, සුත්තානි පන උපාදාය

පඤ්ඤත්තො ආගමො. යථෙව හි අත්ථබ්‍යඤ්ජනසමුදායෙ ‘‘සුත්ත’’න්ති වොහාරො, එවං සුත්තසමුදායෙ අයං ‘‘ආගමො’’ති වොහාරො. **ඉධාති** ඉමස්මිං සාසනෙ. ආගමිස්සන්ති එත්ථ, එතෙන එතස්මා වා අත්තත්ථපරත්ථාදයොති ආගමො, ආදිකල්‍යාණාදිගුණසම්පත්තියා උත්තමට්ඨෙන තංතංඅභිපත්ථිතසමිද්ධිහෙතුතාය පණ්ඩිතෙහි වරිතබ්බතො වරො, ආගමො ච සො වරො චාති ආගමවරො. ආගමසම්මතෙහි වා වරොති ආගමවරො, මජ්ඣිමො ච සො ආගමවරො චාති **මජ්ඣිමාගමවරො,** තස්ස.

බුද්ධානං අනුබුද්ධානං **බුද්ධානුබුද්ධා,** බුද්ධානං සච්චපටිවෙධං අනුගම්ම පටිවිද්ධසච්චා අග්ගසාවකාදයො අරියා. තෙහි අත්ථසංවණ්ණනාගුණසංවණ්ණනානං වසෙන **සංවණ්ණිතස්ස.** අථ වා බුද්ධා ච අනුබුද්ධා ච බුද්ධානුබුද්ධාති යොජෙතබ්බං. සම්මාසම්බුද්ධෙනෙව හි විනයසුත්තාභිධම්මානං පකිණ්ණකදෙසනාදිවසෙන යො පඨමං අත්ථො විභත්තො, සො එව පච්ඡා තස්ස තස්ස සංවණ්ණනාවසෙන සඞ්ගීතිකාරෙහි සඞ්ගහං ආරොපිතොති. **පරවාදමථනස්සාති** අඤ්ඤතිත්ථියානං වාදනිම්මථනස්ස, තෙසං දිට්ඨිගතභඤ්ජනස්සාති අත්ථො. අයඤ්හි ආගමො මූලපරියායසුත්තසබ්බාසවසුත්තාදීසු දිට්ඨිගතිකානං දිට්ඨිගතදොසවිභාවනතො **සච්චකසුත්තං** (ම. නි. 1.353) **උපාලිසුත්තාදීසු** (ම. නි. 2.56) සච්චකාදීනං මිච්ඡාවාදනිම්මථනදීපනතො විසෙසතො ‘‘පරවාදමථනො’’ති ථොමිතොති. සංවණ්ණනාසු චායං ආචරියස්ස පකති, යා තංතංසංවණ්ණනාසු ආදිතො තස්ස තස්ස සංවණ්ණෙතබ්බස්ස ධම්මස්ස විසෙසගුණකිත්තනෙන ථොමනා. තථා හි **සුමඞ්ගලවිලාසිනීසාරත්ථපකාසිනීමනොරථපූරණීසු අට්ඨසාලිනීආදීසු** ච යථාක්කමං ‘‘සද්ධාවහගුණස්ස, ඤාණප්පභෙදජනනස්ස, ධම්මකථිකපුඞ්ගවානං විචිත්තපටිභානජනනස්ස, තස්ස ගම්භීරඤාණෙහි ඔගාළ්හස්ස අභිණ්හසො නානානයවිචිත්තස්ස අභිධම්මස්සා’’තිආදිනා ථොමනා කතා.

6. අත්ථො කථීයති එතායාති අත්ථකථා, සා එව **අට්ඨකථා** ත්ථ-කාරස්ස ට්ඨ-කාරං කත්වා යථා ‘‘දුක්ඛස්ස පීළනට්ඨො’’ති (පටි. ම. 1.17; 2.8) **ආදිතොති**ආදිම්හි පඨමසඞ්ගීතියං. ඡළභිඤ්ඤතාය පරමෙන චිත්තිස්සරියභාවෙන සමන්නාගතත්තා ඣානාදීසු පඤ්චවිධවසිතාසබ්භාවතො ච **වසිනො,** ථෙරා මහාකස්සපාදයො. තෙසං **සතෙහි පඤ්චහි. යාති** යා අට්ඨකථා. **සඞ්ගීතාති** අත්ථං පකාසෙතුං යුත්තට්ඨානෙ ‘‘අයං එතස්ස අත්ථො, අයං එතස්ස අත්ථො’’ති සඞ්ගහෙත්වා වුත්තා. **අනුසඞ්ගීතා ච** යසත්ථෙරාදීහි පච්ඡාපි දුතියතතියසඞ්ගීතීසු. ඉමිනා අත්තනො සංවණ්ණනාය ආගමනසුද්ධිං දස්සෙති.

7. සීහස්ස ලානතො ගහණතො **සීහළො,** සීහකුමාරො. තංවංසජාතතාය තම්බපණ්ණිදීපෙ ඛත්තියානං, තෙසං නිවාසතාය තම්බපණ්ණිදීපස්ස ච සීහළභාවො වෙදිතබ්බො. **ආභතාති** ජම්බුදීපතො ආනීතා. **අථාති** පච්ඡා. අපරභාගෙ හි නිකායන්තරලද්ධීහි අසඞ්කරත්ථං සීහළභාසාය අට්ඨකථා ඨපිතාති. තෙන මූලට්ඨකථා සබ්බසාධාරණා න හොතීති ඉදං අත්ථප්පකාසනං එකන්තෙන කරණීයන්ති දස්සෙති. තෙනෙවාහ **‘‘දීපවාසීනමත්ථායා’’**ති. තත්ථ **දීපවාසීනන්ති** ජම්බුදීපවාසීනං, සීහළදීපවාසීනං වා අත්ථාය සීහළභාසාය ඨපිතාති යොජනා.

8. **අපනෙත්වානාති** කඤ්චුකසදිසං සීහළභාසං අපනෙත්වා. **තතොති** අට්ඨකථාතො. **අහන්ති** අත්තානං නිද්දිසති, **මනොරමං භාසන්ති** මාගධභාසං. සා හි සභාවනිරුත්තිභූතා පණ්ඩිතානං මනං රමයතීති. තෙනෙවාහ **‘‘තන්තිනයානුච්ඡවික’’**න්ති, පාළිගතියා අනුලොමිකං පාළිභාසායානුවිධායිනින්ති අත්ථො. **විගතදොසන්ති** අසභාවනිරුත්තිභාසන්තරරහිතං.

9. **සමයං අවිලොමෙන්තොති** සිද්ධන්තං අවිරොධෙන්තො. එතෙන අත්ථදොසාභාවමාහ. අවිරුද්ධත්තා එව හි ථෙරවාදාපි ඉධ පකාසියිස්සන්ති. **ථෙරවංසදීපානන්ති** ථිරෙහි සීලක්ඛන්ධාදීහි සමන්නාගතත්තා ථෙරා, මහාකස්සපාදයො. තෙහි ආගතා ආචරියපරම්පරා ථෙරවංසො, තප්පරියාපන්නා හුත්වා ආගමාධිගමසම්පන්නත්තා පඤ්ඤාපජ්ජොතෙන තස්ස සමුජ්ජලනතො **ථෙරවංසදීපා,** මහාවිහාරවාසිනො, තෙසං. විවිධෙහි ආකාරෙහි නිච්ඡීයතීති විනිච්ඡයො, ගණ්ඨිට්ඨානෙසු ඛීලමද්දනාකාරෙන පවත්තා විමතිච්ඡෙදනී කථා. සුට්ඨු නිපුණො සණ්හො විනිච්ඡයො එතෙසන්ති **සුනිපුණවිනිච්ඡයා.** අථ වා විනිච්ඡිනොතීති විනිච්ඡයො, යථාවුත්තත්ථවිසයං ඤාණං. සුට්ඨු නිපුණො ඡෙකො විනිච්ඡයො එතෙසන්ති යොජෙතබ්බං. එතෙන මහාකස්සපාදිථෙරපරම්පරාභතො, තතො එව ච අවිපරීතො සණ්හො සුඛුමො මහාවිහාරවාසීනං විනිච්ඡයොති තස්ස පමාණභූතතං දස්සෙති.

10. **සුජනස්ස චාති** ච-සද්දො සම්පිණ්ඩනත්ථො. තෙන ‘‘න කෙවලං ජම්බුදීපවාසීනමෙව අත්ථාය, අථ ඛො සාධුජනතොසනත්ථඤ්චා’’ති දස්සෙති. තෙන ච ‘‘තම්බපණ්ණිදීපවාසීනම්පි අත්ථායා’’ති අයමත්ථො සිද්ධො හොති උග්ගහණාදිසුකරතාය තෙසම්පි බහුකාරත්තා. **චිරට්ඨිතත්ථන්ති** චිරට්ඨිතිඅත්ථං, චිරකාලට්ඨිතියාති අත්ථො. ඉදඤ්හි අත්ථප්පකාසනං අවිපරීතපදබ්‍යඤ්ජනසුනික්ඛෙපස්ස අත්ථසුනයස්ස ච උපායභාවතො සද්ධම්මස්ස චිරට්ඨිතියා සංවත්තති. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා ‘‘ද්වෙමෙ, භික්ඛවෙ, ධම්මා සද්ධම්මස්ස ඨිතියා අසම්මොසාය අනන්තරධානාය සංවත්තන්ති. කතමෙ ද්වෙ? සුන්නික්ඛිත්තඤ්ච පදබ්‍යඤ්ජනං අත්ථො ච සුනීතො’’ති (අ. නි. 2.20).

11. යං අත්ථවණ්ණනං කත්තුකාමො, තස්සා මහත්තං පරිහරිතුං **‘‘සීලකථා’’**තිආදි වුත්තං. තෙනෙවාහ ‘‘න තං ඉධ විචාරයිස්සාමී’’ති. අථ වා යං අට්ඨකථං කත්තුකාමො, තදෙකදෙසභාවෙන විසුද්ධිමග්ගො ගහෙතබ්බොති කථිකානං උපදෙසං කරොන්තො තත්ථ විචාරිතධම්මෙ උද්දෙසවසෙන දස්සෙති **‘‘සීලකථා’’**තිආදිනා. තත්ථ

සීලකථාති චාරිත්තවාරිත්තාදිවසෙන සීලස්ස විත්ථාරකථා. **ධුතධම්මා**ති පිණ්ඩපාතිකඞ්ගාදයො තෙරස කිලෙසධුනනකධම්මා. **කම්මට්ඨානානි සබ්බානී**ති පාළියං ආගතානි අට්ඨතිංස, අට්ඨකථායං ද්වෙති නිරවසෙසානි යොගකම්මස්ස භාවනාය පවත්තිට්ඨානානි. **චරියාවිධානසහිතො**ති රාගචරිතාදීනං සභාවාදිවිධානෙන සහිතො. **ඣානානි** චත්තාරි රූපාවචරජ්ඣානානි, **සමාපත්තියො** චතස්සො අරූපසමාපත්තියො. අට්ඨපි වා පටිලද්ධමත්තානි **ඣානානි,** සමාපජ්ජනවසීභාවප්පත්තියා **සමාපත්තියො. ඣානානි** වා රූපාරූපාවචරජ්ඣානානි, **සමාපත්තියො** ඵලසමාපත්තිනිරොධසමාපත්තියො.

12. ලොකියලොකුත්තරභෙදා ඡ අභිඤ්ඤායො **සබ්බා අභිඤ්ඤායො. ඤාණවිභඞ්ගාදීසු** (විභ. 751) ආගතනයෙන එකවිධාදිනා පඤ්ඤාය සංකලෙත්වා සම්පිණ්ඩෙත්වා නිච්ඡයො **පඤ්ඤාසඞ්කලනනිච්ඡයො.**

13. පච්චයධම්මානං හෙතාදීනං පච්චයුප්පන්නධම්මානං හෙතුපච්චයාදිභාවො පච්චයාකාරො, තස්ස දෙසනා **පච්චයාකාරදෙසනා,** පටිච්චසමුප්පාදකථාති අත්ථො. සා පන නිකායන්තරලද්ධිසඞ්කරරහිතතාය සුට්ඨු පරිසුද්ධා, ඝනවිනිබ්භොගස්ස සුදුක්කරතාය නිපුණා සණ්හසුඛුමා, එකත්තනයාදිසහිතා ච තත්ථ විචාරිතාති ආහ **"සුපරිසුද්ධනිපුණනයා"**ති. පටිසම්භිදාදීසු ආගතනයං අවිස්සජ්ජෙත්වාව විචාරිතත්තා **අවිමුත්තතන්තිමග්ගා.**

14. **ඉති පන සබ්බන්ති ඉති**-සද්දො පරිසමාපනෙ, **පන**-සද්දො වචනාලඞ්කාරෙ, එතං සබ්බන්ති අත්ථො. **ඉධා**ති ඉමිස්සා අට්ඨකථාය. **න තං විචාරයිස්සාමි** පුනරුත්තිභාවතොති අධිප්පායො.

15. ඉදානි තස්සෙව අවිචාරණස්ස එකන්තකාරණං නිද්ධාරෙන්තො **"මජ්ඣෙ විසුද්ධිමග්ගො"**තිආදිමාහ. තත්ථ "මජ්ඣෙ ඨත්වා"ති එතෙන මජ්ඣෙට්ඨභාවදීපනෙන විසෙසතො චතුන්නං ආගමානං සාධාරණට්ඨකථා විසුද්ධිමග්ගො, න **සුමඞ්ගලවිලාසිනී**ආදයො විය අසාධාරණට්ඨකථාති දස්සෙති. "විසෙසතො"ති ච ඉදං විනයාභිධම්මානම්පි විසුද්ධිමග්ගො යථාරහං අත්ථවණ්ණනා හොති එවාති කත්වා වුත්තං.

16. **ඉච්චෙවා**ති ඉති එව. **තම්පී**ති විසුද්ධිමග්ගම්පි. **එතායා**ති පපඤ්චසූදනියා. එත්ථ ච "සීහළදීපං ආභතා"තිආදිනා අට්ඨකථාකරණස්ස නිමිත්තං දස්සෙති, "දීපවාසීනමත්ථාය, සුජනස්ස ච තුට්ඨත්ථං, චිරට්ඨිතත්ථඤ්ච ධම්මස්සා"ති එතෙන පයොජනං, "මජ්ඣිමාගමවරස්ස අත්ථං පකාසයිස්සාමී"ති එතෙන පිණ්ඩත්ථං, "අපනෙත්වාන තතොහං සීහළභාස"න්තිආදිනා, "සීලකථා"තිආදිනා ච කරණප්පකාරං. සීලකථාදීනං අවිචාරණම්පි හි ඉධ කරණප්පකාරො එවාති.

ගන්ථාරම්භකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිදානකථාවණ්ණනා

1. විභාගවන්තානං සභාවවිභාවනං විභාගදස්සනමුඛෙනෙව හොතීති පඨමං තාව පණ්ණාසවග්ගසුත්තාදිවසෙන මජ්ඣිමාගමස්ස විභාගං දස්සෙතුං **"තත්ථ මජ්ඣිමසඞ්ගීති නාමා"**තිආදිමාහ. තත්ථ **තත්ථා**ති යං වුත්තං "මජ්ඣිමාගමවරස්ස අත්ථං පකාසයිස්සාමී"ති, තස්මිං වචනෙ. යා මජ්ඣිමාගමපරියායෙන මජ්ඣිමසඞ්ගීති වුත්තා, සා පණ්ණාසාදිතො එදිසාති දස්සෙති "මජ්ඣිමසඞ්ගීති නාමා"තිආදිනා. **තත්ථා**ති වා "එතාය අට්ඨකථාය විජානාථ මජ්ඣිමසඞ්ගීතියා අත්ථ"න්ති එත්ථ යස්සා මජ්ඣිමසඞ්ගීතියා අත්ථං විජානාථාති වුත්තං, සා මජ්ඣිමසඞ්ගීති නාම පණ්ණාසාදිතො එදිසාති දස්සෙති. පඤ්ච දසකා පණ්ණාසා, මූලෙ ආදිම්හි පණ්ණාසා, මූලභූතා වා පණ්ණාසා **මූලපණ්ණාසා.** මජ්ඣෙ භවා මජ්ඣිමා, මජ්ඣිමා ච සා පණ්ණාසා චාති **මජ්ඣිමපණ්ණාසා.** උපරි උද්ධං පණ්ණාසා **උපරිපණ්ණාසා. පණ්ණාසත්තයසඞ්ගහා**ති පණ්ණාසත්තයපරිගණනා.

අයං සඞ්ගහො නාම ජාතිසඤ්ජාතිකිරියාගණනවසෙන චතුබ්බිධො. තත්ථ "යා චාවුසො විසාඛ, සම්මාවාචා, යො ච සම්මාකම්මන්තො, යො ච සම්මාආජීවො , ඉමෙ ධම්මා සීලක්ඛන්ධෙ සඞ්ගහිතා"ති (ම. නි. 1.462) අයං ජාතිසඞ්ගහො. "යො චාවුසො විසාඛ, සම්මාවායාමො. යා ච සම්මාසති, යො ච සම්මාසමාධි, ඉමෙ ධම්මා සමාධික්ඛන්ධෙ සඞ්ගහිතා"ති අයං සඤ්ජාතිසඞ්ගහො. "යා චාවුසො විසාඛ, සම්මාදිට්ඨි, යො ච සම්මාසඞ්කප්පො, ඉමෙ ධම්මා පඤ්ඤාක්ඛන්ධෙ සඞ්ගහිතා"ති අයං කිරියාසඞ්ගහො. "හඤ්චි චක්ඛායතනං රූපක්ඛන්ධගණනං ගච්ඡති, තෙන වත රෙ වත්තබ්බෙ චක්ඛායතනං රූපක්ඛන්ධෙන සඞ්ගහිත"න්ති (කථා. 471) අයං ගණනසඞ්ගහො. අයමෙව ච ඉධාධිප්පෙතො. තෙන වුත්තං "පණ්ණාසත්තයසඞ්ගහාති පණ්ණාසත්තයපරිගණනා"ති.

වග්ගතොති සමූහතො, සො පනෙත්ථ දසකවසෙන වෙදිතබ්බො. යෙභුය්‍යෙන හි සාසනෙ දසකෙ වග්ගවොහාරො. තෙනෙවාහ **"එකෙකාය පණ්ණාසාය පඤ්ච පඤ්ච වග්ගෙ කත්වා"**ති. **පන්නරසවග්ගසමායොගා**ති පන්නරසවග්ගසංයොගාති අත්ථො. කෙචි පන සමායොගසද්දං සමුදායත්ථං වදන්ති. **පදතො**ති එත්ථ අට්ඨක්ඛරො ගාථාපාදො "පද"න්ති අධිප්පෙතො, තස්මා "අක්ඛරතො ඡ අක්ඛරසතසහස්සානි චතුරාසීතුත්තරසතාධිකානි චතුචත්තාලීස සහස්සානි ච අක්ඛරානී"ති පාඨෙන භවිතබ්බන්ති වදන්ති. යස්මා පන නවක්ඛරො යාව ද්වාදසක්ඛරො ච ගාථාපාදො සංවිජ්ජති, තස්මා තාදිසානම්පි ගාථානං වසෙන අඩ්ඪතෙය්‍යගාථාසතං භාණවාරො හොතීති කත්වා

‘‘අක්ඛරතො සත්ත අක්ඛරසතසහස්සානි චත්තාලීසඤ්ච සහස්සානි තෙපඤ්ඤාසඤ්ච අක්ඛරානී’’ති වුත්තං. එවඤ්හි පදභාණවාරගණනාහි අක්ඛරගණනා සංසන්දති, නෙතරථා. **භාණවාරොති** ච ද්වත්තිංසක්ඛරානං ගාථානං වසෙන අඩ්ඪතෙය්‍යගාථාසතං, අයඤ්ච අක්ඛරගණනා භාණවාරගණනා ච පදගණනානුසාරෙන ලද්ධාති වෙදිතබ්බා. ඉමමෙව හි අත්ථං ඤාපෙතුං සුත්තගණනානන්තරං භාණවාරෙ අගණෙත්වා පදානි ගණිතානි. තත්‍රිදං වුච්චති –

‘‘භාණවාරා යථාපි හි, මජ්ඣිමස්ස පකාසිතා;
උපඩ්ඪභාණවාරො ච, තෙවීසතිපදාධිකො.

සත්ත සතසහස්සානි, අක්ඛරානං විභාවයෙ;
චත්තාලීස සහස්සානි, තෙපඤ්ඤාසඤ්ච අක්ඛර’’න්ති.

අනුසන්ධිතොති දෙසනානුසන්ධිතො. එකස්මිං එව හි සුත්තෙ පුරිමපච්ඡිමානං දෙසනාභාගානං සම්බන්ධො අනුසන්ධානතො අනුසන්ධි. එත්ථ ච අත්තජ්ඣාසයානුසන්ධි පරජ්ඣාසයානුසන්ධීති දුවිධො අජ්ඣාසයානුසන්ධි. සො පන කත්ථචි දෙසනාය විප්පකතාය ධම්මං සුණන්තානං පුච්ඡාවසෙන, කත්ථචි දෙසෙන්තස්ස සත්ථු සාවකස්ස ධම්මපටිග්ගාහකානඤ්ච අජ්ඣාසයවසෙන, කත්ථචි දෙසෙතබ්බස්ස ධම්මස්ස වසෙන හොතීති සමාසතො තිප්පකාරො. තෙන වුත්තං **‘‘පුච්ඡානුසන්ධිඅජ්ඣාසයානුසන්ධියථානුසන්ධිවසෙන සඞ්ඛෙපතො තිවිධො අනුසන්ධී’’**ති. සඞ්ඛෙපෙනෙව ච චතුබ්බිධො අනුසන්ධි වෙදිතබ්බො. තත්ථ ‘‘එවං වුත්තෙ අඤ්ඤතරො භික්ඛු භගවන්තං එතදවොච ‘කිං නු ඛො, භන්තෙ, ඔරිමං තීරං, කිං පාරිමං තීරං, කො මජ්ඣෙ සංසීදො, කො ථලෙ උස්සාදො, කො මනුස්සග්ගාහො, කො අමනුස්සග්ගාහො, කො ආවත්තග්ගාහො, කො අන්තොපූතිභාවො’ති’’ (සං. නි. 4.241)? එවං පුච්ඡන්තානං විස්සජ්ජෙන්තෙන භගවතා පවත්තිතදෙසනාවසෙන **පුච්ඡානුසන්ධී** වෙදිතබ්බො. ‘‘අථ ඛො අඤ්ඤතරස්ස භික්ඛුනො එවං චෙතසො පරිවිතක්කො උදපාදි ‘ඉති කිර භො රූපං අනත්තා… වෙදනා… සඤ්ඤා… සඞ්ඛාරා… විඤ්ඤාණං අනත්තා, අනත්තකතානි කම්මානි කමත්තානං ඵුසිස්සන්තී’ති. අථ ඛො භගවා තස්ස භික්ඛුනො චෙතසා චෙතොපරිවිතක්කමඤ්ඤාය භික්ඛූ ආමන්තෙසි ඨානං ඛො පනෙතං, භික්ඛවෙ, විජ්ජති, යං ඉධෙකච්චො මොඝපුරිසො අවිද්වා අවිජ්ජාගතො තණ්හාධිපතෙය්‍යෙන චෙතසා සත්ථුසාසනං අතිධාවිතබ්බං මඤ්ඤෙය්‍ය ‘ඉති කිර භො රූපං අනත්තා…පෙ…. ඵුසිස්සන්තී’ති. තං කිං මඤ්ඤථ , භික්ඛවෙ, රූපං නිච්චං වා අනිච්චං වා’’ති (ම. නි. 3.90) එවං පරෙසං අජ්ඣාසයං විදිත්වා භගවතා පවත්තිතදෙසනාවසෙන **පරජ්ඣාසයානුසන්ධි** වෙදිතබ්බො.

‘‘තස්ස මය්හං බ්‍රාහ්මණ එතදහොසි ‘යංනූනාහං යා තා රත්තියො අභිඤ්ඤාතා අභිලක්ඛිතා චාතුද්දසී පඤ්චදසී අට්ඨමී ච පක්ඛස්ස, තථාරූපාසු රත්තීසු යානි තානි ආරාමචෙතියානි වනචෙතියානි රුක්ඛචෙතියානි භිංසනකානි සලොමහංසානි, තථාරූපෙසු සෙනාසනෙසු විහරෙය්‍යං අප්පෙව නාමාහං භයභෙරවං පස්සෙය්‍ය’න්ති’’ (ම. නි. 1.49) එවං භගවතා, ‘‘තත්‍රාවුසො ලොභො ච පාපකො දොසො ච පාපකො ලොභස්ස ච පහානාය දොසස්ස ච පහානාය අත්ථි මජ්ඣිමා පටිපදා, චක්ඛුකරණී ඤාණකරණී උපසමාය අභිඤ්ඤාය සම්බොධාය නිබ්බානාය සංවත්තතී’’ති (ම. නි. 1.33) එවං ධම්මසෙනාපතිනා ච අත්තනො අජ්ඣාසයෙනෙව පවත්තිතදෙසනාවසෙන **අත්තජ්ඣාසයානුසන්ධි** වෙදිතබ්බො. යෙන පන ධම්මෙන ආදිම්හි දෙසනා උට්ඨිතා, තස්ස අනුරූපධම්මවසෙන වා පටිපක්ඛධම්මවසෙන වා යෙසු සුත්තෙසු උපරි දෙසනා ආගච්ඡති, තෙසං වසෙන **යථානුසන්ධි** වෙදිතබ්බො. සෙය්‍යථිදං **ආකඞ්ඛෙය්‍යසුත්තෙ** (ම. නි. 1.65) හෙට්ඨා සීලෙන දෙසනා උට්ඨිතා, උපරි අභිඤ්ඤා ආගතා. **වත්ථුසුත්තෙ** (ම. නි. 1.70) හෙට්ඨා කිලෙසෙන දෙසනා උට්ඨිතා, උපරි බ්‍රහ්මවිහාරා ආගතා. **කොසම්බකසුත්තෙ** (ම. නි. 1.491) හෙට්ඨා භණ්ඩනෙන දෙසනා උට්ඨිතා, උපරි සාරණීයධම්මා ආගතා. **කකචූපමෙ** (ම. නි. 1.222) හෙට්ඨා අක්ඛන්තියා වසෙන දෙසනා උට්ඨිතා, උපරි කකචූපමා ආගතාති.

විත්ථාරතො පනෙත්ථාති එවං සඞ්ඛෙපතො තිවිධො චතුබ්බිධො ච අනුසන්ධි එත්ථ එතස්මිං මජ්ඣිමනිකායෙ තස්මිං තස්මිං සුත්තෙ යථාරහං විත්ථාරතො විභජිත්වා විඤ්ඤායමානා නවසතාධිකානි තීණි අනුසන්ධිසහස්සානි හොන්ති. යථා චෙතං පණ්ණාසාදිවිභාගවචනං මජ්ඣිමසඞ්ගීතියා සරූපදස්සනත්ථං හොති, එවං පක්ඛෙපදොසපරිහරණත්ථඤ්ච හොති. එවඤ්හි පණ්ණාසාදීසු වවත්ථිතෙසු තබ්බිනිමුත්තං කිඤ්චි සුත්තං යාව එකං පදම්පි ආනෙත්වා ඉමං මජ්ඣිමසඞ්ගීතියාති කස්සචි වත්තුං ඔකාසො න සියාති.

එවං පණ්ණාසවග්ගසුත්තභාණවාරානුසන්ධිබ්‍යඤ්ජනතො මජ්ඣිමසඞ්ගීතිං වවත්ථපෙත්වා ඉදානි නං ආදිතො පට්ඨාය සංවණ්ණෙතුකාමො අත්තනො සංවණ්ණනාය තස්සා පඨමමහාසඞ්ගීතියං නික්ඛිත්තානුක්කමෙනෙව පවත්තභාවං දස්සෙතුං **‘‘තත්ථ පණ්ණාසාසු මූලපණ්ණාසා ආදී’’**තිආදිමාහ. තත්ථ යථාපච්චයං තත්ථ තත්ථ දෙසිතත්තා පඤ්ඤත්තත්තා ච විප්පකිණ්ණානං ධම්මවිනයානං සඞ්ගහෙත්වා ගායනං කථනං සඞ්ගීති, මහාවිසයත්තා පූජනීයත්තා ච මහතී සඞ්ගීතීති මහාසඞ්ගීති, පඨමා මහාසඞ්ගීති පඨමමහාසඞ්ගීති, තස්සා පවත්තිතකාලො පඨමමහාසඞ්ගීතිකාලො, තස්මිං **පඨමමහාසඞ්ගීතිකාලෙ**. නිදදාති දෙසනං දෙසකාලාදිවසෙන අවිදිතං විදිතං කත්වා නිදස්සෙතීති **නිදානං,** යො ලොකියෙහි ‘‘උපොග්ඝාතො’’ති වුච්චති, ස්වායමෙත්ථ ‘‘එවං මෙ සුත’’න්තිආදිකො ගන්ථො වෙදිතබ්බො, න පන ‘‘සනිදානාහං, භික්ඛවෙ, ධම්මං දෙසෙමී’’තිආදීසු (අ. නි. 3.126) විය අජ්ඣාසයාදිදෙසනුප්පත්තිහෙතු. තෙනෙවාහ **‘‘එවං මෙ සුතන්තිආදිකං ආයස්මතා ආනන්දෙන පඨමමහාසඞ්ගීතිකාලෙ වුත්තං නිදානමාදී’’**ති. කාමඤ්චෙත්ථ යස්සං පඨමමහාසඞ්ගීතියං නික්ඛිත්තානුක්කමෙන

සංවණ්ණනං කත්තුකාමො, සා විත්ථාරතො වත්තබ්බා. **සුමඞ්ගලවිලාසිනියං** (දී. නි. ටී. 1.නිදානකථාවණ්ණනා) පන අත්තනා විත්ථාරිතත්තා තත්ථෙව ගහෙතබ්බාති ඉමිස්සා සංවණ්ණනාය මහන්තතං පරිහරන්තො **"සා පනෙසා"**තිආදිමාහ.

නිදානකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

1. මූලපරියායවග්ගො

1. මූලපරියායසුත්තවණ්ණනා

අබ්භන්තරනිදානවණ්ණනා

1. එවං බාහිරනිදානෙ වත්තබ්බං අතිදිසිත්වා ඉදානි අභන්තරනිදානං ආදිතො පට්ඨාය සංවණ්ණෙතුං **‘‘යං පනෙත’’**න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ යස්මා සංවණ්ණනං කරොන්තෙන සංවණ්ණෙතබ්බෙ ධම්මෙ පදවිභාගං පදත්ථඤ්ච දස්සෙත්වා තතො පරං පිණ්ඩත්ථාදිදස්සනවසෙන සංවණ්ණනා කාතබ්බා, තස්මා පදානි තාව දස්සෙන්තො **‘‘එවන්ති නිපාතපද’’**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **පදවිභාගොති** පදානං විසෙසො, න පදවිග්ගහො. අථ වා පදානි ච පදවිභාගො ච පදවිභාගො, පදවිග්ගහො ච පදවිභාගො ච **පදවිභාගොති** වා එකසෙසවසෙන පදපදවිග්ගහා පදවිභාගසද්දෙන වුත්තාති වෙදිතබ්බං. තත්ථ පදවිග්ගහො ‘‘සුභගඤ්ච තං වනඤ්චාති **සුභගවනං,** සාලානං රාජා, සාලො ච සො රාජා ච ඉතිපි සාලරාජා’’තිආදිවසෙන සමාසපදෙසු දට්ඨබ්බො.

අත්ථතොති පදත්ථතො. තං පන පදත්ථං අත්ථුද්ධාරක්කමෙන පඨමං එවංසද්දස්ස දස්සෙන්තො **‘‘එවං-සද්දො තාවා’’**තිආදිමාහ. **අවධාරණාදීති** එත්ථ **ආදි**-සද්දෙන ඉදමත්ථපුච්ඡාපරිමාණාදිඅත්ථානං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. තථා හි ‘‘එවංගතානි පුථුසිප්පායතනානි (දී. නි. 1.163), එවවිධො එවමාකාරො’’ති ච ආදීසු ඉදං-සද්දස්ස අත්ථෙ එවං-සද්දො. ගත-සද්දො හි පකාරපරියායො, තථා විධාකාර-සද්දා ච. තථා හි විධයුත්තගත-සද්දෙ ලොකියා පකාරත්ථෙ වදන්ති. ‘‘එවං සු තෙ සුන්හාතා සුවිලිත්තා කප්පිතකෙසමස්සූ ආමුක්කමණිකුණ්ඩලාභරණා ඔදාතවත්ථවසනා පඤ්චහි කාමගුණෙහි සමප්පිතා සමඞ්ගීභූතා පරිචාරෙන්ති, සෙය්‍යථාපි ත්වං එතරහි සාචරියකොති. නො හිදං, භො ගොතමා’’තිආදීසු (දී. නි. 1.286) පුච්ඡායං. ‘‘එවංලහුපරිවත්තං (අ. නි. 1.48) එවමායුපරියන්තො’’ති (පාරා. 12) ච ආදීසු පරිමාණෙ.

නනු ච ‘‘එවං සු තෙ සුන්හාතා සුවිලිත්තා, එවමායුපරියන්තො’’ති එත්ථ එවං-සද්දෙන පුච්ඡනාකාරපරිමාණාකාරානං වුත්තත්තා ආකාරත්ථො එව එවං-සද්දොති? න, විසෙසසබ්භාවතො. ආකාරමත්තවාචකො හි එවං-සද්දො ආකාරත්ථොති අධිප්පෙතො යථා ‘‘එවං බ්‍යා ඛො’’තිආදීසු (ම. නි. 1.234, 396), න පන ආකාරවිසෙසවාචකො. එවඤ්ච කත්වා ‘‘එවං ජාතෙන මච්චෙනා’’තිආදීනි උපමාදිඋදාහරණානි උපපන්නානි හොන්ති. තථා හි ‘‘යථාපි…පෙ…. බහු’’න්ති (ධ. ප. 53) එත්ථ පුප්ඵරාසිට්ඨානියතො මනුස්සූපපත්ති-සප්පුරිසූපනිස්සය-සද්ධම්මස්සවන-යොනිසොමනසිකාර- භොගසම්පත්ති-ආදිදානාදි-පුඤ්ඤකිරියහෙතුසමුදායතො සොභා-සුගන්ධතාදිගුණයොගතො මාලාගුණසදිසියො පහූතා පුඤ්ඤකිරියා මරිතබ්බසභාවතාය මච්චෙන සත්තෙන කත්තබ්බාති ජොතිතත්තා පුප්ඵරාසිමාලාගුණාව උපමා, තෙසං උපමාකාරො යථා-සද්දෙන අනියමතො වුත්තොති ‘‘එවං-සද්දො උපමාකාරනිගමනත්ථො’’ති වත්තුං යුත්තං. සො පන උපමාකාරො නියමියමානො අත්ථතො උපමාව හොතීති ආහ **‘‘උපමායං ආගතො’’**ති. තථා ‘‘එවං ඉමිනා ආකාරෙන අභික්කමිතබ්බ’’න්තිආදිනා උපදිසියමානාය සමණසාරුප්පාය ආකප්පසම්පත්තියා යො තත්ථ උපදිසනාකාරො, සො අත්ථතො උපදෙසො එවාති වුත්තං **‘‘එවං තෙ…පෙ…. උපදෙසෙ’’**ති. තථා **‘‘එවමෙතං භගවා, එවමෙතං සුගතා’’**ති එත්ථ ච භගවතා යථාවුත්තමත්ථං අවිපරීතතො ජානන්තෙහි කතං තත්ථ සංවිජ්ජමානගුණානං පකාරෙහි හංසනං උදග්ගතාකරණං සම්පහංසනං. යො තත්ථ සම්පහංසනාකාරොති යොජෙතබ්බං.

එවමෙවං පනායන්ති එත්ථ ගරහණාකාරොති යොජෙතබ්බං, සො ච ගරහණාකාරො ‘‘වසලී’’තිආදිඛුංසනසද්දසන්නිධානතො ඉධ එවං-සද්දෙන පකාසිතොති විඤ්ඤායති. යථා චෙත්ථ, එවං උපමාකාරාදයොපි උපමාදිවසෙන වුත්තානං පුප්ඵරාසිආදිසද්දානං සන්නිධානතො දට්ඨබ්බං. **එවං, භන්තෙති** පන ධම්මස්ස සාධුකං සවනමනසිකාරෙ සන්නියොජිතෙහි භික්ඛූහි අත්තනො තත්ථ ඨිතභාවස්ස පටිජානනවසෙන වුත්තත්තා එත්ථ එවං-සද්දො වචනසම්පටිච්ඡනත්ථො වුත්තො. තෙන **එවං, භන්තෙ** සාධු, භන්තෙ, සුට්ඨු, භන්තෙති වුත්තං හොති. **එවඤ්ච වදෙහීති** ‘‘යථාහං වදාමි, එවං සමණං ආනන්දං වදෙහී’’ති යො එවං වදනාකාරො ඉදානි වත්තබ්බො. සො එවංසද්දෙන නිදස්සීයතීති **‘‘නිදස්සනෙ’’**ති වුත්තොති. **එවං නොති** එත්ථාපි තෙසං යථාවුත්තධම්මානං අහිතදුක්ඛාවහභාවෙ සන්නිට්ඨානජනනත්ථං අනුමතිගහණවසෙන ‘‘සංවත්තන්ති වා නො වා, කථං වො එත්ථ හොතී’’ති පුච්ඡාය කතාය ‘‘එවං නො එත්ථ හොතී’’ති වුත්තත්තා තදාකාරසන්නිට්ඨානං එවං-සද්දෙන විභාවිතන්ති විඤ්ඤායති. සො පන තෙසං ධම්මානං අහිතාය දුක්ඛාය සංවත්තනාකාරො නියමියමානො අවධාරණත්ථො හොතීති ආහ **‘‘එවං නො එත්ථ හොතීතිආදීසු අවධාරණෙ’’**ති.

නානානයනිපුණන්ති එකත්තනානත්තඅබ්‍යාපාරඑවංධම්මතාසඞ්ඛාතා, නන්දියාවත්තතිපුක්ඛලසීහවික්කීළිතඅඞ්කුසදිසාලොචනසඞ්ඛාතා වා ආධාරාදිභෙදවසෙන නානාවිධා නයා නානානයා, නයා වා පාළිගතියො, තා ච පඤ්ඤත්තිඅනුපඤ්ඤත්තිආදිවසෙන සංකිලෙසභාගියාදිලොකියාදිතදුභයවොමිස්සකාදිවසෙන කුසලාදිවසෙන ඛන්ධාදිවසෙන සඞ්ගහාදිවසෙන සමයවිමුත්තාදිවසෙන ඨපනාදිවසෙන කුසලමූලාදිවසෙන තිකපට්ඨානාදිවසෙන ච නානප්පකාරාති නානානයා. තෙහි

නිපුණං සණ්හං සුඛුමන්ති **නානානයනිපුණං**. ආසයොව **අජ්ඣාසයො,** තෙ ච සස්සතාදිභෙදෙන, තත්ථ ච අප්පරජක්ඛතාදිභෙදෙන අනෙකෙ, අත්තජ්ඣාසයාදයො එව වා සමුට්ඨානං උප්පත්තිහෙතු එතස්සාති **අනෙකජ්ඣාසයසමුට්ඨානං. අත්ථබ්‍යඤ්ජනසම්පන්නන්ති** අත්ථබ්‍යඤ්ජනපරිපුණ්ණං උපනෙතබ්බාභාවතො, සඞ්කාසනපකාසන-විවරණ-විභජන-උත්තානීකරණ-පඤ්ඤත්තිවසෙන ඡහි අත්ථපදෙහි, අක්ඛර-පදබ්‍යඤ්ජනාකාරනිරුත්තිනිද්දෙසවසෙන ඡහි බ්‍යඤ්ජනපදෙහි ච සමන්නාගතන්ති වා අත්ථො දට්ඨබ්බො.

විවිධපාටිහාරියන්ති එත්ථ පාටිහාරියපදස්ස වචනත්ථං (උදා. අට්ඨ. 1; ඉතිවු. අට්ඨ. නිදානවණ්ණනා; සං. නි. ටී. 1.1.1 දෙවතාසංයුත්ත) ‘‘පටිපක්ඛහරණතො, රාගාදිකිලෙසාපනයනතො ච **පාටිහාරිය**’’න්ති වදන්ති, භගවතො පන පටිපක්ඛා රාගාදයො න සන්ති, යෙ හරිතබ්බා. පුථුජ්ජනානම්පි විගතූපක්කිලෙසෙ අට්ඨගුණසමන්නාගතෙ චිත්තෙ හතපටිපක්ඛෙ ඉද්ධිවිධං පවත්තති, තස්මා තත්ථ පවත්තවොහාරෙන ච න සක්කා ඉධ **‘‘පාටිහාරිය’’**න්ති වත්තුං. සචෙ පන මහාකාරුණිකස්ස භගවතො වෙනෙය්‍යගතා ච කිලෙසා පටිපක්ඛා, තෙසං හරණතො **‘‘පාටිහාරිය’’**න්ති වුත්තං, එවං සති යුත්තමෙතං. අථ වා භගවතො ච සාසනස්ස ච පටිපක්ඛා තිත්ථියා, තෙසං හරණතො **පාටිහාරියං**. තෙ හි දිට්ඨිහරණවසෙන දිට්ඨිපකාසනෙ අසමත්ථභාවෙන ච ඉද්ධිආදෙසනානුසාසනීහි හරිතා අපනීතා හොන්තීති . ‘‘පටී’’ති වා අයං සද්දො ‘‘පච්ඡා’’ති එතස්ස අත්ථං බොධෙති ‘‘තස්මිං පටිපවිට්ඨම්හි, අඤ්ඤො ආගඤ්ඡි බ්‍රාහ්මණො’’තිආදීසු (සු. නි. 985; චූළනි. 4) විය, තස්මා සමාහිතෙ චිත්තෙ විගතූපක්කිලෙසෙ ච කතකිච්චෙන පච්ඡා හරිතබ්බං පවත්තෙතබ්බන්ති පාටිහාරියං, අත්තනො වා උපක්කිලෙසෙසු චතුත්ථජ්ඣානමග්ගෙහි හරිතෙසු පච්ඡා හරණං පාටිහාරියං, ඉද්ධිආදෙසනානුසාසනියො ච විගතූපක්කිලෙසෙන කතකිච්චෙන ච සත්තහිතත්ථං පුන පවත්තෙතබ්බා, හරිතෙසු ච අත්තනො උපක්කිලෙසෙසු පරසත්තානං උපකිලෙසහරණානි හොන්තීති පාටිහාරියානි භවන්ති. පාටිහාරියමෙව **පාටිහාරියං,** පාටිහාරියෙ වා ඉද්ධිආදෙසනානුසාසනිසමුදායෙ භවං එකමෙකං **පාටිහාරියන්ති** වුච්චති. පාටිහාරියං වා චතුත්ථජ්ඣානං මග්ගො ච පටිපක්ඛහරණතො, තත්ථ ජාතං, තස්මිං වා නිමිත්තභූතෙ, තතො වා ආගතන්ති **පාටිහාරියං**. තස්ස පන ඉද්ධිආදිභෙදෙන විසයභෙදෙන ච බහුවිධස්ස භගවතො දෙසනායං ලබ්භමානත්තා ආහ **‘‘විවිධපාටිහාරිය’’**න්ති.

න අඤ්ඤථාති භගවතො සම්මුඛා සුතාකාරතො න අඤ්ඤථාති අත්ථො, න පන භගවතො දෙසිතාකාරතො. අචින්තෙය්‍යානුභාවා හි භගවතො දෙසනා. එවඤ්ච කත්වා ‘‘සබ්බප්පකාරෙන කො සමත්ථො විඤ්ඤාතු’’න්ති ඉදං වචනං සමත්ථිතං භවති, ධාරණබලදස්සනඤ්ච න විරුජ්ඣති සුතාකාරාවිරුජ්ඣනස්ස අධිප්පෙතත්තා. න හෙත්ථ අත්ථන්තරතාපරිහාරො ද්වින්නම්පි අත්ථානං එකවිසයත්තා. ඉතරථා ථෙරො භගවතො දෙසනාය සබ්බථා පටිග්ගහණෙ සමත්ථො අසමත්ථො වාති ආපජ්ජෙය්‍යාති.

‘‘යො පරො න හොති, සො අත්තා’’ති එවං වුත්තාය නියකජ්ඣත්තසඞ්ඛාතාය සසන්තතියා වත්තනතො තිවිධොපි මෙ-සද්දො කිඤ්චාපි එකස්මිංයෙව අත්ථෙ දිස්සති, කරණසම්පදානසාමිනිද්දෙසවසෙන පන විජ්ජමානං භෙදං සන්ධායාහ **‘‘මෙ-සද්දො තීසු අත්ථෙසු දිස්සතී’’**ති.

කිඤ්චාපි උපසග්ගො කිරියං විසෙසෙති, ජොතකභාවතො පන සතිපි තස්මිං සුතසද්දො එව තං තමත්ථං වදතීති අනුපසග්ගස්ස සුතසද්දස්ස අත්ථුද්ධාරෙ සඋපසග්ගස්ස ගහණං න විරුජ්ඣතීති දස්සෙන්තො **‘‘සඋපසග්ගො ච අනුපසග්ගො චා’’**තිආදිමාහ. **අස්සාති** සුතසද්දස්ස. කම්මභාවසාධනානි ඉධ සුතසද්දෙ සම්භවන්තීති වුත්තං **‘‘උපධාරිතන්ති වා උපධාරණන්ති වා අත්ථො’’**ති. **මයාති අත්ථෙ සතීති** යදා මෙ-සද්දස්ස කත්තුවසෙන කරණනිද්දෙසො, තදාති අත්ථො. **මමාති අත්ථෙ සතීති** යදා සම්බන්ධවසෙන සාමිනිද්දෙසො, තදා.

සුත-සද්දසන්නිධානෙ පයුත්තෙන එවං-සද්දෙන සවනකිරියාජොතකෙන භවිතබ්බන්ති වුත්තං **‘‘එවන්ති සොතවිඤ්ඤාණාදිවිඤ්ඤාණකිච්චනිදස්සන’’**න්ති. ආදි-සද්දෙන සම්පටිච්ඡනාදීනං පඤ්චද්වාරිකවිඤ්ඤාණානං තදභිනීහටානඤ්ච මනොද්වාරිකවිඤ්ඤාණානං ගහණං වෙදිතබ්බං. සබ්බෙසම්පි වාක්‍යානං එව-කාරත්ථසහිතත්තා **‘‘සුත’’**න්ති එතස්ස සුතමෙවාති අයමත්ථො ලබ්භතීති ආහ **‘‘අස්සවනභාවපටික්ඛෙපතො’’**ති. එතෙන අවධාරණෙන නිරාසඞ්කතං දස්සෙති. යථා ච සුතං සුතමෙවාති නියමෙතබ්බං, තං සම්මා සුතං හොතීති ආහ **‘‘අනූනානධිකාවිපරීතග්ගහණනිදස්සන’’**න්ති. අථ වා සද්දන්තරත්ථාපොහනවසෙන සද්දො අත්ථං වදතීති **සුතන්ති** අසුතං න හොතීති අයමෙතස්ස අත්ථොති වුත්තං **‘‘අස්සවනභාවපටික්ඛෙපතො’’**ති . ඉමිනා දිට්ඨාදිවිනිවත්තනං කරොති. ඉදං වුත්තං හොති ‘‘න ඉදං මයා දිට්ඨං, න සයම්භුඤාණෙන සච්ඡිකතං, අථ ඛො සුතං, තඤ්ච ඛො සම්මදෙවා’’ති. තෙනෙවාහ – **‘‘අනූනානධිකාවිපරීතග්ගහණනිදස්සන’’**න්ති. අවධාරණත්ථෙ වා එවං-සද්දෙ අයමත්ථයොජනා කරීයතීති තදපෙක්ඛස්ස සුත-සද්දස්ස අයමත්ථො වුත්තො **‘‘අස්සවනභාවපටික්ඛෙපතො’’**ති. තෙනෙවාහ **‘‘අනූනානධිකාවිපරීතග්ගහණනිදස්සන’’**න්ති. සවනසද්දො චෙත්ථ කම්මත්ථො වෙදිතබ්බො ‘‘සූයතී’’ති.

එවං සවනහෙතුසුණන්තපුග්ගලසවනවිසෙසවසෙන පදත්තයස්ස එකෙන පකාරෙන අත්ථයොජනං දස්සෙත්වා ඉදානි පකාරන්තරෙහිපි තං දස්සෙතුං **‘‘තථා එව’’**න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ **තස්සාති** යා සා භගවතො සම්මුඛා ධම්මස්සවනාකාරෙන පවත්තා මනොද්වාරවිඤ්ඤාණවීථි, තස්සා. සා හි නානප්පකාරෙන ආරම්මණෙ පවත්තිතුං සමත්ථා. තථා ච වුත්තං **‘‘සොතද්වාරානුසාරෙනා’’**ති. **නානප්පකාරෙනාති** වක්ඛමානානං අනෙකවිහිතානං බ්‍යඤ්ජනත්ථග්ගහණානං නානාකාරෙන. එතෙන ඉමිස්සා යොජනාය ආකාරත්ථො එවං-සද්දො ගහිතොති දීපෙති.

පවත්තිභාවප්පකාසනන්ති පවත්තියා අත්ථිභාවප්පකාසනං. **සුතන්ති ධම්මප්පකාසනන්ති** යස්මිං ආරම්මණෙ වුත්තප්පකාරා විඤ්ඤාණවීථි නානප්පකාරෙන පවත්තා, තස්ස ධම්මත්තා වුත්තං, න සුතසද්දස්ස ධම්මත්ථත්තා. වුත්තස්සෙවත්ථස්ස පාකටීකරණං **"අයඤ්හෙත්ථා"**තිආදි. තත්ථ **විඤ්ඤාණවීථියාති** කරණත්ථෙ කරණවචනං. **මයාති** කත්තුඅත්ථෙ.

එවන්ති නිද්දිසිතබ්බප්පකාසනන්ති නිදස්සනත්ථං එවං-සද්දං ගහෙත්වා වුත්තං නිදස්සෙතබ්බස්ස නිද්දිසිතබ්බත්තාභාවාභාවතො. තෙන එවං-සද්දෙන සකලම්පි සුත්තං පච්චාමට්ඨන්ති දස්සෙති. සුත-සද්දස්ස කිරියාසද්දත්තා සවනකිරියාය ච සාධාරණවිඤ්ඤාණපබන්ධපටිබද්ධත්තා තත්ථ ච පුග්ගලවොහාරොති වුත්තං **"සුතන්ති පුග්ගලකිච්චප්පකාසන"**න්ති. න හි පුග්ගලවොහාරරහිතෙ ධම්මපබන්ධෙ සවනකිරියා ලබ්භතීති.

යස්ස චිත්තසන්තානස්සාතිආදිපි ආකාරත්ථමෙව එවං-සද්දං ගහෙත්වා පුරිමයොජනාය අඤ්ඤථා අත්ථයොජනං දස්සෙතුං වුත්තං. තත්ථ **ආකාරපඤ්ඤත්තී**ති උපාදාපඤ්ඤත්ති එව ධම්මානං පවත්තිආකාරුපාදානවසෙන තථා වුත්තා. **සුතන්ති විසයනිද්දෙසොති** සොතබ්බභූතො ධම්මො සවනකිරියාකත්තුපුග්ගලස්ස සවනකිරියාවසෙන පවත්තිට්ඨානන්ති කත්වා වුත්තං. චිත්තසන්තානවිනිමුත්තස්ස පරමත්ථතො කස්සචි කත්තු අභාවෙපි සද්දවොහාරෙන බුද්ධිපරිකප්පිතභෙදවචනිච්ඡාය චිත්තසන්තානතො අඤ්ඤං විය තංසමඞ්ගිං කත්වා වුත්තං **"චිත්තසන්තානෙන තංසමඞ්ගිනො"**ති. සවනකිරියාවිසයොපි සොතබ්බධම්මො සවනකිරියාවසෙන පවත්තචිත්තසන්තානස්ස ඉධ පරමත්ථතො කත්තුභාවතො, සවනවසෙන චිත්තප්පවත්තියා එව වා සවනකිරියාභාවතො තංකිරියාකත්තු ච විසයො හොතීති වුත්තං **"තංසමඞ්ගිනො කත්තුවිසයෙ"**ති. සුතාකාරස්ස ච ථෙරස්ස සම්මානිච්ඡිතභාවතො ආහ **"ගහණසන්නිට්ඨාන"**න්ති. එතෙන වා අවධාරණත්ථං එවං-සද්දං ගහෙත්වා අයමත්ථයොජනා කතාති දට්ඨබ්බං.

පුබ්බෙ සුතානං නානාවිහිතානං සුත්තසඞ්ඛාතානං අත්ථබ්‍යඤ්ජනානං උපධාරිතරූපස්ස ආකාරස්ස නිදස්සනස්ස, අවධාරණස්ස වා පකාසනසභාවො එවං-සද්දොති තදාකාරාදිඋපධාරණස්ස පුග්ගලපඤ්ඤත්තියා උපාදානභූතධම්මපබන්ධබ්‍යාපාරතාය වුත්තං – **"එවන්ති පුග්ගලකිච්චනිද්දෙසො"**ති. සවනකිරියා පන පුග්ගලවාදිනොපි විඤ්ඤාණනිරපෙක්ඛා නත්ථීති විසෙසතො විඤ්ඤාණබ්‍යාපාරොති ආහ **"සුතන්ති විඤ්ඤාණකිච්චනිද්දෙසො"**ති. ''මෙ''ති සද්දප්පවත්තියා එකන්තෙනෙව සත්තවිසයත්තා විඤ්ඤාණකිච්චස්ස ච තත්ථෙව සමොදහිතබ්බතො **"මෙති උභයකිච්චයුත්තපුග්ගලනිද්දෙසො"**ති වුත්තං. අවිජ්ජමානපඤ්ඤත්තිවිජ්ජමානපඤ්ඤත්තිසභාවා යථාක්කමං එවං-සද්ද – සුත-සද්දානං අත්ථාති තෙ තථාරූප-පඤ්ඤත්ති-උපාදානභූත-ධම්මපබන්ධබ්‍යාපාරභාවෙන දස්සෙන්තො ආහ – **"එවන්ති පුග්ගලකිච්චනිද්දෙසො, සුතන්ති විඤ්ඤාණකිච්චනිද්දෙසො"**ති. එත්ථ ච කරණකිරියාකත්තුකම්මවිසෙසප්පකාසනවසෙන පුග්ගලබ්‍යාපාරවිසයපුග්ගලබ්‍යාපාරනිදස්සනවසෙන ගහණාකාරගාහකතබ්බිසයවිසෙසනිද්දෙසවසෙන කත්තුකරණබ්‍යාපාරකත්තුනිද්දෙසවසෙන ච දුතියාදයො චතස්සො අත්ථයොජනා දස්සිතාති දට්ඨබ්බං.

සබ්බස්සපි සද්දාධිගමනීයස්ස අත්ථස්ස පඤ්ඤත්තිමුඛෙනෙව පටිපජ්ජිතබ්බත්තා සබ්බපඤ්ඤත්තීනඤ්ච විජ්ජමානාදිවසෙන ඡසු පඤ්ඤත්තිභෙදෙසු අන්තොගධත්තා තෙසු ''එව''න්තිආදීනං පඤ්ඤත්තීනං සරූපං නිද්ධාරෙන්තො ආහ – **"එවන්ති ච මෙති චා"**තිආදි. තත්ථ ''එව''න්ති ච ''මෙ''ති ච වුච්චමානස්සත්ථස්ස ආකාරාදිනො ධම්මානං අසල්ලක්ඛණභාවතො අවිජ්ජමානපඤ්ඤත්තිභාවොති ආහ – **"සච්චිකට්ඨපරමත්ථවසෙන අවිජ්ජමානපඤ්ඤත්ති"**ති. තත්ථ **සච්චිකට්ඨපරමත්ථවසෙනාති** භූතත්ථඋත්තමත්ථවසෙන. ඉදං වුත්තං හොති – යො මායාමරීචිආදයො විය අභූතත්ථො, අනුස්සවාදීහි ගහෙතබ්බො විය අනුත්තමත්ථො ච න හොති, සො රූපසද්දාදිසභාවො, රුප්පනානුභවනාදිසභාවො වා අත්ථො සච්චිකට්ඨො පරමත්ථො චාති වුච්චති, න තථා ''එවං මෙ''ති පදානං අත්ථොති. එතමෙවත්ථං පාකටතරං කාතුං **"කිඤ්හෙත්ථ ත"**න්තිආදි වුත්තං. **සුතන්ති** පන සද්දායතනං සන්ධායාහ **"විජ්ජමානපඤ්ඤත්ති"**ති. තෙනෙව හි **"යඤ්හි තං එත්ථ සොතෙන උපලද්ධ"**න්ති වුත්තං, ''සොතද්වාරානුසාරෙන උපලද්ධ''න්ති පන වුත්තෙ අත්ථබ්‍යඤ්ජනාදිසබ්බං ලබ්භති.

තං තං උපාදාය වත්තබ්බතොති සොතපථමාගතෙ ධම්මෙ උපාදාය තෙසං උපධාරිතාකාරාදිනො පච්චාමසනවසෙන ''එව''න්ති, සසන්තතිපරියාපන්නෙ ඛන්ධෙ උපාදාය ''මෙ''ති වත්තබ්බත්තාති අත්ථො. දිට්ඨාදිසභාවරහිතෙ සද්දායතනෙ පවත්තමානොපි සුතවොහාරො ''දුතියං තතිය''න්තිආදිකො විය පඨමාදීනි දිට්ඨමුතවිඤ්ඤාතෙ අපෙක්ඛිත්වාව පවත්තොති ආහ **"දිට්ඨාදීනි උපනිධාය වත්තබ්බතො"**ති අසුතං න හොතීති හි සුතන්ති පකාසිතොයමත්ථොති. අත්තනා පටිවිද්ධා සුත්තස්ස පකාරවිසෙසා ''එව''න්ති ථෙරෙන පච්චාමට්ඨාති ආහ **"අසම්මොහං දීපෙති"**ති. **නානප්පකාරපටිවෙධසමත්ථො හොතීති** එතෙන වක්ඛමානස්ස සුත්තස්ස නානප්පකාරතං දුප්පටිවිජ්ඣතඤ්ච දස්සෙති. **සුතස්ස අසම්මොසං දීපෙතීති** සුතාකාරස්ස යාථාවතො දස්සියමානත්තා වුත්තං. **අසම්මොහෙනාති** සම්මොහාභාවෙන, පඤ්ඤාය එව වා සවනකාලසම්භූතාය තදුත්තරකාලපඤ්ඤාසිද්ධි. එවං **අසම්මොසෙනාති** එත්ථාපි වත්තබ්බං. බ්‍යඤ්ජනානං පටිවිජ්ඣිතබ්බො ආකාරො නාතිගම්භීරො, යථාසුතධාරණමෙව තත්ථ කරණීයන්ති සතියා බ්‍යාපාරො අධිකො, පඤ්ඤා තත්ථ ගුණීභූතාති වුත්තං **"පඤ්ඤාපුබ්බඞ්ගමායා"**තිආදි ''පඤ්ඤාය පුබ්බඞ්ගමා''ති කත්වා. පුබ්බඞ්ගමතා චෙත්ථ පධානතා ''මනොපුබ්බඞ්ගමා''තිආදීසු (ධ. ප. 1, 2) විය. පුබ්බඞ්ගමතාය වා චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීසු ආවජ්ජනාදීනං විය අප්පධානත්තෙ පඤ්ඤා පුබ්බඞ්ගමා එතිස්සාති අයම්පි අත්ථො යුජ්ජති. එවං **සතිපුබ්බඞ්ගමායාති** එත්ථාපි වුත්තනයානුසාරෙන යථාසම්භවමත්ථො වෙදිතබ්බො.

අත්ථබ්‍යඤ්ජනසම්පන්නස්සාති අත්ථබ්‍යඤ්ජනපරිපුණ්ණස්ස, සඞ්කාසනපකාසනවිවරණවිභජනඋත්තානීකරණපඤ්ඤත්තිවසෙන ඡහි අත්ථපදෙහි, අක්ඛරපදබ්‍යඤ්ජනාකාරනිරුත්තිනිද්දෙසවසෙන ඡහි බ්‍යඤ්ජනපදෙහි ච සමන්නාගතස්සාති වා අත්ථො දට්ඨබ්බො.

යොනිසොමනසිකාරං දීපෙති එවං-සද්දෙන වුච්චමානානං ආකාරනිදස්සනාවධාරණත්ථානං අවිපරීතසද්ධම්මවිසයත්තාති අධිප්පායො. **අවික්ඛෙපං දීපෙතීති** ''මූලපරියායං කත්ථ භාසිත''න්තිආදිපුච්ඡාවසෙන පකරණප්පත්තස්ස වක්ඛමානස්ස සුත්තස්ස සවනං සමාධානමන්තරෙන න සම්භවතීති කත්වා වුත්තං. **වික්ඛිත්තචිත්තස්සාති**ආදි තස්සෙවත්ථස්ස සමත්ථනවසෙන වුත්තං. **සබ්බසම්පත්තියාති** අත්ථබ්‍යඤ්ජනදෙසකපයොජනාදිසම්පත්තියා. අවිපරීතසද්ධම්මවිසයෙහි විය ආකාරනිදස්සනාවධාරණත්ථෙහි යොනිසොමනසිකාරස්ස, සද්ධම්මස්සවනෙන විය ච අවික්ඛෙපස්ස යථා යොනිසොමනසිකාරෙන ඵලභූතෙන අත්තසම්මාපණිධිපුබ්බෙකතපුඤ්ඤතානං සිද්ධි වුත්තා තදවිනාභාවතො, එවං අවික්ඛෙපෙන ඵලභූතෙන කාරණභූතානං සද්ධම්මස්සවනසප්පුරිසූපනිස්සයානං සිද්ධි දස්සෙතබ්බා සියා අස්සුතවතො සප්පුරිසූපනිස්සයරහිතස්ස ච තදභාවතො. **න හි වික්ඛිත්තචිත්තොති**ආදිනා සමත්ථනවචනෙන පන අවික්ඛෙපෙන කාරණභූතෙන සප්පුරිසූපනිස්සයෙන ච ඵලභූතස්ස සද්ධම්මස්සවනස්ස සිද්ධි දස්සිතා. අයං පනෙත්ථ අධිප්පායො යුත්තො සියා – සද්ධම්මස්සවනසප්පුරිසූපනිස්සයා න එකන්තෙන අවික්ඛෙපස්ස කාරණං බාහිරඞ්ගත්තා, අවික්ඛෙපො පන සප්පුරිසූපනිස්සයො විය සද්ධම්මස්සවනස්ස එකන්තකාරණන්ති. එවම්පි අවික්ඛෙපෙන සප්පුරිසූපනිස්සයසිද්ධිජොතනා න සමත්ථීතාව, නො න සමත්ථිතා වික්ඛිත්තචිත්තානං සප්පුරිසපයිරුපාසනාභාවස්ස අත්ථසිද්ධත්තා. එත්ථ ච පුරිමං ඵලෙන කාරණස්ස සිද්ධිදස්සනං නදීපූරෙන විය උපරි වුට්ඨිසබ්භාවස්ස, දුතියං කාරණෙන ඵලස්ස සිද්ධිදස්සනං දට්ඨබ්බං එකන්තවස්සිනා විය මෙඝවුට්ඨානෙන වුට්ඨිප්පවත්තියා.

භගවතො වචනස්ස අත්ථබ්‍යඤ්ජනපභෙදපරිච්ඡෙදවසෙන සකලසාසනසම්පත්තිඔගාහනාකාරො නිරවසෙසපරහිතපාරිපූරිකාරණන්ති වුත්තං **''එවං භද්දකො ආකාරො''**ති. යස්මා න හොතීති සම්බන්ධො. **පච්ඡිමචක්කද්වයසම්පත්තින්ති** අත්තසම්මාපණිධිපුබ්බෙකතපුඤ්ඤතාසඞ්ඛාතං ගුණද්වයං. අපරාපරවුත්තියා චෙත්ථ චක්කභාවො, චරන්ති එතෙහි සත්තා සම්පත්තිභවෙසූති වා. යෙ සන්ධාය වුත්තං ''චත්තාරිමානි, භික්ඛවෙ, චක්කානි, යෙහි සමන්නාගතානං දෙවමනුස්සානං චතුචක්කං වත්තතී''තිආදි (අ. නි. 4.31). පුරිමපච්ඡිමභාවො චෙත්ථ දෙසනාක්කමවසෙන දට්ඨබ්බො. **පච්ඡිමචක්කද්වයසිද්ධියාති** පච්ඡිමචක්කද්වයස්ස අත්ථිතාය. සම්මාපණිහිතත්තො පුබ්බෙ ච කතපුඤ්ඤො සුද්ධාසයො හොති තදසුද්ධිහෙතූනං කිලෙසානං දූරීභාවතොති ආහ – **''ආසයසුද්ධි සිද්ධා හොතී''**ති. තථා හි වුත්තං ''සම්මාපණිහිතං චිත්තං, සෙය්‍යසො නං තතො කරෙ''ති (ධ. ප. 43), ''කතපුඤ්ඤොසි ත්වං ආනන්ද, පධානමනුයුඤ්ජ, ඛිප්පං හොහිසි අනාසවො''ති (දී. නි. 2.207) ච. තෙනෙවාහ **''ආසයසුද්ධියා අධිගමබ්‍යත්තිසිද්ධී''**ති. **පයොගසුද්ධියාති** යොනිසොමනසිකාරපුබ්බඞ්ගමස්ස ධම්මස්සවනපයොගස්ස විසදභාවෙන. තථා චාහ **''ආගමබ්‍යත්තිසිද්ධී''**ති. සබ්බස්ස වා කායවචීපයොගස්ස නිද්දොසභාවෙන. පරිසුද්ධකායවචීපයොගො හි විප්පටිසාරාභාවතො අවික්ඛිත්තචිත්තො පරියත්තියං විසාරදො හොතීති.

නානප්පකාරපටිවෙධදීපකෙනාතිආදිනා අත්ථබ්‍යඤ්ජනෙසු ථෙරස්ස එවංසද්දසුත-සද්දානං අසම්මොහාසම්මොසදීපනතො චතුපටිසම්භිදාවසෙන අත්ථයොජනං දස්සෙති. තත්ථ **සොතබ්බභෙදපටිවෙධදීපකෙනාති** එතෙන අයං සුත-සද්දො එවං-සද්දසන්නිධානතො, වක්ඛමානාපෙක්ඛාය වා සාමඤ්ඤෙනෙව සොතබ්බධම්මවිසෙසං ආමසතීති දස්සෙති. මනොදිට්ඨිකරණා පරියත්තිධම්මානං අනුපෙක්ඛනසුප්පටිවෙධා විසෙසතො මනසිකාරපටිබද්ධාති තෙ වුත්තනයෙන යොනිසොමනසිකාරදීපකෙන එවංසද්දෙන යොජෙත්වා, සවනධාරණවචීපරිචයා පරියත්තිධම්මානං විසෙසෙන සොතාවධානපටිබද්ධාති තෙ අවික්ඛෙපදීපකෙන සුත-සද්දෙන යොජෙත්වා දස්සෙන්තො සාසනසම්පත්තියා ධම්මස්සවනෙ උස්සාහං ජනෙති. තත්ථ **ධම්මාති** පරියත්තිධම්මා. **මනසානුපෙක්ඛිතාති** ''ඉධ සීලං කථිතං, ඉධ සමාධි, ඉධ පඤ්ඤා, එත්තකා එත්ථ අනුසන්ධියො''තිආදිනා නයෙන මනසා අනු අනු පෙක්ඛිතා. **දිට්ඨියා සුප්පටිවිද්ධාති** නිජ්ඣානක්ඛන්තිභූතාය, ඤාතපරිඤ්ඤාසඞ්ඛාතාය වා දිට්ඨියා තත්ථ තත්ථ වුත්තරූපාරූපධම්මෙ ''ඉති රූපං, එත්තකං රූප''න්තිආදිනා සුට්ඨු වවත්ථපෙත්වා පටිවිද්ධා.

සකලෙන වචනෙනාති පුබ්බෙ තීහි පදෙහි විසුං විසුං යොජිතත්තා වුත්තං. **අත්තනො අදහන්තොති** ''මමෙද''න්ති අත්තනි අට්ඨපෙන්තො. **අසප්පුරිසභූමින්ති** අකතඤ්ඤුතං ''ඉධෙකච්චො පාපභික්ඛු තථාගතප්පවෙදිතං ධම්මවිනයං පරියාපුණිත්වා අත්තනො දහතී''ති (පාරා. 195) එවං වුත්තං අනරියවොහාරාවත්ථං, සා එව අනරියවොහාරාවත්ථා අසද්ධම්මො. නනු ච ආනන්දත්ථෙරස්ස ''මමෙදං වචන''න්ති අධිමානස්ස, මහාකස්සපත්ථෙරාදීනඤ්ච තදාසඞ්කාය අභාවතො අසප්පුරිසභූමිසමතික්කමාදිවචනං නිරත්ථකන්ති? නයිදමෙවං ''එවං මෙ සුත''න්ති වදන්තෙන අයම්පි අත්ථො විභාවිතොති දස්සනතො. කෙචි පන ''දෙවතානං පරිවිතක්කාපෙක්ඛං තථාවචනන්ති එදිසී චොදනා අනවකාසාවා''ති වදන්ති. තස්මිං කිර ඛණෙ එකච්චානං දෙවතානං එවං චෙතසො පරිවිතක්කො උදපාදි ''භගවා ච පරිනිබ්බුතො, අයඤ්ච ආයස්මා දෙසනාකුසලො, ඉදානි ධම්මං දෙසෙති සක්‍යකුලප්පසුතො තථාගතස්ස භාතා චූළපිතුපුත්තො, කිං නු ඛො සයං සච්ඡිකතං ධම්මං දෙසෙති, උදාහු භගවතොයෙව වචනං යථාසුත''න්ති. එවං තදාසඞ්කිතප්පකාරතො අසප්පුරිසභූමිසමොක්කමාදිතො අතික්කමාදි විභාවිතන්ති. **අප්පෙතීති** නිදස්සෙති. දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථෙසු යථාරහං සත්තෙ නෙතීති නෙත්ති, ධම්මොයෙව නෙත්ති **ධම්මනෙත්ති**.

දළ්හතරනිවිට්ඨා විචිකිච්ඡා **කඞ්ඛා**. නාතිසංසප්පනා මතිභෙදමත්තා **විමති**. **අස්සද්ධියං විනාසෙති** භගවතා දෙසිතත්තා, සම්මුඛාවස්ස පටිග්ගහිතත්තා, ඛලිතදුරුත්තාදිගහණදොසාභාවතො ච. එත්ථ ච පඨමාදයො තිස්සො අත්ථයොජනා ආකාරාදිඅත්ථෙසු අග්ගහිතවිසෙසමෙව එවං-සද්දං ගහෙත්වා දස්සිතා, තතො පරා චතස්සො ආකාරත්ථමෙව එවං-සද්දං ගහෙත්වා විභාවිතා, පච්ඡිමා පන තිස්සො යථාක්කමං ආකාරත්ථං නිදස්සනත්ථං අවධාරණත්ථඤ්ච එවං-සද්දං ගහෙත්වා යොජිතාති දට්ඨබ්බං.

එක-සද්දො අඤ්ඤසෙට්ඨාසහායසඞ්ඛ්‍යාදීසු දිස්සති. තථා හෙස ''සස්සතො අත්තා ච ලොකො ච, ඉදමෙව සච්චං මොඝමඤ්ඤන්ති ඉත්ථෙකෙ අභිවදන්ති''තිආදීසු (ම. නි. 3.27) අඤ්ඤත්ථෙ දිස්සති , ''චෙතසො එකොදිභාව''න්තිආදීසු (දී. නි. 1.228) සෙට්ඨත්ථෙ, ''එකො වූපකට්ඨො''තිආදීසු (දී. නි. 1.405) අසහායෙ, ''එකොව ඛො, භික්ඛවෙ, ඛණො ච සමයො ච බ්‍රහ්මචරියවාසාය''තිආදීසු සඞ්ඛ්‍යායං. ඉධාපි සඞ්ඛ්‍යායන්ති දස්සෙන්තො ආහ **''එකන්ති ගණනපරිච්ඡෙදනිද්දෙසො''**ති. **කාලඤ්ච සමයඤ්චාති** යුත්තකාලඤ්ච පච්චයසාමග්ගිඤ්ච **ඛණොති** ඔකාසො. තථාගතුප්පාදාදිකො හි මග්ගබ්‍රහ්මචරියස්ස ඔකාසො තප්පච්චයපටිලාභහෙතුත්තා. ඛණො එව ච සමයො. යො ''ඛණො''ති ච ''සමයො''ති ච වුච්චති, සො එකොවාති හි අත්ථො **මහාසමයොති** මහාසමූහො. **සමයොපි ඛොති** සික්ඛාපදපූරණස්ස හෙතුපි. **සමයප්පවාදකෙති** දිට්ඨිප්පවාදකෙ. තත්ථ හි නිසින්නා තිත්ථියා අත්තනො අත්තනො සමයං පවදන්තීති. **අත්ථාභිසමයාති** හිතපටිලාභා. අභිසමෙතබ්බොති අභිසමයො, අභිසමයො අත්ථො **අභිසමයට්ඨොති** පීළනාදීනි අභිසමෙතබ්බභාවෙන එකීභාවං උපනෙත්වා වුත්තානි. අභිසමයස්ස වා පටිවෙධස්ස විසයභූතො අත්ථො **අභිසමයට්ඨොති**. තානෙව තථා එකත්තෙන වුත්තානි. තත්ථ **පීළනං** දුක්ඛසච්චස්ස තංසමඞ්ගිනො හිංසනං අවිප්ඵාරිකතාකරණං. **සන්තාපො** දුක්ඛදුක්ඛතාදිවසෙන සන්තාපනං පරිදහනං.

තත්ථ සහකාරීකාරණං සන්නිජ්ඣං සමෙති සමවෙතීති **සමයො,** සමවායො. සමෙති සමාගච්ඡති මග්ගබ්‍රහ්මචරියං එත්ථ තදාධාරපුග්ගලෙහීති **සමයො,** ඛණො. සමෙති එත්ථ, එතෙන වා සංගච්ඡති සත්තො, සභාවධම්මො වා සහජාතාදීහි උප්පාදාදීහි වාති **සමයො,** කාලො. ධම්මප්පවත්තිමත්තතාය අත්ථතො අභූතොපි හි කාලො ධම්මප්පවත්තියා අධිකරණං කරණං විය ච කප්පනාමත්තසිද්ධෙන රූපෙන වොහරීයතීති. සමං, සහ වා අවයවානං අයනං පවත්ති අවට්ඨානන්ති **සමයො,** සමූහො යථා ''සමුදායො''ති. අවයවසහාවට්ඨානමෙව හි සමූහොති. අවසෙසපච්චයානං සමාගමෙ එති ඵලං එතස්මා උප්පජ්ජති පවත්තති වාති **සමයො,** හෙතු යථා ''සමුදයො''ති. සමෙති සංයොජනභාවතො සම්බන්ධො එති අත්තනො විසයෙ පවත්තති, දළ්හග්ගහණභාවතො වා සංයුත්තා අයන්ති පවත්තන්ති සත්තා යථාභිනිවෙසං එතෙනාති **සමයො,** දිට්ඨි; දිට්ඨිසඤ්ඤොජනෙන හි සත්තා අතිවිය බජ්ඣන්තීති. සමිති සඞ්ගති සමොධානන්ති **සමයො,** පටිලාභො. සමයනං, සම්මා වා අයනං අපගමොති **සමයො,** පහානං. අභිමුඛං ඤාණෙන සම්මා එතබ්බො අභිසමෙතබ්බොති **අභිසමයො,** ධම්මානං අවිපරීතො සභාවො. අභිමුඛභාවෙන සම්මා එති ගච්ඡති බුජ්ඣතීති **අභිසමයො,** ධම්මානං අවිපරීතසභාවාවබොධො. එවං තස්මිං තස්මිං අත්ථෙ **සමය**-සද්දස්ස පවත්ති වෙදිතබ්බා. සමයසද්දස්ස අත්ථුද්ධාරෙ අභිසමයසද්දස්ස උදාහරණං වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. **අස්සාති** සමයසද්දස්ස . **කාලො අත්ථො** සමවායාදීනං අත්ථානං ඉධ අසම්භවතො, දෙසදෙසකපරිසානං විය සුත්තස්ස නිදානභාවෙන කාලස්ස අපදිසිතබ්බතො ච.

කස්මා පනෙත්ථ අනියමිතවසෙනෙව කාලො නිද්දිට්ඨො, න උතුසංවච්ඡරාදිවසෙන නියමෙත්වාති? ආහ – **''තත්ථ කිඤ්චාපි''**තිආදි. උතුසංවච්ඡරාදිවසෙන නියමං අකත්වා සමයසද්දස්ස වචනෙන අයම්පි ගුණො ලද්ධො හොතීති දස්සෙන්තො **''යෙ වා ඉමෙ''**තිආදිමාහ. සාමඤ්ඤජොතනා හි විසෙසෙ අවතිට්ඨතීති. තත්ථ **දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරසමයො** දෙවසිකං ඣානඵලසමාපත්තීහි වීතිනාමනකාලො, විසෙසතො සත්තසත්තාහානි. **සුප්පකාසාති** දසසහස්සිලොකධාතුසංකම්පනඔභාසපාතුභාවාදීහි පාකටා. යථාවුත්තභෙදෙසු එව සමයෙසු එකදෙසං පකාරන්තරෙහි සඞ්ගහෙත්වා දස්සෙතුං **''යො චායං''**න්තිආදිමාහ. තථා හි ඤාණකිච්චසමයො අත්තහිතපටිපත්තිසමයො ච **අභිසම්බොධිසමයො,** අරියතුණ්හීභාවසමයො **දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරසමයො,** කරුණාකිච්චපරහිතපටිපත්තිධම්මිකථාසමයො **දෙසනාසමයො** එව.

කරණවචනෙන නිද්දෙසො කතොති සම්බන්ධො. **තත්ථාති** අභිධම්මතදඤ්ඤසුත්තපදවිනයෙසු. **තථාති** භුම්මකරණෙහි. **අධිකරණත්ථො** ආධාරත්ථො. භාවො නාම කිරියා, තාය කිරියන්තරලක්ඛණං **භාවෙනභාවලක්ඛණං**. තත්ථ යථා කාලො සභාවධම්මපරිච්ඡින්නො සයං පරමත්ථතො අවිජ්ජමානොපි ආධාරභාවෙන පඤ්ඤාතො තඞ්ඛණප්පවත්තානං තතො පුබ්බෙ පරතො ච අභාවතො ''පුබ්බණ්හෙ ජාතො, සායන්හෙ ගච්ඡතී''ති ච ආදීසු, සමූහො ච අවයවවිනිමුත්තො අවිජ්ජමානොපි කප්පනාමත්තසිද්ධො අවයවානං ආධාරභාවෙන පඤ්ඤාපීයති ''රුක්ඛෙ සාඛා, යවරාසියං සම්භූතො''තිආදීසු, එවං ඉධාපීති දස්සෙන්තො ආහ **''අධිකරණඤ්හි...පෙ.... ධම්මාන''**න්ති. යස්මිං කාලෙ ධම්මපුඤ්ජෙ වා කාමාවචරං කුසලං චිත්තං උප්පන්නං හොති, තස්මිං එව කාලෙ ධම්මපුඤ්ජෙ ච ඵස්සාදයොපි හොන්තීති අයඤ්හි තත්ථ අත්ථො. යථා ච ''ගාවීසු දුය්හමානාසු ගතො, දුද්ධාසු ආගතො''ති දොහනකිරියාය ගමනකිරියා ලක්ඛීයති, එවං ඉධාපි ''යස්මිං සමයෙ, තස්මිං සමයෙ''ති ච වුත්තෙ ''සතී''ති අයමත්ථො විඤ්ඤායමානො එව හොති පදත්ථස්ස සත්තාවිරහාභාවතොති සමයස්ස සත්තාකිරියාය චිත්තස්ස උප්පාදකිරියා ඵස්සාදීනං භවනකිරියා ච ලක්ඛීයති. **යස්මිං සමයෙති** යස්මිං නවමෙ ඛණෙ, යස්මිං යොනිසොමනසිකාරාදිහෙතුම්හි, පච්චයසමවායෙ වා සති කාමාවචරං කුසලං චිත්තං උප්පන්නං හොති, තස්මිංයෙව ඛණෙ, හෙතුම්හි, පච්චයසමවායෙ

වා ඵස්සාදයොපි හොන්තීති උභයත්ථ සමයසද්දෙ භුම්මනිද්දෙසො කතො ලක්ඛණභූතභාවයුත්තොති දස්සෙන්තො ආහ **‘‘ඛණ…පෙ…. ලක්ඛීයතී’’**ති.

හෙතුඅත්ථො කරණත්ථො ච සම්භවති ‘‘අන්නෙන වසති, අජ්ඣෙනෙන වසති, ඵරසුනා ඡින්දති, කුදාලෙන ඛණතී’’තිආදීසු විය. වීතික්කමඤ්හි සුත්වා භික්ඛුසඞ්ඝං සන්නිපාතාපෙත්වා ඔතිණ්ණවත්ථුකං පුග්ගලං පටිපුච්ඡිත්වා විගරහිත්වා ච තං තං වත්ථුං ඔතිණ්ණකාලං අනතික්කමිත්වා තෙනෙව කාලෙන සික්ඛාපදානි පඤ්ඤපෙන්තො භගවා විහරති සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තිහෙතුඤ්ච අපෙක්ඛමානො තතියපාරාජිකාදීසු විය.

අච්චන්තමෙව ආරම්භතො පට්ඨාය යාව දෙසනානිට්ඨානං පරහිතපටිපත්තිසඞ්ඛාතෙන **කරුණාවිහාරෙන**. **තදත්ථජොතනත්ථන්ති** අච්චන්තසංයොගත්ථජොතනත්ථං. **උපයොගවචනනිද්දෙසො කතො** යථා ‘‘මාසං අජ්ඣෙතී’’ති.

පොරාණාති අට්ඨකථාචරියා. **අභිලාපමත්තභෙදොති** වචනමත්තෙන විසෙසො. තෙන සුත්තවිනයෙසු විභත්තිබ්‍යත්තයො කතොති දස්සෙති.

සෙට්ඨන්ති සෙට්ඨවාචකං වචනං ‘‘සෙට්ඨ’’න්ති වුත්තං සෙට්ඨගුණසහචරණතො. තථා **උත්තමන්ති** එත්ථාපි. **ගාරවයුත්තොති** ගරුභාවයුත්තො ගරුගුණයොගතො, ගරුකරණාරහතාය වා **ගාරවයුත්තො. වුත්තොයෙව,** න පන ඉධ වත්තබ්බො **විසුද්ධිමග්ගස්ස ඉමිස්සා අට්ඨකථාය** එකදෙසභාවතොති අධිප්පායො.

අපරො නයො (සං. නි. ටී. 1.1.1; සාරත්ථ. ටී. 1.විනයානිසංසකථාවණ්ණනා; විසුද්ධි. මහාටී. 1.144; ඉතිවු. අට්ඨ. ගන්ථාරම්භකථා) – භාගවාති භගවා, භතවාති භගවා, භාගෙ වනීති භගවා, භගෙ වනීති භගවා, භත්තවාති භගවා, භගෙ වමීති භගවා, භාගෙ වමීති භගවා.

> භගවා භතවා භාගෙ, භගෙ ච වනි භත්තවා;
> භගෙ වමි තථා භාගෙ, වමීති භගවා ජිනො.

තත්ථ කථං **භාගවාති භගවා**? යෙ තෙ සීලාදයො ධම්මක්ඛන්ධා ගුණභාගා ගුණකොට්ඨාසා, තෙ අනඤ්ඤසාධාරණා නිරතිසයා තථාගතස්ස අත්ථි උපලබ්භන්ති. තථා හිස්ස සීලං, සමාධි, පඤ්ඤා, විමුත්ති, විමුත්තිඤාණදස්සනං, හිරී, ඔත්තප්පං, සද්ධා, වීරියං, සති සම්පජඤ්ඤං, සීලවිසුද්ධි, දිට්ඨිවිසුද්ධි, සමථො, විපස්සනා, තීණි කුසලමූලානි, තීණි සුචරිතානි, තයො සම්මාවිතක්කා, තිස්සො අනවජ්ජසඤ්ඤා, තිස්සො ධාතුයො, චත්තාරො සතිපට්ඨානා, චත්තාරො සම්මප්පධානා, චත්තාරො ඉද්ධිපාදා, චත්තාරො අරියමග්ගා, චත්තාරි අරියඵලානි, චතස්සො පටිසම්භිදා, චතුයොනිපරිච්ඡෙදකඤාණං, චත්තාරො අරියවංසා, චත්තාරි වෙසාරජ්ජඤාණානි, පඤ්ච පධානියඞ්ගානි, පඤ්චඞ්ගිකො සම්මාසමාධි, පඤ්චඤාණිකො සම්මාසමාධි, පඤ්චින්ද්‍රියානි, පඤ්ච බලානි, පඤ්ච නිස්සාරණීයා ධාතුයො, පඤ්ච විමුත්තායතනඤාණානි, පඤ්ච විමුත්තිපරිපාචනීයා සඤ්ඤා, ඡ අනුස්සතිට්ඨානානි, ඡ ගාරවා, ඡ නිස්සාරණීයා ධාතුයො, ඡ සතතවිහාරා, ඡ අනුත්තරියානි, ඡ නිබ්බෙධභාගියා සඤ්ඤා, ඡ අභිඤ්ඤා, ඡ අසාධාරණඤාණානි, සත්ත අපරිහානියා ධම්මා, සත්ත අරියධම්මා, සත්ත අරියධනානි, සත්ත බොජ්ඣඞ්ගා, සත්ත සප්පුරිසධම්මා, සත්ත නිජ්ජරවත්ථූනි, සත්ත සඤ්ඤා, සත්ත දක්ඛිණෙය්‍යපුග්ගලදෙසනා, සත්ත ඛීණාසවබලදෙසනා, අට්ඨ පඤ්ඤාපටිලාභහෙතුදෙසනා, අට්ඨ සම්මත්තානි, අට්ඨ ලොකධම්මාතික්කමා, අට්ඨ ආරම්භවත්ථූනි, අට්ඨ අක්ඛණදෙසනා, අට්ඨ මහාපුරිසවිතක්කා, අට්ඨ අභිභායතනදෙසනා, අට්ඨ විමොක්ඛා, නව යොනිසොමනසිකාරමූලකා ධම්මා, නව පාරිසුද්ධිපධානියඞ්ගානි, නව සත්තාවාසදෙසනා, නව ආඝාතපටිවිනයා, නව සඤ්ඤා, නව නානත්තා, නව අනුපුබ්බවිහාරා, දස නාථකරණා ධම්මා, දස කසිණායතනානි, දස කුසලකම්මපථා, දස සම්මත්තානි, දස අරියවාසා, දස අසෙක්ඛධම්මා, දස තථාගතබලානි, එකාදස මෙත්තානිසංසා, ද්වාදස ධම්මචක්කාකාරා, තෙරස ධුතගුණා, චුද්දස බුද්ධඤාණානි, පඤ්චදස විමුත්තිපරිපාචනීයා ධම්මා, සොළසවිධා ආනාපානස්සති, සොළස අපරන්තපනීයා ධම්මා, අට්ඨාරස බුද්ධධම්මා, එකූනවීසති පච්චවෙක්ඛණඤාණානි, චතුචත්තාලීස ඤාණවත්ථූනි, පඤ්ඤාස උදයබ්බයඤාණානි, පරොපණ්ණාස කුසලධම්මා, සත්තසත්තති ඤාණවත්ථූනි, චතුවීසතිකොටිසතසහස්සසඞ්ඛාසමාපත්තිසඤ්චාරිමහාවජිරඤාණං, අනන්තනයසමන්තපට්ඨානපවිචයපච්චවෙක්ඛණදෙසනාඤාණානි තථා අනන්තාසු ලොකධාතූසු අනන්තානං සත්තානං ආසයාදිවිභාවනඤාණානි චාති එවමාදයො අනන්තාපරිමාණභෙදා අනඤ්ඤසාධාරණා නිරතිසයා ගුණභාගා ගුණකොට්ඨාසා සංවිජ්ජන්ති උපලබ්භන්ති, තස්මා යථාවුත්තවිභාගා ගුණභාගා අස්ස අත්ථීති ‘‘භාගවා’’ති වත්තබ්බෙ ආ-කාරස්ස රස්සත්තං කත්වා **‘‘භගවා’’**ති වුත්තො. එවං තාව භාගවාති **භගවා.**

> යස්මා සීලාදයො සබ්බෙ, ගුණභාගා අසෙසතො;
> විජ්ජන්ති සුගතෙ තස්මා, **භගවාති** පවුච්චතීති.

කථං **භතවාති භගවා**? යෙ තෙ සබ්බලොකහිතාය උස්සුක්කමාපන්නෙහි මනුස්සත්තාදිකෙ අට්ඨ ධම්මෙ සමොධානෙත්වා සම්මාසම්බොධියා කතමහාභිනීහාරෙහි මහාබොධිසත්තෙහි පරිපූරිතබ්බා දානපාරමී, සීල,

නෙක්ඛම්ම, පඤ්ඤා, වීරිය, ඛන්ති, සච්ච, අධිට්ඨාන, මෙත්තා, උපෙක්ඛාපාරමීති දස පාරමියො දස උපපාරමියො දස පරමත්ථපාරමියොති සමතිංස පාරමියො, දානාදීනි චත්තාරි සඞ්ගහවත්ථූනි, සච්චාදීනි චත්තාරි අධිට්ඨානානි, අඞ්ගපරිච්චාගො නයනධනරජ්ජපුත්තදාරපරිච්චාගොති පඤ්ච මහාපරිචාගා, පුබ්බයොගො, පුබ්බචරියා, ධම්මක්ඛානං, ඤාතත්ථචරියා, ලොකත්ථචරියා, බුද්ධිචරියාති එවමාදයො, සඞ්ඛෙපතො වා සබ්බෙ පුඤ්ඤඤාණසම්භාරා බුද්ධකරධම්මා, තෙ මහාභිනීහාරතො පට්ඨාය කප්පානං සතසහස්සාධිකානි චත්තාරි අසඞ්ඛෙය්‍යානි යථා හානභාගියා සංකිලෙසභාගියා ඨිතිභාගියා වා න හොන්ති, අථ ඛො උත්තරුත්තරි විසෙසභාගියාව හොන්ති, එවං සක්කච්චං නිරන්තරං අනවසෙසතො භතා සම්භතා අස්ස අත්ථීති ''භතවා''ති වත්තබ්බෙ **''භගවා''**ති වුත්තො නිරුත්තිනයෙන ත-කාරස්ස ග-කාරං කත්වා. අථ වා **භතවාති** තෙයෙව යථාවුත්තෙ බුද්ධකරධම්මෙ වුත්තනයෙනෙව භරි සම්භරි, පරිපූරෙසීති අත්ථො. එවම්පි භතවාති භගවා.

සම්මාසම්බොධියා සබ්බෙ, දානපාරමිආදිකෙ;
සම්භාරෙ භතවා නාථො, තෙනාපි **භගවා** මතොති.

කථං **භාගෙ වනීති භගවා**? යෙ තෙ චතුවීසතිකොටිසතසහස්සසඞ්ඛා දෙවසිකං වළඤ්ජනකසමාපත්තිභාගා, තෙ අනවසෙසතො ලොකහිතත්ථං අත්තනො ච දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරත්ථං නිච්චකප්පං වනි භජි සෙවි බහුලමකාසීති භාගෙ වනීති **භගවා**. අථ වා අභිඤ්ඤෙය්‍යධම්මෙසු කුසලාදීසු ඛන්ධාදීසු ච යෙ තෙ පරිඤ්ඤෙය්‍යාදිවසෙන සඞ්ඛෙපතො වා චතුබ්බිධා අභිසමයභාගා, විත්ථාරතො පන ''චක්ඛු පරිඤ්ඤෙය්‍යං සොතං…පෙ…. ජරාමරණං පරිඤ්ඤෙය්‍යා''න්තිආදිනා (පටි. ම. 1.21) අනෙකෙ පරිඤ්ඤෙය්‍යභාගා, ''චක්ඛුස්ස සමුදයො පහාතබ්බො…පෙ…. ජරාමරණස්ස සමුදයො පහාතබ්බො''තිආදිනා පහාතබ්බභාගා, ''චක්ඛුස්ස නිරොධො…පෙ…. ජරාමරණස්ස නිරොධො සච්ඡිකාතබ්බො''තිආදිනා සච්ඡිකාතබ්බභාගා, ''චක්ඛුස්ස නිරොධගාමිනී පටිපදා''තිආදිනා, ''චත්තාරො සතිපට්ඨානා''තිආදිනා ච අනෙකභෙදා භාවෙතබ්බභාගා ච ධම්මා, තෙ සබ්බෙ වනි භජි යථාරහං ගොචරභාවනාසෙවනානං වසෙන සෙවි. එවම්පි භාගෙ වනීති **භගවා**. අථ වා ''යෙ ඉමෙ සීලාදයො ධම්මක්ඛන්ධා සාවකෙහි සාධාරණා ගුණභාගා ගුණකොට්ඨාසා, කින්ති නු ඛො තෙ විනෙය්‍යසන්තානෙසු පතිට්ඨපෙය්‍ය''න්ති මහාකරුණාය වනි අභිපත්ථයි, සා චස්ස අභිපත්ථනා යථාධිප්පෙතඵලාවහා අහොසි. එවම්පි **භාගෙ වනීති භගවා**.

යස්මා ඤෙය්‍යසමාපත්තිගුණභාගෙ අසෙසතො;
භජි පත්ථයි සත්තානං, හිතාය **භගවා** තතොති.

කථං **භගෙ වනීති භගවා**? සමාසතො තාව කතපුඤ්ඤෙහි පයොගසම්පන්නෙහි යථාවිභවං භජීයන්තීති භගා, ලොකියලොකුත්තරා සම්පත්තියො. තත්ථ ලොකියෙ තාව තථාගතො සම්බොධිතො පුබ්බෙ බොධිසත්තභූතො පරමුක්කංසගතෙ වනි භජි සෙවි, යත්ථ පතිට්ඨාය නිරවසෙසතො බුද්ධකරධම්මෙ සමන්නානෙන්තො බුද්ධධම්මෙ පරිපාචෙසි, බුද්ධභූතො පන තෙ නිරවජ්ජසුඛූපසංහිතෙ අනඤ්ඤසාධාරණෙ ලොකුත්තරෙපි වනි භජි සෙවි, විත්ථාරතො පන පදෙසරජ්ජඉස්සරියචක්කවත්තිසම්පත්ති-දෙවරජ්ජසම්පත්තිආදිවසෙන-ඣානවිමොක්ඛසමාධිසමාපත්තිඤාණදස්සන-මග්ගභාවනාඵලසච්ඡි- කිරියාදි-උත්තරිමනුස්සධම්මවසෙන ච අනෙකවිහිතෙ අනඤ්ඤසාධාරණෙ භගෙ වනි භජි සෙවි. එවම්පි **භගෙ වනීති භගවා**.

යා තා සම්පත්තියො ලොකෙ, යා ච ලොකුත්තරා පුථු;
සබ්බා තා භජි සම්බුද්ධො, තස්මාපි **භගවා** මතොති.

කථං **භත්තවාති භගවා**? භත්තා දළ්හභත්තිකා අස්ස බහූ අත්ථීති භත්තවා. තථාගතො හි මහාකරුණාසබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණාදිඅපරිමිතනිරුපමප්පභාවගුණවිසෙසසමඞ්ගිභාවතො සබ්බසත්තුත්තමො, සබ්බානත්ථපරිහාරපුබ්බඞ්ගමාය නිරවසෙසහිතසුඛවිධානතප්පරාය නිරතිසයාය පයොගසම්පත්තියා සදෙවමනුස්සාය පජාය අච්චන්තුපකාරිතාය ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණ-අසීතිඅනුබ්‍යඤ්ජන-බ්‍යාමප්පභාදිඅනඤ්ඤසාධාරණ-විසෙසපටිමණ්ඩිත-රූපකායතාය යථාභුච්ච-ගුණාධිගතෙන ''ඉතිපි සො භගවා''තිආදිනයප්පවත්තෙන ලොකත්තයබ්‍යාපිනා සුවිපුලෙන සුවිසුද්ධෙන ච ථුතිඝොසෙන සමන්නාගතත්තා උක්කංසපාරමිප්පත්තාසු අප්පිච්ඡතාසන්තුට්ඨිආදීසු සුප්පතිට්ඨිතභාවතො දසබලචතුවෙසාරජ්ජාදිනිරතිසයගුණවිසෙස-සමඞ්ගිභාවතො ච රූපප්පමාණො රූපප්පසන්නො, ඝොසප්පමාණො ඝොසප්පසන්නො, ලූඛප්පමාණො ලූඛප්පසන්නො, ධම්මප්පමාණො ධම්මප්පසන්නොති එවං චතුප්පමාණිකෙ ලොකසන්නිවාසෙ සබ්බථාපි පසාදාවහභාවෙන සමන්තපාසාදිකත්තා අපරිමාණානං සත්තානං සදෙවමනුස්සානං ආදරබහුමානගාරවායතනතාය පරමපෙමසම්භත්තිට්ඨානං. යෙ තස්ස ඔවාදෙ පතිට්ඨිතා අවෙච්චප්පසාදෙන සමන්නාගතා හොන්ති, කෙනචි අසංහාරියා තෙසං පසාදභත්ති සමණෙන වා බ්‍රාහ්මණෙන වා දෙවෙන වා මාරෙන වා බ්‍රහ්මුනා වා. තථා හි තෙ අත්තනො ජීවිතපරිච්චාගෙපි තත්ථ පසාදං න පරිච්චජන්ති, තස්ස වා ආණං දළ්හභත්තිභාවතො. තෙනෙවාහ –

''යො වෙ **කතඤ්ඤූ** කතවෙදි ධීරො;
කල්‍යාණමිත්තො දළ්හභත්ති ච හොති''ති. (ජා. 2.17.78);

‘‘සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, මහාසමුද්දො ඨිතධම්මො වෙලං නාතිවත්තති, එවමෙව ඛො, භික්ඛවෙ, යං මයා සාවකානං සික්ඛාපදං පඤ්ඤත්තං, තං මම සාවකා ජීවිතහෙතුපි නාතික්කමන්තී’’ති (අ. නි. 8.20; උදා. 45; චූළව. 385) ච.

එවං හත්තවාති **භගවා** නිරුත්තිනයෙන එකස්ස ත-කාරස්ස ලොපං කත්වා ඉතරස්ස ග-කාරං කත්වා.

ගුණාතිසයයුත්තස්ස, යස්මා ලොකහිතෙසිනො;
සම්භත්තා බහවො සත්ථු, භගවා තෙන වුච්චතීති.

කථං **භගෙ වමීති භගවා**? යස්මා තථාගතො බොධිසත්තභූතොපි පුරිමාසු ජාතීසු පාරමියො පූරෙන්තො භගසඞ්ඛාතං සිරිං ඉස්සරියං යසඤ්ච වමි, උග්ගිරි, ඛෙළපිණ්ඩං විය අනපෙක්ඛො ඡඩ්ඩයි; පච්ඡිමත්තභාවෙපි හත්ථගතං චක්කවත්තිසිරිං දෙවලොකාධිපච්චසදිසං චතුදීපිස්සරියං චක්කවත්තිසම්පත්තිසන්නිස්සයං සත්තරතනසමුජ්ජලං යසඤ්ච තිණායපි අමඤ්ඤමානො නිරපෙක්ඛො පහාය අභිනික්ඛමිත්වා සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධො, තස්මා ඉමෙ සිරිආදිකෙ භගෙ වමීති **භගවා**. අථ වා භානි නාම නක්ඛත්තානි, තෙහි සමං ගච්ඡන්ති පවත්තන්තීති භගා, සිනෙරුයුගන්ධරඋත්තරකුරුහිමවන්තාදිභාජනලොකවිසෙසසන්නිස්සයා සොභා කප්පට්ඨියභාවතො, තෙපි භගෙ වමි තන්නිවාසිසත්තාවාසසමතික්කමනතො, තප්පටිබද්ධඡන්දරාගපහානෙන පජහීති. එවම්පි භගෙ වමීති භගවා.

චක්කවත්තිසිරිං යස්මා, යසං ඉස්සරියං සුඛං;
පහාසි ලොකචිත්තඤ්ච, සුගතො භගවා තතොති.

කථං **භාගෙ වමීති භගවා**? භාගා නාම සභාගධම්මකොට්ඨාසා, තෙ ඛන්ධායතනධාතාදිවසෙන, තත්ථාපි රූපවෙදනාදිවසෙන, පථවියාදිඅතීතාදිවසෙන ච අනෙකවිධා. තෙ භගවා සබ්බං පපඤ්චං සබ්බං යොගං **සබ්බං** ගන්ථං සබ්බං සංයොජනං සමුච්ඡින්දිත්වා අමතං ධාතුං සමධිගච්ඡන්තො වමි උග්ගිරි, අනපෙක්ඛො ඡඩ්ඩයි න පච්චාගමි. තථා හෙස ‘‘සබ්බත්ථමෙව පථවිං ආපං තෙජං වායං, චක්ඛුං සොතං ඝානං ජිව්හං කායං මනං, රූපෙ සද්දෙ ගන්ධෙ රසෙ ඵොට්ඨබ්බෙ ධම්මෙ, චක්ඛුවිඤ්ඤාණං…පෙ…. මනොවිඤ්ඤාණං, චක්ඛුසම්ඵස්සං…පෙ…. මනොසම්ඵස්සං, චක්ඛුසම්ඵස්සජං වෙදනං…පෙ…. මනොසම්ඵස්සජං වෙදනං, චක්ඛුසම්ඵස්සජං සඤ්ඤං…පෙ…. මනොසම්ඵස්සජං සඤ්ඤං, චක්ඛුසම්ඵස්සජං චෙතනං…පෙ…. මනොසම්ඵස්සජං චෙතනං, රූපතණ්හං…පෙ…. ධම්මතණ්හං, රූපවිතක්කං…පෙ…. ධම්මවිතක්කං, රූපවිචාරං…පෙ…. ධම්මවිචාර’’න්තිආදිනා අනුපදධම්මවිභාගවසෙනපි සබ්බෙව ධම්මකොට්ඨාසෙ අනවසෙසතො වමි උග්ගිරි, අනපෙක්ඛපරිච්චාගෙන ඡඩ්ඩයි. වුත්තං හෙතං ‘‘යං තං, ආනන්ද, චත්තං වන්තං මුත්තං පහීනං පටිනිස්සට්ඨං, තං තථාගතො පුන පච්චාගමිස්සතීති නෙතං ඨානං විජ්ජතී’’ති (දී. නි. 2.183). එවම්පි භාගෙ වමීති **භගවා**. අථ වා **භාගෙ වමීති** සබ්බෙපි කුසලාකුසලෙ සාවජ්ජානවජ්ජෙ හීනපණීතෙ කණ්හසුක්කසප්පටිභාගෙ ධම්මෙ අරියමග්ගඤාණමුඛෙන වමි උග්ගිරි අනපෙක්ඛො පරිච්චජි පජහි, පරෙසඤ්ච තථත්තාය ධම්මං දෙසෙසි. වුත්තම්පි චෙතං ‘‘ධම්මාපි වො, භික්ඛවෙ, පහාතබ්බා, පගෙව අධම්මා (ම. නි. 1.240), කුල්ලූපමං වො, භික්ඛවෙ, ධම්මං දෙසෙස්සාමි නිත්ථරණත්ථාය, නො ගහණත්ථායා’’තිආදි (ම. නි. 1.240). එවම්පි භාගෙ වමීති භගවා.

ඛන්ධායතනධාතාදි-ධම්මභාගාමහෙසිනා;
කණ්හසුක්කා යතො වන්තා, තතොපි භගවා මතොති.

තෙන වුත්තං –

‘‘භාගවා භතවා භාගෙ, භගෙ ච වනි හත්තවා;
භගෙ වමි තථා භාගෙ, වමීති භගවා ජිනො’’ති.

ධම්මසරීරං පච්චක්ඛං කරොතීති ‘‘යො වො, ආනන්ද, මයා ධම්මො ච විනයො ච දෙසිතො පඤ්ඤත්තො, සො වො මමච්චයෙන සත්ථා’’ති (දී. නි. 2.216) වචනතො ධම්මස්ස සත්ථුභාවපරියායො විජ්ජතීති කත්වා වුත්තං. **වජිරසඞ්ඝාතසමානකායො** පරෙහි අභෙජ්ජසරීරත්තා. න හි භගවතො රූපකායෙ කෙනචි සක්කා අන්තරායො කාතුන්ති.

දෙසනාසම්පත්තිං නිද්දිසති වක්ඛමානස්ස සකලස්ස සුත්තස්ස ‘‘එව’’න්ති නිදස්සනතො. **සාවකසම්පත්තිං නිද්දිසති** පටිසම්භිදාප්පත්තෙන පඤ්චසු ඨානෙසු භගවතා එතදග්ගෙ ඨපිතෙන මයා මහාසාවකෙන සුතං, තඤ්ච ඛො මයාව සුතං, න අනුස්සුතිකං, න පරම්පරාභතන්ති ඉමස්ස අත්ථස්ස දීපනතො. **කාලසම්පත්තිං නිද්දිසති** භගවා-සද්දසන්නිධානෙ පයුත්තස්ස සමය-සද්දස්ස කාලස්ස බුද්ධුප්පාදපටිමණ්ඩිතභාවදීපනතො. බුද්ධුප්පාදපරමා හි කාලසම්පදා. තෙනෙතං වුච්චති –

‘‘කප්පකසායෙ කලියුගෙ, බුද්ධුප්පාදො අහො මහච්ඡරියං;
හුතාවහමජ්ඣෙ ජාතං, සමුදිතමකරන්දමරවින්ද’’න්ති. (දී. නි. ටී. 1.1; සං. නි. ටී. 1.1.1; අ. නි. ටී. 1.1.1 රූපාදිවග්ගවණ්ණනා);

භගවාති දෙසකසම්පත්තිං නිද්දිසති ගුණවිසිට්ඨසත්තුත්තමගරුගාරවාධිවචනභාවතො.

මඞ්ගලදිවසො සුඛණො සුනක්ඛත්තන්ති අජ්ජ මඞ්ගලදිවසො, තස්මා සුනක්ඛත්තං, තත්ථාපි අයං සුඛණො. **මා අතික්කමී**ති මා රත්තිවිභායනං අනුදික්ඛන්තානං රත්ති අතික්කමීති එවං සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො. උක්කාසු ධීතාසු ධීතාති **උක්කට්ඨා** (දී. නි. ටී. 1.255; අ. නි. ටී. 2.4.36). උක්කාසු විජ්ජොතලන්තීසු ඨිතා පතිට්ඨිතාති මූලවිභූජාදිපක්ඛෙපෙන (පාණිනි 3.2.5) සද්දසිද්ධි වෙදිතබ්බා. නිරුත්තිනයෙන වා උක්කාසු ඨිතාසු ඨිතා ආසීති **උක්කට්ඨා**. අපරෙ පන භණන්ති ‘‘භූමිභාගසම්පත්තියා මනුස්සසම්පත්තියා උපකරණසම්පත්තියා ච සා නගරී උක්කට්ඨගුණයොගතො ‘උක්කට්ඨා’ති නාමං ලභී’’ති.

අවිසෙසෙනාති න විසෙසෙන, විහාරභාවසාමඤ්ඤෙනාති අත්ථො. **ඉරියාපථ...පෙ.... විහාරෙසූ**ති ඉරියාපථවිහාරො දිබ්බවිහාරො බ්‍රහ්මවිහාරො අරියවිහාරොති එතෙසු චතූසු විහාරෙසු. **සමඞ්ගිපරිදීපන**න්ති සමඞ්ගීභාවපරිදීපනං. **එත**න්ති ‘‘විහරතී’’ති එතං පදං. තථා හි තං ‘‘ඉධෙකච්චො ගිහීහි සංසට්ඨො විහරති සහනන්දී සහසොකී’’තිආදීසු (සං. නි. 4.241) ඉරියාපථවිහාරෙ ආගතං; ‘‘යස්මිං සමයෙ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු විවිච්චෙව කාමෙහි... පෙ.... පඨමං ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරතී’’තිආදීසු (ධ. ස. 160; විභ. 624) දිබ්බවිහාරෙ; ‘‘සො මෙත්තාසහගතෙන චෙතසා එකං දිසං ඵරිත්වා විහරතී’’තිආදීසු (දී. නි. 1.556; 3.308; ම. නි. 1.77; 2.309; 3.230) බ්‍රහ්මවිහාරෙ; ‘‘සො ඛො අහං අග්ගිවෙස්සන තස්සායෙව කථාය පරියොසානෙ තස්මිං එව පුරිමස්මිං සමාධිනිමිත්තෙ අජ්ඣත්තමෙව චිත්තං සණ්ඨපෙමි සන්නිසාදෙමි එකොදිං කරොමි සමාදහාමි, යෙන සුදං නිච්චකප්පං විහරාමී’’තිආදීසු (ම. නි. 1.387) අරියවිහාරෙ.

තත්ථ ඉරියනං වත්තනං ඉරියා, කායප්පයොගො. තස්සා පවත්තනුපායභාවතො ඨානාදි ඉරියාපථො. ඨානසමඞ්ගී වා හි කායෙන කිඤ්චි කරෙය්‍යා ගමනාදීසු අඤ්ඤතරසමඞ්ගී වා. අථ වා ඉරියති පවත්තති එතෙන අත්තභාවො, කායකිච්චං වාති ඉරියා, තස්සා පවත්තියා උපායභාවතො පථොති ඉරියාපථො, ඨානාදි එව. සො ච අත්ථතො ගතිනිවත්තිආදිආකාරෙන පවත්තො චතුසන්තතිරූපපබන්ධො එව. විහරණං, විහරති එතෙනාති වා විහාරො, ඉරියාපථො එව විහාරො **ඉරියාපථවිහාරො**. දිවි භවොති දිබ්බො. තත්ථ බහුලප්පවත්තියා බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජාදිදෙවලොකෙ භවොති අත්ථො. තත්ථ යො දිබ්බානුභාවො, තදත්ථාය සංවත්තතීති වා දිබ්බො, අභිඤ්ඤාභිනීහාරවසෙන මහාගතිකත්තා වා දිබ්බො, දිබ්බො ච සො විහාරො චාති **දිබ්බවිහාරො,** චතස්සො රූපාවචරසමාපත්තියො. ආරුප්පසමාපත්තියොපි එත්ථෙව සඞ්ගහං ගච්ඡන්ති. බ්‍රහ්මූනං, බ්‍රහ්මානො වා විහාරා **බ්‍රහ්මවිහාරා**, චතස්සො අප්පමඤ්ඤායො. අරියානං, අරියා වා විහාරා **අරියවිහාරා,** චත්තාරි සාමඤ්ඤඵලානි. **සො හි භගවා එකං ඉරියාපථබාධන**න්තිආදි යදිපි භගවා එකෙනපි ඉරියාපථෙන චිරතරං කාලං අත්තභාවං පවත්තෙතුං සක්කොති, තථාපි ‘‘උපාදින්නකසරීරස්ස නාම අයං සභාවො’’ති දස්සෙතුං වුත්තං. යස්මා වා භගවා යත්ථ කත්ථචි වසන්තො වෙනෙය්‍යානං ධම්මං දෙසෙන්තො, නානාසමාපත්තීහි ච කාලං වීතිනාමෙන්තො වසතීති වෙනෙය්‍යසත්තානං අත්තනො ච විවිධං හිතසුඛං හරති උපනෙති උප්පාදෙති, තස්මා විවිධං හරතීති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

සුභගත්තාති සිරීකාමානවසෙන සොභනත්තා. තෙනෙවාහ **‘‘සුන්දරසිරිකත්තා සුන්දරකාමත්තා චා’’**ති. **ඡණසමජ්ජඋස්සවෙ**ති එත්ථ **ඡණං** නාම එග්ගුනමාසාදීසු උත්තරඵග්ගුනාදි-අභිලක්ඛිතදිවසෙසු සපරිජනානං මනුස්සානං මඞ්ගලකරණං. **සමජ්ජං** නාම නටසමජ්ජාදි. **උස්සවො** නක්ඛත්තං. යත්ථ ගාමනිගමවාසිනො තයො සත්ත වා දිවසෙ නක්ඛත්තඝොසනං කත්වා යථාවිභවං අලඞ්කතපටියත්තා භොගෙ පරිභුඤ්ජන්තා නක්ඛත්තකීළනං **කීළන්ති. තෙසං තං තථෙව හොතී**ති තෙසං මනුස්සානං තං පත්ථනං තන්නිවාසිදෙවතානුභාවෙන යෙභුය්‍යෙන තථෙව හොති, පත්ථනා සමිජ්ඣතීති අත්ථො. **බහුජනකන්තතායා**ති ඉමිනා ‘‘සුන්දරකාමත්තා’’ති එතස්සෙව පදස්ස පකාරන්තරෙන අත්ථං විභාවෙති. තත්‍රායං වචනත්ථො – කමනීයට්ඨෙන සුට්ඨු භජීයතීති **සුභගං,** සුභා අගා රුක්ඛා එත්ථාති වා **සුභගං,** සුන්දරකිත්තියොගතො වා **‘‘සුභග’’**න්ති එවම්පෙත්ථ අත්ථං වණ්ණෙන්ති. කෙචි පන ‘‘සුභාගවනෙ’’ති පඨන්ති, ‘‘සුන්දරභූමිභාගෙ වනෙ’’ති චස්ස අත්ථං වදන්ති. සුභගස්ස නාම යක්ඛස්ස වනං තෙන පරිග්ගහිතත්තාති ‘‘සුභගවන’’න්ති අඤ්ඤෙ. වනනං භත්තීතිඅත්ථෙ තං වනනං කාරෙතීති එතස්මිං අත්ථෙ වනයතීති පදසිද්ධි වෙදිතබ්බා. තෙනෙවාහ **‘‘අත්තනි සිනෙහං උප්පාදෙතී’’**ති. යාවනත්ථෙ **වනුතෙ ඉති වන**න්ති උපචාරකප්පනාවසෙන වන-සද්දො වෙදිතබ්බො.

උජුවංසාති උජුභූතවිටපා. **මහාසාලා**ති මහාරුක්ඛා. **අඤ්ඤතරස්මිං සාලමූලෙ**ති අඤ්ඤතරස්ස රුක්ඛස්ස මූලෙ. **වනප්පතිජෙට්ඨකරුක්ඛො**ති වනප්පතිභූතො ජෙට්ඨකරුක්ඛො. **තමෙව ජෙට්ඨකභාව**න්ති වනප්පතිභාවෙනාගතං සෙට්ඨභාවං පධානභාවං. තෙන හි සො ‘‘සාලරාජා’’ති වුත්තො. උපගතානං රඤ්ජනට්ඨෙන රාජා, අඤ්ඤස්මිම්පි තාදිසෙ රුක්ඛෙ රාජවොහාරං දස්සෙතුං **‘‘සුපතිට්ඨිතස්සා’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **බ්‍රාහ්මණ ධම්මිකා**ති ආලපනං. නිප්පරියායෙන සාඛාදිමතො සඞ්ඝාතස්ස සුප්පතිට්ඨිතභාවසාධනෙ අවයවවිසෙසෙ පවත්තමානො මූල-සද්දො. යස්මා තංසදිසෙසු තන්නිස්සයෙ පදෙසෙ ච රුළ්හීවසෙන පරියායතො පවත්තති, තස්මා ‘‘මූලානි උද්ධරෙය්‍යා’’ති එත්ථ

නිප්පරියායමූලං අධිප්පෙතන්ති එකෙන මූල-සද්දෙන විසෙසෙත්වා ආහ **"මූලමූලෙ දිස්සතී"**ති යථා "දුක්ඛදුක්ඛං (සං. නි. 4.327), රූපරූප"න්ති (විසුද්ධි. 2.449) ච. **අසාධාරණහෙතුම්හීති** අසාධාරණකාරණෙ. ලොභසහගතචිත්තුප්පාදානං එව ආවෙණිකෙ නෙසං සුප්පතිට්ඨිතභාවසාධනතො මූලට්ඨෙන උපකාරකෙ පච්චයධම්මෙ දිස්සතීති අත්ථො.

තත්ථාති "එකං සමයං භගවා උක්කට්ඨායං විහරති සුභගවනෙ සාලරාජමූලෙ"ති යං වුත්තං වාක්‍යං, තත්ථ. **සියාති** කස්සචි එවං පරිවිතක්කො සියා, වක්ඛමානාකාරෙන කදාචි චොදෙය්‍ය වාති අත්ථො. **අථ තත්ථ විහරතීති** යදි සුභගවනෙ සාලරාජමූලෙ විහරති. **න වත්තබ්බන්ති** නානාඨානභූතත්තා උක්කට්ඨාසුභගවනානං, එකං සමයන්ති ච වුත්තත්තාති අධිප්පායො. ඉදානි චොදකො තමෙව අත්තනො අධිප්පායං **"න හි සක්කා"**තිආදිනා විවරති. ඉතරො සබ්බමෙතං අවිපරීතං අත්ථං අජානන්තෙන වුත්තන්ති දස්සෙන්තො **"න ඛො පනෙතං එවං දට්ඨබ්බ"**න්ති ආහ. තත්ථ **එතන්ති** "උක්කට්ඨායං විහරති සුභගවනෙ සාලරාජමූලෙ"ති එතං වචනං. එවන්ති "යදි තාව භගවා"තිආදිනා යං තං භවතා චොදිතං, තං අත්ථතො එවං න ඛො පන දට්ඨබ්බං, න උභයත්ථ අපුබ්බඅචරිමං විහාරදස්සනත්ථන්ති අත්ථො.

ඉදානි අත්තනො යථාධිප්පෙතං අවිපරීතං අත්ථං, තස්ස ච පටිකච්චෙව වුත්තභාවං, තෙන ච අප්පටිවිද්ධත්තං පකාසෙන්තො **"නනු අවොචුම්හ…පෙ…. සාලරාජමූලෙ"**ති ආහ. එවම්පි "සුභගවනෙ සාලරාජමූලෙ විහරති"ච්චෙව වත්තබ්බං, න "උක්කට්ඨාය"න්ති චොදනං මනසි කත්වා වුත්තං **"ගොචරගාමනිදස්සනත්ථ"**න්තිආදි.

අවස්සං චෙත්ථ ගොචරගාමකිත්තනං කාතබ්බං. තථා හි තං යථා සුභගවනාදිකිත්තනං පබ්බජිතානුග්ගහකරණාදිඅනෙකප්පයොජනං, එවං ගහට්ඨානුග්ගහකරණාදිවිවිධප්පයොජනන්ති දස්සෙන්තො **"උක්කට්ඨාකිත්තනෙනා"**තිආදිමාහ. තත්ථ පච්චයග්ගහණෙන උපසඞ්කමනපයිරුපාසනානං ඔකාසදානෙන ධම්මදෙසනාය සරණෙසු සීලෙසු ච පතිට්ඨාපනෙන යථූපනිස්සයං උපරිවිසෙසාධිගමාවහනෙන ච **ගහට්ඨානග්ගහකරණං,** උග්ගහපරිපුච්ඡානං කම්මට්ඨානානුයොගස්ස ච අනුරූපවසනට්ඨානපරිග්ගහෙනෙත්ථ **පබ්බජිතානුග්ගහකරණං** වෙදිතබ්බං. **කරුණාය උපගමනං,** න ලාභාදිනිමිත්තං, **පඤ්ඤාය අපගමනං,** න විරොධාදිනිමිත්තන්ති උපගමනාපගමනානං නිරුපක්කිලෙසතං විභාවෙති. **ධම්මිකසුඛං** නාම අනවජ්ජසුඛං. **දෙවානං උපකාරබහුලතා** ජනවිවිත්තතාය. පචුරජනවිවිත්තං හි ඨානං දෙවා උපසඞ්කමිතබ්බං මඤ්ඤන්ති. **තදත්ථපරිනිප්ඵාදනන්ති** ලොකත්ථනිප්ඵාදනං, බුද්ධකිච්චසම්පාදනන්ති අත්ථො. **එවමාදිනාති ආදි-**සද්දෙන උක්කට්ඨාකිත්තනතො රූපකායස්ස අනුග්ගණ්හනං දස්සෙති, සුභගවනාදිකිත්තනතො ධම්මකායස්ස. තථා පුරිමෙන පරාධීනකිරියාකරණං, දුතියෙන අත්තාධීනකිරියාකරණං. පුරිමෙන වා කරුණාකිච්චං, ඉතරෙන පඤ්ඤාකිච්චං. පුරිමෙන චස්ස පරමාය අනුකම්පාය සමන්නාගමං, පච්ඡිමෙන පරමාය උපෙක්ඛාය සමන්නාගමං දීපෙති. භගවා හි සබ්බසත්තෙ පරමාය අනුකම්පාය අනුකම්පති, න ච තත්ථ සිනෙහදොසානුපතිතො පරමුපෙක්ඛකභාවතො, උපෙක්ඛකො ච න ච පරහිතසුඛකරණෙ අප්පොසුක්කො මහාකාරුණිකභාවතො.

තස්ස මහාකාරුණිකතාය ලොකනාථතා, උපෙක්ඛකතාය අත්තනාථතා. තථා හෙස බොධිසත්තභූතො මහාකරුණාය සඤ්චොදිතමානසො සකලලොකහිතාය උස්සුක්කමාපන්නො මහාභිනීහාරතො පට්ඨාය තදත්ථනිප්ඵාදනත්ථං පුඤ්ඤඤාණසම්භාරෙ සම්පාදෙන්තො අපරිමිතං කාලං අනප්පකං දුක්ඛමනුභොසි, උපෙක්ඛකතාය සම්මා පතිතෙහි දුක්ඛෙහි න විකම්පි. තථා මහාකාරුණිකතාය සංසාරාභිමුඛතා, උපෙක්ඛකතාය තතො නිබ්බින්දනා. තථා උපෙක්ඛකතාය නිබ්බානාභිමුඛතා, මහාකාරුණිකතාය තදධිගමො. තථා මහාකාරුණිකතාය පරෙසං අහිංසාපනං, උපෙක්ඛකතාය සයං පරෙහි අභායනං. මහාකාරුණිකතාය පරං රක්ඛතො අත්තනො රක්ඛණං, උපෙක්ඛකතාය අත්තානං රක්ඛතො පරෙසං රක්ඛණං. තෙනස්ස අත්තහිතාය පටිපන්නාදීසු චතුත්ථපුග්ගලභාවො සිද්ධො හොති. තථා මහාකාරුණිකතාය සච්චාධිට්ඨානස්ස චාගාධිට්ඨානස්ස ච පාරිපූරි, උපෙක්ඛකතාය උපසමාධිට්ඨානස්ස පඤ්ඤාධිට්ඨානස්ස ච පාරිපූරි. එවං පරිසුද්ධාසයපයොගස්ස මහාකාරුණිකතාය ලොකහිතත්ථමෙව රජ්ජසම්පදාදිභවසම්පත්තියා උපගමනං, උපෙක්ඛකතාය තිණායපි අමඤ්ඤමානස්ස තතො අපගමනං. ඉති සුවිසුද්ධඋපගමාපගමස්ස මහාකාරුණිකතාය ලොකහිතත්ථමෙව දානවසෙන සම්පත්තීනං පරිච්චජනා, උපෙක්ඛකතාය චස්ස ඵලස්ස අත්තනො අපච්චාසීසනා. එවං සමුදාගමනතො පට්ඨාය අච්ඡරියබ්භුතගුණසමන්නාගතස්ස මහාකාරුණිකතාය පරෙසං හිතසුඛත්ථං අතිදුක්කරකාරිතා, උපෙක්ඛකතාය කායම්පි අනලංකාරිතා.

තථා මහාකාරුණිකතාය චරිමත්තභාවෙ ජිණ්ණාතුරමතදස්සනෙන සඤ්ජාතසංවෙගො, උපෙක්ඛකතාය උළාරෙසු දෙවභොගසදිසෙසු භොගෙසු නිරපෙක්ඛො මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛමි. තථා මහාකාරුණිකතාය "කිච්ඡං වතායං ලොකො ආපන්නො"තිආදිනා (දී. නි. 2.57; සං. නි. 2.4, 10) කරුණාමුඛෙනෙව විපස්සනාරම්භො , උපෙක්ඛකතාය බුද්ධභූතස්ස සත්ත සත්තාහානි විවෙකසුඛෙනෙව වීතිනාමනං. මහාකාරුණිකතාය ධම්මගම්භීරතං පච්චවෙක්ඛිත්වා ධම්මදෙසනාය අප්පොසුක්කතං ආපජ්ජිත්වාපි මහාබ්‍රහ්මුනො අජ්ඣෙසනාපදෙසෙන ඔකාසකරණං, උපෙක්ඛකතාය පඤ්චවග්ගියාදි වෙනෙය්‍යානං අනනුරූපසමුදාචාරෙපි අනඤ්ඤථාභාවො. මහාකාරුණිකතාය කත්ථචි පටිඝාතාභාවෙනස්ස සබ්බත්ථ අමිත්තසඤ්ඤාය අභාවො, උපෙක්ඛකතාය කත්ථචිපි අනුරොධාභාවෙන සබ්බත්ථ සිනෙහසන්ථවාභාවො. මහාකාරුණිකතාය ගාමාදීනං ආසන්නට්ඨානෙ වසන්තස්සපි උපෙක්ඛකතාය අරඤ්ඤට්ඨානෙ එව විහරණං. තෙන වුත්තං "පුරිමෙන චස්ස පරමාය අනුකම්පාය සමන්නාගමං, පච්ඡිමෙන පරමාය උපෙක්ඛාය සමන්නාගමං දීපෙතී"ති.

තත්ථාති ‘‘තත්‍ර’’ති පදං. **දෙසකාලපරිදීපනන්**ති යෙ දෙසකාලා ඉධ විහරණකිරියාවිසෙසනභාවෙන වුත්තා, තෙසං පරිදීපනන්ති දස්සෙන්තො **‘‘යං සමයං…පෙ.… දීපෙති’’**ති ආහ. තං-සද්දො හි වුත්තස්ස අත්ථස්ස පටිනිද්දෙසො, තස්මා ඉධ කාලස්ස, දෙසස්ස වා පටිනිද්දෙසො භවිතුං අරහති, න අඤ්ඤස්ස. අයං තාව තත්‍ර-සද්දස්ස පටිනිද්දෙසභාවෙ අත්ථවිභාවනා. යස්මා පන ඊදිසෙසු ඨානෙසු තත්‍ර-සද්දො ධම්මදෙසනාවිසිට්ඨං දෙසං කාලඤ්ච විභාවෙති, තස්මා වුත්තං **‘‘භාසිතබ්බයුත්තෙ වා දෙසකාලෙ දීපෙති’’**ති. තෙන **තත්‍රා**ති යත්ථ භගවා ධම්මදෙසනත්ථං භික්ඛූ ආලපි අභාසි, තාදිසෙ දෙසෙ, කාලෙ වාති අත්ථො. **න හීති‌ආදිනා** තමෙවත්ථං සමත්ථෙති. නනු ච යත්ථ ඨිතො භගවා ‘‘අකාලො ඛො තාවා’’තිආදිනා බාහියස්ස ධම්මදෙසනං පටික්ඛිපි, තත්ථෙව අන්තරවීථියං ඨිතො තස්ස ධම්මං දෙසෙතීති? සච්චමෙතං, අදෙසෙතබ්බකාලෙ අදෙසනාය ඉදං උදාහරණං. තෙනෙවාහ **‘‘අකාලො ඛො තාවා’’**ති. යං පන තත්ථ වුත්තං ‘‘අන්තරඝරං පවිට්ඨම්හා’’ති (උදා. 10), තම්පි තස්ස අකාලභාවස්සෙව පරියායෙන දස්සනත්ථං වුත්තං. තස්ස හි තදා අද්ධානපරිස්සමෙන රූපකායෙ අකම්මඤ්ඤතා අහොසි, බලවපීතිවෙගෙන නාමකායෙ, තදුභයස්ස වූපසමං ආගමෙන්තො පපඤ්චපරිහාරත්ථං භගවා ‘‘අකාලො ඛො’’ති පරියායෙන පටික්ඛිපි. අදෙසෙතබ්බදෙසෙ අදෙසනාය පන උදාහරණං ‘‘අථ ඛො භගවා මග්ගා ඔක්කම්ම අඤ්ඤතරස්මිං රුක්ඛමූලෙ නිසීදි (සං. නි. 2.154), විහාරතො නික්ඛමිත්වා විහාරපච්ඡායායං පඤ්ඤත්තෙ ආසනෙ නිසීදී’’ති (දී. නි. 1.363) ච එවමාදිකං ඉධ **ආදි**-සද්දෙන සඞ්ගහිතං.

‘‘අථ ඛො සො, භික්ඛවෙ, බාලො ඉධ පුබ්බෙ රසාදො ඉධ පාපානි කම්මානි කරිත්වා’’තිආදීසු (ම. නි. 3.251) **පදපූරණමත්තෙ ඛො-සද්දො,** ‘‘දුක්ඛං ඛො අගාරවො විහරති අප්පතිස්සො’’තිආදීසු (අ. නි. 4.21) **අවධාරණෙ,** ‘‘කිත්තාවතා නු ඛො, ආවුසො, සත්ථු පවිවිත්තස්ස විහරතො සාවකා විවෙකං නානුසික්ඛන්ති’’තිආදීසු (ම. නි. 1.31) **ආදිකාලත්ථෙ.** වාක්‍යාරම්භෙති අත්ථො. තත්ථ පදපූරණෙන වචනාලඞ්කාරමත්තං කතං හොති, ආදිකාලත්ථෙන වාක්‍යස්ස උපඤ්ඤාසමත්තං, අවධාරත්ථෙන පන නියමදස්සනං, තස්මා ආමන්තෙසි එවාති ආමන්තනෙ නියමො දස්සිතො හොතීති.

‘‘භගවාති ලොකගරුදීපන’’න්ති කස්මා වුත්තං, නනු පුබ්බෙපි භගවා-සද්දස්ස අත්ථො වුත්තොති? යදිපි පුබ්බෙ වුත්තො, තං පනස්ස යථාවුත්තෙ ඨානෙ විහරණකිරියාය කත්තුවිසෙසදස්සනත්ථං කතං, න ආමන්තනකිරියාය, ඉධ පන ආමන්තනකිරියාය, තස්මා තදත්ථං පුන ‘‘භගවා’’ති පාළියං වුත්තන්ති තස්සත්ථං දස්සෙතුං **‘‘භගවාති ලොකගරුදීපන’’**න්ති ආහ. **කථාසවනයුත්තපුග්ගලවචනන්**ති වක්ඛමානාය මූලපරියායදෙසනාය සවනයොග්‍යපුග්ගලවචනං. චතූසුපි පරිසාසු භික්ඛූ එව එදිසානං දෙසනානං විසෙසෙන භාජනභූතා, ඉති සාතිසයසාසනසම්පටිග්ගාහකභාවදස්සනත්ථං ඉධ භික්ඛුගහණන්ති දස්සෙත්වා ඉදානි සද්දත්ථං දස්සෙතුං **‘‘අපිචා’’**තිආදිමාහ.

තත්ථ **භික්ඛකොති භික්ඛූ**ති භික්ඛනධම්මතාය භික්ඛූති අත්ථො. **භික්ඛාචරියං අජ්ඣුපගතොති** බුද්ධාදීහිපි අජ්ඣුපගතං භික්ඛාචරියං උඤ්ඡාචරියං අජ්ඣුපගතත්තා අනුට්ඨිතත්තා **භික්ඛූ**. යො හි කොචි අප්පං වා මහන්තං වා භොගක්ඛන්ධං පහාය අගාරස්මා අනගාරියං පබ්බජිතො, සො කසිගොරක්ඛාදීහි ජීවිකාකප්පනං හිත්වා ලිඞ්ගසම්පටිච්ඡනෙනෙව භික්ඛාචරියං අජ්ඣුපගතත්තා **භික්ඛු,** පරපටිබද්ධජීවිකත්තා වා විහාරමජ්ඣෙ කාජභත්තං භුඤ්ජමානොපි භික්ඛාචරියං අජ්ඣුපගතොති **භික්ඛු,** පිණ්ඩියාලොපභොජනං නිස්සාය පබ්බජ්ජාය උස්සාහජාතත්තා වා භික්ඛාචරියං අජ්ඣුපගතොති **භික්ඛූ**ති එවම්පෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. **ආදිනා නයෙනා**ති ‘‘භින්නපටධරොති භික්ඛු, භින්දති පාපකෙ අකුසලෙ ධම්මෙති භික්ඛු, භින්නත්තා පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං භික්ඛූ’’තිආදිනා **විභඞ්ගෙ** (විභ. 510) ආගතනයෙන. **ඤාපනෙ**ති අවබොධනෙ, පටිවෙදනෙති අත්ථො.

භික්ඛනසීලතාතිආදීසු **භික්ඛනසීලතා** භික්ඛනෙන ආජීවනසීලතා, න කසිවණිජ්ජාදීහි ආජීවනසීලතා. **භික්ඛනධම්මතා** ‘‘උද්දිස්ස අරියා තිට්ඨන්ති’’ති (පටි. ම. 153; මි. ප. 4.5.9) එවං වුත්තභික්ඛනසභාවතා, න සම්භාවනාකොහඤ්ඤසභාවතා. **භික්ඛනෙ සාධුකාරිතා** ‘‘උත්තිට්ඨෙ නප්පමජ්ජෙය්‍යා’’ති (ධ. ප. 168) වචනං අනුස්සරිත්වා තත්ථ අප්පමජ්ජනා. අථ වා **සීලං** නාම පකතිසභාවො, ඉධ පන තදධිට්ඨානං. **ධම්මො**ති වතං. අපරෙ පන **‘‘සීලං** නාම වතසමාදානං, **ධම්මො** නාම පවෙණිආගතං චාරිත්තං, **සාධුකාරිතා**ති සක්කච්චකාරිතා ආදරකිරියා’’ති වණ්ණෙන්ති. **හීනාධිකජනසෙවිතන්**ති යෙ භික්ඛුභාවෙ ඨිතාපි ජාතිමදාදිවසෙන උද්ධතා උන්නළා. යෙ ච ගිහිභාවෙ පරෙසු අත්ථිකභාවම්පි අනුපගතතාය භික්ඛාචරියං පරමකාපඤ්ඤතං මඤ්ඤන්ති, තෙසං උභයෙසම්පි යථාක්කමං ‘‘භික්ඛවො’’ති වචනෙන හීනජනෙහි දලිද්දෙහි පරමකාපඤ්ඤතං පත්තෙහි පරකුලෙසු භික්ඛාචරියාය ජීවිකං කප්පෙන්තෙහි සෙවිතං වුත්තිං පකාසෙන්තො උද්ධතභාවනිග්ගහං කරොති, අධිකජනෙහි උළාරභොගඛත්තියකුලාදිතො පබ්බජිතෙහි බුද්ධාදීහි ආජීවවිසොධනත්ථං සෙවිතං වුත්තිං පකාසෙන්තො දීනභාවනිග්ගහං කරොතීති යොජෙතබ්බං. යස්මා ‘‘භික්ඛවො’’ති වචනං ආමන්තනභාවතො අභිමුඛීකරණං, පකරණතො සාමත්ථියතො ච සුස්සූසාජනනං සක්කච්චසවනමනසිකාරනියොජනඤ්ච හොති. තස්මා තමත්ථං දස්සෙන්තො **‘‘භික්ඛවොති ඉමිනා’’**තිආදිමාහ.

තත්ථ **සාධුකසවනමනසිකාරෙ**ති සාධුකසවනෙ සාධුකමනසිකාරෙ ච. කථං පන පවත්තිතා සවනාදයො සාධුකං පවත්තිතා හොන්තීති? ‘‘අද්ධා ඉමාය සම්මාපටිපත්තියා සකලසාසනසම්පත්ති හත්ථගතා භවිස්සතී’’ති ආදරගාරවයොගෙන, කථාදීසු අපරිභවනාදිනා ච. වුත්තං හි ‘‘පඤ්චහි, භික්ඛවෙ, ධම්මෙහි සමන්නාගතො සුණන්තො සද්ධම්මං භබ්බො නියාමං ඔක්කමිතුං කුසලෙසු ධම්මෙසු සම්මත්තං. කතමෙහි පඤ්චහි? න කථං පරිභොති, න කථිකං

පරිභොති, න අත්තානං පරිභොති, අවික්ඛිත්තචිත්තො ධම්මං සුණාති එකග්ගචිත්තො, යොනිසො ච මනසි කරොති. ඉමෙහි ඛො, භික්ඛවෙ , පඤ්චහි ධම්මෙහි සමන්නාගතො සුණන්තො සද්ධම්මං භබ්බො නියාමං ඔක්කමිතුං කුසලෙසු ධම්මෙසු සම්මත්ත''න්ති (අ. නි. 5.151). තෙනෙවාහ **''සාධුකසවනමනසිකාරායත්තා හි සාසනසම්පත්ති''**ති. **සාසනසම්පත්ති** නාම සීලාදිනිප්ඵත්ති.

පඨමං උප්පන්නත්තා අධිගමවසෙන. **සත්ථුචරියානුවිධායකත්තා** සීලාදිගුණානුට්ඨානෙන. තිණ්ණං යානානං වසෙන අනුධම්මපටිපත්තිසබ්භාවතො **සකලසාසනපටිග්ගාහකත්තා. සන්තිකත්තා**ති සමීපභාවතො. **සන්තිකාවචරත්තා**ති සබ්බකාලං සම්පයුත්තභාවතො. **යථානුසිට්ඨ**න්ති අනුසාසනිඅනුරූපං, අනුසාසනිං අනවසෙසතො පටිග්ගහෙත්වාති අත්ථො. **එකච්චෙ භික්ඛූයෙව සන්ධායා**ති යෙ සුත්තපරියොසානෙ ''තෙ භික්ඛූ භගවතො භාසිතං අභිනන්දු''න්ති වුත්තා පඤ්චසතා බ්‍රාහ්මණපබ්බජිතා, තෙ සන්ධාය.

පුබ්බෙ සබ්බපරිසසාධාරණත්තෙපි භගවතො ධම්මදෙසනාය ''ජෙට්ඨසෙට්ඨා''තිආදිනා භික්ඛූනං එව ආමන්තනෙ කාරණං දස්සෙත්වා ඉදානි භික්ඛූ ආමන්තෙත්වාව ධම්මදෙසනාය පයොජනං දස්සෙතුං **''කිමත්ථං පන භගවා''**ති චොදනං සමුට්ඨාපෙසි. තත්ථ **අඤ්ඤං චින්තෙන්තා**ති අඤ්ඤවිහිතා. **වික්ඛිත්තචිත්තා**ති අසමාහිතචිත්තා. **ධම්මං පච්චවෙක්ඛන්තා**ති තදා හියොයා තතො පරදිවසෙසු වා සුතධම්මං පති පති මනසා අවෙක්ඛන්තා. භික්ඛූ ආමන්තෙත්වා ධම්මෙ දෙසියමානෙ ආදිතො පට්ඨාය දෙසනං සල්ලක්ඛෙතුං සක්කොන්තීති ඉමමෙවත්ථං බ්‍යතිරෙකමුඛෙන දස්සෙතුං **''තෙ අනාමන්තෙත්වා''**තිආදි වුත්තං.

භික්ඛවොතීති ච සන්ධිවසෙන ඉ-කාරලොපො දට්ඨබ්බො ''භික්ඛවො ඉති''ති. අයං හි ඉති-සද්දො හෙතු-පරිසමාපනාදිපදත්ථවිපරියාය-පකාරාවධාරණනිදස්සනාදිඅනෙකත්ථප්පභෙදො. තථා හෙස ''රුප්පතීති ඛො, භික්ඛවෙ, තස්මා 'රූප'න්ති වුච්චති''තිආදීසු (සං. නි. 3.79) හෙතුඅත්ථෙ දිස්සති; ''තස්මා තිහ මෙ, භික්ඛවෙ, ධම්මදායාදා භවථ, මා ආමිසදායාදා, අත්ථි මෙ තුම්හෙසු අනුකම්පා 'කින්ති මෙ සාවකා ධම්මදායාදා භවෙය්‍යුං, නො ආමිසදායාදා'ති''ආදීසු පරිසමාපනෙ; ''ඉති වා, ඉති එවරූපා නච්චගීතවාදිතවිසූකදස්සනා පටිවිරතො''තිආදීසු (දී. නි. 1.13) ආදිඅත්ථෙ; ''මාගණ්ඩියොති තස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස සඞ්ඛා සමඤ්ඤා පඤ්ඤත්ති වොහාරො නාමං නාමකම්මං නාමධෙය්‍යං නිරුත්ති බ්‍යඤ්ජනමභිලාපො''තිආදීසු (මහානි. 73) පදත්ථවිපරියායෙ; ''ඉති ඛො, භික්ඛවෙ, සප්පටිභයො බාලො, අප්පටිභයො පණ්ඩිතො, සඋපද්දවො බාලො, අනුපද්දවො පණ්ඩිතො, සඋපසග්ගො බාලො, අනුපසග්ගො පණ්ඩිතො''තිආදීසු (ම. නි. 3.124) පකාරෙ; ''අත්ථි ඉදප්පච්චයා ජරාමරණන්ති ඉති පුට්ඨෙන සතා, ආනන්ද, අත්ථීතිස්ස වචනීයං, කිං පච්චයා ජරාමරණන්ති ඉති චෙ වදෙය්‍ය, ජාතිපච්චයා ජරාමරණන්ති ඉච්චස්ස වචනීය''න්තිආදීසු (දී. නි. 2.96) අවධාරණෙ; ''සබ්බමත්ථීති ඛො, කච්චාන, අයමෙකො අන්තො, සබ්බං නත්ථීති ඛො, කච්චාන, අයං දුතියො අන්තො''තිආදීසු (සං. නි. 2.15) නිදස්සනෙ. ඉධාපි නිදස්සනෙව දට්ඨබ්බො. භික්ඛවොති හි ආමන්තිතාකාරො, තමෙස ඉති-සද්දො නිදස්සෙති ''භික්ඛවොති ආමන්තෙසී''ති. ඉමිනා නයෙන **''භද්දන්තෙ''**තිආදීසුපි යථාරහං ඉති-සද්දස්ස අත්ථො වෙදිතබ්බො. පුබ්බෙ ''භගවා ආමන්තෙසී''ති වුත්තත්තා ''භගවතො පච්චස්සොසු''න්ති ඉධ ''භගවතො''ති සාමිවචනං ආමන්තනමෙව සම්බන්ධීඅන්තරං අපෙක්ඛතීති ඉමිනා අධිප්පායෙන **''භගවතො ආමන්තනං පටිඅස්සොසු''**න්ති වුත්තං. ''භගවතො''ති පන ඉදං පටිස්සවසම්බන්ධනෙන සම්පදානවචනං යථා ''දෙවදත්තස්ස පටිස්සුණොතී''ති.

යං නිදානං භාසිතන්ති සම්බන්ධො. එත්ථාහ – කිමත්ථං පන ධම්මවිනයසඞ්ගහෙ කරියමානෙ නිදානවචනං, නනු භගවතා භාසිතවචනස්සෙව සඞ්ගහො කාතබ්බොති? වුච්චතෙ – දෙසනාය ඨිතිඅසම්මොසසද්ධෙය්‍යභාවසම්පාදනත්ථං. කාලදෙසදෙසකනිමිත්තපරිසාපදෙසෙහි උපනිබන්ධිත්වා ඨපිතා හි දෙසනා චිරට්ඨිතිකා හොති අසම්මොසධම්මා සද්ධෙය්‍යා ච, දෙසකාලකත්තුසොතුනිමිත්තෙහි උපනිබද්ධො විය වොහාරවිනිච්ඡයො. තෙනෙව ච ආයස්මතා මහාකස්සපෙන ''මූලපරියායසුත්තං ආවුසො, ආනන්ද, කත්ථ භාසිත''න්තිආදිනා දෙසාදිපුච්ඡාසු කතාසු තාසං විස්සජ්ජනං කරොන්තෙන ධම්මභණ්ඩාගාරිකෙන ''එවං මෙ සුත''න්තිආදිනා ඉමස්ස සුත්තස්ස නිදානං භාසිතං. අපිච සත්ථුසම්පත්තිපකාසනත්ථං නිදානවචනං. තථාගතස්ස හි භගවතො පුබ්බරචනානුමානාගමතක්කාභාවතො සම්මාසම්බුද්ධභාවසිද්ධි . න හි සම්මාසම්බුද්ධස්ස පුබ්බරචනාදීහි අත්ථො අත්ථි සබ්බත්ථ අප්පටිහතඤාණචාරතාය එකප්පමාණත්තා ච ඤෙය්‍යධම්මෙසු. තථා ආචරියමුට්ඨිධම්මමච්ඡරියසාසනසාවකානුරොධාභාවතො ඛීණාසවභාවසිද්ධි. න හි සබ්බසො ඛීණාසවස්ස තෙ සම්භවන්තීති සුවිසුද්ධස්ස පරානුග්ගහප්පවත්ති. එවං දෙසකසංකිලෙසභූතානං දිට්ඨිසීලසම්පදාදූසකානං අවිජ්ජාතණ්හානං අච්චන්තාභාවසංසූචකෙහි ඤාණසම්පදාපහානසම්පදාභිබ්‍යඤ්ජකෙහි ච සම්බුද්ධවිසුද්ධභාවෙහි පුරිමවෙසාරජ්ජද්වයසිද්ධි, තතො එව ච අන්තරායිකනිය්‍යානිකධම්මෙසු සම්මොහාභාවසිද්ධිතො පච්ඡිමවෙසාරජ්ජද්වයසිද්ධීති භගවතො චතුවෙසාරජ්ජසමන්නාගමො අත්තහිතපරහිතපටිපත්ති ච නිදානවචනෙන පකාසිතා හොති තත්ථ තත්ථ සම්පත්තපරිසාය අජ්ඣාසයානුරූපං ඨානුප්පත්තිකපටිභානෙන ධම්මදෙසනාදීපනතො, ඉධ පන පථවීආදීසු වත්ථූසු පුථුජ්ජනානං පටිපත්තිවිභාගවචනත්ථාපකදෙසනාදීපනතොති යොජෙතබ්බං. තෙන වුත්තං ''සත්ථුසම්පත්තිපකාසනත්ථං නිදානවචන''න්ති.

තථා සාසනසම්පත්තිපකාසනත්ථං නිදානවචනං. ඤාණකරුණාපරිග්ගහිතසබ්බකිරියස්ස හි භගවතො නත්ථි නිරත්ථිකා පටිපත්ති, අත්තහිතත්ථා වා. තස්මා පරෙසං එව අත්ථාය පවත්තසබ්බකිරියස්ස සම්මාසම්බුද්ධස්ස සකලම්පි කායවචීමනොකම්මං යථාපවත්තං වුච්චමානං දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථෙහි යථාරහං සත්තානං අනුසාසනට්ඨෙන සාසනං, න කබ්බරචනා, තයිදං සත්ථුචරිතං කාලදෙසදෙසකපරිසාපදෙසෙහි සද්ධිං තත්ථ තත්ථ

නිදානවචනෙහි යථාරහං පකාසීයති, ඉධ පන ‘‘පථවියාදීසු වත්ථූසූ’’ති සබ්බං පුරිමසදිසමෙව. තෙන වුත්තං ‘‘සාසනසම්පත්තිපකාසනත්ථං නිදානවචන’’න්ති. අපිච සත්ථුනො පමාණභාවප්පකාසනෙන සාසනස්ස පමාණභාවදස්සනත්ථං නිදානවචනං, තඤ්ච දෙසකප්පමාණභාවදස්සනං හෙට්ඨා වුත්තනයානුසාරෙන ‘‘භගවා’’ති ච ඉමිනා පදෙන විභාවිතන්ති වෙදිතබ්බං. ‘‘භගවා’’ති ඉමිනා තථාගතස්ස රාගදොසමොහාදිසබ්බකිලෙසමලදුච්චරිතාදිදොසප්පහානදීපනෙන වචනෙන අනඤ්ඤසාධාරණසුපරිසුද්ධඤාණකරුණාදිගුණවිසෙසයොගපරිදීපනෙන තතො එව සබ්බසත්තුත්තමභාවදීපනෙන අයමත්ථො සබ්බථා පකාසිතො හොතීති ඉදමෙත්ථ නිදානවචනප්පයොජනස්ස මුඛමත්තදස්සනං.

අබ්භන්තරනිදානවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සුත්තනික්ඛෙපවණ්ණනා

නික්ඛිත්තස්සාති දෙසිතස්ස. දෙසනාපි හි දෙසෙතබ්බස්ස සීලාදිඅත්ථස්ස විනෙයසන්තානෙසු නික්ඛිපනතො ‘‘නික්ඛෙපො’’ති වුච්චති. **සුත්තනික්ඛෙපං විචාරෙත්වා වුච්චමානා පාකටා හොතීති** සාමඤ්ඤතො භගවතො දෙසනාසමුට්ඨානස්ස විභාගං දස්සෙත්වා ‘‘එත්ථායං දෙසනා එවංසමුට්ඨානා’’ති දෙසනාය සමුට්ඨානෙ දස්සිතෙ සුත්තස්ස සම්මදෙව නිදානපරිජානනෙන වණ්ණනාය සුවිඤ්ඤෙය්‍යත්තා වුත්තං. එවඤ්හි ‘‘අස්සුතවා භික්ඛවෙ පුථුජ්ජනො’’තිආදිනා, ‘‘යොපි සො, භික්ඛවෙ, භික්ඛු අරහං ඛීණාසවො’’තිආදිනා (ම. නි. 1.8), ‘‘තථාගතොපි ඛො, භික්ඛවෙ, අරහං සම්මාසම්බුද්ධො’’තිආදිනා (ම. නි. 1.12) ච පවත්තදෙසනා අනුසන්ධිදස්සනසුඛතාය සුවිඤ්ඤෙය්‍යා හොති. තත්ථ යථා අනෙකසතඅනෙකසහස්සභෙදානිපි සුත්තන්තානි සංකිලෙසභාගියාදිපධානනයවසෙන සොළසවිධතං නාතිවත්තන්ති, එවං අත්තජ්ඣාසයාදිසුත්තනික්ඛෙපවසෙන චතුබ්බිධභාවන්ති ආහ **‘‘චත්තාරො හි සුත්තනික්ඛෙපා’’**ති.

එත්ථ ච යථා අත්තජ්ඣාසයස්ස අට්ඨුප්පත්තියා ච පරජ්ඣාසයපුච්ඡාහි සද්ධිං සංසග්ගභෙදො සම්භවති ‘‘අත්තජ්ඣාසයො ච පරජ්ඣාසයො ච, අත්තජ්ඣාසයො ච පුච්ඡාවසිකො ච, අට්ඨුප්පත්තිකො ච පරජ්ඣාසයො ච, අට්ඨුප්පත්තිකො ච පුච්ඡාවසිකො චා’’ති අජ්ඣාසයපුච්ඡානුසන්ධිසබ්භාවතො, එවං යදිපි අට්ඨුප්පත්තියා අත්තජ්ඣාසයෙනපි සංසග්ගභෙදො සම්භවති, අත්තජ්ඣාසයාදීහි පන පුරතො ඨිතෙහි අට්ඨුප්පත්තියා සංසග්ගො නත්ථීති නයිධ නිරවසෙසො විත්ථාරනයො සම්භවතීති ‘‘චත්තාරො සුත්තනික්ඛෙපා’’ති වුත්තං, තදන්තොගධත්තා වා සම්භවන්තානං සෙසනික්ඛෙපානං මූලනික්ඛෙපවසෙන චත්තාරොව දස්සිතා. තථාදස්සනඤ්චෙත්ථ අයං සංසග්ගභෙදො ගහෙතබ්බොති.

තත්‍රායං වචනත්ථො – නික්ඛිපීයතීති නික්ඛෙපො, සුත්තං එව නික්ඛෙපො **සුත්තනික්ඛෙපො.** අථ වා නික්ඛිපනං නික්ඛෙපො, සුත්තස්ස නික්ඛෙපො **සුත්තනික්ඛෙපො,** සුත්තදෙසනාති අත්ථො. අත්තනො අජ්ඣාසයො අත්තජ්ඣාසයො, සො අස්ස අත්ථි කාරණභූතොති **අත්තජ්ඣාසයො.** අත්තනො අජ්ඣාසයො එතස්සාති වා **අත්තජ්ඣාසයො. පරජ්ඣාසයෙපි** එසෙව නයො. පුච්ඡාය වසො පුච්ඡාවසො, සො එතස්ස අත්ථීති **පුච්ඡාවසිකො.** සුත්තදෙසනාවත්ථුභූතස්ස අත්ථස්ස උප්පත්ති අත්ථුප්පත්ති, අත්ථුප්පත්තියෙව අට්ඨුප්පත්ති ත්ථ-කාරස්ස ට්ඨ-කාරං කත්වා. සා එතස්ස අත්ථීති **අට්ඨුප්පත්තිකො.** අථ වා නික්ඛිපීයති සුත්තං එතෙනාති **සුත්තනික්ඛෙපො,** අත්තජ්ඣාසයාදි එව. එතස්මිං පන අත්ථවිකප්පෙ අත්තනො අජ්ඣාසයො **අත්තජ්ඣාසයො.** පරෙසං අජ්ඣාසයො **පරජ්ඣාසයො.** පුච්ඡීයතීති පුච්ඡා, පුච්ඡිතබ්බො අත්ථො. පුච්ඡනවසෙන පවත්තං ධම්මපටිග්ගාහකානං වචනං පුච්ඡාවසිකං, තදෙව නික්ඛෙප-සද්දාපෙක්ඛාය පුල්ලිඞ්ගවසෙන **‘‘පුච්ඡාවසිකො’’**ති වුත්තං. තථා අට්ඨුප්පත්ති එව **අට්ඨුප්පත්තිකොති** එවම්පෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

අපිචෙත්ථ පරෙසං ඉන්ද්‍රියපරිපාකාදිකාරණනිරපෙක්ඛත්තා අත්තජ්ඣාසයස්ස විසුං සුත්තනික්ඛෙපභාවො යුත්තො කෙවලං අත්තනො අජ්ඣාසයෙනෙව ධම්මතන්තිඨපනත්ථං පවත්තිතදෙසනත්තා. පරජ්ඣාසයපුච්ඡාවසිකානං පන පරෙසං අජ්ඣාසයපුච්ඡානං දෙසනාපවත්තිහෙතුභූතානං උප්පත්තියං පවත්තිතානං කථමට්ඨුප්පත්තියං අනවරොධො, පුච්ඡාවසිකඅට්ඨුප්පත්තිකානං වා පරජ්ඣාසයානුරොධෙන පවත්තිකානං කථං පරජ්ඣාසයෙ අනවරොධොති? න චොදෙතබ්බමෙතං. පරෙසඤ්හි අභිනීහාරපරිපුච්ඡාදිවිනිමුත්තස්සෙව සුත්තදෙසනාකාරණුප්පාදස්ස අට්ඨුප්පත්තිභාවෙන ගහිතත්තා පරජ්ඣාසයපුච්ඡාවසිකානං විසුං ගහණං. තථා හි **බ්‍රහ්මජාල** (දී. නි. 1.1) **ධම්මදායාදසුත්තාදීනං** (ම. නි. 1.29) වණ්ණාවණ්ණආමිසුප්පාදාදිදෙසනානිමිත්තං ‘‘අට්ඨුප්පත්තී’’ති වුච්චති. පරෙසං පුච්ඡං විනා අජ්ඣාසයං එව නිමිත්තං කත්වා දෙසිතො පරජ්ඣාසයො, පුච්ඡාවසෙන දෙසිතො පුච්ඡාවසිකොති පාකටොයමත්ථොති.

අත්තනො අජ්ඣාසයෙනෙව කථෙසි ධම්මතන්තිඨපනත්ථන්ති දට්ඨබ්බං. **සම්මප්පධානසුත්තන්තහාරකොති** අනුපුබ්බෙන නික්ඛිත්තානං සංයුත්තකෙ සම්මප්පධානපටිසංයුත්තානං සුත්තානං ආවළි. තථා **ඉද්ධිපාදහාරකාදයො.**

විමුත්තිපරිපාචනීයා ධම්මා සද්ධින්ද්‍රියාදයො. **අජ්ඣාසයන්ති** අධිමුත්තිං. **ඛන්තින්ති** දිට්ඨිනිජ්ඣානක්ඛන්තිං. **මනන්ති** චිත්තං. **අභිනිහාරන්ති** පණිධානං. **බුජ්ඣනභාවන්ති** බුජ්ඣනසභාවං, පටිවිජ්ඣනාකාරං වා.

උප්පන්නෙ මානෙ නික්ඛිත්තන්ති සම්බන්ධො. ඉත්ථිලිඞ්ගාදීනි **තීණි ලිඞ්ගානි**. නාමාදීනි **චත්තාරි පදානි**. පඨමාදයො **සත්ත විභත්තියො. මුඤ්චිත්වා න කිඤ්චි කථෙතී** සභාවනිරුත්තියා තථෙව පවත්තනතො. ගණ්ඨිභූතං පදං. යථා හි රුක්ඛස්ස ගණ්ඨිට්ඨානං දුබ්බිනිබ්බෙධං දුත්තච්ඡිතඤ්ච හොති, එවමෙවං යං පදං අත්ථතො විවරිතුං න සක්කා, තං ''ගණ්ඨිපද''න්ති වුච්චති. **අනුපහච්චා**ති අනුද්ධරිත්වා.

යෙන යෙන සම්බන්ධං ගච්ඡති, තස්ස තස්ස අනවසෙසතං දීපෙතීති ඉමිනා ඉමස්ස සබ්බ-සද්දස්ස සප්පදෙසතං දස්සෙති. සබ්බ-සද්දො හි සබ්බසබ්බං පදෙසසබ්බං ආයතනසබ්බං සක්කායසබ්බන්ති චතූසු විසයෙසු දිට්ඨප්පයොගො. තථා හෙස ''සබ්බෙ ධම්මා සබ්බාකාරෙන බුද්ධස්ස භගවතො ඤාණමුඛෙ ආපාථමාගච්ඡන්තී''තිආදීසු (මහානි. 156; චූළනි. 85; පටි. ම. 3.6) සබ්බසබ්බස්මිං ආගතො. ''සබ්බෙසං වො, සාරිපුත්ත, සුභාසිතං පරියායෙනා''තිආදීසු (ම. නි. 1.345) පදෙසසබ්බස්මිං. ''සබ්බං වො, භික්ඛවෙ, දෙසෙස්සාමි…පෙ…. චක්ඛුඤ්චෙව රූපා ච…පෙ…. මනො චෙව ධම්මා චා''ති (සං. නි. 4.23) එත්ථ ආයතනසබ්බස්මිං. ''සබ්බං සබ්බතො සඤ්ජානාතී''තිආදීසු (ම. නි. 1.5) සක්කායසබ්බස්මිං. තත්ථ සබ්බසබ්බස්මිං ආගතො නිප්පදෙසො, ඉතරෙසු තීසුපි ආගතො සප්පදෙසො, ඉධ පන සක්කායසබ්බස්මිං වෙදිතබ්බො. තථා හි වක්ඛති ''සක්කායපරියාපන්නා පන තෙභූමකධම්මාව අනවසෙසතො වෙදිතබ්බා''ති (ම. නි. අට්ඨ. 1.1 සුත්තනික්ඛෙපවණ්ණනා).

සච්චෙසූති අරියසච්චෙසු. **එතෙ චතුරො ධම්මා**ති ඉදානි වුච්චමානෙ සච්චාදිකෙ චත්තාරො ධම්මෙ සන්ධාය වදති. තත්ථ **සච්ච**න්ති වචීසච්චං. **ධිතී**ති වීරියං, ''ධිති''ති වා පාඨො, සො එවත්ථො. **චාගො**ති අලොභො. **දිට්ඨං සො අතිවත්තතී**ති යස්මිං එතෙ සච්චාදයො ධම්මා උපලබ්භන්ති, සො දිට්ඨං අත්තනො අමිත්තං අතික්කමති, න තස්ස හත්ථතං ගච්ඡති, අථ ඛො නං අභිභවති එවාති අත්ථො. **සභාවෙ වත්තති** අසභාවධම්මස්ස කාරණාසම්භවතො. න හි නිස්සභාවා ධම්මා කෙනචි නිබ්බත්තීයන්ති. **අත්තනො ලක්ඛණං ධාරෙන්තී**ති යදිපි ලක්ඛණවිනිමුත්තා ධම්මා නාම නත්ථි, තථාපි යථා දිට්ඨිතණ්හාපරිකප්පිතාකාරමත්තා අත්තසුභසුඛසස්සතාදයො, පකතියාදයො, දබ්බාදයො, ජීවාදයො, කායාදයො ලොකවොහාරමත්තසිද්ධා ගගණකුසුමාදයොව සච්චිකට්ඨපරමත්ථතො න උපලබ්භන්ති, න එවමෙතෙ, එතෙ පන සච්චිකට්ඨපරමත්ථභූතා උපලබ්භන්ති, තතො එව සත්තාදිවිසෙසවිරහතො ධම්මමත්තා සභාවන්තොති දස්සනත්ථං ''අත්තනො ලක්ඛණං ධාරෙන්තී''ති වුත්තං . භවති හි භෙදාභාවෙපි සුඛාවබොධනත්ථං උපචාරමත්තසිද්ධෙන භෙදෙන නිද්දෙසො යථා ''සිලාපුත්තකස්ස සරීර''න්ති. ධාරීයන්ති වා යථාසභාවතො අවධාරීයන්ති ඤායන්තීති **ධම්මා,** කක්ඛළඵුසනාදයො.

අසාධාරණහෙතුම්හීති අසාධාරණකාරණෙ, සක්කායධම්මෙසු තස්ස තස්ස ආවෙණිකපච්චයෙති අත්ථො. කිං පන තන්ති? තණ්හාමානදිට්ඨියො, අවිජ්ජාදයොපි වා. යථෙව හි පථවීආදීසු මඤ්ඤනාවත්ථූසු උප්පජ්ජමානා තණ්හාදයො මඤ්ඤනා තෙසං පවත්තියා මූලකාරණං, එවං අවිජ්ජාදයොපි. තථා හි ''අස්සුතවා පුථුජ්ජනො''තිආදිනා ''අපරිඤ්ඤාතං තස්සාති වදාමී''ති (ම. නි. 1.2) ''නන්දී දුක්ඛස්ස මූල''න්ති (ම. නි. 1.13) ච අන්වයතො, ''ඛයා රාගස්ස…පෙ…. වීතමොහත්තා''ති බ්‍යතිරෙකතො ච තෙසං මූලකාරණභාවො විභාවිතො.

පරියායෙති දෙසෙතබ්බමත්ථං අවගමෙති බොධයතීති **පරියායො,** දෙසනා. පරියායති අත්තනො ඵලං පරිග්ගහෙත්වා වත්තති තස්ස වා කාරණභාවං ගච්ඡතීති **පරියායො,** කාරණං. පරියායති අපරාපරං පරිවත්තතීති **පරියායො,** වාරො. එවං පරියායසද්දස්ස දෙසනාකාරණවාරෙසු පවත්ති වෙදිතබ්බා. යථාරුතවසෙන අග්ගහෙත්වා නිද්ධාරෙත්වා ගහෙතබ්බත්ථං **නෙය්‍යත්ථං. තෙභූමකා ධම්මාව අනවසෙසතො වෙදිතබ්බා** මඤ්ඤනාවත්ථුභූතානං සබ්බෙසං පථවීආදිධම්මානං අධිප්පෙතත්තා.

කාරණදෙසනන්ති කාරණඤාපනං දෙසනං. **තං අත්ථන්ති** තං සබ්බධම්මානං මූලකාරණසඞ්ඛාතං, කාරණදෙසනාසඞ්ඛාතං වා අත්ථං. තෙනෙවාහ **''තං කාරණං තං දෙසන''න්ති. එකත්ථමෙතන්ති** එතං පදද්වයං එකත්ථං. සාධු-සද්දො එව හි ක-කාරෙන වඩ්ඪෙත්වා ''සාධුක''න්ති වුත්තො. තෙනෙව හි සාධුසද්දස්ස අත්ථං වදන්තෙන අත්ථුද්ධාරවසෙන සාධුකසද්දො උදාහටො. **ධම්මරුචී**ති පුඤ්ඤකාමො. **පඤ්ඤාණවා**ති පඤ්ඤවා. **අද්දුබ්භො**ති අදූසකො, අනුපඝාතකොති අත්ථො. **ඉධාපී**ති ඉමස්මිං මූලපරියායසුත්තෙපි. **අයන්ති** සාධුකසද්දො. **එත්ථෙව දළ්හීකම්මෙති** සක්කච්චකිරියායං. **ආණත්තියන්ති** ආණාපනෙ. ''සුණාථ සාධුකං මනසි කරොථා''ති හි වුත්තෙ සාධුකසද්දෙන සවනමනසිකාරානං සක්කච්චකිරියා විය තදාණාපනම්පි වුත්තං හොති. ආයාචනත්ථතා විය චස්ස ආණාපනත්ථතා වෙදිතබ්බා.

ඉදානෙත්ථ එවං යොජනා වෙදිතබ්බාති සම්බන්ධො. **සොතින්ද්‍රියවික්ඛෙපවාරණං** සවනෙ නියොජනවසෙන කිරියන්තරපටිසෙධනභාවතො, සොතං ඔදහථාති අත්ථො. **මනින්ද්‍රියවික්ඛෙපනිවාරණං** අඤ්ඤචින්තාපටිසෙධනතො. **පුරිමන්ති** ''සුණාථා''ති පදං. **එත්ථා**ති සුණාථ, මනසි කරොථා''ති පදද්වයෙ, එතස්මිං වා අධිකාරෙ. **බ්‍යඤ්ජනවිපල්ලාසග්ගාහවාරණං** සොතද්වාරෙ වික්ඛෙපපටිබාහකත්තා. න හි යාථාවතො සුණන්තස්ස සද්දතො විපල්ලාසග්ගාහො හොති. **අත්ථවිපල්ලාසග්ගාහවාරණං** මනින්ද්‍රියවික්ඛෙපපටිබාහකත්තා. න හි සක්කච්චං ධම්මං උපධාරෙන්තස්ස අත්ථතො විපල්ලාසග්ගාහො හොති. **ධම්මස්සවනෙ නියොජෙති** සුණාථාති විදහනතො. **ධාරණූපපරික්ඛාසූ**ති උපපරික්ඛග්ගහණෙන තුලනතීරණාදිකෙ දිට්ඨියා ච සුප්පටිවෙධං සඞ්ගණ්හාති.

සබ්‍යඤ්ජනොති එත්ථ යථාධිප්පෙතමත්ථං බ්‍යඤ්ජයතීති බ්‍යඤ්ජනං, සභාවනිරුත්ති. සහ බ්‍යඤ්ජනෙනාති සබ්‍යඤ්ජනො, බ්‍යඤ්ජනසම්පන්නොති අත්ථො. අරණීයතො උපගන්ධබ්බතො අනුට්ඨාතබ්බතො අත්ථො, චතුපාරිසුද්ධිසීලාදිකො. සහ අත්ථෙනාති **සාත්ථො,** අත්ථසම්පන්නොති අත්ථො. **ධම්මගම්භීරො**තිආදීසු **ධම්මො** නාම තන්ති. **දෙසනා** නාම තස්සා මනසා වවත්ථාපිතාය තන්තියා දෙසනා. **අත්ථො** නාම තන්තියා අත්ථො. **පටිවෙධො** නාම තන්තියා තන්තිඅත්ථස්ස ච යථාභූතාවබොධො. යස්මා චෙතෙ ධම්මදෙසනාඅත්ථපටිවෙධා සසාදීහි විය මහාසමුද්දො මන්දබුද්ධීහි දුක්ඛොගාළ්හා අලබ්භනෙය්‍යපතිට්ඨා ච, තස්මා ගම්භීරා. තෙන වුත්තං **‘‘යස්මා අයං ධම්මො…පෙ…. සාධුකං මනසි කරොථා’’**ති. එත්ථ ච පටිවෙධස්ස දුක්කරභාවතො ධම්මත්ථානං දෙසනාඤාණස්ස දුක්කරභාවතො දෙසනාය දුක්ඛොගාහතා, පටිවෙධස්ස පන උප්පාදෙතුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා තබ්බිසයඤාණුප්පත්තියා ච දුක්කරභාවතො දුක්ඛොගාහතා වෙදිතබ්බා.

දෙසනං නාම උද්දිසනං. තස්ස නිද්දිසනං භාසනන්ති ඉධාධිප්පෙතන්ති ආහ **‘‘විත්ථාරතොපි නං භාසිස්සාමීති වුත්තං හොතී’’**ති. පරිබ්‍යත්තං කථනං වා භාසනං. **සාළිකායිව නිග්ඝොසො**ති සාළිකාය ආලාපො විය මධුරො කණ්ණසුඛො පෙමනීයො. **පටිභාන**න්ති සද්දො. **උදීරයී**ති උච්චාරියති, වුච්චති වා.

එවං වුත්තෙ උස්සාහජාතාති එවං ‘‘සුණාථ සාධුකං මනසි කරොථ භාසිස්සාමී’’ති වුත්තෙ න කිර සත්ථා සඞ්ඛෙපෙනෙව දෙසෙස්සති, විත්ථාරෙනපි භාසිස්සතීති සඤ්ජාතුස්සාහා හට්ඨතුට්ඨා හුත්වා. **ඉධා**ති ඉමිනා වුච්චමානඅධිකරණං තස්ස පුග්ගලස්ස උප්පත්තිට්ඨානභූතං අධිප්පෙතන්ති ආහ **‘‘දෙසාපදෙසෙ නිපාතො’’**ති. **ලොක**න්ති ඔකාසලොකං. **ඉධ තථාගතො ලොකෙ**ති හි ජාතිඛෙත්තං, තත්ථාපි අයං චක්කවාළො අධිප්පෙතො. **සමණො**ති සොතාපන්නො. **දුතියො සමණො**ති සකදාගාමී. වුත්තඤ්හෙතං ‘‘කතමො ච, භික්ඛවෙ, සමණො? ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු තිණ්ණං සංයොජනානං පරික්ඛයා සොතාපන්නො හොතී’’ති (අ. නි. 4.241) ‘‘කතමො ච, භික්ඛවෙ, දුතියො සමණො? ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු තිණ්ණං සංයොජනානං පරික්ඛයා රාගදොසමොහානං තනුත්තා සකදාගාමී හොතී’’ති ච (අ. නි. 4.241). **ඉධෙව තිට්ඨමානස්සා**ති ඉමිස්සා එව ඉන්දසාලගුහායං තිට්ඨමානස්ස.

2. **අස්සුතවා**ති එත්ථ (අ. නි. ටී. 1.1.51) **සුත**න්ති සොතද්වාරානුසාරෙන උපධාරිතං, උපධාරණං වා, සුතං අස්සත්ථීති සුතවා. වා-සද්දස්ස හි අත්ථො අත්ථිතාමත්තාදිවසෙන අනෙකවිධො. තථා හි ‘‘අන්තවා අයං ලොකො පරිවටුමො’’තිආදීසු (දී. නි. 1.54; පටි. ම. 1.140) අත්ථිතාමත්තං අත්ථො. ‘‘ධනවා භොගවා, ලාභී අන්නස්සා’’ති ච ආදීසු බහුභාවො. ‘‘රොගවා හොති රොගාභිභූතො’’තිආදීසු කායාබාධො. ‘‘කුට්ඨී කුට්ඨචීවරෙනා’’තිආදීසු නින්දා, ‘‘ඉස්සුකී මච්ඡරී සඨො මායාවිනො කෙටුභිනො’’තිආදීසු අභිණ්හයොගො. ‘‘දණ්ඩී ඡත්තී අලම්බරී’’තිආදීසු (විසුද්ධි. 1.142) සංසග්ගො. ‘‘පණ්ඩිතො වාපි තෙන සො’’තිආදීසු (ධ. ප. 63) උපමානං, සදිසභාවොති අත්ථො. ‘‘තං වාපි ධීරා මුනිං වෙදයන්තී’’තිආදීසු (සු. නි. 213) සමුච්චයො. ‘‘කෙ වා ඉමෙ කස්ස වා’’තිආදීසු (පාරා. 296) සංසයො. ‘‘අයං වා ඉමෙසං සමණබ්‍රාහ්මණානං සබ්බබාලො සබ්බමූළ්හො’’තිආදීසු (දී. නි. 1.181) විභාවනො. ‘‘න වායං කුමාරො මත්තමඤ්ඤාසී’’තිආදීසු (සං. නි. 2.154) පදපූරණං. ‘‘යෙ හි කෙචි, භික්ඛවෙ, සමණා වා බ්‍රාහ්මණා වා’’තිආදීසු (ම. නි. 1.170) විකප්පො. ‘‘සක්‍යපුත්තස්ස සිරීමතො (දී. නි. 3.277), සීලවතො සීලසම්පත්තියා කල්‍යාණො කිත්තිසද්දො අබ්භුග්ගච්ඡතී’’ති (දී. නි. 2.150; 3.316; අ. නි. 5.213; මහාව. 285) ච ආදීසු පසංසා. ‘‘පඤ්ඤවා හොති උදයත්ථගාමිනියා පඤ්ඤාය සමන්නාගතො අරියාය නිබ්බෙධිකාය සම්මා දුක්ඛක්ඛයගාමිනියා’’තිආදීසු (දී. නි. 3.317, 355) අතිසයො. ඉධාපි අතිසයො, පසංසා වා අත්ථො, තස්මා යස්ස පසංසිතං, අතිසයෙන වා සුතං අත්ථි, සො සුතවාති සංකිලෙසවිද්ධංසනසමත්ථං පරියත්තිධම්මස්සවනං, තං සුත්වා තථත්තාය පටිපත්ති ච ‘‘සුතවා’’ති ඉමිනා සද්දෙන පකාසිතා. අථ වා සොතබ්බයුත්තං සුත්වා කත්තබ්බනිප්ඵත්තිවසෙන සුණීති සුතවා, තප්පටික්ඛෙපෙන න සුතවාති අස්සුතවා.

අයඤ්හි අ-කාරො ‘‘අහෙතුකා ධම්මා (ධ. ස. 2.දුකමාතිකා), අභික්ඛුකො ආවාසො’’තිආදීසු (පාචි. 1046, 1047) තංසහයොගනිවත්තියං ඉච්ඡිතො. ‘‘අපච්චයා ධම්මා’’ති (ධ. ස. 7.දුකමාතිකා) තංසම්බන්ධීභාවනිවත්තියං. පච්චයුප්පන්නඤ්හි පච්චයසම්බන්ධීති අප්පච්චයුප්පන්නත්තා අතංසම්බන්ධිතා එත්ථ ජොතිතා. ‘‘අනිදස්සනා ධම්මා’’ති (ධ. ස. 9.දුකමාතිකා) තංසභාවනිවත්තියං. නිදස්සනඤ්හි දට්ඨබ්බතා. අථ වා පස්සතීති නිදස්සනං, චක්ඛුවිඤ්ඤාණං, තග්ගහෙතබ්බභාවනිවත්තියං යථා ‘‘අනාසවා ධම්මා’’ති (ධ. ස. 15.දුකමාතිකා), ‘‘අප්පටිඝා ධම්මා (ධ. ස. 10.දුකමාතිකා), අනාරම්මණා ධම්මා’’ති (ධ. ස. 55.දුකමාතිකා) තංකිච්චනිවත්තියං, ‘‘අරූපිනො ධම්මා (ධ. ස. 11.දුකමාතිකා) අචෙතසිකා ධම්මා’’ති (ධ. ස. 57.දුකමාතිකා) තබ්භාවනිවත්තියං. තදඤ්ඤථා හි එත්ථ පකාසිතා. ‘‘අමනුස්සො’’ති තබ්භාවමත්තනිවත්තියං. මනුස්සමත්තං නත්ථි, අඤ්ඤං සමානන්ති. සදිසතා හි එත්ථ සූචිතා. ‘‘අස්සමණො සමණපටිඤ්ඤො, අනරියො’’ති (අ. නි. 3.13) ච තංසම්භාවනීයගුණනිවත්තියං. ගරහා හි ඉධ ඤායති. ‘‘කච්චි භොතො අනාමයං, අනුදරා කඤ්ඤා’’ති (ජා. 2.20.129) තදනප්පභාවනිවත්තියං, ‘‘අනුප්පන්නා ධම්මා’’ති (ධ. ස. 17.තිකමාතිකා) තංසදිසභාවනිවත්තියං. අතීතානඤ්හි උප්පන්නපුබ්බත්තා උප්පාදිධම්මානඤ්ච පච්චයෙකදෙසනිප්ඵත්තියා ආරද්ධුප්පාදිභාවතො කාලවිමුත්තස්ස ච විජ්ජමානත්තා උප්පන්නානුකූලතා පගෙව පච්චුප්පන්නානන්ති තබ්බිදූරතාව එත්ථ විඤ්ඤායති ‘‘අසෙක්ඛා ධම්මා’’ති (ධ. ස. 11.තිකමාතිකා) තදපරියොසානනිවත්තියං. තන්නිට්ඨානඤ්හි එත්ථ පකාසිතන්ති. එවමනෙකෙසං අත්ථානං ජොතකො. ඉධ පන ‘‘අරූපිනො ධම්මා අචෙතසිකා ධම්මා’’තිආදීසු විය තබ්භාවනිවත්තියං දට්ඨබ්බො, අඤ්ඤත්ථෙති අත්ථො. එතෙනස්ස සුතාදිඤාණවිරහතං දස්සෙති. තෙන වුත්තං **‘‘ආගමාධිගමාභාවා ඤෙය්‍යො අස්සුතවා ඉතී’’**ති.

ඉදානි තස්ස අත්ථං විවරන්තො යස්මා ඛන්ධධාත්වාදිකොසල්ලෙනපි මඤ්ඤනාපටිසෙධනසමත්ථං බාහුසච්චං හොති. යථාහ ‘‘කිත්තාවතා නු ඛො, භන්තෙ, බහුස්සුතො හොති? යතො ඛො භික්ඛු ඛන්ධකුසලො හොති ධාතු, ආයතන, පටිච්චසමුප්පාදකුසලො හොති, එත්තාවතා ඛො භික්ඛු බහුස්සුතො හොතී’’ති, තස්මා **‘‘යස්ස හි ඛන්ධධාතුආයතනසච්චපච්චයාකාරසතිපට්ඨානාදීසූ**තිආදි වුත්තං. තත්ථ වාචුග්ගතකරණං **උග්ගහො.** අත්ථපරිපුච්ඡනං **පරිපුච්ඡා.** කුසලෙහි සහ චොදනාපරිහරණවසෙන විනිච්ඡයකරණං **විනිච්ඡයො.** මග්ගඵලනිබ්බානානි **අධිගමො.**

බහූනං (ධ. ස. මූලටී. 1007) නානප්පකාරානං කිලෙසසක්කායදිට්ඨීනං අවිහතත්තා තා ජනෙන්ති, තාහි වා ජනිතාති පුථුජ්ජනා. අවිඝාතමෙව වා ජන-සද්දො වදති. **පුථු සත්ථාරානං මුඛමුල්ලොකිකා**ති එත්ථ පුථූ ජනා සත්ථුපටිඤ්ඤා එතෙසන්ති **පුථුජ්ජනා**ති වචනත්ථො. **පුථු සබ්බගතීහි අවුට්ඨිතා**ති එත්ථ ජනෙතබ්බා, ජායන්ති වා එත්ථ සත්තාති ජනා, නානාගතියො, තා පුථූ එතෙසන්ති **පුථුජ්ජනා.** ඉතො පරෙ ජායන්ති එතෙහීති ජනා, අභිසඞ්ඛාරාදයො, තෙ එතෙසං පුථූ විජ්ජන්තීති **පුථුජ්ජනා.** අභිසඞ්ඛරණාදිඅත්ථො එව වා ජන-සද්දො දට්ඨබ්බො. **ඔඝා** කාමොඝාදයො. රාගග්ගිආදයො **සන්තාපා.** තෙ එව, සබ්බෙපි වා කිලෙසා **පරිළාහා. පුථු පඤ්චසු කාමගුණෙසු රත්තා**ති එත්ථ ජායතීති ජනො, රාගො ගෙධොති එවමාදිකො, පුථු ජනො එතෙසන්ති **පුථුජ්ජනා.** පුථූසු වා ජනා ජාතා රත්තාති එවං රාගාදිඅත්ථො එව වා ජනසද්දො දට්ඨබ්බො. **රත්තා**ති වත්ථං විය රඞ්ගජාතෙන චිත්තස්ස විපරිණාමකරෙන ඡන්දරාගෙන රත්තා සාරත්තා. **ගිද්ධා**ති අභිකඞ්ඛනසභාවෙන අභිජ්ඣානෙන ගිද්ධා ගෙධං ආපන්නා. **ගධිතා**ති ගන්ථිතා විය දුම්මොචනීයභාවෙන තත්ථ පටිබද්ධා. **මුච්ඡිතා**ති කිලෙසවසෙන විසඤ්ඤීභූතා විය අනඤ්ඤකිච්චා මුච්ඡං මොහමාපන්නා. **අජ්ඣොසන්නා**ති අනඤ්ඤසාධාරණෙ විය කත්වා ගිලිත්වා පරිනිට්ඨපෙත්වා ඨිතා. **ලග්ගා**ති වඞ්කදණ්ඩකෙ විය ආසත්තා මහාපලිපෙ වා යාව නාසිකග්ගා පලිපන්නපුරිසො විය උද්ධරිතුං අසක්කුණෙය්‍යභාවෙන නිමුග්ගා , **ලගිතා**ති මක්කටාලෙපෙ ආලග්ගභාවෙන පච්චුඩ්ඩිතො විය මක්කටො පඤ්චන්නං ඉන්ද්‍රියානං වසෙන ආලග්ගිතා. **පලිබුද්ධා**ති බද්ධා, උපද්දුතා වා. **ආවුටා**ති ආවුනිතා, **නිවුතා**ති නිවාරිතා. **ඔවුතා**ති පලිගුණ්ඨිතා, පරියොනද්ධා වා. **පිහිතා**ති පිදහිතා, **පටිච්ඡන්නා**ති පටිච්ඡාදිතා. **පටිකුජ්ජිතා**ති හෙට්ඨාමුඛජාතා. **පුථූනං වා ගණනපථමතීතානන්**තිආදිනා පුථු ජනො පුථුජ්ජනොති දස්සෙති.

‘‘අස්සුතවා’’ති එතෙන අවිජ්ජන්ධතා වුත්තාති ආහ **‘‘අන්ධපුථුජ්ජනො වුත්තො හොතී’’**ති. ආරකත්තා (සං. නි. ටී. 2.3.1) **කිලෙසෙහි** මග්ගෙන සමුච්ඡින්නත්තා. **අනයෙ**ති අවඩ්ඪියං, අනත්ථෙති අත්ථො. **අනයෙ** වා අනුපායෙ. **නඉරියනතො** අවත්තනතො. **අයෙ**ති වඩ්ඪියං, අත්ථෙ, උපායෙ වා. **අරණීයතො**ති පයිරුපාසිතබ්බතො. නිරුත්තිනයෙන පදසිද්ධි වෙදිතබ්බා පුරිමෙසු අත්ථවිකප්පෙසු. පච්ඡිමෙ පන සද්දසත්ථවසෙනපි. යදිපි අරිය-සද්දො ‘‘යෙ හි වො අරියා පරිසුද්ධකායකම්මන්තා’’තිආදීසු (ම. නි. 1.35) විසුද්ධාසයපයොගෙසු පුථුජ්ජනෙසුපි වත්තති. ඉධ පන අරියමග්ගාධිගමෙන සබ්බලොකුත්තරභාවෙන ච අරියභාවො අධිප්පෙතොති දස්සෙන්තො ආහ **‘‘බුද්ධා’’**තිආදි. තත්ථ **‘‘පච්චෙකබුද්ධා තථාගතසාවකා ච සප්පුරිසා’’**ති ඉදං අරියා සප්පුරිසාති ඉධ වුත්තපදානං අත්ථං අසඞ්කරතො දස්සෙතුං වුත්තං. යස්මා පන නිප්පරියායතො අරියසප්පුරිසභාවා අභින්නසභාවා. තස්මා **‘‘සබ්බෙව වා’’**තිආදි වුත්තං.

එත්තාවතා හි බුද්ධසාවකො වුත්තො. තස්ස හි එකන්තෙන කල්‍යාණමිත්තො ඉච්ඡිතබ්බො පරතොඝොසමන්තරෙන පඨමමග්ගස්ස අනුප්පජ්ජනතො. විසෙසතො චස්ස භගවාව **කල්‍යාණමිත්තො** අධිප්පෙතො. වුත්තඤ්හෙතං ‘‘මමඤ්හි, ආනන්ද, කල්‍යාණමිත්තං ආගම්ම ජාතිධම්මා සත්තා ජාතියා පරිමුච්චන්තී’’තිආදි (සං. නි. 5.2). සො එව ච අවෙච්චප්පසාදාධිගමෙන **දළ්හභත්ති** නාම. වුත්තම්පි චෙතං ‘‘යං මයා සාවකානං සික්ඛාපදං පඤ්ඤත්තං, තං මම සාවකා ජීවිතහෙතුපි නාතික්කමන්තී’’ති (උදා. 45). **කතඤ්ඤුතාදීහි පච්චෙකබුද්ධා බුද්ධා**ති එත්ථ කතං ජානාතීති **කතඤ්ඤූ.** කතං විදිතං පාකටං කරොතීති **කතවෙදී.** අනෙකෙසුපි හි කප්පසතසහස්සෙසු කතං උපකාරං ජානන්ති පච්චෙකබුද්ධා පාකටඤ්ච කරොන්ති සතිජනනආමිසපටිග්ගහණාදිනා , තථා සංසාරදුක්ඛදුක්ඛිතස්ස සක්කච්චං කරොන්ති කිච්චං, යං අත්තනා කාතුං සක්කා. සම්මාසම්බුද්ධො පන කප්පානං අසඞ්ඛෙය්‍යසහස්සෙසුපි කතං උපකාරං මග්ගඵලානං උපනිස්සයඤ්ච ජානාති, පාකටඤ්ච කරොති, සීහො විය ච එවං සබ්බත්ථ සක්කච්චමෙව ධම්මදෙසනං කරොන්තො බුද්ධකිච්චං කරොති. යාය පටිපත්තියා දිට්ඨා නාම හොන්ති, තස්සා අප්පටිපජ්ජනභාවො, තත්ථ ච ආදරාභාවො අරියානං අදස්සනසීලතා ච, න ච දස්සනෙ සාධුකාරිතා ච වෙදිතබ්බා. **චක්ඛුනා අදස්සාවී**ති එත්ථ **චක්ඛු** නාම න මංසචක්ඛු එව, අථ ඛො දිබ්බචක්ඛුපීති ආහ **‘‘දිබ්බචක්ඛුනා වා’’**ති. **අරියභාවො**ති යෙහි යොගතො ‘‘අරියා’’ති වුච්චන්ති. තෙ මග්ගඵලධම්මා දට්ඨබ්බා.

තත්‍රාති ඤාණදස්සනස්සෙව දස්සනභාවෙ. **වත්ථූ**ති අධිප්පෙතත්ථඤාපනකාරණං. **එවං වුත්තෙපී**ති එවං අඤ්ඤාපදෙසෙන අත්තුපනායිකං කත්වා වුත්තෙපි. **ධම්මන්**ති ලොකුත්තරධම්මං, චතුසච්චධම්මං වා. **අරියකරධම්මා** අනිච්චානුපස්සනාදයො විපස්සියමානා අනිච්චාදයො, චත්තාරි වා අරියසච්චානි.

අවිනීතොති න විනීතො, අධිසීලසික්ඛාදිවසෙන න සික්ඛිතො. යෙසං සංවරවිනයාදීනං අභාවෙන අයං අවිනීතොති වුච්චති, තෙ තාව දස්සෙතුං **‘‘දුවිධො විනයො නාමා’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **සීලසංවරො**ති පාතිමොක්ඛසංවරො වෙදිතබ්බො, සො ච අත්ථතො කායිකවාචසිකො අවීතික්කමො. **සතිසංවරො**ති ඉන්ද්‍රියරක්ඛා, සා ච තථාපවත්තා සති එව. **ඤාණසංවරො**ති ‘‘සොතානං සංවරං බ්‍රූමි’’ති (සු. නි. 1040) වත්වා ‘‘පඤ්ඤායෙතෙ පිධීයරෙ’’ති වචනතො සොතසඞ්ඛාතානං තණ්හාදිට්ඨිදුච්චරිතඅවිජ්ජාඅවසිට්ඨකිලෙසානං සංවරො පිදහනං සමුච්ඡෙදඤාණන්ති වෙදිතබ්බං.

ඛන්තිසංවරොති අධිවාසනා, සා ච තථාපවත්තා ඛන්ධා, අදොසො වා. පඤ්ඤාති එකෙ, තං අට්ඨකථාය විරුජ්ඣති. **වීරියසංවරො** කාමවිතක්කාදීනං විනොදනවසෙන පවත්තං වීරියමෙව. තෙන තෙන ගුණඞ්ගෙන තස්ස තස්ස අගුණඞ්ගස්ස පහානං **තදඞ්ගපහානං**. වික්ඛම්භනෙන පහානං **වික්ඛම්භනපහානං**. සෙසපදත්ථයෙපි එසෙව නයො.

ඉමිනා පාතිමොක්ඛසංවරෙනාතිආදි සීලසංවරාදීනං විවරණං. තත්ථ **සමුපෙතොති** එත්ථ **ඉති**-සද්දො ආදිසත්ථො. තෙන ''සහගතො සමුපගතො''තිආදිනා **විභඞ්ගෙ** (විභ. 511) ආගතං සංවරවිභඞ්ගං දස්සෙති. එස නයො සෙසෙසුපි. යං පනෙත්ථ වත්තබ්බං, තං අනන්තරසුත්තෙ ආවි භවිස්සති.

කායදුච්චරිතාදීනන්ති දුස්සීල්‍යසඞ්ඛාතානං කායවචීදුච්චරිතාදීනං මුට්ඨස්සච්චසඞ්ඛාතස්ස පමාදස්ස අභිජ්ඣාදීනං වා අක්ඛන්තිඅඤ්ඤාණකොසජ්ජානඤ්ච. **සංවරණතොති** පිදහනතො ථකනතො. **විනයනතොති** කායවාචාචිත්තානං විරූපප්පවත්තියා විනයනතො අපනයනතො, කායදුච්චරිතාදීනං වා **විනයනතො,** කායාදීනං වා ජිම්හප්පවත්තිං විච්ඡින්දිත්වා උජුකං නයනතොති අත්ථො. පච්චයසමවායෙ උප්පජ්ජනාරහානං කායදුච්චරිතාදීනං තථා තථා අනුප්පාදනමෙව **සංවරණං විනයනඤ්ච** වෙදිතබ්බං.

යං පහානන්ති සම්බන්ධො. **''නාමරූපපරිච්ඡෙදාදීසු විපස්සනාඤාණෙසූ''**ති කස්මා වුත්තං, නනු නාමරූපපරිච්ඡෙදපච්චයපරිග්ගහකඞ්ඛාවිතරණානි න විපස්සනාඤාණානි සම්මසනාකාරෙන අප්පවත්තනතො? සච්චමෙතං. විපස්සනාඤාණස්ස පන අධිට්ඨානභාවතො එවං වුත්තං. ''නාමරූපමත්තමිදං, නත්ථි එත්ථ අත්තා වා අත්තනියං වා''ති එවං පවත්තඤාණං **නාමරූපවවත්ථානං**. සති විජ්ජමානෙ ඛන්ධපඤ්චකසඞ්ඛාතෙ කායෙ, සයං වා සතී තස්මිං කායෙ දිට්ඨීති **සක්කායදිට්ඨි**. ''රූපං අත්තතො සමනුපස්සතී''ති (සං. නි. 3.81; 4.345) එවං පවත්තා මිච්ඡාදිට්ඨි. තස්සෙව රූපාරූපස්ස කම්මාවිජ්ජාදිපච්චයපරිග්ගණ්හනඤාණං **පච්චයපරිග්ගහො**. ''නත්ථි හෙතු නත්ථි පච්චයො සත්තානං සංකිලෙසායා''ති (දී. නි. 1.168) ආදිනයප්පවත්තා **අහෙතුකදිට්ඨි**. ''ඉස්සරපුරිසපජාපතිපකතිඅණුකාලාදීහි ලොකො පවත්තති නිවත්තති වා''ති පවත්තා **විසමහෙතුදිට්ඨි. තස්සෙවාති** පච්චයපරිග්ගහස්සෙව. **කඞ්ඛාවිතරණෙනාති** යථා එතරහි නාමරූපස්ස කම්මාදිපච්චයතො උප්පත්ති, එවං අතීතානාගතෙසුපීති තීසුපි කාලෙසු විචිකිච්ඡාපනයනඤාණෙන. **කථංකථීභාවස්සාති** ''අහොසිං නු ඛො අහමතීතමද්ධාන''න්ති (ම. නි. 1.18; සං. නි. 2.20) ආදිනයප්පවත්තාය සංසයප්පවත්තියා. **කලාපසම්මසනෙනාති** ''යං කිඤ්චි රූපං අතීතානාගතපච්චුප්පන්න''න්තිආදිනා (ම. නි. 1.361; 2.113; 3.86, 89) ඛන්ධපඤ්චකං එකාදසසු ඔකාසෙසු පක්ඛිපිත්වා සම්මසනවසෙන පවත්තෙන නයවිපස්සනාඤාණෙන . **අහං මමාති ගාහස්සාති** අත්තත්තනියගහණස්ස. **මග්ගාමග්ගවවත්ථානෙනාති** මග්ගාමග්ගඤාණවිසුද්ධියා. **අමග්ගෙ මග්ගසඤ්ඤායාති** ඔභාසාදිකෙ අමග්ගෙ ''මග්ගො''ති උප්පන්නසඤ්ඤාය.

යස්මා සම්මදෙව සඞ්ඛාරානං උදයං පස්සන්තො ''එවමෙව සඞ්ඛාරා අනුරූපකාරණතො උප්පජ්ජන්ති, න පන උච්ඡිජ්ජන්තී''ති ගණ්හාති, තස්මා වුත්තං **''උදයදස්සනෙන උච්ඡෙදදිට්ඨියා''**ති. යස්මා පන සඞ්ඛාරානං වයං පස්සන්තො ''යදිපිමෙ සඞ්ඛාරා අවිච්ඡින්නා වත්තන්ති, උප්පන්නුප්පන්නා පන අප්පටිසන්ධිකා නිරුජ්ඣන්තෙ වා''ති පස්සති, තස්සෙවං පස්සතො කුතො සස්සතග්ගාහො, තස්මා වුත්තං **''වයදස්සනෙන සස්සතදිට්ඨියා''**ති. **භයදස්සනෙනාති** භයතුපට්ඨානඤාණෙන. **සභයෙති** සබ්බභයානං ආකරභාවතො සකලදුක්ඛවූපසමසඞ්ඛාතස්ස පරමස්සාසස්ස පටිපක්ඛභාවතො ච සභයෙ ඛන්ධපඤ්චකෙ. **අභයසඤ්ඤායාති** ''අභයං ඛෙම''න්ති උප්පන්නසඤ්ඤාය. **අස්සාදසඤ්ඤා** නාම පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධෙසු අස්සාදවසෙන පවත්තසඤ්ඤා, යා ''ආලයාභිනිවෙසො''තිපි වුච්චති. **අභිරතිසඤ්ඤා** තත්ථෙව අභිරතිවසෙන පවත්තසඤ්ඤා, යා ''නන්දී''තිපි වුච්චති. **අමුච්චිතුකම්‍යතා** ආදානං. **අනුපෙක්ඛා** සඞ්ඛාරෙහි අනිබ්බින්දනං, සාලයතාති අත්ථො. **ධම්මට්ඨිතියං** පටිච්චසමුප්පාදෙ **පටිලොමභාවො** සස්සතුච්ඡෙදග්ගාහො, පච්චයාකාරපටිච්ඡාදකමොහො වා, **නිබ්බානෙ පටිලොමභාවො** සඞ්ඛාරෙසු රති, නිබ්බානපටිච්ඡාදකමොහො වා. **සඞ්ඛාරනිමිත්තග්ගාහොති** යාදිසස්ස කිලෙසස්ස අප්පහීනත්තා විපස්සනා සඞ්ඛාරනිමිත්තං න මුඤ්චති, සො කිලෙසො, යො ''සංයොගාභිනිවෙසො''තිපි වුච්චති. සඞ්ඛාරනිමිත්තග්ගහණස්ස අතික්කමනමෙව වා **පහානං**.

පවත්ති **එව පවත්තිභාවො,** පරියුට්ඨානන්ති අත්ථො. **නීවරණාදිධම්මානන්ති** එත්ථ **ආදි**-සද්දෙන නීවරණපක්ඛියා කිලෙසා විතක්කවිචාරාදයො ච ගය්හන්ති.

චතුන්නං අරියමග්ගානං භාවිතත්තා අච්චන්තං අප්පවත්තිභාවෙන යං පහානන්ති සම්බන්ධො. කෙන පහානන්ති? අරියමග්ගෙහෙවාති විඤ්ඤායමානොයමත්ථො තෙසං භාවිතත්තා අප්පවත්තිවචනතො. **සමුදයපක්ඛිකස්සාති** එත්ථ චත්තාරොපි මග්ගා චතුසච්චාභිසමයාති කත්වා තෙහි පහාතබ්බෙන තෙන තෙන සමුදයෙන සහ පහාතබ්බත්තා සමුදයසභාගත්තා, සච්චවිභඞ්ගෙ ච සබ්බකිලෙසානං සමුදයභාවස්ස වුත්තත්තා ''සමුදයපක්ඛිකා''ති දිට්ඨිආදයො වුච්චන්ති. **පටිප්පස්සද්ධත්තං** වූපසන්තතා. **සඞ්ඛතනිස්සටතා** සඞ්ඛාරසභාවාභාවො. **පහීනසබ්බසඞ්ඛතන්ති** විරහිතසබ්බසඞ්ඛතං, විසඞ්ඛාරන්ති අත්ථො. පහානඤ්ච තං විනයො චාති **පහානවිනයො** පුරිමෙන අත්ථෙන, දුතියෙන පන පහීයතීති පහානං, තස්ස විනයොති යොජෙතබ්බං.

භින්නසංවරත්තාති නට්ඨසංවරත්තා, සංවරාභාවතොති අත්ථො. තෙන අසමාදින්නසංවරොපි සඞ්ගහිතො හොති. සමාදානෙන හි සම්පාදෙතබ්බො සංවරො තදභාවෙ න හොතීති. එවඤ්හි ලොකෙ වත්තාරො හොන්ති ''මහා වත නො හොගො, සො නට්ඨො තථා අකතත්තා''ති. **අරියෙති** අරියො. පච්චත්තවචනඤ්හෙතං. **එසෙසෙති** එසො සො එව, අත්ථතො අනඤ්ඤොති අත්ථො. **තජ්ජාතෙති** අත්ථතො තංසභාවො, සප්පුරිසො අරියසභාවො, අරියො ච සප්පුරිසසභාවොති අත්ථො.

තං අත්ථන්ති ''සබ්බධම්මමූලපරියාය''න්ති එවං වුත්තමත්ථං. කස්මා පනෙත්ථ පුග්ගලාධිට්ඨානා දෙසනා කතාති? යදෙත්ථ වත්තබ්බං, තං ''යස්මා පුථුජ්ජනො අපරිඤ්ඤාතවත්ථුකො''තිආදිනා (ම. නි. අට්ඨ. 1.2) සයමෙව වක්ඛති. ධම්මො අධිට්ඨානං එතිස්සාති **ධම්මාධිට්ඨානා,** සභාවධම්මෙ නිස්සාය පවත්තිතදෙසනා. ධම්මවසෙනෙව පවත්තා පඨමා, පුග්ගලවසෙන උට්ඨහිත්වා පුග්ගලවසෙනෙව ගතා තතියා, ඉතරා ධම්මපුග්ගලානං වොමිස්සකවසෙන. කස්මා පන හගවා එවං විභාගෙන ධම්මං දෙසෙතීති? වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයෙන දෙසනාවිලාසෙන ච. යෙ හි වෙනෙය්‍යා ධම්මාධිට්ඨානාය ධම්මදෙසනාය සුඛෙන අත්ථං පටිවිජ්ඣන්ති, තෙසං තථා ධම්මං දෙසෙති. එස නයො සබ්බත්ථ. යස්සා ච ධම්මධාතුයා සුප්පටිවිද්ධත්තා දෙසනාවිලාසප්පත්තො හොති, සායං සුප්පටිවිද්ධා, තස්මා දෙසනාවිලාසප්පත්තො ධම්මිස්සරො ධම්මරාජා යථා යථා ඉච්ඡති, තථා තථා ධම්මං දෙසෙතීති එවං ඉමිනා වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයෙන දෙසනාවිලාසෙන ච එවං විභාගෙන ධම්මං දෙසෙතීති වෙදිතබ්බො.

ඡධාතුරොති පථවිධාතු ආපො-තෙජො-වායො-ආකාසධාතු විඤ්ඤාණධාතූති ඉමෙසං ඡන්නං ධාතූනං වසෙන ඡධාතුරො. ''චක්ඛුනා රූපං දිස්වා සොමනස්සට්ඨානියං රූපං උපවිචරතී''තිආදිනා (දී. නි. 3.324) වුත්තානං ඡන්නං සොමනස්සූපවිචාරානං, ඡන්නං දොමනස්සඋපෙක්ඛූපවිචාරානඤ්ච වසෙන **අට්ඨාරසමනොපවිචාරො.** සච්චාධිට්ඨානාදිවසෙන **චතුරාධිට්ඨානො.** පඤ්ඤාචක්ඛුනා දිට්ඨධම්මිකස්ස සම්පරායිකස්ස ච අත්ථස්ස අදස්සනතො **අන්ධො,** දිට්ඨධම්මිකස්සෙව දස්සනතො **එකචක්ඛු,** ද්වින්නම්පි දස්සනතො **ද්විචක්ඛු,** වෙදිතබ්බො.

ස්වායං නිද්දිසීති සම්බන්ධො. **ස්වායන්ති** ච සො අයං, යථාවුත්තදෙසනාවිභාගකුසලො හගවාති අත්ථො. **අපරිඤ්ඤාතවත්ථුකොති** තීහි පරිඤ්ඤාහි අපරිඤ්ඤාතක්ඛන්ධො. ඛන්ධා හි පරිඤ්ඤාතවත්ථු. **අපරිඤ්ඤාමූලිකාති** පරිජානනාභාවනිමිත්තා තස්මිං සති භාවතො. පරිඤ්ඤානඤ්හි අවිජ්ජාදයො කිලෙසා පටිපක්ඛා තම්මූලිකා ච සබ්බමඤ්ඤනාති. **අරියානං අදස්සාවීති** එත්ථ ඉති-සද්දො ආදිඅත්ථො. තෙන ''අරියධම්මස්ස අකොවිදො''තිආදිකං පුථුජනස්ස විසෙසනභාවෙන පවත්තං පාළිසෙසං ගණ්හාති පුථුජ්ජනනිද්දෙසභාවතො. තෙනාහ **''එවං පුථුජ්ජනං නිද්දිසී''**ති.

සුත්තනික්ඛෙපවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පථවීවාරවණ්ණනා

තස්සාති පුථුජ්ජනස්ස. වසති එත්ථ ආරම්මණකරණවසෙනාති ආරම්මණම්පි **වත්ථූති** වුච්චති පවත්තිට්ඨානභාවතොති ආහ **''පථවීආදීසු වත්ථූසූ''**ති. සක්කායධම්මානම්පි ආරම්මණාදිනා සතිපි මඤ්ඤනාහෙතුභාවෙ මඤ්ඤනාහෙතුකත්තෙනෙව තෙසං නිබ්බත්තිතොති වුත්තං **''සබ්බසක්කායධම්මජනිතං මඤ්ඤන''**න්ති. එත්ථ ච පථවීධාතු සෙසධාතූනං සසම්භාරාසම්භාරභාවා සතිපි පමාණතො සමභාවෙ සාමත්ථියතො අධිකානධිකභාවෙන වෙදිතබ්බා. සම්භාරන්තීති **සම්භාරා,** පරිවාරා. තංතංකලාපෙහි ලක්ඛණපථවියා සෙසධම්මා යථාරහං පච්චයභාවෙන පරිවාරභාවෙන ච පවත්තන්ති. තෙනාහ **''සා හි වණ්ණාදීහි සම්භාරෙහි සද්ධිං පථවීති සසම්භාරපථවී''**ති. **පථවීතොති** එත්ථ පුථුලට්ඨෙන පුථුවී, පුථුවී එව පථවී. සා හි සතිපි පරිච්ඡින්නවුත්තියං සබ්බෙසං සකලාපභාවානං ආධාරභාවෙන පවත්තමානා පුථුලා පත්ථටා විත්ථිණ්ණාති වත්තබ්බතං අරහති, න පන තං අනුපවිසිත්වා පවත්තමානා ආපාදයො. සසම්භාරපථවියා පන පුථුලභාවෙ වත්තබ්බමෙව නත්ථි. ආරම්මණපථවියං වඩ්ඪනඵරණට්ඨෙහි පුථුලට්ඨො, ඉතරස්මිං රුළ්හියාව දට්ඨබ්බො. **ආරම්මණපථවීති** ඣානස්ස ආරම්මණභූතං පථවීසඞ්ඛාතං පටිභාගනිමිත්තං. තෙනාහ **''නිමිත්තපථවීතිපි වුච්චතී''**ති. **ආගමනවසෙනාති** පථවීකසිණභාවනාගමනවසෙන. තථා හි වුත්තං ''ආපො ච දෙවා පථවී, තෙජො වායො තදාගමු''න්ති (දී. නි. 2.340).

සබ්බාපීති චතුබ්බිධා පථවීපි. අනුස්සවාදිමත්තලද්ධා මඤ්ඤනා වත්ථු හොතියෙව. තථා හි ''කක්ඛළං ඛරිගත''න්තිආදිනා (විභ. 173) ලක්ඛණපථවීපි උද්ධරීයති. යං පනෙකෙ වදන්ති ''ලක්ඛණෙ දිට්ඨෙ මඤ්ඤනා නත්ථි, සඤ්ජානාතීති වුත්තසඤ්ඤා ච දිට්ඨිග්ගාහස්ස මූලභූතා පිණ්ඩග්ගාහිකා, සා ලක්ඛණෙ නක්ඛමති, තස්මා ලක්ඛණපථවී න ගහෙතබ්බා''ති, තදයුත්තං ලක්ඛණපටිවෙධස්ස ඉධ අනධිප්පෙතත්තා. තෙනාහ **''ලොකවොහාරං ගහෙත්වා''**ති. න ච සබ්බසඤ්ඤා පිණ්ඩග්ගාහිකා , නාපි දිට්ඨිග්ගාහස්සෙව මූලභූතා, තස්මා ලක්ඛණපථවියාපි කායද්වාරානුසාරෙන අඤ්ඤථා ච උපට්ඨිතාය මඤ්ඤනා පවත්තතෙව. තෙනෙව ච ''අනුස්සවාදිමත්තලද්ධා''ති වුත්තං. **පථවිතොති** පච්චත්තෙ නිස්සක්කවචනන්ති දස්සෙන්තො **''පථවීති සඤ්ජානාතී''**ති ආහ. යස්මා චතුබ්බිධම්පි පථවිං ''පථවී''ති සඤ්ජානන්තො තෙන තෙන නයෙන පථවීකොට්ඨාසෙනෙව සඤ්ජානාතීති වුච්චති, න ආපාදිකොට්ඨාසෙන, තස්මා වුත්තං **''පථවිභාගෙන සඤ්ජානාතී''**ති. **ලොකවොහාරං ගහෙත්වාති** ලොකසමඤ්ඤං අවිජහිත්වා. එතෙන ලක්ඛණපථවියම්පි වොහාරමුඛෙනෙවස්සා පවත්තීති දස්සෙති.

යදි ලොකවොහාරෙන තත්ථ පවත්ති, කො එත්ථ දොසො, නනු අරියාපි ‘‘අයඤ්හි භන්තෙ මහාපථවී’’තිආදිනා ලොකවොහාරෙන පවත්තන්තීති? න එත්ථ වොහාරමත්තෙ අවට්ඨානං අධිප්පෙතං, අථ ඛො වොහාරමුඛෙන මිච්ඡාභිනිවෙසොති දස්සෙන්තො **‘‘සඤ්ඤාවිපල්ලාසෙන සඤ්ජානාතී’’**ති ආහ. තස්සත්ථො – අයොනිසොමනසිකාරසම්භූතාය ‘‘සුභ’’න්තිආදිනයප්පවත්තාය විපරීතසඤ්ඤාය සඤ්ජානාතීති. එතෙන දුබ්බලා තණ්හාමානදිට්ඨිමඤ්ඤනා දස්සිතාති දට්ඨබ්බං. යදි එවං කස්මා සඤ්ඤා ගහිතාති? පාකටභාවතො. යථා නාම අග්ගිම්හි මථියමානෙ යදා ධූමො උපලබ්භති, කිඤ්චාපි තදා විජ්ජතෙව පාවකො අවිනාභාවතො, පාකටභාවතො පන ධූමො ජාතොති වුච්චති, න අග්ගි ජාතොති, එවංසම්පදමිදං දට්ඨබ්බං. යදිපි තත්ථ මඤ්ඤනාකිච්චං අත්ථි, න පන විභූතං අපාකටභාවතො සඤ්ඤාකිච්චමෙව විභූතං, තං පන මඤ්ඤනානුකූලං මඤ්ඤනාසහිතං වාති ආහ **‘‘සඤ්ඤාවිපල්ලාසෙන සඤ්ජානාතී’’**ති. එවං පථවීභාගං අමුඤ්චන්තොයෙව වා සඤ්ජානාතීති සම්බන්ධො. යො හි වුත්තප්පභෙදාය පථවියා පථවිභාගං අමුඤ්චන්තොයෙව අවිජහන්තොයෙව සීසපිණ්ඩෙ සුවණ්ණසඤ්ඤී විය අනත්තාදිසභාවංයෙව තං අත්තාදිවසෙන සඤ්ජානාති, තස්ස වසෙන වුත්තං ‘‘පථවී’’තිආදි. **න වත්තබ්බං** පුථුජ්ජනග්ගාහස්ස යුත්තිමග්ගනනිවාරණතොති දස්සෙන්තො ආහ **‘‘උම්මත්තකො විය…පෙ.… ගණ්හාතී’’**ති . **අරියානං අදස්සාවිතාදිභෙදන්ති** අරියානං අදස්සාවිතාදිවිසෙසං වදන්තෙන භගවතාව එත්ථ යථාවුත්තසඤ්ජානනෙ කාරණං වුත්තන්ති යොජනා.

එවන්ති ‘‘පථවිභාගෙන සඤ්ජානාතී’’තිආදිනා වුත්තප්පකාරෙන. **සඤ්ජානිත්වාති** පුබ්බකාලකිරියානිද්දෙසොති ආහ **‘‘අපරභාගෙ…පෙ.… ගණ්හාතී’’**ති. **පපඤ්චසඞ්ඛාති** පපඤ්චකොට්ඨාසා. පපඤ්චන්ති සත්තා සංසාරෙ චිරායන්ති එතෙහීති **පපඤ්චා,** මඤ්ඤන්ති ‘‘එතං මමා’’තිආදිනා පරිකප්පෙන්ති එතාහීති **මඤ්ඤනාති** ද්වීහිපි පරියායෙහි තණ්හාදයොව වුත්තාති ආහ **‘‘තණ්හාමානදිට්ඨිපපඤ්චෙහි ඉධ මඤ්ඤනානාමෙන වුත්තෙහී’’**ති. අජඤ්ඤස්ස ජඤ්ඤතො, අසෙය්‍යාදිකස්ස සෙය්‍යාදිතො ගහණතො දිට්ඨිමඤ්ඤනා විය තණ්හාමානමඤ්ඤනාපි අඤ්ඤථා ගාහො එවාති ආහ **‘‘අඤ්ඤථා ගණ්හාතී’’**ති. ආරම්මණාභිනිරොපනාදිනා භින්නසභාවානම්පි විතක්කාදීනං සාධාරණො උපනිජ්ඣායනසභාවො විය අනුගිජ්ඣනුණ්ණතිපරාමසනසභාවානම්පි තණ්හාදීනං සාධාරණෙන ආරම්මණපරිකප්පනාකාරෙන පවත්ති **මඤ්ඤනාති** දට්ඨබ්බං. තෙනාහ **‘‘තීහි මඤ්ඤනාහි මඤ්ඤතී’’**තිආදි. **අස්සාති** පුථුජ්ජනස්ස, උදයබ්බයානුපස්සනාදීසු විය සුඛුමනයෙනපි මඤ්ඤනාපවත්ති අත්ථීති විභාවනසුඛතාය ථූලංයෙව තං දස්සෙතුකාමො **‘‘ඔළාරිකනයෙනා’’**තිආහ. ඔළාරිකෙ හි විභාගෙ දස්සිතෙ සුඛුමවිභාවනා සුකරාති දස්සෙතුං අයමත්ථයොජනා වුච්චතීති සම්බන්ධො. **අජ්ඣත්තිකාති** ඉන්ද්‍රියබද්ධා සත්තසන්තානපරියාපන්නා නියකජ්ඣත්තා **වුත්තා** විභඞ්ගෙ පටිසම්භිදාමග්ගෙ ච.

විභඞ්ගෙති ධාතුවිභඞ්ගෙ (විභ. 173). **බාහිරාති** අනින්ද්‍රියබද්ධා සඞ්ඛාරසන්තානපරියාපන්නා. **කක්ඛළන්ති** ථද්ධං. **ඛරිගතන්ති** ඵරුසං. කක්ඛළභාවො **කක්ඛළත්තං. කක්ඛළභාවොති** කක්ඛළසභාවො. **බහිද්ධාති** ඉන්ද්‍රියබද්ධතො බහිද්ධාභූතං. **අනුපාදින්නන්ති** න උපාදින්නං. **අයොති** කාළලොහං. **ලොහන්ති** ජාතිලොහං විජාතිලොහං කිත්තිමලොහං පිසාචලොහන්ති චතුබ්බිධං. තත්ථ අයො සජ්ඣු සුවණ්ණං තිපු සීසං තම්බලොහං වෙකන්තකලොහන්ති ඉමානි සත්ත **ජාතිලොහානි** නාම. නාගනාසිකාලොහං **විජාතිලොහං** නාම. කංසලොහං වට්ටලොහං ආරකූටන්ති තීණි **කිත්තිමලොහානි** නාම. මොරක්ඛකං පුථුකං මලිනකං චපලකං සලකං ආටලං හත්තකං දූසිලොහන්ති අට්ඨ **පිසාචලොහානි** නාම. තෙසු **වෙකන්තකලොහං** නාම සබ්බලොහච්ඡෙදනසමත්ථා එකා ලොහජාති. තථා හි තං විකන්තති ඡින්දතීති විකන්තකන්ති වුච්චති. විකන්තකමෙව වෙකන්තකං. **නාගනාසිකාලොහං** ලොහසදිසං ලොහවිජාති හලිද්දාදිවිජාති විය. තථා හි තං ලොහාකාරං ලොහමලං විය ඝනසංහතං හුත්වා තිට්ඨති, තාපෙත්වා තාළිතං පන භින්නං භින්නං හුත්වා විසරති මුදු මට්ඨං කම්මනියං වා න හොති. තිපුතම්බෙ මිස්සෙත්වා කතං **කංසලොහං**. සීසතම්බෙ මිස්සෙත්වා කතං **වට්ටලොහං**. ජසතම්බෙ මිස්සෙත්වා කතං **ආරකූටං**. තෙනෙව තං කරණෙන නිබ්බත්තත්තා **කිත්තිමලොහන්ති** වුච්චති. යං පන කෙවලං රසකධාතු විනිග්ගතං, තං ‘‘පිත්තල’’න්තිපි වදන්ති. තං ඉධ නාධිප්පෙතං, යථාවුත්තං මිස්සකමෙව කත්වා යොජිතං **කිත්තිමන්ති** වුත්තං. **මොරක්ඛකාදීනි** එවංනාමානෙවෙතානි. තෙසු යස්මා පඤ්ච ජාතිලොහානි පාළියං විසුං වුත්තානෙව, තස්මා වෙකන්තකලොහෙන සද්ධිං වුත්තාවසෙසං සබ්බං ඉධ ලොහන්ති වෙදිතබ්බං.

තිපූති සෙතතිපු. **සීසන්ති** කාළතිපු. **සජ්ඣන්ති** රජතං. **මුත්තාති** හත්ථිකුම්භජාදිකා අට්ඨවිධාපි මුත්තා. තථා හි හත්ථිකුම්භං වරාහදාඨා භුජඞ්ගසීසං වලාහකූටං වෙළු මච්ඡසිරො සඞ්ඛො සිප්පීති අට්ඨ මුත්තායොනියො. තත්ථ **හත්ථිකුම්භජා** පීතවණ්ණා පභාහීනා. **වරාහදාඨා** වරාහදාඨවණ්ණාව. **භුජඞ්ගසීසජා** නීලාදිවණ්ණා සුවිසුද්ධා වට්ටලා ච. **වලාහකජා** භාසුරා දුබ්බිභාගරූපා රත්තිභාගෙ අන්ධකාරං විධමන්තියො තිට්ඨන්ති, දෙවූපභොගා එව ච හොන්ති. **වෙළුජා** කරකුපලසමානවණ්ණා න භාසුරා, තෙ ච වෙළූ අමනුස්සගොචරෙ එව පදෙසෙ ජායන්ති. **මච්ඡසිරජා** පාඨීනපිට්ඨිසමානවණ්ණා වට්ටලා ලඝවො ච හොන්ති පභාවිහීනා, තෙ ච මච්ඡා සමුද්දමජ්ඣෙ එව ජායන්ති. **සඞ්ඛජා** සඞ්ඛොදරච්ඡවිවණ්ණා කොලප්පමාණාපි හොන්ති පභාවිහීනාව. **සිප්පිජා** පභාවිසෙසයුත්තා හොන්ති නානාසණ්ඨානා. එවං ජාතිතො අට්ඨවිධාසුපි මුත්තාසු යා මච්ඡසඞ්ඛසිප්පිජා, තා සාමුද්දිකා හොන්ති, භුජඞ්ගජාපි කාචි සාමුද්දිකා හොන්ති, ඉතරා අසාමුද්දිකා. යස්මා බහුලං සාමුද්දිකාව මුත්තා ලොකෙ දිස්සන්ති, තත්ථාපි සිප්පිජාව, ඉතරා කාදාචිකා. තස්මා **සම්මොහවිනොදනියං** (විභ. අට්ඨ. 173) ‘‘මුත්තාති සාමුද්දිකා මුත්තා’’ති වුත්තං.

මණීති ඨපෙත්වා පාළිආගතෙ වෙළුරියාදිකෙ සෙසො ජොතිරසාදිභෙදො සබ්බොපි මණි. **වෙළුරියන්ති** වංසවණ්ණමණි. **සඞ්ඛොති** සාමුද්දිකසඞ්ඛො. **සිලාති** කාළසිලා පණ්ඩුසිලා සෙතසිලාදිභෙදා අට්ඨපි සිලා. **රජතන්ති** කහාපණාදිකං වුත්තාවසෙසං රජතසම්මතං. **ජාතරූපන්ති** සුවණ්ණං. **ලොහිතඞ්ගොති** රත්තමණි. **මසාරගල්ලන්ති** කබරමණි **තිණාදීසු** බහිසාරා තාලනාළිකෙරාදයොපි **තිණං** නාම. අන්තොසාරං ඛදිරාදි අන්තමසො දාරුඛණ්ඩම්පි **කට්ඨං** නාම. මුග්ගමත්තතො යාව මුට්ඨිප්පමාණා මරුම්බා **සක්ඛරා** නාම. මුග්ගමත්තතො පට්ඨාය හෙට්ඨා වාලිකා නාම. **කඨලන්ති** කපාලඛණ්ඩං. **භූමීති** සසම්භාරපථවී. **පාසාණොති** අන්තොමුට්ඨියං අසණ්ඨහනතො පට්ඨාය යාව හත්ථිප්පමාණං පාසාණං, හත්ථිප්පමාණතො පන පට්ඨාය උපරි **පබ්බතොති**. අයං අයොආදීසු විභාගනිද්දෙසො. **නිමිත්තපථවීති** පටිභාගනිමිත්තභූතං පථවිකසිණං. තම්පි හි ‘‘රූපාවචරතිකචතුක්කජ්ඣානං කුසලතො ච විපාකතො ච කිරියතො ච චතුත්ථස්ස ඣානස්ස විපාකො ඉමෙ ධම්මා බහිද්ධාරම්මණා’’ති වචනතො ‘‘බාහිරා පථවී’’ති වුච්චති. තෙන වුත්තං **“යා ච අජ්ඣත්තාරම්මණත්තිකෙ නිමිත්තපථවී, තං ගහෙත්වා”**ති. උග්ගහනිමිත්තඤ්චෙත්ථ තංගතිකමෙව දට්ඨබ්බං, නිමිත්තුප්පත්තිතො පන පුබ්බෙ භූමිග්ගහණෙනෙව ගහිතන්ති.

තීහි මඤ්ඤනාහීති වුත්තං මඤ්ඤනාත්තයං සපරසන්තානෙසු සඞ්ඛෙපතො යොජෙත්වා දස්සෙතුං **“අහං පථවී”**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **අහං පථවීති**ආදීනා අජ්ඣත්තවිසයං දිට්ඨිමඤ්ඤනං මානමඤ්ඤනඤ්ච දස්සෙති අත්තාභිනිවෙසාහංකාරදීපනතො. **මම පථවීති** ඉමිනා තණ්හාමඤ්ඤනං මානමඤ්ඤනම්පි වා පරිග්ගහභූතායපි පථවියා සෙය්‍යාදිතො මානජප්පනතො. සෙසපදද්වයෙපි ඉමිනානයෙන මඤ්ඤනාවිභාගො වෙදිතබ්බො. තත්ථ පථවිකසිණජ්ඣානලාභී ඣානචක්ඛුනා ගහිතඣානාරම්මණං ‘‘අත්තා’’ති අභිනිවිසන්තො තඤ්ච සෙය්‍යාදිතො දහන්තො අත්ථතො **“අහං පථවී”ති මඤ්ඤති** නාම, තමෙව ‘‘අයං මය්හං අත්තා’’ති ගහණෙ පන **“මම පථවී”ති මඤ්ඤති** නාම. තථා තං ‘‘පරපුරිසො’’ති වා ‘‘දෙවො’’ති වා වාදවසෙන ‘‘අයමෙව පරෙසං අත්තා’’ති වා අභිනිවිසන්තො **“පරො පථවී, පරස්ස පථවී”ති මඤ්ඤති** නාම. ඉමිනා නයෙන සෙසපථවීසුපි යථාරහං චතුක්කං නිද්ධාරෙතබ්බං.

එවං ‘‘පථවිං මඤ්ඤතී’’ති එත්ථ චතුක්කවසෙන මඤ්ඤනං දස්සෙත්වා ඉදානි මඤ්ඤනාවත්ථුං මඤ්ඤනායො ච විභජිත්වා අනෙකවිහිතං තස්ස මඤ්ඤනාකාරං දස්සෙතුං **“අථ වා”**තිආදිමාහ. තත්ථ **අයන්ති** යථාවුත්තො පුථුජ්ජනො. **ඡන්දරාගන්ති** බහලරාගං. **අස්සාදෙතීති** නිකාමෙති, ‘‘ඉමෙ කෙසා මුදුසිනිද්ධකුඤ්චිතනීලොභාසා’’තිආදිනා තත්ථ රසං වින්දති. **අභිනන්දතීති** සප්පීතිකාය තණ්හාය අභිමුඛො නන්දති පමොදති. **අභිවදතීති** උප්පන්නං තණ්හාභිනන්දනාවෙගං හදයෙන සන්ධාරෙතුං අසක්කොන්තො ‘‘අහො මෙ කෙසා’’ති වාචං නිච්ඡාරෙති. **අජ්ඣොසාය තිට්ඨතීති** බලවතණ්හාභිනිවෙසෙන ගිලිත්වා පරිනිට්ඨාපෙත්වා තිට්ඨති. **අඤ්ඤතරං වා පන රජ්ජනීයවත්ථුන්ති** කෙසාදිතො අඤ්ඤතරං වා කරචරණාදිප්පභෙදං නියකජ්ඣත්තපරියාපන්නං රාගුප්පත්තිහෙතුභූතං වත්ථුං. **ඉතීති** ඉමිනා සිනිද්ධාදිප්පකාරෙනාති පත්ථයිතබ්බාකාරං පරාමසති. තත්ථ **නන්දිං සමන්නානෙතීති** තෙසු භාවීසු කෙසාදීසු සිද්ධං විය කත්වා නන්දිං තණ්හං සමන්නාහරති සමුපචාරෙති. **පණිදහතීති** පත්ථනං ඨපෙති.

සම්පත්තිං නිස්සාය ‘‘සෙය්‍යොහමස්මී’’ති, විපත්තිං නිස්සාය ‘‘හීනොහමස්මී’’ති මානං ජනෙතීති යොජනා. පථවීකොට්ඨාසභූතානං කෙසාදීනං සම්පත්තිවිපත්තීහි මානජප්පනා පථවියා මඤ්ඤනා හොතීති ආහ **“එවං අජ්ඣත්තිකං පථවිං මානමඤ්ඤනාය මඤ්ඤතී”**ති. අවයවබ්‍යතිරෙකෙන සමුදායස්ස අභාවතො සමුදායො ජීවාභිනිවෙසො අවයවෙපි හොතීති දස්සෙන්තො **“තං ජීවං තං සරීරන්ති ආගතනයෙන පන කෙසං ‘ජීවො’ති අභිනිවිසතී”**ති ආහ. ‘‘කෙසා නාමෙතෙ ඉස්සරවිහිතා පජාපතිනිස්සිතා අණුසඤ්චයො පකතිපරිණාමො’’තිආදිනා නයෙනපෙත්ථ **දිට්ඨිමඤ්ඤනා** වෙදිතබ්බා.

ඉමිස්සා පවත්තියාති නිකන්තිමානදිට්ඨීනං පරියාදානසමුග්ඝාටප්පවත්තියා. ‘‘එතං මමා’’තිආදිනා යදිපි තිස්සන්නම්පි මඤ්ඤනානං සම්භවො දස්සිතො. තණ්හාමානමඤ්ඤනානං පන හෙට්ඨා දස්සිතත්තා දිට්ඨිමඤ්ඤනා එවෙත්ථ විසෙසතො උද්ධටාති වෙදිතබ්බං. තෙනාහ **“එවම්පි අජ්ඣත්තිකං පථවිං දිට්ඨිමඤ්ඤනාය මඤ්ඤතී”**ති.

බාහිරම්පි පථවිං තීහි මඤ්ඤනාහි මඤ්ඤතීති යොජනා. තං පන මඤ්ඤනාවිධිං දස්සෙතුං **“කථ”**න්ති ආහ. තස්සත්ථො හෙට්ඨා වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බො.

අයං ජීවොති අයං කාළලොහං ‘‘ජීවො අත්තා’’ති **අභිනිවිසති** එකච්චෙ නිගණ්ඨා විය. **එවං බාහිරං පථවිං දිට්ඨිමඤ්ඤනාය මඤ්ඤතීති** එත්ථාපි ‘‘යා චෙව ඛො පන අජ්ඣත්තිකා පථවීධාතු, යා ච බාහිරා පථවීධාතූ’’තිආදිනා නයෙන ආනෙත්වා වත්තබ්බො.

පථවීකසිණං අත්තතො සමනුපස්සතීතිආදීසු යං වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා වුත්තමෙව. අයම්පි ච නයො ‘‘රූපං අත්තතො සමනුපස්සතී’’ති එත්ථෙව අන්තොගධොති දට්ඨබ්බො කසිණානම්පි රූපසමඤ්ඤාසම්භාවතො. **පථවිං මඤ්ඤතීති** එත්ථ යාදිසො මඤ්ඤනාවත්ථුමඤ්ඤනානං විත්ථාරනයො වුත්තො, තාදිසො ඉතො පරං වුත්තනයොවාති ආහ **“ඉතො පරං සඞ්ඛෙපෙනෙව කථයිස්සාමා”**ති, අතාදිසො පන විත්ථාරතොපි කථයිස්සතීති අත්ථො.

තස්මාති යස්මා ‘‘පඨවියා’’ති ඉදං භුම්මවචනං, තස්මා, සො අත්තපරත්තදුපකරණානං ආධාරභාවෙන තං මඤ්ඤනාවත්ථුං කප්පෙතීති අත්ථො. තෙනාහ **‘‘අහං පඨවියා’’**තිආදි. නනු ච ඉන්ද්‍රියබද්ධානින්ද්‍රියබද්ධපභෙදස්ස ධම්මප්පබන්ධස්ස සසම්භාරපඨවී ච ආධාරනිස්සයො, ඉතරා ආරම්මණනිස්සයො තදාරම්මණස්සාති එත්ථ නිබ්බිරොධොති? න, මඤ්ඤනාවත්ථුං නිස්සයභාවෙන පරිකප්පනතො. අයඤ්හි ‘‘අහ’’න්ති දිට්ඨිමඤ්ඤනාය මානමඤ්ඤනාය ච වත්ථුභූතස්ස අත්තනො පඨවිසන්නිස්සයං කත්වා **‘‘අහං පඨවියා’’ති මඤ්ඤති,** තණ්හාමඤ්ඤනාය වත්ථුභූතස්ස උපකරණස්ස පඨවිං සන්නිස්සයං කත්වා **‘‘මය්හං කිඤ්චනං පලිබොධො පඨවියා’’**ති මඤ්ඤති. **පරොති**ආදීසුපි ඉමිනා නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

ය්වායං අත්ථනයොති සම්බන්ධො. **වුත්තො** පටිසම්භිදාමග්ගෙ. **එතෙනෙව නයෙනාති** ය්වායං ‘‘සො ඛො පන මෙ අත්තා ඉමස්මිං රූපෙ’’ති සමුදායස්ස ආධාරභාවදීපනො අත්ථනයො වුත්තො, එතෙනෙව නයෙන. න හි අවයවබ්‍යතිරෙකෙන සමුදායො ලබ්භති, තස්මා සමුදායෙ වුත්තවිධි අවයවෙපි ලබ්භතීති අධිප්පායො. තෙනාහ **සො ඛො පන මෙ අයං අත්තා ඉමිස්සා පඨවියාති මඤ්ඤන්තොති. තස්මිංයෙව පනස්ස අත්තනීති** එත්ථ **අස්සාති** පුථුජ්ජනස්ස. **තස්මිංයෙව අත්තනීති** අජ්ඣත්තිකබාහිරපඨවීසන්නිස්සයෙ අත්තනි. ‘‘පඨවියා මඤ්ඤතී’’ති පදස්සායං වණ්ණනා. එවං ‘‘පඨවියා මඤ්ඤතී’’ති එත්ථ අත්තවසෙන දිට්ඨිමානතණ්හාමඤ්ඤනං දස්සෙත්වා ඉදානි පරවසෙන දස්සෙතුං **‘‘යදා පනා’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **අස්සාති** පරස්ස. **තදාති** පරවසෙන මඤ්ඤනායං. **දිට්ඨිමඤ්ඤනා එව යුජ්ජති** තත්ථ නිච්චාභිනිවෙසාදයො සම්භවන්තීති කත්වා. අවධාරණෙන මානතණ්හාමඤ්ඤනා නිවත්තෙති. න හි ‘‘සෙය්‍යොහමස්මී’’තිආදිනා, ‘‘මය්හ’’න්ති ච පවත්තලක්ඛණා මානතණ්හා පරස්මිං පරස්ස සන්තකභාවෙන ගහිතෙ ච පවත්තන්තීති අධිප්පායො. **ඉතරායොපීති** මානතණ්හාමඤ්ඤනායොපි. **ඉච්ඡන්ති** අට්ඨකථාචරියා. පරස්සපි හි පඨවීසන්නිස්සයෙන සම්පත්තිඉස්සරියාදිකස්ස වසෙන අත්තනි සෙය්‍යාදිභාවං දහතො පණිදහතො ච චිත්තං තථාභාවාය මානතණ්හාමඤ්ඤනා සම්භවන්තීති ආචරියානං අධිප්පායො. ‘‘පරො පඨවී පරස්ස පඨවී’’ති එත්ථාපි ඉමෙ ද්වෙ පකාරා සාධිප්පායා නිද්ධාරෙතබ්බා.

‘‘පඨවිතො සඤ්ජානාතී’’ති, ‘‘ආදිතො’’ති ච ආදීසු අනිස්සක්කවචනෙපි තො-සද්දො දිට්ඨොති ආහ **‘‘පඨවිතොති නිස්සක්කවචන’’**න්ති. **සඋපකරණස්සාති** හිරඤ්ඤසුවණ්ණගතස්ස දාසපොරිසාදිනා විත්තුපකරණෙන සඋපකරණස්ස, අත්තනො වා පරස්ස වා තෙසං උපකරණස්ස වාති අත්ථො. **යථාවුත්තප්පභෙදතොති** ලක්ඛණාදිඅජ්ඣත්තිකාදිවුත්තප්පකාරවිභාගතො. **උප්පත්තිං වා නිග්ගමනං වාති** ‘‘තං අණ්ඩං අහොසි හෙමමයං, තස්මිං සයං බ්‍රහ්මා උප්පන්නො’’ති බ්‍රහ්මණ්ඩවාදවසෙන වා ‘‘ද්වීහි අණූහි ද්විඅණුක’’න්ති එවං පවත්තඅණුකවාදවසෙන වා පඨවිතො උප්පත්තිං වා ‘‘සබ්බොයං ලොකො ඉස්සරතො විනිග්ගතො’’ති ඉස්සරවාදවසෙන ඉස්සරකුත්තතො පඨවිතො නිග්ගමනං වා මඤ්ඤමානොති යොජනා. **පඨවිතො වා අඤ්ඤො** ආපාදිකො අත්තාති අධිප්පායො. එත්ථ ච පුරිමස්මිං අත්ථවිකප්පෙ කාරකලක්ඛණං නිස්සක්කවචනං, දුතියස්මිං උපපදලක්ඛණන්ති දට්ඨබ්බං. අත්තනො පරිග්ගහභූතපඨවිතො සුඛප්පත්තිං තතො එව ච පරෙහි සෙය්‍යාදිභාවං කප්පෙන්තස්ස වසෙනපෙත්ථ **තණ්හාමානමඤ්ඤනා** වෙදිතබ්බා. **අපරෙති** සාරසමාසාචරියා. **තතො අඤ්ඤං අප්පමාණං අත්තානං ගහෙත්වාති** පුබ්බෙ භාවිතආපාදිඅප්පමාණකසිණවසෙන වා කාපිලකාණාදදිට්ඨිවසෙන වා අප්පමාණං බ්‍යාපිනං අත්තානං ගහෙත්වා. **පඨවිතොති** පච්ඡා අභාවිතඅවඩ්ඪිතපඨවීකසිණසඞ්ඛාතපඨවිතො. **බහිද්ධාපි මෙ අත්තාති** ඉතො පඨවිතො බහිපි මෙ අත්තාති අධිප්පායො.

කෙවලන්ති අනවසෙසං. **මහාපඨවිං තණ්හාවසෙන මමායති,** අයඤ්ච නයො චතුදීපිස්සරියෙ ඨිතස්ස දීපචක්කවත්තිනො ච ලබ්භෙය්‍ය, මණ්ඩලිකරාජමහාමත්තකුටුම්බිකානම්පි වසෙන ලබ්භතෙව තෙසම්පි යථාපරිග්ගහං අනවසෙසෙත්වා මඤ්ඤනාය සම්භවතො. ‘‘එවං මමා’’ති ගාහස්ස ‘‘එසොහමස්මි, එසො මෙ අත්තා’’ති ගාහවිධුරතාය වුත්තං **‘‘එකා තණ්හාමඤ්ඤනා එව ලබ්භතී’’**ති . **ඉමිනා නයෙනාති** වුත්තමතිදෙසං විභාවෙතුං **‘‘සා චාය’’**න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ **සා චායන්ති** සා ච අයං තණ්හාමඤ්ඤනා යොජෙතබ්බාති සම්බන්ධො. යථා පන දිට්ඨිමඤ්ඤනාමඤ්ඤිතෙ වත්ථුස්මිං සිනෙහං මානඤ්ච උප්පාදයතො තණ්හාමානමඤ්ඤනා සම්භවන්ති, එවං තණ්හාමඤ්ඤනාමඤ්ඤිතෙන වත්ථුනා අත්තානං සෙය්‍යාදිතො දහතො තඤ්ච අත්තනියං නිච්චං තථා තංසාමිභූතං අත්තානඤ්ච පරිකප්පෙන්තස්ස ඉතරමඤ්ඤනාපි සම්භවන්තීති සක්කා විඤ්ඤාතුං. ‘‘මෙ’’ති හි ඉමිනා අත්ථග්ගහණමුඛෙනෙව අත්තනියසම්බන්ධො පකාසීයතීති.

අභිනන්දතීති ඉමිනා තණ්හාදිට්ඨාභිනිවෙසානං සඞ්ගහිතත්තා තෙ දස්සෙන්තො **‘‘අස්සාදෙති පරාමසති වා’’**ති ආහ. දිට්ඨිවිප්පයුත්තචිත්තුප්පාදවසෙන චෙතස්ස ද්වයස්ස අසඞ්කරතො පවත්ති වෙදිතබ්බා, එකචිත්තුප්පාදෙපි වා අධිපතිධම්මානං විය පුබ්බාභිසඞ්ඛාරවසෙන තස්ස තස්ස බලවභාවෙන පවත්ති. **එතස්මිං අත්ථෙති** තණ්හාදිට්ඨිවසෙන අභිනන්දනත්ථෙ. **එතන්ති** ‘‘පඨවිං අභිනන්දතී’’ති එතං පදං. යෙසං විනෙය්‍යානං යෙහි පකාරවිසෙසෙහි ධම්මානං විභාවනෙ කතෙ විසෙසාධිගමො හොති, තෙසං තෙහි පකාරවිසෙසෙහි ධම්මවිභාවනං. යෙසං පන යෙන එකෙනෙව පකාරෙන ධම්මවිභාවනෙ කතෙ විසෙසාධිගමො හොති, තෙසම්පි තං වත්වා ධම්මිස්සරතාය තදඤ්ඤනිරවසෙසප්පකාරවිභාවනඤ්ච **දෙසනාවිලාසො.** තෙනාහ **‘‘පුබ්බෙ මඤ්ඤනාවසෙන කිලෙසුප්පත්තිං දස්සෙත්වා ඉදානි අභිනන්දනාවසෙන දස්සෙන්තො’’**ති. **ධම්මධාතුයාති** සම්මාසම්බොධියා. සා හි සබ්බඤෙය්‍යධම්මං යථාසභාවතො ධාරෙති උපධාරෙති, සකලඤ්ච විනෙය්‍යසත්තසඞ්ඛාතධම්මප්පබන්ධං අපායදුක්ඛසංසාරදුක්ඛපතනතො ධාරෙති, සයඤ්ච අවිපරීතපවත්තිආකාරා ධාතූති ධම්මධාතූති ඉධාධිප්පෙතා.

සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණපදට්ඨානඤ්හි මග්ගඤාණං, මග්ගඤාණපදට්ඨානඤ්ච සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං සම්මාසම්බොධීති. **සුප්පටිවිද්ධත්තා**ති සුට්ඨු පටිවිද්ධභාවතො, සම්මා අධිගතත්තාති අත්ථො. අභිකඞ්ඛනසම්පග්ගහපරාමසනානං වසෙන ආරම්මණෙ පරිකප්පනාපවත්ති මඤ්ඤනා. තත්ථ ''මමං, අහ''න්ති ච අභිනිවෙසනං **පරිකප්පනං**. යෙන අජ්ඣොසානං හොති, අයං **අභිනන්දනා**ති අයමෙතෙසං විසෙසො. සුත්තාදිඅවිරුද්ධායෙව අත්තනොමති ඉච්ඡිතබ්බා, න ඉතරාති සුත්තෙන තස්සා සඞ්ගහං දස්සෙතුං **''වුත්තඤ්චෙත''**න්තිආදි වුත්තං. දෙසනාවිලාසවිභාවනස්ස පන සහෙතුකහෙතුසම්පයුත්තදුකාදිදෙසනාය නිබද්ධතා නිද්ධාරෙතබ්බා.

තස්සාති තෙන. ඤාතසද්දසම්බන්ධෙන හෙතං කත්තරි සාමිවචනං. **තස්මා**ති අපරිඤ්ඤාතත්තා. ''අපරිඤ්ඤාත''න්ති පටික්ඛෙපමුඛෙන යං පරිජානනං වුත්තං, තං අත්ථතො තිවිධා පරිඤ්ඤා හොතීති තං සරූපතො පවත්තිආකාරතො ච විභාවෙන්තො **''යො හී''**තිආදිමාහ.

තත්ථ යාය පඤ්ඤාය විපස්සනාභූමිං පරිජානාති පරිච්ඡින්දති, සා පරිජානනපඤ්ඤා **ඤාතපරිඤ්ඤා**. සා හි තෙභූමකධම්මජාතං ''අයං විපස්සනාභූමී''ති ඤාතං විදිතං පාකටං කරොන්තීයෙව ලක්ඛණරසාදිතො අජ්ඣත්තිකාදිවිභාගතො ච පරිච්ඡිජ්ජ ජානාති. ඉධ පන පථවීධාතුවසෙන වෙදිතබ්බාති වුත්තං **''පථවීධාතුං පරිජානාතී''**තිආදි. **තීරණපරිඤ්ඤා**ති තීරණවසෙන පරිජානනකපඤ්ඤා. සා හි පරිවාරෙහි අනිච්චතාදිආකාරෙහි අනිච්චතාදිසභාවස්ස උපාදානක්ඛන්ධපඤ්චකස්ස තීරණවසෙන සම්මසනවසෙන තං පරිච්ඡිජ්ජ ජානාති. **අග්ගමග්ගෙනා**ති අරහත්තමග්ගෙන. සො හි අනවසෙසතො ඡන්දරාගං පජහති. **අග්ගමග්ගෙනා**ති වා අග්ගභූතෙන මග්ගෙන, ලොකුත්තරමග්ගෙනාති අත්ථො. උභයථාපි හි සමුච්ඡෙදපහානකාරී එව පඤ්ඤා නිප්පරියායෙන පහානපරිඤ්ඤාති දස්සෙති.

නාමරූපවවත්ථානන්ති එතෙන පච්චයපරිග්ගහොපි සඞ්ගහිතොති දට්ඨබ්බො නාමරූපස්ස හෙතුවවත්ථානභාවතො. සොපි හි හෙතුපච්චයමුඛෙන නාමරූපස්ස වවත්ථානමෙවාති. කලාපසම්මසනාදිවසෙන **තීරණපරිඤ්ඤා** අනිච්චාදිවසෙන සම්මසනභාවතො. **තස්මා**ති යස්මා තා පරිඤ්ඤායො නත්ථි, තස්මා. අථ වා **තස්මා අපරිඤ්ඤාතත්තා**ති යස්මා අපරිඤ්ඤාතා පථවී, තස්මා අපරිඤ්ඤාතත්තා පථවියා තං පථවිං මඤ්ඤතී ච අභිනන්දති චාති.

පථවීවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ආපොවාරාදිවණ්ණනා

ආපං ආපතොති එත්ථ අප්පොති, අප්පායතීති වා **ආපො,** යස්මිං සඞ්ඛාතෙ සයං අත්ථි, තං ආබන්ධනවසෙන බ්‍යාපෙත්වා තිට්ඨති, පරිබ්‍රූහෙතීති වා අත්ථො. අත්ථානං අධි **අජ්ඣත්තං**. පති පති අත්තානන්ති **පච්චත්තං**. උභයෙනපි සත්තසන්තානපරියාපන්නමෙව වදති. **ආපො ආපොගත**න්තිආදීසු ආබන්ධනමෙව **ආපො,** තදෙව ආපොසභාවං ගතත්තා **ආපොගතං,** සභාවෙනෙව ආපභාවං පත්තන්ති අත්ථො. සිනෙහනවසෙන **සිනෙහො,** සොයෙව සිනෙහනසභාවං ගතත්තා **සිනෙහගතං. බන්ධනත්තං රූපස්සා**ති අවිනිබ්භොගරූපස්ස බන්ධනභාවො, අවිප්පකිරණවසෙන සම්පිණ්ඩනන්ති අත්ථො. **උග්ගණ්හන්තො**ති යථාපරිච්ඡින්නෙ ආපොමණ්ඩලෙ යථා උග්ගහනිමිත්තං උපලබ්භති, තථා නිමිත්තං ගණ්හන්තො. **වුත්තො**ති ''ආපස්මි''න්ති එත්ථ වුත්තආපො. සො හි සසම්භාරආපො, න ''ආපොකසිණ''න්ති එත්ථ වුත්තආපො. **සෙස**න්ති ආරම්මණසම්මුතිආපානං සරූපවිභාවනං. ''ආපං ආපතො පජානාතී''තිආදිපාළියා අත්ථවිභාවනඤ්චෙව තත්ථ තත්ථ මඤ්ඤනාවිභාගදස්සනඤ්ච **පථවියං වුත්තසදිසමෙවා**ති. තත්ථ ''පථවීකසිණමෙකො සඤ්ජානාතී''තිආදිනා (දී. නි. 3.360; අ. නි. 10.25) වුත්තං, ඉධ ''ආපොකසිණමෙකො සඤ්ජානාතී''තිආදිනා වත්තබ්බං. තත්ථ ච ''පථවීති සඤ්ජානාතී''ති වුත්තං, ඉධ පන ''ආපොති සඤ්ජානාතී''තිආදිනා වත්තබ්බන්ති එවමාදි එව විසෙසො. සෙසං තාදිසමෙව. තෙන වුත්තං ''පථවියං වුත්තසදිසමෙවා''ති. යො පනෙත්ථ විසෙසො, තං දස්සෙතුං **''කෙවල''**න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ **මූලරසො**ති මූලං පටිච්ච නිබ්බත්තරසො. **ඛන්ධරසාදීසු**පි එසෙව නයො. **ඛීරාදීනි** පාකටානෙව. යථා පන භෙසජ්ජසික්ඛාපදෙ (පාරා. 618-625), න එවමිධ නියමො අත්ථි. යං කිඤ්චි ඛීරං **ඛීර**මෙව. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. **භුම්මානී**ති ආවාටාදීසු ඨිතඋදකානි. **අන්තලික්ඛානී**ති පථවිං අප්පත්තානි වස්සොදකානි, පත්තානි පන භුම්මානෙව. **එවං වුත්තා චා**ති ච-සද්දෙන හිමොදකකප්පවිනාසකඋදකපථවියාඅන්තොඋදකපථවීසන්ධාරකඋදකාදිං පුබ්බෙ අවුත්තම්පි සමුච්චිනොති.

තෙජං තෙජතොති එත්ථ තෙජනට්ඨෙන **තෙජො,** තෙජනං නාම දහනපචනාදිසමත්ථං නිසානං, යං උණ්හත්තන්ති වුච්චති. **යෙන චා**ති යෙන තෙජොගතෙන කුපිතෙන. **සන්තප්පතී**ති අයං කායො සමන්තතො තප්පති එකාහිකජරාදිභාවෙන උසුමජාතො හොති. **යෙන ච ජීරීයතී**ති යෙන අයං කායො ජීරීයති, ඉන්ද්‍රියවෙකල්ලතං බලපරික්ඛයං වලිතාදිභාවඤ්ච පාපුණාති. **යෙන ච පරිඩය්හතී**ති යෙන කුපිතෙන අයං කායො පරිතො ඩය්හති, සො ච පුග්ගලො ඩය්හාමීති සතධොතසප්පිගොසීතචන්දනාදිලෙපඤ්චෙව තාලවණ්ටවාතඤ්ච පච්චාසීසති. **යෙන ච අසිතපීතඛායිතසායිතං සම්මා පරිණාමං ගච්ඡතී**ති යෙන අසිතං වා ඔදනාදි, පීතං වා පානකාදි, ඛායිතං වා පිට්ඨඛජ්ජකාදි, සායිතං වා අම්බපක්කමධුඵාණිතාදි සම්මදෙව පරිපාකං ගච්ඡති, රසාදිභාවෙන විවෙකං ගච්ඡතීති අත්ථො. එත්ථ ච

සරීරස්ස පකතිඋසුමං අතික්කමිත්වා උණ්හභාවො **සන්තාපො,** සරීරදහනවසෙන පවත්තො මහාදාහො **පරිදාහො,** සතවාරං තාපෙත්වා උදකෙ පක්ඛිපිත්වා උද්ධටසප්පි **සතධොතසප්පි,** රසරුධිරමංසමෙදඅට්ඨිඅට්ඨිමිඤ්ජසුක්කා **රසාදයො.** තත්ථ පුරිමා තයො තෙජා චතුසමුට්ඨානා, පච්ඡිමො කම්මසමුට්ඨානොව.

තෙජොභාවං ගතත්තා **තෙජොගතං. උස්මාති** උණ්හාකාරො. උස්මාව උස්මාභාවං ගතත්තා **උස්මාගතං. උසුමන්ති** චණ්ඩඋසුමං. තදෙව **උසුමගතං,** සභාවෙනෙව උසුමභාවං පත්තන්ති අත්ථො. **කට්ඨග්ගීති** කට්ඨුපාදානො අග්ගි. **සකලිකග්ගීආදීසුපි** එසෙව නයො. **සඞ්කාරග්ගීති** කචවරං පටිච්ච උප්පන්නඅග්ගි. **ඉන්දග්ගීති** අසනිඅග්ගි. **සන්තාපොති** ජාලාය වා වීතච්චිතඞ්ගාරානං වා සන්තාපො . **සූරියසන්තාපොති** ආතපො. **කට්ඨසන්නිචයසන්තාපොති** කට්ඨරාසිං පටිච්ච උප්පන්නසන්තාපො. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. **එවං වුත්තා චාති. ච**-සද්දෙන පෙතග්ගිකප්පවිනාසකග්ගිනිරයග්ගිආදිකෙ අවුත්තෙපි සමුච්චිනොති.

වායං වායතොති එත්ථ වායනට්ඨෙන **වායො.** කිමිදං වායනං නාම? විත්ථම්භනං, සමුදීරණං වා, වායනං ගමනන්ති එකෙ. **උද්ධඞ්ගමා වාතාති** උග්ගාරහික්කාදිපවත්තකා උද්ධං ආරොහනවාතා. **අධොගමා වාතාති** උච්චාරපස්සාවාදිනීහරණකා අධො ඔරොහනවාතා. **කුච්ඡිසයා වාතාති** අන්තානං බහිවාතා. **කොට්ඨාසයා වාතාති** අන්තානං අන්තොවාතා. **අඞ්ගමඞ්ගානුසාරිනො වාතාති** ධමනිජාලානුසාරෙන සකලසරීරෙ අඞ්ගමඞ්ගානි අනුසටා සමිඤ්ජනපසාරණාදිනිබ්බත්තකා වාතා . **සත්ථකවාතාති** සන්ධිබන්ධනානි කත්තරියා ඡින්දන්තා විය පවත්තවාතා. **ඛුරකවාතාති** ඛුරෙන විය හදයමංසඡෙදනඵාලනකවාතා. **උප්පලකවාතාති** හදයමංසස්ස සමුප්පාටනකවාතා. **අස්සාසොති** අන්තොපවිසනකනාසිකාවාතො. **පස්සාසොති** බහිනික්ඛමනනාසිකාවාතො. එත්ථ ච පුරිමා සබ්බෙ චතුසමුට්ඨානා, අස්සාසපස්සාසා චිත්තසමුට්ඨානාව.

වායොගතන්ති වායොව වායොගතං, සභාවෙනෙව වායොභාවං පත්තන්ති අත්ථො. **ථම්භිතත්තං රූපස්සාති** අවිනිබ්භොගරූපස්ස ථම්භිතභාවො. **පුරත්ථිමා වාතාති** පුරත්ථිමදිසතො ආගතා වාතා. **පච්ඡිමාදීසුපි** එසෙව නයො. **සරජාදීසු** සහ රජෙන **සරජා,** රජවිරහිතා සුද්ධා **අරජා.** සීතඋතුසමුට්ඨානා, සීතවලාහකන්තරෙ වා ජාතා **සීතා.** උණ්හඋතුසමුට්ඨානා, උණ්හවලාහකන්තරෙ වා ජාතා **උණ්හා. පරිත්තාති** මන්දා තනුකවාතා. **අධිමත්තාති** බලවවාතා. **කාළාති** කාළවලාහකන්තරෙ සමුට්ඨිතා. යෙහි අබ්භාහතො ඡවිවණ්ණො කාළකො හොති, තෙසං එතං අධිවචනන්තිපි එකෙ. **වෙරම්භවාතාති** යොජනතො උපරි වායනවාතා. **පක්ඛවාතාති** අන්තමසො මක්ඛිකායපි පක්ඛායූහනවාතා. **සුපණ්ණවාතාති** ගරුළවාතා. කාමං වෙතෙපි පක්ඛවාතාව, උස්සදවසෙන පන විසුං ගහිතා. **තාලවණ්ටවාතාති** තාලවණ්ණෙහි කතෙන, අඤ්ඤෙහි වා කතෙන කෙනචි මණ්ඩලසණ්ඨානෙන සමුට්ඨාපිතවාතා. **විධූපනවාතාති** බීජනපත්තකෙන සමුට්ඨාපිතවාතා. ඉමානි ච තාලවණ්ටවිධූපනානි අනුප්පන්නම්පි වාතං උප්පාදෙන්ති, උප්පන්නම්පි පරිවත්තෙන්ති. ඉධාපි ච-සද්දො උදකසන්ධාරකවාතකප්පවිනාසකවාතජාලාපෙල්ලනකවාතාදිකෙ අවුත්තෙපි සමුච්චිනොති. එත්ථ ච ''ආපං මඤ්ඤතී''තිආදීසු යස්මා තීහි මඤ්ඤනාහි – ''අහං ආපොති මඤ්ඤති, මම ආපොති මඤ්ඤතී''තිආදිනා පථවීවාරෙ වුත්තනයෙන සක්කා මඤ්ඤනාවිභාගො විභාවෙතුන්ති වුත්තං **''සෙසං වුත්තනයමෙවා''**ති. තස්මා තත්ථ වුත්තනයානුසාරෙන ඉමෙසු තීසු වාරෙසු යථාරහං මඤ්ඤනාවිභාගො විභාවෙතබ්බො.

එත්තාවතාති එත්තකෙන ඉමිනා චතුවාරපරිමාණෙන දෙසනාවිසෙසෙන. **ච**-සද්දො බ්‍යතිරෙකො. තෙන වක්ඛමානංයෙව විසෙසං ජොතෙති. **ය්වායන්ති** යො අයං ලක්ඛණො නාම හාරො වුත්තොති සම්බන්ධො. සො පන ලක්ඛණහාරො යංලක්ඛණො තත්ථ වුත්තො, තං දස්සෙතුං **''වුත්තම්හී''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **වුත්තම්හි එකධම්මෙති** කුසලාදීසු ඛන්ධාදීසු වා යස්මිං කස්මිඤ්චි එකධම්මෙ සුත්තෙ සරූපතො නිද්ධාරණවසෙන වා කථිතෙ. **යෙ ධම්මා එකලක්ඛණා තෙනාති** යෙ කෙචි ධම්මා කුසලාදිභාවෙන, රූපක්ඛන්ධාදිභාවෙන වා තෙන වුත්තධම්මෙන සමානලක්ඛණා. **වුත්තා භවන්ති සබ්බෙති** සබ්බෙපි කුසලාදිසභාවා, ඛන්ධාදිසභාවා වා ධම්මා සුත්තෙ අවුත්තාපි තාය සමානලක්ඛණතාය වුත්තා භවන්ති, ආනෙත්වා සංවණ්ණනවසෙනාති අධිප්පායො.

එත්ථ ච එකලක්ඛණාති සමානලක්ඛණා වුත්තා. තෙන සහචරිතා සමානකිච්චතා සමානහෙතුතා සමානඵලතා සමානාරම්මණතාති එවමාදීහිපි අවුත්තානං වුත්තානං විය නිද්ධාරණං වෙදිතබ්බං. **ඉතීති** ඉමිනා පකාරෙන. තෙනාහ **''එවං නෙත්තියං ලක්ඛණො නාම හාරො වුත්තො''**ති, **නෙත්තිපාළියං** (නෙත්ති. 23) පන ''යෙ ධම්මා එකලක්ඛණා කෙචි සො හාරො ලක්ඛණො නාමා''ති පාඨො ආගතො. **තස්ස වසෙනාති** තස්ස ලක්ඛණහාරස්ස වසෙන. **රූපලක්ඛණං අනතීතත්තාති** රුප්පනසභාවෙන සමානසභාවත්තා. **වදන්තෙන** භගවතා. **එතාති** ''රූපං අත්තතො සමනුපස්සතී''ති එවං වුත්තදිට්ඨි. එත්ථ ච **සක්කායදිට්ඨිමඤ්ඤනා**දස්සනෙනෙව සකලරූපවත්ථුකා තණ්හාමානමඤ්ඤනාපි දස්සිතා එවාති දට්ඨබ්බං. තථා හි වුත්තං ''තස්මිංයෙව පනස්ස දිට්ඨිමඤ්ඤනාය මඤ්ඤිතෙ වත්ථුස්මිං සිනෙහං මානඤ්ච උප්පාදයතො තණ්හාමානමඤ්ඤනාපි වෙදිතබ්බා''ති. අථ වා පථවිං ආපං තෙජං වායං මෙති මඤ්ඤති අභිනන්දතීති ච වදන්තෙන වුත්තනයෙනෙව සකලරූපවත්ථුකා තණ්හාමඤ්ඤනා තදනුසාරෙන මානමඤ්ඤනාපි වුත්තාව හොතීති එවම්පෙත්ථ ඉතරමඤ්ඤනාපි නිද්ධාරෙතබ්බා.

ආපොවාරාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

භූතවාරාදිවණ්ණනා

3. ‘‘පථවිං මඤ්ඤති, පථවියා මඤ්ඤතී’’තිආදීහි පදෙහි ‘‘රූපං අත්තතො සමනුපස්සති, රූපස්මිං අත්තානං සමනුපස්සතී’’තිආදීනං සක්කායදිට්ඨීනං නිද්ධාරිතත්තා වුත්තං **‘‘එවං රූපමුඛෙන සඞ්ඛාරවත්ථුකං මඤ්ඤනං වත්වා’’**ති . **තෙසු සඞ්ඛාරෙසු සත්තෙසුපී**ති තදුපාදානෙසුපි සත්තෙසු . **ධාතූසූ**ති පථවීආදීසු චතූසු ධාතූසු. ‘‘ජාතං භූතං සඞ්ඛත’’න්තිආදීසු (දී. නි. 2.207; සං. නි. 5.379) භූත-සද්දො උප්පාදෙ දිස්සති, සඋපසග්ගො පන ‘‘පහූතමරියො පකරොති පුඤ්ඤ’’න්තිආදීසු විපුලෙ, ‘‘යෙභුය්‍යෙන භික්ඛූනං පරිභූතරූපො’’තිආදීසු හිංසනෙ, ‘‘සම්භූතො සාණවාසී’’තිආදීසු (චූළව. 450) පඤ්ඤත්තියං, ‘‘අභිභූතො මාරො විජිතො සඞ්ගාමො’’තිආදීසු විමථනෙ, ‘‘පරාභූතරූපො ඛො අයං අචෙලො පාථිකපුත්තො’’තිආදීසු (දී. නි. 3.23, 25, 31, 32) පරාජයෙ, ‘‘අනුභූතං සුඛදුක්ඛ’’න්තිආදීසු වෙදියනෙ, ‘‘විභූතං විභාවිතං පඤ්ඤායා’’තිආදීසු පාකටීකරණෙ දිස්සති. තෙ සබ්බෙ **රුක්ඛාදීසූ**ති. **ආදි**-සද්දෙන සඞ්ගහිතාති දට්ඨබ්බා. ‘‘කාලො ඝසති භූතානීති (ජා. 1.2.190), භූතා ලොකෙ සමුස්සය’’න්ති (දී. නි. 2.220; සං. නි. 1.186) ච ආදීසු අවිසෙසෙන සත්තවාචකොපි භූතසද්දො, උපරි දෙවාදිපදෙහි සත්තවිසෙසානං ගහිතත්තා ඉධ තදවසිට්ඨා භූතසද්දෙන ගය්හන්තීති ආහ **‘‘නො ච ඛො අවිසෙසෙනා’’**ති. තෙනෙවාහ – **‘‘චාතුමහාරාජිකානඤ්හි හෙට්ඨා සත්තා ඉධ භූතාති අධිප්පෙතා’’**ති. යො හි සත්තනිකායො පරිපුණ්ණයොනිකො චතූහිපි යොනීහි නිබ්බත්තනාරහො, තත්ථායං භූතසමඤ්ඤා අණ්ඩජාදිවසෙන භවනතො.

භූතෙති වුත්තදෙසආදෙසිතෙ භූතෙ. **භූතතො සඤ්ජානාතී**ති ඉමිනා ‘‘භූතා’’ති ලොකවොහාරං ගහෙත්වා යථා තත්ථ තණ්හාදිමඤ්ඤනා සම්භවන්ති, එවං විපරීතසඤ්ඤාය සඤ්ජානනං පකාසීයති. ස්වායමත්ථො හෙට්ඨා ‘‘පථවිතො සඤ්ජානාතී’’ති එත්ථ වුත්තනයානුසාරෙන සක්කා ජානිතුන්ති ආහ **‘‘වුත්තනයමෙවා’’**ති. යථා සුද්ධාවාසා සබ්බදා අභාවතො ඉමං දෙසනං නාරුළ්හා, එවං නෙරයිකාපි සබ්බමඤ්ඤනානධිට්ඨානතො. එතෙනෙව එකච්චපෙතානම්පෙත්ථ අසඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. අපරෙ පන ‘‘දිට්ඨිමඤ්ඤනාධිට්ඨානතො තෙසම්පෙත්ථ සඞ්ගහො ඉච්ඡිතොයෙවා’’ති වදන්ති. ‘‘සමඞ්ගිභූතං පරිචාරෙන්ත’’න්තිආදිනා සුත්තෙ **වුත්තනයෙන. රජ්ජතී**ති ‘‘සුභා සුඛිතා’’ති විපල්ලාසග්ගාහෙන තත්ථ රාගං ජනෙති. එවමෙත්ථ රජ්ජන්තො ච න කෙවලං දස්සනවසෙනෙව, සවනාදිවසෙනපි රජ්ජතෙවාති දස්සෙන්තො **‘‘දිස්වාපි…පෙ…. උත්වාපී’’**ති ආහ. තත්ථ සායනාදිවසෙන රජ්ජනං තෙහි අනුභූතගන්ධමාලාදිවසෙන චෙව විසභාගවත්ථුභූතානං තෙසං පරිභොගවසෙන ච යථානුභවං අනුස්සරණවසෙන ච වෙදිතබ්බං. **එවං භූතෙ තණ්හාමඤ්ඤනාය මඤ්ඤතී**ති වුත්තනයෙන භූතෙ පටිච්ච ඡන්දරාගං ජනෙන්තො තෙසං පටිපත්තිං අස්සාදෙන්තො අභිනන්දන්තො අභිවදන්තො අජ්ඣොසාය තිට්ඨන්තො ‘‘ඊදිසී අවත්ථා මම අනාගතමද්ධානං සියා’’තිආදිනා වා පන නයෙන තත්ථ නන්දිං සමන්නානෙන්තො භූතෙ තණ්හාමඤ්ඤනාය මඤ්ඤතීති අත්ථො. **අප්පටිලද්ධස්ස** ඛත්තියමහාසාලාදිභාවස්ස, **සම්පත්තිං විපත්තින්**ති ජාතිවසෙන උක්කට්ඨනිහීනතං. **දහතී**ති ඨපෙති. **යො එවරූපො මානො**ති යො එසො ‘‘අයං පුබ්බෙ මයා සදිසො, ඉදානි අයං සෙට්ඨො අයං හීනතරො’’ති උප්පන්නො මානො. **අයං වුච්චති මානාතිමානො**ති අයං භාරාතිභාරො විය පුරිමං සදිසමානං උපාදාය මානාතිමානො නාමාති අත්ථො.

නිච්චාතිආදීසු උප්පාදාභාවතො **නිච්චා,** මරණාභාවතො **ධුවා,** සබ්බදා භාවතො **සස්සතා.** අනිච්චපටිපක්ඛතො වා **නිච්චා,** ථිරභාවතො **ධුවා,** සස්සතිසමතාය **සස්සතා,** ජරාදිවසෙන විපරිණාමස්ස අභාවතො **අවිපරිණාමධම්මා**ති මඤ්ඤති. **සබ්බෙ සත්තා**ති ඔට්ඨගොණගද්‍රභාදයො අනවසෙසා සඤ්ජනට්ඨෙන සත්තා. **සබ්බෙ පාණා**ති ‘‘එකින්ද්‍රියො පාණො ද්වින්ද්‍රියො පාණො’’තිආදිවසෙන වුත්තා අනවසෙසා පාණනට්ඨෙන **පාණා. සබ්බෙ භූතා**ති අනවසෙසා අණ්ඩකොසාදීසු භූතා සඤ්ජාතාති **භූතා. සබ්බෙ ජීවා**ති සාලියවගොධූමාදයො අනවසෙසා ජීවනට්ඨෙන **ජීවා.** තෙසු හි සො විරූහභාවෙන ජීවසඤ්ඤී. **අවසා අබලා අවීරියා**ති තෙසං අත්තනො වසො වා බලං වා වීරියං වා නත්ථීති දස්සෙති. **නියතිසඞ්ගතිභාවපරිණතා**ති එත්ථ **නියතී**ති. **නියතතා,** අච්ඡෙජ්ජසුත්තාවුතඅභෙජ්ජමණි විය අවිජහිතපකතිතා. **සඞ්ගතී**ති ඡන්නං අභිජාතීනං තත්ථ සඞ්ගමො. **භාවො**ති සභාවොයෙව, කණ්ඩකානං තිඛිණතා, කපිට්ඨඵලාදීනං පරිමණ්ඩලාදිතා, මිගපක්ඛීනං විචිත්තවණ්ණාදිතාති එවමාදිකො. එවං නියතියා ච සඞ්ගතියා ච භාවෙ ච පරිණතා නානප්පකාරතං පත්තා. යෙන හි යථා භවිතබ්බං, සො තථෙව භවති. යෙන න භවිතබ්බං, සො න භවතීති දස්සෙති. **ඡස්වෙවාභිජාතීසූ**ති කණ්හාභිජාතිආදීසු ඡසු එව අභිජාතීසු ඨත්වා සුඛඤ්ච දුක්ඛඤ්ච පටිසංවෙදෙන්ති, අඤ්ඤා සුඛදුක්ඛභූමි නත්ථීති දස්සෙති. **වා**-සද්දෙන අන්තාදිභෙදෙ දිට්ඨාභිනිවෙසෙ සඞ්ගණ්හාති.

උපපත්තින්ති ඉමිනා තස්මිං තස්මිං සත්තනිකායෙ භූතානං සහබ්‍යතං ආකඞ්ඛතීති දස්සෙති. **සුඛුප්පත්තින්**ති ඉමිනා පන තත්ථ තත්ථ උප්පන්නස්ස සුඛුප්පත්තිං. **එකච්චෙ භූතෙ නිච්චා**තිආදිනා එකච්චසස්සතිකදිට්ඨිං දස්සෙති. **අහම්පි භූතෙසු අඤ්ඤතරොස්මී**ති ඉමිනා පන චතුත්ථං එකච්චසස්සතිකවාදං දස්සෙති.

යතො කුතොචීති ඉස්සරපුරිසාදිභෙදතො යතො කුතොචි. **එකා තණ්හාමඤ්ඤනාව ලබ්භතී**ති ඉධාපි හෙට්ඨා වුත්තනයෙන ඉතරමඤ්ඤනානම්පි සම්භවො නිද්ධාරෙතබ්බො. වුත්තප්පකාරෙයෙව භූතෙ තණ්හාදිට්ඨීහි අභිනන්දතීතිආදිනා වත්තබ්බත්තා ආහ ‘‘වුත්තනයමෙවා’’ති. **යොජනා කාතබ්බා**ති ‘‘යො භූතපඤ්ඤත්තියා උපාදානභූතෙ ඛන්ධෙ පරිජානාති, සො තීහි පරිඤ්ඤාහි පරිජානාතී’’තිආදිනා යොජනා කාතබ්බා. අපරෙ පනෙත්ථ භූතගාමොපි භූත-සද්දෙන සඞ්ගහිතොති රුක්ඛාදිවසෙනපි මඤ්ඤනාවිභාගං යොජෙත්වා දස්සෙන්ති, තථා මහාභූතවසෙනපි, තං **අට්ඨකථායං** නත්ථි.

භූමිවිසෙසාදිනා භෙදෙනාති භූමිවිසෙසඋපපත්තිවිසෙසාදිවිභාගෙන. **ඉද්ධියාති** පුඤ්ඤවිසෙසනිබ්බත්තෙන ආනුභාවෙන. කිඤ්චාපි දෙව-සද්දො ''විද්ධෙ විගතවලාහකෙ දෙවෙ''තිආදීසු (සං. නි. 1.110; 3.102; 5.146-148; ම. නි. 1.486; අ. නි. 10.15; ඉතිවු. 27) අජටාකාසෙ ආගතො, ''දෙවො ච ථොකං ථොකං ඵුසායතී''තිආදීසු මෙඝෙ, ''අයඤ්හි දෙව කුමාරො''තිආදීසු (දී. නි. 2.34, 35, 36) ඛත්තියෙ ආගතො, ''පඤ්චහි කාමගුණෙහි සමප්පිතො සමඞ්ගිභූතො පරිචාරෙති දෙවො මඤ්ඤෙ''තිආදීසු (දී. නි. 1.183; ම. නි. 2.211) විය ඉධ උපපත්තිදෙවෙසු ආගතො, දෙව-සද්දෙන පන වත්තබ්බසත්තෙ අනවසෙසතො උද්ධරිත්වා තතො ඉධාධිප්පෙතෙ දස්සෙතුං **''තෙ තිවිධා''**තිආදි වුත්තං. **සෙසා ඡ කාමාවචරා ඉධ දෙවාති අධිප්පෙතා** ඉතරෙසං පදන්තරෙහි නිවත්තිතත්තාති අධිප්පායො. භූතා දෙවාති ගහිතෙසු සත්තෙසු තණ්හාදිමඤ්ඤනානං පවත්තාකාරෙනපි තිවිධලක්ඛණන්ති ආහ **''භූතවාරෙ වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බා''**ති.

''අඤ්ඤතරස්ස උපාසකස්ස පජාපති අභිරූපා හොති''තිආදීසු (පාරා. 168) **පජාපති**-සද්දො සරණියං ආගතො, ''පජාපති කාමදායී සුවණ්ණවණ්ණා මෙ පජා හොතු''තිආදීසු දිට්ඨිගතිකපරිකප්පිතෙ, ''පජාපතිස්ස දෙවරාජස්ස ධජග්ගං උල්ලොකෙය්‍යාථා''තිආදීසු (සං. නි. 1.249) දෙවජෙට්ඨකෙ, ඉධ පන අධිපතීති වදන්ති, තං උපරි බ්‍රහ්මුනො ගය්හමානත්තා තෙසං මතිමත්තං. **දෙවානන්ති** චාතුමහාරාජිකාදිදෙවානං. **මහාරාජාදීනන්ති ආදි**-සද්දෙන සක්කසුයාමසන්තුසිතසුනිම්මිතවසවත්තිනො ගහිතා. **තෙසන්ති** මහාරාජාදීනං. **සත්තසඞ්ඛාතායාති** කාමභූමියං සත්තසඞ්ඛාතාය. **පජාපතින්ති** පජාපතිභාවං. පජාපතිභාවෙන හි මානං ජප්පෙන්තො පජාපතිං මානමඤ්ඤනාය මඤ්ඤතීති වුත්තො.

එකා දිට්ඨිමඤ්ඤනාව යුජ්ජතීති වුත්තං, පජාපතිනො පන සම්පත්තිං සලොකතං වා ආකඞ්ඛතො, තථාභාවාය චිත්තං පණිදහතො, තථාලද්ධබ්බාය සම්පත්තියා අත්තනො සෙය්‍යාදිභාවං දහතො ච තණ්හාමානමඤ්ඤනාපි සම්භවන්තීති සක්කා විඤ්ඤාතුං. **යෙ ච ධම්මාති** ආයුවණ්ණාදිකෙ වදති. **පජාපතින්ති** එත්ථාපි හෙට්ඨා වුත්තනයෙන ඉතරමඤ්ඤනානම්පි සම්භවො වෙදිතබ්බො.

බ්‍රූහිතොති පරිවුද්ධො. **ගුණවිසෙසෙහීති** ඣානාදීහි විසිට්ඨෙහි ගුණෙහි උත්තරිමනුස්සධම්මතාය. බ්‍රහ්ම-සද්දස්ස සතිපි අවිසෙසතො විසිට්ඨවාචකත්තෙ යත්ථ යත්ථ පනස්ස ගුණවිසෙසයුත්තාදිරූපා පවත්ති, තං දස්සෙතුං **''අපිචා''**තිආදි වුත්තං. **සහස්සොති** සහස්සියා ලොකධාතුයා අධිපතිභූතො. **පඨමාභිනිබ්බත්තොති** පණීතෙන පඨමජ්ඣානෙන නිබ්බත්තො, පඨමජ්ඣානභූමියං වා පඨමං අභිනිබ්බත්තො. **ගහිතාති වෙදිතබ්බා** පධානග්ගහණෙන අප්පධානානම්පි කෙනචි සම්බන්ධෙන ගහිතභාවසිද්ධිතො. එත්ථ ච **බ්‍රහ්මාති** මහාබ්‍රහ්මා අධිප්පෙතො. සො හි වණ්ණවන්තතාය චෙව දීඝායුකතාය ච බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජාදීහි මහන්තො බ්‍රහ්මාති **මහාබ්‍රහ්මා,** තස්ස පන පුරොහිතට්ඨානෙ ඨිතාති **බ්‍රහ්මපුරොහිතා,** පරිසායං භවා පරිචාරකාති **බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජාති** වෙදිතබ්බා. උක්කට්ඨෙකපුග්ගලභාවතො පජාපතිස්මිං විය බ්‍රහ්මනි මඤ්ඤනා වත්තතීති වුත්තං **''පජාපතිවාරෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බා''ති. තථා හි බහුපුග්ගලභාවසාමඤ්ඤතො ආභස්සරවාරාදීනං භූතවාරසදිසතා වුත්තා.**

යථාවුත්තපභාය ආභාසනසීලා වා **ආභස්සරා. එකතලවාසිනොති** ඉදං ඣානන්තරභූමීනං විය හෙට්ඨුපරිභාවාභාවතො වුත්තං, ඨානානි පන නෙසං පරිච්ඡින්නානෙව. ආභස්සරෙහි පරිත්තා ආභා එතෙසන්ති **පරිත්තාභා. අප්පමාණා ආභා එතෙසන්ති අප්පමාණාභා.**

සුභාති සොභනා පභා. කඤ්චනපිණ්ඩො විය සස්සිරිකා **කඤ්චනපිණ්ඩසස්සිරිකා.** තත්ථ සොභනාය පභාය කිණ්ණා සුභාකිණ්ණාති වත්තබ්බෙ භා-සද්දස්ස රස්සත්තං, අන්තිම-ණ-කාරස්ස හ-කාරඤ්ච කත්වා **''සුභකිණ්හා''**ති වුත්තා. **සුභාති** ච එකග්ඝනා නිච්චලා පභා වුච්චති, පරිත්තා සුභා එතෙසන්ති **පරිත්තසුභා.** අප්පමාණා සුභා එතෙසන්ති **අප්පමාණසුභා.**

විපුලඵලාති විපුලසන්තසුඛායුවණ්ණාදිඵලා.

සතිපි දෙවබ්‍රහ්මාදීනං පුඤ්ඤඵලෙන ඣානඵලෙන ච පටිපක්ඛාභිභවෙ යෙසං පන පුථුජ්ජනඅසඤ්ඤසත්තෙසු අභිභූවොහාරො පාකටො නිරුළ්හො ච, තෙසං වසෙනායං දෙසනා පවත්තාති දස්සෙන්තො ආහ **''අසඤ්ඤභවස්සෙතං අධිවචන''**න්ති. යථා පජාපතිවාරෙ ''ඉධෙකච්චො පජාපතිස්මිංයෙවා''තිආදිනා මඤ්ඤනාපවත්ති දස්සිතා, තථා ඉධාපි තං දස්සෙතුං සක්කාති ආහ **''සෙසං පජාපතිවාරෙ වුත්තනයමෙවා''**ති.

භූතවාරාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ආකාසානඤ්චායතනවාරාදිවණ්ණනා

4. එවං සත්තවසෙන භූමික්කමදස්සනෙ සුද්ධාවාසානං අග්ගහණෙ කාරණං නිද්ධාරෙන්තො **''එවං භගවා''**තිආදිමාහ. තත්ථ **අනාගාමිඛීණාසවාති** අනාගාමිනො ච ඛීණාසවා ච. කිඤ්චාපි සුද්ධාවාසා අත්ථෙව

අනෙකකප්පසහස්සායුකා, උක්කංසපරිච්ඡෙදතො පන සොළසකප්පසහස්සායුකාව, න තතො පරන්ති ආහ **"කතිපයකප්පසහස්සායුකා"**ති. කාමරූපභවෙසු පවත්තමානාපි ආකාසානඤ්චායතනාදිධම්මා අරූපාවචරභාවතො තංභූමිකවොහාරං න ලභන්තීති **"තත්‍රූපපන්නායෙවා"**ති අවධාරෙත්වා වුත්තං. **අභිභූවාරෙ වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බා** යථාරහන්ති අධිප්පායො. න හෙත්ථ වණ්ණවන්තතාදි සම්භවතීති. **පජාපතිවාරෙ වුත්තනයෙනා**ති එත්ථ ''අහමස්මි අරූපො පහීනරූපපටිසඤ්ඤො''තිආදිනා මානමඤ්ඤනා වෙදිතබ්බා.

ආකාසානඤ්චායතනවාරාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දිට්ඨසුතවාරාදිවණ්ණනා

5. රූපමුඛෙන මඤ්ඤනාවත්ථුදස්සනං සඞ්ඛෙපොති කත්වා වුත්තං **"විත්ථාරතොපී"**ති. තම්පි හි ''යත්ථ නෙව පථවී, න ආපො, න තෙජො, න වායො, න ආකාසානඤ්චායතන''න්තිආදිග්ගහණං විය සඞ්ඛෙපතො පඤ්චවොකාරභවදස්සනං හොතීති.

දිට්ඨන්ති යං චක්ඛුද්වාරෙන කතදස්සනකිරියාසමාපනං, යඤ්ච චක්ඛු ද්වයං පස්සති පස්සිස්සති සති සම්භවෙ පස්සෙය්‍ය, තං සබ්බකාලන්ති විසෙසවචනිච්ඡාය අභාවතො දිට්ඨන්තෙව වුත්තං යථා ''දුද්ධ''න්ති. තෙනාහ **"රූපායතනස්සෙතං අධිවචන"**න්ති. අයඤ්ච නයො **සුතා**දීසුපි යොජෙතබ්බො. **සත්තා**ති රූපාදීසු සත්තා විසත්තාති සත්තා. සඤ්ජනට්ඨෙන සාමඤ්ඤසද්දොපි වෙස සත්ත-සද්දො ''ඉත්ථිරූපෙ''ති විසයවිසෙසිතත්තා ඉධ පුරිසවාචකො දට්ඨබ්බො. **රත්තා**ති වත්ථං විය රඞ්ගජාතෙන චිත්තස්ස විපරිණාමකාරකෙන ඡන්දරාගෙන රත්තා සාරත්තා. **ගිද්ධා**ති අභිකඞ්ඛනසභාවෙන අභිගිජ්ඣනෙන ගිද්ධා ගෙධං ආපන්නා. **ගධිතා**ති ගන්ථිතා විය ලොභෙන දුම්මොචනීයභාවෙන ආරම්මණෙ පටිබද්ධා. **මුච්ඡිතා**ති කිලෙසවසෙන විසඤ්ඤීභූතා විය අනඤ්ඤකිච්චා මුච්ඡං මොහං ආපන්නා. **අජ්ඣොසන්නා**ති විසයෙ අඤ්ඤසාධාරණෙ විය කත්වා ගිලිත්වා පරිනිට්ඨාපෙත්වා විය ඨිතා. **ඉමිනා**ති සුවණ්ණවණ්ණාදිආකාරෙන. **මඞ්ගලං අමඞ්ගල**න්ති ඊදිසං දිට්ඨං මඞ්ගලං, ඊදිසං අමඞ්ගලන්ති . **රූපස්මිං අත්තානං සමනුපස්සනනයෙනා**ති ඉදං වෙදනාදිඅරූපධම්මෙ, රූපායතනවිනිමුත්තසබ්බධම්මෙ වා අත්තතො ගහෙත්වා තතො අජ්ඣත්තිකං, බාහිරං වා රූපායතනං තස්සොකාසභාවෙන පරිකප්පෙත්වා ''සො ඛො පන මෙ අයං අත්තා ඉමස්මිං රූපායතනෙ''ති මඤ්ඤන්තො දිට්ඨස්මිං මඤ්ඤතීති ඉමං නයං සන්ධාය වුත්තං. ''පථවිතො මඤ්ඤතී''තිආදීසු යථා ''සඋපකරණස්ස අත්තනො වා පරස්ස වා''තිආදිමඤ්ඤනාපවත්ති දස්සිතා, එවං ''දිට්ඨතො මඤ්ඤතී''තිආදීසු සක්කා තං දස්සෙතුන්ති ආහ **"තෙසං පථවීවාරෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බ"**න්ති.

ආහච්චාති විසයං අන්වාය, පත්වාති අත්ථො. තෙනාහ **"උපගන්ත්වා"ති. අඤ්ඤමඤ්ඤසංසිලෙසෙ**ති චක්ඛුරූපසොතසද්දා විය දූරෙ අහුත්වා අඤ්ඤමඤ්ඤං අල්ලියනෙ.

මනසා විඤ්ඤාතං කෙවලන්ති අත්ථො. ඉතරානිපි හි මනසා විඤ්ඤායන්තීති. සෙසෙහි සත්තහි ආයතනෙහි පඤ්ඤත්තියා අසඞ්ගහිතත්තා තම්පි සඞ්ගහෙත්වා දස්සෙතුං **"ධම්මාරම්මණස්ස වා"**ති වුත්තං. ද්වීසුපි විකප්පෙසු ලොකුත්තරානම්පි සඞ්ගහො ආපන්නොති ආහ **"ඉධ පන සක්කායපරියාපන්නමෙව ලබ්භතී"**ති. **විත්ථාරො**ති මඤ්ඤනානං පවත්තනාකාරවිත්ථාරො. **එත්ථා**ති එතෙසු සුතවාරාදීසු.

දිට්ඨසුතවාරාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

එකත්තවාරාදිවණ්ණනා

6. **සමාපන්නකවාරෙනා**ති සමාපන්නකප්පවත්තියා, රූපාවචරාරූපාවචරඣානප්පවත්තියාති අත්ථො. සා හි එකස්මිංයෙව ආරම්මණෙ එකාකාරෙන පවත්තතීති කත්වා ''එකත්ත''න්ති වුච්චති, එවඤ්ච කත්වා විපාකජ්ඣානප්පවත්තිපි ඉධ සමාපන්නකවාරග්ගහණෙනෙව ගහිතාති දට්ඨබ්බා. **අසමාපන්නකවාරෙනා**ති කාමාවචරධම්මප්පවත්තියා. උපචාරජ්ඣානෙනපි හි චිත්තං න සම්මා **එකත්තං** ගතන්ති වුච්චතීති.

යොජනාති මඤ්ඤනායොජනා. **භින්දිත්වා**ති විභජිත්වා. **සාසනනයෙනා**ති පාළිනයෙන. තත්ථ ''එකත්තං මඤ්ඤතී''තිආදීසු ''වෙදනං අත්තතො සමනුපස්සතී''තිආදිනා නයෙන, ''නානත්තං මඤ්ඤතී''තිආදීසු පන ''රූපං අත්තතො සමනුපස්සතී''තිආදිනා නයෙන වුත්තවිධිං අනුගන්ත්වා මඤ්ඤනා වෙදිතබ්බා.

පථවීවාරාදීසු වුත්තෙන ච අට්ඨකථානයෙනාති ''අහං වෙදනාති මඤ්ඤති, මම වෙදනාති මඤ්ඤතී''තිආදිනා, ''අහං රූපන්ති මඤ්ඤති, මම රූපන්ති මඤ්ඤතී''තිආදිනා චාති අත්ථො. තෙනාහ **"යථානුරූපං වීමංසිත්වා"**ති, එකත්තනානත්තභාවෙසු යො යොජනානයො සම්භවති, තදනුරූපං විචාරෙත්වාති අත්ථො. **කෙචී**ති අභයගිරිවාසිනො. **අපරෙ**ති සාරසමාසාචරියා. දිට්ඨාභිනිවෙසං වදන්තීති සම්බන්ධො. පුථුජ්ජනස්ස මඤ්ඤනා නාම සක්කායං භින්දිත්වාව යථාඋපට්ඨිතවිසයවසෙනෙව පවත්තතීති න තත්ථ අයමෙකත්තනයො අයං නානත්තනයොති විභාගවසෙනෙව, එකත්තසඤ්ඤී අත්තා හොතීතිආදීසු ච අත්තනො එකත්තනානත්තසඤ්ඤිතා වුත්තා, න පන එකත්තං නානත්තන්ති

එවං පවත්තස්ස දිට්ඨාභිනිවෙසස්ස එකත්තනානත්තභාවොති එවමෙත්ථ තදුභයස්ස ඉධ අනධිප්පෙතභාවො දට්ඨබ්බො.

යං යථාවුත්තපුථුජ්ජනො අනවසෙසතො ගණ්හන්තො ගහෙතුං සක්කොති, තං තස්ස අනවසෙසතො ගහෙතබ්බතං උපාදාය **''සබ්බ''**න්ති වුච්චතීති දස්සෙන්තො **''තමෙවා''**ති ආහ, සක්කායසබ්බන්ති අත්ථො. සබ්බස්මිම්පි තෙභූමකධම්මෙ ආදීනවදස්සනෙ අසති නිබ්බිදාභාවතො අස්සාදානුපස්සනාය තණ්හා වඩ්ඪතෙවාති ආහ **''සබ්බං අස්සාදෙන්තො සබ්බං තණ්හාමඤ්ඤනාය මඤ්ඤතී''**ති. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා – ''සංයොජනියෙසු, භික්ඛවෙ, ධම්මෙසු අස්සාදානුපස්සිනො විහරතො තණ්හා පවඩ්ඪතී''ති (සං. නි. 2.53, 57). ''සබ්බමිදං මයා නිම්මිත''න්ති තෙන නිම්මිතමඤ්ඤනාය අත්තානං සෙය්‍යාදිතො දහන්තො තෙන මානෙන නිම්මිතං මඤ්ඤතියෙව නාම නිම්මිතමඤ්ඤනාය විනා තථාමානුප්පත්තියා අභාවතොති ආහ **''අත්තනා නිම්මිතං මඤ්ඤන්තො සබ්බං මානමඤ්ඤනාය මඤ්ඤතී''**ති. **සබ්බං නත්ථීතිආදිනා නයෙනාති ආදි**-සද්දෙන නියතිවාදාදිකෙ සඞ්ගණ්හාති. **මහා මෙ අත්තාති** ඉමිනා සබ්බතො අත්තනො විභූතිපවත්තිවාදං දස්සෙති. ''සබ්බං සබ්බත්ථක''න්ති දිට්ඨිවසෙන – ''අහං සබ්බස්මිං මය්හං කිඤ්චනං පලිබොධො සබ්බස්මිං, පරො සබ්බස්මිං පරස්ස කිඤ්චනං පලිබොධො සබ්බස්මි''න්තිආදිනා නයෙනපෙත්ථ මඤ්ඤනා සම්භවතීති දස්සෙන්තො ආහ **''සෙසං පථවීවාරෙ වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බ''**න්ති. අපිච ''සබ්බොයං ලොකො පුරිසමයො''ති එවංදිට්ඨිකො පුරිසසඞ්ඛාතතො සබ්බතො, අත්තනො උප්පත්තිං වා නිග්ගමනං වා මඤ්ඤන්තො දිට්ඨිමඤ්ඤනාය සබ්බතො මඤ්ඤති, තස්මිංයෙව පන දිට්ඨිමඤ්ඤනාය මඤ්ඤිතෙ වත්ථුස්මිං සිනෙහං මානඤ්ච උප්පාදයතො තණ්හාමඤ්ඤනා මානමඤ්ඤනා ච වෙදිතබ්බා. තංයෙව පන සබ්බං මය්හං අත්තා කත්තා සාමීති වා මඤ්ඤන්තො ''සබ්බං මෙ''ති මඤ්ඤති, තථායං දිට්ඨිතණ්හාභිනන්දනාහි අභිනන්දන්තො සබ්බං අභිනන්දතීති එවම්පෙත්ථ මඤ්ඤනානං පවත්ති වෙදිතබ්බා.

තන්ති සක්කායං. උක්කංසගතසුඛසහිතඤ්හි ඛන්ධපඤ්චකං දිට්ඨධම්මනිබ්බානවාදී නිබ්බානන්ති මඤ්ඤති, තං පනත්ථතො සක්කායොයෙවාති. **එකධාති** පඤ්චවිධම්පි නිබ්බානභාවෙන එකජ්ඣං කත්වා වුත්තං. **යතොති** යස්මා. **පඤ්චහි කාමගුණෙහීති** මනාපියරූපාදීහි පඤ්චහි කාමකොට්ඨාසෙහි, බන්ධනෙහි වා. **සමප්පිතො** සුට්ඨු අප්පිතො අල්ලීනො හුත්වා ඨිතො. **සමඞ්ගිභූතොති** සමන්නාගතො. **පරිචාරෙතීති** තෙසු කාමගුණෙසු කාමකොට්ඨාසෙසු යථාසුඛං ඉන්ද්‍රියානි චාරෙති සඤ්චාරෙති ඉතො චිතො ච උපනෙති. අථ වා ලළති රමති කීළති. එත්ථ ද්විධා කාමගුණා මානුසකා චෙව දිබ්බා ච. මානුසකා ච මන්ධාතුකාමගුණසදිසා, දිබ්බා පරනිම්මිතවසවත්තිදෙවරාජස්ස කාමගුණසදිසා. එවරූපෙ කාමෙ උපගතානඤ්හි තෙ දිට්ඨධම්මනිබ්බානසම්පත්තිං පඤ්ඤපෙන්ති. තෙනාහ **''එත්තාවතා ඛො…පෙ…. හොතී''**ති. **දිට්ඨධම්මොති** පච්චක්ඛධම්මො වුච්චති, තත්ථ තත්ථ පටිලද්ධත්තභාවස්සෙතං අධිවචනං, දිට්ඨධම්මෙ නිබ්බානං ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ දුක්ඛවූපසමනං දිට්ඨධම්මනිබ්බානං. පරමං උත්තමං දිට්ඨධම්මනිබ්බානන්ති **පරමදිට්ඨධම්මනිබ්බානං,** තං පත්තො හොතීති අත්ථො. **පඤ්චධා ආගතන්ති** යථාවුත්තකාමගුණසුඛස්ස චෙව චතුබ්බිධරූපාවචරජ්ඣානසුඛස්ස ච වසෙන පාළියං පඤ්චප්පකාරෙන ආගතං. **නිබ්බානං අස්සාදෙන්තොති** පරමං සුඛං නිස්සරණන්ති මඤ්ඤනාය අස්සාදෙන්තො.

''ඉමස්මිං නිබ්බානෙ පත්තෙ න ජායති, න ජීරති, න මීයතී''ති එවම්පි **නිබ්බානස්මිං මඤ්ඤති**. ''ඉතො පරං පරමස්සාසභූතං නත්ථී''ති ගණ්හන්තො **නිබ්බානතො මඤ්ඤති**. තයිදං නිබ්බානං මයා අධිගතං, තස්මා **''නිබ්බානං මෙ''ති මඤ්ඤති**. තතොයෙව තං නිබ්බානං දිට්ඨාභිනන්දනාය අභිනන්දති. අයං තාවෙත්ථ **දිට්ඨිමඤ්ඤනා**. තස්මිංයෙව පන දිට්ඨිමඤ්ඤනාය මඤ්ඤිතෙ වත්ථුස්මිං සිනෙහං මානඤ්ච උප්පාදයතො **තණ්හාමානමඤ්ඤනාපි** නිද්ධාරෙතබ්බා.

යාදිසොති යථාරූපො, යෙහි ජෙගුච්ඡාදිසභාවෙහි පස්සිතබ්බොති අත්ථො. **එසාති** අයං. තෙනස්ස අත්තනො සුණන්තානඤ්ච පච්චක්ඛසිද්ධතමාහ. අසුභාදිසභාවෙන සහ විජ්ජමානානං රූපාදිධම්මානං කායො සමූහොති **සක්කායො,** උපාදානක්ඛන්ධා. **තථාති** තස්ස භාවභූතෙන පටිකූලතාදිප්පකාරෙන. **සබ්බමඤ්ඤනාති** පථවීආදිකෙ සරූපාවධාරණාදිවිභාගභින්නෙ විසයෙ පවත්තියා අනෙකවිහිතා සබ්බා තණ්හාමඤ්ඤනා.

ජෙගුච්ඡොති ජිගුච්ඡනීයො. තෙනස්ස අසුභාජඤ්ඤදුග්ගන්ධපටිකූලභාවං දස්සෙති. **සිදූරොති** ඛණෙ ඛණෙ භිජ්ජනසභාවො. තෙනස්ස අනිච්චඅද්ධුවඛයවයපභඞ්ගුරසභාවං දස්සෙති. **අයන්ති** සක්කායො. **දුක්ඛොති** න සුඛො. තෙනස්ස කිච්ඡකසිරාබාධදුක්ඛවුත්තිතං දස්සෙති. **අපරිණායකොති** පරිණායකරහිතො. තෙනස්ස අත්තසුඤ්ඤඅසාරවුත්තිතං දස්සෙති. **තන්ති** සක්කායං. **පච්චනීකතොති** සභාවපටිපක්ඛතො, සුභනිච්චසුඛඅත්තාදිතොති අත්ථො. **ගණ්හන්ති** ගණ්හන්තො, තත්ථ සුභාදිගාහවසෙන අභිනිවිසන්තොති අත්ථො.

ඉදානි තිස්සොපි මඤ්ඤනා උපමාහි විභාවෙතුං **''සුභතො''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ යථා මහාපරිළාහෙ විපුලානත්ථාවහෙ ච අග්ගිම්හි සලභස්ස පතනං සුඛසුඛසඤ්ඤාය, එවං තාදිසෙ සක්කායෙ සලභස්ස තණ්හාමඤ්ඤනාති ඉමමත්ථං දස්සෙති **''සුභතො…පෙ…. තණ්හාය මඤ්ඤනා''**ති ඉමිනා.

ගූථාදී කීටකො ගූථරාසිං ලද්ධා අසම්පන්නෙපි තස්මිං සම්පන්නාකාරං පවත්තයමානො අත්තානං උක්කංසෙති, එවමනෙකාදීනවෙ එකන්තහෙදිනි සක්කායෙ නිච්චසඤ්ඤං උපට්ඨපෙත්වා සම්පත්තිමදෙන තත්ථ බාලො මානං ජප්පෙතීති ඉමමත්ථමාහ **''නිච්චසඤ්ඤං…පෙ…. මානෙන මඤ්ඤනා''**ති.

යථා බාලො මුද්ධධාතුකො සම්මුළ්හො කොචි ආදාසෙ අත්තනො පටිබිම්බං දිස්වා ‘‘අයං මඤ්ඤෙ ආදාසසාමිකො, යදි අහම්මං ගහෙත්වා තිට්ඨෙය්‍යං, අනත්ථම්පි මෙ කරෙය්‍යා’’ති ඡඩ්ඩෙත්වා පලායන්තො තත්ථ අවිජ්ජමානමෙව කිඤ්චි විජ්ජමානං කත්වා ගණ්හි, තදූපමො අයං බාලො සක්කායෙ අත්තත්තනියගාහං ගණ්හන්තොති ඉමමත්ථං දීපෙති **‘‘අත්තා…පෙ…. දිට්ඨියා හොති මඤ්ඤනා’’**ති ඉමිනා.

සුඛුමං මාරබන්ධනං වෙපචිත්තිබන්ධනතොපි සුඛුමතරත්තා. තෙනාහ භගවා ‘‘අහො සුඛුමතරං ඛො, භික්ඛවෙ, මාරබන්ධන’’න්ති.

බහුන්ති අතිවිය, අනෙකක්ඛත්තුං වා. **විප්ඵන්දමානොපි සක්කායං නාතිවත්තති** සංසාරං නාතිවත්තනතො. යථාහ ‘‘යෙ තෙ, භික්ඛවෙ, සමණා සතො සත්තස්ස උච්ඡෙදං විනාසං විභවං පඤ්ඤපෙන්ති, තෙ, සක්කායංයෙව අනුපරිධාවන්ති සෙය්‍යථාපි සා ගද්දූලබන්ධනො’’තිආදි. යථා හි සත්තසුපි උච්ඡෙදවිකප්පෙසු සංසාරනායිකානං තණ්හාදිට්ඨීනං පහානං සම්භවති, එවං සස්සතවිකප්පෙසුපීති කථඤ්චි පන දිට්ඨිගතිකස්ස භවවිප්පමොක්ඛො. තෙන වුත්තං ‘‘සක්කායං නාතිවත්තතී’’ති.

සසොති සො එසො පුථුජ්ජනො. **නිච්චන්ති** සබ්බකාලං.

තන්ති තස්මා සක්කායමලීනස්ස ජාතියාදීනමනතිවත්තනතො. **අසාතතොති** දුක්ඛතො.

පස්සං එවමිමන්ති අසුභානිච්චදුක්ඛානත්තසභාවං තං සක්කායං වුත්තප්පකාරෙන යථාභූතවිපස්සනාපඤ්ඤාසහිතාය මග්ගපඤ්ඤාය පස්සන්තො. **පහායාති** සමුච්ඡෙදවසෙන සබ්බා මඤ්ඤනායො පජහිත්වා. **සබ්බදුක්ඛා පමුච්චතීති** සකලස්මාපි වට්ටදුක්ඛතො පමුච්චතීති.

එකත්තවාරාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඨමනයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සෙක්ඛවාරදුතියනයවණ්ණනා

7. අධිප්පෙතස්ස අත්ථස්ස අනියමෙත්වා වචනං **උද්දෙසො,** නියමෙත්වා වචනං **නිද්දෙසොති** ආහ **‘‘යොති උද්දෙසවචනං, සොති නිද්දෙසවචන’’**න්ති. **සම්පිණ්ඩනත්ථොති** සමුච්චයත්ථො. සම්පිණ්ඩනඤ්ච සභාගතාවසෙන හොතීති ආහ – **‘‘ආරම්මණසභාගෙනා’’**ති, ආරම්මණස්ස සභාගතාය සදිසතායාති අත්ථො. **සෙක්ඛං දස්සෙති** සාමඤ්ඤජොතනාය විසෙසෙ අවට්ඨානතො, සෙක්ඛවිසයත්තා ච තස්ස වචනස්ස.

කෙනට්ඨෙනාති යස්මා ඤාණෙන අරණීයතො අත්ථො සභාවො, තස්මා කෙනට්ඨෙන කෙන සභාවෙන කෙන ලක්ඛණෙන සෙක්ඛො නාම හොතීති අත්ථො. යස්මා පන සෙක්ඛධම්මාධිගමෙන පුග්ගලෙ සෙක්ඛවොහාරප්පවත්ති, තස්මා **‘‘සෙක්ඛධම්මපටිලාභතො සෙක්ඛො’’**ති වුත්තං. **සෙක්ඛධම්මා** නාම චතූසු මග්ගෙසු, හෙට්ඨිමෙසු ච තීසු ඵලෙසු සම්මාදිට්ඨිආදයො. තෙනාහ **‘‘සෙක්ඛාය සම්මාදිට්ඨියා…පෙ…. එත්තාවතා ඛො භික්ඛු සෙක්ඛො හොතී’’**ති. එවං අභිධම්මපරියායෙන සෙක්ඛලක්ඛණං දස්සෙත්වා ඉදානි සුත්තන්තිකපරියායෙනපි තං දස්සෙතුං **‘‘අපිචා’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **සික්ඛතීති** ඉමිනා සික්ඛාත්තයසමඞ්ගී අපරිනිට්ඨිතසික්ඛො සෙක්ඛොති දස්සෙති. තෙනාහ **‘‘සික්ඛතී’’**තිආදි . සික්ඛාහි නිච්චසමායොගදීපනත්ථඤ්චෙත්ථ ‘‘සික්ඛති සික්ඛතී’’ති ආමෙඩිතවචනං. අථ වා සික්ඛනං සික්ඛා, සා එතස්ස සීලන්ති **සෙක්ඛො**. සො හි අපරියොසිතසික්ඛත්තා තදධිමුත්තත්තා ච එකන්තෙන සික්ඛනසීලො, න අසෙක්ඛො විය පරිනිට්ඨිතසික්ඛො තත්ථ පටිප්පස්සද්ධුස්සුක්කො, නාපි විස්සට්ඨසික්ඛො පචුරජනො විය තත්ථ අනධිමුත්තො. අථ වා අරියාය ජාතියා තීසු සික්ඛාසු ජාතො, තත්ථ වා භවොති **සෙක්ඛො**. අථ වා ඉක්ඛති එතායාති ඉක්ඛා, මග්ගඵලසම්මාදිට්ඨි. සහ ඉක්ඛායාති **සෙක්ඛො**.

අනුලොමපටිපදාය පරිපූරකාරීති යා සා සීලාදිකා විපස්සනන්තා දුක්ඛනිරොධගාමිනියා ලොකුත්තරාය පටිපදාය අනුලොමනතො අනුලොමපටිපදා, තස්සා සම්පාදනෙන පරිපූරකාරීති. ඉදානි තං පටිපදං පුග්ගලාධිට්ඨානෙන දස්සෙතුං **‘‘සීලසම්පන්නො’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **සීලසම්පන්නොති** පාතිමොක්ඛසංවරසීලෙන සමන්නාගතො, පරිපුණ්ණපාතිමොක්ඛසීලො වා. පාතිමොක්ඛසීලඤ්හි ඉධ ‘‘සීල’’න්ති අධිප්පෙතං පධානභාවතො. රූපාදිආරම්මණෙසු අභිජ්ඣාදීනං පවත්තිනිවාරණසඞ්ඛාතෙන මනච්ඡට්ඨානං ඉන්ද්‍රියානං පිධානෙන **ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරො.** පරියෙසනාදිවසෙන භොජනෙ පමාණජානනෙන **භොජනෙ මත්තඤ්ඤූ**. විගතථිනමිද්ධො හුත්වා රත්තින්දිවං කම්මට්ඨානමනසිකාරෙ යුත්තතාය **ජාගරියානුයොගමනුයුත්තො.** කථං පන ජාගරියානුයොගො හොතීති තං දස්සෙතුං **‘‘පුබ්බරත්තා…පෙ…. විහරතී’’**ති වුත්තං. යථාහ ‘‘කථඤ්ච පුබ්බරත්තාපරරත්තං ජාගරියානුයොගමනුයුත්තො හොති? ඉධ භික්ඛු දිවසං චඞ්කමෙන නිසජ්ජාය ආවරණීයෙහි චිත්තං පරිසොධෙති, රත්තියා පඨමං යාමං චඞ්කමෙන…පෙ…. සොධෙති, එවං ඛො භික්ඛු පුබ්බරත්තාපරරත්තං ජාගරියානුයොගමනුයුත්තො හොතී’’ති (විභ. 519). **ඉමස්මිං**

පනත්ථෙති ''මඤ්ඤති, න මඤ්ඤතී''ති ච වත්තබ්බභාවසඞ්ඛාතෙ අත්ථෙ. **නො පුථුජ්ජනො අධිප්පෙතො** ''අප්පත්තමානසො, අනුත්තරං යොගක්ඛෙමං පත්ථයමානො''ති ච වුත්තත්තා.

සම්පයුත්තත්තා මනසි භවොති රාගො මානසො, මනො එව මානසන්ති කත්වා චිත්තං **මානසං,** අනවසෙසතො මානං සියති සමුච්ඡින්දතීති අග්ගමග්ගො **මානසං,** තන්නිබ්බත්තත්තා පන අරහත්තස්ස මානසතා දට්ඨබ්බා. **ජනෙසුතාති** ජනෙ සකලසත්තලොකෙ විස්සුතා, පත්ථටයසාති අත්ථො.

නත්ථි ඉතො උත්තරන්ති **අනුත්තරං.** තං පන සබ්බසෙට්ඨං හොන්තං එකන්තතො සදිසරහිතමෙව හොති, තස්මා වුත්තං **''අනුත්තරන්ති සෙට්ඨං, අසදිසන්ති අත්ථො''**ති. **පත්ථයමානස්සාති** තණ්හායන්තස්ස. **පජප්පිතානීති** මානජප්පනානි. යස්මිඤ්හි වත්ථුස්මිං තණ්හායනා පත්ථයමානමඤ්ඤනා සම්භවති, තස්මිංයෙව ''සෙය්‍යොහමස්මී''තිආදීනි පජප්පිතානි සම්භවන්තීති අධිප්පායො. **පවෙධිතන්ති** පරිවාසිතං. **පකප්පිතෙසූති** තණ්හාදිට්ඨිකප්පෙහි පරිකප්පිතෙසු ආරම්මණෙසු. **සොතන්ති** කිලෙසසොතං . තස්මිඤ්හි ඡින්නෙ ඉතරසොතං ඡින්නමෙවාති. **විද්ධස්තන්ති** විනාසිතං. තඤ්ච ඛො ලොමහංසමත්තම්පි අසෙසෙත්වාති දස්සෙන්තො ආහ **''විනළීකත''**න්ති, විගතාවසෙසං කතන්ති අත්ථො. අධිමුත්තියා ඉධාධිප්පෙතපත්ථනා පාකටා හොතීති **''තන්නින්නො''**තිආදි වුත්තං, න පන කුසලච්ඡන්දස්ස අධිමුත්තිභාවතො. **අධිමුච්චන්තොති** ඔකප්පෙන්තො.

සබ්බාකාරවිපරීතායාති ''සුභං සුඛං නිච්ච''න්තිආදීනං සබ්බෙසං අත්තනා ගහෙතබ්බාකාරානං වසෙන තබ්බිපරීතතාය, අනවසෙසතො ධම්මසභාවවිපරීතාකාරගාහිනියාති අත්ථො. **අභිවිසිට්ඨෙන ඤාණෙනාති** අසම්පජානනමිච්ඡාජානනානි විය න ධම්මසභාවං අප්පත්වා නාපි අතික්කමිත්වා, අථ ඛො අවිරජ්ඣිත්වා ධම්මසභාවස්ස අභිමුඛභාවප්පත්තියා අභිවිසිට්ඨෙන ඤාණෙන, ඤාතපරිඤ්ඤාධිට්ඨානාය තීරණපරිඤ්ඤාය පහානපරිඤ්ඤෙකදෙසෙන චාති අත්ථො. තෙනාහ **''පථවීති...පෙ.... වුත්තං හොතී''**ති. **පථවීභාවන්ති** පථවියං අභිඤ්ඤෙය්‍යාභාවං. ලක්ඛණපථවී හි ඉධාධිප්පෙතා, පරිඤ්ඤෙය්‍යාභාවො පනස්සා **''අනිච්චාතිපී''**තිආදිනා ගහිතොති. **අභිඤ්ඤත්වාති** ඤාතතීරණපහානපරිඤ්ඤාහි හෙට්ඨිමමග්ගඤාණෙහි ච අභිජානිත්වා. **මාමඤ්ඤීති** අප්පහීනානං මඤ්ඤනානං වසෙන මාති මඤ්ඤතීති මා, පහීනානං පන වසෙන න මඤ්ඤතීති අමඤ්ඤී, මා ච සො අමඤ්ඤී ච මාමඤ්ඤීති එවමෙත්ථ පදවිභාගතො අත්ථො වෙදිතබ්බො. තත්ථ යෙන භාගෙන අමඤ්ඤී, තෙන මඤ්ඤීති න වත්තබ්බො. යෙන පන භාගෙන මඤ්ඤී, තෙන අමඤ්ඤීති න වත්තබ්බොති. එවං පටික්ඛෙපප්පධානං අත්ථං දස්සෙතුං අට්ඨකථායං **''මඤ්ඤී ච න මඤ්ඤී ච න වත්තබ්බො''**ති වුත්තං. පටික්ඛෙපප්පධානතා චෙත්ථ ලබ්භමානානම්පි මඤ්ඤනානං දුබ්බලභාවතො වෙදිතබ්බා. තෙනෙවාහ – **''ඉතරා පන තනුභාවං ගතා''**ති. මාති ච නිපාතපදමෙතං, අනෙකත්ථා ච නිපාතාති අධිප්පායෙන **''එතස්මිඤ්හි අත්ථෙ ඉමං පදං නිපාතෙත්වා වුත්ත''**න්ති වුත්තං. **නිපාතෙත්වාති** ච පකතිආදිවිභාගනිද්ධාරණෙ අනුමානනයං මුඤ්චිත්වා යථාවුත්තෙ අත්ථෙ පච්චක්ඛතොව දස්සෙත්වාති අත්ථො. **පුථුජ්ජනො වියාති** එතෙනස්ස උපරිමග්ගවජ්ඣතණ්හාමානවසෙන මඤ්ඤනා න පටික්ඛිත්තාති දීපෙති.

අථ වා **මා මඤ්ඤීති** පරිකප්පකිරියාපටික්ඛෙපවචනමෙතං ''මා රන්ධයුං, මා ජීරී''තිආදීසු විය, න මඤ්ඤෙය්‍යාති වුත්තඤ්හොති. යථා හි පුථුජ්ජනො සබ්බසො අප්පහීනමඤ්ඤනත්තා ''මඤ්ඤති''ච්චෙව වත්තබ්බො, යථා ච ඛීණාසවො සබ්බසො පහීනමඤ්ඤනත්තා න මඤ්ඤති එව, න එවං සෙක්ඛො. තස්ස හි එකච්චා මඤ්ඤනා පහීනා, එකච්චා අප්පහීනා, තස්මා උභයභාවතො උභයථාපි න වත්තබ්බො. නනු ච උභයභාවතො උභයථාපි වත්තබ්බොති? න. යා හි අප්පහීනා, තාපිස්ස තනුභාවං ගතාති තාහිපි සො න මඤ්ඤෙය්‍ය විභූතතරාය මඤ්ඤනාය අභාවතො, පගෙව ඉතරාහි. තෙනාහ භගවා ''මා මඤ්ඤී''ති. තෙන වුත්තං ''මා මඤ්ඤීති පරිකප්පකිරියාපටික්ඛෙපවචනමෙතං 'මා රන්ධයුං, මා ජීරී'තිආදීසු විය, න මඤ්ඤෙය්‍යාති වුත්තං හොතී''ති. අයඤ්චස්ස අමඤ්ඤනා වත්ථුනො පරිඤ්ඤෙය්‍යත්තා, න අසෙක්ඛස්ස විය පරිඤ්ඤාතත්තා. යඤ්හි එකන්තතො පරිජානිතබ්බං පරිජානිතුං සක්කා, න තත්ථ තබ්බිධුරෙ විය පුථුජ්ජනස්ස මඤ්ඤනා සම්භවන්ති. තෙනාහ **''පරිඤ්ඤෙය්‍යං තස්සාති වදාමී''**ති.

ඔක්කන්තනියාමත්තාති අනුපවිට්ඨසම්මත්තනියාමත්තා, ඔතිණ්ණමග්ගසොතත්තාති අත්ථො. **සම්බොධිපරායණත්තාති** උපරිමග්ගසම්බොධිපටිසරණත්තා, තදධිගමාය නින්නපොණපබ්භාරභාවතොති අත්ථො. උභයෙනපි තස්ස අවස්සංභාවිනී සෙසපරිඤ්ඤාති දස්සෙති. **පරිඤ්ඤෙය්‍යන්ති** පරිජානිතබ්බභාවෙන ඨිතං, පරිඤ්ඤාතුං වා සක්කුණෙය්‍යං. තප්පටිපක්ඛතො **අපරිඤ්ඤෙය්‍යං. පුථුජ්ජනස්ස වියාති** එතෙන ඉධාධිප්පෙතපුථුජ්ජනස්ස පරිඤ්ඤෙය්‍යාභාවාසඞ්කා එව නත්ථි අනධිකාරතොති දස්සෙති. **''මාභිනන්දී''**ති එත්ථාපි ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

සෙක්ඛවාරදුතියනයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඛීණාසවවාරතතියාදිනයවණ්ණනා

8. සභාගො දිට්ඨසච්චතාදිසාමඤ්ඤෙන. ආරකා කිලෙසෙහි අරහන්ති පදස්ස නිරුත්තිනයෙන අත්ථං වත්වා තං පාළියා සමානෙන්තො **''වුත්තඤ්චෙත''**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **පාපකාති** ලාමකට්ඨෙන දුග්ගතිසම්පාපනට්ඨෙන ච

පාපකා. සාවජ්ජට්ඨෙන අකොසල්ලසම්භූතට්ඨෙන ච **අකුසලා**. සංකිලෙසං අරහන්ති, තත්ථ වා නියුත්තාති **සංකිලෙසිකා**. පුනබ්භවස්ස කරණසීලා, පුනබ්භවඵලං අරහන්තීති වා **පොනොභවිකා**. සහ දරථෙන පරිළාහෙන පවත්තන්තීති **සදරා**. දුක්ඛො කටුකො, දුක්ඛමො වා විපාකො එතෙසන්ති **දුක්ඛවිපාකා**. අනාගතෙ ජාතියා චෙව ජරාමරණානඤ්ච වඩ්ඪනෙන **ජාතිජරාමරණියා**ති. එවමෙතෙසං පදානං අත්ථො වෙදිතබ්බො. කාමඤ්චායං සුත්තන්තවණ්ණනා, අභිධම්මනයො පන නිප්පරියායොති තෙන දස්සෙන්තො **''චත්තාරො ආසවා''**තිආදිමාහ. **සමුච්ඡින්නා පටිප්පස්සද්ධා**ති න කෙවලං සමුච්ඡින්නා එව, අථ ඛො පටිප්පස්සද්ධාපීති මග්ගකිච්චෙන සදිසං ඵලකිච්චම්පි නිද්ධාරෙති.

සීලවිසොධනාදිනා ගරූනං පටිපත්තියා අනුකරණං **ගරුසංවාසො**. අරියමග්ගපටිපත්ති එව **අරියමග්ගසංවාසො. දස අරියාවාසා** නාම පඤ්චඞ්ගවිප්පහීනතාදයො. යෙ සන්ධාය වුත්තං –

> ''දසයිමෙ, භික්ඛවෙ, අරියාවාසා, යෙ අරියා ආවසිංසු වා ආවසන්ති වා ආවසිස්සන්ති වා. කතමෙ දස? ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු පඤ්චඞ්ගවිප්පහීනො හොති ඡළඞ්ගසමන්නාගතො, එකාරක්ඛො, චතුරාපස්සෙනො, පනුණ්ණපච්චෙකසච්චො, සමවයසට්ඨෙසනො, අනාවිලසඞ්කප්පො, පස්සද්ධකායසඞ්ඛාරො, සුවිමුත්තචිත්තො, සුවිමුත්තපඤ්ඤො. ඉමෙ ඛො, භික්ඛවෙ, දස අරියාවාසා''ති (අ. නි. 10.19).

වුස්සතීති වා වුසිතං, අරියමග්ගො, අරියඵලඤ්ච, තං එතස්ස අත්ථීති අතිසයවචනිච්ඡාවසෙන අරහා **''වුසිතවා''**ති වුත්තො. **කරණීය**න්ති පරිඤ්ඤාපහානභාවනාසච්ඡිකිරියමාහ. තං පන යස්මා චතූහි මග්ගෙහි චතූසු සච්චෙසු කත්තබ්බත්තා සොළසවිධන්ති වෙදිතබ්බං. තෙනාහ **''චතූහි මග්ගෙහි කරණීය''**න්ති. **සම්මාවිමුත්තස්සා**ති අග්ගමග්ගඵලපඤ්ඤාහි සමුච්ඡෙදපටිප්පස්සද්ධීනං වසෙන සුට්ඨු විමුත්තස්ස. **සන්තචිත්තස්සා**ති තතො එව සබ්බකිලෙසදරථපරිළාහානං වූපසන්තචිත්තස්ස. භින්නකිලෙසස්ස ඛීණාසවස්ස **භික්ඛුනො. කතස්ස** පරිඤ්ඤාදිකිච්චස්ස **පටිචයො** පුන කරණං **නත්ථි,** තතො එව **කරණීයං න විජ්ජති** න උපලබ්භති.

භාරාති ඔසීදාපනට්ඨෙන භාරා වියාති භාරා. වුත්තඤ්හි ''භාරා හවෙ පඤ්චක්ඛන්ධා''තිආදි (සං. නි. 3.22). අත්තනො යොනිසොමනසිකාරායත්තන්ති **අත්තුපනිබන්ධං,** සසන්තානපරියාපන්නත්තා අත්තානං **අවිජහනං**. තයිදං යදිපි සබ්බස්මිං අනවජ්ජධම්මෙ සම්භවති, අකුප්පසභාවාපරිහානධම්මෙසු පන අග්ගභූතෙ අරහත්තෙ සාතිසයං, නෙතරෙසූති දස්සෙන්තො ආහ **''අත්තනො පරමත්ථට්ඨෙන වා''**ති, උත්තමට්ඨභාවෙනාති අත්ථො.

සුත්තන්තනයො නාම පරියායනයොති නිප්පරියායනයෙන සංයොජනානි දස්සෙන්තො **''භවරාගඉස්සාමච්ඡරියසංයොජන''**න්ති ආහ, න පන ''රූපරාගො''තිආදිනා. **භවෙසු සංයොජන්තී**ති කිලෙසකම්මවිපාකවට්ටානං පච්චයො හුත්වා නිස්සරිතුං අප්පදානවසෙන බන්ධන්ති. සතිපි හි අඤ්ඤෙසං තප්පච්චයභාවෙ න විනා සංයොජනානි තෙසං තප්පච්චයභාවො අත්ථි, ඔරම්භාගියඋද්ධම්භාගියසඞ්ගහිතෙහි ච තෙහි තංතංභවනිබ්බත්තකකම්මනියමො භවනියමො ච හොති , න ච උපච්ඡින්නසංයොජනස්ස කතානිපි කම්මානි භවං නිබ්බත්තෙන්තීති තෙසංයෙව සංයොජනට්ඨො දට්ඨබ්බො.

සම්මා අඤ්ඤායාති ආජානනභූතාය අග්ගමග්ගපඤ්ඤාය සම්මා යථාභූතං දුක්ඛාදීසු යො යථා ජානිතබ්බො, තං තථා ජානිත්වා. **චිත්තවිමුත්ති** සබ්බස්ස චිත්තසංකිලෙසස්ස විස්සග්ගො. **නිබ්බානාධිමුත්ති** නිබ්බානෙ අධිමුච්චනං තත්ථ නින්නපොණපබ්භාරතා. **තන්ති** පථවීආදිකං. **පරිඤ්ඤාතං,** න පුථුජ්ජනස්ස විය අපරිඤ්ඤාතං, සෙක්ඛස්ස විය පරිඤ්ඤෙය්‍යං වා. **තස්මා**ති පරිඤ්ඤාතත්තා.

චතුත්ථපඤ්චමඡට්ඨවාරා තත්ථ තත්ථ කිලෙසනිබ්බානකිත්තනවසෙන පවත්තත්තා **නිබ්බානවාරා** නාම. තත්ථ පථවීආදීනං පරිඤ්ඤාතත්තා අමඤ්ඤනා, සා පන පරිඤ්ඤා රාගාදීනං ඛයෙන සිද්ධාති ඉමස්ස අත්ථස්ස දීපනවසෙන පාළි පවත්තාති දස්සෙන්තො **''පරිඤ්ඤාතං තස්සාති සබ්බපදෙහි යොජෙත්වා පුන ඛයා රාගස්ස වීතරාගත්තාති යොජෙතබ්බං. එස නයො ඉතරෙසූ''**ති ආහ. තත්ථ **ඉතරෙසූ**ති පඤ්චමඡට්ඨවාරෙසු. යදි එවං කස්මා පාළි එවං න දිස්සතීති ආහ **''දෙසනා පන එකත්ථ වුත්තං සබ්බත්ථ වුත්තමෙව හොතීති සංඛිත්තා''**ති.

න ඛයා රාගස්ස වීතරාගො සබ්බසො අප්පහීනරාගත්තා. වික්ඛම්භිතරාගො හි සොති. **බාහිරකග්ගහණඤ්චෙත්ථ** තථාභාවස්සෙව තෙසු ලබ්භනතො, න තෙසු එව තථාභාවස්ස ලබ්භනතො. ඉදානි යා සා ''පරිඤ්ඤාතං තස්සා''ති සබ්බපදෙහි යොජනා වුත්තා, තං විනාපි නිබ්බානවාරඅත්ථයොජනං දස්සෙතුං **''යථා වා''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **මඤ්ඤනං න මඤ්ඤතී**ති මඤ්ඤනා නප්පවත්තතීති අත්ථො. මඤ්ඤනාය මඤ්ඤිතබ්බත්තෙපි තස්සා වත්ථුඅන්තොගධත්තාති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

යදිපි පරිඤ්ඤාතපදං අග්ගහෙත්වා නිබ්බානවාරදෙසනා පවත්තා, එවම්පි ''ඛයා''තිආදිපදෙහි පරිඤ්ඤාසිද්ධි එව පකාසියතීති කො තෙසං විසෙසොති චොදනං සන්ධායාහ **''එත්ථ වා''**තිආදි. **මග්ගභාවනාපාරිපූරිදස්සනත්ථං වුත්තො,** මග්ගකිච්චන්තා හි පරිඤ්ඤායොති අධිප්පායො. **ඉතරෙ...පෙ.... වෙදිතබ්බා** වීතරාගාදිකිත්තනතොති. **ද්වීහි වා**

කාරණෙහීති යථාවුත්තකාරණද්වයෙන. **අස්සාති** ඛීණාසවස්ස. **අයං විසෙසොති** ඉදානි වුච්චමානො විසෙසො. යදිපි ඛීණාසවො එකන්තෙන වීතරාගො වීතදොසො වීතමොහො එව ච හොති, ධාය පන පුබ්බභාගපටිපදාය වීතරාගතාදයො සවිසෙසාති වත්තබ්බතං ලභන්ති, තං දස්සෙන්තො **"තීසු හී"**තිආදිමාහ . ''රත්තො අත්ථං න ජානාතී''තිආදිනා (නෙත්ති. 11) රාගෙ ආදීනවං පස්සතො ''රාගො ච නාම සුබාභිසඞ්ගෙන උප්පජ්ජති, සුඛඤ්ච විපරිණාමතො දුක්ඛං. පගෙව ඉතර''න්ති සහෙතුකෙ රාගෙ ආදීනවදස්සනං දුක්ඛානුපස්සනාය නිමිත්තං, දුක්ඛානුපස්සනා ච පණිධියා පටිපක්ඛභාවතො අප්පණිහිතවිමොක්ඛං පරිපූරෙතීති ආහ **"රාගෙ…පෙ…. වීතරාගො හොතී"**ති. තථා ''දුට්ඨො අත්ථං න ජානාතී''තිආදිනා (ඉතිවු. 88) දොසෙ ආදීනවං පස්සතො ''දොසො ච නාම දුක්ඛං පටිච්ච උප්පජ්ජති, තඤ්ච උභයං අනවට්ඨිතං ඉත්තරං පභඞ්ගු''ති සහෙතුකෙ දොසෙ ආදීනවදස්සනං අනිච්චානුපස්සනාය නිමිත්තං, අනිච්චානුපස්සනා ච නිච්චනිමිත්තාදීනං පටිපක්ඛභාවතො අනිමිත්තවිමොක්ඛං පරිපූරෙතීති ආහ **"දොසෙ…පෙ…. හොතී"**ති. තථා ''මූළ්හො අත්ථං න ජානාතී''තිආදිනා (ඉතිවු. 88) මොහෙ ආදීනවං පස්සතො ''මොහො නාම යථාසභාවග්ගහණස්ස පරිබ්භමන්තො''ති මොහස්ස වික්ඛම්භනං අනත්තානුපස්සනාය නිමිත්තං, අනත්තානුපස්සනාය ච අත්තාභිනිවෙසස්ස පටිපක්ඛභාවතො සුඤ්ඤතං විමොක්ඛං පරිපූරෙතීති ආහ **"මොහෙ…පෙ…. වීතමොහො හොතී"**ති.

එවං සන්තෙති යදි වීතරාගතාදයො විමොක්ඛවිභාගෙන වුත්තා, එවං සන්තෙ. **තස්මාති** යස්මා විමොක්ඛමුඛවිමොක්ඛානං වසෙන නියමෙත්වා න වුත්තං, තස්මා. යං කිඤ්චි අරහතො සම්භවන්තං විභජිත්වා වුච්චතීති වාරත්තයදෙසනා කතාති ඉමමත්ථං දස්සෙති **"යං අරහතො"**තිආදිනා.

එවං විමුත්තිවිභාගෙන ඛීණාසවස්ස විභාගං වාරත්තයදෙසනානිබන්ධනං දස්සෙත්වා ඉදානි අවිභාගෙනපි තත්ථ පරිඤ්ඤාවිසයස්ස අනුසයවිසයස්ස ච විභාගං තස්ස නිබන්ධනං දස්සෙන්තො **"අවිසෙසෙනා"**තිආදිමාහ. තත්ථ උපෙක්ඛාවෙදනා විසෙසතො සඞ්ඛාරදුක්ඛං සම්මොහාධිට්ඨානන්ති වුත්තං **"සඞ්ඛාර…පෙ…. මොහො"**ති. සෙසං වුත්තනයත්තා සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

ඛීණාසවවාරතතියාදිනයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තථාගතවාරසත්තමනයවණ්ණනා

12. යෙහි (දී. නි. අභි. ටී. 1.7.චූළසීලවණ්ණනා; අ. නි. ටී. 1.1.170) ගුණවිසෙසෙහි නිමිත්තභූතෙහි භගවති ''තථාගතො''ති අයං සමඤ්ඤා පවත්තා, තං දස්සනත්ථං **"අට්ඨහි කාරණෙහි භගවා තථාගතො"**තිආදි වුත්තං. ගුණනෙමිත්තකානෙව හි භගවතො සබ්බානි නාමානි. යථාහ –

> ''අසඞ්ඛෙය්‍යානි නාමානි, සගුණෙන මහෙසිනො;
> ගුණෙන නාමමුද්ධෙය්‍යං, අපි නාමසහස්සතො''ති. (ධ. ස. අට්ඨ. 1313; උදා. අට්ඨ. 53; පටි. ම. අට්ඨ. 1.76; දී. නි. අභි. ටී. 1.7.චූළසීලවණ්ණනා; අ. නි. ටී. 1.1.170) –

තථා ආගතොති එත්ථ ආකාරනියමනවසෙන ඔපම්මසම්පටිපාදනත්ථො **තථා**-සද්දො. සාමඤ්ඤජොතනා හි විසෙසෙ අවතිට්ඨතීති පටිපාදගමනත්ථො **ආගත**-සද්දො, න ඤාණගමනත්ථො ''තථලක්ඛණං ආගතො''තිආදීසු (දී. නි. අට්ඨ. 1.7; ම. නි. අට්ඨ. 1.12; සං. නි. අට්ඨ. 2.3.78; අ. නි. අට්ඨ. 1.1.170; උදා. අට්ඨ. 18; ඉතිවු. අට්ඨ. 38; ථෙරගා. අට්ඨ. 1.1.3; බු. වං. අට්ඨ. 2.බාහිරනිදාන; මහානි. අට්ඨ. 14) විය, නාපි කායගමනාදිඅත්ථො ''ආගතො ඛො මහාසමණො, මාගධානං ගිරිබ්බජ''න්තිආදීසු (මහාව. 63) විය. තත්ථ යදාකාරනියමනවසෙන ඔපම්මසම්පටිපාදනත්ථො තථා-සද්දො, තං කරුණාප්පධානත්තා මහාකරුණාමුඛෙන පුරිමබුද්ධානං ආගමනපටිපදං උදාහරණවසෙන සාමඤ්ඤතො දස්සෙන්තො යංතංසද්දානං එකන්තසම්බන්ධභාවතො **"යථා සබ්බලොක…පෙ…. ආගතා"**ති සාධාරණතො වත්වා පුන තං පටිපදං **මහාපදානසුත්තාදීසු** (දී. නි. 2.4) සම්බහුලනිද්දෙසෙන සුපාකටානං ආසන්නානඤ්ච විපස්සීආදීනං ඡන්නං සම්මාසම්බුද්ධානං වසෙන දස්සෙන්තො **"යථා විපස්සී භගවා"**තිආදිමාහ. තත්ථ **යෙන අභිනීහාරෙනාති** මනුස්සත්ත-ලිඞ්ගසම්පත්ති-හෙතු-සත්ථාරදස්සන-පබ්බජ්ජා-අභිඤ්ඤාදිගුණසම්පත්ති-අධිකාර-ඡන්දානං වසෙන අට්ඨඞ්ගසමන්නාගතෙන කායපණිධානමහාපණිධානෙන. සබ්බෙසඤ්හි සම්මාසම්බුද්ධානං කායපණිධානං ඉමිනාව නීහාරෙන සමිජ්ඣතීති.

එවං මහාභිනීහාරවසෙන ''තථාගතො''ති පදස්ස අත්ථං වත්වා ඉදානි පාරමීපූරණවසෙන දස්සෙතුං **"අථ වා යථා විපස්සී භගවා…පෙ…. යථා කස්සපො භගවා දානපාරමිං පූරෙත්වා"**තිආදි වුත්තං. ඉමස්මිං පන ඨානෙ සුත්තන්තිකානං මහාබොධියානපටිපදාය කොසල්ලජනනත්ථං පාරමීකථා වත්තබ්බා, සා පන සබ්බාකාරසම්පන්නා **චරියාපිටකවණ්ණනාය** (චරියා. පකිණ්ණකකථා) විත්ථාරතො නිද්දිට්ඨා, තස්මා අත්ථිකෙහි තත්ථ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බා. යථා පන පුබ්බෙ විපස්සීආදයො සම්මාසම්බුද්ධා අභිනීහාරසම්පත්තියං පතිට්ඨාය සුවිසුද්ධාය පටිපදාය අනවසෙසතො සම්මදෙව සබ්බා පාරමියො පරිපූරෙසුං, එවං අම්හාකම්පි භගවා පරිපූරෙසීති ඉමමත්ථං සන්ධායාහ **"සමත්තිං සපාරමියො පූරෙත්වා"**ති. සතිපි අඞ්ගපරිච්චාගාදීනං දානපාරමිභාවෙ පරිච්චාගවිසෙසභාවදස්සනත්ථඤ්චෙව සුදුක්කරභාවදස්සනත්ථඤ්ච **"පඤ්ච මහාපරිච්චාගෙ"**ති විසුං ගහණං, තතොයෙව ච අඞ්ගපරිච්චාගතො විසුං

නයනපරිච්චාගග්ගහණම්පි කතං, පරිග්ගහපරිච්චාගභාවසාමඤ්ඤෙපි ධනරජ්ජපරිච්චාගතො පුත්තදාරපරිච්චාගග්ගහණඤ්ච කතං.

ගතපච්චාගතිකවත්තපූරණාදිකාය පුබ්බභාගපටිපදාය සද්ධිං අභිඤ්ඤාසමාපත්තිනිප්ඵාදනං **පුබ්බයොගො,** දානාදීසුයෙව සාතිසයපටිපත්තිනිප්ඵාදනං **පුබ්බචරියා** , සා චරියාපිටකසඞ්ගහිතා. අභිනීහාරො **පුබ්බයොගො,** දානාදිපටිපත්ති, කායවිවෙකවසෙන එකචරියා වා **පුබ්බචරියා**ති කෙචි. දානාදීනඤ්චෙව අප්පිච්ඡතාදීනඤ්ච සංසාරනිබ්බානෙසු ආදීනවානිසංසානඤ්ච විභාවනවසෙන සත්තානං බොධිත්තයෙ පතිට්ඨාපනපරිපාචනවසෙන ච පවත්තා කථා **ධම්මක්ඛානං,** ඤාතීනං අත්ථචරියා **ඤාතත්ථචරියා,** සාපි කරුණාය වසෙනෙව. **ආදි-**සද්දෙන ලොකත්ථචරියාදයො සඞ්ගණ්හාති. කම්මස්සකතඤාණවසෙන, අනවජ්ජකම්මායතනසිප්පායතනවිජ්ජාට්ඨානපරිචයවසෙන ඛන්ධායතනාදිපරිචයවසෙන, ලක්ඛණත්තයතීරණවසෙන ච ඤාණචාරො **බුද්ධිචරියා,** සා පන අත්ථතො පඤ්ඤාපාරමීයෙව, ඤාණසම්භාරදස්සනත්ථං විසුං ගහණං. **කොටී**ති පරියන්තො, උක්කංසොති අත්ථො.

චත්තාරො සතිපට්ඨානෙ භාවෙත්වා බ්‍රූහෙත්වාති සම්බන්ධො. තත්ථ **භාවෙත්වා**ති උප්පාදෙත්වා. **බ්‍රූහෙත්වා**ති වඩ්ඪෙත්වා. **සතිපට්ඨානාදි**ග්ගහණෙන ආගමනපටිපදං මත්ථකං පාපෙත්වා දස්සෙති. විපස්සනාසහගතා එව වා **සතිපට්ඨානාදයො** දට්ඨබ්බා. එත්ථ ච ''යෙන අභිනීහාරෙනා''තිආදිනා ආගමනපටිපදාය ආදිං දස්සෙති, ''දානපාරමී''තිආදිනා මජ්ඣං, ''චත්තාරො සතිපට්ඨානෙ''තිආදිනා පරියොසානන්ති වෙදිතබ්බං.

සම්පතිජාතොති මුහුත්තජාතො මනුස්සානං හත්ථතො මුත්තමත්තො, න මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛන්තමත්තො. නික්ඛන්තමත්තඤ්හි මහාසත්තං පඨමං බ්‍රහ්මානො සුවණ්ණජාලෙන පටිග්ගණ්හිංසු, තෙසං හත්ථතො චත්තාරො මහාරාජානො අජිනප්පවෙණියා, තෙසං හත්ථතො මනුස්සා දුකූලචුම්බටකෙන පටිග්ගණ්හිංසු, මනුස්සානං හත්ථතො මුච්චිත්වා පථවියං පතිට්ඨිතොති. **යථාහ** භගවා මහාපදානදෙසනායං. **සෙතම්හි ඡත්තෙ**ති දිබ්බසෙතච්ඡත්තෙ. **අනුධාරීයමානෙ**ති ධාරීයමානෙ. එත්ථ ච ඡත්තග්ගහණෙනෙව ඛග්ගාදීනි පඤ්ච කකුධභණ්ඩානිපි වුත්තානෙවාති දට්ඨබ්බං. ඛග්ගතාලවණ්ටමොරහත්ථකවාලබීජනීඋණ්හීසපට්ටාපි හි ඡත්තෙන සහ තදා උපට්ඨිතා අහෙසුං, ඡත්තාදීනියෙව ච තදා පඤ්ඤායිංසු, න ඡත්තාදිග්ගාහකා. **සබ්බා ච දිසා**ති දසපි දිසා. නයිදං සබ්බදිසාවිලොකනං සත්තපදවීතිහාරුත්තරකාලං දට්ඨබ්බං. මහාසත්තො හි මනුස්සානං හත්ථතො මුච්චිත්වා පුරත්ථිමදිසං ඔලොකෙසි. තත්ථ දෙවමනුස්සා ගන්ධමාලාදීහි පූජයමානා ''මහාපුරිස ඉධ තුම්හෙහි සදිසොපි නත්ථි, කුතො උත්තරිතරො''ති ආහංසු. එවං චතස්සො දිසා, චතස්සො අනුදිසා; හෙට්ඨා, උපරීති සබ්බා දිසා අනුවිලොකෙත්වා සබ්බත්ථ අත්තනා සදිසං අදිස්වා ''අයං උත්තරා දිසා''ති තත්ථ සත්තපදවීතිහාරෙන අගමාසි. **ආසභි**න්ති උත්තමං. **අග්ගො**ති සබ්බපඨමො. **ජෙට්ඨො සෙට්ඨො**ති ච තස්සෙව වෙවචනං. **අයමන්තිමා ජාති, නත්ථි දානි පුනබ්භවො**ති ඉමස්මිං අත්තභාවෙ පත්තබ්බං අරහත්තං බ්‍යාකාසි.

අනෙකෙසං විසෙසාධිගමානං පුබ්බනිමිත්තභාවෙනාති සංඛිත්තෙන වුත්තමත්ථං **''යඤ්හී''**තිආදිනා විත්ථාරතො දස්සෙති. තත්ථ **එත්ථා**ති –

''අනෙකසාඛඤ්ච සහස්සමණ්ඩලං,
ඡත්තං මරූ ධාරයුමන්තලික්ඛෙ;
සුවණ්ණදණ්ඩා වීතිපතන්ති චාමරා,
න දිස්සරෙ චාමරඡත්තගාහකා''ති. (සු. නි. 693);

ඉමිස්සා ගාථාය. සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණමෙව සබ්බත්ථ අප්පටිහතචාරතාය අනාවරණඤාණන්ති ආහ **''සබ්බඤ්ඤුතානාවරණඤාණපටිලාභස්සා''**ති. **තථා අයං භගවාපි ගතො...පෙ.... පුබ්බනිමිත්තභාවෙනා**ති එතෙන අභිජාතියං ධම්මතාවසෙන උප්පජ්ජනකවිසෙසා සබ්බබොධිසත්තානං සාධාරණාති දස්සෙති. පාරමිතානිස්සන්දා හි තෙති.

වික්කමීති අගමාසි. **මරූ**ති දෙවා. **සමා**ති විලොකනසමතාය සමා සදිසියො. මහාපුරිසො හි යථා එකං දිසං විලොකෙසි, එවං සෙසදිසාපි, න කත්ථචි විලොකනෙ විබන්ධො තස්ස අහොසීති. **සමා**ති වා විලොකෙතුං යුත්තා, විසමරහිතාති අත්ථො. න හි තදා බොධිසත්තස්ස විරූපබීභච්ඡවිසමරූපානි විලොකෙතුං අයුත්තානි දිසාසු උපට්ඨහන්තීති.

එවං ''තථා ගතො''ති කායගමනට්ඨෙන ගත-සද්දෙන තථාගත-සද්දං නිද්දිසිත්වා ඉදානි ඤාණගමනට්ඨෙන තං දස්සෙතුං **''අථ වා''**තිආදිමාහ. තත්ථ **නෙක්ඛම්මෙනා**ති අලොභප්පධානෙන කුසලචිත්තුප්පාදෙන . කුසලා හි ධම්මා ඉධ නෙක්ඛම්මං, න පබ්බජ්ජාදයො, ''පඨමජ්ඣාන''න්ති (දී. නි. අභි. ටී. 1.7.චූළසීලවණ්ණනා; අ. නි. ටී. 1.1.170) ච වදන්ති. **පහායා**ති පජහිත්වා. **ගතො** අධිගතො, පටිපන්නො උත්තරිවිසෙසන්ති අත්ථො. **පහායා**ති වා පහානහෙතු, පහානලක්ඛණං වා. හෙතුලක්ඛණත්ථො හි අයං පහාය-සද්දො. කාමච්ඡන්දාදිප්පහානහෙතුකං ''ගතො''ති හෙත්ථ වුත්තං ගමනං අවබොධො, පටිපත්ති එව වා කාමච්ඡන්දාදිප්පහානෙන ච ලක්ඛීයතීති. එස නයො **පදාලෙත්වා**තිආදීසුපි.

අබ්‍යාපාදෙනාති මෙත්තාය. **ආලොකසඤ්ඤායාති** විභූතං කත්වා මනසිකරණෙන (දී. නි. අභි. ටී. 1.7.චූළසීලවණ්ණනා) උපට්ඨිතආලොකසඤ්ජානනෙන. **අවික්ඛෙපෙනාති** සමාධිනා. **ධම්මවවත්ථානෙනාති** කුසලාදිධම්මානං යාථාවනිච්ඡයෙන. ‘‘සප්පච්චයනාමරූපවවත්ථානෙනා’’තිපි වදන්ති.

එවං කාමච්ඡන්දාදිනීවරණප්පහානෙන ‘‘අභිජ්ඣං ලොකෙ පහාය’’තිආදිනා (විභ. 508) වුත්තාය පඨමජ්ඣානස්ස පුබ්බභාගපටිපදාය භගවතො තථාගතභාවං දස්සෙත්වා ඉදානි සහ උපායෙන අට්ඨහි සමාපත්තීහි අට්ඨාරසහි ච මහාවිපස්සනාහි තං දස්සෙතුං **‘‘ඤාණෙනා’’**තිආදිමාහ. නාමරූපපරිග්ගහකඞ්ඛාවිතරණානඤ්හි විනිබන්ධභූතස්ස මොහස්ස දූරීකරණෙන ඤාතපරිඤ්ඤායං ඨිතස්ස අනිච්චසඤ්ඤාදයො සිජ්ඣන්ති, තථා ඣානසමාපත්තීසු අභිරතිනිමිත්තෙන පාමොජ්ජෙන. තත්ථ ‘‘අනභිරතියා විනොදිතාය ඣානාදීනං සමධිගමො’’ති සමාපත්තිවිපස්සනානං අරතිවිනොදනඅවිජ්ජාපදාලනාදීනි උපායො, උප්පටිපාටිනිද්දෙසො පන නීවරණසභාවාය අවිජ්ජාය හෙට්ඨා නිවරණෙසුපි සඞ්ගහදස්සනත්ථන්ති දට්ඨබ්බං. සමාපත්තිවිහාරප්පවෙසවිබන්ධනෙන නීවරණානි කවාටසදිසානීති ආහ **‘‘නීවරණකවාටං උග්ඝාටෙත්වා’’**ති. ‘‘රත්තිං අනුවිතක්කෙත්වා අනුවිචාරෙත්වා දිවා කම්මන්තෙ පයොජෙති’’ති (ම. නි. 1.251) වුත්තට්ඨානෙ විතක්කවිචාරා ධූමායනාති අධිප්පෙතාති ආහ **‘‘විතක්කවිචාරධූම’’**න්ති. කිඤ්චාපි පඨමජ්ඣානූපචාරෙයෙව දුක්ඛං, චතුත්ථජ්ඣානූපචාරෙ ච සුඛං පහීයති, අතිසයප්පහානං පන සන්ධායාහ **‘‘චතුත්ථජ්ඣානෙන සුඛදුක්ඛං පහාය’’**ති.

අනිච්චස්ස, අනිච්චන්ති ච අනුපස්සනා **අනිච්චානුපස්සනා,** තෙභූමකධම්මානං අනිච්චතං ගහෙත්වා පවත්තාය විපස්සනායෙතං නාමං. **නිච්චසඤ්ඤන්ති** සඞ්ඛතධම්මෙසු ‘‘නිච්චා සස්සතා’’ති එවංපවත්තමිච්ඡාසඤ්ඤං. සඤ්ඤාසීසෙන දිට්ඨිචිත්තානම්පි ගහණං දට්ඨබ්බං. එස නයො ඉතො පරෙසුපි. **නිබ්බිදානුපස්සනායාති** සඞ්ඛාරෙසු නිබ්බිජ්ජනාකාරෙන පවත්තාය අනුපස්සනාය. **නන්දින්ති** සප්පීතිකතණ්හං. **විරාගානුපස්සනායාති** සඞ්ඛාරෙසු විරජ්ජනාකාරෙන පවත්තාය අනුපස්සනාය. **නිරොධානුපස්සනායාති** සඞ්ඛාරානං නිරොධස්ස අනුපස්සනාය. යථා වා සඞ්ඛාරා නිරුජ්ඣන්තියෙව, ආයතිං පුනබ්භවවසෙන න උප්පජ්ජන්ති, එවං අනුපස්සනා **නිරොධානුපස්සනා.** තෙනෙවාහ ‘‘නිරොධානුපස්සනාය නිරොධෙති, නො සමුදෙති’’ති. මුච්චිතුකම්‍යතා හි අයං බලප්පත්තාති. පටිනිස්සජ්ජනාකාරෙන පවත්තා අනුපස්සනා **පටිනිස්සග්ගානුපස්සනා,** පටිසඞ්ඛාසන්තිට්ඨනා හි අයං. **ආදානන්ති** නිච්චාදිවසෙන ගහණං. සන්තතිසමූහකිච්චාරම්මණානං වසෙන එකත්තග්ගහණං **ඝනසඤ්ඤා. ආයූහනං** අභිසඞ්ඛරණං. අවත්ථාවිසෙසාපත්ති **විපරිණාමො. ධුවසඤ්ඤන්ති** ථිරභාවග්ගහණං. **නිමිත්තන්ති** සමූහාදිඝනවසෙන සකිච්චපරිච්ඡෙදතාය ච සඞ්ඛාරානං සවිග්ගහග්ගහණං. **පණිධින්ති** රාගාදිපණිධිං. සා පනත්ථතො තණ්හාවසෙන සඞ්ඛාරෙසු නින්නතා. **අභිනිවෙසන්ති** අත්තානුදිට්ඨිං.

අනිච්චදුක්ඛාදිවසෙන සබ්බධම්මතීරණං **අධිපඤ්ඤාධම්මවිපස්සනා. සාරාදානාභිනිවෙසන්ති** අසාරෙසු සාරග්ගහණවිපල්ලාසං. ඉස්සරකුත්තාදිවසෙන ලොකො සමුප්පන්නොති අභිනිවෙසො **සම්මොහාභිනිවෙසො.** කෙචි පන ‘‘අහොසිං නු ඛො අහං අතීතමද්ධානන්තිආදිනා (ම. නි. 1.18; සං. නි. 2.20) පවත්තසංසයාපත්ති **සම්මොහාභිනිවෙසො’’**ති වදන්ති. සඞ්ඛාරෙසු ලෙණතාණභාවග්ගහණං **ආලයාභිනිවෙසො.** ‘‘ආලයරතා ආලයසම්මුදිතා’’ති (දී. නි. 2.64, 67; ම. නි. 1.281; 2.337; සං. නි. 1.172; මහාව. 7, 8) වචනතො ආලයො තණ්හා, සායෙව චක්ඛාදීසු රූපාදීසු ච අභිනිවිසනවසෙන පවත්තියා **ආලයාභිනිවෙසොති** කෙචි. ‘‘එවංවිධා සඞ්ඛාරා පටිනිස්සජ්ජීයන්ති’’ති පවත්තං ඤාණං **පටිසඞ්ඛානුපස්සනා.** වට්ටතො විගතත්තා විවට්ටං, **නිබ්බානං,** තත්ථ ආරම්මණකරණසඞ්ඛාතෙන අනුපස්සනෙන පවත්තියා **විවට්ටානුපස්සනා,** ගොත්‍රභූ. **සංයොගාභිනිවෙසන්ති** සංයුජ්ජනවසෙන සඞ්ඛාරෙසු නිවිසනං. **දිට්ඨෙකට්ඨෙති** දිට්ඨියා සහජාතෙකට්ඨෙ පහානෙකට්ඨෙ ච. **ඔළාරිකෙති** උපරිමග්ගවජ්ඣකිලෙසෙ අපෙක්ඛිත්වා වුත්තං, අඤ්ඤථා දස්සනෙන පහාතබ්බාපි දුතියමග්ගවජ්ඣෙහි ඔළාරිකාති. **අණුසහගතෙති** අණුභූතෙ. ඉදං හෙට්ඨිමමග්ගවජ්ඣෙ අපෙක්ඛිත්වා වුත්තං. **සබ්බකිලෙසෙති** අවසිට්ඨසබ්බකිලෙසෙ. න හි පඨමාදිමග්ගෙහි පහීනා කිලෙසා පුන පහීයන්තීති.

කක්ඛළත්තං කථිනභාවො. **පග්ඝරණං** ද්‍රවභාවො. ලොකියවායුනා භස්තස්ස විය යෙන වායුනා තංතංකලාපස්ස උද්ධුමායනං, ථද්ධභාවො වා, තං **විත්ථම්භනං.** විජ්ජමානෙපි කලාපන්තරභූතානං කලාපන්තරභූතෙහි සම්ඵුට්ඨභාවෙ තංතංභූතවිවිත්තතා රූපපරියන්තො ආකාසොති යෙසං යො පරිච්ඡෙදො, තෙහි සො අසම්ඵුට්ඨොව, අඤ්ඤථා භූතානං පරිච්ඡෙදසභාවො න සියා බ්‍යාපිභාවාපත්තිතො, අබ්‍යාපිතාව අසම්ඵුට්ඨතාති යස්මිං කලාපෙ භූතානං පරිච්ඡෙදො, තෙහි අසම්ඵුට්ඨභාවො **අසම්ඵුට්ඨලක්ඛණං.** තෙනාහ භගවා **ආකාසධාතුනිද්දෙසෙ** (ධ. ස. 637) ‘‘අසම්ඵුට්ඨං චතූහි මහාභූතෙහී’’ති.

විරොධිපච්චයසන්නිපාතෙ විසදිසුප්පත්ති **රුප්පනං.** චෙතනාපධානත්තා සඞ්ඛාරක්ඛන්ධධම්මානං චෙතනාවසෙනෙතං වුත්තං **‘‘සඞ්ඛාරානං අභිසඞ්ඛරණලක්ඛණ’’**න්ති. තථා හි **සුත්තන්තභාජනීයෙ සඞ්ඛාරක්ඛන්ධවිභඞ්ගෙ** (විභ. 92) ‘‘චක්ඛුසම්ඵස්සජා චෙතනා’’තිආදිනා චෙතනාව විභත්තා. අභිසඞ්ඛරණලක්ඛණා ච චෙතනා. යථාහ ‘‘තත්ථ කතමො පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරො? කුසලා චෙතනා කාමාවචරා’’තිආදි. **ඵරණං** සවිප්ඵාරිකතා. **අස්සද්ධියෙති** අසද්ධියහෙතු. නිමිත්තත්ථෙ භුම්මං. එස නයො **කොසජ්ජෙතිආදීසු. උපසමලක්ඛණන්ති**

කායචිත්තපරිළාහූපසමලක්ඛණං. ලීනුද්ධච්චරහිතෙ අධිචිත්තෙ පවත්තමානෙ පග්ගහනිග්ගහසම්පහංසනෙසු අබ්‍යාවටතාය අජ්ඣුපෙක්ඛනං **පටිසඞ්ඛානං** පක්ඛපාතුපච්ඡෙදතො.

මුසාවාදාදීනං විසංවාදනාදිකිච්චතාය ලූඛානං අපරිග්ගාහකානං පටිපක්ඛභාවතො පරිග්ගාහකසභාවා සම්මාවාචා සිනිද්ධභාවතො සම්පයුත්තධම්මෙ සම්මාවාචාපච්චයසුභාසිතානං සොතාරඤ්ච පුග්ගලං පරිග්ගණ්හාතීති තස්සා **පරිග්ගාහලක්ඛණං** වුත්තං. කායිකකිරියා කිඤ්චි කත්තබ්බං සමුට්ඨාපෙති, සයඤ්ච සමුට්ඨහනං ඝටනං හොතීති සම්මාකම්මන්ත සඞ්ඛාතාය විරතියා **සමුට්ඨානලක්ඛණං** දට්ඨබ්බං. සම්පයුත්තධම්මානං වා උක්ඛිපනං **සමුට්ඨාපනං** කායිකකිරියාය භාරුක්ඛිපනං විය. ජීවමානස්ස සත්තස්ස, සම්පයුත්තධම්මානං වා ජීවිතින්ද්‍රියප්පවත්තියා, ආජීවස්සෙව වා සුද්ධි **වොදානං**. සසම්පයුත්තධම්මස්ස චිත්තස්ස සංකිලෙසපක්ඛෙ පතිතුං අදත්වා සම්මදෙව පග්ගණ්හනං **පග්ගහො.**

‘‘සඞ්ඛාරා’’ති ඉධ චෙතනා අධිප්පෙතාති වුත්තං **‘‘සඞ්ඛාරානං චෙතනාලක්ඛණ’’**න්ති. **නමනං** ආරම්මණාභිමුඛභාවො. **ආයතනං** පවත්තනං. ආයතනානං වසෙන හි ආයසඞ්ඛාතානං චිත්තචෙතසිකානං පවත්ති. **තණ්හාය හෙතුලක්ඛණ**න්ති වට්ටස්ස ජනකහෙතුභාවො, මග්ගස්ස පන නිබ්බානසම්පාපකත්තන්ති අයමෙතෙසං විසෙසො.

තථලක්ඛණං අවිපරීතසභාවො. **එකරසො** අඤ්ඤමඤ්ඤානතිවත්තනං අනූනානධිකභාවො. **යුගනද්ධා** සමථවිපස්සනාව. සද්ධාපඤ්ඤා පග්ගහාවික්ඛෙපාතිපි වදන්ති.

ඛීණොති කිලෙසෙ ඛෙපතීති **ඛයො,** මග්ගො. අනුප්පාදපරියොසානතාය **අනුප්පාදො,** ඵලං. **පස්සද්ධි** කිලෙසවූපසමො. **ඡන්දස්සාති** කත්තුකාමතාඡන්දස්ස. **මූලලක්ඛණං** පතිට්ඨාභාවො. සමුට්ඨානභාවො **සමුට්ඨානලක්ඛණං** ආරම්මණපටිපාදකතාය සම්පයුත්තධම්මානං උප්පත්තිහෙතුතා. **සමොධානං** විසයාදිසන්නිපාතෙන ගහෙතබ්බාකාරො, යා සඞ්ගතීති වුච්චති. සමං සහ ඔදහන්ති අනෙන සම්පයුත්තධම්මාති වා **සමොධානං,** ඵස්සො. සමොසරන්ති සන්නිපතන්ති එත්ථාති **සමොසරණං**. වෙදනාය විනා අප්පවත්තමානා සම්පයුත්තධම්මා වෙදනානුභවනනිමිත්තං සමොසටා විය හොන්තීති එවං වුත්තං. ගොපානසීනං කූටං විය සම්පයුත්තානං පාමොක්ඛභාවො **පමුඛලක්ඛණං**. තතො, තෙසං වා සම්පයුත්තධම්මානං උත්තරි පධානන්ති **තතුත්තරි,** පඤ්ඤුත්තරා හි කුසලා ධම්මා. **විමුත්තියාති** ඵලස්ස. තඤ්හි සීලාදිගුණසාරස්ස පරමුක්කංසභාවෙන **සාරං**. අයඤ්ච ලක්ඛණවිභාගො ඡධාතුපඤ්චඣානඞ්ගාදිවසෙන තංතංසුත්තපදානුසාරෙන පොරාණට්ඨකථායං ආගතනයෙන ච කතොති දට්ඨබ්බං. තථා හි පුබ්බෙ වුත්තොපි කොචි ධම්මො පරියායන්තරපකාසනත්ථං පුන දස්සිතො. තතො එව ච ‘‘ඡන්දමූලකා කුසලා ධම්මා මනසිකාරසමුට්ඨානා ඵස්සසමොධානා වෙදනාසමොසරණා’’ති, ‘‘පඤ්ඤුත්තරා කුසලා ධම්මා’’ති, ‘‘විමුත්තිසාරමිදං බ්‍රහ්මචරිය’’න්ති, ‘‘නිබ්බානොගධඤ්හි ආවුසො බ්‍රහ්මචරියං නිබ්බානපරියොසාන’’න්ති (ම. නි. 1.466) ච සුත්තපදානං වසෙන **‘‘ඡන්දස්ස මූලලක්ඛණ’’**න්තිආදි වුත්තං.

තථධම්මා නාම චත්තාරි අරියසච්චානි අවිපරීතසභාවත්තා. **තථානි** තංසභාවත්තා. **අවිතථානි** අමුසාසභාවත්තා. **අනඤ්ඤථානි** අඤ්ඤාකාරරහිතත්තා. **ජාතිපච්චයසම්භූතසමුදාගතට්ඨොති** ජාතිපච්චයා සම්භූතං හුත්වා සහිතස්ස අත්තනො පච්චයානුරූපස්ස උද්ධං ආගතභාවො, අනුපවත්තනට්ඨොති අත්ථො. අථ වා සම්භූතට්ඨො ච සමුදාගතට්ඨො ච **සම්භූතසමුදාගතට්ඨො,** න ජාතිතො ජරාමරණං න හොති, න ච ජාතිං විනා අඤ්ඤතො හොතීති **ජාතිපච්චයසම්භූතට්ඨො**. ඉත්ථඤ්ච ජාතිතො සමුදාගච්ඡතීති **ජාතිපච්චයසමුදාගතට්ඨො,** යා යා ජාති යථා යථා පච්චයො හොති, තදනුරූපං පාතුභාවොති අත්ථො. **අවිජ්ජාය සඞ්ඛාරානං පච්චයට්ඨොති** එත්ථාපි න අවිජ්ජා සඞ්ඛාරානං පච්චයො න හොති, න ච අවිජ්ජං විනා සඞ්ඛාරා උප්පජ්ජන්ති, යා යා අවිජ්ජා යෙසං යෙසං සඞ්ඛාරානං යථා යථා පච්චයො හොති, අයං අවිජ්ජාය සඞ්ඛාරානං පච්චයට්ඨො පච්චයභාවොති අත්ථො.

භගවා තං සබ්බාකාරතො ජානාති පස්සතීති සම්බන්ධො. **තෙනාති** භගවතා. තං විභජ්ජමානන්ති යොජෙතබ්බං. **තන්ති** රූපායතනං. **ඉට්ඨානිට්ඨාදීති ආදි**-සද්දෙන මජ්ඣත්තං සඞ්ගණ්හාති, තථා අතීතානාගතපච්චුප්පන්නපරිත්තඅජ්ඣත්තබහිද්ධාතදුභයාදිභෙදං. **ලබ්භමානකපදවසෙනාති** ‘‘රූපායතනං දිට්ඨං, සද්දායතනං සුතං, ගන්ධායතනං රසායතනං ඵොට්ඨබ්බායතනං මුතං, සබ්බං රූපං මනසා විඤ්ඤාත’’න්ති (ධ. ස. 966) වචනතො දිට්ඨපදඤ්ච විඤ්ඤාතපදඤ්ච රූපාරම්මණෙ ලබ්භති, රූපාරම්මණං ඉට්ඨං අනිට්ඨං මජ්ඣත්තං පරිත්තං අතීතං අනාගතං පච්චුප්පන්නං අජ්ඣත්තං බහිද්ධා දිට්ඨං විඤ්ඤාතං රූපං රූපායතනං රූපධාතු වණ්ණනිභා සනිදස්සනං සප්පටිඝං නීලං පීතකන්ති එවමාදීහි **අනෙකෙහි නාමෙහි**.

තෙරසහි වාරෙහීති රූපකණ්ඩෙ (ධ. ස. 616) ආගතෙ තෙරස නිද්දෙසවාරෙ සන්ධායාහ. එකෙකස්මිඤ්ච වාරෙ චතුන්නං චතුන්නං වවත්ථාපනනයානං වසෙන **‘‘ද්වෙපඤ්ඤාසාය නයෙහී’’**ති ආහ. **තථමෙව** අවිපරීතදස්සිතාය අප්පටිවත්තියදෙසනතාය ච. **‘‘ජානාමි අබ්භඤ්ඤාසි’’**න්ති වත්තමානාතීතකාලෙසු ඤාණප්පවත්තිදස්සනෙන අනාගතෙපි ඤාණප්පවත්ති වුත්තායෙවාති දට්ඨබ්බා. **විදිත**-සද්දො අනාමට්ඨකාලවිසෙසො වෙදිතබ්බො ‘‘දිට්ඨං සුතං මුත’’න්තිආදීසු (ධ. ස. 966) විය. **න උපට්ඨාසීති** අත්තත්තනියවසෙන න උපගච්ඡි. යථා රූපාරම්මණාදයො ධම්මා

යංසභාවා යංපකාරා ච, තථා නෙ පස්සති ජානාති ගච්ඡතීති **තථාගතොති** එවං පදසම්භවො වෙදිතබ්බො. කෙචි පන ''නිරුත්තිනයෙන පිසොදරාදිපක්ඛෙපෙන (පාණිනි 6.3.109) වා දස්සි-සද්දස්ස ලොපං, ආගත-සද්දස්ස චාගමං කත්වා **තථාගතො**''ති වණ්ණෙන්ති.

නිද්දොසතාය **අනුපවජ්ජං.** පක්ඛිපිතබ්බාභාවෙන **අනූනං.** අපනෙතබ්බාභාවෙන **අනධිකං.** අත්ථබ්‍යඤ්ජනාදිසම්පත්තියා **සබ්බාකාරපරිපුණ්ණං. නො අඤ්ඤථාති** ''තථෙවා''ති වුත්තමෙවත්ථං බ්‍යතිරෙකෙන සම්පාදෙති. තෙන යදත්ථං භාසිතං, එකන්තෙන තදත්ථනිප්ඵාදනතො යථා භාසිතං භගවතා, තථෙවාති අවිපරීතදෙසනතං දස්සෙති. **ගදඅත්ථොති** එතෙන තථං ගදතීති **තථාගතොති** ද-කාරස්ස ත-කාරො කතො නිරුත්තිනයෙනාති දස්සෙති.

තථා ගතමස්සාති **තථාගතො. ගතන්ති** ච කායවාචාපවත්තීති අත්ථො. **තථාති** ච වුත්තෙ යංතංසද්දානං අබ්‍යභිචාරිසම්බන්ධිතාය යථාති අයමත්ථො උපට්ඨිතොයෙව හොති, කායවචීකිරියානඤ්ච අඤ්ඤමඤ්ඤානුලොමෙන වචනිච්ඡාය කායස්ස වාචා, වාචාය ච කායො සම්බන්ධීභාවෙන උපතිට්ඨතීති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො ආහ **''භගවතො හී''**තිආදි. ඉමස්මිං පන අත්ථෙ තථාවාදීතාය **තථාගතොති** අයම්පි අත්ථො සිද්ධො හොති. සො පන පුබ්බෙ පකාරන්තරෙන දස්සිතොති ආහ **''එවං තථාකාරිතාය තථාගතො''**ති.

තිරියං අපරිමාණාසු ලොකධාතුසූති එතෙන යදෙකෙ ''තිරියං විය උපරි අධො ච සන්ති ලොකධාතුයො''ති වදන්ති, තං පටිසෙධෙති. දෙසනාවිලාසොයෙව **දෙසනාවිලාසමයො** යථා ''පුඤ්ඤමයං, දානමය''න්තිආදීසු.

නිපාතානං වාචකසද්දසන්නිධානෙ තදත්ථජොතනභාවෙන පවත්තනතො ගත-සද්දොයෙව අවගතත්ථං අතීතත්ථඤ්ච වදතීති ආහ **''ගතොති අවගතො අතීතො''**ති.

අථ වා අභිනීහාරතො පට්ඨාය යාව සම්මාසම්බොධි, එත්ථන්තරෙ මහාබොධියානපටිපත්තියා හානට්ඨානසංකිලෙසනිවත්තීනං අභාවතො යථා පණිධානං, තථා ගතො අභිනීහාරානුරූපං පටිපන්නොති **තථාගතො.** අථ වා මහිද්ධිකතාය පටිසම්භිදානං උක්කංසාධිගමෙන අනාවරණඤාණතාය ච කත්ථචිපි පටිඝාතාභාවතො යථා රුචි, තථා කායවචීචිත්තානං ගතානි ගමනානි පවත්තියො එතස්සාති **තථාගතො.** යස්මා ච ලොකෙ විධ-යුත්ත-ගත-ප්පකාර-සද්දා සමානත්ථා දිස්සන්ති. තස්මා යථාවිධා විපස්සීආදයො භගවන්තො, අයම්පි භගවා තථාවිධොති **තථාගතො** , යථායුත්තා ච තෙ භගවන්තො, අයම්පි භගවා තථායුත්තොති **තථාගතො.** අථ වා යස්මා සච්චං තච්ඡං තථන්ති ඤාණස්සෙතං අධිවචනං, තස්මා තථෙන ඤාණෙන ආගතොති **තථාගතො.** එවම්පි තථාගත-සද්දස්ස අත්ථො වෙදිතබ්බො.

පහාය කාමාදිමලෙ යථා ගතා,
සමාධිඤාණෙහි විපස්සිආදයො;
මහෙසිනො සක්‍යමුනී ජුතින්ධරො,
තථා ගතො තෙන මතො තථාගතො.

තථඤ්ච ධාතායතනාදිලක්ඛණං,
සභාවසාමඤ්ඤවිභාගභෙදතො;
සයම්භුඤාණෙන ජිනො සමාගතො,
තථාගතො වුච්චති සක්‍යපුඞ්ගවො.

තථානි සච්චානි සමන්තචක්ඛුනා,
තථා ඉදප්පච්චයතා ච සබ්බසො;
අනඤ්ඤනෙය්‍යොන යතො විභාවිතා,
යාථාවතො තෙන ජිනො තථාගතො.

අනෙකභෙදාසුපි ලොකධාතුසු,
ජිනස්ස රූපායතනාදිගොචරෙ;
විචිත්‍රභෙදෙ තථමෙව දස්සනං,
තථාගතො තෙන සමන්තලොචනො.

යතො ච ධම්මං තථමෙව භාසති,
කරොති වාචායනුලොමමත්තනො;
ගුණෙහි ලොකං අභිභුය්‍යිරීයති,
තථාගතො තෙනපි ලොකනායකො.

යථාභිනීහාරමතො යථාරුචි,
පවත්තවාචා තනුචිත්තභාවතො;
යථාවිධා යෙන පුරා මහෙසිනො,
තථාවිධො තෙන ජිනො තථාගතොති. (ඉතිවු. අට්ඨ. 38; දී. නි. ටී. 1.7 චූළසීලවණ්ණනා);

ආරකත්තාතිආදීනං පදානං අත්ථො **විසුද්ධිමග්ගෙ** (විසුද්ධි. 1.125) බුද්ධානුස්සතිසංවණ්ණනාය වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. **සම්මා සාමඤ්ච සබ්බධම්මානං බුද්ධත්තා**ති ඉමිනාස්ස පරොපදෙසරහිතස්ස සබ්බාකාරෙන සබ්බධම්මාවබොධනසමත්ථස්ස ආකඞ්ඛාපටිබද්ධවුත්තිනො අනාවරණඤාණසඞ්ඛාතස්ස සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්ස අධිගමො දස්සිතො.

නනු ච (ඉතිවු. අට්ඨ. 38) සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණතො අඤ්ඤං අනාවරණඤාණං, අඤ්ඤථා ඡ අසාධාරණඤාණානි බුද්ධඤාණානීති වචනං විරුජ්ඣෙය්‍යාති? න විරුජ්ඣති විසයප්පවත්තිභෙදවසෙන අඤ්ඤෙහි අසාධාරණඤාණභාවදස්සනත්ථං එකස්සෙව ඤාණස්ස ද්විධා වුත්තත්තා. එකමෙව හි තං ඤාණං අනවසෙසසඞ්ඛතාසඞ්ඛතසම්මුතිධම්මවිසයතාය සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං, තත්ථ ච ආවරණාභාවතො නිස්සඞ්ගචාරමුපාදාය අනාවරණඤාණන්ති වුත්තං. යථාහ **පටිසම්භිදායං** (පටි. ම. 1.119) ''සබ්බං සඞ්ඛතාසඞ්ඛතමනවසෙසං ජානාතීති සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං, තත්ථාවරණං නත්ථීති අනාවරණඤාණ''න්තිආදි, තස්මා නත්ථි නෙසං අත්ථතො භෙදො, එකන්තෙන චෙතං එවමිච්ඡිතබ්බං, අඤ්ඤථා සබ්බඤ්ඤුතානාවරණඤාණානං සාවරණතා අසබ්බධම්මාරම්මණතා ච ආපජ්ජෙය්‍ය. න හි භගවතො ඤාණස්ස අණුමත්තම්පි ආවරණං අත්ථි, අනාවරණඤාණස්ස ච අසබ්බධම්මාරම්මණභාවෙ යත්ථ තං නප්පවත්තති, තත්ථාවරණසබ්භාවතො අනාවරණභාවොයෙව න සියා. අථ වා පන හොතු අඤ්ඤමෙව අනාවරණඤාණං සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණතො, ඉධ පන සබ්බත්ථ අප්පටිහතවුත්තිතාය අනාවරණඤාණන්ති සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණමෙව අධිප්පෙතං, තස්ස චාධිගමෙන භගවා සබ්බඤ්ඤූ සබ්බවිදූ සම්මාසම්බුද්ධොති ච වුච්චති, න සකිංයෙව සබ්බධම්මාවබොධතො. තථා ච වුත්තං **පටිසම්භිදායං** (පටි. ම. 1.162) ''විමොක්ඛන්තිකමෙතං බුද්ධානං භගවන්තානං බොධියා මූලෙ සහ සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්ස පටිලාභා සච්ඡිකා පඤ්ඤත්ති යදිදං බුද්ධො''ති. සබ්බධම්මාවබොධනසමත්ථඤාණසමධිගමෙන හි භගවතො සන්තානෙ අනවසෙසධම්මෙ පටිවිජ්ඣිතුං සමත්ථතා අහොසීති.

එත්ථාහ – කිං පනිදං ඤාණං පවත්තමානං සකිංයෙව සබ්බස්මිං විසයෙ පවත්තති, උදාහු කමෙනාති. කිඤ්චෙත්ථ – යදි තාව සකිංයෙව සබ්බස්මිං විසයෙ පවත්තති, අතීතානාගතපච්චුප්පන්නඅජ්ඣත්තබහිද්ධාදිභෙදෙන භින්නානං සඞ්ඛතධම්මානං අසඞ්ඛතසම්මුතිධම්මානඤ්ච එකජ්ඣං උපට්ඨානෙ දූරතො චිත්තපටං අවෙක්ඛන්තස්ස විය පටිවිභාගෙනාවබොධො න සියා, තථා ච සති ''සබ්බෙ ධම්මා අනත්තා''ති විපස්සන්තානං අනත්තාකාරෙන විය සබ්බෙ ධම්මා අනිරූපිතරූපෙන භගවතො ඤාණස්ස විසයා හොන්තීති ආපජ්ජති. යෙපි ''සබ්බඤෙය්‍යධම්මානං ඨිතලක්ඛණවිසයං විකප්පරහිතං සබ්බකාලං බුද්ධානං ඤාණං පවත්තති, තෙන තෙ සබ්බවිදූති වුච්චන්ති. එවඤ්ච කත්වා 'චරං සමාහිතො නාගො, තිට්ඨන්තොපි සමාහිතො'ති ඉදම්පි වචනං සුවුත්තං හොතී''ති වදන්ති, තෙසම්පි වුත්තදොසානතිවත්ති. ඨිතලක්ඛණාරම්මණතාය හි අතීතානාගතසම්මුතිධම්මානං තදභාවතො එකදෙසවිසයමෙව භගවතො ඤාණං සියා, තස්මා සකිංයෙව ඤාණං පවත්තතීති න යුජ්ජති.

අථ කමෙන සබ්බස්මිං විසයෙ ඤාණං පවත්තති, එවම්පි න යුජ්ජති. න හි ජාතිභූමිසභාවාදිවසෙන දිසාදෙසකාලාදිවසෙන ච අනෙකභෙදභින්නෙ ඤෙය්‍යෙ කමෙන ගය්හමානෙ තස්ස අනවසෙසපටිවෙධො සම්භවති අපරියන්තභාවතො ඤෙය්‍යස්ස. යෙ පන ''අත්ථස්ස අවිසංවාදනතො ඤෙය්‍යස්ස එකදෙසං පච්චක්ඛං කත්වා සෙසෙපි එවන්ති අධිමුච්චිත්වා වවත්ථාපනෙන සබ්බඤ්ඤූ භගවා, තඤ්ච ඤාණං අනනුමානිකං සංසයාභාවතො. සංසයානුබන්ධඤ්හි ලොකෙ අනුමානඤාණ''න්ති වදන්ති, තෙසම්පි තං න යුත්තං. සබ්බස්ස හි අප්පච්චක්ඛභාවෙ අත්ථස්ස අවිසංවාදනෙන ඤෙය්‍යස්ස එකදෙසං පච්චක්ඛං කත්වා සෙසෙපි එවන්ති අධිමුච්චිත්වා වවත්ථාපනස්ස අසම්භවතො. යඤ්හි තං සෙසං, තං අප්පච්චක්ඛන්ති. අථ තම්පි පච්චක්ඛං, තස්ස සෙසභාවො එව න සියාති? සබ්බමෙතං අකාරණං. කස්මා? අවිසයවිචාරණභාවතො. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා ''බුද්ධවිසයො භික්ඛවෙ, අචින්තෙය්‍යො න චින්තෙතබ්බො, යො චින්තෙය්‍ය, උම්මාදස්ස විඝාතස්ස භාගී අස්සා''ති (අ. නි. 4.77). ඉදං පනෙත්ථ සන්නිට්ඨානං – යං කිඤ්චි භගවතා ඤාතුං ඉච්ඡිතං සකලමෙකදෙසො වා, තත්ථ අප්පටිහතවුත්තිතාය පච්චක්ඛතො ඤාණං පවත්තති, නිච්චසමාධානඤ්ච වික්ඛෙපාභාවතො, ඤාතුං ඉච්ඡිතස්ස ච සකලස්ස අවිසයභාවෙ තස්ස ආකඞ්ඛාපටිබද්ධවුත්තිතා න සියා, එකන්තෙනෙව ච සා ඉච්ඡිතබ්බා ''සබ්බෙ ධම්මා බුද්ධස්ස භගවතො ආවජ්ජනපටිබද්ධා ආකඞ්ඛපටිබද්ධා මනසිකාරපටිබද්ධා චිත්තුප්පාදපටිබද්ධා''ති (මහානි. 69, 156; චූළනි. 85; පටි. ම. 3.5) වචනතො. අතීතානාගතවිසයම්පි භගවතො ඤාණං අනුමානාගමතක්කගහණවිරහිතත්තා පච්චක්ඛමෙව.

නනු ච එතස්මිම්පි පක්ඛෙ යදා සකලං ඤාතුං ඉච්ඡිතං, තදා සකිංයෙව සකලවිසයතාය අනිරූපිතරූපෙන භගවතො ඤාණං පවත්තෙය්‍යාති වුත්තදොසානතිවත්තියෙවාති? න, තස්ස විසොධිතත්තා. විසොධිතො හි සො බුද්ධවිසයො අචින්තෙය්‍යොති. අඤ්ඤථා පචුරජනඤාණසමානවුත්තිතාය බුද්ධානං භගවන්තානං ඤාණස්ස අචින්තෙය්‍යතා න සියා, තස්මා සකලධම්මාරම්මණම්පි තං එකධම්මාරම්මණං විය සුවවත්ථාපිතෙයෙව තෙ ධම්මෙ කත්වා පවත්තතීති ඉදමෙත්ථ අචින්තෙය්‍යං, අනන්තඤ්ච ඤාණං ඤෙය්‍යං විය. වුත්තඤ්හෙතං ''යාවතකං ඤෙය්‍යං, තාවතකං ඤාණං. යාවතකං ඤාණං, තාවතකං ඤෙය්‍යං. ඤෙය්‍යපරියන්තිකං ඤාණං, ඤාණපරියන්තිකං ඤෙය්‍ය''න්ති

(මහානි. 69, 156; චූළනි. 85; පටි. ම. 3.5). එවමෙකජ්ඣං, විසුං සකිං, කමෙන වා ඉච්ඡානුරූපං සම්මා සාමඤ්ච සබ්බධම්මානං බුද්ධත්තා සම්මාසම්බුද්ධො.

තන්ති යථාවුත්තං පථවීආදිභෙදං. **පරිඤ්ඤාතන්ති** පරිතො සමන්තතො සබ්බාකාරතො ඤාතං, තං පරිජානිතබ්බභාවං කිඤ්චි අසෙසෙත්වා ඤාතන්ති අත්ථො. අයමෙව හි අත්ථො ''පරිඤ්ඤාතන්ත''න්ති ඉමිනාපි පදෙන පකාසිතොති දස්සෙන්තො **''පරිඤ්ඤාතන්තං නාමා''**තිආදිමාහ. **තෙන තෙන මග්ගෙන කිලෙසප්පහානෙන විසෙසො නත්ථීති** ඉදං තංතංමග්ගවජ්ඣකිලෙසානං බුද්ධානං සාවකානඤ්ච තෙන තෙන මග්ගෙනෙව පහාතබ්බභාවසාමඤ්ඤං සන්ධාය වුත්තං, න සාවකෙහි බුද්ධානං කිලෙසප්පහානවිසෙසාභාවතො. තථා හි සම්මාසම්බුද්ධා එව සවාසනකිලෙසෙ ජහන්ති, න සාවකා. **එකදෙසමෙවාති** අත්තනො සන්තානගතමෙව. සසන්තතිපරියාපන්නධම්මපරිඤ්ඤාමත්තෙනපි හි චතුසච්චකම්මට්ඨානභාවනා සම්ජ්ඣති. තෙනෙවාහ – ''ඉමස්මිංයෙව බ්‍යාමමත්තෙ කළෙවරෙ සසඤ්ඤිම්හි සමනකෙ ලොකඤ්ච පඤ්ඤපෙමි ලොකසමුදයඤ්ච පඤ්ඤපෙමී''තිආදි (සං. නි. 1.107; අ. නි. 4.45). **අණුප්පමාණම්පි ...පෙ.... නත්ථී,** යතො ඡත්තිංසකොටිසතසහස්සමුඛෙන බුද්ධානං මහාවජිරඤාණං පවත්තතීති වදන්ති.

තථාගතවාරසත්තමනයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තථාගතවාරඅට්ඨමනයවණ්ණනා

13. **පුරිමතණ්හාති** පුරිමතරෙසු භවෙසු නිබ්බත්තා පච්චුප්පන්නත්තභාවහෙතුභූතා තණ්හා. තග්ගහණෙනෙව ච අතීතද්ධසඞ්ගහා අවිජ්ජාසඞ්ඛාරා සද්ධිං උපාදානෙන සඞ්ගහිතාති දට්ඨබ්බා. **එත්ථාති** ''භවා ජාතී''ති එතස්මිං පදෙ. **තෙන උපපත්තිභවෙනාති** ''භවා ජාතී''ති ජාතිසීසෙන වුත්තඋපපත්තිභවෙන. **භූතස්සාති** නිබ්බත්තස්ස. සො පන යස්මා සත්තො නාම හොති, තස්මා වුත්තං **''සත්තස්සා''**ති. **එවඤ්ච ජානිත්වාති** ඉමිනා **''භූතස්ස ජරාමරණ''**න්ති එත්ථාපි ''ඉති විදිත්වා''ති ඉදං පදං ආනෙත්වා යොජෙතබ්බන්ති දස්සෙති.

යදිපි තෙභූමකා උපාදානක්ඛන්ධා ''යං කිඤ්චි රූප''න්තිආදිනා (විභ. 2; ම. නි. 1.244) එකාදසසු ඔකාසෙසු පක්ඛිපිතබ්බා සම්මසිතබ්බා ච, තෙ පන යස්මා භගවතා ''කිම්හි නු ඛො සති ජරාමරණං හොති, කිංපච්චයා ජරාමරණ''න්තිආදිනා (දී. නි. 2.57; සං. නි. 2.4, 10) පටිච්චසමුප්පාදමුඛෙන සම්මසිතා, පටිච්චසමුප්පාදො ච පවත්තිපවත්තිහෙතුභාවතො පුරිමසච්චද්වයමෙව හොති, තස්මා තදභිසමයං ''මඤ්ඤනාභාවහෙතු පච්චයාකාරපටිවෙධො''ති විභාවෙන්තො **''යං බොධිරුක්ඛමූලෙ...පෙ.... දස්සෙන්තො''**ති ආහ. සංඛිප්පන්ති එත්ථ අවිජ්ජාදයො විඤ්ඤාණාදයො චාති සඞ්ඛෙපා, අතීතෙ හෙතුආදයො ''හෙතු, ඵල''න්ති එවං සංඛිප්පන්තීති වා සඞ්ඛෙපා, අවිජ්ජාදයො විඤ්ඤාණාදයො ච. සඞ්ඛෙප-සද්දො භාගාධිවචනන්ති දට්ඨබ්බො. තෙනාහ **''කොට්ඨාසාති අත්ථො''**ති. තෙ පන අතීතෙ හෙතුසඞ්ඛෙපො, එතරහි ඵලසඞ්ඛෙපො, එතරහි හෙතුසඞ්ඛෙපො, ආයතිං ඵලසඞ්ඛෙපොති චත්තාරො සඞ්ඛෙපා එතස්සාති චතුසඞ්ඛෙපො, තං **චතුසඞ්ඛෙපං**. හෙතුඵලසන්ධි, ඵලහෙතුසන්ධි, පුන හෙතුඵලසන්ධීති එවං තයො සන්ධී එතස්සාති තිසන්ධි, තං **තිසන්ධිං**. අතීතපච්චුප්පන්නානාගතභෙදා තයො අද්ධා එතස්සාති තියද්ධො, තං **තියද්ධං**. සරූපතො අවුත්තාපි තස්මිං තස්මිං සඞ්ඛෙපෙ ආකිරීයන්ති අවිජ්ජාසඞ්ඛාරාදිග්ගහණෙහි පකාසීයන්තීති **ආකාරා,** අතීතහෙතුආදීනං වා පකාරා ආකාරා, තෙ එකෙකසඞ්ඛෙපෙ පඤ්ච පඤ්ච කත්වා වීසති ආකාරා එතස්සාති වීසතාකාරො, තං **වීසතාකාරං**.

එස සබ්බොති එස චතුසඞ්ඛෙපාදිපභෙදො අනවසෙසො පච්චයො. **පච්චයලක්ඛණෙනාති** පච්චයභාවෙන අත්තනො ඵලස්ස පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණස්ස පච්චයභාවෙන, අවිනාභාවලක්ඛණෙනාති අත්ථො. යථා හි තණ්හං විනා අවිජ්ජාදයො විඤ්ඤාණස්ස පච්චයා න හොන්ති, එවං තණ්හාපි අවිජ්ජාදිකෙ විනාති. එත්ථ දුක්ඛග්ගහණෙන විඤ්ඤාණනාමරූපසළායතනඵස්සවෙදනානං, භවග්ගහණෙන ච තණ්හාසඞ්ඛාරූපාදානානං ගහිතතා වුත්තනයා එවාති න උද්ධටා.

ඉදානි තෙ වීසති ආකාරෙ පටිසම්භිදාමග්ගපාළියා විභාවෙතුං **''එවමෙතෙ''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ (පටි. ම. අට්ඨ. 1.47) **පුරිමකම්මභවස්මින්ති** පුරිමෙ කම්මභවෙ, අතීතජාතියං කම්මභවෙ කයිරමානෙති අත්ථො. **මොහො අවිජ්ජාති** යො තදා දුක්ඛාදීසු මොහො, යෙන මූළ්හො කම්මං කරොති, සා අවිජ්ජා. **ආයූහනා සඞ්ඛාරාති** තං තං කම්මං කරොන්තො දානූපකරණාදි සජ්ජනාදිවසෙන යා පුරිමචෙතනායො, තෙ සඞ්ඛාරා. පටිග්ගාහකානං පන හත්ථෙ දෙය්‍යධම්මං පතිට්ඨාපයතො චෙතනා භවො. එකාවජ්ජනජවනෙසු වා පුරිමා චෙතනා ආයූහනා සඞ්ඛාරා, සත්තමා භවො. යා කාචි වා පන චෙතනා භවො, සම්පයුත්තා ආයූහනා සඞ්ඛාරා. **නිකන්ති තණ්හාති** යං කම්මං කරොන්තස්ස උපපත්තිභවෙ තස්ස ඵලස්ස නිකාමනා පත්ථනා, සා තණ්හා නාම. **උපගමනං උපාදානන්ති** යං කම්මභවස්ස පච්චයභූතං ''ඉදං කම්මං කත්වා අසුකස්මිං නාම ඨානෙ කාමෙ සෙවිස්සාමි උච්ඡිජ්ජිස්සාමී''තිආදිනා නයෙන පවත්තං උපගමනං ගහණං පරාමසනං, ඉදං උපාදානං නාම. **චෙතනා භවොති** ද්වීසු අත්ථවිකප්පෙසු වුත්තස්ස ආයූහනස්ස අවසානෙ වුත්තචෙතනා, තතියෙ පන ආයූහනසම්පයුත්තචෙතනා භවො. **ඉති ඉමෙ පඤ්ච ධම්මා පුරිමකම්මභවස්මිං ඉධ පටිසන්ධියා පච්චයාති** ඉමෙ යථාවුත්තා මොහාදයො පඤ්ච ධම්මා අතීතකම්මභවසිද්ධා එතරහි පටිසන්ධියා පච්චයභූතාති අත්ථො.

ඉධ පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණන්ති යං භවන්තරපටිසන්ධානවසෙන උප්පන්නත්තා පටිසන්ධීති වුච්චති, තං විඤ්ඤාණං. **ඔක්කන්ති නාමරූප**න්ති යා ගබ්භෙ රූපාරූපධම්මානං ඔක්කන්ති ආගන්ත්වා පවිසන්තී විය, ඉදං නාමරූපං. **පසාදො ආයතන**න්ති ඉදං චක්ඛාදිපඤ්චායතනවසෙන වුත්තං. **ඵුට්ඨො ඵස්සො**ති යො ආරම්මණං ඵුට්ඨො ඵුසන්තො උප්පන්නො, අයං ඵස්සො. **වෙදයිතං වෙදනා**ති යං පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණෙන වා සළායතනපච්චයෙන වා ඵස්සෙන සහුප්පන්නං විපාකවෙදයිතං, සා වෙදනා. **ඉති ඉමෙ...පෙ.... පච්චයා**ති ඉමෙ විඤ්ඤාණාදයො පඤ්ච කොට්ඨාසිකා ධම්මා පුරිමභවෙ කතස්ස කම්මස්ස කම්මවට්ටස්ස පච්චයා, පච්චයභාවතො තං පටිච්ච ඉධ එතරහි උපපත්තිභවස්මිං උපපත්තිභවභාවෙන වා හොන්තීති අත්ථො.

ඉධ පරිපක්කත්තා ආයතනානං මොහොති පරිපක්කායතනස්ස කම්මකරණකාලෙ අසම්මොහං දස්සෙති. දහරස්ස හි චිත්තප්පවත්ති භවඞ්ගබහුලා යෙභුය්‍යෙන භවන්තරජනකකම්මායූහනසමත්ථා න හොතීති. **කම්මකරණකාලෙ**ති ච ඉමිනා සබ්බො කම්මස්ස පච්චයභූතො සම්මොහො ගහිතො, න සම්පයුත්තොව. සෙසං වුත්තනයමෙව.

පදයොජනායාති ''තස්මා''තිආදීනං පදානං සම්බන්ධෙන සහ. **අත්ථනිගමන**න්ති ඉමස්මිං අට්ඨමවාරෙ දෙසනත්ථනිගමනං. **නන්දීති එවං වුත්තානං සබ්බතණ්හාන**න්ති ''නන්දී දුක්ඛස්ස මූල''න්ති එවං නන්දනත්ථසාමඤ්ඤතො එකවචනෙන වුත්තානං සබ්බතණ්හානං සන්තානාරම්මණසම්පයුත්තධම්මප්පවත්තිආකාරාදිභෙදෙන අනෙකභෙදානං සබ්බාසං තණ්හානං. **ඛයවෙවචනානෙවා**ති සමුච්ඡෙදපහානවෙවචනානෙව. ''අච්චන්තක්ඛයා''ති හි වුත්තං. **චතුමග්ගකිච්චසාධාරණමෙත**න්ති චතුන්නං අරියමග්ගානං පහානකිච්චස්ස සාධාරණං සාමඤ්ඤතො ගහණං එතං ඛයාදිවචනන්ති අත්ථො. තෙසං පන මග්ගානං කමෙන පවත්තනං කිච්චකමෙනෙව දස්සෙතුං **''විරාගා''**තිආදි වුත්තන්ති දස්සෙන්තො **''තතො...පෙ.... යොජෙතබ්බ''**න්ති ආහ. තථා සතිපි ඛයාදිසද්දානං පහානපරියායභාවෙ පහාතබ්බාය පන විසයභෙදභින්නාය තණ්හාය අනවසෙසතො පහීනභාවදීපනත්ථං ඛයාදිපරියායන්තරග්ගහණං කතන්ති දස්සෙන්තො **''යාහී''**තිආදිමාහ. යථාවුත්තසඤ්ජනනාදිහෙතුභූතාය තණ්හාය පහීනත්තා තප්පහානදීපනං කත්වා වුච්චමානං ඛයාදිවචනං න කථඤ්චි ධම්මතං විලොමෙතීති වුත්තං **''න කිඤ්චි විරුජ්ඣතී''**ති.

උත්තරවිරහිතන්ති අත්තානං උත්තරිතුං සමත්ථත්තා උත්තරෙන අධිකෙන විරහිතං. අයඤ්චස්ස උත්තරවිරහතා අත්තනො සෙට්ඨභාවෙනාති ආහ **''සබ්බසෙට්ඨ''**න්ති. යථා සම්මා-සං-සද්දා ''අවිපරීතං, සාම''න්ති ඉමෙසං පදානං අත්ථං වදන්ති, එවං පාසංසසොභනත්ථෙපීති ආහ **''සම්මා සාමඤ්ච බොධිං පසත්ථං සුන්දරඤ්ච බොධි''**න්ති. බුජ්ඣි එත්ථ පටිවිජ්ඣි චත්තාරි අරියසච්චානි, සබ්බම්පි වා ඤෙය්‍යන්ති රුක්ඛො **බොධි,** බුජ්ඣති එතෙනාති පන මග්ගො **බොධි,** තථා සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං, නිබ්බානං පන බුජ්ඣිතබ්බතො **බොධී**ති අයමෙත්ථ සාධනවිභාගො දට්ඨබ්බො. පණ්ණත්තියම්පි අත්ථෙව බොධි-සද්දො ''බොධිරාජකුමාරො''තිආදීසු (ම. නි. 2.324; චූළව. 268). **අපරෙ**ති සාරසමාසාචරියා. එත්ථ ච සඋපසග්ගස්ස බොධි-සද්දස්ස අත්ථුද්ධාරෙ අනුපසග්ගානං උදාහරණෙ කාරණං හෙට්ඨා වුත්තමෙව.

ලොකුත්තරභාවතො වා තත්ථාපි හෙට්ඨිමමග්ගානං විය තතුත්තරිමග්ගාභාවතො ච ''සියා නු ඛො අනුත්තරා බොධී''ති ආසඞ්කං සන්ධාය තං විධමිතුං **''සාවකාන''**න්තිආදි වුත්තං. අභිනීහාරසම්පත්තියා ඵලවිසෙසභූතෙහි ඤාණවිසෙසෙහි එකච්චෙහි සකලෙහි සද්ධිං සමිජ්ඣමානො මග්ගො අරියානං තං තං ඤාණවිසෙසාදිං දෙන්තො විය හොතීති තස්ස අසබ්බගුණදායකත්තං වුත්තං. තෙන අනඤ්ඤසාධාරණාභිනීහාරසම්පදාසිද්ධස්ස නිරතිසය-ගුණානුබන්ධස්ස වසෙන අරහත්තමග්ගො අනුත්තරා බොධි නාම හොතීති දස්සෙති. සාවකපාරමීඤාණං අඤ්ඤෙහි සාවකෙහි අසාධාරණං මහාසාවකානංයෙව ආවෙණිකං ඤාණං. **පච්චෙකං සච්චානි බුද්ධවන්තොති පච්චෙකබුද්ධා.** නනු ච සබ්බෙපි අරියා පච්චෙකමෙව සච්චානි පටිවිජ්ඣන්ති ධම්මස්ස පච්චත්තං වෙදනීයභාවතොති? සච්චං, නයිදමීදිසං පටිවෙධං සන්ධාය වුත්තං, යථා පන සාවකා අඤ්ඤසන්නිස්සයෙන සච්චානි පටිවිජ්ඣන්ති පරතොඝොසෙන විනා තෙසං දස්සනමග්ගස්ස අනුප්පජ්ජනතො, යථා ච සම්මාසම්බුද්ධො අඤ්ඤෙසං නිස්සයභාවෙන සච්චානි අභිසම්බුජ්ඣන්ති, න එවමෙතෙ, එතෙ පන අපරනෙය්‍යා හුත්වා අපරිණායකභාවෙන සච්චානි පටිවිජ්ඣන්ති. තෙන වුත්තං **''පච්චෙකං සච්චානි බුද්ධවන්තොති පච්චෙකබුද්ධා''**ති.

ඉතීති කරීයති උච්චාරීයතීති **ඉතිකාරො,** ඉති-සද්දො. **කාරණත්ථො** අනියමරූපෙනාති අධිප්පායො, තස්මාති වුත්තං හොති. තෙනාහ **''යස්මා වා''**ති. පුබ්බෙ පන ඉති-සද්දං පකාරත්ථං කත්වා ''එවං ජානිත්වා''ති වුත්තං, ඉධාපි තං පකාරත්ථමෙව කත්වා අත්ථො යුජ්ජති. කථං? **විදිත්වා**ති හි පදං හෙතුඅත්ථෙ දට්ඨබ්බං ''පඤ්ඤාය චස්ස දිස්වා''ති (ම. නි. 1.271), ''සතං පිවිත්වා බලං හොතී''ති ච එවමාදීසු විය, තස්මා පකාරත්ථෙපි ඉති-සද්දෙ පටිච්චසමුප්පාදස්ස විදිතත්තාති අයං අත්ථො ලබ්භතෙව. **පටිච්චසමුප්පාදං විදිත්වා**ති එත්ථාපි හෙතුඅත්ථෙ විදිත්වා-සද්දෙ යථාවුත්තා අත්ථයොජනා යුජ්ජතෙව. එත්ථ ච පඨමවිකප්පෙ පටිච්චසමුපාදස්ස විදිතත්ථං මඤ්ඤනාභාවස්ස කාරණං වත්වා තණ්හාමූලකස්ස පටිච්චසමුප්පාදස්ස දස්සිතත්තා එත්ථ තණ්හාප්පහානං සම්මාසම්බොධියා අධිගමනකාරණං උද්ධතන්ති දස්සිතං, තස්මා **''පථවිං න මඤ්ඤතී''**තිආදි නිගමනං දට්ඨබ්බං. දුතියවිකප්පෙ පන පටිච්චසමුප්පාදවෙදනං තණ්හාප්පහානස්ස කාරණං වුත්තං, තං අභිසම්බොධියා අභිසම්බොධිමඤ්ඤනාභාවස්සාති අයමත්ථො දස්සිතොති අයමෙතෙසං ද්වින්නං අත්ථවිකප්පානං විසෙසො, තස්මා ''නන්දී දුක්ඛස්ස මූල''න්ති වුත්තං.

තං කුතො ලබ්භතීති චොදනං සන්ධායාහ **“යත්ථ යත්ථ හී”**තිආදි. **සාසනයුත්ති** අයං සාසනෙපි එවං සම්බන්ධො දිස්සතීති කත්වා. ලොකෙපි හි යං-තං-සද්දානං අබ්‍යභිචාරිසම්බන්ධතා සිද්ධා.

එවං අභිසම්බුද්ධොති වදාමීති අභිසම්බුද්ධභාවස්ස ගහිතත්තා, අසබ්බඤ්ඤුනා එවං දෙසෙතුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා ච **“සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං දස්සෙන්තො”**තිආදිමාහ.

විචිත්‍රනයදෙසනාවිලාසයුත්තන්ති පුථුජ්ජනවාරාදිවිභාගභින්නෙහි විචිත්තෙහි තන්ති නයෙහි, ලක්ඛණකම්මතණ්හාමඤ්ඤනාදිවිභාගභින්නෙහි විචිත්තෙහි අත්ථනයෙහි, අභිනන්දනපච්චයාකාරාදිවිසෙසාපදෙසසිද්ධෙන දෙසනාවිලාසෙන ච යුත්තං. **යථා තෙ න ජානන්ති, තථා දෙසෙසීති** ඉමිනාපි භගවතො දෙසනාවිලාසංයෙව විභාවෙති. **තංයෙව කිර පථවින්ති** එත්ථ පථවීගහණං උපලක්ඛණමත්තං ආපාදිවසෙනපි, තථා ‘‘කීදිසා නු ඛො ඉධ පථවී අධිප්පෙතා, කස්මා ච භූතරූපානියෙව ගහිතානි, න සෙසරූපානී’’තිආදිනාපි තෙසං සංසයුප්පත්ති නිද්ධාරෙතබ්බා. අථ වා **කථං නාමිදන්ති** එත්ථ **ඉති**-සද්දො පකාරත්ථො. තෙන ඉමස්මිං සුත්තෙ සබ්බායපි තෙසං සංසයුප්පත්තියා පරිග්ගහිතත්තා දට්ඨබ්බා. **අන්තන්ති** මරියාදං, දෙසනාය අන්තං පරිච්ඡෙදන්ති අත්ථො, යො අනුසන්ධීති වුච්චති. **කොටින්ති** පරියන්තං, දෙසනාය පරියොසානන්ති අත්ථො. උභයෙන සුත්තෙ අජ්ඣාසයානුසන්ධි යථානුසන්ධීති වදති.

අන්තරාකථාති කම්මට්ඨානමනසිකාරඋද්දෙසපරිපුච්ඡාදීනං අන්තරා අඤ්ඤා එකා තථා. **විප්පකථාති** අනිට්ඨිතා සිඛං අප්පත්තා. **කඩ්ඛණානුරූපෙනාති** තස්මිං ඛණෙ ධම්මසභායං සන්නිපතිතානං භික්ඛූනං අජ්ඣාසයානුරූපෙන. **ඉදන්ති** ඉදානි වුච්චමානං මූලපරියායජාතකං.

දිසාපාමොක්ඛොති පණ්ඩිතභාවෙන සබ්බදිසාසු පමුඛභූතො. **බ්‍රාහ්මණොති** බ්‍රහ්මං අණතීති බ්‍රාහ්මණො, මන්තෙ සජ්ඣායතීති අත්ථො. **තිණ්ණං වෙදානන්ති** ඉරුවෙද-යජුවෙද-සාමවෙදානං. **පාරගූති** අත්ථසො බ්‍යඤ්ජනසො ච පාරං පරියන්තං ගතො. සහ නිඝණ්ඩුනා ච කෙටුභෙන චාති **සනිඝණ්ඩුකෙටුභා,** තෙසං. **නිඝණ්ඩූති** රුක්ඛාදීනං වෙවචනප්පකාසකං සත්ථං. **කෙටුභන්ති** කිරියාකප්පවිකප්පො, කවීනං උපකාරාවහං සත්ථං. සහ අක්ඛරප්පභෙදෙනාති **සාක්ඛරප්පභෙදා,** තෙසං, සික්ඛානිරුත්තිසහිතානන්ති අත්ථො. **ඉතිහාසපඤ්චමානන්ති** ආථබ්බණවෙදං චතුත්ථං කත්වා ‘‘ඉතිහ අස, ඉතිහ අසා’’ති ඊදිසවචනපටිසංයුත්තො පුරාණකථාසඞ්ඛාතො ඉතිහාසො පඤ්චමො එතෙසන්ති ඉතිහාසපඤ්චමා, තෙසං. පදං තදවසෙසඤ්ච බ්‍යාකරණං කායති අජ්ඣෙති වෙදෙති චාති **පදකො,** වෙය්‍යාකරණො. **ලොකායතං** වුච්චති විතණ්ඩසත්ථං. මහාපුරිසානං බුද්ධාදීනං ලක්ඛණදීපනගන්ථො **මහාපුරිසලක්ඛණං**. තෙසු අනූනො පරිපූරකාරීති **අනවයො.**

මන්තෙති වෙදෙ. යදිපි වෙදො ‘‘මන්තො, බ්‍රහ්මං, කප්පො’’ති තිවිධො, මන්තො එව පන මූලවෙදො, තදත්ථවිවරණං බ්‍රහ්මං, තත්ථ වුත්තනයෙන යඤ්ඤකිරියාවිධානං **කප්පො**. තෙන වුත්තං ‘‘මන්තෙති වෙදෙ’’ති. **පණ්ඩිතාති** පඤ්ඤාවන්තො. තථා හි තෙ පුථුපඤ්ඤාතාය **බහුං** සහස්සද්විසහස්සාදිපරිමාණං ගන්ථං පාකටං කත්වා **ගණ්හන්ති** උග්ගණ්හන්ති, ජවනපඤ්ඤතාය **ලහුං** සීඝං **ගණ්හන්ති,** තික්ඛපඤ්ඤතාය **සුට්ඨු** අවිරජ්ඣන්තා **උපධාරෙන්ති,** සතිනෙපක්කසම්පත්තියා **ගහිතඤ්ච නෙසං න විනස්සති** න සම්මුස්සතීති. **සබ්බම්පි සිප්පන්ති** අට්ඨාරසවිජ්ජාට්ඨානාදිභෙදං සික්ඛිතබ්බට්ඨෙන සිප්පන්ති සඞ්ඛ්‍යං ගතං සබ්බං බාහිරකසත්ථං මොක්ඛාවහසම්මතම්පි න මොක්ඛං ආවහතීති ආහ **“දිට්ඨධම්මසම්පරායහිත”**න්ති. **සම්පිණ්ඩිතා හුත්වාති** යථා මිත්තා, තථා පිණ්ඩිතවසෙන සන්නිපතිතා හුත්වා. ‘‘එවං ගය්හමානෙ ආදිනා විරුජ්ඣෙය්‍ය, එවං අන්තෙනා’’ති චින්තෙන්තා ඤාතුං ඉච්ඡිතස්ස අත්ථස්ස පුබ්බෙනාපරං අවිරුද්ධං නිච්ඡයං ගහෙතුං අසක්කොන්තා **න ආදිං,** න අන්තං අද්දසංසු.

ලොමසානීති ලොමවන්තානි, සනකෙසමස්සුවානීති අත්ථො. කෙසාපි හි ලොමග්ගහණෙන ගය්හන්ති යථා ‘‘ලොමනඛං ඵුසිත්වා සුද්ධි කාතබ්බා’’ති. කණ්ණං වියාති **කණ්ණං,** පඤ්ඤා, තාය සුත්වා කාතබ්බකිච්චසාධනතො වුත්තං **“කණ්ණවාති පඤ්ඤවා”**ති.

යස්මා සත්තානං ගච්ඡන්තෙ ගච්ඡන්තෙ කාලෙ ආයුවණ්ණාදිපරික්ඛයො හොති, තස්මා තං කාලෙන කතං විය කත්වා වුත්තං **“නෙසං ආයු...පෙ.... ඛාදතීති වුච්චතී”**ති.

අභිඤ්ඤායාති කුසලාදිභෙදං ඛන්ධාදිභෙදඤ්ච දෙසෙතබ්බං ධම්මං, වෙනෙය්‍යානඤ්ච ආසයානුසයචරියාවිමුත්තිආදිභෙදං, තස්ස ච නෙසං දෙසෙතබ්බප්පකාරං යාථාවතො අභිජානිත්වා. **ධම්මං දෙසෙමීති** දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකනිබ්බානහිතාවහං සද්ධම්මං කථයාමි. **නො අනභිඤ්ඤායාති** යථා බාහිරකා අසම්මාසම්බුද්ධත්තා වුත්තවිධිං අජානන්තායං කිඤ්චි තක්කපරියාහතං වීමංසානුචරිතං සයංපටිභානං කථෙන්ති, එවං න දෙසෙමීති අත්ථො. **සනිදානන්ති** සකාරණං, වෙනෙය්‍යානං අජ්ඣාසයවසෙන වා පුච්ඡාය වා අට්ඨුප්පත්තියා වා සනිමිත්තං හෙතුඋදාහරණසහිතඤ්චාති අත්ථො. **සප්පාටිහාරියන්ති** සනිස්සරණං සප්පටිහරණං, පච්චනීකපටිහරණෙන සප්පාටිහාරියමෙව කත්වා දෙසෙමීති අත්ථො. අපරෙ පන ‘‘යථාරහං ඉද්ධිආදෙසනානුසාසනිපාටිහාරියසහිත’’න්ති වදන්ති, අනුසාසනිපාටිහාරියහිතා පන දෙසනා නත්ථීති. හිතූපදෙසනා **ඔවාදො,** සා එව **අනුසාසනී**.

අනොතිණ්ණවත්ථුවිසයො වා **ඔවාදො,** ඔතිණ්ණවත්ථුවිසයා **අනුසාසනී**. පඨමූපදෙසො වා **ඔවාදො,** ඉතරා **අනුසාසනී. අලඤ්ච පනාති** යුත්තමෙව. **නිට්ඨමගමාසීති** අත්ථසිද්ධිං ගතා.

තථාගතවාරඅට්ඨමනයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අයං තාවෙත්ථ අට්ඨකථාය ලීනත්ථවණ්ණනා.

නෙත්තිනයවණ්ණනා

ඉදානි (දී. නි. ටී. 1.149; සං. නි. ටී. 1.1.නෙත්තිනයවණ්ණනා; අ. නි. ටී. නෙත්තිනයවණ්ණනා) පකරණනයෙන පාළියා අත්ථවණ්ණනං කරිස්සාම. සා පනායං අත්ථවණ්ණනා යස්මා දෙසනාය සමුට්ඨානපයොජනභාජනෙසු පිණ්ඩත්ථෙසු ච නිද්ධාරිතෙසු සුතරා හොති සුවිඤ්ඤෙය්‍යා ච, තස්මා සුත්තදෙසනාය සමුට්ඨානාදීනි පඨමං නිද්ධාරයිස්සාම. තත්ථ **සමුට්ඨානං** තාව පරියත්තිං නිස්සාය මානුප්පාදො, **පයොජනං**මානමද්දනං. වුත්තඤ්හි අට්ඨකථායං ''සුතපරියත්තිං…පෙ…. ආරභී''ති. අපිච වෙනෙය්‍යානං පථවීආදිභූතාදිභෙදභින්නෙ සක්කායෙ පුථුජ්ජනස්ස සෙක්ඛාදිඅරියස්ස ච සද්ධිං හෙතුනා මඤ්ඤනාමඤ්ඤනවසෙන පවත්තිවිභාගානවබොධො **සමුට්ඨානං,** යථාවුත්තවිභාගාවබොධො **පයොජනං,** වෙනෙය්‍යානඤ්හි වුත්තප්පකාරෙ විසයෙ යථාවුත්තානං පුග්ගලානං සද්ධිං හෙතුනා මඤ්ඤනාමඤ්ඤනවසෙන පවත්තිවිභාගාවබොධො **පයොජනං**.

අපිච **සමුට්ඨානං** නාම දෙසනානිදානං. තං සාධාරණං අසාධාරණන්ති දුවිධං. තත්ථ සාධාරණම්පි අජ්ඣත්තිකබාහිරභෙදතො දුවිධං. තත්ථ **සාධාරණං අජ්ඣත්තිකසමුට්ඨානං** නාම ලොකනාථස්ස මහාකරුණා. තාය හි සමුස්සාහිතස්ස භගවතො වෙනෙය්‍යානං ධම්මදෙසනාය චිත්තං උදපාදි. තං සන්ධාය වුත්තං ''සත්තෙසු ච කාරුඤ්ඤතං පටිච්ච බුද්ධචක්ඛුනා ලොකං වොලොකෙසී''තිආදි (ම. නි. 1.283; සං. නි. 1.172; මහාව. 9). එත්ථ ච හෙතාවත්ථායපි මහාකරුණාය සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො යාවදෙව සංසාරමහොඝතො සද්ධම්මදෙසනාහත්ථදානෙහි සත්තසන්තාරණත්ථං තදුප්පත්තිතො. යථා ච මහාකරුණා, එවං සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං දසබලඤාණාදීනි ච දෙසනාය අබ්භන්තරසමුට්ඨානභාවෙ වත්තබ්බානි. සබ්බම්පි හි ඤෙය්‍යධම්මං, තෙසං දෙසෙතබ්බප්පකාරං, සත්තානඤ්ච ආසයානුසයාදිං යාථාවතො ජානන්තො භගවා ඨානාට්ඨානාදීසු කොසල්ලෙන වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයානුරූපං විචිත්තනයදෙසනං පවත්තෙසීති. **බාහිරං** පන **සාධාරණං සමුට්ඨානං** දසසහස්සබ්‍රහ්මපරිවාරිතස්ස සහම්පතිමහාබ්‍රහ්මුනො අජ්ඣෙසනං. තදජ්ඣෙසනුත්තරකාලඤ්හි ධම්මගම්භීරතාපච්චවෙක්ඛණාජනිතං අප්පොස්සුක්කතං පටිප්පස්සම්භෙත්වා ධම්මස්සාමී ධම්මදෙසනාය උස්සාහජාතො අහොසි. අසාධාරණම්පි අබ්භන්තරබාහිරභෙදතො දුවිධමෙව. තත්ථ **අබ්භන්තරං** යාය මහාකරුණාය යෙන ච දෙසනාඤාණෙන ඉදං සුත්තං පවත්තිතං, තදුභයං වෙදිතබ්බං. **බාහිරං** පන පඤ්චසතානං බ්‍රාහ්මණජාතිකානං භික්ඛූනං පරියත්තිං නිස්සාය මානුප්පාදනං, වුත්තමෙව තං **අට්ඨකථායං**.

පයොජනම්පි සාධාරණං අසාධාරණන්ති දුවිධං. තත්ථ **සාධාරණං** අනුක්කමෙන යාව අනුපාදාපරිනිබ්බානං විමුත්තිරසත්තා භගවතො දෙසනාය. තෙනෙවාහ ''එතදත්ථා කථා, එතදත්ථා මන්තනා''තිආදි (පරි. 366). එතෙනෙව ච සංසාරචක්කනිවත්ති සද්ධම්මචක්කප්පවත්ති සස්සතාදිමිච්ඡාවාදනිරාකරණං සම්මාවාදපුරෙක්ඛාරො අකුසලමූලසමූහනනං කුසලමූලසංරොපනං අපායද්වාරපිදහනං සග්ගමොක්ඛද්වාරවිවරණං පරියුට්ඨානවූපසමනං අනුසයසමුග්ඝාතනං ''මුත්තො මොචෙස්සාමී''ති (උදා. අට්ඨ. 18; ඉතිවු. අට්ඨ. 38) පුරිමපටිඤ්ඤාඅවිසංවාදනං තප්පටිපක්ඛමාරමනොරථවිසංවාදනං තිත්ථියධම්මනිම්මථනං බුද්ධධම්මපතිට්ඨාපනන්ති එවමාදීනම්පි පයොජනානං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. **අසාධාරණං** පන තෙසං භික්ඛූනං මානමද්දනං. වුත්තඤ්චෙතං **අට්ඨකථායං** (ම. නි. අට්ඨ. 1.1) ''දෙසනාකුසලො භගවා මානභඤ්ජනත්ථං 'සබ්බධම්මමූලපරියාය'න්ති දෙසනං ආරභී''ති. උභයම්පෙතං බාහියමෙව. සචෙ පන වෙනෙය්‍යසන්තානගතම්පි දෙසනාබලසිද්ධිසඞ්ඛාතං පයොජනං අධිප්පායසමිජ්ඣනභාවතො යථාධිප්පෙතත්ථසිද්ධියා යථාකාරුණිකස්ස භගවතොපි පයොජනමෙවාති ගණ්හෙය්‍යා, ඉමිනා පරියායෙනස්ස අබ්භන්තරතාපි වෙදිතබ්බා.

අපිච වෙනෙය්‍යානං පථවීආදිභූතාදිවිභාගභින්නෙ සක්කායෙ පුථුජ්ජනස්ස සෙක්ඛාදිඅරියස්ස ච සද්ධිං හෙතුනා මඤ්ඤනාමඤ්ඤනවසෙන පවත්තිවිභාගානවබොධො සමුට්ඨානං, ඉමස්ස සුත්තස්ස යථාවුත්තවිභාගාවබොධො පයොජනන්ති වුත්තොවායමත්ථො. වෙනෙය්‍යානඤ්හි වුත්තප්පකාරෙ විසයෙ යථාවුත්තානං පුග්ගලානං සද්ධිං හෙතුනා මඤ්ඤනාමඤ්ඤනානං වසෙන පවත්තිවිභාගාවබොධො ඉමං දෙසනං පයොජෙති ''තන්නිප්ඵාදනපරායං දෙසනා''ති කත්වා. යඤ්හි දෙසනාය සාධෙතබ්බං ඵලං, තං ආකඞ්ඛිතබ්බත්තා දෙසකං දෙසනාය පයොජෙතීති පයොජනන්ති වුච්චති. තථා වෙනෙය්‍යානං සබ්බසො එකදෙසතො ච මඤ්ඤනානං අප්පහානං, තත්ථ ච ආදීනවාදස්සනං, නිරඞ්කුසානං මඤ්ඤනානං අනෙකාකාරවොහාරස්ස සක්කායෙ පවත්තිවිසෙසස්ස අජානනං, තත්ථ ච පහීනමඤ්ඤනානං පටිපත්තියා අජානනං, තණ්හාමුඛෙන පච්චයාකාරස්ස ච අනවබොධොති එවමාදීනි ච පයොජනානි ඉධ වෙදිතබ්බානි.

භූමිත්තයපරියාපන්නෙසු අසඞ්ඛාතධම්මවිප්පකතපරිඤ්ඤාදිකිච්චසඞ්ඛාතධම්මානං සම්මාසම්බුද්ධස්ස ච පටිපත්තිං අජානන්තා අසද්ධම්මස්සවනධාරණපරිචයමනසිකාරපරා සද්ධම්මස්සවන-ධාරණපරිචයපටිවෙධවිමුඛා ච වෙනෙය්‍යා ඉමිස්සා දෙසනාය **භාජනං. පිණ්ඩත්ථා** පන ''අස්සුතවා''තිආදිනා අයොනිසොමනසිකාරබහුලීකාරො අකුසලමූල-සමායොගො ඔලීයනාතිධාවනාපරිග්ගහො උපායවිනිබද්ධානුබ්‍රූහනා මිච්ඡාභිනිවෙසසමන්නාගමො අවිජ්ජාතණ්හා-පරිසුද්ධි වට්ටත්තයානුපරමො ආසවොඝයොගගන්ථාගතිතණ්හුප්පාදුපාදානාවියොගො චෙතොඛිල-චෙතොවිනිබද්ධඅභිනන්දන-නීවරණසඞ්ගාතික්කමො විවාදමූලාපරිච්චාගො අනුසයානුපච්ඡෙදො මිච්ඡත්තානතිවත්තනං තණ්හාමූලධම්මසන්නිස්සයතා අකුසලකම්මපථානුයොගො සබ්බකිලෙස-පරිළාහසාරද්ධකායචිත්තතාති එවමාදයො දීපිතා හොන්ති. ''පථවිං පථවිතො සඤ්ජානාතී''තිආදිනා තණ්හාවිචරිතනිද්දෙසො මානජප්පනා විපරියෙසාභිනිවෙසො සංකිලෙසො සක්කායපරිග්ගහො බාලලක්ඛණපදෙසො වඩ්ඪකත්තයවිභාවනානුයොගො බහුකාරපටිපක්ඛදීපනා තිවිධනිස්සයසංසූචනා ආසවක්ඛයකථනන්ති එවමාදයො දීපිතා හොන්ති.

සොළසහාරවණ්ණනා

1. දෙසනාහාරවණ්ණනා

තත්ථ යෙ උපාදානක්ඛන්ධධම්මෙ උපාදාය පථවීආදිභූතාදිභෙදා පඤ්ඤත්ති, තෙ පඤ්ඤත්තිපටිපාදනභාවෙන ජාතිජරාමරණවිසෙසනදුක්ඛපරියායෙන ච වුත්තා තණ්හාවජ්ජා තෙභූමකධම්මා **දුක්ඛසච්චං**. මඤ්ඤනාභිනන්දනනන්දීපරියායෙහි වුත්තා තණ්හා **සමුදයසච්චං**. අයං තාව සුත්තන්තනයො. අභිධම්මනයෙ පන යථාවුත්තතණ්හාය සද්ධිං ''අස්සුතවා''තිආදිනා දීපිතා අවිජ්ජාදයො, මඤ්ඤනාපරියායෙන ගහිතා මානදිට්ඨියො, භවපදෙන ගහිතො කම්මභවො චාති සබ්බෙපි කිලෙසාභිසඞ්ඛාරා **සමුදයසච්චං**. උභින්නං අප්පවත්ති **නිරොධසච්චං**. අරියධම්මග්ගහණෙන, පරිඤ්ඤාභික්ඛුසෙක්ඛාභිඤ්ඤාගහණෙහි, රාගාදිඛයවචනෙහි, සම්මාසම්බොධිගහණෙන ච **මග්ගසච්චං**. කෙචි පන තණ්හාක්ඛයාදිවචනෙහි නිරොධසච්චං උද්ධරන්ති, තං **අට්ඨකථාය** විරුජ්ඣති තත්ථ තණ්හාක්ඛයාදීනං මග්ගකිච්චභාවස්ස උද්ධටත්තා.

තත්ථ සමුදයෙන **අස්සාදො,** දුක්ඛෙන **ආදීනවො,** මග්ගනිරොධෙහි **නිස්සරණං,** තෙසං භික්ඛූනං මානභඤ්ජනං **ඵලං,** තථා ''යථාවුත්තවිභාගාවබොධො''තිආදිනා වුත්තං **පයොජනඤ්ච**. තස්ස නිප්ඵත්තිකාරණත්තා දෙසනාය විචිත්තතා චතුන්නං පුග්ගලානං යාථාවතො සභාවූපධාරණඤ්ච **උපායො** , පථවීආදීසු පුථුජ්ජනාදීනං පවත්තිදස්සනාපදෙසෙන පථවීආදයො එකන්තතො පරිජානිතබ්බා, මඤ්ඤනා ච පහාතබ්බාති අයමෙත්ථ භගවතො **ආණත්තීති**. අයං **දෙසනාහාරො.**

2. විචයහාරවණ්ණනා

මඤ්ඤනානං සක්කායස්ස අවිසෙසහෙතුභාවතො, කස්සචිපි තත්ථ අසෙසිතබ්බතො ච සබ්බගහණං, සභාවධාරණතො නිස්සත්තනිජ්ජීවතො ච ධම්මග්ගහණං, පතිට්ඨාභාවතො ආවෙණිකහෙතුභාවතො ච මූලග්ගහණං, කාරණභාවතො දෙසනත්ථසම්භවතො ච පරියායග්ගහණං, සම්මුඛභාවතො සම්පදානත්ථසම්භවතො ච ''වො''ති වචනං, තථාරූපගුණයොගතො අභිමුඛීකරණතො ච ''භික්ඛවෙ''ති ආලපනං. දෙසෙතුං සමත්ථභාවතො තෙසං සතුප්පාදනත්ථඤ්ච ''දෙසෙස්සාමී''ති පටිජානනං, දෙසෙතබ්බතාය පටිඤ්ඤාතභාවතො, යථාපටිඤ්ඤඤ්ච දෙසනතො ''ත''න්ති පච්චාමසනං, සොතබ්බභාවතො, සවනත්ථස්ස ච එකන්තෙන නිප්ඵාදනතො ''සුණාථා''ති වුත්තං. සක්කාතබ්බතො, සක්කච්චකිරියාය එව ච තදත්ථසිද්ධිතො ''සාධුක''න්ති වුත්තං. ධම්මස්ස මනසිකරණීයතො තදධීනත්තා ච සබ්බසම්පත්තීනං ''මනසි කරොථා''ති වුත්තං යථාපරිඤ්ඤාතාය දෙසනාය පරිබ්‍යත්තභාවතො විත්ථාරත්ථසම්භවතො ච ''භාසිස්සාමී''ති වුත්තං. භගවතො සදෙවකෙන ලොකෙන සිරසා සම්පටිච්ඡිතබ්බවචනත්තා, තස්ස ච යථාධිප්පෙතත්ථසාධනතො ''එව''න්ති වුත්තං. සත්ථු උත්තමගාරවට්ඨානභාවතො, තත්ථ ච ගාරවස්ස උළාරපුඤ්ඤභාවතො ''භන්තෙ''ති වුත්තං. භික්ඛූනං තථාකිරියාය නිච්ඡිතභාවතො වචනාලඞ්කාරතො ච ''ඛො''ති වුත්තං. සවනස්ස පටිජානිතබ්බතො, තථා තෙහි පටිපන්නත්තා ච ''පච්චස්සොසු''න්ති වුත්තං පච්චක්ඛභාවතො, සකලස්සපි එකජ්ඣං කරණතො ''එත''න්ති වුත්තං.

වුච්චමානස්ස පුග්ගලස්ස ලොකපරියාපන්නත්තා ලොකාධාරත්තා ච ලොකං උපාදාය ''ඉධා''ති වුත්තං. පටිවෙධබාහුසච්චාභාවතො පරියත්තිබාහුසච්චාභාවතො ච ''අස්සුතවා''ති වුත්තං. පුථූසු, පුථු වා ජනභාවතො ''පුථුජ්ජනො''ති වුත්තං. අනරියධම්මවිරහතො අරියධම්මසමන්නාගමතො ච ''අරියාන''න්ති වුත්තං. අරියභාවකරාය පටිපත්තියා අභාවතො, තත්ථ කොසල්ලදමථාභාවතො ''අරියානං අදස්සාවී''තිආදි වුත්තං. අසන්තධම්මස්සවනතො සන්තධම්මසමන්නාගමතො සබ්භි පාසංසියතො ච ''සප්පුරිසාන''න්ති වුත්තං. සප්පුරිසභාවකරාය පටිපත්තියා අභාවතො, තත්ථ ච කොසල්ලදමථාභාවතො ''සප්පුරිසානං අදස්සාවී''තිආදි වුත්තං. පථවීවත්ථුකානං මඤ්ඤනානං, උපරි වුච්චමානානඤ්චමඤ්ඤනානං මූලකත්තා පපඤ්චසඞ්ඛානං ''පථවිං පථවිතො සඤ්ජානාතී''ති වුත්තං. අන්ධපුථුජ්ජනස්ස අහංකාර-මමංකාරානං කත්ථචිපි අප්පහීනත්තා ''පථවිං මඤ්ඤතී''තිආදි වුත්තං.

පුබ්බෙ අග්ගහිතත්තා, සාමඤ්ඤතො ච ගය්හමානත්තා, පුග්ගලස්ස පථවීආදිආරම්මණසභාගතාය ලබ්භමානත්තා ච ‘‘යොපී’’ති වුත්තං. ‘‘යො’’ති අනියමෙන ගහිතස්ස නියමෙතබ්බතො පටිනිද්දිසිතබ්බතො ච; ‘‘සො’’ති වුත්තං සාතිසයං සංසාරෙ භයස්ස ඉක්ඛනතො කිලෙසභෙදනසම්භවතො ච ‘‘භික්ඛූ’’ති වුත්තං. සික්ඛාහි සමන්නාගමතො සෙක්ඛධම්මපටිලාභතො ච ‘‘සෙක්ඛො’’ති වුත්තං. මනසා ලද්ධබ්බස්ස අරහත්තස්ස අනධිගතත්තා අධිගමනීයතො ච ‘‘අප්පත්තමානසො’’ති වුත්තං. අපරෙන අනුත්තරණීයතො, පරං අනුච්ඡවිකභාවෙන උත්තරිත්වා ඨිතත්තා ච ‘‘අනුත්තර’’න්ති වුත්තං. යොගෙන භාවනාය කාමයොගාදිතො ච ඛෙමං සිවං අනුපද්දවන්ති ‘‘යොගක්ඛෙම’’න්ති වුත්තං. ඡන්දප්පවත්තියා උස්සුක්කාපත්තියා ච ‘‘පත්ථයමානො’’ති වුත්තං. තදත්ථස්ස සබ්බසො සබ්බඉරියාපථවිහාරස්ස සමථවිපස්සනාවිහාරස්ස දිබ්බවිහාරස්ස ච වසෙන ‘‘විහරතී’’ති වුත්තං. සෙක්ඛස්ස සබ්බසො අභිඤ්ඤෙය්‍යාභාවඤ්චෙව පරිඤ්ඤෙය්‍යාභාවඤ්ච ඤාණෙන අභිභවිත්වා ජානනතො ‘‘අභිජානාතී’’ති වුත්තං. සෙක්ඛස්ස සබ්බසො අප්පහීනමඤ්ඤනතාය අභාවතො ‘‘මා මඤ්ඤී’’ති වුත්තං. සෙසං වුත්තනයානුසාරෙන වෙදිතබ්බං. ඉමිනා නයෙන ඉතො පරං සබ්බපදෙසු විනිච්ඡයො කාතබ්බො. සක්කා හි **අට්ඨකථං** තස්සා **ලීනත්ථවණ්ණනඤ්ච** අනුගන්ත්වා අයමත්ථො විඤ්ඤූහි විභාවෙතුන්ති අතිවිත්ථාරභයෙන න විත්ථාරයිම්හ. ඉති අනුපදවිචයතො **විචයො හාරො**.

3. යුත්තිහාරවණ්ණනා

සක්කායස්ස සබ්බමඤ්ඤනානං මූලභාවො යුජ්ජති පරිකප්පමත්තකත්තා ලොකවිචිත්තස්ස. බාහුසච්චද්වයරහිතස්ස අන්ධපුථුජ්ජනභාවො යුජ්ජති පුථුකිලෙසාභිසඞ්ඛාරජනනාදිසභාවත්තා. යථාවුත්තපුථුජ්ජනස්ස වා වුත්තප්පකාරබාහුසච්චාභාවො යුජ්ජති තස්මිං සති සබ්භාවතො. තත්ථ අස්සුතවතො පුථුජ්ජනස්ස අරියානං සප්පුරිසානඤ්ච අදස්සාවිතාදි යුජ්ජති අරියකරධම්මානං අරියභාවස්ස ච තෙන අදිට්ඨත්තා අප්පටිපන්නත්තා ච තථා තස්ස පථවියා ‘‘අහං පථවී, මම පථවී, පරො පථවී’’ති සඤ්ජානනං යුජ්ජති අහංකාරමමංකාරානං සබ්බෙන සබ්බං අප්පහීනත්තා. තථා සඤ්ජානතො චස්ස පථවිං කම්මාදිකරණාදිවසෙන ගහෙත්වා නානප්පකාරතො මඤ්ඤනාපවත්ති යුජ්ජති සඤ්ඤානිදානත්තා පපඤ්චසඞ්ඛානං. යො මඤ්ඤති, තස්ස අපරිඤ්ඤාතවත්ථුකතා යුජ්ජති පරිඤ්ඤාය විනා මඤ්ඤනාපහානාභාවතො. ‘‘ආපං ආපතො සඤ්ජානාතී’’තිආදීසුපි එසෙව නයො. අපරියොසිතසික්ඛස්ස අප්පත්තමානසතා යුජ්ජති කතකිච්චතාභාවතො. සෙක්ඛස්ස සතො යොගක්ඛෙමපත්ථනා යුජ්ජති තදධිමුත්තභාවතො. තථා තස්ස පථවියා අභිජානනා යුජ්ජති පරිඤ්ඤාපහානෙසු මත්තසො කාරිභාවතො. තතො එව චස්ස ‘‘මා මඤ්ඤී’’ති වත්තබ්බතා යුජ්ජති වත්ථුපරිඤ්ඤාය විය මඤ්ඤනාපහානස්සපි විප්පකතභාවතො. සෙක්ඛස්ස පථවියා පරිඤ්ඤෙය්‍යතා යුජ්ජති පරිඤ්ඤාතුං සක්කුණෙය්‍යත්තා සබ්බසො අපරිඤ්ඤාතත්තා ච. ‘‘ආපං ආපතො’’තිආදීසුපි එසෙව නයො. අරහත්තාදියුත්තස්ස පථවියාදීනං අභිජානනා මඤ්ඤනාභාවො ච යුජ්ජති සඞ්ඛාතධම්මත්තා, සබ්බසො කිලෙසානං පහීනත්තා, තතො එව චස්ස වීතරාගාදිභාවො තතො සම්මදෙව ච පටිච්චසමුප්පාදස්ස පටිවිද්ධතාති. අයං **යුත්තිහාරො**.

4. පදට්ඨානහාරවණ්ණනා

කිස්සොපි මඤ්ඤනා සක්කායස්ස පදට්ඨානං, මඤ්ඤනානං අයොනිසොමනසිකාරො පදට්ඨානං, සුතද්වයවිරහො අන්ධපුථුජ්ජනභාවස්ස පදට්ඨානං, සො අරියානං අදස්සාවිතාය පදට්ඨානං, සා අරියධම්මස්ස අකොවිදතාය පදට්ඨානං, සා අරියධම්මෙ අවිනීතතාය පදට්ඨානං. ‘‘සප්පුරිසානං අදස්සාවී’’ති එත්ථාපි එසෙව නයො. සඤ්ඤාවිපල්ලාසො මඤ්ඤනානං පදට්ඨානං. සඤ්ඤානිදානා හි පපඤ්චසඞ්ඛාති. මඤ්ඤනාසු ච තණ්හාමඤ්ඤනා ඉතරමඤ්ඤනානං පදට්ඨානං ‘‘තණ්හාගතානං පරිතස්සිතවිප්ඵන්දිත’’න්ති, (දී. නි. 1.105-109) ‘‘තණ්හාපච්චයා උපාදාන’’න්ති (ම. නි. 3.126; මහාව. 1) ච වචනතො, තණ්හාගතස්සෙව ච ‘‘සෙය්‍යොහමස්මී’’න්තිආදිනා මානජප්පනාසබ්භාවතා. සබ්බාපි වා මඤ්ඤනා සබ්බාසං මඤ්ඤනානං පදට්ඨානං . ‘‘උපාදානපච්චයා තණ්හා’’ති හි වචනතො දිට්ඨියාපි තණ්හාය පදට්ඨානං. ‘‘අහමස්මි බ්‍රහ්මා මහාබ්‍රහ්මා’’ති (දී. නි. 1.42; 3.39) ආදිවචනතො මානොපි දිට්ඨියා පදට්ඨානං. තථා ‘‘අස්මීති සති ඉත්ථංස්මීති හොති, එවංස්මීති හොති, අඤ්ඤථාස්මීති හොතී’’තිආදිවචනතො මානස්සපි තණ්හාය පදට්ඨානතා ලබ්භතෙව. සෙක්ඛා ධම්මා සප්පදෙසතො මඤ්ඤනාපහානස්ස පදට්ඨානං. අසෙක්ඛා නිප්පදෙසතො මඤ්ඤනාපහානස්ස පදට්ඨානං. කම්මභවො ච ජාතියා පදට්ඨානං. ජාති ජරාමරණස්ස පදට්ඨානං. පච්චයාකාරස්ස යථාභූතාවබොධො සම්මාසම්බොධියා පදට්ඨානන්ති. අයං **පදට්ඨානො හාරො**.

5. ලක්ඛණහාරවණ්ණනා

‘‘සබ්බධම්මමූලපරියාය’’න්ති එත්ථ මූලග්ගහණෙන මූලපරියායග්ගහණෙන වා යථා තණ්හාමානදිට්ඨියො ගය්හන්ති, එවං දොසමොහාදීනම්පි සක්කායමූලධම්මානං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො සක්කායස්ස මූලභාවෙන එකලක්ඛණත්තා. ‘‘අස්සුතවා’’ති ඉමිනා යථා තස්ස පුග්ගලස්ස පරියත්තිපටිවෙධසද්ධම්මානං අභාවො ගය්හති, එවං පටිපත්තිසද්ධම්මස්සපි අභාවො ගය්හති සද්ධම්මභාවෙන එකලක්ඛණත්තා. අරියානං අදස්සනකාමතාදිලක්ඛණා. ‘‘අරියධම්මස්ස අකොවිදො’’ති ඉමිනා අරියධම්මාධිගමස්ස විබන්ධභූතං අඤ්ඤාණං. ‘‘අරියධම්මෙ අවිනීතො’’ති ඉමිනා අරියවිනයාභාවො. සො පනත්ථතො අරියවිනයෙ අප්පටිපත්ති එව වාති තීහිපි පදෙහි යථාවුත්තවිසයා මිච්ඡාදිට්ඨි විචිකිච්ඡා ච ගහිතාව හොන්ති. තග්ගහණෙන ච සබ්බෙපි අකුසලා ධම්මා සඞ්ගහිතාව හොන්ති සංකිලෙසලක්ඛණෙන එකලක්ඛණත්තා. ‘‘සප්පුරිසානං අදස්සාවී’’ති එත්ථාපි එසෙව නයො.

‘‘පථවිං පථවිතො සඤ්ජානාති’’ති ඉදං දිට්ඨිමඤ්ඤනාදීනං සඤ්ඤාය කාරණභාවදස්සනං. තත්ථ යථා සඤ්ඤා, එවං විතක්කඵස්සාවිජ්ජාඅයොනිසොමනසිකාරාදයොපි තාසං කාරණන්ති අත්ථතො තෙසම්පෙත්ථ සඞ්ගහො වුත්තො හොති මඤ්ඤනානං කාරණභාවෙන එකලක්ඛණත්තා. ‘‘මඤ්ඤති’’ති ඉමිනා මඤ්ඤනාකිච්චෙන තණ්හාමානදිට්ඨියො ගහිතා තාසං කිලෙසසභාවත්තා. තග්ගහණෙනෙව විචිකිච්ඡාදිනම්පි සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො කිලෙසලක්ඛණෙන එකලක්ඛණත්තා. තථා තණ්හාය හෙතුසභාවත්තා තග්ගහණෙනෙව අවසිට්ඨාකුසලහෙතූනං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො හෙතුලක්ඛණෙන එකලක්ඛණත්තා. තථා තණ්හාදිට්ඨීනං ආසවාදිසභාවත්තා තග්ගහණෙනෙව අවසිට්ඨාසවොඝයොගගන්ථනීවරණාදීනම්පි සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො ආසවාදිසභාවත්තා එකලක්ඛණත්තා. තථා ‘‘පථවිං මඤ්ඤති’’තිආදිනා පථවීආදීනං රූපසභාවත්තා තබ්බිසයානඤ්ච මඤ්ඤනානං රූපවිසයත්තා තග්ගහණෙනෙව සකලරූපක්ඛන්ධවිසයාපි මඤ්ඤනා දස්සිතා හොන්ති රූපවිසයලක්ඛණෙන ආසං එකලක්ඛණත්තා. එවං චක්ඛායතනාදිවිසයාපි මඤ්ඤනා නිද්ධාරෙතබ්බා. ‘‘අපරිඤ්ඤාත’’න්ති පරිඤ්ඤාපටික්ඛෙපෙන තප්පටිබද්ධකිලෙසානං පහානපටික්ඛෙපොති දට්ඨබ්බො මග්ගකිච්චභාවෙන පරිඤ්ඤාපහානානං එකලක්ඛණත්තා. ඉමිනා නයෙන සෙසෙසුපි යථාරහං එකලක්ඛණා නිද්ධාරෙතබ්බාති. අයං **ලක්ඛණො හාරො.**

6. චතුබ්‍යූහහාරවණ්ණනා

පථවීආදීසු වත්ථූසු බ්‍යඤ්ජනවිචයාය අත්ථං ගහෙත්වා ධම්මගම්භීරතං අසල්ලක්ඛෙත්වා අසද්ධම්මස්සවනාදිනා වඤ්චිතා හුත්වා සද්ධම්මස්සවනධාරණපරිචයමනසිකාරවිමුඛා පථවීආදීසු වත්ථූසු පුථුජ්ජනසෙක්ඛාසෙක්ඛතථාගතානං පටිපත්තිවිසෙසං අජානන්තා ච වෙනෙය්‍යා ඉමිස්සා දෙසනාය **නිදානං.** තෙ ‘‘කථං නු ඛො යථාවුත්තදොසවිනිමුත්තා යථාවුත්තඤ්ච විසෙසං ජානන්තා සම්මාපටිපත්තියා උභයහිතපරායණා සවෙය්‍යු’’න්ති අයමෙත්ථ භගවතො **අධිප්පායො.** පදනිබ්බචනං **නිරුත්තං,** තං ‘‘එව’’න්තිආදිනිදානපදානං, ‘‘සබ්බධම්මමූලපරියාය’’න්තිආදිපාළිපදානඤ්ච **අට්ඨකථායං,** තස්සා **ලීනත්ථවණ්ණනායඤ්**චෙව වුත්තනයෙන සුවිඤ්ඤෙය්‍යත්තා අතිවිත්ථාරභයෙන න විත්ථාරයිම්හ.

පදපදත්ථදෙසනානික්ඛෙපසුත්තසන්ධිවසෙන පඤ්චවිධා සන්ධි. තත්ථ පදස්ස පදන්තරෙන සම්බන්ධො **පදසන්ධි,** තථා පදත්ථස්ස පදත්ථන්තරෙන සම්බන්ධො **පදත්ථසන්ධි,** යො ‘‘කිරියාකාරකසම්බන්ධො’’ති වුච්චති. නානානුසන්ධිකස්ස සුත්තස්ස තංතංඅනුසන්ධීහි සම්බන්ධො, එකානුසන්ධිකස්ස පන පුබ්බාපරසම්බන්ධො **දෙසනාසන්ධි.** යා **අට්ඨකථායං** ‘‘පුච්ඡානුසන්ධි අජ්ඣාසයානුසන්ධි යථානුසන්ධී’’ති තිධා විභත්තා. අජ්ඣාසයො චෙත්ථ අත්තජ්ඣාසයො පරජ්ඣාසයොති ද්විධා වෙදිතබ්බො. යං පනෙත්ථ වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා නිදානවණ්ණනායං වුත්තමෙව. **නික්ඛෙපසන්ධි** චතුන්නං සුත්තනික්ඛෙපානං වසෙන වෙදිතබ්බො. **සුත්තසන්ධි** ඉධ පඨමනික්ඛෙපවසෙනෙව වෙදිතබ්බො. කස්මා පනෙත්ථ මූලපරියායසුත්තමෙව පඨමං නික්ඛිත්තන්ති? නායමනුයොගො කත්ථචි නප්පවත්තති, අපිච යස්මා මඤ්ඤනාමූලකං සක්කායං, සබ්බමඤ්ඤනා ච තත්ථ එව අනෙකභෙදභින්නා පවත්තති, න තස්සා සවිසයාය ලෙසමත්තම්පි සාරං අත්ථීති පථවීආදිවිභාගභින්නෙසු මඤ්ඤනාසු ච සාතිසයං නිබ්බෙධවිරාගසඤ්ජනනී උපරි සෙක්ඛාසෙක්ඛතථාගතගුණවිභාවනී ච අයං දෙසනා. සුත්තන්තදෙසනා ච විසෙසතො දිට්ඨිවිනිවෙඨනකථා, තස්මා සනිස්සයස්ස දිට්ඨිග්ගාහස්ස ආදිතො අසාරභාවදීපනං උපරි ච සබ්බෙසං අරියානං ගුණවිසෙසවිභාවනමිදං සුත්තං පඨමං නික්ඛිත්තං. කිඤ්ච සක්කායෙ මඤ්ඤනාමඤ්ඤනාමුඛෙන පවත්තිනිවත්තීසු ආදීනවානිසංසවිභාවනතො සබ්බෙසං පුග්ගලානං පටිපත්තිවිභාගතො ච ඉදමෙව සුත්තං පඨමං නික්ඛිත්තං.

යං පන එකිස්සා දෙසනාය දෙසනන්තරෙන සද්ධිං සංසන්දනං, අයම්පි දෙසනාසන්ධි, සා එවං වෙදිතබ්බා. ‘‘අස්සුතවා පුථුජ්ජනො…පෙ.… නිබ්බානං අභිනන්දතී’’ති අයං දෙසනා. ‘‘ඉධ, භික්ඛවෙ, අස්සුතවා පුථුජ්ජනො…පෙ.… සප්පුරිසධම්මෙ අවිනීතො මනසිකරණීයෙ ධම්මෙ නප්පජානාති, අමනසිකරණීයෙ ච ධම්මෙ නප්පජානාති, සො මනසිකරණීයෙ ධම්මෙ අප්පජානන්තො අමනසිකරණීයෙ ච ධම්මෙ අප්පජානන්තො යෙ ධම්මා න මනසිකරණීයා, තෙ ධම්මෙ මනසි කරොති…පෙ.… අනුප්පන්නො වා කාමාසවො උප්පජ්ජති, උප්පන්නො වා කාමාසවො පවඩ්ඪති. අනුප්පන්නො වා භවාසවො උප්පජ්ජති, උප්පන්නො වා භවාසවො පවඩ්ඪති, අනුප්පන්නො වා අවිජ්ජාසවො උප්පජ්ජති, උප්පන්නො වා අවිජ්ජාසවො පවඩ්ඪතී’’ති (ම. නි. 1.17) ඉමාය දෙසනාය සංසන්දති. තථා ‘‘තස්සෙතං පාටිකඞ්ඛං සුභනිමිත්තං මනසි කරිස්සති, තස්ස සුභනිමිත්තස්ස මනසිකාරා රාගො චිත්තං අනුද්ධංසෙස්සති, සො සරාගො සදොසො සමොහො සාඞ්ගණො සංකිලිට්ඨචිත්තො කාලං කරිස්සතී’’ති (ම. නි. 1.59) ඉමාය දෙසනාය සංසන්දති. තථා ‘‘චක්ඛුඤ්චාවුසො පටිච්ච රූපෙ ච උප්පජ්ජති චක්ඛුවිඤ්ඤාණං, තිණ්ණං සඞ්ගති ඵස්සො, ඵස්සපච්චයා වෙදනා. යං වෙදෙති තං සඤ්ජානාති, යං සඤ්ජානාති තං විතක්කෙති, යං විතක්කෙති තං පපඤ්චෙති, යං පපඤ්චෙති තතොනිදානං පුරිසං පපඤ්චසඤ්ඤාසඞ්ඛා සමුදාචරන්තී’’ති (ම. නි. 1.204) ඉමාය දෙසනාය සංසන්දති. තථා ‘‘ඉධ, භික්ඛවෙ, අසුතවා පුථුජ්ජනො…පෙ.… සප්පුරිසධම්මෙ අවිනීතො රූපං ‘එතං මම, එසොහමස්මි, එසො මෙ අත්තා’ති සමනුපස්සති. වෙදනං…පෙ.…, සඤ්ඤං…පෙ.…, සඞ්ඛාරෙ…පෙ.…, විඤ්ඤාණං ‘එතං මම, එසොහමස්මි, එසො මෙ අත්තා’ති සමනුපස්සති. යම්පි තං දිට්ඨං…පෙ.… යම්පි තං දිට්ඨිට්ඨානං, සො ලොකො සො අත්තා සො පෙච්ච භවිස්සාමි නිච්චො ධුවො සස්සතො අවිපරිණාමධම්මො සස්සතිසමං තථෙව ඨස්සාමීති, තම්පි ‘එතං මම, එසොහමස්මි, එසො මෙ අත්තා’ති සමනුපස්සතී’’ති (ම. නි. 1.241) ඉමාය දෙසනාය සංසන්දති.

‘‘යොපි සො, භික්ඛවෙ, භික්ඛු…පෙ.… නිබ්බානං මාභිනන්දී’’ති අයං දෙසනා. ‘‘ඉධ, දෙවානමින්ද, භික්ඛුනො සුතං හොති ‘සබ්බෙ ධම්මා නාලං අභිනිවෙසායා’ති, එවඤ්චෙතං, දෙවානමින්ද, භික්ඛුනො සුතං හොති ‘සබ්බෙ ධම්මා

නාලං අභිනිවෙසායා’ති, සො සබ්බං ධම්මං අභිජානාති, සබ්බං ධම්මං අභිඤ්ඤාය සබ්බං ධම්මං පරිජානාති, සබ්බං ධම්මං පරිඤ්ඤාය යං කිඤ්චි වෙදනං වෙදෙති සුඛං වා දුක්ඛං වා අදුක්ඛමසුඛං වා, සො තාසු වෙදනාසු අනිච්චානුපස්සී විහරති, විරාගානුපස්සී විහරති, නිරොධානුපස්සී විහරති, පටිනිස්සග්ගානුපස්සී විහරතී’’ති (ම. නි. 1.390) ඉමාය දෙසනාය සංසන්දති. ‘‘යොපි සො, භික්ඛවෙ, භික්ඛු අරහං…පෙ…. අභිසම්බුද්ධොති වදාමී’’ති අයං දෙසනා ‘‘සුතවා ච ඛො, භික්ඛවෙ, අරියසාවකො…පෙ…. සප්පුරිසධම්මෙ සුවිනීතො රූපං ‘නෙතං මම, නෙසොහමස්මි, න මෙසො අත්තා’ති සමනුපස්සති, වෙදනං…පෙ…., සඤ්ඤං…පෙ…., සඞ්ඛාරෙ…පෙ…., විඤ්ඤාණං ‘නෙතං මම, නෙසොහමස්මි, න මෙසො අත්තා’ති සමනුපස්සති. යම්පි තං දිට්ඨං සුතං මුතං විඤ්ඤාතං පත්තං පරියෙසිතං අනුවිචරිතං මනසා, තම්පි ‘නෙතං මම, නෙසොහමස්මි, න මෙසො අත්තා’ති සමනුපස්සති. යම්පි තං දිට්ඨිට්ඨානං, සො ලොකො සො අත්තා සො පෙච්ච භවිස්සාමි ‘නිච්චො ධුවො සස්සතො අපි පරිණාමධම්මො සස්සතිසමං තථෙව ඨස්සාමී’ති, තම්පි ‘නෙතං මම, නෙසොහමස්මි, න මෙසො අත්තා’ති සමනුපස්සති. සො එවං සමනුපස්සන්තො න පරිතස්සතී’’ති (ම. නි. 1.241) එවමාදිදෙසනාහි සංසන්දතීති, අයං **චතුබ්‍යූහො හාරො**.

7. ආවත්තහාරවණ්ණනා

‘‘අස්සුතවා පුථුජ්ජනො’’ති ඉමිනා යොනිසොමනසිකාරපටික්ඛෙපමුඛෙන අයොනිසොමනසිකාරපරිග්ගහො දීපිතො. ‘‘අරියානං අදස්සාවී’’තිආදිනා සප්පුරිසූපනිස්සයාදිපටික්ඛෙපමුඛෙන අසප්පුරිසූපනිස්සයාදිපරිග්ගහො දීපිතො. තෙසු පුරිමනයෙන ආසයවිපත්ති කිත්තිතා, දුතියෙන පයොගවිපත්ති. පුරිමෙන චස්ස කිලෙසවට්ටං, තඤ්ච යතො විපාකවට්ටන්ති සකලං සංසාරචක්කමාවත්තති. ‘‘පථවිං මඤ්ඤතී’’තිආදිනා තත්ථ තිස්සො මඤ්ඤනා වුත්තා. තාසු තණ්හාමඤ්ඤනා ‘‘එතං මමා’’ති තණ්හාග්ගාහො, මානමඤ්ඤනා ‘‘එසොහමස්මී’’ති මානග්ගාහො, දිට්ඨිමඤ්ඤනා ‘‘එසො මෙ අත්තා’’ති දිට්ඨිග්ගාහො. තත්ථ තණ්හාග්ගාහෙන ‘‘තණ්හං පටිච්චපරියෙසනා’’තිආදිකා (දී. නි. 2.103; දී. නි. 3.359; අ. නි. 3.23; විභ. 963) නව තණ්හාමූලකා ධම්මා ආවත්තන්ති. මානග්ගාහෙන ‘‘සෙය්‍යොහමස්මී’’තිආදිකා නව මානවිධා ආවත්තන්ති. දිට්ඨිග්ගාහෙන ‘‘රූපං අත්තතො සමනුපස්සතී’’තිආදිකා (සං. නි. 4.345) වීසතිවත්ථුකා සක්කායදිට්ඨි ආවත්තති. තීසු ච ගාහෙසු යාය සඤ්ඤාය තණ්හාග්ගාහස්ස වික්ඛම්භනා, සා දුක්ඛසඤ්ඤා දුක්ඛානුපස්සනා. යාය සඤ්ඤාය මානග්ගාහස්ස වික්ඛම්භනා, සා අනිච්චසඤ්ඤා අනිච්චානුපස්සනා. යාය පන සඤ්ඤාය දිට්ඨිග්ගාහස්ස වික්ඛම්භනා, සා අනත්තසඤ්ඤා අනත්තානුපස්සනා. තත්ථ පඨමග්ගාහවිසභාගතො අප්පණිහිතවිමොක්ඛමුඛං ආවත්තති, දුතියග්ගාහවිසභාගතො අනිමිත්තවිමොක්ඛමුඛං ආවත්තති, තතියග්ගාහවිසභාගතො සුඤ්ඤතවිමොක්ඛමුඛං ආවත්තති.

සෙක්ඛග්ගහණෙන අරියාය සම්මාදිට්ඨියා සඞ්ගහො, තතො ච පරතොඝොසයොනිසොමනසිකාරා දීපිතා හොන්ති. පරතොඝොසෙන ච සුතවා අරියසාවකොති ආවත්තති, යොනිසොමනසිකාරෙන නව යොනිසොමනසිකාරමූලකා ධම්මා ආවත්තන්ති, චතුබ්බිධඤ්ච සම්පත්තිචක්කං. ‘‘මා මඤ්ඤී’’ති මඤ්ඤනානං විප්පකතප්පහානතාගහණෙන එකච්චාසවපරික්ඛයො දීපිතො හොති, තෙන ච සද්ධාවිමුත්තදිට්ඨිප්පත්තකායසක්ඛිභාවා ආවත්තන්ති. ‘‘අරහං ඛීණාසවො’’තිආදිනා අසෙක්ඛා සීලක්ඛන්ධාදයො දස්සිතා හොන්ති, සීලක්ඛන්ධාදිපාරිපූරියා ච දස නාථකරණා ධම්මා ආවත්තන්ති. ‘‘න මඤ්ඤතී’’ති මඤ්ඤනාපටික්ඛෙපෙන පඤ්චසු උපාදානක්ඛන්ධෙසු ‘‘නෙතං මම, නෙසොහමස්මි, න මෙසො අත්තා’’ති සම්මාපටිපත්ති දස්සිතා, තාය ච සාතිසයා නිකන්තිපරියාදානමානසමුග්ඝාටනදිට්ඨිඋග්ඝාටනානි පකාසිතානීති අප්පණිහිතානිමිත්ත-සුඤ්ඤතවිමොක්ඛා ආවත්තන්ති.

‘‘තථාගතො’’තිආදිනා සබ්බඤ්ඤුගුණා විභාවිතාති තදවිනාභාවතො දසබල-චතුවෙසාරජ්ජඅසාධාරණඤාණආවෙණිකබුද්ධධම්මා ආවත්තන්ති. ‘‘නන්දී දුක්ඛස්ස මූල’’න්තිආදිනා සද්ධිං හෙතුනා වට්ටවිවට්ටං කථිතන්ති පවත්තිනිවත්තිතදුභයහෙතුවිභාවනෙන චත්තාරි අරියසච්චානි ආවත්තන්ති. ‘‘තණ්හානං ඛයා’’තිආදිනා තණ්හප්පහානාපදෙසෙන තදෙකට්ඨභාවතො දියඩ්ඪස්ස කිලෙසසහස්සස්ස පහානං ආවත්තති. ‘‘සබ්බසො තණ්හානං ඛයා සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධො’’ති ච වුත්තත්තා ‘‘නන්දී දුක්ඛස්ස මූල’’න්ති, ‘‘ඉති විදිත්වා’’තිආදිනා වුත්තස්ස මඤ්ඤනාභාවහෙතුභූතස්ස පච්චයාකාරවෙදනස්ස සාවකෙහි අසාධාරණඤාණචාරභාවො දස්සිතො, තෙන චතුවීසතිකොටිසතසහස්සසමාපත්තිසඤ්චාරි භගවතො මහාවජිරඤාණං ආවත්තතීති. අයං **ආවත්තො හාරො**.

8. විභත්තිහාරවණ්ණනා

‘‘සබ්බධම්මමූලපරියාය’’න්ති එත්ථ සබ්බධම්මා නාම තෙභූමකා ධම්මා සක්කායස්ස අධිප්පෙතත්තා. තෙසං මඤ්ඤනා පදට්ඨානං පපඤ්චසඞ්ඛානිමිත්තත්තා ලොකවිචිත්තස්ස. තයිමෙ කුසලා අකුසලා අබ්‍යාකතාති තිවිධා. තෙසු කුසලානං යොනිසොමනසිකාරාදි පදට්ඨානං, අකුසලානං අයොනිසොමනසිකාරාදි, අබ්‍යාකතානං කම්මභවආවජ්ජනභූතරූපාදි පදට්ඨානං. තත්ථ කුසලා කාමාවචරාදිවසෙන භූමිතො තිවිධා, තථා අබ්‍යාකතා චිත්තුප්පාදසභාවා, අචිත්තුප්පාදසභාවා පන කාමාවචරාව තථා අකුසලා. පරියත්තිපටිපත්තිපටිවෙධසුතකිච්චාභාවෙන තිවිධො අස්සුතවා. අන්ධකල්‍යාණවිභාගෙන දුවිධො පුථුජ්ජනො. සම්මාසම්බුද්ධපච්චෙකබුද්ධසාවකභෙදෙන තිවිධා අරියා. මංසචක්ඛුදිබ්බචක්ඛුපඤ්ඤාචක්ඛූහි දස්සනාභාවෙන තිවිධො අදස්සාවී. මග්ගඵලනිබ්බානභෙදෙන තිවිධො, නවවිධො වා අරියධම්මො. සවනධාරණපරිචයමනසිකාරපටිවෙධවසෙන පඤ්චවිධා අරියධම්මස්ස කොවිදතා.

තදභාවතො අකොවිදො. සංවරපහානභෙදෙන දුවිධො, දසවිධො වා අරියධම්මවිනයො, තදභාවතො අරියධම්මෙ අවිනීතො. එත්ථ පදට්ඨානවිභාගො හෙට්ඨා දස්සිතොයෙව. ‘‘සප්පුරිසානං අදස්සාවී’’තිආදීසුපි එසෙව නයො. ‘‘පථවිං මඤ්ඤතී’’තිආදීසු මඤ්ඤනාවත්ථුවිභාගො පාළියං ආගතොව, තථා අජ්ඣත්තිකබාහිරාදිකො ච අන්තරවිභාගො.

මඤ්ඤනා පන තණ්හාමානදිට්ඨිවසෙන සඞ්ඛෙපතො තිවිධා, විත්ථාරතො පන තණ්හාමඤ්ඤනා තාව කාමතණ්හාදිවසෙන අට්ඨසතවිධා, තථා ‘‘අස්මීති සති ඉත්ථංස්මීති හොතී’’තිආදිනා. එවං මානමඤ්ඤනාපි. ‘‘අස්මීති සති ඉත්ථංස්මීති හොතී’’තිආදිනා පපඤ්චත්තයං උද්දිට්ඨං නිද්දිට්ඨඤ්චාති . එතෙන දිට්ඨිමඤ්ඤනායපි අට්ඨසතවිධතා වුත්තාති වෙදිතබ්බා. අපිච සෙය්‍යස්ස ‘‘සෙය්‍යොහමස්මී’’තිආදිනා මානමඤ්ඤනාය නවවිධතා තදන්තරභෙදෙන අනෙකවිධතා ච වෙදිතබ්බා. අයඤ්ච අත්ථො හීනත්තිකත්ථවණ්ණනාය විභාවෙතබ්බො. දිට්ඨිමඤ්ඤනාය පන **බ්‍රහ්මජාලෙ** ආගතනයෙන ද්වාසට්ඨිවිධතා තදන්තරභෙදෙන අනෙකවිධතා ච වෙදිතබ්බා. ‘‘අපරිඤ්ඤාත’’න්ති එත්ථ ඤාතපරිඤ්ඤාදිවසෙන චෙව රූපමුඛාදිඅභිනිවෙසභෙදාදිවසෙන ච පරිඤ්ඤානං අනෙකවිධතා වෙදිතබ්බා. තථා අට්ඨමකාදිවසෙන සෙක්ඛවිභාගො පඤ්ඤාවිමුත්තාදිවසෙන අසෙක්ඛවිභාගො ච. අයමෙත්ථ ධම්මවිභාගො. පදට්ඨානවිභාගො ච භූමිවිභාගො ච වුත්තනයානුසාරෙන වෙදිතබ්බාති. අයං **විභත්තිහාරො.**

9. පරිවත්තනහාරවණ්ණනා

‘‘සබ්බධම්මමූලපරියාය’’න්ති එත්ථ ‘‘සබ්බධම්මා’’ති පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා ගහිතා, තෙසං මූලකාරණන්ති ච තණ්හාමානදිට්ඨියො. තථා අස්සුතවා පුථුජ්ජනො…පෙ…. සප්පුරිසධම්මෙ අවිනීතොති. යාවකීවඤ්ච පඤ්චසු උපාදානක්ඛන්ධෙසු සුභතො සුඛතො නිච්චතො අත්තතො සමනුපස්සනවසෙන ‘‘එතං මම, එසොහමස්මි, එසො මෙ අත්තා’’ති තණ්හාමානදිට්ඨිගාහා න සමුච්ඡිජ්ජන්ති, තාව නෙසං පබන්ධූපරමො සුපිනන්තෙපි න කෙනචි ලද්ධපුබ්බො. යදා පන නෙසං අසුභතො දුක්ඛතො අනිච්චතො අනත්තතො සමනුපස්සනවසෙන ‘‘නෙතං මම, නෙසොහමස්මි, න මෙසො අත්තා’’ති පවත්තමානා අප්පණිහිතානිමිත්තසුඤ්ඤතානුපස්සනා උස්සක්කිත්වා අරියමග්ගාධිගමාය සංවත්තන්ති, අථ නෙසං පබන්ධූපරමො හොති අච්චන්තඅප්පවත්තිකභාවූපගමනතො. තෙන වුත්තං ‘‘සබ්බධම්මාති පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා ගහිතා, තෙසං මූලකාරණන්ති ච තණ්හාමානදිට්ඨියො’’ති. තථා අස්සුතවා පුථුජ්ජනො…පෙ…. සප්පුරිසධම්මෙ අවිනීතො තීහිපි මඤ්ඤනාහි පථවිං මඤ්ඤති යාව නිබ්බානං අභිනන්දති, තීහිපි පරිඤ්ඤාහි තස්ස තං වත්ථු අපරිඤ්ඤාතන්ති කත්වා. යස්ස පන තං වත්ථු තීහි පරිඤ්ඤාහි පරිඤ්ඤාතං, න සො ඉතරො විය තං මඤ්ඤති. තෙනාහ භගවා ‘‘සුතවා ච ඛො, භික්ඛවෙ, අරියසාවකො…පෙ…. සප්පුරිසධම්මෙ සුවිනීතො රූපං ‘නෙතං මම, නෙසොහමස්මි, න මෙසො අත්තා’ති සමනුපස්සති, වෙදනං…පෙ…. අසති න පරිතස්සතී’’ති (ම. නි. 1.241). සෙක්ඛො පථවිං මා මඤ්ඤි, යාව නිබ්බානං මාභිනන්දි, අරහා සම්මාසම්බුද්ධො ච පථවිං න මඤ්ඤති, යාව නිබ්බානං නාභිනන්දති, මඤ්ඤනාමඤ්ඤිතෙසු වත්ථූසු මත්තසො සබ්බසො ච පරිඤ්ඤාභිසමයසංසිද්ධියා පහානාභිසමයනිබ්බත්තිතො. යස්ස පන තෙසු වත්ථූසු සබ්බසො මත්තසො වා පරිඤ්ඤා එව නත්ථි, කුතො පහානං, සො යථාපරිකප්පං නිරඞ්කුසාහි මඤ්ඤනාහි ‘‘එතං මමා’’තිආදිනා මඤ්ඤතෙව. තෙනාහ භගවා ‘‘ඉධ, භික්ඛවෙ, අස්සුතවා පුථුජ්ජනො…පෙ…. සප්පුරිසධම්මෙ අවිනීතො රූපං ‘එතං මම, එසොහමස්මි, එසො මෙ අත්තා’ති සමනුපස්සති, වෙදනං…පෙ…, සඤ්ඤං…පෙ….’’න්තිආදි (ම. නි. 1.241). අයං **පරිවත්තො හාරො.**

10. වෙවචනහාරවණ්ණනා

‘‘සබ්බධම්මා සකලධම්මා අනවසෙසධම්මා’’ති පරියායවචනං, ‘‘මූලපරියායං මූලකාරණං අසාධාරණහෙතු’’න්ති පරියායවචනං, ‘‘මූලපරියායන්ති වා මූලදෙසනං කාරණතථන’’න්ති පරියායවචනං, ‘‘වො තුම්හාකං තුම්හ’’න්ති පරියායවචනං, ‘‘භික්ඛවෙ, සමණා තපස්සිනො’’ති පරියායවචනං, ‘‘දෙසෙස්සාමි කථෙස්සාමි පඤ්ඤපෙස්සාමී’’ති පරියායවචනං, ‘‘සුණාථ සොතං ඔදහථ සොතද්වාරානුසාරෙන උපධාරෙථා’’ති පරියායවචනං, ‘‘සාධුකං සම්මා සක්කච්ච’’න්ති පරියායවචනං, ‘‘මනසි කරොථ චිත්තෙ ඨපෙථ සමන්නාහරථා’’ති පරියායවචනං, ‘‘භාසිස්සාමි බ්‍යත්තං කථෙස්සාමි විභජිස්සාමී’’ති පරියායවචනං, ‘‘එවං, භන්තෙ, සාධු සුට්ඨු භන්තෙ’’ති පරියායවචනං, ‘‘පච්චස්සොසුං සම්පටිච්ඡිංසු සම්පටිග්ගහෙසු’’න්ති පරියායවචනං. ඉමිනා නයෙන සබ්බපදෙසු වෙවචනං වත්තබ්බන්ති. අයං **වෙවචනො හාරො.**

11. පඤ්ඤත්තිහාරවණ්ණනා

‘‘සබ්බධම්මමූලපරියාය’’න්ති එත්ථ සබ්බධම්මා නාම සක්කායධම්මා, තෙ ඛන්ධවසෙන පඤ්චධා පඤ්ඤත්තා, ආයතනවසෙන ද්වාදසධා, ධාතුවසෙන අට්ඨාරසධා පඤ්ඤත්තා. ‘‘මූල’’න්ති වා ‘‘මූලපරියාය’’න්ති වා මඤ්ඤනා වුත්තා, තා තණ්හාමානදිට්ඨිවසෙන තිධා අන්තරභෙදෙන අනෙකධා ච පඤ්ඤත්තා. අථ වා ‘‘සබ්බධම්මා’’ති තෙභූමකධම්මානං සඞ්ගහපඤ්ඤත්ති, ‘‘මූලපරියාය’’න්ති තෙසං පභවපඤ්ඤත්ති, ‘‘වො’’ති සම්පදානපඤ්ඤත්ති, ‘‘දෙසෙස්සාමි භාසිස්සාමී’’ති පටිඤ්ඤාපඤ්ඤත්ති, ‘‘සුණාථ සාධුකං මනසි කරොථා’’ති ච ආණාපනපඤ්ඤත්ති, ‘‘අස්සුතවා’’ති පටිවෙධවිමුඛතාපඤ්ඤත්ති චෙව පරියත්තිවිමුඛතාපඤ්ඤත්ති ච, ‘‘පුථුජ්ජනො’’ති අනරියපඤ්ඤත්ති, සා අරියධම්මපටික්ඛෙපපඤ්ඤත්ති චෙව අරියධම්මවිරහපඤ්ඤත්ති ච, ‘‘අරියාන’’න්ති අසමපඤ්ඤත්ති චෙව සමපඤ්ඤත්ති ච. තත්ථ අසමපඤ්ඤත්ති තථාගතපඤ්ඤත්ති, සමපඤ්ඤත්ති පච්චෙකබුද්ධානඤ්චෙව උභතොභාගවිමුත්තාදීනඤ්ච වසෙන අට්ඨවිධා වෙදිතබ්බා. ‘‘අරියානං අදස්සාවී’’තිආදි

දස්සනභාවනාපටික්ඛෙපපඤ්ඤත්ති, ‘‘පථවිං මඤ්ඤතී’’තිආදි පඤ්චන්නං උපාදානක්ඛන්ධානං ද්වාදසන්නං ආයතනානං අට්ඨාරසන්නං ධාතූනං සම්මසනුපගානං ඉන්ද්‍රියානං නික්ඛෙපපඤ්ඤත්ති චෙව පභවපඤ්ඤත්ති ච, තථා විපල්ලාසානං කිච්චපඤ්ඤත්ති පරියුට්ඨානං දස්සනපඤ්ඤත්ති කිලෙසානං ඵලපඤ්ඤත්ති අභිසඞ්ඛාරානං විරූහනපඤ්ඤත්ති තණ්හාය අස්සාදනපඤ්ඤත්ති දිට්ඨියා විප්ඵන්දනපඤ්ඤත්ති, ‘‘සෙක්ඛො’’ති සද්ධානුසාරිසද්ධාවිමුත්තදිට්ඨිප්පත්තකායසක්ඛීනං දස්සනපඤ්ඤත්ති චෙව භාවනාපඤ්ඤත්ති ච ‘‘අප්පත්තමානසො’’ති සෙක්ඛධම්මානං ඨිතිපඤ්ඤත්ති, ‘‘අනුත්තරං යොගක්ඛෙමං පත්ථයමානො’’ති පඤ්ඤාය අභිනිබ්බිදාපඤ්ඤත්ති, ‘‘අභිජානාතී’’ති අභිඤ්ඤෙය්‍යධම්මානං අභිඤ්ඤාපඤ්ඤත්ති, දුක්ඛස්ස පරිඤ්ඤාපඤ්ඤත්ති, සමුදයස්ස පහානපඤ්ඤත්ති, නිරොධස්ස සච්ඡිකිරියාපඤ්ඤත්ති, මග්ගස්ස භාවනාපඤ්ඤත්ති, ‘‘මා මඤ්ඤී’’ති මඤ්ඤනානං පටික්ඛෙපපඤ්ඤත්ති, සමුදයස්ස පහානපඤ්ඤත්ති. ඉමිනා නයෙන සෙසපදෙසුපි විත්ථාරෙතබ්බං. අයං **පඤ්ඤත්ති හාරො**.

12. ඔතරණහාරවණ්ණනා

‘‘සබ්බධම්මමූලපරියාය’’න්ති එත්ථ සබ්බධම්මා නාම ලොකියා පඤ්චක්ඛන්ධා ද්වාදසායතනානි අට්ඨාරස ධාතුයො ද්වෙ සච්චානි එකූනවීසති ඉන්ද්‍රියානි ද්වාදසපදිකො පච්චයාකාරොති, අයං සබ්බධම්මග්ගහණෙන ඛන්ධාදිමුඛෙන දෙසනාය ඔතරණං. ‘‘මූල’’න්ති වා ‘‘මූලපරියාය’’න්ති වා මඤ්ඤනා වුත්තා, තා අත්ථතො තණ්හා මානො දිට්ඨි චාති තෙසං සඞ්ඛාරක්ඛන්ධසඞ්ගහොති අයං ඛන්ධමුඛෙන ඔතරණං. තථා ‘‘ධම්මායතනධම්මධාතූහි සඞ්ගහො’’ති අයං ආයතනමුඛෙන ධාතුමුඛෙන ච ඔතරණං. ‘‘අස්සුතවා’’ති ඉමිනා සුතස්ස විබන්ධභූතා අවිජ්ජාදයො ගහිතා, ‘‘පුථුජ්ජනො’’ති ඉමිනා යෙසං කිලෙසාභිසඞ්ඛාරානං ජනනාදිනා පුථුජ්ජනොති වුච්චති, තෙ කිලෙසාභිසඞ්ඛාරාදයො ගහිතා, ‘‘අරියානං අදස්සාවී’’තිආදිනා යෙසං කිලෙසධම්මානං වසෙන අරියානං අදස්සාවිආදිභාවො හොති, තෙ දිට්ඨිමානාවිජ්ජාදයො ගහිතාති සබ්බෙහි තෙහි සඞ්ඛාරක්ඛන්ධසඞ්ගහොති පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව ඔතරණං වෙදිතබ්බං. ‘‘සඤ්ජානාති මඤ්ඤති අභිජානාති න මඤ්ඤතී’’ති එත්ථාපි සඤ්ජානනමඤ්ඤනාඅභිජානනානුපස්සනානං සඞ්ඛාරක්ඛන්ධපරියාපන්නත්තා වුත්තනයෙනෙව ඔතරණං වෙදිතබ්බං. තථා සෙක්ඛග්ගහණෙන සෙක්ඛා, ‘‘අරහ’’න්තිආදිනා අසෙක්ඛා සීලක්ඛන්ධාදයො ගහිතාති එවම්පි ඛන්ධමුඛෙන ඔතරණං, ආයතනධාතාදිමුඛෙන ච ඔතරණං වෙදිතබ්බං. තථා ‘‘න මඤ්ඤතී’’ති තණ්හාගාහාදිපටික්ඛෙපෙන දුක්ඛානුපස්සනාදයො ගහිතා, තෙසං වසෙන අප්පණිහිතවිමොක්ඛමුඛාදීහි ඔතරණං වෙදිතබ්බං. ‘‘පරිඤ්ඤාත’’න්ති ඉමිනා පරිජානනකිච්චෙන පවත්තමානා බොධිපක්ඛියධම්මා ගය්හන්තීති සතිපට්ඨානාදිමුඛෙන ඔතරණං වෙදිතබ්බං. නන්දිග්ගහණෙන භවග්ගහණෙන තණ්හාගහණෙන ච සමුදයසච්චං, දුක්ඛග්ගහණෙන ජාතිජරාමරණග්ගහණෙන ච දුක්ඛසච්චං, ‘‘තණ්හානං ඛයා’’තිආදිනා නිරොධසච්චං, අභිසම්බොධියා ගහණෙන මග්ගසච්චං ගහිතන්ති අරියසච්චෙහි ඔතරණන්ති. අයං **ඔතරණො හාරො**.

13. සොධනහාරවණ්ණනා

‘‘සබ්බධම්මමූලපරියායං වො, භික්ඛවෙ…පෙ…. ඉධ, භික්ඛවෙ, අස්සුතවා…පෙ…. පථවිං පථවිතො සඤ්ජානාතී’’ති ආරම්භො. ‘‘පථවිං පථවියා සඤ්ඤත්වා පථවිං මඤ්ඤතී’’ති පදසුද්ධි, නො ආරම්භසුද්ධි. තථා ‘‘පථවියා මඤ්ඤති පථවිතො මඤ්ඤති පථවිං මෙති මඤ්ඤති පථවිං අභිනන්දතී’’ති පදසුද්ධි, නො ආරම්භසුද්ධි. ‘‘තං කිස්ස හෙතු අපරිඤ්ඤාතං තස්සාති වදාමී’’ති පදසුද්ධි චෙව ආරම්භසුද්ධි ච. සෙසවාරෙසුපි එසෙව නයොති. අයං **සොධනො හාරො.**

14. අධිට්ඨානහාරවණ්ණනා

‘‘සබ්බධම්මමූලපරියාය’’න්ති එත්ථ සබ්බධම්මග්ගහණං සාමඤ්ඤතො අධිට්ඨානං. ‘‘පථවිං ආප’’න්තිආදි පන තං අවිකප්පෙත්වා විසෙසවචනං. තථා ‘‘මූලපරියාය’’න්ති සාමඤ්ඤතො අධිට්ඨානං, තං අවිකප්පෙත්වා විසෙසවචනං ‘‘පථවිං මඤ්ඤති…පෙ…. අභිනන්දතී’’ති. ‘‘පථවිං මඤ්ඤතී’’ති ච සාමඤ්ඤතො අධිට්ඨානං තණ්හාදිග්ගාහානං සාධාරණත්තා මඤ්ඤනාය, තං අවිකප්පෙත්වා විසෙසවචනං ‘‘එතං මම, එසොහමස්මි, එසො මෙ අත්තා’’ති, එවං සුත්තන්තරපදානිපි ආනෙත්වා විසෙසවචනං නිද්ධාරෙතබ්බං. සෙසවාරෙසුපි එසෙව නයො. ‘‘සෙක්ඛො’’ති සාමඤ්ඤතො අධිට්ඨානං, තං අවිකප්පෙත්වා විසෙසවචනං ‘‘කායසක්ඛී දිට්ඨිප්පත්තො සද්ධාවිමුත්තො සද්ධානුසාරී ධම්මානුසාරී’’ති. තථා ‘‘සෙක්ඛො’’ති සාමඤ්ඤතො අධිට්ඨානං, තං අවිකප්පෙත්වා විසෙසවචනං ‘‘ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු සෙක්ඛාය සම්මාදිට්ඨියා සමන්නාගතො හොති…පෙ…. සෙක්ඛෙන සම්මාසමාධිනා සමන්නාගතො හොතී’’ති (සං. නි. 5.13). ‘‘අරහ’’න්ති සාමඤ්ඤතො අධිට්ඨානං, තං අවිකප්පෙත්වා විසෙසවචනං ‘‘උභතොභාගවිමුත්තො පඤ්ඤාවිමුත්තො (පු. ප. 13.2; 15.1 මාතිකා), තෙවිජ්ජො ඡළභිඤ්ඤො’’ති (පු. ප. 7.26, 27 මාතිකා) ච. ‘‘ඛීණාසවො’’ති සාමඤ්ඤතො අධිට්ඨානං, තං අවිකප්පෙත්වා විසෙසවචනං ‘‘කාමාසවාපි චිත්තං විමුච්චිත්ථ, භවාසවාපි චිත්තං විමුච්චිත්ථා’’තිආදි (පාරා. 14). සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. ‘‘අභිජානාතී’’ති සාමඤ්ඤතො අධිට්ඨානං, තං අවිකප්පෙත්වා විසෙසවචනං ‘‘මඤ්ඤතී’’ති. මඤ්ඤනාභාවො හිස්ස පහානපටිවෙධසිද්ධො, පහානපටිවෙධො ච පරිඤ්ඤාසච්ඡිකිරියාභාවනාපටිවෙධෙහි න විනාති සබ්බෙපි අභිඤ්ඤාවිසෙසා මඤ්ඤනාපටික්ඛෙපෙන අත්ථතො ගහිතාව හොන්තීති. තථා ‘‘අරහ’’න්ති සාමඤ්ඤතො අධිට්ඨානං, තං

අවිකප්පෙත්වා විසෙසවචනං ‘‘වීතරාගත්තා වීතදොසත්තා වීතමොහත්තා’’ති. ඉමිනා නයෙන සෙසපදෙසුපි සාමඤ්ඤවිසෙසනිද්ධාරණා වෙදිතබ්බා. අයං **අධිට්ඨානො හාරො**.

14. පරික්ඛාරහාරවණ්ණනා

‘‘සබ්බධම්මමූලපරියාය’’න්ති එත්ථ සබ්බධම්මා නාම පරියාපන්නධම්මා, තෙ කුසලාකුසලාබ්‍යාකතභෙදෙන තිවිධා. තෙසු කුසලානං යොනිසොමනසිකාරො අලොභාදයො ච හෙතු, අකුසලානං අයොනිසොමනසිකාරො ලොභාදයො ච හෙතු, අබ්‍යාකතෙසු විපාකානං යථාසකං කම්මං, ඉතරෙසං භවඞ්ගමාවජ්ජනසමන්නාහාරාදි ච හෙතු. එත්ථ ච සප්පුරිසූපනිස්සයාදිකො පච්චයො හෙතුම්හි එව සමවරුළ්හො, සො තත්ථ ආදි-සද්දෙන සඞ්ගහිතොති දට්ඨබ්බො. ‘‘මූල’’න්ති වුත්තානං මඤ්ඤනානං හෙතුභාවො පාළියං වුත්තො එව. මඤ්ඤනාසු පන තණ්හාමඤ්ඤනාය අස්සාදානුපස්සනා හෙතු. ‘‘සඤ්ඤොජනියෙසු ධම්මෙසු අස්සාදානුපස්සිනො තණ්හා පවඩ්ඪතී’’ති (සං. නි. 2.52) හි වුත්තං. මානමඤ්ඤනාය දිට්ඨිවිප්පයුත්තලොභො හෙතු කෙවලං සංසග්ගවසෙන ‘‘අහමස්මී’’ති පවත්තනතො. දිට්ඨිමඤ්ඤනාය එකත්තනයාදීනං අයාථාවග්ගාහො හෙතු, අස්සුතභාවො පුථුජ්ජනභාවස්ස හෙතු, සො අරියානං අදස්සනසීලතාය, සා අරියධම්මස්ස අකොවිදතාය, සා අරියධම්මෙ අවිනීතතාය හෙතු, සබ්බා චායං හෙතුපරම්පරා පථවීආදීසු ‘‘එතං මම, එසොහමස්මි, එසො මෙ අත්තා’’ති තිස්සන්නං මඤ්ඤනානං හෙතු, සෙක්ඛාරහාදිභාවා පන මත්තසො සබ්බසො ච මඤ්ඤනාභාවස්ස හෙතූති. අයං **පරික්ඛාරො හාරො**.

16. සමාරොපනහාරවණ්ණනා

‘‘සබ්බධම්මමූලපරියාය’’න්තිආදීසු මූලපරියායග්ගහණෙන අස්සුතවාගහණෙන සඤ්ජානනමඤ්ඤනාපරිඤ්ඤාගහණෙහි ච සංකිලෙසධම්මා දස්සිතා, තෙ ච සඞ්ඛෙපතො තිවිධා තණ්හාසංකිලෙසො දිට්ඨිසංකිලෙසො දුච්චරිතසංකිලෙසොති. තත්ථ තණ්හාසංකිලෙසො තණ්හාසංකිලෙසස්ස, දිට්ඨිසංකිලෙසස්ස, දුච්චරිතසංකිලෙසස්ස ච පදට්ඨානං, තථා දිට්ඨිසංකිලෙසො දිට්ඨිසංකිලෙසස්ස, තණ්හාසංකිලෙසස්ස, දුච්චරිතසංකිලෙසස්ස ච පදට්ඨානං, දුච්චරිතසංකිලෙසොපි දුච්චරිතසංකිලෙසස්ස, තණ්හාසංකිලෙසස්ස, දිට්ඨිසංකිලෙසස්ස ච පදට්ඨානං. තෙසු තණ්හාසංකිලෙසො අත්ථතො ලොභොව, යො ‘‘ලොභො ලුබ්භනා ලුබ්භිතත්තං සාරාගො සාරජ්ජනා සාරජ්ජිතත්ත’’න්තිආදිනා (ධ. ස. 389) අනෙකෙහි පරියායෙහි විභත්තො. තථා දිට්ඨියෙව දිට්ඨිසංකිලෙසො, යො ‘‘දිට්ඨිගතං දිට්ඨිගහනං දිට්ඨිකන්තාරො දිට්ඨිවිසූකං දිට්ඨිවිප්ඵන්දිත’’න්තිආදිනා (ධ. ස. 1105) අනෙකෙහි පරියායෙහි, ‘‘සන්ති, භික්ඛවෙ, එකෙ සමණබ්‍රාහ්මණා’’තිආදිනා (දී. නි. 1.30) ද්වාසට්ඨියා පභෙදෙහි ච විභත්තො. දුච්චරිතසංකිලෙසො පන අත්ථතො දුස්සීල්‍යචෙතනා චෙව චෙතනාසම්පයුත්තධම්මා ච, යා ‘‘කායදුච්චරිතං වචීදුච්චරිතං කායවිසමං වචීවිසම’’න්ති (විභ. 913, 924), ‘‘පාණාතිපාතො අදින්නාදාන’’න්ති (විභ. 913) ච ආදිනා අනෙකෙහි පරියායෙහි, අනෙකෙහි පභෙදෙහි ච විභත්තා.

තෙසු තණ්හාසංකිලෙසස්ස සමථො පටිපක්ඛො, දිට්ඨිසංකිලෙසස්ස විපස්සනා, දුච්චරිතසංකිලෙසස්ස සීලං පටිපක්ඛො. තෙ පන සීලාදයො ධම්මා ඉධ පරිඤ්ඤාගහණෙන සෙක්ඛග්ගහණෙන ‘‘අරහ’’න්තිආදිනා අරියතාදිග්ගහණෙන ච ගහිතා. තත්ථ සීලෙන දුච්චරිතසංකිලෙසප්පහානං සිජ්ඣති, තථා තදඞ්ගප්පහානං වීතික්කමප්පහානඤ්ච, සමථෙන තණ්හාසංකිලෙසප්පහානං සිජ්ඣති, තථා වික්ඛම්භනප්පහානං පරියුට්ඨානප්පහානඤ්ච. විපස්සනාය දිට්ඨිසංකිලෙසප්පහානං සිජ්ඣති, තථා සමුච්ඡෙදප්පහානං අනුසයප්පහානඤ්ච. තත්ථ පුබ්බභාගෙ සීලෙ පතිට්ඨිතස්ස සමථො, සමථෙ පතිට්ඨිතස්ස විපස්සනා, මග්ගක්ඛණෙ පන සමකාලමෙව භවන්ති. පුබ්බෙයෙව හි සුපරිසුද්ධකායවචීකම්මස්ස සුපරිසුද්ධාජීවස්ස ච සමථවිපස්සනා ආරද්ධා ගබ්භං ගණ්හන්තියො පරිපාකං ගච්ඡන්තියො වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනං පරිබ්‍රූහෙන්ති, වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනා භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්තී මග්ගෙන සටෙන්ති මග්ගක්ඛණෙ සමථවිපස්සනා පරිපූරෙති. අථ මග්ගක්ඛණෙ සමථවිපස්සනාභාවනාපාරිපූරියා අනවසෙසසංකිලෙසධම්මං සමුච්ඡින්දන්තියො නිරොධං නිබ්බානං සච්ඡිකරොන්තීති. අයං **සමාරොපනො හාරො**.

සොළසහාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඤ්චවිධනයවණ්ණනා

1. නන්දියාවට්ටනයවණ්ණනා

‘‘සබ්බධම්මමූලපරියාය’’න්තිආදීසු සබ්බධම්මමූලග්ගහණෙන මඤ්ඤනාගහණෙන ච තණ්හාමානදිට්ඨියො ගහිතා. මඤ්ඤනානම්පි හි මඤ්ඤනා කාරණන්ති දස්සිතොයමත්ථො. ‘‘අස්සුතවා’’තිආදිනා අවිජ්ජාමානදිට්ඨියො ගහිතා, සබ්බෙපි වා සංකිලෙසධම්මා, තථා සඤ්ඤාඅපරිඤ්ඤාතග්ගහණෙන. ‘‘ඛීණාසවො පරික්ඛීණභවසඤ්ඤොජනො’’ති එත්ථ පන ආසවා සඤ්ඤොජනානි ච සරූපතො ගහිතානි, තථා නන්දිග්ගහණෙන තණ්හාගහණෙන ච තණ්හා, එවම්පෙත්ථ සරූපතො පරියායතො ච තණ්හා අවිජ්ජා තප්පක්ඛියධම්මා ච ගහිතා. තත්ථ තණ්හාය විසෙසතො රූපධම්මා අධිට්ඨානං, අවිජ්ජාය අරූපධම්මා, තෙ පන සබ්බධම්මග්ගහණෙන පථවීආදිග්ගහණෙන ච දස්සිතා එව. තාසං සමථො විපස්සනා ච පටිපක්ඛො, තෙසමෙත්ථ ගහෙතබ්බාකාරො හෙට්ඨා

දස්සිතො එව. සමථස්ස චෙතොවිමුත්ති ඵලං , විපස්සනාය පඤ්ඤාවිමුත්ති. තථා හි තා ‘‘රාගවිරාගා’’තිආදිනා විසෙසෙත්වා වුච්චන්ති, ඉමාසමෙත්ථ ගහණං සම්මදඤ්ඤාවිමුත්තවීතරාගාදිවචනෙහි වෙදිතබ්බං. තත්ථ තණ්හාවිජ්ජා සමුදයසච්චං, තප්පක්ඛියධම්මා පන තග්ගහණෙනෙව ගහිතාති වෙදිතබ්බා. තෙසං අධිට්ඨානභූතා වුත්තප්පභෙදා රූපාරූපධම්මා දුක්ඛසච්චං, තෙසං අප්පවත්ති නිරොධසච්චං, නිරොධපජානනා පටිපදා මග්ගසච්චං. තණ්හාගහණෙන චෙත්ථ මායා-සාඨෙය්‍යා-මානාතිමාන-මදප්පමාද-පාපිච්ඡතා-පාපමිත්තතා-අහිරිකානොත්තප්පාදිවසෙන අකුසලපක්ඛො නෙතබ්බො, අවිජ්ජාගහණෙන විපරීතමනසිකාර-කොධූපනාහ-මක්ඛ-පළාස-ඉස්සා-මච්ඡරිය- සාරම්භදොවචස්සතා-භවදිට්ඨි-විභවදිට්ඨිආදිවසෙන අකුසලපක්ඛො නෙතබ්බො, වුත්තවිපරියායෙන අමායාඅසාඨෙය්‍යාදිඅවිපරීතමනසිකාරාදිවසෙන, තථා සමථපක්ඛියානං සද්ධින්ද්‍රියාදීනං විපස්සනාපක්ඛියානං අනිච්චසඤ්ඤාදීනඤ්ච වසෙන වොදානපක්ඛො නෙතබ්බොති. අයං **නන්දියාවට්ටස්ස න යස්ස භූමි**.

2. තිපුක්ඛලනයවණ්ණනා

තථා වුත්තනයෙන සරූපතො පරියායතො ච ගහිතෙසු තණ්හාවිජ්ජාතප්පක්ඛියධම්මෙසු තණ්හා ලොභො, අවිජ්ජා මොහො, අවිජ්ජාය සම්පයුත්තො ලොභිතෙ සති පුබ්බො විය තණ්හාය සති සිජ්ඣමානො ආඝාතො දොසො, ඉති තීහි අකුසලමූලෙහි ගහිතෙහි, තප්පටිපක්ඛතො මඤ්ඤනාපටික්ඛෙපපරිඤ්ඤාගහණාදීහි ච කුසලමූලානි සිද්ධානියෙව හොන්ති. ඉධාපි ‘‘ලොභො සබ්බානි වා සාසවකුසලාකුසලමූලානි සමුදයසච්චං, තෙහි නිබ්බත්තා, තෙසං අධිට්ඨානගොචරභූතා ච උපාදානක්ඛන්ධා දුක්ඛසච්ච’’න්තිආදිනා සච්චයොජනා වෙදිතබ්බා. ඵලං පනෙත්ථ තයො විමොක්ඛා, තීහි පන අකුසලමූලෙහි තිවිධදුච්චරිත-සංකිලෙසමල-විසමඅකුසල-සඤ්ඤා-විතක්කාදිවසෙන අකුසලපක්ඛො නෙතබ්බො. තථා තීහි කුසලමූලෙහි තිවිධසුචරිත-සමකුසල-සඤ්ඤා-විතක්ක-සද්ධම්ම-සමාධි-විමොක්ඛමුඛ-විමොක්ඛා-දිවසෙන කුසලපක්ඛො නෙතබ්බොති. අයං **තිපුක්ඛලස්ස නයස්ස භූමි**.

3. සීහවික්කීළිතනයවණ්ණනා

තථා වුත්තනයෙන සරූපතො පරියායතො ච ගහිතෙසු තණ්හාවිජ්ජාතප්පක්ඛියධම්මෙසු විසෙසතො තණ්හාදිට්ඨීනං වසෙන අසුභෙ ‘‘සුභ’’න්ති , දුක්ඛෙ ‘‘සුඛ’’න්ති ච විපල්ලාසා, අවිජ්ජාදිට්ඨීනං වසෙන අනිච්චෙ ‘‘නිච්ච’’න්ති, අනත්තනි ‘‘අත්තා’’ති ච විපල්ලාසා වෙදිතබ්බා. තෙසං පටිපක්ඛතො මඤ්ඤනාපටික්ඛෙපපරිඤ්ඤාගහණාදිසිද්ධෙහි සතිවීරියසමාධිපඤ්ඤින්ද්‍රියෙහි චත්තාරි සතිපට්ඨානානි සිද්ධානෙව හොන්ති. තත්ථ චතූහි ඉන්ද්‍රියෙහි චත්තාරො පුග්ගලා නිද්දිසිතබ්බා. කථං? දුවිධො හි තණ්හාචරිතො මුදින්ද්‍රියො තික්ඛින්ද්‍රියොති, තථා දිට්ඨිචරිතො. තෙසං පඨමො අසුභෙ ‘‘සුභ’’න්ති විපරියාසග්ගාහී සතිබලෙන යථාභූතං කායසභාවං සල්ලක්ඛෙන්තො තං විපල්ලාසං සමුග්ඝාටෙත්වා සම්මත්තනියාමං ඔක්කමති. දුතියො අසුඛෙ ‘‘සුඛ’’න්ති විපරියාසග්ගාහී ‘‘උප්පන්නං කාමවිතක්කං නාධිවාසෙතී’’තිආදිනා (දී. නි. 3.310; ම. නි. 1.26; අ. නි. 4.14, 114; අ. නි. 6.58) වුත්තෙන වීරියසංවරභූතෙන වීරියබලෙන තං විපල්ලාසං විධමෙන්තො සම්මත්තනියාමං ඔක්කමති. තතියො අනිච්චෙ ‘‘නිච්ච’’න්ති අයාථාවග්ගාහී සමාධිබලෙන සමාහිතචිත්තො සඞ්ඛාරානං ඛණිකභාවසල්ලක්ඛණෙන තං විපල්ලාසං සමුග්ඝාටෙන්තො අරියභූමිං ඔක්කමති. චතුත්ථො සන්තතිසමූහකිච්චාරම්මණඝනවඤ්චිතතාය ඵස්සාදිධම්මපුඤ්ජමත්තෙ අනත්තනි ‘‘අත්තා’’ති මිච්ඡාභිනිවෙසී චතුකොටිකසුඤ්ඤතාමනසිකාරෙන තං මිච්ඡාභිනිවෙසං විද්ධංසෙන්තො සාමඤ්ඤඵලං සච්ඡිකරොති.

ඉධාපි සුභසඤ්ඤාසුඛසඤ්ඤාහි චතූහිපි වා විපල්ලාසෙහි සමුදයසච්චං, තෙසං අධිට්ඨානාරම්මණභූතා පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා දුක්ඛසච්චන්තිආදිනා සච්චයොජනා වෙදිතබ්බා. ඵලං පනෙත්ථ චත්තාරි සාමඤ්ඤඵලානි, චතූහි චිත්තවිපල්ලාසෙහි චතුරාසවොඝ-යොග-කායගන්ථ-අගති-තණ්හුප්පාද-සල්ලුපාදාන-විඤ්ඤාණට්ඨිති-අපරිඤ්ඤාදිවසෙන අකුසලපක්ඛො නෙතබ්බො. තථා චතූහි සතිපට්ඨානෙහි චතුබ්බිධඣාන-විහාරාධිට්ඨාන-සුඛභාගියධම්ම-අප්පමඤ්ඤා-සම්මප්පධාන-ඉද්ධිපාදා- දිවසෙන වොදානපක්ඛො නෙතබ්බොති. අයං **සීහවික්කීළිතස්ස නයස්ස භූමි**.

4-5. දිසාලොචන-අඞ්කුසනයද්වයවණ්ණනා

ඉමෙසං පන තිණ්ණං අත්ථනයානං සිද්ධියා වොහාරෙන නයද්වයං සිද්ධමෙව හොති. තථා හි අත්ථනයානං දිසාභූතධම්මානං සමාලොචනං **දිසාලොචනං,** තෙසං සමානයනං **අඞ්කුසොති** පඤ්චපි නයා නියුත්තාති වෙදිතබ්බා.

පඤ්චවිධනයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සාසනපට්ඨානවණ්ණනා

ඉදඤ්ච සුත්තං සොළසවිධෙ සුත්තන්තපට්ඨානෙ සංකිලෙසනිබ්බෙධාසෙක්ඛභාගියං, සබ්බභාගියමෙව වා ‘‘සබ්බධම්මමූලපරියාය’’න්ති එත්ථ සබ්බධම්මග්ගහණෙන ලොකියකුසලානම්පි සඞ්ගහිතත්තා. අට්ඨවීසතිවිධෙන පන සුත්තන්තපට්ඨානෙ ලොකියලොකුත්තරසබ්බධම්මාධිට්ඨානං ඤාණඤෙය්‍යං දස්සනභාවනං සකවචනං විස්සජ්ජනීයං කුසලාකුසලං අනුඤ්ඤාතං පටික්ඛිත්තං චාති වෙදිතබ්බං.

නෙත්තිනයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

මූලපරියායසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

2. සබ්බාසවසුත්තවණ්ණනා

14. **අපුබ්බපදවණ්ණනාති** අත්ථසංවණ්ණනාවසෙන හෙට්ඨා අග්ගහිතතාය අපුබ්බස්ස අභිනවස්ස පදස්ස වණ්ණනා අත්ථවිභජනා. ''හිත්වා පුනප්පුනාගතමත්ථ''න්ති හි වුත්තං. **නිවාසට්ඨානභූතා** භූතපුබ්බනිවාසට්ඨානභූතා, නිවාසට්ඨානෙ වා භූතා නිබ්බත්තා **නිවාසට්ඨානභූතා,** තත්ථ මාපිතාති අත්ථො. **යථා කාකන්දී මාකන්දී කොසම්බීති** යථා කාකන්දස්ස ඉසිනො නිවාසට්ඨානෙ මාපිතා නගරී කාකන්දී, මාකන්දස්ස නිවාසට්ඨානෙ මාපිතා මාකන්දී, කුසම්බස්සනිවාසට්ඨානෙ මාපිතා කොසම්බීති වුච්චති, එවං සාවත්ථීති දස්සෙති. උපනෙත්වා සමීපෙ කත්වා භුඤ්ජිතබ්බතො **උපභොගො,** සවිඤ්ඤාණකවත්ථු. පරිතො සබ්බදා භුඤ්ජිතබ්බතො **පරිභොගො,** නිවාසනපාරුපනාදි අවිඤ්ඤාණකවත්ථු. **සබ්බමෙත්ථ අත්ථීති** නිරුත්තිනයෙන සාවත්ථී-සද්දසිද්ධිමාහ. **සත්ථසමායොගෙති** සත්ථස්ස නගරියා සමාගමෙ, සත්ථෙ තං නගරං උපගතෙති අත්ථො. **පුච්ඡිතෙ** සත්ථිකජනෙහි.

සමොහිතන්ති සන්නිචිතං. රම්මන්ති අන්තො බහි ච භූමිභාගසම්පත්තියා චෙව ආරාමුය්‍යානසම්පත්තියා ච රමණීයං. **දස්සනෙය්‍යන්ති** විසිඛාසන්නිවෙසසම්පත්තියා චෙව පාසාදකූටාගාරාදිසම්පත්තියා ච දස්සනීයං පස්සිතබ්බයුත්තං. උපභොගපරිභොගවත්ථුසම්පත්තියා චෙව නිවාසසුඛතාය ච නිබද්ධවාසං වසන්තානං ඉතරෙසඤ්ච සත්තානං මනං රමෙතීති **මනොරමං. දසහි සද්දෙහීති** හත්ථිසද්දො, අස්ස-රථ-භෙරි-සඞ්ඛ-මුදිඞ්ග-වීණා-ගීත සම්මතාළසද්දො, අස්නාථ-පිවථ-ඛාදථාති-සද්දොති ඉමෙහි දසහි සද්දෙහි. **අවිවිත්තන්ති** න විවිත්තං, සබ්බකාලං සොසිතන්ති අත්ථො.

වුද්ධිං වෙපුල්ලතං පත්තන්ති තන්නිවාසී සත්තවුද්ධියා වුද්ධිං, තාය පරිවුද්ධිතායෙව විපුලභාවං පත්තං, බහුජනං ආකිණ්ණමනුස්සන්ති අත්ථො. විත්තූපකරණසමිද්ධියා **ඉද්ධං.** සබ්බකාලං සුභික්ඛභාවෙන **ඵීතං.** අන්තමසො විසාසාදෙ උපාදාය සබ්බෙසං කපණද්ධිකවනිබ්බකයාචකානම්පි ඉච්ඡි තත්ථනිප්ඵත්තියා මනුඤ්ඤං ජාතං, පගෙව ඉස්සරියෙ ඨිතානන්ති දස්සනත්ථං පුන **''මනොරම''**න්ති වුත්තං. **අළකමන්දාවාති** ආටානාටාදීසු දසසු වෙස්සවණමහාරාජස්ස නගරීසු අළකමන්දා නාම එකා නගරී, යා ලොකෙ අළාකා එව වුච්චති . සා යථා පුඤ්ඤකම්මීනං ආවාසභූතා ආරාමරාමණෙය්‍යකාදිනා සොභග්ගප්පත්තා, එවං සාවත්ථීපීති වුත්තං ''අළකමන්දාවා''ති. **දෙවානන්ති** වෙස්සවණපක්ඛියානං චාතුමහාරාජිකදෙවානං.

ජිනාතීති ඉමිනා සොත-සද්දො විය කත්තුසාධනො ජෙත-සද්දොති දස්සෙති. **රඤ්ඤාති** පසෙනදිකොසලරාජෙන. රාජගතං ජයං ආරොපෙත්වා කුමාරො ජිතවාති ජෙතොති වුත්තො. **මඞ්ගලකම්‍යතායාති**ආදිනා ''ජෙය්‍යො''ති එතස්මිං අත්ථෙ ''ජෙතො''ති වුත්තන්ති දස්සෙති. **සබ්බකාමසමිද්ධිතායාති** සබ්බෙහි උපභොගපරිභොගවත්ථූහි ඵීතභාවෙන විභවසම්පන්නතායාති අත්ථො. සමිද්ධාපි මච්ඡරිනො කිඤ්චි න දෙන්තීති ආහ **''විගතමලමච්ඡෙරතායා''**ති, රාගදොසාදිමලානඤ්චෙව මච්ඡරියස්ස ච අභාවෙනාති අත්ථො. සමිද්ධා අමච්ඡරිනොපි ච කරුණාසද්ධාදිගුණවිරහිතා අත්තනො සන්තකං පරෙසං න දදෙය්‍යුන්ති ආහ **''කරුණාදිගුණසමඞ්ගිතාය වා''**ති. **තෙනාති** අනාථානං පිණ්ඩදානෙන. සද්දත්ථතො පන දාතබ්බභාවෙන සබ්බකාලං උපට්ඨපිතො අනාථානං පිණ්ඩො එතස්ස අත්ථීති **අනාථපිණ්ඩිකො. පඤ්චවිධසෙනාසනඞ්ගසම්පත්තියාති** ''නාතිදූරං නච්චාසන්නං ගමනාගමනසම්පන්න''න්ති එකං අඞ්ගං, ''දිවා අප්පාකිණ්ණං රත්තිං අප්පසද්දං අප්පනිග්ඝොස''න්ති එකං, ''අප්පඩංසමකසවාතාතපසරීසපසම්ඵස්ස''න්ති එකං, ''තස්මිං ඛො පන සෙනාසනෙ විහරන්තස්ස අප්පකසිරෙන උප්පජ්ජන්ති චීවර…පෙ…. පරික්ඛාරා''ති එකං, ''තස්මිං ඛො පන සෙනාසනෙ ථෙරා භික්ඛූ විහරන්ති බහුස්සුතා''ති එකං, එවමෙතෙහි පඤ්චවිධසෙනාසනඞ්ගෙහි සම්පන්නතාය. යදි ජෙතවනං තථං අනාථපිණ්ඩිකස්ස ආරාමොති ආහ **''සො හී''**තිආදි.

කීතකාලතො පට්ඨාය අනාථපිණ්ඩිකස්සෙව තං වනං, අථ කස්මා උභින්නං පරිකිත්තනන්ති ආහ **''ජෙතවනෙ''**තිආදි. ''යදිපි සො භූමිභාගො කොටිසන්ථරෙන මහාසෙට්ඨිනා කීතො, රුක්ඛා පන ජෙතෙන න වික්කීතාති ජෙතවනන්ති වත්තබ්බතං ලභී''ති වදන්ති.

කස්මා ඉදං සුත්තමභාසීති කථෙතුකම්‍යතාය සුත්තනික්ඛෙපං පුච්ඡති. සාමඤ්ඤතො හි භගවතො දෙසනාකාරණං පාකටමෙවාති. කො පනායං සුත්තනික්ඛෙපොති? අත්තජ්ඣාසයො. පරෙහි අනජ්ඣිට්ඨො එව හි භගවා අත්තනො අජ්ඣාසයෙන ඉමං සුත්තං දෙසෙතීති ආචරියා. යස්මා පනෙස භික්ඛූනං උපක්කිලිට්ඨචිත්තතං විදිත්වා ''ඉමෙ භික්ඛූ ඉමාය දෙසනාය උපක්කිලෙසවිසොධනං කත්වා ආසවක්ඛයාය පටිපජ්ජිස්සන්තී''ති අයං දෙසනා ආරද්ධා, තස්මා පරජ්ඣාසයොති අපරෙ. උභයම්පි පන යුත්තං. අත්තජ්ඣාසයාදීනඤ්හි සංසග්ගභෙදස්ස සම්භවො හෙට්ඨා දස්සිතොවාති. **තෙසං භික්ඛූනන්ති** තදා ධම්මපටිග්ගාහකභික්ඛූනං. **උපක්කිලෙසවිසොධනන්ති** සමථවිපස්සනුපක්කිලෙසතො චිත්තස්ස විසොධනං. පඨමඤ්හි භගවා අනුපුබ්බිකථාදිනා පටිපත්තියා සංකිලෙසං

නීහරිත්වා පච්ඡා සාමුක්කංසිකං දෙසනං දෙසෙති ඛෙත්තෙ ඛාණුකණ්ටකගුම්බාදිකෙ අවහරිත්වා කසනං විය, තස්මා කම්මට්ඨානමෙව අවත්වා ඉමාය අනුපුබ්බියා දෙසනා පවත්තාති අධිප්පායො.

සංවරභූතන්ති සීලසංවරාදිසංවරභූතං සංවරණසභාවං කාරණං, තං පන අත්ථතො දස්සනාදි එවාති වෙදිතබ්බං. **සංවරිතාති** පවත්තිතුං අප්පදානවසෙන සම්මා, සබ්බථා වා වාරිතා. එවංභූතා ච යස්මා පවත්තිද්වාරපිධානෙන පිහිතා නාම හොන්ති, තස්මා වුත්තං **"විදහිතා හුත්වා"**ති. එවං අච්චන්තිකස්ස සංවරස්ස කාරණභූතං අනච්චන්තිකං සංවරං දස්සෙත්වා ඉදානි අච්චන්තිකමෙව සංවරං දස්සෙන්තො යස්මිං දස්සනාදිම්හි සති උප්පජ්ජනාරහා ආසවා න උප්පජ්ජන්ති, සො තෙසං අනුප්පාදො නිරොධො ඛයො පහානන්ති ච වුච්චමානො අත්ථතො අප්පවත්තිමත්තන්ති තස්ස ච දස්සනාදි කාරණන්ති ආහ **"යෙන කාරණෙන අනුප්පාදනිරොධසඞ්ඛාතං ඛයං ගච්ඡන්ති පහීයන්ති නප්පවත්තන්ති, තං කාරණන්ති අත්ථො"**ති.

චක්ඛුතොපි...පෙ.... මනතොපීති (ධ. ස. මූලටී. 14-19) චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදිවීථීසු තදනුගතමනොවිඤ්ඤාණවීථීසු ච කිඤ්චාපි කුසලාදීනම්පි පවත්ති අත්ථි, කාමාසවාදයො එව පන වණතො යූසං විය පග්ඝරණකඅසුචිභාවෙන සන්දන්ති, තස්මා තෙ එව **"ආසවා"**ති වුච්චන්ති. තත්ථ හි පග්ඝරණඅසුචිම්හි නිරුළ්හො ආසව-සද්දොති. **ධම්මතො යාව ගොත්‍රභුන්ති** තතො පරං මග්ගඵලෙසු අප්පවත්තනතො වුත්තං. එතෙ හි ආරම්මණවසෙන ධම්මෙ ගච්ඡන්තා තතො පරං න ගච්ඡන්ති. නනු තතො පරං භවඞ්ගාදීනිපි ගච්ඡන්තීති චෙ? න, තෙසම්පි පුබ්බෙ ආලම්බිතෙසු ලොකියධම්මෙසු සාසවභාවෙන අන්තොගධත්තා තතො පරතාභාවතො. එත්ථ ච ගොත්‍රභුවචනෙන ගොත්‍රභුවොදානඵලසමාපත්තිපුරෙචාරිකපරිකම්මානි වුත්තානීති වෙදිතබ්බානි. පඨමමග්ගපුරෙචාරිකමෙව වා ගොත්‍රභු අවධිනිදස්සනභාවෙන ගහිතං, තතො පරං පන මග්ගඵලසමානතාය අඤ්ඤෙසු මග්ගෙසු මග්ගවීථියං සමාපත්තිවීථියං නිරොධානන්තරඤ්ච පවත්තමානෙසු ඵලෙසු නිබ්බානෙ ච ආසවානං පවත්ති නිවාරිතාති වෙදිතබ්බං. **සවන්තීති** ගච්ඡන්ති, ආරම්මණකරණවසෙන පවත්තන්තීති අත්ථො. අවධිඅත්ථො ආ-කාරො, අවධි ච මරියාදාභිවිධිභෙදතො දුවිධො. තත්ථ මරියාදං කිරියං බහි කත්වා පවත්තති යථා ''ආපාටලිපුත්තා වුට්ඨො දෙවො''ති. අභිවිධි පන කිරියං බ්‍යාපෙත්වා පවත්තති යථා ''ආභවග්ගා භගවතො යසො පවත්තතී''ති. අභිවිධිඅත්ථො චායං ආ-කාරො ඉධ ගහිතොති වුත්තං **"අන්තොකරණත්ථො"**ති.

මදිරාදයොති ආදි-සද්දෙන සින්ධවකාදම්බරිකාපොතිකාදීනං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. **චිරපාරිවාසියට්ඨො** චිරපරිවුත්ථතා පුරාණභාවො. **අවිජ්ජා නාහොසීතිආදීති** එත්ථ **ආදි**-සද්දෙන ''පුරිමා, භික්ඛවෙ, කොටි න පඤ්ඤායති භවතණ්හාය''ති (අ. නි. 10.62) ඉදං සුත්තං සඞ්ගහිතං. අවිජ්ජාසවභවාසවානං චිරපරිවුත්ථතාය දස්සිතාය තබ්භාවභාවිනො කාමාසවස්ස චිරපරිවුත්ථතා දස්සිතාව හොති. අඤ්ඤෙසු ච යථාවුත්තෙ ධම්මෙ ඔකාසඤ්ච ආරම්මණං කත්වා පවත්තමානෙසු මානාදීසු විජ්ජමානෙසු අත්තත්තනියාදිග්ගාහවසෙන අභිබ්‍යාපනං මදකරණවසෙන ආසවසදිසතා ච එතෙසංයෙව, න අඤ්ඤෙසන්ති එතෙස්වෙව ආසව-සද්දො නිරුළ්හොති දට්ඨබ්බො. න චෙත්ථ දිට්ඨාසවො නාගතොති ගහෙතබ්බං භවතණ්හාය විය භවදිට්ඨියාපි භවාසවග්ගහණෙනෙව ගහිතත්තා. **ආයතං** අනාදිකාලිකත්තා. **පසවන්තීති** ඵලන්ති. න හි තං කිඤ්චි සංසාරදුක්ඛං අත්ථි, යං ආසවෙහි විනා උප්පජ්ජෙය්‍ය. **පුරිමානි චෙත්ථාති** එත්ථ එතෙසු චතූසු අත්ථවිතප්පෙසු පුරිමානි තීණි. **යත්ථාති** යෙසු සුත්තාභිධම්මපදෙසෙසු. **තත්ථ යුජ්ජන්ති** කිලෙසෙසුයෙව යථාවුත්තස්ස අත්ථත්තයස්ස සම්භවතො. **පච්ඡිමං** ''ආයතං වා සංසාරදුක්ඛං සවන්තී''ති වුත්තනිබ්බචනං. **කම්මෙපි යුජ්ජති** දුක්ඛප්පසවනස්ස කිලෙසකම්මසාධාරණත්තා.

දිට්ඨධම්මා වුච්චන්ති පච්චක්ඛභූතා ඛන්ධා, දිට්ඨධම්මෙ භවා **දිට්ඨධම්මිකා. විවාදමූලභූතාති** විවාදස්ස මූලකාරණභූතා කොධූපනාහ-මක්ඛ-පළාස-ඉස්සා-මච්ඡරිය-මායා-සාඨෙය්‍ය-ථම්භ-සාරම්භ-මානාතිමානා.

යෙන දෙවූපපත්‍යස්සාති යෙන කම්මකිලෙසප්පකාරෙන ආසවෙන දෙවෙසු උපපත්ති නිබ්බත්ති අස්ස මය්හන්ති සම්බන්ධො. **ගන්ධබ්බො වා විහඞ්ගමො** ආකාසචාරී අස්සන්ති විභත්තිං පරිණාමෙත්වා යොජෙතබ්බං. එත්ථ ච යක්ඛගන්ධබ්බතාය විනිමුත්තා සබ්බා දෙවගති දෙවග්ගහණෙන ගහිතා. **අවසෙසා ච අකුසලා ධම්මාති** අකුසලකම්මතො අවසෙසා අකුසලා ධම්මා ආසවාති ආගතාති සම්බන්ධො.

පටිඝාතායාති පටිසෙධනාය. **පරූපවා...පෙ.... උපද්දවාති** ඉදං යදි භගවා සික්ඛාපදං න පඤ්ඤපෙය්‍ය, තතො අසද්ධම්මප්පටිසෙවනඅදින්නාදානපාණාතිපාතාදිහෙතු යෙ උප්පජ්ජෙය්‍යුං පරූපවාදාදයො දිට්ඨධම්මිකා නානප්පකාරා අනත්ථා, යෙ ච තන්නිමිත්තා එව නිරයාදීසු නිබ්බත්තස්ස පඤ්චවිධබන්ධනකම්මකාරණාදිවසෙන මහාදුක්ඛානුභවාදිප්පකාරා අනත්ථා, තෙ සන්ධාය වුත්තං. **තෙ පනෙතෙති** එතෙ කාමරාගාදිකිලෙස-තෙභූමකකම්මපරූපවාදාදිඋපද්දවප්පකාරා ආසවා. **යත්ථාති** යස්මිං විනයාදිපාළිපදෙසෙ. **යථාති** යෙන දුවිධාදිප්පකාරෙන අඤ්ඤෙසු ච සුත්තන්තෙසු ආගතාති සම්බන්ධො.

නිරයං ගමෙන්තීති **නිරයගාමිනියා. ඡක්කනිපාතෙ** ආහුනෙය්‍යසුත්තෙ. තත්ථ හි ආසවා ඡධා ආගතා ආසව-සද්දාභිධෙය්‍යස්ස අත්ථස්ස පභෙදොපචාරෙන ආසව-පදෙ පභෙදොති වුත්තො, කොට්ඨාසත්ථො වා පද-සද්දොති **ආසවපදෙති** ආසවප්පකාරෙ සද්දකොට්ඨාසෙ අත්ථකොට්ඨාසෙ වාති අත්ථො.

තථා හීති තස්මා සංවරණං පිදහනං පවත්තිතුං අප්පදානං, තෙනෙව කාරණෙනාති අත්ථො. සීලාදිසංවරෙ අධිප්පෙතෙ පවත්තිතුං අප්පදානවසෙන ථකනභාවසාමඤ්ඤතො **ද්වාරං සංවරිත්වාති** ගෙහද්වාරසංවරණම්පි උදාහටං. **සීලසංවරොති**ආදි හෙට්ඨා මූලපරියායවණ්ණනාය වුත්තම්පි ඉමස්ස සුත්තස්ස අත්ථවණ්ණනං පරිපුණ්ණං කත්වා වත්තුකාමො පුන වදති. යුත්තං තාව සීලසතිඤාණානං සංවරත්ථො පාළියං තථා ආගතත්තා, ඛන්තිවීරියානං පන කථන්ති ආහ **"තෙසඤ්චා"**තිආදි. තස්සත්ථො – යදිපි "ඛමො හොති…පෙ.… සීතස්ස උප්පන්නං කාමවිතක්කං නාධිවාසෙතී"තිආදිනිද්දෙසෙ ඛන්තිවීරියානං සංවරපරියායො නාගතො, උද්දෙසෙ පන සබ්බාසවසංවරපරියායන්ති සංවරපරියායෙන ගහිතත්තා අත්ථෙව තෙසං සංවරභාවොති.

පුබ්බෙ සීලසතිඤාණානං පාඨන්තරෙන සංවරභාවො දස්සිතොති ඉදානි තං ඉමිනාපි සුත්තෙන ගහිතභාවං දස්සෙතුං **"අපිචා"**තිආදි වුත්තං. **ඛන්තිවීරියසංවරා වුත්තායෙව** "ඛමො හොති සීතස්සා"තිආදිනා (ම. නි. 1.14) පාළියා දස්සනවසෙන. **"තඤ්ච අනාසනං, තඤ්ච අගොචර"න්ති අයං පනෙත්ථ සීලසංවරොති** තඤ්ච "යථාරූපෙ"තිආදිනා වුත්තං අයුත්තං අනියතවත්ථුකං රහො පටිච්ඡන්නාසනං, තඤ්ච යථාවුත්තං අයුත්තං වෙසියාදිගොචරං, "පටිසඞ්ඛායොනිසො පරිවජ්ජෙතී"ති ආගතං යං පරිවජ්ජනං, අයං පන එත්ථ එතස්මිං සුත්තෙ ආගතො සීලසංවරොති අත්ථො. අනාසනපරිවජ්ජනෙන හි අනාචාරපරිවජ්ජනං වුත්තං, අනාචාරාගොචරපරිවජ්ජනං චාරිත්තසීලතායසීලසංවරො. තථා හි භගවතා "පාතිමොක්ඛසංවරසංවුතො විහරතී"ති (විභ. 508) සීලසංවරවිභජනෙ ආචාරගොචරසම්පත්තිං දස්සෙන්තෙන "අත්ථි අනාචාරො, අත්ථි අගොචරො"තිආදිනා (විභ. 513, 514) අනාචාරාගොචරා විභජිත්වා දස්සිතා. ඉදඤ්ච එකදෙසෙන සමුදායනිදස්සනං දට්ඨබ්බං සමුද්දපබ්බතනිදස්සනං විය.

සබ්බත්ථ පටිසඞ්ඛා ඤාණසංවරොති එත්ථ "යොනිසොමනසිකාරො, පටිසඞ්ඛා ඤාණසංවරො"ති වත්තබ්බං . න හි දස්සනපහාතබ්බනිද්දෙසෙ පටිසඞ්ඛාගහණං අත්ථි, "යොනිසො මනසි කරොතී"ති පන වුත්තං. යොනිසොමනසිකරණම්පි අත්ථතො පටිසඞ්ඛා ඤාණසංවරමෙවාති එවං පන අත්ථෙ ගය්හමානෙ යුත්තමෙතං සියා. කෙචි පන "යත්ථ යත්ථ 'ඉධ පටිසඞ්ඛා යොනිසො'ති ආගතං , තං සබ්බං සන්ධාය 'සබ්බත්ථ පටිසඞ්ඛා ඤාණසංවරො'ති වුත්ත"න්ති වදන්ති. තෙසං මතෙන "ඉදං දුක්ඛන්ති යොනිසො මනසි කරොතී"තිආදිකස්ස ඤාණසංවරෙන ච අසඞ්ගහො සියා, "දස්සනං පටිසෙවනා භාවනා ච ඤාණසංවරො"ති ච වචනං විරුජ්ඣෙය්‍ය, තස්මා වුත්තනයෙනෙවෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. "සබ්බත්ථ පටිසඞ්ඛා ඤාණසංවරො"ති ඉමිනා සත්තසුපි ඨානෙසු යං ඤාණං, සො ඤාණසංවරොති පරිවජ්ජනාදිවසෙන වුත්තා සීලාදයො සීලසංවරාදයොති අයමත්ථො දස්සිතො. එවං සති සංවරානං සඞ්කරො විය හොතීති තෙ අසඞ්කරතො දස්සෙතුං **"අග්ගහිතග්ගහණෙනා"**ති වුත්තං පරිවජ්ජනවිසෙසසංවරාධිවාසනවිනොදනානං සීලසංවරාදිභාවෙන ගහිතත්තා, තථා අග්ගහිතානං ගහණෙනාති අත්ථො. තෙ පන අග්ගහිතෙ සරූපතො දස්සෙන්තො **"දස්සනං පටිසෙවනා භාවනා"**ති ආහ.

එතෙන සීලසංවරාදිනා කරණභූතෙන, කාරණභූතෙන වා. **ධම්මාති** කුසලාකුසලධම්මා. සීලසංවරාදිනා හි සහජාතකොටියා, උපනිස්සයකොටියා වා පච්චයභූතෙන අනුප්පන්නා කුසලා ධම්මා **උප්පත්තිං ගච්ඡන්ති** උප්පජ්ජන්ති, තථා අනිරුද්ධා අකුසලා ධම්මා නිරොධං ගච්ඡන්ති නිරුජ්ඣන්තීති අත්ථො. පාළියං පන "අනුප්පන්නා චෙව ආසවා න උප්පජ්ජන්ති, උප්පන්නා ච ආසවා පහීයන්තී"ති අකුසලධම්මානං අනුප්පාදපහානානි එව වුත්තානි, න කුසලධම්මානං උප්පාදාදයොති? නයිදමෙවං දට්ඨබ්බං, "යොනිසො ච ඛො, භික්ඛවෙ, මනසිකරොතො"තිආදිනා කුසලධම්මානම්පි උප්පත්ති පකාසිතාව ආසවසංවරණස්ස පධානභාවෙන ගහිතත්තා. තථා හි පරියොසානෙපි "යෙ ආසවා දස්සනා පහාතබ්බා, තෙ දස්සනා පහීනා හොන්තී"තිආදිනා (ම. නි. 1.28) ආසවප්පහානමෙව පධානං කත්වා නිගමිතං.

15. **ජානතො පස්සතොති** එත්ථ දස්සනම්පි පඤ්ඤාචක්ඛුනාව දස්සනං අධිප්පෙතං, න මංසචක්ඛුනා දිබ්බචක්ඛුනා වාති ආහ **"ද්වෙපි පදානි එකත්ථානී"**ති. **එවං සන්තෙපීති** පදද්වයස්ස එකත්ථත්තෙපි. **ඤාණලක්ඛණන්ති** ඤාණස්ස සභාවං, විසයස්ස යථාසභාවාවබොධනන්ති අත්ථො. තෙනාහ **"ජානනලක්ඛණඤ්හි ඤාණ"**න්ති. **ඤාණප්පභාවන්ති** ඤාණානුභාවං, ඤාණකිච්චං විසයොභාසනන්ති අත්ථො. තෙනෙවාහ **"ඤාණෙන විවටෙ ධම්මෙ"**ති. **"ජානතො පස්සතො"**ති ච ජානනදස්සනමුඛෙන පුග්ගලාධිට්ඨානා දෙසනා පවත්තාති ආහ **"ඤාණලක්ඛණං ඤාණප්පභාවං උපාදාය පුග්ගලං නිද්දිසතී"**ති. **ජානතො පස්සතොති** "යොනිසො ච මනසිකාරං අයොනිසො ච මනසිකාර"න්ති වක්ඛමානත්තා යොනිසොමනසිකාරවිසයජානනං, අයොනිසොමනසිකාරවිසයදස්සනං. තඤ්ච ඛො පන නෙසං ආසවානං ඛයූපායසභාවස්ස අධිප්පෙතත්තා උප්පාදනානුප්පාදනවසෙන න ආරම්මණමත්තෙනාති අයමත්ථො යුත්තොති ආහ **"යොනිසොමනසිකාරං…පෙ.… අයමෙත්ථ සාරො"**ති.

"ජානතො"ති වත්වා ජානනඤ්ච අනුස්සවාකාරපටිවිතක්කමත්තවසෙන න ඉධාධිප්පෙතං, අථ ඛො රූපාදි විය චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන යොනිසොමනසිකාරායොනිසොමනසිකාරෙ පච්චක්ඛෙ කත්වා තෙසං උප්පාදවසෙන දස්සනන්ති ඉමමත්ථං විභාවෙතුං "පස්සතො"ති වුත්තන්ති එවං වා එත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. අඤ්ඤත්ථාපි හි "එවං ජානතො එවං පස්සතො (ඉතිවු. 102), ජානං ජානාති පස්සං පස්සති (ම. නි. 1.203), එවං ජානන්තා එවං පස්සන්තා (ම. නි. 1.407), අජානතං අපස්සත"න්ති ච ආදීසු ඤාණකිච්චස්ස සාමඤ්ඤවිසෙසදීපනවසෙනෙතං පදද්වයං ආගතන්ති. **කෙචීති** අභයගිරිවාසිසාරසමාසාචරියා. තෙ හි "සමාධිනා ජානතො විපස්සනාය පස්සතො ජානං ජානාති පස්සං පස්සති, එවං ජානනා සමථො, පස්සනා විපස්සනා"ති ච ආදිනා පපඤ්චෙන්ති. **තෙති පපඤ්චා. ඉමස්මිං අත්ථෙති**

‘‘ජානතො’’තිආදිනයප්පවත්තෙ ඉමස්මිං සුත්තපදඅත්ථෙ නිද්ධාරියමානෙ. **න යුජ්ජන්ති** ජානනදස්සනානං යොනිසොමනසිකාරායොනිසොමනසිකාරවිසයභාවස්ස පාළියං වුත්තත්තා.

ආසවප්පහානං ආසවානං අච්චන්තප්පහානං. සො පන නෙසං අනුප්පාදො සබ්බෙන සබ්බං ඛීණතා අභාවො එවාති ආහ **‘‘ආසවානං අච්චන්තඛයමසමුප්පාදං ඛීණාකාරං නත්ථිභාව’’**න්ති. **උජුමග්ගානුසාරිනොති** කිලෙසවඞ්කස්ස කායවඞ්කාදිනඤ්ච පහානෙන උජුභූතෙ සවිපස්සනෙ හෙට්ඨිමමග්ගෙ අනුස්සරන්තස්ස. තදෙව හිස්ස සික්ඛනං. **ඛයස්මිං පඨමං ඤාණං. තතො අඤ්ඤා අනන්තරාති** ඛයසඞ්ඛාතෙ අග්ගමග්ගෙ තප්පරියාපන්නමෙව ඤාණං පඨමං උප්පජ්ජති , තදනන්තරං පන අඤ්ඤං අරහත්තන්ති. යදිපි ගාථායං ‘‘ඛයස්මිං’’ඉච්චෙව වුත්තං, සමුච්ඡෙදවසෙන පන ආසවෙහි ඛීණොතීති මග්ගො ඛයොති වුච්චතීති ආහ **‘‘මග්ගො ආසවක්ඛයොති වුත්තො’’**ති. **සමණොති** සමිතපාපො අධිප්පෙතො. සො පන ඛීණාසවො හොතීති **‘‘ආසවානං ඛයා’’**ති ඉමස්ස ඵලපරියායතා වුත්තා, නිප්පරියායෙන පන ආසවක්ඛයො මග්ගො, තෙන පත්තබ්බතො ඵලං. එතෙනෙව නිබ්බානස්සපි ආසවක්ඛයභාවො වුත්තොති වෙදිතබ්බො.

‘‘ජානතො පස්සතො’’ති ජානතො එව පස්සතො එවාති එවමෙත්ථ නියමො ඉච්ඡිතො, න අඤ්ඤථා විසෙසාභාවතො අනිට්ඨසාධනතො චාති තස්ස නියමස්ස ඵලං දස්සෙතුං **‘‘නො අජානතො නො අපස්සතො’’**ති වුත්තන්ති ආහ **‘‘යො පන න ජානාති න පස්සති, තස්ස නෙව වදාමීති අත්ථො’’**ති. ඉමිනා දූරීකතායොනිසොමනසිකාරො ඉධාධිප්පෙතො, යොනිසොමනසිකාරො ච ආසවක්ඛයස්ස එකන්තිකකාරණන්ති දස්සෙති. **එතෙනාති** ‘‘නො අජානතො නො අපස්සතො’’ති වචනෙන. **තෙ පටික්ඛිත්තාති** කෙ පන තෙති? ‘‘බාලෙ ච පණ්ඩිතෙ ච සන්ධාවිත්වා සංසරිත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරිස්සන්ති (දී. නි. 1.168; ම. නි. 2.228), අහෙතූ අපච්චයා සත්තා විසුජ්ඣන්තී’’ති (දී. නි. 1.168; ම. නි. 2.227) එවමාදිවාදා. තෙසු හි කෙචි අභිජාතිසඞ්කන්තිමත්තෙන භවසඞ්කන්තිමත්තෙන ච සංසාරසුද්ධිං පටිජානන්ති, අඤ්ඤෙ ඉස්සරපජාපතිකාලාදිවසෙන, තයිදං සබ්බං ‘‘සංසාරාදීහී’’ති එත්ථෙව සඞ්ගහිතන්ති දට්ඨබ්බං.

පුරිමෙන වා පදද්වයෙනාති ‘‘ජානතො, පස්සතො’’ති ඉමිනා පදද්වයෙන. **උපායො වුත්තො** ‘‘ආසවක්ඛයස්සා’’ති අධිකාරතො විඤ්ඤායති. **ඉමිනාති** ‘‘නො අජානතො, නො අපස්සතො’’ති ඉමිනා පදද්වයෙන. අනුපායො එව හි ආසවානං ඛයස්ස යදිදං යොනිසො ච අයොනිසො ච මනසිකාරස්ස අජානනං අදස්සනඤ්ච, තෙන තථත්තාය අප්පටිපත්තිතො මිච්ඡාපටිපත්තිතො ච. නනු ‘‘පස්සතො’’ති ඉමිනා අයොනිසොමනසිකාරො යථා න උප්පජ්ජති, එවං දස්සනෙ අධිප්පෙතෙ පුරිමෙනෙව අනුපායපටිසෙධො වුත්තො හොතීති? න හොති, අයොනිසොමනසිකාරානුප්පාදනස්සපි උපායභාවතො සතිබලෙන සංවුතචක්ඛුන්ද්‍රියාදිතා විය සම්පජඤ්ඤබලෙනෙව නිච්චාදිවසෙන අභූතජානනාභාවො හොතීති. තෙනාහ **‘‘සඞ්ඛෙපෙන…පෙ…. හොතී’’**ති. තත්ථ **සඞ්ඛෙපෙනාති** සමාසෙන, අන්වයතො බ්‍යතිරෙකතො ච විත්ථාරං අකත්වාති අත්ථො. **ඤාණං…පෙ…. දස්සිතං හොති** ‘‘ජානතො’’තිආදිනා ඤාණස්සෙව ගහිතත්තා. යදි එවං ‘‘ස්වායං සංවරො’’තිආදි කථං නීයතීති? ඤාණස්ස පධානභාවදස්සනත්ථං එවමයං දෙසනා කතාති නායං දොසො, තථා අඤ්ඤත්ථාපි ‘‘අරියං වො භික්ඛවෙ සම්මාසමාධිං දෙසෙස්සාමි සඋපනිසං සපරික්ඛාර’’න්ති (ම. නි. 3.136) විත්ථාරො.

දබ්බජාතිකොති දබ්බරූපො. සො හි දුබ්‍යොති වුච්චති ‘‘දුබ්‍යං විනස්සති නාදුබ්‍ය’’න්තිආදීසු. **දබ්බජාතිකො** වා සාරසභාවො, සාරුප්පසීලාචාරොති අත්ථො. යථාහ ‘‘න ඛො දබ්බ දබ්බා එවං නිබ්බෙඨෙන්තී’’ති (පාරා. 384, 391; චූළව. 193). **වත්තසීසෙ ඨත්වාති** වත්තං උත්තමඞ්ගං, ධුරං වා කත්වා. යො හි පරිසුද්ධාජීවො කාතුං අජානන්තානං සබ්‍රහ්මචාරීනං, අත්තනො වා වාතාතපාදිපටිබාහනත්ථං ඡත්තාදීනි කරොති, සො වත්තසීසෙ ඨත්වා කරොති නාම. **පදට්ඨානං න හොතීති න වත්තබ්බා** නාථකරණධම්මභාවෙන උපනිස්සයභාවතො. වුත්තඤ්හි ‘‘යානි තානි සබ්‍රහ්මචාරීනං උච්චාවචානි කිංකරණීයානි, තත්ථ දක්ඛො හොතී’’තිආදි (ම. නි. 1.497).

උපායමනසිකාරොති කුසලධම්මප්පවත්තියා කාරණභූතො මනසිකාරො. **පථමනසිකාරොති** තස්සා එව මග්ගභූතො මනසිකාරො. **අනිච්චාදීසු අනිච්චන්තිආදිනාති** අනිච්චදුක්ඛඅසුභඅනත්තසභාවෙසු ධම්මෙසු ‘‘අනිච්චං දුක්ඛං අසුභං අනත්තා’’තිආදිනා එව නයෙන, අවිපරීතසභාවෙනාති අත්ථො. **සච්චානුලොමිකෙන වාති** සච්චාභිසමයස්ස අනුලොමවසෙන. **චිත්තස්ස ආවට්ටනාතිආදිනා** ආවට්ටනාය පච්චයභූතා තතො පුරිමුප්පන්නා මනොද්වාරිකා කුසලජවනප්පවත්ති ඵලවොහාරෙන තථා වුත්තා. තස්සා හි වසෙන සා කුසලුප්පත්තියා උපනිස්සයො හොති. ආවජ්ජනා හි භවඞ්ගචිත්තං ආවට්ටයතීති **ආවට්ටනා**. අනු අනු ආවට්ටෙතීති **අන්වාවට්ටනා**. භවඞ්ගාරම්මණතො අඤ්ඤං ආභුජතීති **ආභොගො**. සමන්නාහරතීති **සමන්නාහාරො**. තදෙවාරම්මණං අත්තානං අනුබන්ධිත්වා උප්පජ්ජමානං මනසි කරොති ඨපෙතීති **මනසිකාරො. අයං වුච්චතීති** අයං උපායපථමනසිකාරලක්ඛණො යොනිසොමනසිකාරො නාම වුච්චති, යස්ස වසෙන පුග්ගලො දුක්ඛාදීනි සච්චානි ආවජ්ජිතුං සක්කොති . අයොනිසොමනසිකාරෙ **සච්චපටිකූලෙනාති** සච්චාභිසමයස්ස අනනුලොමවසෙන. සෙසං යොනිසොමනසිකාරෙ වුත්තවිපරියායෙන වෙදිතබ්බං.

යුත්තින්ති උපපත්තිසාධනයුත්තිං, හෙතුන්ති අත්ථො. තෙනෙවාහ **‘‘යස්මා’’**තිආදි. **එත්ථාති** ‘‘අයොනිසො භික්ඛවෙ…පෙ…. පහීයන්තී’’ති එතස්මිං පාඨෙ. **තත්ථාති** වාක්‍යොපඤ්ඤාසනං. කස්මා පනෙත්ථ

අයමුද්දෙසනිද්දෙසො පරිවත්තොති චොදනං සන්ධායාහ **"යොනිසො"**තිආදි. තත්ථ මනසිකාරපදං ද්වින්නං සාධාරණන්ති අධිප්පායෙන **"යොනිසො අයොනිසොති ඉමෙහි තාව ද්වීහි පදෙහී"**ති වුත්තං. **යොනිසොති** හි යොනිසොමනසිකාරො, **අයොනිසොති** ච අයොනිසොමනසිකාරො තත්ථ අනුවත්තනතො වක්ඛමානත්තා ච. සතිපි අනත්ථුප්පත්තිසාමඤ්ඤෙ භවාදීසු පුග්ගලස්ස බහුලිසාමඤ්ඤං දස්සෙත්වා තං පරිවත්තිත්වා විසෙසදස්සනත්තං **නාවාදි** උපමාත්තයග්ගහණං දට්ඨබ්බං. **චක්කයන්තං** ආහටසටියන්තන්ති වදන්ති.

අනුප්පන්නාති අනිබ්බත්තා. ආරම්මණවිසෙසවසෙන තස්ස අනුප්පත්ති වෙදිතබ්බා, න රූපාරම්මණාදිආරම්මණසාමඤ්ඤෙන, නාපි ආසවවසෙන. තෙනාහ **"අනනුභූතපුබ්බං ආරම්මණං…පෙ…. අඤ්ඤථා හි අනමතග්ගෙ සංසාරෙ අනුප්පන්නා නාම ආසවා න සන්තී"**ති. **වත්ථුන්ති** සවිඤ්ඤාණකාවිඤ්ඤාණකප්පභෙදං ආසවුප්පත්තිකාරණං. **ආරම්මණං** ආරම්මණපච්චයභූතරූපාදීනි . ඉදානි ආසවවසෙනපි අනුප්පන්නපරියායො ලබ්භතීති දස්සෙතුං **"අනුභූතපුබ්බෙපී"**තිආදි වුත්තං. **පකතිසුද්ධියාති** පුබ්බචරියතො කිලෙසදූරීභාවසිද්ධාය සුද්ධිපකතිතාය. පාළියා උද්දිසනං **උද්දෙසො,** අත්ථකථනං **පරිපුච්ඡා.** අජ්ඣයනං **පරියත්ති,** චීවරසිබ්බාදි **නවකම්මං,** සමථවිපස්සනානුයොගො **යොනිසොමනසිකාරො. තාදිසෙනාති** යාදිසෙන ''මනුඤ්ඤවත්ථූ''තිමනසිකාරාදිනා කාමාසවාදයො සම්භවෙය්‍යුං, තාදිසෙන. ආසවානං වඩ්ඪි නාම පරියුට්ඨානතිබ්බතාය වෙදිතබ්බා, සා ච අභිණ්හුප්පත්තියා බහුලීකාරතොති තෙ ලද්ධාසෙවනා බහුලභාවං පත්තා මද්දන්තා ඵරන්තා ඣාදෙන්තා අන්ධාකාරං කරොන්තා අපරාපරං උප්පජ්ජමානා එකසන්තානනයෙන **"උප්පන්නා පවඩ්ඪන්තී"ති වුච්චන්**ති. තෙන වුත්තං **"පුනප්පුනං උප්පජ්ජමානා උප්පන්නා පවඩ්ඪන්තීති වුච්චන්තී"**ති. **ඉතො අඤ්ඤථාති** ඉතො අපරාපරුප්පන්නානං එකත්තග්ගහණතො අඤ්ඤථා **වඩ්ඪී නාම නත්ථි** ඛණිකභාවතො.

සො ච ජානාතීති ධම්මුද්ධච්චවිග්ගහාභාවමාහ. **කාරකස්සෙවාති** යුත්තයොගස්සෙව. **යස්ස පනාති**ආදිනා අනුද්දෙසිකං කත්වා වුත්තමත්ථං පුරාතනස්ස පුරිසාතිසයස්ස පටිපත්තිදස්සනෙන පාකටතරං කාතුං **"මණ්ඩලාරාමවාසීමහාතිස්සභූතත්ථෙරස්ස වියා"**තිආදි වුත්තං. තඤ්හි සබ්‍රහ්මචාරීනං ආයතිං තථාපටිපත්තිකාරණං හොති, යතො එදිසං වත්ථු වුච්චති. **තස්මිං යෙවාති** මණ්ඩලාරාමෙයෙව. **ආචරියං ආපුච්ඡිත්වාති** අත්තනො උද්දෙසාචරියං කම්මට්ඨානග්ගහණත්ථං ගන්තුං ආපුච්ඡිත්වා. **ආචරියං වන්දිත්වාති** කම්මට්ඨානදායකං මහාරක්ඛිතත්ථෙරං වන්දිත්වා. **උද්දෙසමග්ගන්ති** යථාආරද්ධං උද්දෙසපබන්ධං. තදා කිර මුඛපාඨෙනෙව බහූ එකජ්ඣං උද්දිසාපෙත්වා මනොසජ්ඣායවසෙන ධම්මං සජ්ඣායන්ති. තත්ථායං ථෙරො පඤ්ඤවන්තතාය උද්දෙසං ගණ්හන්තානං භික්ඛූනං ධොරය්හො, සො ''ඉදානාහං අනාගාමී, කිං මය්හං උද්දෙසෙනා''ති සඞ්කොචං අනාපජ්ජිත්වා දුතියදිවසෙ උද්දෙසකාලෙ ආචරියං උපසඞ්කමි. ''උප්පන්නා පහීයන්තී''ති එත්ථ උප්පන්නසදිසා ''උප්පන්නා''ති වුත්තා, න පච්චුප්පන්නා. න හි පච්චුප්පන්නෙසු ආසවෙසු මග්ගෙන පහානං සම්භවතීති ආහ **"යෙ පන…පෙ…. නත්ථී"**ති. **වත්තමානුප්පන්නා** ඛණත්තයසමඞ්ගිනො. **තෙසං පටිපත්තියා පහානං නත්ථි** උප්පජ්ජනාරහානං පච්චයඝාතෙන අනුප්පාදනමෙව තාය පහානන්ති.

16. යදි එවං දුතියපදං කිමත්ථියන්ති? පදද්වයග්ගහණං ආසවානං උප්පන්නානුප්පන්නභාවසම්භවදස්සනත්ථඤ්චෙව පහායකවිභාගෙන පහාතබ්බවිභාගදස්සනත්ථඤ්ච. තෙනාහ **"ඉදමෙව පදං ගහෙත්වා"**ති. **අඤ්ඤම්පීති** ඤාණතො අඤ්ඤම්පි සතිසංවරාදිං. **දස්සනාති** ඉදං හෙතුම්හි නිස්සක්කවචනන්ති **දස්සනෙනාති** හෙතුම්හි කරණවචනෙන තදත්ථං විවරති. **එස නයොති** තමෙවත්ථං අතිදිසති. **දස්සනෙනාති** සොතාපත්තිමග්ගෙන. සො හි පඨමං නිබ්බානදස්සනතො ''දස්සන''න්ති වුච්චති. යදිපි තං ගොත්‍රභූ පඨමතරං පස්සති, දිස්වා පන කත්තබ්බකිච්චස්ස කිලෙසප්පහානස්ස අකරණතො න තං දස්සනන්ති වුච්චති. ආවජ්ජනට්ඨානියඤ්හි තං ඤාණං මග්ගස්ස, නිබ්බානාරම්මණත්තසාමඤ්ඤෙන චෙතං වුත්තං, න නිබ්බානපටිවිජ්ඣනෙන, තස්මා ධම්මචක්ඛු පුනප්පුනං නිබ්බත්තනෙන භාවනං අප්පත්තං දස්සනං නාම, ධම්මචක්ඛුඤ්ච පරිඤ්ඤාදිකිච්චකරණවසෙන චතුසච්චධම්මදස්සනං තදභිසමයොති නුත්ථෙත්ථ ගොත්‍රභුස්ස දස්සනභාවප්පත්ති . අයඤ්ච විචාරො පරතො **අට්ඨකථායමෙව** (ම. නි. අට්ඨ. 1.22) ආගමිස්සති. **සබ්බත්ථාති** ''සංවරා පහාතබ්බා''තිආදීසු. **සංවරාති** සංවරෙන, ''සංවරො''ති චෙත්ථ සතිසංවරො වෙදිතබ්බො. පටිසෙවති එතෙනාති **පටිසෙවනං,** පච්චයෙසු ඉදමත්ථිකතාඤාණං. අධිවාසෙති ඛමති එතායාති **අධිවාසනා,** සීතාදීනං ඛමනාකාරෙන පවත්තො අදොසො, තප්පධානා වා චත්තාරො කුසලක්ඛන්ධා. පරිවජ්ජෙති එතෙනාති **පරිවජ්ජනං,** වාළමිගාදීනං පරිහරණවසෙන පවත්තා චෙතනා, තථාපවත්තා වා චත්තාරො කුසලක්ඛන්ධා. කාමවිතක්කාදිකෙ විනොදෙති විතුදති එතෙනාති **විනොදනං,** කුසලවීරියං. පඨමමග්ගෙන දිට්ඨෙ චතුසච්චධම්මෙ භාවනාවසෙන උප්පජ්ජනතො **භාවනා,** සෙසමග්ගත්තයං. න හි තං අදිට්ඨපුබ්බං කිඤ්චි පස්සති, එවං දස්සනාදීනං වචනත්ථො වෙදිතබ්බො.

දස්සනාපහාතබ්බආසවවණ්ණනා

17. කුසලාකුසලධම්මෙහි ආලම්බියමානාපි ආරම්මණධම්මා ආවජ්ජනමුඛෙනෙව තබ්භාවං ගච්ඡන්තීති දස්සෙන්තො **"මනසිකරණීයෙ"**ති පදස්ස **"ආවජ්ජිතබ්බෙ"**ති අත්ථමාහ. හිතසුඛාවහභාවෙන මනසිකරණං අරහන්තීති මනසිකරණීයා, තප්පටිපක්ඛතො අමනසිකරණීයාති ආහ **"අමනසිකරණීයෙති තබ්බිපරීතෙ"**ති. **සෙසපදෙසූති** ''මනසිකරණීයෙ ධම්මෙ අප්පජානන්තො''තිආදීසු. යස්මා කුසලධම්මෙසුපි සුභසුඛනිච්චාදිවසෙන මනසිකාරො

අස්සාදනාදිහෙතුතාය සාවජ්ජො අහිතදුක්ඛාවහො අකුසලධම්මෙසුපි අනිච්චාදිවසෙන මනසිකාරො නිබ්බිදාදිහෙතුතාය අනවජ්ජො හිතසුඛාවහො, තස්මා **‘‘ධම්මතො නියමො නත්ථී’’**ති වත්වා **‘‘ආකාරතො පන අත්ථී’’**ති ආහ.

වා-සද්දො යෙභුය්‍යෙන ‘‘මමං වා හි භික්ඛවෙ (දී. නි. 1.5, 6), දෙවො වා භවිස්සාමි දෙවඤ්ඤතරො වා’’තිආදීසු (ම. නි. 1.186; ම. නි. 2.79, 80) විකප්පත්ථො දිට්ඨො, න සමුච්චයත්ථොති තත්ථ සමුච්චයත්ථෙ පයොගං දස්සෙතුං **‘‘යථා’’**තිආදි වුත්තං. එවඤ්ච කත්වා සමුච්චයත්ථදීපකං පනෙතං සුත්තපදං සමුදාහටං.

කාමාසවොති පඤ්චකාමගුණසඞ්ඛාතෙ කාමෙ ආසවො කාමාසවො. තෙනාහ **‘‘පඤ්චකාමගුණිකො රාගො’’**ති. භවාසවං පන ඨපෙත්වා සබ්බො ලොභො කාමාසවොති යුත්තං සියා. **රූපාරූපභවෙති** කම්මුපපත්තිභෙදතො දුවිධෙපි රූපාරූපභවෙ **ඡන්දරාගො. ඣානනිකන්තීති** ඣානස්සාදො. ‘‘සුන්දරමිදං ඨානං නිච්චං ධුව’’න්තිආදිනා අස්සාදෙන්තස්ස උප්පජ්ජමානො සස්සතුච්ඡෙදදිට්ඨිසහගතො රාගො භවෙ ආසවොති **භවාසවො. එවන්ති** සබ්බදිට්ඨීනං සස්සතුච්ඡෙදදිට්ඨිසඞ්ගහතො භවාසවෙනෙව දිට්ඨාසවො ගහිතො තංසහගතරාගතායාති අධිප්පායො. අපරෙ පන ‘‘දිට්ඨාසවො අවිජ්ජාසවෙන ච සඞ්ගහිතො’’ති වදන්ති. එත්ථ ච ‘‘භවාසවො චතූසු දිට්ඨිගතවිප්පයුත්තලොභසහගතචිත්තුප්පාදෙසු උප්පජ්ජතී’’ති (ධ. ස. 1465) වචනතො දිට්ඨිසම්පයුත්තරාගස්ස භවාසවභාවො විචාරෙතබ්බො, අථ ‘‘කාමසහගතා සඤ්ඤාමනසිකාරා’’තිආදීසු (සං. නි. 4.332) විය ආරම්මණකරණත්ථො සහගතත්ථො, එවං සති භවාසවෙ දිට්ඨාසවස්ස සමොධානගමනං කතං න සියා. න හි තම්පයොගතබ්භාවාදිකෙ අසති තංසඞ්ගහො යුත්තො, තස්මා යථාවුත්තපාළිං අනුසාරෙන දිට්ඨිගතසම්පයුත්තලොභොපි කාමාසවොති යුත්තං සියා. දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකදුක්ඛානඤ්හි කාරණභූතා කාමාසවාදයොපි ද්විධා වුත්තා.

අභිධම්මෙ (ධ. ස. 1103) ච කාමාසවනිද්දෙසෙ ‘‘කාමෙසූති කාමරාගදිට්ඨිරාගාදීනං ආරම්මණභූතෙසු තෙභූමකෙසු වත්ථුකාමෙසූ’’ති අත්ථො සම්භවති. තත්ථ හි උප්පජ්ජමානා සා තණ්හා සබ්බාපි න කාමච්ඡන්දාදිනාමං න ලභතීති. යදි පන ලොභො කාමාසවභවාසවවිනිමුත්තොපි සියා, සො යදා දිට්ඨිගතවිප්පයුත්තෙසු චිත්තෙසු උප්පජ්ජති, තදා තෙන සම්පයුත්තො අවිජ්ජාසවො ආසවවිප්පයුත්තොති දොමනස්සවිචිකිච්ඡුද්ධච්චසම්පයුත්තස්ස විය තස්සපි ආසවවිප්පයුත්තතා වත්තබ්බා සියා ‘‘චතූසු දිට්ඨිගතවිප්පයුත්තලොභසහගතචිත්තුප්පාදෙසු උප්පන්නො මොහො සියා ආසවසම්පයුත්තො, සියා ආසවවිප්පයුත්තො’’ති. ‘‘කාමාසවො අට්ඨසු ලොභසහගතචිත්තුප්පාදෙසු උප්පජ්ජතී’ති (ධ. ස. 1465), ‘‘කාමාසවං පටිච්ච දිට්ඨාසවො අවිජ්ජාසවො’’ති (පට්ඨා. 3.3.109) ච වචනතො දිට්ඨිසහගතරාගො කාමාසවො න හොතීති න සක්කා වත්තුං. කිඤ්ච අභිජ්ඣාකාමරාගානං විසෙසො ආසවද්වයඑකාසවභාවො සියා, න අභිජ්ඣාය ච නොආසවභාවොති නොආසවලොභස්ස සබ්භාවො විචාරෙතබ්බො. න හි අත්ථි **අභිධම්මෙ** ‘‘ආසවො ච නොආසවො ච ධම්මා ආසවස්ස ධම්මස්ස ආසවස්ස ච නොආසවස්ස ච ධම්මස්ස හෙතුපච්චයො’’ති (පට්ඨා. 3.3.16-17) සත්තමො නවමො ච පඤ්හො. ගණනායඤ්ච ‘‘හෙතුයා සත්තා’’ති (පට්ඨා. 3.3.40) වුත්තං, නො ‘‘නවා’’ති. දිට්ඨිසම්පයුත්තෙ පන ලොභෙ නොආසවෙ විජ්ජමානෙ සත්තමනවමාපි පඤ්හා විස්සජ්ජනං ලභෙය්‍යුං, ගණනාය ච ‘‘හෙතුයා නවා’’ති වත්තබ්බං සියා, න පන වුත්තං. දිට්ඨිවිප්පයුත්තෙ ච ලොභෙ නොආසවෙ විජ්ජමානෙ වත්තබ්බං වුත්තමෙව. යස්මා පන සුත්තන්තදෙසනා නාම පරියායකථා, න අභිධම්මදෙසනා විය නිප්පරියායකථා, තස්මා බලවකාමරාගස්සෙව කාමාසවං දස්සෙතුං **‘‘කාමාසවොති පඤ්චකාමගුණිකො රාගො’’**ති වුත්තං, තථා භවාභිනන්දනන්ති.

සාමඤ්ඤෙන භවාසවො දිට්ඨාසවං අන්තොගධං කත්වා ඉධ තයො එව ආසවා වුත්තාති තස්ස තදන්තොගධතං දස්සෙතුං **‘‘එවං දිට්ඨාසවො’’**තිආදි වුත්තං. තථා හි වක්ඛති භවාසවස්ස අනිමිත්තවිමොක්ඛපටිපක්ඛතං. **චතූසු සච්චෙසු අඤ්ඤාණන්ති** ඉදං සුත්තන්තනයං නිස්සාය වුත්තං. සුත්තන්තසංවණ්ණනා හෙසාති, තදන්තොගධත්තා වා පුබ්බන්තාදීනං. යථා අත්ථතො කාමාසවාදයො වවත්ථාපිතා, තථා නෙසං උප්පාදවඩ්ඪියො දස්සෙන්තො **‘‘කාමගුණෙ’’**තිආදිමාහ. **අස්සාදතො මනසිකරොතොති** ‘‘සුභසුඛා’’තිආදිනා අස්සාදනවසෙන මනසි කරොන්තස්ස. **චතුවිපල්ලාසපදට්ඨානභාවෙනාති** සුභසඤ්ඤාදීනං වත්ථුභාවෙන. **වුත්තනයපච්චනීකතොති** ‘‘කාමා නාමෙතෙ අනිච්චා දුක්ඛා විපරිණාමධම්මා’’තිආදිනා කාමගුණෙසු ආදීනවදස්සනපුබ්බකනෙක්ඛම්මපටිපත්තියා ඡන්දරාගං වික්ඛම්භයතො සමුච්ඡින්දන්තස්ස ච අනුප්පන්නො ච කාමාසවො න උප්පජ්ජති, උප්පන්නො ච පහීයති. තථා මහග්ගතධම්මෙසු චෙව සකලතෙභූමකධම්මෙසු ච ආදීනවදස්සනපුබ්බකඅනිච්චාදිමනසිකාරවසෙන නිස්සරණපටිපත්තියා අනුප්පන්නා ච භවාසවඅවිජ්ජාසවා න උප්පජ්ජන්ති, උප්පන්නා ච පහීයන්තීති එවං තණ්හාපක්ඛෙ වුත්තස්ස නයස්ස පටිපක්ඛතො **සුක්කපක්ඛෙ විත්ථාරො** වෙදිතබ්බො.

තයො එවාති අභිධම්මෙ විය ‘‘චත්තාරො’’ති අවත්වා කස්මා තයො එව ආසවා ඉධ ඉමිස්සං දස්සනාපහාතබ්බකථායං වුත්තා? තත්ථ කාමාසවස්ස තණ්හාපණිධිභාවතො **අප්පණිහිතවිමොක්ඛපටිපක්ඛතා** වෙදිතබ්බා. භවෙසු නිච්චග්ගාහානුසාරතො යෙභුය්‍යතො භවරාගසම්පත්තිතො භවාසවස්ස **අනිමිත්තවිමොක්ඛපටිපක්ඛතා,** භවදිට්ඨියා පන භවාසවභාවෙ වත්තබ්බමෙව නත්ථි, අනත්තසඤ්ඤාය ඤාණානුභාවසිද්ධිතො අවිජ්ජාසවස්ස **සුඤ්ඤතවිමොක්ඛපටිපක්ඛතා. එත්ථාති** එතිස්සං ආසවකථායං. **වණ්ණිතන්ති** කථිතං. **අභෙදතොති** සාමඤ්ඤතො.

18. **කාමාසවාදීනන්ති** මනුස්සලොකදෙවලොකගමනීයානං කාමාසවාදීනං. නිරයාදිගමනීයා පන කාමාසවාදයො ''දස්සනා පහාතබ්බෙ ආසවෙ''ති එත්ථෙව සමාරූළ්හා. අථ වා යදග්ගෙන සො පුග්ගලො දස්සනාපහාතබ්බානං ආසවානං අධිට්ඨානං, තදග්ගෙන **කාමාසවාදීනම්පි අධිට්ඨානං**. න හි සමඤ්ඤාභෙදෙන වත්ථුභෙදො අත්ථීති දස්සෙතුං **''එත්තාවතා''**තිආදි වුත්තං. තෙනෙවාහ **''සාමඤ්ඤතො වුත්තාන''**න්ති. කස්මා පනෙත්ථ දස්සනාපහාතබ්බෙසු ආසවෙසු දස්සෙතබ්බෙසු ''අහොසිං නු ඛො අහ''න්තිආදිනා විචිකිච්ඡා දස්සිතාති ආහ **''විචිකිච්ඡාසීසෙන චෙත්ථා''**තිආදි. **එවන්ති** යථා සොළසවත්ථුකා විචිකිච්ඡා උප්පජ්ජති, එවං අයොනිසොමනසිකාරොති.

විජ්ජමානතං අවිජ්ජමානතඤ්චාති (සං. නි. ටී. 2.2.20) සස්සතාසඞ්කං නිස්සාය ''අහොසිං නු ඛො අහමතීතමද්ධාන''න්ති අතීතෙ අත්තනො විජ්ජමානතං, අධිච්චසමුප්පත්තිආසඞ්කං නිස්සාය ''යතො පභුති අහං, තතො පුබ්බෙ න නු ඛො අහොසි''න්ති අතීතෙ අත්තනො අවිජ්ජමානතඤ්ච කඞ්ඛති. කස්මා? විචිකිච්ඡාය ආකාරද්වයාවලම්බනතො. තස්සා පන අතීතවත්ථුතාය ගහිතත්තා සස්සතාධිච්චසමුප්පත්තිආකාරනිස්සයතා දස්සිතා. එවං ආසප්පනපරිසප්පනාපවත්තිකං කත්ථචිපි අප්පටිවත්තිහෙතුභූතං විචිකිච්ඡං කස්මා උප්පාදෙතීති න චොදෙතබ්බමෙතන්ති දස්සෙන්තො ආහ **''කිං කාරණන්ති න වත්තබ්බ''**න්ති. **ස්වෙව** පුථුජ්ජනභාවො එව. යදි එවං තස්ස අයොනිසොමනසිකාරෙනෙව භවිතබ්බන්ති ආපන්නන්ති ආහ **''නනු ච පුථුජ්ජනොපි යොනිසො මනසි කරොතී''**ති. **තත්ථාති** යොනිසොමනසිකරණෙ.

ජාතිලිඞ්ගූපපත්තියොති ඛත්තියබ්‍රාහ්මණාදිජාතිං ගහට්ඨපබ්බජිතාදිලිඞ්ගං දෙවමනුස්සාදිඋපපත්තිඤ්ච. **නිස්සායාති** උපාදාය.

තස්මිං කාලෙ සත්තානං මජ්ඣිමප්පමාණං, තෙන යුත්තො **පමාණිකො,** තදභාවතො, තතො අතීතභාවතො වා **අප්පමාණිකො** වෙදිතබ්බො. **කෙචීති** සාරසමාසාචරියා. තෙ හි ''කථං නු ඛොති ඉස්සරෙන වා බ්‍රහ්මුනා වා පුබ්බකතෙන වා අහෙතුතො වා නිබ්බත්තොති චින්තෙතී''ති ආහු. තෙන වුත්තං **''හෙතුතො කඞ්ඛතීති වදන්තී''**ති. අහෙතුතො නිබ්බත්තිකඞ්ඛාපි හි හෙතුපරාමසනමෙවාති.

පරම්පරන්ති පුබ්බාපරප්පවත්තිං. **අද්ධානන්ති** කාලාධිවචනං, තඤ්ච භුම්මත්ථෙ උපයොගවචනං දට්ඨබ්බං.

විජ්ජමානතං අවිජ්ජමානතඤ්චාති සස්සතාසඞ්කං නිස්සාය ''භවිස්සාමි නු ඛො අහමනාගතමද්ධාන''න්ති අනාගතෙ අත්තනො විජ්ජමානතං, උච්ඡෙදාසඞ්කං නිස්සාය ''යස්මිඤ්ච අත්තභාවෙ අහං, තතො පරං න නු ඛො භවිස්සාමී''ති අනාගතෙ අත්තනො අවිජ්ජමානතඤ්ච කඞ්ඛතීති හෙට්ඨා වුත්තනයෙන යොජෙතබ්බං.

පච්චුප්පන්නමද්ධානන්ති අද්ධාපච්චුප්පන්නස්ස ඉධාධිප්පෙතත්තා **''පටිසන්ධිං ආදිං කත්වා''**තිආදි වුත්තං. ''ඉදං කථං ඉදං කථ''න්ති පවත්තනතො කථංකථා, විචිකිච්ඡා, සා අස්ස අත්ථීති **කථංකථී**ති ආහ **''විචිකිච්ඡො හොතී''**ති. **කා එත්ථ චින්තා,** උම්මත්තකො විය හි බාලපුථුජ්ජනොති පටිකච්චෙව වුත්තන්ති අධිප්පායො. තං මහාමාතාය **පුත්තං**. මුණ්ඩෙසුන්ති මුණ්ඩෙන අනිච්ඡන්තං ජාගරණකාලෙ න සක්කාති සුත්තං මුණ්ඩෙසුං කුලධම්මතාය යථා තං එකච්චෙ කුලතාපසා, රාජභයෙනාති ච වදන්ති.

සීතිභූතන්ති ඉදං මධුරකභාවප්පත්තියා කාරණවචනං. ''සෙතිභූත''න්තිපි පාඨො, උදකෙ චිරට්ඨානෙන සෙතභාවං පත්තන්ති අත්ථො.

අත්තනො ඛත්තියභාවං කඞ්ඛති කණ්ණො විය සූතපුත්තසඤ්ඤී. ජාතියා විභාවියමානාය ''අහ''න්ති තස්ස අත්තනො පරාමසනං සන්ධායාහ ''එවඤ්හි සියා කඞ්ඛා''ති. **මනුස්සාපි ච රාජානො වියාති** මනුස්සාපි කෙචි එකච්චෙ රාජානො වියාති අධිප්පායො.

වුත්තනයමෙව ''සණ්ඨානාකාරං නිස්සායා''තිආදිනා. **එත්ථාති** ''කථං නු ඛොස්මී''ති පදෙ. **අබ්භන්තරෙ ජීවොති** පරපරිකප්පිතං අන්තරත්තානං වදති. **සොළසංසාදීනන්ති ආදි-**සද්දෙන සරීර-පරිමාණ-පරිමණ්ඩල-අඞ්ගුට්ඨයවපරමාණු-පරිමාණතාදිකෙ සඞ්ගණ්හාති.

''සත්තපඤ්ඤත්ති ජීවවිසයා''ති දිට්ඨිගතිකානං මතිමත්තං, පරමත්ථතො පන සා අත්තභාවවිසයාවාති ආහ **''අත්තභාවස්ස ආගතිගතිට්ඨාන''**න්ති, යතායං ආගතො, යත්ථ ච ගමිස්සති, තං ඨානන්ති අත්ථො.

19. **යථා අයං විචිකිච්ඡා උප්පජ්ජතීති** අයං වුත්තප්පභෙදා විචිකිච්ඡා යථා උප්පජ්ජති, එවං අයොනිසො මනසිකරොතො. එතෙන විචිකිච්ඡාය අත්තාභිනිවෙසසන්නිස්සයතමාහ. යථා හි විචිකිච්ඡා අත්තාභිනිවෙසං නිස්සාය පවත්තති, යතො සා සස්සතාධිච්චසමුප්පත්තිසස්සතුච්ඡෙදාකාරාවලම්බිනී වුත්තා, එවං අත්තාභිනිවෙසොපි තං නිස්සාය පවත්තති ''අහොසිං නු ඛො අහ''න්තිආදිනා අන්තොගධාහංකාරස්ස කථංකථීභාවස්ස අත්තග්ගාහසන්නිස්සයභාවතො. තෙනෙවාහ **''සවිචිකිච්ඡස්ස අයොනිසොමනසිකාරස්ස ථාමගතත්තා''**ති. **විකප්පත්ථොති** අනියමත්ථො. ''අඤ්ඤතරා දිට්ඨි උප්පජ්ජතී''ති හි වුත්තං. **සුට්ඨු දළ්හභාවෙනාති** අභිනිවෙසස්ස අතිවිය

ඨාමගතභාවෙන. **තත්ථ තත්ථාති** තස්මිං භවෙ. **පච්චුප්පන්නමෙවාති** අවධාරණෙන අනාගතෙ අත්ථිභාවං නිවත්තෙති, න අතීතෙ තත්ථපි සති අත්ථිතාය උච්ඡෙදග්ගාහස්ස සබ්භාවතො. **අතීතෙ එව නත්ථි,** න අනාගතෙපීති අධිප්පායො.

සඤ්ඤාක්ඛන්ධසීසෙනාති සඤ්ඤාක්ඛන්ධපමුඛෙන, සඤ්ඤාක්ඛන්ධං පමුඛං කත්වාති අත්ථො. **ඛන්ධෙති** පඤ්චපි ඛන්ධෙ. **අත්තාති ගහෙත්වාති** ''සඤ්ජානනසභාවො මෙ අත්තා''ති අභිනිවිස්ස. පකාසෙතබ්බං වත්ථුං විය, අත්තානම්පි පකාසෙන්තො පදීපො විය, සඤ්ජානිතබ්බං නීලාදිආරම්මණං විය අත්තානම්පි සඤ්ජානාතීති එවංදිට්ඨිතොපි දිට්ඨිගතිකො හොතීති වුත්තං **''අත්තනාව අත්තානං සඤ්ජානාමී''**ති. ස්වායමත්ථො සඤ්ඤං තදඤ්ඤතරධම්මෙ ච ''අත්තා අනත්තා''ති ච ගහණවසෙන හොතීති වුත්තං **''සඤ්ඤාක්ඛන්ධසීසෙනා''**තිආදි. එත්ථ ච ඛන්ධවිනිමුත්තො අත්තාති ගණ්හතො සස්සතදිට්ඨි, ඛන්ධං පන ''අත්තා''ති ගණ්හතො උච්ඡෙදදිට්ඨීති ආහ **''සබ්බාපි සස්සතුච්ඡෙදදිට්ඨියොවා''**ති.

අභිනිවෙසාකාරාති විපරියෙසාකාරා. **වදතීති** ඉමිනා කාරකවෙදකසත්තානං හිතසුඛාවබොධනසමත්ථතං අත්තනො දීපෙති. තෙනාහ **''වචීකම්මස්ස කාරකො''**ති. වෙදෙතීති වෙදියො, වෙදියොව **වෙදෙයො.** ඊදිසානඤ්හි පදානං බහුලා කත්තුසාධනතං සද්දසත්ථවිදූ මඤ්ඤන්ති. උප්පාදවතො එකන්තෙනෙව වයො ඉච්ඡිතබ්බො, සති ච උදයබ්බයත්තෙ නෙව නිච්චතාති **''නිච්චො''**ති වදන්තස්ස අධිප්පායං විවරන්තො ආහ **''උප්පාදවයරහිතො''**ති. **සාරභූතොති** නිච්චතාය එව සාරභාවො. **සබ්බකාලිකොති** සබ්බස්මිං කාලෙ විජ්ජමානො. **පකතිභාවන්ති** සභාවභූතං පකතිං, ''වදො''තිආදිනා වා වුත්තං පකතිසඞ්ඛාතං සභාවං. **සස්සතිසමන්ති** සස්සතියා සමං සස්සතිසමං, ථාවරං නිච්චකාලන්ති අත්ථො. **තථෙව ඨස්සතීති** යෙනාකාරෙන පුබ්බෙ අට්ඨාසි, එතරහි තිට්ඨති, තථෙව තෙනාකාරෙන අනාගතෙපි ඨස්සතීති අත්ථො.

පච්චක්ඛනිදස්සනං ඉදං-සද්දස්ස ආසන්නපච්චක්ඛභාවං කත්වා. **දිට්ඨියෙව දිට්ඨිගතන්ති** ගත-සද්දස්ස පදවඩ්ඪනමත්තතං ආහ. **දිට්ඨීසුගතන්ති** මිච්ඡාදිට්ඨීසු පරියාපන්නන්ති අත්ථො. තෙනෙවාහ **''ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිඅන්තොගධත්තා''**ති. **දිට්ඨියා ගමනමත්තන්ති** දිට්ඨියා ගහණමත්තං. යථා පන පබ්බතජලවිදුග්ගානි දුන්නිග්ගමනානි, එවං දිට්ඨිග්ගාහොපීති ආහ **''දුන්නිග්ගමනට්ඨෙන ගහන''**න්ති. තං නාම උදකං, තං ගහෙත්වා තං අතික්කමිතබ්බතො **කන්තාරො,** නිරුදකවනං, තං පවනන්තිපි වුච්චති. අඤ්ඤො පන අරඤ්ඤපදෙසො දුරතික්කමනට්ඨෙන කන්තාරො වියාති, එවං දිට්ඨිපීති ආහ **''දුරතික්කමනට්ඨෙනා''**තිආදි. **විනිවිජ්ඣනං** විතුදනං. **විලොමනං** විපරිණාමභාවො. අනවට්ඨිතසභාවතාය විචලිතං **විප්ඵන්දිතන්ති** ආහ **''කදාචි''**තිආදි. අන්දුබන්ධනාදි විය නිස්සරිතුං අප්පදානවසෙන අසෙරිභාවකරණං **බන්ධනට්ඨො,** කිලෙසකම්මවිපාකවට්ටානං පච්චයභාවෙන දූරගතම්පි ආකඩ්ඪිත්වා සංයොජනං **සංයොජනට්ඨො,** දිට්ඨිපි තථාරූපාති වුත්තං **''දිට්ඨිසංයොජන''**න්ති. **බන්ධනත්ථං දස්සෙන්තො** කිච්චසිද්ධියාති අධිප්පායො. තෙනෙවාහ **''දිට්ඨිසංයොජනෙන...පෙ.... මුච්චතී''**ති. තත්ථ **එතෙහීති** ඉමිනා ජාතිආදිදුක්ඛස්ස පච්චයභාවමාහ. ජාතිආදිකෙ දුක්ඛධම්මෙ සරූපතො දස්සෙත්වාපි ''න පරිමුච්චති දුක්ඛස්මා''ති වදන්තෙන භගවතා දිට්ඨිසංයොජනං නාම සබ්බානත්ථකරං මහාසාවජ්ජං සබ්බස්සපි දුක්ඛස්ස මූලභූතන්ති අයමත්ථො විභාවිතොති දස්සෙතුං **''කිං වා බහුනා, සකලවට්ටදුක්ඛතොපි න මුච්චතී''**ති වුත්තං.

20. නනු චෙත්ථ දිට්ඨිසංයොජනදස්සනෙන සීලබ්බතපරාමාසොපි දස්සෙතබ්බො, එවඤ්හි දස්සනෙන පහාතබ්බා ආසවා අනවසෙසතො දස්සිතා හොන්තීති චොදනං සන්ධායාහ **''යස්මා''**තිආදි. **සීලබ්බතපරාමාසො කාමාසවාදිග්ගහණෙනෙව ගහිතො හොති** කාමාසවාදිහෙතුකත්තා තස්ස. අප්පහීනකාමරාගාදිකො හි කාමසුඛත්ථං වා භවසුද්ධත්ථං වා එවං භවවිසුද්ධි හොතීති **සීලබ්බතානි පරාමසන්ති,** ''ඉමිනාහං සීලෙන වා වතෙන වා තපෙන වා බ්‍රහ්මචරියෙන වා දෙවො වා භවිස්සාමි දෙවඤ්ඤතරො වා''ති (ම. නි. 1.186; ම. නි. 2.79), ''තත්ථ නිච්චො ධුවො සස්සතො අවිපරිණාමධම්මො සස්සතිසමං තථෙව ඨස්සාමී''ති (ම. නි. 1.19), ''සීලෙන සුද්ධි වතෙන සුද්ධි සීලබ්බතෙන සුද්ධී''ති (ධ. ස. 1222) ච **සුත්තෙවුත්තං** සීලබ්බතං පරාමසන්ති. තත්ථ **භවසුඛභවවිසුද්ධිඅත්ථන්ති** භවසුඛත්ථඤ්ච භවවිසුද්ධිඅත්ථඤ්ච. **තස්ස ගහිතත්තාති** සීලබ්බතපරාමාසස්ස දිට්ඨිග්ගහණෙන ගහිතත්තා යථා ''දිට්ඨිගතානං පහානායා''තිආදීසු (ධ. ස. 277). **තෙසන්ති** දස්සනපහාතබ්බානං. **දස්සෙතුං** පුග්ගලාධිට්ඨානාය දෙසනාය. **තබ්බිපරීතස්සාති** යොනිසොමනසිකරොතො කල්‍යාණපුථුජ්ජනස්ස.

තස්සාති ''සුතවා''තිආදිපාඨස්ස. **තාවාති** ''සුතවා''ති ඉතො පට්ඨාය යාව ''සො ඉදං දුක්ඛ''න්ති පදං, තාව ඉමං පදං අවධිං කත්වාති අත්ථො. **හෙට්ඨා වුත්තනයෙනාති** අරියසප්පුරිස-අරියධම්ම-සප්පුරිසධම්ම-මනසිකරණීය-අමනසිකරණීයපදානං යථාක්කමං මූලපරියායෙ ඉධ ගහෙත්වා වුත්තනයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බොති සම්බන්ධො. **වුත්තපච්චනීකතොති** ''සුතවා අරියසාවකො, අරියානං දස්සාවී, සප්පුරිසානං දස්සාවී''ති එතෙසං පදානං සබ්බාකාරෙන වුත්තවිපරීතතො අත්ථො වෙදිතබ්බො, කොවිදවිනීතපදානං පන න සබ්බප්පකාරෙන වුත්තවිපරීතතො. අරහා හි නිප්පරියායෙන අරියධම්මෙ කොවිදො අරියධම්මෙ සුවිනීතො ච නාම. තෙනාහ **''පච්චනීකතො ච සබ්බාකාරෙන... පෙ.... අරියසාවකොති වෙදිතබ්බො''**ති. සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාඤාණං **සිඛාප්පත්තවිපස්සනා.** කෙචි පන ''භඞ්ගඤාණතො පට්ඨාය සිඛාපත්තවිපස්සනා''ති වදන්ති, තදයුත්තං . **තදනුරූපෙන අත්ථෙනාති** තස්ස පුග්ගලස්ස අනුරූපෙන අරියට්ඨෙන, න පටිවෙධවසෙනාති අධිප්පායො. කල්‍යාණපුථුජ්ජනො හි අයං. යථා චස්ස ''යොපි කල්‍යාණපුථුජ්ජනො''ති ආරභිත්වා ''සොපි වුච්චති සික්ඛතීති සෙක්ඛො''ති පරියායෙන **සෙක්ඛසුත්තෙ** (සං. නි. 5.13)

සෙක්ඛභාවො වුත්තො, එවං ඉධ අරියසාවකභාවො වුත්තො. වුට්ඨානගාමිනීවිපස්සනාලක්ඛණෙහි යෙ අරියසප්පුරිසධම්මවිනයසඞ්ඛාතා බොධිපක්ඛියධම්මා තිස්සො සික්ඛා එව වා සම්භවන්ති, තෙසං වසෙන ඉමස්ස අරියසාවකාදිභාවො වුත්තො . තෙනාහ **‘‘තදනුරූපෙන අත්ථෙනා’’**ති. අරියස්ස සාවකොති වා අරියසාවකත්ථෙන එව වුත්තො යථා ‘‘අගමා රාජගහං බුද්ධො’’ති (සු. නි. 410). සිඛාප්පත්තවිපස්සනාග්ගහණඤ්චෙත්ථ විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා අනිවත්තිපටිපදායං ඨිතස්ස ගහණත්ථන්ති යථාවුත්තා අත්ථසංවණ්ණනා සුට්ඨුතරං යුජ්ජතෙව.

21. යථා ධාතුමුඛෙන විපස්සනං අභිනිවිට්ඨො ධාතුකම්මට්ඨානිකො ආයතනාදිමුඛෙන අභිනිවිට්ඨො ආයතනාදිකම්මට්ඨානිකො, එවං සච්චමුඛෙන අභිනිවිට්ඨොති වුත්තං **‘‘චතුසච්චකම්මට්ඨානිකො’’**ති. චතුරොසනිත්ථරණත්ථිකෙහි කාතබ්බතො කම්මං, භාවනා. කම්මමෙව විසෙසාධිගමස්ස ඨානං කාරණන්ති, කම්මෙ වා යථාවුත්තනට්ඨෙන ඨානං අවට්ඨානං භාවනාරම්භොකම්මට්ඨානං, තදෙව චතුසච්චමුඛෙන පවත්තං එතස්ස අත්ථීති **චතුසච්චකම්මට්ඨානිකො.** උභයං නප්පවත්තති එත්ථාති **අප්පවත්ති. උග්ගහිතචතුසච්චකම්මට්ඨානොති** ච චතුසච්චකම්මට්ඨානං පාළිතො අත්ථතො ච උග්ගහෙත්වා මනසිකාරයොග්ගං කත්වා ඨිතො. **විපස්සනාමග්ගං සමාරුළ්හොති** සප්පච්චයනාමරූපදස්සනෙ පතිට්ඨාය තදෙව නාමරූපං අනිච්චාදිතො සම්මසන්තො. **සමන්නාහරතීති** විපස්සනාවජ්ජනං සන්ධායාහ, තස්මා යථා ‘‘ඉදං දුක්ඛ’’න්ති විපස්සනාඤාණං පවත්තති, එවං සමන්නාහරති ආවජ්ජතීති අත්ථො. කථං පනෙත්ථ ‘‘මනසි කරොතී’’ති ඉමිනා ‘‘විපස්සතී’’ති අයමත්ථො වුත්තො හොතීති ආහ **‘‘එත්ථ...පෙ.... වුත්තා’’**ති. **එත්ථාති** ච ඉමස්මිං සුත්තෙති අත්ථො. **විපස්සතීති** ච යථා උපරි විසෙසාධිගමො හොති, එවං ඤාණචක්ඛුනා විපස්සති, ඔලොකෙතීති අත්ථො. මග්ගොපි වත්තබ්බො. පුරිමඤ්හි සච්චද්වයං ගම්භීරත්තා දුද්දසං, ඉතරං දුද්දසත්තා ගම්භීරං.

අභිනිවෙසොති විපස්සනාභිනිවෙසො විපස්සනාපටිපත්ති. **තදාරම්මණෙති** තං රූපක්ඛන්ධං ආරම්මණං කත්වා පවත්තෙ. **යාථාවසරසලක්ඛණං වවත්ථපෙත්වාති** අවිපරීතං අත්තනො ආරම්මණං සභාවච්ඡෙදනාදිකිච්චඤ්චෙව අඤ්ඤාණාදිලක්ඛණඤ්ච අසඞ්කරතො හදයෙ ඨපෙත්වා. ඉමිනා පුබ්බෙ නාමරූපපරිච්ඡෙදෙ කතෙපි ධම්මානං සලක්ඛණවවත්ථාපනං පච්චයපරිග්ගහෙන සුවවත්ථාපිතං නාම හොතීති දස්සෙති යථා ‘‘ද්වික්ඛත්තුං බද්ධං සුබද්ධ’’න්ති. එවඤ්හි ඤාතපරිඤ්ඤාය කිච්චං සිද්ධං නාම හොති. පච්චයතො පච්චයුප්පන්නතො ච වවත්ථාපිතත්තා පාකටභාවෙන සිද්ධෙනපි සිද්ධභාවො පාකටො හොතීති වුත්තං **‘‘අහුත්වා හොන්තී’’**ති. **අනිච්චලක්ඛණං ආරොපෙතීති** අසතො හි උප්පාදෙන භවිතබ්බං, න සතො, උප්පාදවන්තතො ච නෙසං එකන්තෙන ඉච්ඡිතබ්බා පච්චයායත්තවුත්තිභාවතො, සති උප්පාදෙ අවස්සංභාවී නිරොධොති නත්ථෙව නිච්චතාවකාසොති. සූපට්ඨිතානිච්චතාය ච උදයබ්බයධම්මෙහි අභිණ්හපටිපීළනතො දුක්ඛමනට්ඨෙන දුක්ඛං. තෙනාහ **‘‘උදයබ්බයපටිපීළිතත්තා දුක්ඛාති දුක්ඛලක්ඛණං ආරොපෙතී’’**ති. කත්ථචිපි සඞ්ඛාරගතෙ ‘‘මා ජීරි මා බ්‍යාධියී’’ති අලබ්භනතො නත්ථි වසවත්තනන්ති ආහ **‘‘අවසවත්තනතො අනත්තාති අනත්තලක්ඛණං ආරොපෙතී’’**ති. **පටිපාටියාති** උදයබ්බයඤාණාදිපරම්පරාය.

තස්මිං ඛණෙති සොතාපත්තිමග්ගක්ඛණෙ. **එකපටිවෙධෙනෙවාති** එකඤාණෙනෙව පටිවිජ්ඣනෙන. පටිවෙධො පටිඝාතාභාවෙන විසයෙ නිස්සඞ්ගචාරසඞ්ඛාතං නිබ්බිජ්ඣනං. **අභිසමයො** අවිරජ්ඣිත්වා විසයස්ස අධිගමසඞ්ඛාතො **අවබොධො.** ‘‘ඉදං දුක්ඛං, එත්තකං දුක්ඛං, න ඉතො භිය්‍යො’’ති පරිච්ඡින්දිත්වා ජානනමෙව වුත්තනයෙන පටිවෙධොති **පරිඤ්ඤාපටිවෙධො.** අයං යථා ඤාණෙ පවත්තෙ පච්ඡා දුක්ඛස්ස සරූපාදිපරිච්ඡෙදෙ සම්මොහො න හොති, තථා පවත්තිං ගහෙත්වා වුත්තො, න පන මග්ගඤාණස්ස ‘‘ඉදං දුක්ඛ’’න්තිආදිනාපි වත්තනතො. තෙනාහ **‘‘න හිස්ස තස්මිං සමයෙ’’**තිආදි. පහීනස්ස පුන අප්පහාතබ්බතාය පකට්ඨං හානං වජනං සමුච්ඡින්දනං පහානං, පහානමෙව වුත්තනයෙන පටිවෙධොති **පහානපටිවෙධො.** අයම්පි යෙන කිලෙසෙන අප්පහීයමානෙන මග්ගභාවනාය න භවිතබ්බං, අසති ච මග්ගභාවනාය යො උප්පජ්ජෙය්‍ය, තස්ස කිලෙසස්ස පදඝාතං කරොන්තස්ස අනුප්පත්තිධම්මතං ආපාදෙන්තස්ස ඤාණස්ස තථාපවත්තියා පටිඝාතාභාවෙන නිස්සඞ්ගචාරං උපාදාය එවං වුත්තො. සච්ඡිකිරියා පච්චක්ඛකරණං, අනුස්සවාකාරපරිවිතක්කාදිකෙ මුඤ්චිත්වා සරූපතො ආරම්මණකරණං ඉදං තන්ති යථාසභාවතො ගහණං, සා එව වුත්තනයෙන පටිවෙධොති **සච්ඡිකිරියාපටිවෙධො.** අයං පන යස්ස ආවරණස්ස අසමුච්ඡින්දනතො ඤාණං නිරොධං ආලම්බිතුං න සක්කොති, තස්ස සමුච්ඡින්දනතො තං සරූපතො විභාවිතමෙව පවත්තතීති එවං වුත්තො.

භාවනා උප්පාදනා වඩ්ඪනා ච, තත්ථ පඨමමග්ගෙ උප්පාදනට්ඨෙන, දුතියාදීසු වඩ්ඪනට්ඨෙන, උභයත්ථාපි වා උභයථාපි වෙදිතබ්බං. පඨමමග්ගොපි හි යථාරහං වුට්ඨානගාමිනියං පවත්තං පරිජානනාදිං වඩ්ඪෙන්තො පවත්තොති තත්ථාපි වඩ්ඪනට්ඨෙන භාවනා සක්කා විඤ්ඤාතුං. දුතියාදීසුපි අප්පහීනකිලෙසප්පහානතො පුග්ගලන්තරසාධනතො උප්පාදනට්ඨෙන භාවනා, සා එව වුත්තනයෙන පටිවෙධොති **භාවනා පටිවෙධො.** අයම්පි හි යථා ඤාණෙ පවත්තෙ පච්ඡා මග්ගධම්මානං සරූපපරිච්ඡෙදෙ සම්මොහො න හොති, තථා පවත්තිමෙව ගහෙත්වා වුත්තො, තිට්ඨතු තාව යථාධිගතමග්ගධම්මං යථාපවත්තෙසු ඵලධම්මෙසුපි අයං යථාධිගතසච්චධම්මෙසු විය විගතසම්මොහොව හොති. තෙන වුත්තං ‘‘දිට්ඨධම්මො පත්තධම්මො විදිතධම්මො පරියොගාළ්හධම්මො’’ති (දී. නි. 1.299, 356; මහාව. 27, 57). යතො චස්ස ධම්මතාසඤ්චොදිතා යථාධිගතසච්චධම්මාවලම්බිනියො මග්ගවීථිතො පරතො මග්ගඵලපහීනාවසිට්ඨකිලෙසනිබ්බානානං පච්චවෙක්ඛණා පවත්තන්ති. දුක්ඛසච්චධම්මා හි සක්කායදිට්ඨිආදයො. අයඤ්ච අත්ථවණ්ණනා ‘‘පරිඤ්ඤාභිසමයෙනා’’තිආදීසුපි විභාවෙතබ්බා. **එකාභිසමයෙන අභිසමෙතීති** වුත්තමෙවත්ථං විභූතතරං කත්වා දස්සෙතුං **‘‘නො ච ඛො අඤ්ඤමඤ්ඤෙන ඤාණෙනා’’**තිආදි වුත්තං.

විතණ්ඩවාදී පනාහ ‘‘අරියමග්ගඤාණං චතූසු සච්චෙසු නානාභිසමයවසෙන කිච්චකරණං, න එකාභිසමයවසෙන. තඤ්හි කාලෙන දුක්ඛං පජානාති, කාලෙන සමුදයං පජහති, කාලෙන නිරොධං සච්ඡිකරොති, කාලෙන මග්ගං භාවෙති, අඤ්ඤථා එකස්ස ඤාණස්ස එකස්මිං ඛණෙ චතුකිච්චකරණං න යුජ්ජති. න හිදං කත්ථචි දිට්ඨම්පි සුත්තං අත්ථී’’ති. සො වත්තබ්බො – යදි අරියමග්ගඤාණං නානාභිසමයවසෙන සච්චානි අභිසමෙති, න එකාභිසමයවසෙන, එවං සන්තෙ පච්චෙකම්පි සච්චෙසු නානක්ඛණෙනෙව පවත්තෙය්‍ය, න එකක්ඛණෙන, තථා සති දුක්ඛාදීනං එකදෙසෙකදෙසමෙව පරිජානාති පජහතීති ආපජ්ජතීති නානාභිසමයෙ පඨමමග්ගාදීහි පහාතබ්බානං සඤ්ඤොජනත්තයාදීනං එකදෙසෙකදෙසප්පහානං සියාති එකදෙසසොතාපත්තිමග්ගට්ඨාදිතා, තතො එව එකදෙසසොතාපන්නාදිතා ච ආපජ්ජති අනන්තරඵලත්තා ලොකුත්තරකුසලානං, න ච තං යුත්තං. න හි කාලභෙදෙන විනා සො එව සොතාපන්නො ච අසොතාපන්නො චාති සක්කා විඤ්ඤාතුං.

අපිචායං නානාභිසමයවාදී එවං පුච්ඡිතබ්බො ‘‘මග්ගඤාණං සච්චානි පටිවිජ්ඣන්තං කිං ආරම්මණතො පටිවිජ්ඣති, උදාහු කිච්චතො’’ති? ජානමානො ‘‘කිච්චතො’’ති වදෙය්‍ය, ‘‘කිච්චතො පටිවිජ්ඣන්තස්ස කිං නානාභිසමයෙනා’’ති වත්වා පටිපාටියානිදස්සනෙන සඤ්ඤාපෙතබ්බො. අථ ‘‘ආරම්මණතො’’ති වදෙය්‍ය, එවං සන්තෙ තස්ස ඤාණස්ස විපස්සනාඤාණස්ස විය දුක්ඛසමුදයානං අච්චන්තපරිඤ්ඤාසමුච්ඡෙදා න යුත්තා අනිස්සටත්තා. තථා මග්ගදස්සනං. න හි මග්ගො සයමෙව අත්තානං ආරබ්භ පවත්තතීති යුත්තං, මග්ගන්තරපරිකප්පනාය පන අනවට්ඨානං ආපජ්ජති, තස්මා තීණි සච්චානි කිච්චතො, නිරොධං කිච්චතො ච ආරම්මණතො ච පටිවිජ්ඣතීති එවං අසම්මොහතො පටිවිජ්ඣන්තස්ස මග්ගඤාණස්ස නත්ථෙව නානාභිසමයො. වුත්තඤ්හෙතං ‘‘යො භික්ඛවෙ දුක්ඛං පස්සති, දුක්ඛසමුදයම්පි සො පස්සතී’’තිආදි. න චෙතං කාලන්තරදස්සනං සන්ධාය වුත්තං ‘‘යො නු ඛො, ආවුසො, දුක්ඛං පස්සති, දුක්ඛසමුදයම්පි …පෙ.… දුක්ඛනිරොධගාමිනිපටිපදම්පි සො පස්සතී’’ති (සං. නි. 5.1100) එකච්චදස්සනසමඞ්ගිනො අඤ්ඤසච්චදස්සනසමඞ්ගිභාවවිචාරණායං තදත්ථසාධනත්ථං ආයස්මතා ගවම්පතිත්ථෙරෙන ආහතත්තා, පච්චෙකඤ්ච සච්චත්තයදස්සනස්ස යොජිතත්තා, අඤ්ඤථා පුරිමදිට්ඨස්ස පුන අදස්සනතො සමුදයාදිදස්සනමයොජනියං සියා. න හි ලොකුත්තරමග්ගො ලොකියමග්ගො විය කතකාරීභාවෙන පවත්තති සමුච්ඡෙදකත්තා, තථා යොජනෙන ච සබ්බදස්සනං දස්සනන්තරපරමන්ති දස්සනානුපරමො සියාති එවං ආගමතො යුත්තිතො ච නානාභිසමයො න යුජ්ජතීති සඤ්ඤාපෙතබ්බො. එවං චෙ සඤ්ඤත්තිං ගච්ඡති, ඉච්චෙතං කුසලං. නො චෙ ගච්ඡති, **අභිධම්මෙ** (කථා. 274) ඔධිසොකථාය සඤ්ඤාපෙතබ්බොති.

නිරොධං ආරම්මණතොති නිරොධමෙව ආරම්මණතොති නියමො ගහෙතබ්බො, න ආරම්මණතොවාති. තෙන නිරොධෙ කිච්චතොපි පටිවෙධො සිද්ධො හොති. **තස්මිං සමයෙති** සච්චානං අභිසමයෙ. **වීසතිවත්ථුකාති**ආදි ‘‘තීණි සඤ්ඤොජනානී’’ති වුත්තානං සරූපදස්සනං. **චතූසු ආසවෙසූති** ඉදං අභිධම්මනයෙන වුත්තං, න සුත්තන්තනයෙන. න හි සුත්තෙ කත්ථචි චත්තාරො ආසවා ආගතා අත්ථි. යදි විචිකිච්ඡා න ආසවො, අථ කස්මා ‘‘සක්කායදිට්ඨී විචිකිච්ඡා සීලබ්බතපරාමාසො, ඉමෙ වුච්චන්ති, භික්ඛවෙ, ආසවා දස්සනා පහාතබ්බා’’ති වුත්තන්ති ආහ **‘‘දස්සනා පහාතබ්බා’’**තිආදි. **එත්ථ පරියාපන්නත්තාති** එතෙන සම්මාසඞ්කප්පස්ස විය පඤ්ඤාක්ඛන්ධෙ කිච්චසභාගතාය ඉධ විචිකිච්ඡාය ආසවසඞ්ගහො කතොති දස්සෙති.

සබ්බො අත්තග්ගාහො සක්කායදිට්ඨිවිනිමුත්තො නත්ථීති වුත්තං **‘‘ඡන්නං දිට්ඨීනං…පෙ.… විහත්තා’’**ති. සා හි දිට්ඨි එකස්මිං චිත්තුප්පාදෙ සන්තානෙ ච යීතං එකට්ඨං, තත්ථ පඨමං සහජාතෙකට්ඨං, ඉතරං පහානෙකට්ඨං, තදුභයම්පි නිද්ධාරෙත්වා දස්සෙතුං **‘‘දිට්ඨාසවෙහී’’**තිආදි වුත්තං. **සබ්බථාපීති** සබ්බප්පකාරෙන, සහජාතෙකට්ඨපහානෙකට්ඨප්පකාරෙහීති අත්ථො. **අවසෙසාති** දිට්ඨාසවතො අවසිට්ඨා. **තයොපි ආසවාති** කාමාසවභවාසවඅවිජ්ජාසවා. තථා හි පුබ්බෙ ‘‘චතූසු ආසවෙසූ’’ති වුත්තං. **තස්මාති** යස්මා බහූ එවෙත්ථ ආසවා පහාතබ්බා, තස්මා බහුවචනනිද්දෙසො කතො ‘‘ඉමෙ වුච්චන්ති, භික්ඛවෙ, ආසවා දස්සනා පහාතබ්බා’’ති. **පොරාණානන්ති** අට්ඨකථාචරියානං, ‘‘පුරාතනානං මජ්ඣිමභාණකාන’’න්ති ච වදන්ති.

දස්සනා පහාතබ්බාතිආදීසු යං වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා වුත්තමෙව.

දස්සනාපහාතබ්බආසවවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සංවරාපහාතබ්බආසවවණ්ණනා

22. **සංවරාදීහීති** සංවරපටිසෙවනඅධිවාසනපරිවජ්ජනවිනොදනෙහි. **සබ්බෙසම්පීති** චතුන්නම්පි අරියමග්ගානං. **අයන්ති** සංවරාපහාතබ්බාදිකථා **පුබ්බභාගපටිපදාති වෙදිතබ්බා**. තථා හි හෙට්ඨා ‘‘උපක්කිලෙසවිසොධනං ආදිං කත්වා ආසවක්ඛයපටිපත්තිදස්සනත්ථ’’න්ති සුත්තන්තදෙසනාය පයොජනං වුත්තං. න හි සක්කා ආදිතො එව අරියමග්ගං භාවෙතුං, අථ ඛො සමාදින්නසීලො ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරො ‘‘සඞ්ඛායෙකං පටිසෙවති, සඞ්ඛායෙකං අධිවාසෙති, සඞ්ඛායෙකං පරිවජ්ජෙති, සඞ්ඛායෙකං විනොදෙතී’’ති (දී. නි. 3.348; ම. නි. 2.168) එවං වුත්තං චතුරාපස්සෙනපටිපත්තිං පටිපජ්ජමානො සම්මසනවිධිං ඔතරිත්වා අනුක්කමෙන විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා මග්ගපටිපාටියා ආසවෙ ඛෙපෙති. තෙනාහ භගවා ‘‘සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, මහාසමුද්දො අනුපුබ්බනින්නො අනුපුබ්බපොණො අනුපුබ්බපබ්භාරො, න ආයතකෙනෙව පපාතො, එවං ඛො, භික්ඛවෙ, ඉමස්මිං ධම්මවිනයෙ

අනුපුබ්බසික්ඛා අනුපුබ්බකිරියා අනුපුබ්බපටිපදා, න ආයතකෙනෙව අඤ්ඤාපටිවෙධො''ති (අ. නි. 8.20; උදා. 45; චූළව. 385).

ඉධාති අයං ඉධ-සද්දො සබ්බාකාරතො ඉන්ද්‍රියසංවරසංවුතස්ස පුග්ගලස්ස සන්නිස්සයභූතසාසනපරිදීපනො, අඤ්ඤසාසනස්ස තථාභාවපටිසෙධනො චාති වුත්තං **''ඉමස්මිං සාසනෙ''**ති. **ආදීනවපටිසඞ්ඛාති** ආදීනවපච්චවෙක්ඛණා. **සම්පලිමට්ඨන්ති** (අ. නි. ටී. 3.6.58) සංඝිතං. **අනුබ්‍යඤ්ජනසොති** හත්ථපාදහසිතකථිතවිලොකිතාදිප්පකාරභාගසො. තඤ්හි අයොනිසො මනසිකරොතො කිලෙසානං අනු අනු බ්‍යඤ්ජනතො ''අනුබ්‍යඤ්ජන''න්ති වුච්චති. **නිමිත්තග්ගාහොති** ඉත්ථිපුරිසනිමිත්තාදිකස්ස වා කිලෙසවත්ථුභූතස්ස වා නිමිත්තස්ස ගාහො. **ආදිත්තපරියායනයෙනාති** ආදිත්තපරියායෙ (සං. නි. 4.28; මහාව. 54) ආගතනයෙන වෙදිතබ්බා ආදීනවපටිසඞ්ඛාති යොජනා. යථා ඉත්ථියා ඉන්ද්‍රියන්ති ඉත්ථින්ද්‍රියං, න එවමිදං, ඉදං පන **චක්ඛුමෙව ඉන්ද්‍රියන්ති චක්ඛුන්ද්‍රියන්ති. තිත්ථකාකො වියාති** තිත්ථෙ කාකො තිත්ථකාකො, නදියා සමතික්කමනතිත්ථෙ නියතට්ඨිතිකො. **ආවාටකච්ඡපොතිආදීසුපි** එසෙව නයො.

එවං තප්පටිබද්ධවුත්තිතාය **චක්ඛුන්ද්‍රියෙ** නියතට්ඨානො **සංවරො** චක්ඛුන්ද්‍රියසංවරො. **මුට්ඨස්සච්චං** සතිපටිපක්ඛා අකුසලධම්මා. යදිපි අඤ්ඤත්ථ අසඞ්ඛෙය්‍යාම්පි භවඞ්ගචිත්තං නිරන්තරං උප්පජ්ජති, පසාදඝට්ටනාවජ්ජනුප්පාදානං පන අන්තරෙ ද්වෙ එව භවඞ්ගචිත්තානි උප්පජ්ජන්තීති අයං චිත්තනියාමොති ආහ **භවඞ්ගෙ ''ද්වික්ඛත්තුං උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධෙ''**ති.

ජවනක්ඛණෙ පන සචෙ දුස්සීල්‍යං වාතිආදි (විසුද්ධි. ටී. 1.15; ධ. ස. මූලටී. 1352) පුන අවචනත්ථං ඉධෙව සබ්බං වුත්තන්ති ඡසු ද්වාරෙසු යථාසම්භවං යොජෙතබ්බං. න හි පඤ්චද්වාරෙ කායවචීදුච්චරිතසඞ්ඛාතො දුස්සීල්‍යසංවරො අත්ථීති සො මනොද්වාරවසෙන, ඉතරො ඡන්නම්පි ද්වාරානං වසෙන යොජෙතබ්බො. මුට්ඨස්සච්චාදීනඤ්හි සතිපටිපක්ඛාදිලක්ඛණානං අකුසලධම්මානං සියා පඤ්චද්වාරෙ උප්පත්ති, න ත්වෙව කායිකවාචසිකවීතික්කමභූතස්ස දුස්සීල්‍යස්ස තත්ථ උප්පත්ති පඤ්චද්වාරිකජවනානං අවිඤ්ඤත්තිජනකත්තාති.

යථා කින්ති යෙන පකාරෙන ජවනෙ උප්පජ්ජමානො අසංවරො ''චක්ඛුද්වාරෙ අසංවරො''ති වුච්චති, තං නිදස්සනං කින්ති අත්ථො. **යථාතිආදිනා** නගරද්වාරෙ අසංවරෙ සති තංසම්බන්ධානං ඝරාදීනං අසංවුතතා විය ජවනෙ අසංවරෙ සති තංසම්බන්ධානං ද්වාරාදීනං අසංවුතතාති අඤ්ඤාසංවරෙ අඤ්ඤාසංවුතතාසාමඤ්ඤමෙව නිදස්සෙති, න පුබ්බාපරසාමඤ්ඤං, අන්තොබහිසාමඤ්ඤං වා. සම්බන්ධො ච ජවනෙන ද්වාරාදීනං එකසන්තතිපරියාපන්නතාය එව දට්ඨබ්බො. පච්චයභාවෙන පුරිමනිප්ඵන්නං ජවනකාලෙ අසන්තම්පි භවඞ්ගාදි ඵලනිප්ඵත්තියා චක්ඛාදි විය සන්තංයෙව නාම. න හි ධරමානංයෙව ''සන්ත''න්ති වුච්චති, තස්මා සති ද්වාරභවඞ්ගාදිකෙ පච්ඡා උප්පජ්ජමානං ජවනං බාහිරං විය කත්වා නගරද්වාරසමානං වුත්තං. ඉතරඤ්ච අන්තොනගරඝරාදිසමානං. ජවනස්ස හි පරමත්ථතො අසතිපි බාහිරභාවෙ ඉතරස්ස ච අබ්භන්තරභාවෙ ''පභස්සරමිදං, භික්ඛවෙ, චිත්තං, තඤ්ච ඛො ආගන්තුකෙහි උපක්කිලෙසෙහි උපක්කිලිට්ඨ''න්ති (අ. නි. 1.49) ආදිවචනතො ආගන්තුකභූතස්ස කදාචි කදාචි උප්පජ්ජමානස්ස ජවනස්ස බාහිරභාවො, තබ්බිධුරසභාවස්ස ඉතරස්ස අබ්භන්තරභාවො ච පරියායතො වෙදිතබ්බො. ජවනෙ වා අසංවරෙ උප්පන්නෙ තතො පරං ද්වාරභවඞ්ගාදීනං අසංවරහෙතුභාවාපත්තිතො නගරද්වාරසදිසෙන ජවනෙන පවිසිත්වා දුස්සීල්‍යාදිචොරානං ද්වාරභවඞ්ගාදීසු මුසනං කුසලභණ්ඩවිනාසනං දට්ඨබ්බං. උප්පන්නෙ හි අසංවරෙ ද්වාරාදීනං තස්ස හෙතුභාවො පඤ්ඤායති, සො ච උප්පජ්ජමානොයෙව ද්වාරාදීනං සංවරූපනිස්සයභාවං පටිබාහෙන්තොයෙව පවත්තතීති අයඤ්හෙත්ථ අසංවරාදීනං පවත්තිනයො. පඤ්චද්වාරෙ රූපාදිආරම්මණෙ ආපාථගතෙ යථාපච්චයං අකුසලජවනෙ උප්පජ්ජිත්වා භවඞ්ගං ඔතිණ්ණෙ මනොද්වාරිකජවනං තංයෙව ආරම්මණං කත්වා භවඞ්ගං ඔතරති, පුන තස්මිංයෙව ද්වාරෙ ''ඉත්ථී පුරිසො''තිආදිනා විසයං වවත්ථපෙත්වා ජවනං භවඞ්ගං ඔතරති, පුන වාරෙ රජ්ජනාදිවසෙන ජවනං ජවති, පුනපි යදි තාදිසං ආරම්මණං ආපාථමාගච්ඡති, තංසදිසමෙව පඤ්චද්වාරෙ රූපාදීසු ජවනං උප්පජ්ජති. තං සන්ධාය වුත්තං **''එවමෙව ජවනෙ දුස්සීල්‍යාදීසු උප්පන්නෙසු තස්මිං අසංවරෙ සති ද්වාරම්පි අගුත්ත''**න්තිආදි. අයං තාව අසංවරපක්ඛෙ අත්ථවණ්ණනා.

සංවරපක්ඛෙපි ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. සංවරෙන සමන්නාගතො පුග්ගලො සංවුතොති වුත්තොති ආහ **''උපෙතොති වුත්තං හොතී''**ති. **එකජ්ඣං කත්වාති** ''පාතිමොක්ඛසංවරසංවුතො''ති පදඤ්ච අත්ථතො අභින්නං සමානං කත්වා. **අයමෙව චෙත්ථ අත්ථො සුන්දරතරො** උපරිපාළියා සංසන්දනතො. තෙනාහ **''තථාහී''**තිආදි. **යන්ති ආදෙසොති** ඉමිනා ලිඞ්ගවිපල්ලාසෙන සද්ධිං වචනවිපල්ලාසො කතොති දස්සෙති, නිපාතපදං වා එතං පච්චත්තපුථුවචනත්ථං. **විඝාතකරාති** චිත්තවිඝාතකරණා චිත්තදුක්ඛනිබ්බත්තකා ච. යථාවුත්තකිලෙසහෙතුකා දාහානුබන්ධා විපාකා එව **විපාකපරිළාහා.** යථා පනෙත්ථ ආසවා අඤ්ඤෙ ච විඝාතකරා කිලෙසවිපාකපරිළාහා සම්භවන්ති, තං දස්සෙතුං **''චක්ඛුද්වාරෙහී''**තිආදි වුත්තං, තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව. එත්ථ ච සංවරණූපායො, සංවරිතබ්බං, සංවරො, යතො සො සංවරො, යත්ථ සංවරො, යඤ්ච සංවරඵලන්ති අයං විභාගො වෙදිතබ්බො. කථං? පටිසඞ්ඛා යොනිසොති හි **සංවරණූපායො.** චක්ඛුන්ද්‍රියං **සංවරිතබ්බං.** සංවරග්ගහණෙන ගහිතා සති **සංවරො.** අසංවුතස්සාති **සංවරණාවධි.** අසංවරතො හි සංවරණං. සංවරිතබ්බග්ගහණෙන සිද්ධො ඉධ **සංවරවිසයො.** චක්ඛුන්ද්‍රියඤ්හි සංවරඤාණං රූපාරම්මණෙ සංවරීයතීති අවුත්තසිද්ධොයමත්ථො.

ආසවතන්නිමිත්තකිලෙසාදිපරිළාහාභාවො **ඵලං**. එවං සොතද්වාරාදීසුපි යොජෙතබ්බං. **සබ්බත්ථෙවාති** මනොද්වාරෙ පඤ්චද්වාරෙ චාති සබ්බස්මිං ද්වාරෙ.

සංවරාපහාතබ්බආසවවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පටිසෙවනාපහාතබ්බආසවවණ්ණනා

23. **පටිසඞ්ඛා යොනිසො චීවරන්තිආදීසු** ‘‘සීතස්ස පටිඝාතාය’’තිආදිනා වුත්තං පච්චවෙක්ඛණමෙව යොනිසො පටිසඞ්ඛා. **ඊදිසන්ති** එවරූපං ඉට්ඨාරම්මණං. **භවපත්ථනාය අස්සාදයතොති** භවපත්ථනාමුඛෙන භාවිතං ආරම්මණං අස්සාදෙන්තස්ස. **චීවරන්ති** නිවාසනාදි යං කිඤ්චි චීවරං. **පටිසෙවතීති** නිවාසනාදිවසෙන පරිභුඤ්ජති. **යාවදෙවාති** පයොජනපරිමාණනියමනං. සීතපටිඝාතාදියෙව හි යොගිනො චීවරපටිසෙවනෙ පයොජනං. **සීතස්සාති** ධාතුක්ඛොභතො වා උතුපරිණාමතො වා උප්පන්නසීතස්ස. **පටිඝාතායාති** පටිබාහනත්ථං තප්පච්චයස්ස විකාරස්ස විනොදනත්ථං. **උණ්හස්සාති** අග්ගිසන්තාපතො උප්පන්නස්ස උණ්හස්ස. **ඩංසාදයො** පාකටායෙව. පුන **යාවදෙවාති** නියතපයොජනපරිමාණනියමනං. නියතඤ්හි පයොජනං චීවරපටිසෙවනස්ස හිරිකොපීනපටිච්ඡාදනං, ඉතරං කදාචි කදාචි . **හිරිකොපීනන්ති** සම්බාධට්ඨානං . යස්මිඤ්හි අඞ්ගෙ විවටෙ හිරී කුප්පති විනස්සති, තං හිරියා කොපනතො හිරිකොපීනං, තස්ස පටිච්ඡාදනත්ථං චීවරං පටිසෙවති.

පිණ්ඩපාතන්ති යං කිඤ්චි ආහාරං. සො හි පිණ්ඩොල්‍යෙන භික්ඛුනො පත්තෙ පතනතො තත්ථ තත්ථ ලද්ධභික්ඛාපිණ්ඩානං පාතො සන්නිපාතොති ‘‘පිණ්ඩපාතො’’ති වුච්චති. **නෙව දවායාති** න කීළනාය. **න මදායාති** න බලමදමානමදපුරිසමදත්ථං. **න මණ්ඩනායාති** න අඞ්ගපච්චඞ්ගානං පීණනභාවත්ථං. **න විභූසනායාති** න තෙසංයෙව සොභනත්ථං, ඡවිසම්පතිඅත්ථන්ති අත්ථො. ඉමානි ච පදානි යථාක්කමං මොහ-දොස-සණ්ඨාන-වණ්ණ-රාගූපනිස්සය-පහානත්ථානි වෙදිතබ්බානි. පුරිමං වා ද්වයං අත්තනො අත්තනො සංකිලෙසුප්පත්තිනිසෙධනත්ථං, ඉතරං පරස්සපි. චත්තාරිපි කාමසුඛල්ලිකානුයොගස්ස පහානත්ථං වුත්තානීති වෙදිතබ්බානි. **කායස්සාති** රූපකායස්ස. **ඨිතියා යාපනායාති** පබන්ධට්ඨිතත්ථඤ්චෙව පවත්තියා අවිච්ඡෙදනත්ථඤ්ච චිරකාලට්ඨිතත්ථං ජීවිතින්ද්‍රියස්ස පවත්තාපනත්ථං. **විහිංසූපරතියාති** ජිඝච්ඡාදුක්ඛස්ස උපරමණත්ථං. **බ්‍රහ්මචරියානුග්ගහායාති** සාසනමග්ගබ්‍රහ්මචරියානං අනුග්ගහත්ථං. **ඉතීති** එවං ඉමිනා උපායෙන. **පුරාණඤ්ච වෙදනං පටිහඞ්ඛාමීති** පුරාණං අභුත්තපච්චයා උප්පජ්ජනකවෙදනං පටිහනිස්සාමි. **නවඤ්ච වෙදනං න උප්පාදෙස්සාමීති** නවං භුත්තපච්චයා උප්පජ්ජනකවෙදනං න උප්පාදෙස්සාමීති. තස්සා හි අනුප්පන්නාය අනුප්පජ්ජනත්ථමෙව ආහාරං පරිභුඤ්ජති. එත්ථ ච අභුත්තපච්චයා උප්පජ්ජනකවෙදනා නාම යථාපවත්තා ජිඝච්ඡානිමිත්තා වෙදනා. සා හි අභුඤ්ජන්තස්ස භියො භියො පවඩ්ඪනවසෙන උප්පජ්ජති, භුත්තපච්චයා උප්පජ්ජනකවෙදනාපි ඛුදානිමිත්තාව අඞ්ගදාහසූලාදිවෙදනා අප්පවත්තා. සා හි භුත්තපච්චයා අනුප්පන්නාව න උප්පජ්ජිස්සතීති. විහිංසානිමිත්තතා චෙතාසං විහිංසාය විසෙසො.

යාත්‍රා ච මෙ භවිස්සතීති යාපනා ච මෙ චතුන්නං ඉරියාපථානං භවිස්සති. **යාපනායාති** ඉමිනා ජීවිතින්ද්‍රියයාපනා වුත්තා, ඉධ චතුන්නං ඉරියාපථානං අවිච්ඡෙදසඞ්ඛාතා යාපනාති අයමෙතාසං විසෙසො. **අනවජ්ජතා ච ඵාසුවිහාරො චාති** අයුත්තපරියෙසනපටිග්ගහණපරිභොගපරිවජ්ජනෙන අනවජ්ජතා, පරිමිතපරිභොගෙන ඵාසුවිහාරො. අසප්පායාපරිමිතභොජනපච්චයා අරතිතන්දීවිජම්භිතාවිඤ්ඤුගරහාදිදොසාභාවෙන වා අනවජ්ජතා, සප්පායපරිමිතභොජනපච්චයා කායබලසම්භවෙන ඵාසුවිහාරො. යාවදත්ථඋදරාවදෙහකභොජනපරිවජ්ජනෙන සෙය්‍යසුඛපස්සසුඛමිද්ධසුඛාදීනං අභාවතො අනවජ්ජතා, චතුපඤ්චාලොපමත්තඌනභොජනෙන චතුඉරියාපථයොග්‍යතාපාදනතො ඵාසුවිහාරො. වුත්තඤ්හෙතං –

‘‘චත්තාරො පඤ්ච ආලොපෙ, අභුත්වා උදකං පිවෙ;
අලං ඵාසුවිහාරාය, පහිතත්තස්ස භික්ඛුනො’’ති. (ථෙරගා. 983);

එත්තාවතා පයොජනපරිග්ගහො, මජ්ඣිමා ච පටිපදා දීපිතා හොති.

සෙනාසනන්ති සයනඤ්ච ආසනඤ්ච. යත්ථ හි විහාරාදිකෙ සෙති නිපජ්ජති, ආසති නිසීදති, තං සෙනාසනං. **උතුපරිස්සයවිනොදනපටිසල්ලානාරාමත්ථන්ති** උතුයෙව පරිසහනට්ඨෙන පරිස්සයො, සරීරාබාධචිත්තවික්ඛෙපකරො, අථ වා යථාවුත්තො උතු ච සීහබ්‍යග්ඝාදිපාකටපරිස්සයො ච රාගදොසාදිපටිච්ඡන්නපරිස්සයො ච උතුපරිස්සයො, තස්ස විනොදනත්ථඤ්චෙව එකීභාවසුඛත්ථඤ්ච. ඉදඤ්ච චීවරපටිසෙවනෙ හිරිකොපීනපටිච්ඡාදනං විය තස්ස නියතපයොජනන්ති පුන **‘‘යාවදෙවා’’**ති වුත්තං.

ගිලානපච්චයභෙසජ්ජපරික්ඛාරන්ති රොගස්ස පච්චනීකප්පවත්තියා ගිලානපච්චයො, තතො එව භිසක්කස්ස අනුඤ්ඤාතවත්ථුතාය භෙසජ්ජං, ජීවිතස්ස පරිවාරසම්භාරභාවෙහි පරික්ඛාරො චාති **ගිලානපච්චයභෙසජ්ජපරික්ඛාරො,** තං. **උප්පන්නානන්ති** ජාතානං නිබ්බත්තානං. **වෙය්‍යාබාධිකානන්ති** බ්‍යාබාධතො ධාතුක්ඛොභතො ච තන්නිබ්බත්තරොගතො ච ජාතානං. **වෙදනානන්ති** දුක්ඛවෙදනානං. **අබ්‍යාබජ්ඣපරමතායාති** නිද්දුක්ඛපරමභාවාය පටිසෙවාමීති යොජනා. එවමෙත්ථ සඞ්ඛෙපෙනෙව පාළිවණ්ණනා වෙදිතබ්බා. **නවවෙදනුප්පාදනතොපීති** න කෙවලං

ආයතිං එව විපාකපරිළාහා, අථ ඛො අතිභොජනපච්චයා අලංසාටකාදීනං විය නවවෙදනුප්පාදනතොපි වෙදිතබ්බාති අත්ථො.

පටිසෙවනාපහාතබ්බආසවවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අධිවාසනාපහාතබ්බආසවවණ්ණනා

24. **ඛමොති** ඛමනකො. කම්මට්ඨානිකස්ස චලනං නාම කම්මට්ඨානපරිච්චාගොති ආහ **''චලති කම්පති කම්මට්ඨානං විජහතී''**ති. **අධිමත්තම්පි උණ්හං සහති,** සහන්තො ච න නග්ගසමණාදයො විය සහති, අථ ඛො කම්මට්ඨානාවිජහනෙනාති ආහ **''ස්වෙව ථෙරො විය''**ති. **බහිචඞ්කමෙති** ලෙණතො බහි චඞ්කමෙ. **උණ්හභයෙනෙවාති** නරකග්ගිඋණ්හභයෙනෙව. තෙනාහ **''අවීචිමහානිරයං පච්චවෙක්ඛිත්වා''**ති, තම්පි ''මයා අනෙකක්ඛත්තුං අනුභූතං, ඉදං පන තතො මුදුතර''න්ති එවං පච්චවෙක්ඛිත්වා. **එත්ථාති** එතස්මිං ඨානෙ. **අග්ගිසන්තාපොව වෙදිතබ්බො** සූරියසන්තාපස්ස පරතො වුච්චමානත්තා.

පරිසුද්ධසීලොහමස්මීති සබ්බථාපි ''විසුද්ධසීලොහමස්මී''ති මරණං අග්ගහෙත්වා අවිප්පටිසාරමූලිකං පීතිං උප්පාදෙසි. **සහ පීතුප්පාදාති** ඵරණපීතියා උප්පාදෙන සහෙව. **විසං නිවත්තිත්වාති** පීතිවෙගෙන අජ්ඣොත්ථතං දට්ඨමුඛෙනෙව හස්සිත්වා. **තත්ථෙවාති** සප්පෙන දට්ඨට්ඨානෙයෙව. **චිත්තෙකග්ගතං ලභිත්වාති** ''පීතිමනස්ස කායො පස්සම්භතී''තිආදිනා (දී. නි. 1.466; 3.359; සං. නි. 5.376; අ. නි. 3.96; 11.12) නයෙන සමාධානං පාපුණිත්වා.

පච්චයෙසු සන්තොසො භාවනාය ච ආරමිතබ්බට්ඨානතාය ආරාමො අස්සාති පච්චයසන්තොසභාවනාරාමො, තස්ස භාවො **පච්චය...පෙ.... රාමතා,** තාය. **මහාථෙරොති** වුඩ්ඪතරො ථෙරො. වචනමෙව තදත්ථං ඤාපෙතුකාමානං පථොති **වචනපථො**.

අසුඛට්ඨෙන වා **තිබ්බා**. යඤ්හි න සුඛං, තං අනිට්ඨං ''තිබ්බ''න්ති වුච්චති. **එවංසභාවොති** ''අධිවාසනජාතියො''ති පදස්ස අත්ථමාහ. **මුහුත්තෙන** ඛණෙව වාතෙ හදයං ඵාලෙතුං ආරද්ධෙයෙව. **අනාගාමී හුත්වා පරිනිබ්බායීති** අරහත්තං පත්වා පරිනිබ්බායි.

එවං සබ්බත්ථාති ''උණ්හෙන ඵුට්ඨස්ස සීතං පත්ථයතො''තිආදිනා සබ්බත්ථ උණ්හාදිනිමිත්තං කාමාසවුප්පත්ති වෙදිතබ්බා, සීතං වා උණ්හං වා අනිට්ඨන්ති අධිප්පායො. අත්තග්ගාහෙ සති අත්තනියග්ගාහොති ආහ **''මය්හං සීතං උණ්හන්ති ගාහො දිට්ඨාසවො''**ති. සීතාදිකෙ උපගතෙ සහන්තී ඛමන්තී තෙ අත්තනො උපරි වාසෙන්තී විය හොතීති වුත්තං **''ආරොපෙත්වා වාසෙතියෙවා''**ති . **න නිරස්සතීති** න විධුනති. යො හි සීතාදිකෙ න සහති, සො තෙ නිරස්සන්තො විධුනන්තො විය හොතීති.

අධිවාසනාපහාතබ්බආසවවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පරිවජ්ජනාපහාතබ්බආසවවණ්ණනා

25. **අහං සමණොති** (අ. නි. ටී. 3.6.58) ''අහං සමණො, කිං මම ජීවිතෙන වා මරණෙන වා''ති එවං අචින්තෙත්වාති අධිප්පායො. **පච්චවෙක්ඛිත්වාති** ගාමප්පදෙසං පයොජනාදිඤ්ච පච්චවෙක්ඛිත්වා. **පටික්කමතීති** හත්ථිආදීනං සමීපගමනතො අපක්කමති. කණ්ටකා යත්ථ තිට්ඨන්ති, තං **කණ්ටකට්ඨානං**. **අමනුස්සදුට්ඨානීති** අමනුස්සසඤ්චාරෙන දූසිතානි, සපරිස්සයානීති අත්ථො. **සමානන්ති** සමං, අවිසමන්ති අත්ථො. **අකාසි වා** තාදිසං අනාචාරං.

සීලසංවරසඞ්ඛාතෙනාති ''කථං පරිවජ්ජනං සීල''න්ති යදෙත්ථ වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා වුත්තමෙව. අපිච ''චණ්ඩං හත්ථිං පරිවජ්ජෙතී''ති වචනතො හත්ථිආදිපරිවජ්ජනම්පි භගවතො වචනානුට්ඨානන්ති කත්වා ආචාරසීලමෙවාති වෙදිතබ්බං.

පරිවජ්ජනාපහාතබ්බආසවවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

විනොදනාපහාතබ්බආසවවණ්ණනා

26. **ඉතිපීති** ඉමිනා කාරණෙන, අයොනිසොමනසිකාරසමුට්ඨිතත්තාපි ලොභාදිසහගතත්තාපි කුසලපටිපක්ඛතොපීතිආදීහි කාරණෙහි අයං විතක්කො අකුසලොති අත්ථො. ඉමිනා නයෙන **සාවජ්ජොතිආදීසුපි** අත්ථො වෙදිතබ්බො. එත්ථ ච **අකුසලොතිආදිනා** දිට්ඨධම්මිකං කාමවිතක්කස්ස ආදීනවං දස්සෙති, **දුක්ඛවිපාකොති** ඉමිනා සම්පරායිකං. **අත්තබ්‍යාබාධාය සංවත්තතීතිආදීසුපි** ඉමිනාව නයෙන ආදීනවවිභාවනා වෙදිතබ්බා. උප්පන්නස්ස

කාමවිතක්කස්ස අනධිවාසනං නාම පුන තාදිසස්ස අනුප්පාදනං, තං පනස්ස පහානං විනොදනං බ්‍යන්තිකරණං අනභාවගමනන්ති ච වත්තුං වට්ටතීති පාළියං ''උප්පන්නං කාමවිතක්කං නාධිවාසෙතී''ති වත්වා ''පජහතී''තිආදි වුත්තන්ති තමත්ථං දස්සෙන්තො **''අනධිවාසෙන්තො කිං කරොතීති පජහතී''**තිආදිමාහ. පහානඤ්චෙත්ථ වික්ඛම්භනමෙව, න සමුච්ඡෙදොති දස්සෙතුං **''විනොදෙතී''**තිආදි වුත්තන්ති වික්ඛම්භනවසෙනෙව අත්ථො දස්සිතො.

කාමවිතක්කොති සම්පයොගතො ආරම්මණතො ච කාමසහගතො විතක්කො. තෙනාහ **''කාමපටිසංයුත්තො තක්කො''**තිආදි. **කාමපටිසංයුත්තො**ති හි කාමරාගසඞ්ඛාතෙන කාමෙන සම්පයුත්තො වත්ථුකාමසඞ්ඛාතෙන පටිබද්ධො ච. **උප්පන්නුප්පන්නෙ**ති තෙසං පාපවිතක්කානං උප්පාදාවත්ථාගහණං වා කතං සියා අනවසෙසග්ගහණං වා. තෙසු පඨමං සන්ධායාහ **''උපන්නමත්තෙ''**ති, සම්පතිජාතෙති අත්ථො. අනවසෙසග්ගහණං බ්‍යාපනිච්ඡාය හොතීති දස්සෙතුං **''සතක්ඛත්තුම්පි උප්පන්නෙ''**ති වුත්තං. **ඤාතිවිතක්කො**ති ''අම්හාකං ඤාතයො සුඛජීවිනො සම්පත්තියුත්තා''තිආදිනා ගෙහස්සිතපෙමවසෙන ඤාතකෙ ආරබ්භ උප්පන්නවිතක්කො. **ජනපදවිතක්කො**ති ''අම්හාකං ජනපදො සුභික්ඛො සම්පන්නසස්සො රමණීයො''තිආදිනා ගෙහස්සිතපෙමවසෙනෙව ජනපදං ආරබ්භ උප්පන්නවිතක්කො. උක්කුටිකප්පධානාදීහි දුක්ඛෙ නිජ්ජිණ්ණෙ සම්පරායෙ අත්තා සුඛී හොති අමරොති දුක්කරකාරිකාය පටිසංයුත්තො අමරත්ථාය විතක්කො, තං වා ආරබ්භ අමරාවික්ඛෙපදිට්ඨිසහගතො අමරො ච සො විතක්කො චාති **අමරවිතක්කො. පරානුද්දයතාපටිසංයුත්තො**ති පරෙසු උපට්ඨාකාදීසු සහනන්දිකාදිවසෙන පවත්තො අනුද්දයතාපතිරූපකො ගෙහස්සිතපෙමෙන පටිසංයුත්තො විතක්කො. **ලාභසක්කාරසිලොකපටිසංයුත්තො**ති චීවරාදිලාභෙන චෙව සක්කාරෙන ච කිත්තිසද්දෙන ච ආරම්මණකරණවසෙන පටිසංයුත්තො. **අනවඤ්ඤත්තිපටිසංයුත්තො**ති ''අහො වත මං පරෙ න අවජානෙය්‍යුං, න හෙට්ඨා කත්වා මඤ්ඤෙය්‍යුං, පාසාණච්ඡත්තං විය ගරුං කරෙය්‍යු''න්ති උප්පන්නවිතක්කො.

කාමවිතක්කො කාමසඞ්කප්පනසභාවත්තා කාමසඞ්කප්පපවත්තියා සාතිසයත්තා ච කාමනාකාරොති ආහ **''කාමවිතක්කො පනෙත්ථ කාමාසවො''**ති. **තබ්බිසෙසො**ති කාමාසවවිසෙසො, රාගසහවුත්තීති අධිප්පායො. කාමවිතක්කාදිකෙ විනොදෙති අත්තනො සන්තානතො නීහරති එතෙනාති **විනොදනං,** වීරියන්ති ආහ **''වීරියසංවරසඞ්ඛාතෙන විනොදනෙනා''**ති.

විනොදනාපහාතබ්බආසවවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

භාවනාපහාතබ්බආසවවණ්ණනා

27. ''සත්ත බොජ්ඣඞ්ගා භාවිතා බහුලීකතා විජ්ජාවිමුත්තියො පරිපූරෙන්තී''ති (සං. නි. 5.187) වචනතො විජ්ජාවිමුත්තීනං අනධිගමො තතො ච සකලවට්ටදුක්ඛානතිවත්ති **අභාවනාය ආදීනවො,** වුත්තවිපරියායෙන භගවතො ඔරසපුත්තභාවාදිවසෙන ච **භාවනාය ආනිසංසො** වෙදිතබ්බො. **උපරිමග්ගත්තයසමයසම්භූතා**ති දුතියාදිමග්ගක්ඛණෙ ජාතා, භාවනාධිකාරතො දුතියමග්ගාදිපරියාපන්නාති අත්ථො. නනු ච තෙ ලොකුත්තරා එව, කස්මා විසෙසනං කතන්ති? නයිදං විසෙසනං, විසෙසිතබ්බං පනෙතං, ලොකුත්තරබොජ්ඣඞ්ගා එව අධිප්පෙතා, තෙ ච බො උපරිමග්ගත්තයසමයසම්භූතාති. **බොජ්ඣඞ්ගෙසු අසම්මොහත්ථ**න්ති විපස්සනාඣානමග්ගඵලබොජ්ඣඞ්ගෙසු සම්මොහාභාවත්ථං. මිස්සකනයෙන හි බොජ්ඣඞ්ගෙසු වුච්චමානෙසු තදඞ්ගාදිවිවෙකදස්සනවසෙන විපස්සනාබොජ්ඣඞ්ගාදයො විභජිත්වා වුච්චන්ති, න නිබ්බත්තිතලොකුත්තරබොජ්ඣඞ්ගා එවාති බොජ්ඣඞ්ගෙසු සම්මොහො න හොති බොජ්ඣඞ්ගභාවනාපටිපත්තියා ච සම්මදෙව පකාසිතත්තා. **ඉධ පනා**ති ඉමස්මිං සුත්තෙ, ඉමස්මිං වා අධිකාරෙ. **ලොකුත්තරනයො එව ගහෙතබ්බො** භාවනාමග්ගස්ස අධිකතත්තා.

ආදිපදානන්ති (අ. නි. ටී. 1.1.418) ''සතිසම්බොජ්ඣඞ්ග''න්ති එවමාදීනං තස්මිං තස්මිං වාක්‍යෙ ආදිභූතානං පදානං. **අත්ථතො**ති විසෙසවසෙන සාමඤ්ඤවසෙන ච පදත්ථතො. **ලක්ඛණාදීහී**ති ලක්ඛණරසපච්චුපට්ඨානතො. **කමතො**ති අනුපුබ්බිතො. **අනූනාධිකතො**ති තාවත්තකතො. **විභාවිනා**ති විඤ්ඤුනා.

සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගෙති සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගපදෙ. **සරණට්ඨෙනා**ති අනුස්සරණට්ඨෙන. චිරකතාදිභෙදං ආරම්මණං උපගන්ත්වා ඨානං, අනිස්සජ්ජනං වා **උපට්ඨානං**. උදකෙ අලාබු විය පිලවිත්වා ගන්තුං අදත්වා පාසාණස්ස විය නිච්චලස්ස ආරම්මණස්ස ඨපනං සාරණං අසම්මුට්ඨතාකරණං **අපිලාපනං. වුත්තම්පි හෙතං** මිලින්දපඤ්හෙ. **භණ්ඩාගාරිකො**ති භණ්ඩගොපකො. අපිලාපෙ කරොති **අපිලාපෙති. ථෙරෙනා**ති නාගසෙනත්ථෙරෙන. සම්මොසපච්චනීකං කිච්චං **අසම්මොසො,** න සම්මොසාභාවමත්තං. **ගොචරාභිමුඛභාවපච්චුපට්ඨානා**ති කායාදිආරම්මණාභිමුඛභාවපච්චුපට්ඨානා.

බොධියා ධම්මසාමග්ගියා, **අඞ්ගො** අවයවො, **බොධිස්ස** වා අරියසාවකස්ස **අඞ්ගො** කාරණං. **පතිට්ඨානායූහනා** ඔඝතරණසුත්තවණ්ණනායං (සං. නි. අට්ඨ. 1.1.1) –

> ''කිලෙසවසෙන පතිට්ඨානං, අභිසඞ්ඛාරවසෙන ආයූහනා. තණ්හාදිට්ඨීහි පතිට්ඨානං, අවසෙසකිලෙසාභිසඞ්ඛාරෙහි ආයූහනා. තණ්හාවසෙන පතිට්ඨානං, දිට්ඨිවසෙන ආයූහනා. සස්සතදිට්ඨියා

පතිට්ඨානං, උච්ඡෙදදිට්ඨියා ආයූහනා. ලීනවසෙන පතිට්ඨානං, උද්ධච්චවසෙන ආයූහනා. කාමසුඛානුයොගවසෙන පතිට්ඨානං, අත්තකිලමථානුයොගවසෙන ආයූහනා. සබ්බාකුසලාභිසඞ්ඛාරවසෙන පතිට්ඨානං, සබ්බලොකියකුසලාභිසඞ්ඛාරවසෙන ආයූහනා''ති –

වුත්තෙසු පකාරෙසු ඉධ අවුත්තානං වසෙන වෙදිතබ්බා. යා හි අයං බොධීති වුච්චතීති යොජෙතබ්බං . ''බුජ්ඣතී''ති පදස්ස පටිබුජ්ඣතීති අත්ථොති ආහ **''කිලෙසසන්තානනිද්දාය උට්ඨහතී''**ති. තං පන පටිබුජ්ඣනං අත්ථතො චතුන්නං සච්චානං පටිවෙධො, නිබ්බානස්සෙව වා සච්ඡිකිරියාති ආහ **''චත්තාරී''**තිආදි. **ඣානඞ්ගමග්ගඞ්ගාදයො වියාති** යථා අඞ්ගානි එව ඣානමග්ගා, න අඞ්ගවිනිමුත්තා, එවම්ධාපීති අත්ථො. **සෙනඞ්ගරථඞ්ගාදයො වියාති** එතෙන පුග්ගලපඤ්ඤත්තියා අවිජ්ජමානපඤ්ඤත්තිභාවං දස්සෙති.

බොධාය සංවත්තන්තීති බොජ්ඣඞ්ගාති ඉදං කාරණත්ථො අඞ්ග-සද්දොති කත්වා වුත්තං. බුජ්ඣන්තීති බොධියො, බොධියො එව අඞ්ගාති බොජ්ඣඞ්ගාති වුත්තං **''බුජ්ඣන්තීති බොජ්ඣඞ්ගා''**ති. **අනුබුජ්ඣන්තීති** විපස්සනාදීනං කාරණානං බුජ්ඣිතබ්බානඤ්ච සච්චානං අනුරූපං බුජ්ඣන්ති. **පටිබුජ්ඣන්තීති** කිලෙසනිද්දාය උට්ඨහනතො පච්චක්ඛභාවෙන වා පටිමුඛං බුජ්ඣන්ති. **සම්බුජ්ඣන්තීති** අවිපරීතභාවෙන සම්මා ච බුජ්ඣන්ති. එවං උපසග්ගානං අත්ථවිසෙසදීපනතා දට්ඨබ්බා. බොධි-සද්දො හි සබ්බවිසෙසයුත්තං බුජ්ඣනං සාමඤ්ඤෙන ගහෙත්වා ඨිතො.

විචිනාතීති ''තයිදං දුක්ඛ''න්තිආදිනා වීමංසති. **ඔභාසනං** ධම්මානං යථාභූතසභාවපටිච්ඡාදකස්ස සම්මොහස්ස විද්ධංසනං යථා ආලොකො අන්ධකාරස්ස. යස්මිං ධම්මෙ සති වීරො නාම හොති, සො ධම්මො **වීරභාවො. ඊරයිතබ්බතොති** පවත්තෙතබ්බතො. කොසජ්ජපක්ඛතො පතිතුං අප්පදානවසෙන සම්පයුත්තානං පග්ගණ්හනං **පග්ගහො. උපත්ථම්භනං** අනුබලප්පදානං. ඔසීදනං ලයාපත්ති, තප්පටිපක්ඛතො **අනොසීදනං** දට්ඨබ්බං. **පීණයතීති** තප්පෙති වඩ්ඪෙති වා. **ඵරණං** පණීතරූපෙහි කායස්ස බ්‍යාපනං. **තුට්ඨි** නාම පීති. උදග්ගභාවො **ඔදග්‍යං,** කායචිත්තානං උක්ඛිපනන්ති අත්ථො. **කායචිත්තදරථපස්සම්භනතොති** කායදරථස්ස චිත්තදරථස්ස ච පස්සම්භනතො වූපසමනතො. **කායොති** චෙත්ථ වෙදනාදයො තයො ඛන්ධා. **දරථො** සාරම්භො, දුක්ඛදොමනස්සපච්චයානං උද්ධච්චාදිකිලෙසානං, තප්පධානානං වා චතුන්නං ඛන්ධානං අධිවචනං. උද්ධච්චාදිකිලෙසපටිපක්ඛභාවො දට්ඨබ්බො, එවඤ්චෙත්ථ පස්සද්ධියා **අපරිප්ඵන්දනසීතිභාවො** දට්ඨබ්බො අසාරද්ධභාවතො. තෙනාහ භගවා ''පස්සද්ධො කායො අසාරද්ධො''ති (ම. නි. 1.52).

සමාධානතොති සම්මා චිත්තස්ස ආධානතො ඨපනතො. **අවික්ඛෙපො** සම්පයුත්තානං අවික්ඛිත්තතා, යෙන සසම්පයුත්තා ධම්මා අවික්ඛිත්තා හොන්ති, සො ධම්මො අවික්ඛෙපොති. **අවිසාරො** අත්තනො එව අවිසරණසභාවො. **සම්පිණ්ඩනං** සම්පයුත්තානං අවිප්පකිණ්ණභාවාපාදනං න්හානීයචුණ්ණානං උදකං විය. **චිත්තට්ඨිතිපච්චුපට්ඨානොති** ''චිත්තස්ස ඨිතී''ති (ධ. ස. 11) වචනතො චිත්තස්ස පබන්ධඨිතිපච්චුපට්ඨානො. **අජ්ඣුපෙක්ඛනතොති** උදාසීනභාවතො. **සාති** බොජ්ඣඞ්ගඋපෙක්ඛා . සමප්පවත්තෙ ධම්මෙ පටිසඞ්ඛික්ඛති උපපත්තිතො ඉක්ඛති තදාකාරා හුත්වා පවත්තතීති **පටිසඞ්ඛානලක්ඛණා,** එවඤ්ච කත්වා ''පටිසඞ්ඛා සන්තිට්ඨනා ගහණෙ මජ්ඣත්තතා''ති උපෙක්ඛාකිච්චාධිමත්තතාය සඞ්ඛාරුපෙක්ඛා වුත්තා. සම්පයුත්තධම්මානං යථාසකකිච්චකරණවසෙන සමං පවත්තනපච්චයතා **සමවාහිතා.** අලීනානුද්ධතප්පවත්තිපච්චයතා **ඌනාධිකතානිවාරණං**. සම්පයුත්තානං අසමප්පවත්තිහෙතුකපක්ඛපාතං උපච්ඡින්දන්ති විය හොතීති වුත්තං **''පක්ඛපාතුපච්ඡෙදරසා''**ති. අජ්ඣුපෙක්ඛනමෙව **මජ්ඣත්තභාවො.**

සබ්බස්මිං ලීනපක්ඛෙ උද්ධච්චපක්ඛෙ ච අත්ථිකා පත්ථනීයා ඉච්ඡිතබ්බාති සබ්බත්ථිකා, තං **සබ්බත්ථිකං.** සමානක්ඛණපවත්තීසු සත්තසුපි සම්බොජ්ඣඞ්ගෙසු වාචාය කමප්පවත්තිතො පටිපාටියා වත්තබ්බෙසු යං කිඤ්චි පඨමං අවත්වා සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්සෙව පඨමං වචනස්ස කාරණං සබ්බෙසං උපකාරකත්තන්ති වුත්තං **''සබ්බෙස''**න්තිආදි. **සබ්බෙසන්ති** ච ලීනුද්ධච්චපක්ඛිකානං, අඤ්ඤථා සබ්බෙපි සබ්බෙසං පච්චයාති.

''කස්මා සත්තෙව බොජ්ඣඞ්ගා වුත්තා''ති චොදකො සද්ධාලොභාදීනම්පි බොජ්ඣඞ්ගභාවං ආසඞ්කති, ඉතරො සතිආදීනංයෙව භාවනාය උපකාරතං දස්සෙන්තො **''ලීනුද්ධච්චපටිපක්ඛතො සබ්බත්ථිකතො වා''**තිආදිමාහ. තත්ථ **ලීනස්සාති** අතිසිථිලවීරියතාදීහි භාවනාවීථිං අනොතරිත්වා සංකුටිතස්ස චිත්තස්ස. තදා හි පස්සද්ධිසමාධිඋපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගා න භාවෙතබ්බා. තඤ්හි එතෙහි අල්ලතිණාදීහි විය පරිත්තො අග්ගි දුස්සමුට්ඨාපියං හොතීති. තෙනාහ භගවා ''සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, පුරිසො පරිත්තං අග්ගිං උජ්ජාලෙතුකාමො අස්ස, සො තත්ථ අල්ලානි චෙව තිණානි පක්ඛිපෙය්‍යා''තිආදි (සං. නි. 5.234). ධම්මවිචයවීරියපීතිසම්බොජ්ඣඞ්ගා පන භාවෙතබ්බා, සුක්ඛතිණාදීහි විය පරිත්තො අග්ගි ලීනං චිත්තං එතෙහි සුසමුට්ඨාපියං හොතීති. තෙන වුත්තං **''යස්මිඤ්ච ඛො''**තිආදි. තත්ථ යථාසකං ආහාරවසෙන ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගාදීනං භාවනා වෙදිතබ්බා. වුත්තඤ්හෙතං ''අත්ථි, භික්ඛවෙ, කුසලාකුසලා ධම්මා…පෙ…. පීතිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස භිය්‍යොභාවාය…පෙ…. සංවත්තතී''ති (සං. නි. 5.232). තත්ථ සභාවසාමඤ්ඤලක්ඛණපටිවෙධවසෙන පවත්තමනසිකාරො…පෙ…. ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගාදයො භාවෙති නාම.

උද්ධච්චස්සාති චිත්තස්ස අච්චාරද්ධවීරියතාදීහි සීතිභාවපතිට්ඨිතභාවං අනොතිණ්ණතාය, තදා ධම්මවිචයවීරියපීතිසම්බොජ්ඣඞ්ගා න භාවෙතබ්බා. තඤ්හි එතෙහි සුක්ඛතිණාදීහි විය අග්ගික්ඛන්ධො දුවූපසමයං හොති. තෙනාහ භගවා ‘‘සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, පුරිසො මහන්තං අග්ගික්ඛන්ධං නිබ්බාපෙතුකාමො අස්ස, සො තත්ථ සුක්ඛානි චෙව තිණානි පක්ඛිපෙය්‍යා’’තිආදි (සං. නි. 5.234). පස්සද්ධිසමාධිඋපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගා පන භාවෙතබ්බා, අල්ලතිණාදීහි විය අග්ගික්ඛන්ධො උද්ධතං චිත්තං එතෙහි සුවූපසමයං හොති. තෙන වුත්තං **‘‘යස්මිඤ්ච ඛො’’**තිආදි. එත්ථාපි යථාසකං ආහාරවසෙන පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣඞ්ගාදීනං භාවනා වෙදිතබ්බා. වුත්තඤ්හෙතං ‘‘අත්ථි, භික්ඛවෙ, කායපස්සද්ධි චිත්තපස්සද්ධි…පෙ…. උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස භිය්‍යොභාවාය සංවත්තතී’’ති (සං. නි. 5.232). තත්ථ යථාස්ස පස්සද්ධිආදයො උප්පන්නපුබ්බා, තං ආකාරං සල්ලක්ඛෙත්වා තෙසං උප්පාදනවසෙන තථා මනසිකරොන්තොව පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣඞ්ගාදයො භාවෙති නාම. සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො පන සබ්බත්ථ බහුපකාරො. සො හි චිත්තං ලීනපක්ඛිකානං පස්සද්ධිආදීනං වසෙන ලයාපත්තිතො, උද්ධච්චපක්ඛිකානඤ්ච ධම්මවිචයාදීනං වසෙන උද්ධච්චපාතතො රක්ඛති, තස්මා සො ලොණධූපනං විය සබ්බබ්‍යඤ්ජනෙසු සබ්බකම්මිකඅමච්චො විය ච රාජකිච්චෙසු සබ්බත්ථ ඉච්ඡිතබ්බො. තෙනාහ **‘‘සතිඤ්ච ඛ්වාහං, භික්ඛවෙ, සබ්බත්ථිකං වදාමී’’**ති (සං. නි. 5.234).

ඤත්වා ඤාතබ්බාති (සං. නි. ටී. 1.1.129) සම්බන්ධො. **වඩ්ඪී** නාම වෙපුල්ලං භිය්‍යොභාවො පුනප්පුනං උප්පාදො එවාති ආහ **‘‘පුනප්පුනං ජනෙතී’’**ති. **අභිවුද්ධිං** පාපෙන්තො **නිබ්බත්තෙති. විවිත්තතාති** විවිත්තභාවො. යො හි විවෙචනීයතො විවිච්චති, යං විවිච්චිත්වා ඨිතං, තදුභයං ඉධ විවිත්තභාවසාමඤ්ඤෙන ‘‘විවිත්තතා’’ති වුත්තං. තෙසු පුරිමො විවෙචනීයතො විවිච්චමානතාය විවෙකසඞ්ඛාතාය විවිච්චනකිරියාය සමඞ්ගී ධම්මසමූහො තාය එව විවිච්චනකිරියාය වසෙන විවෙකොති ගහිතො. ඉතරො සබ්බසො තතො තතො විවිත්තසභාවතාය. තත්ථ යස්මිං ධම්මපුඤ්ජෙ සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො විවිච්චනකිරියාය පවත්තති, තං යථාවුත්තාය විවිච්චමානතාය විවෙකසඞ්ඛාතං නිස්සායෙව පවත්තති, ඉතරං පන තන්නින්නතාතදාරම්මණතාහීති වුත්තං **‘‘විවෙකෙ නිස්සිත’’**න්ති. යථා වා විවෙකවසෙන පවත්තං ඣානං ‘‘විවෙකජ’’න්ති වුත්තං, එවං විවෙකවසෙන පවත්තො බොජ්ඣඞ්ගො ‘‘විවෙකනිස්සිතො’’ති දට්ඨබ්බො. නිස්සයට්ඨො ච විපස්සනාමග්ගානං වසෙන මග්ගඵලානං වෙදිතබ්බො. අසතිපි පුබ්බාපරභාවෙ ‘‘පටිච්චසමුප්පාදා’’ති එත්ථ පච්චයානං සමුප්පාදනං විය අභින්නධම්මාධාරා නිස්සයනභාවනා සම්භවන්තීති. **අයමෙවාති** විවෙකො එව. විවෙකො හි පහානවිනයවිරාගනිරොධා ච සමානත්ථා.

තදඞ්ගසමුච්ඡෙදනිස්සරණවිවෙකනිස්සිතතං වත්වා පටිපස්සද්ධිවිවෙකනිස්සිතතාය අවචනං ‘‘සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගං භාවෙතී’’තිආදිනා භාවෙතබ්බානං බොජ්ඣඞ්ගානං ඉධ වුත්තත්තා. භාවිතබ්බොජ්ඣඞ්ගස්ස හි යෙ සච්ඡිකාතබ්බා ඵලබොජ්ඣඞ්ගා, තෙසං කිච්චං පටිපස්සද්ධිවිවෙකො. **අජ්ඣාසයතොති** ‘‘නිබ්බානං සච්ඡිකරිස්සාමී’’ති මහන්තඅජ්ඣාසයතො. යදිපි විපස්සනාක්ඛණෙ සඞ්ඛාරාරම්මණං චිත්තං, සඞ්ඛාරෙසු පන ආදීනවං සුට්ඨු දිස්වා තප්පටිපක්ඛෙ නිබ්බානෙ අධිමුත්තතාය අජ්ඣාසයතො නිස්සරණවිවෙකනිස්සිතතා දාහාභිභූතස්ස පුග්ගලස්ස සීතනින්නචිතත්තා විය. **න පටිසිද්ධා** විපස්සනාපාදකෙසු කසිණාරම්මණාදිඣානෙසු සතිආදීනං නිබ්බෙධභාගියත්තා. අනුද්ධරන්තා පන විපස්සනා විය බොධියා මග්ගස්ස ආසන්නකාරණං ඣානං න හොති, නාපි තථා එකන්තිකං කාරණං, න ච විපස්සනාකිච්චස්ස විය ඣානකිච්චස්ස නිට්ඨානං මග්ගොති කත්වා න උද්ධරන්ති. එත්ථ ච කසිණග්ගහණෙන තදායත්තානි ආරුප්පානිපි ගහිතානීති දට්ඨබ්බානි. තානිපි හි විපස්සනාපාදකානි නිබ්බෙධභාගියානි ච හොන්තීති වත්තුං වට්ටති තන්නින්නභාවසබ්භාවතො. යදග්ගෙන හි නිබ්බානනින්නතා, තදග්ගෙන ඵලනින්නතාපි සියා. ‘‘කුදාස්සු නාමාහං තදායතනං උපසම්පජ්ජ විහරෙය්‍යා’’න්ති (ම. නි. 1.465) ආදිවචනම්පෙතස්ස අත්ථස්ස සාධකං.

වොස්සග්ග-සද්දො පරිච්චාගත්ථො පක්ඛන්දනත්ථො චාති වොස්සග්ගස්ස දුවිධතා වුත්තා. වොස්සජ්ජනඤ්හි පහානං, විස්සට්ඨභාවෙන නිරාසඞ්කපවත්ති ච, තස්මා විපස්සනාක්ඛණෙ තදඞ්ගවසෙන, මග්ගක්ඛණෙ සමුච්ඡෙදවසෙන පටිපක්ඛස්ස පහානං වොස්සග්ගො, තථා විපස්සනාක්ඛණෙ තන්නින්නභාවෙන, මග්ගක්ඛණෙ ආරම්මණකරණෙන විස්සට්ඨසභාවතො වොස්සග්ගොති වෙදිතබ්බං. **යථාවුත්තෙන පකාරෙනාති** තදඞ්ගසමුච්ඡෙදපකාරෙන තන්නින්නතදාරම්මණකරණපකාරෙන ච. පුබ්බෙ වොස්සග්ග-පදස්සෙව අත්ථස්ස වුත්තත්තා ආහ **‘‘සකලෙන වචනෙනා’’**ති. **පරිණමන්තං** විපස්සනාක්ඛණෙ, **පරිණතං** මග්ගක්ඛණෙ. පරිණාමො නාම පරිපාකොති ආහ **‘‘පරිපච්චන්තං පරිපක්කඤ්චා’’**ති. පරිපාකො ච ආසෙවනලාභෙන ආහිතසාමත්ථියස්ස කිලෙසස්ස පරිච්චජිතුං නිබ්බානඤ්ච පක්ඛන්දිතුං තික්ඛවිසදසභාවො. තෙනාහ **‘‘අයඤ්හී’’**තිආදි. **එස නයොති** ය්වායං ‘‘තදඞ්ගවිවෙකනිස්සිත’’න්තිආදිනා සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගෙ වුත්තො, සෙසෙසු ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගාදීසුපි එස නයොති එවං තත්ථ නෙතබ්බන්ති අත්ථො.

එවං ආදිකම්මිකානං බොජ්ඣඞ්ගෙසු අසම්මොහත්ථං මිස්සකනයං වත්වා ඉදානි නිබ්බත්තිතලොකුත්තරබොජ්ඣඞ්ගවසෙන අත්ථං විභාවෙතුං **‘‘ඉධ පනා’’**තිආදි වුත්තං. **ඉධ පනාති** ඉමස්මිං සබ්බාසවසුත්තන්තෙ. **මග්ගො එව වොස්සග්ගපරිණාමී** භාවනාමග්ගස්ස ඉධ අධිප්පෙතත්තා. **තඤ්ච ඛොති** සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගං. **සමුච්ඡෙදතොති** සමුච්ඡින්දනතො.

දිට්ඨාසවස්ස පඨමමග්ගවජ්ඣත්තා **“තයො ආසවා”**ති වුත්තං. තෙපි අනපායගමනීයා එව වෙදිතබ්බා අපායගමනීයානං දස්සනෙනෙව පහීනත්තා. සතිපි සම්බොජ්ඣඞ්ගානං යෙභුය්‍යෙන මග්ගභාවෙ තත්ථ තත්ථ සම්බොජ්ඣඞ්ගසභාවානං මග්ගධම්මානං වසෙන වුත්තමග්ගත්තයසම්පයුත්තා බොජ්ඣඞ්ගාති පච්චෙකබොජ්ඣඞ්ගෙ ‘‘බොජ්ඣඞ්ගභාවනාය’’ති ඉමිනා ගණ්හන්තො **“මග්ගත්තයසම්පයුත්තාය”**ති ආහ.

භාවනාපහාතබ්බආසවවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

28. **ඵොමෙන්තොති** ආසවප්පහානස්ස සුදුක්කරත්තා තාය එව දුක්කරකිරියාය තං අභිත්ථවන්තො. **අස්සාති** පහීනාසවභික්ඛුනො. **ආනිසංසන්ති** තණ්හාච්ඡෙදාදිදුක්ඛක්ඛයපරියොසානං උදයං. **එතෙහි** පහානාදිසංකිත්තනෙහි. **උස්සුක්කං ජනෙන්තොති** එවං ධම්මස්සාමිනාපි අභිත්ථවනීයං මහානිසංසඤ්ච ආසවප්පහානන්ති තත්ථ ආදරසහිතං උස්සාහං උප්පාදෙන්තො. **දස්සනෙනෙව පහීනාති** දස්සනෙන පහීනා එව. තෙන වුත්තං **“න අප්පහීනෙසුයෙව පහීනසඤ්ඤී”**ති.

සබ්බ-සද්දෙන ආසවානං, ආසවසංවරානඤ්ච සම්බන්ධවසෙන දුතියපඨමවිකප්පානං භෙදො දට්ඨබ්බො. **දස්සනාභිසමයාති** පරිඤ්ඤාභිසමයා පරිඤ්ඤාකිච්චසිද්ධියා. තෙනාහ **“කිච්චවසෙනා”**ති, අසම්මොහපටිවෙධෙනාති අත්ථො. **සමුස්සයො** කායො, අත්තභාවො වා.

අනවජ්ජපීතිසොමනස්සසහිතං චිත්තං ‘‘අත්තනො’’ති වත්තබ්බතං අරහති අත්ථාවහත්තා, න තබ්බිපරීතං අනත්ථාවහත්තාති පීතිසම්පයුත්තචිත්තතං සන්ධායාහ **“අත්තමනාති සකමනා”**ති. තෙනාහ **“තුට්ඨමනා”**ති. **අත්තමනාති** වා පීතිසොමනස්සෙහි ගහිතමනා. යස්මා පන තෙහි ගහිතතා සම්පයුත්තතාව, තස්මා වුත්තං **“පීතිසොමනස්සෙහි වා සම්පයුත්තමනා”**ති. යදෙත්ථ අත්ථතො න විභත්තං, තං වුත්තනයත්තා සුවිඤ්ඤෙය්‍යත්තා වාති වෙදිතබ්බං.

සබ්බාසවසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

3. ධම්මදායාදසුත්තවණ්ණනා

29. **තස්මා තං දස්සෙත්වාති** යස්මා සුත්තන්තවණ්ණනා සුත්තනික්ඛෙපං දස්සෙත්වා වුච්චමානා පාකටා හොති, යස්මා චස්ස ධම්මදායාදසුත්තස්ස අට්ඨුප්පත්තිකො නික්ඛෙපො, තස්මා තං නික්ඛෙපං දස්සෙත්වා, කථෙත්වාති අත්ථො. **ලාභසක්කාරෙති** (සං. නි. ටී. 2.2.63) ලාභසක්කාරසඞ්ඛාතාය අට්ඨුප්පත්තියාති කෙචි, ලාභසක්කාරෙ වා අට්ඨුප්පත්තියාති අපරෙ. යා හි ලාභසක්කාරනිමිත්තං තදා භික්ඛූසු පච්චයබාහුල්ලිකතා ජාතා, තං අට්ඨුප්පත්තිං කත්වා භගවා ඉමං දෙසෙසීති. **යමකමහාමෙඝොති** හෙට්ඨාඔලම්බනඋපරිඋග්ගමනවසෙන සතපටලො සහස්සපටලො යුගළමහාමෙඝො. **තිට්ඨන්ති චෙව** භගවති කත්ථචි නිබද්ධවාසං වසන්තෙ, චාරිකං පන ගච්ඡන්තෙ **අනුබන්ධන්ති ච**. භික්ඛූනම්පි යෙභුය්‍යෙන කප්පසතසහස්සං තතො භිය්‍යොපි පූරිතදානපාරමිසඤ්චයත්තා තදා මහාලාභසක්කාරො උප්පජ්ජීති වුත්තං **“එවං භික්ඛුසඞ්ඝස්සපී”**ති.

සක්කතොති සක්කාරප්පත්තො. **ගරුකතොති** ගරුකාරප්පත්තො. **මානිතොති** බහුමතො මනසා පියායිතො ච. **පූජිතොති** මාලාදිපූජාය චෙව චතුපච්චයාභිපූජාය ච පූජිතො. **අපචිතොති** අපචායනප්පත්තො. යස්ස හි චත්තාරො පච්චයෙ සක්කත්වාපි අභිසඞ්ඛතෙ පණීතපණීතෙ උපනෙන්ති, සො සක්කතො. යස්මිං ගරුභාවං පච්චුපට්ඨපෙත්වා තෙ දෙන්ති, සො ගරුකතො. යං මනසා පියායන්ති බහුමඤ්ඤන්ති ච, සො බහුමතො. යස්ස සබ්බමෙතං පූජාවසෙන කරොන්ති, සො පූජිතො. යස්ස අභිවාදනපච්චුට්ඨානඤ්ජලිකම්මාදිවසෙන පරමනිපච්චකාරං කරොන්ති, සො අපචිතො. භගවති භික්ඛුසඞ්ඝෙ ච ලොකො එවං පටිපන්නො. තෙන වුත්තං ‘‘තෙන ඛො පන…පෙ…. පරික්ඛාරාන’’න්ති. **ලාභග්ගයසග්ගපත්තන්ති** ලාභස්ස ච යසස්ස ච අග්ගං උක්කංසං පත්තං.

පච්චයා චීවරාදයො ගරුකාතබ්බා එතෙසන්ති **පච්චයගරුකා,** ආමිසචක්ඛුකාති අත්ථො. පච්චයෙසු ගිද්ධා ගධිතා පච්චයානං බහුලභාවාය පටිපන්නාති **පච්චයබාහුලිකා**. **භගවතොපි පාකටං අහොසි** පකතිචාරිත්තවසෙනාති අධිප්පායො අඤ්ඤථා අපාකටස්සෙව අභාවතො. ධම්මසභාවචින්තාවසෙන පවත්තං සහොත්තප්පඤාණං **ධම්මසංවෙගො,** ඉධ පන සො භික්ඛූනං ලාභගරුතාධම්මවසෙන වෙදිතබ්බො. **සමණධම්මවුත්තීති** සමණධම්මකරණං. **සාති** ධම්මදායාදදෙසනා. පටිබිම්බදස්සනවසෙන සබ්බකායස්ස දස්සනයොග්ගො ආදාසොති **සබ්බකායිකආදාසො**.

පිතු-දායං, තෙන දාතබ්බං, තතො ලද්ධබ්බං අරහභාවෙන ආදියන්තීති **දායාදා,** පුත්තා. තඤ්ච ලොකෙ ආමිසමෙව, සාසනෙ පන ධම්මොපීති තත්ථ යං සාවජ්ජං අනිය්‍යානිකඤ්ච, තං පටික්ඛිපිත්වා, යං නිය්‍යානිකං අනවජ්ජඤ්ච, තත්ථ භික්ඛූ නියොජෙන්තො භගවා අවොච **“ධම්මදායාදා මෙ, භික්ඛවෙ, භවථ, මා ආමිසදායාදා”**ති. **ධම්මස්ස මෙ දායාදාති** මම ධම්මස්ස ඔගාහිනො, ධම්මභාගභාගිනොති අත්ථො. තථා හි වක්ඛති ‘‘ධම්මකොට්ඨාසස්සෙව සාමිනො’’ති (ම. නි. අට්ඨ.1.29). **නිබ්බත්තිතධම්මොති** අසංකිලෙසිකානුත්තරාදිභාවෙන ධම්මසාමඤ්ඤතො නිද්ධාරිතධම්මො. පරියායෙති

සභාවතො පරිවත්තෙත්වා ඤාපෙති එතෙනාති **පරියායො,** ලෙසො, ලෙසකාරණං වා. තදභාවතො **නිප්පරියායධම්මො** මග්ගප්පත්තියා අපායපතනාදිතො අච්චන්තමෙව වාරණතො. ඉතරො වුත්තවිපරියායතො **පරියායධම්මො** අච්චන්තං අපායදුක්ඛවට්ටදුක්ඛපාතනතො පරම්පරාය වාරණතො. යථා හි ලොකියං කුසලං දානසීලාදි විවට්ටං උද්දිස්ස නිබ්බත්තිතං, අයං තං අසම්පාදෙන්තම්පි තං සම්පාපකස්ස ධම්මස්ස නිබ්බත්තකාරණභාවපරියායෙන පරියායධම්මො නාම හොති, එවං තං වට්ටං උද්දිස්ස නිබ්බත්තිතං, යං තණ්හාදීහි සවිසෙසං ආමසිතබ්බතො ආමිසන්ති ලොකෙ පාකටං අච්ඡාදනභොජනාදි, තස්ස, තංසදිසස්ස ච ඵලවිසෙසස්ස නිමිත්තභාවපරියායෙන පරියායාමිසන්ති වුච්චතීති දස්සෙන්තො ආහ **“යං පනිදං…පෙ.… ඉදං පරියායාමිසං නාමා”**ති.

“සකලමෙව හිදං, ආනන්ද, බ්‍රහ්මචරියස්ස යදිදං කල්‍යාණමිත්තතා”ති (සං. නි. 5.2, 3) ආදිවචනතො සාවකෙහි අධිගතොපි ලොකුත්තරධම්මො සත්ථුයෙවාති වත්තබ්බතං අරහතීති වුත්තං **“නිප්පරියායධම්මොපි භගවතොයෙව සන්තකො”**ති. සාවකානඤ්හි ධම්මදිට්ඨියාපච්චයස්සපි යොනිසොමනසිකාරස්ස විසෙසපච්චයො පරතොඝොසො ච තථාගතාධීනොති තෙහි පටිවිද්ධොපි ධම්මො ධම්මස්සාමිනොයෙවාති වත්තුං යුත්තං. තෙනාහ **“භගවතා හී”**තිආදි. තත්ථ **අනුප්පන්නස්ස මග්ගස්සාති** කස්සපස්ස භගවතො සාසනන්තරධානතො පභුති යාව ඉමස්මා බුද්ධුප්පාදා අසම්බොධවසෙන න උප්පන්නස්ස අරියමග්ගස්ස. **උප්පාදෙතාති** නිබ්බත්තෙතා. තං පනෙතං මග්ගස්ස භගවතො නිබ්බත්තනං, න පච්චෙකබුද්ධානං විය සසන්තානෙයෙව, අථ ඛො පරසන්තානෙපීති දස්සෙතුං **“අසඤ්ජාතස්ස මග්ගස්ස සඤ්ජනෙතා, අනක්ඛාතස්ස මග්ගස්ස අක්ඛාතා”**ති වුත්තං. තයිදං මග්ගස්ස උප්පාදනං සඤ්ජානනඤ්ච අත්ථතො ජානනඤ්ඤෙව අසම්මොහපටිවෙධභාවතොති වුත්තං **“මග්ගඤ්ඤූ මග්ගවිදූ”**ති. අක්ඛානං පනස්ස සුකුසලභාවෙනාති වුත්තං **“මග්ගකොවිදො”**ති. සත්ථාරා යථාගතං මග්ගං අනුගච්ඡන්තීති **මග්ගානුගා** භගවතො එව තං මග්ගං සුට්ඨු අධිගමනතො. පච්ඡා පරතො සම්මා අනු අනු ආගතා පටිපන්නාති **පච්ඡා සමන්නාගතා.**

ජානං ජානාතීති ජානිතබ්බමෙව අභිඤ්ඤෙය්‍යාදිභෙදං ජානාති එකන්තහිතපටිපත්තිතො. **පස්සං පස්සතීති** තථා පස්සිතබ්බමෙව පස්සති. අථ වා **ජානං ජානාතීති** සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙන ජානිතබ්බං ජානාතියෙව. න හි පදෙසඤාණෙන ජානිතබ්බං සබ්බං එකන්තතො ජානාති. **පස්සං පස්සතීති** දිබ්බචක්ඛු පඤ්ඤාචක්ඛු ධම්මචක්ඛු බුද්ධචක්ඛු සමන්තචක්ඛුසඞ්ඛාතෙහි පඤ්චහි චක්ඛූහි පස්සිතබ්බං පස්සතියෙව. අථ වා **ජානං ජානාතීති** යථා අඤ්ඤෙ සවිපල්ලාසා කාමරූපපරිඤ්ඤාවාදිනො ජානන්තාපි විපල්ලාසවසෙන ජානන්ති, න එවං භගවා. භගවා පන පහීනවිපල්ලාසත්තා ජානන්තො ජානාතියෙව, දිට්ඨිදස්සනස්ස ච අභාවා පස්සන්තො පස්සතියෙවාති අත්ථො. **චක්ඛුභූතොති** පඤ්ඤාචක්ඛුමයත්තා තස්ස ච පත්තත්තා සත්තෙසු ච තදුප්පාදනතො දස්සනපරිණායකට්ඨෙන ලොකස්ස චක්ඛු විය භූතො. **ඤාණභූතොති** එතස්ස ච එවමෙව අත්ථො දට්ඨබ්බො. ධම්මා බොධිපක්ඛියා, බ්‍රහ්මා මග්ගො, තෙහි උප්පන්නත්තා, තෙසංවා පත්තත්තා අධිගතත්තා, ලොකස්ස ච තදුප්පාදනතො **“ධම්මභූතො, බ්‍රහ්මභූතො”**ති ච වෙදිතබ්බො. **වත්තාති** චතුසච්චධම්මං වදතීති වත්තා. චිරං සච්චප්පටිවෙධං පවත්තෙන්තො වදතීති **පවත්තා. අත්ථස්ස නින්නෙතාති** ධම්මතාසඞ්ඛාතං පරමත්ථං නිබ්බානඤ්ච නිද්ධාරෙත්වා දස්සෙතා, පාපයිතා වා. **අමතස්ස දාතාති** අමතං සච්ඡිකිරියං සත්තෙසු උප්පාදෙන්තො අමතං දදාතීති අමතස්ස දාතා. බොධිපක්ඛියධම්මානං තදායත්තභාවතො **ධම්මස්සාමී.**

“යා ච නිබ්බානසම්පත්ති, සබ්බමෙතෙන ලබ්භති;
සුඛො විපාකො පුඤ්ඤානං, අධිප්පායො සමිජ්ඣති. (පෙටකො. 23);

නිබ්බානපටිසංයුත්තො, සබ්බසම්පත්තිදායකො”ති –

එවමාදිං භගවතො වචනං සුත්වා එව භික්ඛූ දානාදිපුඤ්ඤානං විවට්ටසන්නිස්සයතං ජානන්ති, න අඤ්ඤථාති වුත්තං **“පරියායධම්මොපි…පෙ.… පටිලභතී”**ති. “එදිසං පරිභුඤ්ජිතබ්බ”න්ති කප්පියස්ස ච චීවරාදිපච්චයස්ස භගවතො වචනෙන විනා පටිග්ගහොපි භික්ඛූනං න සම්භවති, කුතො පරිභොගොති ආහ **“නිප්පරියායාමිසම්පී”**තිආදි.

පරියායාමිසස්ස භගවතො සන්තකභාවො පරියායධම්මස්ස තබ්භාවෙනෙව දීපිතො. තදෙව සාමිභාවං දස්සෙන්තොති සම්බන්ධො. **තස්මාති** අත්තාධීනපටිලාභපටිග්ගහතාය අත්තනො සන්තකත්තා ච. **තත්ථාති** තස්මිං ධම්මාමිසෙ.

පච්චයා චීවරාදයො පරමා පාපුණිතබ්බභාවෙන උත්තමමරියාදා එතස්ස න උත්තරිමනුස්සධම්මා අප්පිච්ඡතාදයොවාති **පච්චයපරමො,** ලාභගරුති අත්ථො. **තණ්හුප්පාදෙසූති** “චීවරහෙතු වා, භික්ඛවෙ, භික්ඛුනො තණ්හා උප්පජ්ජමානා උප්පජ්ජති, පිණ්ඩපාතසෙනාසනඉතිභවාභවහෙතු වා, භික්ඛවෙ, භික්ඛුනො තණ්හා උප්පජ්ජමානා උප්පජ්ජතී”ති (දී. නි. 3.311; අ. නි. 4.9; ඉතිවු. 105) එවං වුත්තෙසු චතූසු තණ්හුප්පත්තිකොට්ඨාසෙසු. අප්පිච්ඡතාසන්තුට්ඨිසල්ලෙඛපවිවෙකාදයො **අප්පිච්ඡතාදයො.**

තත්ථාති තස්මිං ඔවාදෙ, තෙසු වා ධම්මපටිග්ගාහකෙසු භික්ඛූසු. භවිස්සති වා යෙසං තත්ථාති යොජනා. ඉමස්මිං පක්ඛෙ **තත්ථාති** තස්මිං ඔවාදෙ ඉච්චෙව අත්ථො දට්ඨබ්බො. **අධිප්පායො** ආමිසදායාදතාය

උප්පජ්ජනකඅනත්ථානුප්පාදස්ස ධම්මදායාදතාය උප්පජ්ජනකඅට්ඨුප්පත්තියා ච ආකඞ්ඛා. තෙනාහ **"පස්සතී"**තිආදි. තත්ථ **ආමිසෙ උපක්ඛලිතානන්ති** ආමිසහෙතු විප්පටිපන්නානං. **අතීතකාලෙති** කස්සපසම්මාසම්බුද්ධකාලෙ. **කපිලස්ස භික්ඛුනො** වත්ථු කපිලසුත්තෙන, **"සඞ්ඝාටිපිආදිත්තා හොතී"**තිආදිනා ලක්ඛණසුත්තෙන (සං. නි. 2.218) ච විභාවෙතබ්බං. ආමිසගරුකො අප්පග්ඝභාවෙන කූටකහාපණො විය නිත්තෙජො සමණතෙජෙන අනුජ්ජලතො නිබ්බුතඞ්ගාරො විය නිප්පභො ච හොතීති යොජනා. **තතොති** පච්චයගරුකභාවතො. **විවත්තිතචිත්තොති** විනිවත්තිතමානසො, සල්ලෙඛවුත්තීති අත්ථො.

ධම්මදායාදාති එත්තාවතා අන්තොගධාවධාරණං වචනන්ති තෙන අවධාරණෙන නිවත්තිතමත්ථං විභාවෙතුං **"මා ආමිසදායාදා"**ති පටික්ඛෙපො දස්සිතො. තථෙව ච විභාවෙතුං අධිප්පායානිසංසවිභාවනෙසුපි දස්සිතො, තථා ආදීනවවිභාවනෙන ධම්මදායාදතාපටික්ඛෙපො. **අපදිසිතබ්බාති** හෙට්ඨා කත්වා වත්තබ්බාති. **ආදියාති** එත්ථ යස්මා ආ-කාරො මරියාදත්ථො, තස්මා ධම්මදායාදතාවිධුරෙන ආමිසදායාදභාවෙන හෙතුභූතෙන, කරණභූතෙන වා ආදියං විවෙචනං විඤ්ඤූහි විසුං කරණං වචත්ථානස්ස හොතීති ආහ **"විසුං කාතබ්බා"**ති. තෙනාහ **"විඤ්ඤූහි ගාරය්හා භවෙය්‍යාථාති වුත්තං හොතී"**ති.

''අත්ථි මෙ තුම්හෙසු අනුකම්පා…පෙ…. නො ආමිසදායාදා''ති භික්ඛූසු අත්තනො කරුණායනාකිත්තනං තෙසං මුදුකරණං, ''අහම්පි තෙනා''තිආදි පන තතොපි සවිසෙසං මුදුකරණන්ති ආහ **"අතීව මුදුකරණත්ථ"**න්ති.

නාළකපටිපදාදයො නාළකසුත්තාදීසු (සු. නි. 684-728) ආගතපටිපත්තියො. තා පන යස්මා නාළකත්ථෙරාදීහි පටිපන්නා පරමසල්ලෙඛවුත්තිභූතා අතිඋක්කට්ඨපටිපත්තියො, තස්මා ඉධ ධම්මදායාදපටිපදාය උදාහරණභාවෙන උද්ධටා. **සක්ඛිභූතාති** තාය පටිපත්තියා වුච්චමානාය ''කිං මෙ විනා පටිපජ්ජනකො අත්ථී''ති අසද්දහන්තානං පච්චක්ඛකරණෙන සක්ඛිභූතා. **ඉමස්මින්ති** ''තුම්හෙ ච මෙ භික්ඛවෙ ධම්මදායාදා''තිආදිකෙ වාක්‍යෙ. **සෙසන්ති** ''තුම්හෙ ච මෙ''තිආදිකං සුක්කපක්ඛෙ ආගතං පාළිපදං. **වුත්තනයපච්චනීකෙනාති** ''තෙන ධම්මදායාදභාවෙන නො ආමිසදායාදභාවෙනා''ති එවං කණ්හපක්ඛෙ වුත්තනයස්ස පටිපක්ඛෙන.

30. **ථොමනං සුත්වාති** පටිපජ්ජනකස්ස පුග්ගලස්ස පසංසනං සුත්වා යථා තං සපරිසස්ස ආයස්මතො උපසෙනස්ස පටිපත්තියා සීලථොමනං සුත්වා. **නිපාතපදන්ති** ඉමිනා ඉධ-සද්දස්ස අනත්ථකතමාහ. **පවාරිතොති** පටික්ඛෙපිතො. යො හි භුඤ්ජන්තො භොජනෙන තිත්තො පරිවෙසකෙන උපනීතභොජනං පටික්ඛිපති, සො තෙන පවාරිතෙන පටික්ඛෙපිතො නාම හොති. තෙනාහ **"පවාරිතොති…පෙ…. වුත්තං හොතී"**ති. පකාරෙහි දිට්ඨාදීහි වාරෙති සඞ්ඝාදිකෙ යාචාපෙති භත්තෙ කරොති එතායාති **පවාරණා,** ආපත්තිවිසොධනාය අත්තවොස්සග්ගො ඔකාසදානං. සා පන යස්මා යෙභුය්‍යෙන වස්සංවුත්ථෙහි කාතබ්බා වුත්තා, තස්මා **"වස්සංවුත්ථපවාරණා"**ති වුත්තං. පවාරෙති පච්චයෙ ඉච්ඡාපෙති එතායාති **පවාරණා,** චීවරාදීහි උපනිමන්තනා. පකාරයුත්තා වාරණාති **පවාරණා,** විප්පකතභොජනතාදිචතුරඞ්ගසහිතො භොජනපටික්ඛෙපො. සා පන යස්මා අනතිරිත්තභොජනනිමිත්තාය ආපත්තියා කාරණං හොති, තස්මා **"අනතිරිත්තපවාරණා"**ති වුත්තා. යාවදත්ථභොජනස්ස පවාරණා **යාවදත්ථපවාරණා,** පරියොසිතභොජනස්ස උපනීතාහාරපටික්ඛෙපොති අත්ථො.

''භුත්තාවී''ති වචනතො භොජනපාරිපූරිතා ඉධාධිප්පෙතාති ආහ **"පරිපුණ්ණොති භොජනෙන පරිපුණ්ණො"**ති. **පරියොසිතොති** එත්ථාපි එසෙව නයො ''භොජනෙන භොජනකිරියාය පරියොසිතො''ති. **අට්ඨකථායං** පන අධිප්පෙතත්ථං පාකටං කත්වා දස්සෙතුං භොජන-සද්දස්ස ලොපො වුත්තො. **ධාතොති** තිත්තො. **සාධකානීති** ඤාපකානි. පරියොසිතභොජනං සුහිතයාවදත්ථතාගහණෙහි භුත්තාවිතාදයො, භුත්තාවිතාදිග්ගහණෙහි වා ඉතරෙ බොධිතා හොන්තීති අඤ්ඤමඤ්ඤං තෙසං ඤාපකඤාපෙතබ්බතං දස්සෙතුං **"යො හී"**තිආදි වුත්තං. එවං ඡහිපි පදෙහි උදරාවදෙහකං භොජනං දස්සිතං , තඤ්ච ඛො පරිකප්පනාවසෙන. න හි භගවා එවං භුඤ්ජති. තෙනාහ **"සබ්බඤ්චෙතං පරිකප්පෙත්වා වුත්ත"**න්ති.

''සියා එව, නාපි සියා''ති ච ඉදං අත්ථද්වයම්පි ඉධ සම්භවතීති වුත්තං **"ඉධ උභයම්පි වට්ටතී"**ති. **අථාති** අනන්තරං, මම භොජනසමනන්තරමෙවාති අත්ථො. තං පන යස්මා යථාවුත්තකාලපච්චාමසනං හොති, තස්මා **"තම්හි කාලෙ"**ති වුත්තං. **අප්පහරුළ්හහරිතෙති** රුහමානතිණාදිහරිතරහිතෙ. අභාවත්ථො ච අයං **අප්ප**-සද්දො ''අප්පිච්ඡො''තිආදීසු (ම. නි. 1.252, 336; සං. නි. 2.148) විය.

කපීතෙපීති පි-සද්දො අවුත්තසමුච්චයත්ථො. තෙන වාපසමීකරණාදිං සඞ්ගණ්හාති. තථා හෙස **වුත්ත**-සද්දො ''නො ච ඛො පටිවුත්ත''න්තිආදීසු (පාරා. 289) වාපසමීකරණෙ දිස්සති, ''පන්නලොමො පරදත්තවුත්තො''තිආදීසු (චූළව. 332) ජීවිතවුත්තියං, ''පණ්ඩුපලාසො බන්ධනා පවුත්තො''තිආදීසු (පාරා. 92; පාචි. 666; මහාව. 129; ම. නි. 3.59) අපගමෙ, ''ගීතං පවුත්තං සමිහිත''න්තිආදීසු (දී. නි. 1.285) පාවචනභාවෙන පවත්තිතෙ, ලොකෙ පන ''වුත්තං පරායණ''න්තිආදීසු (මහාභාස 7.2.26) අජ්ඣෙනෙ දිස්සතීති.

න එත්ථ පිණ්ඩපාතභොජනෙන ධම්මදායාදතා නිවාරිතා, පිණ්ඩපාතභොජනං පන අනාදරිත්වා ධම්මානුධම්මපටිපත්තීති එත්ථ කාරණං දස්සෙන්තො ආහ **"පිණ්ඩපාතං...පෙ.... වීතිනාමෙය්‍යා"**ති. තත්ථ **වීතිනාමෙය්‍යාති** කම්මට්ඨානානුයොගෙන ඛෙපෙය්‍ය. තෙනාහ **"ආදිත්තසීසූපමං පච්චවෙක්ඛිත්වා"**ති. **ආදිත්තසීසූපමන්ති**ආදිත්තසීසූපමසුත්තං.

කිඤ්චාපීති අයං ''යදිපී''ති ඉමිනා සමානත්ථො නිපාතො. නිපාතො ච නාම යත්ථ යත්ථ වාක්‍යෙ පයුජ්ජති, තෙන තෙන වත්තබ්බත්ථජොතකො හොතීති ඉධ ''පිණ්ඩපාත''න්තිආදිනා අනුඤ්ඤාපසංසාවසෙන වුච්චමානස්ස අත්ථස්ස ජොතකොති අධිප්පායෙන **"අනුජානනපසංසනත්ථෙ නිපාතො"**ති වුත්තං, අනුඤ්ඤාපසංසාරම්භෙ පන ''අසම්භාවනත්ථෙ''ති වුත්තං සියා පුරිමෙයෙව සම්භාවනාවිභාවනතො අධිකත්තානුලොමතො ච.

එකවාරං පවත්තං පිණ්ඩපාතපටික්ඛිපනං කථං දීඝරත්තං අප්පිච්ඡතාදීනං කාරණං හොතීති චොදනං සන්ධායාහ **"තස්ස හී"**තිආදි. තත්ථ **අත්‍රිච්ඡතාති** අත්‍ර ඉච්ඡතීති අත්‍රිච්ඡො, තස්ස භාවො අත්‍රිච්ඡතා, අත්ථතො පරලාභපත්ථනා. තථා හි වුත්තං ''පුරිමෙයෙව සකලාභෙන අසන්තුට්ඨී, පරලාභෙ ච පත්ථනා, එතං අත්‍රිච්ඡතාලක්ඛණ''න්ති (විභ. අට්ඨ. 849). **පාපිච්ඡතාති** අසන්තගුණසම්භාවනාධිප්පායතා. පාපා ඉච්ඡා එතස්සාති පාපිච්ඡො, තස්ස භාවො පාපිච්ඡතා. යථාහ ''අසන්තගුණසම්භාවනතා පටිග්ගහණෙ ච අමත්තඤ්ඤුතා, එතං පාපිච්ඡලක්ඛණ''න්ති (විභ. අට්ඨ. 851). මහන්තානි වත්ථූනි ඉච්ඡති, මහතී වා තස්ස ඉච්ඡාති මහිච්ඡො, තස්ස භාවො **මහිච්ඡතා**. යං සන්ධාය වුත්තං ''සන්තගුණසම්භාවනතා පටිග්ගහණෙ ච අමත්තඤ්ඤුතා, එතං මහිච්ඡලක්ඛණ''න්ති. පච්චවෙක්ඛමානො නිවාරෙස්සතීති යොජනා. **අස්ස** භික්ඛුනො **සංවත්තිස්සති** පිණ්ඩපාතපටික්ඛෙපො.

මහිච්ඡො පුග්ගලො යථා පච්චයදානවසෙන පච්චයදායකෙහි භරිතුං අසක්කුණෙය්‍යො, එවං පච්චයපරියෙසනවසෙන අත්තනාපීති වුත්තං **"අත්තනොපි උපට්ඨාකානම්පි දුබ්භරො හොතී"**ති. සද්ධාදෙය්‍යස්ස විනිපාතවසෙන පවත්තියා **අඤ්ඤස්ස සරෙ ඡඩ්ඩෙන්තො. රිත්තපත්තොවාති** යෙසු කුලෙසු පටිපිණ්ඩවසෙන පවත්තති, තෙසං සබ්බපච්ඡිමං අත්තනො යථාලද්ධං දත්වා තත්ථ කිඤ්චි අලද්ධා රිත්තපත්තො **විහාරං පවිසිත්වා නිපජ්ජති** ජිඝච්ඡාදුබ්බල්‍යොනාති අධිප්පායො. යථාලද්ධපච්චයපරිභොගෙන, පුන පරියෙසනානාපජ්ජනෙන අත්තනො සුභරතා, යථාලද්ධපච්චයෙන අවඤ්ඤං අකත්වා සන්තොසාපත්තියා උපට්ඨාකානං සුභරතා වෙදිතබ්බා.

කථාවත්ථූනීති අප්පිච්ඡතාදිපටිසංයුත්තානං කථානං වත්ථූනීති කථාවත්ථූනි, අප්පිච්ඡතාදයො එව. **තීණීති** තීණි කථාවත්ථූනි. **අභිසල්ලෙඛිකාති** අතිවිය කිලෙසෙ සල්ලිඛතීති අභිසල්ලෙඛො, අප්පිච්ඡ තාදිගුණසමුදායො, සො එතිස්සා අත්ථීති අභිසල්ලෙඛිකා, මහිච්ඡතාදීනං තනුභාවාය යුත්තරූපා අප්පිච්ඡතාදිපටිසංයුත්තතා. **චෙතොවිනීවරණසප්පායාති** කුසලචිත්තුප්පත්තියා නිවාරකානං නීවරණානං දූරීභාවකරණෙන චෙතොවිනීවරණසඞ්ඛාතානං සමථවිපස්සනානං සප්පායා. සමථවිපස්සනාචිත්තස්සෙව වා විභූතිභාවකරණාය සප්පායා උපකාරිකාති **චෙතොවිනීවරණසප්පායා. එකන්තනිබ්බිදායාති**ආදි යෙන නිබ්බිදාදිආනිසංසෙන අයං කථා අභිසල්ලෙඛිකා චෙතොවිනීවරණසප්පායා ච නාම හොති, තං දස්සෙතුං වුත්තං. තත්ථ **එකන්තනිබ්බිදායාති** එකංසෙන වට්ටදුක්ඛතො නිබ්බින්දනත්ථාය. **විරාගාය නිරොධායාති** තස්සෙව විරජ්ජනත්ථඤ්ච නිරුජ්ඣනත්ථඤ්ච. **උපසමායාති** සබ්බකිලෙසවූපසමාය. **අභිඤ්ඤායාති** සබ්බස්සපි අභිඤ්ඤෙය්‍යස්ස අභිජානනාය. **සම්බොධායාති** චතුමග්ගසම්බොධාය. **නිබ්බානායාති** අනුපාදිසෙසනිබ්බානාය. එතෙසු හි ආදිතො තීහි විපස්සනා වුත්තා, පුන තීහි මග්ගො, ඉතරෙන නිබ්බානං. තෙන සමථවිපස්සනා ආදිං කත්වා නිබ්බානපරියොසානො අයං සබ්බො උත්තරිමනුස්සධම්මො දසකථාවත්ථුලාභිනො සම්භවතීති දස්සෙති. **පරිපූරෙස්සන්තීති** තංසභාවතො උපකාරතො ච සංවත්තිස්සන්ති. අප්පිච්ඡතාදයො හි එකවාරඋප්පන්නා උපරි තදත්ථාය සංවත්තිස්සන්ති. කථාවත්ථුපරිපූරණං සික්ඛාපරිපූරණඤ්ච වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

අමතං නිබ්බානන්ති අනුපාදිසෙසනිබ්බානධාතුං. ඉතරා පන සෙක්ඛාසෙක්ඛධම්මපාරිපූරියා පරිපුණ්ණා. නිබ්බානපාරිපූරි චෙත්ථ තදාවහධම්මපාරිපූරිවසෙන පරියායතො වුත්තාති වෙදිතබ්බා. ඉදානි යායං අප්පිච්ඡතාදීනං අනුක්කමපරිවුද්ධියා ගුණපාරිපූරිතා, තං උපමාය සාධෙන්තො **"සෙය්‍යථාපී"**තිආදිමාහ. තත්ථ **පාවුස්සකොති** වස්සානමාසෙ උට්ඨිතො. සො හි චිරානුප්පවත්ති හොති. **පබ්බතකන්දරා** පබ්බතෙසු උපච්චකාධිච්චකාපභවනිජ්ඣරාදිනදියො. **සරසාඛාති** යත්ථ උපරිඋන්නතපදෙසතො උදකං ආගන්ත්වා තිට්ඨති චෙව සන්දති ච, තෙ. **කුසොබ්භා** ඛුද්දකතළාකා. **කුන්නදියොති** පබ්බතපාදතො නික්ඛන්තා ඛුද්දකනදියො. තා හි මහානදියො ඔතරන්තියො පරිපූරෙන්ති. **පරමධම්මදායාදන්ති** පරමං උත්තමං ධම්මදායාදභාවං, පරමං ධම්මදායජ්ජං වා. **තෙ භික්ඛූති** තෙ ධම්මපටිග්ගාහකෙ භික්ඛූ. **සන්නියොජෙන්තොති** මූලගුණෙහි අප්පිච්ඡතාදීහි යොජෙන්තො.

උග්ගහෙත්වාති අත්ථතො බ්‍යඤ්ජනතො ච උපධාරණවසෙන ගහෙත්වා අවිපරීතං ගහෙත්වා. **සංසන්දෙත්වාති** මම දෙසනානුසාරෙන මමජ්ඣාසයං අවිරජ්ඣිත්වා. යථා ඉධෙව **චින්තෙසීති** යථා ඉමිස්සා ධම්මදායාදදෙසනාය චින්තෙසි, එවං අඤ්ඤත්ථාපි ධම්මධොමනත්ථං ගන්ධකුටිං පවිසන්තො චින්තෙසි. **එකජ්ඣාසයායාති** සමානාධිප්පායාය. **මතියාති** පඤ්ඤාය. **අයං දෙසනා අග්ගාති**ආදි භගවා ධම්මසෙනාපතිං ගුණතො එව පග්ගණ්හාතීති කත්වා වුත්තං.

චිත්තගතියාති චිත්තවසෙන කායස්ස පරිණාමනෙන ''අයං කායො ඉදං චිත්තං විය හොතූ''ති කායස්ස චිත්තෙන සමානගතිකතාධිට්ඨානෙන. කථං පන කායො දන්ධප්පවත්තිකො ලහුපරිවත්තනචිත්තෙන සමානගතිකො හොතීති? න සබ්බථා සමානගතිකො. යථෙව හි කායවසෙන චිත්තපරිණාමනෙ චිත්තං සබ්බථා කායෙන සමානගතිකං න හොති. න හි තදා චිත්තං සභාවසිද්ධෙන අත්තනො ඛණෙන අවත්තිත්වා දන්ධවුත්තිකස්ස රූපධම්මස්ස ඛණෙන වත්තිතුං සක්කොති, ''ඉදං චිත්තං අයං කායො විය හොතූ''ති පන අධිට්ඨානෙන දන්ධගතිකස්ස කායස්ස අනුවත්තනතො යාව ඉච්ඡිතට්ඨානප්පත්ති, තාව කායගතිං අනුලොමෙන්තමෙව හුත්වා සන්තානවසෙන පවත්තමානං චිත්තං කායගතිකං කත්වා පරිණාමිතං නාම හොති, එවං ''අයං කායො ඉදං චිත්තං විය හොතූ''ති අධිට්ඨානෙන පගෙව ලහුසඤ්ඤාය සුඛුමසඤ්ඤාය ච සම්පාදිතත්තා අභාවිතිද්ධිපාදානං විය දන්ධං අවත්තිත්වා යථා ලහුං කතිපයචිත්තවාරෙහෙව ඉච්ඡිතට්ඨානප්පත්ති හොති , එවං පවත්තමානො කායො චිත්තගතිකභාවෙනෙව පරිණාමිතො නාම හොති, න එකචිත්තක්ඛණෙනෙව පවත්තියා. එවඤ්ච කත්වා බාහුසමිඤ්ජනප්පසාරණූපමාපි උපචාරෙන විනා සුට්ඨුතරං යුත්තා හොති, අඤ්ඤථා ධම්මතාවිලොමිතා සියා. න හි ධම්මානං ලක්ඛණඤ්ඤථත්තං ඉද්ධිබලෙන කාතුං සක්කා, භාවඤ්ඤථත්තමෙව පන සක්කාති.

31. **භගවතො අධිප්පායානුරූපං** භික්ඛූනඤ්ච අජ්ඣාසයං ඤත්වාති වචනසෙසො. දෙසකාලෙ විය භාජනම්පි ඔලොකෙත්වා එව මහාථෙරො ධම්මං කථෙති. **පක්කන්තස්සාති** ඉදං අනාදරෙ සාමිවචනන්ති දස්සෙන්තො **''පක්කන්තස්ස සතො''**තිආදිමාහ. **කිත්තකෙනාති** කෙන පරිමාණෙන. තං පන පරිමාණං යස්මා පරිමෙයාස්ස අත්ථස්ස පරිච්ඡින්දනං හොති, තස්මා **''කිත්තාවතාති පරිච්ඡෙදවචන''**න්ති ආහ. **නුකාරො පුච්ඡායන්ති** අයං නු-සද්දො ඉධෙව පුච්ඡායං ආගතොති කත්වා වුත්තං. නු-සද්දෙන හෙත්ථ ජොතියමානො අත්ථො කිං-සද්දෙන පරිමාණො අත්ථො පරිමෙයාත්ථො ච. එත්ථ සංකිලෙසපක්ඛො විවෙකස්ස අනනුසික්ඛනං ආමිසදායාදතා, වොදානපක්ඛො තස්ස අනුසික්ඛනං ධම්මදායාදතාති. **තීහි විවෙකෙහීති** විවෙකත්තයග්ගහණං තදන්තොගධත්තා විවෙකපඤ්චකස්ස. විවෙකපඤ්චකග්ගහණෙ පනස්ස සරූපෙන කායවිවෙකො ගහිතො න සියා, තදායත්තත්තා වා සත්ථාරා තදා පයුජ්ජමානවිවෙකදස්සනවසෙන **''තීහි විවෙකෙහී''**තිආදි වුත්තං. **අඤ්ඤතරම්පීති** කස්මා වුත්තං. න හි කායවිවෙකමත්තෙන ධම්මදායාදභාවො සිජ්ඣතීති? න, විවෙකද්වයසන්නිස්සයස්සෙව කායවිවෙකස්ස ඉධාධිප්පෙතත්තා. එවඤ්ච කත්වා චිත්තවිවෙකග්ගහණම්පි සමත්ථිතං හොති. න හි ලොකියජ්ඣානාධිගමමත්තෙන නිප්පරියායතො සත්ථුධම්මදායාදභාවො ඉච්ඡිතො, නිබ්බානාධිගමෙන පන සො ඉච්ඡිතො, තස්මා සබ්බාපි සාසනෙ විවෙකානුසික්ඛනා නිබ්බානපොණා නිබ්බානපබ්භාරා නිබ්බානොගධා වාති වුත්තං **''තිණ්ණං විවෙකානං අඤ්ඤතරම්පී''**ති. අසති ආලොකෙ අන්ධකාරො විය අසති ධම්මදායාදතාය එකංසියා ආමිසදායාදතාති ආහ **''ආමිසදායාදාව හොන්ති''**ති. **එස නයො සුක්කපක්ඛෙපීති** කණ්හපක්ඛතො සාධාරණවසෙන ලබ්භමානං අත්ථසාමඤ්ඤං අතිදිසති, න අත්ථවිසෙසං තස්ස විසදිසත්තා, අත්ථවිසෙසමෙව වා අතිදිසති විසදිසුදාහරණූපායඤායෙන. ''තිණ්ණං විවෙකානං අඤ්ඤතර''න්ති ඉදං ඉධ න ලබ්භති. තයොපි හි විවෙකා, තෙසු එකො වා ඉතරද්වයසන්නිස්සයො ඉධ ලබ්භති.

දූරතොපීති දූරට්ඨානතොපි. තෙනාහ **''තිරොරට්ඨතොපී''**තිආදි. කාමං ''පටිභාතූ''ති එත්ථ පටි-සද්දාපෙක්ඛාය ''සාරිපුත්ත''න්ති උපයොගවචනං, අත්ථො පන සාමිවචනවසෙනෙව වෙදිතබ්බොති දස්සෙන්තො ආහ **''ආයස්මතොයෙව සාරිපුත්තස්සා''**ති. **භාගො හොතූති** ඉමිනාභාගත්ථො පටි-සද්දොති දස්සෙති ලක්ඛණාදිඅත්ථානං ඉධ අයුජ්ජනතො. තෙනාහ **''එවං සද්දලක්ඛණෙන සමෙතී''**ති. **දිස්සතූති** ඤාණෙන දිස්සතු, පස්සතූති වා අත්ථො. **උපට්ඨාතූති** ඤාණස්ස පච්චුපතිට්ඨතු. **උග්ගහෙස්සන්තීති** වාචුග්ගතං කරිස්සන්ති. වාචුග්ගතකරණඤ්හි උග්ගහො. **පරියාපුණිස්සන්තීති** තස්සෙව වෙවචනං. පුරිපුච්ඡනාදිනා වා අත්ථස්ස චිත්තෙ ආපාදනං ඨපනං පරියාපුණනං. **කාරණවචනන්ති** යථාවුත්තස්ස කාරණභාවෙන වචනං ''හෙතුම්හි කරණවචන''න්ති කත්වා. වුත්තත්ථපච්චාමසනං තං-සද්දෙන කරීයතීති. තෙනාහ **''යස්මා''**තිආදි.

එකෙනෙවාකාරෙනාති ආමිසදායාදතාසිද්ධෙන ආදියතාසඞ්ඛාතෙන එකෙනෙව පකාරෙන. තමෙව හි ආකාරං සන්ධායාහ **''භගවතා වුත්තමත්ථ''**න්ති. අඤ්ඤථා ''සත්ථු පවිවිත්තස්ස විහරතො සාවකා විවෙකං නානුසික්ඛන්තී'ති එකෙනෙව ආකාරෙන සො අත්ථො ථෙරෙනපි වුත්තො. **තීහි ආකාරෙහීති** ආමිසදායාදපටිපදාභූතෙහි තිණ්ණං විවෙකානං අනනුසික්ඛනාකාරෙහි. **එත්තාවතාති** **''ඉධාවුසො…පෙ…. නානුසික්ඛන්තී''**ති එත්තකෙන කණ්හපක්ඛෙ උද්දෙසපාඨෙන.

විත්ථාරතො සුවිභත්තො හොති අනවසෙසතො සම්මදෙව නිද්දිට්ඨත්තා. නනු ච උද්දෙසෙ සත්ථුනොපි ආදියතා භගවතා ගහිතා, සා න නිද්දිට්ඨාති අනුයොගං සන්ධායාහ **''සො ච ඛො''**තිආදි. **සාවකෙ අනුග්ගණ්හන්තස්සාති** ''ආමිසදායාදා සත්ථු සාවකා''ති සත්ථු පරප්පවාදපරිහරණත්ථම්පි ''තුම්හෙහි ධම්මදායාදෙහි භවිතබ්බ''න්ති එවං සාවකෙ අනුකම්පමානස්ස. සාවකානං තං න යුත්තං සාමීචිඅභාවතොති යොජනා. **එස නයොති** යදිදං ''එත්තාවතායං භගවා''තිආදිනා කණ්හපක්ඛෙ උද්දෙසස්ස අත්ථවිභාගදස්සනමුඛෙන සම්බන්ධදස්සනං, එස නයො සුක්කපක්ඛෙපි සම්බන්ධදස්සනෙති අධිප්පායො. තෙනාහ **''අයං තාවෙත්ථ අනුසන්ධික්කමයොජනා''**ති, සත්ථාරා දෙසිතාය උද්දෙසදෙසනාය මහාථෙරෙන දෙසිතාය ච අනුසන්ධික්කමෙන සම්බන්ධොති අත්ථො. යථානුසන්ධි එව චෙත්ථ අනුසන්ධි වෙදිතබ්බො.

අච්චන්තපවිවිත්තස්සාති එකන්තඋපධිවිවෙකො විය ඉතරෙපි විවෙකො සත්ථු එකන්තිකාවාති. අනුසික්ඛනං නාම අනු අනු පූරණන්ති තප්පටික්ඛෙපෙන ආහ **"න පරිපූරෙන්ති"**ති, න පරිබ්‍රූහෙන්තීති අත්ථො, **න පරිපූරෙන්තීති** වා න පරිපාලෙන්තීති අත්ථො. යදග්ගෙන හි විවෙකං නානුසික්ඛන්ති, තදග්ගෙන න පරිබ්‍රූහෙන්ති, න පරිපාලෙන්තීති වා වත්තබ්බතං ලභන්තීති. කස්මා පනෙත්ථ ''විවෙකං නානුසික්ඛන්ති''ති උද්දෙසෙ විය අවිසෙසවචනෙ කායවිවෙකස්සෙව ගහණං කතන්ති චොදනං සන්ධායාහ **"යදි පනා"**තිආදි. **පුච්ඡායාති** පුච්ඡාතො අවිසෙසො සියා විභාගස්ස අලබ්භමානත්තා විස්සජ්ජනස්ස. නනු ච ''විවෙකං නානුසික්ඛන්ති''ති අවිසෙසවචනතො පාළියං විභාගො න ලබ්භතෙවාති? න, පදන්තරෙන විභාවිතත්තා. තෙනාහ **"යෙසඤ්ච ධම්මාන"**න්තිආදි. **බ්‍යාකරණපක්ඛොති** විස්සජ්ජනපක්ඛො. විස්සජ්ජනඤ්ච න පුච්ඡා විය අවිසෙසජොතනා , අථ ඛො යථාධිප්පෙතත්ථවිභජනන්ති අධිප්පායො. **ඉමිනා පදෙනාති** ''විවෙකං නානුසික්ඛන්ති''ති ඉමිනා පදෙන කායවිවෙකං අපරිපූරියමානං දස්සෙතීති අධිප්පායො. **චිත්තවිවෙකං උපධිවිවෙකන්ති** එත්ථාපි එසෙව නයො.

එත්ථ ච නප්පජහන්තීති පහාතබ්බධම්මානං පහානාභාවවචනං පහානලක්ඛණවිවෙකාභාවදීපනං, තං වත්වා පුන ''විවෙකෙ නික්ඛිත්තධුරා''ති වචනං තතො සාතිසයවිවෙකාභාවදීපනන්ති තදුභයවිවෙකාභාවදස්සනෙන ''යෙසඤ්ච ධම්මාන''න්තිආදිනාව පාරිසෙසඤායෙන ''විවෙකං නානුසික්ඛන්ති''ති ඉමිනා විවෙකද්වයමූලභූතකායවිවෙකාභාවදස්සනං කතන්ති දට්ඨබ්බං. අවිගතතණ්හතාය තං තං පරික්ඛාරජාතං බහුං ලන්ති ආදියන්තීති බහුලා, බහුලා එව **බාහුලිකා** යථා ''වෙනයිකො''ති (ම. නි. 1.246; අ. නි. 8.11; පාරා. 8). තෙ පන යස්මා පච්චයබහුලභාවාය යුත්තප්පයුත්තා නාම හොන්ති, තස්මා ආහ **"චීවරාදිබාහුල්ලාය පටිපන්නා"**ති. සික්ඛාය ආදරභාවාභාවතො සිථිලං අදළ්හං ගණ්හන්තීති **"සාථලිකා"**ති වුත්තං. **සිථිලන්ති** භාවනපුංසකනිද්දෙසො, සිථිල-සද්දෙන වා සමානත්ථස්ස සාථල-සද්දස්ස වසෙන **"සාථලිකා"**ති පදසිද්ධි වෙදිතබ්බා. **අවගමනට්ඨෙනාති** අධොගමනට්ඨෙන , ඔරම්භාගියභාවෙනාති අත්ථො. **උපධිවිවෙකෙති** සබ්බූපධිපටිනිස්සග්ගතාය උපධීහි විවිත්තෙ. **ඔරොපිතධුරාති** උජ්ඣිතුස්සාහා.

අනියමෙනෙවාති කිඤ්චි විසෙසං අනාමසිත්වා ''සාවකා''ති අවිසෙසෙනෙව. **නියමෙන්තො**''ථෙරා''තිආදිනා. **දසවස්සෙ උපාදායාති** දසවස්සතො පට්ඨාය. **ඉස්සරියෙති** ''සෙට්ඨිට්ඨානං සෙනාපතිට්ඨාන''න්තිආදීසු විය. අචිරක්ඛණොභාසෙන ලක්ඛවෙධකො **අක්ඛණවෙධි. ඨිතියන්ති** අවට්ඨානෙ. **ඨානසොති** තඞ්ඛණෙයෙව. **තිට්ඨතීති** ආධාරාධෙය්‍යභාවෙනාති ආහ **"තදායත්තවුත්තිභාවෙනා"**ති. උපෙක්ඛානුබ්‍රූහනා සත්තසඞ්ඛාරෙසු උදාසීනතාපි අසඞ්ඛතාධිගමස්ස උපායොති තබ්බිපරියායතො චීවරාදිමණ්ඩනා න උපධිවිවෙකපාරිපූරියා සංවත්තතීති ආහ **"චීවරපත්ත...පෙ.... අපූරයමානා"**ති. **තත්ථාති** ථෙරවාරෙ. **ඉධාති** මජ්ඣිමනවකවාරෙසු. තථා හි **"මජ්ඣිමථෙරකාලෙ"**තිආදි වුත්තං.

32. ඉමස්මිඤ්ච කණ්හපක්ඛෙති ඉමස්මිඤ්ච නිද්දෙසවාරෙ කණ්හපක්ඛෙ, න උද්දෙසවාරෙ කණ්හපක්ඛෙ. උද්දෙසවාරෙ පන කණ්හපක්ඛෙ වුත්තවිපරියායෙන ගහෙතබ්බත්ථො ''එස නයො සුක්කපක්ඛෙපී''ති අතිදෙසෙන දස්සිතො. **වුත්තපච්චනීකනයෙනාති** ''කායවිවෙකං නානුසික්ඛන්ති න පරිපූරෙන්ති''තිආදිනා වුත්තස්ස අත්ථස්ස පච්චනීකනයෙන, ''කායවිවෙකං අනුසික්ඛන්ති පරිපූරෙන්ති''තිආදිනා නයෙන. **එත්ථාති** එතස්මිං සුක්කපක්ඛෙ. **සඞ්ඛෙපොති** අත්ථසඞ්ඛෙපො. **යොජනපරම්පරායාති** ගාමන්තතො දූරභාවෙන එකං ද්වෙ තීණීති එවං යොජනානං පටිපාටියා. **අරඤ්ඤවනපත්ථානීති** අරඤ්ඤෙසු වනසණ්ඩභූතානි. **පන්තානීති** පරියන්තානි. **උපගන්තුං යුත්තකාලො** ජරාජිණ්ණකාලො ගොචරගාමෙ දූරෙ ගමනාගමනසමත්ථතාභාවතො. ''එවං ගුණවන්තෙසු දින්නං අහො සුදින්න''න්ති **පච්චයදායකානං පසාදං ජනෙන්ති. පාසංසාති** පසංසිතබ්බා. **අයම්පි මහාථෙරොති**ආදි එකං අප්පමාදවිහාරිනං වුද්ධතරං නිද්දිසිත්වා වදන්තානං වසෙන වුත්තං. **පවිට්ඨො** විවෙකට්ඨානං. **සායං නික්ඛමති** යොනිසොමනසිකාරං උපබ්‍රූහෙත්වාති අධිප්පායො. **කසිණපරිකම්මං කරොති,** න යං කිඤ්චි කිච්චන්තරං. **සමාපත්තියො නිබ්බත්තෙති,** න මොසමනසිකාරං. **සබ්බථාති**ආදිතො තාව තදඞ්ගවසෙන කිලෙසෙහි චිත්තං විවෙචෙන්තො තතො වික්ඛම්භනවසෙන සමුච්ඡෙදවසෙන පටිපස්සද්ධිවසෙනාති සබ්බප්පකාරෙන චිත්තවිවෙකං පූරෙති. **පංසුකූලානි ධාරෙතීති** ඉමිනා බාහුලිකතාභාවං දස්සෙති, **අසිථිලං සාසනං ගහෙත්වාති** ඉමිනා සාථලිකතාභාවං, **විගතනීවරණොති** ඉමිනා ඔක්කමනෙ නික්ඛිත්තධුරතං, **ඵලසමාපත්තින්ති**ආදිනා පවිවෙකපුබ්බඞ්ගමතං දස්සෙති.

33. තත්‍රාවුසොති එත්ථ **ඉති**-සද්දො ආදිඅත්ථො. තෙන ''ලොභො ච පාපකො''තිආදිනයප්පවත්තං උපරිදෙසනං අනවසෙසතො පරියාදියති. **කො අනුසන්ධීති** යා සා භගවතා සංකිලෙසපක්ඛෙන සහ ධම්මදායාදපටිපත්තිභාවිනී ''ධම්මදායාදා මෙ, භික්ඛවෙ, භවථ, මා ආමිසදායාදා''තිආදිනා දෙසනා උද්දිට්ඨා, තං ''සත්ථු පවිවිත්තස්ස විහරතො''තිආදිනා ආරභිත්වා අට්ඨාරසවාරපටිමණ්ඩිතාය නිද්දෙසදෙසනාය විභජිත්වා තතො පරං ''තත්‍රාවුසො ලොභො ච පාපකො''තිආදිනයාය උපරිදෙසනාය සම්බන්ධං පුච්ඡති. **එවන්ති** සංකිලෙසපක්ඛෙ ''නප්පජහන්ති''ති පහානාභාවදස්සනවසෙන, වොදානපක්ඛෙ ''පජහන්ති''ති පහානසබ්භාවදස්සනවසෙනාති එවං. අනිද්ධාරිතසරූපා යං-තං-සද්දෙහි ධම්ම-සද්දෙන සාමඤ්ඤතො යෙ පහාතබ්බධම්මා වුත්තා, තෙ සරූපතො දස්සෙතුන්ති යොජනා. **ඉමෙ තෙති** එත්ථ කස්මා ලොභාදයො එව පහාතබ්බධම්මා වුත්තා, නනු ඉතො අඤ්ඤෙපි මොහදිට්ඨිවිචිකිච්ඡාදයො පහාතබ්බධම්මා සන්තීති? සච්චං සන්ති, තෙ පන ලොභාදීහි තදෙකට්ඨතා ගහිතා එව හොන්තීති වුත්තා. අථ වා ඉමෙසංයෙවෙත්ථ ගහණෙ කාරණං පරතො ආවි භවිස්සති.

ඉදානි උපචයෙන අනුසන්ධිං දස්සෙතුං **"අපිචා"**තිආදි වුත්තං. තත්ථ සාවකානං යස්ස ධම්මස්ස දායාදභාවො සත්ථු අභිරුචිතො, සො ''චත්තාරො සතිපට්ඨානෙ භාවෙති''තිආදිනා අකත්ථෙත්වා ''විවෙකං අනුසික්ඛන්ති, තෙ ච ධම්මෙ පජහන්ති, න ච බාහුලිකා''තිආදිනා කථිතත්තා **හෙට්ඨා පරියායෙනෙව ධම්මො කථිතොති** වුත්තං. ''තෙ ච ධම්මෙ නප්පජහන්ති, ඔක්කමනෙ පුබ්බඞ්ගමා''තිආදිනා **ආමිසං පරියායෙනපි කථිතං**. ''සියා ච මෙ පිණ්ඩපාතො''තිආදිනා, ''බාහුලිකා ච හොන්ති''තිආදිනා ච **ආමිසං නිප්පරියායෙනපි කථිතං**. අථ වා යායං භගවතා ආමිසදායාදපටික්ඛෙපනා ධම්මදායාදතා වුත්තා, යඤ්ච තදත්ථං විභජන්තෙන මහාථෙරෙන අත්තනා විවෙකානුසික්ඛනාදි වුත්තං, තදුභයං හෙතුවසෙන විභාවෙතුං **"තත්‍රාවුසො, ලොභො චා"**තිආදි වුත්තං . හෙතුනිරොධෙන හි සංකිලෙසපක්ඛස්ස, නිරොධහෙතුසම්පාදනෙන ච වොදානපක්ඛස්ස තප්පාපකතා.

අතීතදෙසනානිදස්සනන්ති අතීතාය ථෙරෙන යථාදෙසිතාය දෙසනාය ච පච්චාමසනං. තෙනෙවාහ **"සත්ථු පවිවිත්තස්ස...පෙ.... දෙසනායන්ති වුත්තං හොති"**ති. **තත්ථාති** යං වුත්තං විසෙසතො ''යෙසං ධම්මානං සත්ථා පහානමාහා''ති, එතස්මිං පදෙ. තත්ථ හි පහාතබ්බධම්මා ලොභාදයො සාමඤ්ඤතො වුත්තා. **ලාමකාති** නිහීනා. ලොභදොසා හි හෙතුතො පච්චයතො සභාවතො ඵලතො නිස්සන්දතො සංකිලිට්ඨපකතිකා, ආයතිං දුක්ඛස්ස පාපනට්ඨෙන වා පාපකා. **ලුබ්භනලක්ඛණොති** ආරම්මණස්ස අභිගිජ්ඣනලක්ඛණො. තථා හි සො ලුබ්භන්ති තෙන, සයං වා ලුබ්භති, ලුබ්භනමත්තමෙව වා තන්ති ''ලොභො''ති වුච්චති. රසාදීසු අභිසඞ්ගරසො, අපරිච්චාගපච්චුපට්ඨානො, සංයොජනියෙසු ධම්මෙසු අස්සාදදස්සනපදට්ඨානො. **දුස්සනලක්ඛණොති** ආරම්මණෙ බ්‍යාපජ්ජනලක්ඛණො. තථා හි සො දුස්සන්ති තෙන, සයං වා දුස්සති, දුස්සනමත්තමෙව වා තන්ති ''දොසො''ති වුච්චති. රසාදීසු විසප්පනරසො, සනිස්සයදහනරසො වා, දුස්සනපච්චුපට්ඨානො, ආඝාතවත්ථුපදට්ඨානො.

තෙසූතිආදිනා දස්සනෙන ලොභදොසානං එකන්තතො පහාතබ්බතාදස්සනං. **ආමිසදායාදස්ස පච්චයානං ලාභෙ හොතීති** ඉදං ලොභස්ස ආරම්මණග්ගහණසභාවතං සන්ධාය වුත්තං, තණ්හාය වසෙන පන අනුගිජ්ඣනං සන්ධාය **"අලද්ධං පත්ථෙතී"**ති ආහ. අලාභෙ පච්චයානං ආමිසදායාදස්ස හොතීති ආනෙත්වා යොජනා. **අලභන්තොති** එත්ථ ''පච්චයෙ''ති විභත්තිං පරිණාමෙත්වා යොජෙතබ්බං. **විඝාතවාති** ''යම්පිච්ඡං න ලභති, තම්පි දුක්ඛ''න්ති (ම. නි. 1.120; විභ. 190) වචනතො ඉච්ඡාවිඝාතවා. ලොභො ච දෙය්‍යධම්මෙ හොති ආමිසදායාදස්සාති සම්බන්ධො. එස නයො අනන්තරපදෙපි. **දෙය්‍යධම්මෙති** ච ඉදං නිදස්සනමත්තං සත්තකෙලායනාදිවසෙනපි තස්ස ලොභුප්පත්තිසබ්භාවතො. ''තණ්හං පටිච්ච පරියෙසනා, පරියෙසනං පටිච්ච ලාභො''ති එවමාදයො **නව තණ්හාමූලකා. පරිපූරෙති** ආමිසදායාදොති විභත්තිවිපරිණාමො වෙදිතබ්බො. ආවාසමච්ඡරියාදීනි **පඤ්ච මච්ඡරියානි.**

මග්ගන්ති අරියමග්ගං. සො හි කිලෙසෙ මාරෙන්තො ගච්ඡති, නිබ්බානත්ථිකෙහි ච මග්ගීයති, සයං වා සච්ඡිකිරියාභිසමයවසෙන නිබ්බානං මග්ගතීති නිප්පරියායෙන ''මග්ගො''ති වුච්චති. **එකො අන්තොති** ඉතරෙන අසම්මිස්සො එකො කොට්ඨාසො, හීනතාය වා ලාමකට්ඨෙන **එකො අන්තො**. කාමං අඤ්ඤෙපි කුසලධම්මා එතෙ අන්තෙ අසම්පයොගතො න උපෙන්ති, තෙහි විමුත්තා එව, අයං පන අච්චන්තවිමුත්තියා න උපෙතීති ආහ **"විමුත්තො එතෙහි අන්තෙහී"**ති. **තස්මාති** අන්තද්වයවිමුත්තත්තා. **එතෙසං මජ්ඣෙ භවත්තාති** ඉදං මග්ගස්ස උභයන්තවිමුත්තතාය එව වුත්තං, න තප්පරියාපන්නතාය, වට්ටදුක්ඛනිස්සරණත්ථිකෙහි පටිපජ්ජිතබ්බතො ච. **තථාති** යථා ඉතරෙන අසම්මිස්සට්ඨෙන ලාමකට්ඨෙන ච ලොභො එකො අන්තො, තථා **කාමසුඛල්ලිකානුයොගොති** අත්ථො. එස නයො සෙසෙසුපි. මග්ගස්ස අනුපගමනඤ්ච නෙසං අන්තානං සබ්බසො අප්පවත්තිකරණෙනෙව දට්ඨබ්බං. **පුරිමනයෙනාති** ''එතෙ ද්වෙ අන්තෙ න උපෙතී''තිආදිනා පුබ්බෙ වුත්තනයෙන.

සච්චානන්ති චතුන්නං අරියසච්චානං. **දස්සනපරිණායකට්ඨෙනාති** දස්සනස්ස පරිඤ්ඤාභිසමයාදිභෙදස්ස පරිතො සබ්බථා නයනට්ඨෙන පවත්තනට්ඨෙන. **චක්ඛුකරණීති** ධම්මචක්ඛුස්ස කරණී නිප්ඵාදිකා. තයිදං සතිපි පටිපදාය ධම්මචක්ඛුතො අනඤ්ඤත්තෙ අවයවවසෙන සිජ්ඣමානො අත්ථො සමුදායෙන කතො නාම හොතීති උපචාරවසෙන වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. තථා හි වක්ඛති **"මග්ගොයෙව හි මග්ගත්ථාය සංවත්තති මග්ගෙන කාතබ්බකිච්චකරණතො"**ති. **ඤාණායාති** යාථාවතො ජානනාය. තෙනාහ **"විදිතකරණට්ඨෙනා"**ති. විසෙසඤාතභාවාපාදනඤ්හි විදිතකරණං. **වූපසමනතොති** සමුච්ඡින්දනවසෙන වූපසමනතො. දුක්ඛාදීනං පරිඤ්ඤෙය්‍යාදිභාවො විය අභිඤ්ඤෙය්‍යභාවොපි මග්ගවසෙනෙව පාකටො හොතීති ආහ **"චතුන්නම්පි සච්චානං අභිඤ්ඤෙය්‍යභාවදස්සනතො"**ති, විභාවනතොති අත්ථො. **සම්බොධොති මග්ගො** ''සම්බුජ්ඣති එතෙනා''ති කත්වා. **තස්සත්ථායාති** මග්ගකිච්චත්ථාය. න හි මග්ගතො අඤ්ඤො මග්ගකිච්චකරො අත්ථි. තෙනාහ **"මග්ගොයෙව හී"**තිආදි. අථ වා සම්මාදිට්ඨි උප්පජ්ජමානා සහජාතාදිපච්චයභාවෙන ඉතරෙ උප්පාදෙති, එවං සෙසමග්ගධම්මාපීති එවම්පි මග්ගත්ථාය සංවත්තනං වෙදිතබ්බං. **සච්ඡිකිරියාය පච්චක්ඛකම්මායාති** සච්ඡිකරණසඞ්ඛාතපච්චක්ඛකම්මාය. **නිබ්බානායාති** වා අනුපාදිසෙසනිබ්බානාය. **උපසමායාති** ඉමිනා සඋපාදිසෙසනිබ්බානං ගහිතන්ති. **අයන්ති** ''සා හි සච්චාන''න්තිආදිනා යථාවුත්තො අත්ථනයො. **එත්ථාති** ''චක්ඛුකරණී''තිආදීසු පදෙසු. **සාරො** සුන්දරො අනපනීතො. **ඉතො අඤ්ඤථාති** ''දුක්ඛස්ස පරිඤ්ඤාය දිට්ඨිවිසුද්ධිං කරොතීති චක්ඛුකරණී''තිආදිනා අත්ථවණ්ණනාපපඤ්චො කෙවලං විත්ථාරත්ථාය.

අයමෙවාති එත්ථ **අයන්ති** ඉමිනා අත්තනො අඤ්ඤෙසඤ්ච තස්සං පරිසායං අරියානං මග්ගස්ස පච්චක්ඛභාවං දස්සෙති. ආසන්නපච්චක්ඛවාචී හි අයං-සද්දො. **අඤ්ඤමග්ගපටිසෙධනත්ථන්ති** අඤ්ඤස්ස නිබ්බානගාමිමග්ගස්ස

අත්ථිභාවපටිසෙධනත්ථං. සත්තාපටික්ඛෙපො හි ඉධ පටිසෙධනං අලබ්භමානත්තා අඤ්ඤස්ස මග්ගස්ස. බුද්ධාදීනං සාධාරණභාවො අනඤ්ඤතා. තෙනාහ බ්‍රහ්මා සහම්පති –

‘‘එකායනං ජාතිඛයන්තදස්සී,
මග්ගං පජානාති හිතානුකම්පී;
එතෙන මග්ගෙන තරිංසු පුබ්බෙ,
තරිස්සන්ති යෙ ච තරන්ති ඔඝ’’න්ති. (සං. නි. 5.384, 409; මහානි. 191; චූළනි. 107, 121; නෙත්ති. 170);

ආරකත්තාති ඉමිනා නිරුත්තිනයෙන අරිය-සද්දසිද්ධිමාහ. **අරිපහානායාති** අත්ථවචනමත්තං. අරයො පාපධම්මා යන්ති අපගමන්ති එතෙනාති **අරියො. අරියෙන දෙසිතොති** එත්ථ අරියස්ස භගවතො අයන්ති **අරියො. අරියභාවප්පටිලාභායාති** එත්ථ අරියකරො **අරියොති** උත්තරපදලොපෙන අරිය-සද්දසිද්ධි වෙදිතබ්බා. යස්මා මග්ගඞ්ගසමුදායෙ මග්ගවොහාරො හොති, සමුදායො ච සමුදායීහි සමන්නාගතො නාම හොතීති ආහ **‘‘අට්ඨහි අඞ්ගෙහි උපෙතත්තා’’**ති, තස්මා අත්තනො අවයවභූතානි අට්ඨ අඞ්ගානි එතස්ස සන්තීති **අට්ඨඞ්ගිකො**. යස්මා පන පරමත්ථතො අඞ්ගානියෙව මග්ගො, තස්මා වුත්තං **‘‘න ච අඞ්ගවිනිමුත්තො’’**ති යථා ‘‘ඡළඞ්ගො වෙදො’’ති. සදිසූදාහරණං පන දස්සෙන්තො **‘‘පඤ්චඞ්ගිකතූරියාදීනි විය’’**ති ආහ. ආදි-සද්දෙන චතුරඞ්ගිනී සෙනාති එවමාදීනං සඞ්ගහො. **මාරෙන්තො ගච්ඡතීති** නිරුත්තිනයෙන සද්දසිද්ධිමාහ. **මග්ගතීති** ගවෙසති. අරියමග්ගො හි නිබ්බානං ආරම්මණං කරොන්තො තං ගවෙසන්තො විය හොතීති. **මග්ගීයති නිබ්බානත්ථිකෙහි** විවට්ටූපනිස්සයපුඤ්ඤකරණතො පට්ඨාය තදත්ථං පටිපත්තිතො. **ගම්මතීති** එතෙන ආදිඅන්තවිපරියායෙන සද්දසිද්ධිමාහ යථා ‘‘කකු’’ති. **‘‘සෙය්‍යථීදන්ති නිපාතො’’**ති වත්වා තස්ස සබ්බලිඞ්ගවිභත්තිවචනසාධාරණතාය **‘‘කතමානි තානි අට්ඨඞ්ගානී’’**ති වුත්තං. නනු ච අඞ්ගානි සමුදිතානි මග්ගො අන්තමසො සත්තඞ්ගවිකලස්ස අරියමග්ගස්ස අභාවතොති? සච්චමෙතං සච්චපටිවෙධෙන, මග්ගපච්චයතාය පන යථාසකං කිච්චකරණෙන පච්චෙකම්පි තානි මග්ගොයෙවාති ආහ **‘‘එකමෙකඤ්හි අඞ්ගං මග්ගොයෙවා’’**ති, අඤ්ඤථා සමුදිතානම්පි නෙසං මග්ගකිච්චං න සම්භවෙය්‍යාති. ඉදානි තමෙවත්ථං පාළියා සමත්ථෙතුං **‘‘සම්මාදිට්ඨිමග්ගො චෙව හෙතු චා’’**ති වුත්තං.

සම්මා අවිපරීතං පරිඤ්ඤාභිසමයාදිවසෙන චතුන්නං සච්චානං දස්සනං පටිවිජ්ඣනං ලක්ඛණං එතිස්සාති **සම්මාදස්සනලක්ඛණා**. සම්මා අවිපරීතං සම්පයුත්තධම්මෙ නිබ්බානාරම්මණෙ අභිනිරොපනං අප්පනාලක්ඛණං එතස්සාති **සම්මාඅභිනිරොපනලක්ඛණො** මුසාවාදාදීනං විසංවාදනාදිකිච්චතාය ලූඛානං අපරිග්ගාහකානං පටිපක්ඛභාවතො සිනිද්ධසභාවත්තා සම්පයුත්තධම්මෙ, සම්මාවාචප්පච්චයසුභාසිතසොතාරඤ්ච ජනං සම්මදෙව පරිග්ගණ්හාතීති සම්මාවාචා සම්මාපරිග්ගහො ලක්ඛණං එතිස්සාති **සම්මාපරිග්ගහලක්ඛණා**. යථා කායිකා කිරියා කිඤ්චි කත්තබ්බං සමුට්ඨාපෙති, සයඤ්ච සමුට්ඨහනං ඝටනං හොති, තථා සම්මාකම්මන්තසඞ්ඛාතා විරතියීති **සම්මාසමුට්ඨානලක්ඛණො සම්මාකම්මන්තො**. සම්පයුත්තධම්මානං වා උක්ඛිපනං **සමුට්ඨානං** කායිකකිරියාය භාරුක්ඛිපනං විය. ජීවමානස්ස සත්තස්ස, සම්පයුත්තධම්මානං වා සුද්ධි වොදානං, ආජීවස්සෙව වා ජීවිතප්පවත්තියා සුද්ධි වොදානං එතෙනාති **සම්මාවොදානලක්ඛණො සම්මාආජීවො**. කොසජ්ජපක්ඛෙ පතිතුං අදත්වා සම්පයුත්තධම්මානං පග්ගණ්හනං අනුබලප්පදානං **පග්ගහො**. ආරම්මණං උපගන්ත්වා ඨානං, තස්ස වා අනිස්සජ්ජනං **උපට්ඨානං**. ආරම්මණෙ සම්පයුත්තධම්මානං සම්මා, සමං වා ආධානං **සමාධානං**. සම්මා සඞ්කප්පෙති සම්පයුත්තධම්මෙ ආරම්මණෙ අභිනිරොපෙතීති **සම්මාසඞ්කප්පො**. සම්මා වදති එතායාති **සම්මාවාචා**. සම්මා කරොති එතෙනාති සම්මාකම්මං, තදෙව **සම්මාකම්මන්තො**. සම්මා ආජීවති එතෙනාති **සම්මාආජීවො**. සම්මා වායමති උස්සහති එතෙනාති **සම්මාවායාමො**. සම්මා සරති අනුස්සරතීති **සම්මාසති** . සම්මා සමාධියති චිත්තං එතෙනාති **සම්මාසමාධීති** එවං සම්මාසඞ්කප්පාදීනං නිබ්බචනං වෙදිතබ්බං.

මිච්ඡාදිට්ඨීන්ති සබ්බම්පි මිච්ඡාදස්සනං. **තප්පච්චනීයකිලෙසෙති** එත්ථ **තං**-සද්දෙන සම්මාදිට්ඨි. න හි මිච්ඡාදිට්ඨියා කිලෙසා පච්චනීයා, අථ ඛො සම්මාදිට්ඨියා. **අවිජ්ජඤ්චාති** අවිජ්ජාග්ගහණං තස්සා සංකිලෙසධම්මානං පමුඛභාවතො. තෙනාහ ‘‘අවිජ්ජා, භික්ඛවෙ, පුබ්බඞ්ගමා අකුසලානං ධම්මානං සමාපත්තියා’’ති (සං. නි. 5.1). දස්සනනිවාරකස්ස සම්මොහස්ස සමුග්ඝාතෙන **අසම්මොහතො**. එත්ථ ච **මිච්ඡාදිට්ඨිං…පෙ.… පජහතීති** එතෙන පහානාභිසමයං, **නිබ්බානං ආරම්මණං කරොතීති** එතෙන සච්ඡිකිරියාභිසමයං, **සම්පයුත්තධම්මෙතිආදිනා** භාවනාභිසමයං සම්මාදිට්ඨිකිච්චං දස්සෙති. පරිඤ්ඤාභිසමයො පන නානන්තරියතාය අත්ථතො වුත්තො එව හොතීති දට්ඨබ්බො.

කථං පන එකමෙව ඤාණං එකස්මිං ඛණෙ චත්තාරි කිච්චානි සාධෙන්තං පවත්තති. න හි තාදිසං ලොකෙ දිට්ඨං, න ආගමො වා තාදිසො අත්ථීති න වත්තබ්බං. යථා හි පදීපො එකස්මිංයෙව ඛණෙ වට්ටිං දහති, ස්නෙහං පරියාදියති, අන්ධකාරං විධමති, ආලොකඤ්ච විදංසෙති, එවමෙතං ඤාණන්ති දට්ඨබ්බං. මග්ගසමඞ්ගිස්ස ඤාණං දුක්ඛෙපෙතං ඤාණං, දුක්ඛසමුදයෙපෙතං ඤාණං , දුක්ඛනිරොධෙපෙතං ඤාණං, දුක්ඛනිරොධගාමිනියා පටිපදායපෙතං ඤාණන්ති **සුත්තපදං** (විභ. 754) එත්ථ උදාහරිතබ්බං. යථා ච සම්මාදිට්ඨි පුබ්බභාගෙ දුක්ඛාදීසු විසුං විසුං පවත්තිත්වා මග්ගක්ඛණෙ එකාව චතුන්නං ඤාණානං කිච්චං සාධෙන්ති පවත්තති, එවං සම්මාසඞ්කප්පාදයො පුබ්බභාගෙ නෙක්ඛම්මසඞ්කප්පාදිනාමකා හුත්වා කාමසඞ්කප්පාදීනං පජහනවසෙන විසුං විසුං පවත්තිත්වා මග්ගක්ඛණෙ තිණ්ණං චතුන්නඤ්ච කිච්චං සාධෙන්තා පවත්තන්ති. සම්මාසමාධි පන පුබ්බභාගෙපි මග්ගක්ඛණෙපි නානායෙව හුත්වා

පවත්තතීති කාමඤ්චෙත්ථ සම්මාදිට්ඨියා සබ්බෙපි පාපධම්මා පටිපක්ඛා, උජුවිපච්චනීකතාදස්සනවසෙන පන සම්මාදිට්ඨියා කිච්චනිද්දෙසෙ මිච්ඡාදිට්ඨිග්ගහණං කතං. තෙනෙව ච **“තප්පච්චනීයකිලෙසෙ වා”**ති වුත්තං.

යෙසං කිලෙසානං අනුපච්ඡින්දනෙ සම්මාදිට්ඨි න උප්පජ්ජෙය්‍ය, තෙ මිච්ඡාදිට්ඨියා සහජෙකට්ඨතාය තදෙකට්ඨාව තප්පච්චනීයකිලෙසා දට්ඨබ්බා. සම්මාසඞ්කප්පාදීනං කිච්චනිද්දෙසෙපි එසෙව නයො. සොතාපත්තිමග්ගාදිවසෙන චත්තාරො ලොකුත්තරමග්ගභාවසාමඤ්ඤෙන එකතො කත්වා. ලොභදොසා සමුදයසච්චං, යස්ස පන සො සමුදයො තං දුක්ඛසච්චං, පහානභාවො මග්ගසච්චං, යත්ථ තං පහානං, තං නිරොධසච්චන්ති ඉමානි චත්තාරි සච්චානි. කස්මා පනෙත්ථ ලොභදොසානං විසුං ආදිතො ච ගහණං? විසුං ගහණං තාව තථාබුජ්ඣනකානං පුග්ගලානං අජ්ඣාසයවසෙන, ඉමෙහි ලොභදොසෙහි ආමිසදායාදතා, තප්පහානෙන ච ධම්මදායාදතාති දස්සනත්ථං, තදනුසාරෙන චතුසච්චයොජනාය එවං එකෙකස්ස නිය්‍යානමුඛං හොතීති දස්සනත්ථඤ්ච. සෙසවාරෙසුපි එසෙව නයො. ආදිතො ගහණං පන අතිවිය ඔළාරිකතාය සුපාකටභාවතො වක්ඛමානානං අඤ්ඤෙසඤ්ච පාපධම්මානං මූලභාවතො තදෙකට්ඨතාය ච වෙදිතබ්බං.

කුජ්ඣනලක්ඛණොති කුප්පනසභාවො, චිත්තස්ස බ්‍යාපජ්ජනාති අත්ථො. **චණ්ඩික්කං** ලුද්දතා, කුරුරභාවොති අත්ථො. **ආඝාතකරණරසොති** ‘‘අනත්ථං මෙ අචරී’’තිආදිනා චිත්තෙ ආඝාතස්ස කරණරසො. **දූසනපච්චුපට්ඨානොති** සපරසන්තානස්ස විනාසනපච්චුපට්ඨානො ලද්ධොකාසො විය සපත්තො. **උපනන්ධනං** නානප්පකාරස්ස උපරූපරි නන්ධනං විය හොතීති කත්වා. තථා හෙස **“වෙරඅප්පටිනිස්සජ්ජනරසො, කොධානුපබන්ධභාවපච්චුපට්ඨානො”**ති ච වුත්තො. **අපරකාලෙ උපනාහොතිආදීති ආදි**-සද්දෙන ‘‘උපනය්හනා උපනය්හිතත්තං ආඨපනා ඨපනා සණ්ඨපනා අනුසංසන්දනා අනුප්පබන්ධනා දළ්හීකම්ම’’න්තිආදීනං (විභ. 891) නිද්දෙසපදානං අත්ථවණ්ණනං සඞ්ගය්හති. උපනාහසමඞ්ගී හි පුග්ගලො වෙරස්ස අනිස්සජ්ජනතො ආදිත්තපූතිඅලාතං විය ජලති එව, චිත්තඤ්චස්ස ධොවියමානං අච්ඡචම්මං විය, මසිමක්ඛිතපිලොතිකා විය ච න සුජ්ඣතෙව.

පරගුණමක්ඛනලක්ඛණොති උදකපුඤ්ඡනියා උදකං විය පරෙසං ගුණානං මක්ඛනසභාවො. තථාභූතො චායං අත්තනො කාරකං ගූථෙන පහරන්තං ගූථො විය පඨමතරං මක්ඛෙති එවාති දට්ඨබ්බො. තථා හෙස්ස සපරසන්තානෙසු ගුණං මක්ඛෙතීති **මක්ඛොති** වුච්චති. **යුගග්ගාහො** සමධුරග්ගහණං අසමානස්සපි අභූතස්ස සමාරොපනං. සමභාවකරණං **සමීකරණං**. පරෙසං ගුණප්පමාණෙන අත්තනො ගුණානං උපට්ඨානං පච්චුපට්ඨපෙතීති ආහ **“පරෙසං ගුණප්පමාණෙන උපට්ඨානපච්චුපට්ඨානො”**ති. තථා හෙස පරෙසං ගුණෙ ඩංසිත්වා විය අත්තනො ගුණෙහි සමෙ කරොතීති **පළාසොති** වුච්චති.

පරසම්පත්තිඛීයනං පරසම්පත්තියා උසූයනං. ඉස්සති පරසම්පත්තිං න සහතීති **ඉස්සා**. තථා හෙසා **“පරසම්පත්තියා අක්ඛමනලක්ඛණා”**ති වුච්චති. **තත්ථාති** පරසම්පත්තියං. **අනභිරතිරසා** අභිරතිපටිපක්ඛකිච්චා. **විමුඛභාවපච්චුපට්ඨානා** පරසම්පත්තිං පස්සිතුම්පි අප්පදානතො. **නිගූහනලක්ඛණං** අත්තනො සම්පත්තියා පරෙහි සාධාරණභාවාසහනතො. **අසුඛායනං** න සුඛනං දුක්ඛනං, අරොචනන්ති අධිප්පායො.

කතස්ස කායදුච්චරිතාදිපාපස්ස පටිච්ඡාදනං **කතපාපපටිච්ඡාදනං**. තස්ස පාපස්ස ආවරණභාවෙන පච්චුපතිට්ඨතීති **තදාවරණපච්චුපට්ඨානා,** මායා, යාය සමන්නාගතො පුග්ගලො භස්මඡන්නො විය අඞ්ගාරො, උදකඡන්නො විය ඛාණු, පිලොතිකපටිච්ඡාදිතං විය ච සත්ථං හොති. **අවිජ්ජමානගුණප්පකාසනං** අත්තනි අවිජ්ජමානසීලාදිගුණවිභාවනං, යෙන සාඨෙය්‍යෙන සමන්නාගතස්ස පුග්ගලස්ස අසන්තගුණසම්භාවනෙන චිත්තානුරූපකිරියාවිහරතො ‘‘එවංචිත්තො, එවංකිරියො’’ති දුබ්බිඤ්ඤෙය්‍යත්තා කුච්ඡිං වා පිට්ඨිං වා ජානිතුං න සක්කා. යතො –

> ‘‘වාමෙන සූකරො හොති, දක්ඛිණෙන අජාමිගො;
> සරෙන නෙලකො හොති, විසාණෙන ජරග්ගවො’’ති. (දී. නි. අට්ඨ. 2.296; විභ. අට්ඨ. 894; මහානි. අට්ඨ. 166) –

එවං වුත්තයක්ඛසූකරසදිසො හොති.

චිත්තස්ස උද්ධුමාතභාවො ථද්ධලූඛභාවො. **අප්පතිස්සයවුත්තීති** අනිවාතවුත්ති. අමද්දවාකාරෙන පච්චුපතිට්ඨති, අමද්දවතං වා පච්චුපට්ඨපෙතීති **අමද්දවතාපච්චුපට්ඨානො,** ථම්භො, යෙන සමන්නාගතො පුග්ගලො ගිලිතනඞ්ගලසීසො විය අජගරො, වාතභරිතභස්තා විය ච ථද්ධො හුත්වා ගරුට්ඨානියෙ ච දිස්වා ඔනමිතුම්පි න ඉච්ඡති, පරියන්තෙනෙව චරති. කරණස්ස උත්තරකිරියා **කරණුත්තරියං**. විසෙසතො පච්චනීකභාවො **විපච්චනීකතා**. පරෙන හි කිස්මිඤ්චි කතෙ තද්දිගුණං කරණවසෙන **සාරම්භො** පවත්තති.

සෙය්‍යාදිආකාරෙහි උන්නමනං **උන්නති**. ඔමානොපි හි එවං කරණමුඛෙන සම්පග්ගහවසෙනෙව පවත්තති. ‘‘අහමස්මි සෙය්‍යො’’තිආදිනා අහංකරණං සම්පග්ගහො **අහඞ්කාරො**. පරෙ අභිභවිත්වා අධිකං උන්නමනං **අබ්භුන්නති** . යං සන්ධාය වුත්තං ‘‘පුබ්බකාලෙ අත්තානං හීනතො දහති අපරකාලෙ සෙය්‍යතො’’ති (විභ. 877).

මත්තභාවො ජාතිආදිං පටිච්ච චිත්තස්ස මජ්ජනාකාරො, යස්ස වා ධම්මස්ස වසෙන පුග්ගලො මත්තො නාම හොති, සො ධම්මො **මත්තභාවො. මදග්ගාහණරසො** මදස්ස ගාහණකිච්චො. මදො හි අත්තනො මජ්ජනාකාරං සම්පයුත්තධම්මෙ ගාහෙන්තො විය පවත්තමානො තංසමඞ්ගිං පුග්ගලම්පි තථා කරොන්තො විය හොති. අහඞ්කාරවසෙන පුග්ගලං අනිට්ඨං කරොන්තො චිත්තස්ස උම්මාදභාවො විය හොතීති **උම්මාදපච්චුපට්ඨානො.** සතියා අනිග්ගණ්හිත්වා චිත්තස්ස වොස්සජ්ජනං **චිත්තවොස්සග්ගො,** සතිවිරහිතොති අත්ථො. යථාවුත්තස්ස වොස්සග්ගස්ස අනුප්පදානං පුනප්පුනං විස්සජ්ජනං **වොස්සග්ගානුප්පදානං. ඉමෙසං** කොධාදීනං ලොභාදීනම්පි වා. **ලක්ඛණාදීනීති** ලක්ඛණරසපච්චුපට්ඨානානි. පදට්ඨානං පන ධම්මන්තරතාය න ගහිතං. නිබ්බචනං ''කුජ්ඣතීති **කොධො,** උපනය්හතීති **උපනාහො**''තිආදිනා සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙවාති න වුත්තං, අත්ථතො පන කොධො දොසො එව, තථා උපනාහො. පවත්තිආකාරමත්තතො හි කතො නෙසං භෙදො, මක්ඛපළාසසාරම්භා තදාකාරප්පවත්තා පටිඝසහගතචිත්තුප්පාදධම්මා, මායාසාඨෙය්‍යථම්භමදප්පමාදා තදාකාරප්පවත්තා ලොභසහගතචිත්තුප්පාදධම්මා. **ථම්භො** වා මානවිසෙසො චිත්තස්ස ථද්ධභාවෙන ගහෙතබ්බතො, තථා **මදො.** තථා හි සො ''මානො මඤ්ඤනා''තිආදිනා **විභඞ්ගෙ** (විභ. 878) නිද්දිට්ඨො. ඉධ පන මානාතිමානානං විසුං ගහිතත්තා මජ්ජනාකාරෙන පවත්තධම්මා එව **''මදො''**ති ගහෙතබ්බා. සෙසානං ධම්මන්තරභාවො පාකටො එව.

කස්මා පනෙත්ථ එතෙ එව අට්ඨ දුකා ගහිතා, කිමිතො අඤ්ඤෙපි කිලෙසධම්මා නත්ථීති? නො නත්ථි, ඉමෙ පන ආමිසදායාදස්ස සවිසෙසං කිලෙසාය සංවත්තන්තීති තං විසෙසං විභාවෙන්තෙන ආමිසදායාදස්ස ලොභාදීනං පවත්තනාකාරං දස්සෙතුං **''විසෙසතො''**තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ **එත්ථාති** එතෙසු ලොභාදීසු. **අලභන්තො** ආමිසන්ති අධිප්පායො. තතුත්තරි උප්පන්නො කොධොති ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. **සන්තෙපීති** විජ්ජමානෙපි. **ඉස්සතීති** ඉස්සං ජනෙති. **පදුස්සතීති** තස්සෙව වෙවචනං. තථා හි සා ''ඉස්සති දුස්සති පදුස්සතී''තිආදිනා නිද්දිට්ඨා. යස්මා වා ඉස්සං ජනෙන්තො එකංසතො පදුට්ඨචිත්තො එව හොති, තස්මා **''පදුස්සතී''**ති වුත්තං. **අස්සාති** ආමිසදායාදස්ස. **එවං පටිපන්නොති** එවං අසන්තගුණප්පකාසනං පටිපදං පටිපන්නො. **ඔවදිතුං අසක්කුණෙය්‍යොති** එතෙන ථම්භො නාම දොවචස්සකරණො ධම්මොති දස්සෙති. **කිඤ්චි වදති** ඔවාදදානවසෙන. **ථම්භෙන...පෙ.... මඤ්ඤන්තොති** ඉමිනා ච ථම්භස්ස මානවිසෙසභාවං දස්සෙති, ථම්භෙන වා හෙතුනාති අත්ථො. **මත්තො සමානොති** මත්තො හොන්තො. **කාම...පෙ.... පමජ්ජතීති** එතෙන මදවසෙන එකංසතො පමාදමාපජ්ජතීති දස්සෙති.

එවන්ති ඉමිනා ආමිසදායාදස්ස ලොභාදීනං උප්පත්තික්කමදස්සනෙනෙව ඉධ පාළියං නෙසං දෙසනාක්කමොපි දස්සිතොති දට්ඨබ්බො. න කෙවලං ඉමෙහෙව, අථ ඛො අඤ්ඤෙහි ච එවරූපෙහි පාපකෙහි ධම්මෙහි අපරිමුත්තො හොතීති සම්බන්ධො. කෙ පන තෙති? අත්‍රිච්ඡතාමහිච්ඡතාදයොති. එවං මහාදීනවා ආමිසදායාදතාති තතො බලවතරො සංවෙගො ජනෙතබ්බොති අයමෙත්ථ ඔවාදො වෙදිතබ්බො. **එත්ථාති** එතස්මිං සුත්තෙ. **සබ්බත්ථාති** සබ්බෙසු වාරෙසු. **නිබ්බිසෙසොයෙවාති** එතෙනෙව පඨමතරං ඉධ දස්සිතසච්චයොජනානයෙන සබ්බවාරෙසු යොජෙතබ්බොති වෙදිතබ්බො.

ඤාණපරිචයපාටවත්ථන්ති මග්ගස්ස අට්ඨඞ්ගසත්තඞ්ගතාදිවිසෙසවිභාවනාය ඤාණස්ස ආසෙවනට්ඨෙන පරිචයො ඤාණපරිචයො, තස්ස පටුභාවත්ථං කොසල්ලත්ථං. **එත්ථාති** අරියමග්ගෙ. **භෙදොති** විසෙසො. **කමොති** අඞ්ගානං දෙසනානුපුබ්බී. **භාවනානයොති** භාවනාවිධි. **''කදාචි අට්ඨඞ්ගිකො, කදාචි සත්තඞ්ගිකො''**ති සඞ්ඛෙපතො වුත්තමත්ථං විවරන්තො පුන **''අයං හී''**තිආදිමාහ. තත්ථ **ලොකුත්තරපඨමජ්ඣානවසෙනාති** ලොකුත්තරස්ස පඨමජ්ඣානස්ස වසෙන. එත්ථ ච කෙචි ඣානධම්මා මග්ගසභාවාති එකන්තතො ඣානං මග්ගතො විසුං කත්වා වත්තුං න සක්කාති ''ලොකුත්තරපඨමජ්ඣානසහිතො''ති අවත්වා ''ලොකුත්තරපඨමජ්ඣානවසෙන''ඉච්චෙව වුත්තං. අථ වා **ලොකුත්තරපඨමජ්ඣානවසෙනාති** ලොකුත්තරා හුත්වා පඨමජ්ඣානස්ස වසෙනාති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. අරියමග්ගො හි විපස්සනාය පාදකභූතස්ස, සම්මසිතස්ස වා පඨමජ්ඣානස්ස වසෙන අට්ඨඞ්ගිකො හොති. අථ වා අඣානලාභිනො සුක්ඛවිපස්සකස්ස, ඣානලාභිනො වා පාදකමකත්වා පඨමජ්ඣානස්ස, පකිණ්ණකසඞ්ඛාරානං වා සම්මසනෙ උප්පන්නො අරියමග්ගො අට්ඨඞ්ගිකො හොති, ස්වාස්ස අට්ඨඞ්ගිකභාවො පඨමජ්ඣානිකභාවෙනාති දස්සෙන්තො **''පඨමජ්ඣානවසෙනා''**ති ආහ. එවං **''අවසෙසජ්ඣානවසෙනා''**ති එත්ථාපි යථාරහං අත්ථො වෙදිතබ්බො.

යදි අරියමග්ගො සත්තඞ්ගිකොපි හොති, අථ කස්මා පාළියං ''අට්ඨඞ්ගිකො''ඉච්චෙව වුත්තන්ති ආහ **''උක්කට්ඨනිද්දෙසතො''**තිආදි. යථා චෙත්ථ පටිපදාය මග්ගවසෙන අට්ඨඞ්ගිකසත්තඞ්ගිකභෙදො , එවං බොජ්ඣඞ්ගවසෙන සත්තඞ්ගිකඡළඞ්ගිකභෙදො වෙදිතබ්බො අප්පීතිකජ්ඣානවසෙන ඡළඞ්ගිකත්තා, මග්ගවසෙන පන දෙසනා ආගතාති ස්වායං භෙදො අට්ඨකථායං න උද්ධටො. **ඉතො පරන්ති** ඉතො අට්ඨඞ්ගතො පරං උක්කංසතො, අවකංසතො පන සත්තඞ්ගතො පරං මග්ගඞ්ගං නාම නත්ථීති. **නනු මග්ගවිභඞ්ගෙ** (විභ. 493-502) පඤ්චඞ්ගිකවාරෙ පඤ්චෙව මග්ගඞ්ගානි උද්ධටානි, **මහාසළායතනෙ** (ම. නි. 3.431) ච ''යා තථාභූතස්ස දිට්ඨී, යො තථාභූතස්ස සඞ්කප්පො, යො තථාභූතස්ස වායාමො, යා තථාභූතස්ස සති, යො තථාභූතස්ස සමාධි, ස්වාස්ස හොති සම්මාසමාධී''ති වත්වා පුබ්බභාගවසෙන පන ''පුබ්බෙව ඛො පනස්ස කායකම්මං වචීකම්මං ආජීවො සුපරිසුද්ධො හොතී''ති සම්මාවාචාදයො ආගතාති? සච්චමෙතං, තං පන සම්මාදිට්ඨීආදීනං පඤ්චන්නං කාරාපකඞ්ගානං අතිරෙකකිච්චදස්සනවසෙන වුත්තං, තස්මා න අරියමග්ගො සම්මාවාචාදිවිරහිතො අත්ථීති **''ඉතො පරඤ්හි මග්ගඞ්ගං නත්ථී''**ති සුවුත්තමෙතන්ති දට්ඨබ්බං.

සබ්බකුසලානන්ති සබ්බෙසං කුසලධම්මානං. නිද්ධාරණෙ චෙතං සාමිවචනං. කාමාවචරාදිවසෙන තංතංකුසලධම්මෙසු සා සම්මාදිට්ඨි සෙට්ඨා. තස්සා සෙට්ඨභාවෙන හි ''පඤ්ඤාජීවිං ජීවිතමාහු සෙට්ඨ''න්ති (සං. නි. 1.246; සු. නි. 184) වුත්තං, මග්ගසම්මාදිට්ඨියා පන සබ්බසෙට්ඨභාවෙ වත්තබ්බමෙව නත්ථි. **කුසලචාරෙති** කුසලුප්පත්තිසමයෙ. **පුබ්බඞ්ගමා** කුසලාදිධම්මානං යාථාවසභාවබොධෙන සම්පයුත්තධම්මානං පරිණායකභාවතො. තෙනෙවාහ **''සම්මාදිට්ඨිං සම්මාදිට්ඨීති පජානාතී''**තිආදි. සා සම්මාදිට්ඨි පභවො එතස්සාති තප්පභවො, සම්මාසඞ්කප්පො. සම්මාදස්සනවසෙන හි සම්මාසඞ්කප්පො හොති. තතො අභිනිබ්බත්තානීති **තප්පභවාභිනිබ්බත්තානි**. තප්පභවාභිනිබ්බත්තානිපි ''තදභිනිබ්බත්තානී''ති වුච්චන්ති කාරණකාරණෙපි කාරණූපචාරතොති ආහ **''තප්පභවාභිනිබ්බත්තානි සෙසඞ්ගානී''**ති. තෙනාහ **''සම්මාදිට්ඨිස්සා''**තිආදි. යථා හි සම්මාදස්සනං සම්මාවිතක්කනස්ස විසෙසපච්චයො, එවං සම්මාවිතක්කනං සම්මාපරිග්ගහස්ස සම්මාපරිග්ගහො සම්මාසමුට්ඨානස්ස, සම්මාසමුට්ඨානං සම්මාවොදානස්ස, සම්මාවොදානං සම්මාවායාමස්ස, සම්මාවායාමො සම්මාඋපට්ඨානස්ස, සම්මාඋපට්ඨානං සම්මාධානස්ස විසෙසපච්චයො, **තස්මා** ''පුරිමං පුරිමං පච්ඡිමස්ස පච්ඡිමස්ස විසෙසපච්චයො හොතී''ති **ඉමිනා** විසෙසපච්චයභාවදස්සනත්ථෙන **කමෙන එතානි** සම්මාදිට්ඨිආදීනි **අඞ්ගානි වුත්තානීති** දස්සිතානි.

භාවනානයොති සමථවිපස්සනානං යුගනද්ධභාවෙන පවත්තො භාවනාවිධි. අයඤ්හි අරියමග්ගක්ඛණෙ භාවනාවිධි. තස්ස පන පුබ්බභාගෙ භාවනානයො කස්සචි සමථපුබ්බඞ්ගමො හොති , කස්සචි විපස්සනාපුබ්බඞ්ගමොති. තං විධිං දස්සෙතුං **''කොචී''**තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ පඨමො සමථයානිකස්ස වසෙන වුත්තො, දුතියො විපස්සනායානිකස්ස. තෙනාහ **''ඉධෙකච්චො''**තිආදි. **තන්ති** සමථං සමාධිං, ඣානධම්මෙති වා අත්ථො. **තංසම්පයුත්තෙති** සමාධිසම්පයුත්තෙ, ඣානසම්පයුත්තෙ වා ධම්මෙ. අයඤ්ච නයො යෙභුය්‍යෙන සමථයානිකා අරූපමුඛෙන, තත්ථාපි ඣානමුඛෙන විපස්සනාභිනිවෙසං කරොන්තීති කත්වා වුත්තො. **විපස්සනං භාවයතොති** පටිපදාඤාණදස්සනවිසුද්ධිං ආරභිත්වා යථාධිගතං තරුණවිපස්සනං වඩ්ඪෙන්තස්ස. **මග්ගො සඤ්ජායතීති** පුබ්බභාගියො ලොකියමග්ගො උප්පජ්ජති. **ආසෙවති** නිබ්බිදානුපස්සනාවසෙන. **භාවෙති** මුඤ්චිතුකම්‍යතාවසෙන. **බහුලීකරොති** පටිසඞ්ඛානුපස්සනාවසෙන. **ආසෙවති** වා භයතුපට්ඨානඤාණවසෙන. **බහුලීකරොති** වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනාවසෙන. **සංයොජනානි පහීයන්ති, අනුසයා බ්‍යන්තී හොන්ති** මග්ගපටිපාටියා.

සමථං අනුප්පාදෙත්වාවාති අවධාරණෙන උපචාරසමාධිං නිවත්තෙති, න ඛණිකසමාධිං. න හි ඛණිකසමාධිං විනා විපස්සනා සම්භවති. **විපස්සනාපාරිපූරියාති** විපස්සනාය පරිපුණ්ණතාය වුට්ඨානගාමිනිභාවප්පත්තියා. **තත්ථජාතානන්ති** තස්මිං අරියමග්ගක්ඛණෙ උප්පන්නානං සම්මාදිට්ඨිආදීනං ධම්මානං. නිද්ධාරණෙ චෙතං සාමිවචනං. **වවස්සග්ගාරම්මණතොති** වවස්සග්ගස්ස ආරම්මණතාය. වවස්සග්ගො වොස්සග්ගො පටිනිස්සග්ගොති ච අපවග්ගොති ච අත්ථතො එකං, නිබ්බානන්ති වුත්තං හොති, තස්මා නිබ්බානස්ස ආරම්මණකරණෙනාති අත්ථො. **චිත්තස්ස එකග්ගතාති** මග්ගසම්මාසමාධිමාහ. අරියමග්ගො හි එකන්ත සමාහිතො අසමාධානහෙතූනං කිලෙසානං සමුච්ඡෙදනතො. සෙසං වුත්තනයමෙව.

යුගනද්ධාව හොන්ති තදා සමාධිපඤ්ඤානං සමරසතාය ඉච්ඡිතබ්බතො. මග්ගක්ඛණෙ හි න සමථභාවනායං විය සමාධි, විපස්සනාභාවනායං විය ච පඤ්ඤා කිච්චතො අධිකා ඉච්ඡිතබ්බා, සමරසතාය පන අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස අනතිවත්තනට්ඨෙන ද්වෙපි යුගනද්ධා විය පවත්තන්ති. තෙන වුත්තං **''සමථවිපස්සනා යුගනද්ධාව හොන්තී''**ති.

ධම්මදායාදසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

4. භයභෙරවසුත්තවණ්ණනා

34. **එවං මෙ සුතන්ති** භයභෙරවසුත්තං. කො නික්ඛෙපො? කෙචි තාව එවමාහු ''පුච්ඡාවසිකො නික්ඛෙපො''ති. දුවිධා හි පුච්ඡා පාකටාපාකටභෙදතො. තත්ථ යස්සා දෙසනාය නිමිත්තභූතො ඤාතුං ඉච්ඡිතො අත්ථො කිං-සද්දපුබ්බකෙන පකාසීයති, සා **පාකටා පුච්ඡා** යථා ''කිංසූධ විත්තං පුරිසස්ස සෙට්ඨ''න්ති එවමාදි (සං. නි. 1.246; සු. නි. 183). යස්සා පන දෙසනාය නිමිත්තභූතො ඤාතුං ඉච්ඡිතො අත්ථො කිං-සද්දරහිතෙන කෙවලෙනෙව සද්දපයොගෙන පකාසීයති, සා **අපාකටා පුච්ඡා**. ඤාතුං ඉච්ඡිතො හි අත්ථො ''පඤ්හා, පුච්ඡා''ති වුච්චති, තස්මායෙව ඉධ ''යෙ මෙ භො ගොතමා''තිආදිකා අපාකටාති ''පුච්ඡාවසිකො නික්ඛෙපො''ති. තයිදං අකාරණං, යස්මා සො බ්‍රාහ්මණො ''යෙමෙ භො ගොතමා''තිආදීනි වදන්තො න තත්ථ කඞ්ඛී විචිකිච්ඡී සංසයමාපන්නො අවොච, අථ ඛො අත්තනා යථානිච්ඡිතමත්ථං භගවති පසාදභාවබහුමානං පවෙදෙන්තො කථෙසි. තෙනාහ **''භගවති පසාදං අලත්ථා''**තිආදි (ම. නි. අට්ඨ. 1.34). **විහාරෙති** විහාරකෙ නිවාසෙ. **අවිච්ඡින්නෙයෙවාති** පවත්තමානෙයෙව. පදද්වයස්සපි වසන්තෙ එවාති අත්ථො. **එතං පුරොහිතට්ඨානං** උණ්හීසාදිකකුධභණ්ඩෙහි සද්ධිං ලද්ධං, තථා ච ''අස්ස රඤ්ඤා දින්න''න්ති වදන්ති. තෙනාහ **''තං තස්ස රඤ්ඤා දින්න''**න්ති. බ්‍රහ්මන්ති වෙදං. සො පන මන්තබ්‍රහ්මකප්පවසෙන තිවිධො. තත්ථ මන්තා පධානං මූලභාවතො, යෙ අට්ඨකාදීහි පවුත්තා, ඉතරෙ තන්නිස්සයෙන ජාතා, තෙන තෙසංයෙව ගහණං **''මන්තෙ සජ්ඣායතී''**ති . තෙ හි ගුත්තභාසිතබ්බතාය **''මන්තා''**ති වුච්චන්ති. **ඉදමෙව හීති** අවධාරණෙන ''බ්‍රහ්මතො ජාතා''තිආදිකං නිරුත්තිං පටික්ඛිපති.

යෙන වා කාරණෙනාති (සාරත්ථ. ටී. වෙරඤ්ජකණ්ඩවණ්ණනායං 2; සං. නි. ටී. 1.1.1; අ. නි. ටී. 2.2.16) හෙතුම්හි ඉදං කරණවචනං. හෙතුඅත්ථො හි කිරියාකාරණං, න කරණං විය කිරියත්ථො, තස්මා නානප්පකාරගුණවිසෙසාධිගමත්ථා ඉධ උපසඞ්කමනකිරියාති ''අන්නෙන වසතී''තිආදීසු විය හෙතුඅත්ථමෙවෙතං කරණවචනං යුත්තං, න කරණත්ථං තස්ස අයුජ්ජමානත්තාති වුත්තං ''යෙන වා කාරණෙනා''තිආදි. භගවතො සතතප්පවත්තනිරතිසයසාදුවිපුලාමතරසසද්ධම්මඵලතාය සාදුඵලනිච්චඵලිතමහාරුක්ඛෙන භගවා උපමිතො, සාදුඵලූපභොගාධිප්පායග්ගහණෙනෙව හි මහාරුක්ඛස්ස සාදුඵලතා ගහිතාති.

උපසඞ්කමීති උපසඞ්කන්තො. සම්පත්තුකාමතාය හි කිඤ්චි ඨානං ගච්ඡන්තො තංතංපදෙසාතික්කමනෙන උපසඞ්කමි, උපසඞ්කන්තොති වා වත්තබ්බතං ලභති. තෙනාහ **''ගතොති වුත්තං හොතී''**ති, උපගතොති අත්ථො. **උපසඞ්කමිත්වාති** පුබ්බකාලකිරියානිද්දෙසොති ආහ **''උපසඞ්කමනපරියොසානදීපන''**න්ති. **තතොති** යං ඨානං පත්තො ''උපසඞ්කමී''ති වුත්තො, තතො උපගතට්ඨානතො. **යථා ඛමනීයාදීනි පුච්ඡන්තොති** (සං. නි. ටී. 1.1.112) යථා භගවා ''කච්චි තෙ බ්‍රාහ්මණ ඛමනීයං, කච්චි යාපනීය''න්තිආදිනා ඛමනීයාදීනි පුච්ඡන්තො තෙන බ්‍රාහ්මණෙන සද්ධිං සමප්පවත්තමොදො අහොසි පුබ්බභාසිතාය, තදනුකරණෙන එවං සොපි බ්‍රාහ්මණො භගවතා සද්ධිං සමප්පවත්තමොදො අහොසීති යොජනා. තං පන සමප්පවත්තමොදතං උපමාය දස්සෙතුං **''සීතොදකං විය''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **සම්මොදිතන්ති** සංසන්දිතං. **එකීභාවන්ති** සම්මොදනකිරියාය සමානතං එකරූපතං. **ඛමනීයන්ති** ''ඉදං චතුචක්කං නවද්වාරං සරීරයන්තං ඛණභඞ්ගුරතාය සභාවතො දුස්සහං, කච්චි ඛමිතුං සක්කුණෙය්‍යා''න්ති පුච්ඡති. **යාපනීයන්ති** පච්චයායත්තවුත්තිකං චිරප්පබන්ධසඞ්ඛාතාය යාපනාය කච්චි යාපෙතුං සක්කුණෙය්‍යං. සීසරොගාදිආබාධාභාවෙන **කච්චි අප්පාබාධං. දුක්ඛජීවිකාභාවෙන කච්චි අප්පාතඞ්කං**. තංතංකිච්චකරණෙ උට්ඨානසුඛතාය **කච්චි ලහුට්ඨානං**. තදනුරූපබලයොගතො **කච්චි බලං**. සුඛවිහාරසබ්භාවෙන **කච්චි ඵාසුවිහාරො** අත්ථීති තත්ථ තත්ථ කච්චි-සද්දං යොජෙත්වා අත්ථො වෙදිතබ්බො.

බලවප්පත්තා පීති **පීතියෙව**. තරුණපීති **පාමොජ්ජං**. සම්මොදනං ජනෙති කරොතීති සම්මොදනිකං, තදෙව **සම්මොදනීයන්ති** ආහ **''සම්මොදජනනතො''**ති. සම්මොදිතබ්බතො **සම්මොදනීයන්ති** ඉමං පන අත්ථං දස්සෙන්තො **''සම්මොදිතුං යුත්තභාවතො''**ති ආහ. **සරිතබ්බභාවතොති** අනුස්සරිතබ්බභාවතො. ''සරණීය''න්ති වත්තබ්බෙ දීඝං කත්වා **''සාරණීය''**න්ති වුත්තං. **සුය්‍යමානසුඛතොති** ආපාථමධුරතං ආහ, **අනුස්සරියමානසුඛතොති** විමද්දරමණීයතං. **බ්‍යඤ්ජනපරිසුද්ධතායාති** සභාවනිරුත්තිභාවෙන තස්සා කථාය වචනචාතුරියමාහ, **අත්ථපරිසුද්ධතායාති** අත්ථස්ස නිරුපක්කිලෙසතං. **අනෙකෙහි පරියායෙහීති** අනෙකෙහි කාරණෙහි.

අභිදූරඅච්චාසන්නපටික්ඛෙපෙන නාතිදූරනාච්චාසන්නං නාම ගහිතං, තං පන අවකංසතො උභින්නං පසාරිතහත්ථසඞ්ඝට්ටනෙන දට්ඨබ්බං. **ගීවං පසාරෙත්වාති** ගීවං පරිවත්තනවසෙන පසාරෙත්වා.

යෙමෙති එත්ථ සන්ධිවසෙන ඉකාරලොපොති දස්සෙන්තො **''යෙ ඉමෙ''**තිආදිමාහ. උච්චාකුලීනතාය ජාතිවසෙන අභිජාතා **ජාතිකුලපුත්තා**. තෙනාහ **''උච්චාකුලප්පසුතා''**ති. ආචාරසම්පත්තියා අභිජාතා **ආචාරකුලපුත්තා**. තෙනාහ **''ආචාරසම්පන්නා''**ති. **යත්ථ කත්ථචි** අපාකටෙපි **කුලෙ**. තෙන බ්‍රාහ්මණෙන අධිප්පෙතා භික්ඛූසු දුවිධාපි සංවිජ්ජන්තීති ආහ **''ඉධ පන ද්වීහිපි කාරණෙහි කුලපුත්තායෙවා''**ති.

සද්ධාති ඉදං කරණත්ථෙ පච්චත්තවචනන්ති ආහ **''සද්ධායා''**ති, **සද්ධාති** වා සද්දහිත්වාති අත්ථො. ඉමස්මිං පක්ඛෙ පාළියං ය-කාරලොපෙන නිද්දෙසොති දට්ඨබ්බං. **අගාරතොති** අගාරවාසතො, උත්තරපදලොපෙන, නිස්සක්කවචනෙන වා අයං නිද්දෙසොති. භික්ඛනසීලතාදිලක්ඛණො භික්ඛුභාවො පබ්බජ්ජාසහචරිතාය සද්ධිං භික්ඛුභාවං අන්වාචිනන්තොති ආහ **''පබ්බජ්ජං භික්ඛුභාවඤ්චා''**ති. කම්මවාචාලක්ඛණෙ පන භික්ඛුභාවෙ අධිප්පෙතෙ සමුච්චයත්ථො ච-සද්දො දට්ඨබ්බො. **අනගාරස්ස භාවොති** එතෙන පබ්බජ්ජානිස්සිතො සුවිසුද්ධො සීලාචාරගුණවිසෙසො ගහිතො, කසිගොරක්ඛාදිකම්මපටික්ඛෙපො ඉධ අනුප්පාදාදීහි වෙදිතබ්බො. සෙසග්ගහණෙ පන සරණගමනාදිවසෙන පබ්බජ්ජාය, සරණගමනාදිවසෙන උපසම්පදාය ච අනෙකභෙදත්තා ආහ **''සබ්බථාපී''**ති, තෙන තෙන පකාරෙනාති අත්ථො. පුරතොගාමිතා පටිපත්තිගමනෙන, න කායගමනෙනාති ආහ **''නායකො''**ති , සම්මාපටිපත්තියා නිබ්බානසම්පාපකොති අත්ථො. **හිතකිරියායාති** දිට්ඨධම්මිකාදිහිතචරියාය. **ගාහණං** අධිසීලාදීසු අච්චන්තාය නියොජනං, න කථනමත්තන්ති දස්සෙන්තො **''ගාහෙතා''**ති වත්වා **''සික්ඛාපෙතා''**ති ආහ. **දිට්ඨානුගතින්ති** දිට්ඨියා අනුගමනන්ති දස්සෙන්තො **''දස්සනානුගති''**න්ති වත්වා සික්ඛාත්තයසඞ්ගහං භගවතො සාසනං තෙන දිට්ඨත්තා දිට්ඨී, තස්ස තස්සෙව ඛමනවසෙන ඛන්ති, රුච්චනවසෙන රුචි, තංදිට්ඨිඛන්තිරුචිකාව භගවතො සාවකාති ආහ **''යංදිට්ඨිකො''**තිආදි.

එස කිර අලත්ථාති සම්බන්ධො. **දෙවපුත්තෙ වියාතිආදි** කස්සචි පාරිජුඤ්ඤස්ස අභාවදීපනතො ''සද්ධායා''තිආදිනා වුත්තස්ස පබ්බජිතභාවස්ස පාකටීකරණං. **සද්ධාය ඝරා නික්ඛම්ම පබ්බජිත්වාති** ඉදං භට්ඨපභට්ඨාදිභාවස්ස කාරණවචනං. **සාසච්ඡාදනපරමතාය සන්තුට්ඨෙති** ඉදං අනුස්සඞ්කිතාපරිසඞ්කිතතාය කාරණවචනන්ති දට්ඨබ්බං.

එවමෙතන්තිආදිනා ආමෙඩිතවචනං සම්පහංසනවසෙන, පසාදවසෙන වා කතන්ති දට්ඨබ්බං. තථා හි එවං-සද්දො සම්පටිච්ඡනත්ථො අබ්භනුමොදනත්ථො ච වුත්තො. **මමන්ති** උපයොගත්ථෙ සාමිවචනං, නිපාතපදං වා එතං ‘‘ම’’න්ති ඉමිනා සමානත්ථන්ති දට්ඨබ්බං. **ආදීනීති ආදි**-සද්දෙන නජීවිකාපකතාදිං සඞ්ගණ්හාති **ඊදිසානංයෙවාති** සද්ධාපබ්බජ්ජාය විභාවිතඅනභිජ්ඣාලුආදිසභාවානංයෙව, න ඉතරෙසං අභිජ්ඣාලුසභාවානං. වුත්තඤ්හෙතං –

> ‘‘සඞ්ඝාටිකණ්ණෙ චෙපි මෙ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු ගහෙත්වා පිට්ඨිතො පිට්ඨිතො අනුබන්ධො අස්ස පදෙ පදං නික්ඛිපන්තො, සො ච හොති අභිජ්ඣාලු කාමෙසු තිබ්බසාරාගො බ්‍යාපන්නචිත්තො පදුට්ඨමනසඞ්කප්පො මුට්ඨස්සති අසම්පජානො අසමාහිතො විබ්භන්තචිත්තො පාකතින්ද්‍රියො, අථ ඛො ආරකාව මම අහඤ්ච තස්සා’’ති (ඉතිවු. 92).

අජ්ඣොගාහෙත්වා අධිප්පෙතත්ථං සම්භවිතුං සාධෙතුං දුක්ඛානීති **දුරභිසම්භවානි**. අට්ඨකථායං පන තත්ථ නිවාසොයෙව දුක්ඛොති දස්සෙතුං **‘‘සම්භවිතුං දුක්ඛානි දුස්සහානී’’**ති වුත්තං. **අරඤ්ඤවනපත්ථානීති** අරඤ්ඤලක්ඛණප්පත්තානි වනසණ්ඩානි. වනපත්ථ-සද්දො හි සණ්ඩභූතෙ රුක්ඛසමූහෙපි වත්තතීති අරඤ්ඤග්ගහණං. **කිඤ්චාපීති** අනුජානනසම්භාවනත්ථෙ නිපාතො. කිං අනුජානාති? නිප්පරියායතො අරඤ්ඤාභාවං ‘‘ගාමතො බහි අරඤ්ඤ’’න්ති. තෙනාහ **‘‘නිප්පරියායෙනා’’**තිආදි. කිං සම්භාවෙති? ආරඤ්ඤකඞ්ගනිප්ඵාදකත්තං. යඤ්හි ආරඤ්ඤකඞ්ගනිප්ඵාදකං, තං විසෙසතො ‘‘අරඤ්ඤ’’න්ති වුත්තන්ති. තෙනෙවාහ **‘‘යං තං පඤ්චධනුසතික’’**න්තිආදි. **නික්ඛමිත්වා බහි ඉන්දඛීලාති** ඉන්දඛීලතො බහි නික්ඛමිත්වා, තතො බහි පට්ඨායාති අත්ථො. **බහි ඉන්දඛීලාති** යත්ථ ද්වෙ තීණි ඉන්දඛීලානි, තත්ථ බහිද්ධා ඉන්දඛීලතො පට්ඨාය, යත්ථ තං නත්ථි, තත්ථ තදරහට්ඨානතො පට්ඨායාති වදන්ති. යස්මා බහි ඉන්දඛීලතො පට්ඨාය මනුස්සූපචාරෙ භයභෙරවං නත්ථි, තස්මා ඉධ නාධිප්පෙතන්ති දට්ඨබ්බං.

ගාමන්තන්ති ගාමසමීපං. **අනුපචාරට්ඨානන්ති** නිච්චකිච්චවසෙන නුපචරිතබ්බට්ඨානං. තෙනාහ **‘‘යත්ථ න කසීයති න වපීයතී’’**ති. **පන්තානීති** ඉමිනා ‘‘පරියන්තාන’’න්ති ඉමස්ස පරියායස්ස ඉධ පාළියං ගහිතත්තා වුත්තං **‘‘පරියන්තානන්ති ඉමමෙකං පරියායං ඨපෙත්වා’’**ති. **දූරානන්ති** පන අයං පරියායො ඨපෙතබ්බො සියා තස්සාපි ‘‘පන්තානී’’ති ඉමිනාව අත්ථතො ගහිතත්තා, තථා සති ‘‘න මනුස්සූපචාරාන’’න්ති එදිසානම්පි ඨපෙතබ්බතා ආපජ්ජති, තස්මා සද්දතො එව ඨපනං දට්ඨබ්බං. **පවිවෙකන්ති** පකාරතො, පකාරෙහි වා විවෙචනං, රූපාදිපුථුත්තාරම්මණෙ පකාරතො ගමනාදිඉරියාපථප්පකාරෙහි අත්තනො කායස්ස විවෙචනං ගච්ඡතොපි තිට්ඨතොපි නිසජ්ජතොපි එකස්සෙව පවත්තති. තෙනෙව හි විවෙචෙතබ්බානං විවෙචනාකාරස්ස ච භෙදතො බහුවිධත්තා තෙ එකත්තෙන ගහෙත්වා ‘‘පවිවෙක’’න්ති එකවචනෙන වුත්තං. **දුක්කරං පවිවෙකන්ති** වා පවිවෙකං කත්තුං න සුකරන්ති අත්ථො. **එකීභාවෙති** එකිකභාවෙ. **ද්වයංද්වයාරාමොති** ද්වින්නං ද්වින්නං භාවාභිරතො. **හරන්ති වියාති** සංහරන්ති විය විසාතුප්පාදනෙන. තෙනාහ **‘‘සසන්ති වියා’’**ති, භයසන්තාසුප්පාදනෙන බාධිතුං ආගතා යක්ඛරක්ඛසපිසාචාදයො වියාති අධිප්පායො. **ඊදිසස්සාති** අලද්ධසමාධිනො. **තිණපණ්ණමිගාදිසද්දෙහීති** වාතෙරිතානං තිණපණ්ණාදීනං මිගපක්ඛිආදීනඤ්ච හිංසනකෙහි භෙරවෙහි සද්දෙහි **විවිධෙහි ච** අඤ්ඤෙහි ඛාණුආදීහි යක්ඛාදිආකාරෙහි උපට්ඨිතෙහි **හිංසනකෙහි**. එවං දුක්කරං දුරභිසම්භවං නාම කරොන්තො අහො අච්ඡරියා එතෙති **විම්හිතො.**

කායකම්මන්තවාරකථාවණ්ණනා

35. **සොළසසු ඨානෙසූති** ‘‘යෙ ඛො කෙචී’’තිආදිනා පාළියං වක්ඛමානෙසු සොළසසු කාරණෙසු. අපරිසුද්ධකායකම්මන්තතාදයො අරඤ්ඤෙ විහරන්තානං චිත්තුත්‍රාසනිමිත්තතාය විසෙසතො වික්ඛෙපාවහා, පරිසුද්ධකායකම්මන්තතාදයො පන තදභාවතො තෙසං අවික්ඛෙපාවහා. තෙනාහ **‘‘අපරිසුද්ධකායකම්මන්තසන්දොසහෙතූ’’**තිආදි. **සොළසසූති** ච වොදානපක්ඛංයෙව ගහෙත්වා වුත්තං. සංකිලෙසග්ගහණම්පි යාවදෙව වොදානදස්සනත්ථන්ති. **ආරම්මණපරිග්ගහරහිතානන්ති** අපරිසුද්ධකායකම්මන්තාදිකස්ස අරඤ්ඤෙ දිට්ඨස්ස තස්ස ආරම්මණස්ස **‘‘යෙ ඛො කෙචී’’**තිආදිනා පාළියං ආගතනයෙන පරිග්ගණ්හනඤාණරහිතානං. **ආරම්මණපරිග්ගහයුත්තානන්ති** එත්ථ වුත්තවිපරියායෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. **අත්තනාති** භගවන්තං සන්ධාය වදති, සයන්ති අත්ථො. **තාදිසොති** ආරම්මණපරිග්ගහයුත්තො.

සම්බුජ්ඣති එතෙනාති **සම්බොධො,** අරියමග්ගොති ආහ **‘‘අරියමග්ගප්පත්තිතො’’**ති. අග්ගමග්ගාධිගමාධීනො බුද්ධානං සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණාධිගමොති ආහ **‘‘අනභිසම්බුද්ධස්සාති අප්පටිවිද්ධචතුසච්චස්සා’’**ති. අනවසෙසතො ඤෙය්‍යං, බුජ්ඣිතුං අරහතීති **බොධි,** මහාවීරියතාදිනා තත්ථ විසෙසයොගතො සත්තොති ආහ **‘‘බුජ්ඣනකසත්තස්සා’’**ති. තෙනාහ **‘‘සම්මාසම්බොධි’’**න්තිආදි. නියතභාවප්පත්තිතො පට්ඨාය මහාසත්තා යථා මහාබොධියානපටිපදා හානභාගියා, ඨිතිභාගියා වා න හොති, අථ ඛො විසෙසභාගියා නිබ්බෙධභාගියා ච හොති, තථා පටිපජ්ජනතො බොධියං නින්නගොණපබ්භාරා එවාති ආහ **‘‘බොධියා වා සත්තස්සෙව ලග්ගස්සෙවා’’**ති. තෙනාහ **‘‘දීපඞ්කරස්ස හී’’**තිආදි. **අට්ඨධම්මසමොධානෙනාති** –

> ‘‘මනුස්සත්තං ලිඞ්ගසම්පත්ති, හෙතු සත්ථාරදස්සනං;

පබ්බජ්ජා ගුණසම්පත්ති, අධිකාරො ච ඡන්දතා''ති. (බු. වං. 2.59) –

ඉමෙසං අභිනීහාරස්ස අඞ්ගභූතානං අට්ඨන්නං ධම්මානං සමොධානෙන සමවධානෙන.

පබ්බජ්ජූපගතාති පබ්බජ්ජං උපගතා. තෙන පබ්බජ්ජාමත්තෙන සමණා, න සමිතපාපතායාති දස්සෙති. ජාතිමත්තෙන ඉධ **බ්‍රාහ්මණාති** අධිප්පෙතාති ආහ **''භොවාදිනො වා''**ති. තෙ හි ''භො භො''ති වදනසීලා, තෙනාහ ''භොවාදී නාම සො හොති, සචෙ හොති සකිඤ්චනො''ති (ධ. ප. 396; සු. නි. 625). **පාණාතිපාතාදිනාති ආදි-**සද්දෙන අදින්නාදානං අබ්‍රහ්මචරියඤ්ච සඞ්ගණ්හාති. **අපරිසුද්ධෙනාති** ච විසෙසනං කායකම්මන්තාපෙක්ඛාය, න පාණාතිපාතාදිඅපෙක්ඛාය. න හි පාණාතිපාතාදිකො තස්ස පුබ්බභාගපයොගො ච කොචි පරිසුද්ධො නාම අත්ථි. භායනට්ඨෙන **භයං,** භීරුතාවහට්ඨෙන **භෙරවං. සන්දොසහෙතූති** සදොසහෙතු. ස-සද්දො හි ඉධ සානුසාරො වුත්තො. තෙනාහ **''අත්තනො දොසස්ස හෙතූ''**ති. එකන්තෙන චිත්තුත්‍රාසලක්ඛණස්ස භයස්ස වසෙන **''සාවජ්ජ''**න්ති වුත්තං. චිත්තුත්‍රාසො හි එකන්තසාවජ්ජො භායනට්ඨෙන භයඤ්චාති. **අක්ඛෙමන්ති** ඉදං උභයවසෙන. චිත්තුත්‍රාසොපි හි සරීරචිත්තානං අනත්ථාවහතො අක්ඛෙමො, තථා **භයානකාරම්මණම්පීති.** අට්ඨකථායං පන අත්ථද්වයං යථාසඞ්ඛ්‍යං යොජිතං. සයං පරිකප්පිතභයානකාරම්මණනිමිත්තං චිත්තුත්‍රාසසමුප්පාදනවසෙන ආනෙන්තා භයභෙරවං අව්හායන්ති විය හොන්තීති වුත්තං **''අව්හායන්තීති පක්කොසන්ති''**ති. **තෙති** මාරිතමනුස්සානං ඤාතිමිත්තාදයො. **ගච්ඡං** ගහනභූතං මහන්තං කණ්ටකසණ්ඩං, **ගුම්බං** නාතිමහන්තන්ති වදන්ති. **ගච්ඡන්ති** පන තිණවනං වෙදිතබ්බං, ''ගච්ඡෙ රුළ්හතිණෙ''ති වුත්තං, **ගුම්බං** කණ්ටකලතාදිහරිතාවිරුළ්හං. **බද්ධා වධිතා වියාති** බද්ධා හුත්වා තාළියමානා විය.

''න ඛො පනාති එත්ථ **ඛොති** අවධාරණත්ථෙ නිපාතො, **පනා''**ති විසෙසත්ථෙ. තෙනෙතං දස්සෙති ''අඤ්ඤෙ සමණබ්‍රාහ්මණා විය අහං අපරිසුද්ධකායකම්මන්තො හුත්වා අරඤ්ඤවනපත්ථානි පන්තානි සෙනාසනානි න ඛො පන පටිසෙවාමි, පරිසුද්ධකායකම්මන්තොයෙව පන හුත්වා තානි පටිසෙවාමී''ති. එවං වා එත්ථ අත්ථයොජනා වෙදිතබ්බා. ''පරිසුද්ධකායකම්මන්තොහමස්මී''ති හි තෙන අවධාරණෙන විභාවිතත්ථදස්සනං. **තෙසමහං අඤ්ඤතරොති** තාය පරිසුද්ධකායකම්මතාය තෙසං අරියානං අහං අඤ්ඤතරොති කායකම්මපාරිසුද්ධියා මහාසත්තො අත්තානං අරියෙසු පක්ඛිපති. පරමසල්ලෙඛභාවප්පත්තා හි තදා බොධිසත්තස්ස කායකම්මපාරිසුද්ධි , තථා වචීකම්මාදිපාරිසුද්ධි, යතො මාරො රන්ධගවෙසී හුත්වා ඡබ්බස්සානි නිරන්තරං අනුබන්ධො අන්තරං න ලභති. තෙනාහ –

''සත්ත වස්සානි භගවන්තං, අනුබන්ධිං පදාපදං;
ඔතාරං නාධිගච්ඡිස්සං, සම්බුද්ධස්ස සතීමතො''ති. (සු. නි. 448);

භියොසාති අධිකං සවිසෙසං, උපරූපරි වා. භීතතසිතා භයුපද්දවෙන ජම්භිතසරීරා හට්ඨලොමා හොන්ති, අභීතාතසිතා පන භයුපද්දවාභාවතො අහට්ඨලොමා ඛෙමෙන සොත්ථිනා තිට්ඨන්තීති තෙසං ඛෙමප්පත්ති සොත්ථිභාවො වා පන්නලොමතාය පාකටො හොතීති පාළියං ''පල්ලොම''න්ති වුත්තං. තෙනාහ **''පන්නලොමත''**න්තිආදි. එත්ථ ච **භියොසො පල්ලොමමාපාදිං අරඤ්ඤෙ විහාරායාති** පටිඤ්ඤානිද්දෙසො. **පරිසුද්ධකායකම්මන්තොහමස්මීති** හෙතුදස්සනං. **''යෙ හි වො අරියා''**ති සදිසූදාහරණදස්සනං. **යෙ ඛො කෙචි සමණා වා බ්‍රාහ්මණා වාති** විසදිසූදාහරණදස්සනං. සෙසානි අන්වයබ්‍යතිරෙකවිභාවනානීති දට්ඨබ්බන්ති අයමෙත්ථ යුත්තිවිභාවනා. ඉමිනා නයෙන සෙසවාරෙසුපි යුත්තිවිභාවනා වෙදිතබ්බා.

කායකම්මන්තවාරකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

වචීකම්මන්තවාරාදිකථාවණ්ණනා

36. අපරිසුද්ධෙන මුසාවාදාදිනාති එත්ථ යං වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා වුත්තනයමෙව. **ආදි-**සද්දෙන පන සඞ්ගහිතං තෙසඤ්ච මුසාවාදාදීනං පවත්තිභෙදං භයභෙරවාව්හානමුඛෙන දස්සෙතුං **''කථ''**න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ යං වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා වුත්තමෙව.

භණ්ඩෙසූති සවිඤ්ඤාණකාවිඤ්ඤාණකෙසු භණ්ඩෙසු. **උප්පාදෙත්වාති** අත්තනො පරිණාමවසෙන අභිජ්ඣාසඞ්ඛාතං විසමලොභං උප්පාදෙත්වා. **කුජ්ඣිත්වාති** විනාසචින්තාවසෙන පරස්ස කුජ්ඣිත්වා. එවඤ්හි නෙසං ''යෙසං අපරජ්ඣිම්හා, තෙ ඉදානි අනුබන්ධිත්වා''තිආදිනා පච්ඡා ආසඞ්කුප්පත්ති සියා. ''එතෙ අම්හාකං පරිග්ගහවත්ථුං ගහෙතුකාමා මඤ්ඤෙ, විනාසං කාතුකාමා මඤ්ඤෙ''ති යථා පරෙ පරතො තෙසං අභිජ්ඣාබ්‍යාපාදප්පවත්තිං පරිග්ගණ්හන්ති, තාදිසං මනොකම්මන්තං සන්ධාය **''තෙ පරෙස''**න්තිආදි වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. කාමං අකුසලකායකම්මවචීකම්මපවත්තිකාලෙපි අභිජ්ඣාදයො පවත්තන්තියෙව, තදා පන තෙ චෙතනාපක්ඛිකා වා අබ්බොහාරිකා වාති මනොකම්මන්තවාරෙ එව අභිජ්ඣාදිවසෙන යොජනා කතා. අථ වා ද්වාරන්තරෙ පවත්තානම්පි පාණාතිපාතාදීනං වචීකම්මාදිභාවාභාවො විය ද්වාරන්තරෙ පවත්තානම්පි අභිජ්ඣාදීනං කායකම්මාදිභාවාභාවො, මනොකම්මභාවො එව පන සිද්ධොති කත්වා මනොකම්මන්තවාරෙ එව අභිජ්ඣාදයො උද්ධටා. තථා හි වුත්තං –

‘‘ද්වාරෙ චරන්ති කම්මානි, න ද්වාරා ද්වාරචාරිනො;
තස්මා ද්වාරෙහි කම්මානි, අඤ්ඤමඤ්ඤං වවත්ථිතා’’ති. (ධ. ස. අට්ඨ. 1.කායකම්මද්වාර);

කිඤ්චාපි අට්ඨකථායං සාසනෙ පබ්බජිතවසෙන ආජීවචාරෙ භයභෙරවාභිධානං යොජිතං, ‘‘යෙ ඛො කෙචි සමණා වා බ්‍රාහ්මණා වා’’ති පන වචනතො බාහිරකවසෙන ගහට්ඨවසෙන ච යොජනා වෙදිතබ්බා. ගහට්ඨානම්පි හි ජාතිධම්මකුලධම්මදෙසධම්මවිලොමනවසෙන අඤ්ඤථාපි මිච්ඡාජීවො ලබ්භතෙව, තාය එව ච ආජීවවිපත්තියා අඤ්ඤථා වා නෙසං අරඤ්ඤවාසො සම්භවෙය්‍යාති.

37. එවං ආජීවට්ඨමකසීලවසෙන භයභෙරවං දස්සෙත්වා තතො පරං නීවරණප්පහානාදිවසෙන තං දස්සෙතුං දෙසනා වඩ්ඪිතාති තදත්ථං විවරන්තො **‘‘ඉතො පර’’**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **නීවරණවසෙන පුන වුත්තාති** අයමධිප්පායො – එවං සීලවිසුද්ධිමත්තම්පි අරඤ්ඤෙ විහරතො භයභෙරවාභාවං ආවහති, කිමඞ්ගං පන නීවරණානි පහාය අප්පනාසමාධිං, උපචාරසමාධිමෙව වා සම්පාදයතොති සමාධිසම්පදාය භයභෙරවාභාවහෙතුකං දස්සෙතුං උපරි දෙසනා වඩ්ඪිතාති අකුසලමනොකම්මන්තභාවෙන ගහිතාපි අභිජ්ඣාබ්‍යාපාදා නීවරණවසෙන පුන වුත්තාති අධිප්පායො. අභි-පුබ්බො ඣා-සද්දො අභිජ්ඣායනත්ථොති ආහ **‘‘පරභණ්ඩාදිඅභිජ්ඣායනසීලා’’**ති. **වත්ථුකාමෙසූති** රූපාදීසු කිලෙසකාමස්ස වත්ථුභූතෙසු කාමෙසු. **බහලකිලෙසරාගාති** ථිරමූලදූම්මොචනීයතාහි අජ්ඣොසානෙ පහූතකිලෙසකාමා. අභිජ්ඣා චෙත්ථ අප්පත්තවිසයපත්ථනා, තිබ්බසාරාගො සම්පත්තිවිසයාභිනිවෙසො. තෙ හි ලොභාභිභූතා පුග්ගලා අත්තනි තිබ්බසාපෙක්ඛතාය එව ලොභාභිභූතතාය අවවත්ථිතාරම්මණා අවිනිච්ඡිතවිසයා අරඤ්ඤෙ තං තං විසයං අනුපධාරිත්වා විහරන්ති, රජ්ජුආදීනි යාථාවතො න සල්ලක්ඛෙන්ති. තෙනාහ **‘‘තෙස’’**න්තිආදි. **උපට්ඨාති** සන්තචිත්තතාය. තථා හි වුත්තං **‘‘ආකුලචිත්තා’’**ති. ‘‘ඉදානිම්හ නට්ඨා’’ති තසන්ති විතසන්ති, ආගන්ත්වා බාධියමානා විය හොන්ති, එවං තං භයභෙරවං අත්තනි සමාරොපනට්ඨෙන අව්හායන්ති පක්කොසන්තීති යොජනං සන්ධායාහ **‘‘සෙසං තාදිසමෙවා’’**ති. **‘‘අනභිජ්ඣාලූහමස්මී’’**ති පාළිපදෙ චිරපරිචිතඅලොභජ්ඣාසයතාය කමලදලෙ ජලබින්දු විය අලග්ගමානසත්තා සබ්බත්ථ අනපෙක්ඛොහමස්මීති අත්ථො.

38. **පකතිභාවවිජහනෙනාති** පරිසුද්ධභාවසඞ්ඛාතස්ස ච පකතිභාවස්ස විජහනෙන. සාවජ්ජධම්මසමුප්පත්තියා හි චිත්තස්ස අනවජ්ජභාවො ජහිතො හොතීති. **විපන්නචිත්තාති** කිලෙසාසුචිදූසිතතාය කුථිතචිත්තා. තෙනාහ **‘‘කිලෙසානුගතං…පෙ…. පූතිකං හොතී’’**ති. **පදුට්ඨමනසඞ්කප්පාති** විසසංසට්ඨමුත්තං විය දොසෙන පදූසිතචිත්තසඞ්කප්පා. **වුත්තනයෙනෙවාති** ‘‘තෙ අවවත්ථිතාරම්මණා හොන්තී’’තිආදිනා අභිජ්ඣාලුවාරෙ වුත්තනයෙනෙව. යථා හි ලොභවසෙන, එවං දොසාදිවසෙනපි අවවත්ථිතාරම්මණා හොන්තීති. **සබ්බත්ථාති** හෙට්ඨා උපරි චාති සබ්බත්ථ ඨානෙසු වණ්ණෙතබ්බා.

39. ‘‘යා චිත්තස්ස අකල්ලතා අකම්මඤ්ඤතා’’ති වචනතො ථිනං චිත්තස්ස ගෙලඤ්ඤභාවෙන ගහණං ගච්ඡතීති ආහ **‘‘චිත්තගෙලඤ්ඤභූතෙන ථීනෙනා’’**ති. තථා ‘‘යා කායස්ස අකල්ලතා අකම්මඤ්ඤතා’’ති (ධ. ස. 1163) වචනතො මිද්ධං විසෙසතො නාමකායස්ස ගෙලඤ්ඤභාවෙන ගහණං ගච්ඡතීති ආහ **‘‘සෙසනාමකායගෙලඤ්ඤභූතෙන මිද්ධෙනා’’**ති. සෙසග්ගහණඤ්චෙත්ථ චිත්තනිවත්තනත්ථං. ඉදඤ්ච මිද්ධං රූපකායස්සපි ගෙලඤ්ඤාවහන්ති දට්ඨබ්බං නිද්දාය හෙතුභාවතො. තථා හි තං ‘‘නිද්දා පචලායිකා’’ති නිද්දිට්ඨං. තෙනාහ **‘‘තෙ නිද්දාබහුලා හොන්තී’’**ති.

40. **උද්ධච්චපකතිකාති** උද්ධච්චසීලා අනවට්ඨිතසභාවා. අනවට්ඨානරසඤ්හි උද්ධච්චං. තෙනාහ **‘‘විප්ඵන්දමානචිත්තා’’**තිආදි. **ඉධාති** ‘‘අවූපසන්තචිත්තා’’ති ඉමස්මිං පදෙ. **කුක්කුච්චං ගහෙතුං වට්ටති** සංවණ්ණනාවසෙන පච්ඡානුතාපස්සපි චිත්තස්ස අවූපසමකරත්තා. උද්ධච්චං පන සරූපෙනෙව ගහිතන්ති අධිප්පායො.

41. **එකමෙවිදං පඤ්චමං නීවරණං** යදිදං කඞ්ඛා විචිකිච්ඡාති ච. යදි එවං කස්මා ද්විධා කත්වා වුත්තන්ති ආහ **‘‘කිං නු ඛො’’**තිආදි. **කඞ්ඛනතොති** සංසයනතො. **විචිකිච්ඡාති වුච්චති** ‘‘ධම්මසභාවං විචිනන්තො එතාය කිච්ඡති, විගතා තිකිච්ඡා වා’’ති කත්වා.

42. එවං නීවරණාභාවකිත්තනමුඛෙන සමාධිසම්පදාය භයභෙරවාභාවං දස්සෙත්වා ඉදානි අත්තුක්කංසනාදිඅභාවකිත්තනමුඛෙන පඤ්ඤාසම්පදාය භයභෙරවාභාවං දස්සෙතුං ‘‘යෙ ඛො කෙචී’’තිආදිනා උපරි දෙසනා වඩ්ඪිතා, තදත්ථං විවරිතුං **‘‘අත්තුක්කංසනකා’’**තිආදි වුත්තං. **උක්කංසෙන්ති** මානවසෙන පග්ගණ්හනෙන. තෙනාහ **‘‘උච්චෙ ඨානෙ ඨපෙන්තී’’**ති. ථිනමිද්ධඋද්ධච්චකුක්කුච්චවිචිකිච්ඡාවාරෙසු ගය්හමානං අභිජ්ඣාලුවාරසදිසන්ති තත්ථ තං අනාමසිත්වා අත්තුක්කංසකවාරෙ කිඤ්චි විසදිසං අත්ථීති තං දස්සෙතුං **‘‘තෙ කථ’’**න්තිආදි වුත්තං.

43. ඡම්භනං ඡම්භො, කායස්ස ඡම්භිතත්තහෙතුභූතො බලවචිත්තුත්‍රාසො. සො එතෙසං අත්ථීති **ඡම්භී**. තෙනාහ **‘‘කායථම්භනා’’**තිආදි. **භීරුකජාතිකාති** භායනකසීලා. එකමෙව චෙතං සාවජ්ජභයං කායෙ ඡම්භිතත්තස්ස, චිත්තෙ ච කායෙ ච ථද්ධභාවස්ස උප්පාදනවසෙන ‘‘ඡම්භො භීරුතා’’ති ච වුච්චතීති තංසමඞ්ගිනො සමණබ්‍රාහ්මණා ‘‘ඡම්භී භීරුකජාතිකා’’ති වුත්තා, ඉධ භයභෙරවං සරූපෙනෙව ගහිතං.

44. **ලබ්භති පාපුණීයතීති** ලාභසද්දස්ස කම්මසාධනත්තමාහ. සක්කච්චං කාතබ්බො දාතබ්බොති **සක්කාරො. තදත්ථදීපකන්ති** ලාභාදිං පහාය අරඤ්ඤෙ වසතො භයභෙරවාභිභායනං නත්ථීති දීපකං. සො කිර ලාභගරුතායෙව පියො ගාමො එතස්සාති **"පියගාමිකො"**ති නාමං ලභති. **කම්මමුත්තොති** ජරාජිණ්ණත්තා කම්මං කාතුං න සක්කොතීති සාමිකෙහි විස්සට්ඨො.

45. අලසභාවෙන සම්මාවායාමස්ස අකරණතො කුච්ඡිතං සීදන්තීති **කුසීතා**. වීරස්ස භාවො, කම්මං වා වීරියං, විධිනා වා ඊරෙතබ්බං පවත්තෙතබ්බන්ති වීරියං, සම්මාවායාමො. තෙන හීනා **හීනවීරියා**. කායවිඤ්ඤත්තියා සමුට්ඨානවසෙන පවත්තවීරියං **කායිකවීරියං,** වත්තකරණචඞ්කමනාදීසු දට්ඨබ්බං. නිසජ්ජ සයිත්වා ච කම්මට්ඨානමනසිකාරවසෙන පවත්තවීරියං **චෙතසිකවීරියං**. තත්ථ පුරිමං විසෙසතො කොසජ්ජපටිපක්ඛතාවසෙන, දුතියං වීරියාරම්භතාවසෙන පාකටං හොතීති දස්සෙන්තො **"කුසීතා"**තිආදිමාහ. තෙ හි හීනවීරියා අලසතායෙව ආරම්මණවවත්ථානමත්තම්පි කාතුං න සක්කොන්ති.

46. **නට්ඨස්සතීති** අලබ්භමානස්සති, පච්චයවෙකල්ලෙන විජ්ජමානායපි සතියා සතිකිච්චං කාතුං අසමත්ථතාය එවං වුත්තං. න සම්පජානාති අසම්පජානා. තංයොගනිවත්තියඤ්චායං **අ**-කාරො ''අහෙතුකා ධම්මා (ධ. ස. 2.දුකමාතිකා), අභික්ඛුකො ආවාසො''තිආදීසු (චූළව. 76) වියාති ආහ **"පඤ්ඤාරහිතා"**ති. නනු සොළසමො පඤ්ඤාවාරො, අයං සතිවාරො, තත්ථ කස්මා සංකිලෙසපක්ඛෙ පඤ්ඤා ගහිතාති චොදනං සන්ධායාහ **"ඉමස්ස වා"**තිආදි. **සතිභාජනීයමෙවෙතං,** යදිදං චුද්දසමො වාරො, පඤ්ඤා පනෙත්ථ චුද්දසමෙ වාරෙ කෙවලා සති දුබ්බලාති **සතිදුබ්බල්‍යදීපනත්ථං** ''අසම්පජානා''ති පටික්ඛෙපමුඛෙන **වුත්තා**. ඉදානි වුත්තමෙවත්ථං පාකටතරං කාතුං **"දුවිධා හි"**තිආදි වුත්තං.

47. අප්පනාසමාධිනා, උපචාරසමාධිනා වා චිත්තං ආරම්මණෙ සමං, සම්මා වා ආහිතං නාම හොති, නාඤ්ඤථාති දස්සෙන්තො **"අසමාහිතාති උපචාරප්පනාසමාධිවිරහිතා"**ති ආහ . **විබ්භන්තචිත්තාති** අනවට්ඨිතචිත්තා. පුබ්බෙ නීවරණභාවසාමඤ්ඤෙන උද්ධච්චං ගහිතං **"උද්ධතා අවූපසන්තචිත්තා"**ති, ඉධ සමාධානාභාවෙන උද්ධච්චහෙතුකො චිත්තවිබ්භමො වුත්තො **"අසමාහිතා විබ්භන්තචිත්තා"**ති, අයමෙතෙසං විසෙසො. **පුබ්බෙ වුත්තනයෙනාති** පුබ්බෙ ''උද්ධච්චෙන හි එකාරම්මණෙ චිත්තං විප්ඵන්දති ධජයට්ඨියං වාතෙන පටාකා විය''ති (ම. නි. අට්ඨ. 1.40) වුත්තනයෙන. **සබ්බං පුබ්බසදිසමෙවාති** භයභෙරවාභිභායනස්ස අභිජ්ඣාලුවාරෙ වුත්තසදිසතං සන්ධාය වදති.

48. **දුප්පඤ්ඤාති** එත්ථ **දු**-සද්දො ''දුස්සීලො''තිආදීසු විය අභාවත්ථො, න ''දුග්ගති, දුප්පටිපන්නො''තිආදීසු විය ගරහත්ථොති දස්සෙතුං **"නිප්පඤ්ඤානමෙතං අධිවචන"**න්ති වත්වා **"පඤ්ඤා පන දුට්ඨා නාම නත්ථී"**ති වුත්තං. **තෙති** දුප්පඤ්ඤා. **සබ්බත්ථාති** චතූසුපි පාඨවිකප්පෙසු. **එළන්ති** වා දොසො වුච්චති. තෙනාහ ''යා සා වාචා නෙලා කණ්ණසුඛා''ති. තථා හි සීලං ''නෙලඞ්ග''න්ති වුත්තං. දුප්පඤ්ඤා ච කථෙන්තා සදොසමෙව කථං කථෙන්ති අපණ්ඩිතභාවතො. තෙනෙවාහ ''දුබ්භාසිතභාසී''ති. තස්මා එළසබ්භාවතො එළං මුඛං එතෙසන්ති එළමූගාති වුත්තාති එවම්පි වා එත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. යාය පඤ්ඤාය වසෙන ''පඤ්ඤාසම්පන්නො''ති වුත්තං, තං ඛ්‍යතිරෙකමුඛෙන දස්සෙතුං **"නො ච ඛො"**තිආදි වුත්තං. නනු ච බොධිසත්තා බහුලවිපස්සනාපඤ්ඤාය සමන්නාගතා හොන්තීති? හොන්ති, තදා පන බොධිසත්තෙන න විපස්සනාරම්භො කතො, නො ච විපස්සනාපඤ්ඤා අධිප්පෙතාති වුත්තං **"නො ච ඛො විපස්සනාපඤ්ඤාය"**ති.

කෙචි පනෙත්ථ ''සද්ධාවිරහිතා අපරිසුද්ධකායකම්මන්තාදයො විය භයභෙරවාභිභායනස්ස විසෙසකාරණං, නාපි සද්ධාලුතා පල්ලොමතායාති සද්ධාවාරො අනුද්ධටො''ති වදන්ති, තං අකාරණං. කම්මඵලෙ හි සද්දහන්තො කම්මපටිසරණතංයෙව නිස්සාය භයභෙරවං තිණායපි අමඤ්ඤමානො පල්ලොමතමාපජ්ජෙය්‍ය. යස්මා පන වීරියාදයො සද්ධාය විනා නප්පවත්තන්තීති තෙසං උපනිස්සයභූතා සහජාතා ච සා තග්ගහණෙනෙව ගහිතා හොතීති විසුං න උද්ධටා. තථා හි සා ඣානස්ස පුබ්බභාගපටිපදායම්පි න උද්ධටා, කිං වා එතාය සද්ධාය, අද්ධා සා ඉමස්මිං ආරම්මණපරිග්ගහට්ඨානෙ න ගහෙතබ්බාව, තතො ධම්මස්සාමිනා ඉධ න උද්ධටා, එවං අඤ්ඤෙසුපි එදිසෙසු ඨානෙසු නිච්ඡයො කාතබ්බො. යථානුලොමදෙසනා හි සුත්තන්තකථාති.

වචීකම්මන්තවාරාදිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සොළසට්ඨානාරම්මණපරිග්ගහො නිට්ඨිතො.

භයභෙරවසෙනාසනාදිවණ්ණනා

49. **සොළසාරම්මණානීති** සොළසට්ඨානානි ආරම්මණානි. **එවරූපාසු රත්තීසූති** චාතුද්දසීආදිකා උපරි වක්ඛමානා රත්තියො සන්ධාය වදති . **එවරූපෙ සෙනාසනෙති** එත්ථාපි එසෙව නයො. යාති අනියමතො උද්දිට්ඨානං පුන ''තා''ති වචනං නිද්දෙසො විය හොතීති වුත්තං **"යා තාති උභයමෙතං රත්තීනංයෙව උද්දෙසනිද්දෙසවචන"**න්ති. **අභීති ලක්ඛණත්ථෙ** ''අඤ්ඤෙ ච අභිඤ්ඤාතා බ්‍රාහ්මණමහාසාලා''තිආදීසු විය. කථං පනෙත්ථ ලක්ඛණත්ථතා වෙදිතබ්බා?

ලක්ඛීයති එතෙනාති ලක්ඛණන්ති ආහ **“චන්දපාරිපූරියා”**තිආදි. පුණ්ණමාසියං **චන්දපාරිපූරියා** අමාවාසියං **චන්දපරික්ඛයෙන. ආදි**-සද්දෙන චන්දස්ස උපඩ්ඪමණ්ඩලතාරාභුග්ගහතාදීනං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. **උපසග්ගමත්තමෙව** අභි-සද්දො ලක්ඛිතසද්දෙනෙව ලක්ඛණත්ථස්ස විඤ්ඤායමානත්තාති අධිප්පායො.

පඨමදිවසතො පභුතීති පඨමපාටිපදදිවසතො පට්ඨාය. යස්මා චොදකො භගවතො කාලෙ අනභිලක්ඛිතාපි අපරභාගෙ අභිලක්ඛිතා ජාතා, තස්මා තං අභිලක්ඛණීයතං උපාදාය **“සබ්බදස්සිනා භගවතා පඤ්චමී කස්මා න ගහිතා”**ති චොදෙති, ඉතරො සබ්බකාලිකාසු චාතුද්දසීආදීසු ගය්හමානාසු අසබ්බකාලිකාය කථං ගහණන්ති අධිප්පායෙන **“අසබ්බකාලිකත්තා”**ති පරිහරති.

තථාවිධාසූති ‘‘අභිඤ්ඤාතා’’තිආදිනා යථා වුත්තා, තථාවිධාසු. දෙවතාධිට්ඨිතභාවෙන ආරාමාදීනං ලොකස්ස චෙතියභාවොති ආහ **“පූජනීයට්ඨෙනා”**ති. මනුස්සා යෙභුය්‍යෙන ගාමාදීනං ද්වාරෙසු තථාරූපෙ රුක්ඛෙ චෙතියට්ඨානියෙ කත්වා වොහරන්තීති ආහ **“ගාමනිගමාදිද්වාරෙසූ”**තිආදි. දස්සනමත්තෙනපි සවනමත්තෙනපි භයුප්පාදනෙන පාකතිකසත්තෙ හිංසෙන්තීති **භිංසනකානි**. තෙනාහ **“භයජනකානී”**තිආදි. භායති එතස්මාති **භයං,** අතිවිය සප්පටිභයං **භෙරවං**.

ආයාචනඋපහාරකරණාරහන්ති තංතංබලිකම්මපණිධිකම්මකරණයොග්ගං. **පුප්ඵධූප…පෙ…. ධරණීතලන්ති** ඉදං යථාපටිසුතෙන සුප්පාදිනා උපහාරකරණදස්සනං. **කොට්ටෙන්තොති** පහරන්තො, සිඞ්ගප්පහාරඛුරප්පහාරෙහි සද්දං කරොන්තොති අධිප්පායො. **සබ්බචතුප්පදානං ඉධ මගොති නාමං,** න ‘‘අච්ඡචම්මං මිගචම්මං එළකචම්ම’’න්තිආදීසු (මහාව. 259) විය, රොහිතොතිආදි මිගවිසෙසානන්ති අධිප්පායො. **වාලෙත්වාති** අග්ගමද්දනෙන වාලෙත්වා. මොරග්ගහණඤ්චෙත්ථ උපලක්ඛණන්ති දස්සෙන්තො ආහ **“ඉධ සබ්බපක්ඛිගහණං අධිප්පෙත”**න්ති. **එස නයොති** ඉදං යථා ‘‘මොරො වා’’ති එත්ථ වා-සද්දො අවුත්තවිකප්පනත්ථො, එවං ‘‘මිගො වා’’ති එත්ථාපීති මිගසද්දස්ස විසෙසත්ථවුත්තිතං සන්ධායාහ. **ඉතො පභුතී**ති ‘‘යංනූනාහං යා තා රත්තියො’’තිආදිනා භයභෙරවස්ස ගවෙසනචින්තනතො පභුති, න ගවෙසනාරම්භතො පභුති. ‘‘අප්පෙව නාමාහං භයභෙරවං පස්සෙය්‍ය’’න්ති එත්ථාපි හි **ආරම්මණමෙව භයභෙරවං. සුඛාරම්මණං රූපං සුඛම්ව** ‘‘රූපං සුඛං සුඛානුපතිතං සුඛාවක්කන්ත’’න්තිආදීසු (සං. නි. 3.60). කථං භයග්ගහණෙන ච රූපාරම්මණග්ගහණන්ති ආහ **“පරිත්තස්ස වා”**තිආදි. ‘‘ආගච්ඡතී’’ති වචනතො ගවෙසනාරම්භතො පභුති ‘‘එතං භය’’න්ති ආරම්මණං අධිප්පෙතන්ති කෙචි ‘‘තං න පස්සෙය්‍ය’’න්ති චක්ඛුනා දස්සනස්ස අධිප්පෙතත්තා, තස්මා වුත්තනයෙනෙව අත්ථො ගහෙතබ්බො. **භයං ආකඞ්ඛමානොති** උපපරික්ඛනවසෙන අහං භයවත්ථුං ආකඞ්ඛන්තො විහරාමි, තං කිමත්ථියං, එත්තකොපි භයසමන්නාහාරො මය්හං අයුත්තොති අධිප්පායො.

යං පකාරං භූතො යථාභූතො, සො පනෙත්ථ පකාරො ඉරියාපථවසෙන යුත්තො පාළියං තථා ආගතත්තාති ආහ **“යෙන යෙන ඉරියාපථෙන භූතස්සා”**ති. **භවිතස්සාති** ඉදං ‘‘භූතස්සා’’ති ඉමිනා සමානත්ථං පදන්ති දට්ඨබ්බං. ‘‘සමඞ්ගීභූතස්සා’’ති පදං පුරිමපදලොපෙන **භූතස්සාති** වුත්තන්ති දස්සෙන්තො **“සමඞ්ගීභූතස්ස වා”**ති ආහ. **භයභෙරවාරම්මණෙති** භයභෙරවාභිමතෙ ආරම්මණෙ. **නෙව මහාසත්තො තිට්ඨතී**තිආදි ‘‘තථාභූතො ව තං පටිවිනෙය්‍ය’’න්ති යථා චින්තිතං, තථා පටිපන්නභාවදස්සනං. **ඉරියාපථපටිපාටි** නාම ඨානගමනනිසජ්ජානිපජ්ජාති වදන්ති, උප්පටිපාටි පන පඨමං නිපජ්ජා, පුන නිසජ්ජා, පුන ඨානං, පච්ඡා ගමනන්ති එවං වෙදිතබ්බා. **ආසන්නපටිපාටියාති** ගමනස්ස තාව ඨානං ආසන්නං, ඨානස්ස නිසජ්ජා ගමනඤ්ච, නිසජ්ජාය නිපජ්ජා ඨානඤ්ච, නිපජ්ජාය නිසජ්ජා ආසන්නා. ඉධ පන ගමනස්ස ඨානං, ඨානස්ස ච ගමනං, නිසජ්ජාය ච නිපජ්ජා, නිපජ්ජාය ච නිසජ්ජා ආසන්නභාවෙන ගහිතා, ඉතරෙ පරම්පරාවසෙනාති වෙදිතබ්බා. භික්ඛුස්ස පන ඉරියාපථා සම්පත්තපටිපාටියා විය අපරාපරුප්පත්තිවසෙන වුච්චන්ති.

භයභෙරවසෙනාසනාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අසම්මොහවිහාරවණ්ණනා

50. අයඤ්ච මෙ සබ්බසො භයභෙරවාභාවො විසෙසතො අසම්මොහධම්මත්තාති දස්සෙතුං **“සන්ති ඛො පනා”**තිආදිනා උපරි දෙසනා වඩ්ඪිතාති අයං වා එත්ථ අනුසන්ධි. **ඛායිනං සම්මොහට්ඨානෙසූති** ඉමිනා අජ්ඣායිනං සම්මොහට්ඨානෙසු වත්තබ්බමෙව නත්ථීති දස්සෙති. **අත්ථීති** ඉදං නිපාතපදං පුථුවචනම්පි හොති ‘‘අත්ථි ඉමස්මිං කායෙ කෙසා’’තිආදීසු (දී. නි. 2.373-374; ම. නි. 1.110; 3.154; සං. නි. 4.127; ඛු. පා. 3.ද්වත්තිංසාකාර) වියාති ‘‘සන්තී’’ති පදස්ස අත්ථදස්සනවසෙන වුත්තං. කිං ඛණත්තයසමඞ්ගිතාය තෙ අත්ථි, නොති ආහ **“සංවිජ්ජන්ති උපලබ්භන්තී”**ති, මහති ලොකසන්නිවාසෙ එදිසාපි **සංවිජ්ජන්ති** ඤාණෙන ගහෙතබ්බතාය උපලබ්භන්තීති. **ඔදාතකසිණලාභීති** අප්පමාණඔදාතකසිණලාභී. එවං හිස්ස සමන්තතො ආලොකො විය උපට්ඨාති. **පරිකම්මන්ති** සමාපත්තිපුබ්බභාගමාහ. එත්තකං සූරියෙ ගතෙ **වුට්ඨහාමීති, නො ච ඛො අද්ධානපරිච්ඡෙදෙ කුසලො හොති,** කෙවලං ‘‘දිවා එව වුට්ඨහාමී’’ති මනසිකාරං උප්පාදෙසි. **විසදං හොති** සබ්බං ආරම්මණජාතං, දිබ්බචක්ඛුනා පස්සන්තස්ස විය

විභූතං. අවිසදන්ති එත්ථ වුත්තවිපරියායෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. **එවංසඤ්ඤිනොති** රත්තිං ''දිවා''ති, දිවා ච ''රත්තී''ති එවංසඤ්ඤිනො.

අන්තොසෙනාසනෙ රත්තිං නිසින්නො හොතීති රත්ති-සද්දො අජ්ඣාහරිතබ්බො. පරිත්තාසනාදීහි, අඤ්ඤෙහි වා **කාරණෙහි. ගම්භීරාය** භූමිගබ්භසදිසාය **ඝනවනපටිච්ඡන්නාය** බහලතරජාලවනපටලපටිච්ඡන්නාය. **අන්තරහිතසූරියාලොකෙ කාලෙති** එතෙනෙව දිවාති අවුත්තසිද්ධො. සම්මොහවිහාරො නාම බහුවිධොති ආහ **''සම්මොහවිහාරානං අඤ්ඤතර''**න්ති.

පාකටො බොධිසත්තස්ස රත්තින්දිවපරිච්ඡෙදො අන්තමසො ලවතුටිඛණස්සපි උපාදාය සුවවත්ථිතත්තා, තථා රත්තිදිවසකොට්ඨාසපරිච්ඡෙදො අත්තනා කාතබ්බකිච්චවසෙන කාලඤාණවසෙන ච.

කාලත්ථම්භෙ ලද්ධබ්බජායාවසෙන **ද්වඞ්ගුලකාලෙ. යාමඝණ්ටිකං පහරති** සඞ්ඝස්ස තංතංවත්තකරණත්ථං. **මුග්ගරන්ති** ඝණ්ටිකප්පහරණමුග්ගරං. **යාමයන්තං පතති** අඤ්ඤෙහි භික්ඛූහි යොජිතන්ති අධිප්පායො. යාව අඤ්ඤෙ භික්ඛූ භොජනසාලං උපගච්ඡන්ති, තාව දිවාවිහාරට්ඨානං ගන්ත්වා සමණධම්මං කරොති.

යං ඛො තන්ති එත්ථ **යන්ති** අනියමුද්දෙසො, **ඛොති** අවධාරණෙ, යමෙව පුග්ගලන්ති අත්ථො. **තන්ති** වුච්චමානාකාරවචනං. **මමෙවාති** මං එව. **අසම්මොහසභාවොති** සභාවභූතඅසම්මොහො. ''උප්පන්නො''ති වුත්තත්තා **''මනුස්සලොකෙ''**ති වුත්තං. **පඤ්ඤාසම්පත්තියාති** යථාවතො හිතස්ස ජානනසමත්ථෙන අත්තනො පඤ්ඤාගුණෙන, න කෙවලං අජ්ඣාසයෙනෙව හිතෙසිතා, අථ ඛො පයොගෙනාති දස්සෙන්තො **''හිතූපදෙසකො''**ති ආහ. අජ්ඣාසයෙන පන හිතෙසිතා **''ලොකානුකම්පාය''**ති ඉමිනා දස්සිතා. උපකරණෙහි විනා න කදාචි භොගසුඛං උපකරණදානඤ්ච චාගසම්පත්තිහෙතුකන්ති ආහ **''චාගසම්පත්තියා...පෙ.... දායකො''**ති. **මෙත්තාසම්පත්තියා** හිතූපසංහාරෙන **රක්ඛිතා. කරුණාසම්පත්තියා** දුක්ඛාපනයනෙන **ගොපායිතා.** නනු ච පුබ්බෙපි වුත්තං ''හිතාය සුඛාය''ති, අථ කස්මා පුන තං ගහිතන්ති චොදනං සන්ධායාහ **''ඉධ දෙවමනුස්සග්ගහණෙනා''**තිආදි. තෙන පුබ්බෙ අවිසෙසතො හිතාදීනි දස්සිතානි, ඉදානි විසෙසතො සහ පයොජනෙන තානි දස්සිතානීති දීපෙති. නිබ්බානතො පරො පරමො අත්ථො නාම නත්ථීති ආහ **''පරමත්ථත්තාය''**ති. හිනොති නිබ්බානං ගච්ඡතීති **හිතං,** මග්ගො. උක්කංසතො සුඛත්ථං අරියඵලන්ති ආහ **''තතො උත්තරි සුඛාභාවතො''**ති.

අසම්මොහවිහාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පුබ්බභාගපටිපදාදිවණ්ණනා

51. **අසම්මොහවිහාරන්ති** අසම්මොහවුත්තිං, අසම්මොහසම්බොධින්ති වා අත්ථො. **තන්ති** සමථවිපස්සනාභාවනාසඞ්ඛාතං පටිපදං. **පුබ්බභාගතො පභුතීති** භාවනාය පුබ්බභාගවීරියාරම්භාදිතො පට්ඨාය. **කෙචීති** උත්තරවිහාරවාසිනො.

බොධිමණ්ඩෙති (සාරත්ථ. ටී. 1.11.වෙරඤ්ජකණ්ඩවණ්ණනා; අ. නි. ටී. 3.8.11) බොධිසඞ්ඛාතස්ස ඤාණස්ස මණ්ඩභාවප්පත්තෙ ඨානෙ. **චතුරඞ්ගන්ති** ''කාමං තචො ච න්හාරු ච, අට්ඨි ච අවසිස්සතූ''තිආදිනා (ම. නි. 2.184; සං. නි. 2.237; අ. නි. 2.5; 8.13; මහානි. 17, 196) වුත්තචතුරඞ්ගසමන්නාගතං. **පග්ගහිතන්ති** ආරම්භං සිථිලං අකත්වා දළ්හපරක්කමසඞ්ඛාතුස්සහනභාවෙන ගහිතං. තෙනාහ **''අසිථිලප්පවත්තිතන්ති වුත්තං හොතී''**ති. **අසල්ලීනන්ති** අසඞ්කුචිතං කොසජ්ජවසෙන සඞ්කොචං අනාපන්නං.

උපට්ඨිතාති ඔගාහනසඞ්ඛාතෙන අපිලාපනභාවෙන ආරම්මණං උපගන්ත්වා ඨිතා. තෙනාහ **''ආරම්මණාභිමුඛීභාවෙනා''**ති. සම්මොසස්ස විද්ධංසනවසෙන පවත්තියා න සම්මුට්ඨාති **අසම්මුට්ඨා.** කිඤ්චාපි චිත්තම්ව චිත්තපස්සද්ධිවසෙන කායපස්සද්ධිවසෙනෙව කායො පස්සද්ධො හොති, තථාපි යස්මා කායපස්සද්ධි උප්පජ්ජමානා චිත්තපස්සද්ධියා සහෙව උප්පජ්ජති, න විනා, තස්මා වුත්තං **''කායචිත්තපස්සද්ධිසම්භවෙනා''**ති . **රූපකායොපි පස්සද්ධොයෙව හොති** කායපස්සද්ධියා උභයෙසම්පි කායානං පස්සම්භනාවහත්තා. **සො ච ඛො** කායො. **විගතදරථොති** විගතකිලෙසදරථො. නාමකායෙ හි විගතදරථෙ රූපකායොපි වූපසන්තදරථපරිළාහො හොති. **සම්මා ආහිතන්ති** නානාරම්මණෙසු විධාවනසඞ්ඛාතවික්ඛෙපං විච්ඡින්දිත්වා එකස්මිංයෙව ආරම්මණෙ අවික්ඛිත්තභාවාපාදානෙන සම්මදෙව ආහිතං. තෙනාහ **''සුට්ඨු ඨපිත''**න්තිආදි. චිත්තස්ස අනෙකග්ගභාවො වික්ඛෙපවසෙන චඤ්චලතා, සා සති එකග්ගතාය න හොතීති ආහ **''එකග්ගං අචලං නිප්ඵන්දන''**න්ති. **එත්තාවතාති** ''ආරද්ධං ඛො පනා''තිආදිනා වීරියසතිපස්සද්ධිසමාධීනං කිච්චසිද්ධිදස්සනෙන. නනු ච සද්ධාපඤ්ඤානම්පි කිච්චසිද්ධි ඣානස්ස පුබ්බපටිපදාය ඉච්ඡිතබ්බාති? සච්චං ඉච්ඡිතබ්බා, සා පන නානන්තරියභාවෙන අවුත්තසිද්ධාති න ගහිතා. අසති හි සද්ධාය වීරියාරම්භාදීනං අසම්භවොයෙව, පඤ්ඤාපරිග්ගහෙ ච නෙසං අසති පඤ්ඤායාරම්භාදිභාවො න සියා. තථා අසල්ලීනාසම්මොසතාදයො වීරියාදීනන්ති අසල්ලීනතාදිග්ගහණෙනෙවෙත්ථ පඤ්ඤාකිච්චසිද්ධි ගහිතාති

දට්ඨබ්බං. ඣානභාවනායං වා සමාධිකිච්චං අධිකං ඉච්ඡිතබ්බන්ති දස්සෙතුං සමාධිපරියොසානාව **ඣානස්ස පුබ්බපටිපදා කථිතාති** දට්ඨබ්බං.

වුත්තං, තස්මා ඉධ න වත්තබ්බං. **විසුද්ධිමග්ගො** හි ඉමිස්සා සංවණ්ණනාය එකදෙසභූතොති වුත්තොවායමත්ථොති. **විහරතීති** ආගතං පරුද්දෙසිකත්තා විහාරස්ස. **ඉධ විහාසින්ති** ආගතං අත්තුද්දෙසිකත්තා. ඉදං කිර සබ්බබුද්ධානං අවිජහිතන්ති ආහ **''ආනාපානස්සතිකම්මට්ඨාන''**න්ති. රූපවිරාගභාවනාවසෙන (සාරත්ථ. ටී. 1.12.වෙරඤ්ජකණ්ඩවණ්ණනා) පවත්තො චතුබ්බිධොපි අරූපජ්ඣානවිසෙසො චතුත්ථජ්ඣානසඞ්ගහො එවාති ආහ **''චත්තාරි ඣානානී''**ති. යුත්තං තාව චිත්තෙකග්ගතා භවොක්කමනත්ථතා විය විපස්සනාපාදකතාපි චතුන්නං ඣානානං සාධාරණාති තෙසං වසෙන ''චත්තාරි ඣානානී''ති වචනං, අභිඤ්ඤාපාදකතා පන නිරොධපාදකතා ච චතුත්ථස්සෙව ඣානස්ස ආවෙණිකා, සා කථං චතුන්නං ඣානානං සාධාරණා වුත්තාති? පරම්පරාධිට්ඨානභාවතො. පදට්ඨානපදට්ඨානම්පි හි පදට්ඨානන්තෙව වුච්චති, කාරණකාරණම්පි කාරණන්ති යථා ''තිණෙහි සත්තං සිද්ධ''න්ති, එවඤ්ච කත්වා පයොජනනිද්දෙසෙ අට්ඨසමාපත්තිග්ගහණං සමත්ථිතං හොති. **චිත්තෙකග්ගතත්ථානීති** චිත්තසමාධානත්ථානි, දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරත්ථානීති අත්ථො. චිත්තෙකග්ගතාසීසෙන හි දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරො වුත්තො, සුක්ඛවිපස්සකඛීණාසවවසෙන චෙතං වුත්තං. තෙනාහ **''එකග්ගචිත්තා සුඛං දිවසං විහරිස්සාමා''**ති. **භවොක්කමනත්ථානීති** භවෙසු නිබ්බත්තිඅත්ථානි.

යස්මා (සාරත්ථ. ටී. 1.12.වෙරඤ්ජකණ්ඩවණ්ණනා) බොධිසත්තෙන බොධිමණ්ඩුපසඞ්කමනතො පුබ්බෙපි චරිමභවෙ චතුත්ථජ්ඣානං නිබ්බත්තිතපුබ්බං, තදා පන තං නිබ්බත්තිතමත්තමෙව අහොසි, න විපස්සනාදිපාදකං , තස්මා **''බොධිරුක්ඛමූලෙ නිබ්බත්තිත''**න්ති තතො විසෙසෙත්වා වුත්තං. **විපස්සනාපාදකන්ති** විපස්සනාරම්භෙ විපස්සනාය පාදකං. **අභිඤ්ඤාපාදකන්ති** එත්ථාපි එසෙව නයො. බුද්ධානඤ්හි පඨමාරම්භෙ එව පාදකජ්ඣානෙන පයොජනං අහොසි, න තතො පරං උපරිමග්ගාධිගමඵලසමාපත්තිඅභිඤ්ඤාවළඤ්ජනාදිඅත්ථං. අභිසම්බොධිසමධිගමතො පට්ඨාය හි සබ්බං ඤාණසමාධිකිච්චං ආකඞ්ඛමත්තපටිබද්ධමෙවාති. **සබ්බකිච්චසාධකන්ති** අනුපුබ්බවිහාරාදිසබ්බකිච්චසාධකං. **සබ්බලොකියලොකුත්තරගුණදායකන්ති** එත්ථ විපස්සනාභිඤ්ඤාපාදකත්තා එව චතුත්ථස්ස ඣානස්ස භගවතො සබ්බලොකියලොකුත්තරගුණදායකතා වෙදිතබ්බා. සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණපදට්ඨානඤ්හි මග්ගඤාණං, මග්ගඤාණපදට්ඨානඤ්ච සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං අභිසම්බොධි, තදධිගමසමකාලමෙව භගවතො සබ්බෙ බුද්ධගුණා හත්ථගතා අහෙසුං, චතුත්ථජ්ඣානසන්නිස්සයො ච මග්ගාධිගමොති.

පුබ්බභාගපටිපදාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පුබ්බෙනිවාසකථාවණ්ණනා

52. ද්වින්නං විජ්ජානන්ති පුබ්බෙනිවාසඤාණදිබ්බචක්ඛුඤාණසඞ්ඛාතානං ද්වින්නං විජ්ජානං. **අනුපදවණ්ණනාති** තාසං විජ්ජානං නිද්දෙසපාළියා අනුපදවණ්ණනා. **භාවනානයොති** උප්පාදනවිධි. **''සො''**ති පච්චත්තවචනස්ස අහං-සද්දෙන සම්බන්ධෙ කාරණං දස්සෙතුං **''අභිනින්නාමෙසි''**න්තිආදි වුත්තං. පාළියං වා ''අභිනින්නාමෙසි''න්ති උත්තමපුරිසස්ස යොගොති අහං-සද්දෙන ආනෙත්වා වුච්චමානෙ තදත්ථො පාකටො හොතීති **''සො අහ''**න්ති වුත්තං. **අභිනීහරින්ති** චිත්තං ඣානාරම්මණතො අපනෙත්වා පුබ්බෙනිවාසාභිමුඛං පෙසෙසිං, පුබ්බෙනිවාසනින්නං පුබ්බෙනිවාසපොණං පුබ්බෙනිවාසපබ්භාරං අකාසින්ති අත්ථො.

පුබ්බෙඅතීතජාතීසු නිවුත්ථක්ඛන්ධා පුබ්බෙනිවාසො. **නිවුත්ථාති** ච අජ්ඣාවුත්ථා අනුභූතා අත්තනො සන්තානෙ උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධා, ගොචරනිවාසෙන නිවුත්ථධම්මා වා අත්තනො විඤ්ඤාණෙනවිඤ්ඤාතා, පරවිඤ්ඤාණවිඤ්ඤාතාපි වා ඡින්නවටුමකානුස්සරණාදීසු, තං පුබ්බෙනිවාසං යාය සතියා අනුස්සරති, තාය සම්පයුත්තං ඤාණං **පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිඤ්ඤාණං. පටිනිවත්තන්තස්සාති** පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරණවසෙන යාවදිච්ඡකං ගන්ත්වා පච්චාගච්ඡන්තස්ස. **තස්මාති** වුත්තස්සෙවත්ථස්ස කාරණභාවෙන පච්චාමසනං, පටිනිවත්තන්තස්ස පච්චවෙක්ඛණභාවතොති වුත්තං හොති. **ඉධූපපත්තියාති** ඉධ චරිමභවෙ උපපත්තියා. **අනන්තරන්ති** අතීතානන්තරමාහ. **අමුත්‍රාති** අමුකස්මිං භවෙති අත්ථො. **උදපාදින්ති** උප්පජ්ජිං. **තාහි දෙවතාහීති** තුසිතාදෙවතාහි. **එකගොත්තොති** තුසිතගොත්තෙන එකගොත්තො. මහාබොධිසත්තානං සන්තානස්ස පරියොසානාවත්ථාය දෙවලොකූපපත්තිජනකං නාම අකුසලෙන කම්මුනා අනුපද්දුතමෙව හොතීති අධිප්පායෙන **''දුක්ඛං පන සඞ්ඛාරදුක්ඛමෙවා''**ති වුත්තං. මහාපුඤ්ඤානම්පි පන දෙවපුත්තානං පුබ්බනිමිත්තුප්පත්තිකාලාදීසු අනිට්ඨාරම්මණසමායොගො හොතියෙවාති ''කදාචි දුක්ඛදුක්ඛස්සපි සම්භවො නත්ථී''ති න සක්කා වත්තුං. **සත්තපඤ්ඤාස...පෙ.... පරියන්තොති** ඉදං මනුස්සානං වස්සගණනාවසෙන වුත්තං. තත්ථ දෙවානං වස්සගණනාය පන චතුසහස්සමෙව.

අතීතභවෙ (සාරත්ථ. ටී. 1.12.පුබ්බෙනිවාසකථායං) ඛන්ධා තප්පටිබද්ධනාමගොත්තානි ච සබ්බං පුබ්බෙනිවාසන්තෙව සඞ්ගහිතන්ති ආහ **''කිං විදිතං කරොති? පුබ්බෙනිවාස''**න්ති. **මොහො පටිච්ඡාදකට්ඨෙන ''තමො''ති වුච්චති** ''තමො වියා''ති කත්වා. **ඔභාසකරණට්ඨෙනාති** කාතබ්බතො කරණං, ඔභාසොව කරණං, අත්තනො පච්චයෙන ඔභාසභාවෙන නිබ්බත්තෙතබ්බට්ඨෙනාති අත්ථො. **සෙසං පසංසාවචනන්ති**

පටිපක්ඛවිධමනපවත්තිවිසෙසානං බොධනතො වුත්තං. **අවිජ්ජා විහතාති** එතෙන විජ්ජනට්ඨෙන විජ්ජාති අයම්පි අත්ථො දීපිතොති දට්ඨබ්බං. **යස්මා විජ්ජා උප්පන්නාති** එතෙන විජ්ජාපටිපක්ඛා අවිජ්ජා, පටිපක්ඛතා චස්සා පහාතබ්බභාවෙන විජ්ජාය ච පහායකභාවෙනාති දස්සෙති. **එස නයො ඉතරස්මිම්පි පදද්වයෙති** ඉමිනා තමො විහතො විනට්ඨො. කස්මා? යස්මා ආලොකො උප්පන්නොති ඉමමත්ථං අතිදිසති. **පෙසිතත්තස්සාති** යථාධිප්පෙතත්ථසිද්ධිං පති විස්සට්ඨචිත්තස්ස. **යථා අප්පමත්තස්සාති** අඤ්ඤස්සපි කස්සචි මාදිසස්සාති අධිප්පායො.

පුබ්බෙනිවාසකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දිබ්බචක්ඛුඤාණකථාවණ්ණනා

53. **ඉධාති** භයභෙරවසුත්තෙ වුත්තං. ඉධ අයං විසෙසොති යොජනා. **වුත්තසදිසමෙව** ''මෙති මයා''තිආදිනා. **පරිකම්මකිච්චන්ති** ''අභිඤ්ඤාපාදකචතුත්ථජ්ඣානතො වුට්ඨාය සබ්බපච්ඡිමා නිසජ්ජා ආවජ්ජිතබ්බා''තිආදිනා, කසිණාරම්මණං අභිඤ්ඤාපාදකජ්ඣානං සබ්බාකාරෙන අභිනීහාරක්ඛමං කත්වා''තිආදිනා ච වුත්තෙන පරිකම්මෙන කිච්චං පයොජනං නත්ථි. **න තෙන ඉධ අත්ථොති** තෙන භාවනානයෙන ඉධ පාළියා අත්ථවණ්ණනායං අත්ථො නත්ථි තථාභාවනාය ඉධ අනධිප්පෙතත්තාති අධිප්පායො.

දිබ්බචක්ඛුඤාණකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ආසවක්ඛයඤාණකථාවණ්ණනා

54. **විපස්සනාපාදකන්ති** (සාරත්ථ. ටී. 1.14.ආසවක්ඛයඤාණකථාවණ්ණනා; දී. නි. ටී. 1.248; අ. නි. ටී. 2.3.59) විපස්සනාය පදට්ඨානභූතං. විපස්සනා ච තිවිධා විපස්සනකපුග්ගලභෙදෙන. මහාබොධිසත්තානඤ්හි පච්චෙකබොධිසත්තානඤ්ච විපස්සනා චින්තාමයඤාණසංවද්ධිතත්තා සයම්භුඤාණභූතා, ඉතරෙසං සුතමයඤාණසංවද්ධිතත්තා පරොපදෙසසම්භූතා, සා ''ඨපෙත්වා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං අවසෙසරූපාරූපජ්ඣානානං අඤ්ඤතරතො වුට්ඨායා''තිආදිනා අනෙකධා අරූපමුඛවසෙන චතුධාතුවවත්ථානෙ වුත්තානං තෙසං තෙසං ධාතුපරිග්ගහමුඛානං අඤ්ඤතරමුඛවසෙන අනෙකධාව **විසුද්ධිමග්ගෙ** (විසුද්ධි. 1.306) නානානයතො විභාවිතා. මහාබොධිසත්තානං පන චතුවීසතිකොටිසතසහස්සමුඛෙන පභෙදගමනතො නානානයං සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණසන්නිස්සයස්ස අරියමග්ගඤාණස්ස අධිට්ඨානභූතං පුබ්බභාගඤාණගබ්භං ගණ්හාපෙන්තං පරිපාකං **ගච්ඡන්තං** පරමගම්භීරසණ්හසුඛුමතරං අනඤ්ඤසාධාරණං විපස්සනාඤාණං හොති, යං **අට්ඨකථාසු** මහාවජිරඤාණන්ති වුච්චති. යස්ස ච පවත්තිවිභාගෙන චතුවීසතිකොටිසතසහස්සප්පභෙදස්ස පාදකභාවෙන සමාපජ්ජියමානා චතුවීසතිකොටිසතසහස්සසඞ්ඛා දෙවසිකං සත්ථු වළඤ්ජනකසමාපත්තියො වුච්චන්ති, ස්වායං බුද්ධානං විපස්සනාචාරො පරමත්ථමඤ්ජූසාය **විසුද්ධිමග්ගසංවණ්ණනාය** (විසුද්ධි. මහාටී. 1.144) උද්දෙසතො දස්සිතො, අත්ථිකෙහි තතො ගහෙතබ්බොති.

ආසවානං ඛෙපනතො සමුච්ඡින්දනතො ආසවක්ඛයො, අරියමග්ගො, උක්කට්ඨනිද්දෙසවසෙන අරහත්තමග්ගග්ගහණං. ආසවානං ඛයෙ ඤාණං **ආසවක්ඛයඤාණන්ති** දස්සෙන්තො **''තත්‍ර චෙතං ඤාණ''න්ති** වත්වා ඛයෙති ච ආධාරෙ භුම්මං, න විසයෙති දස්සෙන්තො ''තප්පරියා පන්නත්තා''ති ආහ. **ඉදං දුක්ඛන්ති** දුක්ඛස්ස අරියසච්චස්ස තදා පච්චක්ඛතො ගහිතභාවදස්සනං. **එත්තකං දුක්ඛන්ති** දුක්ඛස්ස අරියසච්චස්ස තදා පච්චක්ඛතො ගහිතභාවදස්සනං. **එත්තකං දුක්ඛන්ති** තස්ස පරිච්ඡිජ්ජ ගහිතභාවදස්සනං. **න ඉතො භියොති** අනවසෙසෙත්වා ගහිතභාවදස්සනං. තෙනාහ **''සබ්බම්පි දුක්ඛසච්ච''න්තිආදි**. **සරසලක්ඛණපටිවෙධෙනාති** සභාවසඞ්ඛාතස්ස ලක්ඛණස්ස අසම්මොහතො පටිවිජ්ඣනෙන. **අසම්මොහපටිවෙධොති** ච යථා තස්මිං ඤාණෙ පවත්තෙ පච්ඡා දුක්ඛස්ස සරූපාදිපරිච්ඡෙදෙ සම්මොහො න හොති, තථා පවත්ති. තෙනාහ **''යථාභූතං අබ්භඤ්ඤාසි''න්ති**. **යං ඨානං පත්වාති** යං නිබ්බානං මග්ගස්ස ආරම්මණපච්චයට්ඨෙන කාරණභූතං ආගම්ම. තදුභයවතො හි පුග්ගලස්ස පත්ති තදුභයස්ස පත්තීති වුත්තං. **පත්වාති** වා පාපුණනහෙතු. **අප්පවත්තින්ති** අප්පවත්තිනිමිත්තං. තෙ වා නප්පවත්තන්ති එත්ථාති **අප්පවත්ති,** නිබ්බානං. **තස්සාති** දුක්ඛනිරොධස්ස. **සම්පාපකන්ති** සච්ඡිකිරියාවසෙන සම්මදෙව පාපකං.

කිලෙසවසෙනාති ආසවසඞ්ඛාතකිලෙසවසෙන. යස්මා ආසවානං දුක්ඛසච්චපරියායො තප්පරියාපන්නත්තා, සෙසසච්චානඤ්ච තංසමුදයාදිපරියායො අත්ථි, තස්මා වුත්තං. **''පරියායතො''**ති. දස්සෙන්තො සච්චානීති යොජනා. ආසවානංයෙව චෙත්ථ ගහණං ''ආසවානං ඛයඤාණායා''ති ආරද්ධත්තා. තථා හි ආසවවිමුත්ති සීසෙනෙව සබ්බසංකිලෙසවිමුත්ති වුත්තා. **''ඉදං දුක්ඛන්ති යථාභූතං අබ්භඤ්ඤාසි''**න්තිආදිනා මිස්සකමග්ගො ඉධ කථිතොති **''සහ විපස්සනාය කොටිප්පත්තං මග්ගං කථෙති''**ති වුත්තං. එත්ථ ච සච්චපටිවෙධස්ස තදා අතීතකාලිකත්තා ''යථාභූතං අබ්භඤ්ඤාසි''න්ති වත්වාපි අභිසමයකාලෙ තස්ස පච්චුප්පන්නතං උපාදාය ''එවං ජානතො එවං පස්සතො''ති වත්තමානකාලෙන නිද්දෙසො කතො. සො ච කාමං මග්ගක්ඛණතො පරං යාවජ්ජතනා අතීතකාලිකො එව, සබ්බපඨමං පනස්ස අතීතකාලිකත්තං ඵලක්ඛණෙන වෙදිතබ්බන්ති ආහ **''විමුච්චිත්ථාති ඉමිනා ඵලක්ඛණං දස්සෙති''**ති. **ජානතො පස්සතොති** වා හෙතුනිද්දෙසොයං. ජානනහෙතු දස්සනහෙතු කාමාසවා චිත්තං විමුච්චිත්ථාති

යොජනා. භවාසවග්ගහණෙනෙව චෙත්ථ භවරාගස්ස විය භවදිට්ඨියාපි සමවරොධොති දිට්ඨාසවස්සපි සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො.

ඛීණාජාතීතිආදීහි පදෙහි. **තස්සාති** පච්චවෙක්ඛණඤාණස්ස. **භූමින්ති** පවත්තිට්ඨානං. **න තාවස්ස අතීතා ජාති ඛීණා** මග්ගභාවනායාති අධිප්පායො. තත්ථ කාරණමාහ **“පුබ්බෙව ඛීණත්තා”**ති. න අනාගතා අස්සජාති ඛීණාති යොජනා. **න අනාගතාති** ච අනාගතත්තසාමඤ්ඤං ගහෙත්වා ලෙසෙන චොදෙති. තෙනාහ **“අනාගතෙ වායාමාභාවතො”**ති, අනාගතවිසෙසො පනෙත්ථ අධිප්පෙතො, තස්ස ච ඛෙපනෙ වායාමොපි ලබ්භතෙව. තෙනාහ **“යා පන මග්ගස්සා”**තිආදි. **එකචතුපඤ්චවොකාරභවෙසූති** භවත්තයග්ගහණං වුත්තනයෙන අනවසෙසතො ජාතියා ඛීණභාවදස්සනත්ථං. **තන්ති** යථාවුත්තං ජාතිං. **සොති** භගවා.

බ්‍රහ්මචරියවාසො නාම ඉධ මග්ගබ්‍රහ්මචරියස්ස නිබ්බත්තනමෙවාති ආහ **“නිට්ඨිත”**න්ති. සම්මාදිට්ඨියා චතූසු සච්චෙසු පරිඤ්ඤාදිකිච්චසාධනවසෙන පවත්තමානාය සම්මා සඞ්කප්පාදීනම්පි දුක්ඛසච්චෙ පරිඤ්ඤාභිසමයානුගුණා පවත්ති, ඉතරසච්චෙසු ච නෙසං පහානාභිසමයාදිවසෙන පවත්ති පාකටා එව. තෙන වුත්තං **“චතූහි මග්ගෙහි පරිඤ්ඤාපහානසච්ඡිකිරියාභාවනාවසෙනා”**ති. **ඉත්ථත්තායාති** ඉමෙ පකාරා ඉත්ථං, තබ්භාවො ඉත්ථත්තං, තදත්ථන්ති වුත්තං හොති. තෙ පන පකාරා අරියමග්ගබ්‍යාපාරභූතා පරිඤ්ඤාදයො ඉධාධිප්පෙතාති ආහ **“එවංසොළසකිච්චභාවායා”**ති. තෙ හි මග්ගං පච්චවෙක්ඛතො මග්ගානුභාවෙන පාකටා හුත්වා උපට්ඨහන්ති, පරිඤ්ඤාදීසු ච පහානමෙව පධානං තදත්ථත්තා ඉතරෙසන්ති ආහ **“කිලෙසක්ඛයායවා”**ති. පහීනකිලෙසපච්චවෙක්ඛණවසෙන වා එතං වුත්තං. **ඉත්ථත්තායාති** නිස්සක්කෙ සම්පදානවචනන්ති ආහ **“ඉත්ථභාවතො”**ති. **අපරං** අනාගතං. **ඉමෙ පන** චරිමත්තභාවසඞ්ඛාතා **පඤ්චක්ඛන්ධා. පරිඤ්ඤාතා තිට්ඨන්තීති** එතෙන තෙසං අප්පතිට්ඨතං දස්සෙති. අපරිඤ්ඤාමූලකා හි පතිට්ඨා. යථාහ ''කබළීකාරෙ චෙ, භික්ඛවෙ, ආහාරෙ අත්ථි රාගො අත්ථි නන්දී අත්ථි තණ්හා, පතිට්ඨිතං තත්ථ විඤ්ඤාණං විරූළ්හ''න්තිආදි (සං. නි. 2.64; මහානි. 7; කථා. 296). තෙනෙවාහ **“ඡින්නමූලකා රුක්ඛා විය”**තිආදි.

පච්චවෙක්ඛණඤාණපරිග්ගහිතං, න පඨමදුතියඤාණද්වයාධිගමං විය කෙවලන්ති අධිප්පායො. **දස්සෙන්තො** නිගමනවසෙනාති අධිප්පායො. සරූපතො හි තං පුබ්බෙ දස්සිතමෙවාති. පුබ්බෙනිවාසඤාණෙන අතීතාරම්මණසභාගතාය තබ්භාවීභාවතො ච අතීතංසඤාණං සඞ්ගහෙත්වාති යොජනා. තත්ථ **අතීතංසඤාණන්ති** අතීතඛන්ධායතනධාතුසඞ්ඛාතෙ අතීතකොට්ඨාසෙ අප්පටිහතං ඤාණං. **දිබ්බචක්ඛුනාති** සපරිභණ්ඩෙන දිබ්බචක්ඛුඤාණෙන. පච්චුප්පන්නංසො ච අනාගතංසො ච පච්චුප්පන්නානාගතංසං, තත්ථ ඤාණං **පච්චුප්පන්නානාගතංසඤාණං. සකලලොකියලොකුත්තරගුණන්ති** එතෙන සබ්බං ලොකං උත්තරිත්වා අභිභුය්‍ය ඨිතත්තා සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්ස විය සෙසාසාධාරණඤාණස්ස බලඤාණආවෙණිකබුද්ධධම්මාදීනම්පි අනඤ්ඤසාධාරණානං බුද්ධගුණානං සඞ්ගහො වෙදිතබ්බො. තෙනාහ **“සබ්බෙපි සබ්බඤ්ඤුගුණෙ සඞ්ගහෙත්වා”**ති.

ආසවක්ඛයඤාණකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අරඤ්ඤවාසකාරණවණ්ණනා

55. **සියා ඛො පන තෙ බ්‍රාහ්මණාති** එත්ථ **සියාති** ''අප්පෙවා''ති ඉමිනා සමානත්ථො නිපාතො , තස්මා 'බ්‍රාහ්මණ, අප්පෙව ඛො පන තෙ එවමස්සා'ති අත්ථො. යං පන **අට්ඨකථායං “කදාචී”**ති වුත්තං, තම්පි ඉමමෙවත්ථං සන්ධාය වුත්තං අකාරණං බ්‍රාහ්මණෙන පරිකප්පිතමත්ථං පටිපක්ඛිපිත්වා අත්තනො අධිප්පෙතං කාරණං දස්සෙන්තො. අත්ථොච එලං තදධීනවුත්තිතාය වසො එතස්සාති **අත්ථවසො,** හෙතූති එවං වා එත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. **අත්තනො ච දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරන්ති** එතෙන සත්ථා අත්තනො විවෙකාභිරතිං පකාසෙතීති දස්සෙන්තො **“දිට්ඨධම්මො නාමා”**තිආදිමාහ. තත්ථ **ඉරියාපථවිහාරානන්ති** ඉරියාපථපවත්තීනං. තප්පවත්තියො හි එකස්මිං ඉරියාපථෙ උප්පන්නදුක්ඛං අඤ්ඤෙන ඉරියාපථෙන විච්ඡින්දිත්වා හරණතො විහාරාති වුච්චන්ති. **පච්ඡිමඤ්ච ජනතං අනුකම්පමානොති** එතෙන යො ආදිතො බ්‍රාහ්මණෙන ''භවං තෙසං ගොතමො පුබ්බඞ්ගමො…පෙ…. දිට්ඨානුගතිං ආපජ්ජතී''ති වුත්තො, යො ච තථා ''එවමෙතං බ්‍රාහ්මණා''තිආදිනා අත්තනා සම්පටිච්ඡිතො, තමෙව අත්ථං නිගමනවසෙන දස්සෙන්තො යථානුසන්ධිනාව සත්ථා දෙසනං නිට්ඨාපෙසි.

අරඤ්ඤවාසකාරණවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දෙසනානුමොදනාවණ්ණනා

56. එවං නිට්ඨාපිතාය දෙසනාය බ්‍රාහ්මණො තත්ථ භගවති පසාදං පවෙදෙන්තො **“අභික්කන්ත”**න්තිආදිමාහ. **අභික්කන්තාති** (සාරත්ථ. ටී. 1.15.දෙසනානුමොදනකථා; දී. නි. ටී. 1.250; සං. නි. ටී. 1.1.1; අ. නි. ටී. 2.2.16) අතික්කන්තා, විගතාති අත්ථොති ආහ **“ඛයෙ දිස්සතී”**ති. තෙනෙව හි **“නික්ඛන්තො පඨමො යාමො”**ති වුත්තං.

අභික්කන්තතරොති අතිවිය කන්තතරො මනොරමො. තාදිසො ච සුන්දරො භද්දකො නාම හොතීති ආහ **"සුන්දරෙ දිස්සතී"**ති.

කොති දෙවනාගයක්ඛගන්ධබ්බාදීසු කො කතමො. **මෙති** මම. **පාදානීති** පාදෙ. **ඉද්ධියාති** ඉමාය එවරූපාය දෙවිද්ධියා. **යසසාති** ඉමිනා එදිසෙන පරිවාරෙන පරිජනෙන. **ජලන්ති** විජ්ජොතමානො. **අභික්කන්තෙනාති** අතිවිය කන්තෙන කමනීයෙන අභිරූපෙන. **වණ්ණෙනාති** ඡවිවණ්ණෙන සරීරවණ්ණනිභාය. **සබ්බා ඔභාසයං දිසාති** දසපි දිසා ඔභාසෙන්තො පභාසෙන්තො, චන්දො විය සූරියො විය ච එකොභාසං එකාලොකං කරොන්තොති ගාථාය අත්ථො. **අභිරූපෙති** උළාරරූපෙ සම්පන්නරූපෙ.

''චොරො චොරො, සප්පො සප්පො''තිආදීසු **භයෙ ආමෙඩිතං**. ''විජ්ඣ විජ්ඣ, පහර පහරා''තිආදීසු **කොධෙ,** ''සාධු සාධූතිආදීසු (ම. නි. 1.327; සං. නි. 2.127; 3.35; 5.1085) **පසංසායං,** ''ගච්ඡ ගච්ඡ, ලුනාහි ලුනාහී''තිආදීසු **තුරිතෙ,** ''ආගච්ඡ ආගච්ඡා''තිආදීසු **කොතූහලෙ,** ''බුද්ධො බුද්ධොති චින්තෙන්තො''තිආදීසු (බු. වං. 2.44) **අච්ඡරෙ,** ''අභික්කමථායස්මන්තො, අභික්කමථායස්මන්තො''තිආදීසු (දී. නි. 3.20; අ. නි. 9.11) **හාසෙ,** ''කහං එකපුත්තක, කහං එකපුත්තකා''තිආදීසු (ම. නි. 2.353; සං. නි. 2.63) **සොකෙ,** ''අහො සුඛං අහො සුඛ''න්තිආදීසු (උදා. 20; දී. නි. 3.305; චූළව. 332) **පසාදෙ. ච**-සද්දො අවුත්තසමුච්චයත්ථො. තෙන ගරහාඅසම්මානාදීනං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. තත්ථ ''පාපො පාපො''තිආදීසු **ගරහායං**. ''අභිරූපක අභිරූපකා''තිආදීසු **අසම්මානෙ** දට්ඨබ්බං.

නයිදං ආමෙඩිතවසෙන ද්වික්ඛත්තුං වුත්තං, අථ ඛො අත්ථද්වයවසෙනාති දස්සෙන්තො **"අථ වා"**තිආදිමාහ. **අභික්කන්තන්ති** වචනං අපෙක්ඛිත්වා නපුංසකලිඞ්ගවසෙන වුත්තං, තං පන භගවතො වචනං ධම්මස්ස දෙසනාති කත්වා තථා වුත්තං. අත්ථමත්තදස්සනං වා එතං, තස්මා අත්ථවසෙන ලිඞ්ගවිභත්තිවිපරිණාමො වෙදිතබ්බො. දුතියපදෙපි එසෙව නයො. **දොසනාසනතොති** රාගාදිකිලෙසදොසවිධමනතො, **ගුණාධිගමනතොති** සීලාදිගුණානං සම්පාපනතො. යෙ ගුණෙ දෙසනා අධිගමෙති, තෙසු පධානභූතා දස්සෙතබ්බාති තෙ පධානභූතෙ තාව දස්සෙතුං **"සද්ධාජනනතො පඤ්ඤාජනනතො"**ති වුත්තං. සද්ධාපමුඛා හි ලොකියා ගුණා, පඤ්ඤාපමුඛා ලොකුත්තරා. සීලාදිඅත්ථසම්පත්තියා **සාත්ථතො,** සභාවනිරුත්තිසම්පත්තියා **සබ්‍යඤ්ජනතො**. සුවිඤ්ඤෙය්‍යසද්දපයොගතාය **උත්තානපදතො,** සණ්හසුඛුමභාවෙන දුබ්බිඤ්ඤෙය්‍යත්ථතාය **ගම්භීරත්ථතො**. සිනිද්ධමුදුමධුරසද්දපයොගතාය **කණ්ණසුඛතො,** විපුලවිසුද්ධපෙමනීයත්ථතාය **හදයඞ්ගමතො**. මානාතිමානවිධමනෙන **අනත්තුක්කංසනතො,** ථම්භසාරම්භමද්දනෙන **අපරවම්භනතො**. හිතාධිප්පායපවත්තියා පරෙසං රාගපරිළාහාදිවූපසමනෙන ච **කරුණාසීතලතො,** කිලෙසන්ධකාරවිධමනෙන **පඤ්ඤාවදාතතො**. කරවීකරුතමඤ්ජුතාය **ආපාථරමණීයතො,** පුබ්බාපරාවිරුද්ධසුවිසුද්ධත්ථතාය **විමද්දක්ඛමතො**. ආපාථරමණීයතාය එව **සුය්‍යමානසුඛතො,** විමද්දක්ඛමතාය හිතජ්ඣාසයප්පවත්තිතතාය ච **වීමංසියමානහිතතො. එවමාදීහීති ආදිසද්දෙන** සංසාරචක්කනිවත්තනතො, සද්ධම්මචක්කප්පවත්තනතො, මිච්ඡාවාදවිධමනතො, සම්මාවාදපතිට්ඨාපනතො, අකුසලමූලසමුද්ධරණතො, කුසලමූලසංරොපනතො, අපායද්වාරපිධානතො, සග්ගමග්ගද්වාරවිවරණතො, පරියුට්ඨානවූපසමනතො, අනුසයසමුග්ඝාතනතොති එවමාදීනං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො.

අධොමුඛට්ඨපිතන්ති කෙනචි අධොමුඛං ඨපිතං. **හෙට්ඨාමුඛජාතන්ති** සභාවෙනෙව හෙට්ඨාමුඛජාතං. **උග්ඝාටෙය්‍යාති** විවටං කරෙය්‍ය. **හත්ථෙ ගහෙත්වාති** ''පුරත්ථාභිමුඛො, උත්තරාභිමුඛො වා ගච්ඡා''තිආදීනි අවත්වා හත්ථෙ ගහෙත්වා ''නිස්සන්දෙහං එස මග්ගො, එවං ගච්ඡා''ති වදෙය්‍ය. **කාළපක්ඛචාතුද්දසීති** කාළපක්ඛෙ චාතුද්දසී.

නිකුජ්ජිතං ආධෙය්‍යස්ස අනාධාරභූතං භාජනං ආධාරභාවාපාදනවසෙන **උක්කුජ්ජෙය්‍ය**. හෙට්ඨාමුඛජාතතාය **සද්ධම්මවිමුඛං,** අධොමුඛට්ඨපිතතාය **අසද්ධම්මෙ පතිතන්ති** එවං පදද්වයං යථාරහං යොජෙතබ්බං, න යථාසඞ්ඛ්‍යං. කාමං කාමච්ඡන්දාදයොපි පටිච්ඡාදකා, මිච්ඡාදිට්ඨි පන සවිසෙසං පටිච්ඡාදිකාති ආහ **"මිච්ඡාදිට්ඨිගහනපටිච්ඡන්න"**න්ති. තෙනාහ භගවා ''මිච්ඡාදිට්ඨිපරමාහං, භික්ඛවෙ, වජ්ජං වදාමී''ති (අ. නි. 1.310). සබ්බො අපායගාමිමග්ගො **කුම්මග්ගො** ''කුච්ඡිතො මග්ගො''ති කත්වා. සම්මාදිට්ඨිආදීනං උජුපටිපක්ඛතාය මිච්ඡාදිට්ඨිආදයො අට්ඨ මිච්ඡත්තධම්මා **මිච්ඡාමග්ගො**. තෙනෙව හි තදුභයපටිපක්ඛතං සන්ධාය **"සග්ගමොක්ඛමග්ගං ආවික්ඛන්තෙනා"**ති වුත්තං. සප්පිආදිසන්නිස්සයො පදීපො න තථා උජ්ජලො, යථා තෙලසන්නිස්සයොති **තෙලපජ්ජොතග්ගහණං. එතෙහි පරියායෙහීති** එතෙහි නිකුජ්ජිතුක්කුජ්ජනපටිච්ඡන්නවිවරණාදිඋපමොපමිතබ්බපකාරෙහි, **එතෙහි** වා යථාවුත්තෙහි සොළසාරම්මණපරිග්ගහඅසම්මොහවිහාරදිබ්බවිහාරවිභාවනපරියායෙහි විජ්ජාත්තයවිභාවනාපදෙසෙන අත්තනො සබ්බඤ්ඤුගුණවිභාවනපරියායෙහි ච. තෙනාහ **"අනෙකපරියායෙන ධම්මො පකාසිතො"**ති.

දෙසනානුමොදනාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පසන්නකාරවණ්ණනා

පසන්නකාරන්ති පසන්නෙහි කාතබ්බං සක්කාරං. **සරණන්ති** පටිසරණං. තෙනාහ **''පරායණ''**න්ති. පරායණභාවො ච අනත්ථනිසෙධනෙන අත්ථසම්පටිපාදනෙන ච හොතීති ආහ **''අසසස්ස තාතා හිතස්ස ච විධාතා''**ති. **අසස්සාති** දුක්ඛතොති වදන්ති, පාපතොති පන යුත්තං. නිස්සක්කෙ චෙතං සාමිවචනං. එත්ථ ච නායං ගමි-සද්දො නී-සද්දාදයො විය ද්විකම්මකො, තස්මා යථා ''අජං ගාමං නෙතී''ති වුච්චති, එවං ''ගොතමං සරණං ගච්ඡාමී''ති වත්තුං න සක්කා, ''සරණන්ති ගච්ඡාමී''ති පන වත්තබ්බං. ඉති-සද්දො චෙත්ථ ලුත්තනිද්දිට්ඨො, තස්ස චායමත්ථො – ගමනඤ්ච තදධිප්පායෙන භජනං, තථා ජානනං වාති දස්සෙන්තො **''ඉති ඉමිනා අධිප්පායෙනා''**තිආදිමාහ . තත්ථ **භජාමීතිආදීසු** පුරිමස්ස පුරිමස්ස පච්ඡිමං පච්ඡිමං අත්ථවචනං. **භජනං** වා සරණාධිප්පායෙන උපසඞ්කමනං, **සෙවනං** සන්තිකාවචරතා, **පයිරුපාසනං** වත්තපටිවත්තකරණෙන උපට්ඨානන්ති එවං සබ්බථාපි අනඤ්ඤසරණතංයෙව දීපෙති. **''ගච්ඡාමී''**ති පදස්ස කථං ''බුජ්ඣාමී''ති අයමත්ථො ලබ්භතීති ආහ **''යෙසඤ්හී''**තිආදි.

අධිගතමග්ගෙ, සච්ඡිකතනිරොධෙති පදද්වයෙනපි ඵලට්ඨා එව දස්සිතා, න මග්ගට්ඨාති තෙ දස්සෙන්තො **''යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජමානෙ චා''**ති ආහ. නනු ච කල්‍යාණපුථුජ්ජනොපි යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජතීති වුච්චතීති? කිඤ්චාපි වුච්චති, නිප්පරියායෙන පන මග්ගට්ඨා එව තථා වත්තබ්බා, න ඉතරෙ නියාමොක්කමනාභාවතො. තථා හි තෙ එව **''අපායෙසු අපතමානෙ ධාරෙතී''**ති වුත්තා. සම්මත්තනියාමොක්කමනෙන හි අපායවිනිමුත්තිසම්භවො. **අක්ඛායතීති** එත්ථ **ඉති**-සද්දො ආදිඅත්ථො, පකාරත්ථො වා. තෙන ''යාවතා, භික්ඛවෙ, ධම්මා සඞ්ඛතා වා අසඞ්ඛතා වා, විරාගො තෙසං අග්ගමක්ඛායතී''ති **සුත්තපදං** (අ. නි. 4.34; ඉතිවු. 90) සඞ්ගණ්හාති, **විත්ථාරොති** වා ඉමිනා. එත්ථ ච **අරියමග්ගො** නිය්‍යානිකතාය, **නිබ්බානං** තස්ස තදත්ථසිද්ධිහෙතුතායාති උභයමෙවෙත්ථ නිප්පරියායෙන ධම්මොති වුත්තො. නිබ්බානඤ්හි ආරම්මණපච්චයභූතං ලභිත්වා අරියමග්ගස්ස තදත්ථසිද්ධි, අරියඵලානං ''යස්මා තාය සද්ධාය අවූපසන්තායා''තිආදිවචනතො මග්ගෙන සමුච්ඡින්නානං කිලෙසානං පටිප්පස්සද්ධිපහානකිච්චතාය නිය්‍යානානුගුණතාය නිය්‍යානපරියොසානතාය ච. පරියත්තිධම්මස්ස පන නිය්‍යානධම්මසමධිගමහෙතුතායාති ඉමිනා පරියායෙන ධම්මභාවො ලබ්භති එව, ස්වායමත්ථො පාඨාරුළ්හො එවාති දස්සෙන්තො ''න කෙවල''න්තිආදිමාහ.

කාමරාගො භවරාගොති එවමාදිභෙදො සබ්බොපි රාගො විරජ්ජති පහීයති එතෙනාති **රාගවිරාගොති මග්ගො කථිතො.** එජාසඞ්ඛාතාය තණ්හාය අන්තොනිජ්ඣානලක්ඛණස්ස සොකස්ස ච තදුප්පත්තියං සබ්බසො පරික්ඛීණත්තා **අනෙජමසොකන්ති ඵලං කථිතං. අප්පටිකූලන්ති** අවිරොධදීපනතො කෙනචි අවිරුද්ධං, ඉට්ඨං පණීතන්ති වා අත්ථො. පගුණරූපෙන පවත්තිතත්තා, පකට්ඨගුණවිභාවනතො වා **පගුණං**. යථාහ ''විහිංසසඤ්ඤී පගුණං න භාසිං, ධම්මං පණීතං මනුජෙසු බ්‍රහ්මෙ''ති. සබ්බධම්මක්ඛන්ධා කථිතාති යොජනා.

දිට්ඨිසීලසඞ්ඝාතෙනාති ''යායං දිට්ඨි අරියා නිය්‍යානිකා නිය්‍යාති තක්කරස්ස සම්මා දුක්ඛක්ඛයාය, තථාරූපාය දිට්ඨියා දිට්ඨිසාමඤ්ඤගතො විහරතී''ති (දී. නි. 3.324, 356; ම. නි. 1.492; 3.54) එවං වුත්තාය දිට්ඨියා, ''යානි තානි සීලානි අඛණ්ඩානි අච්ඡිද්දානි අසබලානි අකම්මාසානි භුජිස්සානි විඤ්ඤුප්පසත්ථානි අපරාමට්ඨානි සමාධිසංවත්තනිකානි , තථාරූපෙහි සීලෙහි සීලසාමඤ්ඤගතො විහරතී''ති (දී. නි. 3.324; ම. නි. 1.492; 3.54; අ. නි. 6.12; පරි. 274) එවං වුත්තානං සීලානඤ්ච සංහතභාවෙන, දිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤෙනාති අත්ථො. **සංහතොති** ඝටිතො. අරියපුග්ගලා හි යත්ථ කත්ථචි දූරෙ ඨිතාපි අත්තනො ගුණසාමග්ගියා සංහතා එව. **අට්ඨ ච පුග්ගල ධම්මදසා තෙති** තෙ පුරිසයුගවසෙන චත්තාරොපි පුග්ගලවසෙන අට්ඨෙව අරියධම්මස්ස පච්චක්ඛදස්සාවිතාය ධම්මදසා. තීණි වත්ථූනි සරණන්ති ගමනෙන තික්ඛත්තුං ගමනෙන ච **තීණි සරණගමනානි. පවෙදෙසීති** අත්තනො හදයගතං වාචාය පවෙදෙසි.

පසන්නකාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සරණගමනකථාවණ්ණනා

සරණගමනස්ස විසයපභෙදඵලසංකිලෙසභෙදානං විය කත්තු ච විභාවනා තත්ථ කොසල්ලාය හොතීති **''සරණගමනෙසු කොසල්ලත්ථං සරණං...පෙ.... වෙදිතබ්බො''**ති වුත්තං තෙන විනා සරණගමනස්සෙව අසම්භවතො. කස්මා පනෙත්ථ වොදානං න ගහිතං, නනු වොදානවිභාවනාපි තත්ථ කොසල්ලාවහාති? සච්චමෙතං, තං පන සංකිලෙසග්ගහණෙනෙව අත්ථතො දීපිතං හොතීති න ගහිතං. යානි හි තෙසං සංකිලෙසකාරණානි අඤ්ඤාණාදීනි, තෙසං සබ්බෙන සබ්බං අනුප්පන්නානං අනුප්පාදනෙන, උප්පන්නානඤ්ච පහානෙන වොදානං හොතීති. හිංසත්ථස්ස සර-සද්දස්ස වසෙනෙතං පදං දට්ඨබ්බන්ති **''හිංසතීති සරණ''**න්ති වත්වා තං පන හිංසනං කෙසං, කථං, කස්ස වාති චොදනං සොධෙන්තො **''සරණගතාන''**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **භයන්ති** වට්ටභයං. **සන්තාසන්ති** චිත්තුත්‍රාසං. තෙනෙව චෙතසිකදුක්ඛස්ස ගහිතත්තා **දුක්ඛන්ති** ඉධ කායිකං දුක්ඛං. **දුග්ගතිපරිකිලෙසන්ති** දුග්ගතිපරියාපන්නං සබ්බං දුක්ඛං. තයිදං සබ්බං පරතො ඵලකථායං ආවි භවිස්සති. **එතන්ති** ''සරණ''න්ති පදං.

එවං අවිසෙසතො සරණසද්දස්ස අත්ථං දස්සෙත්වා ඉදානි විසෙසතො දස්සෙතුං **''අථ වා''**තිආදි වුත්තං. **හිතෙ පවත්තනෙනාති** ''සම්පන්නසීලා, භික්ඛවෙ, විහරථා''තිආදිනා (ම. නි. 1.64, 69) අත්ථෙ නියොජනෙන. **අහිතා ච නිවත්තනෙනාති** **''පාණාතිපාතස්ස ඛො පාපකො විපාකො පාපකං අභිසම්පරාය''**න්තිආදිනා ආදීනවදස්සනාදිමුඛෙන අනත්ථතො විනිවත්තනෙන. **භයං හිංසතීති** හිතාහිතෙසු අප්පවත්තිපවත්තිහෙතුකං බ්‍යසනං අප්පවත්තිකරණෙන

විනාසෙති . **භවකන්තාරා උත්තාරණෙන** මග්ගසඞ්ඛාතො ධම්මො, ඉතරො **අස්සාසදානෙන** සත්තානං භයං හිංසතීති යොජනා. **කාරානන්ති** දානවසෙන පූජාවසෙන ච උපනීතානං සක්කාරානං. **විපුලඵලපටිලාභකරණෙන** සත්තානං භයං හිංසති අනුත්තරදක්ඛිණෙය්‍යභාවතොති අධිප්පායො. **ඉමිනාපි පරියායෙනාති** ඉමිනාපි විභජිත්වා වුත්තෙන කාරණෙන.

“සම්මාසම්බුද්ධො භගවා, ස්වාක්ඛාතො ධම්මො, සුප්පටිපන්නො සඞ්ඝො”ති එවං පවත්තො තත්ථ රතනත්තයෙ පසාදො තප්පසාදො, තදෙව රතනත්තයං ගරු එතස්සාති තග්ගරු, තස්ස භාවො තග්ගරුතා, තප්පසාදො ච තග්ගරුතා ච **තප්පසාදතග්ගරුතා,** තාහි. විධුතදිට්ඨිවිචිකිච්ඡාසම්මොහඅස්සද්ධියාදිතාය **විහතකිලෙසො.** “තදෙව රතනත්තයං පරායණං ගති තාණං ලෙණ”න්ති එවං ආකාරෙන පවත්තියා **තප්පරායණතාකාරපවත්තො චිත්තුප්පාදො සරණගමනං** “සරණන්ති ගච්ඡති එතෙනා”ති. **තංසමඞ්ගීති** තෙන යථාවුත්තචිත්තුප්පාදෙන සමන්නාගතො. **එවං උපෙතීති** එවං භජති සෙවති පයිරුපාසති, එවං වා ජානාති බුජ්ඣතීති එවමත්ථො වෙදිතබ්බො. එත්ථ ච පසාදග්ගහණෙන ලොකියසරණගමනමාහ. තඤ්හි පසාදප්පධානං, න ඤාණප්පධානං. ගරුතාගහණෙන ලොකුත්තරං. අරියා හි රතනත්තයං ගුණාභිඤ්ඤාතාය පාසාණච්ඡත්තං විය ගරුං කත්වා පස්සන්ති, තස්මා තප්පසාදෙන වික්ඛම්භනවසෙන විහතකිලෙසො තග්ගරුතාය සමුච්ඡෙදවසෙනාති යොජෙතබ්බං. තප්පරායණතා පනෙත්ථ තග්ගතිකතාති තාය චතුබ්බිධම්පි වක්ඛමානං සරණගමනං ගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. අවිසෙසෙන වා පසාදගරුතා ජොතිතාති පසාදග්ගහණෙන අවෙච්චප්පසාදස්ස ඉතරස්ස ච ගහණං, තථා ගරුතාගහණෙනාති උභයෙනපි උභයං සරණගමනං යොජෙතබ්බං.

මග්ගක්ඛණෙ ඉජ්ඣතීති යොජනා. **නිබ්බානාරම්මණං හුත්වාති** එතෙන අත්ථතො චතුසච්චාධිගමොයෙව ලොකුත්තරං සරණගමනන්ති දස්සෙති. තත්ථ හි නිබ්බානධම්මො සච්ඡිකිරියාභිසමයවසෙන, මග්ගධම්මො භාවනාභිසමයවසෙන පටිවිජ්ඣියමානොයෙව සරණගමනත්තං සාධෙති, බුද්ධගුණා පන සාවකගොචරභූතා පරිඤ්ඤාභිසමයවසෙන, තථා අරියසඞ්ඝගුණා. තෙනාහ **“කිච්චතො සකලෙපි රතනත්තයෙ ඉජ්ඣතී”**ති, ඉජ්ඣන්තඤ්ච සහෙව ඉජ්ඣති, න ලොකියං විය පටිපාටියා අසම්මොහපටිවෙධෙන පටිවිද්ධත්තාති අධිප්පායො. යෙ පන වදන්ති “න සරණගමනං නිබ්බානාරම්මණං හුත්වා පවත්තති, මග්ගස්ස අධිගතත්තා පන අධිගතමෙව හොති එකච්චානං තෙවිජ්ජාදීනං ලොකියවිජ්ජාදයො වියා”ති, තෙසං ලොකියමෙව සරණගමනං සියා, න ලොකුත්තරං, තඤ්ච අයුත්තං දුවිධස්සපි ඉච්ඡිතබ්බත්තා. **තන්ති** ලොකියසරණගමනං. **සද්ධාපටිලාභො** “සම්මාසම්බුද්ධො භගවා”තිආදිනා. **සද්ධාමූලිකාති** යථාවුත්තසද්ධාපුබ්බඞ්ගමා **සම්මාදිට්ඨී** බුද්ධසුබුද්ධතං ධම්මසුධම්මතං සඞ්ඝසුප්පටිපත්තිඤ්ච ලොකියාවබොධවසෙනෙව සම්මා ඤායෙන දස්සනතො. “සද්ධාමූලිකා සම්මාදිට්ඨී”ති එතෙන සද්ධූපනිස්සයා යථාවුත්තලක්ඛණා පඤ්ඤා ලොකියසරණගමනන්ති දස්සෙති. තෙනාහ **“දිට්ඨිජුකම්මන්ති වුච්චතී”**ති “දිට්ඨි එව අත්තනො පච්චයෙහි උජුං කරීයතී”ති කත්වා. දිට්ඨි වා උජුං කරීයති එතෙනාති **දිට්ඨිජුකම්මං,** තථා පවත්තො චිත්තුප්පාදො . එවඤ්ච කත්වා “තප්පරායණතාකාරපවත්තො චිත්තුප්පාදො”ති ඉදඤ්ච වචනං සමත්ථිතං හොති. සද්ධාපුබ්බඞ්ගමසම්මාදිට්ඨිග්ගහණං පන චිත්තුප්පාදස්ස තප්පධානතායාති දට්ඨබ්බං. “සද්ධාපටිලාභො”ති ඉමිනා මාතාදීහි උස්සාහිතදාරකාදීනං විය ඤාණවිප්පයුත්තසරණගමනං දස්සෙති, “සම්මාදිට්ඨී”ති ඉමිනා ඤාණසම්පයුත්තසරණගමනං.

තයිදං ලොකියං සරණගමනං. **අත්තා** සන්නියාතීයති අප්පීයති පරිච්චජීයති එතෙනාති **අත්තසන්නියාතනං,** යථාවුත්තං දිට්ඨිජුකම්මං. තං රතනත්තයං පරායණං පටිසරණං එතස්සාති තප්පරායණො, පුග්ගලො, චිත්තුප්පාදො වා, තස්ස භාවො **තප්පරායණතා,** යථාවුත්තදිට්ඨිජුකම්මමෙව. සරණන්ති අධිප්පායෙන සිස්සභාවං අන්තෙවාසිකභාවං උපගච්ඡති එතෙනාති **සිස්සභාවූපගමනං.** සරණගමනාධිප්පායෙනෙව පණිපතති එතෙනාති **පණිපාතො.** සබ්බත්ථ යථාවුත්තදිට්ඨිජුකම්මවසෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. **අත්තපරිච්චජනන්ති** සංසාරදුක්ඛනිත්ථරණත්ථං අත්තනො අත්තභාවස්ස පරිච්චජනං. එස නයො සෙසෙසුපි. **බුද්ධාදීනංයෙවාති** අවධාරණං ඉතරෙසුපි සරණගමනවිසෙසෙසු යථාරහං වත්තබ්බං. එවඤ්හි තදඤ්ඤනිවත්තනං කතං හොති.

එවං අත්තසන්නියාතනාදීනි එකෙන පකාරෙන දස්සෙත්වා ඉදානි අපරෙහිපි පකාරෙහි දස්සෙතුං **“අපිචා”**තිආදි ආරද්ධං. තෙන පරියායන්තරෙහිපි අත්තසන්නියාතනාදි කතමෙව හොති අත්ථස්ස අභින්නත්තාති දස්සෙති. **ආළවකාදීනන්ති ආදි**-සද්දෙන සාතාගිරිහෙමවතාදීනං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. නනු චෙතෙ ආළවකාදයො මග්ගෙනෙව ආගතසරණගමනා, කථං තෙසං තප්පරායණතාසරණගමනං වුත්තන්ති? මග්ගෙනාගතසරණගමනෙහිපි “සො අහං විචරිස්සාමි ගාමා ගාම”න්තිආදිනා (සං. නි. 1.246) තෙහි තප්පරායණතාකාරස්ස පවෙදිතත්තා තථා වුත්තං.

ඤාති...පෙ.... වසෙනාති එත්ථ ඤාතිවසෙන භයවසෙන ආචරියවසෙන දක්ඛිණෙය්‍යවසෙනාති පච්චෙකං “වසෙනා”ති පදං යොජෙතබ්බං. තත්ථ **ඤාතිවසෙනාති** ඤාතිභාවවසෙන. එවං සෙසෙසුපි. **දක්ඛිණෙය්‍යපණිපාතෙනාති** දක්ඛිණෙය්‍යතාහෙතුකෙන පණිපාතෙන. **ඉතරෙහීති** ඤාතිභාවාදිවසප්පවත්තෙහි තීහි පණිපාතෙහි. **ඉතරෙහීති**ආදිනා සඞ්ඛෙපතො වුත්තමත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙතුං **“තස්මා”**තිආදි වුත්තං. **වන්දතීති** පණිපාතස්ස ලක්ඛණවචනං. **එවරූපන්ති** දිට්ඨධම්මිකං සන්ධාය වදති. සම්පරායිකඤ්හි නියානිකං වා අනුසාසනං පච්චාසීසන්තො දක්ඛිණෙය්‍යපණිපාතමෙව කරොතීති අධිප්පායො. **සරණගමනප්පභෙදොති** සරණගමනවිභාගො.

අරියමග්ගොයෙව ලොකුත්තරසරණගමනන්ති ආහ **“චත්තාරි සාමඤ්ඤඵලානි විපාකඵල”**න්ති. **සබ්බදුක්ඛක්ඛයොති** සකලස්ස වට්ටදුක්ඛස්ස අනුප්පාදනිරොධො. **එතන්ති** “චත්තාරි අරියසච්චානි, සම්මප්පඤ්ඤාය

පස්සතී''ති (ධ. ප. 190) එවං වුත්තං අරියසච්චදස්සනං.

නිච්චතො අනුපගමනාදිවසෙනාති නිච්චන්ති අග්ගහණාදිවසෙන. **අට්ඨානන්ති** හෙතුපටික්ඛෙපො. **අනවකාසොති** පච්චයපටික්ඛෙපො. උභයෙනපි කාරණමෙව පටික්ඛිපති. **යන්ති** යෙන කාරණෙන. **දිට්ඨිසම්පන්නොති** මග්ගදිට්ඨියා සම්පන්නො සොතාපන්නො. **කඤ්චි සඞ්ඛාරන්ති** චතුභූමකෙසු සඞ්ඛතසඞ්ඛාරෙසු එකසඞ්ඛාරම්පි. **නිච්චතො උපගච්ඡෙය්‍යාති** ''නිච්චො''ති ගණ්හෙය්‍ය. **සුඛතො උපගච්ඡෙය්‍යාති** ''එකන්තසුඛී අත්තා හොති අරොගො පරං මරණා''ති (දී. නි. 1.76) එවං අත්තදිට්ඨිවසෙන සුඛතො ගාහං සන්ධායෙතං වුත්තං. දිට්ඨිවිප්පයුත්තචිත්තෙන පන අරියසාවකො පරිළාහවූපසමනත්ථං මත්තහත්ථිපරිත්තාසිතො විය චොක්ඛබ්‍රාහ්මණො උක්කාරභූමිං කඤ්චි සඞ්ඛාරං සුඛතො උපගච්ඡති. අත්තවාරෙ කසිණාදිපඤ්ඤත්තිසඞ්ගහණත්ථං ''සඞ්ඛාර''න්ති අවත්වා **''කඤ්චි ධම්ම''**න්ති වුත්තං. ඉමෙසුපි වාරෙසු චතුභූමකවසෙනෙව පරිච්ඡෙදො වෙදිතබ්බො තෙභූමකවසෙනෙව වා. යං යඤ්හි පුථුජ්ජනො ගාහවසෙන ගණ්හාති, තතො තතො අරියසාවකො ගාහං විනිවෙඨෙති. **මාතරන්තිආදීසු** ජනිකා මාතා, ජනකො පිතා, මනුස්සභූතො ඛීණාසවො **අරහාති** අධිප්පෙතො. කිං පන අරියසාවකො අඤ්ඤං ජීවිතා වොරොපෙය්‍යාති? එතම්පි අට්ඨානං, පුථුජ්ජනභාවස්ස පන මහාසාවජ්ජභාවදස්සනත්ථං අරියසාවකස්ස ඵලදීපනත්ථඤ්චෙවං වුත්තං. **දුට්ඨචිත්තො** වධකචිත්තෙන පදුට්ඨචිත්තො. **ලොහිතං උප්පාදෙය්‍යාති** ජීවමානකසරීරෙ ඛුද්දකමක්ඛිකාය පිවනමත්තම්පි ලොහිතං උප්පාදෙය්‍ය. **සඞ්ඝං භින්දෙය්‍යාති** සමානසංවාසකං සමානසීමායං ඨිතං සඞ්ඝං 'කම්මෙන උද්දෙසෙන වොහරන්තො අනුස්සාවනෙන සලාකග්ගාහෙනා''ති (පරි. 458) එවං වුත්තෙහි පඤ්චහි කාරණෙහි භින්දෙය්‍ය . **අඤ්ඤං සත්ථාරන්ති** අඤ්ඤං තිත්ථකරං ''අයං මෙ සත්ථා''ති එවං ගණ්හෙය්‍යාති **නෙතං ඨානං විජ්ජතීති** අත්ථො.

න තෙ ගමිස්සන්ති අපායභූමින්ති තෙ බුද්ධං සරණං ගතා තන්නිමිත්තං අපායභූමිං න ගමිස්සන්ති, **දෙවකායං** පන **පරිපූරෙස්සන්තීති** අත්ථො.

දසහි ඨානෙහීති දසහි කාරණෙහි. **අධිග්ගණ්හන්තීති** අධිභවන්ති. **වෙලාමසුත්තාදිවසෙනාපීති** එත්ථ ''චතුරාසීතිසහස්සසඞ්ඛානං සුවණ්ණපාතිරූපියපාතිකංසපාතීනං යථාක්කමං රූපියසුවණ්ණහිරඤ්ඤපූරානං කරීසස්ස චතුත්ථභාගප්පමාණානං සබ්බාලඞ්කාරපටිමණ්ඩිතානං චතුරාසීතියා හත්ථිසහස්සානං චතුරාසීතියා අස්සසහස්සානං චතුරාසීතියා රථසහස්සානං චතුරාසීතියා ධෙනුසහස්සානං චතුරාසීතියා කඤ්ඤාසහස්සානං චතුරාසීතියා පල්ලඞ්කසහස්සානං චතුරාසීතියා වත්ථකොටිසහස්සානං අපරිමාණස්ස ච ඛජ්ජභොජ්ජාදිභෙදස්ස ආහාරස්ස පරිච්චජනවසෙන සත්තමාසාධිකානි සත්ත සංවච්ඡරානි නිරන්තරං පවත්තවෙලාමමහාදානතො එකස්ස සොතාපන්නස්ස දින්නදානං මහප්ඵලතරං, තතො සතං සොතාපන්නානං දින්නදානතො එකස්ස සකදාගාමිස්ස, තතො එකස්ස අනාගාමිස්ස, තතො එකස්ස අරහතො, තතො එකස්ස පච්චෙකබුද්ධස්ස, තතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස, තතො බුද්ධප්පමුඛස්ස සඞ්ඝස්ස දින්නදානං මහප්ඵලතරං, තතො චාතුද්දිසං සඞ්ඝං උද්දිස්ස විහාරකරණං, තතො සරණගමනං මහප්ඵලතර''න්ති ඉමමත්ථං දීපෙන්තස්ස වෙලාමසුත්තස්ස (අ. නි. 9.20) වසෙන. වුත්තඤ්හෙතං ''යං ගහපති, වෙලාමො බ්‍රාහ්මණො දානං අදාසි මහාදානං, යො එකං දිට්ඨිසම්පන්නං භොජෙය්‍ය, ඉදං තතො මහප්ඵලතර''න්තිආදි (අ. නි. 9.20). **වෙලාමසුත්තාදීති ආදි**-සද්දෙන අග්ගප්පසාදසුත්තාදීනං (අ. නි. 4.34; ඉතිවු. 90) සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො.

අඤ්ඤාණං වත්ථුත්තයස්ස ගුණානං අජානනං තත්ථ සම්මොහො, ''බුද්ධො නු ඛො, න නු ඛො බුද්ධො''තිආදිනා විචිකිච්ඡා **සංසයො, මිච්ඡාඤාණං** තස්ස ගුණානං අගුණභාවපරිකප්පනෙන විපරීතග්ගාහො. **ආදි**-සද්දෙන අනාදරාගාරවාදීනං සඞ්ගහො. **න මහාජුතිකන්ති** න උජ්ජලං, අපරිසුද්ධං අපරියොදාතන්ති අත්ථො. **න මහාවිප්ඵාරන්ති** අනුළාරං. **සාවජ්ජොති** දිට්ඨිතණ්හාදිවසෙන සදොසො. ලොකියං සරණගමනං සික්ඛාසමාදානං විය අග්ගහිතකාලපරිච්ඡෙදං ජීවිතපරියන්තමෙව හොති, තස්මා තස්ස ඛන්ධභෙදෙන භෙදොති ආහ **''අනවජ්ජො කාලකිරියාය''**ති. **සොති** අනවජ්ජො සරණගමනභෙදො. සතිපි අනවජ්ජත්තෙ ඉට්ඨඵලොපි න හොතීති ආහ **''අඵලො''**ති.

සරණගමනකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

උපාසකවිධිකථාවණ්ණනා

කො උපාසකොති සරූපපුච්ඡා, තස්මා කිංලක්ඛණො උපාසකොති වුත්තං හොති. **කස්මාති** හෙතුපුච්ඡා. තෙන කෙන පවත්තිනිමිත්තෙන උපාසකසද්දො තස්මිං පුග්ගලෙ නිරුළ්හොති දස්සෙති. **කිමස්ස සීලන්ති** කීදිසං අස්ස උපාසකස්ස සීලං, කිත්තකෙන සීලෙනායං සීලසම්පන්නො නාම හොතීති අත්ථො. **කො ආජීවොති** කො අස්ස සම්මාආජීවො, සො පන මිච්ඡාජීවස්ස පරිවජ්ජනෙන හොතීති සොපි විභජීයතීති. **කා විපත්තීති** කා අස්ස සීලස්ස, ආජීවස්ස වා විපත්ති. අනන්තරස්ස හි විධි වා පටිසෙධො වා. **කා සම්පත්තීති** එත්ථාපි එසෙව නයො.

යො කොචීති ඛත්තියාදීසු යො කොචි. තෙන සරණගමනමෙවෙත්ථ කාරණං, න ජාතිආදිවිසෙසොති දස්සෙති. **උපාසනතොති** තෙනෙව සරණගමනෙන තත්ථ ච සක්කච්චකාරිතාය ආදරගාරවබහුමානාදියොගෙන පයිරුපාසනතො.

වෙරමණියොති වෙරං වුච්චති පාණාතිපාතාදිදුස්සීල්‍යං, තස්ස මණනතො හනනතො විනාසනතො වෙරමණියො, පඤ්ච විරතියො විරතිප්පධානත්තා තස්ස සීලස්ස. තෙනෙවාහ තත්ථ තත්ථ **"පටිවිරතො හොතී"**ති.

මිච්ඡාවණිජ්ජාති න සම්මාවණිජ්ජා අයුත්තවණිජ්ජා අසාරුප්පවණිජ්ජා. **පහායාති** අකරණෙනෙව පජහිත්වා. **ධම්මෙනාති** ධම්මතො අනපෙතෙන. තෙන අඤ්ඤම්පි අධම්මිකං ජීවිකං පටික්ඛිපති. **සමෙනාති** අවිසමෙන. තෙන කායවිසමාදිදුච්චරිතං වජ්ජෙත්වා කායසමාදිනා සුචරිතෙන ජීවනං දස්සෙති. **සත්ථවණිජ්ජාති** ආවුධභණ්ඩං කත්වා වා කාරෙත්වා වා යථාකතං වා පටිලභිත්වා තස්ස වික්කයො. **සත්තවණිජ්ජාති** මනුස්සවික්කයො . **මංසවණිජ්ජාති** සූනකාරාදයො විය මිගසූකරාදිකෙ පොසෙත්වා මංසං සම්පාදෙත්වා වික්කයො. **මජ්ජවණිජ්ජාති** යං කිඤ්චි මජ්ජං යොජෙත්වා තස්ස වික්කයො. **විසවණිජ්ජාති** විසං යොජෙත්වා, විසං ගහෙත්වා වා තස්ස වික්කයො. තත්ථ සත්ථවණිජ්ජා පරොපරොධනිමිත්තතාය අකරණීයා වුත්තා, සත්තවණිජ්ජා අභුජිස්සභාවකරණතො, මංසවිසවණිජ්ජා වධහෙතුතො, මජ්ජවණිජ්ජා පමාදට්ඨානතො.

තස්සෙවාති පඤ්චවෙරමණිලක්ඛණස්ස සීලස්ස චෙව පඤ්චමිච්ඡාවණිජ්ජාලක්ඛණස්ස ආජීවස්ස ච. **විපත්තීති** භෙදො පකොපො ච. **යායාති** යාය පටිපත්තියා. **චණ්ඩාලොති** උපාසකචණ්ඩාලො. **මලන්ති** උපාසකමලං. **පතිකිට්ඨොති** උපාසකනිහීනො. බුද්ධාදීසු කම්මකම්මඵලෙසු ච සද්ධාවිපරියායො අස්සද්ධියං මිච්ඡාධිමොක්ඛො. යථාවුත්තෙන අස්සද්ධියෙන සමන්නාගතො **අස්සද්ධො.** යථාවුත්ත සීලවිපත්ති ආජීවවිපත්තිවසෙන **දුස්සීලො.** ''ඉමිනා දිට්ඨාදිනා ඉදං නාම මඞ්ගලං භවිස්සතී''ති එවං බාලජනපරිකප්පිතකොතූහලසඞ්ඛාතෙන දිට්ඨසුතමුතමඞ්ගලෙන සමන්නාගතො **කොතූහලමඞ්ගලිකො. මඞ්ගලං පච්චෙතීති** දිට්ඨමඞ්ගලාදිභෙදං මඞ්ගලමෙව පත්තියායති. **නො කම්මන්ති** කම්මස්සකතං නො පත්තියායති. **ඉතො බහිද්ධාති** ඉතො සබ්බඤ්ඤුබුද්ධසාසනතො බහිද්ධා බාහිරකසමයෙ. **දක්ඛිණෙය්‍යං පරියෙසතීති** දුප්පටිපන්නං දක්ඛිණාරහසඤ්ඤී ගවෙසති. **පුබ්බකාරං කරොතීති** දානමානනාදිකං කුසලකිරියං පඨමං කරොති. එත්ථ ච දක්ඛිණෙය්‍යපරියෙසනපුබ්බකාරෙ එකං කත්වා පඤ්ච ධම්මා වෙදිතබ්බා.

විපත්තියං වුත්තවිපරියායෙන **සම්පත්ති** ඤාතබ්බා. අයං පන විසෙසො – චතුන්නම්පි පරිසානං රතිජනනට්ඨෙන උපාසකොව රතනං **උපාසකරතනං.** ගුණසොභාකිත්තිසද්දසුගන්ධතාහි උපාසකොව පදුමං **උපාසකපදුමං.** තථා **උපාසකපුණ්ඩරීකො.**

ආදිම්හීති ආදිඅත්ථෙ. **කොටියන්ති** පරියන්තකොටියං. **විහාරග්ගෙනාති** ඔවරකකොට්ඨාසෙන, ''ඉමස්මිං ගබ්භෙ වසන්තානං ඉදං නාම පනසඵලං පාපුණාතී''තිආදිනා තංතංවසනට්ඨානකොට්ඨාසෙනාති අත්ථො. **අජ්ජතන්ති** අජ්ජඉච්චෙව අත්ථො.

පාණෙහි උපෙතන්ති ඉමිනා තස්ස සරණගමනස්ස ආපාණකොටිකතං දස්සෙන්තො **"යාව මෙ ජීවිතං පවත්තතී"**තිආදිනා වත්වා පුන ජීවිතෙන තං වත්ථුත්තයං පටිපූජෙන්තො ''සරණගමනං රක්ඛාමී''ති උප්පන්නං තස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස අධිප්පායං විභාවෙන්තො **"අහඤ්හී"**තිආදිමාහ. **පාණෙහි උපෙතන්ති** හි යාව මෙ පාණා ධරන්ති, තාව සරණං උපෙතං, උපෙන්තො ච න වාචාමත්තෙන, න එකවාරං චිත්තුප්පාදනමත්තෙන, අථ ඛො පාණෙ පරිච්චජිත්වාපි යාවජීවං උපෙතන්ති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බොති.

උපාසකවිධිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

භයභෙරවසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

5. අනඞ්ගණසුත්තවණ්ණනා

57. ආයස්මා සාරිපුත්තොති එත්ථ **ඉති**-සද්දො ආදිඅත්ථො, එවමාදිකන්ති අත්ථො. තෙන ''භික්ඛූ ආමන්තෙසී''තිආදිකං සබ්බං සුත්තං සඞ්ගණ්හාති. තෙනාහ **"අනඞ්ගණසුත්ත"**න්ති. තස්ස කො නික්ඛෙපො? අත්තජ්ඣාසයො. පරෙහි අනජ්ඣිට්ඨොයෙව හි මහාථෙරො ඉමං දෙසනං ආරභි. කෙචි පනාහු ''එකච්චෙ භික්ඛූ සංකිලිට්ඨචිත්තෙ දිස්වා තෙසං චිත්තසංකිලෙසප්පහානාය චෙව එකච්චානං ආයතිං අනුප්පාදනාය ච අයං දෙසනා ආරද්ධා''ති. **එවං සබ්බසුත්තෙසූති** යථා එත්ථ අනඞ්ගණසුත්තෙ, එවං ඉතො පරෙසූති සබ්බෙසුපි සුත්තෙසු අනුත්තානඅපුබ්බපදවණ්ණනා එව කරීයති. තෙනාහ **"තස්මා"**තිආදි. **ගණනපරිච්ඡෙදොති** ගණනෙන පරිච්ඡින්දනං. ඉදඤ්හි අප්පරජක්ඛමහාරජක්ඛතාවසෙන දුවිධෙ සත්තෙ පච්චෙකං අත්ථඤ්ඤුතානත්ථඤ්ඤුතාවසෙන ද්විධා කත්වා ''චත්තාරො''ති අනවසෙසපරියාදානං. වජ්ජීපුත්තකාදයො විය පුග්ගලවාදීති න ගහෙතබ්බං ලොකසමඤ්ඤානුසාරෙන අත්ථං පටිවිජ්ඣිතුං සමත්ථානං වසෙන දෙසනාය ආරද්ධත්තා, අයඤ්ච දෙසනානයො සත්ථු නිස්සාය එවාති දස්සෙන්තො **"අයඤ්හී"**තිආදිමාහ.

සම්මුතිපරමත්ථදෙසනාකථාවණ්ණනා

තත්ථ (අ. නි. ටී. 1.1.170) සම්මුතියා දෙසනා **සම්මුතිදෙසනා,** පරමත්ථස්ස දෙසනා **පරමත්ථදෙසනා. තත්ථාති** සම්මුතිපරමත්ථදෙසනාසු, න සම්මුතිපරමත්ථෙසු. තෙනාහ **"එවරූපා සම්මුතිදෙසනා, එවරූපා පරමත්ථදෙසනා"**ති. තත්‍රිදං සම්මුතිපරමත්ථානං ලක්ඛණං – යස්මිං භින්නෙ, බුද්ධියා අවයවවිනිබ්භොගෙ වා කතෙ න තංසමඤ්ඤා, සා ඝටපටාදිප්පභෙදා සම්මුති, තබ්බිපරියායතො පරමත්ථො. න හි කක්ඛළඵුසනාදිසභාවෙ අයං නයො ලබ්භති, තත්ථ රූපාදිධම්මං සමූහසන්තානවසෙන පවත්තමානං උපාදාය පුග්ගලවොහාරොති ආහ **"පුග්ගලොති සම්මුතිදෙසනා"**ති. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. උප්පාදවයවන්තො සභාවධම්මො න නිච්චාති ආහ **"අනිච්චන්ති පරමත්ථදෙසනා"**ති. එස නයො සෙසපදෙසුපි. නනු ඛන්ධදෙසනාපි සම්මුතිදෙසනාව. ඛන්ධට්ඨො හි රාසට්ඨො, කොට්ඨාසට්ඨො වාති? සච්චමෙතං, අයං පන ඛන්ධසමඤ්ඤා ඵස්සාදීසු තජ්ජාපඤ්ඤත්ති විය පරමත්ථසන්නිස්සයා තස්ස ආසන්නතරා, පුග්ගලසමඤ්ඤාදයො විය න දූරෙති පරමත්ථසඞ්ගහතා වුත්තා, ඛන්ධසීසෙන වා තදුපාදානා සභාවධම්මා එව ගහිතා. නනු ච සභාවධම්මා සබ්බෙපි සම්මුතිමුඛෙනෙව දෙසනං ආරොහන්ති, න සමුඛෙනාති සබ්බාපි දෙසනා සම්මුතිදෙසනාව සියාති? නයිදමෙවං දෙසෙතබ්බධම්මවිභාගෙන දෙසනාවිභාගස්ස අධිප්පෙතත්තා, න ච සද්දො කෙනචි පවත්තිනිමිත්තෙන විනා අත්ථං පකාසෙතීති.

සම්මුතිවසෙන දෙසනං සුත්වාති "ඉධෙකච්චො පුග්ගලො අත්තන්තපො හොති අත්තපරිතාපානුයොගමනුයුත්තො"තිආදිනා (ම. නි. 2.413; පු. ප. 10.25 මාතිකා) සම්මුතිමුඛෙන පවත්තිතං දෙසනං සුතමයඤාණුප්පාදනවසෙන සුත්වා. **අත්ථං පටිවිජ්ඣිත්වාති** තදනුසාරෙන චතුසච්චසඞ්ඛාතං අත්ථං සහ විපස්සනාය මග්ගෙන පටිවිජ්ඣිත්වා. **මොහං පහායාති** තදෙකට්ඨෙහි කිලෙසෙහි සද්ධිං අනවසෙසං මොහං පජහිත්වා. **විසෙසන්ති** නිබ්බානසඞ්ඛාතං අරහත්තසඞ්ඛාතඤ්ච විසෙසං. **තෙසන්ති** තාදිසානං විනෙය්‍යානං. **පරමත්ථවසෙනාති** "පඤ්චිමානි, භික්ඛවෙ, ඉන්ද්‍රියානී"තිආදිනා (සං. නි. 5.472-474) පරමත්ථධම්මවසෙන. සෙසං අනන්තරනයෙ වුත්තසදිසමෙව. **තත්ථාති** තස්සං සම්මුතිවසෙන පරමත්ථවසෙන ච දෙසනායං. **දෙසභාසාකුසලොති** නානාදෙසභාසාසු කුසලො. **තිණ්ණං වෙදානන්ති** නිදස්සනමත්තං, තිණ්ණං වෙදානං සිප්පගන්ථානම්පීති අධිප්පායො සිප්පුග්ගහණඤ්හි පරතො වක්ඛති. සිප්පානි වා වෙදන්තොගධෙ කත්වා **"තිණ්ණං වෙදාන"**න්ති වුත්තං. **කථෙතබ්බභාවෙන ඨිතානි,** න කත්ථචි සන්නිහිතභාවෙනාති වෙදානම්පි කථෙතබ්බභාවෙනෙව අවට්ඨානං දීපෙන්තො "ගුය්හා තයී නිහිතා ගය්හතී"ති මිච්ඡාවාදං පටික්ඛිපති. නානාවිධා දෙසභාසා එතෙසන්ති **නානාදෙසභාසා.**

පරමො උත්තමො අත්ථො **පරමත්ථො,** ධම්මානං යථාභූතසභාවො. ලොකසඞ්කෙතමත්තසිද්ධා **සම්මුති.** යදි එවං කථං සම්මුතිකථාය සච්චතාතිආහ **"ලොකසම්මුතිකාරණා"**ති, ලොකසමඤ්ඤං නිස්සාය පවත්තනතො. ලොකසමඤ්ඤාය හි අභිනිවෙසෙන විනා ඤාපනා එකච්චස්ස සුතස්ස සාවනා විය න මුසා අනතිධාවිතබ්බතො තස්සා. තෙනාහ භගවා "ජනපදනිරුත්තිං නාභිනිවෙසෙය්‍ය, සමඤ්ඤං නාතිධාවෙය්‍යා"ති (ම. නි. 3.332). **ධම්මානන්ති** සභාවධම්මානං. **භූතකාරණාති** යථාභූතසභාවං නිස්සාය පවත්තනතො. **සම්මුතිං වොහරන්තස්සාති** "පුග්ගලො සත්තො"තිආදිනා ලොකසමඤ්ඤං කථෙන්තස්ස.

හිරොත්තප්පදීපනත්ථන්ති ලොකපාලනකිච්චෙ හිරොත්තප්පධම්මෙ කිච්චතො පකාසෙතුං. තෙසඤ්හි කිච්චං සත්තසන්තානෙයෙව පාකටං හොතීති පුග්ගලාධිට්ඨානාය කථාය තං වත්තබ්බං. එස නයො සෙසෙසුපි. යස්මිඤ්හි චිත්තුප්පාදෙ කම්මං උප්පන්නං, තංසන්තානෙ එව තස්ස ඵලස්ස උප්පත්ති **කම්මස්සකතා.** එවඤ්හි කතවිඤ්ඤාණනාසො අකතාගමො වා නත්ථීති සා පුග්ගලාධිට්ඨානාය එව කථාය දීපෙතබ්බා. තෙහි සත්තෙහි කාතබ්බා පුඤ්ඤාදිකිරියා **පච්චත්තපුරිසකාරොපි** සන්තානවසෙන නිප්ඵාදෙතබ්බතො පුග්ගලාධිට්ඨානාය එව කථාය දීපෙතබ්බො.

ආනන්තරියදීපනත්ථන්ති චුතිඅනන්තරං ඵලං අනන්තරං නාම, තස්මිං අනන්තරෙ නියුත්තානි, තන්නිබ්බත්තනෙන අනන්තරකරණසීලානි, අනන්තරපයොජනානි වාති **ආනන්තරියානි,** මාතුඝාතාදීනි, තෙසං දීපනත්ථං. තානිපි හි සන්තානවසෙන නිප්ඵාදෙතබ්බතො "මාතරං ජීවිතා වොරොපෙතී"තිආදිනා (පට්ඨා. 1.1.423) පුග්ගලාධිට්ඨානාය එව කථාය දීපෙතබ්බානි, තථා "සො මෙත්තාසහගතෙන චෙතසා එකං දිසං ඵරිත්වා විහරතී"තිආදිනා (දී. නි. 1.556; 3.308; ම. නි. 1.77; 2.309; 3.230; විභ. 642, 643) "සො අනෙකවිහිතං පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරති එකම්පි ජාති"න්තිආදිනා (දී. නි. 1.244, 245; ම. නි. 1.148, 384, 431; පාරා. 12) "අත්ථි දක්ඛිණා දායකතො විසුජ්ඣති, නො පටිග්ගාහකතො"තිආදිනා (ම. නි. 3.381) ච පවත්තා **බ්‍රහ්මවිහාරපුබ්බෙනිවාසදක්ඛිණාවිසුද්ධිකථා** පුග්ගලාධිට්ඨානාය එව කථාය දීපෙතබ්බා සත්තසන්තානවිසයත්තා. "අට්ඨ පුරිසපුග්ගලා (සං. නි. 1.249), න සමයවිමුත්තො පුග්ගලො"තිආදිනා (පු. ප. 1) ච පරමත්ථං කථෙන්තොපි ලොකසම්මුතියා අප්පහානත්ථං පුග්ගලකථං කථෙසි. එතෙන වුත්තාවසෙසාය කථාය පුග්ගලාධිට්ඨානභාවෙ පයොජනං සාමඤ්ඤවසෙන සඞ්ගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. කාමඤ්චෙතං සබ්බං අපරිඤ්ඤාතවත්ථුකානං වසෙන වුත්තං, පරිඤ්ඤාතවත්ථුකානම්පි පන එවං දෙසනා සුඛාවහා හොති.

මහාජනොති ලොකියමහාජනො. **න ජානාති** ඝනවිනිබ්භොගාභාවෙන ධම්මකිච්චස්ස අසල්ලක්ඛණෙන. තත්ථ "කිං නාමෙතං, කථං නාමෙත"න්ති සංසයපක්ඛන්දතාය **සම්මොහං ආපජ්ජති.** විරුද්ධාභිනිවෙසිතාය **පටිසත්තු හොති. ජානාති** චිරපරිචිතත්ථා වොහාරකථාය. තතො එව න **සම්මොහමාපජ්ජති,** න පටිසත්තු හොති.

නප්පජහන්ති වොහාරමුඛෙන පරමත්ථස්ස දීපනතො. සමඤ්ඤාගහණවසෙන ලොකෙන ඤායති සමඤ්ඤායති වොහරීයතීති ලොකසමඤ්ඤා, තාය **ලොකසමඤ්ඤාය.** තස්ස තස්ස අත්ථස්ස විභාවනෙ ලොකෙන නිච්ඡිතං, නියතං වා වුච්චති වොහරීයතීති ලොකනිරුත්ති, තස්සං **ලොකනිරුත්තියං.** තථා ලොකෙන අභිලපීයතීති ලොකසමඤ්ඤතාය ලොකාභිලාපො, තස්මිං **ලොකාභිලාපෙ ඨිතායෙව** අප්පහානතො. පුග්ගලවාදිනො විය **පරමත්ථවසෙන අග්ගහෙත්වා.**

සන්තොති එත්ථ **සන්තසද්දො** ''දීඝං සන්තස්ස යොජන''න්තිආදීසු (ධ. ප. 70) කිලන්තභාවෙ ආගතො, ''අයඤ්ච විතක්කො අයඤ්ච විචාරො සන්තා හොන්ති සමිතා''තිආදීසු (විභ. 576) නිරුද්ධභාවෙ ආගතො, ''අධිගතො ඛො ම්‍යායං ධම්මො ගම්භීරො දුද්දසො දුරනුබොධො සන්තො පණීතො''තිආදීසු (දී. නි. 2.67; ම. නි. 1.281; 2.337; සං. නි. 2.172; මහාව. 7) සන්තඤාණගොචරතාය, ''උපසන්තස්ස සදා සතිමතො''තිආදීසු (උදා. 27) කිලෙසවූපසමෙ, ''සන්තො හවෙ සබ්භි පවෙදයන්ති''තිආදීසු (ධ. ප. 15) සාධූසු, ''පඤ්චිමෙ, භික්ඛවෙ, මහාචොරා සන්තො සංවිජ්ජමානා''තිආදීසු (පාරා. 195) අත්ථිභාවෙ, ඉධාපි අත්ථිභාවෙයෙව. සො ච පුග්ගලසම්බන්ධෙන වුත්තත්තා ලොකසමඤ්ඤාවසෙනාති දස්සෙන්තො **''ලොකසඞ්කෙතවසෙන අත්ථී''**ති ආහ. **අත්ථීති** චෙතං නිපාතපදං දට්ඨබ්බං ''අත්ථි ඉමස්මිං කායෙ කෙසා''තිආදීසු (දී. නි. 2.373-374; ම. නි. 1.110; 3.154; අ. නි. 6.29; 10.60) විය. **සංවිජ්ජමානාති** පදස්ස අත්ථං දස්සෙන්තො **''උපලබ්භමානා''**ති ආහ. යඤ්හි සංවිජ්ජති, තං උපලබ්භතීති. අඞ්ගන්ති එතෙහි තංසමඞ්ගිපුග්ගලා නිහීනභාවං ගච්ඡන්තීති **අඞ්ගණානි,** රාගාදයො. අඤ්ජති මක්ඛෙතීති **අඞ්ගණං,** මලාදි. අඤ්ජෙති තත්ථ ඨිතං අභුන්දරතාය අභිබ්‍යඤ්ජෙතීති **අඞ්ගණං,** චිවටො භූමිපදෙසො. දොසාදීනං පවත්තිආකාරවිසෙසතාය නානප්පකාරා බහුලප්පවත්තියා **තිබ්බකිලෙසා. පාපකානන්ති** ලාමකානං. **අකුසලානන්ති** අකොසල්ලසම්භූතානං. **ඉච්ඡාවචරානන්ති** ඉච්ඡාවසෙන පවත්තානං. **සහ අඞ්ගණෙනාති** අඞ්ගණන්ති ලද්ධනාමෙන යථාවුත්තකිලෙසෙන සහ වත්තති.

අත්ථීතිපි න ජානාති තාදිසස්ස යොනිසොමනසිකාරස්ස අභාවා. යෙසං කිලෙසානං අත්ථිතා, තෙසං සප්පටිභයතා විසෙසතො ජානිතබ්බාති දස්සෙතුං **''ඉමෙ කිලෙසා නාමා''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **කක්ඛලාති** ඵරුසා. **වාළාති** කුරුරා. **න ගහිතබ්බාති** න උප්පාදෙතබ්බා. **යාථාවසරසතොති** යථාභූතසභාවතො. **එවඤ්චාති** ''ඉමෙ කිලෙසා නාමා''තිආදිනා වුත්තප්පකාරෙන. **යෙන වා තෙන වාති** නවකම්මෙසු වා පරියත්තිධුතඞ්ගාදීසු වා යෙන වා තෙන වා. **තත්‍රාති** නිද්ධාරණෙ භුම්මං. තං පන නිද්ධාරණං සඞ්ගණානඞ්ගණසමුදායතොති දස්සෙන්තො **''චතූසු පුග්ගලෙසූ''**ති වත්වා පුන තදෙකදෙසතො දස්සෙන්තො **''තෙසු වා ද්වීසු සාඞ්ගණෙසූ''**ති ආහ. තඤ්හි ද්වයං පඨමං හීනසෙට්ඨභාවෙන නිද්ධාරීයති පඨමං උද්දිට්ඨත්තා. නිද්ධාරණඤ්හි ක්වචි කුතොචි කෙනචි හොතීති.

58. කිඤ්චාපි අඤ්ඤත්ථ ''ජනකො හෙතු, පරිග්ගාහකො පච්චයො, අසාධාරණො හෙතු, සාධාරණො පච්චයො, සභාගො හෙතු, අසභාගො පච්චයො, පුබ්බකාලිකො හෙතු, සහප්පවත්තො පච්චයො''තිආදිනා හෙතුපච්චයා විභජ්ජ වුච්චන්ති, ඉධ පන ''චත්තාරො ඛො, භික්ඛවෙ, මහාභූතා හෙතු, චත්තාරො මහාභූතා පච්චයා රූපක්ඛන්ධස්ස පඤ්ඤාපනායා''තිආදීසු (ම. නි. 3.85) විය හෙතුපච්චයසද්දා සමානත්ථාති දස්සෙතුං **''උභයෙනපි කාරණමෙව පුච්ඡතී''**ති වුත්තං. තත්ථ **උභයෙනාති** හෙතුපච්චයවචනද්වයෙන. **පුච්ඡති** ආයස්මා මහාමොග්ගල්ලානො දෙසනං වඩ්ඪෙතුකාමො. **කිඤ්චාපීති** අනුජානනසම්භාවනත්ථෙ නිපාතො. කිං අනුජානාති? සමානෙපි ද්වින්නං සාඞ්ගණභාවෙ තස්සා පජානනාප්පජානනහෙතුකතං තෙසං සෙට්ඨහීනතං. කිං සම්භාවෙති? ථෙරස්ස විචිත්තපටිභානතාය නානාහෙතුපමාහි අලඞ්කත්වා යථාපුච්ඡිතස්ස අත්ථස්ස පාකටකරණං. තෙනාහ **''නප්පජානාතී''**තිආදි. **හෙතු චෙව පච්චයො ච** සෙට්ඨහීනභාවෙ. තථාඅක්ඛාතබ්බතාපි හි තෙසං තන්නිමිත්තා එවාති.

59. තන්ති තෙසං ද්වින්නං පුග්ගලානං හීනසෙට්ඨතාය කාරණං. ඔපම්මෙහි **පාකටතරං කත්වා දස්සෙතුං. එතන්ති** සුත්තෙ අනන්තරං වුච්චමානං වීරියාරම්භාභාවෙන අඞ්ගණස්ස අප්පහානං. තෙනාහ **''න ඡන්දං…පෙ…. සන්ධායාහා''**ති. **කත්තුකම්‍යතාඡන්දන්ති** කත්තුකම්‍යතාසඞ්ඛාතං අඞ්ගණස්ස පහාතුකම්‍යතාවසෙන උප්පජ්ජනකකුසලධම්මච්ඡන්දං. **න ජනෙස්සතීති** න උප්පාදෙස්සති. කුසලො වායාමො නාම ඡන්දතො බලවාති ආහ **''තතො බලවතරං වායාමං න කරිස්සතී''**ති, ඡන්දම්පි අනුප්පාදෙන්තො කථං තජ්ජං වායාමං කරිස්සතීති අධිප්පායො. **ථාමගතවීරියං** උස්සොළ්හීභාවප්පත්තං දළ්හං වීරියං. සාඞ්ගණග්ගහණෙනෙව අඞ්ගණානං කිලෙසවත්ථුතාය චිත්තස්ස සංකිලිට්ඨතාය සද්ධාය පුන සංකිලිට්ඨග්ගහණං සවිසෙසං කිලිට්ඨභාවවිභාවනන්ති ආහ **''සුට්ඨුතරං කිලිට්ඨචිත්තො''**ති. **මලිනචිත්තොතිආදීසුපි** ''තෙහියෙවා''ති ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. උක්ඛලිපුච්ඡනචොළකස්ස විය වසාපීතපිලොතිකා විය ච දුම්මොචනීයභාවෙන මලග්ගහණං **මලිනතා,** පීළනං හිංසනං අවිප්ඵාරිකතාකරණං **විබාධනං** දරථපරිළාහුප්පාදනෙන පරිදහනං උපතාපනං, **කාලන්ති** කාලනං, යථාගහිතස්ස අත්තභාවස්ස ඛෙපනං ආයුක්ඛයන්ති අත්ථො. **කරිස්සතීති** පවත්තෙස්සති, පාපුණිස්සතීති වුත්තං හොති. තථාභූතො ච පාණං වජිස්සති නාමාති ආහ **''මරිස්සතී''**ති.

සෙය්‍යථාපීති උපමානිදස්සනෙ නිපාතො. තදත්ථං දස්සෙන්තො **''යථා නාමා''**ති ආහ. **පංසුආදිනාති** ආදි-සද්දෙන ජල්ලාදීනං සඞ්ගහො, **සංසනාදීහීති ආදි**-සද්දෙන ඡාරිකාපරිමජ්ජනාදීනං සඞ්ගහොති. ''අභිරූපාය කඤ්ඤා දාතබ්බා''තිආදීසු විය අන්තරෙනපි අතිසයත්ථබොධකසද්දෙන අතිසයත්ථො ඤායතීති ආහ **''මලග්ගහිතතරාති වුත්තං හොතී''**ති. **පටිපුච්ඡාවචනන්ති** අනුමතිපුච්ඡාවිසෙසො. **එවං කරියමානාති** අපරිභොග-

අපරියොදපනරජොපථනික්ඛිපනෙහි කිලිට්ඨභාවං ආපාදියමානා. **ඔපම්මං සම්පටිපාදෙන්තොති** යථූපනීතං උපමං උපමෙය්‍යත්ථෙන සමං කත්වා පටිපාදෙන්තො, සංසන්දෙන්තොති අත්ථො. **සාඞ්ගණො පුග්ගලොති** සාඞ්ගණො තස්මිං අත්තභාවෙ අසුජ්ඣනකපුග්ගලො. ආපණාදිතො කුලඝරං ආනීතස්ස මලග්ගහිතකංසභාජනස්ස තත්ථ ලද්ධබ්බාය විසුද්ධියා අලාභතො යථා අනුක්කමෙන සංකිලිට්ඨතරභාවො, එවං සරතො නික්ඛන්තස්ස පුග්ගලස්ස පබ්බජ්ජාය ලද්ධබ්බාය විසුද්ධියා අලාභතො අනුක්කමෙන සංකිලිට්ඨතරභාවොති දස්සෙන්තො **"සංකිලිට්ඨකංසපාතියා"**තිආදිමාහ. සංකිලිට්ඨතරභාවො ච නාම පබ්බජිතස්ස ආජීවවිපත්තිවසෙන වා සියා ආචාරදිට්ඨිසීලවිපත්තීසු අඤ්ඤතරවසෙන වාති තං සබ්බං සඞ්ගහෙත්වා දස්සෙතුං **"තස්ස පුග්ගලස්සා"**තිආදි වුත්තං. පාචිත්තියවීතික්කමනග්ගහණෙන හි එකච්චදිට්ඨිවිපත්තියාපි සඞ්ගහො හොතීති. **එත්ථ ඨිතස්සාති** එතිස්සං ආජීවවිපත්තියං ඨිතස්ස. ඉමිනා නයෙන සෙසෙසුපි යථාරහං වත්තබ්බං. සබ්බපරිසසාධාරණා මහාථෙරස්ස දෙසනා, තස්මා ගහපතිවසෙනපි යොජෙතබ්බං. තත්ථ උක්කංසගතසංකිලිට්ඨතරභාවං දස්සෙන්තො **"මාතුඝාතාදිආනන්තරියකරණ"**න්ති ආහ. **අවිසොධෙත්වාති** යථා අත්තනො සීලෙ වා දිට්ඨියා වා විසුද්ධි හොති, එවං කිලෙසමලිනචිත්තසන්තානං අවිසොධෙත්වා.

හබ්බපුග්ගලොති උපනිස්සයාදිසම්පත්තියා තස්මිං අත්තභාවෙ විසුද්ධපුග්ගලො. **ආදිං කත්වාති** ඉමිනා ධොවනසංඝනාදීහි පරියොදපනං ආදිමන්තං කත්වා වදති. **සුද්ධට්ඨානං** යත්ථ වා න රජෙන ඔකිරීයති. **දණ්ඩකම්මං කත්වාති** "එත්තකා උදකා, වාලුකා වා ආනෙතබ්බා"ති දණ්ඩකම්මං කත්වා. **එත්ථ ඨිතස්සාති** පරිසුද්ධෙ සීලෙ ඨිතස්ස. සම්මාවත්තපටිපත්තිසීලෙහි සීලවිසුද්ධි දස්සිතා. වත්තපටිපත්තියාපි හි අඞ්ගණානං වික්ඛම්භනං සියා. තථා හිස්සා සංකිලිට්ඨකංසපාතියා පරිසුද්ධපරියොදාතභාවො උපමාභාවෙන වුත්තො. **පන්තසෙනාසනවාසො** කිලෙසවික්ඛම්භනං කිලෙසානං තදඞ්ගනිවාරණං. **සොතාපත්තිඵලාධිගමො...පෙ.... අරහත්තසච්ඡිකිරියාති** සත්තසුපි ඨානෙසු "පරිසුද්ධපරියොදාතභාවො විය"ති පදං ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. පබ්බජිතස්ස හි විසුද්ධි නාම හෙට්ඨිමන්තෙන සීලවිසුද්ධියා වා සියා කම්මට්ඨානානුයොගවසෙන විවෙකවාසෙන ඣානස්සාධිගමෙන වා විපස්සනාභාවනාය වා සාමඤ්ඤඵලාධිගමෙන වාති.

රාගට්ඨානියන්ති රාගුප්පත්තිහෙතුභූතං. විසභාගාරම්මණං සන්ධාය වදති **"ඉට්ඨාරම්මණ"**න්ති. **තස්මින්ති** ඉට්ඨාරම්මණෙ. **විපන්නස්සතීති** මුට්ඨස්සති. **තං නිමිත්තන්ති** සුභනිමිත්තං. **ආවජ්ජිස්සතීති** අයොනිසො ආවජ්ජිස්සති. **සයමෙව** අඤ්ඤෙන අවොමිස්සො. කුසලවාරපච්ඡින්දනමෙව චෙත්ථ **අනුද්ධංසනං** දට්ඨබ්බං. **සෙසන්ති** "සාඞ්ගණො සංකිලිට්ඨචිත්තො"තිආදි. **වුත්තනයානුසාරෙනාති** පඨමවාරෙ වුත්තනයානුසාරෙන. **සබ්බන්ති** මාතුඝාතාදිආනන්තරියකරණපරියොසානං සබ්බං උපමාසංසන්දනවචනං.

අතිචිරභාභාවතොති සතිසම්මොසාභාවතො, උපට්ඨිතස්සති භාවතොති අත්ථො. **සෙසන්ති** "සො අරාගො"තිආදි. "ධොවනසංඝනසණ්හඡාරිකාපරිමජ්ජනාදීහි"තිආදිනා **දුතියවාරානුසාරෙන.** "කො නු ඛො"තිආදි පුච්ඡාවසෙන ආගතං, ඉදං නිගමනවසෙනාති අයමෙව විසෙසො.

60. **අඞ්ගණන්ති** තත්ථ තත්ථ නාමතො එව විභාවිතං, න පන සභාවතො, පභෙදතො වාති සභාවාදිතො විභාවනං සන්ධායාහ **"නානප්පකාරතො පාකටං කාරාපෙතුකාමෙනා"**ති. **ඉච්ඡාය අවචරානන්ති** ඉච්ඡාවසෙන අවචරණානං. **ඔතිණ්ණානන්ති** චිත්තසන්තානං අනුපවිට්ඨානං. තෙ පන තත්ථ පච්චයවසෙන නිබ්බත්තත්තා පවත්තා නාම හොන්තීති ආහ **"පවත්තාන"න්ති. නානප්පකාරානන්ති** විසයභෙදෙන පවත්තිආකාරභෙදෙන ච නානාවිධානං. **යෙනකාරණෙන.** න කෙවලං ලාභත්ථිකතා එව, අථ ඛො පුඤ්ඤවන්තතා සක්කතගරුකතා ච එත්ථ කාරණභාවෙන ගහෙතබ්බාති දස්සෙන්තො **"පකතියාපි වා"**තිආදිමාහ. තෙන ලාභත්ථිකොපි න යො කොචි එවං චිත්තං උප්පාදෙති පුඤ්ඤවා සම්භාවනීයොති දස්සෙති. **ථෙරා** අවජ්ජපටිච්ඡාදනභයෙන **මජ්ඣිමානං ආරොචෙන්ති,** තථා මජ්ඣිමා **නවකානං,** නවකා පන අත්තනො නවකභාවෙන **විසාඛාදීනං ආරොචෙන්ති** "පස්සථ තුම්හාකං ථෙරස්ස කම්ම"න්ති. විසාඛාදයො නාම "ඊදිසස්ස සන්තිකෙ ඔවාදත්ථං තුම්හෙ ආගතා"ති **භික්ඛුනීනං ආරොචෙන්ති. න ච මං භික්ඛූ ජානෙය්‍යුන්ති** න ච වත මං භික්ඛූ ජානෙය්‍යුං, අහො වත මං භික්ඛූ න ජානෙය්‍යුන්ති යොජනා. **ඨානං ඛො පනෙතන්ති** එත්ථ **ඛො**-සද්දො අවධාරණත්ථො, **පන**-සද්දො වචනාලඞ්කාරොති ආහ **"අත්ථියෙවා"**ති. **පුබ්බෙ** ඉච්ඡුප්පාදවාරවණ්ණනාය **වුත්තනයෙන. ඉති**-සද්දො ඉධ ආසන්නකාරණත්ථොති තං දස්සෙන්තො **"ඉමිනා කාරණෙනා"**ති ආහ . **ඉදඤ්ච** කොපඅප්පච්චයානමෙව ගහණං. **තාදිසානන්ති** කොපඅප්පච්චයාධිභූතානන්ති අධිප්පායො.

අනුරහොති අනුරූපෙ රහසි. එවමෙව හි අත්ථං දස්සෙතුං **"විහාරපච්චන්තෙ"**තිආදි වුත්තං. **පුරිමසදිසමෙවාති** "ලාභත්ථිකො හී"තිආදිනා වුත්තෙන පුරිමෙන යොජනානයෙන සදිසමෙව.

චොදනාය පටිපුග්ගලභාවො, චොදනා ච ආපත්තියාති චුදිතකෙන චොදකස්ස සමානභාවො ආපත්තිආපන්නතායාති ආහ **"සමානොති සාපත්තිකො"**ති. සප්පටිපුග්ගලෙනෙවස්ස චොදනිච්ඡාය කාරණං විභාවෙතුං **"අය"**න්තිආදි වුත්තං. න චායං සාපත්තිකතාය එව සමානතං ඉච්ඡති, අථ ඛො අඤ්ඤථාපීති දස්සෙන්තො **"අපිචා"**තිආදිමාහ. අඤ්ඤෙන වා පටිපුග්ගලෙන **සප්පටිපුග්ගලො.** අයඤ්හි "සප්පටිපුග්ගලොව මං චොදෙය්‍යා"ති

ඉච්ඡති ''එවාහං තස්ස පටිපුග්ගලෙහි සද්ධිං එකජ්ඣාසයො හුත්වා තස්ස උපරි කිඤ්චි වත්තුං කාතුං වා ලභිස්සාමී''ති **මඤ්ඤමානො** . ඉමස්මිං පන පක්ඛෙ **නො අප්පටිපුග්ගලොති** නත්ථි එතස්ස පටිපුග්ගලොති **අප්පටිපුග්ගලොති** එවමත්ථො වෙදිතබ්බො.

''අහො වතා''ති ඉදං පදං දිස්සතීති සම්බන්ධො, ඉමස්ස පුග්ගලස්ස ඉච්ඡාචාරෙ ඨිතත්තා භික්ඛූනං ධම්මං දෙසෙය්‍යාති වචනතො **''තඤ්ච ඛො අනුමතිපුච්ඡාය''**ති වුත්තං. න හෙස ''සච්චං කිර ත්වං භික්ඛූ''තිආදිනා කිඤ්චි වීතික්කමං උද්දිස්ස භගවතා පුච්ඡිතබ්බතං ඉච්ඡති. **නො මග්ගං වා ඵලං වා විපස්සනං වා අන්තරං කත්වාති** මග්ගභාවනං වා ඵලසච්ඡිකිරියං වා සිඛාප්පත්තවිපස්සනානුයොගං වා නිරොධසමාපජ්ජනං වා ඣානසමාපජ්ජනමෙව වා අන්තරං කාරණං කත්වා භගවතා අත්තානං පටිපුච්ඡිතබ්බං නො ඉච්ඡති. **නිච්චං අනිච්චන්ති**ආදිනා අනුමතිග්ගහණවසෙන පුච්ඡිතබ්බං ඉච්ඡති, උත්තානමෙව කත්වා පුච්ඡිතබ්බං ඉච්ඡතීති අත්ථො. උපහරන්තෙ පස්සතීති සම්බන්ධො. අභබ්බට්ඨානභික්ඛුතාය **නිහරිස්සන්ති** සාසනතො.

තං සම්පත්තින්ති පරිවාරසම්පත්තිඤ්චෙව භික්ඛූහි කරියමානං සක්කාරගරුකාරසම්පත්තිඤ්ච. **ගහෙත්වා පරිභුඤ්ජන්ති** මයා සංවිභාගෙ කරියමානෙ. **සයමෙව පඤ්ඤායතී**ති සයමෙව ගන්ත්වා භික්ඛූනං පුරතො අත්තානං දස්සෙති, පුරතො වසන්තං පන භික්ඛු පුරක්ඛත්වා ගච්ඡන්තියෙවාති අධිප්පායො.

දක්ඛිණොදකන්ති අග්ගතො උපනීයමානං දක්ඛිණොදකං. යතො එව-කාරො, තතො අඤ්ඤත්ථ නියමො ඉච්ඡිතො. අවධාරණත්ථං වා එව-කාරග්ගහණන්ති කත්වා **අහමෙව ලභෙය්‍යන්ති** අහං ලභෙය්‍යමෙවාති එවමෙතං අවධාරණං දට්ඨබ්බන්ති අධිප්පායෙනාහ **''අහමෙව ලභෙය්‍යන්ති ඉච්ඡා නාතිමහාසාවජ්ජා''**ති, අඤ්ඤථා යථාරුතවසෙන අවධාරණෙ ගය්හමානෙ ''න අඤ්ඤෙ ලභෙය්‍යු''න්ති අයමෙවෙත්ථ අත්ථො සියාති. **පාසාදිකො හොතීති** ඉදං තස්ස අග්ගාසනාදිපච්චාසීසනාය කාරණදස්සනං.

අනුමොදනන්ති මඞ්ගලාමඞ්ගලෙසු අනුමොදනාවසෙන පවත්තෙතබ්බධම්මකථං. **ඛණ්ඩානුමොදනන්ති** අනුමොදනෙකදෙසං. ''පුබ්බෙ අනුමොදිතපුබ්බො අනුමොදතූ''ති අවත්වා **ථෙරෙන වුත්තමත්තෙයෙව**.

තාදිසෙසු ඨානෙසූති තාදිසෙසු පෙසලානං බහුස්සුතානං වසනට්ඨානෙසු. සබ්බම්පි රතිං පවත්තනතො **සබ්බරත්තිකානි. විනිච්ඡයකුසලානන්ති** අනෙකවිහිතෙසු කඞ්ඛට්ඨානියෙසු කඞ්ඛාවිනයනාය තං තං පඤ්හානං විනිච්ඡයෙ කුසලානං ඡෙකානං. තෙසු තෙසු ධම්මකථිකෙසු අජ්ඣිට්ඨෙසු වාරෙන ධම්මං කථෙන්තෙසු ''අයං බ්‍යත්තො''ති ධම්මජ්ඣෙසකෙන අජ්ඣිට්ඨත්තා **ඔකාසං අලභමානො.**

සක්කච්චඤ්ච කරෙය්‍යුන්ති භික්ඛූ යං මම අභිවාදනපච්චුට්ඨානඤ්ජලිකම්මසාමීචිකම්මාදිං කරොන්ති. තං ආදරෙනෙව කරෙය්‍යුං, යඤ්ච මෙ පරික්ඛාරජාතං පටියාදෙන්ති, තම්පි සුන්දරං සම්මදෙව අභිසඞ්ඛතං කරෙය්‍යුන්ති අත්ථො. **භාරියන්ති** පාසාණච්ඡත්තං විය ගරුකාතබ්බං. **එතං විධින්ති** එතං ''සක්කරෙය්‍යු''න්තිආදිනා වුත්තසක්කාරාදිවිධිං. **තෙනාති** තෙන කාරණෙන, බාහුසච්චාදිගුණවිසෙසවතො එව සක්කාරාදීනං අරහත්තාති අත්ථො. **එවරූපන්ති** ඊදිසං ''පියො ගරූ''තිආදිනා (අ. නි. 7.37) වුත්තප්පකාරං. **එවං කරෙය්‍යුන්ති** එවං ''සක්කරෙය්‍යු''න්තිආදිනා වුත්තප්පකාරං සක්කාරාදිං කරෙය්‍යුං. **එස නයොති** යොයං භික්ඛුවාරෙ වුත්තවිධි, එසෙව නයො. **ඉතො පරෙසු** භික්ඛුනිවාරාදීසු **වාරෙසු.**

අහමෙව ලාභී අස්සන්ති එත්ථාපි හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව අවධාරණං ගහෙතබ්බං. පිණ්ඩපාතස්ස පණීතතා උපසෙචනාදිවසෙනාති ආහ **''සප්පිතෙලමධුසක්ඛරාදිපූරිතාන''**න්ති . **මඤ්චපීඨාදීනන්ති** නිදස්සනමත්තං. උතුසප්පායානං නිවාතානං ඵස්සිතතලානං පිහිතද්වාරකවාළවාතපානාදීනම්පි පණීතසෙනාසනභාවතො. **ආදි-සද්දෙන** වා තෙසම්පි ගහණං දට්ඨබ්බං. **සබ්බත්ථාපීති** සබ්බෙසු තෙසු චතූසුපි පච්චයවාරෙසු.

61. කායකම්මං දිස්වාති ඉදං න කායකම්මං චක්ඛුවිඤ්ඤෙය්‍යං, කායකම්මුනා පන සහ පවත්තං ඔට්ඨපරිප්ඵන්දනං භාකුටිකරණං කායඞ්ගාදිදස්සනං කායකම්මදස්සනං විය හොතීති කත්වා වුත්තං. **වචීකම්මං සුත්වාති** එත්ථාපි එසෙව නයො, තස්මා කායවිකාරජනකා ධම්මා ''දිස්සන්තී''ති වුත්තා, වචීවිකාරජනකා ''සූයන්තී''ති. තතො එව ච තෙ **පච්චක්ඛකාලෙ** සම්මුඛකාලෙ **දිස්සන්ති** නාම. **තිරොක්ඛකාලෙ** අසම්මුඛකාලෙ **සූයන්ති** නාම. අනුරූපතො ගහණං **අනුග්ගහො. ආරඤ්ඤිකත්තන්ති** තස්ස භික්ඛුනො ධුතගුණත්තානුරූපතො ගණ්හාති. තෙනාහ **''ආරඤ්ඤිකත්තං අනුග්ගණ්හාතී''**ති. අරඤ්ඤෙ නිවාසො අස්සාති **ආරඤ්ඤිකො**. පන්තං පරියන්තං දූරතරං සෙනාසනං අස්සාති **පන්තසෙනාසනො**. තං පන අත්ථමත්තෙන දස්සෙන්තෙන **''පන්තසෙනාසනෙ වසතී''**ති වුත්තං. භික්ඛාසඞ්ඛාතානං පිණ්ඩානං පාතො පිණ්ඩපාතො, තං පිණ්ඩපාතං උඤ්ඡති ගවෙසතීති **පිණ්ඩපාතිකො**. පිණ්ඩාය පතිතුං චරිතුං වතමෙතස්සාති වා පිණ්ඩපාතී, සො එව **පිණ්ඩපාතිකො**. දානතො අවඛණ්ඩනතො අපෙතං අපදානං, සහ අපදානෙන සපදානං, අනවඛණ්ඩනං. අනුසරං චරණසීලො **සපදානචාරී**. උන්නතභාවෙන පංසුකූලං විය පංසුකූලං, පංසු විය වා කුච්ඡිතභාවං උලති ගච්ඡතීති පංසුකූලං, තස්ස ධාරණං ඉධ පංසුකූලං, තං සීලමස්සාති **පංසුකූලිකො**.

තීහි කාරණෙහි ලූඛං වෙදිතබ්බං අග්ඝඵස්සවණ්ණපරිහානිතො අපංසුකූලම්පි, කො පන වාදො පංසුකූලන්ති අධිප්පායො. **චූළදීඝසුත්තකෙනාති** චූළෙන ඔලම්බමානෙන දීඝසුත්තකෙන. **වණ්ණෙනාති** එත්ථ ඵස්සෙනපි පරිහායතීති වත්තබ්බං. තඤ්හි තත්ථ ඛරඵස්සම්පි හොතියෙවාති. කස්මා පන පාළියං ආරඤ්ඤිකාදිග්ගහණෙන චත්තාරොව ධුතඞ්ගා වුත්තාති? පධානත්තා, තග්ගහණෙනෙව ච ඉතො පරෙසම්පි සුඛපරිභොගතාය ගහණසම්භවතො. යො හි ආරඤ්ඤිකො පන්තසෙනාසනො, තස්ස අබ්භොකාසික-රුක්ඛමූලික-නෙසජ්ජික-යථාසන්ථතික-සොසානිකඞ්ගානි සුපරිපූරානි. යො ච පිණ්ඩපාතිකො සපදානචාරී ච, තස්ස පත්තපිණ්ඩිකඛලුපච්ඡාභත්තිකඑකාසනිකඞ්ගානි. යො පන පංසුකූලිකො, තස්ස තෙචීවරිකඞ්ගං සුපරිහරමෙවාති. පධානත්තා හි භගවතාපි ‘‘කදාහං නන්දං පස්සෙය්‍යං, ආරඤ්ඤං පංසුකූලික’’න්තිආදිනා (සං. නි. 2.242; නෙත්ති. 100) තත්ථ තත්ථ ආරඤ්ඤිකාදයො එව ගය්හන්ති. **එත්තකාති** පාළියං ආගතානං පරිච්ඡිජ්ජ ගහණමෙතං, න එත්තකා සබ්බෙපි එකස්ස එකංසතො සම්භවන්ති, නාපි එත්තකායෙව පාපධම්මා පහාතබ්බා. න හි මක්ඛපළාසාදීනං අප්පහීනභාවෙපි **සබ්‍රහ්මචාරී නෙව සක්කරොන්ති…පෙ…. න පූජෙන්තීති.**

තමත්ථන්ති ‘‘යස්ස කස්සචී’’තිආදිනා වුත්තමත්ථං. **උපමාය පාකටං කරොන්තොති** අන්වයතො බ්‍යතිරෙකතො ච උදාහරණෙන විභාවෙන්තො. **අහිකුණපාදීනං අතිපටිකූලජිගුච්ඡනීයතා** අතිවිය දුග්ගන්ධතාය. සා ච අහීනං තිබ්බකොපතාය, කුක්කුරමනුස්සානං ඔදනකුම්මාසූපචයතාය සරීරස්ස හොතීති වදන්ති. **ඉමෙසන්ති** අහිආදීනං. **වඩ්ඪෙත්වාති** උපරූපරි ඛිපනෙන රචිතං කත්වා. තං පන වඩ්ඪිතං තෙන ච භාජනං පූරිතං හොතීති ආහ **‘‘වඩ්ඪෙත්වා පරිපූරෙත්වා’’**ති. ජනස්ස දස්සනයොග්‍යං දස්සනීයං **ජඤ්ඤං,** තං පරමපරිසුද්ධං මනොහරඤ්ච හොතීති ආහ **‘‘චොක්ඛචොක්ඛ’’**න්ති. අභිනවනිවිට්ඨා මහාමාතා **වධුකා.** සා පන පුත්තලාභයොග්‍යතං උපාදාය මඞ්ගලවචනෙන ‘‘ජනී’’ති වුච්චති, තස්සා නියාමානං පණ්ණාකාරං ජනියා හරතීති **ජඤ්ඤං. උභයත්ථාති** අත්ථද්වයෙ. **පුනරුත්තන්ති** ආමෙඩිතවචනමාහ. න මනාපං එතස්සාති අමනාපො, තස්ස භාවො **අමනාපතා,** තථාපවත්තො චිත්තුප්පාදොති ආහ **‘‘අමනාපං ඉදන්ති…පෙ…. අධිවචන’’**න්ති. බුද්ධවෙසත්තා ලිඞ්ගස්ස **පරිසුද්ධකංසපාතිසදිසකා. කුණපරචනං විය** ඉච්ඡාචාරෙහි සන්තානස්ස හරිතභාවො. සො පන තෙසං අප්පහීනතායාති ආහ **‘‘ඉච්ඡාචාරානං අප්පහාන’’**න්ති.

62. ‘‘තෙන ගාමන්තවිහාරං අනුග්ගණ්හාතී’’ති වත්තබ්බෙ **‘‘ආරඤ්ඤිකත්ත’’**න්ති පන පොත්ථකෙ ලිඛිතං. න හි සුක්කපක්ඛෙ පාළියං ආරඤ්ඤිකග්ගහණං අත්ථි, සති ච ඉච්ඡාචාරප්පහානෙ ගාමන්තවිහාරො එකන්තෙන න පටික්ඛිපිතබ්බො, ඉච්ඡිතබ්බොව තාදිසානං උත්තරිමනුස්සධම්මපටිච්ඡාදනතො . තථා හි වක්ඛති **‘‘අප්පිච්ඡතාසමුට්ඨානෙහී’’**තිආදි. **සාලිවරභත්තරචනං විය ඉච්ඡාචාරප්පහානං** මනුඤ්ඤභාවතො තිත්තිහෙතුතො ච.

63. මං තන්ති ච උපයොගවචනං පටි-සද්දයොගෙන, අත්ථො පන සම්පදානමෙවාති ආහ **‘‘මය්හං තුය්හ’’**න්ති ච. **‘‘සමයෙ’’**ති භුම්මත්ථෙ ‘‘සමය’’න්ති උපයොගවචනං. ගිජ්ඣකූටපණ්ඩවඉසිගිලිවෙභාරවෙපුල්ලපබ්බතානං වසෙන **සමන්තතො ගිරිපරික්ඛෙපෙන. රාජගහෙති** සමීපත්ථෙ භුම්මවචනන්ති ආහ **‘‘තං නිස්සාය විහරාමී’’**ති.

පුරාණයානකාරපුත්තොති පුරාණෙ පබ්බජිතතො පුබ්බෙ යානකාරපුත්තො තථාපඤ්ඤාතො. **ජිම්හන්ති** ගොමුත්තකුටිලං. තෙනාහ **‘‘සප්පගතමග්ගසදිස’’**න්ති. **සොති** පණ්ඩුපුත්තො. **ඉතරොති** සමීති. **චින්තිතට්ඨානමෙවාති** චින්තිතචින්තිතට්ඨානමෙව තච්ඡති, තඤ්ච ඛො න තස්ස චිත්තානුසාරෙන, අථ ඛො අත්තනො සුත්තානුසාරෙන තච්ඡන්තො යානකාරපුත්තො. **චිත්තන්ති** අත්තනො චිත්තෙන මම චිත්තං ජානිත්වා විය.

‘‘න සද්ධාය පබ්බජිතො’’ති ඉමිනාව කම්මඵලසද්ධාය අභාවො තෙසං පකාසිතොති ආහ **‘‘අස්සද්ධාති බුද්ධධම්මසඞ්ඝෙසු සද්ධාවිරහිතා’’**ති. පබ්බජිතානං ජීවිකා අත්ථො එතෙසන්ති **ජීවිකත්ථා.** තෙනාහ **‘‘ඉණභයාදීහී’’**තිආදි. **කෙරාටිකං** වුච්චති සාඨෙය්‍යං. සඨානං ගුණවාණිජකානං කම්මං සාඨෙය්‍යන්ති ආහ **‘‘සාඨෙය්‍යඤ්හී’’**තිආදි. තුච්ඡසභාවෙන මානො නළො වියාති නළො, මානසඞ්ඛාතො උග්ගතො නළො එතෙසන්ති **උන්නළා.** තෙනාහ **‘‘උට්ඨිතතුච්ඡමානා’’**ති. ලහුකතාය වා **චපලා.** ඵරුසවචනතාය **ඛරවචනා.** තිරච්ඡානකථාබහුලතාය **නිරත්ථකවචනපලාපිනො. අසංවුතකම්මද්වාරාති** ඉදං කම්මද්වාරාදීනං අසංවුතභාවො උප්පත්තිද්වාරානං අසංවුතතාය එව හොතීති කත්වා වුත්තං. අථ වා **ඡසු ඉන්ද්‍රියෙසූති** නිමිත්තෙ භුම්මං, ඡසු ඉන්ද්‍රියෙසු නිමිත්තභූතෙසු අසංවුතකම්මද්වාරාති අත්ථො. **යා මත්තාති** භොජනෙ අයුත්තපරියෙසන-අයුත්තපටිග්ගහණ-අයුත්තපරිභොගෙ වජ්ජෙත්වා යුත්තපරියෙසන-යුත්තපටිග්ගහණ-යුත්තපරිභොගසඞ්ඛාතා යා මත්තා අප්පමත්තෙහි **ජානිතබ්බා.** තෙනාහ **‘‘යුත්තතා’’**ති. **ජාගරෙති** රත්තින්දිවං ආවරණීයෙහි ධම්මෙහි චිත්තපරිසොධනසඞ්ඛාතෙ ජාගරෙ. තෙසං ජාගරිතාය අධිසීලසික්ඛාය ගාරවරහිතානං ඉතරසික්ඛාසු පතිට්ඨා එව නත්ථීති දස්සෙන්තො **‘‘සික්ඛාපදෙසු බහුලගාරවා න හොන්තී’’**ති වත්වා තමෙව ගාරවාභාවං සරූපෙන විභාවෙන්තො **‘‘ආපත්තිවීතික්කමබහුලා’’**ති ආහ.

පකතියාපි සිද්ධාය රතනත්තයසද්ධාය කම්මඵලසද්ධාය ච **සද්ධා. පිවන්ති මඤ්ඤෙ** යථා තං ද්‍රවභූතං අමතං ලද්ධා. **සසන්ති මඤ්ඤෙ** යථා තං බහලපිණ්ඩිකසුධාභොජනං ලද්ධා. **අත්තමනවාචං නිච්ඡාරෙන්තා** ‘‘සාධු සාධූ’’ති. තමෙව පන සාධුකාරං හදයෙ ඨපෙත්වා **අබ්භනුමොදන්තා.** එත්ථ ච අත්තමනවාචානිච්ඡාරණං පිවනසදිසං කත්වා වුත්තං බහිද්ධාභාවතො, මනසා අබ්භනුමොදනං පන අබ්භන්තරභාවතො සසනසදිසං වුත්තං. සඞ්ඛාදනජ්ඣොහරණඤ්හි සසනන්ති. රස්සඤ්ච එකවචනං හොතීති ආහ **‘‘රස්සෙ සති සාරිපුත්තස්ස උපරි හොතී’’**ති.

දීසඤ්ච බහුවචනං හොතීති ආහ **“දීසෙ සති සබ්‍රහ්මචාරීන”**න්ති. ‘‘උපරි හොතී’’ති ආනෙත්වා සම්බන්ධො. **ආලසියබ්‍යසනාදීහීති** ආලසියෙන වා ඤාතිබ්‍යසනාදීහි වා. **“මහානාගාති වුච්චන්තී”**ති වත්වා තත්ථ කාරණං විභාවෙන්තො **“තත්‍රා”**තිආදිමාහ. තත්ථ ‘‘න ගච්ඡන්තීති නාගා, න ආගච්ඡන්තීති නාගා, න ආගුං කරොන්තීති නාගා’’ති යො විවිධො වචනත්ථො ඉච්ඡිතො, තං විචාරෙත්වා දස්සෙතුං **“ඡන්දාදීහී”**තිආදි වුත්තං, තං පන ඤෙය්‍යාවබොධාය වචනතො අප්පමත්තකාරණං.

සයමෙව **ආගුං න කරොති** සබ්බථා මග්ගෙන පහීනආගුත්තා. සො කාමයොගාදිකෙ **සබ්බසංයොගෙ** දසවිධසංයොජනප්පභෙදානි ච සබ්බබන්ධනානි **විසජ්ජ** ජහිත්වා **සබ්බත්ථ** යක්ඛාදීසු, සබ්බෙසු වා භවෙසු කෙනචි සඞ්ගෙන **න සජ්ජති** තීහි ච විමුත්තීහි **විමුත්තො,** තතො එව ඉට්ඨාදීසු තාදිභාවප්පත්තියා **තාදි,** සො වුත්තලක්ඛණෙන **තථත්තා** තංසභාවත්තා **නාගො පවුච්චතෙති** අත්ථො වෙදිතබ්බො. තෙනාහ **“එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො”**ති. **අඤ්ඤෙහි ඛීණාසවනාගෙහි** අග්ගසාවකත්තා ගුණවිසෙසයොගතො **පුජ්ජතරා ච පාසංසතරා ච. සමං අනුමොදිසුන්ති** අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස සුභාසිතතො සම්පටිච්ඡනෙන සමප්පවත්තමොදතාය සමං සදිසං අබ්භනුමොදිංසු. තං පන සමනුමොදනං **“තත්ථා”**තිආදිනා පාළිවසෙනෙව දස්සෙති.

සම්මුතිපරමත්ථදෙසනාකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අනඞ්ගණසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

6. ආකඞ්ඛෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා

64. **සම්පන්නන්ති** පරිපුණ්ණං, සමන්තතො පන්නං පත්තන්ති සම්පන්නං. තෙනාහ **“ඉදං පරිපුණ්ණසම්පන්නං නාමා”**ති. නන්ති ‘‘සුවා’’ති වුත්තං සුවගණං. **සම්පන්නොති** සම්මදෙව පන්නො ගතො උපගතො. තෙනාහ **“සමන්නාගතො”**ති. **සම්පන්නන්ති** සම්පත්තියුත්තං. සා පනෙත්ථ රසසම්පත්ති අධිප්පෙතා සාමඤ්ඤජොතනාය විසෙසෙ අවට්ඨානතො. තෙනාහ **“සෙය්‍යථාපි ඛුද්දමධුං අනෙළක”**න්ති, නිද්දොසන්ති අත්ථො. තෙන වුත්තං **“ඉදං මධුරසම්පන්නං නාමා”**ති. සීලස්ස අනවසෙසසමාදානෙන අඛණ්ඩාදිභාවාපත්තියා ච **පරිපුණ්ණසීලා**. සමාදානතො පට්ඨාය අච්ඡින්දනතො **සීලසමඞ්ගිනො**. සමාදානතො හි අච්චන්තවිරොධිධම්මානුප්පත්තියා සීලසමඞ්ගිතා වෙදිතබ්බා, චෙතනාදීනං පන සීලනලක්ඛණානං ධම්මානං පවත්තික්ඛණෙ වත්තබ්බමෙව නත්ථි. **විසුද්ධිමග්ගෙ** (විසුද්ධි. 1.9) **වුත්තා,** තස්මා තත්ථ වුත්තනයෙනෙව විත්ථාරකථා වෙදිතබ්බාති අධිප්පායො.

ඛෙත්තපාරිපූරීති නිස්සිතපාරිපූරියා නිස්සයපාරිපූරිමාහ නිස්සිතකම්මවිපත්තිසම්පත්තිවිසයත්තා යථා ‘‘මඤ්චා උක්කුට්ඨිං කරොන්තී’’ති. තථා හි ඛෙත්තෙන ඛණ්ඩපූතිආදිදොසො වුත්තො. **ඛෙත්තං ඛණ්ඩං හොතීති** අපරිපූරං හොති සස්සපාරිපූරියා අභාවතො. තෙනෙවාහ **“සස්සං න උට්ඨෙතී”**ති. පාදමත්තස්සපි අනෙකම්බණඵලනතො **මහප්ඵලං හොති**. කිසලයපලාලාදිබහුතාය **මහානිසංසං**. **එවමෙවන්ති** යථා ඛෙත්තං බීජං ඛණ්ඩාදිචතුදොසවසෙන අපරිපුණ්ණං හොති, තදභාවෙන ච පරිපුණ්ණං, එවං සීලං ඛණ්ඩාදිචතුදොසවසෙන අපරිපුණ්ණං හොති, තදභාවෙන ච පරිපුණ්ණන්ති, චතුදොසතදභාවසාමඤ්ඤමෙව නිදස්සනනිදස්සිතබ්බවිපත්තිසම්පත්තීසු දස්සෙති. **මහප්ඵලං හොති** විපාකඵලෙන. **මහානිසංසන්ති** විපුලානිසංසං. ස්වායං ආනිසංසො ඉධ පාළියං නානප්පකාරෙන විත්ථාරියති.

එත්තාවතා කිරාති (අ. නි. ටී. 2.2.37; අ. නි. ටී. 3.10.71-74) **කිර**-සද්දො අරුචිසූචනත්ථො. තෙනෙත්ථ ආචරියවාදස්ස අත්තනො අරුච්චනභාවං දීපෙති. **සම්පන්නසීලාති** අනාමට්ඨවිසෙසං සාමඤ්ඤතො සීලසඞ්ඛෙපෙන ගහිතං. තඤ්ච චතුබ්බිධන්ති ආචරියත්ථෙරො **“චතුපාරිසුද්ධිසීලං උද්දිසිත්වා”**ති ආහ. **තත්ථාති** චතුපාරිසුද්ධිසීලෙ. **ජෙට්ඨකසීලන්ති** (සං. නි. ටී. 3.5.412) පධානසීලං. **උභයත්ථාති** උද්දෙසනිද්දෙසෙ. ඉධ නිද්දෙසෙ විය උද්දෙසෙපි **පාතිමොක්ඛසංවරො භගවතා වුත්තො** ‘‘සම්පන්නසීලා’’ති වුත්තත්තාති අධිප්පායො . සීලග්ගහණඤ්හි පාළියං පාතිමොක්ඛසංවරවසෙන ආගතං. තෙනාහ **“පාතිමොක්ඛසංවරොයෙවා”**තිආදි. තත්ථ අවධාරණෙන ඉතරෙසං තිණ්ණං එකදෙසෙන පාතිමොක්ඛන්තොගධභාවං දීපෙති. තථා හි අනොලොකියොලොකනෙ ආජීවහෙතු ඡසික්ඛාපදවීතික්කමෙ ගිලානපච්චයස්ස අපච්චවෙක්ඛිතපරිභොගෙ ච ආපත්ති විහිතාති. **තීණීති** ඉන්ද්‍රියසංවරසීලාදීනි. **සීලන්ති වුත්තට්ඨානං නාම අත්ථීති** සීලපරියායෙන තෙසං කත්ථචි සුත්තෙ ගහිතට්ඨානං නාම කිං අත්ථි යථා පාතිමොක්ඛසංවරොති ආචරියස්ස සම්මුඛත්තා අපටික්ඛිපන්තොව උපචාරෙන පුච්ඡන්තො විය වදති. තෙනාහ **“අනනුජානන්තො”**ති. **ඡද්වාරරක්ඛාමත්තකමෙවාති** තස්ස සල්ලහුකභාවමාහ චිත්තාධිට්ඨානමත්තෙන පටිපාකතිකභාවාපත්තිතො. ඉතරද්වයෙපි එසෙව නයො. **පච්චයුප්පත්තිමත්තකන්ති** ඵලෙන හෙතුං දස්සෙති. උප්පාදනහෙතුකා හි පච්චයානං උප්පත්ති. **ඉදමත්ථන්ති** ඉදං පයොජනං ඉමස්ස පච්චයස්ස පරිභුඤ්ජනෙති අධිප්පායො. **නිප්පරියායෙනාති** ඉමිනා ඉන්ද්‍රියසංවරාදීනි තීණි පධානස්ස සීලස්ස පරිවාරවසෙන පවත්තියා පරියායසීලානි නාමාති දස්සෙති.

ඉදානි පාතිමොක්ඛසංවරස්සෙව පධානභාවං බ්‍යතිරෙකතො අන්වයතො ච උපමාය විභාවෙතුං **“යස්සා”**තිආදිමාහ. තත්ථ **සොති** පාතිමොක්ඛසංවරො. **සෙසානීති** ඉන්ද්‍රියසංවරාදීනි. **තස්සෙවාති** ‘‘සම්පන්නසීලා’’ති

එත්ථ යං සීලං වුත්තං, තස්සෙව. **සම්පන්නපාතිමොක්ඛා**ති එත්ථ පාතිමොක්ඛග්ගහණෙන **වෙවචනං වත්වා තං විත්ථාරෙත්වා…පෙ…. ආදිමාහ**. යථා අඤ්ඤථාපි ''ඉධ භික්ඛු සීලවා හොතී''ති (මහානි. 199) පුග්ගලාධිට්ඨානාය දෙසනාය උද්දිට්ඨං සීලං ''පාතිමොක්ඛසංවරසංවුතො විහරතී''ති (විභ. 508; මහානි. 199) නිද්දිට්ඨං.

පාතිමොක්ඛසංවරසංවුතාති යො නං පාති රක්ඛති, තං මොක්ඛෙති මොචෙති ආපායිකාදීහි දුක්ඛෙහීති ''පාතිමොක්ඛ''න්ති ලද්ධනාමෙන සික්ඛාපදසීලෙන පිහිතකායවචීද්වාරා. තෙ පන යස්මා එවංභූතා තෙන සමන්නාගතා නාම හොන්ති, තස්මා වුත්තං **''පාතිමොක්ඛසංවරෙන සමන්නාගතා''**ති.

අපරො නයො (උදා. අට්ඨ. 31; ඉතිවු. අට්ඨ. 97) – කිලෙසානං බලවභාවතො, පාපකිරියාය සුකරභාවතො, පුඤ්ඤකිරියාය ච දුක්කරභාවතො බහුක්ඛත්තුං අපායෙසු පතනසීලොති පාතී, පුථුජ්ජනො. අනිච්චතාය වා භවාදීසු කම්මවෙගක්ඛිත්තො ඝටීයන්තං විය අනවට්ඨානෙන පරිබ්භමනතො ගමනසීලොති පාතී, මරණවසෙන වා තම්හි තම්හි සත්තනිකායෙ අත්තභාවස්ස පාතනසීලොති පාතී, සත්තසන්තානො, චිත්තමෙව වා, තං පාතිං සංසාරදුක්ඛතො මොක්ඛෙතීති **පාතිමොක්ඛං**. චිත්තස්ස හි විමොක්ඛෙන සත්තො විමුත්තොති වුච්චති. වුත්තඤ්හි ''චිත්තවොදානා විසුජ්ඣන්තී''ති, ''අනුපාදාය ආසවෙහි චිත්තං විමුත්ත''න්ති (මහාව. 28) ච.

අථ වා අවිජ්ජාදිනා හෙතුනා සංසාරෙ පතති ගච්ඡති පවත්තතීති පාතී. ''අවිජ්ජානීවරණානං සත්තානං තණ්හාසංයොජනානං සන්ධාවතං සංසරත''න්ති (සං. නි. 2.125) හි වුත්තං. තස්ස පාතිනො සත්තස්ස තණ්හාදිසංකිලෙසත්තයතො මොක්ඛො එතෙනාති **පාතිමොක්ඛො**. ''කණ්ඨෙකාලො''තිආදීනං විය සමාසසිද්ධි වෙදිතබ්බා.

අථ වා පාතෙති විනිපාතෙති දුක්ඛෙති පාති, චිත්තං. වුත්තඤ්හි ''චිත්තෙන නීයති ලොකො, චිත්තෙන පරිකස්සතී''ති (සං. නි. 1.62). තස්ස පාතිනො මොක්ඛො එතෙනාති **පාතිමොක්ඛො**. පතති වා එතෙන අපායදුක්ඛෙ සංසාරදුක්ඛෙ චාති පාතී, තණ්හාදිසංකිලෙසො. වුත්තඤ්හි ''තණ්හා ජනෙති පුරිසං (සං. නි. 1.57), තණ්හාදුතියො පුරිසො''ති (ඉතිවු. 15, 105; අ. නි. 4.9) ච ආදි. තතො පාතිතො මොක්ඛොති **පාතිමොක්ඛො**.

අථ වා පතති එත්ථාති පාතී, ඡ අජ්ඣත්තිකබාහිරානි ආයතනානි. වුත්තඤ්හි ''ඡසු ලොකො සමුප්පන්නො, ඡසු කුබ්බති සන්ථව''න්ති (සං. නි. 1.70; සු. නි. 171). තතො අජ්ඣත්තිකබාහිරායතනසඞ්ඛාතතො පාතිතො මොක්ඛොති **පාතිමොක්ඛො**. අථ වා පාතො විනිපාතො අස්ස අත්ථීති පාතී, සංසාරො. තතො මොක්ඛොති **පාතිමොක්ඛො**. අථ වා සබ්බලොකාධිපතිභාවතො ධම්මිස්සරො භගවා ''පතී''ති වුච්චති, මුච්චති එතෙනාති මොක්ඛො, පතිනො මොක්ඛො තෙන පඤ්ඤත්තත්තාති පාතිමොක්ඛො . පාතිමොක්ඛො එව **පාතිමොක්ඛො**. සබ්බගුණානං වා මූලභාවතො උත්තමට්ඨෙන පති ච සො යථාවුත්තත්ථෙන මොක්ඛො චාති පාතිමොක්ඛො. පාතිමොක්ඛො එව **පාතිමොක්ඛො**. තථා හි වුත්තං ''පාතිමොක්ඛන්තිආදිමෙතං මුඛමෙතං පමුඛමෙත''න්ති (මහාව. 135) විත්ථාරො.

අථ වා **ප**-ඉති පකාරෙ, **අතී**ති අච්චන්තත්ථෙ නිපාතො, තස්මා පකාරෙහි අච්චන්තං මොක්ඛෙතීති **පාතිමොක්ඛො**. ඉදඤ්හි සීලං සයං තදඞ්ගවසෙන, සමාධිසහිතං පඤ්ඤාසහිතඤ්ච වික්ඛම්භනවසෙන, සමුච්ඡෙදවසෙන ච අච්චන්තං මොක්ඛෙති මොචෙතීති **පාතිමොක්ඛො**. පති පති මොක්ඛොති වා පාතිමොක්ඛො, තම්හා තම්හා වීතික්කමදොසතො පච්චෙකං මොක්ඛොති අත්ථො. පාතිමොක්ඛො එව **පාතිමොක්ඛො**. මොක්ඛො වා නිබ්බානං, තස්ස මොක්ඛස්ස පතිබිම්බභූතොති පාතිමොක්ඛො . සීලසංවරො හි නිබ්බෙධභාගියො සූරියස්ස අරුණුග්ගමනං විය නිබ්බානස්ස උදයභූතො තප්පටිභාගො විය හොති යථාරහං කිලෙසනිබ්බාපනතොති පාතිමොක්ඛො. පාතිමොක්ඛොයෙව **පාතිමොක්ඛො**. අථ වා මොක්ඛං පති වත්තති මොක්ඛාභිමුඛන්ති වා පාතිමොක්ඛං. පාතිමොක්ඛමෙව **පාතිමොක්ඛ**න්ති එවමෙත්ථ පාතිමොක්ඛසද්දස්ස අත්ථො වෙදිතබ්බො.

ආචාරගොචරසම්පන්නාති කායිකවාචසිකඅවීතික්කමසඞ්ඛාතෙන ආචාරෙන චෙව නවෙසියගොචරතාදිසඞ්ඛාතෙන ගොචරෙන ච සම්පන්නා, සම්පන්නආචාරගොචරාති අත්ථො. **අප්පමත්තෙසූ**ති අතිපරිත්තකෙසු අනාපත්තිගමනීයෙසු, දුක්කටදුබ්භාසිතමත්තෙසූති අපරෙ. **වජ්ජෙසූ**ති ගාරය්හෙසු. තෙ පන එකන්තතො අකුසලසභාවා හොන්තීති ආහ **''අකුසලධම්මෙසූ''**ති. **භයදස්සිනො**ති භයතො දස්සනසීලා, පරමාණුමත්තම්පි වජ්ජං සිනෙරුප්පමාණං විය කත්වා භායනසීලා. **සම්මා ආදියිත්වා**ති සම්මදෙව සක්කච්චං සබ්බසො ච ආදියිත්වා. **සික්ඛාපදෙසූ**ති නිද්ධාරණෙ භුම්මන්ති සමුදායතො අවයවනිද්ධාරණං දස්සෙන්තො **''සික්ඛාපදෙසු තං තං සික්ඛාපදං සමාදියිත්වා සික්ඛථා''**ති අත්ථමාහ. සික්ඛාපදමෙව හි සමාදාතබ්බං සික්ඛිතබ්බඤ්චාති අධිප්පායො. **යං කිඤ්චි සික්ඛාකොට්ඨාසෙසූ**ති සික්ඛාකොට්ඨාසෙසු මූලපඤ්ඤත්තිඅනුපඤ්ඤත්තිසබ්බත්ථපඤ්ඤත්තිපදෙසපඤ්ඤත්තිආදිභෙදං යං කිඤ්චි සික්ඛිතබ්බං පටිපජ්ජිතබ්බං පූරෙතබ්බං සීලං. තං පන ද්වාරවසෙන දුවිධමෙවාති ආහ **''කායිකං වාචසිකඤ්චා''**ති. ඉමස්මිං අත්ථවිකප්පෙ **සික්ඛාපදෙසූ**ති ආධාරෙ භුම්මං සික්ඛාභාගෙසු කස්සචි විසුං අග්ගහණතො. තෙනාහ **''තං සබ්බ''**න්ති.

65. **කස්මා ආරද්ධ**න්ති (අ. නි. ටී. 3.10.71-74) දෙසනාය කාරණපුච්ඡා. **සීලානිසංසදස්සනත්ථ**න්ති පයොජනනිද්දෙසො. කො අත්ථො ක්ව අත්ථො ක්ව නිපාතිතාති? නයිදමෙවං දට්ඨබ්බං. **සීලානිසංසදස්සනත්ථ**න්ති හි

එත්ථ බ්‍යතිරෙකතො යං සීලානිසංසස්ස අදස්සනං, තං ඉමිස්සා දෙසනාය කාරණන්ති කස්මා ආරද්ධන්ති විනෙය්‍යානං සීලානිසංසස්ස අදස්සනතොති අත්ථතො ආපන්නො එව හොතීති. තෙනාහ **''සචෙපී''**තිආදි. **සීලානිසංසදස්සනත්ථන්ති** පන ඉමස්ස අත්ථං විවරිතුං **''තෙස''**න්තිආදි වුත්තං. **ආනිසංසොති** උදයො. ''සීලවා සීලසම්පන්නො කායස්ස භෙදා පරං මරණා සුගතිං සග්ගලොකං උපපජ්ජතී''තිආදීසු (දී. නි. 2.150; 3.316; අ. නි. 5.213; මහාව. 285) පන විපාකඵලම්පි ''ආනිසංසො''ති වුත්තං. **කො විසෙසොති** කො ඵලවිසෙසො. **කා වඩ්ඪීති** කො අබ්භුදයො. විජ්ජමානොපි ගුණො යාථාවතො විභාවිතො එව අභිරුචිං උප්පාදෙති, න අවිභාවිතො, තස්මා එකන්තතො ආනිසංසකිත්තනං ඉච්ඡිතබ්බමෙවාති දස්සෙතුං **විසකණ්ටකවාණිජො** උදාහටො.

තත්ථ **ගුළො** නාම උච්ඡුරසං පචිත්වා චුණ්ණාදීහි මිස්සිත්වා සම්පිණ්ඩනෙ පිණ්ඩීභූතං. **ඵාණිතං** අපිණ්ඩිතං ද්‍රවීභූතං. **ඛණ්ඩං** භිජ්ජනක්ඛමං. **සක්ඛරා** නාම ඵලිකසදිසා. **සක්ඛරාදීනීති ආදි**-සද්දෙන මච්ඡණ්ඩිකානං සඞ්ගහො. තස්මිං කාලෙ ගුළාදීසු විසකණ්ටකවොහාරො අපච්චන්තදෙසෙ පචුරොති **''පච්චන්තගාමං ගන්ත්වා''**ති වුත්තං. **දාරකෙ ච පලාපෙසුං** ''විසකණ්ටකං මා ගණ්හන්තූ''ති.

පියොති පියායිතබ්බො. පියස්ස නාම දස්සනං එකන්තතො අභිනන්දිතබ්බං හොතීති ආහ **''පියචක්ඛූහි සම්පස්සිතබ්බො''**ති. පීතිසමුට්ඨානපසන්නසොම්මරූපපරිග්ගහඤ්හි චක්ඛු ''පියචක්ඛූ''ති වුච්චති. **තෙසන්ති** සබ්‍රහ්මචාරීනං. **මනවඩ්ඪනකොති** පීතිමනස්ස පරිබ්‍රූහනතො උපරූපරි පීතිචිත්තස්ස උප්පාදකො. **ගරුට්ඨානියොති** ගරුකරණස්ස ඨානභූතො. **ජානං ජානාතීති** ඤාණෙන ජානිතබ්බං ජානාති. යථා වා අඤ්ඤෙ අජානන්තාපි ජානන්තා විය පවත්තන්ති, න එවමයං, අයං පන ජානන්තො එව ජානාති . **පස්සං පස්සතීති** දස්සනභූතෙන පඤ්ඤාචක්ඛුනා පස්සිතබ්බං පස්සති, පස්සන්තො එව වා පස්සති. **එවං සම්භාවනීයොති** එවං විඤ්ඤුතාය පණ්ඩිතභාවෙන සම්භාවෙතබ්බො.

සීලෙස්වෙවස්ස පරිපූරකාරීති සීලෙසු පරිපූරකාරී එව භවෙය්‍යාති එවං උත්තරපදාවධාරණං දට්ඨබ්බං. එවඤ්හි ඉමිනා පදෙන උපරිසික්ඛාද්වයං අනිවත්තිතමෙව හොති. යථා පන සීලෙසු පරිපූරකාරී නාම හොති, තං ඵලෙන දස්සෙතුං **''අජ්ඣත්ත''**න්තිආදි වුත්තං. විපස්සනාධිට්ඨානසමාධිසංවත්තනිකතාය හි ඉධ සීලස්ස පාරිපූරී, න කෙවලං අඛණ්ඩාදිභාවමත්තං. තෙනාහ ''යානි ඛො පන තානි අඛණ්ඩානි...පෙ.... සමාධිසංවත්තනිකානී''ති. එවඤ්ච කත්වා උපරි සික්ඛාද්වයං සීලස්ස සම්භාරභාවෙන ගහිතන්ති සීලස්සෙවෙත්ථ පධානග්ගහණං සිද්ධං හොති. තථා හි චිත්තෙකග්ගතාසඞ්ඛාරපරිග්ගහානං සීලස්සානුරක්ඛණභාවං වක්ඛති. යං පන වක්ඛති ''සික්ඛත්තයදෙසනා ජාතා''ති (ම. නි. අට්ඨ. 1.65), තං ඉතරාසම්පි සික්ඛානං ඉධ ගහිතතාමත්තං සන්ධාය වුත්තං, න පධානභාවෙන ගහිතතං. යදි එවං කථං සීලස්ස අප්පමත්තකතාවචනං. වුත්තඤ්හෙතං ''අප්පමත්තකං ඛො පනෙතං, භික්ඛවෙ, ඔරමත්තක''න්ති (දී. නි. 1.7). තං පුථුජ්ජනගොචරං සන්ධාය වුත්තං. තථා හි තත්ථ න නිප්පදෙසතො සීලං විභත්තං, එවං කත්වා තත්ථ සීලමත්තකන්ති මත්තග්ගහණං සමත්ථිතන්ති දට්ඨබ්බං. **අනූනෙනාති** අඛණ්ඩාදිභාවෙන, කස්සචි වා අහාපනෙන උපපන්නෙන. **ආකාරෙනාති** කරණෙන සම්පාදනෙන. **චිත්තසමථෙති** චිත්තසමාධානෙ. **යුත්තොති** අවියුත්තො පසුතො. යො සබ්බෙන සබ්බං ඣානභාවනං අනනුයුත්තො, සො තං බහි නීහරති නාම. යො ආරභිත්වා අන්තරා සඞ්කොචං ආපජ්ජති , සො තං විනාසෙති නාම. යො පන ඊදිසො අහුත්වා ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරති, සො **අනිරාකතජ්ඣානොති** දස්සෙන්තො **''බහි අනීහටජ්ඣානො''**තිආදිමාහ.

අනිච්චස්ස තෙභූමකධම්මස්ස, අනිච්චන්ති වා අනුපස්සනා **අනිච්චානුපස්සනා**. තථා **දුක්ඛානුපස්සනා අනත්තානුපස්සනා** ච. තස්සෙව නිබ්බින්දනාකාරෙන පවත්තා අනුපස්සනා **නිබ්බිදානුපස්සනා**. විරජ්ජනාකාරෙන පවත්තා අනුපස්සනා **විරාගානුපස්සනා**. නිරොධස්ස අනුපස්සනා **නිරොධානුපස්සනා**. පටිනිස්සජ්ජනවසෙන පවත්තා අනුපස්සනා **පටිනිස්සග්ගානුපස්සනා**. සුඤ්ඤාගාරගතො භික්ඛු තත්ථ ලද්ධකායවිවෙකතාය සමථවිපස්සනාවසෙන චිත්තවිවෙකං පරිබ්‍රූහෙන්තො යථානුසිට්ඨං පටිපත්තියා ලොකං සාසනඤ්ච අත්තනො විසෙසාධිගමට්ඨානභූතං සුඤ්ඤාගාරඤ්ච උපසොභයමානො ගුණවිසෙසාධිට්ඨානභාවාපාදනෙන විඤ්ඤූනං අත්ථතො තං බ්‍රූහෙන්තො නාම හොතීති වුත්තං **''බ්‍රූහෙතා සුඤ්ඤාගාරාන''**න්ති. තෙනාහ **''එත්ථ චා''**තිආදි. අයමෙව සුඤ්ඤාගාරානුබ්‍රූහනවිඤ්ඤුප්පසත්ථානං භාජනං, න සෙනාසනපතිට්ඨාපනන්ති දස්සෙන්තො ආහ **''එකභූමකාදි...පෙ. ... දට්ඨබ්බො''**ති. **සුඤ්ඤාගාර**ග්ගහණෙන චෙත්ථ අරඤ්ඤරුක්ඛමූලාදි සබ්බං පධානානුයොගක්ඛමං සෙනාසනං ගහිතන්ති දට්ඨබ්බං.

තණ්හාවිචරිතදෙසනාති ''අජ්ඣත්තිකස්ස උපාදායා''ති (විභ. 937) ආදිනයප්පවත්තං තණ්හාවිචරිතසුත්තං. **තණ්හාපදට්ඨානත්තාති** තණ්හාසන්නිස්සයත්තා. න හි තණ්හාවිරහිතා මානදිට්ඨිපවත්ති අත්ථි. **මානදිට්ඨියො ඔසරිත්වාති** දස්සෙතබ්බතාය මානදිට්ඨියො ඔගාහෙත්වාති අත්ථො. ගහණත්ථමෙව හි දෙසෙතබ්බධම්මස්ස දෙසනාය ඔසරණං. **තණ්හාමානදිට්ඨියො පපඤ්චත්තයං** සත්තසන්තානස්ස සංසාරෙ පපඤ්චනතො අනුප්පබන්ධනවසෙන විත්ථාරණතො. **සීලපදට්ඨානත්තාති** සීලාධිට්ඨානත්තා.

අධිචිත්තසික්ඛා වුත්තාති ආනෙත්වා සම්බන්ධො. විපස්සනාවසෙන සුඤ්ඤාගාරවඩ්ඪනෙති යොජනා. **ද්වෙපි සික්ඛාති** අධිචිත්තාධිපඤ්ඤාසික්ඛා. **සඞ්ගහෙත්වාති** අධිසීලසික්ඛාය සද්ධිං සඞ්ගහෙත්වා වුත්තා. යදි එවමයං

සික්ඛත්තයදෙසනා ජාතාති සික්ඛත්තයානිසංසප්පකාසනී සියාති අනුයොගං සන්ධායාහ **"එත්ථ වා"**තිආදි. තත්ථ යං වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා වුත්තමෙව. ඉන්ද්‍රියසංවරො විය පාතිමොක්ඛසංවරස්ස චතුපාරිසුද්ධිසීලස්ස ආරක්ඛභූතා චිත්තෙකග්ගතා විපස්සනා ච ඉධ ගහිතාති තදුභයං අප්පධානං, සීලමෙව පන පධානභාවෙන ගහිතන්ති වෙදිතබ්බං. තෙනාහ **"සීලානුරක්ඛිකා එවා"**තිආදි.

බලවතරසුඛන්ති සමුප්පන්නබ්‍යාධිදුක්ඛතො බලවතරං, තං අභිභවිතුං සමත්ථං ඣානසුඛං උප්පජ්ජති. **බලවමමත්තං හොති,** තෙන දළ්හඅත්තසිනෙහෙන විලුත්තහදයො කුසලධම්මෙ ඡඩ්ඩෙන්තො **සො තථාරූපෙසු…පෙ. … පොසෙතා හොති. බලවමමත්තං වා සිනෙහො න හොති** ''සුද්ධො සඞ්ඛාරපුඤ්ජො''ති යාථාවදස්සනෙන අහංකාරමමංකාරාභාවතො. දුබ්භික්ඛභයෙ බුද්ධාභිභවං සන්ධායාහ **"සචෙපිස්ස අන්තානි බහි නික්ඛමන්තී"**ති. බ්‍යාධිභයං සන්ධායාහ ''උස්සුස්සති විසුස්සතී''ති. ආදි-සද්දෙන ගහිතං චොරභයං සන්ධායාහ **"ඛණ්ඩාඛණ්ඩිකො වා"**ති. **උභයස්සාති** සමථවිපස්සනාද්වයස්ස. එත්ථ ච ''අජ්ඣත්තං චෙතො…පෙ…. සුඤ්ඤාගාරාන''න්ති ඉමෙහි විසෙසනිබ්බෙධභාගියභාවාපාදනෙන සීලං රක්ඛිතුං සමත්ථා එව චිත්තෙකග්ගතාවිපස්සනා ගහිතා. යස්මා පරතො ඣානවිමොක්ඛඵලාභිඤ්ඤාණඅධිට්ඨානභාවො සීලස්ස උද්ධටො, තස්මා තස්ස භියොපි සම්භාරභූතා එව චිත්තෙකග්ගතා විපස්සනා තත්ථ තත්ථ ගහිතාති වෙදිතබ්බා.

සීලාදීති ආදි-සද්දෙන යථාවුත්තචිත්තෙකග්ගතාවිපස්සනා සඞ්ගණ්හාති, සීලස්ස වා මූලකාරණභූතං සබ්බං කම්මස්සකතඤාණඤ්ච සඞ්ගණ්හාති කම්මපථසම්මාදිට්ඨිං වා. සීලඤ්හි තදඤ්ඤම්පි පුඤ්ඤකිරියාවත්ථු තෙනෙව පරිසොධිතං මහප්ඵලං හොති මහානිසංසන්ති. **ලාභී අස්ස**න්ති ලාභා සාය සංවරණසීලපරිපූරණං පාළියං ආගතං කිමීදිසං භගවා අනුජානාතීති? න භගවා සභාවෙන ඊදිසං අනුජානාති, මහාකාරුණිකතාය පන පුග්ගලජ්ඣාසයෙන එවං වුත්තන්ති දස්සෙන්තො **"න චෙත්ථා"**තිආදිමාහ. තත්ථ **සාසෙසනං ජින්නකථො න වාචං පයුත්තං භණෙති** ජින්නකථො මූගො විය හුත්වා ඔභාසපරිකථානිමිත්තවිඤ්ඤත්තිපයුත්තං සාසෙසනං වාචං න භණෙ න කථෙය්‍යාති අත්ථො. **පුග්ගලජ්ඣාසයවසෙනාති** සඞ්ඛෙපතො වුත්තමත්ථං විවරන්තො **"යෙසඤ්හී"**තිආදිමාහ. රසො සභාවභූතො ආනිසංසො **රසානිසංසො.**

පච්චයදානකාරාති චීවරාදිපච්චයවසෙන දානකාරා. **"දෙවානං වා"**ති වුත්තවචනං පාකටීකාතුමාහ **"දෙවාපී"**තිආදි. ''පඤ්චිමෙ ගහපතයො ආනිසංසා''තිආදීසු (දී. නි. 2.150) අනිසංසසද්දො ඵලපරියායොපි හොතීති ආහ **"උභයමෙතං අත්ථතො එක"**න්ති.

සස්සුසසුරා ච තප්පක්ඛිකා ච **සස්සුසසුරපක්ඛිකා.** තෙ ඤාතියොනිසම්බන්ධෙන ආවාහවිවාහසම්බන්ධවසෙන සම්බන්ධා **ඤාතී. සාලොහිතාති** යොනිසම්බන්ධවසෙන. **එකලොහිතසම්බද්ධාති** එකෙන සමානෙන ලොහිතසම්බන්ධෙන සම්බද්ධා. **පෙච්චභාවං ගතාති** පෙතූපපත්තිවසෙන නිබ්බත්තිං උපගතා. තෙ පන යස්මා ඉධ කතකාලකිරියා කාලෙන කතජීවිතුපච්ඡෙදා හොන්ති, තස්මා වුත්තං **"කාලකතා"**ති. **පසන්නචිත්තොති** පසන්නචිත්තකො. කාලකතො පිතා වා මාතා වා පෙතයොනිං උපපන්නොති අධිකාරතො විඤ්ඤායතීති වුත්තං **"මහානිසංසමෙව හොතී"**ති, තස්ස තථා සීලසම්පන්නත්තාති අධිප්පායො. අරියභාවෙ පන සති වත්තබ්බමෙව නත්ථි. තෙනාහ **"අනෙකානි කප්පසතසහස්සානී"**තිආදි. **බහුකාරන්ති** බහුපකාරං. **උපසඞ්කමනන්ති** අභිවාදනාදිවසෙන උපගමනං. **පයිරුපාසනන්ති** උපට්ඨානන්ති.

66. අජ්ඣොත්ථරිතාති මද්දිතා. **උක්කණ්ඨාති** රිඤ්චනා අනභිරති අනනුයොගො. සීලවා භික්ඛු අත්තනො සීලඛණ්ඩභයෙන සමාහිතො විපස්සකො ච පච්චයසාතෙන අරතියා රතියා ච සහිතා අභිභවිතාව හොතීති ආහ **"සීලාදිගුණයුත්තෙනෙවා"**තිආදි.

චිත්තුත්‍රාසො භායතීති **භයං. ආරම්මණං** භායති එතස්මාති **භයං.** පුරිමවාරසදිසත්තා **වුත්තනයමෙවාති** අතිදිසිත්වාපි පුන තං දස්සෙතුං **"සීලාදිගුණයුත්තො හී"**තිආදි වුත්තං. ථෙරස්ස හෙට්ඨා නිසින්නත්තා දෙවතාය **දාරකා සකභාවෙන සණ්ඨාතුං** සුඛෙන වත්තිතුං **අසක්කොන්තා** අසමත්ථා.

අධිකං චෙතොති **අභිචෙතො,** උපචාරජ්ඣානචිත්තං. තස්ස පන අධිකතා පාකතිකකාමාවචරචිත්තෙහි සුන්දරතාය සපටිපක්ඛතො විසුද්ධියා වාති ආහ **"අභික්කන්තං විසුද්ධිචිත්ත"**න්ති. **අධිචිත්තන්ති** සමාධිමාහ, සො ච උපචාරසමාධි දට්ඨබ්බො. විවෙකජං පීතිසුඛං, සමාධිජං පීතිසුඛං, අපීතිජං ඣානසුඛං, සතිපාරිසුද්ධිජං ඣානසුඛන්ති චතුබ්බිධම්පි ඣානසුඛං පටිපක්ඛතො නික්ඛන්තතං උපාදාය ''නෙක්ඛම්මසුඛ''න්ති වුච්චතීති ආහ **"නෙක්ඛම්මසුඛං වින්දන්තී"**ති. **ඉච්ඡිතිච්ඡිතක්ඛණෙ සමාපජ්ජිතුං සමත්ථොති** ඉමිනා තෙසු ඣානෙසු සමාපජ්ජනවසීභාවමාහ, ''නිකාමලාභී''ති පන වචනතො ආවජ්ජනාධිට්ඨානපච්චවෙක්ඛණවසියොපි වුත්තා එවාති වෙදිතබ්බා. **සුඛෙනෙව පච්චනීකධම්මෙ වික්ඛම්භෙත්වාති** එතෙන තෙසං ඣානසුඛප්පාභිඤ්ඤතඤ්ච දස්සෙති. **විපුලානන්ති** වෙපුල්ලං පාපිතානං. ඣානානං විපුලතා නාම සුභාවිතභාවෙන චිරතරප්පත්ති, සා ච පරිච්ඡෙදානුරූපාව ඉච්ඡිතබ්බාති ''විපුලාන''න්ති වත්වා **"යථාපරිච්ඡෙදෙයෙව වුට්ඨාතුං සමත්ථොති වුත්තං හොතී"**ති ආහ. පරිච්ඡෙදකාලඤ්හි අප්පත්වාව වුට්ඨහන්තො අකසිරලාභී න හොති යාවදිච්ඡකං පවත්තෙතුං අසමත්ථත්තා. ඉදානි තෙයෙව යථාවුත්තෙ සමාපජ්ජනාදිවසීභාවෙ

බ්‍යතිරෙකවසෙන විභාවෙතුං **"එකච්චො හී"**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **ලාභීයෙව හොතීති** ඉදං පටිලද්ධමත්තස්ස ඣානස්ස වසෙන වුත්තං. **තථාති** ඉච්ඡිතිච්ඡිතක්ඛණෙ. **පාරිබන්ධිකෙති** වසීභාවස්ස පච්චනීකධම්මෙ. ඣානාධිගමස්ස පන පච්චනීකධම්මා පගෙව වික්ඛම්භිතා, අඤ්ඤථා ඣානාධිගමො එව න සියා. **කිච්ඡෙන වික්ඛම්භෙතීති** කිච්ඡෙන විසොධෙති. කාමාදීනවපච්චවෙක්ඛණාදීහි කාමච්ඡන්දාදීනං විය අඤ්ඤෙසම්පි සමාධිපාරිබන්ධිකානං දූරසමුස්සාරණං ඉධ වික්ඛම්භනං විසොධනඤ්චාති වෙදිතබ්බං. **නාළිකායන්තන්ති** කාලමානනාළිකායන්තං ආහ.

විසෙසෙන රූපාවචරචතුත්ථජ්ඣානං සබ්බසො වසීභාවාපාදිතං අභිඤ්ඤාපාදකන්ති අධිප්පායෙනාහ **"අභිඤ්ඤාපාදකෙ ඣානෙ වුත්තෙ"**ති. අරූපජ්ඣානම්පි පන අධිට්ඨානතාය පාදකමෙව චුද්දසධා චිත්තපරිදමනෙන විනා තදභාවතො. ''එවමභිඤ්ඤාපාදකෙ රූපාවචරජ්ඣානෙ වුත්තෙ රූපාවචරතාය කිඤ්චාපි අභිඤ්ඤානං ලොකියවාරො ආගතො''ති අයඤ්හෙත්ථ අධිප්පායො. නන්ති අභිඤ්ඤාවාරං. **චත්තාරි...පෙ.... අරියමග්ගා සීලානං ආනිසංසො** සම්පන්නසීලස්සෙව ලාභතො. **පරියාදියිත්වාති** ගහෙත්වා.

අඞ්ගසන්තතායාති නීවරණාදීනං පච්චනීකධම්මානං සුදූරතරභාවෙන ඣානඞ්ගානං වූපසන්තතාය, නිබ්බුතසබ්බදරථපරිළාහතායාති අත්ථො, යතො තෙසං ඣානානං පණීතතරාදිභාවො. **ආරම්මණසන්තතායාති** රූපපටිඝාදිවිගමනෙන සණ්හසුඛුමාදිභාවප්පත්තසන්තභාවෙන. යදග්ගෙන හි නෙසං භාවනාභිසමයසබ්භාවිතසණ්හසුඛුමාකාරානි ආරම්මණානි සන්තානි, තදග්ගෙන ඣානඞ්ගානං සන්තතා වෙදිතබ්බා. ආරම්මණසන්තතාය සන්තතා ලොකුත්තරධම්මාරම්මණාහි පච්චවෙක්ඛණාහි දීපෙතබ්බා. විමුත්තා විසෙසෙන මුත්තා. යෙ හි ඣානධම්මා තථාපවත්තපුබ්බභාගභාවනාහි තබ්බිසෙසතාය සාතිසයං පටිපක්ඛධම්මෙහි විමුත්තිවසෙන පවත්තන්ති, තතො එව තථාවිමුත්තතාය පිතු අඞ්කෙ විස්සට්ඨඅඞ්ගපච්චඞ්ගො විය කුමාරො නිරාසඞ්කභාවෙන ආරම්මණෙ අධිමුත්තා ච පවත්තන්ති, තෙ විමොක්ඛාති වුච්චන්ති. තෙනාහ **"විමොක්ඛාති පච්චනීකධම්මෙහි විමුත්තත්තා ආරම්මණෙ ච අධිමුත්තත්තා"**ති . යදිපි ආරම්මණසමතික්කමවසෙන පත්තබ්බානි ආරුප්පානි, න අඞ්ගාතික්කමවසෙන, තථාපි යස්මා ආරම්මණෙ අවිරත්තස්ස ඣානසමතික්කමො න හොති, සමතික්කන්තෙසු ච ඣානෙසු ආරම්මණං සමතික්කන්තමෙව හොති, තස්මා ආරම්මණසමතික්කමං අවත්වා **"රූපාවචරජ්ඣානෙ අතික්කමිත්වා"**ති ඉච්චෙව වුත්තං. **අතික්කම්ම රූපෙති** පාළියං ''සම්පාදෙතබ්බා, පස්සිතබ්බා''ති වා කිඤ්චි පදං ඉච්ඡිතබ්බං, අසුතපරිකප්පනෙන පන පයොජනං නත්ථීති **"සන්තාති පදසම්බන්ධො"**ති වුත්තං. එවඤ්ච කත්වා තෙන විරාගභාවෙන තෙසං සන්තතාති අයම්පි අත්ථො විභාවිතො හොති. රූපජ්ඣානාදීනං විය නත්ථි එතෙසං ආරම්මණභූතං වා ඵලභූතං වා රූපන්ති අරූපා. අරූපා එව **ආරුප්පා.** තෙනාහ **"ආරම්මණතො ච විපාකතො ච රූපවිරහිතා"**ති. **නාමකායෙනාති** සහජාතනාමසමූහෙන.

67. **සංයොජෙන්තීති** බන්ධන්ති. කෙහීති ආහ **"බන්ධගතී"**තිආදි. අසමුච්ඡින්නරාගාදිකස්ස හි බන්ධාදීනං ආයතිං බන්ධාදීහි සම්බන්ධො, සමුච්ඡින්නරාගාදිකස්ස පන තං නත්ථි කතානම්පි කම්මානං අසමත්ථභාවාපත්තිතොති. රාගාදීනං අන්වයතො ච සංයොජනට්ඨො සිද්ධොති ආහ **"බන්ධගති...පෙ.... වුච්චන්ති"**ති. **පරික්ඛයෙනාති** සමුච්ඡෙදෙන සබ්බසො ආයතිං අනුප්පජ්ජනෙන. පටිපක්ඛධම්මානං අනවසෙසතො සවනතො පීළනතො **සොතො,** අරියමග්ගොති ආහ **"සොතොති ච මග්ගස්සෙතං අධිවචන"**න්ති. තං සොතං ආදිතො පන්නො අධිගච්ඡීති **සොතාපන්නො,** අට්ඨමකො. තෙනාහ **"තංසමඞ්ගීපුග්ගලස්සා"**ති, පඨමමග්ගක්ඛණෙ පුග්ගලස්සාති අධිප්පායො. ඉධ පන **පන්න**-සද්දො ''ඵලසච්ඡිකිරියාය පටිපන්නො''තිආදීසු (අ. නි. 8.59) විය වත්තමානකාලිකොති ආහ **"මග්ගෙන ඵලස්ස නාමං දින්න"**න්ති. අතීතකාලිකත්තෙ පන සරසතොව නාමලාභො සියා. විරූපං සදුක්ඛං සඋපායාසං නිපාතෙතීති **විනිපාතො,** අපායදුක්ඛෙ ඛිපනකො. **ධම්මොති** සභාවො. තෙනාහ **"අත්තාන"**න්තිආදි. **කස්මාති** අවිනිපාතධම්මතාය කාරණං පුච්ඡති. අපායං ගමෙන්තීති අපායගමනීයා. **සම්බුජ්ඣතීති සම්බොධි,** අරියමග්ගො. සො පන පඨමමග්ගස්ස අධිගතත්තා අවසිට්ඨො එව අධිගන්ධබ්බභාවෙන ඉච්ඡිතබ්බොති ආහ **"උපරිමග්ගත්තය"**න්ති.

වණ්ණභණනත්ථං වුත්තානි,න පහාතබ්බානීති අධිප්පායො. ඔළාරිකානං රාගාදීනං සමුච්ඡින්දනවසෙන පවත්තමානො දුතියමග්ගො අවසිට්ඨානං තෙසං තනුභාවාපත්තියා උප්පන්නො නාම හොතීති වුත්තං **"රාගදොසමොහානං තනුත්තා"**ති. **අධිච්චුප්පත්තියාති** කදාචි කරහචි උප්පජ්ජනෙන. **පරියුට්ඨානමන්දතායාති** සමුදාචාරමුදුතාය. **අභිණ්හං න උප්පජ්ජන්ති** තජ්ජස්ස අයොනිසොමනසිකාරස්ස අනිබද්ධභාවතො. **මන්දමන්දා උප්පජ්ජන්ති** විපල්ලාසානං තප්පච්චයානඤ්ච මොහමානාදීනං මුදුතරභාවතො. **බහලාව උප්පජ්ජන්ති** වත්ථුපටිසෙවනතොති අධිප්පායො. තෙනාහ **"තථා හී"**තිආදි.

සකිං ආගමනධම්මොති පටිසන්ධිවසෙන සකිංයෙව ආගමනසභාවො. **එකවාරංයෙව...පෙ.... ආගන්ත්වාති** ඉමිනා පඤ්චසු සකදාගාමීසු චත්තාරො වජ්ජෙත්වා එකොයෙව ගහිතොති දස්සෙන්තො **"යොපි හී"**තිආදිමාහ. තත්ථ ය්වායං පඤ්චමකො සකදාගාමී ''ඉධ මග්ගං භාවෙත්වා දෙවලොකෙ නිබ්බත්තො, තත්ථ යාවතායුකං ඨත්වා පුන ඉධූපපජ්ජිත්වා පරිනිබ්බායතී''ති වුත්තො, තස්ස එකබීජිනා සද්ධිං කිං නානාකරණන්ති? එකබීජිස්ස එකා පටිසන්ධි, සකදාගාමිස්ස ද්වෙ පටිසන්ධියොති ඉදං තෙසං නානාකරණං. යස්ස හි සොතාපන්නස්ස එකංයෙව ඛන්ධබීජං, න එකං අත්තභාවග්ගහණං, සො එකබීජීති.

හෙට්ඨාති ‘‘අමහග්ගතභූමිය’’න්ති හෙට්ඨා සම්බන්ධනෙන. හෙට්ඨාභාගස්ස හිතාති **හෙට්ඨාභාගියා,** තෙසං. **තානීති** ඔරම්භාගියසංයොජනානි. **කාමාවචරෙ නිබ්බත්තතියෙව** අජ්ඣත්තං සංයොජනත්තා. තථා හෙස දූරතොපි ආවත්තිධම්මො එවාති දස්සෙතුං ගිලබළිසමච්ඡාදයො උපමාභාවෙන වුත්තා. **ඔපපාතිකොති** ඉමිනා ගබ්භවාසදුක්ඛාභාවමාහ. **තත්ථ පරිනිබ්බායීති** ඉමිනා සෙසදුක්ඛාභාවං. තත්ථ පරිනිබ්බානතා චස්ස කාමලොකෙ ඛන්ධබීජස්ස අපුනාරොහවසෙනෙවාති දස්සෙතුං **‘‘අනාවත්තිධම්මො’’**ති වුත්තං.

68. **කෙවලාති** ලොකියාභිඤ්ඤාහි අසම්මිස්සා. **ලොකියපඤ්චාභිඤ්ඤායොපි සීලානං ආනිසංසො** තදවිනාභාවතො. තාපි දස්සෙතුං ආකඞ්ඛෙය්‍ය චෙ…පෙ…. එවමාදිමාහාති යොජනා. ආසවානං අනවසෙසප්පහානතො අරහත්තමග්ගොයෙව විසෙසතො ‘‘ආසවක්ඛයො’’ති වත්තබ්බතං අරහතීති වුත්තං **‘‘ආසවක්ඛයෙ කථිතෙ’’**ති, අඤ්ඤථා සබ්බාපි ඡළභිඤ්ඤා ආසවක්ඛයො එවාති. **ඉමෙසං ගුණානන්ති** ලොකියාභිඤ්ඤානං . යථා පුරිසස්ස මුණ්ඩිතං සීසං සිඛාවිරහිතත්තා න සොභති, එවං දෙසනාය සීසභූතාපි අග්ගමග්ගකථා ලොකියාභිඤ්ඤාරහිතා න සොභතීති ආහ **‘‘අයං කථා මුණ්ඩාභිඤ්ඤාකථා නාම භවෙය්‍යා’’**ති. **ඉද්ධිවිකුබ්බනාති** ඉද්ධි ච විකුබ්බනා ච. විකුබ්බනග්ගහණෙන චෙත්ථ විකුබ්බනිද්ධිමාහ, ඉද්ධිග්ගහණෙන තදඤ්ඤං සබ්බඤ්ච අභිඤ්ඤාකිච්චං. **යුත්තට්ඨානෙයෙවාති** ලොකියාභිඤ්ඤානං නිබ්බත්තනස්ස විය දෙසනාය යුත්තට්ඨානෙයෙව. එතෙන න කෙවලං දෙසනක්කමෙනෙවායං දෙසනා, අථ ඛො පටිපත්තික්කමෙනපීති දස්සෙති. **විසුද්ධිමග්ගෙ** (විසුද්ධි. 2.369) **වුත්තා,** තස්මා තත්ථ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බාති අධිප්පායො.

69. **ආසවානං ඛයාති** හෙට්ඨිමමග්ගෙන ඛෙපිතාවසිට්ඨානං ආසවානං අරහත්තමග්ගෙන සමුච්ඡින්දනතො. යස්මා අරහත්තමග්ගො න කෙවලං ආසවෙයෙව ඛෙපෙති, අථ ඛො අවසිට්ඨෙ සබ්බකිලෙසෙපි, තස්මා ආහ **‘‘සබ්බකිලෙසානං ඛයා’’**ති. ලක්ඛණමත්තඤ්හෙත්ථ ආසවග්ගහණං, ආසවානං ආරම්මණභාවස්සපි අනුපගමනතො අනාසවං. යස්මා පන තත්ථ ආසවානං ලෙසොපි නත්ථි, තස්මා වුත්තං **‘‘ආසවවිරහිත’’**න්ති. **සමාධි වුත්තො** චෙතොසීසෙන යථා ‘‘චිත්තං පඤ්ඤඤ්ච භාවය’’න්ති (සං. නි. 1.23, 192; පෙටකො. 22; මි. ප. 2.1.9) අධිප්පායො. **රාගතො විමුත්තත්තා අවිජ්ජාය විමුත්තත්තාති** ඉදං උජුවිපච්චනීකපටිප්පස්සද්ධිදස්සනං දට්ඨබ්බං, න තදඤ්ඤෙසං පාපධම්මානං අප්පටිප්පස්සද්ධත්තා. ඉදානි තමෙව සමාධිපඤ්ඤානං රාගාවිජ්ජාපටිපක්ඛතං ආගමෙන දස්සෙතුං **‘‘වුත්තං චෙත’’**න්තිආදි වුත්තං. **සමථඵලන්ති** සමථස්ස ඵලං ලොකියසමථභාවනාය හි විපස්සනාගතාය ආහිතඵලස්ස ලොකුත්තරසමථස්ස සරික්ඛකඵලො **චෙතොවිමුත්ති. විපස්සනාඵලන්ති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **අත්තනොයෙවාති** සුතමයඤාණාදිනා විය පරපච්චයතං නයග්ගාහඤ්ච මුඤ්චිත්වා පරතොඝොසානුගතභාවනාධිගමභූතතාය අත්තනොයෙව **පඤ්ඤාය පච්චක්ඛං කත්වා** සයම්භුඤාණභූතායාති අධිප්පායො. තෙනාහ **‘‘අපරප්පච්චයෙන ඤත්වා’’**ති.

සබ්බම්පි තන්ති සබ්බම්පි සත්තරසවිධං තං යථාවුත්තං සීලානිසංසං. යථා ආනිසංසවන්තෙ සම්මදෙව සම්පාදිතෙ තදානිසංසා දස්සිතා එව හොන්ති තදායත්තභාවතො, එවං ආනිසංසපධානයොග්‍යාභාවෙන දස්සිතෙ තදානිසංසා දස්සිතා එව හොන්තීති ආහ **‘‘සම්පිණ්ඩෙත්වා දස්සෙන්තො’’**ති. වුත්තස්සෙව අත්ථස්ස පුනවචනං නිගමනන්ති වුත්තං **‘‘නිගමනං ආහා’’**ති. **පුබ්බෙති** දෙසනාරම්භෙ. **එවං වුත්තන්ති** ‘‘සම්පන්නසීලා’’ති එවමාදිනා ආකාරෙන වුත්තං. **ඉදං සබ්බම්පීති** ඉදං ‘‘සම්පන්නසීලා’’තිආදිකං සබ්බම්පි වචනං. **එතං පටිච්චාති** එතං සම්පන්නසීලස්ස භික්ඛුනො යථාවුත්තසත්තරසවිධානිසංසභාගිතං සන්ධාය වුත්තං. ඉදමෙව හි ‘‘ඉති යං තං වුත්තං, ඉදමෙතං පටිච්ච වුත්ත’’න්ති වචනං සන්ධාය **‘‘සබ්බම්පි තං සීලානිසංසං සම්පිණ්ඩෙත්වා දස්සෙන්තො’’**ති වුත්තං. එත්ථආදිතො ඡහි ආනිසංසෙහි පරිත්තභූමිකා සම්පත්ති ගහිතා, තදනන්තරං පඤ්චහි ලොකියාභිඤ්ඤාහි ච මහග්ගතභූමිකා, ඉතරෙහි ලොකුත්තරභූමිකාති එවං චතුභූමිකසම්පදානිසංසසීලං නාමෙතං මහන්තං මහානුභාවං, තස්මා තංසම්පාදනෙ සක්කච්චකාරිතා අප්පමත්තෙන භවිතබ්බං.

ආකඞ්ඛෙය්‍යසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

7. වත්ථසුත්තවණ්ණනා

70. ඡාදෙතබ්බං ඨානං වසති පටිච්ඡාදෙතීති **වත්ථං**. යං සමානං විය න සබ්බසො මිනොති, මානස්ස පන සමීපෙ, තං උපමානං. උපමීයති එතායාති උපමා, උපමාය බොධකවචනං **උපමාවචනං. කත්ථචි** සුත්තෙ. **අත්ථන්ති** උපමියත්ථං. පඨමං උපමං වත්වා තදනන්තරං අත්ථං වත්වා පුන උපමං වදන්තො **‘‘උපමාය අත්ථං පරිවාරෙත්වා දස්සෙති’’**ති වුත්තො. **අත්ථෙන උපමං පරිවාරෙත්වාති** එත්ථාපි එසෙව නයො. ඉදානි තෙ චත්තාරොපි පකාරෙ සුත්තෙ ආගතනයෙනෙව දස්සෙන්තො **‘‘සෙය්‍යථාපිස්සු, භික්ඛවෙ’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **ද්වෙ අගාරාති** ද්වෙ පටිවිස්සකඝරා. **සද්වාරාති** සම්මුඛද්වාරා.

ස්වායන්ති සො අයං එවං උපමාදස්සනවසෙනපි නානානයෙනපි ධම්මදෙසකො භගවා. එකච්චානං වෙනෙය්‍යානං අත්ථස්ස සුඛාවබොධො පඨමං උපමාදස්සනෙ හෙතු, එවං පඨමං අත්ථදස්සනෙ, උපමාය අත්ථපරිවාරණෙ, අත්ථෙන උපමාපරිවාරණෙ චා’’ති ඉමමත්ථං දස්සෙති **‘‘එස නයො සබ්බත්ථා’’**ති ඉමිනා. **ධම්මධාතුයාති**

සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්ස. තඤ්හි ධම්මධාතුපරියාපන්නත්තා යථාවුත්තධම්මෙ ච සබ්බෙපි ඤෙය්‍යධම්මෙ ච පදහති යථාසභාවතො බුජ්ඣති බොධෙති වාති ධාතු, ධීයන්ති වා ධම්මා එතාය සබ්බාකාරතො ඤායන්ති ඤාපියන්ති වාති ධම්මධාතු. තස්සා පන සුට්ඨු සච්චසම්පටිවෙධවසෙන ලද්ධත්තා **සුප්පටිවිද්ධත්තාති**, යදග්ගෙන වා ඤෙය්‍යං තාය සුප්පටිවිද්ධං, තදග්ගෙන සාපිස්ස සුප්පටිවිද්ධා එවාති ආහ **"සුප්පටිවිද්ධත්තා"**ති.

පකතිපරියොදාතස්ස චිත්තස්ස ආගන්තුකෙහි උපක්කිලෙසෙහි උපක්කිලිට්ඨභාවදස්සනත්ථං සංකිලිට්ඨවත්ථදස්සනන්ති කත්වා වුත්තං **"පකතිපරිසුද්ධං වත්ථ"**න්ති. **රජාදිනාති** එත්ථරජො නාම රෙණු. **ආදි-**සද්දෙන අණුතජ්ජාරිධූමාදිකං වත්ථස්ස අපරිසුද්ධිකාරණං සඞ්ගණ්හාති. සබ්බසො කිලිස්සති විනස්සති විසුද්ධි එතෙනාති සංකිලෙසො, තෙන **සංකිලෙසෙන පංසුරජාදිනා සංකිලිට්ඨං** වණ්ණවිනාසනෙන විදූසිතං. **මලං** මසි. **ජල්ලිකා** වුච්චති ලොණපටලාදි ඡවියා උපරි ඨිතං සරීරමලං. **ආදිසද්දෙන** සරීරජල්ලමෙව අස්සුඛෙළසිඞ්ඝාණිකාදිකං තදඤ්ඤමලං සඞ්ගණ්හාති. **ගහිතත්තාති** පරියොනන්ධනවසෙන ගහිතත්තා. රජන්ති සත්තා තෙනාති රඞ්ගං, රඞ්ගමෙව **රඞ්ගජාතං** යථා කොපමෙව කොපජාතං. **උපනාමෙය්‍යාති** පක්ඛිපෙය්‍ය. **නීලකත්ථායාති** නීලවණ්ණත්ථාය. **පලාසනීලාදිකෙති ආදි-**සද්දෙන කාළසාමාදිං සඞ්ගණ්හාති. හලිද්දිකකුධසෙලාදිකෙ **පීතකරඞ්ගෙ.** ලාඛාපත්තඞ්ගරසාදිකෙ **ලොහිතකරඞ්ගෙ**. මහාරජනලොද්දකන්දුලාදිකෙ **මන්දරත්තරඞ්ගෙ**. දුට්ඨු රජිතවණ්ණං අපහස්සරං. තෙනාහ **"අපරිසුද්ධවණ්ණමෙවස්සා"**ති. ඊදිසන්ති දුරත්තවණ්ණං. තස්මිං වත්ථෙ රඞ්ගජාතං සයං සුපරිසුද්ධං සමානං කිස්ස හෙතු කෙන රත්තවණ්ණං අපරිසුද්ධං හොතීති රඞ්ගජාතස්ස නිද්දොසතං වදති. තෙනාහ **"යස්මා පනා"**තිආදි.

සංකිලෙසපක්ඛං දස්සෙන්තෙන අසංකිලිට්ඨමෙව වත්ථං උදාහරිතබ්බන්ති පාකටොයමත්ථො, සංකිලිට්ඨවත්ථනිදස්සනෙන පන "සියා නු ඛො අඤ්ඤොපි කොචි විසෙසො"ති අධිප්පායෙන පුච්ඡති **"කස්මා පනා"**තිආදිනා. ඉතරො අත්ථවිසෙසොති දස්සෙන්තො **"වායාමමහප්ඵලදස්සනත්ථ"**න්තිආදිමාහ. එත්ථ ච සංකිලිට්ඨචිත්තවිසොධනවිධානෙ සංකිලිට්ඨවත්ථං නිදස්සතබ්බන්ති පටිඤ්ඤා, වායාමමහප්ඵලදස්සනත්ථන්ති හෙතුඅත්ථො. **යථා හීතිආදි** අන්වයත්ථො. **න තත්ථ ජාතිකාළකෙ වියාති**ආදි බ්‍යතිරෙකත්ථො. සදිසූදාහරණං පන මලග්ගහිතකංසපාතිආදි දට්ඨබ්බං. **එවං චිත්තම්පීති**ආදි ඔපම්මත්ථස්ස උපමෙය්‍යඋපනයනං. තත්ථ **පකතියාති** අකිත්තිමෙන සභාවෙන. තන්ති චිත්තං. සාමඤ්ඤග්ගහණඤ්චෙතං චිත්තභාවාවිසෙසතො. තෙනාහ **"සකලෙපී"**ති. **පණ්ඩරමෙව** න සංකිලිට්ඨං සංකිලෙසෙහි අසමන්නාගතභාවතො. නනු කිරියාමයචිත්තෙහි විපාකසන්තානෙ විසෙසාධානං ලබ්භති, අඤ්ඤථා කතවිනාසා කතබ්භාගමා ආපජ්ජෙය්‍යුං? කිඤ්චාපි ලබ්භති, තස්ස සංකිලෙසො වට්ටුපනිස්සයො, අසුද්ධි වා න හොති, අසංකිලෙසො විවට්ටුපනිස්සයො, විසුද්ධි වා න හොති එව. **උපක්කිලිට්ඨන්ති** පනෙතං උපක්කිලෙසනාරහස්ස චිත්තස්ස වසෙන වුත්තං, න විපාකපබන්ධස්ස. තෙනාහ **"පභස්සරමිදං භික්ඛවෙ චිත්ත"**න්ති, **"පණ්ඩරමෙවා"**ති ච. **තඤ්ච ඛොති** පන සකසන්තතිපරියාපන්නතාය නෙසං කෙවලං එකත්තනයවසෙන වුත්තං, න විපාකධම්මානං කිලෙසාසමඞ්ගිභාවතො. අථ වා **උපක්කිලිට්ඨන්ති** ඉමිනා උපක්කිලෙසහෙතු තත්ථ විජ්ජමානං විසෙසාධානමාහ, න "සංකිලිට්ඨා ධම්මා"තිආදීසු (ධ. ස. 77.දුකමාතිකා) විය තංසමඞ්ගිතන්ති දට්ඨබ්බං. **විසොධියමානන්ති** විපස්සනාපඤ්ඤාය අනුක්කමෙන සබ්බුපක්කිලෙසෙහි විමොචියමානං. **සක්කා** අග්ගමග්ගක්ඛණෙ **පභස්සරතරං කාතුං,** යතො න පුන උපක්කිලිස්සති. **එවන්ති**ආදි වුත්තස්සෙවත්ථස්ස නිගමනං.

දුට්ඨගතිපරිපූරණවසෙන පටිපජ්ජනං **පටිපත්ති**. සා එව කිලෙසදරථපරිළාහාදිවසෙන උපායාසදුක්ඛා, කුච්ඡිතා වා ගති පවත්ති, දුග්ගතිහෙතූති වා **දුග්ගති,** දුග්ගතියා පන පටිපත්තියා ගන්ධබ්බතො, තස්සා වා නිප්ඵන්නභාවතො කුච්ඡිතො, දුක්ඛා ච ගතීති **දුග්ගති. සංකිලිට්ඨචිත්තොති** ඉදං තස්සා පටිපත්තියා දුග්ගතිභාවදස්සනත්ථං, න විසෙසනත්ථං. න හි අසංකිලිට්ඨචිත්තස්ස පාණඝාතාදිවසෙන පවත්ති. **සංකිලිට්ඨචිත්තොති** ලාභාසාය සබ්බසො කිලිට්ඨචිත්තො . **දූතෙය්‍යපහිණගමනන්ති** දූතෙය්‍යං වුච්චති දූතකම්මං, ගිහීනං පණ්ණං වා සාසනං වා ගහෙත්වා තත්ථ තත්ථ ගමනං, පහිණගමනං සරාසරං පෙසිතස්ස ඛුද්දකගමනං, දූතෙය්‍යගමනං පහිණගමනඤ්ච ගච්ඡති. **වෙජ්ජකම්මන්ති** අනනුඤ්ඤාතෙ ඨානෙ ලාභාසාය ගහට්ඨානං භෙසජ්ජං කරොති. **සඞ්ඝභෙදකථා** පරතො ආගමිස්සති. **වෙළුදානාදීහීති** වෙළුදානපත්තදානපුප්ඵදානාදීහි මිච්ඡාජීවෙන **ජීවිකං කප්පෙති. සකලම්පීති** "අත්ථි අනාචාරො, අත්ථි අගොචරො"තිආදිනා **විභඞ්ගෙ** (විභ. 513, 514) ආගතං සබ්බම්පි අනාචාරං අගොචරඤ්ච චරණවසෙන පරිපූරෙති.

"නිරයම්පි ...පෙ.... පෙත්තිවිසයම්පි ගච්ඡතී"ති වත්වා තත්ථ පෙත්තිවිසයගමනං දස්සෙන්තො **"සමණයක්ඛො නාම හොතී"**තිආදිමාහ.

සුක්කපක්ඛෙ **පරිසුද්ධන්ති** සබ්බසො විසුද්ධං අසංකිලිට්ඨං. පරිසුද්ධත්තා එව **පරියොදාතං,** පභස්සරන්ති අත්ථො. **සුරත්තවණ්ණමෙවස්සාති** සුට්ඨු රත්තවණ්ණමෙව අස්ස. **පරිසුද්ධවණ්ණමෙවස්සාති** නීලවණ්ණොපිස්ස පරිසුද්ධො ච භවෙය්‍යාති එවමාදිං සන්ධායාහ **"කණ්හපක්ඛෙ වුත්තපච්චනීකෙනෙව වෙදිතබ්බා"**ති. **රඞ්ගජාතන්ති**ආදි පන තත්ථ වුත්තවසෙනෙව වෙදිතබ්බං. **පටිපත්තිසුගතිආදීසු** යං වත්තබ්බං, තං පටිපත්තිදුග්ගතිආදීසු වුත්තවිපරියායෙන වෙදිතබ්බං. **පරිසුද්ධචිත්තොති** සුද්ධාසයො. **දස කුසලකම්මපථෙ පරිපූරෙතීති** ඉදං කණ්හපක්ඛෙ "දස අකුසලකම්මපථෙ පරිපූරෙතී"ති වුත්තස්ස පටිපක්ඛදස්සනවසෙන වුත්තං. යථා හි තත්ථ අභිජ්ඣාබ්‍යාපාදමිච්ඡාදිට්ඨිග්ගහණෙන කම්මපථසංසන්දනනයෙන කම්මපථං අප්පත්තාය ච අගාරියස්ස තථාරූපාය

මිච්ඡාපටිපත්තියා සඞ්ගහො ඉච්ඡිතො, එවං ඉධාපි අනභිජ්ඣාඅබ්‍යාපාදසම්මාදිට්ඨිග්ගහණෙන අලොභාදොසාමොහවසෙන පවත්තා අගාරියස්ස සම්මාපටිපත්ති සඞ්ගහිතාති දට්ඨබ්බං, න කම්මපථප්පත්තාවාති. **මනුස්සමහන්තතන්ති** ජාතිරූපභොගාධිපතෙය්‍යාදිවසෙන මනුස්සෙසු මහන්තභාවං. දසහි ඨානෙහි අඤ්ඤෙසං දෙවානං අභිභවො **දෙවමහන්තතා.** පටිපත්ති සුගතියා භාජියමානත්තා **"අනාගාමිමග්ගං භාවෙති"**ති තථා අනාගාමිභාවනං පාපෙත්වා ඨපිතා. ගහිතග්ගහණෙන සුබ්‍රහ්මභවට්ඨානස්ස අධිප්පෙතත්තා තදභාවතො අසඤ්ඤිභවං අනාදියන්තො **"දසසු වා බ්‍රහ්මභවනෙසූ"**තිආදිමාහ.

71. සකභණ්ඩෙ ඡන්දරාගො අභිජ්ඣායනට්ඨෙන **අභිජ්ඣා,** අභිජ්ඣායනාති අත්ථො. **පරභණ්ඩෙ ඡන්දරාගො** විසමං ලුබ්භතීති **විසමලොභො.** එවම්පි අභිජ්ඣාවිසමලොභානං විසෙසො හොතීති දස්සෙන්තො **"අථ වා"**තිආදිමාහ. තත්ථ අත්තනො සන්තකං තංසදිසඤ්ච **යුත්තට්ඨානං.** යං යාචිතං, අප්පකසිරෙන වා සක්කා ලද්ධුං, තං **පත්තට්ඨානං.** පරදාරගරුදාරාති **අයුත්තට්ඨානං.** යං අපත්ථනියං, යස්ස වා පත්ථනාය බ්‍යසනං ආපජ්ජති, තං **අප්පත්තට්ඨානං. ථෙරොති මහාසඞ්ඝරක්ඛිතත්ථෙරො,** යෙන **අට්ඨකථා** පොත්ථකං ආරොපිතා. සො හි අන්තෙවාසිකෙසු සාකච්ඡන්තෙසු එවමාහ. සොපි ඉමස්මිංයෙව සුත්තෙ විනිබ්භොගො න ලබ්භති චිත්තසංකිලෙසස්ස අධිප්පෙතත්තා. තෙනාහ **"යුත්තෙ වා"**තිආදි. අයොනිසොමනසිකාරවසෙන උප්පජ්ජනතො සම්පත්ති ආයතිඤ්ච දුක්ඛස්සෙව උප්පාදනතො **න කොචි ලොභො අවිසමො නාම. අභිජ්ඣායනට්ඨෙනාති** යස්ස කස්සචි ආරම්මණස්ස යුත්තස්ස අයුත්තස්ස අප්පත්තස්ස ච අභිජ්ඣායනවසෙන අභිපත්ථනාවසෙන ච පවත්තා තණ්හා **අභිජ්ඣාති** ලොභතො නිබ්බිසෙසන්ති දස්සෙති. තෙනාහ **"එකත්ථමෙතං බ්‍යඤ්ජනමෙව නානා"**න්ති. **දූසෙතීති** සභාවසන්තං අසංකිලෙසං විනාසෙති අවිසුද්ධං කරොති. තෙනාහ **"ඔභාසිතුං න දෙති"**ති. ''ඉමෙ සත්තා උච්ඡිජ්ජන්තු විනස්සන්තූ''ති සත්තෙසු බ්‍යාපජ්ජනාකාරප්පවත්තියා **බ්‍යාපාදො නවවිධආඝාතවත්ථුසම්භවො** වුත්තො. කොධො පන සඞ්ඛාරෙසුපි පවත්තනතො දසවිධආඝාතවත්ථුසම්භවො වුත්තො. උභයම්පි පටිඝමෙව, පවත්තනානත්තතො භින්දිත්වා වුත්තො. කුජ්ඣනවසෙනෙව **චිත්තපරියොනන්ධනො** ''අක්කොච්ඡි මං අවධි ම''න්තිආදිනා.

සුට්ඨු කතං කරණං **සුකතං,** තස්ස පුබ්බකාරිතාලක්ඛණස්ස ගුණස්ස **විනාසනො** උදකපුඤ්ඡනියා විය සරීරානුගතං උදකං පුඤ්ඡන්තො **මක්ඛො.** තථා හි සො පරෙසං ගුණානං මක්ඛනට්ඨෙන ''මක්ඛො''ති වුච්චති. ඉදානි **අනගාරියස්ස වා**තිආදිනා සඞ්ඛෙපෙන වුත්තමත්ථං විත්ථාරෙන දස්සෙතුං **"අනගාරියොපී"**තිආදි වුත්තං. නිසින්නකථාපරිකථාදිවසෙන ධම්මස්ස කථා ධම්මකථානයො, එකත්තාදිධම්මනීති එව වා. පකරණං සත්ත පකරණානි, තත්ථ කොසල්ලං **ධම්මකථානයපකරණකොසල්ලං. ආදි**-සද්දෙන විනයක්කමෙ චතූසු මහානිකායෙසු ච කොසල්ලං සඞ්ගණ්හාති. **අචිත්තීකතොති** චිත්තීකාරරහිතො. **යථා වායන්ති** ඉමිනා යථායං මක්ඛො චිත්තං දූසෙති, එවං පළාසොපි චිත්තං දූසෙති, තස්මා උපක්කිලෙසොති දස්සෙති. **අනියතා ගති නියාමොක්කමනාභාවතො. ආදි**-සද්දෙන ''රත්තඤ්ඤූ චිරපබ්බජිතෙ පුග්ගලෙ අජ්ඣොත්ථරිත්වා 'ත්වම්පි ඉමස්මිං සාසනෙ පබ්බජිතො, අහම්පි පබ්බජිතො, ත්වම්පි සීලමත්තෙ ඨිතො අහම්පී'ති'' එවමාදීනං සඞ්ගහො. **යුගග්ගාහගාහීති** ''තව වා මම වා කො විසෙසො''ති අසමම්පි සමං කත්වා සමධුරග්ගාහගණ්හනකො. **ඊයනා** උසූයනා. අත්තනො සම්පත්තියා නිගූහනං තස්ස පරෙහි සාධාරණභාවාසහනෙන හොතීති **"පරෙහි සාධාරණභාවං අසහමානං"**ඉච්චෙව වුත්තං. කාරණෙ හි ගහිතෙ ඵලම්පි ගහිතමෙව හොතීති. අඤ්ඤථා අත්තනො පවෙදනකපුග්ගලො **කෙරාටිකො,** ''නෙකතිකවාණිජො''තිපි වදන්ති. සප්පමුඛා මච්ඡවාලා එකා මච්ඡජාති ආයතනමච්ඡො. තෙනාහ **"ආයතනමච්ඡො නාම"**තිආදි. **බද්ධචරොති** අන්තෙවාසී.

සබ්බසො අමද්දිතසභාවෙන වා තහරිතභත්තසදිසස්ස ථද්ධභාවස්ස අනොනමිතදණ්ඩසදිසතාය පග්ගහිතසිරඅනිවාතවුත්තිකාරස්ස ච කරණතො **වා තහරිත...පෙ.... කරණො. තදුත්තරිකරණොති** යං යෙන කතං දුච්චරිතං වා සුචරිතං වා, තදුත්තරි, තස්ස ද්විගුණං වා කරණො. අත්තනො මණ්ඩනාදිඅත්ථං **පරෙන කතං අලඞ්කාරාදිං. පරියාපුණාති වා කථෙති වා** අත්තනො බලානුරූපං. කාමං නිකායද්වයග්ගහණාදිවසෙන පවත්තො සෙවිතබ්බමානො එව, තථාපිස්ස සංකිලෙසපක්ඛත්තා වුත්තං **"මානං අනිස්සාය"**ති.

උණ්ණතිවසෙනාති ''සෙය්‍යොහමස්මී''තිආදිනා චිත්තස්ස පග්ගහණවසෙන. පුබ්බෙ කෙනචි අත්තානං සදිසං කත්වා පච්ඡා තතො අධිකතො දහනතො උප්පජ්ජනකො **අතිමානො. මදග්ගහණාකාරො** ජාතිආදිං පටිච්ච මජ්ජනාකාරො, සොපි අත්ථතො මානො එව. **පමාදො** තථාපවත්තො චිත්තුප්පාදො.

තස්මා ලොභමාදිං කත්වා දස්සෙතීති ලොභස්ස ආදිතො ගහණෙ කාරණං විභාවෙතුකාමො පුච්ඡති. **පඨමුප්පත්තිතොති** තත්ථ තත්ථ භවෙ සබ්බපඨමං උප්පජ්ජනතො. සත්තානඤ්හි යථාධිගතං ඣානාදිවිසෙසං ආරබ්භ පච්චවෙක්ඛණා විය යථාලද්ධං උපපත්තිභවං ආරබ්භ නිකන්ති එව. තෙනාහ **"සබ්බසත්තාන"**න්තිආදි. **යථාසම්භවං ඉතරෙති** ඉතරෙ බ්‍යාපාදාදයො යථාපච්චයං උප්පජ්ජන්ති, ලොභස්ස විය ආදිතො අසුකස්ස අනන්තරං අසුකොති වා න නෙසං නියමො අත්ථීති අත්ථො. කිං පන එතෙ සොළසෙව චිත්තස්ස උපක්කිලෙසා, උදාහු අඤ්ඤෙපි සන්තීති අනුයොගං සන්ධාය අඤ්ඤෙපි සන්තීති දස්සෙන්තො **"න ච එතෙ"**තිආදිමාහ. යදි එවං කස්මා එත්තකා එව ඉධ වුත්තාති. නයදස්සනවසෙනාති දස්සෙන්තො ආහ **"එතෙන පන...පෙ.... වෙදිතබ්බා"**ති. තෙන

ථීනමිද්ධඋද්ධච්චකුක්කුච්ච-විචිකිච්ඡා-අත්තුක්කංසන-පරවම්භනථම්භිතත්තා- හීරුකතා-අහිරිකානොත්තප්ප-අත්තිච්ඡතා-පාපිච්ඡතා-මහිච්ඡතාදයො සඞ්ගහිතාති වෙදිතබ්බං.

72. සංකිලෙසං දස්සෙත්වාති සංකිලිට්ඨපවත්තිනිදස්සනෙන සඞ්ඛෙපෙන වුත්තං සංකිලෙසං විභාගෙන දස්සෙත්වා. **වොදානං දස්සෙන්තොති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **එවං ජානිත්වාති** ‘‘අභිජ්ඣා විසමලොභො එකන්තෙනෙව චිත්තස්ස උපක්කිලෙසො’’ති සභාවතො සමුදයතො නිරොධතො නිරොධූපායතො ච පුබ්බභාගපඤ්ඤාය චෙව හෙට්ඨිමමග්ගද්වයපඤ්ඤාය ච ජානිත්වා. **පජහතීති** එත්ථ අච්චන්තප්පහානමෙව අධිප්පෙතන්ති දස්සෙන්තො **‘‘සමුච්ඡෙදප්පහානවසෙන අරියමග්ගෙන පජහතී’’**ති ආහ. **අරියමග්ගෙනාති** අනාගාමිමග්ගෙන. තෙන හි පහානං ඉධ සබ්බවාරෙසු අධිප්පෙතං. **කිලෙසපටිපාටි** ඉධ කිලෙසානං දෙසනාක්කමො. **මග්ගපටිපාටි**පන චතුන්නං අරියමග්ගානං දෙසනාක්කමොපි තාය දෙසනාය පටිපජ්ජනක්කමොපි තාය පටිපත්තියා උප්පත්තික්කමොපි. තත්ථ යෙ යෙ කිලෙසා යෙන යෙන මග්ගෙන පහීයන්ති, මග්ගපටිපාටිං අනොලොකෙත්වා තෙසං තෙසං කිලෙසානං තෙන තෙන මග්ගෙන පහානදස්සනං කිලෙසපටිපාටි න කිලෙසානං උප්පත්තික්කමො ඉධ දෙසනාක්කමො වාති දස්සෙන්තො **‘‘අභිජ්ඣා විසමලොභො’’**තිආදිමාහ. යෙන යෙන පන මග්ගෙන යෙ යෙ කිලෙසා පහීයන්ති මග්ගානුපුබ්බියා, තෙන තෙන මග්ගෙන තෙසං තෙසං කිලෙසානං පහානදස්සනං මග්ගපටිපාටියා පහානදස්සනන්ති දස්සෙන්තො **‘‘සොතාපත්තිමග්ගෙනා’’**තිආදිමාහ.

ඉමස්මිං පන ඨානෙති ‘‘ස ඛො සො, භික්ඛවෙ, භික්ඛූ’’තිආදිනා ආගතො ඉමස්මිං පහානවාරෙ. **ඉමෙ කිලෙසාති** ඉමෙ යථාවුත්තා කිලෙසා. **සොතාපත්තිමග්ගවජ්ඣා වා හොන්තු සෙසමග්ගවජ්ඣා වා**හෙට්ඨා දස්සිතමග්ගපටිපාටිවසෙන. තත්ථ පන යෙ තතියමග්ගවජ්ඣා, තෙසං අනාගාමිමග්ගෙනෙව පහානෙ වත්තබ්බං නත්ථි, යෙසං පනෙත්ථ හෙට්ඨිමමග්ගවජ්ඣානං ඉධ සඞ්ගහෙ කාරණං පච්ඡා වත්තුකාමෙන අග්ගමග්ගවජ්ඣානං අනාදියිත්වා කස්මා තතියමග්ගවජ්ඣානමෙව ගහණං කතන්ති ආහ **‘‘අයමෙත්ථ පවෙණිමග්ගාගතො සම්භවො’’**ති, අයං ඉමස්ස සුත්තස්ස එතස්මිං ඨානෙ ආචරියපවෙණියා කථාමග්ගො තතො ආගතො අත්ථසම්භවො අත්ථතත්වන්ති අත්ථො. තත්ථ හෙට්ඨිමමග්ගවජ්ඣානං ඉධ සඞ්ගහෙ කාරණං පච්ඡා වත්තුකාමො අග්ගමග්ගවජ්ඣානං අග්ගහණෙ යුත්තිං දස්සෙන්තො **‘‘සො වා’’**තිආදිමාහ. **තෙනාති** චතුත්ථමග්ගෙන. **සෙසානන්ති** බ්‍යාපාදාදීනං . **යෙපීති** මක්ඛාදිකෙ සන්ධායාහ. **තංසමුට්ඨාපකචිත්තානන්ති** තෙසං මක්ඛාදීනං සමුට්ඨාපකචිත්තුප්පාදානං. තත්ථ මක්ඛ-පළාස-ඉස්සා-මච්ඡරිය-සමුට්ඨාපකං පටිඝද්වයචිත්තං, විසෙසතො පඤ්චකාමගුණලොභෙන සඨො මායාවී ච හොති, පඤ්චකාමගුණිකරාගො ච අනාගාමිමග්ගෙනෙව නිරවසෙසතො පහීයති, තස්මා වුත්තං **‘‘තංසමුට්ඨාපකචිත්තානං අප්පහීනත්තා’’**ති. තෙපි සුප්පහීනා හොන්තීති සම්බන්ධො. **තන්ති** පඨමමග්ගෙනෙව පහානං **පුබ්බාපරෙන න සන්ධියති** ‘‘යථොධි ඛො’’ති එත්ථ ඔධිවචනස්ස මග්ගත්තයවාචකත්තා. රතනත්තයෙ අවෙච්චප්පසාදො නාම අරියකන්තසීලං විය සොතාපන්නස්ස අඞ්ගානි, තෙ ච පහානතො පච්ඡා නිද්දිට්ඨා, තස්මා ඉධ වුත්තප්පහානං වික්ඛම්භනපහානමෙවාති කෙචි වදන්ති. **තෙසං ඉච්ඡාමත්තමෙව** යථාවුත්තපහානස්සෙව වසෙන අවෙච්චප්පසාදානං ඔධිසො පහානස්ස විභාවිතත්තා, ස්වායමත්ථො හෙට්ඨා යුත්තිතොපි පකාසිතොයෙව.

74. එකමෙකෙන පදෙන යොජෙතබ්බං, යතො එකමෙකස්සපි උපක්කිලෙසස්ස සභාවාදිතො දස්සනං නිය්‍යානමුඛං හොති, තථා චෙව හෙට්ඨා සංවණ්ණිතං. අනාගාමිමග්ගවසෙන පහානං වත්වා පසාදස්ස උද්ධටත්තා වුත්තං **‘‘අනාගාමිමග්ගෙන ලොකුත්තරප්පසාදො ආගතො’’**ති. යදි එවං කස්මා ‘‘ලොකියො උප්පජ්ජතී’’ති වුත්තන්ති? ‘‘ඉතිපි සො භගවා’’තිආදිනයප්පවත්තස්ස ලොකියත්තා. නිබ්බානාරම්මණො එව හි ලොකුත්තරො පසාදො. ‘‘ඉතිපි සො භගවා’’තිආදිවචනෙන ලොකියං, අවෙච්චප්පසාදවචනෙන ලොකුත්තරන්ති **ලොකියලොකුත්තරමිස්සකං පසාදං දස්සෙන්තො**. අවෙච්ච රතනත්තයගුණෙ යාථාවතො ඤත්වා පසාදො **අවෙච්චප්පසාදො**. සො පන යස්මා මග්ගෙනාගතත්තා කෙනචි අකම්පනියො අප්පධංසියො ච හොති, තස්මා වුත්තං **‘‘අචලෙන අච්චුතෙනා’’**ති. තත්ථ ලොකුත්තරො සබ්බසො බුද්ධගුණාදීසු සම්මොහං විද්ධංසෙන්තො තත්ථ කිච්චතො පවත්තති, ඉතරො ආරම්මණවසෙන තෙ ආරබ්භ. **තං විධින්ති** තං තස්ස උප්පන්නප්පකාරං. **අනුස්සතිට්ඨානානීති** අනුස්සතිකම්මට්ඨානානි.

75. සොමනස්සාදීති ආදි-සද්දෙන ඤාණාදීනි සඞ්ගණ්හාති. චොරානං අභිණ්හං සඤ්චරණට්ඨානතාය **පච්චන්තග්ගහණං. පච්චවෙක්ඛතොති** ‘‘අසුකස්මිඤ්ච ඨානෙ ඉමෙ චිමෙ චොරා එවඤ්ච එවඤ්ච විනාසිතා’’ති පච්චවෙක්ඛතො **රඤ්ඤො විය.**

යො යො ඔධි **යථොධි**. යථා-සද්දො බ්‍යාපනිච්ඡායං, ඛො සද්දො අවධාරණෙති දස්සෙන්තො **‘‘සකසකඔධිවසෙන චත්තමෙව හොතී’’**තිආදිමාහ. තෙන ‘‘චත්ත’’න්තිආදීසුපි අවධාරෙතබ්බන්ති දස්සෙති. **සකසකඔධිවසෙනාති** සඞ්ඛෙපතො වුත්තමත්ථං විවරිතුං **‘‘ද්වෙ ඔධී’’**තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ **යංමග්ගවජ්ඣාති** යෙන මග්ගෙන අනවසෙසතො පහාතබ්බා. අනවසෙසප්පහානවසෙන හි තංතංමග්ගවජ්ඣානං කිලෙසානං තදඤ්ඤමග්ගවජ්ඣෙහි අසම්මිස්සතා, අඤ්ඤථා යෙ සකසකඔධිවසෙන උපරිමග්ගවජ්ඣා, තෙ හෙට්ඨිමමග්ගෙහි පහීනාපායගමනීයාදිසභාවා එව තෙහි පහීයන්තීති පහානවසෙන සම්මිස්සා සියුං. **තෙන තෙයෙව පහීනා හොන්තීති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **තතුත්තරිපීති** තතො පහානනිමිත්තසොමනස්සුප්පත්තිතො උද්ධම්පි. පටිපක්ඛෙසු ඔධිසො පවත්තිකිච්චත්තා **ඔධීති හෙට්ඨා තයො**

මග්ගා වුච්චන්ති. තෙ භීතිආදි වුත්තස්සෙවත්ථස්ස විවරණං. **ඉමස්ස භික්ඛුනොති** අනාගාමිං සන්ධායාහ. තෙන වුත්තං **"හෙට්ඨාමග්ගත්තයෙන වන්ත"**න්ති.

කෙචි වන්තම්පි ගණ්හන්ති, නයිදමෙවන්ති දස්සනත්ථං **"වන්ත"**න්ති වුත්තං. න හි යං යෙන වන්තං, සො පුන තං ආදියති. තෙනාහ **"අනාදියනභාවදස්සනවසෙනා"**ති. වන්තම්පි කිඤ්චි සසන්තතිලග්ගං සියා, නයිදමෙවන්ති දස්සනත්ථං **"මුත්ත"**න්ති වුත්තං. තෙනාහ **"සන්තතිතො විනිමොචනවසෙනා"**ති. මුත්තම්පි කිඤ්චි මුත්තබන්ධනා විය ඵලං කුහිඤ්චි තිට්ඨති, න එවමිදන්ති දස්සනත්ථං **"පහීන"**න්ති වුත්තං. තෙනාහ **"ක්වචි අනවට්ඨානදස්සනවසෙනා"**ති. යථා කිඤ්චි දුන්නිස්සට්ඨං පුන ආදාය සම්මදෙව නිස්සට්ඨං පටිනිස්සට්ඨන්ති වුච්චති, එවං විපස්සනාය නිස්සට්ඨං ආදින්නසදිසං මග්ගෙන පහීනං පටිනිස්සට්ඨං නාම හොතීති දස්සනත්ථං **"පටිනිස්සට්ඨ"**න්ති වුත්තං. තෙනාහ **"ආදින්නපුබ්බස්ස පටිනිස්සග්ගදස්සනවසෙනා"**ති. න කාපුරිසෙන විය පරම්මුඛෙන නිස්සට්ඨං , අථ ඛො අභිමුඛෙනෙව නිස්සට්ඨන්ති දස්සනත්ථං **"පටිනිස්සට්ඨ"**න්ති වුත්තං. තෙනාහ **"පටිමුඛං වා"**තිආදි. **උපගන්තබ්බතොති** අත්තනො හිතසුඛං පච්චාසීසන්තෙන එකන්තෙන අධිගන්තබ්බතො. **ධාරණතොති** තංසමඞ්ගීනං අපායපාතතො සන්ධාරණෙන. **ගන්ථො "වෙදො"ති වුච්චති** "විදන්ති එතෙනා"ති, වෙදෙහි ඤාණෙහි ගතො පටිපන්නොති **වෙදගූ. අභිජඤ්ඤාති** ජානෙය්‍යා. **වෙදජාතාති** උප්පන්නසොමනස්සා. **ඤාණං "වෙදො"ති වුච්චති** "වෙදිතබ්බං වෙදෙතී"ති. **සොමනස්සං "වෙදො"ති වුච්චති** ආරම්මණරසං වින්දති අනුභවතීති.

උප්පන්නන්ති අවෙච්චප්පසාදං නිස්සාය උප්පන්නං. **වුත්තප්පකාරමෙව වෙදන්ති** "සොමනස්සං සොමනස්සමයඤාණඤ්චා"ති එවං වුත්තප්පකාරමෙව. **අත්ථවෙදන්ති** අත්ථෙ හෙතුඵලෙ වෙදං. **ධම්මවෙදන්ති** ධම්මෙ හෙතුම්හි වෙදං. තෙනාහ **"අවෙච්චප්පසාදස්ස හෙතු"**න්තිආදි. ඉධ ධම්මත්ථසද්දා හෙතුඵලපරියායාති ඉමමත්ථං පාළියා එව දස්සෙතුං **"වුත්තඤ්හෙත"**න්තිආදි වුත්තං. **තමෙව අත්ථඤ්ච ධම්මඤ්චාති** අත්ථො ධම්මොති ච වුත්තං අවෙච්චප්පසාදනිමිත්තං යථාවුත්තං කිලෙසප්පහානඤ්ච. **අත්ථධම්මානිසංසභූතං වෙදන්ති** යථාවුත්තඅත්ථධම්මානිසංසභූතං සොමනස්සමයඤාණසඞ්ඛාතං වෙදඤ්ච. **පාමොජ්ජන්ති** තරුණපීතිං ආහ. **පච්චවෙක්ඛණාකාරප්පවත්තෙනාති** එතෙන පච්චවෙක්ඛණා එවෙත්ථ අනවජ්ජසභාවතාය ධම්මොති වුත්තොති දට්ඨබ්බං. **පීති ජායතීති** පරප්පච්චයං බලවපීතිමාහ. **පීණිතමනස්සාති** පස්සද්ධිආවහෙහි උළාරෙහි පීතිවෙගෙහි තිත්තචිත්තස්ස. **කායොති** නාමකායො. **වූපසන්තදරථොති** කිලෙසපරිළාහානං දූරීභාවෙන සුට්ඨු උපසන්තදරථො. පච්චවෙක්ඛණහෙතුකං චිත්තස්ස සමාධානං ඉධ අධිප්පෙතන්ති ආහ **"අප්පිතං විය අචලං තිට්ඨතී"**ති.

76. කාමං "බුද්ධෙ අවෙච්චප්පසාදෙන සමන්නාගතොම්හි, ධම්මෙ සඞ්ඝෙ අවෙච්චප්පසාදෙන සමන්නාගතොම්හී"ති ඉදම්පි තස්සා පච්චවෙක්ඛණාය පවත්තිආකාරපකාසනමෙව, ඉදං පන විසෙසතො රතනත්තයෙ උප්පන්නසොමනස්සාදිප්පකාසනපදං. "යථොධි ඛො පනා"ති ඉදම්පි සවිසෙසං පච්චවෙක්ඛණාකාරප්පකාසනපදන්ති අධිප්පායෙන **"ඉදානි යථොධි…පෙ…. පකාසෙත්වා"**ති වුත්තං. චත්තාරොපි පන වාරා පච්චවෙක්ඛණාකාරප්පකාසනවසෙන චෙව සොමනස්සාදිආනිසංසදස්සනවසෙන ච වුත්තාති සක්කා විඤ්ඤාතුං උභයත්ථාපි උභයස්ස වුත්තත්තා. යදිපි අරියමග්ගො එකචිත්තක්ඛණිකො න පුන උප්පජ්ජති, පටිපක්ඛස්ස පන තෙන සුප්පහීනත්තා තංසමඞ්ගී අපරිහානධම්මො තංසීලාදිභාවෙනෙව වුච්චතීති ආහ **"තස්ස අනාගාමිමග්ගසම්පයුත්තං සීලක්ඛන්ධං දස්සෙතී"**තිආදි. "එවංධම්මා තෙ භගවන්තො අහෙසු"න්තිආදීසු (දී. නි. 2.13; ම. නි. 3.197-198; සං. නි. 5.378) විය ඉධ ධම්ම-සද්දො සමාධිපරියායොති ආහ **"සමාධික්ඛන්ධං පඤ්ඤාක්ඛන්ධඤ්ච දස්සෙතී"**ති. තථා හි සො සම්පයුත්තධම්මෙ එකාරම්මණෙ අවික්ඛිපමානෙ අවිප්පකිණ්ණෙ අවිසටෙ කත්වා සමං, සම්මා ච ආදහන්තො තථා තෙ ධාරෙතීති ච වත්තබ්බතං අරහතීති ධම්මොති ච වුච්චති. **අනෙකරූපානන්ති** අනෙකප්පකාරානං. අන්තරායො නාම අප්පටිලද්ධස්ස වා අලබ්භනවසෙන, පටිලද්ධස්ස වා පරිහානවසෙන, තදුභයම්පි ඉධ නත්ථීති දස්සෙන්තො **"මග්ගස්ස වා"**තිආදිමාහ. **නෙවස්ස තං හොති අන්තරායායාති** තස්ස අනාගාමිනො පිණ්ඩපාතභොජනං නෙව හොති අන්තරායාය උක්කංසගතාය පච්චවෙක්ඛණාය පච්චවෙක්ඛිත්වා පරිභුඤ්ජනතො. තඤ්චස්සා උක්කංසගමනං හතපටිපක්ඛත්තාති දස්සෙන්තො **"මග්ගෙන විසුද්ධචිත්තත්තා"**ති ආහ.

එත්ථාති එතස්මිං අන්තරායාභාවෙ. **එතදෙව** විසුද්ධචිත්තත්තමෙව **කාරණං**. එත්ථ ච "නෙවස්ස තං හොති අන්තරායායා"ති ඉමිනා හෙට්ඨා වුත්තප්පහානං අනාගාමිමග්ගෙනෙවාති සිද්ධං හොති. අනාගාමිනො හි සබ්බසො කාමරාගො පහීනො හොති, රසතණ්හාය අභාවතො තාදිසපිණ්ඩපාතපරිභොගො අග්ගමග්ගාධිගමෙ කථඤ්චිපි අන්තරායාය න හොතීති. "සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, වත්ථ"න්ති වදන්තො භගවාආදිම්හි අත්තනා උපනීතවත්ථූපමං අනුසන්ධෙති. උදකස්ස අච්ඡභාවො පඞ්කසෙවාලපණකාදිමලාභාවෙන පසන්නතාය, තබ්බිපරියායතො බහලතාති ආහ **"අච්ඡන්ති විප්පසන්න"**න්ති. වණ්ණනිභාය විගතසංකිලෙසතාය සමුජ්ජලනං පභස්සරතාය වත්ථස්ස, තං පරියොදාතන්ති වත්තබ්බතං ලභතීති ආහ **"පරියොදාතං පභස්සරතායා"**ති. **උක්කං බන්ධෙය්‍යාති** අඞ්ගාරකපල්ලං යථා දාරුසටිකඞ්ගාරාදිකෙන න භිජ්ජති, එවං තනුමත්තිකාලෙපාදිනා බන්ධෙය්‍යා. මෙඝපටලතො වෙරම්භවාතධාරාසඞ්ඝට්ටනතො විජ්ජුතා විය කෙවලං වාතධාරාසඞ්ඝට්ටනජනිතා පභා උක්කාපභා, සා පන යස්මා ද්වින්නං වාතධාරානං වෙගසම්භූතසඞ්ඝට්ටනහෙතුකා, තස්මා කාරණවසෙන **"වාතවෙගො උක්කා"**ති වුත්තං.

77. **යථානුසන්ධිවසෙනාති**ආදිම්හි උට්ඨිතදෙසනාය අනුරූපා අනුසන්ධි යථානුසන්ධි, තස්සා වසෙන. බ්‍යතිරෙකදස්සනං විය හි සාධෙතබ්බස්ස ආදිම්හි උට්ඨිතදෙසනාය පටිපක්ඛදස්සනම්පි අනුරූපදෙසනාව සම්මදෙව පතිට්ඨාපනභාවතො, යථා තං ආවත්තහාරයොජනායං විසභාගධම්මාවත්තනන්ති දට්ඨබ්බං. **''යථානුසන්ධිවසෙන දෙසනා ආගතා''**ති සඞ්ඛෙපතො වුත්තමත්ථං විත්ථාරෙන්තො තප්පසඞ්ගෙන ඉතරෙපි අනුසන්ධී දස්සෙතුං **''තයො හී''**තිආදිමාහ. **බහිද්ධාති** බාහිරෙසු වත්ථූසු. **අසති පරිතස්සනාති** තණ්හාදිට්ඨිපරිතස්සනාභාවො. **විස්සජ්ජිතසුත්තවසෙනාති** ''ඉධ භික්ඛු එකච්චස්සා''තිආදිනා (ම. නි. 1.242) විස්සජ්ජිතසුත්තවසෙන. **යෙන ධම්මෙනාති** සීලාදිවොදානධම්මෙසු අක්ඛන්තියාදිසංකිලෙසධම්මෙසු ච යෙන යෙන ධම්මෙන. **ඡ අභිඤ්ඤා ආගතාති** ඉමිනා ''අනුරූපධම්මවසෙන වා''ති වුත්තවිකප්පං දස්සෙති, සෙසෙහි ''පටිපක්ඛවසෙන වා''ති වුත්තවිකප්පං. අක්ඛන්තියා හි කකචූපමොවාදො (ම. නි. 1.222) පටිපක්ඛො, තථා දිට්ඨියා ''නෙතං මම, නෙසොහමස්මි, න මෙසො අත්තා''ති එවං පටිභාගා සුඤ්ඤතාකාරෙන. සෙසද්වයෙපි එසෙව නයො. ''චිත්තෙ සංකිලිට්ඨෙ දුග්ගති පාටිකඞ්ඛා''ති (ම. නි. 1.70) හෙට්ඨා කිලෙසදෙසනා ආගතා. **සබ්බොති** අනවසෙසො. **සබ්බාකාරෙනාති** ආදීනවානිසංසපච්චවෙක්ඛණපුග්ගලදොසජානනාදිනා සබ්බප්පකාරෙන.

78. ''මෙත්තා භාවෙතබ්බා බ්‍යාපාදස්ස පහානායා''තිආදිවචනතො (අ. නි. 9.1) මෙත්තාදයො බ්‍යාපාදවිහෙසාරතිරාගානං පටිපක්ඛා. යස්මා ''සො අත්ථී''තිආදිනා භගවතා අනාගාමිනො අග්ගමග්ගාධිගමනං චතුසච්චකම්මට්ඨානං මත්ථකං පාපෙත්වා කථිතං, තස්මා තං දස්සෙන්තො **''ඉදානිස්සා''**තිආදිමාහ.

බ්‍රහ්මවිහාරධම්මෙති බ්‍රහ්මවිහාරෙ චෙව බ්‍රහ්මවිහාරසහගතධම්මෙ ච. තෙනාහ **''නාමවසෙනා''**ති. වවත්ථපෙත්වාති ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. නාමන්තිපි හි ඊදිසෙසු ඨානෙසු චත්තාරො අරූපිනො ඛන්ධා වුච්චන්ති. **ඉමිනා නයෙනාති** එතෙන භූතනිස්සිතානං සෙසුපාදායධම්මානං සබ්බෙසම්පි පහාතබ්බතණ්හාවජ්ජානං තෙභූමකධම්මානං පරිග්ගහවිධිං උල්ලිඞ්ගෙති. සභාවතො විජ්ජමානං තං අත්තපච්චක්ඛං කත්වා ඤාණෙන යාථාවතො පටිවිජ්ඣියමානතං උපාදාය ''අත්ථි ඉද''න්ති යථාවවත්ථාපිතං නාමරූපං. තෙනෙවාහ **''එත්තාවතානෙන දුක්ඛසච්චවවත්ථානං කතං හොතී''**ති. සාවධාරණඤ්චෙතං වචනං, ලොකසමඤ්ඤාසිද්ධං සත්තඉත්ථිපුරිසාදි විය, ඉතො බාහිරකපරිකප්පිතං පකතිආදි දබ්බාදි ජීවාදි කායාදි විය ච න පරමත්ථතො නත්ථි, අත්ථෙවාති වුත්තං හොති. **පජානාතීති** පුබ්බභාගෙ තාව ලක්ඛණරසාදිවසෙන චෙව පටිග්ගහවිභාගවසෙන ච පකාරතො ජානාති, අපරභාගෙ පන පරිඤ්ඤාභිසමයවසෙන පටිවිජ්ඣන්තො ජානාති. එකන්තහීනා නාම අකුසලධම්මා සම්පති ආයතිඤ්ච දුක්ඛමූලත්තා, තත්ථාපි විසෙසතො තණ්හාති ආහ **''දුක්ඛස්ස සමුදයං පටිවිජ්ඣන්තො අත්ථි හීනන්ති පජානාතී''**ති. අත්තනො පච්චයෙහි පධානභාවං නීතත්තා පණීතන්ති ඉමිනා අත්ථෙන අරියමග්ගොව ''පණීත''න්ති වුච්චතීති ආහ **''පහානුපායං විචිනන්තො අත්ථි පණීතන්ති පජානාතී''**ති. ''උත්තමට්ඨෙන ච පණීත''න්ති වුච්චමානෙ නිරොධසච්චස්සපි සඞ්ගහො සියා, තස්ස පන පදන්තරෙන සඞ්ගහිතත්තා වුත්තනයෙනෙවෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. අප්පමඤ්ඤාමුඛෙන විපස්සනාභිනිවෙසස්සෙව කතත්තා **''බ්‍රහ්මවිහාරසඤ්ඤාගතස්සා''**ති වුත්තං. ''සබ්බස්සපි තෙභූමකස්ස සඤ්ඤාගතස්සා''ති වත්තුං වට්ටතියෙව. න චෙත්ථ අසඞ්ගහො තස්සාපි සඤ්ඤාය ආගතභාවතො. ලොකං උත්තරිත්වා සමතික්කමිත්වා නිස්සරිත්වා විසංයුත්තං හුත්වා ඨිතත්තා වුත්තං **''උත්තරි නිස්සරණං නිබ්බාන''**න්ති.

චතූහි ආකාරෙහීති ''අත්ථි හීන''න්තිආදීහි චතූහි පකාරෙහි. අන්වයඤාණතාය අනුබොධභූතාය විපස්සනාපඤ්ඤාය ජානනත්ථො ධම්මඤාණතාය පටිවෙධභූතාය මග්ගපඤ්ඤාය දස්සනත්ථො සභාවසිද්ධොති දස්සෙන්තො **''විපස්සනාපඤ්ඤාය චත්තාරි සච්චානි ජානනතො මග්ගපඤ්ඤාය පස්සතො''**ති වුත්තං. **භයභෙරවෙ වුත්තනයෙනෙවාති** භයභෙරවසුත්තවණ්ණනායං අත්තනා වුත්තඅත්ථවචනත්ථපාඨෙන ඉධ පාඨස්ස සදිසත්තා අතිදිසන්තො **''කාමාසවාපි...පෙ.... පජානාතී''**ති ආහ. එත්ථ ච යස්මා ''කාමාසවාපි චිත්තං විමුච්චති...පෙ.... අවිජ්ජාසවාපි චිත්තං විමුච්චතී''ති ''ඛීණා ජාතී''තිආදීනි වදතා භගවතා චතුත්ථමග්ගො නිද්දිට්ඨො, තස්මා යං හෙට්ඨා **අට්ඨකථායං** වුත්තං ''සො ච උපරි චතුත්ථමග්ගස්සෙව නිද්දිට්ඨත්තා යුජ්ජතී''ති, තං සුවුත්තමෙවාති දට්ඨබ්බං.

තස්ස චොදනත්ථායාති තස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස භගවා අත්තනො චොදනත්ථාය ''පුච්ඡ මං ත්වං බ්‍රාහ්මණ යදෙත්ථ තයා මනසාභිසමීහිත''න්ති චොදනාය, ඔකාසදානත්ථායාති අධිප්පායො. දෙසනාසන්නිස්සයො බ්‍රාහ්මණස්ස තථාරූපො එත්ථ අජ්ඣාසයොපි නත්ථීති යථාවුත්තඅනුසන්ධිත්තයවිනිමුත්තත්තා **''පාටියෙක්කං අනුසන්ධිං ආහා''**ති වුත්තං. චිත්තගතත්තා **අබ්භන්තරෙන. කිලෙසවුට්ඨානසිනානෙනාති** කිලෙසමලපවාහනෙන රාගපරිළාහාදිවූපසමකරෙන ච අට්ඨඞ්ගිකඅරියමග්ගසලිලසිනානෙන.

79. ධම්මසභාමණ්ඩපං තාවදෙව උපගතත්තා බාහුකා නදිතො **ආගතං විය මඤ්ඤමානො.** අරියඵලමද්දනචුණ්ණාදයො තෙලසිනෙහස්ස විවෙචනෙන . ලූඛභාවො ලොකං, තං එතිස්සා අත්ථීති ලොකාති සම්මතා. **ලොක්ඛසම්මතග්ගහණෙන** ''තථා සා නදී ලොකෙ පාකටා''ති එවං පවත්තං අත්තනො මිච්ඡාගාහං දීපෙති. තෙනාහ **''විසුද්ධභාවං දෙතීති එවං සම්මතා''**ති. පාපපවාහනෙන සම්පරායිකාදිසම්පත්තිආවහතො ලොකස්ස හිතා **ලොක්‍යා.** ලොක්‍යාති සම්මතාති සබ්බං පුරිමසදිසං. තෙනාහ **''සෙට්ඨං ලොකං ගමයතීති එවං සම්මතා''**ති. **පුඤ්ඤසම්මතාති** පුජ්ජභවඵලනිබ්බත්තනෙන සත්තානං පුනනෙන විසොධනෙන පුඤ්ඤාති සම්මතා. **තදත්ථදීපනත්ථමෙවාති** තස්සා පුබ්බෙ ආගතදෙසනාය අත්ථදීපනත්ථමෙව. වුත්තස්සෙවත්ථස්ස පුන දීපනං කිමත්ථියන්ති ආහ **''ගාථාරුචිකාන''**න්ති. චුණ්ණිකවචනං අසම්භාවෙන්තා තථා ච වුත්තෙ අත්ථමබුජ්ඣනකා

පජ්ජවචනං සම්භාවෙන්තා තථා ච වුත්තෙ බුජ්ඣනකා ගාථාරුචිකා. **විසෙසත්ථදීපනත්ථ**න්ති විසිට්ඨදීපනත්ථං, පුරිමදෙසනාය අඤ්ඤදීපනත්ථන්ති අත්ථො.

‘‘ගච්ඡති පන භවං ගොතමො බාහුකං නදිං සිනායිතු’’න්ති (ම. නි. 1.78) හෙට්ඨා වුත්තත්තා **බාහුකන්ති ඉදමෙව එත්ථ තදත්ථදීපකං. සෙසානි** අධිකක්කාදිවචනානි තතො විසිට්ඨස්ස අත්ථස්ස බොධනතො **විසෙසත්ථදීපකානි.** කස්මා පනෙත්ථ භගවතා බ්‍රාහ්මණෙන අවුත්තානි අධිකක්කාදීනි ගහිතානීති ආහ **‘‘යථෙව හී’’**තිආදි. කක්කන්ති න්හානපිණ්ඩං අධිප්පෙතං, න්හායිත්වා අධිකං කක්කං එත්ථ ගණ්හන්තීති **අධිකක්කං.** තෙනාහ **‘‘න්හානසම්භාරවසෙනා’’**තිආදි. **මණ්ඩලවාපිසණ්ඨාන**න්ති වට්ටපොක්ඛරණීසණ්ඨානං. **නදියොති** විසුං නදියො, න අධිකක්කාදීනි විය තිත්ථමත්තං.

තීහි පදෙහීති සුන්දරිකාපයාගබාහුකාපදෙහි. **චත්තාරීති** අධිකක්කාදීනි චත්තාරි. **වුත්තානෙව හොන්තීති** ලොකසම්මතාලක්ඛණෙන එකලක්ඛණතා බ්‍රාහ්මණස්ස අධිප්පායෙන, පරමත්ථතො පන පාපපවාහලක්ඛණෙන එකලක්ඛණත්තා. තෙනාහ **‘‘තස්මා’’**තිආදි. **කිඤ්චි** පාපසුද්ධිං **න කරොන්තියෙව. න හි නං සොධයෙති** නං පුග්ගලං න සොධයෙ. **වෙරකිබ්බිසභාවං අප්පත්තා** නාම කම්මපථභාවං අප්පත්තා. තෙනාහ **‘‘ඛුද්දකෙහී’’**ති.

පටිහනන්තොති අයුත්තභාවදස්සනෙන තං දිට්ඨිං පටිබාහන්තො. තත්ථායං පටිබාහනවිධි යථා යං කිඤ්චි උදකොරොහනං න පාපපවාහනං, එවං යො කොචි නක්ඛත්තයොගො පාපහෙතූනං පටිපක්ඛාභාවතො. යඤ්හි විනාසෙති, සො තස්ස පටිපක්ඛො. යථා ආලොකො අන්ධකාරස්ස විජ්ජා ච අවිජ්ජාය, න එවං උදකොරොහනං නක්ඛත්තයොගො වා පාපහෙතූනං ලොභාදීනං පටිපක්ඛො, තස්මා නිට්ඨමෙත්ථ ගන්තබ්බං ‘‘න උදකොරොහනාදි පාපපවාහන’’න්ති. **නිච්චං ඵග්ගුනීනක්ඛත්ත**න්ති සුද්ධසීලාදිකස්ස සබ්බකාලං මඞ්ගලදිවසො එවාති අධිප්පායො. **ඉතරොති** සීලාදිවසෙන අසුද්ධො. **නිච්චමෙව උපොසථො** අරියුපොසථෙන උපවුත්ථභාවතො. **සුද්ධස්සාති** පරිසුද්ධමනොසමාචාරස්ස. **සුචිකම්මස්සාති** පරිසුද්ධකායවචීසමාචාරස්ස. තෙනාහ **‘‘නික්කිලෙසතායා’’**තිආදි. **කුසලූපසඤ්හිත**න්ති අනවජ්ජභාවූපගතං. **වතසමාදාන**න්ති ධුතධම්මසමාදානාදි **සම්පන්නමෙව හොති,** නාස්ස විපත්ති අත්ථීති අත්ථො. **මම සාසනෙයෙව සිනාහි,** යදි අච්චන්තමෙව සුද්ධිං ඉච්ඡසීති අධිප්පායො. තෙනාහ **‘‘සචෙ’’**තිආදි. **ඛෙමත**න්ති ඛෙමභාවං. යථා සබ්බභූතානි තපවසෙන ඛෙමප්පත්තානි අභයප්පත්තානි හොන්ති, එවං කරොහීති තං හෙට්ඨා දස්සිතං මෙත්තාදිභාවනං බ්‍රාහ්මණස්ස සඞ්ඛෙපෙන උපදිසන්තෙනස්ස එකච්චසමාධිසම්පදා තදවිනාභාවිනී පඤ්ඤාසම්පදා ච දස්සිතාති දට්ඨබ්බං. තෙනාහ **‘‘මනොද්වාරසුද්ධි දස්සිතා’’**ති.

තස්ස පන සම්පදාද්වයස්ස නිස්සයභූතං සීලසම්පදං දස්සෙතුං **‘‘සචෙ මුසා න භණසී’’**තිආදි වුත්තං. එත්ථ ච යථා ‘‘සචෙ මුසා න භණසී’’තිආදිනා මුසාවාද-පාණාතිපාත-අදින්නාදාන-පටිවිරතිවචනෙන අවසෙසකායවචීදුච්චරිතවිරතිපි වුත්තා එව හොති ලක්ඛණහාරනයෙන, එවං ‘‘සද්දහානො අමච්ඡරී’’ති සද්ධාදිධනසම්පදානියොජනෙනෙව අවසෙසඅරියධනසම්පදානියොජනම්පි සිද්ධමෙව හොතීති සද්ධාදයො විමුත්තිපරිපාචනීයධම්මා බ්‍රාහ්මණස්ස පකාසිතා එවාති වෙදිතබ්බා. තෙනෙවාහ **‘‘ඉමාය එව පටිපත්තියා කිලෙසසුද්ධී’’**ති. **ගයා සම්මතතරා** බාහුකාදීහිපීති අධිප්පායො.

80. **එකොති** අසහායො, එසා පනස්ස අසහායතා එකීභාවෙනාති. න හිස්ස තාව තණ්හාදුතියතා විගතා. තෙනෙවාහ **‘‘න චිරස්සෙවා’’**තිආදි. එකග්ගහණෙනෙව කායෙන වූපකට්ඨතා වුත්තාති ආහ **‘‘වූපකට්ඨො චිත්තවිවෙකෙනා’’**ති. තෙන ‘‘දිවා චඞ්කමෙන නිසජ්ජාය’’තිආදිනා (ම. නි. 1.423; 3.75; විභ. 519; මහානි. 161) ආගතං ජාගරියානුයොගමාහ. තථාභූතස්ස චස්ස එකාදසහි අග්ගීහි ආදිත්තෙ තයො භවෙ පස්සතො යථා පමාදස්ස ලෙසොපි නාහොසි, එවං කම්මට්ඨානං බ්‍රූහෙන්තො සම්මදෙව පදහති. කත්ථචි සඞ්ඛාරගතෙ අනපෙක්ඛචිත්තො නිබ්බානාධිමුත්තො එව විහාසීති දස්සෙතුං **‘‘අප්පමත්තො’’**තිආදි වුත්තං. **ඛීණා ජාතී**තිආදීසු යං වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා වුත්තමෙව. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

වත්ථසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

8. සල්ලෙඛසුත්තවණ්ණනා

81. ‘‘චුන්දො’’ති තස්ස මහාථෙරස්ස නාමං, පූජාවසෙන පන **මහාචුන්දොති** වුච්චති යථා **‘‘මහාමොග්ගල්ලානො’’**ති. අත්තනො වා චුන්දං නාම භාගිනෙය්‍යත්ථෙරං උපාදාය ආයස්මතො සාරිපුත්තත්ථෙරස්ස භාතා අයං මහාථෙරො **‘‘මහාචුන්දො’’**ති පඤ්ඤායිත්ථ යථා ‘‘මහාපන්ථකො’’ති. **සායන්හසමය**න්ති භුම්මත්ථෙ එකං උපයොගවචනන්ති ආහ **‘‘සායන්හකාලෙ’’**ති. න හෙත්ථ අච්චන්ත සංයොගො සම්භවතීති. **සත්තසඞ්ඛාරෙහීති** සද්ධිවිහාරිකඅන්තෙවාසිකඋපාසකාදිසත්තෙහි චෙව රූපාරම්මණාදිසඞ්ඛාරෙහි ච. **පටිනිවත්තිත්වාති** අපසක්කිත්වා. **නිලීයන**න්ති විවෙචනං කායචිත්තෙහි තතො විවිත්තතා. **එකීභාවොති** හි කායවිවෙකමාහ, **පවිවෙකොති** චිත්තවිවෙකං. **තතො වුට්ඨිතොති** තතො දුවිධවිවෙකතො භවඞ්ගුප්පත්තියා, සබ්‍රහ්මචාරීහි සමාගමෙන ච අපෙතො. **අභිවාදාපෙත්වාති** අභිවාදං කාරෙත්වා. **එවන්ති** යථාවුත්තඅභිවාදවසෙන. පග්ගය්හාති උන්නාමෙත්වා. අනුපච්ඡින්නභවමූලානං තාව එවං අභිවාදො හොතු, උච්ඡින්නභවමූලානං කිමත්ථියොති ආහ **‘‘එතං ආචිණ්ණං තථාගතාන’’**න්ති. තෙන න තථාගතා

සම්පරායිකංයෙව සත්තානං සුඛං ආසීසන්ති, අථ ඛො දිට්ඨධම්මිකම්පීති දට්ඨබ්බං. කස්මා එවං තථාගතා අභිවදන්තීති තත්ථ කාරණමාහ **"සුඛකාමා හී"**තිආදි. **පුථුකායාති** බහූ සත්තකායා. **යක්ඛාති** දෙවා. තෙ හි පූජනීයතාය ''යක්ඛා''ති **වුච්චන්ති. අභිවදන්තීති** ආසීසිතමෙවත්ථං ඤාණකරුණාහි අභිමුඛං කත්වා වදන්ති.

යාති අනියමතො ගහිතා නියමතො දස්සෙන්තො **"ඉමා"**ති ආහ. **ඉමාති** ච ආසන්නපච්චක්ඛවචනන්ති ආහ **"අභිමුඛං කරොන්තො විය"**ති , තං තං දිට්ඨිගතිකං චිත්තගතං සම්මුඛා විය කරොන්තොති අත්ථො. **දිට්ඨියොති** පුරිමපදලොපෙන පාළියං වුත්තන්ති දස්සෙන්තො **"මිච්ඡාදිට්ඨියො"**ති ආහ. සත්තෙසු දිට්ඨිගතචිත්තුප්පාදෙසු උප්පජ්ජමානා, සත්තෙසු වා විසයභූතෙසු ආරබ්භ උප්පජ්ජමානා **"සත්තෙසු පාතුභවන්ති"**ති වුත්තා. **අත්තවාදෙනාති** අත්තානං ආරබ්භ පවත්තෙන වචනෙන. **පටිසංයුත්තාති** ''අත්ථි අත්තා''ති ගාහෙ ගාහණෙ ච විසයභාවෙන පටිසංයුත්තා. දිට්ඨිගතිකෙන දිට්ඨිං ගාහන්තෙහි ගහණෙ ගාහාපණෙ ච දිට්ඨි දිට්ඨිවාදස්ස විසයොති තෙන පටිසංයුත්තා නාම හොති. ''අත්ථි අත්තා''ති එවං පවත්තා දිට්ඨි ඉධ අත්තවාදපටිසංයුත්තා, න තස්සා විසයභූතො අත්තා. සා ච විසයභාවතො තථාපවත්තෙන වාදෙන පටිසංයුත්තා. **ලොකවාදප්පටිසංයුත්තාති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **වීසති භවන්ති** තතො පරං අත්තවාදවත්ථුනො අභාවා . පඤ්චපි හි උපාදානක්ඛන්ධෙ පච්චෙකං ''අත්තා''ති තෙ ච අත්තනො නිස්සයභාවෙන ගණ්හතො එතාසං දිට්ඨීනං සම්භවො, තබ්බිනිමුත්තො පනායං විසයො අත්තග්ගහණාකාරො ච නත්ථීති. **සස්සතො අත්තා ච ලොකො චාති** රූපාදීසු අඤ්ඤතරං ''අත්තා''ති, ''ලොකො''ති වා ගහෙත්වා තං සස්සතො සබ්බකාලභාවී නිච්චො ධුවොති. යථාහ ''රූපී අත්තා චෙව ලොකො ච සස්සතො චාති අත්තානඤ්ච ලොකඤ්ච පඤ්ඤපෙති''තිආදි. **සස්සතොතිආදීසු** පඨමො සස්සතවාදවසෙන අත්තග්ගාහො, දුතියො උච්ඡෙදවාදවසෙන, තතියො එකච්චසස්සතවාදවසෙන, චතුත්ථො තක්කීවාදවසෙන පවත්තො, අමරාවික්ඛෙපවසෙන වා පවත්තො අත්තග්ගාහො. **අන්තවාති** අත්තනො පරිච්ඡෙදතාවසෙන. **අනන්තවාති** අපරිච්ඡෙදතාවසෙන. **අන්තවා ච අනන්තවා චාති** තදුභයවසෙන, ඉතරො තක්කීවාදවසෙන පවත්තො අත්තග්ගාහො. එවං පවත්තත්තා අට්ඨ හොන්තීති යොජනා.

ආදිමෙවාති ආදිමනසිකාරමෙව. තං පන සරූපතො දස්සෙන්තො **"විපස්සනාමිස්සකපඨමමනසිකාරමෙවා"**ති ආහ. **අප්පත්වාපි සොතාපත්තිමග්ගන්ති** ඉමිනා අවධාරණෙන නිවත්තිතං දස්සෙති. නාමරූපපරිච්ඡෙදතො පභුති යාව උදයබ්බයදස්සනං, අයං ඉධ ආදිමනසිකාරොති අධිප්පෙතො පඤ්ඤාභාවනාය ආරම්භභාවතො. උදයබ්බයානුපස්සනාසහිතතාය චස්ස **විපස්සනාමිස්සකතා** වචනං. **එවන්ති** ඉමස්ස අත්ථවචනං **"එත්තකෙනෙව උපායෙනා"**ති , යථාවුත්තආදිමනසිකාරෙනාති අත්ථො. **එතාසන්ති** යථාවුත්තානං අත්තවාදලොකවාදපටිසංයුත්තානං දිට්ඨීනං. කාමඤ්ච තාසං තෙන තදඞ්ගවසෙන පහානං හොතියෙව, තං පන නාධිප්පෙතං, තස්මා සමුච්ඡෙදවසෙන පහානං පටිනිස්සග්ගො ච හොතීති පුච්ඡති. සබ්බසො සමුච්ඡින්නසංයොජනතාය **අනධිමානිකොපි සමානො.** ''අරියධම්මො අධිගතො''ති මානො අධිමානො, සො යෙසං අත්ථි තෙ **අධිමානිකා,** තෙසං උදයබ්බයඤාණාධිගමෙන අධිමානුප්පත්ති තදවසානො ච මනසිකාරොති අධිප්පෙතො. තෙන දිට්ඨීනං පහානං න හොතීති කථාපනත්ථං අයං පුච්ඡාති ආහ **"අධිමානප්පහානත්ථං පුච්ඡතී"**ති. ''ආදිමෙව නු ඛො…පෙ…. පටිනිස්සග්ගො හොතී''ති අනභිසමෙතාවී විය වදන්තො අධිමානෙ ඨිතො විය හොතීති ආහ **"අධිමානිකො විය හුත්වා"**ති. **සොති** ථෙරො. **තෙසං අත්ථායාති** තෙසං අත්තනො අන්තෙවාසිකානං භගවතා එතස්ස මිච්ඡාගාහස්ස විවෙචනත්ථාය. ථෙරො කිර ධම්මසෙනාපති විය සද්ධිං අත්තනො අන්තෙවාසිකෙහි භගවන්තං උපසඞ්කමි.

82. යත්ථාති විසයෙ භුම්මං. දිට්ඨීනඤ්හි ආරම්මණනිදස්සනමෙතන්ති. යස්මා දිට්ඨීනං අනුසයනභූමිපි සමුදාචරණට්ඨානම්පි ඛන්ධා එව, තස්මා ආහ **"යත්ථ චෙතා දිට්ඨියො උප්පජ්ජන්ති තිආදි පඤ්චක්ඛන්ධෙ සන්ධාය වුත්ත"**න්ති. **රූපං අභිනිවිස්සාති** ''ඉදං රූපං මම අත්තා''ති දිට්ඨාභිනිවෙසවසෙන අභිනිවිසිත්වා ආරබ්භ. අභිනිවිසමානා එව හි දිට්ඨි නං ආරම්මණං කත්වා උප්පජ්ජති. **"සො අත්තා"**තිආදීසු යදිදං චක්ඛාදිසඞ්ගහං රූපං, සහබුද්ධිනිබන්ධනතාය **සො මෙ අත්තා,** සුඛාසුඛං එත්ථ ලොකියතීති **සො ලොකො. "සොඑවාහං පෙච්ච පරලොකෙ භවිස්සාමීති** ථාභාවෙන **නිච්චො,** ථිරභාවෙන **ධුවො,** සබ්බදාභාවිතාය **සස්සතො,** නිබ්බිකාරතාය **අවිපරිණාමධම්මොති** අත්ථො. යදි පඤ්චක්ඛන්ධෙ සන්ධාය වුත්තං, කථමෙකවචනන්ති ආහ **"ආරම්මණවසෙනා"**තිආදි. නානා කරීයති එතෙනාති **නානාකරණං,** විසෙසො. **ජාතිවසෙනාති** උප්පත්තිවසෙන. යෙ හි අනිබ්බත්තපුබ්බා සමානාවත්ථා, තෙ උප්පාදසඞ්ඛාතවිකාරසමඞ්ගිතාය උප්පජ්ජන්තීති සමඤ්ඤං ලභන්ති. තෙනාහ **"ජාතිවසෙනා"**තිආදි. **පුනප්පුනං ආසෙවිතාති** අනාදිමති සංසාරෙ අපරාපරුප්පත්තියා ලද්ධාසෙවනා. එතෙන කිලෙසානං භාවනට්ඨෙන අනුසයත්ථං විසෙසෙති . **ථාමගතාති** ථාමභාවං උපගතා. එතෙන අනුසයෙ සභාවතො දස්සෙති. **ථාමගමනන්ති** ච කාමරාගාදීනං අනඤ්ඤසාධාරණො සභාවො. තථා හි වුත්තං ''ථාමගතො අනුසයෙ පජහතී''ති (පටි. ම. 3.21). **අප්පටිවිනීතාති** සමුච්ඡෙදවිනයවසෙන න පටිවිනීතා. අප්පහීනා හි ථාමගතා කිලෙසා අනුසෙන්තීති වුච්චන්ති. එතෙන තෙසං කාරණලාභෙ සති උප්පජ්ජනාරහතං දස්සෙති. **සමුදාචරන්තීති** අභිභවන්ති. එතෙන තෙසං වීතික්කමප්පත්තතං දස්සෙති. **උප්පජ්ජන්තීති** පන ඉමිනාව පරියුට්ඨානාවත්ථා දස්සිතා.

තං පඤ්චක්ඛන්ධප්පභෙදං ආරම්මණන්ති යං තං ''යත්ථ චෙතා දිට්ඨියො උප්පජ්ජන්ති''තිආදිනා වුත්තං රූපූපාදානක්ඛන්ධාදිපඤ්චක්ඛන්ධපභෙදං දිට්ඨීනං ආරම්මණං. **එතං මය්හං න හොතීති** එතං ඛන්ධපඤ්චකං මය්හං සන්තකං න හොති මම කිඤ්චනපලිබොධභාවෙන ගහෙතබ්බතාය අභාවතො. තෙනස්ස පරමත්ථතො තණ්හාවත්ථුභාවං පටික්ඛිපති තාවකාලිකාදිභාවතො. **අහම්පි එසො න අස්මීති** එසො පඤ්චක්ඛන්ධප්පභෙදො අහම්පි න

අස්මි, අහන්ති සො ගහෙතබ්බො න හොතීති අත්ථො. එතෙනස්ස මානවත්ථුභාවං පටික්ඛිපති අනිච්චදුක්ඛජෙගුච්ඡාදිභාවතො. **එසො මෙ අත්තාපි න හොති** අත්තසභාවස්ස තත්ථ අභාවතො මමඤ්චස්ස කිඤ්චනපලිබොධභාවෙන ගහෙතබ්බතාය අභාවතො.

තණ්හාව මමන්ති ගණ්හාති එතෙනාති **තණ්හාගාහො. තං ගණ්හන්තොති** තං උප්පාදෙන්තො. තෙනාහ **"තණ්හාපපඤ්චං ගණ්හාතී"**ති. පපඤ්චෙති සන්තානං විත්ථාරෙන්තො සත්තෙ සංසාරෙ චිරායතීති **පපඤ්චො. යථාවුත්තපභෙදන්ති** අට්ඨසතතණ්හාවිචරිතපභෙදං. **තණ්හාපපඤ්චං පටික්ඛිපති** ඛන්ධපඤ්චකස්ස තණ්හාවත්ථුකාභාවවිභාවනෙනාති අධිප්පායො. පරතො පදද්වයෙපි එසෙව නයො. **දිට්ඨෙකට්ඨාති** දිට්ඨියා පහානෙකට්ඨා. තෙන තෙසං පඨමමග්ගවජ්ඣතං දස්සෙති. සහජෙකට්ඨා පන දිට්ඨියා තණ්හා එව, න මානො, සා ච ඛො අපායගමනීයා. **යථා අත්ථීති** යෙන අනිච්චදුක්ඛාසුභානත්තාකාරෙන අත්ථි, තථා පස්සන්තො යථාභූතං පස්සති නාම. තෙනාහ **"ඛන්ධපඤ්චකඤ්හී"**තිආදි. **එතෙනෙව ආකාරෙනාති** රුප්පනාදිඅනිච්චාදිආකාරෙනෙව. **ගය්හමානම්පි** අප්පහීනවිපල්ලාසෙහි. **තෙනාකාරෙනාති** "එතං මම"න්තිආදිආකාරෙන. **නෙවත්ථී** යථාභූතදස්සනවිපල්ලාසානං තදභාවතො. **සුට්ඨු පස්සන්තස්සාති** යථා පුන තථා න පස්සිතබ්බං, එවං සුට්ඨු සාතිසයං පස්සන්තස්ස.

න ආදිමනසිකාරෙනෙව දිට්ඨිප්පහානං හොති, අධිමානිකානං පන අධිමානමත්තමෙතං දස්සනං. මග්ගෙනෙව තං හොතීති ඉමමත්ථං විභාවෙන්තො **"සොතාපත්තිමග්ගෙන දිට්ඨිප්පහානං දස්සෙත්වා"**ති ආහ. **විභජන්තොති** අධිමානිකානං ඣානානි අසල්ලෙඛභාවෙන විභජන්තො. **බාලපුථුජ්ජනානං නෙව උප්පජ්ජති** අකාරකභාවතො. **න අරියසාවකානං** පහීනාධිමානපච්චයත්තා. **න අට්ඨානනියොජකො** සප්පායකම්මට්ඨානෙයෙව නියොජනතො.

ථෙරො "යදත්ථං සඞ්ඝො පක්කොසති, සො අත්ථො තත්ථ වාසීනං ආගතාගතානං ඉධ ඉජ්ඣතී"ති තං උදික්ඛන්තො සඞ්ඝෙන යාවතතියං පහිතොපි න ගතො න අගාරවෙන. තෙනාහ **"කිමෙත"**න්තිආදි. පණ්ඩිතො හි තත්ථ අත්තනො කිච්චමෙව කරොතීති **අඤ්ඤතරං වුඩ්ඪපබ්බජිතං පාහෙසි. කිමෙතන්ති** සඞ්ඝස්ස ආණාය අකරණං නාම කිමෙතන්ති කරණෙ ආදරං දීපෙන්තො එවමාහ. **සට්ඨිවස්සාතීතොති** අප්පත්තෙ පත්තසඤ්ඤී එව සට්ඨිවස්සාතීතො. යස්මා පෙසලා පෙසලෙහි සද්ධිං සංසන්දන්ති සමානාධිමුත්තිතාය, තස්මා ථෙරො **"සාධාවුසො"**ති වත්වා හත්ථිමාපනාදිං සබ්බං අකාසි.

තාදිසොවාති අනන්තරං වුත්තත්ථෙරසදිසොව අප්පත්තෙ පත්තසඤ්ඤී එව සට්ඨිවස්සාතීතොති අත්ථො. **පදුමගුම්බන්ති** කමලසණ්ඩං. **පාසාදං පාවිසි** විස්සට්ඨං ඔලොකනෙනස්ස පුථුජ්ජනභාවො අත්තනාව පඤ්ඤායිස්සතීති. තිස්සමහාවිහාරෙ කිර ථෙරා භික්ඛූ තදා "සකචිත්තං පසීදතී"ති වචනං පූජෙන්තා කාලස්සෙව චෙතියඞ්ගණං සම්මජ්ජිත්වා එත්තකාරම්මණමෙව බුද්ධාරම්මණපීතිං උප්පාදෙත්වා දිවසෙ දිවසෙ තථා කරොන්ති. තෙන වුත්තං **"තස්මිඤ්ච සමයෙ"**තිආදි. "ධම්මදින්න, ඉධ පත්තචීවරං ඨපෙතී"ති **වත්තාපි** පටිසන්ථාරවසෙන කිඤ්චි **පුච්ඡිතාපි නාහොසි. ගුණං ජානාතීති** නිමුජ්ජනාදීසු විචරදානාදිනා ගුණං ජානාති විය. **තුම්හෙ පන න ජානිත්ථ** ආගන්තුකවත්තස්සපි අකරණතො. සත්ථුආණාවිලඞ්ඝිනී කීදිසී සා සඞ්ඝස්ස කතිකා? කතිකා ච නාම සික්ඛාපදාවිරොධෙන අනුවත්තෙතබ්බා, එත්තකම්පි අජානන්තෙහි මෙ සංවාසො නත්ථීති ආකාසෙ අබ්භුක්කමි.

යං තස්ස එවමස්ස සල්ලෙඛෙන විහරාමීති යො "පඨමජ්ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරෙය්‍යා"ති වුත්තො, තස්ස භික්ඛුනො යං "පඨමජ්ඣානසඞ්ඛාතං පටිපත්තිවිධානං කිලෙසෙ සල්ලෙඛති, තෙන සල්ලෙඛෙන අහං විහරාමී"ති අධිමානවසෙන එවමස්ස එවං භවෙය්‍ය ඨානමෙතං විජ්ජතීති එවමෙත්ථ සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො. **තං න යුජ්ජතීති** තං අධිමානිකස්ස "යථාවිහඞ්ගං පඨමජ්ඣානං සල්ලෙඛො"ති පරිවිතක්කිතං න යුජ්ජති යුත්තං න හොති. තෙනාහ **"න හී"**තිආදි. තත්ථ සම්මා සබ්බසො ච කිලෙසෙ ලිඛතීති **සල්ලෙඛො,** අරියමග්ගො. තදුපායවිපස්සනා **සල්ලෙඛපටිපදා.** යං පන ඣානං විපස්සනාපාදකං, තම්පි ඣානං පරියායෙන මග්ගපාදකං හොතියෙව. තෙනාහ **"අවිපස්සනාපාදකත්තා"**තිආදි.

ඣානධම්මවසෙනාති විතක්කාදිපඤ්චකජ්ඣානධම්මවසෙන. චිත්තුප්පාදවසෙන අනෙකවාරං පවත්තමානම්පි ඣානං එකාවජ්ජනතාය එකවීථිපරියාපන්නත්තා එකා සමාපත්ති එවාති **"පුනප්පුනං සමාපත්තිවසෙනා"**ති වුත්තං. චත්තාරි අරූපජ්ඣානානි යථාසකං එකෙකස්මිංයෙව ආරම්මණෙ පවත්තන්තීති ආහ **"ආරම්මණභෙදාභාවතො"**ති. **පුරිමකාරණද්වයවසෙනෙවාති** "ඣානධම්මවසෙන, පුනප්පුනං සමාපත්තිවසෙනා"ති පුබ්බෙ වුත්තප්පකාරකාරණද්වයවසෙනෙව.

තෙසං අරූපජ්ඣානානං කිලෙසපරිළාහාභාවෙන **නිබ්බුතානි** අඞ්ගානි, භාවනාවිසෙසවසෙන **සුඛුමානි** ආරම්මණානි. **තස්මා තානීති** තෙසං වසෙන තානි ඣානානි සන්තානි, තස්මා **"සන්තා එතෙ විහාරා"**ති වුත්තං. **තෙසං චතුන්නම්පීති** චතුන්නම්පි තෙසං අරූපජ්ඣානානං.

83. සොති අධිමානිකො භික්ඛු, අඤ්ඤො වා ඉතො බාහිරකො තාපසපරිබ්බාජකාදිකො න හි සම්මසති. තත්ථ අධිමානිකො අප්පත්තෙ පත්තසඤ්ඤිතාය න සම්මසති, ඉතරො අවිසයතාය. **යත්ථාති** යස්මිං සල්ලෙඛවත්ථුස්මිං,

අවිහිංසකතාදීහි **චතුචත්තාලීසාය ආකාරෙහි.**

අට්ඨ සමාපත්තියො නාම කිලෙසානං වික්ඛම්භනවසෙන පවත්තා උත්තරුත්තරි සන්තපණීතා ධම්මා, න තථා ලොකියා අවිහිංසාදයො. තත්ථ කථං අවිහිංසාදයො එව සල්ලෙඛභාවෙන වුත්තා, න ඉතරාති ඉමමත්ථං විභාවෙන්තො චොදකො **"කස්මා පනා"**තිආදිමාහ. ඉතරෙ කාමං සමාපත්තියො සන්තපණීතසභාවා, වට්ටපාදකතාය පන කිලෙසානං සල්ලෙඛපටිපදා න හොන්ති, අවිහිංසාදයො පන විවට්ටපාදකා සල්ලෙඛපටිපදාති ඉමමත්ථං විභාවෙන්තො **"ලොකුත්තරපාදකත්තා"**තිආදිමාහ. ඉමිනායෙව අට්ඨසමාපත්තීහි අවිහිංසාදීනං විසෙසදීපකෙන සුත්තෙන යථා මහප්ඵලතරං හොති, තං පකාරජාතං වෙදිතබ්බං. ඉදඤ්හි දක්ඛිණෙය්‍යතරතාය දක්ඛිණාය මහප්ඵලතරතං සන්ධාය වුත්තන්ති සම්බන්ධො. නනු තත්ථ "සොතාපත්තිඵලසච්ඡිකිරියාය පටිපන්නො"ති ආගතං, න "සරණගතො"ති චොදනං සන්ධායාහ **"සරණගමනතො පට්ඨායා"**තිආදි. වුත්තඤ්හෙතං **අට්ඨකථායං** (ම. නි. අට්ඨ. 3.379) "හෙට්ඨිමකොටියා තිසරණං ගතො උපාසකොපි සොතාපත්තිඵලසච්ඡිකිරියාය පටිපන්නො නාමා"ති. යො හි වට්ටදුක්ඛං සමතික්කමිතුකාමො පසන්නචිත්තො රතනත්තයං සරණං ගච්ඡති, තස්ස තං අධිසීලාදීනං උපනිස්සයො හුත්වා අනුක්කමෙන දස්සනමග්ගාධිගමාය සංවත්තෙය්‍යාති.

විහිංසාදිවත්ථුන්ති යදෙතං විහිංසාදීනං වත්ථුං වදාම, ඉමස්මිං විහිංසාදිවත්ථුස්මිං. **අන්තමිච්ඡාදිට්ඨියඤ්ච මිච්ඡත්තානං ආදිමිච්ඡාදිට්ඨියඤ්චාති** ඉදං දෙසනාක්කමං සන්ධාය වුත්තං. **මිස්සෙත්වාති** මිච්ඡාදිට්ඨිභාවසාමඤ්ඤෙන එකජ්ඣං කත්වා. **තථාති** ඉමිනා යථා කම්මපථමිච්ඡත්තානං අන්තෙ ආදිම්හි ච වුත්තමිච්ඡාදිට්ඨිං මිස්සෙත්වා එකජ්ඣං වුත්තං, තථා තෙසං අන්තෙ වුත්තසම්මාදිට්ඨීති ඉමමත්ථං උපසංහරති.

පාණන්ති වොහාරතො සත්තං, පරමත්ථතො ජීවිතින්ද්‍රියං. **අතිපාතෙන්ති** සරසෙනෙව පතනසභාවං අතිච්ච අන්තරා එව පාතෙන්ති, අතික්කම්ම වා සත්ථාදීහි අභිභවිත්වා පාතෙන්ති. **අදින්නන්ති** පරසන්තකං. **ආදියන්තීති** ගණ්හන්ති. **සල්ලෙඛතීති** සමං ලෙඛති, පජහතීති අත්ථො. කම්මපථකථා එසාති **"අත්ථභඤ්ජනක"**න්ති වුත්තං. පියසුඤ්ඤකරණතො **පිසුණා,** පිසති පරෙ සත්තෙ හිංසතීති වා **පිසුණා. ඵරුසාති** ලූඛා, නිට්ඨුරාති අත්ථො. **නිරත්ථකන්ති** අත්ථරහිතං අත්තනො පරෙසඤ්ච හිතවිනිමුත්තං. **මිච්ඡාති** විපරීතා නිච්චාදිවසෙන පවත්තියා. **පාපිකාති** ලාමිකා. එකන්තාකුසලතාය **විඤ්ඤූහි** බුද්ධාදීහි **ගරහිතා. නත්ථි දින්නන්ති ආදිවත්ථුකායාති** දසවත්ථුකමිච්ඡාදිට්ඨිමාහ. නත්ථිකභාවාභිනිවෙසනවසෙන කම්මපථප්පත්තියෙවස්සා **කම්මපථපරියාපන්නතා.** "රූපං අත්තා"'තිආදිනයප්පවත්තා අත්තදිට්ඨි මග්ගන්තරායකරත්තා **අනිය්‍යානිකදිට්ඨි.** අනිය්‍යානිකත්තා එව හිස්සා මිච්ඡත්තපරියාපන්නතා. **සම්මාති** අවිපරීතා, තතො **එව සොභනා** සුන්දරා, බුද්ධාදීහි පසත්ථත්තා **විඤ්ඤුප්පසත්ථා.** සෙසමෙත්ථ මිච්ඡාදිට්ඨියං වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බං.

අසුභාදීසු සුභාදිආකාරග්ගහණතො **අයාථාවඅනිය්‍යානිකා** අයොනිසො උප්පත්තියා. **අකුසලාති** අයාථාවාඅනිය්‍යානිකා අකුසලා සඞ්කප්පා. **එස නයොති** ඉමිනා "අයාථාවා අනිය්‍යානිකා අකුසලා වාචා"තිආදිනා තත්ථ තත්ථ අයාථාවාදිඅත්ථං අතිදිසති. **වාචාති** චෙතනා අධිප්පෙතා, තථා **කම්මන්තාජීවාසති** ච. යෙභුය්‍යෙන අතීතානුස්සරණවසෙන පවත්තිතො **"අතීතං චින්තයතො"**ති වුත්තං. තථා හි ලොකෙ එවං වදන්ති "යං මෙ පහූතං ධනං අහොසි, තං පමාදවසෙන පන බහුං ඛීණ"න්ති. **සතිපතිරූපකෙනාති** "චිරකතම්පි චිරභාසිතම්පි සරිතා"ති එවං වුත්තසතුප්පත්තිපතිරූපකෙන. **උප්පත්තින්ති** චිත්තුප්පත්තිං. තථාපවත්තචිත්තුප්පාදො හි මිච්ඡාසති. සා පන කොධවසෙන වා "අක්කොච්ඡි මං අවධි ම"න්තිආදිනා (ධ. ප. 3) උපනය්හන්තස්ස, රාගවසෙන වා "යානිස්ස තානි පුබ්බෙ මාතුගාමෙන සද්ධිං හසිතලපිතකීළිතානි අනුස්සරතී"ති (අ. නි. 7.50) වුත්තනයෙන සුභතො අනුස්සරන්තස්ස, දිට්ඨිවසෙන වා "සො ඛො පන මෙ අත්තො නිච්චො ධුවො"තිආදිනා මිච්ඡාඅභිනිවිසන්තස්සාති එවමාදිනා නයෙන පවත්තතීති වෙදිතබ්බා.

උපායචින්තාවසෙනාති ඛිප්පජාලකුමිනාදුහලාදිඋපකරණසංවිධානාදීසු යුත්තිචින්තනාදිවසෙන **පාපං කත්වා** විප්පටිසාරනිමිත්තං, **"සුකතං මයා"**ති පාමොජ්ජනිමිත්තං කත්වා **පච්චවෙක්ඛණාකාරෙන මොහො** අඤ්ඤාණං. තත්ථ පන "අසිවෙ සිවා"ති වොහාරො විය ඤාණවොහාරො. මිච්ඡාසභාවත්තා පන **මිච්ඡාඤාණං**ත්වෙව වුච්චති. එකූනවීසතිභෙදං පච්චවෙක්ඛණඤාණං සම්මා පෙක්ඛිතත්තා **සම්මාඤාණං** වුච්චති, ඉතරං පන ඣානාදිපච්චවෙක්ඛණඤාණං සම්මාදිට්ඨියාව සඞ්ගය්හති. රූපාරූපසමාපත්තිලාභිතාමත්තෙන වට්ටතො **අවිමුත්තායෙව සමානා "විමුත්තා මය"න්ති එවංසඤ්ඤිනො.** පකතිපුරිසන්තරඤාණසඞ්ඛාතාය, ගුණවියුත්තස්ස අත්තනො සකත්තනි අවට්ඨානසඞ්ඛාතාය, අත්තනො මහාබ්‍රහ්මුනා සලොකතා තස්ස සමීපතාසංයුජ්ජනසඞ්ඛාතායං වා අවිමුත්තියං **විමුත්තිසඤ්ඤිනො.** එකන්තාකුසලතාය හීනත්තා **පාපිකා.** අයාථාවතාය **විපරීතා. යථාවුත්තෙනාති** "අවිමුත්තායෙව සමානා"ති වුත්තප්පකාරෙන. "මයමෙත්ථ සම්මාදිට්ඨී භවිස්සාමා"තිආදීසු ඵලසම්මාදිට්ඨිආදීනිපි මග්ගසම්මාදිට්ඨිආදිපක්ඛිකානෙවාති අධිප්පායෙන **"ඵලසම්පයුත්තානි...පෙ.... වෙදිතබ්බා"**ති වුත්තං. සබ්බෙපි පන ඵලධම්මෙ විමුත්තික්ඛන්ධසඞ්ගහතො "විමුත්තී"ති වුච්චමානෙ න කොචි විරොධො. එත්ථ සම්මාවිමුත්තිසඞ්ඛාතෙ සල්ලෙඛවත්ථුම්හි.

යදි **නීවරණවසෙන වුත්තානි,** තස්මා තීණෙව වුත්තානීති ආහ **"අභිජ්ඣාලූ"**තිආදි. පරියුට්ඨානප්පත්තා **ථිනමිද්ධපරියුට්ඨිතා.** යස්ස ධම්මස්ස අත්ථිතාය උද්ධතා නාම හොන්ති, සො ධම්මො උද්ධච්චන්ති ආහ **"උද්දච්චෙන

සමන්නාගතාති උද්ධතා''ති. **විචිනන්තාති** ධම්මොති වා අධම්මොති වා ආදිනා යං කිඤ්චි සභාවං විනිච්ඡිනන්තා. **උපනාහනසීලාති** පරස්ස අත්තනො චිත්තෙ අනුබන්ධනසීලා. **ඉස්සන්තීති** උසූයන්ති. **සඨයන්තීති සඨා** අඤ්ඤථා අත්තානං අඤ්ඤථා පවෙදනකා. තෙ පන යස්මා න යථාභූතවාදිනො, තස්මා ආහ **''න සම්මා භාසන්තීති වුත්තං හොතී''**ති. **වුත්තපච්චනීකනයෙනාති** ''න කොධනා අක්කොධනා''තිආදිනා වුත්තඅත්ථපටිපක්ඛනයෙන.

දුක්ඛං වචො එතෙසු විප්පටිකූලග්ගාහිතාය විපච්චනීකගාහෙසූති **දුබ්බචා**. තෙ පන වචනක්ඛමා න හොන්තීති ආහ **''වත්තුං දුක්ඛා''**තිආදි. හීනාචාරතාය දුක්ඛස්ස වා සම්පාපකතාය **පාපකා**. **අසද්ධම්මවසෙනාති** අසප්පුරිසධම්මවසෙන. අත්තනා විසෙසිතබ්බවසෙන කායවිඤ්ඤත්තිආදීනං කායකම්මද්වාරාදිභාවො විය අස්සද්ධියාදිඅසද්ධම්මසමන්නාගමෙනඅසතං අසප්පුරිසානං ධම්මානන්ති තානියෙව අස්සද්ධියාදීනි අසද්ධම්මා නාම, තෙසං වසෙනාහ **''සද්ධා එතෙසං නත්ථී''**ති යථා තං ''දුප්පඤ්ඤා''ති. සුත්තගෙය්‍යාදි **අප්පං සුතං එතෙසන්ති අප්පස්සුතා,** සුතෙන අනුපපන්නා. **නත්ථීති ගහෙතබ්බන්ති** ඉමිනා අභාවත්ථො අයං අප්ප-සද්දො ''අප්පඩංසමකසවාතාතපසරීසපසම්ඵස්සාන''න්තිආදීසු (අ. නි. 10.11) වියාති දස්සෙති. සම්මාපටිපත්තියා අනාරම්භනතො **කුච්ඡිතා** ගාරය්හා **සීදන්ති** ඔසීදන්ති සංකිලෙසපක්ඛෙති **කුසීතා** ද-කාරස්ස ත-කාරං කත්වා. අකුසලානං ධම්මානං පහානාය කුසලානං ධම්මානං උපසම්පදාය **ආරද්ධං** පග්ගහිතං **වීරියං එතෙසන්ති ආරද්ධවීරියා.** අනුප්පාදනෙන **මුට්ඨා** නට්ඨා සති **එතෙසන්ති මුට්ඨස්සතී. දුට්ඨාති** දූසිතා. දුප්පඤ්ඤා නාම දූසිතභාවො පටිපක්ඛෙන විනාසිතභාවොති ආහ **''නට්ඨපඤ්ඤාති වුත්තං හොතී''**ති. හෙට්ඨා සම්මාදිට්ඨිග්ගහණෙන කම්මස්සකතාපඤ්ඤාය මග්ගසම්මාදිට්ඨියා ච ගහිතත්තා සුබ්බචකල්‍යාණමිත්තතාපරිවාරාහි ඉධ සද්ධාදීහි විපස්සනාසම්භාරස්ස උද්ධටත්තා ච වුත්තං **''ඉධ විපස්සනාපඤ්ඤා වෙදිතබ්බා''**ති. තෙනාහ **''විපස්සනාසම්භාරො හී''**තිආදි. යුත්තිං අනපෙක්ඛිත්වාපි අයමත්ථො ගහෙතබ්බොති දස්සෙන්තො ආහ **''පොරාණානං ආණා''**ති.

ලොකුත්තරගුණානං අන්තරායකරන්ති ලොකුත්තරගුණානං අධිගමස්ස අන්තරායකරං. **සන්දිට්ඨින්ති** සං අත්තනො දිට්ඨිං, යං වා තං වා අත්තනා යථාගහිතදිට්ඨින්ති අත්ථො. සභාවං අතික්කමිත්වා පරතො ආමසනතො **පරාමාසී. දළ්හග්ගාහීති** ''ඉදමෙව සච්ච''න්ති ථිරග්ගාහග්ගාහී. **පටිනිස්සග්ගීති** පටිනිස්සජ්ජනකො. **කුම්මොවාති** යථා කච්ඡපො අත්තනො පාදාදිකෙ අඞ්ගෙ කෙනචි ඝට්ටිතො සබ්බානි අඞ්ගානි අත්තනො කපාලෙයෙව සමොදහති, න බහි නීහරති, එවමයම්පි ''න සුන්දරො තව ගාහො, ඡඞ්ඩෙහි න''න්ති වුත්තො තං න විස්සජ්ජෙති. **අන්තොයෙව** අත්තනො හදයෙ එව ඨපෙත්වා තං වදති. **කුම්භීලග්ගාහන්ති** සංසුමාරග්ගාහං. **ගණ්හන්තීති** යථා සංසුමාරා ගහිතං න විස්සජ්ජෙන්ති, එවං ගණ්හන්ති.

84. **එවං චතුචත්තාලීසාය ආකාරෙහීති** අවිහිංසනාදීහි චතුඅධිකචත්තාලීසප්පකාරෙහි. කස්මා පනෙත්ථ අවිහිංසා ආදිතො වුත්තා? සබ්බගුණානං මූලභාවතො. අවිහිංසාති හි කරුණායෙතං අධිවචනං, සා ච විසෙසතො සීලස්ස මූලකාරණං පරූපඝාතලක්ඛණා දුස්සීල්‍යා ඔරමාපනතො. යථා හි පාණාතිපාතො පරූපඝාතලක්ඛණො, තථා පරෙසං සාපතෙය්‍යාවහරණං, සත්තිප්පහාරතොපි ධනස්සාවහාරො ගරුතරොති. තථා අබ්‍රහ්මචරියං ගබ්භධාරණාදිදුක්ඛාවහනතො, පරදාරාතික්කමෙ පන වත්තබ්බමෙව නත්ථි. පරෙසං විසංවාදනභෙදනමම්මඝට්ටනානං පරූපඝාතභාවො පාකටො එව, සම්ඵප්පලාපො අත්ථග්ගාහාපනතො අනත්ථුප්පාදනතො, අභිජ්ඣා අදින්නාදානාදිහෙතුතො, බ්‍යාපාදො පාණාතිපාතාදිහෙතුතො, මිච්ඡාදිට්ඨි සබ්බානත්ථහෙතුතො පරූපඝාතලක්ඛණා, මිච්ඡාදිට්ඨි ධම්මිකපටිඤ්ඤොපි පාණාතිපාතාදීනි කරොති, පරෙ ච තත්ථ නියොජෙති, කිමඞ්ගං පන ඉතරෙ. විහිංසලක්ඛණා දුස්සීල්‍යා ඔරමා අවිහිංසලක්ඛණා විසෙසතො සීලස්ස බලවකාරණං. සීලපදට්ඨානො ච සමාධි, සමාධිපදට්ඨානා ච පඤ්ඤාති සබ්බගුණානං මූලභූතා අවිහිංසා. අපිච උළාරජ්ඣාසයානං නිසම්මකාරීනං ධීරානං උත්තමපුරිසානං සීලං විය සමාධිපඤ්ඤාපි පරෙසං හිතසුඛාවහාව සම්පජ්ජන්තීති එවම්පි කරුණා සබ්බගුණානං මූලන්ති සා ආදිතො වුත්තා.

තතො පරං විසෙසතො ''අවිහිංසාසමුට්ඨානා ඉමෙ ධම්මා''ති දස්සනත්ථං කුසලකම්මපථධම්මා ගහිතා. තතො ඉදං ගුණානං මූලභූතං සීලං, එත්ථ පතිට්ඨිතෙන ඉමෙ ධම්මා උප්පාදෙතබ්බාති දස්සනත්ථං අට්ඨ සම්මත්තා ගහිතා. තෙසං විසොධනාය පටිපන්නස්ස ආදිතො එවං හොතීති දස්සනත්ථං නීවරණවිවෙකො ගහිතො, ආදිතො නීවරණද්වයස්ස අග්ගහණෙ ගහිතාගහිතකාරණං **අට්ඨකථාය** වුත්තමෙව. කොධස්ස පන බ්‍යාපාදතො භෙදො **වත්ථසුත්තවණ්ණනායං** (ම. නි. අට්ඨ. 1.71) වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. කොධාදිප්පහානෙන චෙත්ථ සල්ලෙඛසිද්ධීති දස්සනත්ථං තතො උපක්කිලෙසවිසුද්ධි ගහිතා. සා ච සුබ්බචකල්‍යාණමිත්තඅප්පමත්තතාහි සිජ්ඣතීති දස්සනත්ථං පකිණ්ණකා ගහිතා. සම්පන්නසොවචස්සතාදිගුණස්ස ඉමෙ ධම්මා පාරිපූරිං ගච්ඡන්ති, විපස්සනං පරිබ්‍රූහෙත්වා අරියමග්ගාධිගමාය සංවත්තන්තීති දස්සනත්ථං සද්ධම්මා ගහිතා. එවංභූතස්ස අයං මිච්ඡාගාහො ලොකුත්තරගුණාධිගමස්ස අන්තරායකරො, තස්මා සො දූරතො වජ්ජෙතබ්බො, එවං යථාවුත්තාය සම්මාපටිපත්තියා අරියමග්ගං අධිගච්ඡන්තො සල්ලෙඛං මත්ථකං පාපෙතීති දස්සනත්ථං ''සන්දිට්ඨිපරාමාසී''තිආදි වුත්තන්ති එවමෙතෙසං චතුචත්තාලීසාය සල්ලෙඛාකාරානං ගහණපයොජනං අනුපුබ්බී ච වෙදිතබ්බා. පයොගතො සල්ලෙඛපටිපදං පටිපජ්ජිතුං අසක්කොන්තානං චිත්තුප්පාදොපි බහූපකාරොති ආහ **''චිත්තුප්පාදස්සපි බහූපකාරතං දස්සෙතු''**න්ති.

කුසලෙසු ධම්මෙසූති අවිහිංසාදීසු යථාවුත්තඅනවජ්ජධම්මෙසු. **අනුවිධියනාති** චිත්තුප්පාදස්ස කායවාචාහි අනුවිධානා. **තෙසං ධම්මානන්ති** අවිහිංසාදිධම්මානං, තෙසං වා චිත්තුප්පාදවසෙන පවත්තධම්මානං. ඉදානි යථාවුත්තධම්මං විත්ථාරතො දස්සෙතුං **''කස්මා පනා''**තිආදි ආරද්ධං. සරණගමනං වාචාය විඤ්ඤාපෙතුං අසක්කොන්තස්ස වසෙන වුත්තං **''කායෙන වා''**ති. ''සීලං කායෙන සමාදියතී''ති එත්ථාපි එසෙව නයො. එත්ථ ච තථා තථා පවත්තසල්ලහුකකාමාවචරකුසලචිත්තුප්පත්තිං උපාදාය තථාරූපකුසලකායවචීකම්මානං බහූපකාරතා වුත්තාති න සභාවතො චිත්තුප්පාදස්ස බහූපකාරතං ඤායතීති දට්ඨබ්බං.

85. **හිතාධිගමායාති** දිට්ඨධම්මිකාදිහිතසම්පත්තියා, අරියමග්ගාධිගමාය එව වා. අරියමග්ගො හි එකන්තහිතත්තා හිතො නාම. පරිවජ්ජනවසෙන කමනං පවත්ති පරික්කමනන්ති ආහ **''පරික්කමනාය පරිවජ්ජනත්ථායා''**ති. සම්මාදස්සනූපායසංවිධානෙන **අවිහිංසා පටියත්තා** සම්මාසම්බුද්ධෙන. **සුඛෙනෙවාති** අකිච්ඡෙනෙව. එතෙනෙව **උපායෙනාති** එතෙනෙව අවිහිංසාපදෙ වුත්තෙන විධිනා. **සබ්බපදානීති** සෙසානි තෙචත්තාලීස පදානි.

86. **අකුසලා** පටිසන්ධිඅජනකා නාම උද්ධච්චසහගතචිත්තුප්පාදධම්මා අඤ්ඤෙපි පවත්තිවිපාකමත්තදායිනො, **දින්නාය පටිසන්ධියා විපාකජනකා,** පච්චයවෙකල්ලෙන විපච්චිතුං අලද්ධොකාසා අහොසිකම්මාදයො වා **අජනකා. ජාතිවසෙනාති** අකුසලජාතිවසෙන. **අධොභාගඞ්ගමනීයාති** අපායගමනීයා. **එවංනාමාති** නාමග්ගහණෙන සභාවං උපලක්ඛෙති සති පච්චයසමවායෙ තංසභාවානතිවත්තනතො. තෙනාහ **''විපාකකාලෙ අනිට්ඨාකන්තවිපාකත්තා''**ති. වුත්තනයෙනෙව කුසලපක්ඛො වෙදිතබ්බො. අයං පන විසෙසො, ඉධ පටිසන්ධිඅජනකා අභිඤ්ඤාසහගතධම්මා, සෙසං වුත්තසදිසමෙව. **සබ්බෙ අකුසලාති** එත්ථ විහිංසමෙකං ඨපෙත්වා ඉතරෙ සබ්බෙ අකුසලා උපමාභූතා. විහිංසා හි උපමෙය්‍යං. **සබ්බෙ කුසලාති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **එතෙනෙව උපායෙනාති** යථා විහිංසානං උපමෙය්‍යතා, තදවසෙසානං කුසලාකුසලානං උපමාභාවො වුත්තො, ඉමිනා නයෙන අකුසලං පාණාතිපාතාදිඅකුසලෙන ඉතරෙන, කුසලඤ්ච පාණාතිපාතාපටිවිරතිආදිකුසලෙන ඉතරෙන උපමෙතබ්බං.

87. **පරිනිබ්බාපනෙති** කිලෙසපරිළාහවූපසමනෙ. පරිතො ලිම්පනට්ඨෙන පලිපං වුච්චති මහාකද්දමං, තං පන එකන්තතො ගම්භීරම්පි හොතීති **''ගම්භීරකද්දමෙ නිමුග්ගො''**ති වුත්තං. පලිපං විය **පලිපන්ති පඤ්ච කාමගුණා වුච්චන්ති, තස්මා එවං** ඉදානි වුච්චමානෙන උපමොපමෙය්‍යසංසන්දනනයෙන **එත්ථ** ඉමස්මිං ඨානෙ **අත්ථයොජනා වෙදිතබ්බා. න හි තං කාරණන්ති** එත්ථ කාරණං නාම හත්ථස්ස වා පාදස්ස වා අපලිපන්නභාවො, සො පන නත්ථි. එස නයො උපමෙය්‍යෙපි.

තත්ථ සියා කස්සචි පරිවිතක්කො ''භගවතො දෙසනානුභාවෙන භික්ඛුආදයො කථෙන්තී''ති. **''භගවායෙව හි තත්ථ උද්ධරතී''**ති වත්වා උපමාය තදත්ථං විභාවෙතුං **''රඤ්ඤො''**තිආදි වුත්තං. පුථුජ්ජනා තාවතිට්ඨන්තු, සාවකසිඛාප්පත්තවිසෙසානම්පි අරියානං දෙසනා සත්ථුයෙව දෙසනාති දස්සෙතුං **''කිඤ්චාපී''**තිආදිමාහ. තථා හි තෙහි දෙසිතසුත්තානි බුද්ධවචනමෙව, තෙසං දෙසනාය ලද්ධවිසෙසාපි අරියා බුද්ධපුත්තායෙවාති.

අනිබ්බිසතායාති අනිබ්බිසෙවනතාය. **අසික්ඛිතවිනයතායාති** පඤ්චන්නං විනයානං සාදරං අසික්ඛිතභාවෙන. තෙ පන විනයා තිස්සන්නං සික්ඛානං සික්ඛාපනෙන හොතීති ආහ **''තිස්සො සික්ඛා සික්ඛාපෙස්සතී''**ති. **කිං පන තන්ති?** ''ඨානමෙතං විජ්ජතී''ති එත්ථ වුත්තං කිං පන ඨානන්ති ආහ **''අපලිපපලිපන්නත්ත''**න්තිආදි. යස්මා පාළියං ''සො වත චුන්දා''තිආදිනා සාමඤ්ඤත්ථං උපමාභාවෙන ගහෙත්වා විසෙසත්ථො උපමෙය්‍යභාවෙන වුත්තො, තස්මා තමත්ථං **''එවමත්ථො වෙදිතබ්බො''**තිආදිනා සාධාරණතො වත්වා පුන අසාධාරණතො විවරන්තො **''කිං වුත්තං හොතී''**තිආදිමාහ. **පරස්ස විහිංසාචෙතනං නිබ්බාපෙස්සතීති** ඉදං යො අවිහිංසාසඞ්ඛාතං සම්මාපටිපත්තිං දිස්වා දිට්ඨානුගතිං ආපජ්ජන්තො ධම්මදෙසනාය පරො අවිහිංසකො හොති, තාදිසං සන්ධාය වුත්තං. ආදෙසනඤ්හි තස්ස වචනන්ති. තෙනාහ **''අයං යා එසා විහිංසකස්සා''**ති. පුබ්බෙ **විහිංසකස්ස** මිච්ඡාපටිපජ්ජන්තස්ස. **විහිංසාපහානාය මග්ගං භාවයතොතිආදිනා** අත්තනො එව අවිහිංසාය විහිංසාපරිනිබ්බානාය සංවත්තනමාහ. තෙනාහ **''පරිනිබ්බුතො විය''**තිආදි. **සබ්බපදෙසූති** ''පාණාතිපාතිස්සා''තිආදිනා ආගතෙසු තෙචත්තාලීසාය පදෙසු.

88. **එවන්ති** දෙසිතාකාරපරාමසනං. **තස්සාති** සල්ලෙඛස්ස. ''අත්ථි ඛ්වෙස බ්‍රාහ්මණ, පරියායො''තිආදීසු (අ. නි. 8.11; පාරා. 3-10) විය **පරියාය**-සද්දො කාරණත්ථොති ආහ **''සල්ලෙඛකාරණ''**න්ති. **තෙසං වසෙනාති** සල්ලෙඛානං වසෙන. මෙත්තාය උපසංහරණවසෙන **හිතං එසන්තෙන.** කරුණාය වසෙන **අනුකම්පමානෙන. පරිග්ගහෙත්වාති** පරිතො ගහෙත්වා, පරිත්වාති අත්ථො. **පරිච්චාති** පරිතො ඉත්වා, සමන්තතො එරිත්වා ඉච්චෙව අත්ථො. **මා පමජ්ජිත්ථාති** ''ඣායථා''ති වුත්තසමථවිපස්සනානං අඤ්ඤාණෙන, අඤ්ඤෙන වා කෙනචි පමාදකාරණෙන මා පමාදං ආපජ්ජිත්ථ. නියානිකසාසනෙ හි අකත්තබ්බකරණම්පි පමාදොති. **විපත්තිකාලෙති** සත්තඅසප්පායාදිවිපත්තියුත්තකාලෙ. යථාවුත්තා පඤ්ච පරියායා අඤ්ඤෙපි සබ්බෙ සාසනගුණා ඉධෙව සඞ්ගහං ගච්ඡන්තීති ආහ **''ඣායථ, මා පමාදත්ථාති තුම්හාකං අනුසාසනී''**ති.

සල්ලෙඛසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

9. සම්මාදිට්ඨිසුත්තවණ්ණනා

89. **කථෙතුකම්‍යතාපුච්ඡා එවාති** අවධාරණෙන ඉතරා චතස්සො පුච්ඡා නිවත්තෙති ඉතරාසං අසම්භවතො, තත්ථ යථාපුච්ඡිතස්ස අත්ථස්ස විස්සජ්ජනතො ච ‘‘අයං සම්මාදිට්ඨී’’ති යාථාවතො අජානන්තාපි පුථුජ්ජනා බාහිරකතාපසාදයො අත්තනො සමානසීලෙ ඨිතං **සම්මාදිට්ඨීති වදන්ති. අනුස්සවාදිවසෙනාපීති** අනුස්සවාකාරපරිවිතක්කදිට්ඨිනිජ්ඣානක්ඛන්තිවසෙනපි. යථාසමඞ්ගිතාකාරස්ස අත්ථස්ස එවමෙතන්ති නිජ්ඣානක්ඛමාපනතො එකන්තතො යාථාවග්ගාහො හොතීති ආහ **‘‘අත්තපච්චක්ඛෙනපී’’**ති, යාථාවතො ලක්ඛණස්ස පටිවිද්ධත්තා අත්තනො පච්චක්ඛභාවෙනාති අත්ථො. **බහුන්නං වචනං උපාදායාති** ඉමිනා සාසනෙ ලොකෙ ච නිරුළ්හතාය අයං ආමෙඩිතපයොගොති සාසනස්ස නිරුළ්හතාය ච සම්පසාදං උපාදායපි තදුභයිකො ආමෙඩිතපයොගො දට්ඨබ්බො. **අත්ථන්ති** වචනත්ථං. **ලක්ඛණන්ති** සභාවං. **උපාදායාති** ගහෙත්වා. **සොභනායාති** සුන්දරාය. **පසත්ථායාති** පසංසාය. තෙසු පුරිමෙන ධම්මානං යථාසභාවාවබොධසඞ්ඛාතං සම්මාදිට්ඨිසභාවං දස්සෙති. තෙන හි සා සබ්බධම්මෙ අභිභවිත්වා සොභති. දුතියෙන සම්පයුත්තධම්මෙසු පරිණායිකභාවං. තෙන හි සා සම්පයුත්තධම්මෙ ඤාණමයෙ විය තංසමඞ්ගිනඤ්ච පුග්ගලං ඤාණපිණ්ඩං විය කරොති, තස්ස ‘‘පණ්ඩිතො නිපුණො ඡෙකො විඤ්ඤූ විභාවී’’තිආදිනා දිසාසු පසංසා පත්ථරති.

කම්මස්සකතාඤාණන්ති කම්මං සකො එතස්සාති කම්මස්සකො, තස්ස භාවො කම්මස්සකතා, තත්ථ ඤාණං ‘‘ඉදං කම්මං සත්තානං සකං, ඉදං නො සක’’න්ති එවං ජානනඤාණං. **සච්චානුලොමිකඤාණන්ති** අරියසච්චානං පටිවෙධස්ස අනුලොමතො සච්චානුලොමිකං ඤාණං, විපස්සනාඤාණං. **නො සච්චානුලොමිකායාති** බාහිරකො සච්චානුලොමිකාය සම්මාදිට්ඨියා නො සම්මාදිට්ඨී සබ්බෙන සබ්බං තස්ස අභාවතො. තත්ථ කාරණමාහ **‘‘අත්තදිට්ඨිපරාමාසකත්තා’’**ති. කම්මස්ස කතාදිට්ඨී පන බාහිරකස්ස අත්තදිට්ඨිං අනුරුජ්ඣන්තී පවත්තති ‘‘අත්ථි දින්න’’න්තිආදිනයප්පවත්තිතො. **සාසනිකො ද්වීහිපීති** සාසනිකො පුථුජ්ජනො කම්මස්සකතාඤාණාදීහි ද්වීහිපි සම්මාදිට්ඨී. ඔක්කන්තසම්මත්තනියාමත්තා **‘‘සෙක්ඛො නියතාය’’**ති වුත්තං. අසෙක්ඛාය සම්මාදිට්ඨියා සම්මාදිට්ඨීති ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. තීසුපි පුග්ගලෙසු සෙක්ඛො ඉධ සම්මාදිට්ඨීති අධිප්පෙතොති දස්සෙන්තො **‘‘නියතාය නිය්‍යානිකායා’’**තිආදිමාහ.

ඉදානි යථාවුත්තමත්ථං පාළියා විභාවෙතුං **‘‘තෙනෙවාහා’’**තිආදි වුත්තං. **අන්තද්වයන්ති** ‘‘සස්සතං, උච්ඡෙදං, කාමසුඛං, අත්තකිලමථ’’න්ති එතං අන්තද්වයං. ලීනුද්ධච්චපතිට්ඨානායූහනන්තද්වයස්ස අනුපගමනං අත්ථසිද්ධමෙව. **උජුභාවෙනාති** උජුසභාවෙන මග්ගෙන, මජ්ඣිමාය පටිපත්තියාති අත්ථො. ධම්මෙ පසාදග්ගහණෙන සත්ථරි සඞ්ඝෙ ච පසාදොපි ගහිතොයෙව හොතීති **‘‘ධම්මෙ’’** ඉච්චෙව වුත්තො තදවිනාභාවතො. යස්මා එස නියතාය සම්මාදිට්ඨියා සමන්නාගතො සම්මාදිට්ඨීති අධිප්පෙතො, තඤ්ච වට්ටතො නිය්‍යානං විවට්ටාධිගමෙන හොතීති ආහ **‘‘ආගතො ඉමං සද්ධම්ම’’**න්ති. නිබ්බානඤ්හි සන්තො සදා විජ්ජමානො ධම්මොති කත්වා සද්ධම්මොති ඉමං එලෙහි අසාධාරණෙන පරියායෙන වත්තබ්බතං ලභති. තයිදමස්ස ආගමං සච්ඡිකිරියාභිසමයො, සො ච පහානාභිසමයාදීහි සහෙව ඉධ ඉච්ඡිතොති දස්සෙන්තො **‘‘සබ්බදිට්ඨිගහනානී’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **සබ්බදිට්ඨිගහනානි විනිබ්බෙඨෙන්තො සබ්බකිලෙසෙ පජහන්තොති** පදද්වයෙන පන පහානාභිසමයමාහ, **ජාතිසංසාරා නික්ඛමන්තොති** ඉමිනා පරිඤ්ඤාභිසමයං. සමතික්කමත්ථො හි පරිඤ්ඤත්ථො. **පටිපත්තිං පරිනිට්ඨපෙන්තොති** ඉමිනා භාවනාභිසමයන්ති දට්ඨබ්බං.

කාලපරිච්ඡෙදවචනන්ති පරිච්ඡිජ්ජතීති පරිච්ඡෙදො, කාලො එව පරිච්ඡෙදො කාලපරිච්ඡෙදො, යො සො අකුසලපජානනාදිනා පරිච්ඡින්නො මග්ගවුට්ඨානකාලො මග්ගක්ඛණො, තස්ස වචනන්ති අත්ථො. තෙනාහ **‘‘යස්මිං කාලෙ’’**ති. **අකුසලඤ්චාති** ච-සද්දො සමුච්චයත්ථො. තෙන වක්ඛමානං අකුසලමූලාදිං සමුච්චිනොති. **දසාකුසලකම්මපථන්ති** කුතොයං විසෙසො, යාවතා අනිද්ධාරිතවිසෙසං අකුසලං ගහිතන්ති? න සාමඤ්ඤජොතනාය විසෙසෙ අවට්ඨානතො. කිං වා ඉමාය යුත්තිචින්තාය, යස්මා පඨමවාරෙන උද්දෙසවසෙන දෙසිතස්ස අත්ථස්ස විත්ථාරදෙසනා දුතියවාරො. තෙනෙවාහ **‘‘කතමං පනාවුසො’’**තිආදි. යස්මා ලොකුත්තරා සම්මාදිට්ඨී ඉධ අධිප්පෙතා, තස්මා නිරොධාරම්මණාය පජානනාය මග්ගපඤ්ඤාය කිච්චවසෙන සම්මොහතො ‘‘ඉදං දුක්ඛ’’න්ති දසඅකුසලකම්මපථං පටිවිජ්ඣන්තො **‘‘අකුසලං පජානාතී’’**ති වුච්චතීති අත්ථො. **තස්සාති** අකුසලකම්මපථසඞ්ඛාතස්ස දුක්ඛස්ස. **තෙනෙව පකාරෙනාති** ‘‘නිරොධාරම්මණාය පජානනාය කිච්චවසෙනා’’ති වුත්තප්පකාරෙන.

කුසලන්ති එත්ථායං වචනත්ථො – කුච්ඡිතෙ පාපධම්මෙ සලයති චලයති කම්පෙතීති **කුසලං,** කුච්ඡිතෙන වා ආකාරෙන සයන්තීති කුසා, පාපකා ධම්මා. තෙ කුසෙ ලුනාති ඡින්දතීති **කුසලං**. කුච්ඡිතානං වා සානතො තනුකරණතො ඤාණං කුසං නාම, තෙන ලාතබ්බං ගහෙතබ්බං පවත්තෙතබ්බන්ති **කුසලං**. යථා වා කුසො උභයභාගගතං හත්ථපදෙසං ලුනාති, එවමිදං උප්පන්නානුප්පන්නවසෙන උභයභාගගතං සංකිලෙසපක්ඛං ලුනාති ඡින්දති, තස්මා කුසො විය ලුනාතීති **කුසලං**. කුච්ඡිතානං වා සාවජ්ජධම්මානං සලනතො සංවරණතො **කුසලං**. කුසලධම්මවසෙන හි අකුසලා මනච්ඡට්ඨෙසු ද්වාරෙසු අප්පවත්තියා සංවුතා හොන්ති. කුච්ඡිතෙ වා පාපධම්මෙ සලයති ගමෙති අපනෙතීති **කුසලං**. කුච්ඡිතානං වා පාණාතිපාතාදීනං සානතො නිසානතො තෙජනතො කුසා, දොසලොභාදයො. සාදීනවවසෙන චෙතනාය තික්ඛභාවප්පත්තියා පාණාතිපාතාදීනං මහාසාවජ්ජතා. තෙ කුසෙ ලුනාති ඡින්දතීති **කුසලං**. කුච්ඡිතානං වා සානතො අන්තකරණතො විනාසනතො කුසානි, පුඤ්ඤකිරියවසෙන පවත්තානි

සද්ධාදීනි ඉන්ද්‍රියානි. තෙහි ලාතබ්බං පවත්තෙතබ්බන්ති **කුසලං**. ‘‘කු’’ඉති වා භූමි වුච්චති, අධිට්ඨානභාවෙන තංසදිසස්ස අත්තනො නිස්සයභූතස්ස රූපාරූපපබන්ධස්ස සම්පති ආයතිඤ්ච අනුදහෙන විනාසනතො කුං සසන්තීති කුසා, රාගාදයො. තෙ විය අත්තනො නිස්සයස්ස ලවනතො ඡින්දනතො **කුසලං**. පයොගසම්පාදිතා හි කුසලධම්මා අච්චන්තමෙව රූපාරූපධම්මෙ අප්පවත්තිකරණෙන සමුච්ඡින්දන්ති. කුසලස්ස මූලන්ති **කුසලමූලං,** සුප්පතිට්ඨිතභාවසාධනෙන කුසලස්ස පතිට්ඨා නිදානන්ති අත්ථො. **අකුසලමූලන්ති** එත්ථාපි එසෙව නයො.

අකුසලන්ති පන න කුසලං අකුසලං, කුසලධම්මානං පටිපක්ඛවසෙන අකුසලන්ති පදස්ස අත්ථො වෙදිතබ්බො. එවඤ්හි ආරොග්‍යානවජ්ජසුඛවිපාකකොසල්ලසම්භූතට්ඨෙන කුසලං වුච්චතීති. යථා යං ධම්මජාතං න අරොගං න අවජ්ජං න සුඛවිපාකං න ච කොසල්ලසම්භූතං, තං අකුසලන්ති අයමත්ථො දස්සිතො හොති. එවං යං න කුච්ඡිතානං සලනසභාවං, න කුසෙන, කුසෙහි වා පවත්තෙතබ්බං, න ච කුසො විය ලවනකං, තං අකුසලං නාමාති අයම්පි අත්ථො දස්සිතොති වෙදිතබ්බො. **වත්ථුපජානනාති** දුක්ඛාදිවත්ථුනො පජානනා පටිවෙධො. තථා බුජ්ඣනකපුග්ගලානං අජ්ඣාසයවසෙන දෙසනා පවත්තාති ආහ **‘‘අකුසලාදිපජානනෙනාපී’’**ති. තෙනෙව ච සංඛිත්තෙන දෙසනා පවත්තා. භාවනාමනසිකාරො පන ‘‘සබ්බං භික්ඛවෙ අභිඤ්ඤෙය්‍යං’’න්ති (සං. නි. 4.46; පටි. ම. 1.3) වචනතො අනවසෙසතො රූපාරූපධම්මානං පරිග්ගහවසෙනෙව පවත්තති. තෙනාහ **‘‘දෙසනායෙවා’’**තිආදි. තත්ථ **මනසිකාරපටිවෙධොති** පුබ්බභාගෙ පවත්තවිපස්සනාමනසිකාරො අරියමග්ගපටිවෙධො ච. කස්සචි අකොපනතො විත්ථාරවසෙනෙව වුත්තං විපස්සනං අනුයුඤ්ජන්තා මග්ගං පටිවිජ්ඣන්තාපි විත්ථාරනයෙනෙව පටිවිජ්ඣන්තීති අත්ථො විසුද්ධික්කමස්ස අභාවතො.

භික්ඛූති මහාවිහාරෙ ධම්මසඞ්ගීතිවසෙන පඤ්චනිකායමණ්ඩලෙ නිසින්නභික්ඛූ. **ථෙරොති** තත්ථ සඞ්ඝත්ථෙරොති වදන්ති. වත්ථසුත්තවණ්ණනායං වුත්තනයෙන පන මහාසඞ්ඝරක්ඛිතත්ථෙරස්ස අන්තෙවාසිකභික්ඛූ සන්ධාය **‘‘ආහංසූ’’**ති වුත්තං. **ථෙරොති** පන මහාසඞ්ඝරක්ඛිතත්ථෙරො. සො හි ඉමස්මිං මජ්ඣිමනිකායෙ තං තං විනිච්ඡයං කථෙසි. **රාසිතොති** පිණ්ඩතො, එකජ්ඣන්ති අත්ථො.

අකුසලකම්මපථවණ්ණනා

අකොසල්ලප්පවත්තියාති කොසල්ලපටිපක්ඛතො අකොසල්ලං වුච්චති අඤ්ඤාණං, තතො පවත්තනතො, අකොසල්ලසම්භූතත්තාති අත්ථො. ඤාණපටිපක්ඛො අඤ්ඤාණං මිත්තපටිපක්ඛො අමිත්තො විය කුසලපටිපක්ඛො අකුසලං කුසලෙන පහාතබ්බත්තා, න පන කුසලානං පහායතත්තා. කුසලමෙව හි පයොගසම්පාදිතං අකුසලං පජහති. සහ අවජ්ජෙහි ලොභාදීහි වත්තතීති **සාවජ්ජං**. දුක්ඛො අනිට්ඨො චතුක්ඛන්ධ-සඞ්ඛාතො විපාකො එතස්සාති **දුක්ඛවිපාකං**. තත්ථ සාවජ්ජවචනෙන අකුසලානං පවත්තිදුක්ඛතං දස්සෙති, දුක්ඛවිපාකවචනෙන විපාකදුක්ඛතං. පුරිමඤ්හි පවත්තිසම්භවවසෙන අකුසලස්ස ලක්ඛණවචනං, පච්ඡිමං කාලන්තරෙ විපාකුප්පාදනසමත්ථතාවසෙන. තථා පුරිමෙන අකුසලස්ස අවිසුද්ධසභාවතං දස්සෙති, පච්ඡිමෙන අවිසුද්ධවිපාකතං. පුරිමෙන අකුසලං කුසලසභාවතො නිවත්තෙති, පච්ඡිමෙන අබ්‍යාකතසභාවතො සවිපාකත්තදීපකත්තා පච්ඡිමස්ස. පුරිමෙන වා අවජ්ජවන්තතාදස්සනතො කිච්චට්ඨෙන රසෙන අනත්ථජනනරසතං දස්සෙති, පච්ඡිමෙන සම්පත්තිඅත්ථෙන අනිට්ඨවිපාකරසතං. පුරිමෙන ච උපට්ඨානාකාරට්ඨෙන පච්චුපට්ඨානෙන සංකිලෙසපච්චුපට්ඨානතං, පච්ඡිමෙන ඵලට්ඨෙන දුක්ඛවිපාකපච්චුපට්ඨානතං. පුරිමෙන ච අයොනිසොමනසිකාරං අකුසලස්ස පදට්ඨානං පකාසෙති. තතො හි තං සාවජ්ජං ජාතං, පච්ඡිමෙන අකුසලස්ස අඤ්ඤෙසං පදට්ඨානභාවං විභාවෙති. තඤ්හි දුක්ඛවිපාකස්ස කාරණන්ති. **සංකිලිට්ඨන්ති** සංකිලෙසෙහි සමන්නාගතං, දසහි කිලෙසවත්ථූහි විබාධිතං, උපතාපිතං වා තෙහි විදූසිතං මලීනකතඤ්චාති අත්ථො. ඉදඤ්චස්ස දුක්ඛවිපාකතඤ්චාති අත්ථෙ ඉදඤ්ච දුක්ඛවිපාකතං අපච්චක්ඛතාය අසද්දහන්තානං පච්චක්ඛතො ආදීනවදස්සනෙන සංවෙජනත්ථං වුත්තං. **සාධාරණා** සබ්බස්සපි අකුසලස්ස.

සරසෙනෙව (ධ. ස. මූලටී. 1) පතනසභාවස්ස අන්තරා එව අතීව පාතනං **අතිපාතො, සණිකං** පතිතුං අදත්වා සීඝං පාතනන්ති අත්ථො. අතික්කම්මවා සත්ථාදීහි අභිභවිත්වා පාතනං **අතිපාතො**. පයොගවත්ථුමහන්තතාදීහි **මහාසාවජ්ජතා** තෙහි පච්චයෙහි උප්පජ්ජමානාය චෙතනාය බලවභාවතො. එකස්ස හි පයොගස්ස සහසා නිප්ඵාදනවසෙන සකිච්චසාධිකාය බහුක්ඛත්තුං පවත්තජවනෙහි ලද්ධාසෙවනාය ච සන්නිට්ඨාපකචෙතනාය වසෙන පයොගස්ස මහන්තභාවො. සතිපි කදාචි ඛුද්දකෙ චෙව මහන්තෙ ච පාණෙ පයොගස්ස සමභාවෙ මහන්තං හනන්තස්ස චෙතනා තිබ්බාකාරා උප්පජ්ජතීති වත්ථුස්ස මහන්තභාවො. ඉති උභයම්පෙතං චෙතනාය බලවභාවෙනෙව හොතීති. යථාවුත්තපච්චයපරියායෙපි තංතංපච්චයෙහි චෙතනාය බලවතාය එව මහාසාවජ්ජභාවො වෙදිතබ්බො. පයොගවත්ථුආදිපච්චයානඤ්හි අමහත්තෙපි හන්තබ්බස්ස ගුණවන්තතාය මහාසාවජ්ජතා, තබ්බිපරියායෙන අප්පසාවජ්ජතා ච වත්ථුස්ස මහත්තාමහත්තෙසු විය දට්ඨබ්බා. කිලෙසානං උපක්කමානං ද්වින්නඤ්ච මුදුතාය තිබ්බතාය ච අප්පසාවජ්ජතා මහාසාවජ්ජතාපි යොජෙතබ්බා. පාණො පාණසඤ්ඤිතා වධකචිත්තඤ්ච පුබ්බභාගියාපි හොන්ති, උපක්කමො වධකචෙතනාසමුට්ඨාපිතො. පඤ්ච සම්භාරා හි පාණාතිපාතචෙතනාති සා පඤ්චසම්භාරවිනිමුත්තා දට්ඨබ්බා. අයඤ්ච විචාරො අදින්නාදානාදීසුපි යථාරහං වත්තබ්බො. විජ්ඣනපහරණාදිවසෙන සහත්ථෙනනිබ්බත්තො **සාහත්ථිකො,** ආණාපනවසෙන පවත්තො **ආණත්තිකො,** උසුසත්තියන්තපාසාණාදිනිස්සජ්ජනවසෙන පවත්තො **නිස්සග්ගියො,** අදූහලසජ්ජනාදිවසෙන පවත්තො **ථාවරො,**

ආථබ්බණිකාදීනං විය මන්තපරිජප්පනවසෙන පවත්තො **විජ්ජාමයො,** කම්මවිපාකජිද්ධිමයො **ඉද්ධිමයො** දාඨාකොටනාදීනි විය.

යදි ‘‘මම ඉද’’න්ති පරෙන පරිග්ගහිතං අදින්නං, උත්තානසෙය්‍යකදාරකසන්තකෙ කථං තස්ස පරිග්ගහසඤ්ඤාය එව අභාවතොති ආහ **‘‘යත්ථ පරො’’**තිආදි. පරො නාම විඤ්ඤූ වා අවිඤ්ඤූ වා අත්ථි තස්ස වත්ථුස්ස සාමිකො. අවිඤ්ඤූපි හි විඤ්ඤූකාලෙ යථාකාමං කරොන්තො **අදණ්ඩාරහොති**. මන්තපරිජප්පනෙන පරසන්තකහරණං විජ්ජාමයො, විනා මන්තෙන පරසන්තකස්ස කායවචීපයොගෙහි පරිකඩ්ඪනං තාදිසෙනිද්ධිවසෙන ඉද්ධිමයො පයොගොති අදින්නාදානෙ **ඡ පයොගා සාහත්ථිකාදයො** වුත්තා. **යථානුරූපන්ති** එත්ථ සාහත්ථිකො තාව පඤ්චන්නම්පි අවහාරානං වසෙන පවත්තති, තථා ආණත්තියො නිස්සග්ගියො ච. ථාවරො ථෙය්‍යාවහාරපසය්හාවහාරපටිච්ඡන්නාවහාරවසෙන. තථා සෙසාපීති දට්ඨබ්බං.

මෙථුනසමාචාරෙසූති සදාරාසන්තොස-පරදාරගමනවසෙන දුවිධෙසු මෙථුනසමාචාරෙසු. අයමෙවහි හෙදො ඉධාධිප්පෙතො. **ගොත්තරක්ඛිතා** සගොත්තෙහි රක්ඛිතා. **ධම්මරක්ඛිතා** සහධම්මිකෙහි රක්ඛිතා. **සාරක්ඛා** සසාමිකා. යස්සා ගමනෙ රඤ්ඤා දණ්ඩො ඨපිතො, සා **සපරිදණ්ඩා**. හරියභාවත්ථං ධනෙන කීතා **ධනක්කීතා**. ඡන්දෙන වසන්තී **ඡන්දවාසිනී**. භොගත්ථං වසන්තී භොගවාසිනී. පටත්ථං වසන්තී **පටවාසිනී**. උදකපත්තං ආමසිත්වා ගහිතා **ඔදපත්තකිනී**. චුම්බටකං අපනෙත්වා ගහිතා **ඔහටචුම්බටා**. කරමරානීතා **ධජාහතා**. තඞ්ඛණිකා **මුහුත්තිකා**. අභිභවිත්වා වීතික්කමෙ මිච්ඡාචාරො මහාසාවජ්ජො, න තථා ද්වින්නං සමානඡන්දතාය. අභිභවිත්වා වීතික්කමනෙ සතිපි මග්ගෙනමග්ගපටිපත්තිඅධිවාසනෙ පුරිමුප්පන්නසෙවනාභිසන්ධිපයොගාභාවතො මිච්ඡාචාරො න හොති අභිභූය්‍යමානස්සාති වදන්ති. සෙවනාචිත්තෙ සති පයොගාභාවො අප්පමාණං යෙභුය්‍යෙන ඉත්ථියා සෙවනාපයොගස්ස අභාවතො. තථා සති පුරෙතරං සෙවනාචිත්තස්ස උපට්ඨානෙපි තස්සා මිච්ඡාචාරො න සියා, තථා පුරිසස්සපි සෙවනාපයොගාභාවෙති, තස්මා අත්තනො රුචියා පවත්තිතස්ස වසෙන තයො, බලක්කාරෙන පවත්තිතස්ස වසෙන තයොති සබ්බෙපි අග්ගහිතග්ගහණෙන **චත්තාරො සම්භාරාති** වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

අත්ථභඤ්ජකොති කම්මපථවසෙන වුත්තං. කම්මපථකථා හෙසාති. **අස්සාති** විසංවාදකස්ස. මුසා වදති එතෙනාති **චෙතනා මුසාවාදො,** ඉමස්මිං පක්ඛෙ අතථාකාරෙන වත්ථුනො විඤ්ඤාපනපයොගො මුසා, තංසමුට්ඨාපිකා චෙතනාමුසාවාදොති වුත්තත්තා තතො අඤ්ඤථා වත්තුං **‘‘අපරො නයො’’**තිආදි වුත්තං. **අත්තනො සන්තකං අදාතුකාමතායාති**ආදි මුසාවාදසාමඤ්ඤෙන වුත්තං. හසාධිප්පායෙනපි විසංවාදනපුරක්ඛාරස්ස මුසාවාදො. **පරස්සාති** විසංවාදනවසෙන විඤ්ඤාපෙතබ්බස්ස. **සොති** මුසාවාදපයොගො.

සුඤ්ඤාභාවන්ති පීතිවිරහිතතාය රිත්තභාවං. ඵරුසසද්දතාය **නෙව කණ්ණසුඛා**. අත්ථවිපන්නතාය **න හදයසුඛා**. **සංකිලිට්ඨචිත්තස්සාති** දොසෙන, ලොභෙන වා දූසිතචිත්තස්ස.

එකන්තඵරුසා චෙතනාති එතෙන දුට්ඨචිත්තතංයෙව විභාවෙති, දුට්ඨචිත්තතා චස්ස අමරණාධිප්පායවසෙන දට්ඨබ්බා. සති හි මරණාධිප්පායෙ අත්ථසිද්ධි, තදභාවෙ පාණාතිපාතබ්‍යාපාදා සියුන්ති. යං පටිච්ච ඵරුසවාචා පයුජ්ජති, තස්ස සම්මුඛාව සීසං එති. පරම්මුඛාපි සීසං එති එවාති අපරෙ. තත්ථායං අධිප්පායො යුත්තො සියා – සම්මුඛා පයොගෙ අගාරවාදීනං බලවභාවතො සියා චෙතනා බලවතී, පරස්ස ච තදත්ථවිඤ්ඤාපනං, න තථා අසම්මුඛාති. යථා ච අක්කොසිතෙ මතෙ ආළහනෙ කතා ඛමාපනා උපවාදන්තරායං නිවත්තෙති, එවං පරම්මුඛා පයුත්තා ඵරුසවාචා හොතියෙවාති සක්කා විඤ්ඤාතුං. **තස්සාති** එකන්තඵරුසචෙතනාය එව ඵරුසවාචාභාවස්ස ආවිභාවත්ථං. **මම්මච්ඡෙදකො** සවනඵරුසතායාති අධිප්පායො. **චිත්තසණ්හතාය ඵරුසවාචා න හොති** කම්මපථා’ප්පත්තත්තා, කම්මභාවං පන න සක්කා වාරෙතුං. එවං අන්වයවසෙන චෙතනාඵරුසතාය ඵරුසවාචං සාධෙත්වා ඉදානි තමෙව බ්‍යතිරෙකවසෙන සාධෙතුං **‘‘වචනසණ්හතායා’’**තිආදි වුත්තං. **එසාති** ඵරුසවාචා. කම්මපථභාවං අප්පත්තා **අප්පසාවජ්ජා,** ඉතරා **මහාසාවජ්ජා**. තථා කිලෙසානං මුදුතිබ්බතාභෙදෙහි සබ්බං පුරිමසදිසං.

ආසෙවනං බහුලීකරණං. යං උද්දිස්ස පවත්තිතො, තෙන අග්ගහිතෙ **අප්පසාවජ්ජො,** ගහිතෙ **මහාසාවජ්ජො** කම්මපථප්පත්තිතො. යො කොචි පන සම්ඵප්පලාපො ද්වීහි සම්භාරෙහි සිජ්ඣති. කිලෙසානං මුදුතිබ්බතාවසෙනපි අප්පසාවජ්ජමහාසාවජ්ජතා වෙදිතබ්බා.

අත්තනො පරිණාමනං චිත්තෙනෙවාති වෙදිතබ්බං. **හිතසුඛං බ්‍යාපාදයතීති** යො තං උප්පාදෙති, තස්ස හිතසුඛං විනාසෙති. **අහො වතාති** ඉමිනා අච්චන්තවිනාසචින්තනං දීපෙති. එවං හිස්ස දාරුණපවත්තියා කම්මපථප්පත්ති. **යථාභුච්චගහණාභාවෙනාති** යාථාවග්ගාහස්ස අභාවෙන අනිච්චාදිසභාවස්ස නිච්චාදිතො ගහණෙන. **මිච්ඡා පස්සතීති** විතථං පස්සති. **සම්ඵප්පලාපො වියාති** ඉමිනා ආසෙවනස්ස මන්දතාය අප්පසාවජ්ජතං, මහන්තතාය මහාසාවජ්ජතං දස්සෙති. **ගහිතාකාරවිපරීතතාති** මිච්ඡාදිට්ඨියා ගහිතාකාරස්ස විපරීතභාවො. **වත්ථුනොති** තස්සා අයථාභූතසභාවමාහ. **තථාභාවෙනාති** ගහිතාකාරෙනෙව **තස්ස** දිට්ඨිගතිකස්ස, **තස්ස** වා වත්ථුනො **උපට්ඨානං** එවමෙතං, න ඉතො අඤ්ඤථාති.

ධම්මතොති සභාවතො. **කොට්ඨාසතොති** ඵස්සපඤ්චමකාදීසු චිත්තඞ්ගකොට්ඨාසෙසු යං කොට්ඨාසා හොන්ති, තතොති අත්ථො. **චෙතනාධම්මාති** චෙතනාසභාවා.

පටිපාටියා සත්තාති එත්ථ නනු චෙතනා අභිධම්මෙ කම්මපථෙසු න වුත්තාති පටිපාටියා සත්තන්නං කම්මපථභාවො න යුත්තොති? න, අවචනස්ස අඤ්ඤහෙතුකත්තා. න හි තත්ථ චෙතනාය අකම්මපථත්තා කම්මපථරාසිම්හි අවචනං, කදාචි පන කම්මපථො හොති, න සබ්බදාති කම්මපථභාවස්ස අනියතත්තා අවචනං. යදා පන කම්මපථො හොති, තදා කම්මපථරාසිසඞ්ගහො න නිවාරිතො. එත්ථාහ – යදි චෙතනාය සබ්බදා කම්මපථභාවාභාවතො අනියතො කම්මපථභාවොති කම්මපථරාසිම්හි අවචනං, නනු අභිජ්ඣාදීනං කම්මපථභාවං අප්පත්තානං අත්ථිතාය අනියතො කම්මපථභාවොති තෙසම්පි කම්මපථරාසිම්හි අවචනං ආපජ්ජතීති? නාපජ්ජති කම්මපථතාතංසභාගතාහි තෙසං තත්ථ වුත්තත්තා. යදි එවං චෙතනාපි තත්ථ වත්තබ්බා සියා? සච්චමෙතං, සා පන පාණාතිපාතාදිකාති පාකටො, තස්සා කම්මපථභාවොති න වුත්තා සියා. චෙතනාය හි – ''චෙතනාහං, භික්ඛවෙ, කම්මං වදාමි (අ. නි. 6.63; කථා. 539), තිවිධා, භික්ඛවෙ, කායසඤ්චෙතනා අකුසලං කායකම්ම''න්තිආදිවචනතො (කථා. 539) කම්මභාවො පාකටො, කම්මංයෙව ච සුගතිදුග්ගතීනං තත්ථ උප්පජ්ජනකසුඛදුක්ඛානඤ්ච පථභාවෙන පවත්තං කම්මපථොති වුච්චතීති පාකටො තස්සා කම්මපථභාවො, අභිජ්ඣාදීනං පන චෙතනාසමීහනභාවෙන සුචරිතදුච්චරිතභාවො චෙතනාජනිතපිට්ඨිවට්ටකභාවෙන සුගතිදුග්ගතිතදුප්පජ්ජනකසුඛදුක්ඛානං පථභාවො චාති න තථා පාකටො කම්මපථභාවොති තෙයෙව තෙන සභාවෙන දස්සෙතුං **අභිධම්මෙ** චෙතනා කම්මපථරාසිභාවෙන න වුත්තා , අතථාජාතියකත්තා වා චෙතනා තෙහි සද්ධිං න වුත්තාති දට්ඨබ්බං. **මූලං පත්වාති** මූලදෙසනං පත්වා, මූලසභාවෙසු ධම්මෙසු වුච්චමානෙසූති අත්ථො.

අදින්නාදානං සත්තාරම්මණන්ති ඉදං ''පඤ්ච සික්ඛාපදා පරිත්තාරම්මණා එව වා''ති ඉමාය පඤ්හපුච්ඡකපාළියා විරුජ්ඣති. යඤ්හි පාණාතිපාතාදිදුස්සීල්‍යස්ස ආරම්මණං, තදෙව තං වෙරමණියා ආරම්මණං. වීතික්කමිතබ්බවත්ථුතො එව හි විරතීති. **සත්තාරම්මණන්ති** වා සත්තසඞ්ඛාතං සඞ්ඛාරාරම්මණමෙව උපාදාය වුත්තන්ති නායං විරොධො. තථා හි වුත්තං **සම්මොහවිනොදනියං** (විභ. අට්ඨ. 714) ''යානි සික්ඛාපදානි එත්ථ සත්තාරම්මණානීති වුත්තානි, තානි යස්මා සත්තොති සඞ්ඛ්‍යං ගතං සඞ්ඛාරමෙව ආරම්මණං කරොන්ති''ති. විසභාගවත්ථුනො ''ඉත්ථී, පුරිසො''ති ගහෙතබ්බතො **සත්තාරම්මණොති එකෙ**. ''එකො දිට්ඨො, ද්වෙ සුතා''තිආදිනා සම්ඵප්පලපනෙ **දිට්ඨසුතමුතවිඤ්ඤාතවසෙන. තථා අභිජ්ඣාති** එත්ථ **තථා**-සද්දො ''දිට්ඨසුතමුතවිඤ්ඤාතවසෙනා''ති ඉදම්පි උපසංහරති, න සත්තසඞ්ඛාරාරම්මණතං එව දස්සනාදිවසෙන අභිජ්ඣායනතො. ''නත්ථි සත්තා ඔපපාතිකා''ති පවත්තමානාපි **මිච්ඡාදිට්ඨි** තෙභූමකධම්මවිසයාවාති අධිප්පායෙනස්සා **සඞ්ඛාරාරම්මණතා** වුත්තා. කථං පන මිච්ඡාදිට්ඨියා සබ්බෙ තෙභූමකධම්මා ආරම්මණං හොන්තීති? සාධාරණතො. ''නත්ථි සුකතදුක්කටානං කම්මානං ඵලං විපාකො''ති හි පවත්තමානාය අත්ථතො රූපාරූපාවචරධම්මාපි ගහිතා එව හොන්තීති.

සුඛබහුලතාය රාජානො හසමානාපි ''චොරං ඝාතෙථා''ති වදන්ති, හාසො පන තෙසං අඤ්ඤවිසයොති ආහ **''සන්නිට්ඨාපක...පෙ.... හොතී''**ති.

කෙසඤ්චීති සහජාතානං අදින්නාදානාදීනං. **සම්පයුත්තපහාවකට්ඨෙනාති** සම්පයුත්තො හුත්වා උප්පාදකට්ඨෙන. **කෙසඤ්චීති** අසහජාතානං. **උපනිස්සයපච්චයට්ඨෙනාති** එතෙන මූලට්ඨෙන ලොභස්ස උපකාරතං නිවත්තෙති. සුප්පතිට්ඨිතභාවසාධනට්ඨො හි මූලට්ඨො, සො ච හෙතුපච්චයතාඅවිනාභාවී, තෙන චෙත්ථ මූලම්ව මූලන්ති ගහෙතබ්බං, නිප්පරියායතො පන පුබ්බෙ ''කෙසඤ්චී''ති වුත්තානං සහජාතානං මූලභාවො වෙදිතබ්බො. **රත්තො ඛොතිආදිනා** සුත්තපදෙනපි පාණාතිපාතාදීනං අකුසලානං ලොභස්ස මූලකාරණතං විභාවෙති, න මූලට්ඨෙනුපකාරත්ථං අවිසෙසතො තෙසං හෙතුපච්චයත්තාභාවතො.

අකුසලකම්මපථවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

කුසලකම්මපථවණ්ණනා

වෙරන්ති පාණාතිපාතාදිපාපධම්මං. සො හි වෙරහෙතුතාය ''වෙර''න්ති වුච්චති, තං **මණති** ''මයි ඉධ ඨිතාය කථමාගච්ඡසී''ති තජ්ජෙන්තී විය නිවාරෙතීති **වෙරමණී**. තෙනාහ **''පජහතී''**ති. ''විරමණී''ති වත්තබ්බෙ නිරුත්තිනයෙන එව-කාරං කත්වා එවං වුත්තං. **විභඞ්ගෙ** (විභ. 703, 704) එව නිද්දිසනවසෙන එවං වුත්තා. අසමාදින්නසීලස්ස සම්පත්තතො යථාඋපට්ඨිතවීතික්කමිතබ්බවත්ථුතො විරති **සම්පත්තවිරති,** සමාදානවසෙන උප්පන්නා විරති **සමාදානවිරති,** සමාදානවසෙන උප්පන්නා විරති **සමාදානවිරති,** කිලෙසානං සමුච්ඡින්දනවසෙන පවත්තාවිරති **සමුච්ඡෙදවිරති**.

ජීවමානසසස්ස මංසරුධිරසම්මිස්සතාය **අල්ලසසමංසං. මුඤ්චි** සබ්බත්ථ සමකරුණතාය. **සච්චං වත්වා** ''එතෙන සච්චවජ්ජෙන මය්හං මාතු රොගො සම්මතූ''ති **අධිට්ඨාසි**.

මහාසප්පොති අජගරො. **මුඤ්චිත්වා අගමාසි** සීලතෙජෙන.

කොසල්ලං වුච්චති ඤාණං, කොසල්ලෙන, කොසල්ලතො වා **පවත්තියා** උපගමනතො. **කුච්ඡිතසයනතොති** කුච්ඡිතෙනාකාරෙන සයනතො අනුසයනතො, පවත්තනතො වා. ‘‘වෙරමණිකුසලා’’ති වත්තබ්බාපි පුච්ඡානුරූපං විස්සජ්ජනන්ති ‘‘කුසලා’’ති න වුත්තා, ‘‘කුසල’’න්ත්වෙව වුත්තා.

කාමඤ්චෙත්ථ පාළියං විරතියොව ආගතා, සික්ඛාපදවිභඞ්ගෙ (විභ. 704) පන චෙතනාපි ආහරිත්වා දීපිතාති තදුභයම්පි ගණ්හන්තො **‘‘චෙතනාපි වට්ටන්ති විරතියොපී’’**ති ආහ.

අනභිජ්ඣා හි මූලං පත්වා කම්මපථකොට්ඨාසං පත්වා අනභිජ්ඣාති වුත්තධම්මො මූලතො අලොභො කුසලමූලං හොතීති එවමත්ථො දට්ඨබ්බො. සෙසපදද්වයෙපි එසෙව නයො.

දුස්සීල්‍යාරම්මණා තදාරම්මණා ජීවිතින්ද්‍රියාදිආරම්මණා කථං දුස්සීල්‍යානි පජහන්තීති තං දස්සෙතුං **‘‘යථා පනා’’**තිආදි වුත්තං.

අනභිජ්ඣා ...පෙ.... විරමන්තස්සාති අභිජ්ඣං පජහන්තස්සාති අත්ථො. න හි මනොදුච්චරිතතො විරති අත්ථි අනභිජ්ඣාදීහෙව තප්පහානසිද්ධිතො. **තෙසු අලොභොතිආදීසු** යං වත්තබ්බං, තං අකුසලමූලෙසු වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

අප්පනාවාරන්ති නිගමනවාරං. **එකෙන නයෙනාති** වෙදනාදිවසෙන අරූපමුඛෙනෙව අනෙකවිධෙසු විපස්සනාකම්මට්ඨානෙසු එකෙන කම්මට්ඨානනයෙන. **‘‘ඨපෙත්වා අභිජ්ඣං නව අකුසලකම්මපථා’’**ති වත්තබ්බං. **දසාති** වා ඉදං ‘‘කුසලකම්මපථා’’ති ඉමිනා සම්බන්ධිතබ්බං ‘‘අකුසලකම්මපථා ච දස කුසලකම්මපථා චා’’ති. ‘‘ඨපෙත්වා අභිජ්ඣ’’න්ති හි ඉමිනාව අකුසලකම්මපථානං නවභාවො වුත්තො හොති. අථ වා **දසාති** ඉදං උභයථාපි සම්බන්ධිතබ්බං. අභිජ්ඣා හි පහාතබ්බාපි සති පරිඤ්ඤෙය්‍යාතං නාතිවත්තතීති. තථා හි වුත්තං ‘‘රූපතණ්හා පියරූපං සාතරූප’’න්තිආදි, තස්මා සා තාය පරිඤ්ඤෙය්‍යතාය දුක්ඛසච්චෙපි සඞ්ගහං ලභතෙව, පහාතබ්බං පන උපාදාය ‘‘ඨපෙත්වා අභිජ්ඣ’’න්ති වුත්තං. තෙනෙවාහ **‘‘පරියායෙන පන සබ්බෙපි කම්මපථා දුක්ඛසච්ච’’**න්ති. අභිජ්ඣාලොභානං පවත්තිආකාරසිද්ධභෙදං උපාදාය **‘‘ඉමෙ ද්වෙ ධම්මා’’**ති වුත්තං. සුත්තන්තනයෙන තණ්හා ‘‘සමුදයසච්ච’’න්ති වුත්තාති ආහ **‘‘නිප්පරියායෙන සමුදයසච්ච’’**න්ති. **අප්පවත්තීති** අප්පවත්තිනිමිත්තමාහ යථා ‘‘රාගක්ඛයො දොසක්ඛයො’’ති (සං. නි. 4.314). සප්පච්චයතාය සඞ්ඛතසභාවෙ දුක්ඛසච්චෙ ගහිතෙ අප්පච්චයතාය අසඞ්ඛතං නිරොධසච්චං පටිපක්ඛතො ආවත්තති, එකන්තසාවජ්ජෙ ආචයගාමිලක්ඛණෙ සමුදයසච්චෙ ගහිතෙ සාවජ්ජා විගමනං අපචයගාමිලක්ඛණං මග්ගසච්චංපටිපක්ඛතො ආවත්තතීති ද්වෙ ආවත්තහාරවසෙන වෙදිතබ්බානීති වුත්තං. තෙනෙවාහ **නෙත්තියං** (නෙත්ති. 4.නිද්දෙසවාර) –

‘‘එකම්හි පදට්ඨානෙ, පරියෙසති සෙසකං පදට්ඨානං;
ආවත්තති පටිපක්ඛෙ, ආවත්තො නාම සො හාරො’’ති.

සබ්බාකාරෙනාති කාමරාගරූපරාගාදිසබ්බප්පකාරෙහි, සබ්බතො වා අපායගමනීයාදිආකාරතො, තත්ථ කිඤ්චිපි අනවසෙසෙත්වා වා. **සබ්බාකාරෙනෙවාති** සබ්බාකාරතො. **නීහරිත්වාති** අපනෙත්වා, සමුච්ඡින්දිත්වාඉච්චෙව අත්ථො. **කඤ්චි ධම්මං අනවකාරීකරිත්වාති** රූපවෙදනාදීසු කඤ්චි එකධම්මම්පි අවිනිබ්භොගං කත්වා, එකෙකතො අග්ගහෙත්වා සමූහතොව ගහෙත්වාති අත්ථො. **අස්මීති** අහමස්මීති මානග්ගාහවසෙන. සො පන යස්මා පඤ්චක්ඛන්ධෙ නිරවසෙසතො ගණ්හාති, තස්මා වුත්තං **‘‘සමූහග්ගහණාකාරෙනා’’**ති. යස්මා චෙත්ථ අග්ගමග්ගවජ්ඣං වුච්චති, තස්මා ආහ **‘‘දිට්ඨිසදිසං මානානුසය’’**න්ති. ‘‘යං රූපං තං අහ’’න්තිආදිනා යථා දිට්ඨි රූපාදිං ‘‘අහමස්මී’’ති ගණ්හන්තී පවත්තති, එවං මානොපි ‘‘සෙය්‍යොහමස්මී’’තිආදිනාති ආහ **‘‘මානානුසයො අස්මීති පවත්තත්තා දිට්ඨිසදිසො’’**ති. **පරිච්ඡෙදකරොති** ඔසානපරිච්ඡෙදකරො ඉතො පරං දුක්ඛස්සාභාවකරණතො. **කම්මපථදෙසනායාති** කම්මපථමුඛෙන පවත්තචතුසච්චදෙසනාය. **මනසිකාරප්පටිවෙධවසෙනාති** විපස්සනාමනසිකාරමග්ගප්පටිවෙධවසෙන.

කුසලකම්මපථවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ආහාරවාරවණ්ණනා

90. **ආහරතීති** (සං. නි. ටී. 2.2.11) ආනෙති, උප්පාදෙති උපත්ථම්භෙති චාති අත්ථො. **නිබ්බත්තාති** පසුතා. තතො පට්ඨාය හි ලොකෙ ජාතවොහාරො. පටිසන්ධිග්ගහණතො පන පට්ඨාය යාව මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛමනං, තාව සම්භවෙසිනො. එස තාව ගබ්භසෙය්‍යකෙසු භූතසම්භවෙසිවිභාගො, ඉතරෙසු පන පඨමචිත්තාදිවසෙන වුත්තො. **සම්භව-සද්දො** චෙත්ථ ගබ්භසෙය්‍යකානං වසෙන පසුතිපරියායො, ඉතරෙසං වසෙන උප්පත්තිපරියායො. පඨමචිත්තපඨමඉරියාපථක්ඛණෙසු හි තෙ සම්භවං උප්පත්තිං එසන්ති උපගච්ඡන්ති නාම, න තාව භූතා උප්පත්තියා න සුප්පතිට්ඨිතත්තා. **භූතායෙව** සබ්බසො භවෙසනාය සමුච්ඡින්නත්තා. **න පුන භවිස්සන්තීති** අවධාරණෙන නිවත්තිතමත්ථං දස්සෙති, ‘‘යො ච කාලඝසො භූතො’’තිආදීසු (ජා. 1.2.190) භූත-සද්දස්ස ඛීණාසවවාචිතා දට්ඨබ්බා. **වා-සද්දො චෙත්ථ සම්පිණ්ඩනත්ථො** ‘‘අග්ගිනා වා උදකෙන වා’’තිආදීසු (උදා. 76) විය.

යථාසකං පච්චයභාවෙන අත්තභාවස්ස ඨපනමෙවෙත්ථ ආහාරෙහි කාතබ්බඅනුග්ගහොති අධිප්පායෙනාහ **“වචනභෙදො…පෙ…. එකොයෙවා”**ති. **සත්තස්ස උප්පන්නධම්මානන්ති** සත්තස්සසන්තානෙ උප්පන්නධම්මානං. යථා ‘‘වස්සසතං තිට්ඨතී’’ති වුත්තෙ අනුප්පබන්ධවසෙන පවත්තතීති වුත්තං හොති, එවං **ඨිතියාති** අනුප්පබන්ධවසෙන පවත්තියාති අත්ථො, සා පන අවිච්ඡෙදොති ආහ **“අවිච්ඡෙදායා”**ති. අනුප්පබන්ධධම්මුප්පත්තියා සත්තසන්තානො අනුග්ගහිතො නාම හොතීති ආහ **“අනුප්පන්නානං උප්පාදායා”**ති. **එතානීති** ඨිතිඅනුග්ගහපදානි. **උභයත්ථ දට්ඨබ්බානි,** න යථාසඞ්ඛ්‍යං.

වත්ථුගතා ඔජා වත්ථු විය තෙන සද්ධිං ආහරිතබ්බතං ගච්ඡතීති වුත්තං **“අජ්ඣොහරිතබ්බතො ආහාරො”**ති. නිබ්බත්තිතඔජං පන සන්ධාය ‘‘කබළීකාරාහාරො ඔජට්ඨමකරූපානි ආහරතී’’ති වක්ඛති. **ඔළාරිකතා** අප්පොජතාය, න වත්ථුනො ථූලතාය, කඨිනතාය වා, තස්මා යස්මිං වත්ථුස්මිං පරිත්තා ඔජා හොති, තං ඔළාරිකං. සප්පාදයො දුක්ඛුප්පාදකතාය ඔළාරිකාවෙදිතබ්බා. විසාණාදීනං තිවස්සඡඩ්ඩිතානං පූතිභූත්තතා මුදුකතාති වදන්ති, තරච්ඡබෙළතෙමිකතාය පන තථාභූතානං තෙසං මුදුකතා. ධම්මසභාවො හෙස. **සසානං ආහාරො සුඛුමො** තරුණතිණසස්සඛාදනතො. **සකුණානං ආහාරො සුඛුමො** තිණබීජාදිඛාදනතො. **පච්චන්තවාසීනං සුඛුමො,** තෙසඤ්හි සාකපණ්ණසුක්ඛකුරපදුමපත්තම්පි ආහාරොති. **තෙසං** පරනිම්මිතවසවත්තීනං. **සුඛුමොත්වෙවාති** න කිඤ්චි උපාදාය, අථ ඛො සුඛුමො ඉච්චෙව **නිට්ඨං පත්තො** තතො පරං සුඛුමස්ස අභාවතො.

වත්ථුවසෙන පනෙත්ථ ආහාරස්ස ඔළාරිකසුඛුමතා වුත්තා, සා චස්ස අප්පොජමහොජතාහි වෙදිතබ්බාති දස්සෙතුං **“එත්ථ චා”**තිආදි වුත්තං. **පරිස්සමන්ති** ඛුදාවසෙන උප්පන්නං සරීරඛෙදං. **විනොදෙතීති** වත්ථු තස්ස විනොදනමත්තං කරොති. **න පන සක්කොති පාලෙතුන්ති** සරීරං යාපෙතුං නප්පහොති නිස්සාරත්තා. **න සක්කොති පරිස්සමං විනොදෙතුං** ආමාසයස්ස අපූරණතො.

ඡබ්බිධොපීති ඉමිනා කස්සචිපි ඵස්සස්ස අනවසෙසිතබ්බතමාහ. ආහාරස්සදෙසනාක්කමෙනෙවෙත්ථ ඵස්සාදීනං දුතියාදිතා, න අඤ්ඤෙන කාරණෙනාති ආහ **“දෙසනානයො එවා”**තිආදි. මනසො සඤ්චෙතනා, න සත්තස්සාති දස්සනත්ථං මනොගහණං යථා ‘‘චිත්තස්ස ඨිති (ධ. ස. 11), චෙතොවිමුත්ති වා’’ති (ම. නි. 1.69) ආහ **“මනොසඤ්චෙතනාති චෙතනා එවා”**ති. **චිත්තන්ති** යං කිඤ්චි චිත්තං, න විපාකවිඤ්ඤාණමෙව.

පුබ්බෙ ‘‘ආහාරන්ති පච්චය’’න්ති වුත්තත්තා **“යදි පච්චයට්ඨො ආහාරට්ඨො”**තිආදිනා චොදෙති. **අථ කස්මා ඉමෙයෙව චත්තාරො වුත්තාති** අථ කස්මා චත්තාරොව වුත්තා, ඉමෙ එව ච වුත්තාති යොජනා. **විසෙසපච්චයත්තාති** එතෙන යථා අඤ්ඤෙ පච්චයධම්මා අත්තනො පච්චයුප්පන්නස්ස පච්චයාව හොන්ති, ඉමෙ පන තථා ච හොන්ති අඤ්ඤථා චාති සමානෙපි පච්චයත්තෙ අතිරෙකපච්චයා හොන්ති, තස්මා ආහාරාති වුත්තාති ඉමමත්ථං දස්සෙති. ඉදානි තං අතිරෙකපච්චයතං දස්සෙතුං **“විසෙසපච්චයො හී”**තිආදි ආරද්ධං. **විසෙසපච්චයො රූපකායස්ස කබළීකාරො ආහාරො** උපත්ථම්භකභාවතො. තෙනාහ **අට්ඨකථායං** (විසුද්ධි. 2.708; පට්ඨා. අට්ඨ. පච්චයුද්දෙසවණ්ණනා) ‘‘රූපාරූපානං උපත්ථම්භකත්තෙන උපකාරකා චත්තාරො ආහාරා ආහාරපච්චයො’’ති. උපත්ථම්භකත්තඤ්හි සතිපි ජනකත්තෙ අරූපීනං ආහාරානං ආහාරජරූපසමුට්ඨාපකරූපාහාරස්ස ච හොති, අසති පන උපත්ථම්භකත්තෙ ආහාරානං ජනකත්තං නත්ථීති උපත්ථම්භකත්තං පධානං. ජනයමානොපි හි ආහාරො අවිච්ඡෙදවසෙන උපත්ථම්භයමානො එව ජනෙතීති උපත්තම්භකභාවො එව ආහාරභාවො. **වෙදනාය ඵස්සො විසෙසපච්චයො.** ‘‘ඵස්සපච්චයා වෙදනා’’ති හි වුත්තං. ‘‘සඞ්ඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණ’’න්ති (උදා. 1; ම. නි. 3.126) වචනතො **විඤ්ඤාණස්සමනොසඤ්චෙතනා.** ‘‘චෙතනා තිවිධං භවං ජනෙතී’’ති හි වුත්තං. ‘‘විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූප’’න්ති පන වචනතො **නාමරූපස්ස විඤ්ඤාණං විසෙසපච්චයා.** න හි ඔක්කන්තිවිඤ්ඤාණාභාවෙ නාමරූපස්ස අත්තසම්භවො. යථාහ ‘‘විඤ්ඤාණඤ්ච හි, ආනන්ද, මාතුකුච්ඡිස්මිං න ඔක්කමිස්සථ, අපි නු ඛො නාමරූපං මාතුකුච්ඡිස්මිං සමුච්චිස්සථා’’තිආදි (දී. නි. 2.115). වුත්තමෙවත්ථං සුත්තෙන සාධෙතුං **“යථාහා”**තිආදි වුත්තං.

එවං යදිපි පච්චයට්ඨො ආහාරට්ඨො, විසෙසපච්චයතාය පන ඉමෙ එව ආහාරාති වුත්තාති තං නෙසං විසෙසපච්චයතං අවිභාගතො දස්සෙත්වා ඉදානි විභාගතො දස්සෙතුං **“කො පනෙත්ථා”**තිආදි ආරද්ධං. **මුඛෙ ඨපිතමත්තොයෙව** අසඞ්ඛාදිතො, තත්තකෙනපි අබ්භන්තරස්ස ආහාරස්ස පච්චයො හොති එව. තෙනාහ **“අට්ඨ රූපානි සමුට්ඨාපෙතී”**ති. සුඛවෙදනාය හිතො **සුඛවෙදනියො. සබ්බථාපීති** චක්ඛුසම්ඵස්සාදිවසෙන. යත්තකා ඵස්සස්ස පකාරභෙදා, තෙසං වසෙන සබ්බප්පකාරොපි **ඵස්සාහාරො**. යථාරහං **තිස්සො වෙදනා ආහරති,** අනාහාරකො නත්ථි.

සබ්බථාපීති ඉධාපි ඵස්සාහාරෙ වුත්තනයානුසාරෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. **තිසන්තතිවසෙනාති** කායදසකං භාවදසකං වත්ථුදසකන්ති තිවිධසන්තතිවසෙන. **සහජාතාදිපච්චයනයෙනාති** සහජාතාදිපච්චයවිධිනා. පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණඤ්හි අත්තනා සහජාතනාමස්ස සහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයවිපාකින්ද්‍රියසම්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතපච්චයෙහි පච්චයො හොන්තොයෙව ආහාරපච්චයතාය තං ආහාරෙතී වුත්තං, සහජාතරූපෙසු පන වත්ථුනො සම්පයුත්තපච්චයං ඨපෙත්වා විප්පයුත්තපච්චයෙන, සෙසරූපස්ස අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයඤ්ච ඨපෙත්වා වුත්තනයෙනෙවයොජනා කාතබ්බා. **තානීති** නපුංසකනිද්දෙසො අනපුංසකානම්පි නපුංසකෙහි සහ වචනතො.

සාසවා කුසලාකුසලචෙතනාව වුත්තා. විසෙසපච්චයභාවදස්සනං හෙතන්ති. තෙනාහ **"අවිසෙසෙන පනා"**තිආදි. **පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණමෙව වුත්තන්ති** එත්ථාපි එසෙව නයො. යථා තස්ස තස්ස ඵලස්ස විසෙසතො පච්චයතාය එතෙසං ආහාරට්ඨො, එවං අවිසෙසතොපීති දස්සන්තෙන **"අවිසෙසෙන පනා"**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **තංසම්පයුත්තතංසමුට්ඨානධම්මානන්ති** තෙහි ඵස්සාදීහි සම්පයුත්තධම්මානඤ්චෙව තංසමුට්ඨානරූපධම්මානඤ්ච. තත්ථ **සම්පයුත්ත**ග්ගහණං යථාරහතො දට්ඨබ්බං, **සමුට්ඨාන**ග්ගහණං පන අවිසෙසතො.

උපත්ථම්භෙන්තො ආහාරකිච්චං සාධෙතීති උපත්ථම්භෙන්තොයෙව රූපං සමුට්ඨාපෙති, ඔජට්ඨමකරූපසමුට්ඨාපනෙනෙව පනස්ස උපත්ථම්භනකිච්චසිද්ධි. **ඵුසන්තොයෙවාති** ඵුසනකිච්චං කරොන්තො එව. **ආයූහමානාවාති** චෙතයමානා එව අභිසන්දහන්තී එව. **විජානන්තමෙවාති** උපපත්තිපරිකප්පනවසෙන විජානන්තමෙව ආහාරකිච්චං සාධෙතීති යොජනා. සෙසපදද්වයෙපි එසෙව නයො. ආහාරකිච්චසාධනඤ්ච තෙසං වෙදනාදිඋප්පත්තිහෙතුතාය අත්තභාවස්ස පවත්තනමෙව.

කායට්ඨපනෙනාති කස්මා වුත්තං? නනු කම්මජාදිරූපං කම්මාදිනාව පවත්තතීති චොදනං සන්ධායාහ **"කම්මජනිතොපී"**තිආදි. උපාදින්නරූපසන්තතියා උපත්ථම්භනෙනෙව උතුචිත්තජරූපසන්තතීනම්පි උපත්ථම්භනසිද්ධි හොතීති **"ද්වින්නං රූපසන්තතීන"**න්ති වුත්තං. උපත්ථම්භනමෙව සන්ධාය **"අනුපාලකො හුත්වා"**ති ච වුත්තං. රූපකායස්ස ඨිතිහෙතුතා හි යාපනා අනුපාලනා.

සුඛාදිවත්ථුභූතන්ති සුඛාදීනං පවත්තිට්ඨානභූතං. ආරම්මණම්පි හි වසති එත්ථ ආරම්මණකරණවසෙන තදාරම්මණා ධම්මාති වත්ථූති වුච්චති. **ඵුසන්තොයෙවාති** ඉදං ඵස්සස්ස ඵුසනසභාවත්තා වුත්තං. න හි ධම්මානං සභාවෙන විනා පවත්ති අත්ථි. වෙදනාපවත්තියා විනා සත්තානං සන්ධාවනතා නත්ථීති ආහ **"සුඛාදි…පෙ…. හොතී"**ති, න චෙත්ථ සඤ්ඤීභවකථායං අසඤ්ඤීභවො දස්සෙතබ්බො, තස්සාපි වා කාරණභූතවෙදනාපවත්තිවසෙනෙව ඨිතියා හෙතුනො අබ්‍යාපිතා. තථා හි **"මනොසඤ්චෙතනා…පෙ…. භවමූලනිප්ඵාදනතො සත්තානං ඨිතියා හොතී"**ති වුත්තා, තතො එව ''විඤ්ඤාණං විජානන්තමෙවාති උපපත්තිපරිකප්පනවසෙන විජානන්තමෙවා''ති වුත්තොවායමත්ථොති.

චත්තාරි භයානි දට්ඨබ්බානි ආදීනවවිභාවනතො. **නිකන්තීති** නිකාමනා. රසතණ්හං සන්ධාය වදති. සා හි කබළීකාරෙ ආහාරෙ බලවතී. තෙනෙව තත්ථ අවධාරණං කතං. භායති එතස්මාති **භයං, නිකන්තියෙවභයං** මහානත්ථහෙතුතො. **උපගමනං** විසයින්ද්‍රියවිඤ්ඤාණෙසු විසයවිඤ්ඤාණෙසු එව ච සඞ්ගතිවසෙන පවත්ති, තං වෙදනාදිඋප්පත්තිහෙතුතාය **"භය"**න්ති වුත්තං. අවධාරණෙ පයොජනං වුත්තනයමෙව. සෙසද්වයෙපි එසෙවනයො. **ආයූහනං** අභිසන්දහනං, සංවිධානන්තිපි වදන්ති. තං භවූපපත්තිහෙතුතාය **"භය"**න්ති වුත්තං. **අභිනිපාතො** තත්ථ තත්ථ භවෙ පටිසන්ධිග්ගහණවසෙන නිබ්බත්ති. සො භවූපපත්තිහෙතුකානං සබ්බෙසං අනත්ථානං මූලකාරණත්තා **"භය"**න්ති වුත්තො. ඉදානි නිකන්තිආදීනං සප්පටිභයතං විත්ථාරතො දස්සෙතුං **"කිංකාරණා"**තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ **නිකන්තිං කත්වාති** ආලයං ජනෙත්වා, තණ්හං උප්පාදෙත්වාති අත්ථො.

ඵස්ස උපගච්ඡන්තාති චක්ඛුසම්ඵස්සාදිභෙදං ඵස්සං පවත්තෙන්තා. **ඵස්සස්සාදිනොති** කායසම්ඵස්සවසෙන ඵොට්ඨබ්බසඞ්ඛාතස්ස ඵස්සස්ස අස්සාදනසීලා. කායසම්ඵස්සවසෙන හි සත්තානං ඵොට්ඨබ්බතණ්හා පවත්තතීති දස්සෙතුං ඵස්සාහාරාදීනවදස්සනෙ ඵොට්ඨබ්බාරම්මණං උද්ධටං **"පරෙසං රක්ඛිතගොපිතෙසූ"**තිආදිනා. **ඵස්සස්සාදිනොති** වා ඵස්සාහාරස්සාදිනොති අත්ථො. සති හි ඵස්සාහාරෙ සත්තානං ඵස්සාරම්මණෙ අස්සාදො, නාසතීති. තෙනාහ **"ඵස්සස්සාදමූලක"**න්තිආදි.

ජාතිනිමිත්තස්ස භයස්ස අභිනිපාතසභාවෙන ගහිතත්තා **"තම්මූලක"**න්ති වුත්තං, කම්මායූහනනිමිත්තන්ති අත්ථො.

අභිනිපතතීති අභිනිබ්බත්තති. පඨමාභිනිබ්බත්ති හි සත්තානං තත්ථ තත්ථ අඞ්ගාරකාසුසදිසෙ භවෙ අභිනිපාතසදිසීති. **තම්මූලකත්තාති** නාමරූපනිබ්බත්තිමූලකත්තා.

තත්‍රාති තාසු උපමාසු. **භූතමත්ථං කත්වාති** න පරිකප්පිතමත්ථං, අථ ඛො භූතං භූතපුබ්බං අත්ථං කත්වා. පාථෙය්‍යහත්ථෙසු ගච්ඡන්තෙසු පාථෙය්‍යං, ගච්ඡන්තං විය හොතීති වුත්තං **"ගන්ත්වා පාථෙය්‍යං නිට්ඨාසී"**ති. **ගන්ත්වාති** වාගමනහෙතූති අත්ථො. ඛුප්පිපාසාතුරතාය සනච්ඡායං රුක්ඛං උපගන්තුං අසමත්ථා **විරළච්ඡායායං නිසීදිංසු. න දානි සක්කා තං මයා කාතුං** අතිදුබ්බලභාවතො. පරික්ඛලිතගතිතරුණදාරකො ඛුප්පිපාසාභිභූතො ච, තස්මා **ගච්ඡන්තොයෙව මතො.**

සජාතිමංසතායාති (සං. නි. ටී. 2.2.63) සමානජාතිමංසතාය, මනුස්සමංසතායාති අත්ථො. යං මනුස්සමංසං, තඤ්හි ලොකෙ ජිගුච්ඡනීයත්තා පටිකූලං. තථා හි තං විඤ්ඤූහි වජ්ජිතං, මනුස්සමංසෙසුපි ඤාතිමංසං අයුත්තපරිභොගතාය පටිකූලං, තත්ථාපි පුත්තමංසං, තත්ථාපි පියපුත්තමංසං, තත්ථාපි තරුණමංසං, තත්ථාපි ආමකමංසං, තත්ථාපි

අගොරසාභිසඞ්ඛතං, තත්ථාපි අලොණං, තත්ථාපි අධූපිතන්ති එවං හෙට්ඨිමතො උත්තරුත්තරස්ස පටිකූලතරභාවකාරණතා දට්ඨබ්බා. **පුත්තමංසසදිසන්ති** පටිකූලතාඋපට්ඨාපනෙන පුත්තමංසසදිසං කත්වා පස්සති. **තත්ථ නිකන්තිං පරියාදියතීති** අරියමග්ගෙන ආහාරෙ සාපෙක්ඛං ඛෙපෙති.

සා ගාවීති ‘‘සෙය්‍යථාපි භික්ඛවෙ ගාවී’’ති (සං. නි. 2.63) එවං සුත්තෙ වුත්තගාවී. **උද්දාලෙත්වාති** උප්පාටෙත්වා. **නිස්සාය තිට්ඨතීති** පටිච්චපච්චයං කත්වා පවත්තති. දුක්ඛදුක්ඛතාදිවසෙන තිණ්ණම්පි වෙදයිතානං දුක්ඛභාවං සන්ධායාහ **‘‘වෙදයිතදුක්ඛස්සා’’**ති.

සාධුසම්මතාපි ගති විපරිණාමසඞ්ඛාරදුක්ඛතාවසෙන කිලෙසදුක්ඛවසෙන ච මහාපරිළාහායෙවාති වුත්තං **‘‘මහාපරිළාහට්ඨෙන තයො භවා’’**ති. **යථා උපකඩ්ඪකා ද්වෙ පුරිසා,** එවං කුසලාකුසලවසෙන ද්වෙ මනොසඤ්චෙතනා. යථා මනොසඤ්චෙතනා න පවත්තති, තථා පටිපජ්ජන්තො තත්ථ නිකන්තිං පරියාදියතීති වෙදිතබ්බො.

සත්තිසතෙන හතා **එව** උපමා සත්තිසතහතූපමා, තස්සං **සත්තිසතහතූපමායං. තං** සත්තිසතං. **අස්ස** පුරිසස්ස. **පතිතොකාසෙති** පුරිමසත්තීහි පතිතප්පදෙසෙ. **දුක්ඛස්ස පමාණං නත්ථී** අනෙකස්ස අපරාපරං උප්පජ්ජනතො. **ඛන්ධජනනන්ති** ඛන්ධානං අපරාපරුප්පාදො, පඨමාභිනිබ්බත්ති පන පටිසන්ධි එව. **ආගුචාරී පුරිසො විය පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණං** නානප්පකාරදුක්ඛුප්පාදසන්නිස්සයතො, තෙහි ච දුක්ඛෙහි උපගන්තබ්බතො. සම්පයුත්තධම්මානං පමුඛභාවෙන පවත්තියා **‘‘විඤ්ඤාණස්ස දුක්ඛුප්පාදො’’**ති වුත්තා. තථා හි වුත්තං ‘‘මනොපුබ්බඞ්ගමා ධම්මා’’ති (ධ. ප. 1, 2) යථා විඤ්ඤාණං ආයතිං පටිසන්ධිවසෙන න පවත්තති, එවං කරණං තත්ථ නිකන්තිපරියාදානං දට්ඨබ්බං.

පරිඤ්ඤාතං වත්ථූති දුක්ඛසච්චමාහ. **පඤ්චකාමගුණිකො රාගොති** පඤ්චකාමගුණාරම්මණො රාගො. **පරිඤ්ඤාතො හොතීති** පරිච්ඡිජ්ජ ජානනෙන සමතික්කන්තො හොති. රසතණ්හාය හි සම්මදෙව විගතාය රූපතණ්හාදයොපි විගතායෙව හොන්ති. තථා ච සති කාමරාගසංයොජනං සමුච්ඡින්නමෙව හොති, එවං කරණං තත්ථ නිකන්තිපරියාදානං දට්ඨබ්බං. පරිඤ්ඤාභිසමයෙ හි සිද්ධෙ පහානාභිසමයො සිද්ධො එවාති. පහීනෙ ච කාමරාගසංයොජනෙ ඔරම්භාගියසංයොජනානං ලෙසොපි නාවසිස්සතීති දස්සෙන්තො ආහ **‘‘නත්ථි තං සංයොජන’’**න්තිආදි. තෙන කබළීකාරාහාරපරිඤ්ඤා අනාගාමිතං පාපෙතීති දස්සෙති. සෙසාහාරපරිඤ්ඤා පන අරහත්තනිට්ඨා එවාති දස්සෙන්තො **‘‘ඵස්සෙ භික්ඛවෙ’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **තිස්සො තණ්හාති** කාමතණ්හා රූපතණ්හා අරූපතණ්හාති ඉමා තිස්සො තණ්හා.

‘‘පුරිමතණ්හාසමුදයා’’ති සඞ්ඛෙපතො වුත්තමත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙතුං **‘‘කථ’’**න්තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ **තණ්හාපච්චයනිබ්බත්තාති** තණ්හාපච්චයා නිබ්බත්තා. පටිසන්ධික්ඛණෙ පුරිමතණ්හාසමුදයා ආහාරානං සමුදයදස්සනෙනෙව පවත්තික්ඛණෙපි උපාදින්නකආහාරසමුදයො දස්සිතො හොතීති තං අනාමසිත්වා අනුපාදින්නකානං තණ්හාසමුදයං දස්සෙතුං **‘‘යස්මා පනා’’**තිආදි වුත්තං. **ඉධාති** ඉමස්මිං සුත්තෙ **මිස්සිත්වා කථිතා** අවිසෙසිතත්තා. **සහජාතතණ්හාපච්චයනිබ්බත්තොති** එත්ථ **සහජාත**ග්ගහණං අසහජාතතණ්හාපච්චයනිබ්බත්තොපි අනුපාදින්නකආහාරො ලබ්භතීති දස්සනත්ථං. සො පන අසහජාතතණ්හාපච්චයනිබ්බත්තතාසාමඤ්ඤෙනපි යථාවුත්තඋපාදින්නකාහාරෙන සංසයං ජනෙය්‍යාති න උද්ධටො, න ච එතං කාරණං ‘‘රාගං උපනිස්සාය දොමනස්සං උප්පජ්ජතී’’ති වචනතො, තණ්හොපනිස්සයපටිසචිත්තසමුට්ඨානාය ච ඔජාය වසෙන අනුපාදින්නකආහාරස්ස ලබ්භනතො. කථං පන තණ්හා ඔජාය උපනිස්සයපච්චයො; න හි **පට්ඨානෙ** කත්ථචි රූපස්ස උපනිස්සයපච්චයො වුත්තො අත්ථීති. නායං විරොධො ‘‘යස්මිං සති යං හොති, සො තස්ස උපනිස්සයො’’ති සුත්තන්තනයස්ස අධිප්පෙතත්තා යථාවුත්තත්ථසම්භවතො. තෙනෙවාහ **‘‘ඉමිස්සා...පෙ.... තණ්හාය නිරොධෙනා’’**ති.

කාරණෙ සබ්බසො නිරුද්ධෙ ඵලම්පි සබ්බසො නිරුජ්ඣතීති ආහ **‘‘ආහාරනිරොධො පඤ්ඤායතී’’**ති. ආහාරානං දුක්ඛසච්චෙකදෙසත්තා ආහාරග්ගහණං දුක්ඛසච්චග්ගහණමෙව හොතීති ආහ **‘‘ඉධ චත්තාරිපි සච්චානි සරූපෙනෙව වුත්තානී’’**ති. සච්චදෙසනා දුක්ඛාදීනං යාවදෙව පරිඤ්ඤෙය්‍යාදිභාවසන්දස්සනත්ථා, තස්මා ජරාමරණාදීසු පරිඤ්ඤෙය්‍යාදිභාවො අසම්මොහතො සල්ලක්ඛෙතබ්බොති දස්සෙන්තො **‘‘සබ්බත්ථ අසම්මුය්හන්තෙන සච්චානි උද්ධරිතබ්බානී’’**ති ආහ.

ආහාරවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සච්චවාරවණ්ණනා

91. **යෙන යෙන පරියායෙන බ්‍යාකරොතීති** යෙන යෙන දුක්ඛාදිජරාමරණාදිපරියායෙන අරියසච්චානි සඞ්ඛෙපතො ච විත්ථාරතො ච කථෙති. **දුක්ඛන්ති දුක්ඛසච්චං** දුක්ඛං, න දුක්ඛමත්තං.

සච්චවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ජරාමරණවාරවණ්ණනා

92. **තෙසං තෙසන්ති** බ්‍යාපනිච්ඡාවසෙනායං නිද්දෙසො කතො, තස්මා යථා ‘‘ගාමො ගාමො රමණීයො’’ති වුත්තෙ රමණීයතාය තාදිසා සබ්බෙපි ගාමා සඞ්ගහං ගච්ඡන්ති, එවං ‘‘තෙසං තෙසං සත්තානං ජාති’’ති වුත්තෙ ජාතිසඞ්ඛාතවිකාරවසෙන සබ්බෙපි සත්තා සඞ්ගහං ගච්ඡන්ති. තෙනාහ **‘‘සඞ්ඛෙපතො අනෙකෙසං සත්තානං සාධාරණනිද්දෙසො’’**ති.

ගතිජාතිවසෙනාති (සං. නි. ටී. 2.1.2) පඤ්චගතිවසෙන, තත්ථාපි එකෙකාය ගතියා ඛත්තියාදිභුම්මදෙවාදිහත්ථිආදිජාතිවසෙන ච. නිකියන්ති සත්තා එත්ථ, එතෙන වාති **නිකායො,** ගොත්තචරණාදිවිභාගො. ජරාය සභාවො නාම වයොහානි, තස්මා **ජරාති** වයොහානිසඞ්ඛාතස්ස සභාවස්ස නිද්දෙසො, පාකටජරාවසෙන නිද්දෙසො ඛණ්ඩිච්චාදිවසෙන ගහණතො. ජීරණමෙව **ජීරණතා, ජීරන්තස්ස** වා ආකාරො තා-සද්දෙන වුත්තො. තෙනාහ **‘‘අයං ආකාරනිද්දෙසො’’**ති. දන්තාදීනං වසෙන ඛණ්ඩං ජාතං එතස්සාති ඛණ්ඩිතො, පුග්ගලො. තස්ස භාවො **ඛණ්ඩිච්චං.** පලිතං එතස්ස අත්ථීති පලිතො, තස්ස භාවො **පාලිච්චං.** වලි තචො එතස්සාති වලිත්තචො, තස්ස භාවො **වලිත්තචතා. ඉමෙ** ඛණ්ඩිච්චාදයො ජරා. **විකාරානං දස්සනවසෙනාති** විපත්තිදස්සනවසෙන. **වාතස්සාති** මහතො වාතක්ඛන්ධස්ස. **ඛණ්ඩිච්චාදිවසෙන ගතමග්ගො පාකටො,** තස්මා ඛණ්ඩිච්චාදිග්ගහණං ජරාය කිච්චනිද්දෙසොති වුත්තන්ති දස්සෙති. **න ච ඛණ්ඩිච්චාදීනෙව ජරාති** කලලකාලතො පභුති පුරිමරූපානං ජරාපත්තක්ඛණෙ උප්පජ්ජමානානි පච්ඡිමරූපානි පරිපක්කරූපානුරූපානි පරිණතපරිණතානි උප්පජ්ජන්තීති අනුක්කමෙන සුපරිණතරූපානං පරිපාකකාලෙ උප්පජ්ජමානානි ඛණ්ඩිච්චාදිසභාවානි උප්පජ්ජන්ති, තානි උදකාදිමග්ගෙසු තිණරුක්ඛසංභග්ගතාදයො විය පරිපාකගතමග්ගසඞ්ඛාතෙසු පරිපක්කරූපෙසු උප්පන්නානි ‘‘ජරාය ගතො මග්ගො’’ඉච්චෙව වුත්තානි, න ජරාති.

පකතියාති එලවිපච්චනපකතියා, ජරාය වා පාපුණිතබ්බං එලමෙවපකති, තාය ජරා දීපිතා. **සුප්පසන්නානීති** සුට්ඨු පසන්නානි. තමෙව සුප්පසන්නතං කිච්චතො දස්සෙතුං **‘‘සුඛුමම්පි’’**තිආදි වුත්තං. තික්ඛවිසදතා හි තෙසං ඉන්ද්‍රියානං සුප්පසන්නතා. **ආලුළිතානීති** ආකුලානි. **අවිසදානීති** අබ්‍යත්තානි.

කාමං රූපධම්මෙසුපි ඛණිකජරා දුරූපලක්ඛිතා පටිච්ඡන්නාව, සා පන යස්මා සන්තානවසෙන පවත්තියා පරිබ්‍යත්තාව හොතීති **‘‘පාකටජරා’’**ඉච්චෙව වුත්තා. අවීචි නිරන්තරා ජරා **අවීචිජරා** සති සන්තානෙ සත්තානං අනුප්පබන්ධතො. **තතො අඤ්ඤෙසූති** මන්දදසකාදීසු පුබ්බදසකාදිපරිච්ඡෙදතො අඤ්ඤෙසු යථාවුත්තෙසු. **අන්තරන්තරාති** තෙසු එව වුත්තප්පකාරෙසු පුරිමදසකාදිතො පච්ඡිමදසකාදීනං අන්තරන්තරා. **වණ්ණවිසෙසාදීනන්ති** වණ්ණවිසෙසසණ්ඨානවිසෙසසම්ඵස්සවිසෙසාදීනං.

චවනකවසෙනාති ක-කාරෙන හි පදං වඩ්ඪෙත්වා වුත්තං, තස්මා චවනං චුතීති වුත්තං හොති. තං පන එකචතුපඤ්චවොකාරභවෙසු චුතියා අවිසෙසතො ගහණන්ති ආහ **‘‘එකචතුපඤ්චක්ඛන්ධානං සාමඤ්ඤවචන’’**න්ති. **චවනකවසෙනාති** වා චවනකස්ස පුග්ගලස්ස වසෙනාති අත්ථො. චවනමෙව **චවනතාති** ආහ **‘‘භාවවචනෙනා’’**ති. **ලක්ඛණනිදස්සනන්ති** වයසඞ්ඛාතස්ස ලක්ඛණස්ස නිදස්සනං. චවන්තස්ස වා ආකාරො තා-සද්දෙන වුත්තො **‘‘චවනතා’’**ති. භිජ්ජනං **භෙදොති** වුත්තං **‘‘චුතික්ඛන්ධානං භඞ්ගුප්පත්තිපරිදීපන’’**න්ති. යථා භින්නස්ස ඝටස්ස කෙනචි පරියායෙන ඝනඝටභාවෙන ඨානං නත්ථි, එවං භින්නානං ඛන්ධානන්ති චවනං අන්තරහිතං නාමාති ආහ **‘‘අන්තරධානන්ති…පෙ…. පරිදීපන’’**න්ති. යො මච්චූති වුච්චති භෙදො, යඤ්ච මරණං පාණචාගො, තදුභයං එකජ්ඣං කත්වා වුත්තං **‘‘මච්චු මරණ’’**න්ති එවං වා එත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. කාලස්ස අන්තකස්ස කිරියාති යා ලොකෙ වුච්චති, සා චුති, මරණන්ති අත්ථො. චවනකාලො එව වා අනතික්කමනීයත්තා විසෙසෙන කාලොති වුත්තොති තස්ස කිරියා අත්ථතො චුතික්ඛන්ධානං භෙදප්පත්තියෙව. ‘‘චුති චවනතා’’තිආදිනා පුබ්බෙ වොහාරමිස්සකෙන නිද්දිට්ඨං.

ඉදානි නිබ්බත්තිතපරමත්ථනයෙනෙව නිද්දෙසොති දස්සෙතුං **‘‘පරමත්ථෙන දීපෙතු’’**න්ති වුත්තං. ‘‘චවනකවසෙනා’’තිආදිනා හි පුග්ගලවසෙන ච වොහාරාධිට්ඨානා සංවණ්ණනා කතා. **න කිඤ්චි** කළෙවරං **නික්ඛිපති** ඔපපාතිකානං චුතික්ඛන්ධානං අන්තරධානමෙවහොති, තතො පරං උතුසමුට්ඨානරූපසන්තති න පවත්තති. ‘‘ජාතිසමුදයා’’තිආදීසු යං වත්තබ්බං, තං ‘‘තණ්හාසමුදයා’’තිආදීසු වුත්තනයෙනෙව සක්කා විඤ්ඤාතුන්ති න වුත්තං.

ජරාමරණවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ජාතිවාරවණ්ණනා

93. **ජායනට්ඨෙනාති**ආදි ආයතනවසෙන යොනිවසෙන ච ද්වීහි ද්වීහි පදෙහි සබ්බසත්තෙ පරියාදියිත්වා ජාතිං දස්සෙතුං වුත්තං. **සම්මොහවිනොදනියං** (විභ. අට්ඨ. 191) පන ‘‘ජායමානකවසෙන **ජාති,** සඤ්ජායනවසෙන

සඤ්ජාති''ති වුත්තත්තා තත්ථ එකෙකෙනෙව පදෙන සබ්බසත්තෙ පරියාදියිත්වා ජාතිං දස්සෙතීති දට්ඨබ්බං. සම්පුණ්ණා ජාති **සඤ්ජාතීති** කත්වා **''සා පරිපුණ්ණායතනවසෙන යුත්තා''**ති වුත්තං. එතෙනෙව කෙවලං ජාතිසද්දෙන වුත්තාය ජාතියා අපරිපුණ්ණායතනතා දට්ඨබ්බා. අභිබ්‍යත්තා නිබ්බත්ති **අභිනිබ්බත්ති,** පාකටා නිබ්බත්තීති අත්ථො. ''තෙසං තෙසං සත්තානං...පෙ.... අභිනිබ්බත්ති''ති සත්තවසෙන පවත්තත්තා **වොහාරදෙසනා.**

තත්‍ර තත්‍රාති එත්ථ චතුවොකාරභවෙ ද්වින්නං, එකවොකාරභවෙ ද්වින්නං, සෙසරූපධාතුයං පටිසන්ධික්ඛණෙ උප්පජ්ජමානානං පඤ්චන්නං, කාමධාතුයං විකලාවිකලින්ද්‍රියවසෙන සත්තන්නං නවන්නං දසන්නං, පුන දසන්නං, එකාදසන්නඤ්ච ආයතනානං වසෙන සඞ්ගහො වෙදිතබ්බො. යදිපි චුතික්ඛන්ධා අනන්තරානං පටිසන්ධිකධම්මානං අනන්තරාදිනා පච්චයා හොන්ති, යෙ පන සමුදයා අජනකා, තෙ එත්ථ උපපත්තිභවොති අධිප්පෙතා. ජනකො එව භවොති අධිප්පෙතොති දස්සෙන්තො **''ජාතියා පච්චයභූතො කම්මභවො වෙදිතබ්බො''**ති ආහ.

ජාතිවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

භවවාරවණ්ණනා

94. භාවනභවනට්ඨෙන භවො දුවිධො. තත්ථ කම්මභවො ''භවති එතස්මා උපපත්තිභවො''ති භාවනට්ඨෙන **භවො. අට්ඨකථායං** පන උපපත්තිභවං ''භවතීති භවො''ති වත්වා තස්ස කාරණත්තා කම්මං ඵලූපචාරෙන භවොති අයමත්ථො වුත්තො, උභයත්ථාපි උපපත්තිභවහෙතුභාවනෙත්ථ කම්මස්ස කම්මභවපරියායොති දස්සිතං හොති. **සබ්බථාපීති** භාවනභවනකුසලාකුසලඋපපත්තිසම්පත්තිභවහීනපණීතාදිනා සබ්බප්පකාරෙනපි. **කාමභවොති වුත්තං** කාමතණ්හාහෙතුකතො කාමතණ්හාය ආරම්මණභාවතො ච. රූපභවූපගකම්මං රූපභවො, තථා අරූපභවූපගකම්මං අරූපභවො, තංතංනිබ්බත්තක්ඛන්ධා රූපාරූපූපපත්තිභවා, රූපාරූපභවභාවො පන තෙසං ''කාමභවො''ති එත්ථ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො.

භවවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

උපාදානවාරවණ්ණනා

95. **උපාදානන්ති** චතුබ්බිධම්පි උපාදානං. යථා හි කාමස්සාදවසෙන, භවස්සාදවසෙන වා තංතංසුගතිභවූපගං කම්මං කරොන්තස්ස කාමුපාදානං, එවං උච්ඡෙදාදිමිච්ඡාභිනිවෙසවසෙනාති චත්තාරිපි උපාදානානි යථාරහං තස්ස තස්ස කුසලකම්මභවස්ස උපනිස්සයවසෙනෙව පච්චයා හොන්ති, අකුසලකම්මභවස්ස අසහජාතස්ස අනන්තරස්ස උපනිස්සයවසෙනපි ආරම්මණවසෙනපි . සහජාතස්ස කාමුපාදානං සහජාත-අඤ්ඤමඤ්ඤ-නිස්සය-සම්පයුත්ත-අත්ථි-අවිගත-හෙතු-වසෙන සත්තධා, සෙසඋපාදානානි තත්ථ හෙතුපච්චයභාවං පහාය මග්ගපච්චයං පක්ඛිපිත්වා සත්තධාව පච්චයා හොන්ති. අනන්තරස්ස පන අනන්තරසමනන්තරඅනන්තරූපනිස්සයනත්ථිවිගතාසෙවනවසෙන පච්චයා හොන්ති. තස්සිදම්පි **සහජාතාදීති ආදි**-සද්දෙන සඞ්ගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. **වත්ථුකාමං උපාදියති** චිත්තං, පුග්ගලො වා **එතෙනාති** අත්ථො. **තන්ති** වත්ථුකාමං. කාමෙතීති කාමො ච සො උපාදියතීති උපාදානඤ්චාති යොජනා. **වුත්තනයෙනාති අභිධම්මෙ** වුත්තනයෙන.

සස්සතො අත්තාති ඉදං පුරිමදිට්ඨිං උපාදියමානං උත්තරදිට්ඨිං නිදස්සෙතුං වුත්තං. යථා එසා දිට්ඨි දළ්හීකරණවසෙන පුරිමං පුරිමං උත්තරා උත්තරා උපාදියති, එවං ''නත්ථි දින්න''න්තිආදිකාපීති. **අත්තගග්හණං** පන අත්තවාදුපාදානන්ති නයිදං දිට්ඨුපාදානදස්සනන්ති දට්ඨබ්බං. **ලොකො චාති** අත්තග්ගහණවිනිමුත්තගහණං දිට්ඨුපාදානභූතං ඉධ පුරිමදිට්ඨිඋත්තරදිට්ඨිවචනෙහි වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. **සබ්බදිට්ඨිගතස්ස** ''දිට්ඨුපාදාන''න්ති **එතං අධිවචනං** ''සබ්බාපි දිට්ඨි දිට්ඨුපාදාන''න්ති වචනතො.

සීලබ්බතං උපාදියන්තීති සීලබ්බතං ''සුද්ධිමග්ගො''ති උපාදියන්ති. **එතෙන** මිච්ඡාභිනිවෙසෙන. **සයං වා තං** මිච්ඡාභිනිවෙසසහගතං. සීලබ්බතසහවරණතො **සීලබ්බතඤ්ච තං** දළ්හග්ගාහභාවතො **උපාදානඤ්චාති සීලබ්බතුපාදානං. එවං සුද්ධීති අභිනිවෙසතොති** එවං ගොසීලගොවතාදිවරණෙන සංසාරසුද්ධීති අභිනිවෙසභාවතො. එතෙන තං සහවරණතො අභිනිවෙසස්ස තංසද්දාරහතං දස්සෙති.

වදන්තීති ''අත්ථි මෙ අත්තා''තිආදිනා වොහරන්ති. **එතෙන** දිට්ඨිගතෙන. **අත්තවාදමත්තමෙවාති** අත්තාති වාචාමත්තමෙව. එතෙන වාචාවත්ථුමත්තමෙතං, යදිදං බාහිරකපරිකප්පිතො අත්තාති දස්සෙති.

තණ්හා කාමුපාදානස්සාති එත්ථ ''තත්ථ කතමං කාමුපාදානං? යො කාමෙසු කාමච්ඡන්දො කාමරාගො කාමනන්දී කාමතණ්හා කාමස්නෙහො කාමපරිළාහො කාමමුච්ඡා කාමජ්ඣොසානං. ඉදං වුච්චති කාමුපාදාන''න්ති වචනතො තණ්හාදළ්හත්තං කාමුපාදානං. **තණ්හාදළ්හත්තන්ති** ච පුරිමතණ්හාඋපනිස්සයපච්චයතො දළ්හභූතා උත්තරතණ්හා එව. කෙචි පනාහු –

‘‘අප්පත්තවිසයපත්ථනා තණ්හා අන්ධකාරෙ චොරස්සහත්ථප්පසාරණං විය, සම්පත්තවිසයග්ගහණං උපාදානං තස්සෙව භණ්ඩග්ගහණං විය’’ති. අප්පිච්ඡසන්තුට්ඨිපටිපක්ඛා එතෙ ධම්මා පරියෙසනාරක්ඛදුක්ඛමූලානි, තස්මා වුත්තලක්ඛණා තණ්හා වුත්තලක්ඛණස්සෙව උපාදානස්ස අනානන්තරස්ස උපනිස්සයවසෙන පච්චයො, ආරම්මණාදිවසෙනපි පච්චයො හොතියෙව, අනන්තරාදීනං පන අනන්තරාදිවසෙන පච්චයො. සබ්බස්සපි හි ලොභස්ස තණ්හාපරියායොපි කාමුපාදානපරියායොපි ලබ්භතෙවාති. **අවසෙසානන්ති** දිට්ඨුපාදානාදීනං. **සහජාතාදිවසෙනාති** සහජාතානං සහජාතාදිවසෙන, අසහජාතානං අනන්තරඋපනිස්සයාදිවසෙනාති සබ්බං හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

උපාදානවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තණ්හාවාරවණ්ණනා

96. ‘‘චක්ඛුසම්ඵස්සො’’තිආදි ඵස්සස්ස මාතිතො නාමං විය පුත්තස්ස වත්ථුතො තස්ස නිස්සයභාවෙන උප්පත්තිහෙතුත්තා, ආරම්මණං පන කෙවලං උප්පත්තිහෙතූති වුත්තං **‘‘සෙට්ඨි…පෙ.… නාම’’**න්ති. **කාමරාගභාවෙනාති** වත්ථුකාමස්ස රජ්ජනවසෙන. **රූපං අස්සාදෙන්තීති** රූපාරම්මණං තණ්හාභිනන්දනාවසෙන අභිරමමානා එව අස්සාදෙන්ති. **නිච්චන්ති**ආදිනා දිට්ඨාභිනන්දනාමුඛෙන රූපං අභිරමන්ති. **පෙච්ච න භවිස්සතීති** භිජ්ජිත්වා න හොති පුන අනුප්පජ්ජනතො. **තථා සද්දතණ්හාදයොපීති** යථා රූපතණ්හා කාමරාගභාවෙන සස්සතරාගවසෙන උච්ඡෙදරාගවසෙනාති ච පවත්තියා තිස්සො තණ්හා, තථා සද්දතණ්හා ගන්ධරසඵොට්ඨබ්බධම්මතණ්හාපි. **තණ්හාවිචරිතානීති** තණ්හාසමුදාචාරා, සමුදාචාරවසෙන පවත්තතණ්හාති අත්ථො.

අජ්ඣත්තිකස්සුපාදායාති (විභ. අට්ඨ. 973; සං. නි. ටී. 2.2.2) අජ්ඣත්තිකං ඛන්ධපඤ්චකං උපාදාය. උපයොගත්ථෙ හි ඉදං සාමිවචනං. **අස්මීති හොතීති** යදෙතං අජ්ඣත්තං ඛන්ධපඤ්චකං උපාදාය තණ්හාමානදිට්ඨිවසෙන සමූහගාහතො අස්මීති එවං හොති, තස්මිං සතීති අත්ථො. **ඉත්ථස්මීති හොතීති** ඛත්තියාදීසු ‘‘ඉදංපකාරො අහ’’න්ති එවං තණ්හාමානදිට්ඨිවසෙන හොතීති ඉදමෙත්ථ අනුපනිධාය ගහණං. **එවමාදිනාති ආදි-**සද්දෙන ‘‘එවංස්මීති, අඤ්ඤථාස්මීති, භවිස්සන්ති, ඉත්ථං භවිස්සන්ති, එවං භවිස්සන්ති, අඤ්ඤථා භවිස්සන්ති, අසස්මීති, සතස්මීති, සියන්ති, ඉත්ථං සියන්ති, එවං සියන්ති, අඤ්ඤථා සියන්ති, අපාහං සියන්ති, අපාහං ඉත්ථං සියන්ති, අපාහං එවං සියන්ති, අපාහං අඤ්ඤථා සිය’’න්ති (විභ. 973) ඉමෙසං තණ්හාවිචරිතානං ගහණං. තත්ථ **එවංස්මීති** ඉදං සමතො උපනිධාය ගහණං, යථා අයං ඛත්තියො, යථා අයං බ්‍රාහ්මණො, එවං අහම්පීති අත්ථො. **අඤ්ඤථාස්මීති** ඉදං අසමණො උපනිධාය ගහණං, යථා අයං ඛත්තියො, යථා අයං බ්‍රාහ්මණො, තතො අඤ්ඤථා අහං හීනො වා අධිකො වාති අත්ථො. ඉති ඉමානි පුබ්බෙ වුත්තානි ද්වෙති එතානි පච්චුප්පන්නවසෙන චත්තාරි තණ්හාවිචරිතානි. **භවිස්සන්ති**ආදීනි පන චත්තාරි අනාගතවසෙන වුත්තානි. තෙසං පුරිමචතුක්කෙ වුත්තනයෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. **අසස්මීති** අසතීති අසං. නිච්චස්සෙතං අධිවචනං, තස්මා සස්සතො අස්මීති අත්ථො. **සතස්මීති** සීදතීති සතං. අනිච්චස්සෙතං අධිවචනං, තස්මා අසස්සතො අස්මීති අත්ථො. ඉති ඉමානි ද්වෙ සස්සතුච්ඡෙදවසෙන වුත්තානි. ඉතො පරානි **සියන්ති**ආදීනි චත්තාරි සංසයපරිවිතක්කවසෙන වුත්තානි, තානි පුරිමචතුක්කෙ වුත්තනයෙන අත්ථතො වෙදිතබ්බානි. **අපාහං සියන්ති**ආදීනි චත්තාරි ‘‘අපි නාමාහං භවෙය්‍ය’’න්ති එවං පත්ථනාකප්පනවසෙන වුත්තානි, තානි පුරිමචතුක්කෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බානි.

එත්ථ ච සස්සතුච්ඡෙදවසෙන වුත්තා ද්වෙ දිට්ඨිසීසා නාම, අස්මි, භවිස්සං, සියං, අපාහං සියන්ති එතෙ පන චත්තාරො සුද්ධසීසා එව, ‘‘ඉත්ථස්මී’’තිආදයො තයො තයොති ද්වාදස සීසමූලකා නාම. එවමෙතානි ද්වෙ දිට්ඨිසීසා, චත්තාරො සුද්ධසීසා, ද්වාදස සීසමූලකාති අජ්ඣත්තිකස්සුපාදාය අට්ඨාරසස තණ්හාවිචරිතානි වෙදිතබ්බානි.

බාහිරස්සුපාදායාති බාහිරං ඛන්ධපඤ්චකං උපාදාය. ඉදම්පි හි උපයොගත්ථෙ සාමිවචනං. **ඉමිනාති** ඉමිනා රූපෙන වා…පෙ.… විඤ්ඤාණෙන වාති එවං රූපාදීසු එකමෙව ‘‘අහ’’න්ති, ඉතරං කිඤ්චනපලිබොධභාවෙන ගහෙත්වා තණ්හාදිවසෙන ‘‘අස්මී’’ති අභිනිවිසති, ‘‘ඉමිනා’’ති අයමෙත්ථ විසෙසො. **අස්මීති** ඉමිනා ඛග්ගෙන වා ඡත්තෙන වා අභිසෙකෙන වා ‘‘ඛත්තියොහමස්මී’’ති අභිනිවිසති. **බාහිරරූපාදිනිස්සිතානීති** බාහිරානි පරසන්තතිපරියාපන්නානි රූපවෙදනාදීනි නිස්සිතානි. **අට්ඨාරසාති** ඉමිනා ‘‘අස්මී’’තිආදිනයප්පවත්තානි අට්ඨාරස, තානි පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බානි. ‘‘ඉමිනා’’ති හි අයමෙවෙත්ථ විසෙසො, තස්මා ‘‘ද්වෙ දිට්ඨිසීසා’’තිආදිනා වුත්තනයෙනෙව නිද්ධාරෙත්වා වෙදිතබ්බා. උභයං පන එකජ්ඣං කත්වා ආහ **‘‘ඡත්තිංසා’’**ති.

නිද්දෙසත්ථෙනාති ‘‘ඡයිමෙ ආවුසො තණ්හාකායා’’තිආදිනිද්දෙසපාළියා අත්ථවචනෙන. **නිද්දෙසවිත්ථාරාති** තස්ස ච නිද්දෙසස්ස අට්ඨසතතණ්හාවිචරිතවසෙන විත්ථාරෙන. **විත්ථාරස්ස ච පුන සඞ්ගහතොති** ද්වීහි ආකාරෙහි විත්ථාරිතස්ස අට්ඨාරසතණ්හාවිචරිතපභෙදස්ස ඡළෙව තිස්සොයෙවාති ච පුන සඞ්ගහණතො ච.

විපාකවෙදනා අධිප්පෙතා විසෙසතො අත්තානං අස්සාදෙතබ්බතො. තමෙව හිස්සා අස්සාදෙතබ්බතං පකාසෙතුං **‘‘කථ’’**න්තිආදි වුත්තං. **අස්සාදනෙනාති** අභිරතියා. **මමායන්තාති** ධනායන්තා. **චිත්තකාරාදීනන්ති ආදි-**සද්දෙන ඉට්ඨවණ්ණාරම්මණදායකානං සඞ්ගහො. **සිප්පසන්දස්සනකාදීනන්ති ආදි-**සද්දෙන වෙජ්ජාදීනං සඞ්ගහො. වෙජ්ජා හි

රසායතනොජාවසෙන තදුපත්ථම්භිතවසෙන ච ධම්මාරම්මණස්ස දායකා. ස්වායං **ආදි-සද්දො** ''වීණාවාදකාදී''තිආදිනා පච්චෙකඤ්ච යොජෙතබ්බො, **පුත්තං මමායන්තාති** පුත්තං සම්පියායන්තා. පුත්තො විය චෙත්ථ වෙදනා දට්ඨබ්බා, සප්පායසප්පිඛීරාදීනි විය වෙදනාය පච්චයභූතානි ඉට්ඨරූපාදිආරම්මණානි, ධාති විය රූපාදිඵළාරම්මණදායකා චිත්තකාරාදයො දට්ඨබ්බා.

තණ්හාවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

වෙදනාවාරවණ්ණනා

97. චක්ඛුසම්ඵස්සජා එව වෙදනා අතීතාදිභෙදභින්නා රාසිවසෙන එකජ්ඣං ගහෙත්වා එකො වෙදනාකායො යථා වෙදනාක්ඛන්ධො, එවං සොතසම්ඵස්සජාදිකාති පාළියං ''ඡයිමෙ ආවුසො වෙදනාකායා''ති වුත්තන්ති ආහ **''වෙදනාකායාති වෙදනාසමූහා''**ති. චක්ඛුසම්ඵස්සතො ජාතා **චක්ඛුසම්ඵස්සජා වෙදනා**. සා පන උපාදින්නාපි අනුපාදින්නාපි, තදුභයස්සපි සඞ්ගණ්හන්තෙන අත්ථවණ්ණනාය කතත්තා ආහ **''අයං තාවෙත්ථ සබ්බසඞ්ගාහිකකථා''**ති. ඉදානි ''විපාකවිධි අය''න්ති උපාදින්නයෙව ගණ්හන්තො **''විපාකවසෙනා''**තිආදිමාහ. **මනොද්වාරෙ මනොවිඤ්ඤාණධාතුසම්පයුත්තාති** තදාරම්මණමනොවිඤ්ඤාණධාතුසම්පයුත්තා.

අවසෙසානන්ති සම්පටිච්ඡනාදිවෙදනානං. **උපනිස්සයාදීති ආදි-සද්දෙන** අනන්තරාදීනං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. අනන්තරානඤ්හි අනන්තරාදිවසෙන, ඉතරෙසං උපනිස්සයවසෙන ඵස්සො පච්චයො හොති, මනොද්වාරෙ පන තදාරම්මණවෙදනානං මනොසම්ඵස්සො උපනිස්සයවසෙන පච්චයො. **අද්වාරිකානන්ති** ද්වාරරහිතානං. න හි පටිසන්ධිආදිවෙදනානං කිඤ්චි ද්වාරං අත්ථි. **සහජාතමනොසම්ඵස්සසමුදයාති** එතෙනස්ස තාසං සහජාතකොටියා පච්චයභාවමාහ.

වෙදනාවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඵස්සවාරවණ්ණනා

98. චක්ඛුං නිස්සාය උප්පන්නො සම්ඵස්සො **චක්ඛුසම්ඵස්සො. පඤ්චවත්ථුකාති** චක්ඛාදිපඤ්චවත්ථුකා චක්ඛාදිපඤ්චවත්ථුසන්නිස්සයා. ''උපාදින්නකකථා එසා''ති **බාවීසති**ග්ගහණං, පවත්තිකථාභාවතො **ලොකිය**ග්ගහණං. **විපාකමනසම්පයුත්තඵස්සාති** විපාකමනොවිඤ්ඤාණසම්පයුත්තා ඵස්සා. පච්චයුප්පන්නෙන විය පච්චයෙනපි උපාදින්නකෙනෙව භවිතබ්බන්ති **''ඡන්නං චක්ඛාදීනං ආයතනාන''**න්ති වුත්තං.

ඵස්සවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සළායතනවාරවණ්ණනා

99. නිදස්සනමත්තඤ්චෙතං, තස්මා යථා එත්ථ අරූපලොකාපෙක්ඛාය ඡට්ඨායතනඤ්ච සළායතනඤ්ච සළායතනන්ති එකසෙසො ඉච්ඡිතබ්බො, එවං යෙසං පච්චයුප්පන්නො උපාදින්නො, පච්චයො පන අනුපාදින්නොතිපි ඉච්ඡිතබ්බො. තෙසං මතෙන බාහිරායතනවසෙනපි එකසෙසො වෙදිතබ්බො ''ඡට්ඨායතනඤ්ච සළායතනඤ්ච සළායතනඤ්ච සළායතන''න්ති. විසුද්ධිමග්ගොපි ඉමස්ස ආගමස්ස අත්ථසංවණ්ණනාති ආහ **''විසුද්ධිමග්ගෙ...පෙ.... වුත්තනයමෙවා''**ති. එස නයො අඤ්ඤත්ථාපි විසුද්ධිමග්ගග්ගහණෙ.

සළායතනවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නාමරූපවාරවණ්ණනා

100. **නමනලක්ඛණන්ති** ආරම්මණාභිමුඛං නමනසභාවං තෙන විනා අපවත්තනතො. **රුප්පනං** සීතාදිවිරොධිපච්චයසන්නිපාතෙ විසදිසුප්පත්ති. ඉමෙ පන **තයොති**ආදිනා සබ්බචිත්තුප්පාදසාධාරණවසෙනෙව තංසඞ්ඛාරක්ඛන්ධග්ගහණං, තස්මා යෙ යත්ථ අසාධාරණා, තෙපි අත්ථතො ගහිතායෙවාති දස්සෙති.

උපාදියිත්වාති පච්චයෙ කත්වා. පච්චයකරණමෙව හි පච්චයුප්පන්නස්ස පච්චයභූතධම්මානං උපාදියනං. සමූහසම්බන්ධෙ සාමිවචනං එතන්ති **''සමූහත්ථෙ එතං සාමිවචන''**න්ති වුත්තං තෙන විනා සම්බන්ධස්ස අභාවතො. **තෙනාති** තස්මා. **තං සබ්බම්පීති** තං භූතුපාදායපභෙදං සබ්බම්පි සත්තවීසතිවිධං. **යස්ස නාමස්සාති** චතුවොකාරභවෙ නාමස්ස. **විඤ්ඤාණම්පි** තප්පරියාපන්නමෙව වෙදිතබ්බං. **රූපස්සාති** එකවොකාරභවෙ රූපස්ස. **විඤ්ඤාණං** පන පඤ්චවොකාරභවෙ සඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණමෙව. **යස්ස** පඤ්චවොකාරභවෙ නාමරූපස්ස. **තස්ස වසෙනාති** සහජාතස්ස

සහජාතාදිවසෙන, අනන්තරස්ස අනන්තරාදිවසෙන, ඉතරස්ස උපනිස්සයාදිවසෙන තස්ස නාමස්ස යථාරහං තස්ස තස්ස විඤ්ඤාණස්ස පච්චයභාවො වෙදිතබ්බො.

නාමරූපවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

විඤ්ඤාණවාරවණ්ණනා

101. **තෙභූමකවිපාක**ග්ගහණෙ කාරණං හෙට්ඨා වුත්තමෙව. **සඞ්ඛාරො යස්ස විඤ්ඤාණස්සාති** එත්ථ අට්ඨවිධොපි කාමාවචරපුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරො සොළසවිධස්ස කාමාවචරවිපාකවිඤ්ඤාණස්ස, පඤ්චවිධොපි රූපාවචරපුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරො පඤ්චවිධස්ස රූපාවචරවිපාකවිඤ්ඤාණස්ස, ද්වාදසවිධොපි අපුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරො සත්තවිධස්ස අකුසලවිපාකවිඤ්ඤාණස්ස, චතුබ්බිධොපි ආනෙඤ්ජාභිසඞ්ඛාරො චතුබ්බිධස්ස අරූපාවචරවිපාකවිඤ්ඤාණස්ස යථාරහං පටිසන්ධිපවත්තීසු කම්මපච්චයෙන චෙව උපනිස්සයපච්චයෙන ච පච්චයො හොති. අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන **විසුද්ධිමග්ගෙ** (විසුද්ධි. 2.620) වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බො.

විඤ්ඤාණවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සඞ්ඛාරවාරවණ්ණනා

102. **අභිසඞ්ඛරණලක්ඛණොති** අභිසඤ්චෙතයිතසභාවො, ආයූහනලක්ඛණොති අත්ථො. **චොපනවසෙනාති** කායවිඤ්ඤත්තිසඞ්ඛාතචොපනවසෙන. තෙන පඤ්චද්වාරිකචෙතනා පටික්ඛිපති. **වචනභෙදවසෙනාති** වාචානිච්ඡාරණවසෙන. වචීවිඤ්ඤත්තිසමුට්ඨාපනවසෙනාති අත්ථො. යථාවුත්තා වීසති, නව මහග්ගතකුසලචෙතනා චාති **එකූනතිංස මනොසඤ්චෙතනා. "කුසලානං උපනිස්සයවසෙනා"**ති වුත්තං, එකච්චානං ආරම්මණවසෙනපීති වත්තබ්බං. **සහජාතාදිවසෙනාති** සහජාත-අඤ්ඤමඤ්ඤ-නිස්සය-සම්පයුත්ත-අත්ථි-අවිගතහෙතුවසෙන, අනන්තරානං අනන්තරසමනන්තරඅනන්තරූපනිස්සයනත්ථිවිගතාසෙවනසෙන පච්චයො. **අපි**-සද්දෙන උපනිස්සයං සඞ්ගණ්හාති.

සඞ්ඛාරවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අවිජ්ජාවාරවණ්ණනා

103. **"දුක්ඛසච්චෙඅඤ්ඤාණ"**න්ති සඞ්ඛෙපතො වුත්තමත්ථං විවරිතුං **"තත්ථා"**තිආදි ආරද්ධං. **තන්ති** අඤ්ඤාණං. සතිපි පහාතබ්බත්තෙ පරිඤ්ඤෙය්‍යත්තවසෙන **අන්තොගධං. දුක්ඛසච්චඤ්චස්සාති** වත්ථුසඞ්ඛාතං සම්පයුත්තඛන්ධසඞ්ඛාතඤ්ච දුක්ඛසච්චං අස්ස අඤ්ඤාණස්ස. තං හිස්ස නිස්සයපච්චයො හොති. **තස්සාති** දුක්ඛසච්චස්ස. **යථාවලක්ඛණපටිවෙධනිවාරණෙනාති** සඞ්ඛතඅවිපරීතසභාවපටිවිජ්ඣනස්ස නිවාරණෙන. එතෙනස්ස පරිඤ්ඤාභිසමයසඞ්ඛාතස්ස අරියමග්ගපටිවෙධස්ස විබන්ධකභාවමාහ. **ඤාණප්පවත්තියාති** ''ඉදං දුක්ඛං, එත්තකං දුක්ඛ''න්ති අනුබුජ්ඣනාකාරාය පුබ්බභාගඤාණප්පවත්තියා. **එත්ථාති** දුක්ඛසච්චෙ. **අප්පදානෙනාති** අවිස්සජ්ජනෙන. එතෙනස්සා අනුබොධඤාණස්සපි විබන්ධකතමාහ.

තීහි කාරණෙහි වෙදිතබ්බං අන්තොගධාභාවතො. ඉධ සම්පයුත්තඛන්ධවසෙනෙව වත්ථුතො සමුදයෙ අඤ්ඤාණං දට්ඨබ්බං. **එකෙනෙවාති** ඉතරං කාරණත්තයං පටික්ඛිපති. යදිපි අඤ්ඤාණං නිරොධමග්ගෙ ආරම්මණං න කරොති, කුතො තදන්තොගධතබ්බත්ථුතා, තෙ පන ජානිතුකාමස්ස තප්පටිච්ඡාදනවසෙන අනිරොධමග්ගෙසු නිරොධමග්ගග්ගාහහෙතුතාවසෙන ච පවත්තමානං **"නිරොධෙ පටිපදායඤ්ච අඤ්ඤාණ"**න්ති වුච්චති. තෙනාහ **"පටිච්ඡාදනතො"**තිආදි. තස්සත්ථො වුත්තොයෙව. **ගම්භීරත්තාති** සභාවෙනෙව ගම්භීරත්තා. අගාධඅපතිට්ඨාභාවෙන තංවිසයස්ස ඤාණස්ස උප්පාදෙතුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා **දුද්දසං. පුරිමං පන** සච්චද්වයං. **වඤ්චනීයට්ඨෙනාති** වඤ්චකභාවෙන අයාථාවභාවෙන උපට්ඨානතො **දුද්දසත්තා ගම්භීරං,** න සභාවතො, තස්මා තංවිසයං අඤ්ඤාණං උප්පජ්ජති. **තත්ථාති** තස්මිං පුරිමසච්චද්වයෙ අනිච්චාදිසභාවලක්ඛණස්ස දුද්දසත්තා එව නිච්චාදිවිපල්ලාසවසෙන පවත්තති අඤ්ඤාණන්ති ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං.

ඉදානි නිද්දෙසවිභාගෙනපි අවිජ්ජාය සච්චෙසු පවත්තිවිභාගං දස්සෙතුං **"අපිචා"**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **දුක්ඛෙති** එත්තකෙන භුම්මනිද්දෙසෙන. **සඞ්ගහතොති** පරිඤ්ඤෙය්‍යතාය දුක්ඛෙන සඞ්ගහෙතබ්බතො. තෙන නිද්ධාරණත්ථං දස්සෙති. දුක්ඛස්මිඤ්හි අවිජ්ජා නිද්ධාරීයති, න අඤ්ඤස්මිං. **වත්ථුතොති** ආධාරත්ථං. දුක්ඛසන්නිස්සයා හි අවිජ්ජා. **ආරම්මණතොති** විසයත්ථං තං ආරබ්භ පවත්තනතො. **කිච්චතොති** බ්‍යාපනත්ථං ඡාදනවසෙන තං බ්‍යාපෙත්වා පවත්තනතො. ඉමිනා නයෙන සෙසෙසුපි අත්ථො වෙදිතබ්බො. **අවිසෙසතොති** විසෙසාභාවතො, වුත්තනයෙන දුක්ඛාදීසු පවත්තිආකාරවිසෙසං අග්ගහෙත්වාති අත්ථො. **සභාවතොති** සරසලක්ඛණතො. චතුන්නම්පි සච්චානං අජානනසභාවා හි අවිජ්ජා. කාමරාගභවරාගා කාමාසවභවාසවාති ආහ **"සහජාතාදිවසෙනා"**ති. නනු අවිජ්ජා එව අවිජ්ජාසවො, සො කථං අවිජ්ජාය පච්චයොති ආහ **"පුබ්බුප්පන්නා"**තිආදි.

අවිජ්ජාවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ආසවවාරවණ්ණනා

104. **ආසවවාරෙ** ආසව-සද්දත්ථො ආසවවිචාරො ච හෙට්ඨා වුත්තොයෙව. කස්මා පනායං වාරො වුත්තො, නනු අවිජ්ජාදිකාව පටිච්චසමුප්පාදදෙසනාති චොදනං සන්ධාය **“අයං වාරො”**තිආදි ආරද්ධං. **පටිච්චසමුප්පාදපදෙසූති** පටිච්චසමුප්පාදකොට්ඨාසෙසු. ද්වාදසකොට්ඨාසා හි සත්ථු පටිච්චසමුප්පාදදෙසනා. **තස්සාපි පච්චයදස්සනවසෙනාති** නායං කාපිලානං මූලපකති විය අප්පච්චයා, අථ ඛො සප්පච්චයාති අවිජ්ජායපි පච්චයදස්සනවසෙන. **ආසවසමුදයෙනාති** අතීතභවෙ ආසවානං සමුදයෙන එතරහි අවිජ්ජාය සමුදයො, එතරහි අවිජ්ජාය සමුදයෙන අනාගතෙ ආසවසමුදයොති එවං ආසවාවිජ්ජානං පච්චයපච්චයුප්පන්නකභාවෙන අපරාපරං පවත්තමානං ආදිකොටිඅභාවෙනෙව තන්නිමිත්තස්ස සංසාරස්ස ආදිකොටිඅභාවතො අනමතග්ගතාසිද්ධි වෙදිතබ්බා.

ද්වත්තිංස ඨානානීති ද්වත්තිංස සච්චප්පටිවෙධකාරණානි, ද්වත්තිංස වා චතුසච්චකම්මට්ඨානානි. **ඉමම්හා සම්මාදිට්ඨිසුත්තාති** යාය අරියසාවකො සම්මාදිට්ඨි නාම හොති, සා අරියා සම්මාදිට්ඨි එත්ථ වුත්තාති සම්මාදිට්ඨිසුත්තං, ඉතො සම්මාදිට්ඨිසුත්තතො.

චතුසච්චපරියායෙහීති චතුසච්චාධිගමකාරණෙහි. **අරහත්තපරියායෙහීති** ‘‘සො සබ්බසො රාගානුසයං පහායා’’තිආදිනා අරහත්තාධිගමකාරණෙහි. තෙනාහ **“චතුසට්ඨියා කාරණෙහී”**ති.

ආසවවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සම්මාදිට්ඨිසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

10. සතිපට්ඨානසුත්තවණ්ණනා

105. **ජානපදිනොති** (දී. නි. ටී. 2.95) ජනපදවන්තො, ජනපදස්ස වා ඉස්සරා **රාජකුමාරා**. ගොත්තවසෙන **කුරු** නාම. තෙසං නිවාසො යදි එකො ජනපදො, කථං බහුවචනන්ති ආහ **“රුළ්හීසද්දෙනා”**ති. අක්ඛරචින්තකා හි ඊදිසෙසු ඨානෙසු යුත්තෙ විය සලිඞ්ගවචනානි (පාණිනි 1.251) ඉච්ඡන්ති, අයමෙත්ථ රුළ්හී යථා අඤ්ඤත්ථාපි ‘‘අඞ්ගෙසු විහරති, මල්ලෙසු විහරතී’’ති ච. තබ්බිසෙසනෙ පන ජනපද-සද්දෙ ජාති-සද්දෙ එකවචනමෙව. **අට්ඨකථාචරියා පනාති පන**-සද්දො විසෙසත්ථජොතනො. තෙන පුථුඅත්ථවිසයතාය එවං තං බහුවචනන්ති ‘‘බහුකෙ පනා’’තිආදිනා වක්ඛමානං විසෙසං දීපෙති. **සුත්වාති** මන්ධාතුමහාරාජස්ස ආනුභාවදස්සනානුසාරෙන පරම්පරාගතං කථං සුත්වා. **අනුසංයායන්තෙනාති** අනුවිචරන්තෙන. **එතෙසං ඨානන්ති** චන්දිමසූරියමුඛෙන චාතුමහාරාජිකභවනමාහ. තෙනාහ **“තත්ථ අගමාසී”**තිආදි. **සොති** මන්ධාතුමහාරාජා. **තන්ති** චාතුමහාරාජිකරජ්ජං. **ගහෙත්වාති** සම්පටිච්ඡිත්වා. **පුන පුච්ඡි** පරිණායකරතනං. **දොවාරිකභූමියං තිට්ඨන්ති** සුධම්මාය දෙවසභාය දෙවපුරස්ස ච චතූසු ද්වාරෙසු ආරක්ඛාය අධිකතත්තා. **දිබ්බරුක්ඛසහස්සපටිමණ්ඩිතන්ති** ඉදං ‘‘චිත්තලතාවන’’න්තිආදීසුපි යොජෙතබ්බං.

පථවියං පතිට්ඨාසීති හසිත්වා පථවියා ආසන්නෙ ඨානෙ අට්ඨාසි, ඨත්වා ච නචිරස්සෙව අන්තරධායි තෙනත්තභාවෙන රඤ්ඤො චක්කවත්තිස්සරියස්ස අභාවතො. ‘‘චිරතරං කාලං ඨත්වා’’ති අපරෙ. **දෙවභාවො පාතුරහොසි** දෙවලොකෙ පවත්තිවිපාකදායිනො අපරාපරියායවෙදනීයස්ස කම්මස්ස කතොකාසත්තා. අවයවෙ සිද්ධො විසෙසො සමුදායස්ස විසෙසකො හොතීති **එකම්පි රට්ඨං බහුවචනෙන වොහරීයති**.

ද-කාරෙන අත්ථං වණ්ණයන්ති නිරුත්තිනයෙන. **කම්මාසොති** කම්මාසපාදො වුච්චති උත්තරපදලොපෙන යථා ‘‘රූපභවො රූප’’න්ති. කථං පන සො කම්මාසපාදොති ආහ **“තස්ස කිරා”**තිආදි. **දම්මිතොති** එත්ථ කීදිසං දමනං අධිප්පෙතන්ති ආහ **“පොරිසාදභාවතො පටිසෙධිතො”**ති. **ඉමෙ පන ථෙරාති** මජ්ඣිමභාණකෙ වදති, තෙ පන චූළකම්මාසදම්මං සන්ධාය තථා වදන්ති. යක්ඛිනිපුත්තො හි කම්මාසපාදො අලීනසත්තුකුමාරකාලෙ බොධිසත්තෙන තත්ථ දමිතො, සුතසොමකාලෙ පන බාරාණසිරාජා පොරිසාදභාවපටිසෙධනෙන යත්ථ දමිතො, තං මහාකම්මාසදම්මං නාම. **පුත්තොති** වත්වා **අත්‍රජොති** වචනං ඔරසපුත්තභාවදස්සනත්ථං.

යෙහි ආවසිතපදෙසො කුරුරට්ඨන්ති නාමං ලභි, තෙ උත්තරකුරුතො ආගතා මනුස්සා තත්ථ රක්ඛිතනියාමෙනෙව පඤ්ච සීලානි රක්ඛිංසු, තෙසං දිට්ඨානුගතියා පච්ඡිමා ජනතාති, සො දෙසධම්මවසෙන අවිච්ඡෙදතො වත්තමානො **කුරුවත්තධම්මොති** පඤ්ඤායිත්ථ, අයඤ්ච අත්ථො **කුරුධම්මජාතකෙන** (ජා. 1.3.76-78) දීපෙතබ්බො. සො අපරභාගෙ යත්ථ පඨමං සංකිලිට්ඨො ජාතො, තං දස්සෙතුං **“කුරුරට්ඨවාසීන”**න්තිආදි වුත්තං. යත්ථ භගවතො වසනොකාසො කොචි විහාරො න හොති, තත්ථ කෙවලං ගොචරගාමකිත්තනං නිදානකථාය පකති, යථා තංසක්කෙසු විහරති දෙවදහං නාම සක්කානං නිගමොති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො **“අවසනොකාසතො”**තිආදිමාහ.

උද්දෙසවාරකථාවණ්ණනා

106. **කස්මා භගවා ඉමං සුත්තමභාසීති** අසාධාරණසමුට්ඨානං පුච්ඡති, සාධාරණං පන පාකටන්ති අනාමට්ඨං, තෙන සුත්තනික්ඛෙපො පුච්ඡිතොති කත්වා ඉතරො **"කුරුරට්ඨවාසීන"**න්තිආදිනා අපරජ්ඣාසයොයං සුත්තනික්ඛෙපොති දස්සෙති. එතෙන බාහිරසමුට්ඨානං විභාවිතන්ති දට්ඨබ්බං. අජ්ඣත්තිකං පන අසාධාරණඤ්ච **මූලපරියායසුත්තාදිටීකායං** වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. කුරුරට්ඨං කිර (දී. නි. ටී. 2.373) තදා තන්නිවාසීනං සත්තානං යෙභුයොන යොනිසොමනසිකාරවන්තතාය පුබ්බෙ ච කතපුඤ්ඤතාබලෙන උතුආදිසම්පන්නමෙව අහොසි. තෙන වුත්තං **"උතුපච්චයාදිසම්පන්නත්තා"**ති. **ආදි**-සද්දෙන භොජනාදිසම්පත්තිං සඞ්ගණ්හාති. කෙචි පන "පුබ්බෙ කුරුවත්තධම්මානුට්ඨානවාසනාය උත්තරකුරු විය යෙභුයොන උතුආදිසම්පන්නමෙව හොන්තං භගවතො කාලෙ සාතිසයං උතුසප්පායාදියුත්තං තං රට්ඨං අහොසී"ති වදන්ති. **චිත්තසරීරකල්ලතායාති** චිත්තස්ස සරීරස්ස ච අරොගතාය. **අනුග්ගහිතපඤ්ඤාබලාති** ලද්ධුපකාරඤාණානුභාවා, අනු අනු වා ආවිණ්ණපඤ්ඤාතෙජා. **එකවීසතියා ඨානෙසූති** කායානුපස්සනාවසෙන චුද්දසසුඨානෙසු, වෙදනානුපස්සනාවසෙන එකස්මිං ඨානෙ, තථා චිත්තානුපස්සනාවසෙන, ධම්මානුපස්සනාවසෙන පඤ්චසු ඨානෙසූති එවං එකවීසතියා ඨානෙසු. **කම්මට්ඨානං අරහත්තෙ පක්ඛිපිත්වාති** චතුසච්චකම්මට්ඨානං යථා අරහත්තං පාපෙති, එවං දෙසනාවසෙන අරහත්තෙ පක්ඛිපිත්වා. සුවණ්ණචඞ්කොටකසුවණ්ණමඤ්ජූසාසු පක්ඛිත්තානි සුමනචම්පකාදිනානාපුප්ඵානි මණිමුත්තාදිසත්තරතනානි ච යථා භාජනසම්පත්තියා සවිසෙසං සොභන්ති, කිච්චකරානි ච හොන්ති මනුඤ්ඤාභාවතො, එවං සීලදස්සනාදිසම්පත්තියා භාජනවිසෙසභූතාය කුරුරට්ඨවාසිපරිසාය දෙසිතා ච භගවතො අයං දෙසනා භියොසොමත්තාය සොභති, කිච්චකාරී ච හොතීති ඉමමත්ථං දස්සෙති **"යථා හි පුරිසො"**තිආදිනා. **එත්ථාති** කුරුරට්ඨෙ.

පකතියාති සරසතො, ඉමිස්සා සතිපට්ඨානසුත්තදෙසනාය පුබ්බෙපීති අධිප්පායො. **අනුයුත්තා විහරන්ති** සත්ථු දෙසනානුසාරතොති අධිප්පායො. **විස්සට්ඨඅත්තභාවනාති** අනිච්චාදිවසෙන කිස්මිඤ්චි යොනිසොමනසිකාරෙ චිත්තං අනියොජෙත්වා රූපාදිආරම්මණෙ අභිරතිවසෙන විස්සට්ඨචිත්තෙන **භවිතුං න වට්ටති,** පමාදවිහාරං පහාය අප්පමත්තෙන භවිතබ්බන්ති අධිප්පායො.

එකායනොති එත්ථ **අයන**-සද්දො මග්ගපරියායො. න කෙවලමයනමෙව, අථ ඛො අඤ්ඤෙපි බහූ මග්ගපරියායාති පදුද්ධාරං කරොන්තො **"මග්ගස්ස හී"**තිආදි වත්වා යදි මග්ගපරියායො අයන-සද්දො, කස්මා පුන මග්ගොති වුත්තන්ති චොදනං සන්ධායාහ **"තස්මා"**තිආදි. තත්ථ එකමග්ගොති එකො එව මග්ගො. න හි නිබ්බානගාමී මග්ගො අඤ්ඤො අත්ථීති. නනු සතිපට්ඨානං ඉධ "මග්ගො"ති අධිප්පෙතං, තදඤ්ඤෙ ච බහූ මග්ගධම්මා අත්ථීති? සච්චං අත්ථි, තෙ පන සතිපට්ඨානග්ගහණෙනෙව ගහිතා තදවිනාභාවතො. තථා හි ඤාණවීරියාදයො නිද්දෙසෙ ගහිතා. උද්දෙසෙ පන සතියා එව ගහණං වෙනෙයාජ්ඣාසයවසෙනාති දට්ඨබ්බං. **න ද්වෙධාපථභූතොති** ඉමිනා ඉමස්ස මග්ගස්ස අනෙකමග්ගතාභාවං විය අනිබ්බානගාමිභාවාභාවඤ්ච දස්සෙති. **එකෙනාති** අසහායෙන. අසහායතා ච දුවිධා අත්තදුතියතාභාවෙන වා, යා "වූපකට්ඨකායතා"ති වුච්චති, තණ්හාදුතියතාභාවෙන වා, යා "පවිවිත්තචිත්තතා"ති වුච්චති. තෙනාහ **"වූපකට්ඨෙන පවිවිත්තචිත්තෙනා"**ති. සෙට්ඨොපි ලොකෙ "එකො"ති වුච්චති "යාව පරෙ එකතො කරොසී"තිආදීසූති ආහ **"එකස්සාති සෙට්ඨස්සා"**ති. යදි සංසාරතො නිස්සරණට්ඨො අයනට්ඨො අඤ්ඤෙසම්පි උපනිස්සයසම්පන්නානං සාධාරණො කථං භගවතොති ආහ **"කිඤ්චාපී"**තිආදි. **ඉමස්මිං ඛොති** එත්ථ **ඛො**-සද්දො අවධාරණෙ, තස්මා ඉමස්මිං යෙවාති අත්ථො. **දෙසනාභෙදොයෙව භෙසො,** යදිදං මග්ගොති වා අයනොති වා. තෙනාහ **"අත්ථො පනෙකො"**ති.

නානාමුඛභාවනානයප්පවත්තොති කායානුපස්සනාදිමුඛෙන තත්ථාපි ආනාපානාදිමුඛෙන භාවනානයෙන පවත්තො. **එකායනන්ති** එකගාමිනං, නිබ්බානගාමිනන්ති අත්ථො. නිබ්බානඤ්හි අදුතියත්තා සෙට්ඨත්තා ච "එක"න්ති වුච්චති. යථාහ "එකඤ්හි සච්චං න දුතියමත්ථී"ති (සු. නි. 890) "යාවතා, භික්ඛවෙ, ධම්මා සඞ්ඛතා වා අසඞ්ඛතා වා, විරාගො තෙසං අග්ගමක්ඛායතී"ති (අ. නි. 4.34; ඉතිවු. 90) ච. ඛයො එව අන්තොති ඛයන්තො , ජාතියා ඛයන්තං දිට්ඨවාති **ජාතිඛයන්තදස්සී.** අවිභාගෙන සබ්බෙපි සත්තෙ හිතෙන අනුකම්පතීති **හිතානුකම්පී. අතරිංසූති** තරිංසු. **පුබ්බෙති** පුරිමකා බුද්ධා, **පුබ්බෙ** වා අතීතකාලෙ.

තන්ති තං තෙසං වචනං, තං වා කිරියාවුත්තිවාචකත්තං න යුජ්ජති. න හි සඞ්ඛෙයාප්පධානතාය සත්තවාචිනො එක-සද්දස්ස කිරියාවුත්තිවාචකතා අත්ථි. "සකිම්පි උද්ධං ගච්ඡෙයා"තිආදීසු (අ. නි. 7.72) විය **"සකිං අයනො"**ති **ඉමිනා බ්‍යඤ්ජනෙන භවිතබ්බං. එවං අත්ථං යොජෙත්වාති** එවං පදත්ථං යොජෙත්වා. **උභයථාපීති** පුරිමනයෙන පච්ඡිමනයෙන ච. **න යුජ්ජති** ඉධාධිප්පෙතමග්ගස්ස අනෙකවාරං පවත්තිසබ්භාවතො. තෙනාහ **"කස්මා"**තිආදි. **අනෙකවාරම්පි අයතීති** පුරිමනයස්ස, අනෙකඤ්චස්ස අයනං **හොතීති** පච්ඡිමනයස්ස ච පටික්ඛෙපො.

ඉමස්මිං පදෙති "එකායනො අයං භික්ඛවෙ මග්ගො"ති ඉමස්මිං වාක්‍යෙ, ඉමස්මිං වා "පුබ්බභාගමග්ගො ලොකුත්තරමග්ගො"ති සංසයට්ඨානෙ. **මිස්සකමග්ගොති** ලොකියෙන මිස්සකො ලොකුත්තරමග්ගො. විසුද්ධිආදීනං නිප්පරියායහෙතුං සඞ්ගණ්හන්තො ආචරියත්ථෙරො "මිස්සකමග්ගො"ති ආහ, ඉතරො පරියායහෙතු ඉධාධිප්පෙතොති **"පුබ්බභාගමග්ගො"**ති.

සද්දං සුත්වාවාති ''කාලො, භන්තෙ, ධම්මස්සවනායා''ති කාලාරොචනසද්දං සුත්වා. **එවං උක්ඛිපිත්වාති.** එවං ''මධුරං ඉමං කුහිං ඡඩ්ඩෙමා''ති අඡඩ්ඩෙන්තා උච්ඡුභාරං විය පග්ගහෙත්වා න විචරන්ති. **ආලුළෙතීති** විලුළිතො ආකුලො හොතීති අත්ථො. **එකායනමග්ගො වුච්චති පුබ්බභාගසතිපට්ඨානමග්ගොති.** එත්තාවතා ඉධාධිප්පෙතත්ථෙ සිද්ධෙ තස්සෙව අලඞ්කාරත්ථං සො පන යස්ස පුබ්බභාගමග්ගො, තං දස්සෙතුං **''මග්ගානට්ඨඞ්ගිකො''**තිආදිකා ගාථාපි පටිසම්භිදාමග්ගතොව ආනෙත්වා ඨපිතා.

නිබ්බානගමනට්ඨෙනාති නිබ්බානං ගච්ඡති අධිගච්ඡති එතෙනාති නිබ්බානගමනං, සො එව අවිපරීතසභාවතාය අත්ථො, තෙන නිබ්බානගමනට්ඨෙන, නිබ්බානාධිගමුපායතායාති අත්ථො. **මග්ගනීයට්ඨෙනාති** ගවෙසිතබ්බතාය, **''ගමනීයට්ඨෙනා''**ති වා පාඨො, උපගන්තබ්බත්තාති අත්ථො. **රාගාදීහීති.** ඉමිනා රාගදොසමොහානංයෙව ගහණං ''රාගො මලං, දොසො මලං, මොහො මල''න්ති (විභ. 924) වචනතො. ''අභිජ්ඣාවිසමලොභාදීහී''ති පන ඉමිනා සබ්බෙසම්පි උපක්කිලෙසානං සඞ්ගණ්හනත්ථං තෙ විසුං උද්ධටා. **සත්තානං විසුද්ධියාති** වුත්තස්ස අත්ථස්ස එකන්තිකතං දස්සෙන්තො **''තථා හී''**තිආදිමාහ. කාමං ''විසුද්ධියා''ති සාමඤ්ඤජොතනා, චිත්තවිසුද්ධි එව පනෙත්ථ අධිප්පෙතාති දස්සෙතුං **''රූපමලවසෙන පනා''**තිආදි වුත්තං. න කෙවලං **අට්ඨකථා**වචනමෙව, අථ ඛො ඉදමෙත්ථ ආහච්චභාසිතන්ති දස්සෙන්තො **''තථා හී''**තිආදිමාහ.

සා පනායං චිත්තවිසුද්ධි සිජ්ඣමානා යස්මා සොකාදීනං අනුප්පාදාය සංවත්තති, තස්මා වුත්තං **''සොකපරිදෙවානං සමතික්කමායා''**තිආදි. තත්ථ සොචනං ඤාතිබ්‍යසනාදිනිමිත්තං චෙතසො සන්තාපො අන්තොනිජ්ඣානං **සොකො.** ඤාතිබ්‍යසනාදිනිමිත්තමෙව සොකාධිකතාය ''කහං, එකපුත්තක, කහං, එකපුත්තකා''ති පරිදෙවවසෙන ලපනං **පරිදෙවො,** ආයතිං අනුප්පජ්ජනං ඉධ **සමතික්කමොති** ආහ **''පහානායා''**ති. තං පනස්ස සමතික්කමාවහතං නිදස්සනවසෙන දස්සෙන්තො **''අයං හී''**තිආදිමාහ.

තත්ථ **යං පුබ්බෙ තං විසොධෙහීති** අතීතෙසු ඛන්ධෙසු තණ්හාසංකිලෙසවිසොධනං වුත්තං. **පච්ඡාති** පරතො. **තෙති** තුය්හං. **මාහූති** මා අහු. **කිඤ්චනන්ති** රාගාදිකිඤ්චනං. එතෙන අනාගතෙසු ඛන්ධෙසු සංකිලෙසවිසොධනං වුත්තං. **මජ්ඣෙති** තදුභයවෙමජ්ඣෙ. **නො චෙ ගහෙස්සසීති** න උපාදියිස්සසි චෙ. එතෙන පච්චුප්පන්නෙ ඛන්ධපබන්ධෙ උපාදානප්පවත්ති වුත්තා. **උපසන්තො චරිස්සසීති** එවං අද්ධත්තයගතසංකිලෙසවිසොධනෙ සති නිබ්බුතසබ්බපරිළාහතාය උපසන්තො හුත්වා විහරිස්සසීති අරහත්තනිකූටෙන ගාථං නිට්ඨපෙසි. තෙනාහ **''ඉමං ගාථ''**න්තිආදි.

පුත්තාති ඔරසා, අඤ්ඤෙපි වා යෙ කෙචි. **පිතාති** ජනකො. **බන්ධවාති** ඤාතකා. අයඤ්හෙත්ථ අත්ථො – පුත්තා වා පිතා වා බන්ධවා වා **අන්තකෙන** මච්චුනා **අධිපන්නස්ස** අභිභූතස්ස මරණතො තාණාය න හොන්ති, තස්මා **නත්ථි ඤාතීසු තාණතාති.** න හි ඤාතීනං වසෙන මරණතො ආරක්ඛා අත්ථි, තස්මා පටාචාරෙ ''උභො පුත්තා කාලකතා''තිආදිනා (අප. ථෙරී 2.2.498) මා නිරත්ථකං පරිදෙවි, ධම්මංයෙව පන යාථාවතො පස්සාති අධිප්පායො.

සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨිතාති යථානුලොමං පවත්තිතාය සාමුක්කංසිකාය ධම්මදෙසනාය පරියොසානෙ සහස්සනයපටිමණ්ඩිතෙ සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨහි. කථං පනායං සතිපට්ඨානමග්ගවසෙන සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨාසීති ආහ **''යස්මා පනා''**තිආදි. න හි චතුසච්චකම්මට්ඨානකථාය විනා සාවකානං අරියමග්ගාධිගමො අත්ථි. **''ඉමං ගාථං සුත්වා''**ති පන ඉදං සොකවිනොදනවසෙන පවත්තිතාය ගාථාය පඨමං සුතත්තා වුත්තං. එස නයො ඉතරගාථායපි. **භාවනාති** පඤ්ඤාභාවනා. සා හි ඉධාධිප්පෙතා. **තස්මාති** යස්මා රූපාදීනං අනිච්චාදිතො අනුපස්සනාපි සතිපට්ඨානභාවනා, තස්මා. **තෙපීති** සන්තතිමහාමත්තපටාචාරා.

පඤ්චසතෙ චොරෙති සතසතචොරපරිවාරෙ පඤ්ච චොරෙ පටිපාටියා පෙසෙසි. තෙ අරඤ්ඤං පවිසිත්වා ථෙරං පරියෙසන්තා අනුක්කමෙන ථෙරස්ස සමීපෙ සමාගච්ඡිංසු. තෙනාහ **''තෙ ගන්ත්වා ථෙරං පරිවාරෙත්වා නිසීදිංසූ''**ති. වෙදනං වික්ඛම්භෙත්වා පීතිපාමොජ්ජං උප්පජ්ජීති සම්බන්ධො. ථෙරස්ස හි සීලං පච්චවෙක්ඛතො සුපරිසුද්ධං සීලං නිස්සාය උළාරං පීතිපාමොජ්ජං උප්පජ්ජමානං ඌරුට්ඨිභෙදජනිතං දුක්ඛවෙදනං වික්ඛම්භෙසි. **පාදානීති** පාදෙ. **සඤ්ඤපෙස්සාමීති** සඤ්ඤත්තිං කරිස්සාමි. **අඩ්ඩියාමීති** ජිගුච්ඡාමි. **හරායාමීති** ලජ්ජාමි. **විපස්සිසන්ති** සම්මසිං.

පචලායන්තානන්ති පචලායනං නිද්දං උපගතානං. **වතසම්පන්නොති** ධුතවරණසම්පන්නො. **පමාදන්ති** පචලායනං සන්ධායාහ. **ඔරුද්ධමානසොති** උපරුද්ධඅධිචිත්තො. **පඤ්ජරස්මින්ති** සරීරෙ. සරීරඤ්හි න්හාරුසම්බන්ධඅට්ඨිසඞ්ඝාතතාය ඉධ ''පඤ්ජර''න්ති වුත්තං.

පීතවණ්ණාය පටාකාය පරිහරණතො මල්ලයුද්ධවිත්තකතාය ච **පීතමල්ලො. තීසු රජ්ජෙසූති** පණ්ඩුචොළගොළරජ්ජෙසු. මල්ලා සීහළදීපෙ සක්කාරසම්මානං ලභන්තීති **තම්බපණ්ණිදීපං ආගම්ම. තංයෙව අඞ්කුසං කත්වාති** ''රූපාදයො 'මමා'ති න ගහෙතබ්බා''ති න තුම්හාකවග්ගෙන (සං. නි. 3.33-34) පකාසිතමත්ථං අත්තනො චිත්තමත්තහත්ථිනො අඞ්කුසං කත්වා. **ජණ්ණුකෙහි චඞ්කමති** ''නිසින්නෙ නිද්දාය අවසරො හොති''ති. **බ්‍යාකරිත්වාති** අත්තනො වීරියාරම්භස්ස සඵලතාපවෙදනමුඛෙන සබ්‍රහ්මචාරීනං උස්සාහං ජනෙන්තො අඤ්ඤං බ්‍යාකරිත්වා.

භාසිතන්ති වචනං. කස්ස පන තන්ති ආහ **"බුද්ධසෙට්ඨස්ස, සබ්බලොකග්ගවාදිනො"**ති. න තුම්හාකන්තිආදි තස්ස පවත්තිආකාරදස්සනං. තයිදං මෙ සඞ්ඛාරානං අච්චන්තවූපසමකාරණන්ති දස්සෙන්තො **"අනිච්චා වත"**ති ගාථං ආහරි. තෙන ඉදානාහං සඞ්ඛාරානං ඛණෙ ඛණෙ භඞ්ගසඞ්ඛාතස්ස රොගස්ස අභාවෙන අරොගො පරිනිබ්බුතොති දස්සෙති.

අස්සාති සක්කස්ස. **උපපත්තීති** දෙවූපපත්ති. **පුනපාකතිකාව අහොසි** සක්කභාවෙනෙව උපපන්නත්තා. **සුබ්‍රහ්මාති** එවං නාමො. අච්ඡරානං නිරයූපපත්තිං දිස්වා තතො පභුති සතතං පවත්තමානං අත්තනො චිත්තුත්‍රාසං සන්ධායාහ **"නිච්චං උත්‍රස්තමිදං චිත්ත"**න්තිආදි. තත්ථ **උත්‍රස්තන්ති** සන්තස්තං භීතං. **උබ්බිග්ගන්ති** සංවිග්ගං. **උත්‍රස්තන්ති** වා සංවිග්ගං. **උබ්බිග්ගන්ති** භයවසෙන සහ කායෙන සඤ්චලිතං. **අනුප්පන්නෙසූති** අනාගතෙසු. **කිච්ඡෙසූති** දුක්ඛෙසු. නිමිත්තත්ථෙ භුම්මවචනං, භාවිදුක්ඛපවත්තිනිමිත්තන්ති අත්ථො. **උප්පතිතෙසූති** උප්පන්නෙසු කිච්ඡෙසූති යොජනා, තදා අත්තනො පරිවාරස්ස උප්පන්නදුක්ඛනිමිත්තන්ති අධිප්පායො.

බොජ්ඣාති බොධිතො, අරියමග්ගතොති අත්ථො. **අඤ්ඤත්‍රාති** ච පදං අපෙක්ඛිත්වා නිස්සක්කවචනං, තස්මා බොධිං ඨපෙත්වාති අත්ථො. එස නයො සෙසෙසුපි. **තපසාති** තපොකම්මතො. තෙන මග්ගාධිගමස්ස උපායභූතං ධුතඞ්ගසෙවනාදිසල්ලෙඛපටිපදං දස්සෙති. **ඉන්ද්‍රියසංවරාති** මනච්ඡට්ඨානං ඉන්ද්‍රියානං සංවරණතො. එතෙන සතිසංවරසීසෙන සබ්බම්පි සංවරසීලං, ලක්ඛණහාරනයෙන වා සබ්බම්පි චතුපාරිසුද්ධිසීලං දස්සෙති. **සබ්බනිස්සග්ගාති** සබ්බූපධිනිස්සජ්ජනතො සබ්බකිලෙසප්පහානතො. කිලෙසෙසු හි නිස්සට්ඨෙසු කම්මවට්ටං විපාකවට්ටඤ්ච නිස්සට්ඨමෙව හොතීති. **සොත්ථින්ති** ඛෙමං අනුපද්දවතං.

ඤායති නිච්ඡයෙන කමති නිබ්බානං, තං වා ඤායති පටිවිජ්ඣීයති එතෙනාති **ඤායො,** අරියමග්ගොති ආහ **"ඤායො වුච්චති අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො"**ති . **තණ්හාවානවිරහිතත්තාති** තණ්හාසඞ්ඛාතවානවිවිත්තත්තා. තණ්හා හි බන්ධෙහි බන්ධං, කම්මුනා වා ඵලං, සත්තෙහි වා දුක්ඛං විනති සංසිබ්බතීති වානන්ති වුච්චති. තයිදං නත්ථි එත්ථ වානං, න වා එතස්මිං අධිගතෙ පුග්ගලස්ස වානන්ති **නිබ්බානං,** අසඞ්ඛතා ධාතු. පරපච්චයෙන විනා පච්චක්ඛකරණං සච්ඡිකිරියාති ආහ **"අත්තපච්චක්ඛතාය"**ති.

නනු ''විසුද්ධියා''ති චිත්තවිසුද්ධියා අධිප්පෙතත්තා විසුද්ධිග්ගහණෙනෙවෙත්ථ සොකසමතික්කමාදයොපි ගහිතා එව හොන්ති, තෙ පුන කස්මා ගහිතාති අනුයොගං සන්ධාය **"තත්ථ කිඤ්චාපි"**තිආදි වුත්තං. **සාසනයුත්තිකොවිදෙති** සච්චපටිච්චසමුප්පාදාදිලක්ඛණායං ධම්මනීතියං ඡෙකෙ. **තං තං අත්ථං ඤාපෙතීති** යෙ යෙ බොධනෙය්‍යපුග්ගලා සඞ්ඛෙපවිත්ථාරාදිවසෙන යථා යථා බොධෙතබ්බා, අත්තනො දෙසනාවිලාසෙන භගවා තෙ තෙ තථා තථා බොධෙන්තො තං තමත්ථං ඤාපෙති. **තං තං පාකටං කත්වා දස්සෙන්තොති** අත්ථාපත්තිං අගණෙන්තො තං තං අත්ථං පාකටං කත්වා දස්සෙන්තො. න හි සම්මාසම්බුද්ධා අත්ථාපත්තිඤාපකාදිසාධනීයවචනාති. **සංවත්තතීති** ජායති, හොතීති අත්ථො. යස්මා අනතික්කන්තසොකපරිදෙවස්ස න කදාචි චිත්තවිසුද්ධි අත්ථි සොකපරිදෙවසමතික්කමමුඛෙනෙව චිත්තවිසුද්ධියා ඉජ්ඣනතො, තස්මා ආහ **"සොකපරිදෙවානං සමතික්කමෙන හොතී"**ති. යස්මා පන දොමනස්සපච්චයෙහි දුක්ඛධම්මෙහි පුට්ඨං පුථුජ්ජනං සොකාදයො අභිභවන්ති, පරිඤ්ඤාතෙසු ච තෙසු තෙ න හොන්ති, තස්මා වුත්තං **"සොකපරිදෙවානං සමතික්කමො දුක්ඛදොමනස්සානං අත්ථඞ්ගමෙනා"**ති. **ඤායස්සාති** අග්ගමග්ගස්ස තතියමග්ගස්ස ච. තදධිගමෙන හි යථාක්කමං දුක්ඛදොමනස්සානං අත්ථඞ්ගමො. සච්ඡිකිරියාභිසමයසහභාවීපි ඉතරාභිසමයො තදවිනාභාවතො සච්ඡිකිරියාභිසමයහෙතුකො විය වුත්තො **"ඤායස්සාධිගමො නිබ්බානස්ස සච්ඡිකිරියායා"**ති. ඵලඤාණෙන වා පච්චක්ඛකරණං සන්ධාය වුත්තං **"නිබ්බානස්ස සච්ඡිකිරියායා"**ති. සම්පදානවචනඤ්චෙතං දට්ඨබ්බං.

වණ්ණභණනන්ති පසංසාවචනං. තයිදං න ඉධෙව, අථ ඛො අඤ්ඤත්ථාපි සත්ථා අකාසියෙවාති දස්සෙන්තො **"යථෙව හී"**තිආදිමාහ. තත්ථආදිම්හි කල්‍යාණං, ආදි වා කල්‍යාණං එතස්සාති **ආදිකල්‍යාණං.** සෙසපදද්වයෙපි එසෙව නයො. අත්ථසම්පත්තියා **සාත්ථං.** බ්‍යඤ්ජනසම්පත්තියා **සබ්‍යඤ්ජනං.** සීලාදිපඤ්චධම්මක්ඛන්ධපාරිපූරිතො උපනෙතබ්බස්ස අභාවා ච **කෙවලපරිපුණ්ණං.** නිරුපක්කිලෙසතො අපනෙතබ්බස්ස අභාවා ච **පරිසුද්ධං.** සෙට්ඨචරියභාවතො සාසන **බ්‍රහ්මචරියං මග්ගබ්‍රහ්මචරියඤ්ච** වො **පකාසෙස්සාමීති** අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන **විසුද්ධිමග්ගෙ** (විසුද්ධි. 1.147) වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බො. **අරියවංසාති** අරියානං බුද්ධාදීනං වංසා පවෙණියො. **අග්ගඤ්ඤාති** ''අග්ගා''ති ජානිතබ්බා සබ්බවංසෙහි සෙට්ඨභාවතො. **රත්තඤ්ඤාති** ''චිරරත්තා''ති ජානිතබ්බා. **වංසඤ්ඤාති** ''බුද්ධාදීනං වංසා''ති ජානිතබ්බා. **පොරාණාති** පුරාතනා අනධුනාතනත්තා. **අසංකිණ්ණාති** අවිකිණ්ණා අනපනීතා. **අසංකිණ්ණපුබ්බාති** ''කිං ඉමෙහී''ති අරියෙහි න අපනීතපුබ්බා. **න සංකීයන්තීති** ඉදානිපි තෙහි න අපනීයන්ති. **න සංකීයිස්සන්තීති** අනාගතෙපි තෙහි න අපනීයිස්සන්ති. **අප්පටිකුට්ඨා...පෙ.... විඤ්ඤූහීති** යෙ ලොකෙ විඤ්ඤූ සමණබ්‍රාහ්මණා, තෙහි අපච්චක්ඛතා අනින්දිතා, අගරහිතාති අත්ථො. **විසුද්ධියාතිආදීහීති** විසුද්ධිආදිදීපනෙහි. **පදෙහීති** වාක්‍යෙහි, විසුද්ධිඅත්ථතාදිභෙදභින්නෙහි වා ධම්මකොට්ඨාසෙහි.

උපද්දවෙති අනත්ථෙ. **විසුද්ධින්ති** විසුජ්ඣනං සංකිලෙසප්පහානං. වාචුග්ගතකරණං **උග්ගහො. පරියාපුණනං** පරිචයො. අත්ථස්ස හදයෙ ඨපනං **ධාරණං.** පරිවත්තනං **වාචනං. ගන්ධාරකොති** ගන්ධාරදෙසෙ උප්පන්නො.

පහොන්තීති සක්කොන්ති අනියානමග්ගාති මිච්ඡාමග්ගා, මිච්ඡත්තනියතානියතමග්ගාපි වා. සුවණ්ණන්ති කූටසුවණ්ණම්පි වුච්චති. **පණී**ති කාචමණිපි. **මුත්තා**ති වෙළුජාපි. **පවාළන්ති** පල්ලවොපි වුච්චතීති **රත්තජම්බුනදාදිපදෙහි** තෙ විසෙසිතා.

න තතො හෙට්ඨාති (සං. නි. ටී. 2.5.367; දී. නි. ටී. 2.373) ඉධාධිප්පෙතකායාදීනං වෙදනාදිසභාවත්තාභාවා, කායවෙදනාචිත්තවිමුත්තස්ස තෙභූමකධම්මස්ස විසුං විපල්ලාසවත්ථන්තරභාවෙන ගහිතත්තා ච හෙට්ඨාගහණෙසු විපල්ලාසවත්ථූනං අනිට්ඨානං සන්ධාය වුත්තං, පඤ්චමස්ස පන විපල්ලාසවත්ථුනො අභාවා **''න උද්ධ''**න්ති ආහ. ආරම්මණවිභාගෙන හෙත්ථ සතිපට්ඨානවිභාගොති. **තයො සතිපට්ඨානා**ති සතිපට්ඨානසද්දස්ස අත්ථුද්ධාරදස්සනං, න ඉධ පාළියං වුත්තස්ස සතිපට්ඨානසද්දස්ස අත්ථදස්සනන්ති. **ආදීසු හි සතිගොචරොති** එත්ථ ආදි-සද්දෙන ''ඵස්සසමුදයා වෙදනානං සමුදයො, නාමරූපසමුදයා චිත්තස්ස සමුදයො, මනසිකාරසමුදයා ධම්මානං සමුදයො''ති සතිපට්ඨානාති වුත්තානං සතිගොචරානං පකාසකෙ සුත්තපදෙසෙ සඞ්ගණ්හාති. එවං පටිසම්භිදාපාළියම්පි (පටි. ම. 3.34) අවසෙසපාළිප්පදෙසදස්සනත්ථො **ආදි**-සද්දො දට්ඨබ්බො. **සතියා පට්ඨාන**න්ති සතියා පතිට්ඨාතබ්බට්ඨානං. දානාදීනි සතියා කරොන්තස්ස රූපාදීනි කසිණාදීනි ච සතියා ඨානං හොන්තීති තංනිවාරණත්ථමාහ **''පධානං ඨාන''**න්ති. ප-සද්දො හි ඉධ ''පණීතා ධම්මා''තිආදීසු (ධ. ස. 14 තිකමාතිකා) විය පධානත්ථදීපකොති අධිප්පායො.

අරියොති අරියං සබ්බසත්තසෙට්ඨං සම්මාසම්බුද්ධමාහ. **එත්ථා**ති එතස්මිං සළායතනවිභඞ්ගසුත්තෙ (ම. නි. 3.311). සුත්තෙකදෙසෙන හි සුත්තං දස්සෙති. තත්ථ හි –

> ''තයො සතිපට්ඨානා යදරියො…පෙ…. මරහතීති ඉති ඛො පනෙතං වුත්තං, කිඤ්චෙතං පටිච්ච වුත්තං. ඉධ, භික්ඛවෙ, සත්ථා සාවකානං ධම්මං දෙසෙති අනුකම්පකො හිතෙසී අනුකම්පං උපාදාය ''ඉදං වො හිතාය ඉදං වො සුඛායා'ති. තස්ස සාවකා න සුස්සූසන්ති, න සොතං ඔදහන්ති, න අඤ්ඤා චිත්තං උපට්ඨපෙන්ති, වොක්කම්ම ච සත්ථුසාසනා වත්තන්ති. තත්‍ර, භික්ඛවෙ, තථාගතො න චෙව අනත්තමනො හොති, න ච අනත්තමනතං පටිසංවෙදෙති, අනවස්සුතො ච විහරති සතො සම්පජානො. ඉදං, භික්ඛවෙ, පඨමං සතිපට්ඨානං, යදරියො…පෙ…. අරහති.
>
> පුන චපරං, භික්ඛවෙ, සත්ථා…පෙ…. ඉදං වො සුඛායාති. තස්ස එකච්චෙ සාවකා න සුස්සූසන්ති…පෙ…. වත්තන්ති. එකච්චෙ සාවකා සුස්සූසන්ති…පෙ…. න ච වොක්කම්ම සත්ථුසාසනා වත්තන්ති. තත්‍ර, භික්ඛවෙ, තථාගතො න චෙව අනත්තමනො හොති, න ච අනත්තමනතං පටිසංවෙදෙති, න චෙව අත්තමනො හොති, න ච අත්තමනතං පටිසංවෙදෙති. අනත්තමනතඤ්ච අත්තමනතඤ්ච තදුභයං අභිනිවජ්ජෙත්වා උපෙක්ඛකො විහරති සතො සම්පජානො. ඉදං වුච්චති, භික්ඛවෙ, දුතියං සතිපට්ඨානං…පෙ…. අරහති.
>
> පුන චපරං…පෙ…. සුඛායාති. තස්ස සාවකා සුස්සූසන්ති…පෙ…. වත්තන්ති. තත්‍ර, භික්ඛවෙ, තථාගතො අත්තමනො චෙව හොති, අත්තමනතඤ්ච පටිසංවෙදෙති, අනවස්සුතො ච විහරති සතො සම්පජානො . ඉදං වුච්චති, භික්ඛවෙ, තතියං සතිපට්ඨානං…පෙ…. අරහතී''ති (ම. නි. 3.311) –

එවං පටිඝානුනයෙහි අනවස්සුතතා, නිච්චං උපට්ඨිතස්සතිතාය තදුභයවීතිවත්තතා ''සතිපට්ඨාන''න්ති වුත්තා. බුද්ධානංයෙව හි නිච්චං උපට්ඨිතස්සතිතා හොති ආවෙණිකධම්මභාවතො, න පච්චෙකබුද්ධාදීනං. **ප**-සද්දො ආරම්භං ජොතෙති, ආරම්භො ච පවත්තීති කත්වා ආහ **''පවත්තයිතබ්බතොති අත්ථො''**ති. **සතියා** කරණභූතාය **පට්ඨානං** පට්ඨපෙතබ්බං **සතිපට්ඨානං**. අන-සද්දො හි බහුලවචනෙන කම්මත්ථොපි හොතීති.

තථාස්ස කත්තුඅත්ථොපි ලබ්භතීති **''පතිට්ඨාතීති පට්ඨාන''**න්ති වුත්තං. තත්ථ **ප**-සද්දො භුසත්ථවිසිට්ඨං පක්ඛන්දනං දීපෙතීති **''ඔක්කන්තිත්වා පක්ඛන්දිත්වා පවත්තතීති අත්ථො''**ති ආහ. පුන භාවත්ථං සති-සද්දං පට්ඨාන-සද්දඤ්ච වණ්ණෙන්තො **''අථ වා''**තිආදිමාහ. තෙන පුරිමවිකප්පෙ සති-සද්දො පට්ඨාන-සද්දො ච කත්තුඅත්ථොති විඤ්ඤායති. **සරණට්ඨෙනා**ති චිරකතස්ස චිරභාසිතස්ස ච අනුස්සරණට්ඨෙන. **ඉදන්ති** යං ''සතියෙව සතිපට්ඨාන''න්ති වුත්තං, ඉදං **ඉධ** ඉමස්මිං සුත්තපදෙසෙ අධිප්පෙතං.

යදි එවන්ති යදි සති එව සතිපට්ඨානං, සති නාම එකො ධම්මො, එවං සන්තෙ කස්මා **''සතිපට්ඨානා''**ති බහුවචනන්ති ආහ **''සතිබහුත්තා''**තිආදි. යදි බහුකා එතා සතියො, අථ කස්මා ''මග්ගො''ති එකවචනන්ති යොජනා. **මග්ගට්ඨෙනා**ති නිය්‍යානට්ඨෙන. නිය්‍යානිකො හි මග්ගධම්මො, තෙනෙව නිය්‍යානිකභාවෙන එකත්තුපගතො එකන්තතො නිබ්බානං ගච්ඡති, අත්ථිකෙහි ච තදත්ථං මග්ගීයතීති අත්තනාව පුබ්බෙ වුත්තං පච්චාහරති **''වුත්තඤ්චෙත''**න්ති. තත්ථ **චතස්සොපි චෙතා**ති කායානුපස්සනාදිවසෙන චතුබ්බිධාපි ච එතා සතියො. **අපරභාගෙ**ති අරියමග්ගක්ඛණෙ. **කිච්චං සාධයමානා**ති පුබ්බභාගෙ කායාදීසු ආරම්මණෙසු සුභසඤ්ඤාදිවිධමනෙන විසුං විසුං පවත්තිත්වා මග්ගක්ඛණෙ සකිංයෙව තත්ථ චතුබ්බිධස්සපි විපල්ලාසස්ස සමුච්ඡෙදවසෙන පහානකිච්චං සාධයමානා ආරම්මණකරණවසෙන නිබ්බානං ගච්ඡන්ති. චතුබ්බිධකිච්චසාධනෙනෙව හෙත්ථ බහුවචනනිද්දෙසො. **එවඤ්ච සතී**ති මග්ගට්ඨෙන එකත්තං උපාදාය ''මග්ගො''ති එකවචනෙන ආරම්මණභෙදෙන චතුබ්බිධතං උපාදාය ''චත්තාරො''ති ච වත්තබ්බතාය සතිවිජ්ජමානත්තා. **වචනානුසන්ධිනා** ''එකායනො අයං''න්තිආදිකා දෙසනා **සානුසන්ධිකාව,** න

අනනුසන්ධිකාති අධිප්පායො. වුත්තමෙවත්ථං නිදස්සනෙන පටිපාදෙතුං **"මාරසෙනප්පමද්දන"**න්ති සුත්තපදං (සං. නි. 5.224) ආනෙත්වා **"යථා"**තිආදිනා නිදස්සනං සංසන්දෙති. **තස්මාති**ආදි නිගමනං.

විසෙසතො කායො ච වෙදනා ච අස්සාදස්සකාරණන්ති තප්පහානත්ථං තෙසු තණ්හාවත්ථූසු ඔළාරිකසුඛුමෙසු අසුභදුක්ඛභාවදස්සනානි මන්දතික්ඛපඤ්ඤෙහි තණ්හාචරිතෙහි සුකරානීති තානි තෙසං ''විසුද්ධිමග්ගො''ති වුත්තානි තථා ''නිච්චං අත්තා''ති අභිනිවෙසවත්ථුතාය දිට්ඨියා විසෙසකාරණෙසු චිත්තධම්මෙසු අනිච්චානත්තතාදස්සනානි සරාගාදිවසෙන සඤ්ඤාඵස්සාදිවසෙන නීවරණාදිවසෙන ච නාතිප්පභෙදඅතිප්පභෙදගතෙසු තෙසු තප්පහානත්ථං මන්දතික්ඛපඤ්ඤානං දිට්ඨිචරිතානං සුකරානීති තෙසං තානි ''විසුද්ධිමග්ගො''ති වුත්තානි. එත්ථ ච යථා චිත්තධම්මානම්පි තණ්හාය වත්ථුභාවො සම්භවති, තථා කායවෙදනානම්පි දිට්ඨියාති සතිපි නෙසං චතුන්නම්පි තණ්හාදිට්ඨියා වත්ථුභාවෙ යො යස්ස සාතිසයපච්චයො, තංදස්සනත්ථං විසෙසග්ගහණං කතන්ති දට්ඨබ්බං. තික්ඛපඤ්ඤසමථයානිකො ඔළාරිකාරම්මණං පරිග්ගණ්හන්තො තත්ථ අට්ඨත්වා ඣානං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය වෙදනං පරිග්ගණ්හාතීති වුත්තං. **"ඔළාරිකාරම්මණෙ අසණ්ඨහනතො"**ති. විපස්සනායානිකස්ස පන සුඛුමෙ චිත්තෙ ධම්මෙසු ච චිත්තං පක්ඛන්දතීති චිත්තධම්මානුපස්සනානං මන්දතික්ඛපඤ්ඤාවිපස්සනායානිකානං විසුද්ධිමග්ගතා වුත්තා.

තෙසං තත්ථාති එත්ථ තත්ථ-සද්දස්ස ''පහානත්ථ''න්ති එතෙන යොජනා. පරතො **තෙසං තත්ථාති** එත්ථාපි එසෙවනයො. පඤ්ච කාමගුණා සවිසෙසා කායෙ ලබ්භන්තීති විසෙසෙන කායො කාමොඝස්ස වත්ථු, භවෙසු සුඛග්ගහණවසෙන භවස්සාදො හොති භවොඝස්ස වෙදනා වත්ථු, සන්තතිඝනගහණවසෙන විසෙසතො චිත්තෙ අත්තාභිනිවෙසො හොතීති දිට්ඨොඝස්ස චිත්තං වත්ථු, ධම්මෙසු විනිබ්භොගස්ස දුක්කරත්තා ධම්මානං ධම්මමත්තතාය දුප්පටිවිජ්ඣත්තා සම්මොහො හොතීති අවිජ්ජොඝස්ස ධම්මා වත්ථු, තස්මා තෙසං පහානත්ථං **චත්තාරොව වුත්තා.**

යදග්ගෙන ච කායො කාමොඝස්ස වත්ථු, තදග්ගෙන අභිජ්ඣාකායගන්ථස්ස වත්ථු, දුක්ඛාය වෙදනාය පටිඝානුසයො අනුසෙතීති දුක්ඛදුක්ඛවිපරිණාමදුක්ඛසඞ්ඛාරදුක්ඛභූතා වෙදනා විසෙසෙන බ්‍යාපාදකායගන්ථස්ස වත්ථු, චිත්තෙ නිච්චග්ගහණවසෙන සස්සතස්ස අත්තනො සීලෙන සුද්ධීතිආදි පරාමසනං හොතීති සීලබ්බතපරාමාසස්ස චිත්තං වත්ථු, නාමරූපපරිච්ඡෙදෙන භූතං භූතතො අපස්සන්තස්ස භවවිභවදිට්ඨිසඞ්ඛාතො ඉදංසච්චාභිනිවෙසො හොතීති තස්ස ධම්මා වත්ථු, සුඛවෙදනාස්සාදවසෙන පරලොකනිරපෙක්ඛො ''නත්ථි දින්න''න්තිආදිකං පරාමාසං උප්පාදෙතීති දිට්ඨුපාදානස්ස වෙදනා වත්ථු සන්තතිඝනගහණවසෙන සරාගාදිචිත්තෙ සම්මොහො හොතීති මොහාගතියා චිත්තං වත්ථු, ධම්මසභාවානවබොධෙන භයං හොතීති භයාගතියා ධම්මා වත්ථු. යෙ පනෙත්ථ අවුත්තා, තෙසං වුත්තනයෙන වත්ථුභාවො යොජෙතබ්බො. තථා හි ඔඝෙසු වුත්තනයා එව යොගාසවෙසුපි යොජනා අත්ථතො අභින්නත්තා. තථා පඨමොඝතතියචතුත්ථගන්ථයොජනාය වුත්තනයා එව කායචිත්තධම්මානං ඉතරුපාදානවත්ථුතා යොජනා, තථා කාමොඝබ්‍යාපාදකායගන්ථයොජනාය වුත්තනයා එව කායවෙදනානං ඡන්දදොසාගති වත්ථුතා යොජනා වා.

''ආහාරසමුදයා කායසමුදයො, ඵස්සසමුදයා වෙදනාසමුදයො, (සං. නි. 5.408) සඞ්ඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණං, විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූප''න්ති (ම. නි. 3.126; උදා. 1; විභ. 225) වචනතො කායාදීනං සමුදයභූතා කබළීකාරාහාරඵස්සමනොසඤ්චෙතනාවිඤ්ඤාණාහාරා කායාදිපරිජානනෙන පරිඤ්ඤාතා හොන්තීති ආහ **"චතුබ්බිධාහාරපරිඤ්ඤත්ථ"**න්ති **පකරණනයොති නෙත්තිපකරණවසෙන** සුත්තන්තසංවණ්ණනානයො.

සරණවසෙනාති කායාදීනං කුසලාදිධම්මානඤ්ච උපධාරණවසෙන. සරන්ති ගච්ඡන්ති නිබ්බානං එතායාති සතීති ඉමස්මිං අත්ථෙ එකත්තෙ එකසභාවෙ නිබ්බානෙ සමොසරණං සමාගමො **එකත්තසමොසරණං**. එතදෙව හි දස්සෙතුං **"යථා හී"**තිආදි වුත්තං. එකනිබ්බානපවෙසහෙතුභූතා වා සමානතා එකො සතිපට්ඨානස්ස භාවො එකත්තං, තත්ථ සමොසරණං තංසභාගතා **එකත්තසමොසරණං**. එකනිබ්බානපවෙසහෙතුභාවං පන දස්සෙතුං **"යථා හී"**තිආදිමාහ. එතස්මිං අත්ථෙ සරණෙකත්තසමොසරණානි සහෙව සතිපට්ඨානෙකභාවස්ස කාරණත්තෙන වුත්තානීති දට්ඨබ්බානි, පුරිමස්මිං විසුං. **සරණවසෙනාති** වා ''ගමනවසෙනා''ති අත්ථෙ සති තදෙව ගමනං සමොසරණන්ති, සමොසරණෙ වා සතිසද්දත්ථවසෙන අවුච්චමානෙ ධාරණතාව සතීති සතිසද්දත්ථන්තරාභාවා පුරිමං සතිභාවස්ස කාරණං, පච්ඡිමං එකභාවස්සාති නිබ්බානසමොසරණෙපි සහිතානෙව තානි සතිපට්ඨානෙකභාවස්ස කාරණානි වුත්තානි හොන්ති. **චුද්දසවිධෙන, නවවිධෙන, සොළසවිධෙන, පඤ්චවිධෙනාති** ඉදං උපරි පාළියං (ම. නි. 1.107) ආගතානං ආනාපානපබ්බාදීනං වසෙන වුත්තං, තෙසං පන අන්තරභෙදවසෙන තදනුගතභෙදවසෙන ච භාවනාය අනෙකවිධතා ලබ්භතියෙව. චතූසු දිසාසු උට්ඨානකභණ්ඩසදිසතා කායානුපස්සනාදිතංතංසතිපට්ඨානභාවනානුභාවස්ස දට්ඨබ්බා.

''ගොචරෙ, භික්ඛවෙ, චරථ සකෙ පෙත්තිකෙ විසයෙ''තිආදිවචනතො (දී. නි. 3.80; සං. නි. 5.372) භික්ඛුගොචරා එතෙ ධම්මා, යදිදං කායානුපස්සනාදයො. තත්ථ යස්මා කායානුපස්සනාදිපටිපත්තියා භික්ඛු හොති, තස්මා ''කායානුපස්සී විහරතී''තිආදිනා භික්ඛුං දස්සෙති, භික්ඛුම්හි තං නියමතොති ආහ **"පටිපත්තියා භික්ඛුභාවදස්සනතො"**ති. සත්ථු චරියානුවිධායකත්තා සකලසාසනසම්පටිග්ගාහකත්තා ච **සබ්බප්පකාරාය අනුසාසනියා භාජනභාවො.**

සමං චරෙය්‍යාති කායාදිවිසමචරියං පහාය කායාදීහි සමං චරෙය්‍ය. රාගාදිවූපසමෙන **සන්තො.** ඉන්ද්‍රියදමෙන **දන්තො.** චතුමග්ගනියාමෙන **නියතො.** සෙට්ඨචරිතාය **බ්‍රහ්මචාරී.** කායදණ්ඩාදිඔරොපනෙන **නිධාය දණ්ඩං.** අරියභාවෙ ඨිතො **සො** එවරූපො බාහිතපාපසමිතපාපභින්නකිලෙසතාහි **බ්‍රාහ්මණො සමණො භික්ඛූති** වෙදිතබ්බො.

''අයඤ්චෙව කායො බහිද්ධා ච නාමරූප''න්තිආදීසු (දී. නි. ටී. 2.373) ඛන්ධපඤ්චකං, ''සුඛඤ්ච කායෙන පටිසංවෙදෙතී''තිආදීසු (ම. නි. 1.271, 287; පාරා. 11) නාමකායො කායොති වුච්චතීති තතො විසෙසනත්ථං **''කායෙති රූපකායෙ''**ති ආහ.

අසම්මිස්සතොති ''වෙදනාදයොපි එත්ථ සිතා එත්ථ පටිබද්ධා''ති කායෙ වෙදනාදිඅනුපස්සනාපසඞ්ගෙපි ආපන්නෙ තතො අසම්මිස්සතොති අත්ථො. සමූහවිසයතාය චස්ස කාය-සද්දස්ස සමුදායුපාදානතාය ච අසුභාකාරස්ස ''කායෙ''ති එකවචනං, තථා ආරම්මණාදිවිභාගෙන අනෙකභෙදභින්නම්පි චිත්තං චිත්තභාවසාමඤ්ඤෙන එකජ්ඣං ගහෙත්වා ''චිත්තෙ''ති එකවචනං, වෙදනා පන සුඛාදිභෙදභින්නා විසුං විසුං අනුපස්සිතබ්බාති දස්සෙන්තෙන ''වෙදනාසූ''ති බහුවචනෙන වුත්තා, තථෙව ච නිද්දෙසො පවත්තිතො, ධම්මා ච පරොපණ්ණාසභෙදා අනුපස්සිතබ්බාකාරෙන ච අනෙකභෙදා එවාති තෙපි බහුවචනවසෙනෙව වුත්තා. අවයවීගාහ-සමඤ්ඤාතිධාවන-සාරාදානාභිනිවෙසනිසෙධනත්ථං කායං අඞ්ගපච්චඞ්ගෙහි, තානි ච කෙසාදීහි, කෙසාදිකෙ ච භූතුපාදායරූපෙහි විනිබ්භුජ්ජන්තො **''තථා න කායෙ''**තිආදිමාහ. පාසාදාදිනගරාවයවසමූහෙ අවයවීවාදිනොපි අවයවීගාහං න කරොන්ති, නගරං නාම කොචි අත්ථො අත්ථීති පන කෙසඤ්චි සමඤ්ඤාතිධාවනං සියාති ඉත්ථිපුරිසාදිසමඤ්ඤාතිධාවනෙ නගරනිදස්සනං වුත්තං. අඞ්ගපච්චඞ්ගසමූහො, කෙසලොමාදිසමූහො භූතුපාදායසමූහො ච යථාවුත්තසමූහෙ තබ්බිනිමුත්තො කායොපි නාම කොචි නත්ථි, පගෙව ඉත්ථිආදයොති ආහ **''කායො වා…පෙ…. දිස්සතී''**ති. **කොචි ධම්මොති** ඉමිනා සත්තජීවාදිං පටික්ඛිපති, අවයවී පන කායපටික්ඛෙපෙනෙව පටික්ඛිත්තොති. යදි එවං කථං කායාදිසඤ්ඤාභිධානානීතිආහ **''යථාවුත්ත…පෙ…. කරොන්තී''**ති.

යං පස්සති ඉත්ථිං පුරිසං වා. නනු චක්ඛුනා ඉත්ථිපුරිසදස්සනං නත්ථීති? සච්චමෙතං, ''ඉත්ථිං පස්සාමි, පුරිසං පස්සාමී''ති පන පවත්තසඤ්ඤාය වසෙන ''යං පස්සතී''ති වුත්තං. මිච්ඡාදස්සනෙන වා දිට්ඨියා **යං පස්සති, න තං දිට්ඨං, තං** රූපායතනං න හොතීති අත්ථො විපරීතග්ගාහවසෙන මිච්ඡාපරිකප්පිතරූපත්තා. අථ වා තං කෙසාදිභූතුපාදායසමූහසඞ්ඛාතං දිට්ඨං න හොති අචක්ඛුවිඤ්ඤාණවිඤ්ඤෙය්‍යත්තා, දිට්ඨං වා තං න හොති. **යං දිට්ඨං තං න පස්සතීති** යං රූපායතනං කෙසාදිභූතුපාදායසමූහසඞ්ඛාතං දිට්ඨං, තං පඤ්ඤාචක්ඛුනා භූතතො න පස්සතීති අත්ථො. **අපස්සං බජ්ඣතෙති** ඉමං අත්තභාවං යථාභූතං පඤ්ඤාචක්ඛුනා අපස්සන්තො ''එතං මම, එසොහමස්මි, එසො මෙ අත්තා''ති කිලෙසබන්ධනෙන බජ්ඣති.

න අඤ්ඤධම්මානුපස්සීති න අඤ්ඤසභාවානුපස්සී, අසුභාදිතො අඤ්ඤාකාරානුපස්සී න හොතීති අත්ථො. **කිං වුත්තං හොතීති**ආදිනා තමෙවත්ථං පාකටං කරොති. **පථවීකායන්ති** කෙසාදිකොට්ඨාසපථවිං ධම්මසමූහත්තා ''කායො''ති වදති, ලක්ඛණපථවිමෙව වා අනෙකප්පභෙදං සකලසරීරගතං පුබ්බාපරියභාවෙන ච පවත්තමානං සමූහවසෙන ගහෙත්වා ''කායො''ති වදති. **ආපොකායන්ති**ආදීසුපි එසෙව නයො.

එවං ගහෙතබ්බස්සාති ''අහං මම''න්ති එවං අත්තත්තනියභාවෙන අන්ධබාලෙහි ගහෙතබ්බස්ස. ඉදානි සත්තන්නං අනුපස්සනාකාරානම්පි වසෙන කායානුපස්සනං දස්සෙතුං **''අපිච''**තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ **අනිච්චතො අනුපස්සතීති** චතුසමුට්ඨානිකකායං ''අනිච්ච''න්ති අනුපස්සති, එවං පස්සන්තො එවං චස්ස අනිච්චාකාරම්පි අනුපස්සතීති වුච්චති. තථාභූතස්ස චස්ස නිච්චග්ගාහස්ස ලෙසොපි න හොතීති වුත්තං **''නො නිච්චතො''**ති තථාභෙස ''නිච්චසඤ්ඤං පජහතී''ති (පටි. ම. 3.35) වුත්තො. එත්ථ ච ''අනිච්චතො එව අනුපස්සතී''ති එව-කාරො ලුත්තනිද්දිට්ඨොති තෙන නිවත්තිතමත්ථං දස්සෙතුං **''නො නිච්චතො''**ති වුත්තං. න චෙත්ථ දුක්ඛතො අනුපස්සනාදිනිවත්තනමාසඞ්කිතබ්බං පටියොගීනිවත්තනපරත්තා එව-කාරස්ස, උපරිදෙසනාරුළ්හත්තා ච තාසං.

දුක්ඛතො අනුපස්සතීතිආදීසුපි එසෙව නයො. අයං පන විසෙසො – අනිච්චස්ස දුක්ඛත්තා තමෙව කායං දුක්ඛතො අනුපස්සති, දුක්ඛස්ස අනත්තත්තා **අනත්තතො අනුපස්සති.** යස්මා පන යං අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තා, තං අනභිනන්දිතබ්බං, න තත්ථ රජ්ජිතබ්බං, තස්මා වුත්තං **''නිබ්බින්දති නො නන්දති, විරජ්ජති නො රජ්ජතී''**ති. සො එවං අරජ්ජන්තො රාගං **නිරොධෙති නො සමුදෙති,** සමුදයං න කරොතීති අත්ථො. එවං පටිපන්නො ච **පටිනිස්සජ්ජති නො ආදියති.** අයඤ්හි අනිච්චාදිඅනුපස්සනා තදඞ්ගවසෙන සද්ධිං කායතන්නිස්සයඛන්ධාභිසඞ්ඛාරෙහි කිලෙසානං පරිච්චජනතො, සඞ්ඛතදොසදස්සනෙන තබ්බිපරීතෙ නිබ්බානෙ තන්නින්නතාය පක්ඛන්දනතො ''පරිච්චාගපටිනිස්සග්ගො චෙව පක්ඛන්දනපටිනිස්සග්ගො චා''ති වුච්චති, තස්මා තාය සමන්නාගතො භික්ඛු වුත්තනයෙන කිලෙසෙ ච පරිච්චජති, නිබ්බානෙ ච පක්ඛන්දති , තථාභූතො ච නිබ්බත්තනවසෙන කිලෙසෙ න ආදියති, නාපි අදොසදස්සිතාවසෙන සඞ්ඛතාරම්මණං. තෙන වුත්තං **''පටිනිස්සජ්ජති නො ආදියතී''**ති. ඉදානිස්ස තාහි අනුපස්සනාහි යෙසං ධම්මානං පහානං හොති, තං දස්සෙතුං **''සො තං අනිච්චතො අනුපස්සන්තො නිච්චසඤ්ඤං පජහතී''**ති. තත්ථ **නිච්චසඤ්ඤන්ති** ''සඞ්ඛාරා නිච්චා''ති එවං පවත්තවිපරීතසඤ්ඤං.

දිට්ඨිචිත්තවිපල්ලාසපහානමුඛෙනෙව සඤ්ඤාවිපල්ලාසප්පහානන්ති සඤ්ඤාගහණං, සඤ්ඤාසීසෙන වා තෙසම්පි ගහණං දට්ඨබ්බං. **නන්දින්ති** සප්පීතිකතණ්හං. සෙසං වුත්තනයෙමෙව.

විහරතීති ඉමිනා කායානුපස්සනාසමඞ්ගිනො ඉරියාපථවිහාරො වුත්තොති ආහ **"ඉරියතී"**ති ඉරියාපථං පවත්තෙතීති අත්ථො. ආරම්මණකරණවසෙන අභිබ්‍යාපනතො **"තීසු භවෙසූ"**ති වුත්තං, උප්පජ්ජනවසෙන පන කිලෙසා පරිත්තභූමකා එවාති. යදිපි කිලෙසානං පහානං ආතාපනන්ති තං සම්මාදිට්ඨිආදීනම්පි අත්ථෙව, ආතාප-සද්දො පන වීරියෙයෙව නිරුළ්හොති වුත්තං **"වීරියස්සෙතං නාම"**න්ති. අථ වා පටිපක්ඛපහානෙ සම්පයුත්තධම්මානං අබ්භුස්සහනවසෙන පවත්තමානස්ස වීරියස්ස සාතිසයං තදාතාපනන්ති වීරියමෙව තථා වුච්චති, න අඤ්ඤෙ ධම්මා. **ආතාපීති** වායාමීකාරො පසංසාය, අතිසයස්ස වා දීපකොති ආතාපීගහණෙන සම්මප්පධානසමඞ්ගිතං දස්සෙති. සම්මා, සමන්තතො, සාමඤ්ච පජානන්තො **සම්පජානො,** අසම්මිස්සතො වවත්ථානෙ අඤ්ඤධම්මානුපස්සිතාභාවෙන සම්මා අවිපරීතං, සබ්බාකාරපජානනෙන සමන්තතො, උපරූපරි විසෙසාවහභාවෙන පවත්තියා සයං පජානන්තොති අත්ථො. යදි පඤ්ඤාය අනුපස්සති, කථං සතිපට්ඨානතාති ආහ **"න හී"**තිආදි. **සබ්බත්ථිකන්ති** සබ්බත්ථ භවං සබ්බත්ථ ලීනෙ උද්ධතෙ ච චිත්තෙ ඉච්ඡිතබ්බත්තා, සබ්බෙ වා ලීනෙ උද්ධතෙ ච භාවෙතබ්බා බොජ්ඣඞ්ගා අත්ථිකා එතායාති **සබ්බත්ථිකා.** සතියා ලද්ධූපකාරාය එව පඤ්ඤාය එත්ථ යථාවුත්තෙ **කායෙ** කම්මට්ඨානිකො භික්ඛු **කායානුපස්සී විහරති. අන්තොසඞ්ඛෙපො** අන්තො ඔලීයනො, කොසජ්ජන්ති අත්ථො. **උපායපරිග්ගහෙති** එත්ථ සීලවිසොධනාදි ගණනාදි උග්ගහකොසල්ලාදි ච **උපායො,** තබ්බිපරියායතො **අනුපායො** වෙදිතබ්බො. යස්මා ච උපට්ඨිතස්සති යථාවුත්තඋපායං න පරිච්චජති, අනුපායඤ්ච න උපාදියති, තස්මා වුත්තං **"මුට්ඨස්සති...පෙ.... අසමත්ථො හොතී"**ති. **තෙනාති** උපායානුපායානං පරිග්ගහපරිවජ්ජනෙසු අපරිච්චාගාපරිග්ගහෙසු ච අසමත්ථභාවෙන **අස්ස** යොගිනො.

යස්මා සතියෙවෙත්ථ සතිපට්ඨානං වුත්තා, තස්මාස්ස සම්පයුත්තා ධම්මා වීරියාදයො අඞ්ගන්ති ආහ **"සම්පයොගඞ්ගඤ්චස්ස දස්සෙත්වා"**ති. අඞ්ග-සද්දො චෙත්ථ කාරණපරියායො දට්ඨබ්බො, සතිග්ගහණෙනෙව චෙත්ථ සමාධිස්සති ගහණං දට්ඨබ්බං තස්සා සමාධික්ඛන්ධෙ සඞ්ගහිතත්තා. යස්මා වා සතිසීසෙනායං දෙසනා. න හි කෙවලාය සතියා කිලෙසප්පහානං හොති, නිබ්බානාධිගමො වා, න ච කෙවලා සති පවත්තති, තස්මාස්ස ඣානදෙසනායං සවිතක්කාදිවචනස්ස විය සම්පයොගඞ්ගදස්සනතාති අඞ්ග-සද්දස්ස අවයවපරියායතා දට්ඨබ්බා. **පහානඞ්ගන්ති** ''විවිච්චෙව කාමෙහී''තිආදීසු (දී. නි. 1.226; ම. නි. 1.271, 287; සං. නි. 2.152; අ. නි. 4.123; පාරා. 11) විය පහාතබ්බඞ්ගං දස්සෙතුං. යස්මා එත්ථ ලොකියමග්ගො අධිප්පෙතො, න ලොකුත්තරමග්ගො, තස්මා පුබ්බභාගියමෙව විනයං දස්සෙන්තො **"තදඞ්ගවිනයෙන වා වික්ඛම්භනවිනයෙන වා"**ති ආහ. **තෙසං ධම්මානන්ති** වෙදනාදිධම්මානං. තෙසඤ්හි තත්ථ අනධිප්පෙතත්තා **"අත්ථුද්ධාරනයෙනෙතං වුත්ත"**න්ති වුත්තං.

අවිසෙසෙන ද්වීහිපි නීවරණප්පහානං වුත්තන්ති කත්වා පුන එකෙකෙන වුත්තං පහානවිසෙසං දස්සෙතුං **"විසෙසෙනා"**ති ආහ. අථ වා ''විනෙය්‍ය නීවරණානී''ති අවත්වා අභිජ්ඣාදොමනස්සවචනස්ස පයොජනං දස්සෙන්තො **"විසෙසෙනා"**තිආදිමාහ. කායානුපස්සනාභාවනාය හි උජුවිපච්චනීකානං අනුරොධාදීනං පහානං දස්සනං එතස්ස පයොජනන්ති. **කායසම්පත්තිමූලකස්සාති** රූප-බල-යොබ්බනාරොග්‍යාදි-සරීරසම්පදා-නිමිත්තස්ස. වුත්තවිපරියායතො **කායවිපත්තිමූලකො විරොධො** වෙදිතබ්බො. **කායභාවනායාති** කායානුපස්සනාභාවනාය. සා හි ඉධ ''කායභාවනා''ති අධිප්පෙතා. **තෙනාති** අනුරොධාදිප්පහානවචනෙන. **යොගානුභාවො හීති**ආදි වුත්තස්සෙවත්ථස්ස පාකටකරණං.

සතිසම්පජඤ්ඤෙනාති අතිසම්පජඤ්ඤග්ගහණෙන. **සබ්බත්ථිකකම්මට්ඨානන්ති** බුද්ධානුස්සති මෙත්තා මරණස්සති අසුභභාවනා ච. ඉදඤ්හි චතුක්කං යොගිනා පරිහරියමානං ''සබ්බත්ථිකකම්මට්ඨාන''න්ති වුච්චති අතිසම්පජඤ්ඤබලෙන අවිච්ඡින්නස්ස තස්ස පරිහරිතබ්බත්තා, **සතියා වා සමථො වුත්තො** තස්සා සමාධික්ඛන්ධෙන සඞ්ගහිතත්තා.

තෙනාති සද්දත්ථං අනාදියිත්වා භාවත්ථස්සෙව විභජනවසෙන පවත්තෙන විභඞ්ගපාඨෙන සහ. **අට්ඨකථානයොති** සද්දත්ථස්සපි විවරණවසෙන යථාරහං වුත්තො අත්ථසංවණ්ණනානයො. **යථා සංසන්දතීති** යථා අත්ථතො අධිප්පායතො ච අවිලොමෙන්තො අඤ්ඤදත්ථු සංසන්දති සමෙති, එවං වෙදිතබ්බො.

වෙදනාදීනං පුන වචනෙති එත්ථ නිස්සයපච්චයභාවවසෙන චිත්තධම්මානං වෙදනාසන්නිස්සිතත්තා පඤ්චවොකාරභවෙ අරූපධම්මානං රූපපටිබද්ධවුත්තිතො ච වෙදනාය කායාදිඅනුපස්සනාපසඞ්ගෙපි ආපන්නෙ තදසම්මිස්සතො වවත්ථානදස්සනත්ථං ඝනවිනිබ්භොගාදිදස්සනත්ථඤ්ච දුතියවෙදනාගහණං. තෙන න වෙදනායං කායානුපස්සී, චිත්තධම්මානුපස්සී වා, අථ ඛො වෙදනානුපස්සීයෙවාති වෙදනාසඞ්ඛාතෙ වත්ථුස්මිං වෙදනානුපස්සනාකාරස්සෙව දස්සනෙන අසම්මිස්සතො වවත්ථානං දස්සිතං හොති. තථා ''යස්මිං සමයෙ සුඛා වෙදනා, න තස්මිං සමයෙ දුක්ඛා අදුක්ඛමසුඛා වා වෙදනා. යස්මිං වා පන සමයෙ දුක්ඛා අදුක්ඛමසුඛා වා වෙදනා, න තස්මිං සමයෙ ඉතරා වෙදනා''ති වෙදනාභාවසාමඤ්ඤෙ අට්ඨත්වා තං තං වෙදනං විනිබ්භුජිත්වා දස්සනෙන ඝනවිනිබ්භොගො ධුවභාවවිවෙකො දස්සිතො හොති. තෙන තාසං ඛණමත්තාවට්ඨානදස්සනෙන අනිච්චතාය තතො එව දුක්ඛතාය අනත්තතාය ච දස්සනං විභාවිතං හොති. **ඝනවිනිබ්භොගාදීති ආදි-**සද්දෙන අයම්පි අත්ථො වෙදිතබ්බො. අයඤ්හි වෙදනායං වෙදනානුපස්සීයෙව, න අඤ්ඤධම්මානුපස්සී. කිං වුත්තං හොති – යථා නාම බාලො අමණිසභාවෙපි උදකබුබ්බුළකෙ මණිආකාරානුපස්සී හොති, න එවමයං ඨිතිරමණීයෙපි වෙදයිතෙ, පගෙව ඉතරස්මිං

මනුඤ්ඤාකාරානුපස්සී, අථ ඛො ඛණභඞ්ගුරතාය අවසවත්තිතාය කිලෙසාසුචිපග්ඝරණතාය ච අනිච්චඅනත්තඅසුභාකාරානුපස්සී, විපරිණාමදුක්ඛතාය සඞ්ඛාරදුක්ඛතාය ච විසෙසතො දුක්ඛානුපස්සීයෙවාති වුත්තං හොති. එවං චිත්තධම්මෙසුපි යථාරහං පුන වචනෙ පයොජනං වත්තබ්බං. **''කෙවලං පනිධා''**තිආදිනා ඉධ 'එත්තකං වෙදිතබ්බ''න්ති වෙදිතබ්බපරිච්ඡෙදං දස්සෙති. **එස නයොති** ඉමිනා යථා චිත්තං ධම්මා ච අනුපස්සිතබ්බා, තථා තානි අනුපස්සන්තො ''චිත්තෙ චිත්තානුපස්සී, ධම්මෙසු ධම්මානුපස්සී''ති වෙදිතබ්බොති ඉමමත්ථං අතිදිසති.

යො සුඛං දුක්ඛතො අද්දාති යො භික්ඛු සුඛවෙදනං විපරිණාමදුක්ඛතාය ''දුක්ඛ''න්ති පඤ්ඤාචක්ඛුනා අද්දක්ඛි. **දුක්ඛමද්දක්ඛි සල්ලතොති** දුක්ඛවෙදනං පීළාජනනතො අන්තොතුදනතො දුන්නීහරණතො ච සල්ලන්ති අද්දක්ඛි පස්සි. **අදුක්ඛමසුඛ**න්ති උපෙක්ඛාවෙදනං. **සන්තන්ති** සුඛදුක්ඛානි විය අනොළාරිකතාය පච්චයවසෙන වූපසන්තසභාවතාය ච සන්තං. **අනිච්චතොති** හුත්වා අභාවතො උදයබ්බයවන්තතො තාවකාලිකතොනිච්චපටික්ඛෙපතො ච ''අනිච්ච''න්ති යො අද්දක්ඛි. **ස වෙ සම්මද්දසො භික්ඛු** එකංසෙන පරිබ්‍යත්තං වා වෙදනාය සම්මා පස්සනකොති අත්ථො.

දුක්ඛාතිපීති සඞ්ඛාරදුක්ඛතාය දුක්ඛා ඉතිපි. **සබ්බං තං දුක්ඛස්මි**න්ති සබ්බං තං වෙදයිතං දුක්ඛස්මිං අන්තොගධං පරියාපන්නං වදාමි සඞ්ඛාරදුක්ඛතානතිවත්තනතො. **සුඛදුක්ඛතොපි චාති** සුඛාදීනං ඨිතිවිපරිණාමඤ්ඤාණසුඛතාය විපරිණාමඨිතිඅඤ්ඤාණදුක්ඛතාය ච වුත්තත්තා තිස්සොපි සුඛතො, තිස්සොපි ච දුක්ඛතො අනුපස්සිතබ්බාති අත්ථො. රූපාදි-**ආරම්මණ**ඡන්දාදි-**අධිපති**-ඤාණාදි-**සහජාත**- කාමාවචරාදි-**භූමි**නානත්තභෙදානං කුසලාකුසල-තංවිපාකකිරියා-නානත්තාදිභෙදානඤ්ච, ආදි-සද්දෙන සඞ්ඛාරිකාසඞ්ඛාරිකස-වත්ථුකාවත්ථුකාදි-නානත්තභෙදානඤ්ච වසෙනාති යොජෙතබ්බං. **සුඤ්ඤතධම්මස්සාති** ''ධම්මා හොන්ති''තිආදිනා (ධ. ස. 121) සුඤ්ඤතවාරෙ ආගතසුඤ්ඤතසභාවස්ස වසෙන. **''කාමඤ්චෙත්ථ''**තිආදිනා පුබ්බෙ පහීනත්තා පුන පහානං න වත්තබ්බන්ති චොදනං දස්සෙති, මග්ගචිත්තක්ඛණෙ වා එකත්ථ පහීනං සබ්බත්ථ පහීනමෙව හොතීති විසුං විසුං න වත්තබ්බන්ති. තත්ථ පුරිමාය චොදනාය නානාපුග්ගලපරිහාරො, පච්ඡිමාය නානාචිත්තක්ඛණිකපරිහාරො. ලොකියභාවනාය හි කායෙ පහීනං න වෙදනාදීසු පහීනං හොති යදිපි න පවත්තෙය්‍ය, න පටිපක්ඛභාවනාය තත්ථ සා අභිජ්ඣාදොමනස්සස්ස අප්පවත්ති හොතීති පුන තප්පහානං වත්තබ්බමෙවාති. **එකත්ථ පහීනං සෙසෙසුපි පහීනං හොතීති** මග්ගසතිපට්ඨානභාවනං, ලොකියභාවනාය වා සබ්බත්ථ අප්පවත්තිමත්තං සන්ධාය වුත්තං. ''පඤ්චපි ඛන්ධා ලොකො''ති හි විභඞ්ගෙ (විභ. 362, 364, 366, 373) චතූසුපි ඨානෙසු වුත්තන්ති.

උද්දෙසවාරවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

කායානුපස්සනාවණ්ණනා

ආනාපානපබ්බවණ්ණනා

107. බාහිරකෙසුපි ඉතො එකදෙසස්ස සම්භවතො සබ්බප්පකාරග්ගහණං කතං **''සබ්බප්පකාරකායානුපස්සනානිබ්බත්තකස්සා''**ති. තෙන යෙ ඉමෙ ආනාපානපබ්බාදිවසෙන ආගතා චුද්දසප්පකාරා, තදන්තොගධා ච අජ්ඣත්තාදිඅනුපස්සනා පකාරා, තථා **කායගතාසතිසුත්තෙ** (ම. නි. 3.154) වුත්තා කෙසාදිවණ්ණසණ්ඨානකසිණාරම්මණචතුක්කජ්ඣානප්පකාරා, ලොකියාදිප්පකාරා ච, තෙ සබ්බෙපි අනවසෙසතො සඞ්ගණ්හාති. ඉමෙ ච පකාරා ඉමස්මිංයෙව සාසනෙ, න ඉතො බහිද්ධාති වුත්තං **''සබ්බප්පකාර...පෙ.... පටිසෙධනො චා''**ති. තත්ථ **තථාභාවපටිසෙධනොති** සබ්බප්පකාරකායානුපස්සනානිබ්බත්තකස්ස පුග්ගලස්ස අඤ්ඤසාසනස්ස නිස්සයභාවපටිසෙධනො. එතෙන ''ඉධ, භික්ඛවෙ''ති එත්ථ ඉධ-සද්දො අන්තොගධඑවසද්දත්ථොති දස්සෙති . සන්ති හි එකපදානිපි සාවධාරණානි යථා ''වායුභක්ඛො''ති (දී. නි. ටී. 2.374). තෙනාහ **''ඉධෙව සමණො''**තිආදි. පරිපුණ්ණසමණකරණධම්මො හි සො, යො සබ්බප්පකාරකායානුපස්සනානිබ්බත්තකො. **පරප්පවාදාති** පරෙසං අඤ්ඤතිත්ථියානං නානප්පකාරා වාදා තිත්ථායතනානි.

අරඤ්ඤාදිකස්සෙව භාවනානුරූපසෙනාසනතං දස්සෙතුං **''ඉමස්ස හී''**තිආදි වුත්තං. දුද්දමො දමථං අනුපගතො ගොණො **කූටගොණො**. දොහනකාලෙ යථා ථනෙහි අනවසෙසතො ඛීරං න පග්ඝරති, එවං දොහපටිබන්ධිනී **කූටධෙනු**. රූපසද්දාදිකෙ පටිච්ච උප්පජ්ජනකඅස්සාදො **රූපාරම්මණාදිරසො. පුබ්බෙ ආචිණ්ණාරම්මණන්ති** පබ්බජ්ජාතො පුබ්බෙ, අනාදිමති වා සංසාරෙ පරිචිතාරම්මණං.

නිබන්ධෙය්‍යාති බන්ධෙය්‍ය. **සතියාති** සම්මදෙව කම්මට්ඨානස්ස සල්ලක්ඛණවසෙන පවත්තාය සතියා. **ආරම්මණෙති** කම්මට්ඨානාරම්මණෙ. දළ්හන්ති ථිරං, යථා සතොකාරිස්ස උපචාරප්පනාභෙදො සමාධි ඉජ්ඣති, තථා ථාමගතං කත්වාති අත්ථො.

විසෙසාධිගමදිට්ඨධම්මසුඛවිහාරපදට්ඨානන්ති සබ්බෙසං බුද්ධානං, එකච්චානං පච්චෙකබුද්ධානං, බුද්ධසාවකානඤ්ච විසෙසාධිගමස්ස, අඤ්ඤෙන කම්මට්ඨානෙන අධිගතවිසෙසානං දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරස්ස ච පදට්ඨානභූතං. **වත්ථුවිජ්ජාචරියො විය භගවා** යොගීනං අනුරූපනිවාසට්ඨානුපදිසනතො. **භික්ඛු දීපිසදිසො** අරඤ්ඤෙ

එකාකී විහරිත්වා පටිපක්ඛනිම්මථනෙන ඉච්ඡිතත්ථසාධනතො. **ඵලමුත්තමන්ති** සාමඤ්ඤඵලං සන්ධායාහ. **පරක්කමජවයොග්ගභූමින්ති** භාවනුස්සාහජවස්ස යොග්ගකරණභූමිභූතං.

අස්සාසපස්සාසානං වසෙන සික්ඛතොති අස්සාසපස්සාසානං දීඝරස්සතාපජානන-සබ්බකායපටිසංවෙදන-ඔළාරිකොළාරිකපටිප්පස්සම්භනවසෙන භාවනානුයොගං සික්ඛතො, තථාභූතො වා හුත්වා තිස්සො සික්ඛා පවත්තයතො. **අස්සාසපස්සාසනිමිත්තෙති** අස්සාසපස්සාසසන්නිස්සයෙන උපට්ඨිතපටිභාගනිමිත්තෙ. **අස්සාසපස්සාසෙ පරිග්ගණ්හාති** රූපමුඛෙන විපස්සනං අභිනිවිසන්තො, යො ''අස්සාසපස්සාසකම්මිකො''ති වුත්තො. **ඣානඞ්ගානි පරිග්ගණ්හාති** අරූපමුඛෙන විපස්සනං අභිනිවිසන්තො. **වත්ථු නාම කරජකායො** චිත්තචෙතසිකානං පවත්තිට්ඨානභාවතො. **අඤ්ඤො සත්තො වා පුග්ගලො වා නත්ථීති** විසුද්ධදිට්ඨි ''තයිදං ධම්මමත්තං න අහෙතුකං, නාපි ඉස්සරාදිවිසමහෙතුකං, අථ ඛො අවිජ්ජාදීහි එව සහෙතුක''න්ති අද්ධත්තයෙපි කඞ්ඛාවිතරණෙන **විතිණ්ණකඞ්ඛො** ''යං කිඤ්චි රූප''න්තිආදිනා (ම. නි. 1.361; ම. නි. 2.113; ම. නි. 3.86; අ. නි. 4.181; පටි. ම. 1.48) කලාපසම්මසනවසෙන **තිලක්ඛණං ආරොපෙත්වා** උදයබ්බයානුපස්සනාදිවසෙන **විපස්සනං වඩ්ඪෙන්තො අනුක්කමෙන** මග්ගපටිපාටියා.

පරස්ස වා අස්සාසපස්සාසකායෙති ඉදං සම්මසනවාරවසෙනායං පාළි පවත්තාති කත්වා වුත්තං, සමථවසෙන පන පරස්ස අස්සාසපස්සාසකායෙ අප්පනානිමිත්තුප්පත්ති එව නත්ථීති. **ඉදං උභයං න ලබ්භතීති** ''අජ්ඣත්තං, බහිද්ධා''ති ච වුත්තං ඉදං ධම්මද්වයඝටිතං එකතො ආරම්මණභාවෙන න ලබ්භති.

සමුදෙති එතස්මාති සමුදයො, සො එව කාරණට්ඨෙන ධම්මොති සමුදයධම්මො, අස්සාසපස්සාසානං පවත්තිහෙතුකරජකායාදි. තස්ස අනුපස්සනසීලො **සමුදයධම්මානුපස්සී**. තං පන සමුදයධම්මං උපමාමුඛෙන දස්සෙන්තො **''යථා නාමා''**තිආදිමාහ. තත්ථ **භස්තන්ති** රුත්තිං. **ගග්ගරනාළින්ති** උක්කාපනාළිං. **තෙති** කරජකායාදිකෙ. යථා අස්සාසපස්සාසකායො කරජකායාදිසම්බන්ධී ඵලභාවෙන, එවං තෙපි අස්සාසපස්සාසකායසම්බන්ධිනො හෙතුභාවෙනාති ''සමුදයධම්මා කායස්මි''න්ති වත්තබ්බතං ලභන්තීති වුත්තං **''සමුදය...පෙ.... වුච්චතී''**ති. පකතිවාචී වා **ධම්ම**-සද්දො ''ජාතිධම්මාන''න්තිආදීසු (ම. නි. 1.131; ම. නි. 3.373; පටි. ම. 1.33) වියාති කායස්ස පච්චයසමවායෙ උප්පජ්ජනපකතිකානුපස්සී **''සමුදයධම්මානුපස්සී''**ති වුත්තො. තෙනාහ – ''කරජකායඤ්චා''තිආදි. එවඤ්ච කත්වා **කායස්මින්ති** භුම්මවචනඤ්ච සමත්ථිතං හොති. **වයධම්මානුපස්සීති** එත්ථ අහෙතුකත්තෙපි විනාසස්ස යෙසං හෙතුධම්මානං අභාවෙ යං න හොති, තදභාවො තස්ස අභාවස්ස හොතු විය වොහරීයතීති උපචාරතො කරජකායාදිඅභාවො අස්සාසපස්සාසකායස්ස වයකාරණං වුත්තො. තෙනාහ **''යථා භස්තාය''**තිආදි. අයං තාවෙත්ථ පඨමවිකප්පවසෙන අත්ථවිභාවනා. දුතියවිකප්පවසෙන පන උපචාරෙන විනායෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. අජ්ඣත්තබහිද්ධානුපස්සනා විය භින්නවත්ථුවිසයතාය සමුදයවයධම්මානුපස්සනාපි එකකාලෙ න ලබ්භතීති ආහ **''කාලෙන සමුදයං කාලෙන වයං අනුපස්සන්තො''**ති.

අත්ථි කායොති එව-සද්දො ලුත්තනිද්දිට්ඨොති **''කායොව අත්ථී''**ති වත්වා අවධාරණෙන නිවත්තිතං දස්සෙන්තො **''න සත්තො''**තිආදිමාහ. තස්සත්ථො – යො රූපාදීසු සත්තවිසත්තතාය පරෙසඤ්ච සජ්ජාපනට්ඨෙන, සත්වගුණයොගතො වා **''සත්තො''**ති පරෙහි පරිකප්පිතො. තස්ස සත්තනිකායස්ස පූරණතො ච චවනුපපජ්ජනධම්මතාය ගලනතො ච **''පුග්ගලො''**ති. ථීයති සංහඤ්ඤති එත්ථ ගබ්භොති **''ඉත්ථී''**ති. පුරි පුරෙ භාගෙ සෙති පවත්තතීති **''පුරිසො''**ති. ආහිතො අහංමානො එත්ථාති **''අත්තා''**ති, අත්තනො සන්තකභාවෙන **''අත්තනිය''**න්ති. පරො න හොතීති කත්වා **''අහ''**න්ති, මම සන්තකන්ති කත්වා **''මම''**න්ති. වුත්තප්පකාරවිනිමුත්තො අඤ්ඤොති කත්වා **''කොචී''**ති, තස්ස සන්තකභාවෙන **''කස්සචී''**ති පරිකප්පෙතබ්බො කොචි නත්ථි, කෙවලං කායො එව අත්ථීති අත්තත්තනියසුඤ්ඤතමෙව කායස්ස විභාවෙති. **එවන්ති** ''කායොව අත්ථී''තිආදිනා වුත්තප්පකාරෙන. **ඤාණපමාණත්ථායාති** කායානුපස්සනාඤාණපරං පමාණං පාපනත්ථාය. **සතිපමාණත්ථායාති** කායපරිග්ගාහිකසතිපවත්තං සතිපරං පමාණං පාපනත්ථාය. ඉමස්ස හි වුත්තනයෙන ''අත්ථි කායො''ති අපරාපරුප්පත්තිවසෙන පච්චුපට්ඨිතා සති භියොසොමත්තාය තත්ථ ඤාණස්ස සතියා ච පරිබ්‍රූහනාය හොති. තෙනාහ **''සතිසම්පජඤ්ඤානං වඩ්ඪත්ථායා''**ති.

ඉමිස්සා භාවනාය තණ්හාදිට්ඨිගාහානං උජුපටිපක්ඛත්තා වුත්තං **''තණ්හා...පෙ.... විහරතී''**ති. තථාභූතො ච ලොකෙ කිඤ්චි ''අහ''න්ති වා ''මම''න්ති වා ගහෙතබ්බං න පස්සති, කුතො ගණ්හෙය්‍යා. තෙනාහ **''න ච කිඤ්චී''**තිආදි. **එවම්පීති** එත්ථ පි-සද්දො හෙට්ඨා නිද්දිට්ඨස්ස තාදිසස්ස අත්ථස්ස අභාවතො අවුත්තසමුච්චයත්ථොති දස්සෙන්තො **''උපරි අත්ථං උපාදායා''**ති ආහ. **''එව''**න්ති පන නිද්දිට්ඨාකාරස්ස පච්චාමසනං නිගමනවසෙන කතන්ති ආහ **''ඉමිනා පන...පෙ.... දස්සෙතී''**ති. පුබ්බභාගසතිපට්ඨානස්ස ඉධාධිප්පෙතත්තා වුත්තං **''සති දුක්ඛසච්ච''**න්ති. සා පන සති යස්මිං අත්තභාවෙ, තස්ස සමුට්ඨාපිකා තණ්හා තස්සාපි සමුට්ඨාපිකා එව නාම හොති තදභාවෙ අභාවතොති ආහ **''තස්සා සමුට්ඨාපිකා පුරිමතණ්හා''**ති. **අප්පවත්තීති** අප්පවත්තිනිමිත්තං, න පවත්තති එත්ථාති වා **අප්පවත්ති. චතුසච්චවසෙනාති** චතුසච්චකම්මට්ඨානවසෙන. **උස්සක්කිත්වාති** විසුද්ධිපරම්පරාය ආරුහිත්වා, භාවනං උපරි නෙත්වාති අත්ථො. **නිය්‍යානමුඛන්ති** වට්ටදුක්ඛතො නිස්සරණූපායො.

ආනාපානපබ්බවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉරියාපථපබ්බවණ්ණනා

108. ඉරියාපථවසෙනාති ඉරියනං ඉරියා, කිරියා, ඉධ පන කායිකපයොගො වෙදිතබ්බො. ඉරියානං පථො පවත්තිමග්ගොති ඉරියාපථො, ගමනාදිසරීරාවත්ථා. ගච්ඡන්තො වා හි සත්තො කායෙන කත්තබ්බකිරියං කරෙය්‍ය ඨිතො වා නිසින්නො වා නිපන්නො වාති. තෙසං වසෙන, ඉරියාපථවිභාගෙනාති අත්ථො. **පුන චපරන්ති** පුන ච අපරං, යථාවුත්තආනාපානකම්මට්ඨානතො හියොපි අඤ්ඤං කායානුපස්සනාකම්මට්ඨානං කථෙමි, සුණාථාති වා අධිප්පායො. **ගච්ඡන්තො වාති**ආදි ගමනාදිමත්තජානනස්ස ගමනාදිගතවිසෙසජානනස්ස ච සාධාරණවචනං. තත්ථ ගමනාදිමත්තජානනං ඉධ නාධිප්පෙතං, ගමනාදිගතවිසෙසජානනං පන අධිප්පෙතන්ති තං විභජිත්වා දස්සෙතුං **"තත්ථ කාම"**න්තිආදි වුත්තං. **සත්තූපලද්ධින්ති** සත්තො අත්ථීති උපලද්ධිං සත්තග්ගාහං **න ජහති** න පරිච්චජති "අහං ගච්ඡාමි, මම ගමන"න්ති ගාහසබ්භාවතො. තතො එව **අත්තසඤ්ඤං** "අත්ථි අත්තා කාරකො වෙදකො"ති එවං පවත්තං විපරීතසඤ්ඤං න **උග්ඝාටෙති** නාපනෙති අපටිපක්ඛභාවතො, අනනුබ්‍රූහනතො වා. එවං භූතස්ස චස්ස කුතො කම්මට්ඨානාදිභාවොති ආහ **"කම්මට්ඨානං වා සතිපට්ඨානභාවනා වා න හොතී"**ති. **ඉමස්ස පනාති**ආදිසුක්කපක්ඛස්ස වුත්තවිපරියායෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. තමෙව හි අත්ථං විවරිතුං **"ඉදං හී"**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **කො ගච්ඡතීති** ගමනකිරියාය කත්තුපුච්ඡා, සා කත්තුභාවවිසිට්ඨඅත්තපටික්ඛෙපත්ථා ධම්මමත්තස්සෙව ගමනසිද්ධිදස්සනතො. **කස්ස ගමනන්ති** අකත්තුතාවිසිට්ඨඅත්තග්ගාහපටික්ඛෙපත්ථා. **කිංකාරණාති** පන පටික්ඛිත්තකත්තුකාය ගමනකිරියාය අවිපරීතකාරණපුච්ඡා "ගමනන්ති අත්තා මනසා සංයුජ්ජති, මනො ඉන්ද්‍රියෙහි, ඉන්ද්‍රියානි අත්තෙහී"ති එවමාදිගමනකාරණපටික්ඛෙපනතො. තෙනාහ **"තත්ථා"**තිආදි.

න කොචි සත්තො වා පුග්ගලො වා ගච්ඡති ධම්මමත්තස්සෙව ගමනසිද්ධිතො තබ්බිනිමුත්තස්ස ච කස්සචි අභාවතො. ඉදානි ධම්මමත්තස්සෙව ගමනසිද්ධිං දස්සෙතුං **"චිත්තකිරියවායොධාතුවිප්ඵාරෙනා"**තිආදි වුත්තං. තත්ථ චිත්තකිරියා ච සා වායොධාතුයා විප්ඵාරො විප්ඵන්දනඤ්චාති **චිත්තකිරියවායොධාතුවිප්ඵාරො,** තෙන. එත්ථ ච චිත්තකිරියග්ගහණෙන අනින්ද්‍රියබද්ධවායොධාතුවිප්ඵාරං නිවත්තෙති, වායොධාතුවිප්ඵාරග්ගහණෙන චෙතනාවචීවිඤ්ඤත්තිභෙදං චිත්තකිරියං නිවත්තෙති, උභයෙන පන කායවිඤ්ඤත්තිං විභාවෙති. **"ගච්ඡතී"**ති වත්වා යථා පවත්තමානෙ කායෙ "ගච්ඡතී"ති වොහාරො හොති, තං දස්සෙතුං **"තස්මා"**තිආදි වුත්තං. **තන්ති** ගන්තුකාමතාවසෙන පවත්තචිත්තං. **වායං ජනෙතීති** වායොධාතුඅධිකං රූපකලාපං ජනෙති, අධිකතා චෙත්ථ සාමත්ථියතො, න පමාණතො. ගමනචිත්තසමුට්ඨිතං සහජාතරූපකායස්ස ථම්භනසන්ධාරණචලනානං පච්චයභූතෙන ආකාරවිසෙසෙන පවත්තමානං වායොධාතුං සන්ධායාහ **"වායො විඤ්ඤත්තිං ජනෙතී"**ති. අධිප්පායසහභාවී හි විකාරො විඤ්ඤත්ති, යථාවුත්තඅධිකභාවෙනෙව ච වායොගහණං, න වායොධාතුයා එව ජනකභාවතො, අඤ්ඤථා විඤ්ඤත්තියා උපාදායරූපභාවො දුරුපපාදො සියා. **පුරතො අභිනීහාරො** පුරතොභාගෙන කායස්ස පවත්තනං, යො "අභික්කමො"ති වුච්චති.

"එසෙව නයො"ති අතිදෙසවසෙන සඞ්ඛෙපතො වත්වා තමෙවත්ථං විවරිතුං **"තත්‍රාපි හී"**තිආදි වුත්තං. **කොටිතො පට්ඨායාති** හෙට්ඨිමකොටිතො පට්ඨාය. **උස්සිතභාවොති** උබ්බිද්ධභාවො.

එවං පජානතොති එවං චිත්තකිරියවායොධාතුවිප්ඵාරෙනෙව ගමනාදිභාවො හොතීති පජානතො තස්ස එවං පජානනාය නිච්ඡයගමනත්ථං **"එවං හොතී"**ති විචාරණා **වුච්චති** ලොකෙ යථාභූතං අජානන්තෙහි මිච්ඡාභිනිවෙසවසෙන, ලොකවොහාරවසෙන වා. **අත්ථි පනාති** අත්තනො එව වීමංසනවසෙන පුච්ඡාවචනං. **නත්ථීති** නිච්ඡයවසෙන සත්තස්ස පටික්ඛෙපවචනං. **යථා පනාති**ආදි තස්සෙවත්ථස්ස උපමාය විභාවනං.

නාවා මාලුතවෙගෙනාති යථා අචෙතනා නාවා වාතවෙගෙන දෙසන්තරං **යාති, යථා** ච අචෙතනො **තෙජනං** කණ්ඩො **ජියාවෙගෙන** දෙසන්තරං **යාති,** තථා අචෙතනො **කායො වාතාහතො** යථාවුත්තවායුනා නීතො දෙසන්තරං **යාතීති** එවං උපමාසංසන්දනං වෙදිතබ්බං. සචෙ පන කොචි වදෙය්‍ය "යථා නාවාය තෙජනස්ස ච පෙල්ලකස්ස පුරිසස්ස වසෙන දෙසන්තරගමනං, එවං කායස්සාපී"ති, හොතු, එවං ඉච්ඡිතොවායමත්ථො. යථා හි නාවා තෙජනානං සංහතලක්ඛණස්සෙව පුරිසස්ස වසෙන ගමනං, න අසංහතලක්ඛණස්ස, එවං කායස්සාපීති කා නො හානි, හියොපි ධම්මමත්තතාව පතිට්ඨං ලභති, න පුරිසවාදො. තෙනාහ **"යන්තං සුත්තවසෙනා"**තිආදි.

තත්ථ **පයුත්තන්ති** හෙට්ඨා වුත්තනයෙන ගමනාදිකිරියාවසෙන පයොජිතං. **ඨාතීති** තිට්ඨති. **එත්ථාති** ඉමස්මිං ලොකෙ. **විනා හෙතුපච්චයෙති** ගන්තුකාමතාචිත්ත-තංසමුට්ඨාන-වායොධාතු-ආදිහෙතුපච්චයෙහි විනා. **තිට්ඨෙති** තිට්ඨෙය්‍ය. **වජෙති** වජෙය්‍ය ගච්ඡෙය්‍ය කො නාමාති සම්බන්ධො. පටික්ඛෙපත්ථො චෙත්ථ **කිං**-සද්දොති හෙතුපච්චයවිරහෙන ඨානගමනපටික්ඛෙපමුඛෙන සබ්බායපි ධම්මප්පවත්තියා පච්චයාධීනවුත්තිතාවිභාවනෙන අත්තසුඤ්ඤතා විය අනිච්චදුක්ඛතාපි විභාවිතාති දට්ඨබ්බා.

පණිහිතොති යථා යථා පච්චයෙහි පකාරතො නිහිතො ඨපිතො. **සබ්බසඞ්ගාහිකවචනන්ති** සබ්බෙසං චතුන්නම්පි ඉරියාපථානං සඞ්ගණ්හනවචනං, පුබ්බෙ විසුං විසුං ඉරියාපථානං වුත්තත්තා ඉදං තෙසං එකජ්ඣං ගහෙත්වා වචනන්ති අත්ථො. පුරිමනයො වා ඉරියාපථප්පධානො වුත්තොති තත්ථ කායො අප්පධානො අනුනිප්ඵාදීති ඉධ කායං පධානං අප්පධානඤ්ච ඉරියාපථං අනුනිප්ඵාදං කත්වා දස්සෙතුං දුතියනයො වුත්තොති එවම්පෙත්ථ ද්වින්නං නයානං විසෙසො වෙදිතබ්බො. **ඨිතොති** පවත්තො.

ඉරියාපථපරිග්ගණ්හනම්පි ඉරියාපථවතො කායස්සෙව පරිග්ගණ්හනං තස්ස අවත්ථාවිසෙසභාවතොති වුත්තං **‘‘ඉරියාපථපරිග්ගහණෙන කායෙ කායානුපස්සී විහරතී’’**ති. තෙනෙවෙත්ථ රූපක්ඛන්ධවසෙනෙව සමුදයාදයො උද්ධටා. එස නයො සෙසවාරෙසුපි. **ආදිනාති** එත්ථ **ආදි-**සද්දෙන යථා ‘‘තණ්හාසමුදයා කම්මසමුදයා ආහාරසමුදයා’’ති නිබ්බත්තිලක්ඛණං පස්සන්තොපි රූපක්ඛන්ධස්ස උදයං පස්සතීති ඉමෙ චත්තාරො ආකාරා සඞ්ගය්හන්ති, එවං ‘‘අවිජ්ජානිරොධා රූපනිරොධා’’තිආදයොපි පඤ්ච ආකාරා සඞ්ගහිතාති දට්ඨබ්බො. සෙසං වුත්තනයමෙව.

ඉරියාපථපබ්බවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චතුසම්පජඤ්ඤපබ්බවණ්ණනා

109. **චතුසම්පජඤ්ඤවසෙනාති** (දී. නි. ටී. 1.284; සං. නි. 5.368; දී. නි. අභි. ටී. 2.214) සමන්තතො පකාරෙහි, පකට්ඨං වා සවිසෙසං ජානාතීති සම්පජානො, සම්පජානස්ස භාවො **සම්පජඤ්ඤං,** තථාපවත්තං ඤාණං. චත්තාරි සම්පජඤ්ඤානි සමාහටානි **චතුසම්පජඤ්ඤං,** තස්ස වසෙන. අභික්කමනං **අභික්කන්තන්ති** ආහ **‘‘අභික්කන්තං වුච්චති ගමන’’**න්ති. තථා පටික්කමනං **පටික්කන්තන්ති** ආහ **‘‘පටික්කන්තං වුච්චති නිවත්තන’’**න්ති. **නිවත්තනන්ති** ච නිවත්තිමත්තං, නිවත්තිත්වා පන ගමනං ගමනමෙව. **අභිහරන්තොති** ගමනවසෙන කායං උපනෙන්තො.

සම්මා පජානනං සම්පජානං, තෙන අත්තනා කාතබ්බස්ස කරණසීලො **සම්පජානකාරීති** ආහ **‘‘සම්පජඤ්ඤෙන සබ්බකිච්චකාරී’’**ති. සම්පජානසද්දස්ස සම්පජඤ්ඤපරියායතා පුබ්බෙ වුත්තායෙව. **සම්පජඤ්ඤං කරොතෙවාති** අභික්කන්තාදීසු අසම්මොහං උප්පාදෙති එව. සම්පජානස්ස වා කාරො එතස්ස අත්ථීති **සම්පජානකාරී**. ධම්මතො වඩ්ඪිසඞ්ඛාතෙන සහ අත්ථෙන පවත්තතීති සාත්ථකං, අභික්කන්තාදි. සාත්ථකස්ස සම්පජානනං **සාත්ථකසම්පජඤ්ඤං**. සප්පායස්ස අත්තනො උපකාරාවහස්ස හිතස්ස සම්පජානනං **සප්පායසම්පජඤ්ඤං** අභික්කමාදීසු භික්ඛාචාරගොචරෙ, අඤ්ඤත්ථාපි ච පවත්තෙසු අවිජහිතෙ කම්මට්ඨානසඞ්ඛාතෙ ගොචරෙ සම්පජඤ්ඤං **ගොචරසම්පජඤ්ඤං**. අභික්කමාදීසු අසම්මුය්හනමෙව සම්පජඤ්ඤං **අසම්මොහසම්පජඤ්ඤං**. **පරිග්ගණ්හිත්වාති** පටිසඞ්ඛාය.

තස්මින්ති සාත්ථකසම්පජඤ්ඤවසෙන පරිග්ගහිතඅත්ථෙ. අත්ථො නාම ධම්මතො වඩ්ඪීති යං සාත්ථකන්ති අධිප්පෙතං ගමනං, තං සප්පායමෙවාති සියා කස්සචි ආසඞ්කාති තන්නිවත්තනත්ථං **‘‘චෙතියදස්සනං තාවා’’**තිආදි ආරද්ධං. **චිත්තකම්මරූපකානි වියාති** චිත්තකම්මකතපටිමායො විය, යන්තපයොගෙන වා විචිත්තකම්මපටිමායො විය. **අසමපෙක්ඛනං** ගෙහසිතඅඤ්ඤාණුපෙක්ඛාවසෙන ආරම්මණස්ස අයොනිසො ගහණං. යං සන්ධාය වුත්තං ‘‘චක්ඛුනා රූපං දිස්වා උප්පජ්ජති උපෙක්ඛා බාලස්ස මූළ්හස්ස පුථුජ්ජනස්සා’’තිආදි (ම. නි. 3.308). හත්ථිආදිසම්මද්දෙන **ජීවිතන්තරායො,** විසභාගරූපදස්සනාදිනා **බ්‍රහ්මචරියන්තරායො.**

පබ්බජිතදිවසතො පට්ඨාය භික්ඛූනං අනුවත්තනකථා ආචිණ්ණා, අනනුවත්තනකථා පන තස්සා දුතියා නාම හොතීති ආහ **‘‘ද්වෙ කථා නාම න කථිතපුබ්බා’’**ති.

එවන්ති ‘‘සචෙ පනා’’තිආදිකං සබ්බම්පි වුත්තාකාරං පච්චාමසති, න ‘‘පුරිසස්ස මාතුගාමාසුභ’’න්තිආදිකං වුච්චමානං. යොගකම්මස්ස පවත්තිට්ඨානතාය භාවනාය ආරම්මණං කම්මට්ඨානන්ති වුච්චතීති ආහ **‘‘කම්මට්ඨානසඞ්ඛාතං ගොචර’’**න්ති. **උග්ගහෙත්වාති** යථා උග්ගහනිමිත්තං උප්පජ්ජති, එවං උග්ගහකොසල්ලස්ස සම්පාදනවසෙන උග්ගහෙත්වා. **හරතීති** කම්මට්ඨානං පවත්තෙති, යාව පිණ්ඩපාතපටික්කමා අනුයුඤ්ජතීති අත්ථො. **න පච්චාහරතීති** ආහාරූපභොගතො යාව දිවාට්ඨානුපසඞ්කමනා කම්මට්ඨානං න පටිනෙති.

සරීරපරිකම්මන්ති මුඛධොවනාදිසරීරපටිජග්ගනං. **ද්වෙ තයො පල්ලඞ්කෙති** ද්වෙ තයො නිසජ්ජාවාරෙ, ද්වෙ තීණි උණ්හාසනානි. තෙනාහ **‘‘උසුමං ගාහාපෙන්තො’’**ති. **කම්මට්ඨානසීසෙනෙවාති** කම්මට්ඨානග්ගෙනෙව, කම්මට්ඨානං පධානං කත්වා එවාති අත්ථො. තෙන ‘‘පත්තොපි අචෙතනො’’තිආදිනා (ම. නි. අට්ඨ. 1.109) වක්ඛමානං කම්මට්ඨානං, යථාපරිහරියමානං වා අවිජහිත්වාති දස්සෙති. ‘‘පරිභොගචෙතියතො සරීරචෙතියං ගරුතර’’න්ති කත්වා **‘‘චෙතියං වන්දිත්වා’’**ති පුබ්බකාලකිරියාවසෙන වුත්තං. තථා හි **අට්ඨකථායං** (විභ. අට්ඨ. 809; ම. නි. අට්ඨ. 3.128; අ. නි. අට්ඨ. 1.1.275) ‘‘චෙතියං බාධයමානා බොධිසාඛා හරිතබ්බා’’ති වුත්තං.

ජනසඞ්ගහත්ථන්ති ‘‘මයි අකථෙන්තෙ එතෙසං කො කථෙස්සතී’’ති ධම්මානුග්ගහෙන ජනසඞ්ගහත්ථං. **තස්මාති.** යස්මා ‘‘ධම්මකථා නාම කථෙතබ්බායෙවා’’ති **අට්ඨකථාචරියා** වදන්ති, යස්මා ච ධම්මකථා කම්මට්ඨානවිනිමුත්තා නාම නත්ථි, තස්මා. **අනුමොදනං කත්වාති** එත්ථාපි ‘‘කම්මට්ඨානසීසෙනෙවා’’ති ආනෙත්වා සම්බන්ධො. **සම්පත්තපරිච්ඡෙදෙනෙවාති** ‘‘පරිචිතො අපරිචිතො’’තිආදිවිභාගං අකත්වා සම්පත්තකොටියාව. **භයෙති** පරචක්කාදිභයෙ.

කම්මජතෙජොති ගහණිං සන්ධායාහ. **කම්මට්ඨානවීථිං නාරොහති** බුදාපරිස්සමෙන කිලන්තකායත්තා සමාධානාභාවතො. **අවසෙසට්ඨානෙති** යාගුයා අග්ගහිතට්ඨානෙ. **පොඞ්ඛානුපොඞ්ඛන්ති** කම්මට්ඨානුපට්ඨානස්ස අවිච්ඡෙදදස්සනවචනමෙතං, යථා පොඞ්ඛානුපොඞ්ඛපවත්තාය සරපටිපාටියා අවිච්ඡෙදො, එවමෙතස්සාපීති.

නික්ඛිත්තධුරො භාවනානුයොගෙ. වත්තපටිපත්තියා අපූරණෙන **සබ්බවත්ථානි භින්දිත්වා.** ‘‘කාමෙ අවීතරාගො හොති, කායෙ අවීතරාගො, රූපෙ අවීතරාගො, යාවදත්ථං උදරාවදෙහකං භුඤ්ජිත්වා සෙය්‍යසුඛං පස්සසුඛං මිද්ධසුඛං අනුයුත්තො විහරති, අඤ්ඤතරං දෙවනිකායං පණිධාය බ්‍රහ්මචරියං චරතී’’ති (දී. නි. 3.320; ම. නි. 1.186) එවං වුත්ත **පඤ්චවිධචෙතොඛිලවිනිබන්ධචිත්තො. චරිත්වාති** පවත්තිත්වා.

අත්තකාමාති අත්තනො හිතසුඛං ඉච්ඡන්තා, ධම්මච්ඡන්දවන්තොති අත්ථො. ධම්මොති හි හිතං, තන්නිමිත්තකඤ්ච සුඛන්ති. අථ වා විඤ්ඤූනං නිබ්බිසෙසත්තා අත්තභාවපරියාපන්නත්තා ච අත්තා නාම ධම්මො, තං කාමෙන්ති ඉච්ඡන්තීති අත්තකාමා. **උසභං** නාම වීසති යට්ඨියො. **තාය සඤ්ඤායාති** තාය පාසාණසඤ්ඤාය, එත්තකං ඨානං ආගතාති ජානන්තාති අධිප්පායො. **සොයෙව නයොති** ‘‘අයං භික්ඛූ’’තිආදිකො යො ඨානෙ වුත්තො, සො එව නිසජ්ජායපි නයො. පච්ඡතො ආගච්ඡන්තානං ඡින්නභත්තභාවභයෙනපි යොනිසොමනසිකාරං පරිබ්‍රූහෙති.

මහාපධානං පූජෙස්සාමීති අම්හාකං අත්ථාය ලොකනාථෙන ඡ වස්සානි කතං දුක්කරචරියං එවාහං යථාසත්ති පූජෙස්සාමීති. පටිපත්තිපූජා හි සත්ථුපූජා, න ආමිසපූජා. **ඨානචඞ්කමනමෙවාති** අධිට්ඨාතබ්බඉරියාපථවසෙන වුත්තං, න භොජනාදිකාලෙසු අවස්සං කත්තබ්බනිසජ්ජාය පටික්ඛෙපවසෙන.

වීථිං ඔතරිත්වා ඉතො චිතො ච අනොලොකෙත්වා පඨමමෙව වීරියො සල්ලක්ඛෙතබ්බාති ආහ **‘‘වීථියො සල්ලක්ඛෙත්වා’’**ති. යං සන්ධාය වුච්චති ‘‘පාසාදිකෙන අභික්කන්තෙනා’’ති, තං දස්සෙතුං **‘‘තත්ථ චා’’**තිආදි වුත්තං.

පච්චෙකබොධිං සච්ඡිකරොති, යදි උපනිස්සයසම්පන්නො හොතීති සම්බන්ධො. එවං සබ්බත්ථ ඉතො පරෙසුපි. තත්ථ පච්චෙකබොධියා උපනිස්සයසම්පදා කප්පානං ද්වෙ අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානි සතසහස්සඤ්ච තජ්ජං පුඤ්ඤඤාණසම්භරණං, සාවකබොධියං අග්ගසාවකානං එකං අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යං කප්පසතසහස්සඤ්ච, මහාසාවකානං කප්පසතසහස්සමෙව, ඉතරෙසං අතීතාසු ජාතීසු විවට්ටසන්නිස්සයවසෙන නිබ්බත්තිතං නිබ්බෙධභාගියං කුසලං. **බාහියො දාරුචීරියොති** බහි විසයෙ සඤ්ජාතසංවඩ්ඪතාය බාහියො, දාරුචීරපරිහරණෙන දාරුචීරියොති ච සමඤ්ඤාතො. සො හි ආයස්මා –

> ‘‘තස්මා තිහ තෙ, බාහිය, එවං සික්ඛිතබ්බං ‘දිට්ඨෙ දිට්ඨමත්තං භවිස්සති, සුතෙ… මුතෙ… විඤ්ඤාතෙ විඤ්ඤාතමත්තං භවිස්සතී’ති. යතො ඛො තෙ, බාහිය, දිට්ඨෙ දිට්ඨමත්තං භවිස්සති, සුතෙ… මුතෙ… විඤ්ඤාතෙ විඤ්ඤාතමත්තං භවිස්සති, තතො ත්වං, බාහිය, න තෙන. යතො ත්වං, බාහිය, න තෙන, තතො ත්වං, බාහිය, න තත්ථ. යතො ත්වං, බාහිය, න තත්ථ, තතො ත්වං, බාහිය, නෙවිධ න හුරං න උභයමන්තරෙන, එසෙවන්තො දුක්ඛස්සා’’ති (උදා. 10) – එත්තකාය දෙසනාය අරහත්තං සච්ඡාකාසි.

තන්ති අසම්මුය්හනං. **එවන්ති** ඉදානි වුච්චමානාකාරෙන වෙදිතබ්බං. **අත්තා අභික්කමතීති** ඉමිනා අන්ධපුථුජ්ජනස්ස දිට්ඨිග්ගාහවසෙන අභික්කමෙ සම්මුය්හනං දස්සෙති, අහං **අභික්කමාමීති** පන ඉමිනා මානග්ගාහවසෙන, තදුභයං පන තණ්හාය විනා න හොතීති තණ්හාග්ගාහවසෙනපි සම්මුය්හනං දස්සිතමෙව හොති. **‘‘තථා අසම්මුය්හන්තො’’**ති වත්වා තං අසම්මුය්හනං යෙන සනවිනිබ්භොගෙන හොති, තං දස්සෙන්තො **‘‘අභික්කමාමී’’**තිආදිමාහ. තත්ථ යස්මා වායොධාතුයා අනුගතා තෙජොධාතු උද්ධරණස්ස පච්චයො. උද්ධරණගතිකා හි තෙජොධාතූති උද්ධරණෙ වායොධාතුයා තස්සා අනුගතභාවො, තස්මා ඉමාසං ද්වින්නමෙත්ථ සාමත්ථියතො අධිමත්තතා, ඉතරාසඤ්ච ඔමත්තතාති දස්සෙන්තො **‘‘එකෙක…පෙ…. බලවතියො’’**ති ආහ. යස්මා පන තෙජොධාතුයා අනුගතා වායොධාතු අතිහරණවීතිහරණානං පච්චයො. තිරියගතිකාය හි වායොධාතුයා අතිහරණවීතිහරණෙසු සාතිසයො බ්‍යාපාරොති තෙජොධාතුයා තස්සා අනුගතභාවො, තස්මා ඉමාසං ද්වින්නමෙත්ථ සාමත්ථියතො අධිමත්තතා, ඉතරාසඤ්ච ඔමත්තතාති දස්සෙන්තො **‘‘තථා අතිහරණවීතිහරණෙසූ’’**ති ආහ. සතිපි අනුගමනානුගන්තබ්බතාවිසෙසෙ තෙජොධාතු-වායොධාතු-භාවමත්තං සන්ධාය **තථා**-සද්දග්ගහණං. තත්ථ අක්කන්තට්ඨානතො පාදස්ස උක්ඛිපනං **උද්ධරණං,** ඨිතට්ඨානං අතික්කමිත්වා පුරතො හරණං **අතිහරණං** ඛාණුආදිපරිහරණත්ථං, පතිට්ඨිතපාදඝට්ටනපරිහරණත්ථං වා පස්සෙන හරණං **වීතිහරණං,** යාව පතිට්ඨිතපාදො, තාව ආහරණං **අතිහරණං,** තතො පරං හරණං **වීතිහරණන්ති** අයං වා එතෙසං විසෙසො.

යස්මා පථවීධාතුයා අනුගතා ආපොධාතු වොස්සජ්ජනස්ස පච්චයො. ගරුතරසභාවා හි ආපොධාතූති වොස්සජ්ජනෙ පථවීධාතුයා තස්සා අනුගතභාවො, තස්මා තාසං ද්වින්නමෙත්ථ සාමත්ථියතො අධිමත්තතා, ඉතරාසඤ්ච ඔමත්තතාති දස්සෙන්තො ආහ **“වොස්සජ්ජනෙ…පෙ…. බලවතියො”**ති. යස්මා පන ආපොධාතුයා අනුගතා පථවීධාතු සන්නික්ඛෙපනස්ස පච්චයො, පතිට්ඨාභාවෙ විය පතිට්ඨාපනෙපි තස්සා සාතිසයකිච්චත්තා ආපොධාතුයා තස්සා අනුගතභාවො, තථා සට්ටනකිරියාය පථවීධාතුයා වසෙන සන්නිරුම්භනස්ස සිජ්ඣනතො තත්ථාපි පථවීධාතුයා ආපොධාතුඅනුගතභාවො, තස්මා වුත්තං **“තථා සන්නික්ඛෙපනසන්නිරුම්භනෙසූ”**ති. **තත්ථා**ති තස්මිං අභික්කමනෙ, තෙසු වා වුත්තෙසු උද්ධරණාදීසු ඡසු කොට්ඨාසෙසු. **උද්ධරණෙ**ති උද්ධරණක්ඛණෙ. **රූපාරූපධම්මා**ති උද්ධරණාකාරෙන පවත්තා රූපධම්මා, තංසමුට්ඨාපකා අරූපධම්මා ච **අතිහරණං න පාපුණන්ති** ඛණමත්තාවට්ඨානතො. **තත්ථ තත්ථෙවා**ති යත්ථ යත්ථ උප්පන්නා, තත්ථ තත්ථෙව. න හි ධම්මානං දෙසන්තරසඞ්කමනං අත්ථි. **පබ්බං පබ්බ**න්තිආදි උද්ධරණාදිකොට්ඨාසෙ සන්ධාය වුත්තං, තං සභාගසන්තතිවසෙන වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. අතිඉත්තරො හි රූපධම්මානම්පි පවත්තික්ඛණො ගමනස්සාදානං දෙවපුත්තානං හෙට්ඨුපරියෙන පටිමුඛං ධාවන්තානං සිරසි පාදෙ ච බද්ධඛුරධාරාසමාගමතොපි සීඝතරො. යථා තිලානං භජ්ජීයමානානං පටපටායනෙන භෙදො ලක්ඛීයති, එවං සඞ්ඛතධම්මානං උප්පාදෙනාති දස්සනත්ථං **“පටපටායන්තා”**ති වුත්තං. උප්පන්නා හි එකන්තතො භිජ්ජන්තීති.

සද්ධිං රූපෙනාති ඉදං තස්ස තස්ස චිත්තස්ස නිරොධෙන සද්ධිං නිරුජ්ඣනකරූපධම්මානං වසෙන වුත්තං, යං තතො සත්තරසමචිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙ උප්පන්නං. අඤ්ඤථා යදි රූපාරූපධම්මා සමානක්ඛණා සියුං, ‘‘රූපං ගරුපරිණාමං දන්ධනිරොධ’’න්තිආදිවචනෙහි (විභ. අට්ඨ. 26) විරොධො සියා, තථා ‘‘නාහං, භික්ඛවෙ, අඤ්ඤං එකධම්මම්පි සමනුපස්සාමි, යං එවං ලහුපරිවත්තං, යථයිදං චිත්ත’’න්ති එවමාදිපාළියා (අ. නි. 1.48). චිත්තචෙතසිකා හි සාරම්මණසභාවා යථාබලං අත්තනො ආරම්මණපච්චයභූතමත්ථං විභාවෙන්තො එව උප්පජ්ජන්තීති තෙසං තංසභාවනිප්ඵත්තිඅනන්තරං නිරොධො, රූපධම්මා පන අනාරම්මණා පකාසෙතබ්බා, එවං තෙසං පකාසෙතබ්බභාවනිවත්ති සොළසහි චිත්තෙහි හොතීති තඞ්ඛණායුකතා තෙසං ඉච්ඡිතා, ලහුවිඤ්ඤාණවිසයසඞ්ගතිමත්තපච්චයතාය තිණ්ණං ඛන්ධානං, විසයසඞ්ගතිමත්තතාය ච විඤ්ඤාණස්ස ලහුපරිවත්තිතා, දන්ධමහාභූතපච්චයතාය රූපධම්මානං දන්ධපරිවත්තිතා, නානාධාතුයා යථාභූතඤාණං ඛො පන තථාගතස්සෙව, තෙන ච පුරෙජාතපච්චයො රූපධම්මොව වුත්තො, පච්ඡාජාතපච්චයො ච තස්සෙවාති රූපාරූපධම්මානං සමානක්ඛණතා න යුජ්ජතෙව, තස්මා වුත්තනයෙනෙවෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

අඤ්ඤං උප්පජ්ජතෙ චිත්තං, අඤ්ඤං චිත්තං නිරුජ්ඣතීති යං පුරිමුප්පන්නං චිත්තං, තං අඤ්ඤං, තං පන නිරුජ්ඣන්තං අපරස්ස අනන්තරාදිපච්චයභාවෙනෙව නිරුජ්ඣතීති තතො ලද්ධපච්චයං අඤ්ඤං උප්පජ්ජතෙ චිත්තං. යදි එවං තෙසං අන්තරො ලබ්භෙය්‍යාති නොති ආහ **“අවීචිමනුසම්බන්ධො”**ති, යථා වීචි අන්තරො න ලබ්භති, තදෙවෙතන්ති අවිසෙසවිදූ මඤ්ඤන්ති, එවං අනු අනු සම්බන්ධො චිත්තසන්තානො රූපසන්තානො ච **නදීසොතොව** නදියං උදකප්පවාහො විය වත්තති.

අභිමුඛං ලොකිතං ආලොකිතන්ති ආහ **“පුරතොපෙක්ඛන”**න්ති. යස්මා යංදිසාභිමුඛො ගච්ඡති තිට්ඨති නිසීදති වා, තදභිමුඛං පෙක්ඛනං ආලොකිතං, තස්මා තදනුගතං විදිසාලොකනං විලොකිතන්ති ආහ **“විලොකිතං නාම අනුදිසාපෙක්ඛන”**න්ති. සම්මජ්ජනපරිභණ්ඩාදිකරණෙ ඔලොකිතස්ස, උල්ලොකහරණාදීසු උල්ලොකිතස්ස, පච්ඡතො ආගච්ඡන්තපරිස්සයස්ස පරිවජ්ජනාදීසු අපලොකිතස්ස සියා සම්භවොති ආහ **“ඉමිනා වා මුඛෙන සබ්බානිපි තානි ගහිතානෙවා”**ති.

කායසක්ඛින්ති කායෙන සච්ඡිකතවන්තං, පච්චක්ඛකාරිනන්ති අත්ථො. සො හි ආයස්මා විපස්සනාකාලෙ එව ‘‘යමෙවාහං ඉන්ද්‍රියෙසු අගුත්තද්වාරතං නිස්සාය සාසනෙ අනභිරතිආදිවිප්පකාරං පත්තො, තමෙව සුට්ඨු නිග්ගණ්හිස්සාමී’’ති උස්සාහජාතො බලවහිරොත්තප්පො, තත්ථ ච කතාධිකාරත්තා ඉන්ද්‍රියසංවරෙ උක්කංසපාරමිප්පත්තො, තෙනෙව නං සත්ථා ‘‘එතදග්ගං, භික්ඛවෙ, මම සාවකානං භික්ඛූනං ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරානං යදිදං නන්දො’’ති (අ. නි. 1.235) එතදග්ගෙ ඨපෙසි.

සාත්ථකතා ච සප්පායතා ච ආලොකිතවිලොකිතස්ස **වෙදිතබ්බා. තස්මා**ති ‘‘කම්මට්ඨානාවිජහනස්සෙව ගොචරසම්පජඤ්ඤභාවතො’’ති වුත්තමෙවත්ථං හෙතුභාවෙන පච්චාමසති. **අත්තනො කම්මට්ඨානවසෙනෙව ආලොකනවිලොකනං කාතබ්බං,** ඛන්ධාදිකම්මට්ඨානා අඤ්ඤො උපායො න ගවෙසිතබ්බොති අධිප්පායො. ආලොකිතාදිසමඤ්ඤාපි යස්මා ධම්මමත්තස්සෙව පවත්තිවිසෙසො, තස්මා තස්ස යාථාවතො ජානනං අසම්මොහසම්පජඤ්ඤන්ති දස්සෙතුං **“අබ්භන්තරෙ”**තිආදි වුත්තං.

“පඨමජවනෙපි …පෙ…. න හොතී”ති ඉදං පඤ්චද්වාරවිඤ්ඤාණවීථියං ‘‘ඉත්ථී පුරිසො’’ති රජ්ජනාදීනං අභාවං සන්ධාය වුත්තං. තත්ථ හි ආවජ්ජනවොට්ඨබ්බනානං අයොනිසො ආවජ්ජනවොට්ඨබ්බනවසෙන ඉට්ඨෙ ඉත්ථිරූපාදිම්හි ලොභො, අනිට්ඨෙ ච පටිඝො උප්පජ්ජති, මනොද්වාරෙ පන ‘‘ඉත්ථී පුරිසො’’ති රජ්ජනාදි හොති, තස්ස පඤ්චද්වාරජවනං මූලං, යථාවුත්තං වා සබ්බං භවඞ්ගාදි, එවං මනොද්වාරජවනස්ස මූලවසෙන මූලපරිඤ්ඤා වුත්තා. ආගන්තුකතාවකාලිකතා පන පඤ්චද්වාරජවනස්සෙව අපුබ්බභාවවසෙන ඉත්තරභාවවසෙන ච වුත්තා.

හෙට්ඨුපරියවසෙන භිජ්ජිත්වා පතිතෙසූති හෙට්ඨිමස්ස උපරිමස්ස ච අපරාපරං භඞ්ගප්පත්තිමාහ. **තත්ති** ජවනං. තස්ස න යුත්තන්ති සම්බන්ධො. **ආගන්තුකො** අබ්භාගතො. උදයබ්බයපරිච්ඡින්නො තාවතකො කාලො එතෙසන්ති **තාවකාලිකානි.**

එතං අසම්මොහසම්පජඤ්ඤං. **තත්ථාති** පඤ්චක්ඛන්ධවසෙන ආලොකනවිලොකනෙ පඤ්ඤායමානෙ තබ්බිනිමුත්තො **කො එකො ආලොකෙති, කො විලොකෙති. උපනිස්සයපච්චයොති** ඉදං සුත්තන්තනයෙන පරියායතො වුත්තං. **සහජාතපච්චයොති** නිදස්සනමත්තමෙතං අඤ්ඤමඤ්ඤ-සම්පයුත්ත-අත්ථිඅවිගතාදිපච්චයානම්පි ලබ්භනතො.

මණිසප්පො නාම එකා සප්පජාතීති වදන්ති. **ලළනන්ති** කම්පනන්ති වදන්ති, ලීළාකරණං වා ලළනං.

උණ්හපකතිකො පරිළාහබහුලො. සීලස්ස විදූසනෙන අහිතාවහත්තා **මිච්ඡාජීවවසෙන උප්පන්නං අසප්පායං. චීවරම්පි අචෙතනන්තිආදිනා** චීවරස්ස විය **"කායොපි අචෙතනො"**ති කායස්ස අත්තසුඤ්ඤතාවිභාවනෙන **"අබ්භන්තරෙ"**තිආදිනා වුත්තමෙවත්ථං විභාවෙන්තො ඉතරීතරසන්තොසස්ස කාරණං දස්සෙති. තෙනාහ **"තස්මා"**තිආදි. **වතුපඤ්චගණ්ඨිකාහතොති** ආහතචතුපඤ්චගණ්ඨිකො, චතුපඤ්චගණ්ඨිකාහි වා හතසොභො.

අට්ඨවිධොපි අත්ථොති අට්ඨවිධොපි පයොජනවිසෙසො. පථවීසන්ධාරකජලස්ස තංසන්ධාරකවායුනා විය පරිභුත්තස්ස ආහාරස්ස වායොධාතුනාව ආසයෙ අවට්ඨානන්ති ආහ **"වායොධාතුවසෙනෙව තිට්ඨතී"**ති. **අතිහරතීති** යාව මුඛා අභිහරති. **වීතිහරතීති** තතො යාව කුච්ඡි, තාව හරති. **අතිහරතීති** වා මුඛද්වාරං අතික්කාමෙන්තො හරති. **වීතිහරතීති** කුච්ඡිගතං පස්සතො හරති. **පරිවත්තෙතීති** අපරාපරං චාරෙති. එත්ථ ච ආහාරස්ස ධාරණපරිවත්තනසංචුණ්ණනවිසොසනානි පථවීධාතුසහිතා එව වායොධාතු කරොති, න කෙවලාති තානි පථවීධාතුයාපි කිච්චභාවෙන වුත්තානි. **අල්ලත්තඤ්ච අනුපාලෙතීති** වායුආදීහි අතිසොසනං යථා න හොති, තථා අනුපාලෙති අල්ලආදීහි අතිසොසනං යථා න හොති, තථා අනුපාලෙති අල්ලභාවං. **තෙජොධාතූති** ගහණීසඞ්ඛාතා තෙජොධාතු. සා හි අන්තො පවිට්ඨං ආහාරං පරිපාචෙති. **අඤ්ජසො හොතීති** ආහාරස්ස පවෙසනාදීනං මග්ගො හොති. **ආභුජතීති** පරියෙසනජ්ඣොහරණජිණ්ණාජිණ්ණතාදිං ආවජ්ජෙති, විජානාතීති අත්ථො. තංතංවිජානනනිප්ඵාදකොයෙව හි පයොගො "සම්මාපයොගො"ති වුත්තො. යෙන හි පයොගෙන පරියෙසනාදි නිප්ඵජ්ජති, සො තබ්බිසයවිජානනම්පි නිප්ඵාදෙති නාම තදවිනාභාවතො. අථ වා **සම්මාපයොගං** සම්මාපටිපත්තිං **අන්වාය** ආගම්ම **ආභුජති** සමන්නාහරති. ආභොගපුබ්බකො හි සබ්බොපි විඤ්ඤාණබ්‍යාපාරොති තථා වුත්තං.

ගමනතොති භික්ඛාචාරවසෙන ගොචරගාමං උද්දිස්ස ගමනතො. **පරියෙසනතොති** ගොචරගාමෙ භික්ඛත්ථං ආහිණ්ඩනතො. **පරිභොගතොති** ආහාරස්ස පරිභුඤ්ජනතො. **ආසයතොති** පිත්තාදිආසයතො. ආසයති එත්ථ එකජ්ඣං පවත්තමානොපි කම්මබලවත්ථිතො හුත්වා මරියාදවසෙන අඤ්ඤමඤ්ඤං අසඞ්කරතො සයති තිට්ඨති පවත්තතීති **ආසයො,** ආමාසයස්ස උපරි තිට්ඨනකො පිත්තාදිකො. මරියාදත්ථො හි අයමාකාරො. නිධෙති යථාභුත්තො ආහාරො නිචිතො හුත්වා තිට්ඨති එත්ථාති නිධානං, ආමාසයො. තතො **නිධානතො. අපරිපක්කතොති** ගහණීසඞ්ඛාතෙන කම්මජතෙජෙන අවිපක්කතො. **පරිපක්කතොති** යථාභුත්තස්ස ආහාරස්ස විපක්කභාවතො. **ඵලතොති** නිප්ඵත්තිතො. **නිස්සන්දතොති** ඉතො චිතො ච විස්සන්දනතො. **සම්මක්ඛනතොති** සබ්බසො මක්ඛනතො. අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන **විසුද්ධිමග්ගසංවණ්ණනාය** (විසුද්ධි. මහාටී. 1.294) ගහෙතබ්බො.

අඤ්ඤෙ ච රොගා කණ්ණසූලභගන්දරාදයො. **අට්ඨානෙති** මනුස්සාමනුස්සපරිග්ගහිතෙ අයුත්තෙ ඨානෙ ඛෙත්තදෙවායතනාදිකෙ. නිස්සට්ඨත්තා **නෙව අත්තනො** කස්සචි අනිස්සජ්ජිතත්තා ජිගුච්ඡනීයත්තා ච **න පරස්ස. උදකතුම්බතොති** වෙළුනාළිආදිඋදකභාජනතො. **තන්ති** ඡඩ්ඩිතඋදකං.

අද්ධානඉරියාපථා චිරප්පවත්තිකා දීඝකාලිකා ඉරියාපථා. **මජ්ඣිමා** භික්ඛාචරණාදිවසෙන පවත්තා. **චුණ්ණිකඉරියාපථා** විහාරෙ අඤ්ඤත්ථාපි ඉතො චිතො ච පරිවත්තනාදිවසෙන පවත්තාති වදන්ති. "ගතෙති ගමනෙ"ති පුබ්බෙ අභික්කමපටික්කමග්ගහණෙන ගමනෙනාපි පුරතො පච්ඡතො ච කායස්ස අභිහරණං වුත්තන්ති ඉධ ගමනමෙව ගහිතන්ති කෙචි.

යස්මා මහාසීවත්ථෙරවාදෙ අනන්තරෙ අනන්තරෙ ඉරියාපථෙ පවත්තරූපාරූපධම්මානං තත්ථ තත්ථෙව නිරොධදස්සනවසෙන සම්පජානකාරිතා ගහිතා, ඉදඤ්චෙත්ථ සම්පජඤ්ඤවිපස්සනාචාරවසෙන ආගතං, තස්මා වුත්තං **"තයිදං මහාසීවත්ථෙරෙන වුත්තං අසම්මොහධුරං ඉමස්මිං සතිපට්ඨානභුත්තෙ අධිප්පෙත"**න්ති. **සාමඤ්ඤඵලෙ** (දී. නි. 1.214; දී. නි. අට්ඨ. 1.214; දී. නි. ටී. 1.214) **පන සබ්බම්පි චතුබ්බිධං සම්පජඤ්ඤං ලබ්භති** යාවදෙව සාමඤ්ඤඵලවිසෙසදස්සනපරත්තා තස්සා දෙසනාය. **සතිසම්පයුත්තස්සෙවාති** ඉදං යථා සම්පජඤ්ඤකිච්චස්ස පධානතා, එවං සතිකිච්චස්සාපීති දස්සනත්ථං, න සතියා සබ්භාවමත්තදස්සනත්ථං. න හි කදාචි සතිරහිතා ඤාණප්පවත්ති අත්ථි. **එතානි පදානීති** සම්පජඤ්ඤපදානි. **විභත්තානෙවාති** විසුං විභත්තානෙව. ඉමිනාපි සම්පජඤ්ඤස්ස විය සතියාපි පධානතංයෙව විභාවෙති.

අපරො නයො – එකො භික්ඛු ගච්ඡන්තො අඤ්ඤං චින්තෙන්තො අඤ්ඤං විතක්කෙන්තො ගච්ඡති, එකො කම්මට්ඨානං අවිස්සජ්ජෙත්වාව ගච්ඡති, තථා එකො තිට්ඨන්තො නිසීදන්තො සයන්තො අඤ්ඤං චින්තෙන්තො අඤ්ඤං විතක්කෙන්තො සයති, එකො කම්මට්ඨානං අවිස්සජ්ජෙත්වාව සයති, එත්තකෙන පන න පාකටං හොතීති චඞ්කමනෙන දීපෙන්ති. යො හි භික්ඛු චඞ්කමනං ඔතරිත්වා චඞ්කමනකොටියං ඨිතො පරිග්ගණ්හාති ‘‘පාචීනචඞ්කමනකොටියං පවත්තා රූපාරූපධම්මා පච්ඡිමචඞ්කමනකොටිං අප්පත්වා එත්ථෙව නිරුද්ධා, පච්ඡිමචඞ්කමනකොටියං පවත්තාපි පාචීනචඞ්කමනකොටිං අප්පත්වා එත්ථෙව නිරුද්ධා, චඞ්කමනමජ්ඣෙ පවත්තා උභො කොටියො අප්පත්වා එත්ථෙව නිරුද්ධා, චඞ්කමෙ පවත්තා රූපාරූපධම්මා ඨානං අප්පත්වා එත්ථෙව නිරුද්ධා, ඨානෙ පවත්තා නිසජ්ජං, නිසජ්ජාය පවත්තා සයනං අප්පත්වා එත්ථෙවනිරුද්ධා’’ති, එවං පරිග්ගණ්හන්තො පරිග්ගණ්හන්තොයෙව චිත්තං භවඞ්ගං ඔතාරෙති, උට්ඨහන්තො කම්මට්ඨානං ගහෙත්වාව උට්ඨහති, අයං භික්ඛු **ගතාදීසු සම්පජානකාරී** නාම හොති, එවම්පි සුත්තෙ කම්මට්ඨානං අවිභූතං හොති, තස්මා යො භික්ඛු යාව සක්කොති, තාව චඞ්කමිත්වා ඨත්වා නිසීදිත්වා සයමානො එවං පරිග්ගහෙත්වා සයති ‘‘කායො අචෙතනො, මඤ්චො අචෙතනො, කායො න ජානාති ‘‘අහං මඤ්චෙ සයිතො’ති, මඤ්චො න ජානාති ‘‘මයි කායො සයිතො’’ති, අචෙතනො කායො අචෙතනෙ මඤ්චෙ සයිතො’’ති, එවං පරිග්ගණ්හන්තොයෙව චිත්තං භවඞ්ගං ඔතාරෙති, පබුජ්ඣන්තො කම්මට්ඨානං ගහෙත්වාව පබුජ්ඣති, අයං **සුත්තෙ සම්පජානකාරී** නාම හොතීති.

කායාදිකිරියානිබ්බත්තනෙන තම්මයත්තා ආවජ්ජනකිරියාසමුට්ඨිතත්තා ච ජවනං, සබ්බම්පි වා ඡද්වාරප්පවත්තං කිරියාමයපවත්තං නාම, තස්මිං සති ජාගරිතං නාම හොතීති පරිග්ගණ්හන්තො **ජාගරිතෙ සම්පජානකාරී** නාම. අපිච රත්තින්දිවං ඡ කොට්ඨාසෙ කත්වා පඤ්ච කොට්ඨාසෙ ජග්ගන්තොපි **ජාගරිතෙ සම්පජානකාරී** නාම හොති. විමුත්තායතනසීසෙන ධම්මං දෙසෙන්තොපි බාත්තිංසතිරච්ඡානකථං පහාය දසකථාවත්ථුනිස්සිතං සප්පායකථං කථෙන්තොපි **භාසිතෙ සම්පජානකාරී** නාම. අට්ඨතිංසාය ආරම්මණෙසු චිත්තරුචියං මනසිකාරං පවත්තෙන්තොපි දුතියං ඣානං සමාපන්නොපි **තුණ්හීභාවෙ සම්පජානකාරී** නාම. දුතියඤ්හි ඣානං වචීසඞ්ඛාරවිරහතො විසෙසතො තුණ්හීභාවො නාම. රූපධම්මස්සෙව පවත්තිආකාරවිසෙසා අභික්කමාදයොති වුත්තං **‘‘රූපක්ඛන්ධස්සෙව සමුදයො ච වයො ච නීහරිතබ්බො’’**ති. සෙසං වුත්තනයමෙව.

චතුසම්පජඤ්ඤපබ්බවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පටිකූලමනසිකාරපබ්බවණ්ණනා

110. **පටිකූලමනසිකාරවසෙනාති** (දී. නි. ටී. 2.377) ජිගුච්ඡනීයතාය. පටිකූලමෙව පටිකූලං යො පටිකූලසභාවො පටිකූලාකාරො, තස්ස මනසිකරණවසෙන. අන්තරෙනපි හි භාවවාචිනං සද්දං භාවත්ථො විඤ්ඤායති යථා ‘‘පටස්ස සුක්ක’’න්ති. යස්මා **විසුද්ධිමග්ගෙ** (විසුද්ධි. 1.182-183) වුත්තං, තස්මා තත්ථ තංසංවණ්ණනායඤ්ච වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බං. වත්ථාදීහි පසිබ්බකාකාරෙන බන්ධිත්වා කතං ආවටනං **පුතොළි. විභූතාකාරොති** පණ්ණත්තිං සමතික්කමිත්වා අසුභභාවස්ස උපට්ඨිතාකාරො. ඉති-සද්දස්ස ආකාරත්ථතං දස්සෙන්තො **‘‘එව’’**න්ති වත්වා තං කාරණං සරූපතො දස්සෙන්තො **‘‘කෙසාදිපරිග්ගහණෙනා’’**ති ආහ.

පටිකූලමනසිකාරපබ්බවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ධාතුමනසිකාරපබ්බවණ්ණනා

111. **ධාතුමනසිකාරවසෙනාති** පථවීධාතුආදිකා චතස්සො ධාතුයො ආරබ්භ පවත්තභාවනාමනසිකාරවසෙන, චතුධාතුවවත්ථානවසෙනාති අත්ථො. ධාතුමනසිකාරො ධාතුකම්මට්ඨානං චතුධාතුවවත්ථානන්ති හි අත්ථතො එකං. **ගොඝාතකොති** ජීවිකත්ථාය ගුන්නං ඝාතකො. **අන්තෙවාසිකොති** කම්මකරණවසෙන තස්ස සමීපවාසී. **ඨිත**-සද්දො ‘‘ඨිතො වා’’තිආදීසු (දී. නි. 1.263; අ. නි. 5.28) ඨානසඞ්ඛාතඉරියාපථසමඞ්ගිතාය, **ඨා**-සද්දස්ස වා ගතිනිවත්තිඅත්ථතාය අඤ්ඤත්ථ ඨපෙත්වා ගමනං සෙසඉරියාපථසමඞ්ගිතාය බොධකො, ඉධ පන යථා තථා රූපකායස්ස පවත්තිආකාරබොධකො අධිප්පෙතොති ආහ **‘‘චතුන්නං ඉරියාපථානං යෙන කෙනචි ආකාරෙන ඨිතත්තා යථාඨිත’’**න්ති. තත්ථ **ආකාරෙනාති** ඨානාදිනා රූපකායස්ස පවත්තිආකාරෙන. ඨානාදයො හි ඉරියාපථසඞ්ඛාතාය කායිකකිරියාය පථො පවත්තිමග්ගොති ‘‘ඉරියාපථො’’ති වුච්චන්ති. **යථාඨිතන්ති** යථාපවත්තං. යථාවුත්තට්ඨානමෙවෙත්ථ ‘‘පණිධාන’’න්ති අධිප්පෙතන්ති ආහ **‘‘යථාඨිතත්තා ච යථාපණිහිත’’**න්ති. **ඨිතන්ති** වා කායස්ස ඨානසඞ්ඛාතඉරියාපථසමායොගපරිදීපනං. **පණිහිතන්ති** තදඤ්ඤඉරියාපථසමායොගපරිදීපනං. **ඨිතන්ති** වා කායසඞ්ඛාතානං රූපධම්මානං තස්මිං තස්මිං ඛණෙ සකිච්චවසෙන අවට්ඨානපරිදීපනං. **පණිහිතන්ති** පච්චයකිච්චවසෙන තෙහි තෙහි පච්චයෙහි පකාරතො නිහිතං පණිහිතන්ති එවම්පෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. **පච්චවෙක්ඛතීති** පති පති අවෙක්ඛති, ඤාණචක්ඛුනා විනිබ්භුජිත්වා විසුං විසුං පස්සති.

ඉදානි වුත්තමෙවත්ථං භාවත්ථවිභාවනවසෙන දස්සෙතුං **‘‘යථා ගොඝාතකස්සා’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **පොසෙන්තස්සාති** මංසූපචයපරිබ්රූහනාය කුණ්ඩකභත්තකප්පාසට්ඨිආදීහි සංවඩ්ඪෙන්තස්ස. **වධිතං මතන්ති** හිංසිතං හුත්වා මතං. **මතන්ති** ච මතමත්තං. තෙනෙවාහ **‘‘තාවදෙවා’’**ති. **ගාවීති සඤ්ඤා න අන්තරධායති** යානි අඞ්ගපච්චඞ්ගානි

යථාසන්නිවිට්ඨානි උපාදාය ගාවීසමඤ්ඤා මතමත්තායපි ගාවියා, තෙසං තංසන්නිවෙසස්ස අවිනට්ඨත්තා. විලීයන්ති හිජ්ජන්ති විභුජ්ජන්තීති **බීලා** භාගා ව-කාරස්ස බ-කාරං, ඉ-කාරස්ස ඊ-කාරං කත්වා. **බීලසොති** බීලං බීලං කත්වා. **විභජිත්වාති** අට්ඨිසඞ්ඝාටතො මංසං විවෙචෙත්වා, තතො වා විවෙචිතමංසං භාගසො කත්වා. තෙනෙවාහ **"මංසසඤ්ඤා පවත්තතී"**ති. **පබ්බජිතස්සපි** අපරිග්ගහිතකම්මට්ඨානස්ස. **ඝනවිනිබ්භොගන්ති** සන්තතිසමූහකිච්චඝනානං විනිබ්භුජනං විවෙචනං. **ධාතුසො පච්චවෙක්ඛතොති** ඝනවිනිබ්භොගකරණෙන ධාතුං ධාතුං පථවීආදිධාතුං විසුං විසුං කත්වා පච්චවෙක්ඛන්තස්ස. **සත්තසඤ්ඤාති** අත්තානුදිට්ඨිවසෙන පවත්තා සඤ්ඤාති වදන්ති, වොහාරවසෙන පවත්තසත්තසඤ්ඤායපි තදා අන්තරධානං යුත්තමෙව යාථාවතො ඝනවිනිබ්භොගස්ස සම්පාදනතො. එවඤ්හි සති යථාවුත්තඔපම්මත්ථෙන උපමෙයාත්ථො අඤ්ඤදත්ථු සංසන්දති සමෙති. තෙනෙවාහ **"ධාතුවසෙනෙව චිත්තං සන්තිට්ඨතී"**ති. **දක්ඛොති** ඡෙකො තංතංසමඤ්ඤාය කුසලො, යථාජාතෙ සූනස්මිං නඞ්ගුට්ඨඛුරවිසාණාදිවන්තෙ අට්ඨිමංසාදිඅවයවසමුදායෙ අවිභත්තෙ ගාවීසමඤ්ඤා, න විභත්තෙ, විභත්තෙ පන අට්ඨිමංසාදිඅවයවසමඤ්ඤාති ජානනකො. **චතුමහාපථො විය චතුඉරියාපථොති** ගාවියා ඨිතචතුමහාපථො විය කායස්ස පවත්තිමග්ගභූතො චතුබ්බිධො ඉරියාපථො. යස්මා **විසුද්ධිමග්ගෙ** (විසුද්ධි. 1.306) **විත්ථාරිතා,** තස්මා තත්ථ **තංසංවණ්ණනායඤ්ච** (විසුද්ධි. මහාටී. 1.306) වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බා.

ධාතුමනසිකාරපබ්බවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නවසිවථිකපබ්බවණ්ණනා

112. සිවථිකාය අපවිද්ධඋද්ධුමාතකාදිපටිසංයුත්තානං ඔධිසො පවත්තානං කථානං තදභිධෙය්‍යානඤ්ච උද්ධුමාතකාදිඅසුභභාගානං සිවථිකපබ්බානීති සඞ්ගීතිකාරෙහි ගහිතසමඤ්ඤා. තෙනාහ **"සිවථිකපබ්බෙහි විභජිතු"**න්ති. **උද්ධං ජීවිතපරියාදානාති** ජීවිතක්ඛයතො උපරි මරණතො පරං. **සමුග්ගතෙනාති** උට්ඨිතෙන. **උද්ධුමාතත්තාති** උද්ධං උද්ධං ධුමාතත්තා සූනත්තා. සෙතරත්තෙහි විපරිභින්නං විමිස්සිතං නීලං විනීලං, පුරිමවණ්ණවිපරිණාමභූතං වා නීලංවිනීලං, විනීලමෙව **විනීලකන්ති** ක-කාරෙන පදවඩ්ඪනමාහ අනත්ථන්තරතො යථා "පීතකං ලොහිතක"න්ති (ධ. ස. 616). **පටිකූලකත්තාති** ජිගුච්ඡනීයත්තා. **කුච්ඡිතං විනීලං විනීලකන්ති** කුච්ඡනත්ථො වා අයං ක-කාරොති දස්සෙතුං වුත්තං යථා "පාපකො කිත්තිසද්දො අබ්භුග්ගච්ඡතී"ති (දී. නි. 3.316; අ. නි. 5.213; මහාව. 285). **පරිභින්නට්ඨානෙහි** කාකකඞ්කාදීහි. **විස්සන්දමානං පුබ්බන්ති** විස්සවන්තං පුබ්බං, තහං තහං පග්ඝරන්තපුබ්බන්ති අත්ථො. **තථාභාවන්ති** විස්සන්දමානපුබ්බභාවං.

සො භික්ඛූති යො "පස්සෙය්‍ය සරීරං සිවථිකාය ඡඩ්ඩිත"න්ති වුත්තො, සො භික්ඛු. **උපසංහරති** සදිසතං. **අයම්පි ඛොති**ආදි උපසංහරණාකාරදස්සනං . **ආයූති** රූපජීවිතින්ද්‍රියං, අරූපජීවිතින්ද්‍රියං පනෙත්ථ විඤ්ඤාණගතිකමෙව. **උස්මාති** කම්මජතෙජො. **එවංපූතිකසභාවොති** එවං අතිවිය පූතිකසභාවො, න ආයුආදීනං අවිගමෙ විය මත්තසොති අධිප්පායො. එදිසො භවිස්සතීති **එවංභාවීති** ආහ **"එවංඋද්ධුමාතාදිභෙදො භවිස්සතී"**ති.

ලුඤ්චිත්වා ලුඤ්චිත්වාති උප්පාටෙත්වා උප්පාටෙත්වා. **සෙසාවසෙසමංසලොහිතයුත්තන්ති** සබ්බසො අඛාදිතත්තා තහං තහං සෙසෙන අප්පාවසෙසෙන මංසලොහිතෙන යුත්තං. **අඤ්ඤෙන හත්ථට්ඨිකන්ති** අවිසෙසෙන හත්ථට්ඨිකානං විප්පකිණ්ණතා ජොතිතාති අනවසෙසතො තෙසං විප්පකිණ්ණතං දස්සෙන්තො **"චතුසට්ඨිභෙදම්පී"**තිආදිමාහ. **තෙරොවස්සිකානීති** තිරොවස්සං ගතානි. තානි පන සංවච්ඡරං වීතිවත්තානි හොන්තීති ආහ **"අතික්කන්තසංවච්ඡරානී"**ති. පුරාණතාය ඝනභාවවිගමෙන විචුණ්ණතා ඉධ පූතිභාවොති සො යථා හොති, තං දස්සෙන්තො **"අබ්භොකාසෙ"**තිආදිමාහ. ඛජ්ජමානතාදිවසෙන දුතියසිවථිකපබ්බාදීනං වවත්ථිතත්ථා වුත්තං **"ඛජ්ජමානාදීනං වසෙන යොජනා කාතබ්බා"**ති.

නවසිවථිකපබ්බවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉමානෙව ද්වෙති අවධාරණෙන අප්පනාකම්මට්ඨානං තත්ථ නියමෙති අඤ්ඤපබ්බෙසු තදභාවතො. යතො හි එව-කාරො, තතො අඤ්ඤත්ථ නියමෙති, තෙන පබ්බද්වයස්ස විපස්සනාකම්මට්ඨානතාපි අප්පටිසිද්ධාති දට්ඨබ්බා අනිච්චාදිදස්සනතො. සඞ්ඛාරෙසු ආදීනවවිභාවනානි සිවථිකපබ්බානීති ආහ **"සිවථිකානං ආදීනවානුපස්සනාවසෙන වුත්තත්තා"**ති. ඉරියාපථපබ්බාදීනං අනප්පනාවහතා පාකටා එවාති **"සෙසානි ද්වාදසාපී"**ති වුත්තං. යං පනෙත්ථ අත්ථතො අවිභත්තං, තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙවාති.

කායානුපස්සනාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

වෙදනානුපස්සනාවණ්ණනා

113. **සුඛං වෙදනන්ති** එත්ථ සුඛයතීති **සුඛා,** සම්පයුත්තධම්මෙ කායඤ්ච ලද්ධස්සාදෙ කරොතීති අත්ථො. සුට්ඨු වා ඛාදති, ඛනති වා කායිකං චෙතසිකඤ්ච ආබාධන්ති **සුඛා**. සුකරං ඔකාසදානං එතිස්සාති **සුඛාති** අපරෙ. වෙදයති

ආරම්මණරසං අනුභවතීති **වෙදනා. වෙදයමානොති** අනුභවමානො. **කාමන්ති**ආදීසු යං වත්තබ්බං, තං ඉරියාපථපබ්බෙ වුත්තමෙව. සම්පජානස්ස වෙදියනං **සම්පජානවෙදියනං.**

‘‘වොහාරමත්තං හොතී’’ති එතෙන ‘‘සුඛං වෙදනං වෙදයමානො සුඛං වෙදනං වෙදයාමී’’ති ඉදං වොහාරමත්තන්ති දස්සෙති. **වත්ථුආරම්මණා**ති රූපාදිආරම්මණා. රූපාදිආරම්මණඤ්හි වෙදනාය පවත්තිට්ඨානතාය ‘‘වත්ථූ’’ති අධිප්පෙතං. **අස්සා**ති භවෙය්‍ය. ධම්මවිනිමුත්තස්ස අඤ්ඤස්ස කත්තු අභාවතො ධම්මස්සෙව කත්තුභාවං දස්සෙන්තො **‘‘වෙදනාව වෙදයතී’’**ති ආහ. **නිත්ථුනන්තො**ති. බලවතො වෙදනාවෙගස්ස නිරොධනෙ ආදීනවං දිස්වා තස්ස අවසරදානවසෙන නිත්ථුනන්තො. **වීරියසමතං යොජෙත්වා**ති අධිවාසනවීරියස්ස අධිමත්තත්තා තස්ස හාපනවසෙන සමාධිනා සමරසතාපාදනෙන වීරියසමතං යොජෙත්වා. **සහ පටිසම්භිදාහී**ති ලොකුත්තරපටිසම්භිදාහි සහ. ලොකියානම්පි වා සති උප්පත්තිකාලෙ තත්ථ සමත්ථතං සන්ධායාහ **‘‘සහ පටිසම්භිදාහී’’ති. සමසීසී**ති වාරසමසීසී හුත්වා, පච්චවෙක්ඛණවාරස්ස අනන්තරවාරෙ පරිනිබ්බායීති අත්ථො.

යථා ච සුඛං, එවං දුක්ඛන්ති යථා ‘‘සුඛං වෙදයතී’’තිආදිනා සම්පජානවෙදියනං සන්ධාය වුත්තං, එවං දුක්ඛම්පි. තත්ථ දුක්ඛයතීති **දුක්ඛා,** සම්පයුත්තධම්මෙ කායඤ්ච පීළෙති විබාධතීති අත්ථො. දුට්ඨුං වා ඛාදති, ඛනති වා කායිකං චෙතසිකඤ්ච සාතන්ති **දුක්ඛා**. දුක්කරං ඔකාසදානං එතිස්සාති **දුක්ඛා**ති අපරෙ. **අරූපකම්මට්ඨාන**න්ති අරූපපරිග්ගහං, අරූපධම්මමුඛෙන විපස්සනාභිනිවෙසන්ති අත්ථො. රූපකම්මට්ඨානෙන පන සමථාභිනිවෙසොපි සඞ්ගය්හති, විපස්සනාභිනිවෙසො පන ඉධාධිප්පෙතොති දස්සෙන්තො ආහ. **‘‘රූපපරිග්ගහො අරූපපරිග්ගහොතිපි එතදෙව වුච්චතී’’**ති. **චතුධාතුවවත්ථානං කථෙසී**ති එත්ථාපි ‘‘යෙභුය්‍යෙනා’’ති පදං ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. **තදුභය**න්ති චතුධාතුවවත්ථානස්ස සඞ්ඛෙපවිත්ථාරද්වයමාහ. **සඞ්ඛෙපමනසිකාරවසෙන** මහාසතිපට්ඨානෙ, **විත්ථාරමනසිකාරවසෙන** රාහුලොවාද- (ම. නි. 2.115-117) ධාතුවිභඞ්ගාදීසු (විභ. 174-175).

යෙභුය්‍යග්ගහණෙන තදඤ්ඤධම්මවසෙනපි අරූපකම්මට්ඨානකථාය අත්ථිතා දීපිතාති තං විභාගෙන දස්සෙතුං **‘‘තිවිධො හී’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **අභිනිවෙසො**ති අනුප්පවෙසො, ආරම්භොති අත්ථො. ආරම්භෙ එව හි අයං විභාගො, සම්මසනං පන අනවසෙසතොව ධම්මෙ පරිග්ගහෙත්වා වත්තති. **පරිග්ගහිතෙ රූපකම්මට්ඨානෙ**ති ඉදං රූපමුඛෙන විපස්සනාභිනිවෙසං සන්ධාය වුත්තං, අරූපමුඛෙන පන විපස්සනාභිනිවෙසො යෙභුය්‍යෙන සමථයානිකස්ස ඉච්ඡිතබ්බො, සො ච පඨමං ඣානඞ්ගානි පරිග්ගහෙත්වා තතො පරං සෙසධම්මෙ පරිග්ගණ්හාති. **පඨමාභිනිපාතො**ති සබ්බෙ චෙතසිකා චිත්තායත්තා චිත්තකිරියභාවෙන වුච්චන්තීති ඵස්සො චිත්තස්ස පඨමාභිනිපාතො වුත්තො, උප්පන්නඵස්සො පුග්ගලො, චිත්තචෙතසිකරාසි වා ආරම්මණෙන ඵුට්ඨො ඵස්සසහජාතාය වෙදනාය තංසමකාලමෙව වෙදෙති, ඵස්සො පන ඔභාසස්ස විය පදීපො වෙදනාදීනං පච්චයවිසෙසො හොතීති පුරිමකාලො විය වුච්චති, යා තස්ස ආරම්මණාභිනිරොපනලක්ඛණතා වුච්චති. **ඵුසන්තො**ති ආරම්මණස්ස ඵුසනාකාරෙන. අයඤ්හි අරූපධම්මතා එකදෙසෙන අනල්ලීයමානොපි රූපං විය චක්ඛු, සද්දො විය ච සොතං චිත්තං ආරම්මණඤ්ච ඵුසන්තො විය සඞ්ඝට්ටෙන්තො විය ච පවත්තති. තථාහෙස ‘‘සඞ්ඝට්ටනරසො’’ති වුච්චති.

ආරම්මණං අනුභවන්තීති ඉස්සරවතාය විසවිතාය සාමිභාවෙන ආරම්මණරසං අනුභවන්තී. ඵස්සාදීනඤ්හි සම්පයුත්තධම්මානං ආරම්මණෙ එකදෙසෙනෙව පවත්ති ඵුසනාදිමත්තභාවතො, වෙදනාය පන ඉට්ඨාකාරසම්භොගාදිවසෙන පවත්තනතො ආරම්මණෙ නිප්පදෙසතො පවත්ති. ඵුසනාදිභාවෙන හි ආරම්මණග්ගහණං එකදෙසානුභවනං, වෙදයිතාභාවෙන ගහණං යථාකාමං සබ්බානුභවනං එවසභාවානෙව තානි ගහණානීති න වෙදනාය විය ඵස්සාදීනම්පි යථාසකං කිච්චකරණෙන සාමිභාවානුභවනං වොදෙතබ්බං. **විජානන්ත**න්ති පරිච්ඡින්දනවසෙන විසෙසතො ජානන්තං. විඤ්ඤාණඤ්හි මිනිතබ්බවත්ථුං නාළියා මිනන්තො පුරිසො විය ආරම්මණං පරිච්ඡිජ්ජ විභාවෙන්තං පවත්තති, න සඤ්ඤා විය සඤ්ජානනමත්තං හුත්වා. තථා හි අනෙන කදාචි ලක්ඛණත්තයවිභාවනාපි හොති. ඉමෙසං පන ඵස්සාදීනං තස්ස තස්ස පාකටභාවො පච්චයවිසෙසසිද්ධස්ස පුබ්බාභොගස්ස වසෙන වෙදිතබ්බා.

එවං තස්ස තස්සෙව පාකටභාවෙපි ‘‘සබ්බං, භික්ඛවෙ, අභිඤ්ඤෙය්‍ය’’න්ති (සං. නි. 4.46; පටි. ම. 1.3) ‘‘සබ්බඤ්ච ඛො, භික්ඛවෙ, අභිජාන’’න්ති (සං. නි. 4.26) ච එවමාදිවචනතො සබ්බෙ සම්මසනුපගා ධම්මා පරිග්ගහෙතබ්බාති දස්සෙන්තො **‘‘තත්ථ යස්සා’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **ඵස්සපඤ්චමකෙයෙවා**ති අවධාරණං තදන්තොගධත්තා තග්ගහණෙනෙව ගහිතත්තා චතුන්නං අරූපක්ඛන්ධානං. ඵස්සපඤ්චමකග්ගහණඤ්හි තස්ස සබ්බචිත්තුප්පාදසාධාරණභාවතො, තත්ථ ච ඵස්සචෙතනාග්ගහණෙන සබ්බසඞ්ඛාරක්ඛන්ධධම්මසඞ්ගහො චෙතනාපධානත්තා තෙසං. තථා හි සුත්තන්තභාජනීයෙ **සඞ්ඛාරක්ඛන්ධවිභඞ්ගෙ** (විභ. 12) ‘‘චක්ඛුසම්ඵස්සජා චෙතනා’’තිආදිනා චෙතනාව විභත්තා, ඉතරෙ පන ඛන්ධා සරූපෙනෙව ගහිතා.

වත්ථුං නිස්සිතාති එත්ථ වත්ථු-සද්දො කරජකායවිසයොති කථමිදං විඤ්ඤායතීති ආහ **‘‘යං සන්ධාය වුත්ත’’**න්තිආදි. කත්ථ පන වුත්තං? **සාමඤ්ඤඵලෙ. සො**ති කරජකායො. **පඤ්චක්ඛන්ධවිනිමුත්තං නාමරූපං නත්ථී**ති ඉදං අධිකාරවසෙන වුත්තං. අඤ්ඤථා හි ඛන්ධවිනිමුත්තම්පි නාමං අත්ථෙවාති. **අවිජ්ජාදිහෙතුකා**ති අවිජ්ජාතණ්හුපාදානාදිහෙතුකා. **විපස්සනාපටිපාටියා…පෙ…. විචරතී**ති ඉමිනා බලවවිපස්සනං වත්වා පුන තස්ස උස්සුක්කාපනං විසෙසාධිගමනඤ්ච දස්සෙන්තො **‘‘සො’’**තිආදිමාහ.

ඉධාති ඉමිස්සං දුතියසතිපට්ඨානදෙසනායං, තස්සා පන වෙදනානුපස්සනාවසෙන කථෙතබ්බත්තා **භගවා වෙදනාවසෙන කථෙසි.** යථාවුත්තෙසු ච තීසු කම්මට්ඨානාභිනිවෙසෙසු වෙදනාවසෙන කම්මට්ඨානාභිනිවෙසො සුකරො වෙදනානං විභූතභාවතොති දස්සෙතුං **"ඵස්සවසෙන හී"**තිආදි වුත්තං. **න පාකටං හොතීති** ඉදං තාදිසෙ පුග්ගලෙ සන්ධාය වුත්තං, යෙසං ආදිතො වෙදනාව විභූතතරා හුත්වා උපට්ඨාති. එවඤ්හි යං වුත්තං ''ඵස්සො පාකටො හොති, විඤ්ඤාණං පාකටං හොතී''ති, තං අවිරොධිතං හොති. **වෙදනානං උප්පත්තිපාකටතායාති** ච ඉදං සුඛදුක්ඛවෙදනානං වසෙන වුත්තං. තාසඤ්හි පවත්ති ඔළාරිකා, න ඉතරාය. තදුභයග්ගහණමුඛෙන වා ගහෙතබ්බත්තා ඉතරායපි පවත්ති විඤ්ඤූනං පාකටා එවාති **"වෙදනාන"**න්ති අවිසෙසග්ගහණං දට්ඨබ්බං. **යදා සුඛං උප්පජ්ජතී**තිආදි සුඛවෙදනාය පාකටභාවවිභාවනං. **නෙව තස්මිං සමයෙ දුක්ඛං වෙදනං වෙදෙතීති** තස්මිං සුඛවෙදනාසමඞ්ගිසමයෙ නෙව දුක්ඛං වෙදනං වෙදෙති නිරුද්ධත්තා, අනුප්පන්නත්තා ච යථාක්කමං අතීතානාගතානං , පච්චුප්පන්නාය පන අසම්භවො වුත්තොයෙව. සඞ්කිච්චක්ඛණමත්තාවට්ඨානතො **අනිච්චා.** සමෙච්චසම්භූයා පච්චයෙහි කතත්තා **සඞ්ඛතා.** වත්ථාරම්මණාදිපච්චයං පටිච්ච උප්පන්නත්තා **පටිච්චසමුප්පන්නා.** ඛයවයපලුජ්ජනනිරුජ්ඣනපකතිතාය **ඛයධම්මා... පෙ.... නිරොධධම්මාති** දට්ඨබ්බා.

කිලෙසෙහි ආමසිතබ්බතො ආමිසං නාම පඤ්ච කාමගුණා, ආරම්මණකරණවසෙන සහ ආමිසෙහීති **ආමිසා.** තෙනාහ **"පඤ්චකාමගුණාමිසනිස්සිතා"**ති. **ඉතො පරන්ති** ''අත්ථි වෙදනා''ති එවමාදිපාළිං සන්ධායාහ **"කායානුපස්සනායං වුත්තනයමෙවා"**ති.

වෙදනානුපස්සනාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චිත්තානුපස්සනාවණ්ණනා

114. සම්පයොගවසෙන (දී. නි. ටී. 2.381) පවත්තමානෙන සහ රාගෙනාති **සරාගං.** තෙනාහ **"ලොභසහගත"**න්ති. **වීතරාගන්ති.** එත්ථ කාමං සරාගපදපටියොගිනා වීතරාගවසෙන භවිතබ්බං, සම්මසනචාරස්ස පන ඉධාධිප්පෙතත්තා තෙභූමකස්සෙව ගහණන්ති **"ලොකියකුසලාබ්‍යාකත"**න්ති වත්වා ''ඉදං පනා''තිආදිනා තමෙව අධිප්පායං විවරති. සෙසානි ද්වෙ දොසමූලානි, ද්වෙ මොහමූලානීති **චත්තාරි අකුසලචිත්තානි.** තෙසඤ්හි රාගෙන සම්පයොගාභාවතො නත්ථෙව සරාගතා, තන්නිමිත්තකතාය පන සියා තංසහිතතාලෙසොති නත්ථෙව වීතරාගතාපීති දුකවිනිමුත්තතා එවෙත්ථ ලබ්භතීති ආහ **"නෙව පුරිමපදං, න පච්ඡිමපදං භජන්තී"**ති. යදි එවං පදෙසිකං පජානනං ආපජ්ජතීති? නාපජ්ජති දුකන්තරපරියාපන්නත්තා තෙසං. අකුසලමූලෙසු සහ මොහෙනෙව වත්තතීති **සමොහන්ති** ආහ **"විචිකිච්ඡාසහගතඤ්චෙව උද්ධච්චසහගතඤ්චා"**ති. යස්මා චෙත්ථ සහෙව මොහෙනාති සමොහන්ති පුරිමපදාවධාරණම්පි ලබ්භතියෙව, තස්මා වුත්තං **"යස්මා පනා"**තිආදි. යථා පන අතිමූළ්හතාය පාටිපුග්ගලිකනයෙන සවිසෙසං මොහවන්තතාය මොමූහචිත්තන්ති වත්තබ්බතො විචිකිච්ඡුද්ධච්චසහගතද්වයං විසෙසතො ''සමොහ''න්ති වුච්චති, න තථා සෙසාකුසලචිත්තානීති **"වට්ටන්තියෙවා"**ති වුත්තං. සම්පයොගවසෙන ථිනමිද්ධෙන අනුපතිතං අනුගතන්ති ථිනමිද්ධානුපතිතං පඤ්චවිධං සසඞ්ඛාරිකාකුසලචිත්තං **සඞ්කුචිතචිත්තං. සඞ්කුචිතචිත්තං නාම** ආරම්මණෙ සඞ්කොචනවසෙන පවත්තනතො. පච්චයවිසෙසවසෙන ථාමජාතෙන උද්ධච්චෙන සහගතං පවත්තං සංසට්ඨන්ති **උද්ධච්චසහගතං,** අඤ්ඤථා සබ්බම්පි අකුසලචිත්තං උද්ධච්චසහගතමෙවාති. **පසටචිත්තං නාම** සාතිසයං වික්ඛෙපවසෙන පවත්තනතො.

කිලෙසවික්ඛම්භනසමත්ථතාය විපුලඵලතාය දීඝසන්තානතාය ච මහන්තභාවං ගතං, මහන්තෙහි වා උළාරච්ඡන්දාදීහි ගතං පටිපන්නන්ති **මහග්ගතං.** තං පන රූපාරූපභූමිකං තතො මහන්තස්ස ලොකෙ අභාවතො. තෙනාහ **"රූපාරූපාවචර"**න්ති. තස්ස චෙත්ථ පටියොගී පරිත්තමෙවාති ආහ **"අමහග්ගතන්ති කාමාවචර"**න්ති. අත්තානං උත්තරිතුං සමත්ථෙහි සහ උත්තරෙහීති **සඋත්තරං,** තප්පටිපක්ඛෙන **අනුත්තරං,** තදුභයං උපාදාය වෙදිතබ්බන්ති ආහ **"සඋත්තරන්ති කාමාවචර"**න්තිආදි. පටිපක්ඛවික්ඛම්භනසමත්ථෙන සමාධිනා සම්මදෙව ආහිතං **සමාහිතං.** තෙනාහ **"යස්සා"**තිආදි. **යස්සාති** යස්ස චිත්තස්ස. යථාවුත්තෙන සමාධිනා න සමාහිතන්ති **අසමාහිතං.** තෙනාහ **"උභයසමාධිරහිත"**න්ති. තදඞ්ගවිමුත්තියා **විමුත්තං,** කාමාවචරං කුසලං. වික්ඛම්භනවිමුත්තියා **විමුත්තං,** මහග්ගතන්ති තදුභයං සන්ධායාහ **"තදඞ්ගවික්ඛම්භනවිමුත්තීහි විමුත්ත"**න්ති. යත්ථ තදුභයවිමුත්ති නත්ථි, තං උභයවිමුත්තිරහිතන්ති ගය්හමානෙ ලොකුත්තරචිත්තෙපි සියා ආසඞ්කාති තන්නිවත්තනත්ථං **"සමුච්ඡෙද...පෙ.... ඔකාසොව නත්ථී"**ති ආහ. ඔකාසාභාවො ච සම්මසනචාරස්ස අධිප්පෙතත්තා වෙදිතබ්බො. යං පනෙත්ථ අත්ථතො අවිභත්තං, තං හෙට්ඨා වුත්තනයමෙවාති.

චිත්තානුපස්සනාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ධම්මානුපස්සනාවණ්ණනා

නීවරණපබ්බවණ්ණනා

115. පහාතබ්බාදිධම්මවිභාගදස්සනවසෙන පඤ්චධා ධම්මානුපස්සනා නිද්දිට්ඨාති අයමත්ථො පාළිතො එව විඤ්ඤායතීති තමත්ථං උල්ලිඞ්ගෙන්තො **“පඤ්චවිධෙන ධම්මානුපස්සනං කථෙතු”**න්ති වුත්තං. යදි එවං කස්මා නීවරණාදිවසෙනෙව නිද්දිට්ඨන්ති? වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයතො. යෙසඤ්හි වෙනෙය්‍යානං පහාතබ්බධම්මෙසු පඨමං නීවරණානි විභාගෙන වත්තබ්බානි, තෙසං වසෙනෙත්ථ භගවතා පඨමං නීවරණෙසු ධම්මානුපස්සනා කථිතා. තථා හි කායානුපස්සනාපි සමථපුබ්බඞ්ගමා දෙසිතා, තතො පරිඤ්ඤෙය්‍යෙසු ඛන්ධෙසු ආයතනෙසු, භාවෙතබ්බෙසු බොජ්ඣඞ්ගෙසු පරිඤ්ඤෙය්‍යාදිවිභාගෙසු සච්චෙසු ච උත්තරා දෙසනා දෙසිතා, තස්මා චෙත්ථ සමථභාවනාපි යාවදෙව විපස්සනත්ථං ඉච්ඡිතා, විපස්සනාපධානා විපස්සනාබහුලා ච සතිපට්ඨානදෙසනාති තස්සා විපස්සනාභිනිවෙසවිභාගෙන දෙසිතභාවං විභාවෙන්තො **“අපිචා”**තිආදිමාහ. තත්ථ ඛන්ධායතනදුක්ඛසච්චවසෙන මිස්සකපරිග්ගහකථනං දට්ඨබ්බං. **සඤ්ඤාසඞ්ඛාරක්ඛන්ධපරිග්ගහම්පීති පි**-සද්දෙන සකලපඤ්චුපාදානක්ඛන්ධපරිග්ගහං සම්පිණ්ඩෙති ඉතරෙසං තදන්තොගධත්තා. ‘‘කණ්හසුක්කානං යුගන්ධතා නත්ථී’’ති පජානනකාලෙ අභාවා **“අභිණ්හසමුදාචාරවසෙනා”**ති වුත්තං. **යථාති** යෙනාකාරෙන. සො පන ‘‘කාමච්ඡන්දස්ස උප්පාදො හොතී’’ති වුත්තත්තා කාමච්ඡන්දස්ස කාරණාකාරොව, අත්ථතො කාරණමෙවාති ආහ **“යෙන කාරණෙනා”**ති. **ච**-සද්දො වක්ඛමානත්ථසමුච්චයත්ථො.

තත්ථාති ‘‘යථා චා’’තිආදිනා වුත්තපදෙ. **සුභම්පීති** කාමච්ඡන්දොපි. සො හි අත්තනො ගහණාකාරෙන **“සුභ”**න්ති වුච්චති, තෙනාකාරෙන පවත්තනකස්ස අඤ්ඤස්ස කාමච්ඡන්දස්ස නිමිත්තත්තා **“සුභනිමිත්ත”**න්ති ච. ඉට්ඨං, ඉට්ඨාකාරෙන වා ගය්හමානං රූපාදි **සුභාරම්මණං**. ආකඞ්ඛිතස්ස හිතසුඛස්ස අනුපායභූතො මනසිකාරො **අනුපායමනසිකාරො.** **තන්ති** අයොනිසොමනසිකාරං. **තත්ථාති** නිප්ඵාදෙතබ්බෙ ආරම්මණභූතෙ ච දුවිධෙපි සුභනිමිත්තෙ. **ආහාරොති** පච්චයො.

අසුභම්පීති අසුභජ්ඣානම්පි උත්තරපදලොපෙන. තං පන දසසු අවිඤ්ඤාණකාසුභෙසු, කෙසාදීසු ච පවත්තං දට්ඨබ්බං. කෙසාදීසු හි සඤ්ඤා අසුභසඤ්ඤාති **ගිරිමානන්දසුත්තෙ** (අ. නි. 10.60) වුත්තාති. එත්ථ ච චතුබ්බිධස්ස අයොනිසොමනසිකාරස්ස යොනිසොමනසිකාරස්ස ච ගහණං නිරවසෙසදස්සනත්ථං කතන්ති දට්ඨබ්බං. තෙසු පන අසුභෙ ‘‘සුභ’’න්ති, ‘‘අසුභ’’න්ති ච මනසිකාරො ඉධාධිප්පෙතො, තදනුකූලත්තා වා ඉතරෙපීති.

එකාදසසු (අ. නි. ටී. 1.1.16) අසුභෙසු පටිකූලාකාරස්ස උග්ගණ්හනං, යථා වා තත්ථ උග්ගහනිමිත්තං උප්පජ්ජති, තථා පටිපත්ති **අසුභනිමිත්තස්ස උග්ගහො**. උපචාරප්පනාවහාය අසුභභාවනාය අනුයුඤ්ජනං **අසුභභාවනානුයොගො.** භොජනෙ මත්තඤ්ඤුනො ථිනමිද්ධාභිභවාභාවා ඔතාරං අලභමානො කාමච්ඡන්දො පහීයතීති වදන්ති. භොජනනිස්සිතං පන ආහාරෙ පටිකූලසඤ්ඤං, තබ්බිපරිණාමස්ස, තදාධාරස්ස, තස්ස ච උදරියභූතස්ස අසුභතාදස්සනං, කායස්ස ආහාරට්ඨිතිකතාදස්සනඤ්ච යො සම්මදෙව ජානාති, සො විසෙසතො **භොජනෙ මත්තඤ්ඤූ** නාම, තස්ස ච කාමච්ඡන්දො පහීයතෙව. **අසුභකම්මිකතිස්සත්ථෙරො** දන්තට්ඨිදස්සාවී. **අභිධම්මපරියායෙන** (ධ. ස. 1159, 1503) සබ්බොපි ලොභො කාමච්ඡන්දනීවරණන්ති ආහ **“අරහත්තමග්ගෙනා”**ති.

පටිඝම්පි පුරිමුප්පන්නං **පටිඝනිමිත්තං** පරතො උප්පජ්ජනකපටිඝස්ස කාරණන්ති කත්වා. මෙජ්ජතීති හිතඵරණවසෙන සිනිය්හතීති මිත්තො, තස්මිං මිත්තෙ භවා, මිත්තස්ස වා එසාති මෙත්තා, තස්සා **මෙත්තාය**.

මෙත්තායනස්ස සත්තෙසු හිතඵරණස්ස උප්පාදනං පවත්තනං **මෙත්තානිමිත්තස්ස උග්ගහො**. **ඔධිසකඅනොධිසකදිසාඵරණානන්ති** අත්තඅතිපියසහායමජ්ඣත්තවෙරීවසෙන ඔධිසකතා, සීමාසම්භෙදෙ කතෙ අනොධිසකතා, එකාදිදිසාඵරණවසෙන දිසාඵරණතා මෙත්තාය උග්ගහණෙ වෙදිතබ්බා. විහාරරච්ඡාගාමාදිවසෙන වා ඔධිසකදිසාඵරණං, විහාරාදිඋද්දෙසරහිතං පුරත්ථිමාදිදිසාවසෙන අනොධිසකදිසාඵරණන්ති එවං වා ද්විධා උග්ගහණං සන්ධාය **“ඔධිසකඅනොධිසකදිසාඵරණාන”**න්ති වුත්තං. උග්ගහො ච යාව උපචාරා දට්ඨබ්බො, උග්ගහිතාය ආසෙවනා භාවනා. තත්ථ ‘‘සබ්බෙ සත්තා, පාණා, භූතා, පුග්ගලා, අත්තභාවපරියාපන්නා’’ති එතෙසං වසෙන පඤ්චවිධා, එකෙකස්මිං ‘‘අවෙරා හොන්තු, අබ්‍යාපජ්ජා, අනීඝා, සුඛී අත්තානං පරිහරන්තූ’’ති චතුධා පවත්තිතො වීසතිවිධා අනොධිසකඵරණා මෙත්තා, ‘‘සබ්බා ඉත්ථියො, පුරිසා, අරියා, අනරියා, දෙවා, මනුස්සා, විනිපාතිකා’’ති සත්තොධිකරණවසෙන පවත්තා සත්තවිධා අට්ඨවීසතිවිධා වා, දසහි දිසාහි දිසොධිකරණවසෙන පවත්තා දසවිධා ච, එකෙකාය වා දිසාය සත්තාදිඉත්ථාදිඅවෙරාදිභෙදෙන අසීතාධිකචතුසතප්පභෙදා ච ඔධිහොඵරණා වෙදිතබ්බා.

යෙන අයොනිසොමනසිකාරෙන අරතිආදිකානි උප්පජ්ජන්ති, සො අරතිආදීසු **අයොනිසොමනසිකාරො,** තෙන. නිප්ඵාදෙතබ්බෙ හි ඉදං භුම්මං. එස නයො ඉතො පරෙසුපි. **උක්කණ්ඨිතා** පන්තසෙනාසනෙසු අධිකුසලෙසු ධම්මෙසු ච උප්පජ්ජනභාවරිඤ්චනා. **කායවිනාමනාති** කායස්ස විරූපෙනාකාරෙන නාමනා.

කුසලධම්මසම්පටිපත්තියා පට්ඨපනසභාවතාය, තප්පටිපක්ඛානං විසොසනසභාවතාය ච ආරම්භධාතුආදිතො පවත්තවීරියන්ති ආහ **“පඨමාරම්භවීරිය”**න්ති. යස්මා පඨමාරම්භමත්තස්ස කොසජ්ජවිධමනං ථාමගමනඤ්ච නත්ථි, තස්මා වුත්තං **“කොසජ්ජතො නික්ඛන්තතාය තතො බලවතර”**න්ති. යස්මා පන අපරාපරුප්පත්තියා ලද්ධාසෙවනං උපරූපරිවිසෙසං ආවහන්තං අතිවිය ථාමගතමෙව හොති, තස්මා වුත්තං **“පරං පරං ඨානං අක්කමනතො තතොපි බලවතර”**න්ති.

අතිභොජනෙ නිමිත්තග්ගාහොති අතිභොජනෙ ථිනමිද්ධස්ස නිමිත්තග්ගාහො, ''එත්තකෙ භුත්තෙ ථිනමිද්ධස්ස කාරණං හොති, එත්තකෙ න හොතී''ති ථිනමිද්ධස්ස කාරණාකාරණග්ගාහො හොතීති අත්ථො. **දිවා සූරියාලොකන්ති** දිවා ගහිතනිමිත්තං සූරියාලොකං රත්තියං මනසිකරොන්තස්සපීති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. ධුතඞ්ගානං වීරියනිස්සිතත්තා වුත්තං **''ධුතඞ්ගනිස්සිතසප්පායකථායපී''**ති.

කුක්කුච්චම්පි කතාකතානුසොචනවසෙන පවත්තමානං චෙතසො අවූපසමාවහතාය උද්ධච්චෙන සමානලක්ඛණමෙවාති **''අවූපසමො නාම අවූපසන්තාකාරො, උද්ධච්චකුක්කුච්චමෙවෙතං අත්ථතො''**ති වුත්තං.

බහුස්සුතස්ස ගන්ථතො අත්ථතො ච සුත්තාදීනි විචාරෙන්තස්ස අත්ථවෙදාදිපටිලාභසබ්භාවතො වික්ඛෙපො න හොති, යථාවිධිපටිපත්තියා යථානුරූපපටිකාරප්පවත්තියා ච කතාකතානුසොචනඤ්ච න හොතීති **''බාහුසච්චෙනපි... පෙ.... උද්ධච්චකුක්කුච්චං පහීයතී''**ති ආහ. යදග්ගෙන බාහුසච්චෙන උද්ධච්චකුක්කුච්චං පහීයති, තදග්ගෙන පරිපුච්ඡකතාවිනයපකතඤ්ඤුතාහිපි තං පහීයතීති දට්ඨබ්බං. බුද්ධසෙවිතා ච බුද්ධසීලිතං ආවහතීති චෙතසො වූපසමකරත්තා උද්ධච්චකුක්කුච්චපහානකාරී වුත්තා. බුද්ධත්තං පන අනපෙක්ඛිත්වා විනයධරා කුක්කුච්චවිනොදකා කල්‍යාණමිත්තා වුත්තාති දට්ඨබ්බා. වික්ඛෙපො ච භික්ඛුනො යෙභුය්‍යෙන කුක්කුච්චහෙතුකො හොතීති **''කප්පියාකප්පියපරිපුච්ඡාබහුලස්සා''**තිආදිනා විනයනයෙනෙව පරිපුච්ඡකතාදයො නිද්දිට්ඨා. **පහීනෙ උද්ධච්චකුක්කුච්චෙති** නිද්ධාරණෙ භුම්මං. **කුක්කුච්චස්ස** දොමනස්සසහගතත්තා **අනාගාමිමග්ගෙන ආයතිං අනුප්පාදො** වුත්තො.

තිට්ඨති පවත්තති එත්ථාති ඨානීයා, විචිකිච්ඡාය ඨානීයා **විචිකිච්ඡාට්ඨානීයා,** විචිකිච්ඡාය කාරණභූතා ධම්මා. තිට්ඨතීති වා ඨානීයා, විචිකිච්ඡා ඨානීයා එතිස්සාති **විචිකිච්ඡාට්ඨානීයා,** අත්ථතො විචිකිච්ඡා එව. සා හි පුරිමුප්පන්නා පරතො උප්පජ්ජනකවිචිකිච්ඡාය සභාගහෙතුතාය අසාධාරණං.

කුසලාකුසලාති කොසල්ලසම්භූතට්ඨෙන කුසලා, තප්පටිපක්ඛතො අකුසලා. යෙ අකුසලා, තෙ **සාවජ්ජා අසෙවිතබ්බා හීනා ච**. යෙ කුසලා, තෙ **අනවජ්ජා සෙවිතබ්බා පණීතා ච**. කුසලාපි වා හීනෙහි ඡන්දාදීහි ආරද්ධා **හීනා,** පණීතෙහි **පණීතා. කණ්හාති** කාළකා, චිත්තස්ස අපභස්සරභාවකරණා. **සුක්කාති** ඔදාතා, චිත්තස්ස පභස්සරභාවකරණා. කණ්හාභිජාතිහෙතුතො වා **කණ්හා,** සුක්කාභිජාතිහෙතුතො **සුක්කා**. තෙ එව **සප්පටිභාගා**. කණ්හා හි උජුවිපච්චනීකතාය සුක්කෙහි සප්පටිභාගා, තථා සුක්කාපි ඉතරෙහි. අථ වා කණ්හසුක්කා ච සප්පටිභාගා ච **කණ්හසුක්කසප්පටිභාගා**. සුඛා හි වෙදනා දුක්ඛායවෙදනාය සප්පටිභාගා, දුක්ඛා ච වෙදනා සුඛාය වෙදනාය සප්පටිභාගාති.

කාමං බාහුසච්චපරිපුච්ඡකතාහි අට්ඨවත්ථුකාපි විචිකිච්ඡා පහීයති, තථාපි රතනත්තයවිචිකිච්ඡාමූලිකා සෙසවිචිකිච්ඡාති කත්වා ආහ **''තීණි රතනානි ආරබ්භා''**ති. රතනත්තයගුණාවබොධෙ හි ''සත්ථරි කඞ්ඛතී''ති (ධ. ස. 1008, 1123, 1167, 1241, 1263, 1270; විභ. 915) ආදිවිචිකිච්ඡාය අසම්භවොති. විනයෙ පකතඤ්ඤුතා ''සික්ඛාය කඞ්ඛතී''ති (ධ. ස. 1008, 1123, 1167, 1241, 1263, 1270; විභ. 915) වුත්තාය විචිකිච්ඡාය පහානං කරොතීති ආහ **''විනයෙ චිණ්ණවසීභාවස්සපී''**ති. **ඔකප්පනීයසද්ධාසඞ්ඛාතඅධිමොක්ඛබහුලස්සාති** සද්ධෙය්‍යවත්ථුනො අනුපවිසනසද්ධාසඞ්ඛාතඅධිමොක්ඛෙන අධිමුච්චනබහුලස්ස . අධිමුච්චනඤ්ච අධිමොක්ඛුප්පාදනමෙවාති දට්ඨබ්බං. සද්ධාය වා නින්නපොණතා අධිමුත්ති අධිමොක්ඛො.

සුභනිමිත්තඅසුභනිමිත්තාදීසූති ''සුභනිමිත්තාදීසු අසුභනිමිත්තාදීසූ''ති ආදි-සද්දො පච්චෙකං යොජෙතබ්බො. තත්ථ පඨමෙන **ආදි**-සද්දෙන පටිඝනිමිත්තාදීනං සඞ්ගහො, දුතියෙන මෙත්තාචෙතොවිමුත්තිආදීනං. සෙසමෙත්ථ යං වත්තබ්බං, තං වුත්තනයමෙවාති.

නීවරණපබ්බවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඛන්ධපබ්බවණ්ණනා

116. උපාදානෙහි ආරම්මණකරණාදිවසෙන උපාදාතබ්බා වා ඛන්ධා **උපාදානක්ඛන්ධා. ඉති රූපන්ති** එත්ථ **ඉති**-සද්දො ඉදං-සද්දෙන සමානත්ථොති අධිප්පායෙනාහ **''ඉදං රූප''**න්ති. තයිදං සරූපතො අනවසෙසපරියාදානං හොතීති ආහ – **''එත්තකං රූපං, න ඉතො පරං රූපං අත්ථී''**ති. **ඉතීති** වා පකාරත්ථෙ නිපාතො, තස්මා **''ඉති රූප''**න්ති ඉමිනා භූතුපාදාදිවසෙන යත්තකො රූපස්ස භෙදො, තෙන සද්ධිං රූපං අනවසෙසතො පරියාදියිත්වා දස්සෙති. **සභාවතොති** රුප්පනසභාවතො චක්ඛාදිවණ්ණාදිසභාවතො ච. **වෙදනාදීසුපීති** එත්ථ ''අයං වෙදනා, එත්තකා වෙදනා, න ඉතො පරං වෙදනා අත්ථීති සභාවතො වෙදනං පජානාතී''තිආදිනා, **සභාවතොති** ච අනුභවනසභාවතො සාතාදිසභාවතො චාති එවමාදිනා යොජෙතබ්බං.

ඛන්ධපබ්බවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

117. **ඡසු අජ්ඣත්තිකබාහිරෙසූති** (දී. නි. ටී. 2.384) ''ඡසු අජ්ඣත්තිකෙසු ඡසු බාහිරෙසූ''ති **''ඡසූ''**ති පදං පච්චෙකං යොජෙතබ්බං. කස්මා පනෙතානි උභයානි ඡළෙව වුත්තානි? ඡවිඤ්ඤාණකායුප්පත්තිද්වාරාරම්මණවවත්ථානතො. චක්ඛුවිඤ්ඤාණවීථියා පරියාපන්නස්ස හි විඤ්ඤාණකායස්ස චක්ඛායතනමෙව උප්පත්තිද්වාරං, රූපායතනමෙව ච ආරම්මණං, තථා ඉතරානි ඉතරෙසං, ඡට්ඨස්ස පන භවඞ්ගමනසඞ්ඛාතො මනායතනෙකදෙසො උප්පත්තිද්වාරං, අසාධාරණඤ්ච ධම්මායතනං ආරම්මණං. චක්ඛතීති **චක්ඛු,** රූපං අස්සාදෙති විභාවෙති චාති අත්ථො. සුණාතීති **සොතං**. සායතීති **ඝානං**. ජීවිතනිමිත්තතාය රසො ජීවිතං, තං ජීවිතමව්හායතීති **ජිව්හා**. කුච්ඡිතානං සාසවධම්මානං ආයො උප්පත්තිදෙසොති **කායො**. මුනාති ආරම්මණං විජානාතීති **මනො**. රූපයති වණ්ණවිකාරං ආපජ්ජමානං හදයඞ්ගතභාවං පකාසෙතීති **රූපං**. සප්පති අත්තනො පච්චයෙහි හරීයති සොතවිඤ්ඤෙය්‍යභාවං ගමීයතීති **සද්දො**. ගන්ධයති අත්තනො වත්ථුං සූචෙතීති **ගන්ධො**. රසන්ති තං සත්තා අස්සාදෙන්තීති **රසො**. ඵුසීයතීති **ඵොට්ඨබ්බං**. අත්තනො ලක්ඛණං ධාරෙන්තීති **ධම්මා**. සබ්බානි පන ආයානං තනනාදිඅත්ථෙන **ආයතනානි**. අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන **විසුද්ධිමග්ගෙ** (විසුද්ධි. 2.510-512) **තංසංවණ්ණනාය** (විසුද්ධි. මහාටී. 2.510) ච වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බො.

චක්ඛුඤ්ච පජානාතීති එත්ථ **චක්ඛු** නාම පසාදචක්ඛු, න සසම්භාරචක්ඛු, නාපි දිබ්බචක්ඛුආදිකන්ති ආහ **''චක්ඛුපසාද''**න්ති. යං සන්ධාය වුත්තං ''යං චක්ඛු චතුන්නං මහාභූතානං උපාදාය පසාදො''ති (ධ. ස. 596-599). ච-සද්දො චක්ඛමානත්ථසමුච්චයත්ථො. **යථාවසරසලක්ඛණවසෙනාති** අවිපරීතස්ස අත්තනො රසස්ස චෙව ලක්ඛණස්ස ච වසෙන, රූපෙසු ආවිඤ්ඡනකිච්චස්ස චෙව රූපාභිඝාතාරහභූතපසාදලක්ඛණස්ස ච වසෙනාති අත්ථො. ''චක්ඛුඤ්ච පටිච්ච රූපෙ චා''තිආදීසු (ම. නි. 1.204, 400; 3.421, 425-426; සං. නි. 2.43-45; 4.54-55; කථා. 465, 467) සමුදිතානියෙව රූපායතනානි චක්ඛුවිඤ්ඤාණුප්පත්තිහෙතු, න විසුං විසුන්ති ඉමස්ස අත්ථස්ස දස්සනත්ථං **''රූපෙ චා''**ති පුථුවචනග්ගහණං, තාය එව ච දෙසනාගතියා කාමං ඉධාපි ''රූපෙ ච පජානාතී''ති වුත්තං, රූපභාවසාමඤ්ඤෙන පන සබ්බං එකජ්ඣං ගහෙත්වා **''බහිද්ධා චතුසමුට්ඨානිකරූපඤ්චා''**ති එකවචනවසෙන අත්ථො වුත්තො. **සරසලක්ඛණවසෙනාති** චක්ඛුවිඤ්ඤාණස්ස විසයභාවකිච්චස්ස චෙව චක්ඛුපටිහනනලක්ඛණස්ස ච වසෙනාති යොජෙතබ්බං.

උභයං පටිච්චාති චක්ඛුං උපනිස්සයපච්චයවසෙන පච්චයභූතං, රූපෙ ආරම්මණාධිපතිආරම්මණූපනිස්සයවසෙන පච්චයභූතෙ ච පටිච්ච. කාමඤ්චායං සුත්තන්තසංවණ්ණනා , නිප්පරියායකථා නාම අභිධම්මසන්නිස්සිතා එවාති අභිධම්මනයෙනෙව සංයොජනානි දස්සෙන්තො **''කාමරාග…පෙ…. අවිජ්ජාසංයොජන''**න්ති ආහ. තත්ථ කාමෙසු රාගො, කාමො ච සො රාගො චාති **කාමරාගො,** සො එව බන්ධනට්ඨෙන **සංයොජනං**. අයඤ්හි යස්ස සංවිජ්ජති, තං පුග්ගලං වට්ටස්මිං සංයොජෙති බන්ධති, ඉති දුක්ඛෙන සත්තං, භවාදිකෙ වා භවන්තරාදීහි, කම්මුනා වා විපාකං සංයොජෙති බන්ධතීති **සංයොජනං**. එවං පටිඝසංයොජනාදීනම්පි යථාරහං අත්ථො වත්තබ්බො. **සරසලක්ඛණවසෙනාති** එත්ථ පන සත්තස්ස වට්ටතො අනිස්සජ්ජනසඞ්ඛාතස්ස අත්තනො කිච්චස්ස චෙව යථාවුත්තබන්ධනසඞ්ඛාතස්ස ලක්ඛණස්ස ච වසෙනාති යොජෙතබ්බං.

භවස්සාද-දිට්ඨිස්සාද-නිවත්තනත්ථං **කාමස්සාදග්ගහණං**. **අස්සාදයතොති** අභිරමන්තස්ස. **අභිනන්දතොති** සප්පීතිකතණ්හාවසෙන නන්දන්තස්ස. පදද්වයෙනපි බලවතො කාමරාගස්ස පච්චයභූතා කාමරාගුප්පත්ති වුත්තා. එස නයො සෙසෙසුපි. **එතං ආරම්මණන්ති** එතං එවංසුඛුමං එවංදුබ්බිභාගං ආරම්මණං. **නිච්චං ධුවන්ති** එතං නිදස්සනමත්තං, ''උච්ඡිජ්ජිස්සති විනස්සිස්සතීති ගණ්හතො''ති එවමාදීනම්පි සඞ්ගහො ඉච්ඡිතබ්බො. **භවං පත්ථෙන්තස්සාති** ''ඊදිසෙ සම්පත්තිභවෙ යස්මා අම්හාකං ඉදං ඉට්ඨාරම්මණං සුලභං ජාතං, තස්මා ආයතිම්පි සම්පත්තිභවො භවෙය්‍යා''ති භවං නිකාමෙන්තස්ස. එවරූපං සක්කා ලද්ධුන්ති යොජනා. **උසූයතොති** උසූයං ඉස්සං උප්පාදයතො. **අඤ්ඤස්ස මච්ඡරායතොති** අඤ්ඤෙන අසාධාරණභාවකරණෙන මච්ඡරියං කරොතො. **සබ්බෙහෙව** යථාවුත්තෙහි නවහි සංයොජනෙහි.

තඤ්ච කාරණන්ති සුභනිමිත්තපටිඝනිමිත්තාදිවිභාවං ඉට්ඨානිට්ඨාදිරූපාරම්මණඤ්චෙව තජ්ජායොනිසොමනසිකාරඤ්චාති තස්ස තස්ස සංයොජනස්ස කාරණං. අවික්ඛම්භිතඅසමූහතභූමිලද්ධුප්පන්නතං සන්ධාය **''අප්පහීනට්ඨෙන උප්පන්නස්සා''**ති වුත්තං. වත්තමානුප්පන්නතා **සමුදාචාරග්ගහණෙනෙව** ගහිතා. **යෙන කාරණෙනාති** යෙන විපස්සනාසමථභාවනාසඞ්ඛාතෙන කාරණෙන. **තඤ්හි** තස්ස තදඞ්ගවසෙන චෙව වික්ඛම්භනවසෙන ච පහානකාරණං. ඉස්සාමච්ඡරියානං අපායගමනීයතාය පඨමමග්ගවජ්ඣතා වුත්තා. යදි එවං ''තිණ්ණං සංයොජනානං පරික්ඛයා සොතාපන්නො හොතී''ති (අ. නි. 4.241) සුත්තපදං කථන්ති? තං සුත්තන්තපරියායෙන වුත්තං. යථානුලොමසාසනඤ්හි සුත්තන්තදෙසනා, අයං පන අභිධම්මනයෙන සංවණ්ණනාති නායං දොසො. **ඔළාරිකස්සාති** ථූලස්ස, යතො අභිණ්හසමුප්පත්තිපරියුට්ඨානතිබ්බතාව හොති. **අණුසහගතස්සාති** වුත්තප්පකාරඔළාරිකාභාවෙන අණුභාවං සුඛුමභාවං ගතස්ස. උද්ධච්චසංයොජනස්සපෙත්ථ අනුප්පාදො වුත්තොයෙව යථාවුත්තසංයොජනෙහි අවිනාභාවතො. සොතාදීනං සභාවසරසලක්ඛණවසෙන පජානනා, තප්පච්චයානං සංයොජනානං උප්පාදාදිපජානනා ච වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බාති දස්සෙන්තො **''එසෙව නයො''**ති අතිදිසති.

අත්තනො වා ධම්මෙසූති අත්තනො අජ්ඣත්තිකායතනධම්මෙසු, අත්තනො උභයධම්මෙසු වා. ඉමස්මිං පක්ඛෙ **අජ්ඣත්තිකායතනපරිග්ගහණෙනාති** අජ්ඣත්තිකායතනපරිග්ගණ්හනමුඛෙනාති අත්ථො, එවඤ්ච අනවසෙසතො සපරසන්තානෙසු ආයතනානං පරිග්ගහො සිද්ධො හොති. **පරස්ස වා ධම්මෙසූති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **රූපායතනස්සාති** අඩ්ඪෙකාදසපභෙදරූපසභාවස්ස ආයතනස්ස. රූපක්ඛන්ධෙ වුත්තනයෙන නීහරිතබ්බාති ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. **සෙසඛන්ධෙසූති** වෙදනාසඤ්ඤාසඞ්ඛාරක්ඛන්ධෙසු. **වුත්තනයෙනාති** ඉමිනා අතිදෙසෙන රූපක්ඛන්ධෙ ආහාරසමුදයාති, විඤ්ඤාණක්ඛන්ධෙ නාමරූපසමුදයාති, සෙසක්ඛන්ධෙසු ඵස්සසමුදයාති ඉමං විසෙසං විභාවෙති, ඉතරං පන සබ්බත්ථ සමානන්ති. ඛන්ධපබ්බෙ විය ආයතනපබ්බෙපි ලොකුත්තරනිවත්තනං පාළියං ගහිතං නත්ථීති ආහ **“ලොකුත්තරධම්මා න ගහෙතබ්බා”**ති.

ආයතනපබ්බවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

බොජ්ඣඞ්ගපබ්බවණ්ණනා

118. **බුජ්ඣනකසත්තස්සාති** කිලෙසනිද්දාය පටිබුජ්ඣනකසත්තස්ස, අරියසච්චානං වා පටිවිජ්ඣනකසත්තස්ස. **අඞ්ගෙසූති** කාරණෙසු, අවයවෙසු වා. උදයබ්බයඤාණුප්පාදතො පට්ඨාය සම්බොධිපටිපදායං ඨිතො නාම හොතීති ආහ **“ආරද්ධවිපස්සකතො පට්ඨාය යොගාවචරොති සම්බොධී”**ති.

“සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගට්ඨානියා”ති පදස්ස අත්ථො ‘‘විචිකිච්ඡට්ඨානියා’’ති එත්ථ වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බො. **තන්ති** යොනිසොමනසිකාරං. **තත්ථාති** සතියං. නිප්ඵාදෙතබ්බෙ චෙතං භුම්මං.

සති ච සම්පජඤ්ඤඤ්ච **සතිසම්පජඤ්ඤං** (දී. නි. ටී. 2.385; සං. නි. ටී. 2.5.232; අ. නි. ටී. 1.1.418). අථ වා සතිපධානං අභික්කන්තාදිසාත්ථකභාවපරිග්ගණ්හනඤාණං **සතිසම්පජඤ්ඤං**. තං සබ්බත්ථ සතොකාරිභාවාවහත්තා සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස උප්පාදාය හොති. යථා පච්චනීකධම්මානං පහානං අනුරූපධම්මසෙවනා ච අනුප්පන්නානං කුසලානං ධම්මානං උප්පාදාය හොති, එවං සතිරහිතපුග්ගලවිවජ්ජනා, සතොකාරීපුග්ගලසෙවනා, තත්ථ ච යුත්තපයුත්තතා සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස උප්පාදාය හොතීති ඉමමත්ථං දස්සෙති **“සතිසම්පජඤ්ඤ”**න්තිආදිනා.

ධම්මානං, ධම්මෙසු වා විචයො ධම්මවිචයො, සො එව සම්බොජ්ඣඞ්ගො, තස්ස **ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස**. **“කුසලාකුසලා ධම්මා”**තිආදීසු යං වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා වුත්තමෙව. තත්ථ **යොනිසොමනසිකාරබහුලීකාරොති** කුසලාදීසු තංතංසභාවරසලක්ඛණාදිකස්ස යාථාවතො අවබුජ්ඣනවසෙන උප්පන්නො ඤාණසම්පයුත්තචිත්තුප්පාදො. සො හි අවිපරීතමනසිකාරතාය ‘‘යොනිසොමනසිකාරො’’ති වුත්තො, තදාභොගතාය ආවජ්ජනාපි තග්ගතිකාව, තස්ස අභිණ්හපවත්තනං බහුලීකාරො. **භියොභාවායාති** පුනප්පුනභාවාය. **වෙපුල්ලායාති** විපුලභාවාය. **පාරිපූරියාති** පරිබ්‍රූහනාය.

පරිපුච්ඡකතාති පරියොගාහෙත්වා පුච්ඡකභාවො. ආචරියෙ පයිරුපාසිත්වා පඤ්චපි නිකායෙ සහ අට්ඨකථාය පරියොගාහෙත්වා යං යං තත්ථ ගණ්ඨිට්ඨානභූතං, තං තං ‘‘ඉදං භන්තෙ කථං, ඉමස්ස කො අත්ථො’’ති ඛන්ධායතනාදිඅත්ථං පුච්ඡන්තස්ස ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගො උප්පජ්ජති. තෙනාහ **“ඛන්ධධාතු…පෙ…. බහුලතා”**ති.

වත්ථුවිසදකිරියාති එත්ථ චිත්තචෙතසිකානං පවත්තිට්ඨානභාවතො සරීරං, තප්පටිබද්ධානි චීවරාදීනි ච ඉධ ‘‘වත්ථූනී’’ති අධිප්පෙතානි. තානි යථා චිත්තස්ස සුඛාවහානි හොන්ති, තථා කරණං තෙසං විසදභාවකරණං. තෙන වුත්තං **“අජ්ඣත්තිකබාහිරාන”**න්තිආදි. **උස්සන්නදොසන්ති** වාතාදිඋස්සන්නදොසං. **සෙදමලමක්ඛිතන්ති** සෙදෙන චෙව ජල්ලිකාසඞ්ඛාතෙන සරීරමලෙන ච මක්ඛිතං. **ච-**සද්දෙන අඤ්ඤම්පි සරීරස්ස පීළාවහං සඞ්ගණ්හාති. **සෙනාසනං වාති** වා-සද්දෙන පත්තාදීනං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. **අවිසදෙ** සති, විසයභූතෙ වා. කථං භාවනමනුයුත්තස්ස තානි විසයො? අන්තරන්තරා පවත්තනකචිත්තුප්පාදවසෙනෙවං වුත්තං. තෙ හි චිත්තුප්පාදා චිත්තෙකග්ගතාය අපරිසුද්ධභාවාය සංවත්තන්ති. **චිත්තචෙතසිකෙසු** නිස්සයාදිපච්චයභූතෙසු. **ඤාණම්පීති පි-**සද්දො සම්පිණ්ඩනත්ථො. තෙන න කෙවලං තං වත්ථුයෙව, අථ ඛො තස්මිං අපරිසුද්ධෙ ඤාණම්පි අපරිසුද්ධං හොතීති නිස්සයාපරිසුද්ධියා තංනිස්සිතාපරිසුද්ධි විය විසයස්ස අපරිසුද්ධතාය විසයීනං අපරිසුද්ධිං දස්සෙති.

සමභාවකරණන්ති කිච්චතො අනූනාධිකභාවකරණං. යථාපච්චයං සද්ධෙය්‍යවත්ථුස්මිං අධිමොක්ඛකිච්චස්ස පටුතරභාවෙන පඤ්ඤාය අවිසදතාය වීරියාදීනඤ්ච සිථිලතාදිනා **සද්ධින්ද්‍රියං බලවං හොති**. තෙනාහ **“ඉතරානි මන්දානී”**ති. **තතොති** තස්මා සද්ධින්ද්‍රියස්ස බලවභාවතො ඉතරෙසඤ්ච මන්දත්තා. කොසජ්ජපක්ඛෙ පතිතුං අදත්වා සම්පයුත්තධම්මානං පග්ගණ්හනං අනුබලප්පදානං පග්ගහො, පග්ගහොව කිච්චං **පග්ගහකිච්චං**. ‘‘කාතුං න සක්කොතී’’ති ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. ආරම්මණං උපගන්ත්වා ඨානං, අනිස්සජ්ජනං වා **උපට්ඨානං**. වික්ඛෙපපටිපක්ඛො, යෙන වා සම්පයුත්තා අවික්ඛිත්තා හොන්ති, සො **අවික්ඛෙපො**. රූපගතං විය චක්ඛුනා යෙන

යථාවතො විසයසභාවං පස්සති, තං **දස්සනකිච්චං කාතුං න සක්කොති** බලවතා සද්ධින්ද්‍රියෙන අභිභූතත්තා. සහජාතධම්මෙසු ඉන්දට්ඨං කාරෙන්තානං සහපවත්තමානානං ධම්මානං එකරසතාවසෙනෙව අත්ථසිද්ධි, න අඤ්ඤථා.

තස්මාති වුත්තමෙවත්ථං කාරණභාවෙන පච්චාමසති. **තන්ති** සද්ධින්ද්‍රියං. **ධම්මසභාවපච්චවෙක්ඛණෙනාති** යස්ස සද්ධෙය්‍යවත්ථුනො උළාරතාදිගුණෙ අධිමුච්චනස්ස සාතිසයප්පවත්තියා සද්ධින්ද්‍රියං බලවං ජාතං, තස්ස පච්චයපච්චයුප්පන්නතාදිවිභාගතො යථාවතො වීමංසනෙන. එවඤ්හි එවංධම්මතානයෙන සභාවසරසතො පරිග්ගය්හමානෙ සවිප්ඵාරො අධිමොක්ඛො න හොති ‘‘අයං ඉමෙසං ධම්මානං සභාවො’’ති පරිජානනවසෙන පඤ්ඤාබ්‍යාපාරස්ස සාතිසයත්තා. ධුරියධම්මෙසු හි යථා සද්ධාය බලවභාවෙ පඤ්ඤාය මන්දභාවො හොති, එවං පඤ්ඤාය බලවභාවෙ සද්ධාය මන්දභාවො හොති. තෙන වුත්තං **‘‘තං ධම්මසභාවපච්චවෙක්ඛණෙන…පෙ…. හාපෙතබ්බ’’**න්ති. **තථා අමනසිකාරෙනාති** යෙනාකාරෙන භාවනමනුයුඤ්ජන්තස්ස සද්ධින්ද්‍රියං බලවං ජාතං, තෙනාකාරෙන භාවනාය අනනුයුඤ්ජනතොති වුත්තං හොති. ඉධ දුවිධෙන සද්ධින්ද්‍රියස්ස බලවභාවො අත්තනො වා පච්චයවිසෙසවසෙන කිච්චුත්තරියතො වීරියාදීනං වා මන්දකිච්චතාය. තත්ථ පඨමවිකප්පෙ හාපනවිධි දස්සිතො, දුතියවිකප්පෙ පන යථා මනසිකරොතො වීරියාදීනං මන්දකිච්චතාය සද්ධින්ද්‍රියං බලවං ජාතං, තථා අමනසිකාරෙන, වීරියාදීනං පටුකිච්චභාවාවහෙන මනසිකාරෙන සද්ධින්ද්‍රියං තෙහි සමරසං කරොන්තෙන හාපෙතබ්බං. ඉමිනා නයෙන සෙසින්ද්‍රියෙසුපි හාපනවිධි වෙදිතබ්බො.

වක්කලිත්ථෙරවත්ථූති සො හි ආයස්මා සද්ධාධිමුත්තතාය කතාධිකාරො සත්ථු රූපකායදස්සනපසුතො එව හුත්වා විහරන්තො සත්ථාරා ‘‘කිං තෙ, වක්කලි, ඉමිනා පූතිකායෙන දිට්ඨෙන, යො ඛො, වක්කලි, ධම්මං පස්සති, සො මං පස්සතී’’තිආදිනා (සං. නි. 3.87) ඔවදිත්වා කම්මට්ඨානෙ නියොජිතොපි තං අනනුයුඤ්ජන්තො පණාමිතො අත්තානං විනිපාතෙතුං පපාතට්ඨානං අභිරුහි. අථ නං සත්ථා යථානිසින්නොව ඔභාසගිස්සජ්ජනෙන අත්ථානං දස්සෙත්වා –

‘‘පාමොජ්ජබහුලො භික්ඛු, පසන්නො බුද්ධසාසනෙ;
අධිගච්ඡෙ පදං සන්තං, සඞ්ඛාරූපසමං සුඛ’’න්ති. (ධ. ප. 381);

ගාථං වත්වා ‘‘එහිවක්කලී’’ති ආහ. සො තෙන අමතෙනෙව අභිසිත්තො හට්ඨතුට්ඨො හුත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙසි, සද්ධාය පන බලවභාවතො විපස්සනාවීථිං න ඔතරති. තං ඤත්වා භගවා තස්ස ඉන්ද්‍රියසමත්තපටිපාදනාය කම්මට්ඨානං සොධෙත්වා අදාසි. සො සත්ථාරා දින්ननයෙන විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා මග්ගපටිපාටියා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **‘‘වක්කලිත්ථෙරවත්ථු චෙත්ථ නිදස්සන’’**න්ති.

ඉතරකිච්චභෙදන්ති උපට්ඨානාදිකිච්චවිසෙසං. **පස්සද්ධාදීති ආදි**-සද්දෙන සමාධිඋපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගානං සඞ්ගහො. **හාපෙතබ්බන්ති** යථා සද්ධින්ද්‍රියස්ස බලවභාවො ධම්මසභාවපච්චවෙක්ඛණෙන හායති, එවං වීරියින්ද්‍රියස්ස අධිමත්තතා පස්සද්ධිආදිභාවනාය හායති සමාධිපක්ඛියත්තා තස්සා. තථා හි සා සමාධින්ද්‍රියස්ස අධිමත්තතං කොසජ්ජපාතතො රක්ඛන්තී වීරියාදිභාවනා විය වීරියින්ද්‍රියස්ස අධිමත්තතං උද්ධච්චපාතතො රක්ඛන්තී එකංසතො හාපෙති. තෙන වුත්තං **‘‘පස්සද්ධාදිභාවනාය හාපෙතබ්බ’’**න්ති. **සොණත්ථෙරස්ස වත්ථූති** සුඛුමාලසොණත්ථෙරස්ස වත්ථු. සො හි ආයස්මා, සත්ථු, සන්තිකෙ කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා සීතවනෙ විහරන්තො ‘‘මම සරීරං සුඛුමාලං, න ච සක්කා සුඛෙනෙව සුඛං අධිගන්තුං, කායං කිලමෙත්වාපි සමණධම්මො කාතබ්බො’’ති ඨානචඞ්කමමෙව අධිට්ඨාය පධානමනුයුඤ්ජන්තො පාදතලෙසු ඵොටෙසු උට්ඨිතෙසුපි වෙදනං අජ්ඣුපෙක්ඛිත්වා දළ්හවීරියං කරොන්තො අච්චාරද්ධවීරියතාය විසෙසං නිබ්බත්තෙතුං නාසක්ඛි. සත්ථා තත්ථ ගන්ත්වා වීණූපමොවාදෙන ඔවදිත්වා වීරියසමතායොජනවිධිං දස්සෙන්තො කම්මට්ඨානං සොධෙත්වා ගිජ්ඣකූටං ගතො. ථෙරොපි සත්ථාරා දින්ननයෙන වීරියසමතං යොජෙත්වා භාවෙන්තො විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා අරහත්තෙ පතිට්ඨාසි. තෙන වුත්තං **‘‘සොණත්ථෙරස්ස වත්ථු දස්සෙතබ්බ’’**න්ති. **සෙසෙසුපීති** සතිසමාධිපඤ්ඤින්ද්‍රියෙසුපි.

සමතන්ති සද්ධාපඤ්ඤානං අඤ්ඤමඤ්ඤං අනූනානධිකභාවං, තථා සමාධිවීරියානං. යථා හි සද්ධාපඤ්ඤානං විසුං විසුං ධුරියධම්මභූතානං කිච්චතො අඤ්ඤමඤ්ඤානාතිවත්තනං විසෙසතො ඉච්ඡිතබ්බං, යතො නෙසං සමධුරතාය අප්පනා සම්පජ්ජති, එවං සමාධිවීරියානං කොසජ්ජුද්ධච්චපක්ඛිකානං සමරසතාය සති අඤ්ඤමඤ්ඤූපත්ථම්භනතො සම්පයුත්තධම්මානං අන්තද්වයපාතාභාවෙන සම්මදෙව අප්පනා ඉජ්ඣතීති. **බලවසද්ධොතිආදි** වුත්තස්සෙවත්ථස්ස බ්‍යතිරෙකමුඛෙන සමත්ථනං. තස්සත්ථො – යො බලවතියා සද්ධාය සමන්නාගතො අවිසදඤාණො, සො **මුධාපසන්නො හොති,** න අවෙච්චප්පසන්නො. තථා හි සො **අවත්ථුස්මිං පසීදති** සෙය්‍යථාපි තිත්ථියසාවකා. **කෙරාටිකපක්ඛන්ති** සාඨෙය්‍යපක්ඛං භජති. සද්ධාහීනාය පඤ්ඤාය අතිධාවන්තො ‘‘දෙය්‍යවත්ථුපරිච්චාගෙන විනා චිත්තුප්පාදමත්තෙනපි දානමයං පුඤ්ඤං හොතී’’තිආදීනි පරිකප්පෙති හෙතුපතිරූපකෙහි වඤ්චිතො, එවංභූතො ච සුක්ඛතක්කවිලුත්තචිත්තො පණ්ඩිතානං වචනං නාදියති, සඤ්ඤත්තිං න ගච්ඡති. තෙනාහ **‘‘භෙසජ්ජසමුට්ඨිතො විය රොගො අතෙකිච්ඡො හොතී’’**ති. යථා චෙත්ථ සද්ධාපඤ්ඤානං අඤ්ඤමඤ්ඤං සමභාවො අත්ථාවහො, අනත්ථාවහො විසමභාවො, එවං සමාධිවීරියානං අඤ්ඤමඤ්ඤං අවික්ඛෙපාවහො සමභාවො, ඉතරො වික්ඛෙපාවහො වාති. **කොසජ්ජං අභිභවති,** තෙන අප්පනං න පාපුණාතීති අධිප්පායො . **උද්ධච්චං අභිභවතීති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **තදුභයන්ති** සද්ධාපඤ්ඤාද්වයං සමාධිවීරියද්වයඤ්ච. **සමං කාතබ්බන්ති** සමරසං කාතබ්බං.

සමාධිකම්මිකස්සාති සමථකම්මට්ඨානිකස්ස. **එවන්ති** එවං සන්තෙ, සද්ධාය ථොකං බලවභාවෙ සතීති අත්ථො. **සද්දහන්තොති** “පථවීති මනසිකාරමත්තෙන කථං ඣානුප්පත්ති”ති අචින්තෙත්වා “අද්ධා සම්මාසම්බුද්ධෙන වුත්තවිධි ඉජ්ඣිස්සතී”ති සද්දහන්තො සද්ධං ජනෙන්තො. **ඔකප්පෙන්තොති** ආරම්මණං අනුපවිසිත්වා විය අධිමුච්චනවසෙන අවකප්පෙන්තො පක්ඛන්දන්තො. **එකග්ගතා බලවතී වට්ටති** සමාධිප්පධානත්තා ඣානස්ස. **උභින්නන්ති** සමාධිපඤ්ඤානං. සමාධිකම්මිකස්ස සමාධිනො අධිමත්තතාය පඤ්ඤාය අධිමත්තතාපි ඉච්ඡිතබ්බාති ආහ **“සමතායපී”**ති, සමභාවෙනපීති අත්ථො. **අප්පනාති** ලොකියඅප්පනා. තථා හි **“හොතියෙවා”**ති සාසඞ්කං වදති. ලොකුත්තරප්පනා පන තෙසං සමභාවෙනෙව ඉච්ඡිතා. යථාහ “සමථවිපස්සනං යුගනද්ධං භාවෙතී”ති (අ. නි. 4.17; පටි. ම. 2.5). යදි විසෙසතො සද්ධාපඤ්ඤානං සමාධිවීරියානඤ්ච සමතා ඉච්ඡිතා, කථං සතීති ආහ **“සති පන සබ්බත්ථ බලවතී වට්ටතී”**ති. **සබ්බත්ථාති** ලීනුද්ධච්චපක්ඛිකෙසු පඤ්චසු ඉන්ද්‍රියෙසු. උද්ධච්චපක්ඛිකෙකදෙසෙ ගණ්හන්තො **“සද්ධාවීරියපඤ්ඤාන”**න්ති ආහ. අඤ්ඤථා පීති ච ගහෙතබ්බා සියා. තථා හි **“කොසජ්ජපක්ඛිකෙන සමාධිනා”**ඉච්චෙව වුත්තං, න “පස්සද්ධිසමාධිඋපෙක්ඛාහී”ති. **සාති** සති. සබ්බෙසු රාජකම්මෙසු නියුත්තො **සබ්බකම්මිකො. තෙනාති** තෙනා සබ්බත්ථ ඉච්ඡිතබ්බත්තෙන කාරණෙන. **ආහ** අට්ඨකථායං. සබ්බත්ථ නියුත්තා **සබ්බත්ථිකා,** සබ්බෙන වා ලීනුද්ධච්චපක්ඛියෙන බොජ්ඣඞ්ගෙන අත්ථෙතබ්බා සබ්බත්ථියා, සබ්බත්ථියාව **සබ්බත්ථිකා. චිත්තන්ති** කුසලචිත්තං. තස්ස හි **සති පටිසරණං** පරායණං අප්පත්තස්ස පත්තියා අනධිගතස්ස අධිගමාය. තෙනාහ **“ආරක්ඛපච්චුපට්ඨානා”**තිආදි.

ඛන්ධාදිභෙදෙ අනොගාළ්හපඤ්ඤානන්ති පරියත්තිබාහුසච්චවසෙනපි ඛන්ධායතනාදීසු අප්පතිට්ඨිතබුද්ධීනං. බහුස්සුතසෙවනා හි සුතමයඤාණාවහා. තරුණවිපස්සනාසමඞ්ගීපි භාවනාමයඤාණෙ ඨිතත්තා එකංසතො පඤ්ඤවා එව නාම හොතීති ආහ **“සමපඤ්ඤාස...පෙ.... පුග්ගලසෙවනා”**ති. ඤෙය්‍යධම්මස්ස ගම්භීරභාවවසෙන තප්පරිච්ඡෙදකඤාණස්ස ගම්භීරභාවග්ගහණන්ති ආහ **“ගම්භීරෙසු ඛන්ධාදීසු පවත්තාය ගම්භීරපඤ්ඤාය”**ති. තඤ්හි ඤෙය්‍යං තාදිසාය පඤ්ඤාය චරිතබ්බතො ගම්භීරඤාණචරියං, තස්සා වා පඤ්ඤාය තත්ථ පභෙදතො පවත්ති ගම්භීරඤාණචරියා, තස්සා පච්චවෙක්ඛණාති ආහ **“ගම්භීරපඤ්ඤාය පභෙදපච්චවෙක්ඛණා”**ති. යථා සතිවෙපුල්ලප්පත්තො නාම අරහා එව, එවං සො එව පඤ්ඤාවෙපුල්ලප්පත්තොපීති ආහ **“අරහත්තමග්ගෙන භාවනාපාරිපූරී හොතී”**ති. **වීරියාදීසුපි** එසෙව නයො.

“තත්තං අයොඛිලං හත්ථෙ ගමෙන්තී”තිආදිනා (ම. නි. 3.250, 267; අ. නි. 3.36) පඤ්චවිධබන්ධනකම්මකාරණං නිරයෙ නිබ්බත්තසත්තස්ස යෙභුය්‍යෙන සබ්බපඨමං කරොන්තීති දෙවදූතසුත්තාදීසු තස්සා ආදිතො වුත්තත්තා ච ආහ **“පඤ්චවිධබන්ධනකම්මකාරණතො පට්ඨායා”**ති. **සකටවාහනාදිකාලෙති ආදි-**සද්දෙන තදඤ්ඤං මනුස්සෙහි තිරච්ඡානෙහි ච විබාධියමානකාලං සඞ්ගණ්හාති. **එකං බුද්ධන්තරන්ති** ඉදං අපරාපරං පෙතෙසුයෙව උප්පජ්ජනකසත්තවසෙන වුත්තං, එකච්චානං වා පෙතානං එකච්චතිරච්ඡානානං විය තථා දීඝායුකභාවතො. තථා හි කාළො නාගරාජා චතුන්නං බුද්ධානං අධිගතරූපදස්සනො.

එවං ආනිසංසදස්සාවිනොති වීරියායත්තො එව සබ්බො ලොකුත්තරො ලොකියො ච විසෙසාධිගමොති එවං වීරියෙ ආනිසංසදස්සනසීලස්ස. **ගමනවීථින්ති** සපුබ්බභාගං නිබ්බානගාමිනිං අරියමග්ගපටිපදං. සා හි භික්ඛුනො වට්ටනිස්සරණාය ගන්තබ්බා පටිපජ්ජිතබ්බා පටිපදාති කත්වා ගමනවීථි නාම. **කායදළ්හීබහුලොති** යථා තථා කායස්ස දළ්හීකම්මපසුතො. **පිණ්ඩන්ති** රට්ඨපිණ්ඩං. පච්චයදායකානං අත්තනි කාරස්ස අත්තනො සම්මාපටිපත්තියා මහප්ඵලභාවස්ස කරණෙන පිණ්ඩස්ස භික්ඛාය පටිපූජනා **පිණ්ඩාපචායනං.**

නීහරන්තොති පත්තත්ථවිකතො නීහරන්තො. **තං සද්දං සුත්වාති තං** උපාසිකාය වචනං පණ්ණසාලද්වාරෙ ඨිතොව පඤ්චාභිඤ්ඤතාය දිබ්බසොතෙන සුත්වා. මනුස්සසම්පත්ති දිබ්බසම්පත්ති අන්තෙ නිබ්බානසම්පත්තීති **තිස්සො සම්පත්තියො . දාතුං සක්ඛිස්සසීති** “තයි කතෙන දානමයෙන වෙය්‍යාවච්චමයෙන ච පුඤ්ඤකම්මෙන ඛෙත්තවිසෙසභාවූපගමනෙන අපරාපරං දෙවමනුස්සසම්පත්තියො අන්තෙ නිබ්බානසම්පත්තිඤ්ච දාතුං සක්ඛිස්සසී”ති ථෙරො අත්තානං පුච්ඡති. **සිතං කරොන්තොවාති** “අකිච්ඡෙනෙව මයා වට්ටදුක්ඛං සමතික්කන්ත”න්ති පච්චවෙක්ඛණාවසානෙ සඤ්ජාතපාමොජ්ජවසෙන සිතං කරොන්තො එව.

විප්පටිපන්නන්ති ජාතිධම්මකුලධම්මාදිලඞ්ඝනෙන අසම්මාපටිපන්නං. **එවං** යථා අසම්මාපටිපන්නො පුත්තො තාය එව අසම්මාපටිපත්තියා කුලසන්තානතො බාහිරො හුත්වා පිතු සන්තිකා දායජ්ජස්ස න භාගී, එවං **කුසීතොපි** තෙනෙව කුසීතභාවෙන අසම්මාපටිපන්නො සත්ථු සන්තිකා ලද්ධබ්බඅරියධනදායජ්ජස්ස න භාගී. **ආරද්ධවීරියොව ලභති** සම්මාපටිපජ්ජනතො. උප්පජ්ජති වීරියසම්බොජ්ඣඞ්ගොති යොජනා. එවං සබ්බත්ථ.

මහාති සීලාදීහි ගුණෙහි මහන්තො විපුලො අනඤ්ඤසාධාරණො. තං පනස්ස ගුණමහත්තං දසසහස්සිලොකධාතුකම්පනෙන ලොකෙ පාකටන්ති දස්සෙන්තො **“සත්ථුනො හී”**තිආදිමාහ.

යස්මා සත්ථුසාසනෙ පබ්බජිතස්ස පබ්බජ්ජූපගමෙන සක්‍යපුත්තියභාවො සම්පජායති, තස්මා බුද්ධපුත්තභාවං දස්සෙන්තො **“අසම්භින්නායා”**තිආදිමාහ.

අලසානං භාවනාය නාමමත්තම්පි අජානන්තානං කායදළ්හිබහුලානං යාවදත්ථං භුඤ්ජිත්වා සෙය්‍යසුඛාදිඅනුයුඤ්ජනකානං තිරච්ඡානකථිකානං පුග්ගලානං දූරතො වජ්ජනා **කුසීතපුග්ගලපරිවජ්ජනා.** ''දිවසං චඞ්කමෙන නිසජ්ජාය''තිආදිනා (ම. නි. 1.423; 3.75; සං. නි. 4.120; අ. නි. 3.16; විභ. 519; මහානි. 161) භාවනාරම්භවසෙන ආරද්ධවීරියානං දළ්හපරක්කමානං කාලෙන කාලං උපසඞ්කමනා **ආරද්ධවීරියපුග්ගලසෙවනා.** තෙනාහ – **''කුච්ඡිං පූරෙත්වා''**තිආදි. **විසුද්ධිමග්ගෙ** පන ජාතිමහත්තපච්චවෙක්ඛණා සබ්‍රහ්මචාරිමහත්තපච්චවෙක්ඛණාති ඉදං ද්වයං න ගහිතං, ථිනමිද්ධවිනොදනතා සම්මප්පධානපච්චවෙක්ඛණතාති ඉදං ද්වයං ගහිතං. තත්ථ ආනිසංසදස්සාවිතාය එව සම්මප්පධානපච්චවෙක්ඛණා ගහිතා හොති ලොකියලොකුත්තරවිසෙසාධිගමස්ස වීරියායත්තතාදස්සනභාවතො. ථිනමිද්ධවිනොදනං තදධිමුත්තතාය එව ගහිතං, වීරියුප්පාදනෙ යුත්තප්පයුත්තස්ස ථිනමිද්ධවිනොදනං අත්ථසිද්ධමෙව. තත්ථ ථිනමිද්ධවිනොදන-කුසීතපුග්ගලපරිවජ්ජන-ආරද්ධවීරියපුග්ගලසෙවන-තදධිමුත්තතා පටිපක්ඛවිධමනපච්චයූපසංහාරවසෙන, අපායපච්චවෙක්ඛණාදයො සමුත්තෙජනවසෙන වීරියසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස උප්පාදකා දට්ඨබ්බා.

පුරිමුප්පන්නා පීති පරතො උප්පජ්ජනකපීතියා කාරණභාවතො **''පීතියෙව පීතිසම්බොජ්ඣඞ්ගට්ඨානීයා ධම්මා''**ති වුත්තා, තස්සා පන බහුසො පවත්තියා පුථුත්තං උපාදාය බහුවචනනිද්දෙසො, යථා සා උප්පජ්ජති, එවං පටිපත්ති, **තස්සා උප්පාදකමනසිකාරො.**

බුද්ධානුස්සතියා උපචාරසමාධිනිට්ඨත්තා වුත්තං **''යාව උපචාරා''**ති. **සකලසරීරං ඵරමානොති** පීතිසමුට්ඨානෙහි පණීතරූපෙහි සකලසරීරං ඵරමානො. ධම්මගුණෙ අනුස්සරන්තස්සපි යාව උපචාරා සකලසරීරං ඵරමානො පීතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො උප්පජ්ජතීති. එවං සෙසඅනුස්සතීසු පසාදනීයසුත්තන්තපච්චවෙක්ඛණායඤ්ච යොජෙතබ්බං තස්සාපි විමුත්තායතනභාවෙන තග්ගතිකත්තා. **සමාපත්තියා…පෙ…. සමුදාචරන්තීති** ඉදඤ්ච උපසමානුස්සතිදස්සනං. සඞ්ඛාරානඤ්හි සප්පදෙසවූපසමෙපි නිප්පදෙසවූපසමෙ විය තථා පඤ්ඤාය පවත්තිතො භාවනාමනසිකාරො කිලෙසවික්ඛම්භනසමත්ථො හුත්වා උපචාරසමාධිං ආවහන්තො තථාරූපපීතිසොමනස්සසමන්නාගතො පීතිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස උප්පාදාය හොතීති. පසාදනීයෙසු ඨානෙසු පසාදසිනෙහාභාවෙන ථුසසමහදයතා ලූඛතා, සා තත්ථ ආදරගාරවාකරණෙන විඤ්ඤායතීති ආහ **''අසක්කච්චකිරියාය සංසූචිතලූඛභාවෙ''**ති.

කායචිත්තදරථවූපසමලක්ඛණා පස්සද්ධි එව පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣඞ්ගො, තස්ස **පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස.**

පණීතභොජනසෙවනතාති පණීතසප්පායභොජනසෙවනතා. **උතුඉරියාපථසුඛ**ග්ගහණෙන සප්පායඋතුඉරියාපථග්ගහණං දට්ඨබ්බං. තඤ්හි තිවිධං සප්පායං සෙවියමානං කායස්ස කල්ලතාපාදනවසෙන චිත්තස්ස කල්ලතං ආවහන්තං දුවිධායපි පස්සද්ධියා කාරණං හොති. අහෙතුකං සත්තෙසු ලබ්භමානං සුඛං දුක්ඛන්ති අයමෙකො අන්තො, ඉස්සරාදිවිසමහෙතුකන්ති පන අයං දුතියො, එතෙ උභො අන්තෙ අනුපගම්ම යථාසකං කම්මුනා හොතීති අයං මජ්ඣිමා පටිපත්ති. මජ්ඣත්තො පයොගො යස්ස හොති මජ්ඣත්තපයොගො, තස්ස භාවො **මජ්ඣත්තපයොගතා.** අයඤ්හි පහාය සාරද්ධකායතං පස්සද්ධකායතාය කාරණං හොන්තී පස්සද්ධිද්වයං ආවහති, එතෙනෙව සාරද්ධකායපුග්ගලපරිවජ්ජනපස්සද්ධකායපුග්ගලවසෙනානං තදාවහනතා සංවණ්ණිතාති දට්ඨබ්බං.

යථාසමාහිතාකාරසල්ලක්ඛණවසෙන ගය්හමානො පුරිමුප්පන්නො සමථො එව **සමථනිමිත්තං.** නානාරම්මණෙ පරිබ්භමනෙන විවිධං අග්ගං එතස්සාති බ්‍යග්ගො, වික්ඛෙපො. තථා හි සො අනවට්ඨානරසො භන්තතාපච්චුපට්ඨානො ච වුත්තො. එකග්ගතාභාවතො බ්‍යග්ගපටිපක්ඛොති **අබ්‍යග්ගො,** සමාධි. සො එව නිමිත්තන්ති පුබ්බෙ විය වත්තබ්බං. තෙනාහ **''අවික්ඛෙපට්ඨෙන ච අබ්‍යග්ගනිමිත්ත''**න්ති.

වත්ථුවිසදකිරියා ඉන්ද්‍රියසමත්තපටිපාදනා ච පඤ්ඤාවහා වුත්තා, සමාධානාවහාපි තා හොන්ති සමාධානාවහභාවෙනෙව පඤ්ඤාවහභාවතොති වුත්තං **''වත්ථුවිසද…පෙ…. වෙදිතබ්බා''**ති.

කරණභාවනාකොසල්ලානං අවිනාභාවතො, රක්ඛණකොසල්ලස්ස ච තම්මූලකත්තා **''නිමිත්තකුසලතා නාම කසිණනිමිත්තස්ස උග්ගහණකුසලතා''**ඉච්චෙව වුත්තං. **කසිණනිමිත්තස්සාති** ච නිදස්සනමත්තං දට්ඨබ්බං. අසුභනිමිත්තස්සාදිකස්සපි හි යස්ස කස්සචි ඣානුප්පත්තිනිමිත්තස්ස උග්ගහණකොසල්ලං නිමිත්තකුසලතා එවාති.

අතිසිථිලවීරියතාදීහීති ආදි-සද්දෙන පඤ්ඤාපයොගමන්දතං පමොදවෙකල්ලඤ්ච සඞ්ගණ්හාති. **තස්ස පග්ගහණන්ති** තස්ස ලීනස්ස චිත්තස්ස ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගාදිසමුට්ඨාපනෙන ලයාපත්තිතො සමුද්ධරණං. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා –

> ''යස්මිඤ්ච ඛො, භික්ඛවෙ, සමයෙ ලීනං චිත්තං හොති, කාලො තස්මිං සමයෙ ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස භාවනාය, කාලො වීරියසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස භාවනාය, කාලො පීතිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස භාවනාය . තං කිස්ස හෙතු? ලීනං, භික්ඛවෙ, චිත්තං, තං එතෙහි ධම්මෙහි සුසමුට්ඨාපයං හොති. සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, පුරිසො පරිත්තං අග්ගිං උජ්ජාලෙතුකාමො අස්ස, සො තත්ථ සුක්ඛානි චෙව තිණානි පක්ඛිපෙය්‍ය, සුක්ඛානි ච ගොමයානි පක්ඛිපෙය්‍ය, සුක්ඛානි ච කට්ඨානි පක්ඛිපෙය්‍ය,

මුඛවාතඤ්ච දදෙය්‍ය, න ච පංසුකෙන ඔකිරෙය්‍ය, භබ්බො නු ඛො සො පුරිසො පරිත්තං අග්ගිං උජ්ජාලෙතුන්ති? එවං සන්තෙ’’ති (සං. නි. 5.234).

එත්ථ ච යථාසකං ආහාරවසෙන ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගාදීනං භාවනා සමුට්ඨාපනාති වෙදිතබ්බං, සා අනන්තරං විභාවිතා එව.

අච්චාරද්ධවීරියතාදීහීති ආදි-සද්දෙන පඤ්ඤාපයොගබලවතං පමොදුප්පිලාවනඤ්ච සඞ්ගණ්හාති. **තස්ස නිග්ගහණන්ති** තස්ස උද්ධතචිත්තස්ස සමාධිසම්බොජ්ඣඞ්ගාදිසමුට්ඨාපනෙන උද්ධතාපත්තිතො නිසෙධනං. වුත්තම්පි චෙතං භගවතා –

‘‘යස්මිඤ්ච ඛො, භික්ඛවෙ, සමයෙ උද්ධතං චිත්තං හොති, කාලො තස්මිං සමයෙ පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස භාවනාය, කාලො සමාධිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස භාවනාය, කාලො උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස භාවනාය. තං කිස්ස හෙතු? උද්ධතං, භික්ඛවෙ, චිත්තං, තං එතෙහි ධම්මෙහි සුවූපසමයං හොති. සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, පුරිසො මහන්තං අග්ගික්ඛන්ධං නිබ්බාපෙතුකාමො අස්ස, සො තත්ථ අල්ලානි චෙව තිණානි…පෙ.… පංසුකෙන ච ඔකිරෙය්‍ය, භබ්බො නු ඛො සො පුරිසො මහන්තං අග්ගික්ඛන්ධං නිබ්බාපෙතුන්ති? එවං භන්තෙ’’ති (සං. නි. 5.234).

එත්ථාපි යථාසකං ආහාරවසෙන පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣඞ්ගාදීනං භාවනා සමුට්ඨාපනාති වෙදිතබ්බා. තත්ථ පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස භාවනා වුත්තා එව, සමාධිසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස වුච්චමානා, ඉතරස්ස අනන්තරං වක්ඛති.

පඤ්ඤාපයොගමන්දතායාති පඤ්ඤාබ්‍යාපාරස්ස අප්පභාවෙන. යථා හි දානං අලොභප්පධානං, සීලං අදොසප්පධානං, එවං භාවනා අමොහප්පධානා. තත්ථ යදා පඤ්ඤා න බලවතී හොති, තදා භාවනා පුබ්බෙනාපරං විසෙසාවහා න හොති, අනභිසඞ්ඛතො විය ආහාරො පුරිසස්ස යොගිනො චිත්තස්ස අභිරුචිං න ජනෙති, තෙන තං නිරස්සාදං හොති, තථා භාවනාය සම්මදෙව අවීථිපටිපත්තියා උපසමසුඛං න වින්දති, තෙනාපි චිත්තං නිරස්සාදං හොති. තෙන වුත්තං **‘‘පඤ්ඤාපයොග…පෙ.… නිරස්සාදං හොතී’’**ති. තස්ස සංවෙගුප්පාදනං පසාදුප්පාදනඤ්ච තිකිච්ඡනන්ති තං දස්සෙන්තො **‘‘අට්ඨ සංවෙගවත්ථූනී’’**තිආදිමාහ. තත්ථ ජාතිජරාබ්‍යාධිමරණානි යථාරහං සුගතියං දුග්ගතියඤ්ච හොන්තීති තදඤ්ඤමෙව පඤ්චවිධබන්ධනාදි-ඛුප්පිපාසාදි-අඤ්ඤමඤ්ඤවිබාධනාදිහෙතුකං අපායදුක්ඛං දට්ඨබ්බං, තයිදං සබ්බං තෙසං තෙසං සත්තානං පච්චුප්පන්නභවනිස්සිතං ගහිතන්ති අතීතෙ අනාගතෙ ච කාලෙ වට්ටමූලකදුක්ඛානි විසුං ගහිතානි. යෙ පන සත්තා ආහාරූපජීවිනො, තත්ථ ච උට්ඨානඵලූපජීවිනො, තෙසං අඤ්ඤෙහි අසාධාරණං ජීවිකදුක්ඛං අට්ඨමං සංවෙගවත්ථු ගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. **අයං වුච්චති සමයෙ සම්පහංසනතාති** අයං සම්පහංසිතබ්බසමයෙ වුත්තනයෙන තෙන සංවෙජනවසෙන චෙව පසාදුප්පාදනවසෙන ච සම්මදෙව පහංසනා, සංවෙගජනනපුබ්බකපසාදුප්පාදනෙන භාවනාචිත්තස්ස තොසනාති අත්ථො.

සම්මාපටිපත්තිං ආගම්මාති ලීනුද්ධච්චවිරහෙන සමථවීථිපටිපත්තියා ච සම්මා අවිසමං සම්මදෙව භාවනාපටිපත්තිං ආගම්ම. **අලීනන්තිආදීසු** කොසජ්ජපක්ඛියානං ධම්මානං අනධිමත්තතාය **අලීනං,** උද්ධච්චපක්ඛියානං අනධිමත්තතාය **අනුද්ධතං,** පඤ්ඤාපයොගසත්තියා උපසමසුඛාධිගමෙන ච **අනිරස්සාදං,** තතො එව **ආරම්මණෙ සමප්පවත්තං සමථවීථිපටිපන්නඤ්ච**. තත්ථ අලීනතාය **පග්ගහෙ,** අනුද්ධතතාය **නිග්ගහෙ,** අනිරස්සාදතාය **සම්පහංසනෙ න බ්‍යාපාරං ආපජ්ජති,** අලීනානුද්ධතතාහි ආරම්මණෙ සමප්පවත්තං, අනිරස්සාදතාය සමථවීථිපටිපන්නං. සමප්පවත්තියා වා **අලීනං අනුද්ධතං,** සමථවීථිපටිපත්තියා **අනිරස්සාදන්ති** දට්ඨබ්බං. **අයං වුච්චති සමයෙ අජ්ඣුපෙක්ඛනතාති** අයං අජ්ඣුපෙක්ඛිතබ්බසමයෙ භාවනාචිත්තස්ස පග්ගහනිග්ගහසම්පහංසනෙසු බ්‍යාවටතාසඞ්ඛාතං පටිපක්ඛං අභිභුය්‍ය පෙක්ඛනා වුච්චති.

පටිපක්ඛවික්ඛම්භනතො විපස්සනාය අධිට්ඨානභාවූපගමනතො ච උපචාරජ්ඣානම්පි සමාදානකිච්චනිප්ඵත්තියා පුග්ගලස්ස සමාහිතභාවසාධනමෙවාති තත්ථ සමධුරභාවෙනාහ **‘‘උපචාරං වා අප්පනං වා’’**ති.

උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගට්ඨානීයා ධම්මාති එත්ථ යං වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා වුත්තානුසාරෙන වෙදිතබ්බං.

අනුරොධවිරොධවිප්පහානවසෙන මජ්ඣත්තභාවො උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගස්ස කාරණං තස්මිං සති සිජ්ඣනතො, අසති ච අසිජ්ඣනතො, සො ච මජ්ඣත්තභාවො විසයවසෙන දුවිධොති ආහ **‘‘සත්තමජ්ඣත්තතා සඞ්ඛාරමජ්ඣත්තතා’’**ති. තදුභයෙ ච විරජ්ඣනං පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣඞ්ගභාවනාය එව දූරීකතන්ති අනුරුජ්ඣනස්සෙව පහානවිධිං දස්සෙන්තෙන **‘‘සත්තමජ්ඣත්තතා’’**තිආදි වුත්තං. තෙනෙවාහ **‘‘සත්තසඞ්ඛාරකෙලායනපුග්ගලපරිවජ්ජනතා’’**ති. උපෙක්ඛාය හි විසෙසතො රාගො පටිපක්ඛො. තථා චාහ ‘‘උපෙක්ඛා රාගබහුලස්ස විසුද්ධිමග්ගො’’ති (විසුද්ධි. 1.269).

ද්වීහාකාරෙහීති කම්මස්සකතාපච්චවෙක්ඛණං අත්තසුඤ්ඤතාපච්චවෙක්ඛණන්ති ඉමෙහි ද්වීහි කාරණෙහි. **ද්වීහෙවාති** අවධාරණං සඞ්ඛ්‍යාසමානතාය. **අස්සාමිකභාවො** අනත්තනියතා. සති හි අත්තනි තස්ස කිඤ්චනභාවෙන

චීවරං අඤ්ඤඤ්ච කිඤ්චි අත්තනියං නාම සියා, සො පන කොචි නත්ථෙවාති අධිප්පායො. **අනද්ධනියන්**ති න අද්ධානක්ඛමං, න චිරට්ඨායි ඉත්තරං අනිච්චන්ති අත්ථො. **තාවකාලිකන්**ති තස්සෙව වෙවචනං.

මමායතීති මමත්තං කරොති, ''මම''න්ති තණ්හාය පරිග්ගය්හ තිට්ඨති. **ධනායන්තා**ති ධනං ද්‍රබ්‍යං කරොන්තා.

අයං සතිපට්ඨානදෙසනා පුබ්බභාගමග්ගවසෙන දෙසිතාති පුබ්බභාගියබොජ්ඣඞ්ගෙ සන්ධායාහ **''බොජ්ඣඞ්ගපරිග්ගාහිකා සති දුක්ඛසච්ච''**න්ති.

බොජ්ඣඞ්ගපබ්බවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චතුසච්චපබ්බවණ්ණනා

119. **යථාසභාවතො**ති අවිපරීතසභාවතො බාධනලක්ඛණතො, යො යො වා සභාවො **යථාසභාවො,** තතො, රුප්පනාදිකක්ඛළාදිසභාවතොති අත්ථො. **ජනිකං සමුට්ඨාපිකන්**ති පවත්තලක්ඛණස්ස දුක්ඛස්ස ජනිකං නිමිත්තලක්ඛණස්ස සමුට්ඨාපිකං. **පුරිමතණ්හන්**ති දුක්ඛනිබ්බත්තිතො පුරෙතරසිද්ධං තණ්හං.

සසන්තතිපරියාපන්නානං දුක්ඛසමුදයානං අප්පවත්තිභාවෙන පරිග්ගය්හමානො නිරොධොපි සසන්තතිපරියාපන්නො විය හොතීති කත්වා වුත්තං **''අත්තනො වා චත්තාරි සච්චානී''**ති. **පරස්ස වා**ති එත්ථාපි එසෙව නයො. තෙනාහ භගවා – ''ඉමස්මිංයෙව බ්‍යාමමත්තෙ කළෙවරෙ සසඤ්ඤිම්හි සමනකෙ ලොකඤ්ච පඤ්ඤපෙමි, ලොකසමුදයඤ්ච පඤ්ඤපෙමි, ලොකනිරොධඤ්ච පඤ්ඤපෙමි, ලොකනිරොධගාමිනිපටිපදඤ්ච පඤ්ඤපෙමී''ති (සං. නි. 1.107). කථං පන ආදිකම්මිකො නිරොධසච්චානි පරිග්ගණ්හාතීති? අනුස්සවාදිසිද්ධමාකාරං පරිග්ගණ්හාති, එවඤ්ච කත්වා ලොකුත්තරබොජ්ඣඞ්ගෙ උද්දිස්සපි පරිග්ගහො න විරුජ්ඣති. **යථාසම්භවතො**ති සම්භවානුරූපං, ඨපෙත්වා නිරොධසච්චං සෙසසච්චවසෙන සමුදයවයා වෙදිතබ්බාති අත්ථො.

චතුසච්චපබ්බවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

''අට්ඨිකසඞ්ඛලිකං සමංස''න්තිආදිකා සත්ත සිවථිකා අට්ඨිකකම්මට්ඨානතාය ඉතරාසං උද්ධුමාතකාදීනං සභාවෙනෙවාති නවන්නං සිවථිකානං අප්පනාකම්මට්ඨානතා වුත්තා. **ද්වෙයෙවා**ති ''ආනාපානං, ද්වත්තිංසාකාරො''ති ඉමානි ද්වෙයෙව. **අභිනිවෙසො**ති විපස්සනාභිනිවෙසො, සො පන සම්මසනීයධම්මෙ පරිග්ගහො. ඉරියාපථා ආලොකිතාදයො ච රූපධම්මානං අවත්ථාවිසෙසමත්තතාය න සම්මසනුපගා විඤ්ඤත්තිආදයො විය. නීවරණබොජ්ඣඞ්ගා ආදිතො න පරිග්ගහෙතබ්බාති වුත්තං **''ඉරියාපථ…පෙ.… න ජායතී''**ති. කෙසාදිඅපදෙසෙන තදුපාදානධම්මා විය ඉරියාපථාදිඅපදෙසෙන තදවත්ථා රූපධම්මා පරිග්ගය්හන්ති, නීවරණාදිමුඛෙන ච තං සම්පයුත්තා තංනිස්සයධම්මාති අධිප්පායෙන මහාසීවත්ථෙරො **''ඉරියාපථාදීසුපි අභිනිවෙසො ජායතී''**ති ආහ. **අත්ථි නු ඛො මෙ**තිආදි පන සභාවතො ඉරියාපථාදීනං ආදිකම්මිකස්ස අනිච්ඡිතභාවදස්සනං. අපරිඤ්ඤාපුබ්බිකා හි පරිඤ්ඤාති.

137. කාමං ''ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛූ''තිආදිනා උද්දෙසනිද්දෙසෙසු තත්ථ තත්ථ භික්ඛුග්ගහණං කතං, තං පටිපත්තියා භික්ඛුභාවදස්සනත්ථං, දෙසනා පන සබ්බසාධාරණාති දස්සෙතුං **''යො හි කොචි, භික්ඛවෙ''**ඉච්චෙව වුත්තං, න භික්ඛුයෙවාති දස්සෙන්තො **''යො හි කොචි, භික්ඛු වා''**තිආදිමාහ. **දස්සනමග්ගෙන** ඤාතමරියාදං අනතික්කමිත්වා ජානන්තී සිඛාප්පත්තා අග්ගමග්ගපඤ්ඤා අඤ්ඤා නාම, තස්ස ඵලභාවතො අග්ගඵලම්පීති ආහ **''අඤ්ඤාති අරහත්ත''**න්ති. අප්පතරෙපි කාලෙ සාසනස්ස නියානිකභාවං දස්සෙන්තොති යොජනා.

138. **නියාතෙන්තො**ති නිගමෙන්තො.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

සතිපට්ඨානසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

නිට්ඨිතා ච මූලපරියායවග්ගවණ්ණනා.

පඨමො භාගො නිට්ඨිතො.

නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

මජ්ඣිමනිකායෙ

මූලපණ්ණාස-ටීකා

(දුතියො භාගො)

2. සීහනාදවග්ගො

1. චූළසීහනාදසුත්තවණ්ණනා

139. සුත්තදෙසනාවත්ථුසඞ්ඛාතස්ස අත්ථස්ස උප්පත්ති අට්ඨුප්පත්ති, සා තස්ස අත්ථීති **අට්ඨුප්පත්තිකො**ති වුත්තොවායමත්ථො. **ලාභසක්කාරපච්චයා**ති ලාභසක්කාරනිමිත්තං, භගවතො සඞ්ඝස්ස ච උප්පන්නලාභසක්කාරහෙතු, අත්තනො වා ලාභසක්කාරුප්පාදනහෙතු. **තිත්ථියපරිදෙවිතෙ**ති තිත්ථියානං ''කිං භො සමණොයෙව ගොතමො සමණො''තිආදිනා විප්පලපනිමිත්තං. **''මහාලාභසක්කාරො උප්පජ්ජී''**ති වත්වා සමන්තපාසාදිකත්ථං තස්ස උප්පත්තිකාරණං දස්සෙන්තො **''චතුප්පමාණිකො හි''**තිආදිමාහ. චත්තාරි පමාණානි චතුප්පමාණානි, චතුප්පමාණානි එතස්ස අත්ථීති **චතුප්පමාණිකො**. ලොකොයෙව සඞ්ගම්ම සමාගම්ම වසනට්ඨෙන **ලොකසන්නිවාසො,** සත්තකායොති අත්ථො. පමිනාති උළාරතාදිවිසෙසං එතෙනාති පමාණං (අ. නි. ටී. 2.4.65) රූපං රූපකායො පමාණං එතස්සාති **රූපප්පමාණො**. තතො එව රූපෙ පසන්නොති **රූපප්පසන්නො**. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො . **ඝොසො**ති පවත්තථුතිඝොසො (අ. නි. ටී. 2.4.65). **ලූඛ**න්ති පච්චයලූඛතා. **ධම්මො**ති සීලාදයො ගුණධම්මා අධිප්පෙතා.

තෙසං පුග්ගලානං. **ආරොහ**න්ති උච්චතං. සා ච ඛො තස්මිං තස්මිං කාලෙ පමාණයුත්තා දට්ඨබ්බා. **පරිණාහ**න්ති නාතිකිසනාතිථූලතාවසෙන මිතපරිණාහං. **සණ්ඨාන**න්ති තෙසං තෙසං අඞ්ගපච්චඞ්ගානං සුසණ්ඨිතතං. **පාරිපූරි**න්ති සබ්බෙසං සරීරාවයවානං පරිපුණ්ණතං අවෙකල්ලතං. **තත්ථ පමාණං ගහෙත්වා**ති තස්මිං රූපෙ රූපසම්පත්තියං පමාණභාවං උපාදාය. **පසාදං ජනෙතී**ති අධිමොක්ඛං උප්පාදෙති.

පරවණ්ණනායාති ''අමුකො එදිසො ච එදිසො චා''ති යසගුණවචනෙන. **පරථොමනායා**ති සම්මුඛාව පරස්ස සිලාඝුප්පාදනෙන අභිත්ථවනෙන. **පරපසංසනායා**ති පරම්මුඛා පරස්ස ගුණසංකිත්තනෙන. **පරවණ්ණහාරිකායා**ති පරම්පරවණ්ණහාරිකාය පරම්පරාය පරස්ස කිත්තිසද්දූපසංහාරෙන. **තත්ථා**ති තස්මිං ථුතිඝොසෙ.

චීවරලූඛන්ති ථූලජිණ්ණබහුතුන්නකතාදිං චීවරස්ස ලූඛභාවං. **පත්තලූඛ**න්ති අනෙකගන්ථිකාහතාදිං පත්තස්ස ලූඛභාවං. **විවිධං වා දුක්කරකාරික**න්ති ධුතඞ්ගසෙවනාදිවසෙන පවත්තං නානාවිධං දුක්කරචරියං.

සීලං වා පස්සිත්වාති සීලපාරිපූරිවසෙන විසුද්ධං කායවචීසුචරිතං ඤාණචක්ඛුනා පස්සිත්වා. ඣානාදිඅධිගමසිද්ධං **සමාධිං වා**. විපස්සනාභිඤ්ඤාසඞ්ඛාතං **පඤ්ඤං වා**.

භගවතො සරීරං දිස්වාති සම්බන්ධො. **රූපප්පමාණොපි සම්මාසම්බුද්ධෙයෙව පසීදති** අපරිමිතකාලසමුපචිතපුඤ්ඤානුභාවනිප්ඵන්නාය සබ්බසො අනවජ්ජාය සබ්බාකාරපරිපුණ්ණාවයවාය රූපකායසම්පත්තියා සමන්තපාසාදිකත්තා, යස්සා රුචිරභාවො විසුද්ධෙ විගතවලාහකෙ දෙවෙ පුණ්ණමාසියං පරිපුණ්ණකලාභාගමණ්ඩලං චන්දමණ්ඩලං අභිභවිත්වා අතිරොචති, පභස්සරභාවො සරදසමයං සංවද්ධිතදිගුණතෙජකිරණජාලසමුජ්ජලං සූරියමණ්ඩලං අභිභවති, සොම්මකිරණරසසමුජ්ජලභාවෙහි තදුභයෙහි අභිභුය්‍යා වත්තමානං එකස්මිං ඛණෙ දසසහස්සිලොකධාතුං විජ්ජොතනසමත්ථං මහාබ්‍රහ්මුනො පභාසමුදයං අභිවිහච්ච භාසතෙ තපතෙ විරොචති ච.

සතිපි අඞ්ගපරිච්චාගාදීනං දානපාරමිභාවෙ පරිච්චාගවිසෙසභාවදස්සනත්ථඤ්චෙව සුදුක්කරභාවදස්සනත්ථඤ්ච **අඞ්ගපරිච්චාගාදිග්ගහණං**, තත්ථාපි ච අඞ්ගපරිච්චාගතො විසුං **නයනපරිච්චාගග්ගහණං**, පරිච්චාගභාවසාමඤ්ඤෙපි රජ්ජපරිච්චාගතො **පුත්තදාරපරිච්චාගග්ගහණඤ්ච** කතං. **ආදිනා නයෙනා**ති ආදි-සද්දෙන පුබ්බයොගපුබ්බචරියාදිහෙතුසම්පත්තියා, ''ඉතිපි සො භගවා''තිආදිනා (දී. නි. 1.157, 255) වුත්තාය ඵලසම්පත්තියා, ''සො ධම්මං දෙසෙති''තිආදිනා (දී. නි. 1.255) වුත්තාය සත්තුපකාරකිරියාය ච සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. **සම්මාසම්බුද්ධෙයෙව පසීදති** යථාවුත්තගුණානං අනඤ්ඤසාධාරණභාවතො අච්ඡරියබ්භුතභාවතො ච. සෙසෙසුපි එසෙව නයො.

''චීවරලූඛං දිස්වා''ති වත්වා තං දස්සෙතුං **''සචෙ භගවා''**තිආදි වුත්තං. **සාණපංසුකූලචීවරෙනා**ති මතකළෙවරං පලිවෙඨෙත්වා ඡඩ්ඩිතෙන තුම්බමත්තෙ කිමී පප්ඵොටෙත්වා ගහිතෙන සාණපංසුකූලචීවරෙන. **භාරිය**න්ති ගරුකං, දුක්කරන්ති අත්ථො. වඩ්ඪුයුවතීමජ්ඣිමිත්ථිවසෙන, බාලයොබ්බනපුරාණවසෙන වා **තිවිධනාටකතා. හරෙණුයූසං** මණ්ඩලකලායරසො. ''යාපෙස්සති නාමා''ති නාම-සද්දං ආනෙත්වා සම්බන්ධො. නාම-සද්දයොගෙන හි අනාගතකාලස්ස විය පයොගො, යාපෙති ඉච්චෙව අත්ථො. **අප්පාණක**න්ති නිරස්සාසං නිරොධිතස්සාසපස්සාසං.

සමාධිගුණන්ති සාධාරණතො වුත්තමත්ථං විවරති ඣානාදිග්ගහණෙන. මානදබ්බනිම්මදනෙන නිබ්බිසෙවනභාවාපාදනම්පි දමනමෙවාති වුත්තං **''පාථිකපුත්තදමනාදීනී''**ති. ආදි-සද්දෙන සච්චකාළවකබකදමනාදීනං

සඞ්ගහො. **බාවෙරුන්ති** එවංනාමකං විසයං. **සරසම්පන්නොති** අට්ඨඞ්ගසමන්නාගතෙන සරෙන සමන්නාගතො. තෙන බ්‍රහ්මස්සරතාකරවීකභාණිතාදස්සනෙන ලක්ඛණහාරනයෙන අවසෙසලක්ඛණපාරිපූරිං විය තදවිනාභාවතො බුද්ධානං දෙසනාවිලාසඤ්ච විභාවෙති.

හතප්පභාති බුද්ධානුභාවෙන විගතතෙජා. **කාළපක්ඛූපමෙති** සත්තානං බ්‍යාමොහන්ධකාරාභිභවෙන කාළපක්ඛරත්තූපමෙ. **සූරියෙති** සූරියෙ උදයිත්වා ඔභාසෙන්තෙති අධිප්පායො.

සිඞ්ඝාටකෙති තිකොණරච්ඡායං. **චතුක්කෙති** සන්ධියං. **පරිදෙවන්තීති** අනුත්ථුනනවසෙන විප්පලපන්ති. සොකාධිකකතො හි වචීපලාපො පරිදෙවො. **ලොකෙ උප්පජ්ජමානෙයෙව උප්පන්නාති** අත්තනො දිට්ඨිවාදස්ස පුරාතනභාවං දීපෙන්ති.

සෙසපදෙසුපීති ''ඉධ දුතියො සමණො''තිආදීසු සෙසවාරෙසුපි (අ. නි. ටී. 2.4.241-242) යථා හි ''විවිච්චෙව කාමෙහී''ති (පාරා. 11; දී. නි. 1.226; සං. නි. 2.152; අ. නි. 4.123) එත්ථ කතො නියමො ''විවිච්ච අකුසලෙහී''ති (පාරා. 11; දී. නි. 1.226; සං. නි. 2.152; අ. නි. 4.123) එත්ථාපි කතොයෙව හොති සාවධාරණස්සෙව අත්ථස්ස ඉච්ඡිතබ්බත්තා, එවමිධාපීති. තෙනාහ **''දුතියාදයොපී''**තිආදි. සාමඤ්ඤඵලාධිගමවසෙන නිප්පරියායතො සමණභාවොති තෙසං වසෙනෙත්ථ චත්තාරො සමණා දෙසිතාති තමත්ථං සුත්තන්තරෙන සමත්ථෙතුං **''තෙනෙවාහා''**තිආදි වුත්තං. පටිපත්තික්කමෙන දෙසනාක්කමෙන ච සකදාගාමිආදීනං දුතියාදිතා වුත්තාති සොතාපන්නස්ස පඨමතා අවුත්තසිද්ධාති න චොදිතා. **ඵලට්ඨකසමණාව අධිප්පෙතා** සමිතපාපසමණග්ගහණතො. කස්මා පනෙත්ථ **මහාපරිනිබ්බානෙ** විය මග්ගට්ඨා තදත්ථාය පටිපන්නා ච න ගහිතාති? වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයතො. තත්ථ හි මග්ගාධිගමත්ථාය විපස්සනාපි ඉතො බහිද්ධා නත්ථි, කුතො මග්ගඵලානීති දස්සෙන්තෙන භගවතා ''ඤායස්ස ධම්මස්ස පදෙසවත්තී, ඉතො බහිද්ධා සමණොපි නත්ථී''ති වුත්තං. ඉධ පන නිට්ඨානප්පත්තමෙව තංතංසමණභාවං ගණ්හන්තෙන ඵලට්ඨකසමණාව ගහිතා ''මග්ගට්ඨතො ඵලට්ඨො සවිසෙසං දක්ඛිණෙය්‍යො''ති. ස්වායමත්ථො ද්වීසු සුත්තෙසු දෙසනාභෙදෙනෙව විඤ්ඤායතීති.

රිත්තාති විවිත්තා. **තුච්ඡාති** නිස්සාරා පටිපන්නකසාරාභාවතො. පවදන්ති එතෙහීති **පවාදා,** දිට්ඨිගතිකානං නානාදිට්ඨිදීපකා සමයාති ආහ **''චත්තාරො සස්සතවාදා''**තිආදි. තත්ථ යං වත්තබ්බං, තං පරතො ආගමිස්සති. **තෙති** යථාවුත්තසමණා. **එත්ථාති** ''පරප්පවාදා''ති වුත්තෙ බාහිරකසමයෙ.

යන්ති යස්මිං. භුම්මත්ථෙ හි ඉදං පච්චත්තවචනං. ඤායො වුච්චති සහ විපස්සනාය අරියමග්ගො. තෙන හි නිබ්බානං ඤායති ගම්මති පටිවිජ්ඣතීති. සො එව නිබ්බානසම්පාපකහෙතුතාය ධම්මොති ආහ **''ඤායස්ස ධම්මස්සා''**ති.

තෙසං පරප්පවාදසාසනානං **අඛෙත්තතා ඛෙත්තතා ච අරියමග්ගස්ස** අභාවභාවා සුපරිසුද්ධස්ස සීලස්ස සුපරිසුද්ධාය සමථවිපස්සනාය **අභාවතො සාවතො ච.** තදුභයඤ්ච දුරක්ඛාතස්වාක්ඛාතභාවහෙතුකං, සො ච අසම්මාසම්බුද්ධසම්මාසම්බුද්ධපවෙදිතතායාති පරාජිකාය සත්ථු විපත්තිහෙතුතාය සාසනස්ස අනිය්‍යානභාවොති දස්සෙති.

ඉදානි යථාවුත්තමත්ථං පරියායතො ච පාළියා ච සමත්ථෙතුං **''තෙනාහ භගවා''**තිආදිනා පාළිං දස්සෙත්වා උපමාපදෙසෙන තත්ථ සුත්තං විභාවෙන්තො **''යස්මා''**තිආදිමාහ. තත්ථ යස්මා එකච්චානං විසෙසතො සීහානං පුරිමං පාදද්වයං හත්ථකිච්චම්පි කරොති, තස්මා ආහ **''සුරත්තහත්ථපාදො''**ති. **සීහස්ස කෙසා** නාම කෙසරායතනා ඛන්ධලොමා. **ගොචරියහත්ථිකුලං** නාම පකතිහත්ථිකුලං, යං ''කාලාවක''න්තිපි වුච්චති. **සොටකො** නාම අස්සකළඞ්කො. සිනෙරුපරිභණ්ඩෙ සිම්බලිරුක්ඛෙහි සඤ්ඡාදිතො පඤ්ඤාසයොජනො දහො සිම්බලිදහො, තං පරිවාරෙත්වා මහන්තං සිම්බලිවනං, තං සන්ධායාහ **''සිම්බලිදහවනෙ''**ති. අඤ්ඤතිත්ථාවාසභූමියං ඉමෙසු සමණෙසු එකච්චො න උප්පජ්ජති, ඊදිසො පනෙත්ථ විකප්පො නත්ථි, සබ්බෙන සබ්බං න උප්පජ්ජන්තෙවාති දස්සෙන්තො **''එකසමණොපී''**ති ආහ. **අරියමග්ගපරික්ඛිතෙති** අරියමග්ගුප්පත්තියා අභිසඞ්ඛතෙ, යදා සාසනිකානං සම්මාපටිපත්තියා අරියමග්ගො දිබ්බති, තදාති අත්ථො.

සම්මාති සුට්ඨු. සුට්ඨු නදනං නාම හෙතුයුත්තං සුට්ඨු කත්වා කථනන්ති ආහ **''හෙතුනා''**ති. සො ච හෙතු අවිපරීතො එව ඉච්ඡිතබ්බොති ආහ **''නයෙනා''**ති, ඤායෙනාති අත්ථො. එවංභූතො ච සො යථාධිප්පෙතත්ථං කරොති සාධෙතීති දස්සෙන්තො ආහ **''කාරණෙනා''**ති. යදි තිරච්ඡානසීහස්ස නාදො සබ්බතිරච්ඡානඑකච්චමනුස්සාමනුස්සනාදතො සෙට්ඨත්තා සෙට්ඨනාදො, කිමඞ්ගං පන තථාගතසීහනාදොති ආහ **''සීහනාදන්ති සෙට්ඨනාද''**න්ති. යදි තිරච්ඡානසීහනාදස්ස සෙට්ඨනාදතා නිබ්භයතාය අප්පටිසත්තුතාය ඉච්ඡිතා, තථාගතසීහනාදස්සෙව අයමත්ථො සාතිසයොති ආහ **''අභීතනාදං අප්පටිනාද''**න්ති. ඉදානිස්ස සෙට්ඨනාදභාවං කාරණෙන පටිපාදෙන්තො **''ඉමෙසඤ්හී''**තිආදිමාහ. තෙන ''සම්මා''ති වුත්තමත්ථං සමත්ථෙති. තත්ථ **අත්ථීතායාති** ඉමිනා සීහනාදස්ස උත්තමත්ථතං දස්සෙති. භූතට්ඨො හි උත්තමට්ඨො. තාය එව භූතට්ඨතාය අභීතනාදතාති

දස්සෙන්තො **"ඉමෙ සමණා...පෙ.... නාම හොතී"**ති ආහ. අභූතඤ්හි වදතො කුතොචි භයං වා ආසඞ්කා වා සියාති "ඉධෙවා"ති නියමස්ස අවිපරීතතං දස්සෙන්තො **"අම්හාකම්පි...පෙ.... අප්පටිනාදො නාම හොතී"**ති ආහ. යඤ්හි අඤ්ඤත්ථාපි අත්ථි, තං ඉධෙවාති අවධාරෙතුං න යුත්තන්ති.

140. **ඛොති** අවධාරණෙ. තෙන විජ්ජති එවාති දස්සෙති. යන්ති කරණත්ථෙ පච්චත්තන්ති ආහ **"යෙන කාරණෙනා"**ති. **තිත්ථං නාම ද්වාසට්ඨි දිට්ඨියො** තබ්බිනිමුත්තස්ස කස්සචි දිට්ඨිවිප්ඵන්දිතස්ස අභාවතො. පාරගමනසඞ්ඛාතං තරණං දිට්ඨිගතිකානං (අ. නි. ටී. 2.3.62) තත්ථ තත්ථෙව අපරාපරං උම්මුජ්ජනනිමුජ්ජනවසෙන පිලවනන්ති ආහ **"තරන්ති උප්පලවන්ති"**ති. **උප්පාදෙතාති** පූරණාදිකො. තිත්ථෙ ජාතාති **තිත්ථියා,** යථාවුත්තං වා දිට්ඨිගතසඞ්ඛාතං තිත්ථං එතෙසං අත්ථීති තිත්ථිකා, තිත්ථිකා එව **තිත්ථියා**. අස්සසන්ති එත්ථ, එතෙනාති වා **අස්සාසො,** අවස්සයො.

පකතත්ථනිද්දෙසො යං-තං-සද්දොති තස්ස "භගවතා"තිආදීහි පදෙහි සමානාධිකරණභාවෙන වුත්තස්ස යෙන අභිසම්බුද්ධභාවෙන භගවා පකතො සත්ථුභාවෙන අධිගතො සුපාකටො ච, තං අභිසම්බුද්ධභාවං සද්ධිං ආගමනපටිපදාය අත්ථභාවෙන දස්සෙන්තො **"යො සො...පෙ.... අභිසම්බුද්ධො"**ති ආහ. සතිපි ඤාණදස්සනසද්දානං ඉධ පඤ්ඤාවෙවචනභාවෙ තෙන තෙන විසෙසෙන නෙසං සවිසයෙ විසෙසප්පවත්තිදස්සනත්ථං (සාරත්ථ. ටී. පරිවාර 3.1) අසාධාරණවිසෙසවසෙන විජ්ජාත්තයවසෙන විජ්ජාභිඤ්ඤානාවරණවසෙන සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණමංසචක්ඛුවසෙන පටිවෙධදෙසනාඤාණවසෙන ච තෙ යොජෙත්වා දස්සෙන්තො **"තෙසං තෙස"**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **ආසයානුසයං ජානතා** ආසයානුසයඤාණෙන, **සබ්බං ඤෙය්‍යධම්මං පස්සතා** සබ්බඤ්ඤුතානාවරණඤාණෙහි. **පුබ්බෙනිවාසාදීහීති** පුබ්බෙනිවාසආසවක්ඛයඤාණෙහි. අනඤ්ඤසාධාරණපුඤ්ඤානුභාවනිබ්බත්තො අනුත්තරඤාණාධිගමලද්ධපුරාවත්තකො ච භගවතො රූපකායො අතික්කම්මෙව දෙවානං දෙවානුභාවං වත්තතීති ආහ **"සබ්බසත්තානං...පෙ.... පස්සතා"**ති. **පටිවෙධපඤ්ඤායාති** මග්ගපඤ්ඤාය. තාය හි සබ්බසො ඤෙය්‍යධම්මෙසු සම්මොහස්ස විධමිතත්තා පච්ඡා පවත්තජානනං තස්ස ජානනං විය වුච්චති.

අරීනන්ති කිලෙසාරීනං, පඤ්චවිධමාරානං වා සාසනපච්චත්ථිකානං වා අඤ්ඤතිත්ථියානං, තෙසං හනනං පාටිහාරියෙහි අභිභවනං අප්පටිභානතාකරණං අජ්ඣුපෙක්ඛනං වා. **කෙසිවිනයසුත්තඤ්චෙත්ථ** (අ. නි. 4.111) නිදස්සනං. තථා ච ඨානාට්ඨානාදීනි වා **ජානතා,** යථාකම්මූපගෙ සත්තෙ **පස්සතා,** සවාසනානමාසවානං ඛීණත්තා **අරහතා,** අභිඤ්ඤෙය්‍යාදිභෙදෙ ධම්මෙ අභිඤ්ඤෙය්‍යාදිතො අවිපරීතාවබොධෙන **සම්මාසම්බුද්ධෙන**. අථ වා තීසු කාලෙසු අප්පටිහතඤාණතාය **ජානතා,** කායකම්මාදීනං ඤාණානුපරිවත්තනෙන නිසම්මකාරිතාය **පස්සතා,** රවාදීනම්පි (සාරත්ථ. ටී. පරිවාර 3.1) අභාවසාධිකාය පහානසම්පදාය **අරහතා,** ඡන්දාදීනං අහානිහෙතුභූතාය අක්ඛයපටිභානසාධිකාය සබ්බඤ්ඤුතාය **සම්මාසම්බුද්ධෙන**. එවං දසබලඅට්ඨාරසාවෙණිකබුද්ධධම්මවසෙනපි යොජනා වෙදිතබ්බා. **යෙති** චතුරො ධම්මෙ. **අත්තනීති** අම්හෙසු. න රාජරාජමහාමත්තාදීසු උපත්ථම්භං සම්පස්සමානා, න කායබලං සම්පස්සමානාති යොජනා.

උප්පන්නපසාදොති අවෙච්චප්පසාදං වදති. වක්ඛති හි "චත්තාරි සොතාපන්නස්ස අඞ්ගානි කථිතානී"ති (ම. නි. අට්ඨ. 1.140). කාමං අසෙක්ඛාපි අසෙක්ඛාය සමසික්ඛතාය සහධම්මිකා එව, චිණ්ණබ්‍රහ්මචරියතාය පන සහධම්මං චරන්තීති න වත්තබ්බාති අසෙක්ඛවාරො න ගහිතො. **සබ්බෙපෙතෙති** එතෙ යථාවුත්තා භික්ඛුආදයො සොතාපන්නාදයො ච පුථුජ්ජනා අරියා චාති සබ්බෙපි එතෙ තංතංසික්ඛාහි සමානධම්මත්තා සහධම්මත්තා **"සහධම්මිකා"**ති වුච්චන්ති. ඉදානි නිබ්බත්තිතඅරියධම්මවසෙනෙව සහධම්මිකෙ දස්සෙන්තො **"අපිචා"**තිආදිමාහ. **මග්ගදස්සනම්හීති** පරිඤ්ඤාභිසමයාදිවසෙන සච්චපටිවෙධෙන "නව මග්ගඞ්ගානි, අට්ඨ බොජ්ඣඞ්ගානී"තිආදිනා විවාදො නත්ථි. **එකධම්මචාරිතායාති** සමානධම්මචාරිතාය. න හි පටිවිද්ධසච්චානං "මයා ධම්මො සුදිට්ඨො, තයා දුද්දිට්ඨො"තිආදිනා විවාදො අත්ථි. දිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤෙන සඞ්ඝාතා හි තෙ උත්තමපුරිසා. **ඉමිනාති** "සහධම්මිකා ඛො පනා"තිආදිවචනෙන. තත්ථ **පියමනාපග්ගහණෙන** සීලෙසු පරිපූරකාරිතාපදෙසෙන එකදෙසෙන ගහිතං සඞ්ඝසුප්පටිපත්තිං පරිපුණ්ණං කත්වා දස්සෙති. යෙ හි සම්පන්නසීලා සුවිසුද්ධදස්සනා, තෙ විඤ්ඤූනං පියා මනාපාති. **එත්තාවතාති** "අත්ථි ඛො නො ආවුසො"තිආදිනයප්පවත්තෙන රතනත්තයපසාදජොතනෙන **අක්ඛාතා** තෙසු තෙසු සුත්තපදෙසෙසු.

141. **සත්ථරි පසාදොති** පසාදග්ගහණෙන "භගවතා"තිආදිනා වා පසාදනීයා ධම්මා ගහිතා. තෙන බුද්ධසුබුද්ධතං දස්සෙති, තථා **"ධම්මෙ පසාදො"**ති ඉමිනා ධම්මසුධම්මතං, ඉතරෙන සඞ්ඝසුප්පටිපන්නතං. යෙන චිත්තෙන අඤ්ඤත්ථ අනුපලබ්භමානෙන සාසනෙයෙව සමණො ඉතො බහිද්ධා නත්ථීති අයමත්ථො, සම්මදෙව, පතිට්ඨාපිතොති වෙදිතබ්බං. තත්‍රායං යොජනා – යස්මා සම්මාසම්බුද්ධො අම්හාකං සත්ථා, තස්මා අත්ථි ඛො නො, ආවුසො, සත්ථරි පසාදො, සම්මාසම්බුද්ධත්තා චස්ස ස්වාඛාතො ධම්මොති අත්ථි ධම්මෙ පසාදො, තතො එව ච අත්ථි සීලෙසු පරිපූරකාරිතාති සහධම්මිකා...පෙ.... පබ්බජිතා චාති එවමෙත්ථ සත්ථරි පසාදෙන ධම්මෙ පසාදො, තෙන සඞ්ඝසුප්පටිපත්තීති අයඤ්ච නයො ලෙසෙනපි පරප්පවාදෙසු නත්ථීති ඉධෙව සමණො...පෙ.... සමණෙහි අඤ්ඤෙහීති.

පටිවිද්ධසච්චානං පහීනානුරොධානං ගෙහස්සිතපෙමස්ස අසම්භවො එවාති **"ඉදානී"**ති වුත්තං. යදි එවං "උපජ්ඣායෙන, භික්ඛවෙ, සද්ධිවිහාරිකම්හි පුත්තපෙමං උපට්ඨපෙතබ්බං"තිආදිවචනං (මහාව. 65) කථන්ති? නයිදං ගෙහස්සිතපෙමං සන්ධාය වුත්තං, තංසදිසත්තා පන පෙමමුඛෙන වුත්තො මෙත්තාස්නෙහො. න හි භගවා භික්ඛූ සංකිලෙසෙ නියොජෙති. **එවරූපං පෙමං සන්ධායාති** පසාදාවහගුණාවහතො පූරණාදීසු භත්ති පසාදො න හොති, පසාදපතිරූපකා පන ලොභපවත්තීති දට්ඨබ්බා. **ථෙරෙහීති** මහාසඞ්ඝරක්ඛිතත්ථෙරෙහි. යෙන **අට්ඨකථා** පොත්ථකං ආරොපිතා. **එකොව සත්ථා** අනඤ්ඤසාධාරණගුණත්තා, අඤ්ඤථා අනච්ඡරියත්තා සත්ථුලක්ඛණමෙව න පරිපූරෙය්‍ය. **විසුං කත්වාති** අඤ්ඤෙහි විවෙචෙත්වා අත්තනො ආවෙණිකං කත්වා. "අම්හාකං සත්ථා"ති බ්‍යාවදන්තානං අඤ්ඤෙසං සත්ථා න හොතීති අත්ථතො ආපන්නමෙව හොති, තථා ච පදෙසවත්තිනිං තස්ස සත්ථුතං පටිජානන්තා පරිපුණ්ණලක්ඛණසත්ථුතං ඉච්ඡන්තානම්පි තතො විරුද්ධා සත්ථුභාවපරියෙසනෙන පරාජිතා හොන්ති. **පරියත්තිධම්මෙති** අධිකබ්‍රහ්මගුණසුත්තගෙය්‍යාදිප්පභෙදසමයෙ. තත්ථ **අජසීල...පෙ.... කුක්කුරසීලාදීසූති** ඉදං යෙභුය්‍යෙන අඤ්ඤතිත්ථියානං තාදිසං වතසමාදානසබ්භාවතො වුත්තං, **ආදි**-සද්දෙන යමනියමචාතුයාමසංවරාදීනං සඞ්ගහොති. **අධිප්පයාසොති** අධිකං පයසති පයුජ්ජති එතෙනාති අධිප්පයාසො, සවිසෙසං අධිකත්තබ්බකිරියා (අ. නි. ටී. 2.3.117). තෙනාහ **"අධිකප්පයොගො"**ති.

තස්ස පසාදස්ස පරියොසානභූතාති තස්ස සත්ථරි ධම්මෙ ච පසාදස්ස නිට්ඨානභූතා. **නිට්ඨාති** මොක්ඛො. සමයවාදීනඤ්හි තස්මිං තස්මිං සමයෙ තදුපදෙසකෙ ච පසාදො යාවදෙව මොක්ඛාධිගමනට්ඨො. දිට්ඨිගතිකා තථා තථා අත්තනො ලද්ධිවසෙන නිට්ඨං පරිකප්පෙන්ති යෙවාති ආහ **"නිට්ඨං අපඤ්ඤපෙන්තො නාම නත්ථී"**ති. **බ්‍රාහ්මණානන්ති** බ්‍රාහ්මණවාදීනං. තෙසං එකච්චෙ බ්‍රහ්මුනා සලොකතා නිට්ඨාති වදන්ති, එකච්චෙ තස්ස සමීපතා, එකච්චෙ තෙන සංයොගො නිට්ඨාති වදන්ති. තත්ථ යෙ සලොකතාවාදිනො සමීපතාවාදිනො ච, තෙ ද්වෙධාවාදිනො, ඉතරෙ අද්වෙධාවාදිනො. සබ්බෙපි තෙ අත්ථතො බ්‍රහ්මලොකුපපත්තියංයෙව නිට්ඨාසඤ්ඤිනො. තත්ථ හි නෙසං නිච්චාභිනිවෙසො යථා තං බකස්ස බ්‍රහ්මුනො. තෙන වුත්තං **"බ්‍රහ්මලොකො නිට්ඨා"**ති. **බ්‍රහ්මලොකොති** පඨමජ්ඣානභූමි. **මහාතාපසානන්ති** වෙඛනසාදිතාපසානං. මහාබ්‍රහ්මා විය පඨමජ්ඣානභූමියං ආභස්සරෙසු එකො සබ්බසෙට්ඨො නත්ථීති **"ආභස්සරා"**ති පුථුවචනං. **පරිබ්බාජකානන්ති** සඤ්චයාදිපරිබ්බාජකානං. අන්තො ච මනො ච එතස්ස නත්ථීති **අනන්තමානසො.** ආජීවකානඤ්හි සබ්බදාභාවතො අනන්තො, සුඛදුක්ඛාදිසමතික්කමනතො අමානසො. ඉමිනා අට්ඨහි ලොකධම්මෙහි උපක්කිලිට්ඨචිත්තතං දස්සෙති.

පපඤ්චෙ යං වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා වුත්තමෙව. **තණ්හාදිට්ඨියොව අධිප්පෙතා** මමඞ්කාරඅහඞ්කාරවිගමස්ස අධිප්පෙතත්තා. යථා පඤ්චසු ඨානෙසු එකොව කිලෙසො ලොභො ආගතො, එවං ද්වීසු ඨානෙසු තයො කිලෙසා ආගතා "දොසො මොහො දිට්ඨී"ති. "සදොසස්සා"ති හි වුත්තට්ඨානෙ පටිඝං අකුසලමූලං ගහිතං, "පටිවිරුද්ධස්සා"ති විරොධො, "සමොහස්සා"ති මොහො අකුසලමූලං, "අවිද්දසුනො"ති මල්‍යං, අසම්පජඤ්ඤං වා, "සඋපාදානස්සා"ති "නත්ථි දින්න"න්තිආදිනා නයෙන ගහණං, "පපඤ්චාරාමස්සා"ති පපඤ්චුප්පත්තිවසෙන.

ආකාරතොති පවත්තිආකාරතො. පදන්තරෙන රාගවිසෙසස්ස වුච්චමානත්තාආදිතො වුත්තං සරාගවචනං ඔළාරිකං රාගවිසයන්ති ආහ **"පඤ්චකාමගුණිකරාගවසෙනා"**ති. **ගහණවසෙනාති** දළ්හග්ගහණවසෙන. "අනුරුද්ධපටිවිරුද්ධස්සා"ති එකපදවසෙන පාළියං ආගතත්තා එකජ්ඣං පදුද්ධාරො කතො. තත්ථ පන "අනුරුද්ධස්සා"ති සුභවසෙනාති එවමත්ථො වත්තබ්බො. න හි පටිවිරුජ්ඣනං සුභවසෙන හොති. **පපඤ්චුප්පත්තිදස්සනවසෙනාති** කිලෙසකම්මවිපාකානං අපරාපරුප්පත්තිපච්චයතාය සංසාරස්ස පපඤ්චනං පපඤ්චො, තස්ස උප්පත්තිහෙතුභාවදස්සනවසෙන. තණ්හා හි භවුප්පත්තියා විසෙසපච්චයො. **තණ්හාපච්චයා උපාදානදස්සනවසෙනාති** තණ්හාපච්චයස්ස උපාදානස්ස දස්සනවසෙන, යදවත්ථා තණ්හා උපාදානස්ස පච්චයො, තදවත්ථාදස්සනවසෙන. එලෙන හි හෙතුවිසෙසකිත්තනමෙතන්ති. **එවං විද්ධංසෙථාති** කාමරාගභවතණ්හාදිවසෙන ලොභං කස්මා එවං විප්පකිරෙථ. **තණ්හාකරණවසෙනාති** තණ්හායනකරණවසෙන සුභාකාරග්ගහණවසෙන. සුභන්ති හි ආරම්මණෙ පවත්තො රාගො "සුභ"න්ති වුත්තො.

142. වදන්ති එතෙනාති **වාදො,** දිට්ඨිවාදො. දිට්ඨිවසෙන හි "සස්සතො අත්තා ච ලොකො ච, අසස්සතො අත්තා ච ලොකො චා"ති ච දිට්ඨිගතිකා පඤ්ඤපෙන්ති. තෙනාහ **"ද්වෙමා, භික්ඛවෙ, දිට්ඨියො"**ති (ම. නි. 1.142). තණ්හාරහිතාය දිට්ඨියා අභාවතො තණ්හාවසෙනෙව ච අත්තනො සස්සතභාවාභිනිවෙසොති කත්වා වුත්තං **"තණ්හාදිට්ඨිවසෙනා"**ති. **අල්ලීනාති** නිස්සිතා. **උපගතාති** අවිස්සජ්ජනවසෙන එකිභාවම්ව ගතා. **අජ්ඣොසිතාති** තාය දිට්ඨියා ගිලිත්වා පරිනිට්ඨාපිතා විය තදන්තොගධා. තෙනාහ **"අනුපවිට්ඨා"**ති. යථා ගහට්ඨානං කාමජ්ඣොසානං විවාදමූලං, එවං පබ්බජිතානං දිට්ඨජ්ඣොසානන්ති ආහ **"විභවදිට්ඨියා තෙ පටිවිරුද්ධා"**ති. දිට්ඨිවිරොධෙන හි දිට්ඨිගතිකවිරොධො.

ඛණිකසමුදයො උප්පාදක්ඛණොති ආහ **"දිට්ඨීනං නිබ්බත්තී"**ති. දිට්ඨිනිබ්බත්තිග්ගහණෙනෙව චෙත්ථ යථා දිට්ඨීනං පටිච්චසමුප්පන්නතා විභාවිතා, එවං දිට්ඨිවත්ථූනොපීති උභයෙසම්පි අනිච්චතා දුක්ඛතා අනත්තතා ච විභාවිතාති දට්ඨබ්බං. යානි **පටිසම්භිදානයෙන** (පටි. ම. 1.122) "පච්චයසමුදයො අට්ඨ ඨානානී"ති වුත්තානි, තානි දස්සෙන්තො **"ඛන්ධාපී"**තිආදිමාහ. තත්ථ ඛන්ධාපි දිට්ඨිට්ඨානං ආරම්මණට්ඨෙන "රූපං අත්තතො සමනුපස්සතී"තිආදිවචනතො (සං. නි. 3.81; 4.345). **අවිජ්ජාපි දිට්ඨිට්ඨානං** උපනිස්සයාදිවසෙන පච්චයභාවතො.

යථාහ – ‘‘අස්සුතවා, භික්ඛවෙ, පුථුජ්ජනො අරියානං අදස්සාවී අරියධම්මස්ස අකොවිදො’’තිආදි (ම. නි. 1.2, 461; සං. නි. 3.1, 7). **ඵස්සොපි දිට්ඨිට්ඨානං**. යථා චාහ ‘‘තදපි ඵස්සපච්චයා (දී. නි. 1.118-130), ඵුස්ස ඵුස්ස පටිසංවෙදියන්තී’’ති (දී. නි. 1.144) ච . **සඤ්ඤාපි දිට්ඨිට්ඨානං**. වුත්තඤ්හෙතං ‘‘සඤ්ඤානිදානා හි පපඤ්චසඞ්ඛාති (සු. නි. 880), පථවිං පථවිතො සඤ්ඤත්වා’’ති (ම. නි. 1.2) ච ආදි. **විතක්කොපි දිට්ඨිට්ඨානං**. වුත්තම්පි චෙතං ‘‘තක්කඤ්ච දිට්ඨීසු පකප්පයිත්වා, සච්චං මුසාති ද්වයධම්මමාහූ’’ති (සු. නි. 892; මහානි. 121) ‘‘තක්කී හොති වීමංසී’’ති (දී. නි. 1.34) ච ආදි. **අයොනිසොමනසිකාරොපි දිට්ඨිට්ඨානං**. යථාහ භගවා ‘‘තස්සෙවං අයොනිසො මනසිකරොතො ඡන්නං දිට්ඨීනං අඤ්ඤතරා දිට්ඨි උප්පජ්ජති, අත්ථි මෙ අත්තාති අස්ස සච්චතො ථෙතතො දිට්ඨි උප්පජ්ජතී’’තිආදි (ම. නි. 1.19). සමුට්ඨාති එතෙනාති සමුට්ඨානං, තස්ස භාවො **සමුට්ඨානට්ඨො,** තෙන. **ඛණිකත්ථඞ්ගමො** ඛණිකනිරොධො. **පච්චයත්ථඞ්ගමො** අවිජ්ජාදීනං අච්චන්තනිරොධො. සො පන යෙන හොති, තං දස්සෙන්තො **‘‘සොතාපත්තිමග්ගො’’**ති ආහ. චත්තාරො හි අරියමග්ගා යථාරහං තස්ස තස්ස සඞ්ඛාරගතස්ස අච්චන්තනිරොධහෙතු, ඛණිකනිරොධො පන අහෙතුකො.

ආනිසංසන්ති උදයං. සො පන දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකවසෙන දුවිධො. තත්ථ සම්පරායිකො දුග්ගතිපරිකිලෙසතායආදීනවපක්ඛිකො එවාති ඉතරං දස්සෙන්තො **‘‘යං සන්ධායා’’**තිආදිමාහ. **ආදීනවම්පි** දිට්ඨධම්මිකමෙව දස්සෙන්තො **‘‘දිට්ඨිග්ගහණමූලකං උපද්දව’’**න්තිආදිමාහ. **සොතිආදීනවො. ආදීනන්ති ආදි**-සද්දෙන නග්ගියානසනසඞ්කට්ඨවතාදීනං සඞ්ගහො. නිස්සරති එතෙනාති නිස්සරණන්ති වුච්චමානෙ දස්සනමග්ගො එව දිට්ඨීනං නිස්සරණං සියා, තස්ස පන අත්ථඞ්ගමපරියායෙන ගහිතත්තා සබ්බසඞ්ඛතනිස්සටං නිබ්බානං දිට්ඨීහිපි නිස්සටන්ති කත්වා වුත්තං **‘‘දිට්ඨීනං නිස්සරණං නාම නිබ්බාන’’**න්ති. **ඉමිනාති**ආදීසු වත්තබ්බං අනුයොගවත්තෙ වුත්තනයමෙව.

143. **දිට්ඨිච්ඡෙදනං දස්සෙන්තොති** සබ්බුපාදානපරිඤ්ඤාදස්සනෙන සබ්බසො දිට්ඨීනං සමුච්ඡෙදවිධිං දස්සෙන්තො. **වුත්තායෙවාති** –

> ‘‘උපාදානානි චත්තාරි, තානි අත්ථවිභාගතො;
> ධම්මසඞ්ඛෙපවිත්ථාරා, කමතො ච විභාවයෙ’’ති. (විසුද්ධි. 2.645) –

ගාථං උද්දිසිත්වා අත්ථවිභාගාදිවසෙන වුත්තායෙව. කාමං ඉතො බාහිරකානං ‘‘ඉමානි උපාදානානි එත්තකානි චත්තාරි, න ඉතො භියොා’’ති ඊදිසං ඤාණං නත්ථි, කෙවලං පන කෙචි ‘‘කාමා පහාතබ්බා’’ති වදන්ති, කෙචි ‘‘නත්ථි පරො ලොකොති ච, මිච්ඡා’’ති වදන්ති, අපරෙ ‘‘සීලබ්බතෙන සුද්ධීති ච, මිච්ඡා’’ති වදන්ති, අත්තදිට්ඨියා පන මිච්ඡාභාවං සබ්බසො න ජානන්ති එව. යත්තකං පන ජානන්ති, තස්සපි අච්චන්තප්පහානං න ජානන්ති, තථාපි සබ්බස්ස පරිඤ්ඤෙය්‍යස්ස පරිඤ්ඤෙය්‍යං පඤ්ඤපෙමඉච්චෙව තිට්ඨන්ති. එවංභූතානං පන නෙසං තත්ථ යාදිසී පටිපත්ති, තං දස්සෙන්තො සත්ථා **‘‘සන්ති, භික්ඛවෙ’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **සන්තීති** සංවිජ්ජන්ති. තෙන තෙසං දිට්ඨිගතිකානං විජ්ජමානතාය අවිච්ඡෙදතං දස්සෙති. **එකෙති** එකච්චෙ. **සමණබ්‍රාහ්මණාති** පබ්බජ්ජුපගමනෙන සමණා, ජාතිමත්තෙන ච බ්‍රාහ්මණා. **සබ්බෙසන්ති** අනවසෙසානං උපාදානානං **සමතික්කමං** පහානං. **සම්මා න පඤ්ඤපෙන්තීති** යෙසං පඤ්ඤපෙන්ති, තෙසම්පි සම්මා පරිඤ්ඤං න පඤ්ඤපෙන්ති. ඉදානි තං අත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙතුං **‘‘කෙචී’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ හොතික-කුටීචක-බහුදක-හංස-පරමහංස-කාජක-තිදණ්ඩ-මොනවත-සෙව-පාරුපක-පඤ්චමරත්තික-සොමකාරක-මුගබ්බත-චරබාක-තාපස-නිගන්ථා-ජීවක-ඉසි-පාරායනික-පඤ්චාතපික-කාපිල- කාණාද-සංසාරමොචක-අග්ගිහත්තික-මගවතික-ගොවතික-කුක්කුරවතික-කාමණ්ඩලුක- වග්ගුලිවතික-එකසාටක-ඔදකසුද්ධික-සරීරසන්තාපක-සීලසුද්ධික-ඣානසුද්ධික-චතුබ්බිධ- සස්සතවාදාදයො ඡන්නවුති තණ්හාපාසෙන ඩංසනතො, අරියධම්මස්ස වා විබාධනතො **පාසණ්ඩා. වත්ථුපටිසෙවනං කාමන්ති** බ්‍යාපාරස්ස වත්ථුනො පටිසෙවනසඞ්ඛාතං කාමං. **ථෙය්‍යෙන සෙවන්තීති** පටිහත්ථාදිසමඤ්ඤාය ලොකස්ස වචනවසෙන සෙවන්ති. **තීණි කාරණානීති** ‘‘නත්ථි දින්න’’න්තිආදිනයප්පවත්තානි දිට්ඨිවිසෙසභූතානි වට්ටකාරණානි.

අත්ථසල්ලාපිකාති අත්ථස්ස සල්ලාපිකා, ද්වින්නං අධිප්පෙතත්ථසල්ලාපවිභාවිනීති අධිප්පායො. ද්වින්නඤ්හි වචනං සල්ලාපො. තෙනාහ **‘‘පථවී කිරා’’**තිආදි.

යො තිත්ථියානං අත්තනො සත්ථරි ධම්මෙ සහධම්මිකෙසු ච පසාදො වුත්තො, තස්ස අනායතනගතත්තා අප්පසාදකභාවදස්සනං පසාදපච්ඡෙදො. තථාපවත්තො වාදො **පසාදපච්ඡෙදවාදො** වුත්තො. **එවරූපෙති** ඊදිසෙ වුත්තනයෙන කිලෙසානං අනුපසමසංවත්තනිකෙ. **ධම්මෙති** ධම්මපතිරූපකෙ. **විනයෙති** විනයපතිරූපකෙ. තිත්ථියා හි කොහඤ්ඤෙ ඨත්වා ලොකං වඤ්චෙන්තා ධම්මං කථෙමාති ‘‘සත්තිමෙ කායා අකටා අකටවිධා’’තිආදිනා (දී. නි. 1.174) යං කිඤ්චි කථෙත්වා තථා ‘‘විනයං පඤ්ඤපෙමා’’ති ගොසීලවග්ගුලිවතාදීනි පඤ්ඤපෙත්වා තාදිසං සාවකෙ සික්ඛාපෙත්වා ‘‘ධම්මවිනයො’’ති කථෙන්ති, තං සන්ධායෙතං වුත්තං ‘‘ධම්මවිනයෙ’’ති. තෙනාහ **‘‘උභයෙනපි අනිය්‍යානිකං සාසනං දස්සෙතී’’**ති. පරිත්තම්පි නාම පුඤ්ඤං කාතුකාමං මච්ඡෙරමලාභිභූතතාය නිවාරෙන්තස්ස අන්තරායං තස්ස කරොතො දිට්ඨෙව ධම්මෙ විඤ්ඤූහි ගරහිතබ්බතා සම්පරායෙ ච දුග්ගති පාටිකඞ්ඛා, කිමඞ්ගං පන සකලවට්ටදුක්ඛනිස්සරණාවහෙ ජිනචක්කෙ පහාරදායිනො තිත්ථකරස්ස තදොවාදකරස්ස චාති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො **‘‘අනිය්‍යානිකසාසනම්හි හී’’**තිආදිමාහ. යථා සො පසාදො සම්පරායෙ න සම්මග්ගතො අත්තනො

පවත්තිවසෙනාති දස්සෙන්තො **“කඤ්චි කාලං ගන්ත්වාපි පච්ඡා විනස්සති යෙවා”**ති ආහ, අවෙච්චප්පසාදො විය අච්චන්තිකො න හොතීති අත්ථො.

සම්පජ්ජමානා යථාවිධිපටිපත්තියා **තිරච්ඡානයොනිං ආවහති**. කම්මසරික්ඛකෙන හි විපාකෙනෙව භවිතබ්බං. **සබ්බම්පි කාරණභෙදන්ති** සබ්බම්පි යථාවුත්තං තිත්ථකරානං සාවකානං අපායදුක්ඛාවහං මිච්ඡාපටිපත්තිසඞ්ඛාතං කාරණවිසෙසං. **සො පනෙස** පසාදො **න නියානි** මිච්ඡත්තපක්ඛිකත්තා සුරාපීතසිඞ්ගාලෙ පසාදො විය. සුරං පරිස්සාවෙත්වා ඡඩ්ඩිතකසටං **සුරාජල්ලිකං**. බ්‍රාහ්මණා නාම ධනලුද්ධාති අධිප්පායෙනාහ **“ඉමං වඤ්චෙස්සාමී”**ති. **කංසසතාති** කහාපණසතා.

144. **තස්සාති** පසාදස්ස. සබ්බොපි ලොභො කාමුපාදානන්තෙව වුච්චතීති ආහ **“අරහත්තමග්ගෙන කාමුපාදානස්ස පහානපරිඤ්ඤ”**න්ති. **එවරූපෙති** ඊදිසෙ සබ්බසො කිලෙසානං උපසමසංවත්තනිකෙ. යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජමානානං අපායෙසු අපතනවසෙන ධාරණට්ඨෙන **ධම්මෙ**. සබ්බසො විනයනට්ඨෙන **විනයෙ**. තත්ථ භවදුක්ඛනිස්සරණාය සංවත්තනෙ.

නමස්සමානො අට්ඨාසි ද්වෙ අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානි පච්චෙකබොධිපාරමීනං පූරණෙන තත්ථ බුද්ධසාසනෙ පරිචයෙන ච භගවති පසන්නචිත්තතාය ච. **“උලූකා”**ත්‍යාදිගාථා රුක්ඛදෙවතාය භාසිතා. **කාලුට්ඨිතන්ති** සායන්හකාලෙ දිවාවිහාරතො උට්ඨිතං. **දුග්ගතෙසො න ගච්ඡතීති** දුග්ගතිං එසො න ගමිස්සති. **මොරජිකො** මුරජවාදකො. **මහාභෙරිවාදකවත්ථු**ආදීනිපි සිතපාතුකරණං ආදිං කත්වා විත්ථාරෙතබ්බානි.

පරමත්ථෙති ලොකුත්තරධම්මෙ. **කිං පන වත්තබ්බන්ති** ධම්මෙපි පරමත්ථෙ නිමිත්තං ගහෙත්වා සුණන්තානං. **සාමණෙරවත්ථූති** පබ්බජිතදිවසෙයෙව සප්පෙන දට්ඨො හුත්වා කාලං කත්වා දෙවලොකං උපපන්නසාමණෙරවත්ථු.

ඛීරොදනන්ති ඛීරෙන සද්ධිං සම්මිස්සං ඔදනං. **තිම්බරූසකන්ති** තින්දුකඵලං. තිපුසසදිසා එකා වල්ලිජාති තිම්බරූසං, තස්ස ඵලං තිම්බරූසකන්ති ච වදන්ති. **කක්කාරිකන්ති** ඛුද්දකඵලාඵකං. මහාතිපුසන්ති ච වදන්ති. **වල්ලිපක්කන්ති** ඛුද්දකතිපුසවල්ලියා ඵලං. **හත්ථපතාපකන්ති** මන්දාමුඛි. **අම්බකඤ්ජිකන්ති** අම්බිලකඤ්ජිකං. ඛළයාගුන්තිපි වදන්ති. **දොණිනිම්මජ්ජනින්ති** සතෙලං තිලපිඤ්ඤාකං. **විධූපනන්ති** චතුරස්සබීජනිං . **තාලවණ්ටන්ති** තාලපත්තෙහි කතමණ්ඩලබීජනිං. **මොරහත්ථන්ති** මොරපිඤ්ඡෙහි කතං මකසබීජනිං.

වුත්තනයානුසාරෙනෙවාති යස්මා ඉධාපි යථාවුත්තං සබ්බම්පි කාරණභෙදං එකතො කත්වා දස්සෙන්තො සත්ථා ‘‘තං කිස්ස හෙතු’’න්තිආදිමාහ, තස්මා තත්ථ අනියානිකසාසනෙ වුත්තනයස්ස අනුස්සරණවසෙන යොජෙත්වා වෙදිතබ්බං.

145. **පරිඤ්ඤන්ති** පහානපරිඤ්ඤං. **තෙසං පච්චයං දස්සෙතුන්ති** උපාදානානං පරිඤ්ඤා නාම පහානපරිඤ්ඤා. තෙසං අච්චන්තනිරොධො අධිප්පෙතො, සො ච පච්චයනිරොධෙන හොතීති තෙසං පච්චයං මූලකාරණතො පභුති දස්සෙතුං. **අයන්ති** ඉදානි වුච්චමානො **එත්ථ** ‘‘ඉමෙ ච’’තිආදිපාඨෙ ‘‘කිං නිදානා’’තිආදිසමාසපදානං අත්ථො. **සබ්බපදෙසූති** ‘‘තණ්හාසමුදයා’’තිආදීසු සබ්බෙසු පදෙසු. ඉමිනා එව ච සබ්බග්ගහණෙන ‘‘ඵස්සනිදානා’’තිආදීනම්පි පදානං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. ඉමෙ අඤ්ඤතිත්ථියා උපාදානානම්පි සමුදයං න ජානන්ති, කුතො නිරොධං, තථාගතො පන තෙසං තප්පච්චයපච්චයානම්පි සමුදයඤ්ච අත්ථඞ්ගමඤ්ච යාථාවතො ජානාති, තස්මා – ‘‘ඉධෙව, භික්ඛවෙ, සමණො…පෙ…. සුඤ්ඤා පරප්පවාදා සමණෙහි අඤ්ඤෙහී’’ති (ම. නි. 1.139) යථාරද්ධසීහනාදං මත්ථකං පාපෙත්වා දස්සෙන්තො ‘‘ඉමෙ ච, භික්ඛවෙ, චත්තාරො උපාදානා’’තිආදිනා (ම. නි. 1.145) නයෙන දෙසනං පටිච්චසමුප්පාදමුඛෙන ඔතාරෙන්තො වට්ටං දස්සෙත්වා ‘‘යතො ච ඛො’’තිආදිනා විවට්ටං දස්සෙන්තො අරහත්තෙන දෙසනාය කූටං ගණ්හි, තමත්ථං දස්සෙන්තො **“යස්මා පන භගවා”**තිආදිමාහ. තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

චූළසීහනාදසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

2. මහාසීහනාදසුත්තවණ්ණනා

වෙසාලීනගරවණ්ණනා

146. **අපරාපරන්ති** පුනප්පුනං. **විසාලීභූතතායාති** ගාවුතන්තරං ගාවුතන්තරං පුථුභූතතාය. **තත්‍රාති** තස්සං විසාලීභූතතායං. **ඡඩ්ඩිතමත්තෙති** විස්සට්ඨමත්තෙ. **ඌමිභයාදීහීති** ඌමිකුම්භීලආවට්ටසංසුකාභයෙහි. උදකප්පවාහෙනාගතස්සපි ච උස්මා න විගච්ඡති, උස්මා ච නාම ඊදිසස්ස සවිඤ්ඤාණකතාය භවෙය්‍යාති **“සියා ගබ්භො”**ති චින්තෙසි. **තථා හීති**ආදි තත්ථ කාරණචින්තා. පුඤ්ඤවන්තතාය **දුග්ගන්ධං** නාහොසි, සළසුමතාය **පූතිකභාවො**. දාරකානං පුඤ්ඤූපනිස්සයතො **අඞ්ගුට්ඨකතො චස්ස ඛීරං නිබ්බත්ති,** ඛීරහත්ථඤ්ච ලභි. චරිමකභවෙ බොධිසත්තෙ කුච්ඡිගතෙ බොධිසත්තමාතු විය උදරච්ඡවියා අච්ඡවිප්පසන්නතාය නිච්ඡවි වියාති කත්වා ආහ **“නිච්ඡවී

අහෙසු''න්ති. **තෙසන්ති** ද්වින්නං දාරකානං. **මාතාපිතරොති** පොසකමාතාපිතරො. **අභිසිඤ්චිත්වා රාජානං අකංසු** රජ්ජසම්පත්තියා දායකස්ස කම්මස්ස කතත්තා, අසම්භින්නෙ එව රාජකුලෙ උප්පන්නත්තා ච. කුමාරස්ස පුඤ්ඤානුභාවසඤ්චොදිතා දෙවතාධිග්ගහිතාති කෙචි.

පුරස්ස අපරෙති පුරස්ස අපරදිසාය ගාවුතමත්තෙ ඨානෙ ජීවකම්බවනං විය සපාකාරමන්දිරකෙ. **අචිරපක්කන්තොති** එත්ථ න දෙසන්තරපක්කමනං අධිප්පෙතං, අථ ඛො සාසනතො අපක්කමනන්ති දස්සෙන්තො **''විබ්භමිත්වා''**තිආදිමාහ. තෙනෙවාහ ''ඉමස්මා ධම්මවිනයා''ති. **පරිසතීති** පරිසායං, ජනසමූහෙති අත්ථො. ජනසමූහගතො පන **''පරිසමජ්ඣෙ''**ති වුත්තො. භාවනාමනසිකාරෙන විනා පකතියාව මනුස්සෙහි නිබ්බත්තෙතබ්බො ධම්මොති **මනුස්සධම්මො,** මනුස්සත්තභාවාවහො වා ධම්මො **මනුස්සධම්මො,** අනුළාරං පරිත්තකුසලං. යං අසතිපි බුද්ධුප්පාදෙ වත්තති, යඤ්ච සන්ධායාහ ''හීනෙන බ්‍රහ්මචරියෙන, ඛත්තියෙ උපපජ්ජති''ති. ''අම්හාකං බුද්ධො''ති බුද්ධෙ මමත්තකාරිනො **බුද්ධමාමකා.** සෙසපදද්වයෙපි එසෙව නයො.

උත්තරිමනුස්සධම්මාදිවණ්ණනා

අලං අරියාය අරියභාවායාති **අලමරියො,** රූපායතනං ජානාති චක්ඛුවිඤ්ඤාණං විය පස්සති චාති **ඤාණදස්සනං,** දිබ්බචක්ඛු. සම්මසනුපගෙ ච පන ධම්මෙ ලක්ඛණත්තයඤ්ච තථා ජානාති පස්සති චාති **ඤාණදස්සනං,** විපස්සනා. නිබ්බානං, චත්තාරි වා සච්චානි අසම්මොහපටිවෙධතො ජානාති පස්සති චාති **ඤාණදස්සනං,** මග්ගො. ඵලං පන නිබ්බානවසෙනෙව යොජෙතබ්බං. පච්චවෙක්ඛණා මග්ගාධිගතස්ස අත්ථස්ස පච්චක්ඛතො ජානනට්ඨෙන **ඤාණදස්සනං,** සබ්බඤ්ඤුතා අනාවරණතාය සමන්තචක්ඛුතාය ච **ඤාණදස්සනං. ලොකුත්තරමග්ගො අධිප්පෙතො,** තස්මිඤ්හි පටිසිද්ධෙ සබ්බෙසම්පි බුද්ධගුණානං අසම්භවොති අධිප්පායො. තෙනාහ **''තඤ්හි සො භගවතො පටිසෙධෙති''**ති.

සුඛුමං ධම්මන්තරං නාම ඣානවිපස්සනාදිකං ආචරියානුග්ගහෙන **ගහිතං නාම නත්ථි. තක්කපරියාහතන්ති** ''ඉති භවිස්සති, එවං භවිස්සති''ති තංතංදස්සෙතබ්බමත්ථතක්කනෙන විතක්කනමත්තෙන පරිතො ආහතං පරිවත්තිතං කත්වා. තෙනාහ **''තක්කෙත්වා''**තිආදි. **ලොකියපඤ්ඤං අනුජානාති** උපනිසින්නපරිසාය අනුකූලධම්මකථනතොති අධිප්පායො. තෙනාහ **''සමණො ගොතමො''**තිආදි. පටිභාතීති පටිභානං, ''ඉති වක්ඛාමී''ති එවංපවත්තං කථනචිත්තං, තතො පටිභානතො ජානනං පටිභානං, ආගමාභාවතො සයමෙව උපට්ඨිතත්තා **සයංපටිභානං.** තෙනාහ **''ඉමිනාස්ස ධම්මෙසු පච්චක්ඛභාවං පටිබාහති''**ති. **සුඵුසිතන්ති** නිබ්බිවරං. අඵුසිතත්තෙ හි සුඛෙන වචීඝොසො න නිච්ඡරති. **දන්තාවරණන්ති** ඔට්ඨද්වයං. ජිව්හාපි ථද්ධතාය සුඛෙන වචීඝොසො න නිච්ඡරතීති ආහ **''මුදුකා ජිව්හා''**ති. කරවීකරුතමඤ්ජුතාය **මධුරො සරො.** එලං වුච්චති දොසො, එලං ගළතීති එලගළා, න එලගළා **අනෙලගළා,** නිද්දොසා, න රුජ්ඣතීති අත්ථො. සබ්බමෙතං රඤ්ජනස්සෙව කාරණං දස්සෙන්තො වදති.

පඤ්ච ධම්මාති ගම්භීරඤාණචරියභූතානං ඛන්ධාදීනං උග්ගහණ-සවන-ධාරණ-පරිචය-යොනිසොමනසිකාරෙ සන්ධායාහ. **තක්කරස්ස සම්මා දුක්ඛක්ඛයායාති** එත්ථ **සම්මා**-සද්දො උභයත්ථාපි යොජෙතබ්බො ''සම්මා තක්කරස්ස සම්මා දුක්ඛක්ඛයායා''ති. යො හි සම්මා ධම්මං පටිපජ්ජති, තස්සෙව සම්මා දුක්ඛක්ඛයො හොති. යො පන වුත්තනයෙන තක්කරො, තස්ස නියානං අත්ථතො ධම්මස්සෙව නියානන්ති ආහ **''සො ධම්මො...පෙ.... නියාති ගච්ඡති''**ති.

147. කොධනොති කුජ්ඣනසීලො. යස්මා පන සුනක්ඛත්තො කොධවසෙන කුරුරො ඵරුසවචනො ච, තස්මා ආහ **''කොධනොති චණ්ඩො ඵරුසො වා''**ති. **තස්මිං අත්තභාවෙ මග්ගඵලානං උපනිස්සයො නත්ථීති** තස්මිං අත්තභාවෙ උප්පජ්ජනාරහානං මග්ගඵලානං උපනිස්සයො නත්ථි. **තං බුද්ධා ''මොඝපුරිසො''ති වදන්ති** යථා තං සුදින්නලාළුදායිආදිකෙ. **උපනිස්සයෙ සතිපි තස්මිං ඛණෙ මග්ගෙ වා ඵලෙ වා අසති ''මොඝපුරිසො''ති වදන්ති** යථා තං ධනියපසෙනත්ථෙරාදිකෙ. සමුච්ඡින්නොපනිස්සයෙ පන වත්තබ්බමෙව නත්ථි. යථා ''මක්ඛලි මොඝපුරිසො මනුස්සඛිප්පං මඤ්ඤෙ''ති (අ. නි. 1.311) තථා සුනක්ඛත්තොපීති ආහ **''ඉමස්ස පනා''**තිආදි. **අස්සාති** එතෙන. කත්තරි හිදං සාමිවචනං. **කොධෙනාති** කොධහෙතුනා.

භගවතොති සම්පදානවචනං කුද්ධපදාපෙක්ඛාය. **පුබ්බෙති** භික්ඛුකාලෙ. **සද්දං සොතුකාමොති** සො කිර දිබ්බචක්ඛුනා තාවතිංසභවනෙ දෙවතානං රූපං පස්සන්තො ඔට්ඨචලනං පස්සති, න පන සද්දං සුණාති, තස්මා තාසං සද්දං සොතුකාමො අහොසි. තෙන වුත්තං **''සද්දං සොතුකාමො...පෙ.... පුච්ඡී''**ති. සො ච අතීතෙ එකං සීලවන්තං භික්ඛුං කණ්ණසක්ඛලියං පහරිත්වා බධිරමකාසි, තස්මා පරිකම්මං කරොන්තොපි අභබ්බොව දිබ්බසොතාධිගමාය. තං සන්ධාය වුත්තං **''උපනිස්සයො නත්ථීති ඤත්වා පරිකම්මං න කථෙසී''**ති. **චින්තෙසීති** අත්තනො මිච්ඡාපරිවිතක්කිතෙන අයොනිසො උම්මුජ්ජන්තො චින්තෙසි.

නියානිකත්තාවබොධනතො අභෙදොපචාරෙන **''දෙසනාධම්මො නියානිකො''**ති වුත්තො. නියානො වා අරියමග්ගො බොධෙතබ්බො එතස්ස අත්ථීති **නියානිකො දෙසනාධම්මො. අත්තනි අත්ථීතං දස්සෙති**

කිච්චසිද්ධිදස්සනෙන තත්ථ තත්ථ පාකටීකතත්තා, න පටිඤ්ඤාමත්තෙන. තථා හි යථාපරාධං තංතංසික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා යථාධම්මං වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයානුරූපඤ්ච අවිපරීතධම්මදෙසනාය දෙවමනුස්සෙහි යථාභිසඞ්ඛතපඤ්හානං තදජ්ඣාසයානුකූලං ඨානසො විස්සජ්ජනෙන ච භගවතො සබ්බත්ථ අප්පටිහතඤාණචාරභාවෙන **සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං** විඤ්ඤූනං පාකටං, තථා තත්ථ තත්ථ යමකපාටිහාරියකරණාදීසු **ඉද්ධිවිධඤාණාදීනීති**. තෙනාහ **"මය්හඤ්චා"**තිආදි. අන්වෙති යථාගහිතසඞ්කෙතස්ස අනුගමනවසෙන එති ජානාතීති **අන්වයො**. තෙනාහ **"අනුබුජ්ඣතීති අත්ථො"**ති. සඞ්කෙතානුගමනඤ්චෙත්ථ ''යථාපරාධං තංතංසික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා''තිආදිනා වුත්තනයමෙව. **එවං යොජනා වෙදිතබ්බාති** යථා සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙන යොජනා කතා, එවං ''එවරූපම්පි නාම මය්හං ඉද්ධිවිධඤාණසඞ්ඛාතං උත්තරිමනුස්සධම්ම''න්තිආදිනා තත්ථ තත්ථ යොජනා වෙදිතබ්බා.

උත්තරිමනුස්සධම්මාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දසබලඤාණවණ්ණනා

148. යදිපි ආදිතො අභිඤ්ඤාත්තයවසෙන දෙසනාය ආගතත්තා චෙතොපරියඤාණානන්තරං උපරි තිස්සො අභිඤ්ඤා වත්තබ්බා සියුන්ති වත්තබ්බං සියා, අත්ථතො පන විජ්ජාත්තයං යථාවුත්තඅභිඤ්ඤාත්තයමෙවාති කත්වා **"තිස්සො විජ්ජා වත්තබ්බා සියු"**න්ති වුත්තං. කස්මා පනෙත්ථ **"තාසු වුත්තාසු උපරි දසබලඤාණං න පරිපූරතී"**ති වුත්තං, නනු ඉමානි ඤාණානි සෙසාභිඤ්ඤා විය අත්තනො විසයස්ස අභිජානනට්ඨං උපාදාය අභිඤ්ඤාසු වත්තබ්බානි, අකම්පියට්ඨං පන උපත්ථම්භනට්ඨඤ්ච උපාදාය බලඤාණෙසු යථා සම්මාසතිආදයො ඉන්ද්‍රියබලබොජ්ඣඞ්ගමග්ගඞ්ගෙසූති? නයිදමෙවං. තත්ථ හි ධම්මානං ධම්මකිච්චවිසෙසවිභාවනපරාය දෙසනාය වුත්තං, ඉධ පන සත්ථු ගුණවිසෙසවිභාවනපරාය දෙසනාය තථා වත්තුං න සක්කා අත්ථතො අනඤ්ඤත්තා, එකච්චානං පුථුජ්ජනානං එවං චිත්තං උප්පජ්ජෙය්‍යා ''කිමිදං භගවා හෙට්ඨා වුත්තගුණෙ පුනපි ගණ්හන්තො ගුණාධිකදස්සනං කරොතී''ති. තස්මා සුවුත්තමෙතං ''උපරි දසබලඤාණං න පරිපූරතී''ති.

අඤ්ඤෙහි අසාධාරණානීති කස්මා වුත්තං (අ. නි. ටී. 3.10.21), නනු චෙතානි සාවකානම්පි එකච්චානං උප්පජ්ජන්තීති? කාමං උප්පජ්ජන්ති, යාදිසානි පන බුද්ධානං ඨානාට්ඨානඤාණාදීනි, න තාදිසානි තදඤ්ඤෙසං කදාචිපි උප්පජ්ජන්තීති අඤ්ඤෙහි අසාධාරණානීති. තෙනාහ **"තථාගතස්සෙව බලානී"**ති. ඉමමෙව හි යථාවුත්තලෙසං අපෙක්ඛිත්වා තදභාවතො ආසයානුසයඤාණාදීසු එව අසාධාරණගුණසමඤ්ඤා නිරුළ්හා. කාමං ඤාණබලානං ඤාණසම්භාරො විසෙසපච්චයො, පුඤ්ඤසම්භාරොපි පන නෙසං පච්චයො එව , ඤාණසම්භාරස්සපි වා පුඤ්ඤසම්භාරභාවතො **"පුඤ්ඤුස්සයසම්පත්තියා ආගතානී"**ති වුත්තං.

පකතිහත්ථිකුලන්ති (සං. නි. 2.22) ගිරිචරනදීචරවනචරාදිප්පභෙදා ගොචරියකාලාවකනාමා සබ්බාපි බලෙන පාකතිකා හත්ථිජාති. **දසන්නං පුරිසානන්ති** ථාමමජ්ඣිමානං දසන්නං පුරිසානං. එකස්ස තථාගතස්ස කායබලන්ති ආනෙත්වා සම්බන්ධො. **එකස්සාති** ච තථා හෙට්ඨාකථායං ආගතත්තා දෙසනාසොතෙන වුත්තං. **නාරායනසඞ්ඝාතබලන්ති** එත්ථ නාරා වුච්චන්ති රස්මියො, තා බහූ නානාවිධා ඉතො උප්පජ්ජන්තීති **නාරායනං,** වජිරං, තස්මා නාරායනසඞ්ඝාතබලන්ති වජිරසඞ්ඝාතබලන්ති අත්ථො. **ඤාණබලං පන පාළියං ආගතමෙව,** න කායබලං විය අට්ඨකථාරුළ්හමෙවාති අධිප්පායො. **"සංයුත්තකෙ ආගතානි තෙසත්තති ඤාණානි සත්තසත්තති ඤාණානී"**ති වුත්තං (විභ. මූලටී. 760), තත්ථ පන නිදානවග්ගෙ සත්තසත්තති ආගතානි චතුචත්තාරීසඤ්ච, තෙසත්තති පන පටිසම්භිදාමග්ගෙ (පටි. ම. 1.73 මාතිකා) සුතමයාදීනි ආගතානි දිස්සන්ති, න සංයුත්තකෙ. **අඤ්ඤානිපීති** එතෙන ඤාණවත්ථුවිභඞ්ගෙ එකකාදිවසෙන වුත්තානි, අඤ්ඤත්ථ ච ''පුබ්බන්තෙ ඤාණ''න්තිආදිනා (ධ. ස. 1076) බ්‍රහ්මජාලාදීසු (දී. නි. 1.36) ච ''තයිදං තථාගතො පජානාති, ඉමානි දිට්ඨිට්ඨානානි එවං ගහිතානී''තිආදිනා වුත්තානි අනෙකානි ඤාණප්පභෙදානි සඞ්ගණ්හාති. යාථාවපටිවෙධතො සයඤ්ච අකම්පියං පුග්ගලඤ්ච තංසමඞ්ගිං නෙය්‍යෙසු අධිබලං කරොතීති ආහ **"අකම්පියට්ඨෙන උපත්ථම්භනට්ඨෙන චා"**ති.

උසභස්ස ඉදන්ති **ආසභං,** (අ. නි. ටී. 2.4.8) සෙට්ඨං ඨානං. සබ්බඤ්ඤුතපටිජානනවසෙන අභිමුඛං ගච්ඡන්ති, අට්ඨ වා පරිසා උපසඞ්කමන්තීති **ආසභා,** පුබ්බබුද්ධා. **ඉදං පනාති** බුද්ධානං ඨානං සබ්බඤ්ඤුතමෙව වදති. **තිට්ඨමානොවාති** අවදන්තොපි (සං. නි. ටී. 2.2.22) තිට්ඨමානොව පටිජානාති නාමාති අත්ථො. **උපගච්ඡතීති** අනුජානාති.

අට්ඨසු පරිසාසූති ''අභිජානාමි ඛො පනාහං, සාරිපුත්ත, අනෙකසතං ඛත්තියපරිසං…පෙ…. තත්‍ර වත මං භයං වා සාරජ්ජං වා ඔක්කමිස්සතීති නිමිත්තමෙතං, සාරිපුත්ත, න සමනුපස්සාමී''ති (ම. නි. 1.151) වුත්තාසු අට්ඨසු පරිසාසු. **අභීතනාදං නදතීති** පරතො දස්සිතඤාණයොගෙන දසබලොහන්ති අභීතනාදං නදති. **සීහනාදසුත්තෙන ඛන්ධවග්ගෙ** (සං. නි. 3.78) ආගතෙන.

''දෙවමනුස්සානං චතුචක්කං වත්තතී''ති (අ. නි. 4.31) සුත්තසෙසෙන සප්පුරිසූපස්සයාදීනං ඵලසම්පත්තිපවත්ති, පුරිමසප්පුරිසූපස්සයාදිං උපනිස්සාය පච්ඡිමසප්පුරිසූපස්සයාදීනං සම්පත්තිපවත්ති වා වුත්තාති ආදි-සද්දෙන තත්ථ ච චක්ක-සද්දස්ස ගහණං වෙදිතබ්බං. චිචක්කසණ්ඨානා අසනි එව **අසනිචක්කං. උරචක්කාදීසූති** ආදි-සද්දෙන

ආණාසමූහාදීසුපි චක්ක-සද්දස්ස පවත්ති වෙදිතබ්බා. ‘‘සඞ්ඝභෙදං කරිස්සාම චක්කභෙද’’න්තිආදීසු (පාරා. 409; චූළව. 343) හි ආණා ‘‘චක්ක’’න්ති වුත්තා, ‘‘දෙවචක්කං අසුරචක්ක’’න්තිආදීසු (අ. නි. ටී. 2.4.8) සමූහොති. පටිවෙධනිට්ඨත්තා අරහත්තමග්ගඤාණං පටිවෙධොති **‘‘ඵලක්ඛණෙ උප්පන්නං නාම’’**ති වුත්තං. තෙන පටිලද්ධස්සපි දෙසනාඤාණස්ස කිච්චනිප්ඵත්ති පරස්ස බුජ්ඣනමත්තෙන හොතීති **‘‘අඤ්ඤාතකොණ්ඩඤ්ඤස්ස සොතාපත්ති…පෙ. … ඵලක්ඛණෙ පවත්තං නාම’’**ති වුත්තං. තතො පරං පන යාව පරිනිබ්බානා දෙසනාඤාණප්පවත්ති තස්සෙව පවත්තිතස්ස ධම්මචක්කස්ස ඨානන්ති වෙදිතබ්බං පවත්තිතචක්කස්ස චක්කවත්තිනො චක්කරතනස්ස ඨානං විය.

‘‘තිට්ඨති’’ති වුත්තං, කිං භූමියං පුරිසො විය? නොති ආහ **‘‘තදායත්තවුත්තිතාය’’**ති. **ඨානන්ති** චෙත්ථ අත්තලාභො ධරමානතා ච, න ගතිනිවත්තීති ආහ **‘‘උප්පජ්ජති චෙව පවත්තති චා’’**ති . යත්ථ පනෙතං දසබලඤාණං විත්ථාරිතං, තං දස්සෙන්තො **‘‘අභිධම්මෙ පනා’’**තිආදිමාහ. සෙසෙසුපි එසෙව නයො.

සමාදියන්තීති **සමාදානානි,** තානි පන සමාදියිත්වා කතානි හොන්තීති ආහ **‘‘සමාදියිත්වා කතාන’’**න්ති. **කම්මමෙව වා කම්මසමාදානන්ති** එතෙන සමාදානසද්දස්ස අපුබ්බත්ථාභාවං දස්සෙති මුත්තගතසද්දෙ ගතසද්දස්ස විය. **ගතීති** නිරයාදිගතියො. **උපධීති** අත්තභාවො. **කාලොති** කම්මස්ස විපච්චනාරහකාලො. **පයොගොති** විපාකුප්පත්තියා පච්චයභූතා කිරියා.

අගතිගාමිනින්ති නිබ්බානගාමිනිං. වක්ඛති හි ‘‘නිබ්බානඤ්චාහං, සාරිපුත්ත, පජානාමි නිබ්බානගාමිඤ්ච මග්ගං නිබ්බානගාමිනිඤ්ච පටිපද’’න්ති (ම. නි. 1.153). බහූසුපි මනුස්සෙසු එකමෙව පාණං ඝාතෙන්තෙසු කාමං සබ්බෙසං චෙතනා තස්සෙවෙකස්ස ජීවිතින්ද්‍රියාරම්මණා, තං පන කම්මං තෙසං නානාකාරං. තෙසු (විභ. අට්ඨ. 811) හි එකො ආදරෙන ඡන්දජාතො කරොති, එකො ‘‘එහි ත්වම්පි කරොහී’’ති පරෙහි නිප්පීළිතො කරොති, එකො සමානච්ඡන්දො විය හුත්වා අප්පටිබාහමානො විචරති. තෙසු එකො තෙනෙව කම්මෙන නිරයෙ නිබ්බත්තති, එකො තිරච්ඡානයොනියං, එකො පෙත්තිවිසයෙ. තං තථාගතො ආයූහනක්ඛණෙ එව – ‘‘ඉමිනා නීහාරෙන ආයූහිතත්තා එස නිරයෙ නිබ්බත්තිස්සති, එස තිරච්ඡානයොනියං, එස පෙත්තිවිසයෙ’’ති ජානාති. නිරයෙ නිබ්බත්තමානම්පි – ‘‘එස මහානිරයෙ නිබ්බත්තිස්සති, එස උස්සදනිරයෙ’’ති ජානාති. තිරච්ඡානයොනියං නිබ්බත්තමානම්පි – ‘‘එස අපාදකො භවිස්සති, එස ද්විපාදකො, එස චතුප්පදො, එස බහුප්පදො’’ති ජානාති. පෙත්තිවිසයෙ නිබ්බත්තමානම්පි – ‘‘එස නිජ්ඣාමතණ්හිකො භවිස්සති, එස ඛුප්පිපාසිකො, එස පරදත්තූපජීවී’’ති ජානාති. තෙසු ච කම්මෙසු – ‘‘ඉදං කම්මං පටිසන්ධිමාකඩ්ඪිස්සති, ඉදං අඤ්ඤෙන දින්නාය පටිසන්ධියා උපධිවෙපක්කං භවිස්සතී’’ති ජානාති.

තථා සකලගාමවාසිකෙසු එකතො පිණ්ඩපාතං දදමානෙසු කාමං සබ්බෙසම්පි චෙතනා පිණ්ඩපාතාරම්මණාව, තං පන කම්මං තෙසං නානාකාරං. තෙසු හි එකො ආදරෙන කරොතීති සෙසං පුරිමසදිසං, තස්මා තෙසු කෙචි දෙවලොකෙ නිබ්බත්තන්ති, කෙචි මනුස්සලොකෙ, තං තථාගතො ආයූහනක්ඛණෙයෙව ජානාති – ‘‘ඉමිනා නීහාරෙන ආයූහිතත්තා එස මනුස්සලොකෙ නිබ්බත්තිස්සති, එස දෙවලොකෙ, තත්ථාපි එස ඛත්තියකුලෙ, එස බ්‍රාහ්මණකුලෙ, එස වෙස්සකුලෙ, එස සුද්දකුලෙ, එස පරනිම්මිතවසවත්තීසු, එස නිම්මානරතීසු, එස තුසිතෙසු, එස යාමෙසු, එස තාවතිංසෙසු, එස චාතුමහාරාජිකෙසු, එස භුම්මදෙවෙසූ’’තිආදිනා තත්ථ තත්ථ හීනපණීතසුවණ්ණදුබ්බණ්ණඅප්පපරිවාරමහාපරිවාරතාදිභෙදං තං තං විසෙසං ආයූහනක්ඛණෙයෙව ජානාති.

තථා විපස්සනං පට්ඨපෙන්තෙසුයෙව – ‘‘ඉමිනා නීහාරෙන එස කිඤ්චි සල්ලක්ඛෙතුං න සක්ඛිස්සති, එස මහාභූතමත්තමෙව ව‌වත්ථපෙස්සති, එස රූපපරිග්ගහෙයෙව ඨස්සති, එස අරූපපරිග්ගහෙයෙව, එස නාමරූපපරිග්ගහෙයෙව , එස පච්චයපරිග්ගහෙ එව, එස ලක්ඛණාරම්මණිකවිපස්සනාය එව, එස පඨමඵලෙයෙව, එස දුතියඵලෙ එව, එස තතියඵලෙ එව, එස අරහත්තං පාපුණිස්සතී’’ති ජානාති. කසිණපරිකම්මං කරොන්තෙසුපි – ‘‘ඉමස්ස පරිකම්මමත්තමෙව භවිස්සති, එස නිමිත්තං උප්පාදෙස්සති, එස අප්පනං එව පාපුණිස්සති, එස ඣානං පාදකං කත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා අරහත්තං ගණ්හිස්සතී’’ති ජානාති. තෙනාහ **‘‘ඉමස්ස චෙතනා’’**තිආදි.

කාමනතො, කාමෙතබ්බතො, කාමපටිසංයුත්තතො ච කාමො ධාතු **කාමධාතු. ආදි**-සද්දෙන බ්‍යාපාදධාතු-රූපධාතු-ආදීනං සඞ්ගහො. **විලක්ඛණතායාති** විසදිසසභාවතාය. **ඛන්ධායතනධාතුලොකන්ති** අනෙකධාතුං නානාධාතුං ඛන්ධලොකං ආයතනලොකං ධාතුලොකං යථාභූතං පජානාතීති යොජනා. ‘‘අයං රූපක්ඛන්ධො නාම…පෙ…. අයං විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො නාම. තෙසුපි එකවිධෙන රූපක්ඛන්ධො, එකාදසවිධෙන රූපක්ඛන්ධො (විභ. 33). එකවිධෙන වෙදනාක්ඛන්ධො, බහුවිධෙන වෙදනාක්ඛන්ධො (විභ. 34-61). එකවිධෙන සඤ්ඤාක්ඛන්ධො, බහුවිධෙන සඤ්ඤාක්ඛන්ධො (විභ. 62-91). එකවිධෙන සඞ්ඛාරක්ඛන්ධො, බහුවිධෙන සඞ්ඛාරක්ඛන්ධො (විභ. 92-120). එකවිධෙන විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො, බහුවිධෙන විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො’’ති (විභ. 121-149) එවං තාව ඛන්ධලොකස්ස, ‘‘ඉදං චක්ඛායතනං නාම…පෙ…. ඉදං ධම්මායතනං නාම. තත්ථ දසායතනා කාමාවචරා, ද්වෙ චාතුභූමකා’’තිආදිනා (විභ. 156-171) ආයතනලොකස්ස, ‘‘අයං චක්ඛුධාතු නාම…පෙ…. අයං මනොවිඤ්ඤාණධාතු නාම, තත්ථ සොළස ධාතුයො කාමාවචරා, ද්වෙ චාතුභූමකා’’තිආදිනා (විභ. 172-188) ධාතුලොකස්ස අනෙකසභාවං නානාසභාවඤ්ච පජානාති. න කෙවලං උපාදින්නකසඞ්ඛාරලොකස්සෙව, අථ ඛො අනුපාදින්නකසඞ්ඛාරලොකස්සපි – ‘‘ඉමාය නාම ධාතුයා උස්සන්නත්තා ඉමස්ස රුක්ඛස්ස ඛන්ධො සෙතො, ඉමස්ස කාළො, ඉමස්ස මට්ඨො, ඉමස්ස සකණ්ටකො, ඉමස්ස බහලත්තචො, ඉමස්ස තනුත්තචො, ඉමස්ස පත්තං වණ්ණසණ්ඨානාදිවසෙන එවරූපං, ඉමස්ස පුප්ඵං නීලං පීතං ලොහිතං ඔදාතං සුගන්ධං දුග්ගන්ධං, ඉමස්ස ඵලං ඛුද්දකං මහන්තං දීඝං රස්සං වට්ටං සුසණ්ඨානං දුස්සණ්ඨානං

මුදුකං ඵරුසං සුගන්ධං දුග්ගන්ධං මධුරං තිත්තකං කටුකං අම්බිලං කසාවං, ඉමස්ස කණ්ටකො තිඛිණො කුණ්ඨො උජුකො කුටිලො තම්බො කාළො ඔදාතො හොති''තිආදිනා පජානාති. සබ්බඤ්ඤුබුද්ධාදීනං එව හි එතං බලං, න අඤ්ඤෙසං.

නානාධිමුත්තිකතන්ති නානාඅජ්ඣාසයතං. අධිමුත්ති නාම අජ්ඣාසයධාතු අජ්ඣාසයසභාවො. සො පන හීනපණීතතාසාමඤ්ඤෙන පාළියං ද්විධාව වුත්තොපි හීනපණීතාදිභෙදෙන අනෙකවිධොති ආහ **''හීනාදීහි අධිමුත්තීහි නානාධිමුත්තිකභාව''**න්ති. තත්ථ තත්ථ යෙ යෙ සත්තා යංයංඅධිමුත්තිකා, තෙ තෙ තංතදධිමුත්තිකෙ එව සෙවන්ති භජන්ති පයිරුපාසන්ති ධාතුසභාගතො. යථා ගූථාදීනං ධාතුසභාවො එසො, යං ගූථාදීහි එව සංසන්දන්ති සමෙන්ති, එවං (පුග්ගලානං අජ්ඣාසයස්සෙවෙස සභාවො, යං) (විභ. මූලටී. 813) හීනජ්ඣාසයා දුස්සීලාදීහි එව සංසන්දන්ති සමෙන්ති, සම්පන්නසීලාදයො ච සම්පන්නසීලාදීහෙව. තං නෙසං නානාධිමුත්තිකතං භගවා යථාභූතං පජානාතීති.

වුද්ධිඤ්ච හානිඤ්චාති පච්චයවිසෙසෙන සාමත්ථියතො අධිකතං අනධිකතඤ්ච. ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තඤාණනිද්දෙසෙ (විභ. 814; පටි. ම. 1.113) ''ආසයං ජානාති අනුසයං ජානාතී''ති ආසයාදිජානනං කස්මා නිද්දිට්ඨන්ති? ආසයජානනාදිනා යෙහි ඉන්ද්‍රියෙහි පරොපරෙහි සත්තා කල්‍යාණපාපාසයාදිකා හොන්ති, තෙසං ජානනස්ස විභාවනතො. එවඤ්ච කත්වා ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තආසයානුසයඤාණානං විසුං අසාධාරණතා, ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තනානාධිමුත්තිකතාඤාණානං විසුං බලතා ච සිද්ධා හොති. තත්ථ ආසයන්ති යත්ථ සත්තා නිවසන්ති, තං තෙසං නිවාසට්ඨානං දිට්ඨිගතං වා යථාභූතඤාණං වා **ආසයො. අනුසයො** අප්පහීනභාවෙන ථාමගතො කිලෙසො. තං පන භගවා සත්තානං ආසයං ජානන්තො තෙසං තෙසං දිට්ඨිගතානං, විපස්සනාමග්ගඤාණානඤ්ච අප්පවත්තික්ඛණෙපි ජානාති. වුත්තං හෙතං –

> ''කාමං සෙවන්තංයෙව භගවා ජානාති 'අයං පුග්ගලො කාමගරුකො කාමාසයො කාමාධිමුත්තො'ති. කාමං සෙවන්තඤ්ඤෙව ජානාති 'අයං පුග්ගලො නෙක්ඛම්මගරුකො නෙක්ඛම්මාසයො නෙක්ඛම්මාධිමුත්තො'ති. නෙක්ඛම්මං සෙවන්තඤ්ඤෙව ජානාති. බ්‍යාපාදං, අබ්‍යාපාදං, ථිනමිද්ධං, ආලොකසඤ්ඤං සෙවන්තංයෙව ජානාති 'අයං පුග්ගලො ථිනමිද්ධගරුකො ථිනමිද්ධාසයො ථිනමිද්ධාධිමුත්තො'ති'' (පටි. ම. 1.113).

පඨමාදීනං චතුන්නං ඣානානන්ති රූපාවචරානං පඨමාදීනං පච්චනීකඣාපනට්ඨෙන ආරම්මණූපනිජ්ඣානට්ඨෙන ච ඣානානං. චතුක්කනයෙන හෙතං වුත්තං. **අට්ඨන්නං විමොක්ඛානන්ති** එත්ථ පටිපාටියා සත්ත අප්පිතප්පිතක්ඛණෙ පච්චනීකධම්මෙහි විමුච්චනතො ආරම්මණෙ ච අධිමුච්චනතො විමොක්ඛා නාම, අට්ඨමො පන සබ්බසො සඤ්ඤාවෙදයිතෙහි විමුත්තත්තා අපගමවිමොක්ඛො නාම. චතුක්කනයපඤ්චකනයෙසු පඨමඣානසමාධි සවිතක්කසවිචාරො නාම, පඤ්චකනයෙ දුතියජ්ඣානසමාධි අවිතක්කවිචාරමත්තො, නයද්වයෙපි උපරි තීසු ඣානෙසු සමාධි අවිතක්කඅවිචාරො, සමාපත්තීසු පටිපාටියා අට්ඨන්නං සමාධීතිපි නාමං, සමාපත්තීතිපි චිත්තෙකග්ගතාසබ්භාවතො, නිරොධසමාපත්තියා තදභාවතො න සමාධීති නාමං. **හානභාගියධම්මන්ති** අප්පගුණෙහි පඨමජ්ඣානාදීහි වුට්ඨිතස්ස සඤ්ඤාමනසිකාරානං කාමාදිඅනුපක්ඛන්දනං. **විසෙසභාගියධම්මන්ති** පගුණෙහි පඨමජ්ඣානාදීහි වුට්ඨිතස්ස සඤ්ඤාමනසිකාරානං දුතියජ්ඣානාදිපක්ඛන්දනං. ඉති සඤ්ඤාමනසිකාරානං කාමාදිදුතියජ්ඣානාදිපක්ඛන්දනානි හානභාගියවිසෙසභාගියධම්මාති දස්සිතානි, තෙහි පන ඣානානං තංසභාවතා ධම්ම-සද්දෙන වුත්තා. **තස්මාති** වුත්තමෙවත්ථං හෙතුභාවෙන පච්චාමසති. **වොදානන්ති** පගුණතාසඞ්ඛාතං වොදානං. තඤ්හි පඨමජ්ඣානාදීහි වුට්ඨහිත්වා දුතියජ්ඣානාදිඅධිගමස්ස පච්චයත්තා **''වුට්ඨාන''**න්ති වුත්තං. යෙ (අ. නි. ටී. 3.10.21) පන ''නිරොධතො ඵලසමාපත්තියා වුට්ඨානන්ති පාළි නත්ථී''ති වදන්ති, තෙ ''නිරොධා වුට්ඨහන්තස්ස නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං ඵලසමාපත්තියා අනන්තරපච්චයෙන පච්චයො''ති ඉමාය **පාළියා** (පට්ඨා. 1.1.417) පටිසෙධෙතබ්බා. යො සමාපත්තිලාභී සමානො එව **''න ලභාමහ''**න්ති, කම්මට්ඨානං සමානං එව ''න කම්මට්ඨාන''න්ති සඤ්ඤී හොති, සො සම්පත්තිංයෙව සමානං ''විපත්තී''ති පච්චෙතීති වෙදිතබ්බො.

149. **අප්පනන්ති** නිගමනං. **න තථා දට්ඨබ්බන්ති** යථා පරවාදිනා වුත්තං, තථා න දට්ඨබ්බං. **සකසකකිච්චමෙව ජානාතීති** ඨානාට්ඨානජානනාදිං සකං සකංයෙව කිච්චං කාතුං ජානාති, යථාසකමෙව විසයං පටිවිජ්ඣතීති අත්ථො. **තම්පීති** තෙහි දසබලඤාණෙහි ජානිතබ්බම්පි. **කම්මන්තරවිපාකන්තරමෙවාති** කම්මන්තරස්සවිපාකන්තරමෙව ජානාති, චෙතනාචෙතනාසම්පයුත්තධම්මෙ නිරයාදිනිබ්බානගාමිනිපටිපදාභූතෙ කම්මන්ති ගහෙත්වා ආහ **''කම්මපරිච්ඡෙදමෙවා''**ති. ධාතුනානත්තඤ්ච ධාතුනානත්තකාරණඤ්ච **ධාතුනානත්තකාරණන්ති** එකදෙසසරූපෙකසෙසො දට්ඨබ්බො. තඤ්හි ඤාණං තදුභයම්පි ජානාති, ''ඉමාය නාම ධාතුයා උස්සන්නත්තා''තිආදිනා (විභ. අට්ඨ. 812) තථා චෙව සංවණ්ණිතං. **සච්චපරිච්ඡෙදමෙවාති** පරිඤ්ඤාභිසමයාදිවසෙන සච්චානං පරිච්ඡින්දනමෙව. **අප්පෙතුං න සක්කොති** අට්ඨමනවමබලානි විය තංසදිසං ඉද්ධිවිධඤාණං විය **විකුබ්බිතුං.** එතෙනස්ස බලසදිසතඤ්ච නිවාරෙති. ඣානාදිඤාණං විය වා **අප්පෙතුං විකුබ්බිතුඤ්ච.** යදිපි හි ''ඣානාදිපච්චවෙක්ඛණාඤාණං සත්තමබල''න්ති තස්ස සවිතක්කසවිචාරතා වුත්තා, තථාපි ''ඣානාදීහි විනා පච්චවෙක්ඛණා නත්ථී''ති ඣානාදිසහගතං ඤාණං තදන්තොගධං කත්වා එවං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. අථ වා සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං ඣානාදිකිච්චං විය න සබ්බං බලකිච්චං කාතුං සක්කොතීති දස්සෙතුං **''ඣානං හුත්වා අප්පෙතුං න සක්කොති ඉද්ධි හුත්වා විකුබ්බිතුං න සක්කොතී''**ති වුත්තං, න පන කස්සචි බලස්ස ඣානඉද්ධිභාවතොති දට්ඨබ්බං.

එවං කිච්චවිසෙසවසෙනපි දසබලඤාණසබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණානං විසෙසං දස්සෙත්වා ඉදානි විතක්කත්තිකභූමන්තරවසෙනපි තං දස්සෙතුං **"අපිචා"**තිආදි වුත්තං. **පටිපාටියා**තිආදිතො පට්ඨාය පටිපාටියා.

අනුපදවණ්ණනං කත්වා වෙදිතබ්බානීති සම්බන්ධො. කිලෙසාවරණං නියතමිච්ඡාදිට්ඨි, කිලෙසාවරණස්ස අභාවො ආසවක්ඛයාධිගමස්ස ඨානං, තබ්භාවො අට්ඨානං, අනධිගමස්ස පන තදුභයං යථාක්කමං අට්ඨානඤ්ච ඨානඤ්චාති තත්ථ කාරණං දස්සෙන්තො **"ලොකිය…පෙ…. දස්සනතො වා"**ති ආහ. තත්ථ ලොකියසම්මාදිට්ඨියා ඨිති ආසවක්ඛයාධිගමස්ස ඨානං කිලෙසාවරණාභාවස්ස කාරණත්තා. සා හි තස්මිං සති න හොති, අසති ච හොති. එතෙන තස්සා අට්ඨිතියා තස්ස අට්ඨානතා වුත්තා එව. **නෙසං** වෙනෙය්‍යසත්තානං. **ධාතුවෙමත්තදස්සනතොති** කාමධාතුආදීනං පවත්තිභෙදදස්සනතො. යදග්ගෙන ධාතුවෙමත්තං ජානාති, තදග්ගෙන චරියාවිසෙසම්පි ජානාති. **ධාතුවෙමත්තදස්සනතොති** වා ධම්මධාතුවෙමත්තදස්සනතො. සබ්බාපි හි චරියා ධම්මධාතුපරියාපන්නා එවාති. **පයොගං අනාදියිත්වාපි** සන්තතිමහාමත්තාදීනං (ධ. ප. 142) විය. **දිබ්බචක්ඛුඤාණානුභාවතො පත්තබ්බෙනාති** එත්ථ දිබ්බචක්ඛුනා පරස්ස හදයවත්ථුසන්නිස්සයලොහිතවණ්ණදස්සනමුඛෙන තදා පවත්තමානචිත්තජානනත්ථං පරිකම්මකරණං නාම සාවකානං, තඤ්ච ඛො ආදිකම්මිකානං, යතො දිබ්බචක්ඛුආනුභාවතො චෙතොපරියඤාණස්ස පත්තබ්බතා සියා, බුද්ධානං පන යදිපි ආසවක්ඛයඤාණාධිගමතො පගෙව දිබ්බචක්ඛුඤාණාධිගමො, තථාපි තථා පරිකම්මකරණං නත්ථි විජ්ජාත්තයසිද්ධියා සිජ්ඣනතො. සෙසාභිඤ්ඤාත්තයෙ චෙතොපරියඤාණං දිබ්බචක්ඛුඤාණාධිගමෙන පත්තන්ති ච වත්තබ්බතං ලභතීති තථා වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

පුන එවරූපිං වාචං න වක්ඛාමීති චිත්තං උප්පාදෙන්තො තං වාචං පජහති නාම. වාචාය පන සො අත්ථො පාකටො හොතීති **"වදන්තො"**ති වුත්තං. **දිට්ඨිං න ගණ්හිස්සාමීති** දිට්ඨිග්ගාහපටික්ඛෙපො. දිට්ඨියා අනුප්පාදනං පජහනමෙවාති ආහ **"පජහන්තො"**ති. **සො** අරියූපවාදී **නිරයෙ ඨපිතොයෙව,** නාස්ස නිරයූපපත්තියා කොචි විබන්ධො එකංසිකො අයමත්ථොති අධිප්පායො.

අස්සාති එකංසිකභාවස්ස. සික්ඛාහි සීලසමාධිපඤ්ඤාහි, තදත්ථාය විපස්සනාය ච විනා අඤ්ඤාරාධනස්ස අසම්භවතො **"ලොකියලොකුත්තරා සීලසමාධිපඤ්ඤා වෙදිතබ්බා"**ති වත්වා පුන ආසන්නතරෙ සීලාදිකෙ දස්සෙන්තො **"ලොකුත්තරවසෙනෙව විනිවත්තෙතුම්පි වට්ටතී"**ති ආහ, තස්මා අග්ගමග්ගපරියාපන්නා සීලාදයො වෙදිතබ්බා. අග්ගමග්ගට්ඨස්ස හි දිට්ඨෙව ධම්මෙ එකංසිකා අඤ්ඤාරාධනා, ඉතරෙසං අනෙකංසිකාති. සම්පජ්ජනං **සම්පදා,** නිප්ඵත්තීති අත්ථො, තස්මා **එවංසම්පදන්ති** එවංඅවිරජ්ඣනකනිප්ඵත්තිකන්ති වුත්තං හොති. තෙනාහ **"ඉමම්පි කාරණ"**න්තිආදි. තත්ථ **කාරණන්ති** යුත්ති. තත්‍රායං යුත්තිනිද්ධාරණා ''නිරයූපගො අරියූපවාදී තදාදායස්ස අවිජ්ජමානතො සෙය්‍යථාපි මිච්ඡාදිට්ඨී''ති. එත්ථ ච ''තං වාචං අප්පහාය''තිආදිවචනෙන තදාදායස්ස අප්පහානෙන ච අරියූපවාදො අන්තරායිකො අනත්ථාවහො ච, පහානෙන පන අච්චයං දෙසෙත්වා ඛමාපනෙන අනන්තරායිකො අත්ථාවහො ච යථා තං වුට්ඨිතා දෙසිතා ච ආපත්තීති දස්සෙති.

දසබලඤාණවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චතුවෙසාරජ්ජඤාණවණ්ණනා

150. බ්‍යාමොහභයවසෙන (අ. නි. ටී. 2.4.8) සරණපරියෙසනං සාරජ්ජනං සාරදො, බ්‍යාමොහභයං, විගතො සාරදො එතස්සාති විසාරදො, තස්ස භාවො **වෙසාරජ්ජං**. තං පන ඤාණසම්පදං පහානසම්පදං දෙසනාවිසෙසසම්පදං ඛෙමං නිස්සාය පවත්තං චතුබ්බිධං පච්චවෙක්ඛණඤාණං. තෙනාහ **"චතූසු ඨානෙසූ"**තිආදි. **දස්සිතධම්මෙසූති** වුත්තධම්මෙසු. වචනමත්තමෙව හි තෙසං, න පන දස්සනං තාදිසස්සෙව ධම්මස්ස අභාවතො. භගවතා එව වා ''ඉමෙ ධම්මා අනභිසම්බුද්ධා''ති පරස්ස වචනවසෙන **දස්සිතධම්මෙසු**. ''ධම්මපටිසම්භිදා''තිආදීසු (විභ. 718) විය **ධම්ම-**සද්දො හෙතුපරියායොති ආහ **"සහධම්මෙනාති සහෙතුනා"**ති. **හෙතූති** ච උපපත්තිසාධනහෙතු වෙදිතබ්බො, න කාරකො සම්පාපකො ච. **අප්පමාණන්ති** අනිදස්සනං. නිදස්සනඤ්හි අන්වයතො බ්‍යතිරෙකතො පමාණභූතාය ''පමාණ''න්ති වුච්චති. **නිමිත්තන්ති** චොදනාය කාරණං. තත්ථ චොදකො චොදනං කරොතීති **කාරණං,** ධම්මො චොදනං කරොති එතෙනාති **කාරණං**. තෙනාහ **"පුග්ගලොපී"**තිආදි. **ඛෙමන්ති** කෙනචි අප්පටිබන්ධියභාවෙන අනුපද්දුතතං.

අන්තරායො එතෙසං අත්ථි, අන්තරායෙවා යුත්තාති **අන්තරායිකා**. එවංභූතා පන තෙ යස්මා අන්තරායකරා නාම හොන්ති, තස්මා ආහ **"අන්තරායං කරොන්තීති අන්තරායිකා"**ති. අසඤ්චිච්ච වීතික්කමො න තථා සාවජ්ජොති කත්වා වුත්තං **"සඤ්චිච්ච වීතික්කන්තා"**ති. **සත්ත ආපත්තික්ඛන්ධාතිආදි** නිදස්සනමත්තං ඉතරෙසම්පි චතුන්නං ''අන්තරායිකා''ති වුත්තධම්මානං තබ්භාවෙ බ්‍යභිචාරාභාවතො. **ඉධ පන මෙථුනධම්මො අධිප්පෙතොති** ඉදං අට්ඨුප්පත්තිවසෙන වුත්තං **අරිට්ඨසික්ඛාපදං** (පාචි. 417-422) විය. යස්මා තඛණම්පි කාමෙසු (අ. නි. ටී. 2.4.8) ආදීනවං දිස්වා විරත්තො (අ. නි. ටී. 2.4.8) හොති චෙ, විසෙසං අධිගච්ඡති, න කාමෙසු ආසත්තො, තස්මා වුත්තං **"මෙථුනං…පෙ…. අන්තරායො හොතී"**ති. තත්ථ **යස්ස කස්සචීති** න කෙවලං පබ්බජිතස්සෙව, අථ ඛො යස්ස කස්සචි. තථා හි වුත්තං ''මෙථුනමනුයුත්තස්ස, මුස්සතෙවාපි සාසන''න්ති. **තස්මිං අනිය්‍යානිකධම්මෙති** තස්මිං පරෙන පරිකප්පිතඅනිය්‍යානිකධම්මනිමිත්තං. නිමිත්තත්ථෙ හි ඉදං කම්මසංයොගෙ භුම්මං.

චතුවෙසාරජ්ජඤාණවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අට්ඨපරිසවණ්ණනා

151. පුරිසස්ස සූරතරභාවො නාම සඞ්ගාමෙ පාකටො හොති, න ගෙහෙ නිසින්නකාලෙ, එවං වෙසාරජ්ජඤාණස්ස ආනුභාවො පණ්ඩිතපරිසාසු යත්ථ කත්ථචීති දස්සෙන්තො **''වෙසාරජ්ජඤාණස්ස බලදස්සනත්ථ''**න්ති ආහ. **සන්නිපතිත්වා නිසින්නට්ඨාන**න්ති ඨානසීසෙන සන්නිපතිතඛත්තියපරිසමෙව දස්සෙති. **එසෙව නයො සබ්බත්ථා**ති අතිදෙසෙන ආවිභාවිතමත්ථං දස්සෙතුං **''මාරකායිකාන''**න්තිආදි වුත්තං සදිසත්ථවිසයත්තා අතිදෙසස්ස. යථා හි ඛත්තියානං සමූහො ඛත්තියපරිසාති අයමත්ථො ලබ්භති, න එවං ''මාරපරිසා''ති එත්ථ, මාරස්ස පරිසාති පන මාරපරිසාති අයමත්ථො අධිප්පෙතො. තෙනාහ **''මාරකායිකානං…පෙ…. න මාරාන''**න්ති. **මාරකායිකාන**න්ති මාරපක්ඛියානං. **උග්ගට්ඨානදස්සනවසෙනා**ති සාරජ්ජිතබ්බට්ඨානදස්සනවසෙන, එවං උග්ගා ඛත්තියා අත්තනො පුඤ්ඤතෙජෙනාති අධිප්පායො. **බ්‍රාහ්මණා තීසු වෙදෙසූ**ති ඉදං ඉතරෙසං අවිසයදස්සනවසෙන වුත්තං. වෙදෙ සජ්ඣායන්තාපි හි ඛත්තියා වෙස්සා ච තදත්ථවිචාරණාය යෙභුය්‍යෙන අසමත්ථා එවාති. කස්මා පනෙත්ථ යාමාදිපරිසා න ගහිතාති? භුසං කාමාභිගිද්ධතාය යොනිසොමනසිකාරවිරහතො. යාමාදයො හි උළාරුළාරෙ කාමෙ පටිසෙවන්තා තත්ථාභිගිද්ධතාය ධම්මස්සවනාය සභාවෙන චිත්තම්පි න උප්පාදෙන්ති, මහාබොධිසත්තානං පන බුද්ධානඤ්ච ආනුභාවෙන ආකඞ්ඛීයමානා කදාචි තෙසං පයිරුපාසනාදීනි කරොන්ති තාදිසෙ මහාසමයෙ. තෙනෙව හි විමානවත්ථුදෙසනාපි තන්නිමිත්තා බහුලා නාහොසි. මනුස්සානං වසෙනායං කථා.

පරචක්කවාළෙසු ච මනුස්සානං විසෙසාධිගමො නත්ථීති පුච්ඡති **''කිං පන භගවා අඤ්ඤානි චක්කවාළානිපි ගච්ඡතී''**ති. ඉතරො යදිපි තෙසං අරියධම්මාධිගමො නත්ථි, වාසනාය පන තත්ථ ගන්ත්වා ධම්මං දෙසෙතීති දස්සෙන්තො **''ආමගච්ඡතී''**ති ආහ. **කෙයූරං** නානාවිධරතනපරිසිබ්බිතසුවණ්ණජාලවිනද්ධං භුජාභරණං. **අඞ්ගදං** නානාගන්ධගන්ධිතං, කෙවලං වා සුවණ්ණමයං බාහුවලයං. **ඡින්නස්සරා**ති ද්විධාභූතස්සරා (දී. නි. ටී. 2.172) **ගග්ගරස්සරා**ති ගග්ගරිකාය විය ගග්ගරායමානඛරස්සරා (දී. නි. ටී. 2.172; අ. නි. ටී. 3.8.69). **භාසන්තර**න්ති තෙසං භාසං (දී. නි. ටී. 2.172; අ. නි. ටී. 3.8.69) සන්ධායාහ. **''වීමංසා උප්පජ්ජතී''**ති සඞ්ඛෙපතො වුත්තං විවරිතුං **''ඉදං වුත්තං හොතී''**තිආදි වුත්තං.

සඞ්ගම්මාති සමාගන්ත්වා. ආදිතො ලාපො **ආලාපො,** වචනපටිවචනවසෙන සමං ලාපො **සල්ලාපො**. සම්මා, සමඤ්ඤා වා කථා සංකථා, සංකථාව **සාකච්ඡා.**

අට්ඨපරිසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චතුයොනිවණ්ණනා

152. යවන්ති තාය සත්තා අමිස්සිතාපි සමානජාතිතාය මිස්සිතා විය හොන්තීති **යොනි**. සා පන අත්ථතො අණ්ඩාදිඋප්පත්තිට්ඨානවිසිට්ඨො ඛන්ධානං භාගසො පවත්තිවිසෙසොති ආහ **''ඛන්ධකොට්ඨාසො යොනි නාමා''**ති. **අණ්ඩෙ ජාතා**ති පඨමාය ජාතියා වසෙන වුත්තං, දුතියාය පන අණ්ඩතො, අණ්ඩෙ වා භිජ්ජමානෙ ජාතාති එවමත්ථො වෙදිතබ්බො. තෙනාහ **''අභිනිබ්භිජ්ජ ජායන්තී''**ති. **විනා**ති එතෙහි අණ්ඩාදීහි බාහිරපච්චයෙහි විනා. **උප්පතිත්වා වියා**ති උප්පජ්ජනවසෙන පතිත්වා විය. බාහිරපච්චයනිරපෙක්ඛත්තායෙව වා උපපතනෙ සාධුකාරිනො උපපාතිකා, තෙ එව ඉධ **ඔපපාතිකා**ති වුත්තා. **ආදි**-සද්දෙන ගබ්භමලෙ නිබ්බත්තමහාපදුමකුමාරාදීනං සඞ්ගහො. නිජ්ඣාමතණ්හිකපෙතානං නිච්චං දුක්ඛාතුරතාය කාමසෙවනා නත්ථි , තස්මා තෙ ගබ්භසෙය්‍යකා න හොන්ති, ජාලවන්තතාය න තාසං කුච්ඡියං ගබ්භො සණ්ඨාති, තස්මා තෙ ඔපපාතිකායෙව සංසෙදජත්තායපි අසම්භවතො. **නෙරයිකා වියා**ති නිදස්සනාපදෙසෙන තෙසම්පි ඔපපාතිකත්තං දීපෙති. **අවසෙසා**ති නිජ්ඣාමතණ්හිකනෙරයිකෙ ඨපෙත්වා අවසෙසා විනිපාතිකා. යක්ඛානං චාතුමහාරාජිකතාය ඔපපාතිකභාවෙ එව ආපන්නෙ තං නිවත්තෙතුං **''එවං යක්ඛාපී''**ති වුත්තං. තථා හි තෙ න භුම්මදෙවා න ච විනිපාතිකාති.

චතුයොනිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඤ්චගතිවණ්ණනා

153. **ගන්තබ්බා**ති උපපජ්ජිතබ්බා. යථා හි කම්මභවො පරමත්ථතො අසතිපි කාරකෙ පච්චයසාමග්ගියා සිද්ධො තංසමඞ්ගිනා සන්තානලක්ඛණෙන සත්තෙන කතොති වොහරීයති, තථා උපපත්තිභවලක්ඛණා ගතියො පරමත්ථතො අසතිපි ගමකෙ තංතංකම්මවසෙන යෙසං තානි කම්මානි, තෙහි ගන්තබ්බාති වොහරීයන්තීති. එවං සද්දත්ථතො ගතිං දස්සෙත්වා අත්ථුද්ධාරනයෙනපි තං දස්සෙතුං **''අපිචා''**තිආදි වුත්තං. යෙසු නිරයාදිභෙදෙසු උපපත්තිභවෙසු ගති-සද්දො නිරුළ්හො, තතො අඤ්ඤත්ථාපි ගතිසද්දප්පවත්ති අත්ථි, තං එකෙන ගති-සද්දෙන විසෙසෙත්වා ආහ **''ගතිගතී''**ති යථා ''දුක්ඛදුක්ඛං, (සං. නි. 4.327) රූපරූප''න්ති (විසුද්ධි. 2.449) ච. උප්පාදාවත්ථාය ගමනං

උපගමනන්ති **“නිබ්බත්තිගතී”**ති වුත්තං. **ගතින්ති** චිත්තගතිං. තෙනාහ **“අජ්ඣාසයගති නාමා”**ති, අජ්ඣාසයප්පවත්තීති අත්ථො. **තදට්ඨකථායං** (ම. නි. අට්ඨ. 2.503) පන ‘‘ගතින්ති නිප්ඵත්ති’’න්ති අත්ථො වුත්තො. බ්‍රහ්මනිමන්තනසුත්තෙ (ම. නි. 1.503) හි අයං පාළීති. **ජුතින්ති** ආනුභාවං. **විභවොති** විනාසො. සො හි විගමොති අත්ථෙන ගති. තෙනෙව **නිබ්බානං අරහතො ගතීති** (පරි. 339) අනුපාදිසෙසනිබ්බානං අරහතො ගති විගමො විභවොති අනෙකත්ථත්තා ධාතූනං. **ද්වෙයෙව ගතියොති** ද්වෙව නිප්ඵත්තියොති අත්ථොති ආහ **“අයං නිප්ඵත්තිගති නාමා”**ති.

යස්ස උප්පජ්ජති, තං බ්‍රූහෙන්තො එව උප්පජ්ජතීති අයො, සුඛං. නත්ථි එත්ථ අයොති **නිරයො**. තතො එව රමිතබ්බං අස්සාදෙතබ්බං තත්ථ නත්ථීති දස්සෙන්තො ආහ **“නිරතිඅත්ථෙන නිරස්සාදට්ඨෙන නිරයො”**ති. **තිරියං අඤ්චිතාති** දෙවමනුස්සාදයො විය උද්ධං දීඝා අහුත්වා තිරියං දීඝාති අත්ථො. පකට්ඨතො සුඛතො අයනං අපගමො **පෙච්චභාවො,** තං පෙච්චභාවං **පත්තානං විසයොති** පෙතයොනිමෙව වදති. **මනසො උස්සන්නත්තාති** සතිසූරභාවබ්‍රහ්මචරියයොග්‍යතාදිගුණවසෙන උපචිතමානසතාය උක්කට්ඨගුණචිත්තතායාති අත්ථො. අයං පනත්ථො නිප්පරියායතො ජම්බුදීපවාසීවසෙන වෙදිතබ්බො. යථාහ – ‘‘තීහි, භික්ඛවෙ, ඨානෙහි ජම්බුදීපිකා මනුස්සා උත්තරකුරුකෙ මනුස්සෙ අධිග්ගණ්හන්ති දෙවෙ ච තාවතිංසෙ. කතමෙහි තීහි? සූරා සතිමන්තො ඉධ බ්‍රහ්මචරියවාසො’’ති (අ. නි. 9.21). තෙහි පන සමානරූපාදිතාය සද්ධිං පරිත්තදීපවාසීහි ඉතරමහාදීපවාසිනොපි මනුස්සාතෙව පඤ්ඤායිංසු. ලොකියා පන ‘‘මනුනො අපච්චභාවෙන මනුස්සා’’ති වදන්ති. අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන පරමත්ථදීපනියං **විමානවත්ථුසංවණ්ණනායං** (වි. ව. අට්ඨ. 3) වුත්තනයෙන ගහෙතබ්බො. **ආනුභාවෙහීති** දෙවානුභාවසඞ්ඛාතෙහි ඉද්ධිවිසෙසෙහි. තත්ථ කාමා දෙවා කාමගුණෙහි චෙව ඉද්ධිවිසෙසෙහි ච ඉතරෙ ඉද්ධිවිසෙසෙහෙව **දිබ්බන්ති** කීළන්ති ජොතන්ති, සරණන්ති වා ගම්මන්ති, අභිත්ථවියන්තීති වා **දෙවාති**.

තිරච්ඡානයොනිඤ්චාතිආදීසූති එත්ථ තිරච්ඡානයොනිපෙත්තිවිසයග්ගහණෙන ඛන්ධානං එව ගහණං තෙසං තාදිසස්ස පරිච්ඡින්නස්ස ඔකාසස්ස අභාවතො. යත්ථ වා තෙ අරඤ්ඤසමුද්දපබ්බතාදිකෙ නිබද්ධවාසං වසන්ති, තාදිසස්ස ඨානස්ස වසෙන ඔකාසොපි ගහෙතබ්බො. නිරයූපගාදීහි සත්තෙහි මග්ගිතබ්බතො **මග්ගො** පටිපජ්ජිතබ්බා **පටිපදා** චාති තං තං කම්මමෙව වුත්තන්ති ආහ **“උභයෙනපී”**තිආදි. **යථා ච පටිපන්නොති** ඉමිනා තස්ස කම්මස්ස කතූපචිතාකාරමාහ. එත්ථ ච **නිරයගාමිඤ්ච මග්ගං නිරයගාමිනිඤ්ච පටිපදන්ති** ඉමිනා සාධාරණතො නිරයසංවත්තනියං කම්මං වත්වා පුන තං තං සන්තානපතිතතාය අසාධාරණතං දස්සෙතුං **“යථාපටිපන්නො”**තිආදි වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. **විනිපතන්තීති** විවසා, විරූපං වා නිපතන්ති. කස්මා පනෙත්ථ පඤ්චගතිපරිච්ඡෙදකඤාණං දස්සෙන්තො භගවා ‘‘නිබ්බානඤ්චාහ’’න්තිආදිමාහාති අනුයොගං සන්ධායාහ **“ඉදං පනා”**තිආදි. න හි භගවා අත්තනො බුද්ධසුබුද්ධතං විභාවෙන්තො සාවසෙසං කත්වා දෙසනං දෙසෙති.

පඤ්චගතිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඤාණපවත්තාකාරවණ්ණනා

154. **ඤාණප්පවත්තාකාරන්ති** ඤාණස්ස පවත්තිආකාරං, ඤාණස්ස වා පවත්තිපකාරං. **එකන්තදුක්ඛාති** එකන්තෙන දුක්ඛා අච්චන්තදුක්ඛා. තා පන සබ්බකාලං දුක්ඛා සුඛාලයෙනපි අසම්මිස්සාති දස්සෙන්තො ආහ **“නිච්චදුක්ඛා නිරන්තරදුක්ඛා”**ති. **බහලාති** අතනුකා, මහන්තාති අත්ථො . **තිබ්බාති** වා තිඛිණා. **ඛරාති** කක්ඛළා. **කටුකාති** වා අනිට්ඨා. කස්සති ඛණීයතීති **කාසු,** ආවාටො. කසීයති චීයතීති **කාසු,** රාසි. **ඡුනන්තීති** ද්වීහි හත්ථෙහි අඞ්ගාරානි උක්ඛිපිත්වා පටිවාතං ඔඡුනන්ති, තෙන තෙසං සකලසරීරං ඩය්හති. තෙනාහ **“පරිදඩ්ඪගත්තා”**ති. පුරිසප්පමාණං **පොරිසං. එකපථෙනෙවාති** එකමග්ගභූතෙනෙව. **අනුක්කමනීයෙනාති** උක්කමිතුං අපක්කමිතුං අසක්කුණෙය්‍යෙන.

නනු ච දිබ්බචක්ඛුඤාණං පච්චුප්පන්නවණ්ණාරම්මණං, තෙන කථං රූපන්තරසමඞ්ගිං නිරයෙ නිබ්බත්තසත්තං ‘‘අයං සො’’ති ජානාතීති චොදනං සන්ධායාහ **“තත්ථ කිඤ්චාපී”**තිආදි. යථාකම්මූපගඤාණෙන ‘‘අයං සො’’ති සල්ලක්ඛෙති, තස්ස පන දිබ්බචක්ඛුආනුභාවෙන පත්තබ්බත්තා **“දිබ්බචක්ඛුබලං නාම එතන්ති** වුත්තං.

පුරිමනයෙනෙවාති ‘‘ගූථකූපො විය තිරච්ඡානයොනි දට්ඨබ්බා’’තිආදිනා අඞ්ගාරකාසූපමායං වුත්තනයෙනෙව. දුක්ඛා වෙදනා බහුලා එතාසූති **දුක්ඛබහුලා. බහලපත්තපලාසොති** අවිරළතනුවිපුලපණ්ණො. සුඛපරිභොගං මහාපාසාදං දස්සෙතුං **“දීඝපාසාදො”**ති වුත්තං චතුරස්සපාසාදාදීනං බුද්දකත්තා. **උණ්ණාමයඅත්ථරණෙනාති** උණ්ණාමයලොහිතඅත්ථරණෙන. උත්තරං උපරිභාගං ඡාදෙතීති **උත්තරච්ඡදො,** විතානං. තං පන ලොහිතවිතානං ඉධාධිප්පෙතන්ති **“රත්තවිතානෙනා”**ති වුත්තං.

අපරභාගයොජනාති පාළියං ‘‘අපරෙන සමයෙනා’’ති වුත්තස්ස අපරභාගස්ස යොජනා. සා පන එකදෙසෙන පුරිමභාගෙ වුත්තෙ එව සුවිඤ්ඤෙය්‍යා හොතීති **“යථා සො”**තිආදිමාහ. **මග්ගාරූළ්හමෙවාති** මග්ගං උපගතමත්තමෙව.

නියමාභාවාති ''දිබ්බචක්ඛුනාව පස්සතී''ති නියමස්ස අභාවා. **''දිබ්බචක්ඛුනාපි පස්සිස්සතී''**ති ඉදං න අනුත්තරසුඛානුභවනස්ස දිබ්බචක්ඛුගොචරත්තා වුත්තං, අනාගතස්ස පන තස්ස දිබ්බචක්ඛුපරිභණ්ඩභූතෙන අනාගතංසඤාණෙන දස්සනමෙවාති කාරණූපචාරෙන වුත්තං. පාළියං පන ''චෙතසා චෙතො පරිච්ච පජානාමී''ච්චෙව වුත්තං. **''අත්ථතො පන නානා හොතී''**ති සඞ්ඛෙපතො වුත්තමත්ථං විවරිතුං **''දෙවලොකසුඛං හී''**තිආදිං වත්වා යථාදස්සිතඋපමාහිපි අයමත්ථො පාකටො එවාති දස්සෙන්තො **''උපමායම්පී''**තිආදිමාහ. ගොත්‍රභුඤාණුප්පාදතො පට්ඨාය නිරොධං පස්සිත්වා උප්පන්නමග්ගඵලපච්චවෙක්ඛණවසෙන චෙව පරතො ඵලසමාපත්තිසමාපජ්ජනවසෙන ච අරියසාවකො නිරොධෙ සයිතො විය හොති තදපස්සයෙනෙව පවත්තනතොති ආහ **''නිරොධසයනවරගත''**න්ති. තෙනාහ **''නිබ්බානා...පෙ.... පස්සතී''**ති.

ඤාණපවත්තාකාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුක්කරකාරිකාදිසුද්ධිවණ්ණනා

155. පුබ්බානුසන්ධිආදිඅනුසන්ධිත්තයතො අඤ්ඤත්තා **''පාටියෙක්කං අනුසන්ධිවසෙනා''**ති වුත්තං. න කෙවලං ''දුක්කරකාරිකාය සුද්ධි හොතී''ති එවංලද්ධිකො එව, අථ ඛො දුක්කරචාරීසු අභිප්පසන්නොති දස්සෙතුං **''අපිචා''**තිආදි වුත්තං. **චතුකුණ්ඩිකොති** ද්වීහි පාදෙහි හත්ථෙහීති චතූහි අඞ්ගෙහි කුණ්ඩනකො ආහිණ්ඩනකො. **ඡමානිකිණ්ණ**න්ති භූමියං ඛිත්තං. **භක්ඛස**න්ති ආහාරං.

මච්ඡරියමලාදිපාපධම්මවිගමනතො මෙත්තාදිගුණානුබ්‍රූහනතො ච බ්‍රහ්මං සෙට්ඨං චරියන්ති **බ්‍රහ්මචරියං,** දානං. තථා හි තං භගවතා පණ්ඩිතපඤ්ඤත්තං වුත්තං. එවං සෙසෙසුපි යථාරහං බ්‍රහ්මචරියපරියායො නිද්ධාරෙත්වා වත්තබ්බො. **කිත්ති** කිත්තිසද්දං. **වතන්ති** සමාදින්නවතං. **සුවිණ්ණස්සාති** සුට්ඨු විණ්ණස්ස පුඤ්ඤස්ස. **ඉද්ධීති** ආනුභාවො. **ජුතීති** වත්ථාභරණොභාසසමුජ්ජලා සරීරප්පභා. **බලවීරියූපපත්තීති** කායබලෙන චෙව උස්සාහෙන ච සමන්නාගමො.

තෙන පාණි කාමදදොති තෙන අද්ධිකානං උපගච්ඡන්තානං හත්ථං පසාරෙත්වා අසය්හසෙට්ඨිනො දානට්ඨානදස්සනමයෙන පුඤ්ඤෙන ඉදානි මය්හං හත්ථො කප්පරුක්ඛො විය කාමදදො ඉච්ඡිතිච්ඡිතදායී, කාමදදො හොන්තො ච මධුස්සවො ඉට්ඨවත්ථුවිස්සජ්ජනකො ජාතො. **තෙන මෙ බ්‍රහ්මචරියෙනාති** තෙන මම යථාවුත්තකායවෙය්‍යාවටියකම්මසඞ්ඛාතෙන සෙට්ඨචරියෙන. **පුඤ්ඤන්ති** පුඤ්ඤඵලං. තම්පි හි පුජ්ජසභාවතො, උත්තරපදලොපෙන වා ''එවමිදං පුඤ්ඤං පවඩ්ඪතී''තිආදීසු (දී. නි. 3.80) ''පුඤ්ඤ''න්ති වුච්චති.

පඤ්ච සික්ඛාපදානි සමාහටානි **පඤ්චසික්ඛාපදං** යථා ''තිභවං, තිසකට''න්ති ච. **බ්‍රහ්මචරියස්මින්ති** ධම්මදෙසනාය. සා හි විනෙය්‍යානං බ්‍රහ්මභාවාවහනතො බ්‍රහ්මං සෙට්ඨං චරියං, බ්‍රහ්මුනො වා භගවතො වාචසිකං චරියන්ති ''බ්‍රහ්මචරිය''න්ති වුච්චති.

සහස්සං මච්චුහායිනන්ති සහස්සමත්තා අරහත්තසමධිගමෙන මච්චුවිසයාතික්කමෙන මච්චුපහායිනො ජාතා. **බ්‍රහ්මචාරී භවිස්සාමාති** එත්ථ යෙන බ්‍රහ්මචරියෙන තෙ බ්‍රහ්මචාරිනොති වුච්චන්ති, තං බ්‍රහ්මචරියං නිද්ධාරෙත්වා ආහ **''මෙථුනවිරති බ්‍රහ්මචරියන්ති වුත්තා''**ති.

නාතික්කමාමාති න අතිචරාම අගමනීයට්ඨානෙපි ඉතරත්ථාපි න වීතික්කමාම. තෙනාහ **''අඤ්ඤත්‍ර තාහි බ්‍රහ්මචරියං චරාමා''**ති. **අම්හන්ති** අම්හාකං.

අත්තදමනවසෙනාති යථාපටිඤ්ඤං අරහන්තානං අනුකරණාකාරෙන පවත්තචිත්තදමනවසෙන, මනච්ඡට්ඨානං ඉන්ද්‍රියානං දමනෙනාති අත්ථො. සිඛාප්පත්තසෙට්ඨචරියතාය **අරියමග්ගො බ්‍රහ්මචරියං**. බ්‍රහ්මං සෙට්ඨං චරති එතෙනාති **බ්‍රහ්මචරියං,** සත්ථුසාසනං.

අතරමානානන්ති න තරමානානං දෙසකාලං උදික්ඛන්තානං. **ඵලාසාව සමිජ්ඣතීති** සුදූල්ලභඵලෙපි ආසා සම්මාපයොගමන්වාය සමිජ්ඣති එව. **විපක්කබ්‍රහ්මචරියොස්මීති** විසෙසෙන නිප්ඵන්නපණීතජ්ඣාසයො පරිපුණ්ණඋළාරමනොරථො. සො හි සෙට්ඨමනොසමාචාරතාය බ්‍රහ්මචරියපරියායෙන වුත්තො.

ඉදමෙව සුත්තං ආගතට්ඨානන්ති අධිප්පායො තෙපිටකෙ බුද්ධවචනෙ ඉදමෙව සුත්තපදං ''වීරියං බ්‍රහ්මචරිය''න්ති ආගතට්ඨානන්ති අත්ථො. වීරියඤ්හි තස්මිං විසයෙ උත්තමං පරමුක්කංසගතං තාදිසචරියාහෙතු චාති බ්‍රහ්මචරියන්ති ඉධ වුත්තං. **චතුරඞ්ගසමන්නාගතන්ති** චතුබ්බිධදුක්කරකිරියාය සාධකස්ස චතුබ්බිධස්ස අත්තනො පවත්තිආකාරස්ස වසෙන චතුරඞ්ගසමන්නාගතං.

කොචි ඡින්නභින්නපටපිලොතිකධරො දසන්තයුත්තස්ස වත්ථස්ස අභාවතො නිච්චෙලොති වත්තබ්බතං ලභෙය්‍යාති තං නිවත්තෙන්තො ආහ **''නග්ගො''**ති. **එවං අකාසිං,** එවම්පි සත්තපීළා මා අහොසීති අධිප්පායො. යථා

‘‘අභිහටං න සාදියාමී’’තිආදි (ම. නි. 1.155) භික්ඛාපරියෙසනෙ උක්කට්ඨචාරිතාදස්සනං, එවං ‘‘නඑහි භද්දන්තිකාදිභාවොපී’’ති ගහෙතබ්බං. **පුරිසන්තරගතායාති** පුරිසසමීපගතාය. සංකිත්තීයන්ති එතායාති **සංකිත්ති,** ගාමවාසිආදීහි සමුදායවසෙන කරියමානකිරියා. ඉධ පන භත්තසංකිත්ති අධිප්පෙතාති ආහ **‘‘සංකිත්තෙත්වා කතභත්තෙසූ’’**ති. දදන්ති තායාති **දත්ති.** එකාහං අන්තරභූතං එතස්ස අත්ථීති **එකාහිකං.** එස නයො සෙසපදෙසුපි. **එකාහවාරෙනාති** එකාහිකවාරෙන. ‘‘එකාහික’’න්තිආදිනා වුත්තවිධිමෙව පටිපාටියා පවත්තභාවං දස්සෙතුං පුන වුත්තං. තෙනාහ **‘‘ඉති එවරූප’’**න්තිආදි.

එරකතිණාදීනි වාති එරකතිණාදීනි ගන්ථිත්වා කතනිවාසනානි ඡවදුස්සානි, නිහීනදුස්සානීති අත්ථො. **තන්තාවුතානන්ති** තන්තං පසාරෙත්වා වීතානං. **පකතිකණ්ටකෙති** සලාකකණ්ටකෙ.

156. **නෙකවස්සගණසඤ්ජාතන්ති** අනෙකවස්සසමූහසඤ්ජාතං. නනු ච ඉදානෙව ‘‘සායතතියකම්පි උදකොරොහනානුයොගමනුයුත්තො’’ති වුත්තං, ‘‘නෙකවස්සගණිකං රජොජල්ලං කායෙ සන්නිචිත’’න්ති ච, තදුභයං එකස්මිං කථං සම්භවතීති ආහ **‘‘ඉදං අත්තනො රජොජල්ලකවතසමාදානකාලං සන්ධාය වදතී’’**ති. එතෙනෙව ‘‘අචෙලකො හොමී’’ති වුත්තඅචෙලකපටිඤ්ඤා, ‘‘සාණානිපි ධාරෙමී’’තිආදිනා වුත්තඡන්නකපටිඤ්ඤා, තත්ථාපි සාණ-මසාණ-ඡවදුස්සාදි-නිවත්ථ-පටිඤ්ඤා ච අවිරුද්ධාති දට්ඨබ්බා තස්මිං තස්මිං කාලෙ තථා තථා පටිපන්නත්තා. **තෙති** අචෙලකා. **සබ්බඝාතන්ති** සබ්බසො ඝාතං. තෙනාහ **‘‘වධ’’**න්ති. **සීලවා නාම නත්ථී** ‘‘අනභිසන්ධිකම්පි පාපං හොතී’’ති එවං ලද්ධිකත්තා. **සීලං අධිට්ඨායාති** ඉදං පටික්කමනකිරියං සන්ධාය වුත්තං.

පාසණ්ඩපරිග්ගහණත්ථායාති පාසණ්ඩෙසු අසාරසාරභාවවීමංසනත්ථාය. **තං පබ්බජ්ජන්ති** ආජීවකපබ්බජ්ජං. **විකටභොජනෙති** විකතභොජනෙ විරූපභොජනෙ. තෙනාහ **‘‘අපකතිභොජනෙ’’**ති.

157. **භිංසනකතස්මින්ති** භාවසාධනභාවී ඉදං පදන්ති ආහ **‘‘භිංසනකතස්මිං භිංසනකකිරියායා’’**ති. ‘‘භිංසනකත්තස්මි’’න්ති වත්තබ්බෙ එකස්ස ත-කාරස්ස ලොපො දට්ඨබ්බො. යෙභුය්‍යග්ගහණං ලොමවන්තවසෙනපි යොජෙතබ්බං, න ලොමවසෙනාති ආහ **‘‘බහුතරානං වා’’**තිආදි.

සු-සද්දෙ උ-කාරස්ස ඔ-කාරං කත්වා පාළියං ‘‘සොතත්තො’’ති වුත්තන්ති තදත්ථං විවරන්තො **‘‘සුතත්තො’’**ති ආහ. සුට්ඨු අවතත්තොති වා **සොතත්තො. සොසින්නොති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **සුද්ධිවසනත්ථායාති** සංසාරසුද්ධිගවෙසනත්ථාය.

විහාරස්මින්ති පච්චත්තෙ භුම්මවචනන්ති ආහ **‘‘විහාරො එව හි ‘විහාරස්මි’න්ති වුත්තො’’**ති. **තෙනෙව චාති** තෙනෙව විභත්තිවිපල්ලාසවසෙන. **එවං අත්ථොති** අයං එවං ලිඞ්ගවිපල්ලාසවසෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. දුක්ඛප්පත්තොති ආනෙත්වා සම්බන්ධො. **සබ්බත්ථාති** සුඛදුක්ඛෙ ලාභාලාභාදිකෙ ච. **තුලිතොති** තුලාසදිසො.

දුක්කරකාරිකාදිසුද්ධිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ආහාරසුද්ධිවණ්ණනා

158. **සුජ්ඣිතුන්ති** සංසාරතො සුජ්ඣිතුං.

159. **ආසීතිකපබ්බානීති** ආසීතිකපිට්ඨිපබ්බානි, ‘‘කාළපබ්බානී’’ති වදන්ති. පබ්බානං **මජ්ඣෙ. උන්නතුන්නතානීති** මංසෙ මිලාතෙ ද්වින්නං සන්ධීනං අන්තරෙ වාතෙනුද්ධුමාතධමනිජාලතාය උන්නතානි උන්නතානීති. **ආනිසදන්ති** ආනිසදට්ඨානං. **නිසින්නට්ඨානන්ති** පංසූහි, වාලිකාහි වා නිචිතං නිසින්නට්ඨානං. **සරපොඞ්ඛෙනාති** සරස්ස පොඞ්ඛප්පදෙසෙන, සරපොඞ්ඛසඤ්ඤිතෙන වා මග්ගෙන. **අක්කන්තන්ති** අක්කන්තට්ඨානං. තක්කගොළිකසදිසානං, සරීරසංසනත්ථං කත කුරුවින්දගොළකානං වා **ආවළි** වට්ටනාභාරො. **වංසතොති** පිට්ඨිවංසතො. **මණ්ඩලෙති** භිත්තිපාදානං මත්ථකෙ ඨපිතමණ්ඩලකෙ සීසග්ගෙන **පතිට්ඨහන්ති. න එවං එාසුළියොති** යථා යථා වුත්තගොපානසියො පපතා තිට්ඨන්ති, න එවං බොධිසත්තස්ස ඵාසුකාපි පපතා යීතා.

ඔක්ඛායිකාති අවක්ඛායිකා, හෙට්ඨා හුත්වා නින්නභාවෙන පඤ්ඤායමානා. **එවරූපාති** යථාවුත්තරූපා, නින්නතරාති අත්ථො. **යාව පිට්ඨිකණ්ටකං අල්ලීනා හොතීති** මය්හං උදරච්ඡවි යාව පිට්ඨිකණ්ටකං, තාව තං ආහච්ච ඨිතත්තා අල්ලීනා හොති උදරියස්ස පරික්ඛයෙන අන්තානඤ්ච සුට්ඨුමිලාතතාය. **භාරියභාරියාති** ගරුතරා. සහඋදරච්ඡවිං පිට්ඨිකණ්ටකං, සහපිට්ඨිකණ්ටකං උදරච්ඡවින්ති යොජනා. **නෙව නික්ඛමති** ආහාරසන්නිස්සයආපොධාතුයා සබ්බසො විසුක්ඛත්තා. **පූතිමූලානීති** ලොමමූලානං පරිබ්‍රූහනකෙ මංසෙ ලොහිතෙ ච පරික්ඛීණෙ තානි සුක්ඛානි ඨානතො භට්ඨානි අභාවෙනෙව ‘‘පූතිමූලානී’’ති වුත්තානි. තෙනාහ **‘‘තස්ස පනා’’**තිආදි.

අධිගතාති ඉදානි අධිගතා. **යථා එතරහි විපස්සනාපඤ්ඤාය අධිගතත්තාති** ඉමිනා කිඤ්චාපි මහාබොධිසත්තා පරිපාකගතඤාණා වසීභූතජ්ඣානාභිඤ්ඤා විපස්සනාය පරිකම්මං කරොන්ති, යථා ච නෙසං චරිමභවෙ විපස්සනාචාරො, න තථා තදාති දස්සෙති. **එතදෙවාති** යං යෙන වුත්තං අත්ථජාතං, එතදෙව **එත්ථ** එතස්මිං පාඨපදෙසෙ **යුත්තං** පුබ්බෙනාපරං අවිරුජ්ඣනතො. **ඉතරථාති** භික්ඛූහි වුත්තප්පකාරෙන **අනනුරූපො සියා** ''ඉමිස්සා''ති වුත්තාය අඤ්ඤත්තෙ.

ආහාරසුද්ධිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සංසාරසුද්ධිආදිවණ්ණනා

160. **සංසාරෙනාති** අපරාපරං චවනුපපජ්ජනවසෙන භවෙසු සංසරණෙන. යං සන්ධාය වුත්තං –

> ''ඛන්ධානඤ්ච පටිපාටි, ධාතුආයතනාන ච;
> අබ්බොච්ඡින්නං වත්තමානා, සංසාරොති පවුච්චතී''ති. (විසුද්ධි. 2.619; දී. නි. අට්ඨ. 2.95; සං. නි. අට්ඨ. 2.2.60; අ. නි. අට්ඨ. 2.4.199; ධ. ස. අට්ඨ. නිදානකථා; විභ. අට්ඨ. 226; සු. නි. අට්ඨ. 2.523; උදා. අට්ඨ. 39; ඉතිවු. අට්ඨ. 14, 58; ථෙරගා. අට්ඨ. 1.67, 99; බු. වං. අට්ඨ. 58; චූළනි. අට්ඨ. 6; පටි. ම. අට්ඨ. 2.1.117; විසුද්ධි. මහාටී. 1.127; අ. නි. ටී. 2.4.9; සාරත්ථ. ටී. 1.1);

බහුකන්ති බහුකාලං බහුක්ඛත්තුං. **උපපජ්ජිත්වාති** තත්ථ තත්ථ භවෙ නිබ්බත්තිත්වා. **ආවාසෙනාති** තස්මිං තස්මිං සත්තාවාසෙ ආවසනෙන නිබ්බත්තිත්වා ජීවනෙන. **ඛන්ධායෙව වුත්තා** තෙසංයෙව පවත්තිවිසෙසස්ස තෙන තෙන පරියායෙන වුත්තත්තා. **බහුයාගෙති** අජසූකරගොමායුවාදිකෙ බහුවිධෙ මහායඤ්ඤෙ. **බහුඅග්ගීති** වාචාපෙය්‍යාදිවසෙන අන්තමසො පාකයඤ්ඤාදිවසෙන ච බහුකෙපි අග්ගී පරිචරණෙන.

161. බාලදාරකොපි ''දහරො''ති වුච්චතීති තතො විසෙසනත්ථං **''යුවා''**ති වුත්තං. අතික්කන්තපඨමවයා සත්තා සභාවෙන පලිතසිරා හොන්තීති පඨමවයෙ ඨිතභාවං දස්සෙතුං **''සුසුකාළකෙසො''**ති වුත්තං. **ජරාජිණ්ණොති** ජරාය ජිණ්ණො, න අකාලිකෙන ජරාය අභිභූතො. උක්කංසගතබුද්ධතාය **වුද්ධො**. තෙනාහ **''වඩ්ඪිත්වා ඨිතඅඞ්ගපච්චඞ්ගො''**ති, ආරොහපරිණාහවසෙන වුද්ධිරහිතොති අත්ථො. **ජාතිමහල්ලකොති** ජාතියා මහල්ලකො, න භොගපරිවාරාදීහීති අත්ථො. **අද්ධගතොති** එත්ථ **අද්ධ**-සද්දො දීඝකාලවාචීති ආහ **''බහුඅද්ධානං ගතො''**ති. **වයොතිආදිපදලොපෙනායං** නිද්දෙසොති ආහ **''පච්ඡිමවය''**න්ති. **පදසතම්පි...පෙ.... සමත්ථතාති** පදසතම්පි පදසහස්සම්පි සොතපථමාගච්ඡන්තමෙව උග්ගහණසමත්ථතා පරිග්ගහෙතුං සමත්ථතා. අයඤ්ච ගතියා බ්‍යාපාරොති සක්කා විඤ්ඤාතුං ගහණමත්තභාවතො. **තදෙවාති** පදසතම්පි පදසහස්සම්පි. **ආධාරණං** අපිලාපනවසෙන හදයෙ ධාරණං. **උපනිබන්ධනං** යථා න පමුට්ඨං හොති, තථා උපෙච්ච අපරාපරං නිබන්ධනං. අයං පන සතියා බ්‍යාපාරොති සක්කා විඤ්ඤාතුං. පාළියඤ්ච ''පරමාය ගතියා ච සතියා ච ධිතියා චා''ති වුත්තං, පරතො ච ''එවං අධිමත්තගතිමන්තො''ති වුත්තං. **සමත්ථවීරියං ධිති නාමාති** විසිට්ඨවිසයං දස්සෙන්තො යථාවුත්තසතිසමායොගං තස්ස දීපෙති. **තස්සාති** යථාවුත්තගතිසතිධිතීහි සුභධාතවචීපරිචිතස්ස පරියත්තිධම්මස්ස ආගමවසෙන අත්ථදස්සනසමත්ථතා යුත්තිවසෙන කාරණදස්සනසමත්ථතා.

දළ්හං (අ. නි. ටී. 3.9.38) ථිරං ධනු එතස්සාති දළ්හධන්වා, සො එව ඉධ **''දළ්හධම්මා''**ති වුත්තො. පටිසත්තුවිධමනත්ථං ධනුං ගණ්හාතීති **ධනුග්ගහො,** සො එව උසුං සරං අසති ඛිපතීති **ඉස්සාසොති** ආහ **''ධනුං ගහෙත්වා ඨිතො ඉස්සාසො''**ති. ද්විසහස්සපලං ලොහාදිභාරං වහිතුං සමත්ථං **ද්විසහස්සථාමං**. තෙනාහ **''ද්විසහස්සථාමං නාමා''**තිආදි. **දණ්ඩෙති** ධනුදණ්ඩෙ. **යාව කණ්ඩප්පමාණාති** දීඝතො යත්තකං කණ්ඩස්ස පමාණං, තත්තකෙ ධනුදණ්ඩෙ උක්ඛිත්තමත්තෙ ආරොපිතො චෙව හොති ජියාදණ්ඩො, සො ච භාරො පථවිතො මුච්චති, එවං ඉදං ''ද්විසහස්සථාමං නාම ධනුන්ති දට්ඨබ්බං. **උග්ගහිතසිප්පොති** උග්ගහිතධනුසිප්පො. **කතහත්ථොති** ථිරතරං ලක්ඛෙසු අවිරජ්ඣනසරක්ඛෙපො. ඊදිසො පන තත්ථ වසීභූතො කතහත්ථො නාම හොතීති ආහ **''චිණ්ණවසීභාවො''**ති. කතං රාජකුලාදීසු උපෙච්ච අසනං එතෙන සො **කතූපාසනොති** ආහ **''රාජකුලාදීසු දස්සිතසිප්පො''**ති. **එවං කතන්ති** එවං අන්තොසුසිරකරණාදිනා සල්ලහුකං කතං.

ඔලොකෙතීති උදික්ඛති. **එවං සන්තෙපි තෙසං වාරො පඤ්ඤායතීති** තෙසං භික්ඛූනං ''අයං පඨමං පුච්ඡති, අයං දුතිය''න්තිආදිනා පුච්ඡනවාරො තාදිසස්ස පඤ්ඤවතො පඤ්ඤායති සුඛුමස්ස අන්තරස්ස ලබ්භනතො. **බුද්ධානං පන වාරොති** ඊදිසෙ ඨානෙ බුද්ධානං දෙසනාවාරො අඤ්ඤෙසං නපඤ්ඤායනතො බුද්ධානංයෙව පඤ්ඤායති. ඉදානි තමෙව පඤ්ඤායනතං යුත්තිතො දස්සෙන්තො **''විදත්ථිචතුරඞ්ගුලඡායං''**න්තිආදිමාහ. අච්ඡරාසඞ්ඝාටමත්තෙ ඛණෙ අනෙක-කොටිසහස්ස-චිත්තපවත්තිසම්භවතො **''විදත්ථිචතුරඞ්ගුලඡායං අතික්කමනතො පුරෙතරංයෙව භගවා...පෙ. ... කථෙතී''**ති වත්වා තතො ලහුතරාපි සත්ථු දෙසනාපවත්ති අත්ථෙවාති දස්සෙන්තො **''තිට්ඨන්තු වා තාව එතෙ''**තිආදිමාහ. ඉදානි තත්ථ කාරණං දස්සෙතුං **''කස්මා''**තිආදි වුත්තං. **සොළස පදානි කථෙතීති** එතෙන

ලොකියජනස්ස එකපදුච්චාරණක්ඛණෙ භගවා අට්ඨවීසසතපදානි කථෙතීති දස්සෙති. ඉදානි තස්සපි කාරණං දස්සෙතුං **“කස්මා”**තිආදි වුත්තං.

ධම්මොති පාළි. පජ්ජති අත්ථො එතෙනාති **පදං,** තදත්ථො. අත්ථං බ්‍යඤ්ජෙතීති **බ්‍යඤ්ජනං,** අක්ඛරං. තඤ්හි පදවාක්‍යක්ඛරභාවෙහි පරිච්ඡිජ්ජමානං තං තං අත්ථං බ්‍යඤ්ජෙති පකාසෙති. තෙනාහ **“ධම්මපදබ්‍යඤ්ජනන්ති පාළියා පදබ්‍යඤ්ජනං, තස්ස තස්ස අත්ථස්ස බ්‍යඤ්ජනකං අක්ඛර”**න්ති. එතෙන අපරාපරෙහි පදබ්‍යඤ්ජනෙහි සුචිරම්පි කාලං කථෙන්තස්ස තථාගතස්ස න කදාචි තෙසං පරියාදානං අත්ථීති දස්සෙති. පඤ්හං බ්‍යාකරොන්ති එතෙනාති **පඤ්හබ්‍යාකරණං,** තථාපවත්තපටිභානං. අපරික්ඛයපටිභානා හි බුද්ධා භගවන්තො, යතො වුත්තං ‘‘නත්ථි ධම්මදෙසනාය හානී’’ති (දී. නි. ටී. 3.141, 305; විභ. මූලටී. 1.සුත්තන්තභාජනීයවණ්ණනා). තෙනාහ **“ඉමිනා කිං දස්සෙති”**තිආදි. තථා ආසන්නපරිනිබ්බානස්සපි භගවතො දෙසනාය ඉතරාය ච විසෙසාභාවොති පඨමබුද්ධවචනම්පි මජ්ඣිමබුද්ධවචනම්පි පච්ඡිමබුද්ධවචනම්පි සදිසමෙව. ආසීතිකවස්සතො පරං **පඤ්චමො ආයුකොට්ඨාසො.**

162. කාමඤ්චෙත්ථ භගවතා නාගසමාලත්ථෙරස්ස අච්ඡරියඅබ්භුතපවෙදනමුඛෙන අත්තනො ලොමානං හට්ඨභාවස්ස පවෙදිතත්තා **“ලොමහංසනපරියායො”**ති නාමං ගහිතං, තථාපි සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණාදි-අනඤ්ඤසාධාරණඤාණානුභාව-විභාවනාදිවසෙන සොළසසමූහතො සීහනාදස්ස නදනෙන දෙසනාය පවත්තිතත්තා ‘‘මහාසීහනාදො’’ත්වෙව සඞ්ගීතිකාරමහාථෙරෙහි නාමං ඨපිතන්ති දට්ඨබ්බං.

මහාසීහනාදසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

3. මහාදුක්ඛක්ඛන්ධසුත්තවණ්ණනා

163. **තතො පරන්ති** තිණ්ණං ජනානං උපරි සඞ්ඝො චතුවග්ගකරණීයාදිකම්මෙහි පටිකම්මප්පත්තත්තා. **ගාමං ගතොති වුච්චති** ගාමං උද්දිස්ස ගතත්තා, එවං සාවත්ථිං පවිසිතුං විහාරතො නික්ඛන්තා ‘‘පවිසිංසූ’’ති වුත්තා. **පරිඤ්ඤන්ති** පහානපරිඤ්ඤං. සා හි සමතික්කමො, න ඉතරා. **රූපවෙදනාසුපීති** ‘‘රූපානං පරිඤ්ඤං, වෙදනානං පරිඤ්ඤ’’න්ති එත්ථාපි. කාමං සබ්බෙසං තිත්ථියානං කාමාදිපරිඤ්ඤාපඤ්ඤාපනහෙතුභූතො සමයො නත්ථි, යෙසං පන අත්ථි, තෙ උපාදාය **“සකසමයං ජානන්තා”**ති වුත්තං. ‘‘යතො යතො ඛො හො අයං භික්ඛු විවිච්චෙව කාමෙහි… පෙ…. පඨමං ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරති, එත්තාවතා ඛො හො කාමානං පරිඤ්ඤා හොතී’’ති එවං සරූපතො පඨමජ්ඣානං විභාවෙතුං අසක්කොන්තාපි කෙවලං අච්චන්තප්පහානසඤ්ඤාය **කාමානං පරිඤ්ඤං පඤ්ඤපෙය්‍යුං පඨමජ්ඣානං වදමානා.** තං කිස්ස හෙතු? තාදිසස්ස ආගමාධිගමස්සාභාවතො. **රූපවෙදනාපරිඤ්ඤාසුපි** එසෙව නයො. **වුච්චෙථාති** වුච්චෙය්‍ය. **දුතියපදෙපීති** ‘‘අනුසාසනියා වා අනුසාසනි’’න්ති එවං වුත්තවාක්‍යෙපි. **තෙ කිර භික්ඛූ.**

165. **න චෙව සම්පායිස්සන්තීති** න චෙව සම්මදෙව පකාරෙහි ගමෙස්සන්ති ඤාපෙස්සන්ති. තෙනාහ **“සම්පාදෙත්වා කථෙතුං න සක්ඛිස්සන්ති”**ති. යස්මා අවිසයෙ පඤ්හො පුච්ඡිතො හොති, තස්මා ආපජ්ජිස්සන්තීති යොජනා. **සදෙවකෙති** අරූපදෙවග්ගහණං. තෙ හි ලොකියදෙවෙහි දීඝායුකතාදිනා උක්කට්ඨා. **සමාරකෙති** කාමාවචරදෙවග්ගහණං. **සබ්‍රහ්මකෙති** රූපාවචරබ්‍රහ්මග්ගහණං. **සස්සමණබ්‍රාහ්මණියාති** එත්ථ **සමණ**ග්ගහණෙන පබ්බජිතෙ, **බ්‍රාහ්මණ**ග්ගහණෙන ජාතිබ්‍රාහ්මණෙ, පුන **දෙව**ග්ගහණෙන සම්මුතිදෙවෙ, මනුස්සග්ගහණෙන අවසිට්ඨමනුස්සකායං පරියාදියති. **ලොකපජා**ග්ගහණෙන පන පයොජනං අට්ඨකථායං දස්සිතමෙව. **අඤ්ඤථා ආරාධනං නාම නත්ථීති** ඉමිනා කාමරූපවෙදනාසු අස්සාදාදීනං යාථාවතො අවබොධො එව ඉතො බාහිරකානං නත්ථි, කුතො පවෙදනාති දස්සෙති.

166. **චිත්තාරාධනන්ති** යාථාවපවෙදනෙන පරෙසං චිත්තස්ස පරිතොසනං. **බන්ධනට්ඨෙන ගුණාති** කාමරාගසංයොජනස්ස පච්චයභාවෙන වත්ථුකාමෙසුපි බන්ධනට්ඨො වුත්තො, කොට්ඨාසට්ඨො වා ගුණට්ඨො දට්ඨබ්බො. **තරයන්තීති** තරමානා යන්ති ගච්ඡන්ති. අතීතාදිභින්නපඨමාදිවයා එව චිත්තතා රාසිභාවෙන වයොගුණාති ගහිතාති ආහ **“රාසට්ඨො ගුණට්ඨො”**ති. **චක්ඛුවිඤ්ඤෙය්‍යාති** වා චක්ඛුවිඤ්ඤාණතංද්වාරිකවිඤ්ඤාණෙහි විජානිතබ්බා. **සොතවිඤ්ඤෙය්‍යාති**ආදීසුපි එසෙව නයො. **ඉට්ඨාරම්මණභූතාති** සභාවෙනෙව ඉට්ඨාරම්මණජාතිකා, ඉට්ඨාරම්මණභාවං වා පත්තා. **කමනීයාති** කාමෙතබ්බා. **මනවඩ්ඪනකාති** මනොහරා. එතෙන පරිකප්පනතොපි ඉට්ඨභාවං ගණ්හාති. **පියජාතිකාති** පියායිතබ්බසභාවා. **කාමූපසංහිතාති** කාමරාගෙන උපෙච්ච සන්ධානියා සම්බද්ධා (අ. නි. ටී. 3.6.63) කාතබ්බාති ආහ **“ආරම්මණං කත්වා”**ති.

167. **සඤ්ඤං ඨපෙත්වාති** ‘‘ඉමස්මිං අඞ්ගුලිකාදිපබ්බෙ ගහිතෙ සතං හොති, ඉමස්මිං සහස්ස’’න්තිආදිනා සඤ්ඤාණං කත්වා ගණනා. **අච්ඡිද්දගණනාති** ‘‘එකං ද්වෙ’’තිආදිනා නවන්තවිධිනා නිරන්තරගණනා. **පිණ්ඩගණනාති** සඞ්කලනපටුප්පාදනාදිනා පිණ්ඩෙත්වා ගණනා. තෙනාහ **“ඛෙත්තං ඔලොකෙත්වා”**තිආදි. කසනං **කසීති** කසිග්ගහණෙන සබ්බො කසිපටිබද්ධො ජීවිකූපායො ගහිතොති ආහ **“කසීති කසිකම්ම”**න්ති. **ජඞ්ඝවණිජ්ජාති** ජඞ්ඝසත්ථවසෙන වණිජ්ජං ආහ, **ථලවණිජ්ජාති** සකටසත්ථවසෙන. **ආදි**-සද්දෙන නාවාපණාදිවසෙන වොහාරං. **වණිප්පථොති** වණිජමග්ගො, දානග්ගහණවසෙන සංවොහාරොති අත්ථො. උසුනං අසනකම්මං **ඉස්සත්තං,**

ධනුසිප්පෙන ජීවිකා, ඉධ පන ඉස්සත්තං වියාති **ඉස්සත්තං,** සබ්බආවුධජීවිකාති ආහ **''ආවුධං ගහෙත්වා උපට්ඨානකම්ම''**න්ති. පොරොහිච්චාමච්චකම්මාදි **රාජකම්මං. ආදි**-සද්දෙන රථසිප්පබත්තවිජ්ජාසිප්පාදි-වුත්තාවසෙසං මහාසිප්පං ඛුද්දකසිප්පඤ්ච සඞ්ගණ්හාති. **සීතස්ස පුරක්ඛතොති** සීතස්ස පුරතො කතො. යො හි සීතකාලෙ ජීවිකාහෙතු සීතලපදෙසං පක්ඛන්දති, සො වාළමිගාදීහි විය සීතෙන පරිපාතියමානො තෙන පුරතො කතො විය හොති. තෙනාහ **''සීතෙන බාධියමානො''**ති. **උණ්හස්ස පුරක්ඛතොති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **සරීසපාති** සංසප්පිත්වා. **සට්ටියමානොති** හිංසියමානො බාධියමානො. ආබාධනං **ආබාධො,** පීළාති අත්ථො. **කාමහෙතුන්ති** වා භාවනපුංසකනිද්දෙසො යථා ''විසමං චන්දිමසූරියා පරිවත්තන්තී''ති (අ. නි. 4.70). තථා සෙසපදද්වයෙපි. තෙනෙවාහ **''කාමානමෙව හෙතූ''**ති. **කාමානං හෙතූති** එත්ථ පුරිමපදාවධාරණමයුත්තං තදඤ්ඤපච්චයපටික්ඛෙපාපත්තිතො, තථා උත්තරපදාවධාරණං කාමානං කදාචි අහෙතුභාවස්සපි සම්භවතො, තස්මා **''උප්පජ්ජතියෙවා''**ති වුත්තං.

උට්ඨහතොති ඉමිනා උට්ඨානවීරියං වුත්තන්ති ආහ **''ආජීවසමුට්ඨාපකවීරියෙනා''**ති. **තං වීරියන්ති** ආජීවිකසමුට්ඨාපකවීරියං. **පුබ්බෙනාපරං සටෙන්තස්සාති** ආරම්භතො පට්ඨාය නිරන්තරං පවත්තෙන්තස්ස. **චිත්තෙ උප්පන්නබලවසොකෙන සොචතීති** චිත්තසන්තාපෙන අන්තො නිජ්ඣායති. **කායෙ උප්පන්නදුක්ඛෙනාති** තස්සෙව සොකස්ස වසෙන කායෙ උප්පන්නදුක්ඛෙන. සොකුද්දෙසෙන තං තං විප්පලපෙන්තො වා **පරිදෙවති. උරං තාළෙත්වාති** වක්ඛප්පදෙසං පහරිත්වා. **''මොඝ''**න්තිආදි පරිදෙවනාකාරදස්සනඤ්චෙව සම්මොහාපජ්ජනාකාරදස්සනඤ්ච. **මෙති** වත්වා පුන **නොති** පුථුවචනං අත්තනො උභයථාපි වොහරිතබ්බතො, බ්‍යාමූළ්හවචනං වා සොකවසෙන.

168. ඉධ කාමග්ගහණෙන විසෙසතො වත්ථුකාමා ගහිතාති කාමාදිග්ගහණං කතං, නානන්තරියතාය පන කිලෙසකාමොපි ගහිතො එව. **අසිචම්මන්ති** එත්ථ **චම්ම**ග්ගහණෙන න කෙවලං චම්මමයස්ස, චම්මපරිසිබ්බිතස්සෙව වා ගහණං, අථ ඛො සබ්බස්සපි ආවුධබාධකස්ස ගහණන්ති දස්සෙන්තො **''ඛෙටකඵලකාදීනී''**ති ආහ. **ආදි**-සද්දෙන සරාදිසඞ්ගහො. **ධනුකලාපං සන්නය්හිත්වාති** ධනුඤ්චෙව තූරප්පතූණිඤ්ච සන්නය්හිත්වා, ධනුදණ්ඩස්ස ජියාය තථාභාවකරණාදිපි (අ. නි. ටී. 3.5.76) ධනුනො සන්නය්හනන්ති. ද්වින්නං සෙනානං බ්‍යූහසංවිධානෙන වා **උභතොබ්‍යූළ්හං. විජ්ජොතලන්තෙසූති** නිසිතපීතඵලතාය විජ්ජොතනවසෙන පරිවත්තමානෙසු.

පාකාරසමීපාතිසඞ්ඛාරතාය පාකාරපාදා **උපකාරියො,** යා ''උද්දාපා''ති වුච්චන්ති. **සතදන්තෙනාති** අනෙකසතදන්තකෙන, යස්ස තිඛිණදන්තානි අනෙකසතානි මූලානි හොන්ති. අතිභාරතාය දසවීසමත්තාපි ජනා උක්ඛිපිතුං න සක්කොන්ති, යන්තවසෙන පන උක්ඛිපිත්වා බන්ධිත්වා ඨපෙන්ති. තෙනාහ **''අට්ඨදන්තාකාරෙනා''**තිආදි. **ඔමද්දන්තීති** ඔට්ඨපෙන්ති.

169. **සන්ධිම්පි ඡින්දන්ති** චොරිකාය ජීවිතුකාමා. **නිල්ලොපන්ති** නිස්සෙසවිලොපං, එකං පරිත්තං ගාමං පරිවාරෙත්වා තත්ථ කිඤ්චිපි ගය්හූපගං අසෙසෙත්වා කරමරග්ගහණං. තෙනාහ **''මහාවිලොප''**න්ති. **පන්ථදූහනකම්මං** අටවිමග්ගෙ ඨත්වා අද්ධිකානං විලුම්පනං. **පහාරසාධනත්ථං** (අ. නි. ටී. 2.2.1) දණ්ඩප්පහාරස්ස සුඛසිද්ධිඅත්ථං. කඤ්ජිතො නිබ්බත්තං කඤ්ජියං, ආරනාලං. යං ''බිලඞ්ග''න්තිපි වුච්චති, තං යත්ථ සිඤ්චති, සා **කඤ්ජියඋක්ඛලිකා.** බිලඞ්ගථාලිකසදිසකරණං **බිලඞ්ගථාලියං. සීසකපාලං උප්පාටෙත්වාති** අයොගුළපවෙසනප්පමාණං ඡිද්දං කත්වා. **සඞ්ඛමුණ්ඩකම්මකාරණන්ති** සඞ්ඛං විය මුණ්ඩකම්මකාරණං.

රාහුමුඛකම්මකාරණන්ති රාහුමුඛගත-සූරියසදිස-කම්මකාරණං. **ජොතිමාලිකන්ති** ජොතිමාලවන්තං කම්මකාරණං. **හත්ථපජ්ජොතිකන්ති** හත්ථපජ්ජොතනකම්මකාරණං. **එරකවත්තකම්මකාරණන්ති** එරකවත්තසදිසෙ සරීරතො බද්ධෙ උප්පාටනකම්මකාරණං. **චීරකවාසිකකම්මකාරණන්ති** සරීරතො උප්පාටිතබද්ධචීරකාහි නිවාසාපනකම්මකාරණං. තං කරොන්තා යථා ගීවතො පට්ඨාය බද්ධෙ කන්තිත්වා කටියමෙව ඨපෙන්ති, එවං ගොප්ඵකතො පට්ඨාය කන්තිත්වා කටියමෙව ඨපෙන්ති. **අට්ඨකථායං** පන **''කටිතො පට්ඨාය කන්තිත්වා ගොප්ඵකෙසු ඨපෙන්තී''**ති වුත්තං. **එණෙය්‍යකකම්මකාරණන්ති** එණිමිගසදිසකම්මකාරණං . **අයවලයානි දත්වාති** අයවලයානි පටිමුඤ්චිත්වා. **අයසූලානි කොට්ටෙන්තීති** කප්පරජණ්ණුකකොටීසු අයසූලානි පවෙසෙන්ති. න්ති තං තථාකතකම්මකාරණං සත්තං.

බළිසමංසිකන්ති බළිසෙහි මංසුප්පාටනකම්මකාරණං. **කහාපණිකන්ති** කහාපණමත්තසො ඡින්දනකම්මකාරණං. **කොට්ටෙන්තීති** ඡින්දන්ති. **ඛාරාපතච්ඡිකන්ති** තච්ඡෙත්වා ඛාරාවසිඤ්චනකම්මකාරණං. **පලිඝපරිවත්තිකන්ති** පලිඝස්ස විය පරිවත්තනකම්මකාරණං. **එකාබද්ධං කරොන්ති** අයසූලස්ස කොට්ටනෙන. **පලාලපීඨකන්ති** පලාලපීඨස්ස විය සරීරස්ස සංවෙල්ලනකම්මකාරණං. **කාරණිකාති** ඝාතනකාරකා. **පලාලවට්ටිං විය කත්වාති** යථා පලාලපීඨං කරොන්තා පලාලවට්ටිං කත්වා සංවෙල්ලනවසෙන නං (අ. නි. ටී. 2.2.1) වෙඨෙන්ති, එවං කරොන්තීති අත්ථො. **ඡාතකෙහීති** බුභුක්ඛිතෙහි කොලෙය්‍යකසුනඛෙහි. බලවන්තො හි තෙ ජවයොග්ගා සූරා ච හොන්ති. කම්මවසෙන සම්පරෙති එත්ථාති සම්පරායො, පරලොකො. තත්ථ භවොති **සම්පරායිකො.**

170. ඡන්දරාගො විනීයති චෙව පහීයති ච එත්ථාති නිබ්බානං **ඡන්දරාගවිනයො ඡන්දරාගප්පහානඤ්චාති**. තෙනාහ **"නිබ්බානඤ්හී"**ති. තත්ථ ආගම්මාති ඉදං යො ඡන්දරාගං විනෙති පජහති, තස්ස ආරම්මණං සන්ධාය වුත්තං. **තීහි පරිඤ්ඤාහීති** ඉමිනා ඤාතතීරණපරිඤ්ඤාහි පරිජානිස්සන්තීති නෙතං ඨානං විජ්ජති. කො පන වාදො පහානපරිඤ්ඤායාති දස්සෙති? **තථභාවායාති** පරිජානනකභාවාය.

171. **අපරිත්තෙනාති** අහීනෙන. **විපුලෙනාති** මහතා. යදි වණ්ණසම්පත්තිදස්සනත්ථං, වණ්ණදසකං කස්මා න ගහිතන්ති ආහ **"මාතුගාමස්ස හී"**තිආදි. භොජනසම්පදාදීනං අලාභෙපීති දස්සනත්ථං **"දුග්ගතකුලෙ නිබ්බත්තස්සපී"**ති වුත්තං. **ථොකං ථොකං වණ්ණායතනං පසීදති** මංසස්ස පරිබ්‍රූහනතො ඌනමංසානි වඩ්ඪන්ති ජායන්ති. වණ්ණෙති හදයඞ්ගතභාවං පකාසෙන්තො විය හොතීති **වණ්ණො**. සො එව සාමග්ගොපභොගාදිනා නිභාතීති **නිභා**. තෙනාහ **"වණ්ණනිභාති වණ්ණොයෙවා"**ති.

භොග්ගන්ති අතිවිය වඞ්කතාය භොග්ගං. තාදිසං පන සරීරං භග්ගං විය හොතීති ආහ **"භග්ග"**න්ති. තෙනාහ **"ඉමිනාපිස්ස වඞ්කභාවමෙව දීපෙතී"**ති. දන්තානං ඡින්නභින්නතාය එකච්චානං පතනෙන ච **ඛණ්ඩිතදන්තං**. කෙසානං සෙතවණ්ණතාය පලිතන්ති ආහ **"පණ්ඩරකෙස"**න්ති. කෙසානං මත්තසො සියනෙ ඛල්ලාටවොහාරොති බහුසො සියනං සන්ධායාහ **"මහාඛල්ලාටසීස"**න්ති. වස්සසතිකකාලෙ උප්පජ්ජනතිලකානි සන්ධායාහ **"තිලකාහතගත්ත"**න්ති. තානි පන කානිචි සෙතානි හොන්ති කානිචි කාළානීති ආහ **"සෙතකාළතිලකෙහී"**ති. **ඛ්‍යාධිකන්ති** සඤ්ජාතබ්‍යාධිං. **බාළ්හගිලානන්ති** මාරණන්ති කගෙලඤ්ඤෙන ගිලානං.

173. **තස්මිං සමයෙති** තස්මිං ඛණෙ උපසම්පජ්ජ විහරණසමයෙ. **න චෙතෙතීති** න අභිසන්දහති. බ්‍යාබාධනට්ඨෙන බ්‍යාබාධො, බ්‍යාබාධොව බ්‍යාබජ්ඣං, නත්ථි එත්ථ බ්‍යාබජ්ඣන්ති **අබ්‍යාබජ්ඣං,** දුක්ඛරහිතං. තෙනාහ **"නිද්දුක්ඛමෙවා"**ති.

174. **අනිච්චාදිආකාරොති** අනිච්චාකාරො දුක්ඛාකාරො විපරිණාමාකාරො චලාදිආකාරො ච.

මහාදුක්ඛක්ඛන්ධසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

4. චූළදුක්ඛක්ඛන්ධසුත්තවණ්ණනා

175. **සක්කෙසූති** එත්ථ යං වත්තබ්බං, තං සතිපට්ඨානසුත්තවණ්ණනායං වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බන්ති තං එකදෙසෙන දස්සෙන්තො **"සො හී"**ති ආහ. තත්ථ යෙන රාජකුමාරා සක්‍යා නාම ජාතා, යතො තෙසං නිවාසට්ඨානතාය ජනපදො තථා වුච්චති, තං වත්තබ්බන්ති ආහ **"සක්‍යානං පන උප්පත්ති අම්බට්ඨසුත්තෙ ආගතාවා"**ති. **කපිලවත්ථූති වුත්තං** පුරිමසඤ්ඤාවසෙන.

නානප්පකාරකන්ති ''ලොභධම්මා''ති බහුවචනස්ස නිමිත්තං වදති. ලොභො හි තෙන තෙන අවත්ථාවිසෙසෙන පවත්තිආකාරභෙදෙන ''ඡන්දො රාගොතණ්හා ආසත්ති අපෙක්ඛා''තිආදිනා අනෙකප්පභෙදො, ලුබ්භනලක්ඛණෙන පන ''ලොභො''ත්වෙව වුච්චති. තෙනාහ **"නානප්පකාරකං ලොභංයෙවා"**ති. තථා ''දොසො පටිඝො කොධො උපනාහො විරොධො''තිආදිනා, ''මුය්හනං අසම්පෙක්ඛනං අපච්චවෙක්ඛණා දුම්මෙජ්ඣං බාල්‍යා''න්තිආදිනා (ධ. ස. 390) ච දොසමොහානං නානප්පකාරතං සන්ධායාහ **"ඉතරෙසුපි ද්වීසු එසෙව නයො"**ති. **පරියාදියිත්වාති** පරිතො සබ්බසො ආදාය. ගහෙත්වාති අයමෙත්ථ අත්ථොති ආහ **"ගහණෙ ආගත"**න්ති. **පරියාදියතීති** පරික්ඛීණොති. දී-සද්දඤ්හි සද්දවිදූ ඛයත්ථං වදන්ති.

එකදාති ආමෙඩිතලොපෙන නිද්දෙසොති ආහ **"එකෙකස්මිං කාලෙ"**ති. **ලොභදොසමොහාති** පඨමමග්ගෙන පහීනාවසෙසා ලොභදොසමොහා. **නිරවසෙසා පහීයන්ති,** අඤ්ඤථා දුතියමග්ගෙන කිං කතං සියාති අධිප්පායො. සමුදාචාරප්පත්තං පන දිස්වා **"අප්පහීනං මෙ අත්ථී"**තිපි ජානාති. එවං කථං නිරවසෙසප්පහානසඤ්ඤාති ආහ **"අප්පහීනකං...පෙ.... සඤ්ඤී හොතී"**ති. එවං පඨමමග්ගෙනෙව සමුච්ඡින්නසංසයස්ස ''කො සු නාම මෙ ධම්මො අජ්ඣත්තං අප්පහීනොති **එවං සන්දෙහො කථං උප්පජ්ජතී"**ති වත්වා **"පණ්ණත්තියා අකොවිදත්තා"**ති කාරණමාහ. විනයකුක්කුච්චං විය හි පණ්ණත්තියං අකුසලතාය අරියානම්පි කත්ථචි විමතිමත්තං උප්පජ්ජති යථා තං සබ්බසො අප්පහීනසම්මොහානන්ති. අත්තනො අවිසයෙ අනභිජානනං පණ්ණත්තිකොසල්ලෙන කිමෙත්ථ පයොජනං, පච්චවෙක්ඛණාමත්තෙන අයමත්ථො සිජ්ඣතීති දස්සෙන්තො **"කිං තස්ස පච්චවෙක්ඛණා නත්ථී"**ති ආහ. ඉතරො ''නත්ථී''ති න සක්කා වත්තුන්ති කත්වා ''අත්ථී''ති වත්වා තත්ථ ලබ්භමානවිභාගං දස්සෙන්තො **"සා පනා"**තිආදිමාහ. තත්ථ **සාති** පච්චවෙක්ඛණා. **සබ්බෙසන්ති** සබ්බෙසං අරියානං. යථා පරිපුණ්ණා න හොති, න එවං සබ්බසො න හොතීති ආහ **"ඉමාසු පනා"**තිආදි.

176. **අජ්ඣත්තන්ති** නියකජ්ඣත්තං අධිප්පෙතන්ති ආහ **"තව සන්තානෙ"**ති. **අප්පහීනොති** අනවසෙසතො අප්පහීනො. **දුවිධෙති** වත්ථුකාමකිලෙසකාමෙ. කිලෙසකාමොපි හි යදග්ගෙන අස්සාදීයති, තදග්ගෙන පරිභුඤ්ජීයති.

177. අස්සාදීයතීති අස්සාදො, සුඛං. අප්පො අප්පමත්තකො අස්සාදො එතෙසූති **අප්පස්සාදා**. තෙනාහ **"පරිත්තසුඛා"**ති. පරියෙසනදුක්ඛාදිහෙතුකං දිට්ඨධම්මිකං තත්ථ දුච්චරිතචරණෙන සම්පරායිකඤ්ච දුක්ඛමෙත්ථ කාමෙසු බහුකන්ති **බහුදුක්ඛා. බහුපායාසාති** බහුපරික්කිලෙසා. තෙ පන පරික්කිලෙසා වක්ඛමානනයෙන බහුයෙවෙත්ථ දිට්ඨධම්මිකාපීති ආහ **"දිට්ඨධම්මික…පෙ…. බහූ"**ති. තෙ ච පරික්කිලෙසා යස්මා තංසමඞ්ගිනො හිතපටිපත්තියා අන්තරායකරා ඉධ චෙව පරලොකෙ ච ආදීනවකාරණඤ්ච පවත්තන්ති, තස්මා වුත්තං **"දිට්ඨධම්මික… පෙ…. බහූ"**ති. **එවං චෙපීති** එවං ''අප්පස්සාදා කාමා''තිආදිනා ආකාරෙන. **නයෙනාති** ධම්මෙන. **කාරණෙනාති** යුත්තියා. සුට්ඨු දිට්ඨං හොතීති සම්බන්ධො. **විපස්සනාපඤ්ඤායාති** අරියමග්ගපඤ්ඤාය. සා චත්තාරිපි සච්චානි විසෙසතො පස්සතීති **විපස්සනාති** අධිප්පෙතා. තෙනාහ **"හෙට්ඨාමග්ගද්වයඤාණෙනාති අත්ථො"**ති. **පීතිසුඛන්ති** පීතිසුඛවන්තං ඣානද්වයං. **ද්වෙ මග්ගෙති** හෙට්ඨාමග්ගෙ. ආවට්ටනසීලො ආභුජනසීලො න හොතීති **අනාවට්ටී නෙව හොති** සබ්බසො අප්පහීනකාමරාගඡන්දො. තෙනාහ **"කස්මා"**තිආදි. **ඔරොධනාටකා පජහනපඤ්ඤාති** ආදීනවානුපස්සනාඤාණමාහ.

179. **අස්සාදොපි කථිතො,** ''අප්පස්සාදා''ති හි ඉමිනා යාවතකො කාමෙසු අස්සාදො, තං සබ්බං අනවසෙසතො පරිග්ගහෙත්වා වස්ස පරිත්තභාවො දස්සිතොති **ආදීනවොපි කථිතො** සඞ්ඛෙපෙනෙව සෙසස්සආදීනවස්ස දස්සිතත්තා. **තං කථෙතුන්ති** තං නිස්සරණං ''එකන්තසුඛපටිසංවෙදී''ති ඉමිනා කථෙතුං. **ඉමෙහි අන්තෙහීති** ''පඤ්චිමෙ, මහානාම, කාමගුණා''තිආදිනා කාමගුණදස්සනමුඛෙන කාමසුඛල්ලිකානුයොගං ''උබ්භට්ඨකා හොන්ති ආසනපටික්ඛිත්තා''තිආදිනා අත්තකිලමථානුයොගඤ්ච දස්සෙත්වා ඉමෙහි ද්වීහි අන්තෙහි මුත්තං මම සාසනන්ති, ඵලසමාපත්තිපරියොසානත්තා සාසනසම්පත්තියා **"උපරිඵලසමාපත්තිසීසෙන සකලසාසනං දස්සෙතු"**න්ති ආහ. ගිජ්ඣසදිසො කූටොති මජ්ඣෙපදලොපීසමාසො යථා ''සාකපත්ථිවො''ති (පාණිනි. 2.1.60). දුතියෙ පනෙත්ථ ගිජ්ඣවන්තතාය ගිජ්ඣා කූටෙ එතස්සාති **ගිජ්ඣකූටො**. උද්ධංයෙව තිට්ඨනකා නිසජ්ජාය වුට්ඨිතකාලතො පට්ඨාය එකට්ඨානෙනෙව තිට්ඨනකා. තෙනාහ **"අනිසින්නා"**ති. **නිගණ්ඨස්සාති** නාටපුත්තස්ස. නත්ථි එතස්ස පරිසෙසන්ති **අපරිසෙසං**. එවං සඞ්ඛාභවචනමත්තමස්සාති ආහ **"අපරිසෙසසඞ්ඛාත"**න්ති. නිච්චට්ඨෙන සතත-සද්දෙන අභිණ්හප්පවත්ති ජොතිතා සියාති **"සමිත"**න්ති වුත්තං. තෙන නිරන්තරප්පවත්තිං දස්සෙතීති එවං වා එත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

180. **යං කරොති, තං ජානාතීති** දුක්ඛස්ස නිජ්ජරණබෙපනං නාම විඤ්ඤූනං කිච්චං, විඤ්ඤූනා ච පුරිසෙන කතාකතං ජානිතබ්බං, තස්මා තුම්හෙහි පුරාණානං කම්මානං බ්‍යන්තිභාවං කරොන්තෙහි පඨමං තාව එත්තකානි පුරාණානි කම්මානීති ජානිතබ්බානි, තතො ''එත්තකං කාලං කතෙන තපසා එත්තකානි තානි බ්‍යන්තිකතානි, ඉදානි එත්තකානි කාතබ්බානී''තිආදිනා අයං විධි පුරිසෙන විය අත්තනා කාතබ්බකිච්චං පරිච්ඡින්දිතබ්බන්ති දස්සෙති. තෙනාහ **"තුම්හෙහිපි තථා ඤාතබ්බං සියා"**ති. **සුද්ධන්තන්ති** සුද්ධකොට්ඨාසං, ආයතිං අනවස්සවසිද්ධං කම්මක්ඛයං, තතො වා දුක්ඛක්ඛයන්ති අත්ථො. **සුද්ධන්තං පත්තො අත්ථීති පුච්ඡතීති** ඉමිනා අකුසලානං පහානං, කුසලානං භාවනා ච සබ්බෙන සබ්බං නිගණ්ඨසමයෙ නත්ථි සබ්බසො විසුද්ධිභාවනාය අභාවතො, තස්මා කුතො දුක්ඛක්ඛයස්ස සම්භවොති දස්සෙති.

එවං අජානනභාවෙ සතීති ''අහුවම්හෙව මය''න්තිආදිනා වුත්තප්පකාරස්ස අජානනෙ සති, තස්මිං තුම්හෙහි අඤ්ඤායමානෙති අත්ථො. **ලුද්දාති** සොරා. තෙ පන යස්මා කායවාචාහි නිහීනමෙව කරොන්ති, තස්මා වුත්තං **"ලුද්දාචාරා"**ති. **ලොහිතපාණිත්වෙව වුච්චති** තජ්ජාකිරියාචරණතො. මාගවිකකෙවට්ටචොරඝාතකාදයො **මාගවිකාදයො. කක්ඛළකම්මාති** එරුසකම්මා. **තෙ නිගණ්ඨෙසු පබ්බජන්තීති** පුබ්බෙ මහාදුක්ඛසංවත්තනියකම්මස්ස කතත්තා හි තුම්හෙ එතරහි ඊදිසං මහාදුක්ඛං පච්චනුභවථාති දස්සෙති.

වාදෙති දිට්ඨියං, සමයෙති අත්ථො. **සුඛෙන සුඛ**න්ති එත්ථ **සුඛෙනාති** පටිපත්තිසුඛෙන, සුඛාය පටිපත්තියාති අත්ථො. **සුඛ**න්ති විමොක්ඛසුඛං, ඉධ ලොකෙ සුඛං අධිගච්ඡන්තා කසිවණිජ්ජාදිදුක්ඛපටිපත්තියාව අධිගච්ඡන්ති, එවං මොක්ඛසුඛම්පීති අධිප්පායො. සරීරාවයවසම්පත්තියාපි බිම්බිනො සාරොති **බිම්බිසාරො. තෙ නිගණ්ඨා…පෙ…. සන්ධාය වදන්ති,** න පන භගවතො අච්චන්තසන්තපණීතං නිබ්බානසුඛපටිවෙදනං ජානන්ති. **සහසාති** රවා. **අප්පටිසඞ්ඛාති** න පටිසඞ්ඛාය අවිචාරෙත්වා. තෙනාහ **"සාහසං කත්වා"**තිආදි.

අඤ්ඤාහි වෙදනාහි අවොමිස්සං එකන්තං සුඛං **එකන්තසුඛං,** තස්ස පටිසංවෙදී. තෙනාහ **"නිරන්තරසුඛපටිසංවෙදී"**ති. **කථාපතිට්ඨාපනත්ථ**න්ති ''එකන්තසුඛපටිසංවෙදී''ති එවං ආරද්ධකථාය පතිට්ඨාපනත්ථං. **රාජවාරෙති** රාජානං උද්දිස්ස ආගතදෙසනාවාරෙ. **සුඛං පුච්ඡිතුං හොතීති** ''යදි සත්ත රත්තින්දිවානි නප්පහොති, කිං ඡ රත්තින්දිවානි පහොති''තිආදිනා පුච්ඡනසුඛං හොති. ''අහං ඛො''තිආදිනා පවත්තො **සුද්ධවාරො** සුද්ධනිස්සන්දස්ස ඵලසමාපත්තිසුඛස්ස වසෙන ආගතත්තා. **අනච්ඡරියං හොති,** සත්ත රත්තින්දිවානි පහොන්තස්ස එකස්මිං රත්තින්දිවෙ කිං වත්තබ්බන්ති. **උත්තානත්ථමෙව** වුත්තනයත්තා සුවිඤ්ඤෙය්‍යත්තා.

චූළදුක්ඛක්ඛන්ධසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

5. අනුමානසුත්තවණ්ණනා

181. වුත්තානුසාරෙනාති ''කුරූසු, සක්කෙසූ''ති ච එත්ථ වුත්තනයානුසාරෙන, ''භග්ගා නාම ජානපදිනො රාජකුමාරා''තිආදිනා නයෙන වචනත්ථො වෙදිතබ්බොති අත්ථො. **වත්ථුපරිග්ගහදිවසෙති** නගරමාපනත්ථං වත්ථුවිජ්ජාචරියෙන නගරට්ඨානස්ස පරිග්ගණ්හනදිවසෙ. **අථාති** පච්ඡා. **නගරෙ නිම්මිතෙති** තත්ථ අනන්තරායෙන නගරෙ මාපිතෙ. තමෙව සුසුමාරගිරණං සුභනිමිත්තං කත්වා **''සුසුමාරගිරි''ත්වෙවස්ස නාමං අකංසු.** සුසුමාරසණ්ඨානත්තා සුසුමාරො නාම එකො ගිරි, සො තස්ස නගරස්ස සමීපෙ, තස්මා තං සුසුමාරගිරි එතස්ස අත්ථීති **''සුසුමාරගිරී''**ති වුච්චතීති කෙචි. **භෙසකළාති** වුච්චති සම්මණ්ඩගච්ඡං, කෙචි ''සෙතරුක්ඛ''න්ති වදන්ති, තෙසං බහුලතාය පන තං වනං භෙසකළාවනන්තෙව පඤ්ඤායිත්ථ. **භෙසො** නාම එකො යක්ඛො අයුත්තකාරී, තස්ස තතො ගළිතට්ඨානතාය තං වනං **භෙසගළාවනං** නාම ජාතන්ති කෙචි. **අභයදින්නට්ඨානෙ ජාතං** විරූළ්හං, සංවද්ධන්ති අත්ථො.

ඉච්ඡාපෙතීති යං කිඤ්චි අත්තනි ගරහිතබ්බං වත්තුං සබ්‍රහ්මචාරීනං ඉච්ඡං උප්පාදෙති, තදත්ථාය තෙසං අත්තානං විස්සජ්ජෙතීති අත්ථො. පඨමං දින්නො හිතූපදෙසො **ඔවාදො,** අපරාපරං දින්නො **අනුසාසනී.** පච්චුප්පන්නාතීතවිසයො වා **ඔවාදො,** අනාගතවිසයො **අනුසාසනී.** ඔතිණ්ණවත්ථුකො **ඔවාදො,** ඉතරො **අනුසාසනී. සො චාති** එවං පවාරෙතා සො භික්ඛු. දුක්ඛං වචො එතස්මිං විප්පටිකූලග්ගාහෙ විපච්චනීකසාතෙ අනාදරෙ පුග්ගලෙති **දුබ්බචො.** තෙනාහ **''දුක්ඛෙන වත්තබ්බො''**ති. **උපරි ආගතෙහීති** ''පාපිච්ඡො හොති''තිආදිනා (ම. නි. 1.181) ආගතෙහි සොළසහි පාපධම්මෙහි. පකාරෙහි ආවහං පදක්ඛිණං, තතො පදක්ඛිණතො ගහණසීලො පදක්ඛිණග්ගාහී, න පදක්ඛිණග්ගාහී **අප්පදක්ඛිණග්ගාහී. වාමතොති** අපසබ්‍යතො, වුත්තවිපරියායතොති අධිප්පායො.

අසන්තසම්භාවනපත්ථනානන්ති අසන්තෙහි අවිජ්ජමානෙහි ගුණෙහි සම්භාවනස්ස පත්ථනාභූතානං. පටි-සද්දො පච්චත්තිකපරියායො, ඵරණං වායමනං ඉධ තථාවට්ඨානන්ති ආහ **''පටිප්ඵරතීති පටිවිරුද්ධො පච්චනීකො හුත්වා තිට්ඨතී''**ති. **අපසාදෙතීති** ඛිපෙති තජ්ජෙති. තථාභූතො ච පරං සට්ටෙන්තො නාම හොතීති ආහ **''සට්ටෙතී''**ති. **පටිආරොපෙතීති** යාදිසෙන වුත්තො, තස්ස පටිභාගභූතං දොසං චොදකස්ස උපරි ආරොපෙති.

පටිචරතීති (අ. නි. ටී. 2.3.68) පටිච්ඡාදනවසෙන චරති පවත්තති, පටිච්ඡාදනත්ථො එව වා චරති-සද්දො අනෙකත්ථත්තා ධාතූනන්ති ආහ **''පටිච්ඡාදෙතී''**ති. **අඤ්ඤෙනඤ්ඤන්ති** පටිච්ඡාදනාකාරදස්සනන්ති ආහ **''අඤ්ඤෙන කාරණෙනා''**තිආදි. තත්ථ **අඤ්ඤං කාරණං වචනං වාති** යං චොදකෙන චුදිතකස්ස දොසවිභාවනං කාරණං, වචනං වා වුත්තං, තතො අඤ්ඤෙනෙව කාරණෙන, වචනෙන වා පටිච්ඡාදෙති. **කාරණෙනාති** චොදනාය අමූලිකභාවදීපනියා යුත්තියා. **වචනෙනාති** තදත්ථබොධනෙන. **කො ආපන්නොතිආදිනා** චොදනං අවිස්සජ්ජෙත්වා වික්ඛෙපාපජ්ජනං අඤ්ඤෙනඤ්ඤං පටිචරණන්ති දස්සෙති, බහිද්ධා කථාඅපනාමනං විස්සජ්ජෙත්වාති අයමෙව තෙසං විසෙසො. තෙනාහ **''ඉත්ථන්නාම''**න්තිආදි.

අපදීයන්ති දොසා එතෙන රක්ඛීයන්ති, ලූයන්ති, ඡිජ්ජන්තීති වා **අපදානං,** (අ. නි. ටී. 2.3.2) සත්තානං සම්මා, මිච්ඡා වා පවත්තපයොගො. තෙනාහ **''අත්තනො චරියායා''**ති.

183. **අනුමිනිතබ්බන්ති** අනු අනු මිනිතබ්බො ජානිතබ්බො. **අත්තානං අනුමිනිතබ්බන්ති** ච ඉදං පච්චත්තෙ උපයොගවචනං. තෙනාහ **''අනුමිනිතබ්බො තුලෙතබ්බො තීරෙතබ්බො''**ති. **අත්තානං අනුමිනිතබ්බන්ති** වා අත්තනි අනුමානඤාණං පවත්තෙතබ්බං. තත්‍රායං නයො – අප්පියභාවාවහා මයි පවත්තා පාපිච්ඡතා පාපිච්ඡාභාවතො පරස්මිං පවත්තපාපිච්ඡතා විය. එස නයො සෙසධම්මෙසුපි. අපරො නයො – සබ්‍රහ්මචාරීනං පියභාවං ඉච්ඡන්තෙන පාපිච්ඡතා පහාතබ්බා සීලවිසුද්ධිහෙතුභාවතො අත්තුක්කංසනාදිප්පහානං විය. සෙසධම්මෙසුපි එසෙව නයො.

184. **පච්චවෙක්ඛිතබ්බොති** ''න පාපිච්ඡො භවිස්සාමි, න පාපිකානං ඉච්ඡානං වසං ගතො''තිආදිනා පති පති දිවසස්ස තික්ඛත්තුං වා ඤාණචක්ඛුනා අවෙක්ඛිතබ්බං, ඤාණං පවත්තෙතබ්බන්ති අත්ථො. පාපිච්ඡතාදීනං පහානං පති අවෙක්ඛිතබ්බං, අයඤ්ච අත්ථො තබ්බ-සද්දස්ස භාවත්ථතාවසෙන වෙදිතබ්බො, කම්මත්ථතාවසෙන පන **අට්ඨකථායං ''අත්තාන''**න්ති පච්චත්තෙ උපයොගවචනං කත්වා වුත්තං. **සික්ඛන්තෙනාති** තිස්සොපි සික්ඛා සික්ඛන්තෙන. තෙනාහ **''කුසලෙසු ධම්මෙසූ''**ති.

තිලකන්ති කාළතිලසෙතතිලාදිතිලකං. **සබ්බප්පහානන්ති** සබ්බප්පකාරප්පහානං. **එලෙ ආගතෙති** එලෙ උප්පන්නෙ. **නිබ්බානෙ ආගතෙති** නිබ්බානස්ස අධිගතත්තා. **භික්ඛුපාතිමොක්ඛන්ති** ''සො සමණො, ස භික්ඛූ''ති එවං වුත්තභික්ඛූනං පාතිමොක්ඛං, න උපසම්පන්නානං එව න පබ්බජිතානං එවාති දට්ඨබ්බං. යස්මා චිදං භික්ඛුපාතිමොක්ඛං, තස්මා වුත්තං **''ඉදං දිවසස්ස තික්ඛත්තු''**න්තිආදි. **අපච්චවෙක්ඛිතුං න වට්ටති** අත්තවිසුද්ධියා එකන්තහෙතුභාවතො.

අනුමානසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

6. චෙතොඛිලසුත්තවණ්ණනා

185. චෙතො තෙහි ඛිලයති ථද්ධභාවං ආපජ්ජතීති **චෙතොඛිලා**. තෙනාහ **"චිත්තස්ස ථද්ධභාවා"**ති. යස්මා තෙහි උප්පන්නෙහි චිත්තං උක්ලාපජාතං ඨානං විය අමනුඤ්ඤං ඛෙත්තං විය ච ඛාණුකනිචිතං අමහප්ඵලං හොති. තෙන වුත්තං **"කචවරභාවා ඛාණුකභාවා"**ති. "චිත්තස්සා"ති ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. **චිත්තං බන්ධිත්වාති** තණ්හාපවත්තිභාවතො කුසලචාරස්ස අවසරවජනවසෙන චිත්තං බද්ධං විය සමොරොධෙත්වා. තෙනාහ **"මුට්ඨියං කත්වා විය ගණ්හන්තී"**ති. සද්දත්ථතො පන චෙතො විරූපං නිබන්ධියති සංයමීයති එතෙහීති **චෙතසො විනිබන්ධා** යස්ස චතුබ්බිධං සීලං අඛණ්ඩාදිභාවප්පත්තියා සුපරිසුද්ධං විසෙසභාගියත්තා අප්පකසිරෙනෙව මග්ගඵලාවහං මහාසඞ්ඝරක්ඛිතත්ථෙරස්ස විය, සො තාදිසෙන සීලෙන ඉමස්මිං ධම්මවිනයෙ වුද්ධිං ආපජ්ජිස්සතීති ආහ **"සීලෙන වුද්ධි"**න්ති. යස්ස පන අරියමග්ගො උප්පජ්ජන්තො විරූළ්හමූලො විය පාදපො සුප්පතිට්ඨිතො, සො සාසනෙ විරූළ්හිං ආපන්නොති ආහ **"මග්ගෙන විරූළ්හි"**න්ති. යො සබ්බසො කිලෙසනිබ්බානප්පත්තො, සො අරහා සීලාදිධම්මක්ඛන්ධපාරිපූරියා සතිවෙපුල්ලප්පත්තො හොතීති ආහ **"නිබ්බානෙන වෙපුල්ල"**න්ති. දුතියවිකප්පෙ අත්ථො වුත්තනයානුසාරෙන වෙදිතබ්බො.

බුද්ධානං ධම්මකායො විය රූපකායොපි අනඤ්ඤසාධාරණතාය අනුත්තරගුණාධිට්ඨානතාය ච අපච්චක්ඛකාරීනං සංසයවත්ථු හොතියෙවාති **"සරීරෙ වා ගුණෙ වා කඞ්ඛතී"**ති වුත්තං. තත්ථ යථා මහාපුරිසලක්ඛණෙන අනුබ්‍යඤ්ජනාදයො රූපකායගුණා ගහිතා එව හොන්ති අවිනාභාවතොති **"ද්වත්තිංසවරලක්ඛණප්පටිමණ්ඩිත"**මිච්චෙව වුත්තං, එවං අනාවරණඤාණෙන සබ්බෙපි අනන්තාපරිමෙය්‍යභෙදා ධම්මකායගුණා ගහිතා එව හොන්තීති **සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණග්ගහණමෙව** කතං නානන්තරියභාවතොති දට්ඨබ්බං. **කඞ්ඛතීති** "අහො වත තෙ ගුණා න භවෙය්‍යුං, භවෙය්‍යුං වා"ති පත්ථනුප්පාදනවසෙන කඞ්ඛති. පුරිමො හි විපරීතජ්ඣාසයො, ඉතරො යථාභූතඤාණජ්ඣාසයො. **විචිනන්තොති** විචයභූතාය පඤ්ඤාය තෙ විචෙචෙතුකාමො තදභාවතො කිච්ඡං දුක්ඛං ආපජ්ජති, කිච්ඡප්පත්ති ච තත්ථ නිච්ඡෙතුං අසමත්ථතායෙවාති ආහ **"විනිච්ඡෙතුං න සක්කොති"**ති. විගතා චිකිච්ඡාති **විචිකිච්ඡා. අධිමොක්ඛං න පටිලභතීති** "එවමෙත"න්ති ඔකප්පනවසෙන ගුණෙසු විනිච්ඡයං නාධිගච්ඡති. **ඔතරිත්වාති** ඤාණෙන අනුපවිසිත්වා. **පසීදිතුන්ති** "පසන්නරූපධම්මකායගුණෙහි භගවා"ති පසීදිතුං. **අනාවිලො** අකාලුස්සො හොතුං **න සක්කොති**. "කඞ්ඛතී"ති ඉමිනා දුබ්බලා විමති වුත්තා, "විචිකිච්ඡතී"ති ඉමිනා මජ්ඣිමා, "නාධිමුච්චතී"ති ඉමිනා බලවතී, "න සම්පසීදතී"ති ඉමිනා තිවිධායපි විමතියා වසෙන උප්පන්නචිත්තකාලුස්සියං වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

ආතප්පායාතිආදිතො තපති සන්තපති කිලෙසෙති **ආතප්පං,** ආරම්භධාතු, තදත්ථාය. **අනුයොගායාති** යථා සංකිලෙසධම්මානං අවසරො න හොති, එවං අනු අනු යුඤ්ජනං **අනුයොගො,** නික්කමධාතු, තදත්ථාය. තෙනාහ **"පුනප්පුනං යොගායා"**ති. **සාතච්චායාති** යථා උපරූපරි විසෙසාධිගමො හොති, තථා සතතස්ස නිරන්තරපවත්තස්ස අනුයොගස්ස භාවො **සාතච්චං,** පරක්කමධාතු, තදත්ථාය. **පධානායාති** සන්තමෙවං තිවිධධාතුසංවඩ්ඪිතානුභාවං සබ්බකිලෙසවිද්ධංසනසමත්ථං පධානසඞ්ඛාතං වීරියං, තදත්ථාය. එත්ථ ච ආතප්පාය චිත්තං න නමති යථාවුත්තකඞ්ඛාවසෙන, පගෙව අනුයොගාදිඅත්ථන්ති දස්සෙතුං චත්තාරිපි පදානි ගහිතානි, අනවසෙසවිසෙසදස්සනත්ථං වා. කෙචි පන "ආතප්පවෙවචනානෙව අනුයොගාදිපදානී"ති වදන්ති. එත්තාවතා භගවා සත්ථරි කඞ්ඛාය චිත්තස්ස ථද්ධකචවරඛාණුකභාවෙන අකුසලභාවාදිආපාදනතො චෙතොඛිලභාවං දස්සෙති. සෙසෙසුපි එසෙව නයො.

සික්ඛාග්ගහණෙන පටිපත්තිසද්ධම්මස්ස ගහිතත්තා වුත්තං **"පරියත්තිධම්මෙ ච පටිවෙධධම්මෙ වා"**ති. පරියත්තිධම්මෙ යත්ථ කඞ්ඛාය සම්භවො, තං දස්සෙතුං **"චතුරාසීති ධම්මක්ඛන්ධසහස්සානී"**තිආදි වුත්තං. තයිදං නිදස්සනමත්තං දට්ඨබ්බං පරම්පරාය පටිවෙධාවහභාවාදිවසෙනපි එකච්චානං තත්ථ සංසයුප්පත්තිතො. යථා ච පටිවෙධෙ කඞ්ඛා වුත්තා, එවං අධිගමධම්මෙපි පවත්තතීති වෙදිතබ්බා. තථා හි එකච්චෙ "කසිණාදිභාවනාය ඣානානි ඉජ්ඣන්තී"ති වදන්ති. "කසිණනිස්සන්දො ආරුප්පාති, මෙත්තාදිනිස්සන්දො චතුත්ථබ්‍රහ්මවිහාරො"ති එවමාදිනා කඞ්ඛතියෙවාති. එත්ථ ච නවලොකුත්තරෙසු පඤ්ඤත්තියංයෙව කඞ්ඛාපවත්ති වෙදිතබ්බා අසංකිලෙසිකත්තා ලොකුත්තරධම්මානං.

එවරූපන්ති එදිසං සුප්පටිපත්ති-උජුප්පටිපත්ති-ඤායප්පටිපත්ති-සාමීචිප්පටිපත්ති-සඞ්ඛාතං සම්මාපටිපදං. **අධිසීලසික්ඛා**දයො ලොකුත්තරධම්මස්ස අනුධම්මභූතා වෙදිතබ්බා. එවඤ්හි මග්ගඵලසික්ඛාහි ඉමාසං විසෙසො සිද්ධො හොති. තථා හි වුත්තං "සික්ඛාග්ගහණෙන පටිපත්තිසද්ධම්මස්ස ගහිතත්තා"ති. එත්ථ ච යථා විචිකිච්ඡා වත්ථුත්තයස්ස සික්ඛාය ච ගුණෙසු අනධිමුච්චනඅසම්පසීදනවසෙන අප්පටිපත්තිභාවතො චිත්තස්ස ථද්ධභාවො ආසප්පනපරිසප්පනවසෙන පවත්තියා කචවරඛාණුකභාවො ච, එවං සබ්‍රහ්මචාරීසු ආඝාතචණ්ඩික්කාදිවසෙන චිත්තස්ස ථද්ධභාවො ච උපහනනවිරුජ්ඣනාදිවසෙන කචවරඛාණුකභාවො ච වෙදිතබ්බො. අරියසඞ්ඝවිසයා විචිකිච්ඡා, පුග්ගලවිසයා කාචි නත්ථීති සඞ්ඝවිසයාව ගහිතා, සාසනිකවසෙන වායං චෙතොඛිලදෙසනාති සබ්‍රහ්මචාරීවිසයොව කොපො ගහිතො.

186. යථා වත්ථුකාමො, එවං කිලෙසකාමොපි අස්සාදනීයො එවාති **''කිලෙසකාමෙපී''**ති වුත්තං. තෙනාහ භගවා ''රූපතණ්හා ලොකෙ පියරූපං සාතරූපං, එත්ථෙසා තණ්හා උප්පජ්ජමානා උප්පජ්ජති, එත්ථ නිවිසමානා නිවිසතී''තිආදි (දී. නි. 2.400; ම. නි. 1.133; විභ. 203). **කාමනිද්දෙසෙ** (මහානි. 1) සබ්බෙපි තෙභූමකා ධම්මා කාමනීයට්ඨෙන **''කාමා''**ති වුත්තා, බලවකාමරාගවත්ථුභූතායෙවෙත්ථ කාමග්ගහණෙන ගහිතාති. විනිබද්ධවත්ථුභාවෙන යථා විසුං අත්තනො කායො ගහිතො, තථා පරෙසං තථාරූපා රූපධම්මා සමූහට්ඨෙනාති ආහ **''රූපෙති බහිද්ධාරූපෙ''**ති. යථා හි පඤ්චකාමගුණිකො රාගො ඣානාදිවිසෙසාධිගමස්ස විනිබද්ධාය සංවත්තති, එවං අත්තනො කායෙ අපෙක්ඛා බහිද්ධා ච සකපරික්ඛාරඤාතිමිත්තාදීසු අපෙක්ඛාති. කෙචි පනෙත්ථ ''රූපෙති රූපජ්ඣානෙ''තිආදිනා පපඤ්චෙන්ති. තදයුත්තං ඣානාධිගමවිනිබද්ධානං සීලස්ස ච සංකිලෙසභූතානං චෙතොවිනිබද්ධභාවෙන ගහිතත්තා.

යාවදත්ථන්ති යාව අත්ථෙති අභිකඞ්ඛති, තාව. තෙනාහ **''යත්තකං ඉච්ඡති, තත්තක''**න්ති. න්ති යාවදත්ථං උදරපූරං භුත්තං. **අවදෙහනතො** පූරණතො. **සෙය්‍යසුඛ**න්ති සෙය්‍යං පටිච්ච උප්පජ්ජනකසුඛං. **පස්සසුඛ**න්ති පස්සානං සම්පරිවත්තනෙන උප්පජ්ජනකසුඛං. **නිද්දාසුඛ**න්ති නිද්දායනෙන උප්පජ්ජනකසුඛං.

සීලෙනාතිආදි පත්ථනාකාරදස්සනං. **වතසමාදාන**න්ති ධුතඞ්ගාදිවතානුට්ඨානං. **තපොති** වීරියාරම්භො. සො හි කිලෙසානං තපනට්ඨෙන නිග්ගණ්හනට්ඨෙන **තපචරණ**න්ති වුත්තං.

189. **ඡන්දං නිස්සායාති** ඡන්දං ධුරං, ඡන්දං ජෙට්ඨකං, ඡන්දං පුබ්බඞ්ගමං කත්වා පවත්තිවසෙන ඡන්දං නිස්සාය. ජෙට්ඨකට්ඨෙන පධානභූතා, පධානභාවං වා පත්තාති **පධානභූතා. තෙහි ධම්මෙහීති** ඡන්දනිස්සයෙන පවත්තසමාධිනා චෙව ''පධානසඞ්ඛාරො''ති වුත්තවීරියෙන ච. **උපෙත**න්ති සම්පයුත්තං. ඉජ්ඣනට්ඨෙන **ඉද්ධි,** නිප්ඵත්තිඅත්ථෙන පටිලාභට්ඨෙන වාති අත්ථො, තස්සා **ඉද්ධියා පාදං** පාදකං පදට්ඨානභූතං. අථ වා ඉජ්ඣන්ති තාය ඉද්ධා වුද්ධා උක්කංසගතා හොන්තීති **ඉද්ධි,** සාව උපරිවිසෙසානං අධිට්ඨානභාවතො **පාදො.** තෙනාහ **''ඉද්ධිභූතං වා පාදන්ති ඉද්ධිපාද''**න්ති. **සෙසෙසුපීති** වීරියිද්ධිපාදාදීසුපි. **අස්සාති** ඉද්ධිපාදස්ස. **අත්ථො දීපිතොති** දීපනත්ථං කතං, තස්මා **විසුද්ධිමග්ගසංවණ්ණනායං** (විසුද්ධි. මහාටී. 2.369) තස්ස අත්ථවිචාරො ගහෙතබ්බො. ඉද්ධිපාදානං සමාධිපධානත්තා වුත්තං **''වික්ඛම්භනප්පහානං කථිත''**න්ති. තෙසං තෙසං කුසලධම්මානං අනුප්පන්නානං උප්පාදනකිරියාය උප්පන්නානං පරිබ්‍රූහනකිරියාය උස්සහනතො **උස්සොළ්හී,** ථාමප්පත්තා පරක්කමධාතු. සා පන චතුන්නං ඉද්ධිපාදානං විසෙසපච්චයභූතා තෙ උපාදාය **''පඤ්චමී''**ති වුත්තා, සා ච යස්මා සමථවිපස්සනාභාවනාසු තත්ථ චආදිමජ්ඣපරියොසානෙසු සාධෙතබ්බං වීරියං, තස්මා ආහ **''උස්සොළ්හීති සබ්බත්ථ කත්තබ්බවීරියං දස්සෙතී''**ති. පුබ්බභාගියසමථවිපස්සනාසාධනං පහාතබ්බධම්මවිභාගෙන භින්දිත්වා ආහ **''පඤ්ච චෙතොඛිලප්පහානානි පඤ්ච විනිබන්ධප්පහානානී''**ති. **භබ්බොති** යුත්තො අරහති නිප්ඵත්තියා. **ඤාණෙනාති** මග්ගඤාණෙන. **කිලෙසභෙදායාති** කිලෙසානං සමුච්ඡින්දනාය. **ඛෙමස්සාති** අනුපද්දවස්ස.

සම්භාවනත්ථෙති (සාරත්ථ. ටී. 1.11; අ. නි. ටී. 3.7.71) ''අපි නාමෙවං සියා''ති විකප්පනත්ථො සම්භාවනත්ථො. එවං හීති එවං එකමෙව සඞ්ඛ්‍යං අවත්වා අපරාය සඞ්ඛ්‍යාය සද්ධිං වචනං ලොකෙ සිලිට්ඨවචනං හොති යථා ''ද්වෙ වා තීණි වා උදකඵුසිතානී''ති. **සම්මා අධිසයිතානීති** පාදාදීහි අත්තනා නෙසං කිඤ්චි උපඝාතං අකරොන්තියා බහිවාතාදිපරිස්සයපරිහරණත්ථං සම්මදෙව උපරි සයිතානි. **උතුං ගාහාපෙන්තියාති** තෙසං අල්ලසිනෙහපරියාදානත්ථං අත්තනො කායුස්මාවසෙන උතුං ගණ්හාපෙන්තියා. තෙනාහ **''උස්මීකතානී''**ති. **සම්මා පරිභාවිතානීති** සම්මදෙව සබ්බසො කුක්කුටවාසනාය වාසිතානි. තෙනාහ **''කුක්කුටගන්ධං ගාහාපිතානී''**ති. අයඤ්ච කුක්කුටගන්ධපරිභාවනා සම්මාඅධිසයනසම්මාපරිසෙදනනිප්ඵත්තියා **''අනුනිප්ඵාදී''**ති (සාරත්ථ. ටී. 1.11) දට්ඨබ්බා. තෙහි පන සද්ධිංයෙව ඉජ්ඣනතො වුත්තං **''තිවිධකිරියාකරණෙනා''**ති. කිඤ්චාපි න එවං ''අහො වතිමෙ''තිආදිනා ඉච්ඡා උප්පජ්ජෙය්‍ය, කාරණස්ස පන සම්පාදිතත්තා අථ ඛො භබ්බාව අභිනිබ්භිජ්ජිතුන්ති යොජනා . කස්මා භබ්බාති ආහ **''තෙ හි යස්මා තායා''**තිආදි. එත්ථ යථා කපාලස්ස තනුතා ආලොකස්ස අන්තො පඤ්ඤායමානස්ස කාරණං, තථා කපාලස්ස තනුතාය නඛසිඛාමුඛතුණ්ඩකානං ඛරතාය ච අල්ලසිනෙහස්ස පරියාදානං කාරණවචනන්ති දට්ඨබ්බං, **තස්මාති** ආලොකස්ස අන්තො පඤ්ඤායමානතො, සයඤ්ච පරිපාකගතත්තා.

ඔපම්මසම්පටිපාදනන්ති ඔපම්මත්ථස්ස උපමෙය්‍යෙන සම්මදෙව පටිපාදනං. **අත්ථෙනාති** උපමෙය්‍යත්ථෙන. යථා කුක්කුටියා අණ්ඩෙසු තිවිධකිරියාය කරණං කුක්කුටච්ඡාපකානං අණ්ඩකොසතො නික්ඛමනස්ස මූලකාරණං, එවං භික්ඛුනො උස්සොළ්හීපන්නරසානි අඞ්ගානි අවිජ්ජණ්ඩකොසතො නික්ඛමනස්ස මූලකාරණන්ති ආහ **''තස්සා කුක්කුටියා…පෙ.… සමන්නාගතභාවො''**ති. පටිච්ඡාදනසාමඤ්ඤෙන අවිජ්ජාය අණ්ඩකොසසදිසතාය බලවවිපස්සනාවසෙන අවිජ්ජණ්ඩකොසස්ස තනුභාවො, විපස්සනාඤාණස්ස පරිණාමකාලො වුට්ඨානගාමිනිභාවාපත්ති, තදා ච සා මග්ගඤාණගබ්භං ධාරෙන්තී විය හොතීති ආහ **''ගබ්භග්ගහණකාලො''**ති. **අභිඤ්ඤාපක්ඛෙති** ලොකියාභිඤ්ඤාපක්ඛෙ. ලොකුත්තරාභිඤ්ඤා හි අවිජ්ජණ්ඩකොසං පදාලිකාති. **ගාථාය අවිජ්ජණ්ඩකොසං පහරතීති** දෙසනාවිලාසෙන විනෙය්‍යසන්තානගතං අවිජ්ජණ්ඩකොසං ඝට්ටෙති, යථාඨානෙ ඨාතුං න දෙති.

පටිසඞ්ඛානප්පහානන්ති තදඞ්ගප්පහානපුබ්බකං වික්ඛම්භනප්පහානං. පුබ්බභාගියා ඉද්ධිපාදා පාළියං ගහිතාති **"ඉද්ධිපාදෙහි වික්ඛම්භනප්පහාන"**න්ති වුත්තං. "උස්සොළ්හීපන්නරසඞ්ගසමන්නාගතො භික්ඛු භබ්බො අභිනිබ්බිදායා"තිආදිවචනතො (ම. නි. 1.189) ලොකුත්තරිද්ධිපාදා පන සම්බොධග්ගහණෙනෙව ගහිතා. **මග්ගෙ ආගතෙති** උස්සොළ්හීපන්නරසඞ්ගසමන්නාගතස්ස භික්ඛුනො විපස්සනං උස්සුක්කාපයතො මග්ගෙ ආගතෙ උප්පන්නෙ, පාළියං වා අභිනිබ්භිදාසම්බොධග්ගහණෙහි **මග්ගෙ ආගතෙ. ඵලෙ ආගතෙති** එත්ථාපි වුත්තනයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. නිබ්බානස්ස පන පාළියං අනාගතත්තා නිස්සරණප්පහානං න ගහිතං. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

චෙතොඛිලසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

7. වනපත්ථපරියායසුත්තවණ්ණනා

190. වනීයති විවෙකකාමෙහි භජීයති, වනුතෙ වා තෙ අත්තසම්පත්තියා වසනත්ථාය යාචන්තො විය හොතීති වනං, පතිට්ඨන්ති එත්ථ විවෙකකාමා යථාධිප්පෙතවිසෙසාධිගමෙනාති පත්ථං, වනෙසු පත්ථං ගහනට්ඨානෙ සෙනාසනං **වනපත්ථං**. පරියායති අත්තනො ඵලං පරිග්ගහෙත්වා වත්තතීති **පරියායො,** කාරණන්ති ආහ **"වනපත්ථපරියායන්ති වනපත්ථකාරණ"**න්ති. වනපත්ථඤ්හි තං උපනිස්සාය විහරතො උපනිස්සයකාරණං. තෙනාහ "වනපත්ථං උපනිස්සාය විහරතී"ති. පරියායති දෙසෙතබ්බමත්ථං පතිට්ඨපෙතීති **පරියායො,** දෙසනා. වනපත්ථං ආරබ්භ පවත්තා දෙසනා **වනපත්ථදෙසනා,** තං, උභයත්ථාපි වනපත්ථග්ගහණං ලක්ඛණමත්තං ගාමාදීනම්පෙත්ථ කාරණභාවස්ස, දෙසනාය විසයභාවස්ස ච ලබ්භමානත්තා.

191. **නිස්සායාති** අපස්සාය, විවෙකවාසස්ස අපස්සයං කත්වාති අත්ථො. **න උපට්ඨාතීති**ආදීහි තස්මිං වනපත්ථෙ සෙනාසනසප්පායාභාවං, උතුපුග්ගලධම්මස්සවනසප්පායාභාවම්පි වා දස්සෙති. **ජීවිතසම්භාරාති** (අ. නි. ටී. 3.9.6) ජීවිතප්පවත්තියා සම්භාරා පච්චයා. **සමුදානෙතබ්බාති** සම්මා ඤායෙන අනවජ්ජඋඤ්ඡාචරියාදිනා උද්ධං උද්ධං ආනෙතබ්බා පාපුණිතබ්බා. තෙ පන තථා සමුදානිතා සමාහටා නාම හොන්තීති ආහ **"සමාහරිතබ්බා"**ති. **දුක්ඛෙන උප්පජ්ජන්තීති** සුලභුප්පාදා න හොන්ති. එතෙන භොජනසප්පායාදිඅභාවං දස්සෙති. **රත්තිභාගං වා දිවසභාගං වාති** භුම්මත්ථෙ උපයොගවචනන්ති ආහ **"රත්තිකොට්ඨාසෙ වා දිවසකොට්ඨාසෙ වා"**ති. **රත්තිංයෙව පක්කමිතබ්බං** සමණධම්මස්ස තත්ථ අනිප්ඵජ්ජනතො.

192-3. **සඞ්ඛාපීති** "යදත්ථමහං පබ්බජිතො, න මෙතං ඉධ නිප්ඵජ්ජති, චීවරාදි පන සමුදාගච්ඡති, නාහං තදත්ථං පබ්බජිතො, කිං මෙ ඉධ වාසෙනා"ති පටිසඞ්ඛායපි. අනන්තරවාරෙ **සඞ්ඛාපීති** "යදත්ථමහං පබ්බජිතො, තං මෙ ඉධ නිප්ඵජ්ජති, චීවරාදි පන න සමුදාගච්ඡති, නාහං තදත්ථං පබ්බජිතො"ති පටිසඞ්ඛායපීති අත්ථො. තෙනාහ **"සමණධම්මස්ස නිප්ඵජ්ජනභාවං ජානිත්වා"**ති.

195-7. **සො පුග්ගලො අනාපුච්ඡා පක්කමිතබ්බං, නානුබන්ධිතබ්බොති** "සො පුග්ගලො"ති පදස්ස "නානුබන්ධිතබ්බො"ති ඉමිනා සම්බන්ධො. යස්ස යෙන හි සම්බන්ධො, දූරට්ඨෙනපි සො භවති . **තං පුග්ගලන්ති** "සො පුග්ගලො"ති පච්චත්තවචනං උපයොගවසෙන පරිණාමෙත්වා තං පුග්ගලං අනාපුච්ඡා පක්කමිතබ්බන්ති අත්ථො. අත්ථවසෙන හි විභත්තිවිපරිණාමොති. **තං ආපුච්ඡා පක්කමිතබ්බන්ති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **ආපුච්ඡා පක්කමිතබ්බන්ති** ච කතඤ්ඤුතකතවෙදිතාය නියොජනං.

198. **එවරූපොති** යං නිස්සාය භික්ඛුනො ගුණෙහි වුද්ධියෙව පාටිකඞ්ඛා, පච්චයෙහි ච න පරිස්සමො, එවරූපො දණ්ඩකම්මාදීහි නිග්ගණ්හාති චෙපි, න පරිච්චජිතබ්බොති දස්සෙති **"සචෙපී"**තිආදිනා.

වනපත්ථපරියායසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

8. මධුපිණ්ඩිකසුත්තවණ්ණනා

199. **ජාතිවනන්ති** සයංජාතං වනං. තෙනාහ **"අරොපිම"**න්ති. **පටිසල්ලානත්ථායාති** එකීභාවත්ථාය, පුථුත්තාරම්මණතො වා චිත්තං පටිනිවත්තෙත්වා අච්චන්තසන්තෙ නිබ්බානෙ ඵලසමාපත්තිවසෙන අල්ලීයාපනත්ථං. දණ්ඩො පාණිම්හි අස්සාති **දණ්ඩපාණි**. යථා සො "දණ්ඩපාණී"ති වුච්චති, තං දස්සෙතුං **"අයඤ්හී"**තිආදි වුත්තං. **දණ්ඩචිත්තතායාති** දණ්ඩෙ සොණ්ඩතාය. සො හි දණ්ඩපසුතො දණ්ඩසිප්පෙ ච සුකුසලො තත්ථ පාකටො පඤ්ඤාතො, තස්මා දණ්ඩං ගහෙත්වාව විචරති. **ජඞ්ඝාකිලමථවිනොදනත්ථන්ති** රාජසභාය චිරනිසජ්ජාය උප්පන්නජඞ්ඝාපරිස්සමස්ස අපනයනත්ථං. **අධිච්චනික්ඛමනොති** යාදිච්ඡකනික්ඛමනො, න අභිණ්හනික්ඛමනො. **ඔලුබ්භාති** සන්නිරුම්භිත්වා ඨිතො. යථා සො "ඔලුබ්භා"ති වුත්තො, තං දස්සෙතුං **"ගොපාලකදාරකො විය"**තිආදි වුත්තං.

200. වදන්ති එතෙනාති වාදො, දිට්ඨීති ආහ **"කිංවාදීති, කිං දිට්ඨිකො"**ති? **කිමක්ඛායීති** කිමාචික්ඛකො, කීදිසධම්මකථො? **අචිත්තීකාරෙනාති** අනාදරෙන. තථාපුච්ඡනෙ කාරණං දස්සෙන්තො **"කස්මා"**තිආදිමාහ.

නස්සතෙතන්ති නස්සතු එතං කුලං.

අත්ථං න ජානාතීති අත්ථං වෙ එකදෙසෙන ජානෙය්‍ය, තං මිච්ඡා ගහෙත්වා පටිප්ඵරිත්වාපි තිට්ඨෙය්‍ය. තස්ස දීඝරත්තං අහිතාය දුක්ඛායාති තදස්ස අත්ථාජානනං භගවතා ඉච්ඡිතං. **විග්ගාහිකකථන්ති** විග්ගහකථං, සාරම්භකථන්ති අත්ථො. නනු භගවතා සද්ධිං ලොකෙ පුථූ සමණබ්‍රාහ්මණා නානාවාදා සන්තීති චොදනං සන්ධායාහ **''තථාගතො හී''**තිආදි. **න විවදති** විවාදහෙතුකානං කාමදිට්ඨිඅජ්ඣොසානානං මග්ගෙනෙව සමුග්ඝාතිතත්තා, තදභාවතො පන **ලොකො තථාගතෙන විවදති.** ධම්මවාදී යථාභූතවාදී ධම්මවාදීහි න විවදති තෙසං විවදිතුකාමතාය එව අභාවතො, අධම්මවාදී පන තිණායපි නමඤ්ඤමානො තෙහි කිඤ්චි විවදති. තෙනාහ **''න, භික්ඛවෙ, ධම්මවාදී කෙනචි ලොකස්මිං විවදතී''**ති (සං. නි. 3.94). අධම්මවාදී පන අසමුච්ඡින්නවිවාදහෙතුකත්තා විවදතෙව. තථා චාහ **''අධම්මවාදීව ඛො, භික්ඛවෙ, විවදතී''**ති.

යථා ච පනාති එත්ථ **යථා**-සද්දො ''යථා ච අනුප්පන්නස්ස කාමච්ඡන්දස්ස උප්පාදො හොති, තඤ්ච පජානාතී''තිආදීසු (අ. නි. 3.122) විය කාරණත්ථොති ආහ **''යෙන කාරණෙනා''**ති. කාරණාකාරො වා ඉධ යථා-සද්දෙන වුත්තො, සො පන අත්ථතො කාරණමෙවාති වුත්තං **''යෙන කාරණෙනා''**ති. ''ඉදං කථං ඉදං කථං''ති පවත්තනතො කථංකථා, විචිකිච්ඡා. සා යස්ස නත්ථි, සො අකථංකථී, තං **අකථංකථිං.** විප්පටිසාරකුක්කුච්චං භගවතා අනාගාමිමග්ගෙනෙව ඡින්නං, හත්ථපාදකුක්කුච්චං අග්ගමග්ගෙන ආවෙණිකධම්මාධිගමතො. අපරාපරං උප්පජ්ජනකභවො **''භවාභවො''**ති ඉධාධිප්පෙතොති ආහ **''පුනප්පුනබ්භවෙ''**ති. සංවරාසංවරො ඵලාඵලං විය ඛුද්දකමහන්තො භවො **''භවාභවො''**ති වුත්තොති ආහ **''හීනපණීතෙ වා භවෙ''**ති. භවො වුඩ්ඪිප්පත්තො **''අභවො''**ති වුච්චති යථා ''අසෙක්ඛා ධම්මා''ති (ධ. ස. 11.තිකමාතිකා). **කිලෙසසඤ්ඤාති** කාමසඤ්ඤාදිකෙ වදති. කිලෙසා එව වා සඤ්ඤානාමෙන වුත්තා ''සඤ්ඤා පහාය අමතං එව පාපුණාති''තිආදීසු විය. **අත්තනො ඛීණාසවභාවං දීපෙතීති** ඉමිනාව පරෙසඤ්ච තථත්තාය ධම්මං දෙසෙතීති අයම්පි අත්ථො විභාවිතොති දට්ඨබ්බං. **නීහරිත්වා කීළාපෙත්වාති** නීහරිත්වා චෙව කීළාපෙත්වා ච, නීහරණවසෙන වා කීළාපෙත්වා. **තිවිසාඛන්ති** තිභඞ්ගභාකුටි විය නලාටෙ ජාතත්තා **නලාටිකං.**

201. කින්ති නු ඛොති කිං කාරණෙනාති අත්ථො. **අනුසන්ධිං ගහෙත්වාති** පුච්ඡානුසන්ධිං උට්ඨපෙත්වා. **යතොනිදානන්ති** යංනිදානං, යංකාරණාති වුත්තං හොති. පුරිමපදෙ හි විභත්ති අලොපං කත්වා නිද්දෙසො, ඡඅජ්ඣත්තිකබාහිරායතනාදිනිදානන්ති අයමෙව අත්ථො. සඞ්ඛායන්ති සඞ්ඛාභාවෙන ඤායන්තීති **සඞ්ඛාති** ආහ **''සඞ්ඛාති කොට්ඨාසා''**ති. කාමඤ්චෙත්ථ මානොපි පපඤ්චො, අභිනන්දනසභාවෙ එව පන ගණ්හන්තො **''තණ්හාමානදිට්ඨිපපඤ්චසම්පයුත්තා''**ති ආහ. තථා හි වක්ඛති ''අභිනන්දිතබ්බ''න්තිආදි. **සමුදාචරන්තීති** සබ්බසො උද්ධං උද්ධං පරියාදාය පවත්තන්ති. මරියාදත්ථො හි අයමාකාරො, තෙන ච යොගෙන **පුරිසන්ති** උපයොගවචනං යථා ''තථාගතං, භික්ඛවෙ, අරහන්තං සම්මාසම්බුද්ධං ද්වෙ විතක්කා සමුදාචරන්තී''ති (ඉතිවු. 38). තණ්හාදයො ච යථාසකං පවත්තිආකාරං අවිලඞ්ඝන්තියො ආසෙවනවසෙන උපරූපරි පවත්තන්ති. තථා හි තා ''පපඤ්චසඞ්ඛා''ති වුත්තා.

කාරණෙති පවත්තිපච්චයෙ. **එකායතනම්පි ...පෙ.... නත්ථීති** චක්ඛායතනාදි එකම්පි ආයතනං අභිනන්දිතබ්බං අභිවදිතබ්බං අජ්ඣොසිතබ්බඤ්ච නත්ථි චෙ, නනු නත්ථි එව, කස්මා ''නත්ථි චෙ''ති වුත්තන්ති? සච්චං නත්ථි, අප්පහීනාභිනන්දනාභිවදනඅජ්ඣොසානානං පන පුථුජ්ජනානං අභිනන්දිතබ්බාදිප්පකාරානි ආයතනානි හොන්තීති තෙසං න සක්කා නත්ථීති වත්තු, පහීනාභිනන්දනාදීනං පන සබ්බථා නත්ථීති ''නත්ථි චෙ''ති වුත්තං. **අහං මමන්ති අභිනන්දිතබ්බන්ති** දිට්ඨාභිනන්දනාය ''අහ''න්ති තණ්හාභිනන්දනාය ''මම''න්ති රොචෙතබ්බං. **අභිවදිතබ්බන්ති** අභිනිවිසනසමුට්ඨාපනවසෙන වත්තබ්බං. තෙනාහ **''අහං මමන්ති වත්තබ්බ''**න්ති. **අජ්ඣොසිත්වාති** දිට්ඨි තණ්හා වත්ථුං අනුපවිසිත්වා ගාහද්වයං අනඤ්ඤසාධාරණං විය කත්වා. තෙනාහ **''ගිලිත්වා පරිනිට්ඨපෙත්වා''**ති. **එතෙනාති** ''එත්ථ චෙ නත්ථී''තිආදිවචනෙන. **එත්ථාති** ආයතනෙසු. තණ්හාදීනං අවත්ථුභාවදස්සනමුඛෙන **තණ්හාදීනංයෙව අප්පවත්තිං** කිලෙසපරිනිබ්බානං කථෙතීති. තෙනාහ භගවා **''එසෙවන්තො''**තිආදි, අයමෙව අභිනන්දනාදීනං නත්ථිභාවකරො මග්ගො, තප්පටිප්පස්සද්ධිභූතං ඵලං, තංනිස්සරණං වා නිබ්බානං රාගානුසයාදීනං අන්තො අවසානං අප්පවත්තීති අත්ථො. තෙනාහ **''අයං ...පෙ.... අන්තො''**ති. **සබ්බත්ථාති** ''එසෙවන්තො පටිඝානුසයාන''න්තිආදීසු සබ්බපදෙසු.

ආදියතීති පහාරදානාදිවසෙන ගය්හති. **මත්ථකප්පත්තං කලහන්ති** භණ්ඩනාදිමත්තෙ අට්ඨත්වා මුඛසත්තීහි විතුදනාදිවසෙන මත්ථකප්පත්තං කලහං. යාය කරොතීති සම්බන්ධො. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. විරුද්ධග්ගාහවසෙන **නානාගාහමත්තං,** තථා විරුද්ධවාදවසෙන **නානාවාදමත්තං. එවං පවත්තන්ති** ගරුකාතබ්බෙසුපි ගාරවං අකත්වා ''තුවං තුව''න්ති එවං පවත්තං සාරම්භකථං, යාය චෙතනාය යං කරොති, සා තුවං තුවං. **නිස්සායාති** පටිච්ච, නිස්සයාදිපච්චයෙ කත්වාති අත්ථො. කිලෙසානං උප්පත්තිනිමිත්තතා තාව ආයතනානං හොතු තබ්භාවෙ භාවතො, නිරොධනිමිත්තතා පන කථං. න හෙත්ථ ලොකුත්තරධම්මානං සඞ්ගහො ලොකියානංයෙව අධිප්පෙතත්තාති චොදනං සන්ධායාහ **''නිරුජ්ඣමානාපී''**තිආදි. නාමමත්තෙන නිමිත්තතං සන්ධාය වුත්තොති දස්සෙන්තො **''යත්ථුප්පන්නා, තත්ථෙව නිරුද්ධා හොන්තී''**ති වත්වා තමත්ථං සුත්තන්තරෙන සාධෙන්තො **''ස්වායමත්ථො''**තිආදිමාහ.

තත්ථ **සමුදයසච්චපඤ්හෙනාති** මහාසතිපට්ඨානෙ සමුදයසච්චනිද්දෙසෙන. සො හි **"කත්ථ උප්පජ්ජමානා"**තිආදිනා පුච්ඡාවසෙන පවත්තත්තා පඤ්හොති වුත්තො. නනු තත්ථ තණ්හාය උප්පත්තිනිරොධා වුත්තා, න සබ්බකිලෙසානන්ති ඊදිසී චොදනා අනවකාසාති දස්සෙන්තො **"යථෙව වා"**තිආදිමාහ. **ලද්ධවොහාරෙති** ඉමිනා රාගාදීනං අප්පවත්තිනිමිත්තතාය අන්තොති සමඤ්ඤා නිබ්බානස්සාති දස්සෙති. එතෙනෙව අභිනන්දනාදීනං අභාවොති ච ඉදං සංවණ්ණිතන්ති දට්ඨබ්බං. කථං පන සබ්බසඞ්ඛතවිනිස්සටෙ නිබ්බානෙ අකුසලධම්මානං නිරොධසම්භවොති ආහ **"යඤ්හි යත්ථ නත්ථි, තං තත්ථ නිරුද්ධං නාම හොතී"**ති. ය්වායං අප්පවත්තියං නිරොධවොහාරො වුත්තො, ස්වායමත්ථො නිරොධපඤ්හෙන දීපෙතබ්බො. න හි තත්ථ උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධා විතක්කවිචාරා පටිප්පස්සද්ධාති වුත්තා, අථ ඛො අප්පවත්තා එවාති.

203. **එවංසම්පදන්ති** එවංසම්පජ්ජනකං එවං පස්සිතබ්බං ඉදං මම අජ්ඣෙසනං. තෙනාහ **"ඊදිසන්ති අත්ථො"**ති. **ජානං ජානාතීති** (අ. නි. ටී. 3.10.113-116) සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙන ජානිතබ්බං සබ්බං ජානාති. උක්කට්ඨනිද්දෙසෙන හි අවිසෙසග්ගහණෙන ච "ජාන"න්ති ඉමිනා නිරවසෙසං ඤෙය්‍යජාතං පරිග්ගණ්හාතීති තබ්බිසයාය ජානනකිරියාය සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණමෙව කරණං භවිතුං යුත්තං. අථ වා පකරණවසෙන "භගවා"ති සද්දන්තරසන්නිධානෙන වායමත්ථො විභාවෙතබ්බො. **පස්සිතබ්බමෙව පස්සතීති** දිබ්බචක්ඛු-පඤ්ඤාචක්ඛු-ධම්මචක්ඛු-බුද්ධචක්ඛු-සමන්තචක්ඛු-සඞ්ඛාතෙහි ඤාණචක්ඛූහි පස්සිතබ්බං පස්සති එව. අථ වා **ජානං ජානාතීති** යථා අඤ්ඤෙ සවිපල්ලාසා කාමරූපපරිඤ්ඤාවාදිනො ජානන්තාපි විපල්ලාසවසෙන ජානන්ති, න එවං භගවා. භගවා පන පහීනවිපල්ලාසත්තා ජානන්තො ජානාති එව, දිට්ඨිදස්සනස්ස ච අභාවා පස්සන්තො පස්සතියෙවාති අත්ථො. **දස්සනපරිණායකට්ඨෙනාති** යථා චක්ඛු සත්තානං දස්සනත්ථං පරිණෙති, එවං ලොකස්ස යාථාවදස්සනසාධනතො දස්සනකිච්චපරිණායකට්ඨෙන **චක්ඛුභූතො,** පඤ්ඤාචක්ඛුමයත්තා වා සයම්භුඤාණෙන පඤ්ඤාචක්ඛුං භූතො පත්තොති වා **චක්ඛුභූතො. ඤාණභූතොති** එතස්ස ච එවමෙව අත්ථො දට්ඨබ්බො. **ධම්මා වා** බොධිපක්ඛියා තෙහි උප්පන්නත්තා ලොකස්ස ච තදුප්පාදනතො, අනඤ්ඤසාධාරණං වා ධම්මං පත්තොති **ධම්මභූතො. බ්‍රහ්මා** වුච්චති මග්ගො තෙන උප්පන්නත්තා ලොකස්ස ච තදුප්පාදනත්තා, තඤ්ච සයම්භුඤාණෙන පත්තොති **බ්‍රහ්මභූතො.** චතුසච්චධම්මං වදතීති **වත්තා.** චිරං සච්චපටිවෙධං පවත්තෙන්තො වදතීති **පවත්තා. අත්ථං නීහරිත්වාති** දුක්ඛාදිඅත්ථං තත්ථාපි පීළනාදිඅත්ථං උද්ධරිත්වා. පරමත්ථං වා නිබ්බානං පාපයිතා, අමතසච්ඡිකිරියං සත්තෙසු උප්පාදෙන්තො අමතං දදාතීති **අමතස්ස දාතා.** බොධිපක්ඛියධම්මානං තදායත්තභාවතො **ධම්මස්සාමී**.

204. සො වා උද්දෙසො අත්තනොපි හොතීති ථෙරො **"යං ඛො නො"**ති ආහ. සබ්බලොකසාධාරණා හි බුද්ධානං දෙසනාති. ඉදානි යෙහි ද්වාරාරම්මණෙහි පුරිසං පපඤ්චසඤ්ඤාසඞ්ඛා සමුදාචරන්ති, තානි තාව දස්සෙන්තො පපඤ්චසඤ්ඤාසඞ්ඛා දස්සෙතුං යෙන සළායතනවිභඞ්ගෙන නිද්දෙසො කතො, තස්ස අත්ථං දස්සෙතුං **"චක්ඛුඤ්චා"**තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ **නිස්සයභාවෙනාති** නිස්සයපච්චයභාවෙන. නිස්සයපච්චයො ච පසාදචක්ඛුයෙව හොති, න චුද්දසසම්භාරං, චතුවත්තාලීසසම්භාරං වා සසම්භාරචක්ඛුන්ති ආහ **"චක්ඛුපසාදඤ්ච පටිච්චා"**ති. **ආරම්මණභාවෙනාති** ආරම්මණපච්චයභාවෙන. ආරම්මණපච්චයො ච චතුසමුට්ඨානිකරූපෙසු යං කිඤ්චි හොතීති ආහ **"චතුසමුට්ඨානිකරූපෙ ච පටිච්චා"**ති.

එත්ථ චක්ඛු එකම්පි විඤ්ඤාණස්ස පච්චයො හොති, රූපායතනං පන අනෙකමෙව සංහතන්ති ඉමස්ස විසෙසස්ස දස්සනත්ථං නිස්සයභාවෙන **"චක්ඛුපසාදඤ්ච ආරම්මණභාවෙන චතුසමුට්ඨානිකරූපෙ චා"**ති වචනභෙදො කතො. කිං පන කාරණං චක්ඛු එකම්පි විඤ්ඤාණස්ස පච්චයො හොති, රූපං පන අනෙකමෙවාති? පච්චයභාවවිසෙසතො. චක්ඛු හි චක්ඛුවිඤ්ඤාණස්ස නිස්සයපුරෙජාතඉන්ද්‍රියවිප්පයුත්තපච්චයෙහි පච්චයො හොන්තං අත්ථිභාවෙනෙව හොති තස්මිං සති තස්ස භාවතො, අසති අභාවතො, යතො තං අත්ථිඅවිගතපච්චයෙහිස්ස පච්චයො හොතීති වුච්චති, තන්නිස්සිතතා චස්ස න එකදෙසෙන අල්ලීයනවසෙන ඉච්ඡිතබ්බා අරූපභාවතො. අථ ඛො ගරුරාජාදීසු සිස්සරාජපුරිසාදීනං විය තප්පටිබද්ධවුත්තිතාය, ඉතරෙ පන පච්චයා තෙන තෙන විසෙසෙන වෙදිතබ්බා.

සචායං පච්චයභාවො න එකස්මිං න සම්භවතීති එකම්පි චක්ඛු චක්ඛුවිඤ්ඤාණස්ස පච්චයො හොතීති දස්සෙතුං පාළියං **"චක්ඛුඤ්චාවුසො, පටිච්චා"**ති එකවචනවසෙන වුත්තං. රූපං පන යදිපි චක්ඛු විය පුරෙජාතඅත්ථි-අවිගතපච්චයෙහි පච්චයො හොති පුරෙතරං උප්පන්නං හුත්වා විජ්ජමානක්ඛණෙ එව උපකාරකත්තා තථාපි අනෙකමෙව සංහතං හුත්වා පච්චයො හොති ආරම්මණභාවතො. යඤ්හි පච්චයධම්මං සභාවභූතං, පරිකප්පිතාකාරමත්තං වා විඤ්ඤාණං විභාවෙන්තං පවත්තති, තදඤ්ඤෙසඤ්ච සතිපි පච්චයභාවෙ සො තස්ස සාරම්මණසභාවතාය යං කිඤ්චි අනාලම්බිත්වා පවත්තිතුං අසමත්ථස්ස ඔලුබ්භපවත්තිකාරණභාවෙන ආලම්බනීයතො ආරම්මණං නාම, තස්ස යස්මා යථා තථා සභාවූපලද්ධි විඤ්ඤාණස්ස ආරම්මණපච්චයලාභො, තස්මා චක්ඛුවිඤ්ඤාණං රූපං ආරබ්භ පවත්තමානං තස්ස සභාවං විභාවෙන්තමෙව පවත්තති. සා චස්ස ඉන්ද්‍රියාධීනවුත්තිකස්ස ආරම්මණසභාවූපලද්ධි න එකද්විකලාපගතවණ්ණවසෙන හොති, නාපි කතිපයකලාපගතවණ්ණවසෙන, අථ ඛො ආභොගානුරූපං ආපාථගතවණ්ණවසෙනාති අනෙකමෙව රූපං සංහච්චකාරිතාය විඤ්ඤාණස්ස පච්චයො හොතීති දස්සෙන්තො **"රූපෙ ච උප්පජ්ජති චක්ඛුවිඤ්ඤාණ"**න්ති බහුවචනවසෙනාහ.

යං පන **පට්ඨානෙ** (පට්ඨා. 1.1.2 පච්චයනිද්දෙස) "රූපායතනං චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතුයා තංසම්පයුත්තකානඤ්ච ධම්මානං ආරම්මණපච්චයෙන පච්චයො"ති වුත්තං, තං යාදිසං රූපායතනං චක්ඛුවිඤ්ඤාණස්ස ආරම්මණපච්චයො,

තාදිසං සන්ධාය වුත්තං. කීදිසං පන තන්ති ? සමුදිතන්ති පාකටොයමත්ථො. එවඤ්ච කත්වා යදෙකෙ වදන්ති ‘‘ආයතනසල්ලක්ඛණවසෙන චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදයො සල්ලක්ඛණවිසයා, න ද්‍රබ්‍යසල්ලක්ඛණවසෙනා’’ති, තම්පි සුවුත්තමෙව හොති. න චෙත්ථ සමුදායාරම්මණතා ආසඞ්කිතබ්බා සමුදායාභොගස්සෙව අභාවතො, සමුදිතා පන වණ්ණධම්මා ආරම්මණපච්චයා හොන්ති. කථං පන පච්චෙකං අසමත්ථා සමුදිතා ආරම්මණපච්චයා හොන්ති. න හි පච්චෙකං දට්ඨුං අසක්කොන්තා අන්ධා සමුදිතා පස්සන්තීති? නයිදමෙකන්තිකං විසුං විසුං අසමත්ථානම්පි සිවිකාවහනාදීසු සමත්ථතාය දස්සනතො. කෙසාදීනඤ්ච යස්මිං ඨානෙ ඨිතානං පච්චෙකං වණ්ණං ගහෙතුං න සක්කා, තස්මිංයෙව ඨානෙ සමුදිතානං තං ගහෙතුං සක්කාති හියොපි තෙසං සංහච්චකාරිතා පරිබ්‍යත්තා. එතෙන කිං චක්ඛුවිඤ්ඤාණස්ස පරමාණුරූපං ආරම්මණං, උදාහු තංසමුදායොතිආදිකා චොදනා පටික්ඛිත්තාති වෙදිතබ්බා. **‘‘සොතඤ්ච, ආවුසො, පටිච්චා’’**තිආදීසුපි ඉමිනා නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. **චක්ඛුවිඤ්ඤාණං නාමාති** චක්ඛුනිස්සිතරූපවිජානනලක්ඛණං චක්ඛුවිඤ්ඤාණං නාම උප්පජ්ජති.

තිණ්ණං සඞ්ගතියාති චක්ඛු, රූපං, චක්ඛුවිඤ්ඤාණන්ති ඉමෙසං තිණ්ණං සඞ්ගතියා සමොධානෙන. **ඵස්සො නාමාති** අරූපධම්මොපි සමානො ආරම්මණෙ ඵුසනාකාරෙනෙව පවත්තනතො ඵුසනලක්ඛණො ඵස්සො නාම ධම්මො උප්පජ්ජති. **සහජාතාදිවසෙනාති** චක්ඛුවිඤ්ඤාණසම්පයුත්තාය සහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤාදිවසෙන, අනන්තරාය අනන්තරාදිවසෙන, ඉතරාය උපනිස්සයවසෙන පච්චයභාවතො **ඵස්සපච්චයා** ඵස්සකාරණා **වෙදනා උප්පජ්ජති**. අනුභවනසමකාලමෙව ආරම්මණස්ස සඤ්ජානනං හොතීති **‘‘තාය වෙදනාය යං ආරම්මණං වෙදෙති, තදෙව සඤ්ඤා සඤ්ජානාතී’’**ති වුත්තං. චක්ඛුද්වාරිකා ධම්මා ඉධාධිප්පෙතාති තදනුසාරෙන පන අපරාපරුප්පන්නානං වෙදනාදීනං ගහණෙ සති, යන්ති වා කාරණවචනං, යස්මා ආරම්මණං වෙදෙති, තස්මා තං සඤ්ජානාතීති අත්ථො. න හි අසති වෙදයිතෙ කදාචි සඤ්ඤුප්පත්ති අත්ථි. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. සඤ්ඤාය හි යථාසඤ්ඤාතං විජ්ජමානං, අවිජ්ජමානං වා ආරම්මණං විතක්කවසෙන පරිකප්පෙති, යථාපරිකප්පිතඤ්ච තං දිට්ඨිතණ්හාමානමඤ්ඤනාහි මඤ්ඤමානො පපඤ්චෙතීති වුත්තො. තෙනෙවාහ ‘‘පථවිං පථවිතො සඤ්ජානා’’ති, ‘‘පථවිං පථවිතො සඤ්ඤත්වා පථවිං මඤ්ඤතී’’තිආදි (ම. නි. 1.2), ‘‘තක්කඤ්ච දිට්ඨීසු පකප්පයිත්වා, සච්චං මුසාති ද්වයධම්මමාහූ’’ති (සු. නි. 892; මහානි. 121) ච. බලප්පත්තපපඤ්චවසෙනෙවායමත්ථවණ්ණනා කතා, **අට්ඨකථායං** පන පරිදුබ්බලවසෙන.

චක්ඛුරූපාදීහි කාරණෙහීති චක්ඛුවිඤ්ඤාණඵස්සවෙදනාසඤ්ඤාවිතක්කෙහි කාරණභූතෙහි. අකාරණභූතානම්පි තෙසං අත්ථිතාය කාරණග්ගහණං. පරිඤ්ඤාතා හි තෙ අකාරණං. තෙනාහ **‘‘අපරිඤ්ඤාතකාරණා’’**න්ති. තීහිපි පරිඤ්ඤාහි අපරිඤ්ඤාතවත්ථුකං. **අභිභවන්තීති** අජ්ඣොත්ථරන්ති. **සහජාතා හොන්තීති** එත්ථ ‘‘චක්ඛුසම්ඵස්සපච්චයා වෙදනාක්ඛන්ධො අත්ථි කුසලො’තිආදිවචනතො වෙදනාසඤ්ඤා අසහජාතාපි ගහෙතබ්බා. **යදි එවන්ති** ‘‘පපඤ්චෙතී’’ති එත්ථ යදි පඤ්චද්වාරජවනසහජාතා පපඤ්චසඞ්ඛා අධිප්පෙතා තාසං පච්චුප්පන්නවිසයත්තා, **කස්මා අතීතානාගතග්ගහණං කතන්ති** චොදෙති. ඉතරො **‘‘තථා උප්පජ්ජනතො’’**තිආදිනා පරිහරති. තත්ථ **තථා උප්පජ්ජනතොති** යථා වත්තමානකාලෙ, එවං අතීතකාලෙ අනාගතකාලෙ ච චක්ඛුද්වාරෙ පපඤ්චසඞ්ඛානං උප්පජ්ජනතො අතීතානාගතග්ගහණං කතං, න අතීතෙසු, අනාගතෙසු වා චක්ඛුරූපෙසු චක්ඛුද්වාරිකානං තාසං උප්පජ්ජනතො.

මනඤ්චාවුසො, පටිච්චාති එත්ථ දුවිධං මනං කෙවලං භවඞ්ගං, සාවජ්ජනං වා. දුවිධා හි කථා. උප්පත්තිද්වාරකථායං ද්වික්ඛත්තුං චලිතං භවඞ්ගං මනොද්වාරං නාම, චක්ඛාදි විය රූපාදිනා යෙන තං ඝට්ටිතං තත්ථ උපරි විඤ්ඤාණුප්පත්තියා ද්වාරභාවතො. පච්චයකථායං සාවජ්ජනභවඞ්ගං, ‘‘මනොසම්ඵස්සපච්චයා අත්ථි කුසලො’’තිආදීසු හි සාවජ්ජනමනොසම්ඵස්සො ඉච්ඡිතො, න භවඞ්ගමනොසම්ඵස්සො අසම්භවතො. තත්ථ පඨමනයං සන්ධායාහ **‘‘මනන්ති භවඞ්ගචිත්ත’’**න්ති. **ධම්මෙති තෙභූමකධම්මාරම්මණන්ති** ඉමිනා සභාවධම්මෙසු එව කිලෙසුප්පත්තීති කෙචි, තදයුත්තං තදුපාදානායපි පඤ්ඤත්තියා ධම්මාරම්මණතාය වුත්තත්තා. ඉධ පන තෙභූමකාපි ධම්මා ලබ්භන්තීති දස්සනත්ථං **‘‘තෙභූමකධම්මාරම්මණ’’**න්ති වුත්තං, න පඤ්ඤත්තියා අනාරම්මණත්තා. එවඤ්චෙතං සම්පටිච්ඡිතබ්බං, අඤ්ඤථා අකුසලචිත්තුප්පාදා අනාරම්මණා නාම සියුං. උප්පත්තිද්වාරකථායං චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදි විය ආවජ්ජනම්පි ද්වාරපක්ඛිකමෙවාති වුත්තං **‘‘මනොවිඤ්ඤාණන්ති ආවජ්ජනං වා’’**ති. පච්චයකථායං පන ආවජ්ජනං ගහිතන්ති **‘‘ජවනං වා’’**ති වුත්තං. නයද්වයෙ ධම්මානං සහජාතවිභාගං දස්සෙතුං **‘‘ආවජ්ජනෙ ගහිතෙ’’**තිආදි වුත්තං. **යුත්තමෙවාති** නිප්පරියායතො යුත්තමෙව.

සො යාව න පච්චයපටිවෙධො සම්භවති, තාව පඤ්ඤත්තිමුඛෙනෙව සභාවධම්මා පඤ්ඤායන්ති පච්චෙකං අපඤ්ඤාපනෙති ආහ **‘‘ඵස්සො නාම එකො ධම්මො උප්පජ්ජතී’’**ති. එවං **ඵස්සපඤ්ඤත්තිං පඤ්ඤපෙස්සතීති** පඤ්ඤපෙත්වා තබ්බිසයදස්සනං ඤාණං උප්පාදෙස්සති. **ඉමස්මිං සති ඉදං හොතීති** ඉමස්මිං චක්ඛුආදිකෙ පච්චයෙ සති ඉදං ඵස්සාදිකං පච්චයුප්පන්නං හොති. **ද්වාදසායතනවසෙනාති** ද්වාදසන්නං ආයතනානං වසෙන ආගතෙන පටිච්චසමුප්පාදනයවසෙන. **ද්වාදසායතනපටික්ඛෙපවසෙනාති** ‘‘ඉමස්මිං අසති ඉදං න හොතී’’ති පච්චයාභාවපච්චයුප්පන්නාභාවදස්සනක්කමෙ ද්වාදසන්නං ආයතනානං පටික්ඛෙපවසෙන.

සාවකෙන පඤ්හො කථිතොති අයං පඤ්හො සාවකෙන කථිතො, ඉති ඉමිනා කාරණෙන මා නික්කඞ්ඛා අහුවත්ථ. අථ වා සංඛිත්තෙන වුත්තමත්ථං විත්ථාරෙන විභජන්තෙන එතදග්ගෙ ඨපිතෙන මහාසාවකෙන පඤ්හො

කරීතොති ඉමිනා කාරණෙන එතස්මිං පඤ්හෙ මා නික්කඞ්ඛා අහුවත්ථ, හෙරඤ්ඤිකෙ සති කහාපණං සයං නිච්ඡිනන්තා විය අහුත්වා භගවතො එව සන්තිකෙ නික්කඞ්ඛා හොථ.

205. ආකරොන්ති ඵලං තාය තාය මරියාදාය නිබ්බත්තෙන්තීති **ආකාරා,** කාරණානි. **පාටියෙක්කකාරණෙහීති** ඡන්නං ද්වාරානං වසෙන විසුං විසුං පපඤ්චකාරණස්ස නිද්දිට්ඨත්තා වුත්තං. අථ වා යදිපි යත්තකෙහි ධම්මෙහි යං ඵලං නිබ්බත්තති, තෙසං සමුදිතානංයෙව කාරණභාවො සාමග්ගියාව ඵලුප්පත්තිතො, තථාපි පච්චෙකං තස්ස කාරණමෙවාති කත්වා වුත්තං **"පාටියෙක්කකාරණෙහී"**ති. **පදෙහීති** නාමාදිපදෙහි චෙව තංසමුදායභූතෙහි වාක්‍යෙහි ච. තෙනාහ **"අක්ඛරසම්පිණ්ඩනෙහී"**ති. අක්ඛරානියෙව හි අත්ථෙසු යථාවච්චං පදවාක්‍යභාවෙන පරිච්ඡිජ්ජන්ති. **බ්‍යඤ්ජනෙහීති** අත්ථස්ස අභිබ්‍යඤ්ජනතො බ්‍යඤ්ජනසඤ්ඤිතෙහි වණ්ණෙහි. තානි පන යස්මා පරියායස්ස අක්ඛරණතො ''අක්ඛරානී''ති වුච්චන්ති, තස්මා ආහ **"අක්ඛරෙහී"**ති. එත්ථ ච ඉමෙහි ආකාරෙහි ඉමෙහි පදබ්‍යඤ්ජනෙහි පපඤ්චසමුදාචාරස්ස වට්ටස්ස ච විවට්ටස්ස ච දස්සනඅත්ථො විභත්තොති යොජනා. **පණ්ඩිච්චෙනාති** පඤ්ඤාය. ''කිත්තාවතා නු ඛො, භන්තෙ, පණ්ඩිතො හොති ? යතො ඛො භික්ඛු ධාතුකුසලො ච හොතී''ති (ම. නි. 3.124) ආදිසුත්තපදවසෙන පණ්ඩිතලක්ඛණං දස්සෙන්තො **"චතූහි වා කාරණෙහී"**තිආදිමාහ. සච්චපටිවෙධවසෙන පණ්ඩිච්චං දස්සිතන්ති පටිසම්භිදාවසෙන මහාපඤ්ඤතං දස්සෙතුං **"මහන්තෙ අත්ථෙ"**තිආදි වුත්තං.

ගුළපූවන්ති ගුළෙ මිස්සිත්වා කතපූවං. **බද්ධසත්තුගුළකන්ති** මධුසක්ඛරාහි පිණ්ඩිකතං සත්තුපිණ්ඩං. **අසෙචිතබ්බකං** මධුආදිනා පගෙව තෙහි සමයොජිතබ්බත්තා. **චින්තකජාතිකොති** ධම්මචින්තාය චින්තකසභාවො. **සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙනෙවස්සාති** සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙනෙව අස්ස සුත්තස්ස ගුණං පරිච්ඡින්දාපෙත්වා නාමං ගණ්හාපෙස්සාමි.

මධුපිණ්ඩිකසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

9. ද්වෙධාවිතක්කසුත්තවණ්ණනා

206. **ද්වෙ ද්වෙ භාගෙති** ද්වෙ ද්වෙ කොට්ඨාසෙ කත්වා. කාමඤ්චෙත්ථ ''ඉමං එකං භාගමකාසිං, ඉමං දුතියභාගමකාසි''න්ති වචනතො සබ්බෙපි විතක්කා සංකිලෙසවොදානවිභාගෙන ද්වෙව භාගා කතා, අපරාපරුප්පත්තියා පනෙතෙසං අභිණ්හචාරං උපාදාය පාළියං ''ද්විධා කත්වා''ති ආමෙඩිතවචනන්ති **"ද්වෙ ද්වෙ භාගෙ කත්වා"**ති ආමෙඩිතවචනවසෙනෙව වුත්තො. අථ වා භාගද්වයස්ස සප්පටිභාගතාය තත්ථ යං යං ද්වයම්පි ඛො උජුවිපච්චනීකං, තං තං විසුං විසුං ගහෙතුකාමො භගවා ආහ ''ද්විධා කත්වා විතක්කෙ විහරෙය්‍යා''න්ති. එවං පන චින්තෙත්වා තත්ථ මිච්ඡාවිතක්කානං සම්මාවිතක්කානඤ්ච අනවසෙසං අසඞ්කරතො ච ගහිතභාවං දස්සෙන්තො **"ඉමං එකං භාගමකාසිං, ඉමං දුතියභාගමකාසි"**න්ති අවොච. **කාමපටිසංයුත්තොති** කාමරාගසඞ්ඛාතෙන කාමෙන සම්පයුත්තො, කාමෙන පටිබද්ධො වා. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. අයං පන විසෙසො – බ්‍යාපජ්ජති චිත්තං එතෙනාති **බ්‍යාපාදො,** දොසො. විහිංසති එතාය සත්තෙ, විහිංසනං වා තෙසං එතන්ති **විහිංසා,** පරෙසං විහෙඨනාකාරෙන පවත්තස්ස කරුණාපටිපක්ඛස්ස පාපධම්මස්සෙතං අධිවචනං. **අජ්ඣත්තන්ති** අජ්ඣත්තධම්මාරම්මණමාහ. **බහිද්ධාති** බාහිරධම්මාරම්මණං. **ඔළාරිකොති** බහලකාමරාගාදිපටිසංයුත්තො. තබ්බිපරියායෙන **සුඛුමො. විතක්කො අකුසලපක්ඛිකොයෙවාති** ඉමිනා විතක්කභාවසාමඤ්ඤෙන තත්ථාපි අකුසලභාවසාමඤ්ඤෙන එකභාගකරණං, න එකචිත්තුප්පාදපරියාපන්නතාදිවසෙනාති දස්සෙති.

නෙක්ඛම්මං වුච්චති ලොභාතික්කන්තත්තා පඨමජ්ඣානං, සබ්බාකුසලෙහි නික්ඛන්තත්තා සබ්බං කුසලං. ඉධ පන කාමවිතක්කපටිපක්ඛස්ස අධිප්පෙතත්තා ආහ **"කාමෙහි නිස්සටො නෙක්ඛම්මපටිසංයුත්තො විතක්කො"**ති. **සොති** නෙක්ඛම්මවිතක්කො. **යාව පඨමජ්ඣානාති** පඨමසමන්නාහාරතො පට්ඨාය යාව පඨමජ්ඣානං එත්ථුප්පන්නො විතක්කො නෙක්ඛම්මවිතක්කොයෙව. **පඨමජ්ඣානන්ති** ච ඉදං තතො පරං විතක්කාභාවතො වුත්තං. න බ්‍යාපජ්ජති චිත්තං එතෙන, බ්‍යාපාදස්ස වා පටිපක්ඛොති **අබ්‍යාපාදො,** මෙත්තාපුබ්බභාගො මෙත්තාභාවනාරම්භො. න විහිංසන්ති එතාය, විහිංසාය වා පටිපක්ඛොති **අවිහිංසා,** කරුණාපුබ්බභාගො කරුණාභාවනාරම්භො.

මහාබොධිසත්තානං මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛන්තකාලතො පට්ඨාය ලද්ධාවසරා සම්මාසඞ්කප්පා උපරූපරි සවිසෙසං පවත්තන්තීති ආහ **"ඡබ්බස්සානි…පෙ…. පවත්තිංසූ"**ති. ඤාණස්ස අපරිපක්කත්තා පුබ්බවාසනාවසෙන සතිසම්මොසතො කදාචි මිච්ඡාවිතක්කලෙසොපි හොතියෙවාති තං දස්සෙතුං **"සතිසම්මොසෙන…පෙ…. තිට්ඨන්තී"**ති ආහ. යථා නිච්චපිහිතෙපි ගෙහෙ කදාචි වාතපානෙ විවටමත්තෙ ලද්ධාවසරො වාතො අන්තො පවිසෙය්‍ය, එවං ගුත්තින්ද්‍රියෙපි බොධිසත්තසන්තානෙ සතිසම්මොසවසෙන ලද්ධාවසරො අකුසලවිතක්කො උප්පජ්ජි, උප්පන්නො ච කුසලවාරං පච්ඡින්දිත්වා අට්ඨාසි, අථ මහාසත්තො තංමුහුත්තුප්පන්නමෙව පටිවිනොදෙත්වා තෙසං ආයතිං අනුප්පාදාය ''ඉමෙ මිච්ඡාවිතක්කා, ඉමෙ සම්මාවිතක්කා''ති යාථාවතො තෙ පරිච්ඡින්දිත්වා මිච්ඡාවිතක්කානං අවසරං අදෙන්තො සම්මාවිතක්කෙ පරිවඩ්ඪෙසි. තෙන වුත්තං **"මය්හං ඉමෙ"**තිආදි.

207. පමාදො නාම සතිවිප්පවාසොති ආහ **''අප්පමත්තස්සාති සතියා අවිප්පවාසෙ ඨිතස්සා''**ති. **ආතාපවීරියවන්තස්සාති** කිලෙසානං නිග්ගණ්හනවීරියවතො. **පෙසිතචිත්තස්සාති** භවවිමොක්ඛාය විස්සට්ඨචිත්තස්ස කායෙ ච ජීවිතෙ ච නිරපෙක්ඛස්ස. **''එවං පටිපාකතිකො ජාතො''**ති අත්තනො අත්තභාවං නිස්සාය පවත්තං සොමනස්සාකාරං ගෙහස්සිතසොමනස්සපක්ඛිකං අකාසි, පඤ්ඤාමහන්තතාය සුඛුමදස්සිතා.

අපරිඤ්ඤායං ඨිතස්සාති න පරිඤ්ඤායං ඨිතස්ස, අපරිග්ගහිතපරිඤ්ඤස්සාති අත්ථො. **විතක්කො...පෙ.... එතානි තීණි නාමානි ලභතී**ති තාදිසස්ස උප්පන්නො මිච්ඡාවිතක්කො යථාරහං අත්තබ්‍යාබාධකො උභයබ්‍යාබාධකො ච න හොතීති න වත්තබ්බො තං සභාවානතිවත්තනතොති අධිප්පායො. අනුප්පන්නානුප්පාදඋප්පන්නපරිහානිනිමිත්තතාය පඤ්ඤං නිරොධෙතීති **පඤ්ඤානිරොධිකො**. තෙනාහ **''අනුප්පන්නායා''**තිආදි. **නත්ථිභාවං ගච්ඡතීති** පටිසඞ්ඛානබලෙන වික්ඛම්භනප්පහානමාහ. **නිරුජ්ඣතී**තිආදීහිපි තදෙව වදති. **විගතන්තන්**තිආදීහි පන සමූලං උද්ධටං විය තදා අප්පවත්තනකං අකාසින්ති වදති.

208. **චිත්තවිපරිණාමභාවො** චිත්තස්ස අඤ්ඤථත්තං පකතිචිත්තවිගමො. **අනෙකග්ගතාකාරො** වික්ඛෙපො. තත්ථ විතක්කෙන චිත්තං විහඤ්ඤමානං විය හොතීති ආහ **''තං ගහෙත්වා විහිංසාවිතක්කං අකාසී''**ති. **කාරුඤ්ඤන්**ති පරදුක්ඛනිමිත්තං චිත්තඛෙදං වදති. තෙනෙවාහ – ''පරදුක්ඛෙ සති සාධූනං මනං කම්පෙතීති කරුණා''ති (ම. නි. ටී. 1.1; සං. නි. ටී. 1.1.1). න්ති කරුණායනවසෙන පවත්තචිත්තපකම්පනං සන්ධාය **''උප්පජ්ජති විහිංසාවිතක්කො''ති ආහ,** න සත්තෙසු විහිංසා පවත්තතීති අධිප්පායො.

තෙන තෙන **චස්සාකාරෙනාති** යෙන යෙන ආකාරෙන භික්ඛුනා අනුවිතක්කිතං අනුවිචාරිතං, තෙන තෙන ආකාරෙනස්ස **චෙතසො නති හොති**. තෙනෙවාහ **''කාමවිතක්කාදීසූ''**තිආදි. **පහාසීති** කාලවිපල්ලාසෙන වුත්තන්ති ආහ **''පජහතී''**ති. පහානං පනස්ස සිද්ධමෙව පටිපක්ඛස්ස සිද්ධත්තාති දස්සෙතුං **''පහාසී''**ති වුත්තං යථා ''අසාමිභොගෙ ගාමිකාආදීයිංසූ''ති. **බහුලමකාසීති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **එවමෙවං නමතීති** කාමවිතක්කසම්පයොගාකාරමෙව හොති, කාමවිතක්කසම්පයුත්තාකාරෙන වා පරිණමති. කසනං **කිට්ඨං,** කසීති අත්ථො, තන්නිබ්බත්තත්තා පන කාරණූපචාරෙන සස්සං ''කිට්ඨ''න්ති වුත්තන්ති ආහ **''සස්සසම්බාධෙ''**ති. **චත්තාරි භයානීති** වධබන්ධජානිගරහානි. **උපද්දවන්ති** අනත්ථුප්පාදභාවං. **ලාමකන්ති** නිහීනභාවං. **ධන්ධෙසූති** අත්තනො බන්ධෙසු. **ඔතාරන්ති** අනුප්පවෙසං කිලෙසානං. සංකිලෙසතො විසුජ්ඣනං **විසුද්ධි,** සා එව **වොදානන්ති** ආහ **''වොදානපක්ඛන්ති ඉදං තස්සෙව වෙවචන''**න්ති.

209. **සබ්බකුසලං නෙක්ඛම්මං** සබ්බාකුසලපටිපක්ඛතාය තතො නිස්සටත්තා. **නිබ්බානමෙව නෙක්ඛම්මං** සබ්බකිලෙසතො සබ්බසඞ්ඛතතො ච නිස්සටත්තා. **කිට්ඨසම්බාධං විය රූපාදිආරම්මණං** පමාදෙ සති අනත්ථුප්පත්තිට්ඨානභාවතො. **කූටගාවො විය කූටචිත්තං** දුද්දමභාවතො. **පණ්ඩිතගොපාලකො විය බොධිසත්තො** උපායකොසල්ලයොගතො. **චතුබ්බිධභයං විය මිච්ඡාවිතක්කා** සප්පටිභයභාවතො. පඤ්ඤාය වුද්ධි එතස්ස අත්ථීති **පඤ්ඤාවුද්ධිකො**. විහඤ්ඤති චිත්තං එතෙනාති විඝාතො, චෙතොදුක්ඛං, තප්පක්ඛිකො විඝාතපක්ඛිකො, න විඝාතපක්ඛිකොති **අවිඝාතපක්ඛිකො. නිබ්බානසංවත්තනිකො** නිබ්බානවහො. **උග්ඝාතීයෙය්‍යාති** උද්ධතං සියා වික්ඛිත්තඤ්ච භවෙය්‍යාති අත්ථො. **සණ්ඨපෙමීති** සම්මදෙව පට්ඨපෙමි. යථා පන ඨපිතං සණ්ඨපිතං නාම හොති, තං දස්සෙතුං **''සන්නිසීදාපෙමී''**තිආදි වුත්තං. **සන්නිසීදාපෙමීති** සමාධිපටිපක්ඛෙ කිලෙසෙ සන්නිසීදාපෙන්තො චිත්තං ගොචරජ්ඣත්තෙ සන්නිසීදාපෙමි. අබ්‍යග්ගභාවාපාදකෙන **එකග්ගං කරොමි,** යථා ආරම්මණෙ සුට්ඨු අප්පිතං හොති, **එවං සම්මා** සම්මදෙව **ආදහාමි** සමාහිතං කරොමි, යස්මා තථාසමාහිතං චිත්තං සුට්ඨු ආරම්මණෙ ආරොපිතං නාම හොති, න තතො පරිපතති, තස්මා වුත්තං **''සුට්ඨු ආරොපෙමීති අත්ථො''**ති. **මා උග්ඝාතීයිත්ථාති** මා හඤ්ඤිත්ථ, මා ඌහතං අත්ථාති අත්ථො.

210. **සොයෙව...පෙ.... වුත්තොති** ඉමිනා කිඤ්චාපි එකංයෙව කුසලවිතක්කං මග්ගක්ඛණෙ විය තිවිධත්තසම්භවතො තිවිධනාමිකං කත්වා දස්සිතං විය හොති, න ඛො පනෙතං එවං දට්ඨබ්බං. පබන්ධපවත්තඤ්හි උපාදාය එකත්තනයෙන **''සොයෙව බ්‍යාපාදපච්චනීකට්ඨෙනා''**තිආදි වුත්තං. එකජාතියෙසු හි කුසලචිත්තෙසු උප්පන්නො විතක්කො සමානාකාරතාය සො එවාති වත්තබ්බතං ලභති යථා ''සා එව තිත්තිරී, තානි එව ඔසධානී''ති (සං. නි. ටී. 2.2.19). න හි තදා මහාපුරිසස්ස අසුභමෙත්තාකරුණාසන්නිස්සයා තෙ විතක්කා එවං වුත්තාති.

සමාපත්තිං නිස්සායාති සමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා, තතො වුට්ඨහිත්වාති අත්ථො. විපස්සනාපි තරුණාති යොජනා. **කායො කිලමති** සමථවිපස්සනානං තරුණතාය භාවනාය පුබ්බෙනාපරං විසෙසස්ස අලබ්භමානත්තා. තෙනාහ **''චිත්තං හඤ්ඤති විහඤ්ඤතී''**ති. **විපස්සනාය බහූපකාරා සමාපත්ති,** තථා හි වුත්තං – ''සමාධිං, භික්ඛවෙ, භාවෙථ, සමාහිතො යථාභූතං ජානාති පස්සතී''ති (සං. නි. 3.5; 4.99; 5.1071).

යථා විස්සමට්ඨානං යොධානං පරිස්සමං විනොදෙති, තථා පරිස්සමවිනොදනත්ථං ඵලකෙහි කාතබ්බං විස්සමට්ඨානං ඵලකකොට්ඨකො, සමාපත්තියා පන විපස්සනා බහුකාරතරා සමාධිපරිපන්ථකානං, සබ්බෙසම්පි වා කිලෙසානං විමථනෙන දුබ්බලභාවාපජ්ජනතො. තෙනාහ **''විපස්සනා ථාමජාතා සමාපත්තිම්පි රක්ඛති, ථාමජාතං**

කරොතී''ති. නනු චෙවං ඉතරීතරසන්නිස්සයදොසො ආපජ්ජතීති? නයිදමෙකන්තිකං, ඉතරීතරසන්නිස්සයාපි කිච්චසිද්ධි ලොකෙ ලබ්භතීති දස්සෙතුං **''යථා හී''**තිආදි වුත්තං.

ගාමන්තං ආහටෙසූති ගාමසමීපං උපනීතෙසු. **එතාගාවොති සති උප්පාදනමත්තමෙව කාතබ්බං** යථා ගාවො රක්ඛිතබ්බා, තදභාවතො. **තදාති** සමථවිපස්සනානං ඨාමජාතකාලෙ. අනුපස්සනානං ලහුං ලහුං උප්පත්තිං සන්ධාය **''එකප්පහාරෙනෙව ආරුළ්හොව හොතී''**ති වුත්තං, කමෙනෙව පන අනුපස්සනාපටිපාටිං ආරොහති.

215. එවං භගවා අත්තනො අප්පමාදපටිපදං, තාය ච ලද්ධං අනඤ්ඤසාධාරණං විසෙසං දස්සෙන්තො හෙතුසම්පත්තියා සද්ධිං ඵලසම්පත්තිං දස්සෙත්වා ඉදානි සත්තූපකාරසම්පත්තිං දස්සෙතුං **''සෙය්‍යථාපී''**තිආදිමාහාති එවං එත්ථ අනුසන්ධි වෙදිතබ්බා. අරඤ්ඤලක්ඛණයොග්ගමත්තෙන **අරඤ්ඤං**. මහාවනතාය **පවනං**. පවද්ධඤ්හි වනං පවනං. **චතූහි යොගෙහීති** ජිඝච්ඡාපිපාසාභයපටිපත්තිසඞ්ඛාතයොගෙහි. **ඛෙමං** අනුපද්දවතං. සුවත්ථිං අනුපද්දවං ආවහතීති **සොවත්ථිකො.** පීතිං කුච්ඡිං ගමෙති උපනෙතීති **පීතිගමනීයො**. පීතං පානතිත්ථං ගච්ඡතීති **පීතගමනීයො.** **සාඛාදීහීති** කණ්ටකසාඛාකණ්ටකලතාවනෙහි. අනාසයගාමිතාය උදකසන්නිරුද්ධොපි **අමග්ගො** වුත්තො, ඉතරානි අපිතිගමනීයතායපි. **ආදි**-සද්දෙන ගහනං පරිග්ගණ්හාති. ඔකෙමිගලුද්දකස්ස ගොචරෙ චරතීති **ඔකචරො,** දීපකමිගො. අරඤ්ඤෙ මිගෙ දිස්වා තෙහි සද්ධිං පලායෙය්‍යාති **දීඝරජ්ජුබන්ධනං**.

ඉධ වසන්තීති මිගානං ආසයං වදති, තතො ආසයතො **ඉමිනා මග්ගෙන නික්ඛමන්ති. එත්ථ චරන්තීති** එතස්මිං ඨානෙ ගොචරං ගණ්හන්ති. **එත්ථ පිවන්තීති** එතස්මිං නිපානතිත්ථෙ උදකං පිවන්ති. **ඉමිනා මග්ගෙන පවිසන්තීති** ඉමිනා මග්ගෙන නිපානතිත්ථං පවිසන්ති. **මග්ගං පිධාය්‍යාති** පකතිමග්ගං පිදහිත්වා. **න තාව කිඤ්චි කරොති** අනවසෙසෙ වනමිගෙ ඝාතෙතුකාමො.

අවිජ්ජාය අඤ්ඤාණා හුත්වාති අවිජ්ජාය නිවුතත්තා ඤාණරහිතා හුත්වා, නන්දීරාගෙන උපනීතා රූපාරම්මණාදීනි ආබන්ධිත්වා. පලොභනතො **ඔකචරං නන්දීරාගොති**. බ්‍යාමොහනතො **ඔකචාරිකං අවිජ්ජාති කත්වා දස්සෙති. තෙසන්ති** ඔකචරොකචාරිකානං. **සාඛාභඞ්ගෙනාති** තාදිසෙන ලූඛතරගන්ධෙන සාඛාභඞ්ගෙන. **මනුස්සගන්ධං අපනෙත්වා** තස්ස සාඛාභඞ්ගස්ස ගන්ධෙන. **සම්මත්තොති** සම්මජ්ජිතො බ්‍යාමුඤ්ජො.

බුද්ධානං ඛෙමමග්ගවිවරණං කුම්මග්ගපිධානඤ්ච **සබ්බලොකසාධාරණම්පි** අත්ථතො වෙනෙය්‍යපුග්ගලාපෙක්ඛමෙවාති දස්සෙන්තො **''අඤ්ඤාතකොණ්ඩඤ්ඤාදීනං භබ්බපුග්ගලාන''**න්ති ආහ. **ඌහතොති** සමූහතො නීහතොති ආහ **''ද්වෙධා ඡෙත්වා පාතිතො''**ති. **නාසිතාති** අදස්සනං ගමිතාති ආහ **''සබ්බෙන සබ්බං සමුග්ඝාටිතා''**ති. **හිතූපචාරන්ති** සත්තානං හිතචරියං.

ද්වෙධාවිතක්කසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

10. විතක්කසණ්ඨානසුත්තවණ්ණනා

216. **දසකුසලකම්මපථවසෙනාති** ඉදං නිදස්සනමත්තං දට්ඨබ්බං වට්ටපාදකසමාපත්තිචිත්තස්සපි ඉධ අධිචිත්තභාවෙන අනිච්ඡිතත්තා. තෙනාහ **''විපස්සනාපාදකඅට්ඨසමාපත්තිචිත්ත''**න්ති. අථ වා අනුත්තරිමනුස්සධම්මසඞ්ගහිතමෙව කෙවලං ''පකතිචිත්ත''න්ති වත්තබ්බන්ති දස්සෙන්තො **''දසකුසලකම්මපථවසෙන උප්පන්නං චිත්තං චිත්තමෙවා''**ති වත්වා යදෙත්ථ අධිචිත්තන්ති අධිප්පෙතං, තං තදෙව දස්සෙන්තො **''විපස්සනාපාදකඅට්ඨසමාපත්තිචිත්ත''**න්ති ආහ. ඉතරස්ස පනෙත්ථ විධි න පටිසෙධෙතීති දට්ඨබ්බං. විපස්සනාය සම්පයුත්තං අධිචිත්තන්ති කෙචි. **අනුයුත්තෙනාති** අනුප්පන්නස්ස උප්පාදනවසෙන, උප්පන්නස්ස පරිබ්‍රූහනවසෙන අනු අනු යුත්තෙන. **මූලකම්මට්ඨානන්ති** පාරිහාරියකම්මට්ඨානං. **ගහෙත්වා විහරන්තොති** භාවනං අනුයුඤ්ජන්තො. භාවනාය අප්පනං අප්පත්තොපි අධිචිත්තමනුයුත්තොයෙව තදත්ථෙපි තංසද්දවොහාරතො.

යෙහි ඵලං නාම යථා උප්පජ්ජනට්ඨානෙ පකප්පියමානං විය හොති, **තානි නිමිත්තානි**. තෙනාහ **''කාරණානී''**ති. **කාලෙන කාලන්ති** එත්ථ **කාලෙනාති** භුම්මත්ථෙ කරණවචනන්ති ආහ **''සමයෙ සමයෙ''**ති. **නනු ච...පෙ.... නිරන්තරං මනසි කාතබ්බන්ති** කස්මා වුත්තං, නනු ච භාවනාය වීරියපටිපන්නත්තා අබ්බුදනීහරණවිධිං දස්සෙන්තෙන භගවතා **''පඤ්ච නිමිත්තානි කාලෙන කාලං මනසි කාතබ්බානී''**ති අයං දෙසනා ආරද්ධාති? ''අධිචිත්තමනුයුත්තෙනා''ති වුත්තත්තා අවිච්ඡෙදවසෙන භාවනාය යුත්තප්පයුත්තො අධිචිත්තමනුයුත්තො නාමාති චොදකස්ස අධිප්පායො. ඉතරො භාවනං අනුයුඤ්ජන්තස්සආදිකම්මිකස්ස කදාචි භාවනුපක්කිලෙසා උප්පජ්ජෙය්‍යුං, තතො චිත්තස්ස විසොධනත්ථාය යථාකාලං ඉමානි නිමිත්තානි මනසි කාතබ්බානීති ''කාලෙන කාල''න්ති සත්ථා අවොචාති දස්සෙන්තො **''පාළියඤ්හී''**තිආදිමාහ. තත්ථ **ඉමානීති** ඉමානි පාළියං ආගතානි පඤ්ච නිමිත්තානි. **අබ්බුදන්ති** උපද්දවං.

ඡන්දසහගතා රාගසම්පයුත්තාති තණ්හාඡන්දසහගතා කාමරාගසම්පයුත්තා. **ඉට්ඨානිට්ඨඅසමපෙක්ඛිතෙසූ**ති ඉට්ඨෙසු පියෙසු, අනිට්ඨෙසු අප්පියෙසු, අසමං අසම්මා පෙක්ඛිතෙසු. **අසමපෙක්ඛන**න්ති ගෙහස්සිතඅඤ්ඤාණුපෙක්ඛාවසෙන ආරම්මණස්ස අයොනිසො ගහණං. යං සන්ධාය වුත්තං – ‘‘චක්ඛුනා රූපං දිස්වා උපෙක්ඛා බාලස්ස මූළ්හස්ස පුථුජ්ජනස්සා’’තිආදි (ම. නි. 3.308). **තෙ** පරිවිතක්කා. **තතො නිමිත්තතො අඤ්ඤ**න්ති තතො ඡන්දූපසංහිතාදිඅකුසලවිතක්කුප්පත්තිකාරණතො අඤ්ඤං නවං නිමිත්තං. ‘‘මනසිකරොතො’’ති හි වුත්තං, තස්මා ආරම්මණං, තාදිසො පුරිමුප්පන්නො චිත්තප්පවත්තිආකාරො වා නිමිත්තං. **කුසලනිස්සිතං නිමිත්ත**න්ති කුසලචිත්තප්පවත්තිකාරණං **මනසි කාතබ්බං** චිත්තෙ ඨපෙතබ්බං, භාවනාවසෙන චින්තෙතබ්බං, චිත්තසන්තානෙ වා සඞ්කමිතබ්බං. අසුභඤ්හි අසුභනිමිත්තන්ති. සඞ්ඛාරෙසු උප්පන්නෙ ඡන්දූපසංහිතෙ විතක්කෙති ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. එවං **‘‘දොසූපසඤ්හිතෙ’’**තිආදීසු යථාරහං තං තං පදං ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. **යත්ථ කත්ථචී**ති ‘‘සත්තෙසු සඞ්ඛාරෙසූ’’ති යත්ථ කත්ථචි. **පඤ්චධම්මූපනිස්සයො**ති පඤ්චවිධො ධම්මූපසංහිතො උපනිස්සයො.

එවං **‘‘ඡන්දූපසඤ්හිතෙ’’**තිආදිනා සඞ්ඛෙපතො වුත්තමත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙතුං **‘‘ඉමස්ස හත්ථා වා සොභනා’’**තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ **‘‘අසුභතො උපසංහරිතබ්බ’’**න්ති වත්වා උපසංහරණාකාරස්ස දස්සනං **‘‘කිම්හි සාරත්තොසී’’**ති. **ඡවිරාගෙනා**ති ඡවිරාගතාය කාළසාමාදිවණ්ණනිභාය. **කුථලපූරිතො**ති පක්කෙහි කුණපථලෙහි පුණ්ණො. ‘‘කලිථලපූරිතො’’ති වා පාඨො.

අස්සාමිකතාවකාලිකභාවවසෙනාති ඉදං පත්තං අනුක්කමෙන වණ්ණවිකාරඤ්චෙව ජිණ්ණභාවඤ්ච පත්වා ඡිද්දාවඡිද්දං භින්නං වා හුත්වා කපාලනිට්ඨං භවිස්සති. ඉදං චීවරං අනුපුබ්බෙන වණ්ණවිකාරං ජිණ්ණතඤ්ච උපගන්ත්වා පාදපුඤ්ඡනචොළකං හුත්වා යට්ඨිකොටියා ඡඩ්ඩනීයං භවිස්සති. සචෙ පන නෙසං සාමිකො භවෙය්‍ය, න නෙසං එවං විනස්සිතුං දදෙය්‍යාති එවං අස්සාමිකභාවවසෙන, ‘‘අනද්ධනියං ඉදං තාවකාලික’’න්ති එවං තාවකාලිකභාවවසෙන ච මනසිකරොතො.

ආඝාතවිනය...පෙ.... භාවෙතබ්බාති – ‘‘පඤ්චිමෙ, භික්ඛවෙ, ආඝාතපටිවිනයා. යත්ථ හි භික්ඛුනො උප්පන්නො ආඝාතො සබ්බසො පටිවිනෙතබ්බො’’තිආදිනා නයෙන ආගතස්ස **ආඝාතවිනයසුත්තස්ස** (අ. නි. 5.161) චෙව **කකචූපමොවාද**(ම. නි. 1.222-233) **ඡවාලාතූපමාදීනඤ්ච** (ඉතිවු. 91) වසෙන ආඝාතං පටිවිනොදෙත්වා මෙත්තා භාවෙතබ්බා.

ගරුසංවාසොති ගරුං උපනිස්සාය වාසො. **උද්දෙසො**ති පරියත්තිධම්මස්ස උද්දිසාපනඤ්චෙව උද්දිසනඤ්ච. **උද්දිට්ඨපරිපුච්ඡන**න්ති යථාඋග්ගහිතස්ස ධම්මස්ස අත්ථපරිපුච්ඡා. **පඤ්ච ධම්මූපනිස්සායා**ති ගරුසංවාසාදිකෙ පඤ්ච ධම්මෙ පටිච්ච. **මොහධාතූ**ති මොහො.

උපනිස්සිතබ්බාති උපනිස්සයිතබ්බා, අයමෙව වා පාඨො. **යත්තප්පටියත්තො**ති යත්තො ච ගාමප්පවෙසනාපුච්ඡාකරණෙසු උස්සුක්කං ආපන්නො සජ්ජිතො ච හොතීති අත්ථො. **අථස්ස මොහො පහීයතී**ති අස්ස භික්ඛුනො එවං තත්ථ යුත්තප්පයුත්තස්ස පච්ඡා සො මොහො විගච්ඡති. **එවම්පී**ති එවං උද්දෙසෙ අප්පමජ්ජනෙනපි. පුන **එවම්පී**ති අත්ථපරිපුච්ඡාය කඞ්ඛාවිනොදනෙපි. **තෙසු තෙසු ඨානෙසු අත්ථො පාකටො හොතී**ති සුය්‍යමානස්ස ධම්මස්ස තෙසු තෙසු පදෙසු ‘‘ඉධ සීලං කථිතං, ඉධ සමාධි, ඉධ පඤ්ඤා’’ති සො සො අත්ථො විභූතො හොති. ඉදං චක්ඛුරූපාලොකාදි **ඉමස්ස** චක්ඛුවිඤ්ඤාණස්ස **කාරණං, ඉදං** සාලිබීජභූමිසලිලාදි **ඉමස්ස** සාලිඅඞ්කුරස්ස **කාරණං. ඉදං න කාරණ**න්ති තදෙව චක්ඛුරූපාලොකාදි සොතවිඤ්ඤාණස්ස, තදෙව සාලිබීජාදි කුද්‍රූසකඞ්කුරස්ස න කාරණන්ති ඨානාට්ඨානවිනිච්ඡයෙ ඡෙකො හොති.

ආරම්මණෙසූති කම්මට්ඨානෙසු. **ඉමෙ විතක්කා**ති කාමවිතක්කාදයො. සබ්බෙ කුසලා ධම්මා සබ්බාකුසලපටිපක්ඛාති කත්වා ‘‘පහීයන්තී’’ති වත්තබ්බෙ න සබ්බෙ සබ්බෙසං උජුවිපච්චනීකභූතාති ‘‘පහීයන්ති එවා’’ති සාසඞ්කං වදති. තෙනාහ **‘‘ඉමානී’’**තිආදි.

කුසලනිස්සිතන්ති කුසලෙන නිස්සිතං නිස්සයිතබ්බං. **කුසලස්ස පච්චයභූත**න්ති තස්සෙව වෙවචනං, කුසලුප්පත්තිකාරණං යථාවුත්තඅසුභනිමිත්තාදිමෙව වදති. **සාරඵලකෙ**ති චන්දනමයෙ සාරඵලකෙ. **විසමාණි**න්ති විසමාකාරෙන තත්ථ ඨිතං ආණිං. **හනෙය්‍යා**ති පහරෙය්‍ය නික්ඛාමෙය්‍ය.

217. **අට්ටො**ති ආතුරො, දුග්ගන්ධබාධතාය පීළිතො. **දුක්ඛිතො**ති සඤ්ජාතදුක්ඛො. **ඉමිනාපි කාරණෙනා**ති අකොසල්ලසම්භූතතාය කුසලපටිපක්ඛතාය ගෙහස්සිතරොගෙන සරොගතාය ච **එතෙ අකුසලා** විඤ්ඤුගරහිතබ්බතාය ජිගුච්ඡනීයතාය ච **සාවජ්ජා** අනිට්ඨඵලතාය නිරස්සාදසංවත්තනියතාය ච **දුක්ඛවිපාකා**ති එවං තෙන තෙන කාරණෙන අකුසලාදිභාවං **උපපරික්ඛතො.**

‘‘ආතුරං අසුචිං පූතිං, පස්ස නන්දෙ සමුස්සයං;
උග්ඝරන්තං පග්ඝරන්තං, බාලානං අභිනන්දිත’’න්ති. (අප. ථෙරී 2.4.157) –

එවමාදි **කායවිච්ඡන්දනීයකථාදීහි** වා. ආදි-සද්දෙන –

> ‘‘තස්සෙව තෙන පාපියො, යො කුද්ධං පටිකුජ්ඣති;
> කුද්ධං අප්පටිකුජ්ඣන්තො, සඞ්ගාමං ජෙති දුජ්ජය’’න්ති. (ථෙරගා. 442) –

එවමාදි පටිසවූපසමනකථාදිකාපි සඞ්ගණ්හාති.

218. න සරණං **අසති,** අනනුස්සරණං. අමනසිකරණං **අමනසිකාරො. කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා නිසීදිතබ්බන්ති** කම්මට්ඨානමනසිකාරෙනෙව නිසීදිතබ්බං. **උග්ගහිතො ධම්මකථාපබන්ධොති** කම්මට්ඨානස්ස උපකාරො ධම්මකථාපබන්ධො. **මුට්ඨිපොත්ථකොති** මුට්ඨිප්පමාණො පාරිහාරියපොත්ථකො. **සමන්නානෙන්තෙනාති** සමන්නාහරන්තෙන. **ඔකාසො න හොති** ආරද්ධස්ස පරියොසාපෙතබ්බතො. ආරද්ධස්ස අන්තගමනං අනාරම්භොවාති ථෙරවාදො. **තස්සාති** උපජ්ඣායස්ස. **පබ්භාරසොධනං** කායකම්මං, ආරහන්තො එව විතක්කනිග්ගණ්හනත්ථං සංයුත්තනිකායසජ්ඣායනං වචීකම්මං, දස්සනකිච්චපුබ්බකකම්මකරණත්ථං තෙජොකසිණපරිකම්මන්ති තීණි කම්මානි ආවිනොති. ථෙරො තස්ස ආසයං කසිණඤ්ච සවිසෙසං ජානිත්වා **‘‘ඉමස්මිං විහාරෙ’’**තිආදිමවොච. තෙනස්ස යථාධිප්පායං සබ්බං සම්පාදිතං. **අසතිපබ්බං නාම** අසතියා විතක්කනිග්ගහණවිභාවනතො.

219. **විතක්කමූලභෙදං පබ්බන්ති** විතක්කමූලස්ස තම්මූලස්ස ච භෙදවිභාවනං විතක්කමූලභෙදං පබ්බං. විතක්කං සඞ්ඛරොතීති විතක්කසඞ්ඛාරො, විතක්කපච්චයො සුභනිමිත්තාදීසුපි සුභාදිනා අයොනිසොමනසිකාරො. සො පන විතක්කසඞ්ඛාරො සංතිට්ඨති එත්ථාති **විතක්කසඞ්ඛාරසණ්ඨානං,** අසුභෙ සුභන්තිආදි සඤ්ඤාවිපල්ලාසො. තෙනාහ **‘‘විතක්කානං මූලඤ්ච මූලමූලඤ්ච මනසි කාතබ්බ’’**න්ති. **විතක්කානං මූලමූලං ගච්ඡන්තස්සාති** උපපරික්ඛනවසෙන මිච්ඡාවිතක්කානං මූලං උප්පත්තිකාරණං ඤාණගතියා ගච්ඡන්තස්ස. යථාවතො ජානන්තස්ස පුබ්බෙ විය විතක්කා අභිණ්හං නප්පවත්තන්තීති ආහ **‘‘විතක්කචාරො සිථිලො හොතී’’**ති. **තස්මිං සිථිලීභූතෙ මත්ථකං ගච්ඡන්තෙති** වුත්තනයෙන විතක්කචාරො සිථිලභූතො, තස්මිං විතක්කානං මූලගමනෙ අනුක්කමෙන ථිරභාවප්පත්තියා මත්ථකං ගච්ඡන්තෙ. **විතක්කා සබ්බසො නිරුජ්ඣන්තීති** මිච්ඡාවිතක්කා සබ්බෙපි ගච්ඡන්ති න සමුදාචරන්ති, භාවනාපාරිපූරියා වා අනවසෙසා පහීයන්ති.

කණ්ණමූලෙ පතිතන්ති සසකස්ස කණ්ණසමීපෙ කණ්ණසක්ඛලිං පහරන්තං විය උපපතිතං. තස්ස කිර සසකස්ස හෙට්ඨා මහාමූසිකාහි ඛතමහාවාටං උමඞ්ගසදිසං අහොසි, තෙනස්ස පාතෙන මහාසද්දො අහොසි. **පලායිංසූ** ‘‘පථවී උද්රීයතී’’ති. **මූලමූලං ගන්ත්වා අනුවිජ්ජෙය්‍යාන්ති** ‘‘පථවී භිජ්ජතී’’ති යත්ථායං සසො උට්ඨිතො, තත්ථ ගන්ත්වා තස්ස මූලකාරණං යංනූන වීමංසෙය්‍යං. පථවියා භිජ්ජනට්ඨානං ගතෙ ‘‘කො ජානාති, කිං භවිස්සතී’’ති සසො ‘‘න සක්කොමි සාමී’’ති ආහ. ආධිපච්චවතො හි යාවනං සණ්හමුදුකං. **දුද්දුභායතීති** දුද්දුභාති සද්දං කරොති. අනුරවදස්සනඤ්හෙතං. **භද්දන්තෙති** මිගරාජස්ස පියසමුදාචාරො, මිගරාජ, භද්දං තෙ අත්ථූති අත්ථො. **කිමෙතන්ති** කිං එතං, කිං තස්ස මූලකාරණං? **දුද්දුභන්ති** ඉදම්පි තස්ස අනුරවදස්සනමෙව. එවන්ති යථා සසකස්ස මහාපථවීභෙදනං රවනාය මිච්ඡාගාහසමුට්ඨානං අමූලං, එවං විතක්කචාරොපි සඤ්ඤාවිපල්ලාසසමුට්ඨානො අමූලො. තෙනාහ **‘‘විතක්කාන’’**න්තිආදි.

220. **අභිදන්තන්ති** අභිභවනදන්තං, උපරිදන්තන්ති අත්ථො. තෙනාහ **‘‘උපරිදන්ත’’**න්ති. සො හි ඉතරං මුසලං විය උදුක්ඛලං විසෙසතො කස්සචි ඛාදනකාලෙ අභිභුය්‍ය වත්තති. **කුසලචිත්තෙනාති** බලවසම්මාසඞ්කප්පසම්පයුත්තෙන. **අකුසලචිත්තන්ති** කාමවිතක්කාදිසහිතං අකුසලචිත්තං. **අභිනිග්ගණ්හිතබ්බන්ති** යථා තස්ස ආයතිං සමුදාචාරො න හොති, එවං අභිභවිත්වා නිග්ගහෙතබ්බං, අනුප්පත්තිධම්මතා ආපාදෙතබ්බාති අත්ථො. **කෙ ච තුම්හෙ** සතිපි චිරකාලභාවනාය එවං අදුබ්බලා **කො චාහං** මම සන්තිකෙ ලද්ධප්පතිට්ඨෙ විය යිතෙපි ඉදානෙව අප්පතිට්ඨෙ කරොන්තො ඉති එවං **අභිභවිත්වා.** තං පන අභිභවනාකාරං දස්සෙන්තො **‘‘කාමං තචො චා’’**තිආදිනා චතුරඞ්ගසමන්නාගතවීරියපග්ගණ්හනමාහ. **අත්ථදීපිකන්ති** එකන්තතො විතක්කනිග්ගණ්හනත්ථජොතකං. **උපමන්ති** ‘‘සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, බලවා පුරිසො’’තිආදිකං උපමං.

221. **පරියාදානභාජනීයන්ති** යං තං ආදිතො ‘‘අධිචිත්තමනුයුත්තෙන භික්ඛුනා පඤ්ච නිමිත්තානි කාලෙන කාලං මනසි කාතබ්බානී’’ති නිද්දිට්ඨං, තත්ථ තස්ස නිමිත්තස්ස මනසිකරණකාලපරියාදානස්ස වසෙන විභජනං. නිගමනං වා එතං, යදිදං ‘‘යතො ඛො, භික්ඛවෙ’’තිආදි. යථාවුත්තස්ස හි අත්ථස්ස පුන වචනං නිගමනන්ති. තථාපටිපන්නස්ස වා වසීභාවවිසුද්ධිදස්සනත්ථං **‘‘යතො ඛො, භික්ඛවෙ’’**තිආදි වුත්තං. **සත්ථාචරියොති** ධනුබ්බෙදාචරියො. යථා හි සසනතො අසත්ථම්පි සත්ථග්ගහණෙනෙව සඞ්ගය්හති, එවං ධනුසිප්පම්පි ධනුබ්බෙදපරියාපන්නමෙවාති.

පරියායති පරිවිතක්කෙතීති **පරියායො.** වාරොති ආහ **‘‘විතක්කවාරපථෙසූ’’**ති, විතක්කානං වාරෙන පවත්තනමග්ගෙසු. **චිණ්ණවසීති** ආසෙවිතවසී. **පගුණවසීති** සුභාවිතවසී. සම්මාවිතක්කංයෙව යථිච්ඡිතං තථාවිතක්කනතො, ඉතරස්ස පනස්ස සෙතුඝාතොයෙවාති.

විතක්කසණ්ඨානසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

නිට්ඨිතා ච සීහනාදවග්ගවණ්ණනා.

3. ඔපම්මවග්ගො

1. කකචූපමසුත්තවණ්ණනා

222. **මොළින්ති** කෙසරචනං. **වෙහායසන්ති** ආකාසෙ. **රතනචඞ්කොටවරෙනාති** රතනසිලාමයවරචඞ්කොටකෙන සහස්සනෙත්තො සිරසා පටිග්ගහි. ''සුවණ්ණචඞ්කොටකවරෙනා''තිපි (බු. වං. අට්ඨ. 23 දූරෙනිදානකථා; ජා. අට්ඨ. 1.2 අවිදූරෙනිදානකථා) පාඨො.

සාති මොළි. මොළි එතස්ස අත්ථීති මොළිකො, මොළිකො එව **මොළියො. එග්ගුනොති** පන නාමං. **සඞ්ඛාති** සමඤ්ඤා. වෙලීයති ඛණමුහුත්තාදිවසෙන උපදිසීයතීති **වෙලා,** කාලොති ආහ **''තායං වෙලායං...පෙ.... අයං කාලවෙලා නාමා''**ති. වෙලයති පරිච්ඡෙදවසෙන තිට්ඨතීති **වෙලා,** සීමා. වෙලයති සංකිලෙසපක්ඛං චාලයතීති **වෙලා,** සීලං. අනතික්කමනට්ඨොපි චස්ස සංකිලෙසධම්මනිමිත්තං අචලනමෙව. විඤ්ඤුපුරිසාහාවෙ ඡපඤ්චවාචාමත්තං **ඔවාදෙ පමාණං නාම. දවසහගතං කත්වාති** කීළාසහිතං කත්වා.

මිස්සීභූතොති අනනුලොමිකසංසග්ගවසෙන මිස්සීභූතො. **''අවණ්ණං භාසතී''**ති සඞ්ඛෙපතො වුත්තං විවරිතුං ''තාපනපචනකොට්ටනාදීනී''තිආදි වුත්තං. **අධිකරණම්පි කරොතීති** එත්ථ යථා සො අධිකරණාය පරිසක්කති, තංදස්සනං **''ඉමෙසං භික්ඛූන''**න්තිආදි. **අධිකරණං ආකඞ්ඛන්තීති** අධිකරණං උද්දිස්ස තෙ භික්ඛූ ආකඞ්ඛන්ති, අධිකරණං වා තෙසු උප්පාදෙන්තො ආකඞ්ඛන්ති. **උද්දෙසපදං වාති** පදසො උද්දෙසමත්තං වා. **නෙව පියකම්‍යතායාති** නෙව අත්තනි සත්ථුනො පියභාවකාමතාය. **න භෙදාධිප්පායෙනාති** න සත්ථුනො තෙන භික්ඛුනා භෙදාධිප්පායෙන. **අත්ථකාමතායාති** මොළියඑග්ගුනස්ස හිතකාමතාය.

224. **අවණ්ණභාසනෙති** භික්ඛුනීනං අගුණකථනෙ. ඡන්දාදීනං වත්ථුභාවතො කාමගුණා ගෙහං විය ගෙහං, තෙ ච තෙ සිතා නිස්සිතාති **ගෙහස්සිතාති** වුත්තා. තණ්හාඡන්දාපි තාසං කත්තුකාමතාපීති උභයෙපි **තණ්හාඡන්දා, පටිඝඡන්දා** පන තෙසං කත්තුකාමතා එව. ඵලිකමණි විය පකතිපභස්සරස්ස චිත්තසන්තානස්ස උපසඞ්ගො විය විපරිණාමකාරණං රාගාදයොති ආහ **''රත්තම්පි චිත්තං විපරිණත''**න්තිආදි. **හිතානුකම්පීති** කරුණාය පච්චුපට්ඨාපනමාහ. ''යස්සන්තරතො න සන්ති කොපා''තිආදීසු (උදා. 20) විය **අන්තර**-සද්දො චිත්තපරියායොති ආහ **''දොසන්තරොති දොසචිත්තො''**ති.

225. දුබ්බචතාය ඔවාදං අසම්පටිච්ඡන්තො චිත්තෙනෙව **පටිවිරුද්ධො අට්ඨාසි. ගණ්හිංසු** චිත්තං, හදයගාහිනිං පටිපජ්ජිංසූති අත්ථො. **පූරයිංසු** අජ්ඣාසයන්ති අත්ථො. **එකස්මිං සමයෙ** පඨමබොධියං. එකාසනං භොජනස්ස **එකාසනභොජනං,** එකවෙලායමෙව භොජනං. තඤ්ච ඛො පුබ්බණ්හෙ එවාති ආහ **''එකං පුරෙභත්තභොජන''**න්තිආදි. සත්තක්ඛත්තුං භුත්තභොජනම්පි ඉමස්මිං සුත්තෙ එකාසනභොජනන්තෙව අධිප්පෙතං, න එකාසනිකතාය එකාය එව නිසජ්ජාය භොජනං. ''අප්පඩංස...පෙ.... සම්ඵස්ස''න්තිආදීසු විය **අප්ප**-සද්දො අභාවත්ථොති ආහ **''නිරාබාධතං, නිද්දුක්ඛත''**න්ති. පධානාදිවසෙන සල්ලහුකං අකිච්ඡං උට්ඨානං **සල්ලහුකඋට්ඨානං. න එකප්පහාරෙනාති** න එකවාරෙන, න එකස්මිංයෙව කාලෙති අධිප්පායො. **ද්වෙ භොජනානීති** ''අපරණ්හෙ රත්තිය''න්ති කාලවසෙන ද්වෙ භොජනානි. **පඤ්ච ගුණෙති** අප්පාබාධාදිකෙ පඤ්ච ආනිසංසෙ. **සතුප්පාදකරණීයමත්තමෙවාති** සතුප්පාදමත්තකරණීයමෙව, නිවාරෙතබ්බස්ස පුනප්පුනං සමාදපනඤ්ච නාහොසි.

මණ්ඩභූමීති ඔජවන්තභූමි, යත්ථ පරිසිඤ්චනෙන විනා සස්සානි කිට්ඨානි සම්පජ්ජන්ති. යුගෙ යොජෙතබ්බානි යොග්ගානි, තෙසං ආචරියො **යොග්ගාචරියො,** තෙසං සික්ඛාපනකො. ගාමණිහත්ථිආදයොපි ''යොග්ගා''ති වුච්චන්තීති ආහ පාළියං **''අස්සදම්මසාරථී''**ති. චතූසු මග්ගෙසු **යෙන යෙන මග්ගෙන ඉච්ඡති**. ජවසමගාදිභෙදාසු ගතීසු **යං යං ගතිං. තං තං** මග්ගං **ආරුළ්හාව** ඔතිණ්ණායෙව. **නෙව වාරෙතබ්බා** රස්මිවිනිග්ගණ්හනෙන. **න විජ්ඣිතබ්බා** පතොදලට්ඨියා. **ගමනමෙවාති** ඉමෙ යුත්තා මම ඉච්ඡානුරූපං මන්දං ගච්ඡන්ති, සමං ගච්ඡන්ති, සීඝං ගච්ඡන්තීති ධුරෙසු නිමිත්තග්ගහණං පට්ඨපෙත්වා සාරථිනා තෙසං ගමනමෙව පස්සිතබ්බං හොති, න තත්ථ නියොජනං . **තෙහිපි** භික්ඛූහි. **පජහිංසු** පජහිතබ්බං. **සාලදූසනාති** සාලරුක්ඛවිසනාසකා. **අඤ්ඤා ච වල්ලියො** සාලරුක්ඛෙ විනන්ධිත්වා ඨිතා. **බහි නීහරණෙනාති** සාලවනතො බහි ඡඩ්ඩනෙන. **සුසණ්ඨිතාති** සණ්ඨානසම්පන්නා, **මරියාදං බන්ධිත්වාති** ආලවාලසම්පාදනවසෙන මරියාදං බන්ධිත්වා. **කිපිල්ලපුටකං** තම්බකිපිල්ලකපුටකං. **සුක්ඛදණ්ඩකහරණං** ආලවාලබ්භන්තරා.

226. විදෙහරට්ඨෙ ජාතසංවඩ්ඪතාය **වෙදෙහිකා**. පණ්ඩා වුච්චති පඤ්ඤා, තාය ඉතා ගතා පවත්තාති **පණ්ඩිතා. ගහපතානීති** ගෙහසාමිනී. **සොරච්චෙනාති** සංයමෙන. **නිවාතවුත්තීති** පණිපාතකාරී. **නිබ්බුතාති** නිබ්බුතදුච්චරිතපරිළාහා. **උට්ඨාහිකාති** උට්ඨානවීරියවතී. **කිබ්බිසාති** කුරුරා.

227. **එවං අක්ඛන්තියා දොසං දස්සෙත්වා**ති ''ගුණවන්තො''ති ලොකෙ පත්ථටකිත්තිසද්දානම්පි අක්ඛන්තිනිමිත්තං අයසුප්පත්තිගුණපරිහානිආදිං අක්ඛමතාය ආදීනවං පකාසෙත්වා. **වචනපථෙ**ති වචනමග්ගෙ යුත්තකාලාදිකෙ. සඤ්ඤාභාවොපි හි වචනස්ස පවත්තිආකාරොති කත්වා ''වචනපථො'' ත්වෙව වුත්තො. **තෙසංයෙව** කාලාදීනං. මෙත්තා එතස්ස අත්ථීති මෙත්තං, උප්පන්නං මෙත්තචිත්තං එතෙසන්ති **උප්පන්නමෙත්තචිත්තා**. පුන ''කාලෙන වා, භික්ඛවෙ''තිආදි (පරි. 362, 363) පාළි ධම්මසභාවදස්සනවසෙන පවත්තා ''පරං චොදනාවසෙන වදන්තා නාම ඉමෙහි ආකාරෙහි වදන්තී''ති. **අධිමුච්චිත්වා**ති අභිරතිවසෙන තස්මිං පුග්ගලෙ භාවනාචිත්තං මුඤ්චිත්වා විස්සජ්ජෙත්වා. සො පුග්ගලො ආරම්මණං එතස්සාති **තදාරම්මණං,** මෙත්තචිත්තං. යදි එවං පදෙසවිසයං තං කථං නිප්පදෙසවිසයං විය හොතීති චොදෙන්තො **''කථං තදාරම්මණං සබ්බාවන්තං ලොකං කරොතී''**ති ආහ, ඉතරො **''පඤ්ච වචනපථෙ''**තිආදිනා පරිහරති. ඉධ **තදාරම්මණඤ්චා**ති තස්සෙව මෙත්තචිත්තස්ස ආරම්මණං කත්වාති පාළියං වචනසෙසො දට්ඨබ්බො. තෙනාහ **''පුන තස්සෙවා''**තිආදි. සබ්බා සත්තකායසඞ්ඛාතා පජා එතස්ස අත්ථීති **සබ්බාවන්තො**ති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො **''සබ්බාවන්ත''**න්ති ආහ. **විපුලෙනා**ති මහාජනාරම්මණෙන. මහන්තපරියායො හි විපුල-සද්දො, මහත්තඤ්චෙත්ථ බහුකභාවො. තෙනාහ **''අනෙකසත්තාරම්මණෙනා''**ති. **තඤ්ච පුග්ගලන්**ති පඤ්ච වචනපථෙ ගහෙත්වා ආගතපුග්ගලං. **චිත්තස්සා**ති මෙත්තාසහගතචිත්තස්ස. එත්ථ ච මෙත්තාසහගතෙන චෙතසා විහරිස්සාමාති සම්බන්ධො. තත්ථ කථන්ති ආහ **''තඤ්ච පුග්ගලං සබ්බඤ්ච ලොකං තස්ස චිත්තස්ස ආරම්මණං කත්වා අධිමුච්චිත්වා''**ති.

228. **තදත්ථදීපිකන්**ති යා මෙත්තං චෙතොවිමුත්තිං සම්මදෙව භාවෙත්වා ඨිතස්ස නිබ්බිකාරතො කෙනචි විකාරං න ආපාදෙතබ්බතා, තදත්ථජොතිකං. **අපථවින්**ති පථවී න හොතීති අපථවී. **නිප්පථවින්**ති සබ්බෙන සබ්බං පථවීභාවාභාවං. **තිරියං පන අපරිච්ඡින්නා**ති කස්මා වුත්තං, නනු චක්කවාළපබ්බතෙහි තං තං චක්කවාළං පරිච්ඡින්දති? න, තදඤ්ඤචක්කවාළපථවියා එකාබද්ධභාවතො. තිණ්ණඤ්හි චක්කානං අන්තරසදිසෙ තිණ්ණං තිණ්ණං ලොකධාතූනං අන්තරෙයෙව පථවී නත්ථි ලොකන්තරනිරයභාවතො. චක්කවාළපබ්බතන්තරෙහි සම්බද්ධට්ඨානෙ පථවී එකාබද්ධාව. විවට්ටකාලෙ හි සණ්ඨහමානාපි පථවී යථාසණ්ඨිතපථවියා එකාබද්ධාව සණ්ඨහති. තෙනාහ **''තිරියං පන අපරිච්ඡින්නා''**ති. ඉමිනාව ගම්භීරභාවෙන වුත්තපරිමාණතො පරං නත්ථීති දීපිතං හොති.

229. **හලිද්දී**ති හලිද්දිවණ්ණං අධිප්පෙතන්ති ආහ **''යං කිඤ්චි පීතකවණ්ණ''**න්ති. වණ්ණසඞ්ඛාතං රූපං අස්ස අත්ථීති රූපී, න රූපීති **අරූපී**ති ආහ **''අරූපො''**ති. තෙනෙවාහ **''සනිදස්සනභාවපටික්ඛෙපතො''**ති.

230. **පඤ්ච යොජනසතානී**ති හිමවන්තතො සමුද්දං පවිට්ඨට්ඨානවසෙන වුත්තං, න අනොතත්තදහමුඛතො. අඤ්ඤා නදියො උපාදාය ලබ්භමානං ගම්භීරතං අප්පමෙය්‍යඋදකතඤ්ච ගහෙත්වා **''ගම්භීරා අප්පමෙය්‍යා''**ති වුත්තං. **අට්ඨකථායං** පන තිණුක්කාය තාපෙතබ්බත්තාභාවදස්සනපරමෙතන්ති වුත්තං **''එතෙන පයොගෙනා''**තිආදි.

231. තූලිනී විය **තූලිනී**ති ආහ **''සිම්බලිතූලලතාතූලසමානා''**ති. සස්සරන්ති එවංපවත්තො සද්දො **සස්සරසද්දො.** අනුරවදස්සනඤ්හෙතං. තථා **භබ්භරසද්දො.** සබ්බමෙතං මෙත්තාවිහාරිනො චිත්තස්ස දූසෙතුං අසක්කුණෙය්‍යභාවදස්සනපරං. අයඤ්හෙත්ථ සඞ්ඛෙපත්ථො – යථා මහාපථවී කෙනචි පුරිසෙන අපථවිං කාතුං න සක්කා, යථා ආකාසෙ කිඤ්චි රූපං පට්ඨපෙතුං න සක්කා, යථා ගඞ්ගාය උදකං තිණුක්කාය තාපෙතුං න සක්කා, යථා ච බිළාරභස්තං ඵද්ධං එරුසඤ්ච සම්ඵස්සං කාතුං න සක්කා, එවමෙවං මෙත්තාය චෙතොවිමුත්තියා ආසෙවිතාය භාවිතාය බහුලීකතාය පඤ්ච වචනපථෙ ගහෙත්වා ආගතපුරිසෙන කෙනචි පරියායෙන චිත්තස්ස අඤ්ඤථත්තං කාතුං න සක්කාති.

232. **ඔවරකා**ති පරූපඝාතවසෙන හීනකම්මකාරිනො. තෙනාහ **''නීචකම්මකාරකා''**ති. **අනධිවාසනෙනා**ති අක්ඛමනෙන. **මය්හං ඔවාදකරො න හොතී**ති පරම්හි අනත්ථකාරිම්හි චිත්තපදොසනෙන ආසාතුප්පාදනෙන මම සාසනෙ සම්මාපටිපජ්ජමානො නාම න හොති.

233. **අණුන්**ති අප්පකං තනු පරිත්තකං. **ථූලන්**ති මහන්තං ඔළාරිකං. වචනපථස්ස පන අධිප්පෙතත්තා තං සාවජ්ජවිභාගෙන ගහෙතබ්බන්ති ආහ **''අප්පසාවජ්ජං වා මහාසාවජ්ජං වා''**ති. ඛන්තියා ඉදං භාරියං න හොතීති අවොචුං **''අනධි…පෙ…. පස්සාමා''**ති. **දීඝරත්තන්**ති චිරකාලං, අච්චන්තමෙවාති අත්ථො. අච්චන්තඤ්ච හිතසුඛං නාම අඤ්ඤාධිගමෙනෙවාති ආහ **''අරහත්තෙන කූටං ගණ්හන්තො''**ති.

කකචූපමසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

2. අලගද්දූපමසුත්තවණ්ණනා

234. බාධයිංසූති (සාරත්ථ. ටී. පාචිත්තිය 3.417) හනිංසු. තංතංසම්පත්තියා විබන්ධනවසෙන සත්තසන්තානස්ස අන්තරෙ වෙමජ්ඣෙ එති ආගච්ඡතීති අන්තරායො, දිට්ඨධම්මිකාදිඅනත්ථො, අනතික්කමනට්ඨෙන තස්මිං අන්තරායෙ නියුත්තා, අන්තරායං වා ඵලං අරහන්ති, අන්තරායස්ස වා කරණසීලාති **අන්තරායිකා.** තෙනාහ **''අන්තරායං**

කරොන්තීති අන්තරායිකා''ති. **ආනන්තරියධම්මා**ති ආනන්තරියසභාවචෙතනාධම්මා. තත්‍රායං වචනත්ථො – චුතිඅනන්තරඵලං අනන්තරං නාම, තස්මිං අනන්තරෙ නියුත්තා, තන්නිබ්බත්තනෙන අනන්තරකරණසීලා, අනන්තරපයොජනාති වා ආනන්තරිකා, තෙ එව **ආනන්තරියා**ති වුත්තා. කම්මානි එව අන්තරායිකාති **කම්මන්තරායිකා. මොක්ඛස්සෙව අන්තරායං කරොති, න සග්ගස්ස** මිච්ඡාචාරලක්ඛණාභාවතො. න හි භික්ඛුනියා ධම්මරක්ඛිතභාවො අත්ථි. පාකතිකභික්ඛුනීවසෙන චෙතං වුත්තං, අරියාය පන පවත්තං අපායසංවත්තනියමෙව. නන්දමාණවකො චෙත්ථ නිදස්සනං. උභින්නං සමානච්ඡන්දතාවසෙන වා අසග්ගන්තරායිකතා, මොක්ඛන්තරායිකතා පන මොක්ඛත්ථපටිපත්තියා විද්ධංසනතො, අභිභවිත්වා පන පවත්තියං සග්ගන්තරායිකතාපි න සක්කා නිවාරෙතුන්ති. අහෙතුකදිට්ඨිඅකිරියදිට්ඨිනත්ථිකදිට්ඨියොව නියතභාවං පත්තා **නියතමිච්ඡාදිට්ඨිධම්මා. පටිසන්ධිධම්මා**ති පටිසන්ධිචිත්තුප්පාදමාහ. පණ්ඩකාදිග්ගහණඤ්චෙත්ථ නිදස්සනමත්තං සබ්බායපි අහෙතුකපටිසන්ධියා විපාකන්තරායිකභාවතො. යා හි අරියෙ උපවදති, සා චෙතනා **අරියූපවාදධම්මා. තතො පරන්ති** ඛමාපනතො උපරි. යං පනෙත්ථ වත්තබ්බං, තං මහාසීහනාදස්ස ලීනත්ථපකාසනෙ වුත්තමෙව. **යාව භික්ඛුභාවං පටිජානාති** පාරාජිකං ආපන්නො. **න වුට්ඨාති** සෙසං ගරුකාපත්තිං. **න දෙසෙති** ලහුකාපත්තිං.

අයං භික්ඛු අරිට්ඨො. **රසෙන රසං සංසන්දිත්වා**ති අනවජ්ජෙන පච්චයපරිභුඤ්ජනරසෙන සාවජ්ජං කාමගුණපරිභොගරසං සමානෙත්වා. **උපනෙන්තො විය**ාති බන්ධනං උපනෙන්තො විය. ''සටෙන්තො විය''ාතිපි පාඨො. **උපසංහරන්තො විය**ාති සදිසතං උපසංහරන්තො විය එකන්තසාවජ්ජෙ අනවජ්ජභාවපක්ඛෙපෙන. **පාපකන්ති** ලාමකට්ඨෙන දුග්ගතිසම්පාපනට්ඨෙන ච පාපකං. සෙතුකරණවසෙන **මහාසමුද්දං බන්ධන්තෙන විය. සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙන** ''සාවජ්ජ''න්ති දිට්ඨං ''අනවජ්ජ''න්ති ගහණෙන තෙන **පටිවිරුජ්ඣන්තො**. එකන්තතො අනන්තරායිකන්ති ගහණෙන **වෙසාරජ්ජඤාණං පටිබාහන්තො**. කාමකණ්ටකෙහි අරියමග්ගසම්මාපටිපත්ති න උපක්කිලිස්සතීති වදන්තො **''අරියමග්ගෙ ඛාණුකණ්ටකාදීනි පක්ඛිපන්තො''**ති වුත්තො. පඨමපාරාජිකසික්ඛාපදසඞ්ඛාතෙ, ''අබ්‍රහ්මචරියං පහාය''ති (දී. නි. 1.8, 194) ආදිදෙසනාසඞ්ඛාතෙ ච **ආණාචක්කෙ**.

පුච්ඡමානා **සමනුයුඤ්ජන්ති නාම**. පුච්ඡා හි අනුයොගොති. තෙනාධිගතාය ලද්ධියා අනුවජ්ජනත්ථං පච්චනුභාසනෙන පුන පටිජානාපනං පතිට්ඨාපනං, තං පනස්ස ආදාය සමාදාපනං විය හොතීති ආහ **''සමනුගාහන්ති නාමා''**ති. තස්සා පන ලද්ධියා අනුයුඤ්ජීතාය වුච්චමානම්පි කාරණං කාරණපතිරූපකමෙවාති තස්ස පුච්ඡනං **සමනුභාසනං. අනුදහනට්ඨෙන** අනුපායපටිපත්තියා සම්පති ආයතිඤ්ච අනුදහනට්ඨෙන. **මහාභිතාපනට්ඨෙන** අනවට්ඨිතසභාවතාය. **ඉත්තරපච්චුපට්ඨානට්ඨෙන** මුහුත්තරමණීයතාය. **තාවකාලිකට්ඨෙන** පරෙහි අභිභවනීයතාය. **සබ්බඞ්ගපච්චඞ්ගපලිභඤ්ජනට්ඨෙන** ඡෙදනභෙදනාදිඅධිකරණභාවෙන. උග්ඝාටසදිසතාය **අධිකුට්ටනට්ඨෙන**. අවණෙ වණං උප්පාදෙත්වා අන්තො අනුපවිසනසභාවතාය **විනිවිජ්ඣනට්ඨෙන**. දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකඅනත්ථනිමිත්තතාය **සාසඞ්කසප්පටිභයට්ඨෙන. දිට්ඨිථාමෙනා**ති තස්සා දිට්ඨියා ථාමගතභාවෙන. **දිට්ඨිපරාමාසෙනා**ති දිට්ඨිසඞ්ඛාතපරාමසනෙන. දිට්ඨියෙව හි ධම්මසභාවං අතික්කමිත්වා පරතො ආමසනෙන පරාමාසො. **අභිනිවිස්සා**ති තණ්හාභිනිවෙසපුබ්බඞ්ගමෙන දිට්ඨාභිනිවෙසෙන ''ඉදමෙවෙත්ථ තථ''න්ති අභිනිවිසිත්වා. **යස්මා හි අභිනිවෙසනං තත්ථ අභිනිවිට්ඨං නාම හොති.**තස්මා ආහ **''අධිට්ඨහිත්වා''**ති.

235. **නත්ථීති වත්තුකාමොපී**ති අත්තනො ලද්ධිං නිගුහෙතුකාමතාය අවජානිතුකාමොපි. **සම්පටිච්ඡති** පටිජානාති. **ද්වෙ කථා**ති විසංවාදනකථං සන්ධාය වදති. අභූතකථා හි පුබ්බෙ පවත්තා භූතකථාය වසෙන ද්වෙ කථාති වුච්චති.

236. **කස්ස ඛො නාමා**ති ඉමිනා සත්ථා ''න මම තුය්හං තාදිසස්ස අත්ථාය ධම්මදෙසනා නාම භූතපුබ්බා''ති දස්සෙති. තෙනාහ **''ඛත්තියස්ස වා''**තිආදි.

ඤාණමයා උස්මා එතස්ස අත්ථීති උස්මී, තථාරූපෙහි පච්චයෙහි අනුස්මීකතො තස්මිං අත්තභාවෙ පටිවෙධගබ්භොඅපි **උස්මීකතො**ති විකතභාවතො පඤ්ඤාබීජමස්ස ඉමස්මිං ධම්මවිනයෙ අපි නු අත්ථීති භගවා භික්ඛූ පුච්ඡති. තෙ **පටික්ඛිපන්තා වදන්ති** ඨානගතෙන දුච්චරිතෙන ඤාණූපහතභාවං සම්පස්සන්තා. **නිත්තෙජභූතො**ති නිත්තෙජං භූතො තෙජොහානිප්පත්තො. තතො එව භික්ඛූනම්පි සම්මුඛා ඔලොකෙතුං අසමත්ථතාය **පත්තක්ඛන්ධො** අධොමුඛො. සහධම්මිකං කිඤ්චි වත්තුං අවිසහනතො **අප්පටිභානො. සම්පත්තූපගන්ති** සම්පත්තිආවහං. **පටිප්පස්සම්භෙන්තො**ති පටිසෙධෙන්තො.

237. අන්තරායකරලද්ධියා සභාවවිභාවනෙන **පරිසං සොධෙති. නිස්සාරෙති** නීහරති අවිසුද්ධදිට්ඨිතාය. **කස්සචි** බුද්ධානුභාවං අජානන්තස්ස. තස්ස හි එවං භවෙය්‍ය ''සහසා කථිත''න්ති. න හි කදාචි බුද්ධානං සහසා කිරියා නාම අත්ථි. **අස්සා**ති ''කස්සචී''ති වුත්තභික්ඛුස්ස. **සුත්වාපි තුණ්හීභාවං ආපජ්ජෙය්‍යා**ති අථාපි සියාති සම්බන්ධො. **තං සබ්බන්ති** ''සචෙ හී''තිආදිනා වුත්තං සබ්බං පරිකප්පනං. **න කරිස්සන්තී**ති පරිසාය ලද්ධිං සොධෙතීති සම්බන්ධො. **ලද්ධිං පකාසෙන්තො**ති මහාසාවජ්ජතාවසෙන පකාසෙන්තො. **සඤ්ඤාවිතක්කෙහී**ති සුභනිමිත්තානුබ්‍යඤ්ජනග්ගාහාදිවසෙන පවත්තෙහි සඤ්ඤාවිතක්කෙහි. තෙනාහ **''කිලෙසකාමසම්පයුත්තෙහී''**ති. **මෙථුනසමාචාරන්ති** ඉදං අධිකාරවසෙන වුත්තං. තදඤ්ඤම්පි පන – ''අපිච ඛො මාතුගාමස්ස උච්ඡාදනං පරිමද්දනං

නහාපනං සම්බාහනං සාදියති''තිආදිනා (අ. නි. 7.50) ආගතං විසභාගවත්ථුවිසයං ආමිසපරිභොගං. ''අඤ්ඤත්‍රෙව කාමෙහි අඤ්ඤත්‍ර කාමසඤ්ඤාහි අඤ්ඤත්‍ර කාමවිතක්කෙහි සමාචරිස්සතී''ති **නෙතං ඨානං විජ්ජති**.

238. යොනිසො පච්චවෙක්ඛණෙන නත්ථි එත්ථ ඡන්දරාගොති නිච්ඡන්දරාගො, තං **නිච්ඡන්දරාගං**. කදාචි උපොසථිකභාවෙන සමාදින්නසීලාපි හොන්ති කදාචි නොති **අනිබද්ධසීලානං ගහට්ඨානං**. සීලසමාදානභාවතො **අන්තරායකරං**. වත්ථුකාමානං **සච්ඡන්දරාගපරිභොගඤ්ච**. අපච්චවෙක්ඛණෙන **භික්ඛූනං ආවරණකරං**. පච්චයානං **සච්ඡන්දරාගපරිභොගඤ්ච**. අයං අරිට්ඨො දුග්ගහිතාය පරියත්තියා වසෙන අම්හෙ චෙව අබ්භාචික්ඛති, අත්තානඤ්ච ඛනති, බහුඤ්ච අපුඤ්ඤං පසවතීති එවං සඤ්ඤා මා හොන්තූති **දුග්ගහිතාය පරියත්තියා දොසං දස්සෙන්තො ආහ. උග්ගණ්හන්තීති** සජ්ඣායන්ති චෙව වාචුග්ගතං කරොන්තා ධාරෙන්ති චාති අත්ථො.

සුත්තන්තිආදිනා නවප්පභෙදම්පි පරියත්තිධම්මං පරියාදියති. කථං සුත්තං නවප්පභෙදං? සගාථකඤ්හි සුත්තං **ගෙය්‍යං,** නිග්ගාථකං සුත්තං **වෙය්‍යාකරණං,** තදුභයවිනිමුත්තඤ්ච සුත්තං උදානාදිවිසෙසසඤ්ඤාවිරහිතං නත්ථි, යං සුත්තඞ්ගං සියා, මඞ්ගලසුත්තාදීනඤ්ච සුත්තඞ්ගසඞ්ගහො න සියා ගාථාභාවතො ධම්මපදාදීනං විය, ගෙය්‍යඞ්ගසඞ්ගහො වා සියා සගාථකත්තා සගාථාවග්ගස්ස විය, තථා උභතොවිභඞ්ගාදීසු සගාථකප්පදෙසානන්ති? වුච්චතෙ –

> සුත්තන්ති සාමඤ්ඤවිධි, විසෙසවිධයො පරෙ;
> සනිමිත්තා නිරුළ්හත්තා, සහතාඤ්ඤෙන නඤ්ඤතො. (දී. නි. ටී. 1.නිදානකථාවණ්ණනා; අ. නි. ටී. 2.4.6; සාරත්ථ. ටී. 1.බාහිරනිදානකථා);

සබ්බස්සපි හි බුද්ධවචනස්ස සුත්තන්ති අයං **සාමඤ්ඤවිධි**. තෙනෙවාහ ආයස්මා මහාකච්චානො **නෙත්තියං** (නෙත්ති. 1.සඞ්ගහවාර) ''නවවිධසුත්තන්තපරියෙට්ඨී''ති. ''එත්තකං තස්ස භගවතො සුත්තාගතං සුත්තපරියාපන්නං (පාචි. 655, 1242), සකවාදෙ පඤ්ච සුත්තසතානී''ති (ධ. ස. අට්ඨ. නිදානකථා; කථා. අට්ඨ. නිදානකථා) එවමාදි ච එතස්ස අත්ථස්ස සාධකං. තදෙකදෙසෙසු පන ගෙය්‍යාදයො **විසෙසවිධයො** තෙන තෙන නිමිත්තෙන පතිට්ඨිතා. තථා හි ගෙය්‍යස්ස සගාථකත්තං තබ්භාවනිමිත්තං. ලොකෙපි හි සසිලොකං සගාථකං වා චුණ්ණියගන්ථං ''ගෙය්‍ය''න්ති වදන්ති. ගාථාවිරහෙ පන සති පුච්ඡං කත්වා විස්සජ්ජනභාවො වෙය්‍යාකරණස්ස තබ්භාවනිමිත්තං. පුච්ඡාවිස්සජ්ජනඤ්හි ''බ්‍යාකරණ''න්ති වුච්චති, බ්‍යාකරණමෙව වෙය්‍යාකරණං.

එවං සන්තෙ සගාථකාදීනම්පි පුච්ඡං කත්වා විස්සජ්ජනවසෙන පවත්තානං වෙය්‍යාකරණභාවො ආපජ්ජතීති? නාපජ්ජති ගෙය්‍යාදිසඤ්ඤානං අනොකාසභාවතො, ''ගාථාවිරහෙ සතී''ති විසෙසිතත්තා ච. තථා හි ධම්මපදාදීසු කෙවලං ගාථාබන්ධෙසු, සගාථකත්තෙපි සොමනස්සඤාණමයිකගාථායුත්තෙසු, ''වුත්තඤ්හෙත''න්ති (ඉතිවු. 1) ආදිවචනසම්බන්ධෙසු, අබ්භුතධම්මපටිසංයුත්තෙසු ච සුත්තවිසෙසෙසු යථාක්කමං ගාථා-උදාන-ඉතිවුත්තක-අබ්භුතධම්ම-සඤ්ඤා පතිට්ඨිතා, තථා සතිපි ගාථාබන්ධභාවෙ භගවතො අතීතාසු ජාතීසු චරියානුභාවප්පකාසකෙසු ජාතකසඤ්ඤා, සතිපි පඤ්හවිස්සජ්ජනභාවෙ සගාථකත්තෙ ච කෙසුචි සුත්තන්තෙසු වෙදස්ස ලභාපනතො වෙදල්ලසඤ්ඤා පතිට්ඨිතාති එවං තෙන තෙන සගාථකත්තාදිනා නිමිත්තෙන තෙසු තෙසු සුත්තවිසෙසෙසු ගෙය්‍යාදිසඤ්ඤා පතිට්ඨිතාති විසෙසවිධයො සුත්තඞ්ගතො පරෙ ගෙය්‍යාදයො. යං පනෙත්ථ ගෙය්‍යඞ්ගාදිනිමිත්තරහිතං, තං සුත්තඞ්ගං විසෙසසඤ්ඤාපරිහාරෙන සාමඤ්ඤසඤ්ඤාය පවත්තනතොති. නනු ච සගාථකං සුත්තං ගෙය්‍යං, නිග්ගාථකං සුත්තං වෙය්‍යාකරණන්ති සුත්තඞ්ගං න සම්භවතීති චොදනා තදවත්ථා එවාති? න තදවත්ථා සොධිතත්තා. සොධිතඤ්හි පුබ්බෙ ''ගාථාවිරහෙ සති පුච්ඡාවිස්සජ්ජනභාවො වෙය්‍යාකරණස්ස තබ්භාවනිමිත්ත''න්ති.

යඤ්ච වුත්තං ''ගාථාභාවතො මඞ්ගලසුත්තාදීනං සුත්තඞ්ගසඞ්ගහො න සියා''ති (ඛු. පා. 5.1; සු. නි. 261), තං න, **නිරුළ්හත්තා.** නිරුළ්හො හි මඞ්ගලසුත්තාදීනං සුත්තභාවො. න හි තානි ධම්මපදබුද්ධවංසාදයො විය ගාථාභාවෙන පඤ්ඤාතානි, කින්තු සුත්තභාවෙනෙව. තෙනෙව හි **අට්ඨකථායං** ''සුත්තනාමක''න්ති නාමග්ගහණං කතං. යං පන වුත්තං ''සගාථකත්තා ගෙය්‍යඞ්ගසඞ්ගහො සියා''ති , තදපි නත්ථි, යස්මා **සහතාඤ්ඤෙන.** සහ ගාථාහීති හි සගාථකං, සහභාවො ච නාම අත්ථතො අඤ්ඤෙන හොති, න ච මඞ්ගලසුත්තාදීසු ගාථාවිනිමුත්තො කොචි සුත්තපදෙසො අත්ථි, යො ''සහ ගාථාහී''ති වුච්චෙය්‍ය, න ච සමුදායො නාම කොචි අත්ථි. යදපි වුත්තං ''උභතොවිභඞ්ගාදීසු සගාථකප්පදෙසානං ගෙය්‍යඞ්ගසඞ්ගහො සියා''ති, තදපි **න අඤ්ඤතො**. අඤ්ඤා එව හි තා ගාථා ජාතකාදිපරියාපන්නත්තා, අතො න තාහි උභතොවිභඞ්ගාදීනං ගෙය්‍යඞ්ගභාවොති. එවං සුත්තාදීනං අඞ්ගානං අඤ්ඤමඤ්ඤසඞ්කරාභාවො වෙදිතබ්බො.

අත්ථත්ථන්ති අත්ථභූතං යථාභූතං අත්ථං. අනත්ථම්පි කෙචි විපල්ලාසවසෙන ''අත්ථො''ති ගණ්හන්තීති ''අත්ථත්ථ''න්ති විසෙසෙත්වා වුත්තං. **කාරණත්ථ**න්ති කාරණභූතං අත්ථං, සීලං සමාධිස්ස කාරණං, සමාධි විපස්සනායාති එවං තස්ස තස්ස කාරණභූතං අත්ථං. තෙනාහ **''ඉමස්මිං ඨානෙ සීල''**න්තිආදි. තෙනෙතං දස්සෙති – ඉමස්මිං ඨානෙ සීලං කථිතං, තඤ්ච යාවදෙව සමාධත්ථං, සමාධි විපස්සනත්ථො, විපස්සනා මග්ගත්ථා, මග්ගො ඵලත්ථො, වට්ටං කථිතං යාවදෙව විවට්ටාධිගමත්ථන්ති ජානිතුං න සක්කොන්තීති. එවං පාළියං ''අත්ථ''න්ති ඉමිනා

භාසිතත්ථපයොජනත්ථානං ගහිතතා වෙදිතබ්බා. **න පරිග්ගණ්හන්තීති** න විචාරෙන්ති, නිජ්ඣානපඤ්ඤාක්ඛමා න හොන්ති, නිජ්ඣායිත්වා පඤ්ඤාය රොචෙත්වා ගහෙතබ්බා න හොන්තීති අධිප්පායො. **ඉති** එවං එතාය පරියත්තියා **වාදප්පමොක්ඛානිසංසා** අත්තනො උපරි පරෙහි ආරොපිතවාදස්ස නිග්ගහස්ස මොක්ඛපයොජනා හුත්වා ධම්මං පරියාපුණන්ති. **වාදප්පමොක්ඛො** වා නින්දාපමොක්ඛො. **යස්ස චාති** යස්ස ච සීලාදිපූරණෙන පත්තබ්බස්ස, මග්ගස්ස වා තදධිගමෙන පත්තබ්බස්ස, ඵලස්ස වා තදධිගමෙන පත්තබ්බස්ස, අනුපාදාවිමොක්ඛස්ස වා අත්ථාය. **ධම්මං පරියාපුණන්ති,** ඤායෙන පරියාපුණන්තීති අධිප්පායො. **නානුභොන්ති** න වින්දන්ති. **තෙසං තෙ ධම්මා දුග්ගහිතා** උපාරම්භමානදප්පමක්ඛපළාසාදිහෙතුභාවෙන **දීඝරත්තං අහිතාය දුක්ඛාය සංවත්තන්ති**.

239. අලං පරියත්තො ගදො අස්සාති **අලගද්දො** අනුනාසිකලොපං ද-කාරාගමඤ්ච කත්වා. වට්ටදුක්ඛකන්තාරතො නිත්ථරණත්ථාය පරියත්ති **නිත්ථරණපරියත්ති**. භණ්ඩාගාරෙ නියුත්තො භණ්ඩාගාරිකො, භණ්ඩාගාරිකො විය භණ්ඩාගාරිකො, ධම්මරතනානුපාලකො. අඤ්ඤං අත්ථං අනපෙක්ඛිත්වා භණ්ඩාගාරිකස්සෙව සතො පරියත්ති **භණ්ඩාගාරිකපරියත්ති**. ''වංසානුරක්ඛකොවා''ති අවධාරණං සීහාවලොකනඤායෙන **තන්තිධාරකොව පවෙණිපාලකොවාති** පුරිමපදද්වයෙපි යොජෙතබ්බං.

යදි තන්තිධාරණාදිඅත්ථං බුද්ධවචනස්ස පරියාපුණනං භණ්ඩාගාරිකපරියත්ති, කස්මා ''ඛීණාසවස්සා''ති විසෙසෙත්වා වුත්තං, නනු එකච්චස්ස පුථුජ්ජනස්සපි අයං නයො ලබ්භතීති අනුයොගං සන්ධායාහ **''යො පනා''**තිආදි. **අත්තනො ඨානෙති** නිත්ථරණට්ඨානෙ. කාමං පුථුජ්ජනො ''පවෙණිං පාලෙස්සාමී''ති අජ්ඣාසයෙන පරියාපුණාති. අත්තනො පන භවකන්තාරතො අනිත්තිණ්ණත්තා තස්ස සා පරියත්ති නිත්ථරණපරියත්ති එව නාම හොතීති අධිප්පායො. තෙනාහ **''පුථුජ්ජනස්සා''**තිආදි.

නිජ්ඣානං ඛමන්තීති නිජ්ඣානපඤ්ඤං ඛමන්ති. තත්ථ තත්ථ ආගතෙ සීලාදිධම්මෙ නිජ්ඣායිත්වා පඤ්ඤාය රොචෙත්වා යාථාවතො ගහෙතබ්බා හොන්ති. තෙනාහ **''ඉධ සීල''**න්තිආදි. න කෙවලං සුග්ගහිතං පරියත්තිං නිස්සාය මග්ගභාවනාඵලසච්ඡිකිරියා, පරවාදනිග්ගහසකවාදපතිට්ඨාපනාදීනිපි ඉජ්ඣන්තීති දස්සෙතුං **''පරවාදෙ''**තිආදි වුත්තං. තෙනාහ ''උප්පන්නං පරප්පවාදං සහධම්මෙන සුනිග්ගහං නිග්ගහිත්වා''තිආදි (දී. නි. 2.268). **ඉච්ඡිතිච්ඡිතට්ඨානන්ති** දිට්ඨිවිනිවෙඨනාදිවසෙන ඉච්ඡිතං ඉච්ඡිතං පාළිපදෙසං. **මොචෙතුන්ති** අපනෙතුං. අහිතාය දුක්ඛාය අසංවත්තනම්පි තදභාවෙ උප්පජ්ජනකහිතසුඛස්ස කාරණමෙව තස්මිං සති භාවතොති. සුග්ගහිතඅලගද්දස්සපි හිතාය සුඛාය සංවත්තනතා දට්ඨබ්බා.

240. උත්තරන්ති එතෙනාති උත්තරො, සිනන්ති බන්ධන්තීති සෙතු, උත්තරො ච සො සෙතු චාති **උත්තරසෙතු**. කූලං පරතීරං වහති පාපෙතීති **කුල්ලං. කලාපං කත්වා බද්ධොති** වෙළුනළාදීහි කලාපවසෙන බද්ධො. **අණුන්ති** ඉදං අට්ඨසමාපත්තිආරම්මණං සඤ්ඤොජනං සන්ධාය වදති. **ථූලන්ති** ඉතරං. **දිට්ඨීන්ති** යථාභූතදස්සනං, විපස්සනන්ති අත්ථො. **එවං පරිසුද්ධං එවං පරියොදාතන්ති** තෙභූමකෙසු ධම්මෙසු ඤාතං ''නෙතං මම, නෙසොහමස්මි, න මෙසො අත්තා''ති, එවං තණ්හාදිට්ඨිසංකිලෙසාභාවෙන සබ්බසො විසුද්ධං, පරිසුද්ධත්තා එව පරියොදාතං. **න අල්ලීයෙථාති** නිකන්තිවසෙන න නිස්සයෙථ. **න කෙලායෙථාති** න මමායෙථ. **න ධනායෙථාති** ධනං දබ්බං න කයිරාථ. **උභයත්ථාති** සමථෙ විපස්සනාය ච.

අසද්ධම්මෙතිආදීසු අසතං හීනජ්ඣාසයානං ධම්මොති **අසද්ධම්මො**. ගාමවාසීනං ධම්මොති **ගාමධම්මො.** කිලෙසානං වස්සනසභාවතාය **වසලධම්මො**. කිලෙසෙහි දූසිතත්තා ථූලත්තා ච **දුට්ඨුල්ලො**. උදකසුද්ධිපරියොසානතාය **ඔදකන්තිකො**. ''ධම්මාපි වො පහාතබ්බා''ති **ඉමිනාපි ඔවාදෙන** භික්ඛූ උද්දිස්ස කථෙන්තොපි **අරිට්ඨංයෙව නිග්ගණ්හාති**.

241. **තිවිධග්ගාහවසෙනාති** තණ්හාමානදිට්ඨිග්ගාහවසෙන. යදි එවං **''අහං මමාති ගණ්හාතී''**ති ගාහද්වයමෙව කස්මා වුත්තන්ති? නයිදමෙවං තත්ථාපි ගාහත්තයස්සෙව වුත්තත්තා. ''අහ''න්ති හි ඉමිනා මානදිට්ඨිග්ගාහා වුත්තා ''අහමස්මී''ති ගාහසාමඤ්ඤතො. **දිට්ඨිපි දිට්ඨිට්ඨානං** පුරිමුප්පන්නාය දිට්ඨියා උත්තරදිට්ඨියා සක්කායදිට්ඨියා සස්සතදිට්ඨියා ච කාරණභාවතො. **ආරම්මණං** පඤ්ච ඛන්ධා, රූපාරම්මණාදීනි ච. **දිට්ඨියා පච්චයො** අවිජ්ජා-ඵස්ස-සඤ්ඤා-විතක්ක-අයොනිසොමනසිකාර-පාපමිත්තපරතොඝොසාදිකො දිට්ඨියා උපනිස්සයාදිපච්චයො. වුත්තඤ්හෙතං **පටිසම්භිදායං** (පටි. ම. 1.124)''කතමානි අට්ඨ දිට්ඨිට්ඨානානි අවිජ්ජාපි ඵස්සොපි සඤ්ඤාපි විතක්කොපි අයොනිසොමනසිකාරොපි පාපමිත්තොපි පරතොඝොසොපි දිට්ඨිට්ඨාන''න්තිආදි. **රූපාරම්මණාති** රුප්පනසභාවධම්මාරම්මණා. **රූපං පන අත්තාති න වත්තබ්බං** ඉධ ''රූපං අත්තතො සමනුපස්සතී''ති (සං. නි. 3.81, 345) ඉමස්ස ගාහස්ස අනධිප්පෙතත්තා. සො හි ''යම්පි තං දිට්ඨිට්ඨාන''න්තිආදිනා පරතො වුච්චති. ඉධ පන ''රූපවන්තං අත්තානං සමනුපස්සති, අත්තනි රූපං, රූපස්මිං අත්තාන''න්ති ඉමෙ තයො ගාහා අධිප්පෙතාති කෙචි, තදයුත්තං. යස්මා රූපං අත්තා න හොති, අත්තග්ගාහස්ස පන ආලම්බනං හොති, අත්තසභාවෙයෙව වා රූපාදිධම්මෙ ආරබ්භ අත්තදිට්ඨි උප්පජ්ජති, න අත්තානං තස්ස පරමත්ථතො අනුපලබ්භනතො, තස්මා රූපාදිආරම්මණාව අත්තදිට්ඨීති කත්වා වුත්තං, රූපං පන ''අත්තා''ති න වත්තබ්බන්ති අයමෙත්ථ අත්ථො. ''යම්පි තං දිට්ඨිට්ඨාන''න්තිආදිනා පන විපස්සනාපටිවිපස්සනා විය දිට්ඨිඅනුපස්සනා නාම දස්සිතා.

ගන්ධරසඵොට්ඨබ්බායතනානං සම්පත්තගාහින්ද්‍රියවිසයතාය පත්වා ගහෙතබ්බතා. තඤ්හි තස්ස අත්තනො විසයං පරිභුත්වා සම්බන්ධං හුත්වා ගණ්හාති. **අවසෙසානි සත්තායතනානි විඤ්ඤාතං නාම** මනසා විඤ්ඤාතබ්බතො. අඤ්ඤථා ඉතරෙසම්පි විඤ්ඤාතතා සියා. **පත්තන්ති** අධිගතං. **පරියෙසිතන්ති** ගවෙසිතං. **අනුවිචරිතන්ති** චින්තිතං. තෙනාහ **“මනසා”**ති. එත්ථ ච පත්තපරියෙසනානං අපටික්ඛෙපස්ස, විසුං, එකජ්ඣං පටික්ඛෙපස්ස ච වසෙන චතුක්කොටිකං දස්සෙත්වා පත්තපරියෙසිතෙහි අනුවිචරිතස්ස භෙදං දස්සෙතුං **“ලොකස්මිඤ්හී”**තිආදි වුත්තං. **පරියෙසිත්වා පත්තං** පඨමං චෙතසා පච්ඡා කායෙන පත්තත්තා **පත්තං නාම. පරියෙසිත්වා නොපත්තං පරියෙසිතං නාම** කෙවලං පරියෙසිතභාවතො. **අපරියෙසිත්වා පත්තඤ්ච නොපත්තඤ්ච** මනසා අනුවිචරිතබ්බතො **මනසානුවිචරිතං නාම.**

අයඤ්ච විකප්පො ආකුලො වියාති **“අථ වා”**තිආදි වුත්තං. **පත්තට්ඨෙනාති** පත්තභාවෙන පත්තතාසාමඤ්ඤෙන. **අපරියෙසිත්වා නොපත්තං මනසානුවිචරිතං නාම** පත්තියා පරියෙසනාය ච අභාවතො. **සබ්බං වා එතන්ති** ‘‘පරියෙසිත්වා පත්තම්පී’’තිආදිනා වුත්තං චතුබ්බිධම්පි. **ඉමිනාති** ‘‘යම්පි තං දිට්ඨිට්ඨානං’’තිආදිවචනෙන. **විඤ්ඤාණාරම්මණා තණ්හාමානදිට්ඨියො කථිතා** පාරිසෙසඤායෙන . එවං පාරිසෙසඤායපරිග්ගහෙ කිං පයොජනන්ති ආහ **“දෙසනාවිලාසෙනා”**තිආදි. යෙසං විනෙය්‍යානං දෙසෙතබ්බධම්මස්ස සරූපං අනාමසිත්වා ආරම්මණකිච්ච-සම්පයුත්තධම්ම-ඵලවිසෙසාදි-පකාරන්තරවිභාවනෙන පටිවෙධො හොති, තෙසං තප්පකාරභෙදෙහි ධම්මෙහි, යෙසං පන යෙන එකෙනෙව පකාරෙන සරූපෙනෙව වා විභාවනෙ කතෙ පටිවෙධො හොති, තෙසං තං වත්වා ධම්මිස්සරත්තා තදඤ්ඤං නිරවසෙසාකාරවිභාවනඤ්ච **දෙසනාවිලාසො.** තෙනාහ **“දිට්ඨාදිආරම්මණවසෙන විඤ්ඤාණං දස්සිත”**න්ති.

දිට්ඨිට්ඨානන්ති දිට්ඨි එව දිට්ඨිට්ඨානං, තං හෙට්ඨා වුත්තනයමෙව. යං රූපං එසා දිට්ඨි ‘‘ලොකො ච අත්තා චා’’ති ගණ්හාති. තං රූපං සන්ධාය ‘‘සො ලොකො සො අත්තා’’ති වචනං වුත්තන්ති යොජනා. **සො පෙච්ච භවිස්සාමීති** උද්ධමාඝාතනිකවාදවසෙනායං දිට්ඨීති ආහ **“සො අහං පරලොකං ගන්ත්වා නිච්චො භවිස්සාමී”**තිආදි. **ධුවොති** ථිරො. **සස්සතොති** සබ්බදාභාවී. **අවිපරිණාමධම්මොති** ජරාය මරණෙන ච අවිපරිණාමෙතබ්බසභාවො, නිබ්බිකාරොති අත්ථො. **තම්පි දස්සනන්ති** තම්පි තථාවුත්තං දිට්ඨිදස්සනං අත්තානං විය තණ්හාදිට්ඨිග්ගාහවිසෙසෙන ගණ්හාති. තෙනාහ **“එතං මමා”**තිආදි. **දිට්ඨාරම්මණාති** දිට්ඨිවිසයා. කථං පන දිට්ඨි දිට්ඨිවිසයා හොතීති ආහ **“විපස්සනායා”**තිආදි. **පටිවිපස්සනාකාලෙති** යමකතො සම්මසනාදිකාලං සන්ධායාහ. තත්ථ අක්ඛරචින්තකානං සද්දෙ විය, වෙදජ්ඣායීනං වෙදසත්ථෙ විය ච දිට්ඨියං දිට්ඨිගතිකානං දිට්ඨිග්ගාහප්පවත්ති දට්ඨබ්බා.

සමනුපස්සතීති පදස්ස ච තස්සො සමනුපස්සනා අත්ථොති යොජනා. තෙන සමනුපස්සනා නාම චතුබ්බිධාති දස්සෙති. තත්ථ ඤාණං තාව සමවිසමං සම්මා යාථාවතො අනුපස්සතීති **සමනුපස්සනා.** ඉතරා පන සංකිලෙසවසෙන අනු අනු පස්සන්තීති **සමනුපස්සනා.** යදි එවං හොතු තාව දිට්ඨිසමනුපස්සනා මිච්ඡාදස්සනභාවතො, කථං තණ්හාමානාති? තණ්හායපි සත්තානං පාපකරණෙ උපායදස්සනවසෙන පඤ්ඤාපතිරූපිකා පවත්ති ලබ්භතෙව, යාය වඤ්චනනිකතිසාචියොගා සම්භවන්ති. මානොපි සෙය්‍යාදිනා දස්සනවසෙනෙව තථා අත්තානං ඌහතීති තණ්හාමානානං සමනුපස්සනාපතිරූපිකා පවත්ති ලබ්භතීති දට්ඨබ්බං. **අවිජ්ජමානෙති** ‘‘එතං මමා’’ති එවං ගහෙතබ්බෙ තණ්හාවත්ථුස්මිං අජ්ඣත්තඛන්ධපඤ්චකෙ අනුපලබ්භමානෙ විනට්ඨෙ. **න පරිතස්සති** භයපරිත්තාසතණ්හාපරිත්තාසානං මග්ගෙන සමුග්ඝාතිතත්තා.

242. **චතූහි කාරණෙහීති** ‘‘අසති න පරිතස්සතී’’ති වුත්තම්පි ඉතරෙහි තීහි සහ ගහෙත්වා වුත්තං. **චතූහි කාරණෙහීති** චතුක්කොටිකසුඤ්ඤතාකථනස්ස කාරණෙහි. **බහිද්ධා අසතීති** බාහිරෙ වත්ථුස්මිං අවිජ්ජමානෙ. සා පනස්ස අවිජ්ජමානතා ලද්ධවිනාසෙන වා අලද්ධාලාභෙන වාති පාළියං – ‘‘අහු වත මෙ, තං වත මෙ නත්ථි, සියා වත මෙ, තං වතාහං න ලභාමී’’ති වුත්තන්ති තදුභයං පරික්ඛාරවසෙන විභජිත්වා තත්ථ පරිතස්සනං දස්සෙතුං **“බහිද්ධා පරික්ඛාරවිනාසෙ”**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **යානං** ‘‘රථො වය්හ’’න්ති එවමාදි. **වාහනං** හත්ථිඅස්සාදි.

යෙහි කිලෙසෙහීති යෙහි අසන්තපත්ථනාදීහි කිලෙසෙහි. **එවං භවෙය්‍යාති** එවං ‘‘අහු වත මෙ’’තිආදිනා චොදනාදි භවෙය්‍ය. **දිට්ඨිට්ඨානාධිට්ඨානපරියුට්ඨානාභිනිවෙසානුසයානන්ති** එත්ථ අපරාපරං පවත්තාසු දිට්ඨීසු යා පරතො උප්පන්නා දිට්ඨියො, තාසං පුරිමුප්පන්නා දිට්ඨියො කාරණට්ඨෙන **දිට්ඨිට්ඨානානි.** අධිකරණට්ඨෙන **දිට්ඨාධිට්ඨානානි,** පරියුට්ඨානප්පත්තියා සබ්බාපි **දිට්ඨිපරියුට්ඨානානි.** ‘‘ඉදමෙව සච්චං මොඝමඤ්ඤ’’න්ති (ම. නි. 2.202, 427; 3.27-29; උදා. 55; මහානි. 20; නෙත්ති. 59) පවත්තියා **අභිනිවෙසා.** අප්පහීනභාවෙන සන්තානෙ සයන්තීති **අනුසයාති** එවං දිට්ඨිට්ඨානාදීනං පදානං විභාගො වෙදිතබ්බො. තණ්හාදීහි කම්පනියතාය සබ්බසඞ්ඛාරාව ඉඤ්ජිතානීති **සබ්බසඞ්ඛාරඉඤ්ජිතානි.** සෙසපදද්වයෙපි එසෙව නයො. උපධීයති එත්ථ දුක්ඛන්ති උපධි, ඛන්ධාව උපධි **ඛන්ධූපධි.** එස නයො සෙසෙසුපි. තදෙව ච ආගම්ම තණ්හා ඛීයති විරජ්ජති නිරුජ්ඣතීති යොජනා. **උච්ඡිජ්ජිස්සාමි නාමස්සූ**තිආදීසු නිපාතමත්තං, සංසයෙ වා. **තාසොති** අත්තනියාභාවං පටිච්ච තණ්හාපරිත්තාසො චෙව භයපරිත්තාසො ච. තෙනාහ **“තාසො හෙසො”**තිආදි. **නො චස්සං, නො ච මෙ සියාති** ‘‘අහ’’න්ති කිර කොචි නො චස්සං, ‘‘මෙ’’ති ච කිඤ්චි නො සියාති. තාසප්පතීකාරදස්සනඤ්හෙතං.

243. **එත්තාවතාති** ''එවං වුත්තෙ''තිආදිනා, පුච්ඡානුසන්ධිවසෙන පවත්තාය ''ඡයිමානි, භික්ඛවෙ, දිට්ඨිට්ඨානානී''තිආදිනා (ම. නි. 1.241) වා. සාපි හි අජ්ඣත්තඛන්ධවිනාසෙ පරිතස්සනකං දස්සෙත්වා අපරිතස්සනකං දස්සෙන්ති පවත්තාති තස්සනකස්ස සුඤ්ඤතාදස්සනං අකිච්චසාධකම්පි සුඤ්ඤතාදස්සනමෙවාති ඉමෙසං වසෙන **''චතුක්කොටිකා සුඤ්ඤතා කථිතා''**ති වුත්තං. **බහිද්ධා පරික්ඛාරන්ති** බාහිරං සවිඤ්ඤාණකං අවිඤ්ඤාණකඤ්ච සත්තොපකරණං. තඤ්හි ජීවිතවුත්තියා පරික්ඛාරකට්ඨෙන ''පරික්ඛාරො''ති වුත්තං. **පරිග්ගහං නාම කත්වාති ''මම** ඉදං''න්ති පරිග්ගහෙතබ්බතාය පරිග්ගහිතං නාම කත්වා. සබ්බොපි දිට්ඨිග්ගාහො ''අත්තා නිච්චො ධුවො සස්සතො, අත්තා උච්ඡිජ්ජති විනස්සති''තිආදිනා අත්තදිට්ඨිසන්නිස්සයොයෙවාති වුත්තං **''සක්කායදිට්ඨිපමුඛා ද්වාසට්ඨිදිට්ඨියො''**ති. අයාථාවග්ගාහිනා අභිනිවෙසනපඤ්ඤාපනානං උපත්ථම්භභාවතො දිට්ඨි එව නිස්සයොති **දිට්ඨිනිස්සයො. පරිග්ගණ්හෙය්‍යාති** නිච්චාදිවිසෙසයුත්තං කත්වා පරිග්ගණ්හෙය්‍ය. කිමෙවං පරිග්ගහෙතුං සක්කුණෙය්‍ය ? **සබ්බත්ථාති** ''තං, භික්ඛවෙ, අත්තවාදුපාදානං උපාදියෙථ, තං, භික්ඛවෙ, දිට්ඨිනිස්සයං නිස්සයෙථා''ති එතෙසුපි.

244. **අත්තනි වා සතීති** යස්ස අත්තනො සන්තකභාවෙන කිඤ්චි අත්තනියන්ති වුච්චෙය්‍ය, තස්මිං අත්තනි සති, සො එව පන අත්තා පරමත්ථතො නත්ථීති අධිප්පායො. සක්කා හි වත්තුං බාහිරකපරිකප්පිතො අත්තා ''පරමත්ථො''ති? සියා ඛන්ධපඤ්චකං ඤෙය්‍යසභාවත්තා යථා තං සටො, යදි පන තදඤ්ඤං නාම කිඤ්චි අභවිස්ස, න තං නියමතො විපරීතං සියාති? න ච සො පරමත්ථතො අත්ථි පමාණෙහි අනුපලබ්භමානත්තා තුරඞ්ගමවිසාණං වියාති. **අත්තනියෙ වා පරික්ඛාරෙ සතීති** ''ඉදං නාම අත්තනො සන්තක''න්ති තස්ස කිඤ්චනභාවෙන නිච්ඡිතෙ කිස්මිඤ්චි වත්ථුස්මිං සති. අත්තනො ඉදන්ති හි අත්තනියන්ති. **අහන්ති සතීති** ''අහං නාමාය''න්ති අහංකාරවත්ථුභූතෙ පරමත්ථතො නිද්ධාරිතසරූපෙ කිස්මිඤ්චි සති තස්ස සන්තකභාවෙන මමාති කිඤ්චි ගහෙතුං යුත්තං භවෙය්‍ය. **මමාති සති ''අහ''**න්ති එත්ථාපි එසෙව නයො. ඉති පරමත්ථතො අත්තනො අනුපලබ්භමානත්තා අත්තනියං කිඤ්චි පරමත්ථතො නත්ථෙවාති සබ්බසඞ්ඛාරානං අනත්තතාය අනත්තනියතං, අනත්තනියතාය ච අනත්තකතං දස්සෙති. **භූතතොති** භූතත්ථතො. **තථතොති** තථසභාවතො. **ඨිරතොති** ඨිතසභාවතො නිබ්බිකාරතො.

යස්මා හුත්වා න හොතීති යස්මා පුබ්බෙ අසන්තං පච්චයසමවායෙන හුත්වා උප්පජ්ජිත්වා පුන භඞ්ගුපගමෙන න හොති, තස්මා න නිච්චන්ති **අනිච්චං,** අධුවන්ති අත්ථො. තතො එව **උප්පාදවයවත්තිතොති** උප්පජ්ජනවසෙන නිරුජ්ඣනවසෙන ච පවත්තනතො. සභාවවිගමො ඉධ **විපරිණාමො,** ඛණිකතා **තාවකාලිකතා, නිච්චසභාවාභාවො එව නිච්චපටික්ඛෙපො.** අනිච්චධම්මා හි තෙනෙව අත්තනො අනිච්චභාවෙන අත්ථතො නිච්චතං පටික්ඛිපන්ති නාම. තථා හි වුත්තං ''න නිච්චන්ති අනිච්ච''න්ති. උප්පාදජරාභඞ්ගවසෙන රූපස්ස නිරන්තරබාධතාති පටිපීළනාකාරෙනස්ස **දුක්ඛතා. සන්තාපො** දුක්ඛදුක්ඛතාදිවසෙන සන්තාපනං පරිදහනං, තතො එවස්ස දුස්සහතාය **දුක්ඛමතා.** තිස්සන්නං දුක්ඛතානං සංසාරදුක්ඛස්ස ච අධිට්ඨානතාය **දුක්ඛවත්ථුකතා.** සුඛසභාවාභාවො එව **සුඛපටික්ඛෙපො. විපරිණාමධම්මන්ති** ජරාය මරණෙන ච විපරිණමනසභාවං. යස්මා ඉදං රූපං පච්චයසමවායෙන උප්පාදං, උප්පාදානන්තරං ජරං පත්වා අවස්සමෙව භිජ්ජති, භින්නඤ්ච භින්නමෙව, නාස්ස කස්සචි සඞ්කමොති භවන්තරානුපගමනසඞ්ඛාතෙන සඞ්කමාභාවෙන විපරිණාමධම්මතං පාකටං කාතුං **''භවසඞ්කන්ති උපගමනසභාව''**න්ති වුත්තං. **පකතිභාවවිජහනං** සභාවවිගමො නිරුජ්ඣනමෙව. න්ති අනිච්චං දුක්ඛං විපරිණාමධම්මං රූපං. **ඉමිනාති** ''නො හෙතං, භන්තෙ''ති රූපස්ස තණ්හාදිග්ගාහානං වත්ථුභාවපටික්ඛෙපෙන. රූපඤ්හි උප්පන්නං ඨිතිං මා පාපුණාතු, ඨිතිප්පත්තං මා ජීරතු, ජරප්පත්තං මා භිජ්ජතු, උදයබ්බයෙහි මා කිලමියතූති න එත්ථ කස්සචි වසීභාවො අත්ථි, ස්වායමස්ස අවසවත්තනට්ඨො අනත්තතාසල්ලක්ඛණස්ස කාරණං හොතීති ආහ **''අවසවත්තනාකාරෙන රූපං, භන්තෙ, අනත්තාති පටිජානන්තී''**ති. නිවාසිකාරකවෙදකඅධිට්ඨායකවිරහෙන තතො සුඤ්ඤතා **සුඤ්ඤට්ඨො,** සාමිභූතස්ස කස්සචි අභාවො **අස්සාමිකට්ඨො,** යථාවුත්තවසවත්තිභාවාභාවො **අනිස්සරට්ඨො,** පරපරිකප්පිතඅත්තසභාවාභාවො එව **අත්තපටික්ඛෙපට්ඨො.**

යස්මා අනිච්චලක්ඛණෙන විය දුක්ඛලක්ඛණං, තදුභයෙන අනත්තලක්ඛණං සුවිඤ්ඤාපයං, න කෙවලං, තස්මා තදුභයෙනෙත්ථ අනත්තලක්ඛණවිභාවනං කතන්ති දස්සෙන්තො **''භගවා හී''**තිආදිමාහ. තත්ථ **අනිච්චවසෙනාති** අනිච්චතාවසෙන. **දුක්ඛවසෙනාති** දුක්ඛතාවසෙන. **න උපපජ්ජතීති** න යුජ්ජති. තමෙව අයුජ්ජමානතං දස්සෙතුං **''චක්ඛුස්ස උප්පාදොපී''**තිආදි වුත්තං. යස්මා අත්තවාදී අත්තානං නිච්චං පඤ්ඤපෙති, චක්ඛුං පන අනිච්චං, තස්මා චක්ඛු විය අත්තාපි අනිච්චො ආපන්නො. තෙනාහ **''යස්ස ඛො පනා''**තිආදි. තත්ථ **වෙතීති** විගච්ඡති නිරුජ්ඣති. **ඉති චක්ඛු අනත්තාති** චක්ඛුස්ස උදයබ්බයවන්තතාය අනිච්චතා, අත්තනො ච අත්තවාදිනා අනිච්චතාය අනිච්ඡිතත්තා චක්ඛු අනත්තා.

කාමං **අනත්තලක්ඛණසුත්තෙ** (සං. නි. 3.59; මහාව. 20) – ''යස්මා ච ඛො, භික්ඛවෙ, රූපං අනත්තා, තස්මා රූපං ආබාධාය සංවත්තතී''ති රූපස්ස අනත්තතාය දුක්ඛතා විභාවිතා විය දිස්සති, තථාපි ''යස්මා රූපං ආබාධාය සංවත්තති, තස්මා අනත්තා''ති පාකටතාය සාබාධතාය රූපස්ස අත්තසාරාභාවො විභාවිතො, තතො එව ච ''න ලබ්භති රූපෙ එවං මෙ රූපං හොතු, එවං මෙ රූපං මා අහොසී''ති රූපෙ කස්සචි අනිස්සරතා, තස්ස ච අවසවත්තනාකාරො දස්සිතොති ආහ **''දුක්ඛවසෙන අනත්තතං දස්සෙතී''**ති. **යදනිච්චං තං දුක්ඛන්ති** යං වත්ථු අනිච්චං, තං දුක්ඛං උදයබ්බයපටිපීළිතත්තා, යං පන නිච්චං තදභාවතො, තං සුඛං යථා තං නිබ්බානන්ති අධිප්පායො. **යං තන්ති**

කාරණනිද්දෙසොවායං, යස්මා රූපං අනිච්චං, තං තස්මාති අත්ථො. **යං දුක්ඛං තදනත්තාති** එත්ථ වුත්තනයෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. **අනිච්චන්ති** ඉමිනා සටාදි විය පච්චයුප්පන්නත්තා රූපං අනිච්චන්ති ඉමමත්ථං දස්සෙති. ඉමිනාව නයෙන ‘‘අනත්තා’’ති වත්තුං ලබ්භමානෙපි **‘‘අනත්තා’’ති වත්තා නාම නත්ථි. එවං දුක්ඛන්ති වදන්තීති** එත්ථාපි යථාරහං වත්තබ්බං ‘‘අක්ඛිසූලාදිවිකාරප්පත්තකාලෙ විය පච්චයුප්පන්නත්තා දුක්ඛං රූප’’න්තිආදිනා. **දුද්දසං දුප්පඤ්ඤාපනං**. තථා හි සරභඞ්ගාදයොපි සත්ථාරො නාද්දසංසු, කුතො පඤ්ඤාපනා. **තයිදං** අනත්තලක්ඛණං.

තස්මාතිහාතිආදිනා තියද්ධගතරූපං ලක්ඛණත්තයං ආරොපෙත්වා වුත්තන්ති ආහ **‘‘එතරහි අඤ්ඤදාපී’’**ති. තං පන යාදිසං තාදිසම්පි තථා වුත්තන්ති අජ්ඣත්තාදිවිසෙසොපි වත්තබ්බො. **පි**-සද්දෙන වා තස්සාපි සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො.

245. **උක්කණ්ඨතීති** නාභිරමති. අඤ්ඤත්ථ ‘‘නිබ්බිදා’’ති බලවවිපස්සනා වුච්චති, සානුලොමා පන සඞ්ඛාරුපෙක්ඛා ‘‘වුට්ඨානගාමිනී’’ති, සා ඉධ කථං නිබ්බිදා නාම ජාතාති ආහ **‘‘වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනාය හී’’**තිආදි. ඉමිනා සිඛාපත්තනිබ්බෙදතාය වුට්ඨානගාමිනී ඉධ නිබ්බිදානාමෙන වුත්තාති දස්සෙති.

‘‘සො අනුපුබ්බෙන සඤ්ඤග්ගං ඵුසතී’’ති (දී. නි. 1.414, 415) වත්වා ‘‘සඤ්ඤා ඛො පොට්ඨපාද පඨමං උප්පජ්ජති, පච්ඡා ඤාණ’’න්ති (දී. නි. 1.416) වුත්තත්තා **සඤ්ඤග්ගන්ති වුත්තා** ලොකියාසු පහානසඤ්ඤාසු සිඛාපත්තභාවතො. **ධම්මට්ඨිතිඤාණන්ති වුත්තා** ඉදප්පච්චයතාදස්සනස්ස මත්ථකප්පත්තීති කත්වා. තතො පරඤ්හි අසඞ්ඛතාරම්මණං ඤාණං හොති. තෙනාහ – ‘‘පුබ්බෙ ඛො සුසිම ධම්මට්ඨිතිඤාණං, පච්ඡා නිබ්බානෙ ඤාණ’’න්ති (සං. නි. 2.70). **පාරිසුද්ධිපධානියඞ්ගන්ති වුත්තා** මග්ගාධිගමස්ස පරිපන්ථභූතසබ්බසංකිලෙසවිසුද්ධි පධානිකස්ස යොගිනො, පධානභාවනාය වා ජාතං අඞ්ගන්ති කත්වා. **පටිපදාඤාණදස්සනවිසුද්ධීති වුත්තා** පරමුක්කංසගතපටිපදාඤාණදස්සනවිසුද්ධිභාවතො. **අතම්මයතන්ති** එත්ථ **තම්මයතා නාම** තණ්හා, කාමතණ්හාදීසු තාය තාය නිබ්බත්තත්තා තම්මයං නාම තෙභූමිකප්පවත්තං, තස්ස භාවොති කත්වා. තස්සා තණ්හාය පරියාදානතො වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනා **අතම්මයතාති** වුච්චති. **නිස්සායාති** තං අතම්මයතං පච්චයං කත්වා. **ආගම්මාති** තස්සෙව වෙවචනං. **නානත්තාති** නානාසභාවා බහූ අනෙකප්පකාරා. **නානත්තසිතාති** නානාරම්මණනිස්සිතා රූපාදිවිසයා. **එකත්තාති** එකසභාවා. **එකත්තසිතාති** එකංයෙව ආරම්මණං නිස්සිතා. **තං නිස්සායාති** තං එකත්තසිතං උපෙක්ඛං පච්චයං කත්වා. **එතිස්සාති** එතිස්සා උපෙක්ඛාය. **පහානං හොතීති** අඤ්ඤාණුපෙක්ඛතො පහූති සබ්බං උපෙක්ඛං පජහිත්වා ඨිතස්ස ‘‘අතම්මයතා’’ති වුත්තාය වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනාය අරූපාවචරසමාපත්තිඋපෙක්ඛාය විපස්සනුපෙක්ඛාය ච පහානං හොතීති **පරියාදානන්ති වුත්තාති**. සබ්බසඞ්ඛාරගතස්ස මුඤ්චිතුකම්‍යතාපටිසඞ්ඛානස්ස සිඛාපත්තභාවතො වුට්ඨානගාමිනී මුඤ්චිතුකම්‍යතා පටිසඞ්ඛානන්ති ච වුත්තා. මුදුමජ්ඣාදිවසෙන පවත්තිආකාරමත්තං, අත්ථතො **එකත්ථා** මුඤ්චිතුකම්‍යතාදයො, **බ්‍යඤ්ජනමෙව නානං. ද්වීහි නාමෙහීති** ගොත්‍රභූ, වොදානන්ති ඉමෙහි ද්වීහි නාමෙහි.

විරාගොති මග්ගො, අච්චන්තමෙව විරජ්ජති එතෙනාති **විරාගො,** තෙන. මග්ගෙන හෙතුභූතෙන. **විමුච්චතීති** පටිප්පස්සද්ධිවිමුත්තිවසෙන විමුච්චති. තෙනාහ **‘‘ඵලං කථිත’’**න්ති.

මහාඛීණාසවොති පසංසාවචනං යථා ‘‘මහාරාජා’’ති. තථා හි තං පසංසන්තො සත්ථා **‘‘අයං වුච්චති, භික්ඛවෙ, භික්ඛු උක්ඛිත්තපලිඝො ඉතිපී’’**තිආදිමාහාති. තදත්ථං විවරිතුං **‘‘ඉදානි තස්සා’’**තිආදි වුත්තං. **යථාභූතෙහීති** යාථාවතො භූතෙහි. **දුරුක්ඛිපනට්ඨෙනාති** පවුරජනෙහි උක්ඛිපිතුං අසක්කුණෙය්‍යභාවෙන. නිබ්බානනගරප්පවෙසෙ විබන්ධනෙන පලිඝො වියාති **පලිඝොති වුච්චති**. මත්ථකච්ඡින්නො තාලො පත්තඵලාදීනං අනඞ්ගතො තාලාවත්ථු අසිවෙ ‘‘සිවා’’ති සමඤ්ඤා විය. තෙනාහ **‘‘සීසච්ඡින්නතාලො විය කතා’’**ති. පුනබ්භවස්ස කරණසීලො, පුනබ්භවං වා ඵලං අරහතීති **පොනොභවිකො**. එවංභූතො පන පුනබ්භවං දෙති නාමාති ආහ **‘‘පුනබ්භවදායකො’’**ති. **පුනබ්භවබන්ධානං පච්චයොති** ඉමිනා ජාතිසංසාරොති ඵලූපචාරෙන කාරණං වුත්තන්ති දස්සෙති. **පරික්ඛාති වුච්චති** සන්තානස්ස පරික්ඛිපනතො. **සංකිණ්ණත්තාති** සබ්බසො කිණ්ණත්තා විනාසිතත්තා. **ගම්භීරානුගතට්ඨෙනාති** ගම්භීරං අනුපවිට්ඨට්ඨෙන. **ලුඤ්චිත්වාති** උද්ධරිත්වා. **එතානීති** කාමරාගසඤ්ඤොජනාදීනි. **අග්ගළාති වුච්චන්ති** අවධාරණට්ඨෙන. අග්ගමග්ගෙන පතිතො මානද්ධජො එතස්සාති **පතිතමානද්ධජො**. ඉතරභාරොරොපනස්ස පුරිමපදෙහි පකාසිතත්තා **‘‘මානභාරස්සෙව ඔරොපිතත්තා පන්නභාරොති අධිප්පෙතො’’**ති වුත්තං. **මානසංයොගෙනෙව විසංයුත්තත්තාති** එත්ථාපි එසෙව නයො. පඤ්චපි ඛන්ධෙ අවිසෙසතො අස්මීති ගහෙත්වා පවත්තමානො ‘‘අස්මිමානො’’ති අධිප්පෙතොති වුත්තං **‘‘රූපෙ අස්මීති මානො’’**තිආදි.

නගරද්වාරස්ස පරිස්සයපටිබාහනත්ථඤ්චෙව සොභනත්ථඤ්ච උභොසු පස්සෙසු එසිකත්ථම්භෙ නිඛණිත්වා ඨපෙන්තීති ආහ **‘‘නගරද්වාරෙ උස්සාපිතෙ එසිකත්ථම්භෙ’’**ති. පාකාරවිද්ධංසනෙනෙව පරික්ඛාය භූමිසමකරණං හොතීති ආහ **‘‘පාකාරං භින්දන්තො පරික්ඛං සංකිරිත්වා’’**ති. එවන්තිආදි උපමාසංසන්දනං. සන්තො සංවිජ්ජමානො කායො ධම්මසමූහොති **සක්කායො,** උපාදානක්ඛන්ධපඤ්චකං. **ද්වත්තිංස කම්මකාරණා** දුක්ඛක්ඛන්ධෙ ආගතා. අක්ඛිරොගසීසරොගාදයො **අට්ඨනවුති රොගා**. රාජභයාදීනි **පඤ්චවීසති මහාභයානි**.

246. **අනධිගමනීයවිඤ්ඤාණතන්ති** ''ඉදං නාම නිස්සාය ඉමිනා නාම ආකාරෙන පවත්තතී''ති එවං දුවිඤ්ඤෙය්‍යාවිත්තතං. **අන්වෙසන්ති** පච්චත්තෙ එකවචනන්ති ආහ **''අන්වෙසන්තො''**ති. **සත්තොපි තථාගතොති වුච්චති** ''තථාගතො පරං මරණා''තිආදීසු (දී. නි. 1.65) විය. සත්තො හි යථෙකො කම්මකිලෙසෙහි ඉත්ථත්තං ආගතො, තථා අපරොපි ආගතොති ''තථාගතො''ති වුච්චති. **උත්තමපුග්ගලොති** භගවන්තං සන්ධාය වදති. **ඛීණාසවොපීති** යො කොචි ඛීණාසවොපි ''තථාගතො''ති අධිප්පෙතො. සොපි හි යථෙකො චතූසු සතිපට්ඨානෙසු සුපට්ඨිතචිත්තො සත්ත බොජ්ඣඞ්ගෙ යථාභූතං භාවෙත්වා අනුත්තරං අරහත්තං ආගතො අධිගතො, තථා අපරොපි ආගතොති ''තථාගතො''ති වුච්චති. **අසංවිජ්ජමානොති** පරමත්ථතො අනුපලබ්භනීයො. **අවින්දෙය්‍යොති** න වින්දිතබ්බො, දුවිඤ්ඤෙය්‍යොති අත්ථො.

තථාගතො සත්තො පුග්ගලොති න පඤ්ඤපෙමි පරමත්ථතො සත්තස්සෙව අභාවතොති අධිප්පායො. **කිං පඤ්ඤපෙස්සාමි** පඤ්ඤත්තිඋපාදානස්සපි ධරමානකස්ස අභාවතො. ''අනුප්පාදො ඛෙමං, අනුප්පත්ති ඛෙම''න්තිආදිනා අසඞ්ඛතාය ධාතුයා පක්ඛන්දනවසෙන පවත්තං අග්ගඵලසමාපත්තිඅත්ථං **විපස්සනාචිත්තං වා.**

තුච්ඡාති කරණෙ නිස්සක්කවචනන්ති ආහ **''තුච්ඡකෙනා''**ති. විනයතීති විනයො, සො එව **වෙනයිකො. තථා මන්ති** තථාභූතං මං. පරමත්ථතො විජ්ජමානස්ස හි සත්තස්ස අභාවං වදන්තො සත්තවිනාසපඤ්ඤාපකො ච නාම සියා, අහං පන පරමත්ථතො අවිජ්ජමානං තං ''නත්ථී''ති වදාමි. යථා ච ලොකො වොහරති, තථෙව තං වොහරාමි, තථාභූතං මං යෙ සමණබ්‍රාහ්මණා ''වෙනයිකො සමණො ගොතමො''ති වදන්තා අසතා තුච්ඡා මුසා අභූතෙන අබ්භාචික්ඛන්තීති යොජනා. අප්පටිසන්ධිකස්ස ඛීණාසවස්ස චරිමචිත්තං නිරුපාදානතො අනුපාදානො විය ජාතවෙදො පරිනිබ්බුතං ඉදං නාම නිස්සිතන්ති න පඤ්ඤායතීති වදන්තො කිමෙත්තාවතා උච්ඡෙදවාදී භවෙය්‍ය, නාහං කදාචිපි අත්ථි, නාපි කොචි අත්ථීති වදාමි. එවං සන්තෙ කිං නිස්සාය තෙ මොඝපුරිසා සතො සත්තස්ස නාම උච්ඡෙදං විනාසං විභවං පඤ්ඤපෙතීති වදන්තා අසතා…පෙ.… අබ්භාචික්ඛන්තීති අයමෙත්ථ අධිප්පායො.

මහාබොධිමණ්ඩම්හීති බොධිමණ්ඩග්ගහණෙන සත්තසත්තාහමාහ. තෙන ධම්මචක්කපවත්තනතො (සං. නි. 5.1081; මහාව. 13; පටි. ම. 2.30) පුබ්බෙ වුත්තං තන්තිදෙසනං වදති . **චතුසච්චමෙව පඤ්ඤපෙමීති** එතෙන සච්චවිමුත්තා සත්තුදෙසනා නත්ථීති දස්සෙති. එත්ථ ච – ''පුබ්බෙ චෙව එතරහි ච දුක්ඛඤ්චෙව පඤ්ඤපෙමි දුක්ඛස්ස ච නිරොධ''න්ති වදන්තො භගවා නාහං කදාචිපි ''අත්තා උච්ඡිජ්ජති, විනස්සතී''ති වා, ''අත්තා නාම කොචි අත්ථී''ති වා වදාමි. එවං සන්තෙ කිං නිස්සාය තෙ මොඝපුරිසා ''සතො සත්තස්ස උච්ඡෙදං විනාසං විභවං පඤ්ඤපෙතී''ති අසතා තුච්ඡෙන අබ්භාචික්ඛන්තීති දස්සෙති. **පරෙති** අමාමකා, මම ඔවාදස්ස අභාජනභූතාති අත්ථොති ආහ **''සච්චානි…පෙ.… අසමත්ථපුග්ගලා''**ති. **අධිප්පායෙනාති** ඉමිනා තෙසං අධිප්පායමත්තං, රොසනවිහෙසනානි පන තථාගතස්ස ආකාසස්ස විලිඛනං විය න සම්භවන්තියෙවාති දස්සෙති. ආහනති චිත්තන්ති **ආඝාතො.** අප්පතීතා හොන්ති එතෙනාති **අප්පච්චයො.** චිත්තං න අභිරාධයතීති **අනභිරද්ධි. අතුට්ඨීති** තුට්ඨිපටිපක්ඛො තථාපවත්තො චිත්තුප්පාදො, කොධො එව වා.

පරෙති අඤ්ඤෙ එකච්චෙ. ආනන්දන්ති පමොදන්ති එතෙනාති **ආනන්දො,** පීතියා එවෙතං අධිවචනං. සොභනමනතා **සොමනස්සං,** චෙතසිකසුඛස්සෙතං අධිවචනං. උප්පිලති පුරිමාවත්ථාය භිජ්ජති විසෙසං ආපජ්ජතීති උප්පිලං, තදෙව උප්පිලාවිතං, තස්ස භාවො **උප්පිලාවිතත්තං.** යාය උප්පන්නාය කායචිත්තං වාතපූරිතභත්තා විය උද්ධුමායනාකාරප්පත්තං හොති, තස්සා ගෙහස්සිතාය ඔදග්ගියපීතියා එතං අධිවචනං. **සච්චානි පටිවිජ්ඣිතුං අසමත්ථාති** දුක්ඛමෙව උප්පජ්ජති නිරුජ්ඣති ච, න අඤ්ඤො සත්තො නාම අත්ථීති එවං ජානිතුං අසමත්ථා ''අත්තා නාම අත්ථී''ති එවංදිට්ඨිනො අප්පහීනවිපල්ලාසා. උත්තමං පසාදනීයට්ඨානං **තථාගතම්පි අක්කොසන්ති,** කිමඞ්ගං පන භික්ඛූති අධිප්පායො.

247. අනත්තනියෙපි ඛන්ධපඤ්චකෙ මිච්ඡාගාහවසෙන අත්තනියසඤ්ඤාය පවත්තස්ස ඡන්දරාගස්ස පහානං. **අම්හාකං නෙව අත්තාති** යස්මා රූපවෙදනාදියෙව අත්තග්ගාහවත්ථු තබ්බිනිමුත්තස්ස ලොහනෙය්‍යස්ස අභාවතො. එතං තිණකට්ඨසාඛාපලාසං න අම්හාකං රූපං, න විඤ්ඤාණං, තස්මා අම්හාකං නෙව අත්තාති යොජනා. අජ්ඣත්තිකස්ස වත්ථුනො නෙව අත්තාති පටික්ඛිත්තත්තා බාහිරවත්ථු අත්තනියභාවෙන පටික්ඛිත්තං හොතීති ආහ **''අම්හාකං චීවරාදිපරික්ඛාරොපි න හොතී''**ති. **ඛන්ධපඤ්චකංයෙවාති** බාහිරවත්ථුං නිදස්සනං කත්වා ඛන්ධපඤ්චකංයෙව **න තුම්හාකන්ති පජහාපෙති. න උප්පාටෙත්වා** කන්දං විය. **න ලුඤ්චිත්වා වා** කෙසෙ වියාති. ඉමිනා රූපාදීනං නාමමුඛෙන පහානං ඉච්ඡන්ති. උල්ලිඞ්ගිතමත්ථං **ඡන්දරාගවිනයෙන පජහාපෙතීති** සරූපතො දස්සෙති.

248. ''තං කිං මඤ්ඤථ, භික්ඛවෙ, රූපං නිච්චං වා''තිආදි දෙසනා **තිපරිවට්ටං. යාව ඉමං ඨානන්ති** ''එවං ස්වාක්ඛාතො''ති යාවායං පාළිපදෙසො. සුවිඤ්ඤෙය්‍යාභාවෙන අක්ඛාතත්තාපි **ස්වාක්ඛාතොති** ආහ **''සුකථිතත්තා එව උත්තානො විවටො පකාසිතො''**ති. තිරියං විදාරණෙන **ඡින්නං,** දීඝසො ඵාලනෙන **භින්නං,** තතො එව තත්ථ තත්ථ සිබ්බිතගණ්ඨිකතජිණ්ණවත්ථං පිලොතිකා, තදභාවතො **ඡින්නපිලොතිකො,** පිලොතිකරහිතොති අත්ථො. ඉරියාපථ-සණ්ඨපනඅවිජ්ජමානඣාන-විපස්සනානි ඡින්නාය අවිජ්ජමානාය පටිපත්තියා සිබ්බනගණ්ඨිකරණසදිසානි, තාදිසං ඉධ නත්ථීති ආහ **''න හෙත්ථ…පෙ.… අත්ථී''**ති. **පතිට්ඨාතුං න ලභතීති** පෙසලෙහි සද්ධිං සංවාසවසෙනපි පතිට්ඨාතුං න ලභති, විසෙසාධිගමවසෙන පන වත්තබ්බමෙව නත්ථි.

කාරණ්ඩවං නිද්ධමථාති විපන්නසීලතාය කචවරභූතං පුග්ගලං කචවරමිව නිරපෙක්ඛා අපනෙථ. **කසම්බුඤ්චාපකස්සථාති** කසටභූතඤ්ච නං ඛත්තියාදීනං මජ්ඣගතං සම්භින්නං පග්ඝරිතකුට්ඨං චණ්ඩාලං විය අපකස්සථ නික්කඩ්ඪථ. කිං කාරණං? සඞ්ඝාරාමො නාම සීලවන්තානං කතො, න දුස්සීලානං, යතො එතදෙව. **තතො පලාපෙ වාහෙථ, අස්සමණෙ සමණමානිනෙති** යථා පලාපා අන්තොසාරරහිතා අතණ්ඩුලා බහි ථුසෙන වීහි විය දිස්සන්ති, එවං පාපභික්ඛූ අන්තොසීලරහිතාපි බහි කාසාවාදිපරික්ඛාරෙන භික්ඛූ විය දිස්සන්ති, තස්මා ''පලාපා''ති වුච්චන්ති, තෙ පලාපෙ වාහෙථ ඔධුනාථ විධමථ. පරමත්ථතො අස්සමණෙ වෙසමත්තෙන සමණමානිනෙ එවං **නිද්ධමිත්වාන...පෙ.... පතිස්සතාති**. තත්ථ **කප්පයව්හොති** කප්පෙථ, කරොථාති වුත්තං හොති. **පතිස්සතාති** පති පති සතා සම්පජානන්තා සුට්ඨු පජානන්තා. **පතිස්සතා** වා සප්පතිස්සා අඤ්ඤමඤ්ඤං සගාරවා. අථෙවං සුද්ධා සුද්ධෙහි සංවාසං කප්පෙන්තා දිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤෙන **සමග්ගා**. අනුක්කමෙන පරිපාකගතපඤ්ඤතාය **නිපකා**. සබ්බස්සෙවිමස්ස දුක්ඛවට්ටස්ස **අන්තං කරිස්සථ,** පරිනිබ්බානං පාපුණිස්සථාති අත්ථො.

වට්ටං තෙසං නත්ථි පඤ්ඤාපනාය සබ්බසො සමුච්ඡින්නවට්ටමූලකත්තා.

ධම්මං අනුස්සරන්ති, ධම්මස්ස වා අනුස්සරණසීලාති **ධම්මානුසාරිනො**. එවං **සද්ධානුසාරිනොපි** වෙදිතබ්බා. **පටිපන්නස්සාති** පටිපජ්ජමානස්ස, සොතාපත්තිමග්ගට්ඨොපි අධිප්පෙතො. **අධිමත්තන්ති** බලවං. **පඤ්ඤාවාහීති** පඤ්ඤං වාහෙති, පඤ්ඤා වා ඉමං පුග්ගලං වහතීති පඤ්ඤාවාහීතිපි වදන්ති. **පඤ්ඤාපුබ්බඞ්ගමන්ති** පඤ්ඤං පුරෙචාරිකං කත්වා. **අයං වුච්චතීති** අයං එවරූපො පුග්ගලො පඤ්ඤාසඞ්ඛාතෙන ධම්මෙන සරති අනුස්සරතීති **ධම්මානුසාරී**. **සද්ධාවාහීති** සද්ධං වාහෙති, සද්ධා වා ඉමං පුග්ගලං වහතීති සද්ධාවාහීතිපි වදන්ති. **සද්ධාපුබ්බඞ්ගමන්ති** සද්ධං පුරෙචාරිකං කත්වා. **අයං වුච්චතීති** අයං එවරූපො පුග්ගලො සද්ධාය සරති අනුස්සරතීති සද්ධානුසාරී. **සද්ධාමත්තන්ති** ''ඉතිපි සො භගවා''තිආදිනා බුද්ධසුබුද්ධතාය සද්දහනමත්තං. මත්ත-සද්දෙන අවෙච්චප්පසාදං නිවත්තෙති. **පෙමමත්තන්ති** යථාවුත්තසද්ධානුසාරෙන උප්පන්නං තුට්ඨිමත්තං. සිනෙහොති කෙචි. **එවං විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා නිසින්නානන්ති** කලාපසම්මසනාදිවසෙන ආරද්ධවිපස්සනානං. **එකා සද්ධාති** විපස්සනානුසාරෙන ස්වාක්ඛාතධම්මතා සිද්ධා, තතො එව එකා සෙට්ඨා උළාරා සද්ධා උප්පජ්ජති. **එකං පෙමන්ති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **සග්ගෙ ඨපිතා විය හොන්තීති** තෙසං සද්ධාපෙමානං සග්ගසංවත්තනියතාය අබ්‍යභිචාරීභාවමාහ. **චූළසොතාපන්නොති වදන්ති** එකදෙසෙන සච්චානුබොධෙ ඨිතත්තා. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

අලගද්දූපමසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

3. වම්මිකසුත්තවණ්ණනා

249. **පියවචනන්ති** පියසමුදාචාරො. විඤ්ඤුජාතිකා හි පරං පියෙන සමුදාචරන්තා ''භව''න්ති වා, ''දෙවානං පියො''ති වා, ''ආයස්මා''ති වා සමුදාචරන්ති, තස්මා සම්මුඛා සම්බොධනවසෙන ''ආවුසො''ති, තිරොක්ඛං ''ආයස්මා''ති අයම්පි සමුදාචාරො. මහාකස්සපඋරුවෙලකස්සපාදයො අඤ්ඤෙපි කස්සපනාමකා අත්ථීති **''කතරස්ස කස්සපස්සා''**ති පුච්ඡන්ති. **රඤ්ඤාති** කොසලරඤ්ඤා. **''සඤ්ජානිංසූ''**ති සඞ්ඛෙපතො වුත්තමත්ථං විවරිතුං **''අයං පනා''**තිආදි ආරද්ධං. **අස්සාති** කුමාරකස්සපස්ස, ''සඤ්ජානිංසූ''ති වුත්තසඤ්ජානනස්ස වා. **පුඤ්ඤානි කරොන්තොති** කප්පසතසහස්සං දෙවෙසු ච මනුස්සෙසු ච නිබ්බත්තිත්වා දානාදීනි පුඤ්ඤානි භාවෙන්තො. **ඔසක්කන්තෙති** පරිහායමානෙ. **පඨමන්ති** කුමාරිකාකාලෙ. **සත්ථා උපාලිත්ථෙරං පටිච්ඡාපෙසි** තං අධිකරණං විනයකම්මෙනෙවස්සා භික්ඛුනියා පබ්බජ්ජාය අරොගභාවං.

පඤ්ඤත්තිවිභාවනාති ''අන්ධවන''න්ත්වෙව පඤ්ඤායමානස්ස විභාවනා. **ඔලීයතීති** සඞ්කුචති සණිකං වත්තති. **භාණකොති** සරභාණකො. **යං අත්ථි, තං ගහෙත්වාති** ඉදානි පරියෙසිතබ්බට්ඨානං නත්ථි, යථාගතං පන යං අත්ථි, තං ගහෙත්වා. **බලවගුණෙති** අධිමත්තගුණෙ. කස්සපභගවතො කාලෙ නිරුළ්හසමඤ්ඤාවසෙන වචනසන්තතියා අවිච්ඡෙදෙන ච ඉමස්මිම්පි බුද්ධුප්පාදෙ තං ''අන්ධවන''න්ත්වෙව පඤ්ඤායිත්ථ, උපරූපරිවඩ්ඪමානාය පථවියා උපරි රුක්ඛගච්ඡාදීසු සඤ්ජායන්තෙසුපීති. **සෙක්ඛපටිපදන්ති** සෙක්ඛභාවාවහං විසුද්ධිපටිපත්තිං.

අඤ්ඤතර-සද්දො අපාකටෙ විය පාකටෙපි වත්තති එක-සද්දෙන සමානත්ථත්තාති දස්සෙතුං **''අභිජානාති''**තිආදි වුත්තං. භයභෙරවදස්සිතම්පි අභික්කන්ත-සද්දස්ස අත්ථුද්ධාරං ඉධ දස්සෙන්තො එවං හෙට්ඨා තත්ථ තත්ථ කතා අත්ථසංවණ්ණනා පරතො තස්මිං තස්මිං සුත්තපදෙසෙ යථාරහං වත්තබ්බාති නයදස්සනං කරොති. කඤ්චනසන්නිභත්තචතා සුවණ්ණවණ්ණග්ගහණෙන ගහිතාති අධිප්පායෙනාහ **''ඡවිය''**න්ති. ඡවිගතා පන වණ්ණධාතු එව ''සුවණ්ණවණ්ණො''ති එත්ථ වණ්ණග්ගහණෙන ගහිතාති අපරෙ. වණ්ණීයති කිත්තීයති උග්ඝොසනන්ති **වණ්ණො,** ථුති. වණ්ණීයති අසඞ්කරතො වවත්ථපීයතීති **වණ්ණො,** කුලවග්ගො. වණ්ණීයති ඵලං එතෙන යථාසභාවතො විභාවීයතීති **වණ්ණො,** කාරණං. වණ්ණනං දීඝරස්සාදිවසෙන සණ්ඨහනන්ති **වණ්ණො,** සණ්ඨානං. වණ්ණීයති අණුමහන්තාදිවසෙන පමීයතීති **වණ්ණො,** පමාණං. වණ්ණෙති විකාරමාපජ්ජමානං හදයඞ්ගතභාවං පකාසෙතීති **වණ්ණො,** රූපායතනං. එවං තෙන තෙන පවත්තිනිමිත්තෙන වණ්ණ-සද්දස්ස තස්මිං තස්මිං අත්ථෙ පවත්ති වෙදිතබ්බා.

අනවසෙසත්තං සකලතා කෙවලතා. **කෙවලකප්පාති** එත්ථ කෙචි ඊසං අසමත්තා කෙවලා කෙවලකප්පාති වදන්ති, එවං සති අනවසෙසත්ථො එව කෙවල-සද්දො සියා. අනත්ථන්තරෙන පන කප්ප-සද්දෙන පදවඩ්ඪනං කත්වා කෙවලා එව කෙවලකප්පා. තථා වා කප්පනීයත්තා පඤ්ඤපෙතබ්බත්තා කෙවලකප්පා. **යෙභුය්‍යතා** බහුලභාවො. **අබ්‍යාමිස්සතා** විජාතියෙන අසඞ්කරො සුද්ධතා. **අනතිරෙකතා** තංමත්තතා විසෙසාභාවො. **කෙවලකප්පන්ති** කෙවලං දළ්හං කත්වාති අත්ථො. කෙවලං වුච්චති නිබ්බානං සබ්බසඞ්ඛතවිවිත්තත්තා. තෙනාහ **"විසංයොගාදිඅනෙකත්ථො"**ති. කෙවලං එතස්ස අධිගතං අත්ථීති **කෙවලී,** සච්ඡිකතනිරොධො ඛීණාසවො.

කප්ප-සද්දො පනායං සඋපසග්ගො අනුපසග්ගො චාති අධිප්පායෙන ඔකප්පනීයපදෙ ලබ්භමානං ඔකප්පසද්දමත්තං නිදස්සෙති, අඤ්ඤථා කප්ප-සද්දස්ස අත්ථුද්ධාරෙ ඔකප්පනීයපදං අනිදස්සනමෙව සියා. **සමණකප්පෙහීති** විනයසිද්ධෙහි සමණවොහාරෙහි. **නිච්චකප්පන්ති** නිච්චකාලං. **පඤ්ඤත්තීති** නාමං. නාමඤ්හෙතං තස්ස ආයස්මතො, යදිදං කප්පොති. **කප්පිතකෙසමස්සූති** කත්තරිකාය ඡෙදිතකෙසමස්සු. **ද්වඞ්ගුලකප්පොති** මජ්ඣන්හිකවෙලාය වීතික්කන්තාය ද්වඞ්ගුලතාවිකප්පො. **ලෙසොති** අපදෙසො. අනවසෙසං ඵරිතුං සමත්ථස්සපි ඔභාසස්ස කෙනචි කාරණෙන එකදෙසඵරණම්පි සියා, අයං පන සබ්බසොව ඵරීති දස්සෙතුං සමන්තත්ථො කප්ප-සද්දො ගහිතොති ආහ **"අනවසෙසං සමන්තතො"**ති.

සමණසඤ්ඤාසමුදාචාරෙනාති ''අහං සමණො''ති එවං උප්පන්නසඤ්ඤාසමුට්ඨිතෙන සමුදාචාරෙන, තන්නිමිත්තෙන වා තබ්බොහාරෙන. **පුබ්බයොගෙති** පුබ්බයොගකථායං. **පපඤ්චො එසාති** එසො තුම්හෙසු ආගතෙසු යථාපවත්තො පටිසන්ථාරො කථාසමුදාචාරො ච අම්හාකං පපඤ්චො. එත්තකම්පි අකත්වා සමණධම්මමෙව කරොමාති අධිප්පායො.

අරියභූමිං පත්තොති අනාගාමිඵලං අධිගතො. පක්කුසාතිකුලපුත්තං සන්ධාය වදති. **විභජිත්වාති** විභාගං කත්වා. **තුරිතාලපනවසෙනාති** තුරිතං ආලපනවසෙන. තෙන දුල්ලභො අයං සමණො, තස්මා සීසමස්ස පඤ්හො කථෙතබ්බො, ඉමිනා ච සීසං ගන්ත්වා සත්ථා පුච්ඡිතබ්බොති තුරිතං ආලපීති දස්සෙති. **"යථා වා"**තිආදිනා පන වචනාලඞ්කාරවසෙන ද්වික්ඛත්තුං ආලපති. **එවමාහාති** ''භික්ඛු භික්ඛූ''ති එවං ද්වික්ඛත්තුං අවොච.

වම්මිකපරියායෙන කරජකායං පච්චක්ඛං කත්වා දස්සෙන්තී දෙවතා **"අයං වම්මිකො"**ති ආහ. තාය පන භාවත්ථස්ස අභාසිතත්තා සද්දත්ථමෙව දස්සෙන්තො **"පුරතො ඨිතං…පෙ…. අයන්ති ආහා"**ති අවොච. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. **මණ්ඩූකන්ති** ථලමණ්ඩූකං. සො හි උද්ධුමායිකාති වුච්චති, න උදකමණ්ඩූකො. තස්ස නිවාසතො වාතො මා බො බාධයිත්ථාති **"උපරිවාතතො අපගම්මා"**ති වුත්තං. කථං පනායං දෙවතා ඉමිනා නීහාරෙන ඉමෙ පඤ්හෙ ථෙරස්ස ආචික්ඛීති? කෙචි තාව ආහු – යථාසුතමත්ථං උපමාභාවෙන ගහෙත්වා අත්තනො පටිභානෙන උපමෙය්‍යත්ථං මනසා චින්තෙත්වා තං භගවාව ඉමස්ස ආචික්ඛිස්සති. සා ච දෙසනා අත්ථාය හිතාය සුඛාය හොතීති ''අයං වම්මිකො''තිආදිනා උපමාවසෙනෙව පන්නරස පඤ්හෙ ථෙරස්ස ආචික්ඛි. කස්සපසම්මාසම්බුද්ධකාලෙ කිර බාරාණසියං එකො සෙට්ඨි අඩ්ඪො මහද්ධනො මහන්තං නිධානං නිදහිත්වා පලිසාදිආකාරානි කානිචිපි ලඞ්ගානි තත්ථ ඨපෙසි. සො මරණකාලෙ අත්තනො සහායස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස ආරොචෙසි – ''ඉමස්මිං ඨානෙ මයා නිධානං නිදහිතං, තං මම පුත්තස්ස විඤ්ඤුතං පත්තස්ස දස්සෙහී''ති වත්වා කාලමකාසි. බ්‍රාහ්මණො සහායකපුත්තස්ස විඤ්ඤුතං පත්තකාලෙ තං ඨානං දස්සෙසි. සො නිඛනිත්වා සබ්බපච්ඡා නාගං පස්සි, නාගො අත්තනො පුත්තං දිස්වා ''සුඛෙනෙව ධනං ගණ්හතූ''ති අපගච්ඡි. ස්වායමත්ථො තදා ලොකෙ පාකටො ජාතො. අයං පන දෙවතා තදා බාරාණසියං ගහපතිකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො සත්ථරි පරිනිබ්බුතෙ උරං දත්වා සාසනෙ පබ්බජිතො පඤ්චහි සහායකභික්ඛූහි සද්ධිං සමණධම්මමකාසි. යෙ සන්ධාය වුත්තං ''පඤ්ච භික්ඛූ නිස්සෙණිං බන්ධිත්වා''තිආදි. තෙන වුත්තං ''යථාසුතමත්ථං උපමාභාවෙන ගහෙත්වා''තිආදි. අපරෙ පන ''දෙවතා අත්තනො පටිභානෙන ඉමෙ පඤ්හෙ එවං අභිසඞ්ඛරිත්වා ථෙරස්ස ආචික්ඛී''ති වදන්ති. **දෙවපුත්තෙ නිස්සක්කං** දෙවපුත්තපඤ්හත්තා තස්ස අත්ථස්ස.

251. චතූහි මහාභූතෙහි නිබ්බත්තොති **චාතුමහාභූතිකො**. තෙනාහ **"චතුමහාභූතමයස්සා"**ති. **වමති** උග්ගිරන්තො විය හොතීති අත්ථො. **වන්තකොති** උච්ඡඩ්ඩකො. **වන්තුස්සයොති** උපචිකාහි වන්තස්ස මත්තිකාපිණ්ඩස්ස උස්සයභූතො. **වන්තසිනෙහසම්බද්ධොති** වන්තෙන ඛෙළසිනෙහෙන සම්පිණ්ඩිතො. **අසුචිකලිමලං වමතීති** එත්ථ මුඛාදීහි පාණකානං නිග්ගමනතො පාණකෙ වමතීති අයම්පි අත්ථො ලබ්භතෙව. **අරියෙහි වන්තකොති** කායභාවසාමඤ්ඤෙන වුත්තං. දුක්ඛසච්චපරිඤ්ඤාය වා සබ්බස්සපි තෙභූමකධම්මජාතස්ස පරිඤ්ඤාතත්තා සබ්බොපි කායො අරියෙහි ඡන්දරාගප්පහානෙන වන්තො එව. **තං සබ්බන්ති** යෙහි තීහි අට්ඨිසතෙහි උස්සිතො, යෙහි න්හාරූහි සම්බද්ධො, යෙහි මංසෙහි අවලිත්තො, යෙන අල්ලචම්මෙන පරියොනද්ධො, යාය ඡවියා රඤ්ජිතො, තං අට්ඨිආදිසබ්බං අච්චන්තමෙව ජිගුච්ඡිත්වා විරත්තතායවන්තමෙව. **"යථා වා"**තිආදිනා වත්තබ්බොපමතොපි වම්මිකො විය වම්මිකොති ඉමමත්ථං දස්සෙති.

සම්භවති එතස්මාති සම්භවො, මාතාපෙත්තිකො සම්භවො එතස්සාති **මාතාපෙත්තිකසම්භවො**. තස්ස. උපචියති එතෙනාති උපචයො' ඔදනකුම්මාසං උපචයො එතස්සාති **ඔදනකුම්මාසූපචයො**. තස්ස. අධුවසභාවතාය **අනිච්චධම්මස්ස,** සෙදගූථ-පිත්ත-සෙම්හාදි-ධාතුක්ඛොභ-ගරුභාවදුග්ගන්ධානං විනොදනාය **උච්ඡාදෙතබ්බධම්මස්ස,** පරිතො සම්බාහනෙන **පරිමද්දිතබ්බධම්මස්ස,** ඛණෙ ඛණෙ භිජ්ජනසභාවතාය **භෙදනධම්මස්ස,** තතො එව

විකිරණසභාවතාය **විද්ධංසනධම්මස්සාති** ධම්ම-සද්දො පච්චෙකං යොජෙතබ්බො. **තනුවිලෙපනෙනාති** කායාවලෙපනෙන උච්ඡාදනවිලෙපනෙන. **අඞ්ගපච්චඞ්ගාබාධවිනොදනත්ථායාති** තාදිසසමුට්ඨාන-සරීරවිකාරවිගමාය. යස්මා සුක්කසොණිතං ආහාරො, උච්ඡාදනං පරිමද්දනඤ්ච යථාරහං උප්පාදස්ස, වුඩ්ඪියා ච පච්චයො, තස්මා ආහ **"මාතාපෙත්තික...පෙ.... කපීතො"**ති. **උච්චාවචභාවොති** යථාරහං යොජෙතබ්බො – ඔදනකුම්මාසූපචය-උච්ඡාදනපරිමද්දනග්ගහණෙහි **උච්චභාවො, වඩ්ඪී.** මාතාපෙත්තිකසම්භවග්ගහණෙන **සමුදයො.** ඉතරෙහි **අවචභාවො, පරිහානි, අත්ථඞ්ගමො** පකාසිතො. අඞ්ගපච්චඞ්ගානං සණ්ඨපනම්පි හි වට්ටපච්චයත්තා වට්ටන්ති.

කොධො ධූමොති එත්ථ ධූමපරියායෙන කොධස්ස වුත්තත්තා ධූම-සද්දො කොධෙ වත්තතීති වුත්තං **"ධූමො විය ධූමො"**ති. **භස්මනීති භස්මං. මොසවජ්ජන්ති** මුසාවාදො. ධූමො එව **ධූමායිතං.** ඉච්ඡා ධූමායිතං එතිස්සාති **ඉච්ඡාධූමායිතා,** පජා. ඉච්ඡාධූමායිතසද්දස්ස තණ්හාය වුත්ති වුත්තනයො එව. **ධූමායන්තොති** විතක්කසන්තාපෙන සංතප්පෙන්තො, විතක්කෙන්තොති අත්ථො. **පලිපොති** දුක්කරමහාකද්දමං. **තිමූලන්ති** තීහි මූලෙහි පතිට්ඨිතං විය අචලං පවත්තන්ති වුත්තං. **රජො ච ධූමො ච මයා පකාසිතාති** රජසභාවකරණට්ඨෙන "රජො"ති ච ධූමසභාවකරණට්ඨෙන "ධූමො"ති ච මයා පකාසිතා. **පකතිධූමො** විය අග්ගිස්ස කිලෙසග්ගිජාලස්ස පඤ්ඤාණභාවතො. **ධම්මදෙසනාධූමො** ඤාණග්ගිසන්දීපනස්ස පුබ්බඞ්ගමභාවතො. **අයං රත්තිං ධූමායනාති** යා දිවා කත්තබ්බකම්මන්තෙ උද්දිස්ස රත්තියං අනුවිතක්කනා, අයං රත්තිං ධූමායනා.

සත්තන්නං ධම්මානන්ති ඉදං සුත්තෙ (චූළනි. මෙත්තගූමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 28) ආගතනයෙන වුත්තං. සුත්තඤ්ච තථා ආරාධනවෙනෙය්‍යජ්ඣාසයවසෙන. තදෙකට්ඨතාය වා තදඤ්ඤකිලෙසානං. **සුන්දරපඤ්ඤොති** ඤාතතීරණපහානපරිඤ්ඤාය පඤ්ඤාය සුන්දරපඤ්ඤො.

එතන්ති "සත්ථ"න්ති එතං **අධිවචනං** සංකිලෙසධම්මානං සසනතො සමුච්ඡින්දනතො. න්ති වීරියං. **පඤ්ඤාගතිකමෙව** පඤ්ඤාය හිතස්සෙව අධිප්පෙතත්තා. ලොකියාය පඤ්ඤාය ආරම්භකාලෙ ලොකියවීරියං ගහෙතබ්බං, ලොකුත්තරාය පඤ්ඤාය පවත්තික්ඛණෙ ලොකුත්තරවීරියං ගහෙතබ්බන්ති යොජනා. **අත්ථදීපනාති** උපමෙය්‍යත්ථදීපනී උපමා.

ගාමතොති අත්තනො වසනගාමතො. **මන්තෙති** ආථබ්බනමන්තෙ. තෙ හි බ්‍රාහ්මණා අරඤ්ඤෙ එව වාචෙන්ති "මා අඤ්ඤෙ අස්සොසු"න්ති. **තථා අකාසීති** චත්තාරො කොට්ඨාසෙ අකාසි. එවමෙත්ථ වම්මිකපඤ්හස්සෙව වසෙන උපමා ආගතා, සෙසානං වසෙන හෙට්ඨා වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බා.

ලඞ්ගනට්ඨෙන නිවාරණට්ඨෙන **ලඞ්ගී,** පලිඝො. **ඤාණමුඛෙති** විපස්සනාඤාණවීථියං. **පතතීති** පවත්තති. **කම්මට්ඨානඋග්ගහපරිපුච්ඡාවසෙනාති** චතුසච්චකම්මට්ඨානස්ස උග්ගණ්හනෙන තස්ස අත්ථපරිපුච්ඡාවසෙන චෙව විපස්සනාසඞ්ඛාත-අත්ථවිනිච්ඡය-පරිපුච්ඡාවසෙන ච. සබ්බසො ඤාතුං ඉච්ඡා හි පරිපුච්ඡා. විපස්සනා ච අනිච්චාදිතො සබ්බතෙභූමකධම්මානං ඤාතුං ඉච්ඡති. එවං විපස්සනාවසෙන අවිජ්ජාපහානමාහ, උපරිකත්තබ්බසබ්භාවතො න තාව මග්ගවසෙන.

වල්ලිඅන්තරෙ වාති වා-සද්දො පංසුඅන්තරෙ වා මත්තිකන්තරෙ වාති අවුත්තවිකප්පත්ථො. **චිත්තාවිලමත්තකොවාති** චිත්තක්ඛොභමත්තකොව. **අනිග්ගහිතොති** පටිසඞ්ඛානබලෙන අනිවාරිතො. **මුඛවිකුලනං** මුඛසඞ්කොචො. **හනුසඤ්චොපනං පාපෙති** අන්තොජප්පනාවත්ථායං. **දිසා විලොකනං පාපෙති** යත්ථ බාධෙතබ්බො ඨිතො, තංදස්සනත්ථං නිවාරකපරිවාරණත්ථං. **දණ්ඩසත්ථාභිනිපාතන්ති** දණ්ඩසත්ථානං පරස්ස උපරි නිපාතනාවත්ථං. යෙන කොධෙන අනිග්ගහිතෙන මාතාදිකං අඝාතෙතබ්බං උග්ඝාතෙත්වා "අයුත්තං වත මයා කත"න්ති අත්තානම්පි හනති, තං සන්ධායෙතං වුත්තං **"පරඝාතනම්පි අත්තඝාතනම්පි පාපෙතී"**ති. යෙන වා පරස්ස හඤ්ඤමානස්ස වසෙන ඝාතකොපි ඝාතනං පාපුණාති, තාදිසස්ස වසෙනායමත්ථො වෙදිතබ්බො. කොධසාමඤ්ඤෙන හෙතං වුත්තං **"පරං ඝාතෙත්වා අත්තානං ඝාතෙතී"**ති. **පරමුස්සදගතොති** පරමුක්කංසගතො. දළ්හං පරිස්සයමාවහතාය **කොධොව කොධූපායාසො.** තෙනාහ **"බලවප්පත්තො"**තිආදි.

ද්වෙධාපථසමා හොති අප්පටිපත්තිහෙතුභාවතො.

කුසලධම්මො න තිට්ඨති නීවරණෙහි නිවාරිතපරමත්තා. සමථපුබ්බඞ්ගමං විපස්සනං භාවයතො පඨමං සමථෙන නීවරණවික්ඛම්භනං හොති, විපස්සනා පන තදඞ්ගවසෙනෙව තානි නීහරතීති වුත්තං **"වික්ඛම්භනතදඞ්ගවසෙනා"**ති.

"කුම්මොව අඞ්ගානි සකෙ කපාලෙ"තිආදීසු (සං. නි. 1.17) කුම්මස්ස අඞ්ගභාවෙන විසෙසතො පාදසීසානි එව වුච්චන්තීති ආහ **"පඤ්චෙව අඞ්ගානි හොන්තී"**ති. විපස්සනාචාරස්ස වුච්චමානත්තා අධිකාරතො සම්මසනීයානමෙව ධම්මානං ඉධ ගහණන්ති **"සබ්බෙපි සඞ්ඛතා ධම්මා"**ති විසෙසං කත්වාව වුත්තං. තෙනාහ භගවා "පඤ්චන්නෙතං උපාදානක්ඛන්ධානං අධිවචන"න්ති.

සූනන්ති කොට්ටනන්ති එත්ථාති **සූනා,** අධිකුට්ටනන්ති ආහ **"සූනාය උපරී"**ති. **අසිනාති** මංසකන්තනෙන. **සාතියමානාති** හඤ්ඤමානා විබාධියමානා. **වත්ථුකාමානං උපරි කත්වාති** වත්ථුකාමෙසු ඨපෙත්වා තෙ අච්චාධානං කත්වා. **කන්තිතාති** ඡින්දිතා. **කොට්ටිතාති** බිලසො විභජිතා. **ඡන්දරාගප්පහානන්ති** ඡන්දරාගස්ස වික්ඛම්භනප්පහානං.

සම්මත්තාති මුච්ඡිතා සම්මූළ්හා. **නන්දීරාගං උපගම්ම වට්ටං වඩ්ඪෙන්තීති** සම්මූළ්හත්තා එවආදීනවං අපස්සන්තා නන්දීරාගස්ස ආරම්මණං උපගන්ත්වා තං පරිභුඤ්ජෙන්ති. **නන්දීරාගබද්ධාති** නන්දීරාගෙ ලග්ගත්තා තෙන බද්ධා. **වට්ටෙ ලග්ගන්තීති** තෙභූමකෙ වට්ටෙ සජ්ජන්ති. තත්ථ සජ්ජත්තා එව **දුක්ඛං පත්වාපි න උක්කණ්ඨන්ති** න නිබ්බින්දන්ති. ඉධ අනවසෙසප්පහානං අධිප්පෙතන්ති ආහ **"චතුත්ථමග්ගෙන නන්දීරාගප්පහානං කථිත"**න්ති.

අනඞ්ගණසුත්තෙ (ම. නි. අට්ඨ. 1.63) **පකාසිතො එව** ''ඡන්දාදීහි න ගච්ඡන්ති''තිආදිනා. **"බුද්ධො සො භගවා"**තිආදි ''නමො කරොහී''ති (ම. නි. 1.249, 251) වුත්තනමක්කාරස්ස කරණාකාරදස්සනං. **බොධායාති** චතුසච්චසම්බොධාය. තථා දමථසමථතරණපරිනිබ්බානානි අරියමග්ගවසෙන වෙදිතබ්බානි. සමථපරිනිබ්බානානි පන අනුපාදිසෙසවසෙනපි යොජෙතබ්බානි. **කම්මට්ඨානං අහොසීති** විපස්සනාකම්මට්ඨානං අහොසි. **එතස්ස පඤ්හස්සාති** එතස්ස පන්නරසමස්ස පඤ්හස්ස අත්ථො. එවං ඉතරෙසුපි වත්තබ්බං විපස්සනාකම්මට්ඨානං ඛීණාසවගුණෙහි මත්ථකං පාපෙන්තො යථානුසන්ධිනාව දෙසනං නිට්ඨපෙසි, න පුච්ඡිතානුසන්ධිනාති අධිප්පායො. නනු ච පුච්ඡාවසෙනායං දෙසනා ආරද්ධාති? සච්චං ආරද්ධා, එවං පන ''පුච්ඡාවසිකො නික්ඛෙපො''ති වත්තබ්බං, න ''පුච්ඡානුසන්ධිවසෙන නිට්ඨපිතා''ති. අන්තරපුච්ඡාවසෙන දෙසනාය අපරිවත්තිතත්තා ආරම්භානුරූපමෙව පන දෙසනා නිට්ඨපිතා.

වම්මිකසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

4. රථවිනීතසුත්තවණ්ණනා

252. මහාගොවින්දෙන පරිග්ගහිතතාකිත්තනං තදා මගධරාජෙන පරිග්ගහිතූපලක්ඛණං. තස්ස හි සො පුරොහිතො. **මහාගොවින්දොති** පුරාතනො එකො මගධරාජාති කෙචි. ගය්හතීති ගහො, රාජූනං ගහො **රාජගහං**. නගර-සද්දාපෙක්ඛාය නපුංසකනිද්දෙසො. **අඤ්ඤෙපෙත්ථ පකාරෙති** රාජූහි දිස්වා සම්මා පතිට්ඨාපිතත්තා තෙසං ගහං ගෙහභූතන්තිපි **රාජගහං**. ආරක්ඛසම්පත්තිආදිනා අනත්ථුප්පත්තිහෙතුතාය උපගතානං පටිරාජූනං ගහං ගහභූතන්තිපි **රාජගහං,** ආරාමරාමණීයකාදීහි රාජතෙ, නිවාසසුඛතාදිනා සත්තෙහි මමත්තවසෙන ගය්හති, පරිග්ගය්හතීති වා **රාජගහන්ති** එවමාදිකෙ පකාරෙ. **බුද්ධකාලෙ ච චක්කවත්තිකාලෙ චාති** ඉදං යෙභුය්‍යවසෙන වුත්තං. **වෙළුහි පරික්ඛිත්තං අහොසි,** න පන කෙවලං කට්ඨකපවනමෙව. රඤ්ඤො උය්‍යානකාලෙ පතිට්ඨාපිතඅට්ටාලකවසෙන **අට්ටාලකයුත්තං.**

ජනනං ජාති, ජාතියා භූමි ජාතිභූමං, ජායි වා මහාබොධිසත්තො එත්ථාති ජාති, සා එව භූමීති ජාතිභූමං, සා ඉමෙසං නිවාසොති **ජාතිභූමකාති** ආහ **"ජාතිභූමකාති ජාතිභූමිවාසිනො"**ති. කස්ස පනායං ජාතිභූමීති ආහ **"තං ඛො පනා"**තිආදි. තෙන අනඤ්ඤසාධාරණාය ජාතියා අධිප්පෙතත්තා සදෙවකෙ ලොකෙ සුපාකටභාවතො විසෙසනෙන විනාපි විසිට්ඨවිසයොව ඉධ ජාති-සද්දො විඤ්ඤායතීති දස්සෙති. තෙනාහ **"සබ්බඤ්ඤුබොධිසත්තස්ස ජාතට්ඨානසාකියජනපදො"**ති. තත්ථපි කපිලවත්ථුසන්නිස්සයො පදෙසොති ආහ **"කපිලවත්ථාහාරො"**ති.

ගරුධම්මභාවවණ්ණනා

සාකියමණ්ඩලස්සාති සාකියරාජසමූහස්ස. දසන්නං අප්පිච්ඡකථාදීනං වත්ථු දසකථාවත්ථු, අප්පිච්ඡතාදි. තත්ථ සුප්පතිට්ඨිතතාය තස්ස ලාභී **දසකථාවත්ථුලාභී. තත්ථාති** දසකථාවත්ථුස්මිං.

ගරුකරණීයතාය ධම්මො ගරු එතස්සාති ධම්මගරු, තස්ස භාවො **ධම්මගරුතා,** තාය. **"අජ්ඣාසයෙන වෙදිතබ්බො"**ති වත්වා න කෙවලං අජ්ඣාසයෙනෙව, අථ ඛො කායවචීපයොගෙහිපි වෙදිතබ්බොති දස්සෙන්තො **"ධම්මගරුතායෙව හී"**තිආදිමාහ. **තියාමරත්තිං ධම්මකථං කත්වාති** එත්ථ ''කුම්භකාරස්ස නිවෙසනෙ තියාමරත්තිං වසන්තො ධම්මකථං කත්වා''ති එවං වචනසෙසවසෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. අඤ්ඤථා යථාලාභවසෙන අත්ථෙ ගය්හමානෙ තියාමරත්තිං ධම්මකථා කතාති ආපජ්ජති, න ච තං අත්ථි. වක්ඛති හි ''බහුදෙව රත්තින්ති දියඩ්ඪයාමමත්ත''න්ති. දසබලාදිගුණවිසෙසා විය ධම්මගාරවහෙතුකා පරහිතපටිපත්තිපි සබ්බබුද්ධානං මජ්ඣෙ භින්නසුවණ්ණං විය සදිසා එවාති ඉමස්ස භගවතො ධම්මගාරවකිත්තනෙ **"කස්සපොපි භගවා"**තිආදිනා කස්සපභගවතො ධම්මගාරවං දස්සෙති.

චාරිකං නික්ඛමීති ජනපදචාරිකං චරිතුං නික්ඛමි. ජනපදචාරිකාය අකාලෙ නික්ඛන්තත්තා කොසලරාජාදයො වාරෙතුං ආරභිංසු. පවාරෙත්වා හි චරණං බුද්ධාචිණ්ණං. පුණ්ණාය සම්මාපටිපත්තිං පච්චාසීසන්තො භගවා **"කිං මෙ කරිස්සසී"**ති ආහ.

අනභාතොවාති ධම්මසවනුස්සුක්කෙන සායන්හෙ බුද්ධාචිණ්ණං න්හානං අකත්වාව. අත්තහිතපරහිතපටිපත්තීසු එකිස්සා ද්වින්නඤ්ච අත්ථීතාසිද්ධා චතුබ්බිධතා පටිපත්තිකතා එව නාම හොතීති වුත්තං **''පටිපන්නකො ච නාම… පෙ…. චතුබ්බිධො හොතී''**ති. පටික්ඛෙපපුබ්බකොපි හි පටිපන්නො අත්ථතො පටිපන්නත්ථො එවාති. කාමං අත්තහිතාය පටිපන්නො තාය සම්මාපටිපත්තියා සාසනං සොභති, න පන සාසනං වඩ්ඪෙති අප්පොස්සුක්කභාවතො, න ච කාරුණිකස්ස භගවතො සබ්බථා මනොරථං පූරෙති. තථා හි භගවා පඨමබොධියං එකසට්ඨියා ච අරහන්තෙසු ජාතෙසු – ''චරථ, භික්ඛවෙ, බහුජනහිතාය''තිආදිනා (දී. නි. 2.86-88; මහාව. 32) භික්ඛූ පරහිතපටිපත්තියං නියොජෙසි. තෙන වුත්තං **''එවරූපං භික්ඛුං භගවා න පුච්ඡති, කස්මා? න මය්හං සාසනස්ස වුඩ්ඪිපක්ඛෙ ඨිතො''**ති.

සමුදායො අප්පකෙන ඌනොපි අනූනො විය හොතීති බාකුලත්ථෙරං චතුත්ථරාසිතො බහි කත්වාපි **''අසීතිමහාථෙරා විය''**ති වුත්තං. අසීතිමහාථෙරසමඤ්ඤා වා අවයවෙපි අට්ඨසමාපත්තිසාමඤ්ඤා විය දට්ඨබ්බා. ඊදිසෙ ඨානෙ බහූනං එකතො කථනං මහතා කණ්ඨෙන ච කථනං සත්ථු චිත්තාරාධනමෙවාති තෙහි භික්ඛූහි තථා පටිපන්නන්ති දස්සෙන්තො **''තෙ භික්ඛූ මෙසසද්දං සුත්වා''**තිආදිමාහ. **ගුණසම්භාවනායාති** වක්ඛමානගුණහෙතුකාය සම්භාවනාය සම්භාවිතො, න යෙන කෙනචි කිච්චසමත්ථතාදිනා.

ගරුධම්මභාවවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අප්පිච්ඡතාදිවණ්ණනා

අප්ප-සද්දස්ස පරිත්තපරියායතං මනසි කත්වා ආහ **''බ්‍යඤ්ජනං සාවසෙසං විය''**ති. තෙනාහ **''න හි තස්සා''**තිආදි. **අප්ප**-සද්දො පනෙත්ථ අභාවත්ථොති සක්කා විඤ්ඤාතුං ''අප්පාබාධතඤ්ච සඤ්ජානාමී''තිආදීසු (ම. නි. 1.225; 2.134) විය.

අත්‍රිච්ඡතා නාම (අ. නි. ටී. 1.1.63) අත්‍ර අත්‍ර ඉච්ඡාති කත්වා. **අසන්තගුණසම්භාවනතාති** අත්තනි අවිජ්ජමානං ගුණානං විජ්ජමානානං විය පරෙසං පකාසනා. **සද්ධොති මං ජනො ජානාතූති** වත්තපටිපත්තිකාරකවිසෙසලාභීති ජානාතු ''වත්තපටිපත්තිආපාථකජ්ඣායිතා''ති එවමාදිනා. **සන්තගුණසම්භාවනාති** ඉච්ඡාචාරෙ ඨත්වා අත්තනි විජ්ජමානසීලධුතධම්මාදිගුණවිභාවනා. තාදිසස්ස හි පටිග්ගහණෙ අමත්තඤ්ඤුතාපි හොති.

ගණ්හන්තොයෙව උම්මුජ්ජි අඤ්ඤෙසං අජානන්තානංයෙවාති අධිප්පායො.

අප්පිච්ඡතාපධානං පුග්ගලාධිට්ඨානෙන චතුබ්බිධං ඉච්ඡාපභෙදං දස්සෙත්වා පුනපි පුග්ගලාධිට්ඨානෙන චතුබ්බිධං ඉච්ඡාපභෙදං දස්සෙන්තො **''අපරොපි චතුබ්බිධො අප්පිච්ඡො''**තිආදිමාහ. **දායකස්ස වසන්ති** දායකස්ස චිත්තවසං. **දෙය්‍යධම්මස්ස වසන්ති** දෙය්‍යධම්මස්ස අප්පබහුභාවං. **අත්තනො ථාමන්ති** අත්තනො යාපනමත්තකථාමං.

එකභික්ඛුපි න අඤ්ඤාසි සොසානිකවත්තෙ සම්මදෙව වුත්තිත්තා. **අබ්බොකිණ්ණන්ති** අවිච්ඡෙදං. **දුතියො මං න ජානෙය්‍යාති** දුතියො සහායභූතොපි යථා මං ජානිතුං න සක්කුණෙය්‍ය, තථා සට්ඨි වස්සානි නිරන්තරං සුසානෙ වසාමි, තස්මා **අහං අහො සොසානිකුත්තමො**.

ධම්මකථාය ජනතං බොහෙත්වාති ලොමහංසනසාධුකාරදානචෙලුක්ඛෙපාදිවසෙන සන්නිපතිතං ඉතරඤ්ච ''කථං නු බො අය්‍යස්ස සන්තිකෙව ධම්මං සොස්සාම''ති කොලාහලවසෙන මහාජනං බොහෙත්වා. **ගතොති** ''අයං සො, තෙන රත්තියං ධම්මකථා කතා''ති ජානනභයෙන පරියත්තිඅප්පිච්ඡතාය පරිවෙණං ගතො.

තයො කුලපුත්තා වියාති පාචීනවංසදායෙ සමග්ගවාසං වුත්ථා තයො කුලපුත්තා විය. **පහායාති** පුබ්බභාගෙ තදඞ්ගාදිවසෙන පච්ඡා අග්ගමග්ගෙනෙව පජහිත්වා.

අප්පිච්ඡතාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ද්වාදසවිධසන්තොසවණ්ණනා

පකතිදුබ්බලාදීනං ගරුචීවරාදීනි නඵාසුභාවාවහානි සරීරඛෙදාවහානි ච හොන්තීති පයොජනවසෙන නඅත්‍රිච්ඡතාදිවසෙන තානි පරිවත්තෙත්වා ලහුකචීවරපරිභොගො න සන්තොසවිරොධීති ආහ **''ලහුකෙන යාපෙන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොතී''**ති. මහග්ඝචීවරං, බහූනි වා චීවරානි ලභිත්වාපි තානි විස්සජ්ජෙත්වා තදඤ්ඤස්ස ගහණං යථාසාරුප්පනයෙ ඨිතත්තා න සන්තොසවිරොධීති ආහ **''තෙසං…පෙ…. ධාරෙන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොතී''**ති. එවං සෙසපච්චයෙසුපි යථාබලයථාසාරුප්පසන්තොසනිද්දෙසෙසු අපිසද්දග්ගහණෙ අධිප්පායො වෙදිතබ්බො. **යථාසාරුප්පසන්තොසොයෙව අග්ගො** අලොභජ්ඣාසයස්ස උක්කංසනතො.

ද්වාදසවිධසන්තොසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තිවිධපවිවෙකවණ්ණනා

එකොති එකාකී. **ගච්ඡතීති** චුණ්ණිකඉරියාපථවසෙන වුත්තං. **චරතීති** විහාරතො බහි සඤ්චාරවසෙන, **විහරතීති** දිවාවිහාරාදිවසෙන. **කායවිවෙකොති** ච නෙක්ඛම්මාධිමුත්තස්ස භාවනානුයොගවසෙන විවෙකට්ඨකායතා, න ඣානවිවෙකමත්තං. තෙනාහ **''නෙක්ඛම්මාභිරතාන''**න්ති. **පරිසුද්ධචිත්තානන්ති** නීවරණාදිසංකිලෙසතො විසුද්ධචිත්තානං. **පරමවොදානප්පත්තානන්ති** විතක්කාදිතංතංඣානපටිපක්ඛවිගමෙන පරමං උත්තමං වොදානං පත්තානං. **නිරුපධීනන්ති** කිලෙසුපධිආදීනං විගමෙන නිරුපධීනං.

තිවිධපවිවෙකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඤ්චවිධසංසග්ගවණ්ණනා

සංසීදති එතෙනාති සංසග්ගො, රාගො. සවනහෙතුකො, සවනවසෙන වා පවත්තො සංසග්ගො **සවනසංසග්ගො.** එස නයො සෙසෙසුපි. **කායසංසග්ගො** පන කායපරාමාසො. **ඉත්ථී වාති** වධූ, යුවතී වා. **සන්ධානෙතුන්ති** පුබ්බෙනාපරං ඝටෙතුං. **සොතවිඤ්ඤාණවීථිවසෙනාති** ඉදං මූලභූතං සවනං සන්ධාය වුත්තං, තස්ස පිට්ඨිවත්තකමනොද්වාරිකජවනවීථීසු උප්පන්නොපි රාගො සවනසංසග්ගොයෙව. **දස්සනසංසග්ගෙපි** එසෙව නයො. **අනිත්ථිගන්ධබොධිසත්තො** පරෙහි කථියමානවසෙන පවත්තසවනසංසග්ගස්ස නිදස්සනං. **තිස්සදහරො** අත්තනා සූයමානවසෙන. තත්ථ පඨමං ජාතකෙ වෙදිතබ්බන්ති ඉතරං දස්සෙන්තො **''දහරො කිරා''**තිආදිමාහ. **කාමරාගෙන විද්ධොති** රාගසල්ලෙන හදයෙ අප්පිතො අන්තො අනුවිද්ධො.

සොති දස්සනසංසග්ගො. **එවං වෙදිතබ්බොති** වත්ථුවසෙන පාකටං කරොති. තස්මිං කිර ගාමෙ යෙභුය්‍යෙන ඉත්ථියො අභිරූපා දස්සනීයා පාසාදිකා, තස්මා ථෙරො **''සචෙ අන්තොගාමෙ න චරිස්සසී''**ති ආහ. කාලස්සෙව පවිට්ඨත්තා යාගුං අදාසි, තස්මා යාගුමෙව ගහෙත්වා ගච්ඡන්තං **''නිවත්තථ, භන්තෙ, භික්ඛං ගණ්හාහී''ති ආහංසු. යාචිත්වාති** ''න මයං, භන්තෙ, භික්ඛං දාතුකාමා නිවත්තෙම, අපිච ඉදං භන්තෙ කාරණ''න්ති යාචිත්වා.

ආදිතො ලපනං **ආලාපො,** වචනපටිවචනවසෙන පවත්තො ලාපො **සල්ලාපො. භික්ඛුනියාති** ඉදං නිදස්සනමත්තං. යාය කායචිපි ඉත්ථියා සන්තකපරිභොගවසෙන උප්පන්නරාගොපි **සම්භොගසංසග්ගොව.**

පඤ්චවිධසංසග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ගාහගාහකාදිවණ්ණනා

භික්ඛුනො භික්ඛුනි කායපරාමාසො කායසම්බාහනාදිවසෙන. **කායසංසග්ගන්ති** කායපරාමාසසංසග්ගං. **ගාහගාහකොති** ගණ්හනකානං ගණ්හනකොති අත්ථො. **ගාහමුත්තකොති** අයොනිසො ආමිසෙහි සඞ්ගණ්හනකෙහි සයං මුච්චනකො. **මුත්තගාහකොති** යථාවුත්තසඞ්ගහතො මුත්තානං සඞ්ගණ්හනකො. **මුත්තමුත්තකොති** මුච්චනකෙහි සයම්පි මුච්චනකො. **ගහණවසෙන** සඞ්ගණ්හනවසෙන. **උපසඞ්කමන්ති** තතො කිඤ්චි ලොකාමිසං පච්චාසීසන්තා, න දක්ඛිණෙය්‍යවසෙන. භික්ඛුපක්ඛෙ **ගහණවසෙනාති** පච්චයලාභාය සඞ්ගණ්හනවසෙනාති යොජෙතබ්බං. **වුත්තනයෙනාති** ''ආමිසෙනා''තිආදිනා වුත්තනයෙන.

ඨානන්ති අත්තනො ඨානාවත්ථං. **පාපුණිතුං න දෙති** උප්පන්නමෙව තං පටිසඞ්ඛානබලෙන නීහරන්තො වික්ඛම්භෙති. තෙනාහ **''මන්තෙනා''**තිආදි. යථා ජීවිතුකාමො පුරිසො කණ්හසප්පෙන, අමිත්තෙන වා සහ න සංවසති, එවං ඛණමත්තම්පි කිලෙසෙහි සහ න සංවසතීති අත්ථො.

චතුපාරිසුද්ධිසීලං ලොකියං ලොකුත්තරඤ්ච. තථා **සමාධිපි.** විපස්සනාය පාදකා **විපස්සනාපාදකාති** අට්ඨසමාපත්තිග්ගහණෙන යථා ලොකියසමාධි ගහිතො, එවං විපස්සනාපාදකා එතෙසන්ති **විපස්සනාපාදකාති** අට්ඨසමාපත්තිග්ගහණෙනෙව ලොකුත්තරො සමාධි ගහිතො. යථා හි චත්තාරි රූපජ්ඣානානි අධිට්ඨානං කත්වා පවත්තො මග්ගසමාධි විපස්සනාපාදකො, එවං චත්තාරි අරූපජ්ඣානානි අධිට්ඨානං කත්වා පවත්තොපි. සමාපත්තිපරියායො පන පුබ්බවොහාරෙන වෙදිතබ්බො. පටිපක්ඛසමුච්ඡෙදනෙන සම්මා ආපජ්ජනතො වා යථා ''සොතාපත්තිමග්ගො''ති. එවමෙත්ථ සීලසමාධීනම්පි මිස්සකභාවො වෙදිතබ්බො, න පඤ්ඤාය එව. **විමුත්තීති අරියඵලන්ති** වුත්තං ''විමුත්තිසම්පන්නො''ති වුත්තත්තා. තඤ්හි නිප්ඵාදනට්ඨෙන සම්පාදෙතබ්බං, න නිබ්බානන්ති.

එත්ථ ච අප්පිච්ඡතාය ලද්ධපච්චයෙන පරිතුස්සති, සන්තුට්ඨතාය ලද්ධා තෙ අගධිතො අමුච්ඡිතොආදීනවදස්සී නිස්සරණපඤ්ඤො පරිභුඤ්ජති, එවංභූතො ච කත්ථචි අලග්ගමානසතාය පවිවෙකං පරිබ්‍රූහෙන්තො කෙනචි

අසංසට්ඨො විහරති ගහට්ඨෙන වා පබ්බජිතෙන වා. සො එවං අජ්ඣාසයසම්පන්නො වීරියං ආරභති අප්පත්තස්ස පත්තියා, අනධිගමස්ස අධිගමාය. ආරභන්තො ච යථාසමාදින්නං අත්තනො සීලං පච්චවෙක්ඛති, තස්ස සීලස්ස සුපරිසුද්ධතං නිස්සාය උප්පජ්ජති අවිප්පටිසාරො, අයමස්ස **සීලසම්පදා.** තස්ස අවිප්පටිසාරමූලකෙහි පාමොජ්ජපීතිපස්සද්ධිසුඛෙහි සම්මා බ්‍රූහිතං චිත්තං සම්මදෙව සමාධියති, අයමස්ස **සමාධිසම්පදා.** තතො යථාභූතං ජානං පස්සං නිබ්බින්දති, නිබ්බින්දං විරජ්ජති, විරාගා විමුච්චති, අයමස්ස **පඤ්ඤාසම්පදා.** විමුත්තචිත්තතා පනස්ස **විමුත්තිසම්පදා,** තතො විමුත්තිතො **ඤාණදස්සන**න්ති එතෙසං දසන්නං කථාවත්ථූනං අනුපුබ්බී වෙදිතබ්බා. තස්ස යො දසහි කථාවත්ථූහි සමන්නාගමො, **අයං අත්තහිතාය පටිපත්ති.** යා නෙසං පරෙසං සංකිත්තනං, අයං **පරහිතාය පටිපත්ති.** තාසු පුරිමා ඤාණපුබ්බඞ්ගමා ඤාණසම්පයුත්තා ච, ඉතරා කරුණාපුබ්බඞ්ගමා කරුණාසම්පයුත්තා චාති සබ්බං ඤාණකරුණාකණ්ඩං වත්තබ්බං.

දසහි කථාවත්ථූහි කරණභූතෙහි භික්ඛූනං ඔවාදං දෙති, ‘‘භික්ඛුනා නාම අත්‍රිච්ඡතාදිකෙ දූරතො වජ්ජෙත්වා සම්මදෙව අප්පිච්ඡෙන භවිතබ්බ’’න්තිආදිනා තං තං කථාවත්ථුං භික්ඛූනං උපදිසතීති අත්ථො. උපදිසන්තො හි තානි ‘‘තෙහි භික්ඛූ ඔවදතී’’ති වුත්තො. **ඔවදතියෙව** සරූපදස්සනමත්තෙන. **සුඛුමං අත්ථං පටිවිජ්ඣාපෙත්වා**ති එවම්පි අප්පිච්ඡතා හොති එවම්පීති අප්පිච්ඡතාදිවසෙන අපරාපරං අප්පිච්ඡතාවුත්තිං දස්සෙත්වා තත්ථ සුඛුමනිපුණං අප්පිච්ඡතාසඞ්ඛාතං අත්ථං ජානාපෙතුං න සක්කොති. **විඤ්ඤාපෙතී**ති යථාවුත්තෙහි විසෙසෙහි විඤ්ඤාපෙති. **කාරණ**න්ති යෙන කාරණෙන අප්පිච්ඡතා ඉජ්ඣති, තං පන ‘‘මහිච්ඡතාදීසු එතෙ දොසා, අප්පිච්ඡතාය අයමානිසංසො’’තිආදීනවානිසංසදස්සනං දට්ඨබ්බං. සම්මා හෙතුනා අප්පිච්ඡතං දස්සෙතීති **සන්දස්සකො. ගාහෙතු**න්ති යථා ගණ්හති, තථා කාතුං, තත්ථ පට්ඨපෙතුන්ති අත්ථො. **උස්සාහජනනවසෙනා**ති යථා තං සමාදානං නිච්චලං හොති, එවං උස්සොළ්හියා උප්පාදනවසෙන සම්මදෙව උත්තෙජෙතීති **සමුත්තෙජකො. උස්සාහජාතෙ**ති අප්පිච්ඡතාය ජාතුස්සාහෙ. **වණ්ණං වත්වා** තත්ථ සම්පත්තිං ආයතිඤ්ච ලබ්භමානගුණං කිත්තෙත්වා **සම්පහංසෙති** සම්මදෙව පකාරෙහි තොසෙතීති **සම්පහංසකො.** එවං සන්තුට්ඨීආදීසු යථාරහං යොජනා කාතබ්බා.

ගාහගාහකාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඤ්චලාභවණ්ණනා

253. සත්ථු සම්මුඛා එවං වණ්ණො අබ්භුග්ගතොති. ඉමිනා තස්ස වණ්ණස්ස යථාභූතගුණසමුට්ඨිතතං දස්සෙති. **මන්දමන්දො වියා**ති අති විය අජෙකො විය. **අබලබලො වියා**ති අති විය අබලො විය. **භාකුටිකභාකුටිකො වියා**ති අති විය දුම්මුඛො විය. **අනුමස්සා**ති අනුමසිත්වා, දස කථාවත්ථූනි සරූපතො විසෙසතො ච අනුපරිග්ගහෙත්වාති අත්ථො. පරිග්ගණ්හනං පන නෙසං අනුපවිසනං විය හොතීති වුත්තං **‘‘අනුපවිසිත්වා’’**ති. සබ්‍රහ්මචාරීහි වණ්ණභාසනං එකො ලාභොති යොජනා. එවං සෙසෙසුපි. **පත්ථයමානො එවමාහ** ධම්මගරුතායාති අධිප්පායො.

පඤ්චලාභවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චාරිකාදිවණ්ණනා

254. අභිරමනං අභිරතං, තදෙව අනුනාසිකලොපං අකත්වා වුත්තං **‘‘අභිරන්ත’’**න්ති. භාවනපුංසකඤ්චෙතං. **අනභිරති නාම නත්ථි, අභිරමිත්වා චිරවිහාරොපි නත්ථි** සම්මදෙව පරිඤ්ඤාතවත්ථුකත්තා. සබ්බසහා හි බුද්ධා භගවන්තො අසය්හලාභිනො.

පුබ්බෙ ධම්මගරුතාකිත්තනපසඞ්ගෙන ගහිතං අග්ගහිතඤ්ච මහාකස්සපපච්චුග්ගමනාදිං එකදෙසෙන දස්සෙත්වා වනවාසිතිස්සසාමණෙරස්ස වත්ථුං විත්ථාරෙත්වා ජනපදචාරිකං කථෙතුං **‘‘භගවා හී’’**තිආදි ආරද්ධං. ආකාසගාමීහි සද්ධිං ගන්තුකාමො **‘‘ඡළභිඤ්ඤානං ආරොචෙහී’’**ති ආහ. සඞ්ඝකම්මෙන සික්ඛමානාපි උපසම්පදා සත්ථු ආණාවසෙනෙව සිජ්ඣනතො **‘‘බුද්ධදායජ්ජං තෙ දස්සාමී’’**ති වුත්තන්ති වදන්ති. අපරෙ ‘‘අපරිපුණ්ණවීසතිවස්සස්සෙව තස්ස උපසම්පදං අනුජානන්තො සත්ථා **‘බුද්ධදායජ්ජං තෙ දස්සාමී’**ති අවොචා’’ති වදන්ති. **උපසම්පාදෙත්වා**ති ධම්මසෙනාපතිනා උපජ්ඣායෙන උපසම්පාදෙත්වා.

නවයොජනසතිකං මජ්ඣිමදෙසපරියාපන්නමෙව, තතො පරං නාධිප්පෙතං දන්ධතාවසෙන ගමනතො. **සමන්තා**ති ගතගතට්ඨානස්ස චතූසු පස්සෙසු. **අඤ්ඤෙනපි කාරණෙනා**ති භික්ඛූනං සමථවිපස්සනාතරුණභාවතො අඤ්ඤෙනපි මජ්ඣිමමණ්ඩලෙ වෙනෙය්‍යානං ඤාණපරිපාකාදිකාරණෙන නික්ඛමති, අන්තොමණ්ඩලං ඔතරති. **සත්තහි වා**තිආදි **‘‘එකං මාසං වා’’**තිආදිනා වුත්තානුක්කමෙන යොජෙතබ්බං.

සරීරඵාසුකත්ථායාති එකස්මිංයෙව ඨානෙ නිබද්ධවාසෙන උස්සන්නධාතුකස්ස සරීරස්ස විරෙචනෙන ඵාසුභාවත්ථාය. **අට්ඨුප්පත්තිකාලාභිකඞ්ඛනත්ථායා**ති අග්ගික්ඛන්ධූපමසුත්ත (අ. නි. 7.72) මඝදෙවජාතකාදිදෙසනානං (ජා. 1.1.9) විය ධම්මදෙසනාය අට්ඨුප්පත්තිකාලස්ස ආකඞ්ඛනෙන. සුරාපානසික්ඛාපදපඤ්ඤාපනෙ (පාචි. 326) විය

සික්ඛාපදපඤ්ඤාපනත්ථාය. බොධනෙය්‍යසත්තෙ අඞ්ගුලිමාලාදිකෙ **බොධනත්ථාය.** නිබද්ධවාසඤ්ච පුග්ගලං උද්දිස්ස චාරිකා **නිබද්ධචාරිකා.**

255. අපරිග්ගහභාවං කත්ථචි අලග්ගභාවං දස්සෙතුං **"යූථං පහාය…පෙ…. මත්තහත්ථී විය"**ති වුත්තං. **අසහායකිච්චොති** සහායකිච්චරහිතො සීහො විය. තෙනස්ස එකවිහාරිතං තෙජවන්තතඤ්ච දස්සෙති. **තදා පන කායවිවෙකො න සක්කා ලද්ධුන්ති** ඉදමෙත්ථ කාරණං දට්ඨබ්බං. **බහූහීති**ආදි පන සභාවදස්සනවසෙන වුත්තං. ථෙරස්ස පරිසා සුවිනීතා විඤ්ඤුගරුවාසා ගරුනො ඉච්ඡානුරූපමෙව වත්තති.

වුත්තකාරණයුත්තෙ අද්ධානගමනෙ චාරිකානං වොහාරො සාසනෙ නිරුළ්හොති ආහ **"කිඤ්චාපී"**තිආදි. කෙනචිදෙව නිමිත්තෙන කිස්මිඤ්චි අත්ථෙ පවත්තාය සඤ්ඤාය තන්නිමිත්තරහිතෙපි අඤ්ඤස්මිං පවත්ති **රුළ්හී** නාම. විජිතමාරත්තා **සඞ්ගාමවිජයමහායොධො විය. අඤ්ඤං සෙවිත්වාති** "මම ආගතභාවං සත්ථු ආරොචෙහී"ති ආරොචනත්ථං අඤ්ඤං භික්ඛුං සෙවිත්වා.

භගවා ධම්මං දෙසෙන්තො තංතංපුග්ගලජ්ඣාසයානුරූපං තදනුච්ඡවිකමෙව ධම්මිං කථං කරොතීති දස්සෙන්තො **"චූළගොසිඞ්ගසුත්තෙ"**තිආදිමාහ. තත්ථ **සාමග්ගිරසානිසංසන්ති** "කච්චි පන වො, අනුරුද්ධා, සමග්ගා සම්මොදමානා"තිආදිනා (ම. නි. 1.326) සාමග්ගිරසානිසංසං කථෙසි. **ආවසථානිසංසන්ති** "සීතං උණ්හං පටිහනතී"තිආදිනා (චූළව. 295, 315) ආවසථපටිසංයුත්තං ආනිසංසං. **සතිපටිලාභිකන්ති** ජොතිපාලත්ථෙරෙ ලාමකං ඨානං ඔතිණ්ණමත්තෙ මහාබොධිපල්ලඞ්කෙ පන සබ්බඤ්ඤුතං පටිවිජ්ඣිතුං පත්ථනං කත්වා පාරමියො පූරෙන්තො ආගතො. තාදිසස්ස නාම පමාදවිහාරො න යුත්තොති යථා කස්සපො භගවා බොධිසත්තස්ස සතිං පටිලභිතුං ධම්මිං කථං කථෙසි, තථා අයං භගවා තමෙව **පුබ්බෙනිවාසපටිසංයුත්තකථං** භික්ඛූනං ඝටිකාරසුත්තං (ම. නි. 2.282) කථෙසි. **චත්තාරො ධම්මුද්දෙසෙති** – "උපනීයති ලොකො අද්ධුවො, අතාණො ලොකො අනභිස්සරො, අස්සකො ලොකො සබ්බං පහාය ගමනීයං, ඌනො ලොකො අතිත්තො තණ්හාදාසො වා"ති (ම. නි. 2.305) ඉමෙ චත්තාරො ධම්මුද්දෙසෙ කථෙසි. කාමඤ්චෙතෙ ධම්මුද්දෙසා **රට්ඨපාලසුත්තෙ** (ම. නි. 2.304) ආයස්මතා රට්ඨපාලත්ථෙරෙන රඤ්ඤො කොරබ්‍යස්ස කථිතා, තෙ පන භගවතො එව ආහරිත්වා ථෙරෙන තත්ථ කථිතාති වුත්තං **"රට්ඨපාලසුත්තෙ"**තිආදි. තථා හි වුත්තං සුත්තෙ – "අත්ථි ඛො, මහාරාජ, තෙන භගවතා ජානතා පස්සතා අරහතා සම්මාසම්බුද්ධෙන චත්තාරො ධම්මුද්දෙසා උද්දිට්ඨා"තිආදි (ම. නි. 2.305) **පානකානිසංසකථන්ති** "අග්ගිහුත්තං මුඛං යඤ්ඤා"තිආදිනා (ම. නි. 2.400; සු. නි. 573) අනුමොදනං වත්වා පුන පකිණ්ණකකථාවසෙන පානකපටිසංයුත්තං ආනිසංසකථං කථෙසි. **එකීභාවෙ ආනිසංසං කථෙසි,** යං සන්ධාය වුත්තං "අථ ඛො භගවා ආයස්මන්තං භගුං ධම්මියා කථාය සන්දස්සෙසී"තිආදි (ම. නි. 3.238). **අනන්තනයන්ති** අපරිමාණදෙසනානයං අප්පිච්ඡතාදිපටිසංයුත්තං ධම්මිං කථං. තෙනාහ **"පුණ්ණ, අයම්පි අප්පිච්ඡකථායෙවා"**තිආදි බහූහි පරියායෙහි නානානයං දෙසෙති. කථං තථා දෙසිතං ථෙරො අඤ්ඤාසීති ආහ **"පටිසම්භිදාපත්තස්ස…පෙ…. අහොසී"**ති.

චාරිකාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සත්තවිසුද්ධිපඤ්හවණ්ණනා

256. **තතො පට්ඨායාති.** යදා ජාතිභූමකා භික්ඛූ සත්ථු සම්මුඛා ථෙරස්ස වණ්ණං භාසිංසු, තතො පට්ඨාය. සීසානුලොකී හුත්වා පිට්ඨිතො පිට්ඨිතො අනුබන්ධනං ථෙරෙන සමාගමෙ ආදරවසෙන කතන්ති දට්ඨබ්බං. තථා හි වුත්තං පාළියෙ "අප්පෙව නාමා"තිආදි, "තරමානරූපො"ති ච. යං පන වුත්තං **අට්ඨකථායං "එකස්මිං ඨානෙ නිලීන"**න්තිආදි, තං අකාරණං. න හි ධම්මසෙනාපති තස්ස ථෙරස්ස නිසින්නට්ඨානං අභිඤ්ඤාඤාණෙන ජානිතුං න සක්කොති. "කච්චි නු ඛො මං අදිස්වාව ගමිස්සතී"ති අයම්පි චින්තා ආදරවසෙනෙවාති යුත්තං. න හි සත්ථාරං දට්ඨුං ආගතො සාවකො අපි ආයස්මා අඤ්ඤාතකොණ්ඩඤ්ඤො සත්ථුකප්පං ධම්මසෙනාපතිං තත්ථ වසන්තං අදිස්වාව ගච්ඡනකො නාම අත්ථි. **දිවාවිහාරන්ති** සම්පදානෙ උපයොගවචනන්ති ආහ **"දිවාවිහාරත්ථායා"**ති.

257. **පුරිමකථායාති** පඨමාලාපෙ. **අප්පතිට්ඨිතායාති** නප්පවත්තිතාය. **පච්ඡිමකථා න ජායතීති** පච්ඡා වත්තබ්බකථාය අවසරො න හොති. **සත්ත විසුද්ධියො පුච්ඡි** දිට්ඨසංසන්දනවසෙන. **ඤාණදස්සනවිසුද්ධි** නාම අරියමග්ගො. යස්මා තතො උත්තරිම්පි පත්තබ්බං අත්ථෙව, තස්මා **"චතුපාරිසුද්ධිසීලාදීසු ඨිතස්සපි බ්‍රහ්මචරියවාසො මත්ථකං න පාපුණාතී"**ති වුත්තං. **තස්මාති** බ්‍රහ්මචරියවාසස්ස මත්ථකං අප්පත්තත්තා. **සබ්බං පටික්ඛිපීති** සත්තමම්පි පඤ්හං පටික්ඛිපි, ඉතරෙසු වත්තබ්බමෙව නත්ථි.

අප්පච්චයපරිනිබ්බානන්ති අනුපාදිසෙසනිබ්බානමාහ. ඉදානි පකාරන්තරෙනපි අනුපාදාපරිනිබ්බානං දස්සෙතුං **"ද්වෙධා"**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **ගහණූපාදානන්ති** දළ්හග්ගහණභූතං උපාදානං . තෙනාහ **"කාමුපාදානාදික"**න්ති. **පච්චයූපාදානන්ති** යං කිඤ්චි පච්චයමාහ. සො හි අත්තනො ඵලං උපාදියති උපාදානවසෙන ගණ්හතීති **උපාදානන්ති** වුච්චති. තෙනාහ **"පච්චයූපාදානං නාම…පෙ…. පච්චයා"**ති. "අනුපාදාය ආසවෙහි චිත්තං විමුච්චතී"ති වචනතො (මහාව. 28, 30) **අරහත්තඵලං අනුපාදාපරිනිබ්බානන්ති කථෙන්ති. න ච උපාදානසම්පයුත්තන්ති** උපාදානෙහි එතං න

සහිතං නාපි උපාදානෙහි සහ පවත්ති හුත්වා. **න ච කඤ්චි ධම්මං උපාදියතීති** කස්සචි ධම්මස්ස ආරම්මණකරණවසෙන න උපාදියති . **පරිනිබ්බුතන්තෙති** අග්ගමග්ගෙන කාතබ්බකිලෙසපරිනිබ්බානපරියොසානන්තෙ ජාතත්තා. **අමතධාතුමෙව අනුපාදාපරිනිබ්බානං කථෙන්ති,** කථෙන්තානඤ්ච යථා තස්ස කොචි පච්චයො නාම නත්ථි, එවං අධිගතොපි යථා කොචි පච්චයො නාම න හොති, තථා පරිනිබ්බානං අපච්චයපරිනිබ්බානන්ති දස්සෙන්තො **''අයං අන්තො''**තිආදිමාහ. **පුන පුච්ඡං ආරභි** අනුපාදාපරිනිබ්බානං සරූපතො පතිට්ඨාපෙතුකාමො.

258. **සබ්බපරිවත්තෙසූති** සබ්බෙසු පඤ්හපරිවත්තනෙසු, පඤ්හවාරෙසූති අත්ථො. **සගහණධම්මමෙවාති** ''එතං මමා''තිආදිනා ගණ්හතීති ගහණං, සහ ගහණෙනාති සගහණං, උපාදානියන්ති අත්ථො. විවට්ටසන්නිස්සිතස්ස අභාවතො වට්ටමෙව අනුගතොති **වට්ටානුගතො**. තෙනාහ **''චතුපාරිසුද්ධිසීලමත්තස්සපි අභාවතො''**ති. යො පන චතුබ්බිධෙ විවට්ටූපනිස්සයෙ සීලෙ ඨිතො, සොපි **''අඤ්ඤත්‍ර ඉමෙහි ධම්මෙහී''**ති වත්තබ්බතං අරහති.

සත්තවිසුද්ධිපඤ්හවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සත්තරථවිනීතවණ්ණනා

259. **නිස්සක්කවචනමෙතං** ''යාව හෙට්ඨිමසොපානකළෙවරා''තිආදීසු විය. **අත්ථොති** පයොජනං. චිත්තවිසුද්ධි හෙත්ථ සීලවිසුද්ධිං පයොජෙති තස්ස තදත්ථත්තා. **සීලවිසුද්ධිකිච්චං කතං නාම හොති** සමාධිසංවත්තනතො. සමාධිසංවත්තනිකා හි සීලවිසුද්ධි නාම. **සබ්බපදෙසූති** ''චිත්තවිසුද්ධි යාවදෙව දිට්ඨිවිසුද්ධත්ථා''තිආදීසු සබ්බපදෙසු, දිට්ඨිවිසුද්ධියං ඨිතස්ස චිත්තවිසුද්ධකිච්චං කතං නාම හොතීතිආදිනා යොජෙතබ්බං.

සාවත්ථිනගරං විය සක්කායනගරං අතික්කමිතබ්බත්තා. **සාකෙතනගරං විය නිබ්බානනගරං** පාපුණිතබ්බත්තා . **අච්චායිකස්ස කිච්චස්ස උප්පාදකාලො විය** නවමෙනෙව බණෙන පත්තබ්බස්ස අභිසමයකිච්චස්ස උපාදකාලො. යථා රඤ්ඤො සත්තමෙන රථවිනීතෙන සාකෙතෙ අන්තෙපුරද්වාරෙ ඔරුළ්හස්ස න තාව කිච්චං නිට්ඨිතං නාම හොති, සංවිධාතබ්බසංවිධානං ඤාතිමිත්තගණපරිවුතස්ස සුරසභොජනපරිභොගෙ නිට්ඨිතං නාම සියා, එවමෙතං ඤාණදස්සනවිසුද්ධියා කිලෙසෙ ඛෙපෙත්වා තෙසංයෙව පටිප්පස්සද්ධිපහානසාධකඅරියඵලසමඞ්ගිකාලෙ අභිසමයකිච්චං නිට්ඨිතං නාම හොති. තෙනාහ **''යොගිනො…පෙ…. කාලො දට්ඨබ්බො''**ති. තත්ථ **පරොපණ්ණාස කුසලධම්මා නාම** චිත්තුප්පාදපරියාපන්නා ඵස්සාදයො පරොපණ්ණාස අනවජ්ජධම්මා. **නිරොධසයනෙති** නිබ්බානසයනෙ.

''විසුද්ධියො''ති වා ''කථාවත්ථූනී''ති වා අත්ථතො එකං, බ්‍යඤ්ජනමෙව නානන්ති තෙසං අත්ථතො අනඤ්ඤභාවං දස්සෙතුං **''ඉතී''**ති ආරද්ධං. **ආයස්මා පුණ්ණො දස කථාවත්ථූනි විස්සජ්ජෙසීති** සත්ත විසුද්ධියො නාම විස්සජ්ජෙන්තොපි දස කථාවත්ථූනි විස්සජ්ජෙසි තෙසං අත්ථතො අනඤ්ඤත්තා. එතෙනෙව ධම්මසෙනාපති සාරිපුත්තත්ථෙරො සත්ත විසුද්ධියො පුච්ඡන්තො දස කථාවත්ථූනි පුච්ඡීති අයම්පි අත්ථො වුත්තොවාති වෙදිතබ්බො. න්ති පඤ්හං. **කිං ජානිත්වා පුච්ඡීති** විසුද්ධිපරියායෙන කථාවත්ථූනි පුච්ඡාමීති කිං ජානිත්වා පුච්ඡි. දසකථාවත්ථුලාභිනං ථෙරං විසුද්ධියො පුච්ඡන්තො පුච්ඡිතට්ඨානෙයෙව පුච්ඡනෙන කිං තිත්ථකුසලො වා පන හුත්වා විසයස්මිං පුච්ඡි, උදාහු පානීයත්ථිකමතිත්ථෙහි ඡින්නතටෙහි පාතෙන්තො විය අතිත්ථකුසලො හුත්වා අපුච්ඡිතබ්බට්ඨානෙ අවිසයස්මිං පුච්ඡීති යොජනා. ඉමිනා නයෙන විස්සජ්ජනපක්ඛෙපි අත්ථයොජනා වෙදිතබ්බා. යදත්ථමස්ස විචාරණා ආරද්ධා, තං දස්සෙන්තෙන **''තිත්ථකුසලො හුත්වා''**තිආදිං වත්වා විසුද්ධිකථාවත්ථූනං අත්ථතො අනඤ්ඤත්තෙපි අයං විසෙසො වෙදිතබ්බොති දස්සෙතුං **''යං හී''**තිආදි වුත්තං. **තදමිනාති** යං ''සංඛිත්තං, විත්ථිණ්ණ''න්ති ච වුත්තං, **තං ඉමිනා** ඉදානි වුච්චමානෙන නයෙන විධිනා වෙදිතබ්බං.

එකා සීලවිසුද්ධීති විසුද්ධීසු විසුං එකා සීලවිසුද්ධි. දසසු කථාවත්ථූසු **චත්තාරි කථාවත්ථූනි හුත්වා ආගතා** අප්පිච්ඡතාදීහි විනා සීලවිසුද්ධියා අසම්භවතො. **අප්පිච්ඡකථාති**ආදීසු කථාසීසෙන දසකථාවත්ථු ගහිතං. කථෙතබ්බත්තා වා වත්ථු **කථාවත්ථූති** වුත්තං. එවඤ්ච උපකාරතො, සභාවතො වා චතුන්නං කථාවත්ථූනං සීලවිසුද්ධිසඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. තිණ්ණං කථාවත්ථූනං චිත්තවිසුද්ධිසඞ්ගහෙපි එසෙව නයො. **පඤ්ච විසුද්ධියොති** නාමරූපපරිච්ඡෙදො දිට්ඨිවිසුද්ධි, සප්පච්චයනාමරූපදස්සනං කඞ්ඛාවිතරණවිසුද්ධි, විපස්සනුපක්කිලෙසෙ පහාය උප්පන්නං විපස්සනාඤාණං මග්ගාමග්ගඤාණදස්සනවිසුද්ධි, උදයබ්බයඤාණාදි නවවිධඤාණං පටිපදාඤාණදස්සනවිසුද්ධි, අරියමග්ගඤාණං ඤාණදස්සනවිසුද්ධීති ඉමා පඤ්ච විසුද්ධියො.

සත්තරථවිනීතවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

260. **සම්මොදිතුන්ති** අනන්තරං වුච්චමානෙන සම්මොදිතුං. **අට්ඨානපරිකප්පෙනාති** අකාරණස්ස වත්ථුනො පරිකප්පනෙන තදා අසම්භවන්තං අත්ථං පරිකප්පෙත්වා වචනෙන. **අභිණ්හදස්සනස්සාති** නිච්චදස්සනස්ස, නියතදස්සනස්සාති අත්ථො.

උක්ඛිපීති ගුණතො කථිතභාවෙන උක්කංසෙති. **ථෙරස්සාති** ආයස්මතො පුණ්ණත්ථෙරස්ස. **ඉමස්මිං ඨානෙ** ඉමස්මිං කාරණෙ එකපදෙනෙව සාවකවිසයෙ අනඤ්ඤසාධාරණගුණාවිකරණනිමිත්තං. ඉදානි තමෙවත්ථං පාකටතරං කාතුං **"අමච්චඤ්හි"**තිආදි වුත්තං. **අපචායමානොති** පූජයන්තො.

''අනුමස්ස අනුමස්ස පුච්ඡිතා''ති වුත්තත්තා විචාරණවසෙනාහ **"කිං පන පඤ්හස්ස පුච්ඡනං භාරියං උදාහු විස්සජ්ජන"**න්ති. **සහෙතුකං කත්වාති** යුත්තායුත්තං කත්වා. **සකාරණන්ති** තස්සෙව වෙවචනං. **පුච්ඡනම්පීති** එවං සහධම්මෙන පුච්ඡිතබ්බමත්ථං සයං සම්පාදෙත්වා පුච්ඡනම්පි භාරියං දුක්කරං. **විස්සජ්ජනම්පීති** සහධම්මෙන විස්සජ්ජනම්පි දුක්කරං. එවඤ්හි විස්සජ්ජෙන්තො විඤ්ඤූනං චිත්තං ආරාධෙතීති. **යථානුසන්ධිනාව දෙසනා නිට්ඨිතාති** ආදිතො සපරික්ඛාරං සීලං, මජ්ඣෙ සමාධිං, අන්තෙ වසීභාවප්පත්තං පඤ්ඤං දස්සෙත්වා දෙසනාය නිට්ඨාපිතත්තාති.

රථවිනීතසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

5. නිවාපසුත්තවණ්ණනා

261. නිවප්පතීති නිවාපො, නිවාපං වත්තෙති, නිවාපභොජනං වා එතස්සාති **නෙවාපිකො,** නිවාපෙන මිගෙ පලොභෙත්වා ගණ්හනකමාගවිකො. **තිණබීජානීති** නිවාපතිණබීජානි. **වප්පන්ති** සස්සං විය වපිතබ්බට්ඨෙන වප්පං. ''මයං විය අඤ්ඤෙ කෙ ඊදිසං ලභිස්සන්තී''ති **මානමදං ආපජ්ජිස්සන්ති. විස්සට්ඨසතිභාවන්ති** අනුස්සඞ්කිතපරිසඞ්කිතභාවං. තිරච්ඡානා හි විජාතියබලවතිරච්ඡානවසනට්ඨානෙසු සාසඞ්කා උබ්බිග්ගහදයා අප්පමත්තා හොන්ති විසෙසතො මාගවිකාදිමනුස්සූපචාරෙ, රසතණ්හාය පන බද්ධා පමාදං ආපජ්ජස්සන්ති. නිවපති එත්ථාති **නිවාපො,** නිවාපභූමි නිවාපට්ඨානං. තෙනාහ **"නිවාපට්ඨානෙ"**ති. ''යථාකාමකරණීයා''ති වුත්තමත්ථං විවරිතුං **"එකං කිරා"**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **නීවාරවනං වියාති** නීවාරස්ස සමූහො විය. **නීවාරො** නාම අරඤ්ඤෙ සයංජාතවීහිජාති. **මෙසමාලා වියාති** මෙසසටා විය. **එකග්ඝනන්ති** එකජ්ඣං විය අවිරළං. **පක්කමන්තීති** ආසඞ්කපරිසඞ්කා හුත්වා පක්කමන්ති. **කණ්ණෙ චාලයමානාති** අනාසඞ්කන්තානං පහට්ඨාකාරදස්සනං. **මණ්ඩලගුම්බන්ති** මණ්ඩලකාකාරෙන ඨිතං ගුම්බං.

262. **කප්පෙත්වාති** උපමාභාවෙන පරිකප්පෙත්වා. මිගෙ අත්තනො වසෙ වත්තාපනං **වසීභාවො.** සො එව ඉජ්ඣනට්ඨෙන **ඉද්ධි,** පභාවනට්ඨෙන **ආනුභාවො.**

263. **භයෙන භොගතොති** භයෙන සහ සභයං නිවාපපරිභොගතො. **බලවීරියන්ති** කායබලඤ්ච උට්ඨානවීරියඤ්ච. අට්ඨකථායං පන බලමෙව වීරියං. **බලන්ති** ච සරීරබලං, තඤ්ච අත්ථතො මනසිකාරමග්ගෙහි අපරාපරං සඤ්චරණකවාතොති වුත්තං **"අපරාපරං සඤ්චරණවායොධාතූ"**ති.

264. **සික්ඛිතකෙරාටිකාති** පරිචිතසාඨෙය්‍යා, වඤ්චකාති අත්ථො. **ඉද්ධිමන්තො විය** ආනුභාවවන්තො විය. පචුරජනෙහි පරභූතා ජාතාති **පරජනා,** මහාභූතා. තෙනාහ **"යක්ඛා"**ති. **සමන්තා සප්පදෙසන්ති** සමන්තතො පදෙසවන්තං විපුලොකාසසන්නිවාසට්ඨානං. තස්ස පන සප්පදෙසතා මහාඔකාසතායාති වුත්තං **"මහන්තං ඔකාස"**න්ති.

265. **සට්ටෙස්සන්තීති** ''සභයසමුට්ඨාන''න්ති සඤ්ඤාදානවසෙන චිත්තං චෙතෙස්සන්ති, තාසෙස්සන්තීති අත්ථො. **පරිච්චජිස්සන්තීති** නිබ්බිසිස්සන්ති. **මහල්ලකොති** ජාතියා මහල්ලකො ජිණ්ණො. **දුබ්බලොති** බ්‍යාධිවසෙන, පකතියා වා බලවිරහිතො.

267. නිවාපසදිසතාය **නිවාපොති වා.** ලොකපරියාපන්නං හුත්වා කිලෙසෙහි ආමසිතබ්බතාය **ලොකාමිසානීති වා.** වට්ටෙ ආමිසභූතත්තා **වට්ටාමිසභූතානං. වසං වත්තෙතීති** කාමගුණෙහි කාමගුණෙ ගිද්ධෙ සත්තෙ තස්සෙව ගෙධස්ස වසෙන අත්තනො වසෙ වත්තෙතීති. තෙනාහ –

> ''අන්තලික්ඛචරො පාසො, ය්වායං චරති මානසො;
> තෙන තං බාධයිස්සාමි, න මෙ සමණ මොක්ඛසී''ති. (සං. නි. 1.151; මහාව. 33);

අයන්ති පඨමමිගජාතූපමා. වානපත්ථස්ස සතොව පපඤ්චපරදත්තිකාදිසපුත්තදාරනික්ඛමනං සන්ධායාහ **"සපුත්තභරියපබ්බජ්ජායා"**ති.

268. කාමතො චිත්තස්ස විමුත්ති ඉධ චෙතොවිමුත්තීති අධිප්පෙතාති ආහ **"චෙතොවිමුත්ති නාම…පෙ…. උප්පන්නඅජ්ඣාසයො"**ති. කාමෙ විස්සජ්ජෙත්වා පුන තත්ථ නිමුග්ගතාය දුතියසමණබ්‍රාහ්මණා දුතියමිගජාතූපමා වුත්තා.

269. තතියසමණබ්‍රාහ්මණා යථාපරිච්චත්තෙ කාමෙ පරිච්චජිත්වා එවං ඨිතා, න දුතියා විය තත්ථ නිමුග්ගාති අධිප්පායෙන **"කිං පන තෙ අකංසූ"**ති පුච්ඡති. ඉතරෙ කාමං උජුකං කාමගුණෙසු න නිමුග්ගා, පරියායෙන පන නිමුග්ගා දිට්ඨිජාලෙන ච අජ්ඣොත්ථටාති දස්සෙන්තො **"ගාමනිගමජනපදරාජධානියො"**තිආදිමාහ. දිට්ඨිජාලම්පි තණ්හාජාලානුගතමෙවාති ආහ **"මාරස්ස පාපිමතො දිට්ඨිජාලෙන පරික්ඛිපිත්වා"**ති.

271. ඛන්ධකිලෙසාභිසඞ්ඛාරමාරා වා ඉධ **මාරග්ගහණෙන** ගහිතාති දට්ඨබ්බං. **අක්ඛිනි භින්දි** දට්ඨුං අසමත්ථභාවාපාදනෙන. තෙනාහ **"විපස්සනාපාදකජ්ඣාන"**න්තිආදි. කිඤ්චාපි මාරො යං කිඤ්චි ඣානං සමාපන්නස්සපි භික්ඛුනො චිත්තං ඉමං නාම ආරම්මණං නිස්සාය වත්තතීති න ජානාති, ඉධාධිප්පෙතස්ස පන භික්ඛුනො වසෙන **"විපස්සනාපාදකජ්ඣාන"**න්ති වුත්තං. **තෙනෙව පරියායෙනාති** ''න මාරස්ස අක්ඛීනි භින්දී''ති එවමාදිනා යථාවුත්තපරියායෙන. **අදස්සනං ගතොති** එත්ථාපි එසෙව නයො. චක්ඛුස්ස පදං පතිට්ඨාති ච ඉධ ආරම්මණං අධිප්පෙතං තං පරිග්ගය්හ පවත්තනතොති ආහ **"අප්පතිට්ඨං නිරාරම්මණ"**න්ති. **සොති** මාරො. **දිස්වාති** දස්සනහෙතු. යස්මා මග්ගෙන චතුසච්චදස්සනහෙතු ආසවා න පරික්ඛීණා. එලක්ඛණෙ හි තෙ ඛීණාති වුච්චන්තීති.

ලොකෙති සත්තලොකෙ සඞ්ඛාරලොකෙ ච. **සත්තවිසත්තභාවෙනාති** ලග්ගභාවෙන චෙව සවිසෙසං ආසත්තභාවෙන ච. **අථ වාතිආදිනා නිද්දෙසනයවසෙන** (මහානි. 3, චූළනි. මෙත්තගූමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 22, 23; චූළනි. ඛග්ගවිසාණසුත්තනිද්දෙස 124) විසත්තිකාපදං නිද්දිසති. **විසතාති** විත්ථටා රූපාදීසු තෙභූමකධම්මෙසු බ්‍යාපනවසෙන **විසටාති** පුරිමවචනමෙව තකාරස්ස ටකාරං කත්වා වුත්තං. **විසාලාති** විපුලා. **විසක්කතීති** පරිසක්කති සහති. රත්තො හි රාගවත්ථුනා පාදෙන තාලියමානොපි සහති. ඔසක්කනං, විප්ඵන්දනං වා **විසක්කන**න්තිපි වදන්ති. **විසංහරතීති** යථා තථා කාමෙසු ආනිසංසං දස්සෙන්තී විවිධෙහි ආකාරෙහි නෙක්ඛම්මාභිමුඛප්පවත්තිතො චිත්තං සංහරති සඞ්ඛිපති, විසං වා දුක්ඛං, තං හරති උපනෙතීති අත්ථො. **විසංවාදිකාති** අනිච්චාදිං නිච්චාදිතො ගණ්හාපෙන්තී විසංවාදිකා හොති. දුක්ඛනිබ්බත්තකස්ස කම්මස්ස හෙතුභාවතො **විසමූලා,** විසං වා දුක්ඛදුක්ඛාදිභූතා වෙදනා මූලං එතිස්සාති **විසමූලා.** දුක්ඛසමුදයත්තා විසං ඵලං එතිස්සාති **විසඵලා.** තණ්හාය රූපාදිකස්ස දුක්ඛස්සෙව පරිභොගො හොති, න අමතස්සාති සා **"විසපරිභොගා"**ති වුත්තා. සබ්බත්ථ නිරුත්තිවසෙන සද්දසිද්ධි වෙදිතබ්බා. යො පනෙත්ථ පධානො අත්ථො, තං දස්සෙතුං පුන **"විසාලා වා පනා"**තිආදි වුත්තං. **නිත්තිණ්ණො උත්තිණ්ණොති** උපසග්ගවසෙන පදං වඩ්ඪිතං. නිරවසෙසතො වා තිණ්ණො **නිත්තිණ්ණො.** තෙන තෙන මග්ගෙන උද්ධමුද්ධං තිණ්ණො **උත්තිණ්ණො.** යං පනෙත්ථ අත්ථතො අවිභත්තං, තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

නිවාපසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

6. පාසරාසිසුත්තවණ්ණනා

272. **සාධුමයන්ති** එත්ථ **සාධු**-සද්දො ආයාචනත්ථො, න ''සාධාවුසො''තිආදීසු (සං. නි. 1.246; සු. නි. 182) විය අභිනන්දනාදිඅත්ථොති ආහ **"ආයාචන්තා"**ති. තෙනාහ පාළියං ''ලභෙය්‍යාමා''තිආදි වුත්තං. **න සක්කොන්ති,** කස්මා? **බුද්ධා හි ගරූ හොන්ති,** පරමගරූ උත්තමං ගාරවට්ඨානං, න යථා තථා උපසඞ්කමනීයා. තෙනාහ **"එකචාරිකො සීහො"**තිආදි.

"පාකටකිරියායා"ති සඞ්ඛෙපෙන වුත්තං විවරිතුං **"යං හී"**තිආදි වුත්තං. භගවා සබ්බකාලං කිමෙවමකාසීති? න සබ්බකාලමෙවමකාසි. යදා පන අකාසි, තං දස්සෙතුං **"භගවා පඨමබොධිය"**න්තිආදි වුත්තං. **මනුස්සත්තභාවෙති** ඉමිනා පුරිසත්තභාවං උල්ලිඞ්ගෙති. **ධනපරිච්චාගො කතො නාම නත්ථී** භගවතො ධරමානකාලෙති අධිප්පායො.

මාලාකචවරන්ති මිලාතමාලාකචවරං. **රජොජල්ලං න උපලිම්පති** අච්ඡතරඡවිභාවතො. වුත්තඤ්හෙතං ''සුඛුමත්තා ඡවියා කායෙ රජොජල්ලං න ලිම්පතී''ති. යදි එවං කස්මා භගවා නහායතීති ආහ **"උතුග්ගහණත්ථ"**න්ති.

විහාරොති ජෙතවනවිහාරො. **වීසතිඋසභං** ගාවුතස්ස චතුත්ථො භාගොති වදන්ති. **කදාචීති** කස්මිඤ්චි බුද්ධුප්පාදෙ. **අචලමෙවාති** අපරිවත්තමෙව අනඤ්ඤභාවතො, මඤ්චානං පන අප්පමහන්තතාහි පාදානං පතිට්ඨිතට්ඨානස්ස හානිවඩ්ඪියො හොන්තියෙව.

යන්තනාළිකාහි පරිපුණ්ණසුවණ්ණරසධාරාහි. **න්හානවත්තන්ති** ''පබ්බජිතෙන නාම එවං න්හායිතබ්බ''න්ති නහානචාරිත්තං දස්සෙත්වා. යස්මා භගවතො සරීරං සුධන්තචාමීකරසමානවණ්ණං සුපරිසොධිතපවාළරුචිරකරචරණාවරං සුවිසුද්ධනීලරතනාවළිසදිසකෙසතනුරුහං, තස්මා තහං තහං විනිස්සතජාතිහිඞ්ගුලකරසූපසොභිතං උපරි මහග්ඝරතනාවළිසඤ්ඡාදිතං ජඞ්ගමමිව කනකගිරිසිඛරං විරොචිත්ථ. තස්මිඤ්ච සමයෙ දසබලස්ස සරීරතො නික්ඛමිත්වා ඡබ්බණ්ණරස්මියො සමන්තතො අසීතිහත්ථප්පමාණෙ පදෙසෙ ආධාවන්ති විධාවන්ති රතනාවළිරතනදාම-රතනචුණ්ණ-විප්පකිණ්ණං විය, පසාරිතරතනචිත්තකඤ්චනපට්ටමිව, ආසිඤ්චමානලාඛාරසධාරා-චිතමිව , උක්කාසතනිපාතසමාකුලමිව, නිරන්තරං විප්පකිණ්ණ-කණිකාර-කිඞ්කිණිකපුප්ඵමිව, වායුවෙගසමුද්ධත-චිනපිට්ඨචුණ්ණ-රඤ්ජිතමිව, ඉන්දධනු-විජ්ජුලතා-විතානසන්ථතමිව, ගගනතලං තං ඨානං

පවනඤ්ච සම්මා එරන්ති. තෙන වුත්තං **“වණ්ණභූමි නාමෙසා”**තිආදි. **අත්ථ**න්ති උපමෙය්‍යත්ථං. **උපමායොති** ‘‘ඊදිසො ච හොතී’’ති යථාරහං තදනුච්ඡවිකා උපමා. **කාරණානීති** උපමූපමෙය්‍යසම්බන්ධවිභාවනානි කාරණානි. **පූරෙත්වාති** වණ්ණනං පරිපුණ්ණං කත්වා. **ථාමො වෙදිතබ්බො** ‘‘අතිත්ථෙ පක්ඛන්දො’’ති අවත්තබ්බත්තා.

273. **කණ්ණිකාති** සරීරගතබින්දුකතානි මණ්ඩලානි. **පරික්ඛාරභණ්ඩ**න්ති උත්තරාසඞ්ගං සඞ්ඝාටිඤ්ච සන්ධාය වදති. කිං පනායං නයො බුද්ධානම්පි සරීරෙ හොතීති? න හොති, වත්තදස්සනත්ථං පනෙතං කතන්ති දස්සෙතුං **“බුද්ධානං පනා”**තිආදි වුත්තං. ගමනවසෙන කායස්සාභිනීහරණං **ගමනාභිහාරො**. යථාධිප්පායාවත්තනං **අධිප්පායකොපනං**.

අඤ්ඤතරාය පාරමියාති නෙක්ඛම්මපාරමියා. වීරියපාරමියාති අපරෙ. **මහාභිනික්ඛමනස්සාති** මහන්තස්ස චරිමභවෙ අභිනික්ඛමනස්ස. තඤ්හි මහන්තං භොගක්ඛන්ධං මහන්තඤ්ච ඤාතිපරිවට්ටං මහන්තඤ්ච චක්කවත්තිසිරිං පජහිත්වා සදෙවකස්ස ලොකස්ස සමාරකස්ස ච අචින්තෙය්‍යාපරිමෙය්‍යභෙදස්ස මහතො අත්ථාය හිතාය සුඛාය පවත්තත්තා මහනීයතාය ච මහන්තං අභිනික්ඛමනන්ති වුච්චති.

පුරිමොති ‘‘කතමාය නු කථාය සන්නිසින්නා භවථා’’ති එවං වුත්තඅත්ථො. **කා ච පන වොති** එත්ථ ච-සද්දො බ්‍යතිරෙකෙ. තෙන යථාපුච්ඡිතාය කථාය වක්ඛමානං විප්පකතභාවං ජොතෙති. **පන**-සද්දො වචනාලඞ්කාරෙ. යාය හි කථාය තෙ භික්ඛූ සන්නිසින්නා, සා එව අන්තරාකථාභූතා විප්පකතා විසෙසෙන පුන පුච්ඡීයති. **අඤ්ඤාති** අන්තරා-සද්දස්ස අත්ථමාහ. අඤ්ඤත්ථො හි අයං අන්තරා-සද්දො ‘‘භූමන්තරං (ධ. ස. අට්ඨ. නිදානකථා) සමයන්තර’’න්තිආදීසු විය, **අන්තරාති** වා වෙමජ්ඣෙති අත්ථො. **දසකථාවත්ථුනිස්සිතාති** ‘‘කිං සීලං නාම, කථඤ්ච පූරෙතබ්බං, කානි චස්ස සංකිලෙසවොදානානී’’තිආදිනා අප්පිච්ඡාදිනිස්සිතා සීලාදිනිස්සිතා ච කථා. **අරියොති** නිද්දොසො. අථ වා අත්ථකාමෙහි අරණීයොති **අරියො,** අරියානං අයන්ති වා **අරියොති**. භාවනාමනසිකාරවසෙන **තුණ්හී** භවන්ති, න එකච්චබාහිරකපබ්බජිතා විය මූගබ්බතසමාදානෙන. **දුතියජ්ඣානම්පි අරියො තුණ්හීභාවො** වචීසඞ්ඛාරපහානතො. **මූලකම්මට්ඨානන්ති** පාරිහාරිය කම්මට්ඨානම්පි. **ඣානන්ති** දුතියජ්ඣානං.

274. ‘‘සන්නිපතිතානං වො, භික්ඛවෙ, ද්වය’’න්ති (ම. නි. 1.273; උදා. 12, 28, 29) අට්ඨුප්පත්තිවසෙන දෙසනා පවත්තාති තස්සා උපරිදෙසනාය සම්බන්ධං දස්සෙතුං **“ද්වෙමා, භික්ඛවෙ, පරියෙසනාති කො අනුසන්ධී”**ති අනුසන්ධිං පුච්ඡති. **අයං තුම්හාකං පරියෙසනාති** යා මහාභිනික්ඛමනපටිබද්ධා ධම්මී කථා, සා තුම්හාකං ධම්මපරියෙසනා ධම්මවිචාරණා අරියපරියෙසනා නාම. **අපායමග්ගන්ති** අනත්ථාවහං මග්ගං. **උද්දෙසානුක්කමං භින්දිත්වාති** උද්දෙසානුපුබ්බිං ලඞ්ඝිත්වා. **ධම්ම**-සද්දො ‘‘අමොසධම්මං නිබ්බාන’’න්තිආදීසු විය පකතිපරියායො. **ජායනසභාවොති** ජායනපකතිකොති අත්ථො. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො.

සබ්බත්ථාති යථා ‘‘පුත්තභරිය’’න්ති ද්වන්දසමාසවසෙන එකත්තං, එස නයො සබ්බත්ථ ‘‘දාසිදාස’’න්තිආදීසු සබ්බපදෙසු. පරතො විකාරං අනාපජ්ජිත්වා සබ්බදා ජාතරූපමෙව හොතීති **ජාතරූපං,** සුවණ්ණං. ධවලසභාවතාය රඤ්ජීයතීති **රජතං,** රූපියං. ඉධ පන සුවණ්ණං ඨපෙත්වා යං කිඤ්චි උපභොගපරිභොගාරහං රජතංතෙව ගහිතං. උපධීයති එත්ථ දුක්ඛන්ති **උපධයො. චුතිසඞ්ඛාතං මරණන්ති** එකභවපරියාපන්නං ඛන්ධනිරොධසඞ්ඛාතං මරණමාහ. ඛණිකනිරොධො පන ඛණෙ ඛණෙ. තෙනාහ **“සත්තානං වියා”**ති. **සංකිලිස්සතීති** දූසවිසෙන විය අත්තානං දූසිස්සති. තෙනාහ භගවා – ‘‘පඤ්චිමෙ, භික්ඛවෙ, ජාතරූපස්ස උපක්කිලෙසා අයො ලොහ’’න්තිආදි (අ. නි. 5.23). **මලං ගහෙත්වාති** යෙහි සහයොගතො මලිනං හොති, තෙසං මලිනභාවපච්චයානං වසෙන මලං ගහෙත්වා. ජීරණතො ජරාධම්මවාරෙ ජාතරූපං ගහිතන්ති යොජනා. යෙ පන ජාතිධම්මවාරෙපි ජාතරූපං න පඨන්ති, තෙසං ඉතරෙසං විය ජීරණධම්මවාරෙ සරූපතො අනාගතම්පි උපධිග්ගහණෙන ගහිතමෙවාති දට්ඨබ්බං. පරිග්ගහෙ ඨිතානං පන වසෙන වුච්චමානෙ අපාකටානම්පි ජාතිජරාමරණානං වසෙන යොජනා ලබ්භතෙව. ජාතරූපසීසෙන චෙත්ථ සබ්බස්සපි අනින්ද්‍රියබද්ධස්ස ගහණං දට්ඨබ්බං, පුත්තභරියාදිග්ගහණෙන විය මිත්තාමච්චාදිග්ගහණං.

275. අරියෙහි පරියෙසනා, අරියානං පරියෙසනාති වා **අරියපරියෙසනාති** සමාසද්වයං දස්සෙති **“අයං, භික්ඛවෙ”**තිආදිනා.

276. **මූලතො පට්ඨායාති** යං මහාභිනික්ඛමනස්ස මූලභාවෙසුආදීනවදස්සනං, තතො පට්ඨාය. යස්මා තෙ භික්ඛූ තත්ථ මහාභිනික්ඛමනකථාය සන්නිසින්නා, සා ච නෙසං අන්තරාකථා විප්පකතා, තස්මා භගවා තෙසං මූලතො පට්ඨාය මහාභිනික්ඛමනකථං කථෙතුං ආරභි. **අහම්පි පුබ්බෙති** විසෙසවචනං අපරිපක්කඤාණෙන සයං චරිමභවෙ තීසු පාසාදෙසු තිවිධනාටකපරිවාරස්ස දිබ්බසම්පත්තිසදිසාය මහාසම්පත්තියා අනුභවනං, අභිනික්ඛමිත්වා පධානපදහනවසෙන අත්තකිලමථානුයොගඤ්ච සන්ධායාහ. **අනරියපරියෙසනං පරියෙසින්ති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **පඤ්චවග්ගියාපීති** යථාසකං ගිහිභොගං අනුයුත්තා තං පහාය පබ්බජිත්වා අත්තකිලමථානුයොගෙ ඨිතා සත්ථු ධම්මචක්කපවත්තනදෙසනාය (සං. නි. 5.1081; මහාව. 13; පටි. ම. 2.30) තම්පි පහාය අරියපරියෙසනං පරියෙසිංසූති.

277. කාමං දහර-සද්දො ‘‘දහරං කුමාරං මන්දං උත්තානසෙයාක’’න්ති (ම. නි. 1.496) එත්ථ බාලදාරකෙ ආගතො, ‘‘භද්‍රෙන යොබ්බනෙන සමන්නාගතො’’ති පන වක්ඛමානත්තා යුවාවත්ථා ඉධ දහර-සද්දෙන වුත්තාති ආහ **‘‘තරුණොව සමානො’’**ති. **පඨමවයෙන** එකූනතිංසවයත්තා. ජාතියා හි යාව තෙත්තිංසවයා පඨමවයො. **අනාදරත්ථෙ සාමිවචනං** යථා ‘‘දෙවදත්තස්ස රුදන්තස්ස පබ්බජී’’ති. කාමං අස්සුමුච්චනං රොදනං, තං **අස්සුමුඛාන**න්ති ඉමිනා පකාසිතං, තං පන වත්වා **‘‘රුදන්තාන’’**න්ති වචනං බලවසොකසමුට්ඨානං ආරොදනවත්ථුං පකාසෙතීති ආහ **‘‘කන්දිත්වා රොදමානාන’’**න්ති. **කිං කුසලන්ති ගවෙසමානොති** කින්ති සබ්බසො අවජ්ජරහිතං එකන්ත නියානිකං පරියෙසමානො. **වරපදන්ති** වට්ටදුක්ඛනිස්සරණත්ථිකෙහි එකන්තෙන වරණීයට්ඨෙන වරං, පජ්ජිතබ්බට්ඨෙන පදං. තුඞ්ගසරීරතාය දීඝො, පිඞ්ගලචක්ඛුතාය පිඞ්ගලොති **දීඝපිඞ්ගලො. ධම්මොති** විනයො, සමයොති අත්ථො. **සුත්වාව උග්ගණ්හින්ති** තෙන වුච්චමානස්ස සවනමත්තෙනෙව උග්ගණ්හිං වාචුග්ගතං අකාසිං.

පටිලපනමත්තකෙනාති පුන ලපනමත්තකෙන. ජානාතීති ඤාණො, ඤාණොති වාදො ඤාණවාදො, තං **ඤාණවාදං**. ‘‘වදාමී’’ති ආගතත්තා **අට්ඨකථායං ‘‘ජානාමී’’**ති උත්තමපුරිසවසෙන අත්ථො වුත්තො. **අඤ්ඤෙපි බහූති** අඤ්ඤෙපි බහූ මම තථාභාවං ජානන්තා ‘‘අයං ඉමං ධම්මං ජානාතී’’ති, ‘‘අකම්පනීයතාය ථිරො’’ති වා එවං වදන්ති. **ලාභීති අඤ්ඤාසීති** ධම්මස්ස උද්දිසනෙන මහාපඤ්ඤතාය ‘‘අයං අත්තනා ගතමග්ගං පවෙදෙති, න අනුස්සුතිකො’’ති අඤ්ඤාසි. **අස්සාති** බොධිසත්තස්ස. **එතදහොසීති** එතං ‘‘න ඛො ආළාරො කාලාමො’’තිආදි මනසි අහොසි, චින්තෙසීති අත්ථො.

හෙට්ඨිමසමාපත්තීහි විනා උපරිමසමාපත්තීනං සම්පාදනස්ස අසම්භවතො **‘‘සත්ත සමාපත්තියො මං ජානාපෙසී’’**ති ආහ. **පයොගං කරෙය්‍යන්ති** භාවනං අනුයුඤ්ජෙය්‍යන්ති අත්ථො. **එවමාහාති** එවං ‘‘අහං, ආවුසො’’තිආදිමාහ, සත්තන්නං සමාපත්තීනං අධිගමං පච්චඤ්ඤාසීති අත්ථො.

අනුසූයකොති අනිස්සුකී. තෙන මහාපුරිසෙ පසාදං පවෙදෙසි. බොධිසත්තස්ස තා සමාපත්තියො නිබ්බත්තෙත්වා ඨිතස්ස පුරිමජාතිපරිචයෙන ඤාණස්ස ච මහන්තතාය තාසං ගති ච අභිසම්පරායො ච උපට්ඨාසි . තෙන ‘‘වට්ටපරියාපන්නා එවෙතා’’ති නිච්ඡයො උදපාදි. තෙනාහ **‘‘නායං ධම්මො නිබ්බිදායා’’**තිආදි. එකච්චානං විරාගභාවනාසමතික්කමාවහොපි නෙව තෙසම්පි අච්චන්තාය සමතික්කමාවහො, සයඤ්ච වට්ටපරියාපන්නොයෙව, තස්මා නෙව වට්ටෙ නිබ්බින්දනත්ථාය, යදග්ගෙන න නිබ්බිදාය, තදග්ගෙන න විරජ්ජනත්ථාය, රාගාදීනං පාපධම්මානං න නිරුජ්ඣනත්ථාය, න උපසමත්ථාය, තස්මා තං අභිඤ්ඤෙය්‍යධම්මං න අභිජානනත්ථාය…පෙ.… සංවත්තතීති යොජනා.

යාවදෙව ආකිඤ්චඤ්ඤායතනූපපත්තියාති සත්තසු සමාපත්තීසු උක්කට්ඨං ගහෙත්වා වදති. උට්ඨාය සමුට්ඨාය අචුතිධම්මං පරියෙසිතුං යුත්තත්තා තඤ්ච අනතික්කන්තජාතිධම්මමෙවාති මහාසත්තො පජහතීති ආහ **‘‘යඤ්ච ඨානං පාපෙතී’’**තිආදි. **තතො පට්ඨායාති** යදා සමාපත්තිධම්මස්ස ගතිඤ්ච අභිසම්පරායඤ්ච අබ්භඤ්ඤාසි, තතො පට්ඨාය. **මක්ඛිකාවසෙනාති** භොජනස්ස මක්ඛිකාමිස්සතාවසෙන. **මනං න උප්පාදෙති** භුඤ්ජිතුන්ති අධිප්පායො. **මහන්තෙන උස්සාහෙනාති** ඉදං කතිපාහං තත්ථ භාවනානුයොගමත්තං සන්ධාය වුත්තං, න අඤ්ඤෙසං විය කසිණපරිකම්මාදිකරණං. න හි අන්තිමභවිකබොධිසත්තානං සමාපත්තිනිබ්බත්තනෙ භාරියං නාම. **අනලඞ්කරිත්වාති** අනු අනු අලංකත්වා පුනප්පුනං ‘‘ඉමිනා න කිඤ්චි පයොජන’’න්ති කත්වා.

278. **වාචාය උග්ගහිතමත්තොවාති** එත්ථ පුබ්බෙ වුත්තනයානුසාරෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

279. මහාවෙලා විය **මහාවෙලා,** විපුලවාලිකපුඤ්ජතාය මහන්තො වෙලාතටො වියාති අත්ථො. තෙනාහ **‘‘මහාවාලිකරාසීති අත්ථො’’**ති. උරු මරු සිකතා වාලුකා වණ්ණු වාලිකාති ඉමෙ සද්දා සමානත්ථා, බ්‍යඤ්ජනමෙව නානං.

සෙනා නිගච්ඡි නිවිසි එත්ථාති **සෙනානිගමො,** සෙනාය නිවිට්ඨට්ඨානං. **සෙනානිගාමොති** පන අයං සමඤ්ඤා අපරකාලිකා. ගොචරගාමනිදස්සනඤ්චෙතං. **උපරිසුත්තස්මින්ති** මහාසච්චකසුත්තෙ. **ඉධ පන බොධිපල්ලඞ්කො අධිප්පෙතො** අරියපරියෙසනාය වුච්චමානත්තා.

280. ‘‘ඤාණදස්සන’’න්ති ච එකජ්ඣං ගහිතපදද්වයවිසයවිසෙසස්ස අනාමට්ඨත්තා ‘‘මෙ’’ති ච ගහිතත්තා අනවසෙසඤෙය්‍යාවබොධනසමත්ථමෙව ඤාණවිසෙසං බොධෙති, න ඤාණමත්තං, න දස්සනමත්තන්ති ආහ **‘‘සබ්බධම්මදස්සනසමත්ථඤ්ච මෙ සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං උදපාදී’’**ති. **අකුප්පතායාති** විමොක්ඛන්තතාය සබ්බසො පටිපක්ඛධම්මෙහි අසඞ්ඛොභනීයතාය. තෙනාහ **‘‘රාගාදීහි න කුප්පතී’’**ති. ආරම්මණසන්තතායපි තදාරම්මණානං අත්ථි විසෙසො යථා තං ‘‘ආනෙඤ්ජවිහාරෙ’’ති ආහ **‘‘අකුප්පාරම්මණතාය චා’’**ති. **පච්චවෙක්ඛණඤාණම්පීති** න කෙවලං සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණමෙව, අථ ඛො යථාධිගතෙ පටිවෙධසද්ධම්මෙ එකූනවීසතිවිධපච්චවෙක්ඛණඤාණම්පි.

281. **පටිවිද්ධොති** (දී. නි. ටී. 2.64; සං. නි. ටී. 1.1.172; සාරත්ථ. ටී. මහාවග්ග 3.7) සයම්භුඤාණෙන ''ඉදං දුක්ඛ''න්තිආදිනා පටිමුඛං නිබ්බිජ්ඣනවසෙන පත්තො, යථාභූතං අවබුද්ධොති අත්ථො. **ගම්භීරොති** මහාසමුද්දො විය මකසතුණ්ඩසූචියා අඤ්ඤත්‍ර සමුපචිතපරිපක්කඤාණසම්භාරෙහි අඤ්ඤෙසං ඤාණෙන අලබ්භනෙය්‍යපතිට්ඨො. තෙනාහ **''උත්තානභාවපටික්ඛෙපවචනමෙත''**න්ති. යො අලබ්භනෙය්‍යපතිට්ඨො, සො ඔගාහිතුමසක්කුණෙය්‍යතාය සරූපතො ච පස්සිතුං න සක්කාති ආහ **''ගම්භීරත්තාව දුද්දසො''**ති. **දුක්ඛෙන දට්ඨබ්බොති** කිච්ඡෙන කෙනචිදෙව දට්ඨබ්බො. යං පන දට්ඨුමෙව න සක්කා, තස්ස ඔගාහෙත්වා අනු අනු බුජ්ඣනෙ කථා එව නත්ථීති ආහ **''දුද්දසත්තාව දුරනුබොධො''**ති. **දුක්ඛෙන අවබුජ්ඣිතබ්බො** අවබොධස්ස දුක්කරභාවතො. ඉමස්මිං ඨානෙ – ''තං කිං මඤ්ඤථ, භික්ඛවෙ, කතමං නු ඛො දුක්කරතරං වා දුරභිසම්භවතරං වා''ති **සුත්තපදං** (සං. නි. 5.1115) වත්තබ්බං. සන්තාරම්මණතාය වා **සන්තො. නිබ්බුතො** නිබ්බුතසබ්බපරිළාහතාය **නිබ්බුතො**. පධානභාවං නීතොති වා **පණීතො**. අතිත්තිකරට්ඨෙන **අතප්පකො** සාදුරසභොජනං විය. එත්ථ ච නිරොධසච්චං සන්තං ආරම්මණන්ති **සන්තාරම්මණං,** මග්ගසච්චං සන්තං සන්තාරම්මණඤ්චාති **සන්තාරම්මණං**. අනුපසන්තසභාවානං කිලෙසානං සඞ්ඛාරානඤ්ච අභාවතො නිබ්බුතසබ්බපරිළාහතාය සන්තපණීතභාවෙනෙව ච අසෙචනකතාය අතප්පකතා දට්ඨබ්බා. තෙනාහ **''ඉදං ද්වයං ලොකුත්තරමෙව සන්ධාය වුත්ත''**න්ති. උත්තමඤාණවිසයත්තා **න තක්කෙන අවචරිතබ්බො,** තතො එව නිපුණඤාණගොචරතාය ච **සණ්හො**. සුඛුමසභාවත්තා ච **නිපුණො,** බාලානං අවිසයත්තා පණ්ඩිතෙහි එව වෙදිතබ්බොති **පණ්ඩිතවෙදනීයො**. ආලීයන්ති අභිරමිතබ්බට්ඨෙන සෙවීයන්තීති **ආලයා,** පඤ්ච කාමගුණා. ආලයන්ති අල්ලීයන්ති අභිරමණවසෙන සෙවන්තීති **ආලයා,** තණ්හාවිචරිතානි. **රමන්තීති** රතිං වින්දන්ති කීළන්ති ලළන්ති. **ආලයරතාති** ආලයනිරතා.

ඨානං සන්ධායාති ඨාන-සද්දං සන්ධාය. අත්ථතො පන **ඨානන්ති** ච පටිච්චසමුප්පාදො එව අධිප්පෙතො. තිට්ඨති ඵලං තදායත්තවුත්තිතායාති **ඨානං,** සඞ්ඛාරාදීනං පච්චයභූතා අවිජ්ජාදයො. ඉමෙසං සඞ්ඛාරාදීනං පච්චයාති ඉදප්පච්චයා, අවිජ්ජාදයොව. ඉදප්පච්චයා එව **ඉදප්පච්චයතා** යථා ''දෙවො එව දෙවතා''ති, ඉදප්පච්චයානං වා අවිජ්ජාදීනං අත්තනො ඵලං පති පච්චයභාවො උප්පාදනසමත්ථතා **ඉදප්පච්චයතා**. තෙන සමත්ථපච්චයලක්ඛණො පටිච්චසමුප්පාදො දස්සිතො හොති. පටිච්ච සමුප්පජ්ජති ඵලං එතස්මාති **පටිච්චසමුප්පාදො**. පදද්වයෙනපි ධම්මානං පච්චයට්ඨො එව විභාවිතො. තෙනාහ **''සඞ්ඛාරාදිපච්චයානං එතං අධිවචන''**න්ති. අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන **විසුද්ධිමග්ගසංවණ්ණනායං** (විසුද්ධි. මහාටී. 2.572-573) වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බො.

සබ්බසඞ්ඛාරසමථොතිආදි සබ්බන්ති සබ්බසඞ්ඛාරසමථාදිසද්දාභිධෙය්‍යං සබ්බං අත්ථතො **නිබ්බානමෙව**. ඉදානි තස්ස නිබ්බානභාවං දස්සෙතුං **''යස්මා හී''**තිආදි වුත්තං. න්ති නිබ්බානං. **ආගම්මාති** පටිච්ච අරියමග්ගස්ස ආරම්මණපච්චයභාවහෙතු. **සම්මන්තීති** අප්පටිසන්ධිකූපසමවසෙන සම්මන්ති. තථා සන්තා සවිසෙසං උපසන්තා නාම හොන්තීති ආහ **''වූපසම්මන්තී''**ති. එතෙන ''සබ්බෙ සඞ්ඛාරා සම්මන්ති එත්ථාති **සබ්බසඞ්ඛාරසමථො,** නිබ්බාන''න්ති දස්සෙති. සබ්බසඞ්ඛතවිසංයුත්තෙ ච නිබ්බානෙ සබ්බසඞ්ඛාරවූපසමපරියායො හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. **පටිනිස්සට්ඨාති** සමුච්ඡෙදවසෙන පරිච්චත්තා හොන්ති. **සබ්බා තණ්හාති** අට්ඨසතප්පභෙදා සබ්බාපි තණ්හා. **සබ්බෙ කිලෙසරාගාති** කාමරාගරූපරාගාදිභෙදා සබ්බෙපි කිලෙසභූතා රාගා, සබ්බෙපි වා කිලෙසා ඉධ ''කිලෙසරාගා''ති වෙදිතබ්බා, න ලොභවිසෙසා එව චිත්තස්ස විපරිණතභාවාපාදනතො . යථාහ ''රත්තම්පි චිත්තං විපරිණතං, දුට්ඨම්පි චිත්තං විපරිණතං, මූළ්හම්පි චිත්තං විපරිණත''න්ති (පාරා. 271). **විරජ්ජන්තීති** පලුජ්ජන්ති.

චිරනිසජ්ජාචිරභාසනෙහි පිට්ඨිආගිලායනතාලුගලසොසාදිවසෙන **කායකිලමථො** චෙව **කායවිහෙසා** ච වෙදිතබ්බා. සා ච ඛො දෙසනාය අත්ථං අජානන්තානං වසෙන වුත්තා, ජානන්තානං පන දෙසනාය කායපරිස්සමොපි සත්ථු අපරිස්සමොව. තෙනාහ භගවා – ''න ච මං ධම්මාධිකරණං විහෙසෙසී''ති (උදා. 10). තෙනෙවාහ **''යා අජානන්තානං දෙසනා නාම, සො මම කිලමථො අස්සා''**ති. **උභයන්ති** චිත්තකිලමථො චෙව චිත්තවිහෙසා චාති උභයම්පෙතං **බුද්ධානං නත්ථි** බොධිමූලෙයෙව සමුච්ඡින්නත්තා.

අනුබ්‍රූහනං සම්පිණ්ඩනං. **සොති** ''අපිස්සූ''ති නිපාතො. **මන්ති** පටි-සද්දයොගෙන සාමිඅත්ථෙ උපයොගවචනන්ති ආහ **''මමා''**ති. වුද්ධිප්පත්තා වා අච්ඡරියා **අනච්ඡරියා**. වුද්ධිඅත්ථොපි හි අ-කාරො හොති යථා ''අසෙක්ඛා ධම්මා''ති (ධ. ස. 11.තිකමාතිකා). කප්පානං සතසහස්සං චත්තාරි ච අසඞ්ඛෙය්‍යානි සදෙවකස්ස ලොකස්ස ධම්මසංවිභාගකරණත්ථමෙව පාරමියො පූරෙත්වා ඉදානි අධිගතධම්මරජ්ජස්ස තත්ථ අප්පොස්සුක්කතාපත්තිදීපනතා, ගාථාත්ථස්ස අච්ඡරියතා, තස්ස වුද්ධිප්පත්ති චාති වෙදිතබ්බං. අත්ථද්වාරෙන හි ගාථානං අනච්ඡරියතා. **ගොචරා අහෙසුන්ති** උපට්ඨහෙසුං. උපට්ඨානඤ්ච විතක්කෙතබ්බතාති ආහ **''පරිවිතක්කයිතබ්බතං පාපුණිංසූ''**ති.

යදි සුඛාපටිපදාව, කථං කිච්ඡතාති ආහ **''පාරමීපූරණකාලෙ පනා''**තිආදි. **එවමාදීනි** දුප්පරිච්චජානි **දෙන්තස්ස. හ-** ඉති වා ''බ්‍යත්ත''න්ති එතස්මිං අත්ථෙ නිපාතො. එකංසත්ථෙති කෙචි. හ බ්‍යත්තං, එකංසෙන වා අලං නිප්පයොජනං එවං කිච්ඡෙන අධිගතස්ස ධම්මස්ස දෙසිතන්ති යොජනා. **හලන්ති** වා ''අල''න්ති ඉමිනා සමානත්ථං පදං. ''හලන්ති වදාමී''තිආදීසු (දී. නි. ටී. 2.65; සං. නි. ටී. 1.1.172) විය. **රාගදොසපරිවුට්ඨෙහීති** ඵුට්ඨවිසෙන විය සප්පෙන රාගෙන දොසෙන ච සම්ඵුට්ඨෙහි අභිභූතෙහි. **රාගදොසානුගතෙහීති** රාගෙන ච දොසෙන ච අනුබන්ධෙහි.

කාමරාගරත්තා භවරාගරත්තා ච නීවරණෙහි නිවුතතාය, දිට්ඨිරාගරත්තා විපරීතාභිනිවෙසෙන. **න දක්ඛන්තීති** යාථාවතො ධම්මං න පටිවිජ්ඣිස්සන්ති. **එවං ගාහාපෙතුන්ති** ''අනිච්ච''න්තිආදිනා සභාවෙන යාථාවතො ධම්මං ජානාපෙතුං. රාගදොසපරෙතතාපි නෙසං සම්මුළ්හභාවෙනෙවාති ආහ **''තමොඛන්ධෙන ආවුටා''**ති.

282. ධම්මදෙසනාය අප්පොස්සුක්කතාපත්තියා කාරණං විභාවෙතුං **''කස්මා පනා''**තිආදිනා සයමෙව චොදනං සමුට්ඨාපෙති. තත්ථ **අඤ්ඤාතවෙසෙනාති** ඉමස්ස භගවතො සාවකභාවූපගමනෙන අඤ්ඤාතරූපෙන. තාපසවෙසෙනාති කෙචි. සො පන අරහත්තාධිගමෙනෙව විගච්ඡෙය්‍ය. තිවිධං කාරණං අප්පොස්සුක්කතාපත්තියා පටිපක්ඛස්ස බලවභාවො, ධම්මස්ස ගම්භීරතා, තත්ථ ච සාතිසයං ගාරවන්ති, ත දස්සෙතුං **''තස්ස හී''**තිආදි ආරද්ධං. (තත්ථ **පටිපක්ඛා** නාම රාගාදයො කිලෙසා සම්මාපටිපත්තියා අන්තරායකරත්තා. තෙසං බලවභාවතො චිරපරිභාවනාය සත්තසන්තානතො දුබ්බිසොධියතාය තෙ සත්තෙ මත්තහත්ථිනො විය දුබ්බලපුරිසං අධිභවිත්වා අජ්ඣොත්ථරිත්වා අනයබ්‍යසනං ආපාදෙන්තා අනෙකසතයොජනායාමවිත්ථාරං සුනිචිතං ඝනසන්නිවෙසං කණ්ටකදුග්ගම්පි අධිසෙන්ති. දූරප්පභෙදදුච්ඡෙජ්ජතාහි දුබ්බිසොධියතං පන දස්සෙතුං **''අථස්සා''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ ච අන්තො අමට්ඨතාය **කඤ්ජියපුණ්ණා ලාබු**. චිරපාරිවාසිකතාය **තක්කභරිතා චාටි**. ස්නෙහතින්තදුබ්බලභාවෙන **වසාපීතපිලොතිකා**. තෙලමිස්සිතතාය **අඤ්ජනමක්ඛිතහත්ථො** දුබ්බිසොධනීයා වුත්තා, හීනූපමා චෙතා රූපපබන්ධභාවතො අචිරකාලිකත්තා ච මලීනතාය, කිලෙසසංකිලෙසො එව පන දුබ්බිසොධනීයතරො අනාදිකාලිකත්තා අනුසයිතත්තා ච. තෙනාහ **''අතිසංකිලිට්ඨා''**ති. යථා ච දුබ්බිසොධනීයතරතාය, එවං ගම්භීරදුද්දසදුරනුබොධානම්පි වුත්තඋපමා හීනූපමාව).

පටිපක්ඛවිගමනෙන ගම්භීරොපි ධම්මො සුපාකටො භවෙය්‍ය. පටිපක්ඛවිගමනං පන සම්මාපටිපත්තිපටිබද්ධං, සා සද්ධම්මස්සවනාධීනා. තං සත්ථරි ධම්මෙ ච පසාදායත්තං, සො ගරුට්ඨානියානං අජ්ඣෙසනහෙතුකොති පනාළිකාය සත්තානං ධම්මසම්පටිපත්තියා බ්‍රහ්මයාචනානිමිත්තන්ති තං දස්සෙන්තො **''අපිචා''**තිආදිමාහ.

උපක්කිලෙසභූතං අප්පං රාගාදිරජං එතස්සාති අප්පරජං, අප්පරජං අක්ඛි පඤ්ඤාචක්ඛු යෙසං තෙ තංසභාවාති කත්වා **අප්පරජක්ඛජාතිකාති** අයමත්ථො විභාවිතො **''පඤ්ඤාමයෙ''**තිආදිනා. අප්පං රාගාදිරජං යෙසං තංසභාවා **අප්පරජක්ඛජාතිකාති** එවම්පි සද්දත්ථො සම්භවති. දානාදිදසපුඤ්ඤකිරියවත්ථූනි සරණගමනපරහිතපරිණාමනෙහි සද්ධිං (ද්වාදස හොන්තීති) **''ද්වාදසපුඤ්ඤකිරියවසෙනා''**ති වුත්තං.

රාගාදිමලෙන **සමලෙහි** පූරණාදීහි **ඡහි සත්ථාරෙහි** සත්ථුපටිඤ්ඤෙහි කබ්බරචනාවසෙන චින්තාකවිආදිභාවෙ ඨත්වා තක්කපරියාහතං වීමංසානුචරිතං සයංපටිභානං **චින්තිතො**. තෙ කිර බුද්ධකොලාහලානුස්සවෙන සඤ්ජාතකුතූහලං ලොකං වඤ්චෙත්වා කොහඤ්ඤෙ ඨත්වා සබ්බඤ්ඤුතං පටිජානන්තා යං කිඤ්චි අධම්මංයෙව ධම්මොති දීපෙසුං. තෙනාහ **''තෙ හි පුරෙතරං උප්පජ්ජිත්වා''**තිආදි. **අපාපුරෙතන්ති** එතං කස්සපස්ස භගවතො සාසනන්තරධානතො පභුති පිහිතං නිබ්බානනගරස්ස මහාද්වාරං අරියමග්ගං සද්ධම්මදෙසනාහත්ථෙන අපාපුර විවර.

සෙලපබ්බතො උච්චො හොති ථිරො ච, න පංසුපබ්බතො මිස්සකපබ්බතො චාති ආහ **''සෙලෙ යථා පබ්බතමුද්ධනී''**ති. **ධම්මමයං පාසාදන්ති** ලොකුත්තරධම්මමාහ. සො හි සබ්බසො පසාදාවහො, සබ්බධම්මෙ අතික්කම්ම අබ්භුග්ගතට්ඨෙන පාසාදසදිසො ච. පඤ්ඤාපරියායො වා ඉධ **ධම්ම**-සද්දො. සා හි අබ්භුග්ගතට්ඨෙන ''පාසාදො''ති **අභිධම්මෙ** (ධ. ස. අට්ඨ. 16) නිද්දිට්ඨා. තථා චාහ –

> ''පඤ්ඤාපාසාදමාරුය්හ, අසොකො සොකිනිං පජං;
> පබ්බතට්ඨොව භුමට්ඨෙ, ධීරො බාලෙ අවෙක්ඛතී''ති. (ධ. ප. 28);

උට්ඨෙහීති වා ධම්මදෙසනාය අප්පොස්සුක්කතාසඞ්ඛාතසඞ්කොචාපත්තිතො කිලාසුභාවතො උට්ඨහ.

283. ගරුට්ඨානියං පයිරුපාසිත්වා ගරුතරං පයොජනං උද්දිස්ස අභිපත්ථනා අජ්ඣෙසනා, සාපි අත්ථතො යාචනාව හොතීති ආහ **''අජ්ඣෙසනන්ති යාචන''**න්ති. පදෙසවිසයං ඤාණදස්සනං අහුත්වා බුද්ධානංයෙව ආවෙණිකභාවතො ඉදං ඤාණද්වයං ''බුද්ධචක්ඛූ''ති වුච්චතීති ආහ **''ඉමෙසඤ්හි ද්වින්නං ඤාණානං බුද්ධචක්ඛූති නාම''**න්ති. **තිණ්ණං මග්ගඤාණානන්ති** හෙට්ඨිමානං තිණ්ණං මග්ගඤාණානං **''ධම්මචක්ඛූ''**ති නාමං චතුසච්චධම්මදස්සනමත්තභාවතො. යතො තානි ඤාණානි විජ්ජූපමභාවෙන වුත්තානි, අග්ගමග්ගඤාණං පන ඤාණකිච්චස්ස සිඛාප්පත්තියා න දස්සනමත්තං හොතීති ''ධම්මචක්ඛූ''ති න වුච්චති, තතො තං වජිරූපමභාවෙන වුත්තං. **වුත්තනයෙනාති** ''අප්පරජක්ඛා''ති එත්ථ වුත්තනයෙන. යස්මා මන්දකිලෙසා **''අප්පරජක්ඛා''**ති වුත්තා, තස්මා බහලකිලෙසා **''මහාරජක්ඛා''**ති වෙදිතබ්බා. පටිපක්ඛවිධමනසමත්ථතාය **තික්ඛානි** සූරානි විසදානි, වුත්තවිපරියායෙන **මුදූනි. සද්ධාදයො ආකාරාති** සද්දහනාදිප්පකාරෙ වදති. **සුන්දරාති** කල්‍යාණා. **සම්මොහවිනොදනියං** (විභ. අට්ඨ. 814) පන ''යෙසං ආසයාදයො කොට්ඨාසා සුන්දරා, තෙ ස්වාකාරා, විපරීතා ද්වාකාරා''ති වුත්තං, තං ඉමාය අත්ථවණ්ණනාය අඤ්ඤදත්ථු සංසන්දති සමෙතීති දට්ඨබ්බං. **කාරණං** නාම පච්චයාකාරො, සච්චානි වා.

අයං පනෙත්ථ පාළීති එත්ථ අප්පරජක්ඛාදිපදානං අත්ථවිභාවනෙ අයං තස්සත්ථස්ස විභාවනී පාළි. සද්ධාදීනං විමුත්තිපරිපාචකධම්මානං බලවභාවො තප්පටිපක්ඛානං පාපධම්මානං දුබ්බලභාවෙනෙව හොති, තෙසඤ්ච බලවභාවො සද්ධාදීනං දුබ්බලභාවෙනාති විමුත්තිපරිපාචකධම්මානං අත්ථිතානත්ථිතාවසෙන අප්පරජක්ඛමහාරජක්ඛතාදයො පාළියං විභජිත්වා දස්සිතා. ඛන්ධාදයො එව ලුජ්ජනපලුජ්ජනට්ඨෙන **ලොකො.** සම්පත්තිභවභූතො ලොකො **සම්පත්තිභවලොකො,** සුගතිසඞ්ඛාතො උපපත්තිභවො. සම්පත්ති සම්භවති එතෙනාති **සම්පත්තිසම්භවලොකො.** සුගතිසංවත්තනියො කම්මභවො. දුග්ගති සඞ්ඛාතඋපපත්තිභවදුග්ගති සංවත්තනියකම්මභවා **විපත්තිභවලොකවිපත්තිසම්භවලොකා.**

පුන එකකදුකාදිවසෙන ලොකං විභජිත්වා දස්සෙතුං **"එකො ලොකො"**තිආදි වුත්තං. ආහාරාදයො විය හි ආහාරට්ඨිතිකා සඞ්ඛාරා ලුජ්ජනපලුජ්ජනට්ඨෙන ලොකොති. එත්ථ **එකො ලොකො සබ්බෙ සත්තා ආහාරට්ඨිතිකාති** යායං පුග්ගලාධිට්ඨානාය කථාය සබ්බසඞ්ඛාරානං පච්චයායත්තවුත්ති, තාය සබ්බෙ සඞ්ඛාරා එකොව ලොකො එකවිධො පකාරන්තරස්ස අභාවතො. **ද්වෙ ලොකාති**ආදීසුපි ඉමිනා නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. නාමග්ගහණෙන චෙත්ථ නිබ්බානස්ස අග්ගහණං තස්ස අලොකසභාවත්තා. නනු ච **ආහාරට්ඨිතිකාති** එත්ථ පච්චයායත්තවුත්තිතාය මග්ගඵලානම්පි ලොකතා ආපජ්ජතීති? නාපජ්ජති පරිඤ්ඤෙය්‍යානං දුක්ඛසච්චධම්මානං ඉධ "ලොකො"ති අධිප්පෙතත්තා. අථ වා න ලුජ්ජති න පලුජ්ජතීති යො ගහිතො තථා න හොති, සො ලොකොති තං-ගහණරහිතානං ලොකුත්තරානං නත්ථි ලොකතා. උපාදානානං ආරම්මණභූතා ඛන්ධා **උපාදානක්ඛන්ධා. දසායතනානීති** දස රූපායතනානි. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

විවට්ටජ්ඣාසයස්ස අධිප්පෙතත්තා තස්ස ච සබ්බං තෙභූමකකම්මං ගරහිතබ්බං වජ්ජිතබ්බඤ්ච හුත්වා උපට්ඨාතීති වුත්තං **"සබ්බෙ අභිසඞ්ඛාරා වජ්ජං, සබ්බෙ භවගාමිකම්මා වජ්ජ"**න්ති. අප්පරජක්ඛමහාරජක්ඛාදීසු පඤ්චසු දුකෙසු එකෙකස්මිං දස දස කත්වා **"පඤ්ඤාසාය ආකාරෙහි ඉමානි පඤ්චින්ද්‍රියානි ජානාතී"**ති වුත්තං. අථ වා අන්වයතො බ්‍යතිරෙකතො ච සද්ධාදීනං ඉන්ද්‍රියානං පරොපරියත්තං ජානාතීති කත්වා තථා වුත්තං. එත්ථ ච අප්පරජක්ඛාදිභබ්බාදිවසෙන ආවජ්ජෙන්තස්ස භගවතො තෙ සත්තා පුඤ්ජපුඤ්ජාව හුත්වා උපට්ඨහන්ති, න එකෙකා.

උප්පලානි එත්ථ සන්තීති **උප්පලිනී,** ගච්ඡොපි ජලාසයොපි, ඉධ පන ජලාසයො අධිප්පෙතොති ආහ **"උප්පලවනෙ"**ති. යානි උදකස්ස අන්තො නිමුග්ගානෙව හුත්වා පුසන්ති වඩ්ඪන්ති, තානි **අන්තොනිමුග්ගපොසීනි. දීපිතානීති අට්ඨකථායං** පකාසිතානි, ඉධෙව වා "අඤ්ඤානිපී"තිආදිනා භාසිතානි.

උග්ඝටිතඤ්ඤූති උග්ඝටිතං නාම ඤාණුග්ඝටනං, ඤාණෙ උග්ඝටිතමත්තෙ එව ජානාතීති අත්ථො. විපඤ්චිතං විත්ථාරිතමෙව අත්ථං ජානාතීති **විපඤ්චිතඤ්ඤූ.** උද්දෙසාදීහි නෙතබ්බොති **නෙය්‍යො. සහ උදාහටවෙලායාති** උදාහාරෙ උදාහටමත්තෙයෙව. **ධම්මාභිසමයොති** චතුසච්චධම්මස්ස ඤාණෙන සද්ධිං අභිසමයො. **අයං වුච්චතීති** අයං "චත්තාරො සතිපට්ඨානා"තිආදිනා නයෙන සංඛිත්තෙන මාතිකාය ඨපියමානාය දෙසනානුසාරෙන ඤාණං පෙසෙත්වා අරහත්තං ගණ්හිතුං සමත්ථො පුග්ගලො **"උග්ඝටිතඤ්ඤූ"**ති වුච්චති. **අයං වුච්චතීති** අයං සංඛිත්තෙන මාතිකං ඨපෙත්වා විත්ථාරෙන අත්ථෙ විභජියමානෙ අරහත්තං පාපුණිතුං සමත්ථො පුග්ගලො **"විපඤ්චිතඤ්ඤූ"**ති වුච්චති. **උද්දෙසතොති** උද්දෙසහෙතු, උද්දිසන්තස්ස, උද්දිසාපෙන්තස්ස වාති අත්ථො. **පරිපුච්ඡතොති** අත්ථං පරිපුච්ඡන්තස්ස. **අනුපුබ්බෙන ධම්මාභිසමයො හොතීති** අනුක්කමෙන අරහත්තප්පත්ති හොති. **න තාය ජාතියා ධම්මාභිසමයො හොතීති** තෙන අත්තභාවෙන මග්ගං වා ඵලං වා අන්තමසො ඣානං වා විපස්සනං වා නිබ්බත්තෙතුං න සක්කොති. **අයං වුච්චති පුග්ගලො පදපරමොති** අයං පුග්ගලො බ්‍යඤ්ජනපදමෙව පරමං අස්සාති පදපරමොති වුච්චති.

කම්මාවරණෙනාති (විභ. අට්ඨ. 826) පඤ්චවිධෙන ආනන්තරියකම්මෙන. **විපාකාවරණෙනාති** අහෙතුකපටිසන්ධියා. යස්මා පන දුහෙතුකානම්පි අරියමග්ගපටිවෙධො නත්ථි, තස්මා දුහෙතුකා පටිසන්ධිපි "විපාකාවරණමෙවා"ති වෙදිතබ්බා. **කිලෙසාවරණෙනාති** නියතමිච්ඡාදිට්ඨියා. **අස්සද්ධාති** බුද්ධාදීසු සද්ධාරහිතා. **අච්ඡන්දිකාති** කත්තුකම්‍යතාකුසලච්ඡන්දරහිතා. උත්තරකුරුකා මනුස්සා අච්ඡන්දිකට්ඨානං පවිට්ඨා. **දුප්පඤ්ඤාති** භවඞ්ගපඤ්ඤාය පරිහීනා. භවඞ්ගපඤ්ඤාය පන පරිපුණ්ණායපි යස්ස භවඞ්ගං ලොකුත්තරස්ස පච්චයො න හොති, සොපි දුප්පඤ්ඤො එව නාම. **අභබ්බා නියාමං ඔක්කමිතුං කුසලෙසු ධම්මෙසු සම්මත්තන්ති** කුසලෙසු ධම්මෙසු සම්මත්තනියාමසඞ්ඛාතං මග්ගං ඔක්කමිතුං අධිගන්තුං අභබ්බා. **න කම්මාවරණෙනාති**ආදීනි වුත්තවිපරියායෙන වෙදිතබ්බානි.

නිබ්බානස්ස ද්වාරං පවිසනමග්ගො. **විවරිත්වා ඨපිතො** මහාකරුණූපනිස්සයෙන සයම්භුඤාණෙන අධිගතත්තා. **සද්ධං පමුඤ්චන්තූති** අත්තනො සද්ධං පවෙසෙන්තු, සද්දහනාකාරං උපට්ඨපෙන්තූති අත්ථො. සුඛෙන අකිච්ඡෙන පවත්තනීයතාය **සුප්පවත්තිතං. න භාසිං** න භාසිස්සාමීති චින්තෙසිං.

284. ධම්මං දෙසෙස්සාමීති එවං පවත්තිතධම්මදෙසනාපටිසංයුත්තස්ස විතක්කස්ස සත්තමසත්තාහතො පරං අට්ඨමසත්තාහෙයෙව උප්පන්නත්තා වුත්තං **"අට්ඨමෙ සත්තාහෙ"**ති. න ඉතරසත්තාහානි විය පටිනියතකිච්චලක්ඛිතස්ස අට්ඨමසත්තාහස්ස නාම පවත්තිතස්ස සබ්භාවා.

විවටන්ති දෙවතාවිග්ගහෙන විවටඅඞ්ගපච්චඞ්ගනිද්දාය ජනානං පාකටං විප්පකාරන්ති අත්ථො. ‘‘බුද්ධත්තං අනධිගන්ත්වා න පච්චාගමිස්සාමී’’ති උප්පන්නවිතක්කාතිසයහෙතුකෙන **පථවිපරිවත්තනචෙතියං නාම දස්සෙත්වා.** සාකියකොලියමල්ලරජ්ජවසෙන **තීණි රජ්ජානි. රුක්ඛමූලෙති** නිග්‍රොධමූලෙ. **වත්වා පක්කාමි,** පක්කමන්තියා වස්සා මහාසත්තො ආකාරං දස්සෙසි සුවණ්ණථාලග්ගහණාය, සා ‘‘තුම්හාකං තං පරිච්චත්තමෙවා’’ති පක්කාමි.

දිවාවිහාරං කත්වාති නානාසමාපත්තියො සමාපජ්ජනෙන දිවාවිහාරං විහරිත්වා. ‘‘කාමං තචො ච න්හාරු ච, අට්ඨි ච අවසිස්සතු, උපසුස්සතු සරීරෙ මංසලොහිත’’න්තිආදිනා **සුත්තෙ** (ම. නි. 2.184; සං. නි. 2.237; අ. නි. 2.5; 8.13; මහානි. 17, 196) ආගතනයෙන **චතුරඞ්ගවීරියං අධිට්ඨහිත්වා.**

නවයොජනන්ති උබ්බෙධතො වුත්තං, පුථුලතො ද්වාදසයොජනා, දීඝතො යාව චක්කවාළා ආයතාති වදන්ති. අප්ඵොටෙන්තො උපසඞ්කමිත්වා – ‘‘උට්ඨෙහි සො, සිද්ධත්ථ, අහං ඉමස්ස පල්ලඞ්කස්ස අනුච්ඡවිකො’’ති වත්වා තත්ථ සක්ඛිං ඔතාරෙන්තො අත්තනො පරිසං නිද්දිසි. එකප්පහාරෙනෙව – ‘‘අයමෙව අනුච්ඡවිකො, අයමෙව අනුච්ඡවිකො’’ති කොලාහලමකාසි, තං සුත්වා **මහාසත්තො…පෙ…. හත්ථං පසාරෙති.** යං සන්ධාය වුත්තං –

‘‘අචෙතනායං පථවී, අවිඤ්ඤාය සුඛං දුඛං;
සාපි දානබලා මය්හං, සත්තක්ඛත්තුං පකම්පථා’’ති. (චරියා. 1.124);

පුබ්බෙනිවාසඤාණං විසොධෙත්වාති ආනෙත්වා සම්බන්ධො සීහාවලොකනඤායෙන. **වට්ටවිවට්ටං සම්මසිත්වාති** චතුසච්චමනසිකාරං සන්ධායාහ. **ඉමස්ස පල්ලඞ්කස්ස අත්ථායාති** පල්ලඞ්කසීසෙන අධිගතවිසෙසං දස්සෙති. තත්ථ හි සිඛාප්පත්තවිමුත්තිසුඛං අවිජහන්තො අන්තරන්තරා ච පටිච්චසමුප්පාදඞ්ගං මනසිකරොන්තො එකපල්ලඞ්කෙන නිසීදි. **එකච්චානන්ති** යා අධිගතමග්ගා සච්ඡිකතනිරොධා එකදෙසෙන ච බුද්ධගුණෙ ජානන්ති, තා ඨපෙත්වා තදඤ්ඤෙසං දෙවතානං. **අඤ්ඤෙපි බුද්ධත්තකරාති** විසාඛාපුණ්ණමතො පට්ඨාය රත්තින්දිවං එවං නිච්චසමාහිතභාවහෙතුකානං බුද්ධගුණානං උපරි අඤ්ඤෙපි බුද්ධත්තසාධකා, ‘‘අයං බුද්ධො’’ති බුද්ධභාවස්ස පරෙසං විභාවනා ධම්මා කිං නු ඛො අත්ථීති යොජනා.

අනිමිසෙහීති ධම්මපීතිවිප්ඵාරවසෙන පසාදවිකසිතනිච්චලතාය නිමෙසරහිතෙහි. **රතනචඞ්කමෙති** දෙවතාහි මාපිතෙ රතනමයචඞ්කමෙ. රතනභූතානං සත්තන්නං පකරණානං තත්ථ ච අනන්තනයස්ස ධම්මරතනස්ස සම්මසනෙන **තං ඨානං රතනඝරචෙතියං නාම ජාතන්ති**පි වදන්ති. **එවන්ති** වක්ඛමානාකාරෙන. ඡබ්බණ්ණානං රස්මීනං දන්තෙහි නික්ඛමනතො **ඡද්දන්තනාගකුලං වියාති** නිදස්සනං වුත්තං.

හෙට්ඨා ලොහපාසාදප්පමාණොති නවභූමකස්ස සබ්බපඨමස්ස ලොහපාසාදස්ස හෙට්ඨා ලොහපාසාදප්පමාණො. **ඛන්ධකට්ඨකථායං** (මහාව. අට්ඨ. 5) පන තත්ථ ‘‘භණ්ඩාගාරගබ්භප්පමාණ’’න්ති වුත්තං.

පච්චග්ඝෙති අභිනවෙ. පච්චෙකං මහග්ඝතාය **පච්චග්ඝෙති** කෙචි, තං න සුන්දරං. න හි බුද්ධා භගවන්තො මහග්ඝං පටිග්ගණ්හන්ති පරිභුඤ්ජන්ති වා. **පිණ්ඩපාතන්ති** එත්ථ මන්ථඤ්ච මධුපිණ්ඩිකඤ්ච සන්ධාය වදති. **අයං විතක්කොති** – ‘‘කස්ස නු ඛො අහං පඨමං ධම්මං දෙසෙය්‍ය’’න්ති අයං පරිවිතක්කො.

පණ්ඩිච්චෙනාති සමාපත්තිපටිලාභසංසිද්ධෙන අධිගමබාහුසච්චසඞ්ඛාතෙන පණ්ඩිතභාවෙන. **වෙය්‍යත්තියෙනාති** සමාපත්තිපටිලාභපච්චයෙන පාරිහාරියපඤ්ඤාසඞ්ඛාතෙන බ්‍යත්තභාවෙන. **මෙධාවීති** තිහෙතුකපටිසන්ධිපඤ්ඤාසඞ්ඛාතාය තංතංඉතිකත්තබ්බතාපඤ්ඤාසඞ්ඛාතාය ච මෙධාය සමන්නාගතොති එවම්පෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. **මහාජානියොති** මහාපරිහානිකො. **ආගමනපාදාපි නත්ථීති** ඉදං පඨමං වත්තබ්බං, අථාහං තත්ථ ගච්ඡෙය්‍යං, ගන්ත්වා දෙසියමානං ධම්මම්පිස්ස සොතුං සොතපසාදොපි නත්ථීති යොජනා. කිං පන භගවතා අත්තනො බුද්ධානුභාවෙන තෙ ධම්මං ඤාපෙතුං න සක්කාති? ආම, න සක්කා. න හි පරතො ඝොසං අන්තරෙන සාවකානං ධම්මාභිසමයො සම්භවති, අඤ්ඤථා ඉතරපච්චයරහිතස්සපි ධම්මාභිසමයෙන භවිතබ්බං, න ච තං අත්ථි. වුත්තඤ්හෙතං – ‘‘ද්වෙමෙ, භික්ඛවෙ, පච්චයා සම්මාදිට්ඨියා උප්පාදාය පරතො ච ඝොසො අජ්ඣත්තඤ්ච යොනිසොමනසිකාරො’’ති (අ. නි. 2.127). පාළියං රාමස්සෙව සමාපත්තිලාභිතා ආගතා, න උදකස්ස, තං තස්ස බොධිසත්තෙන සමාගතකාලවසෙන වුත්තං . සො හි පුබ්බෙපි තත්ථ යුත්තපයුත්තො විහරන්තො මහාපුරිසෙන ඛිප්පඤ්ඤෙව සමාපත්තීනං නිබ්බත්තිතභාවං සුත්වා සංවෙගජාතො මහාසත්තෙ තතො නිබ්බිජ්ජ පක්කන්තෙ ඝටෙන්තො වායමන්තො නචිරස්සෙව අට්ඨ සමාපත්තියො නිබ්බත්තෙසි. තෙන වුත්තං **‘‘නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනෙ නිබ්බත්තොති අද්දසා’’**ති. එතෙ අට්ඨ බ්‍රාහ්මණාති සම්බන්ධො. **ඡළඞ්ගවාති** ඡළඞ්ගවිදූනො. **මන්තන්ති** මන්තපදං. ‘‘නිජ්ඣායිත්වා’’ති වචනසෙසො, මන්තෙත්වාති අත්ථො. **වියාකරිංසූති** කථෙසුං.

යථාමන්තපදන්ති ලක්ඛණමන්තසඞ්ඛාතවෙදවචනානුරූපං. **ගතාති** පටිපන්නා. ‘‘ද්වෙව ගතියො භවන්ති අනඤ්ඤා’’ති (දී. නි. 2.33; 3.199-200; ම. නි. 2.384, 398) වුත්තනියාමෙන නිච්ඡිනිතුං අසක්කොන්තා බ්‍රාහ්මණා වුත්තමෙව පටිපජ්ජිංසු, න මහාපුරිසස්ස බුද්ධභාවප්පත්තිං පච්චාසීසිංසු. **ඉමෙ පන කොණ්ඩඤ්ඤාදයො පඤ්ච**

‘‘එකංසතො බුද්ධො භවිස්සතී’’ති ජාතනිච්ඡයත්තා **මන්තපදං අතික්කන්තා. පුණ්ණපත්තන්ති** තුට්ඨිදානං. **නිබ්බිතක්කාති** නිබ්බිකප්පා, න ද්වෙධා තක්කා.

වප්පකාලෙති වපනකාලෙ. වපනත්ථං බීජානි නීහරණන්තෙන තත්ථ අග්ගං ගහෙත්වා දානං **බීජග්ගදානං** නාම. **ලායනග්ගාදීසුපි** එසෙව නයො. ධඤ්ඤඵලස්ස නාතිපරිණතකාලෙ **පුථුකකාලෙ. ලායනෙති** සස්සලායනෙ. යථා ලූනං හත්ථකං කත්වා වෙණිවසෙන බන්ධනං **වෙණිකරණං**. වෙණියො පන පුරිසභාරවසෙන බන්ධනං **කලාපො**. ඛලෙ කලාපානං ඨපනදිවසෙ අග්ගං ගහෙත්වා දානං **ඛලග්ගං**. මද්දිත්වා වීහීනං රාසිකරණදිවසෙ අග්ගං ගහෙත්වා දානං **භණ්ඩග්ගං**. කොට්ඨාගාරෙ ධඤ්ඤස්ස පක්ඛිපනදිවසෙ දානං **කොට්ඨග්ගං. උද්ධරිත්වාති** ඛලතො ධඤ්ඤස්ස උද්ධරිත්වා. **නවන්නං අග්ගදානානං දින්නත්තාති** ඉදං තස්ස රත්තඤ්ඤූනං අග්ගභාවත්ථාය කතාභිනීහාරානුරූපං පවත්තිතසාවකපාරමියා චිණ්ණන්තෙ පවත්තිතත්තා වුත්තං. තිණ්ණම්පි හි බොධිසත්තානං තංතංපාරමියා සිඛාප්පත්තකාලෙ පවත්තිතං පුඤ්ඤං අපුඤ්ඤං වා ගරුතරවිපාකමෙව හොති, ධම්මස්ස ච සබ්බපඨමං සච්ඡිකිරියාය විනා කථං රත්තඤ්ඤූනං අග්ගභාවසිද්ධීති. **බහුකාරා ඛො ඉමෙ පඤ්චවග්ගියාති** ඉදං පන උපකාරානුස්සරණමත්තකමෙව පරිචයවසෙන ආළාරුදකානුස්සරණං විය.

285. විවරෙති මජ්ඣෙ. තෙනාහ **‘‘තිගාවුතන්තරෙ ඨානෙ’’**ති. **අයොජියමානෙ උපයොගවචනං න පාපුණාති** සාමිවචනස්ස පසඞ්ගෙ අන්තරා-සද්දයොගෙන උපයොගවචනස්ස ඉච්ඡිතත්තා. තෙනාහ **‘‘අන්තරාසද්දෙන පන යුත්තත්තා උපයොගවචනං කත’’**න්ති.

සබ්බං තෙභූමකධම්මං අභිභවිත්වා පරිඤ්ඤාභිසමයවසෙන අතික්කමිත්වා. **චතුභූමකධම්මං** අනවසෙසං ඤෙය්‍යං සබ්බසො ඤෙය්‍යාවරණස්ස පහීනත්තා සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙන **අවෙදිං**. රජ්ජනදුස්සනමුය්හනාදිනා **කිලෙසෙන**. අප්පහාතබ්බම්පි කුසලාබ්‍යාකතං තප්පටිබද්ධකිලෙසමථනෙන පහීනත්තා න හොතීති ආහ **‘‘සබ්බං තෙභූමකධම්මං ජහිත්වා ඨිතො’’**ති. **ආරම්මණතොති** ආරම්මණකරණවසෙන.

කිඤ්චාපි ලොකියධම්මානම්පි යාදිසො ලොකනාථස්ස අධිගමො, න තාදිසො අධිගමො පරූපදෙසො අත්ථි, ලොකුත්තරධම්මෙ පනස්ස ලෙසොපි නත්ථීති ආහ **‘‘ලොකුත්තරධම්මෙ මය්හං ආචරියො නාම නත්ථී’’**ති. **පටිභාගපුග්ගලොති** සීලාදීහි ගුණෙහි පටිනිධිභූතො පුග්ගලො. **සහෙතුනාති** සහධම්මෙන සපාටිහීරකතාය. **නයෙනාති** අභිජානනතාදිවිධිනා. **චත්තාරි සච්චානීති** ඉදං තබ්බිනිමුත්තස්ස ඤෙය්‍යස්ස අභාවතො වුත්තං. **සයං බුද්ධොති** සයමෙව සයම්භුඤාණෙන බුද්ධො. විගතපරිළාහතාය **සීතිභූතො**. තතො එව **නිබ්බුතො. ආහඤ්ඡන්ති** ආහනිස්සාමි. වෙනෙය්‍යානං අමතාධිගමාය උග්ඝොසනාදිං කත්වා සත්ථු ධම්මදෙසනා **අමතදුන්දුභීති** වුත්තා.

අනන්තඤාණො ජිතකිලෙසොති **අනන්තජිනො. එවම්පි නාම භවෙය්‍යාති** එවංවිධෙ නාම රූපරතනෙ ඊදිසෙන ඤාණෙන භවිතබ්බන්ති අධිප්පායො. අයං හිස්ස පබ්බජ්ජාය පච්චයො ජාතො, කතාධිකාරො චෙස. තථා හි භගවා තෙන සමාගමත්ථං පදසාව තං මග්ගං පටිපජ්ජි.

කොට්ඨාසසම්පන්නාති අඞ්ගපච්චඞ්ගසඞ්ඛාතඅවයවසම්පන්නා. **අට්ටීයතීති** අට්ටො හොති, දොමනස්සං ආපජ්ජතීති අත්ථො.

අවිහං උපපන්නාසෙති අවිහෙසු නිබ්බත්තා. **විමුත්තාති** අග්ගඵලවිමුත්තියා විමුත්තා. **තෙ හිත්වා මානුසං දෙහං, දිබ්බයොගං උපජ්ඣගුන්ති** තෙ උපකා දයො මානුසං අත්තභාවං ජහිත්වා ඔරම්භාගියසංයොජනප්පහානෙන අවිහෙසු නිබ්බත්තමත්තාව අග්ගමග්ගාධිගමෙන දිබ්බයොගං උද්ධම්භාගියසංයොජනං සමතික්කමිංසු.

286. **සණ්ඨපෙසුන්ති** ‘‘නෙව අභිවාදෙතබ්බො’’තිආදිනා (මහාව. 12) සණ්ඨං කිරියාකාරං අකංසු. තෙනාහ **‘‘කතිකං අකංසූ’’**ති. **පධානතොති** පුබ්බෙ අනුට්ඨිතදුක්කරචරණතො. **පහාවිතන්ති** වාචාසමුට්ඨානං, වචීනිච්ඡාරණන්ති අත්ථො. ‘‘අයං න කිඤ්චි විසෙසං අධිගමිස්සතී’’ති **අනුක්කණ්ඨනත්ථං**. ‘‘මයං යත්ථ කත්ථචි ගමිස්සාමා’’ති **මා විතක්කයිත්ථ. ඔභාසොති** විපස්සනොභාසො. **නිමිත්තන්ති** කම්මට්ඨානනිමිත්තං. **එකපදෙනෙවාති** එකවචනෙනෙව. ‘‘අනෙන පුබ්බෙපි න කිඤ්චි මිච්ඡා වුත්තපුබ්බ’’න්ති **සතිං ලභිත්වා**. යථාභූතවාදීති **උප්පන්නගාරවා.**

අන්තොවිහාරෙයෙව අහොසි දහරකුමාරො විය තෙහි භික්ඛූහි පරිහරිතො. **මලෙති** සංකිලෙසෙ. ගාමතො භික්ඛූහි නීහටං උපනීතං භත්තං එතස්සාති නීහටභත්තො, තෙන **නීහටභත්තෙන** භගවතා. **එත්තකං කථාමග්ගන්ති** – ‘‘ද්වෙමා, භික්ඛවෙ, පරියෙසනා’’ති ආරභිත්වා යාව – ‘‘නත්ථි දානි පුනබ්භවො’’ති පදං, එත්තකං දෙසනාමග්ගං. කාමඤ්චෙත්ථ – ‘‘තුම්හෙපි මමඤ්චෙව පඤ්චවග්ගියානඤ්ච මග්ගං ආරුළ්හා, අරියපරියෙසනා තුම්හාකං පරියෙසනා’’ති අට්ඨකථාවචනං. තෙන පන – ‘‘සො ඛො අහං, භික්ඛවෙ, අත්තනා ජාතිධම්මො සමානො…පෙ…. අසංකිලිට්ඨං අනුත්තරං යොගක්ඛෙමං නිබ්බානං අජ්ඣගමන්ති, අථ ඛො, භික්ඛවෙ, පඤ්චවග්ගියා භික්ඛූ මයා එවං ඔවදියමානා… පෙ…. අනුත්තරං යොගක්ඛෙමං නිබ්බානං අජ්ඣගමංසු…පෙ…. නත්ථි දානි පුනබ්භවො’’ති ඉමස්සෙව සුත්තපදස්ස

අත්ථො විභාවිතොති කත්වා වුත්තං **“භගවා යං පුබ්බෙ අවච තුම්හෙපි මමඤ්චෙව පඤ්චවග්ගියානඤ්ච මග්ගං ආරුළ්හා, අරියපරියෙසනා තුම්හාකං පරියෙසනාති. ඉමං එකමෙව අනුසන්ධිං දස්සෙන්තො ආහරී”**ති.

287. **අනගාරියානම්පීති** පබ්බජිතානම්පි. **පඤ්චකාමගුණවසෙන අනරියපරියෙසනා හොති** ගධිතාදිභාවෙන පරිභුඤ්ජනතො. මිච්ඡාජීවවසෙනපි අනරියපරියෙසනා හොතීති තතො විසෙසනත්ථං **“පඤ්චකාමගුණවසෙනා”**ති වුත්තං සච්ඡන්දරාගපරිභොගස්ස අධිප්පෙතත්තා. ඉදානි චතූසු පච්චයෙසු කාමගුණෙ නිද්ධාරෙතුං **“තත්ථා”**තිආදි වුත්තං. **පරිභොගරසොති** පරිභොගපච්චයපීතිසොමනස්සං. අයං පන රසසමානතාවසෙන ගහණං උපාදාය ‘‘රසො’’ති වුත්තො, න සභාවතො. සභාවෙන ගහණං උපාදාය පීතිසොමනස්සං ධම්මාරම්මණං සියා, න රසාරම්මණං. **අප්පච්චවෙක්ඛණපරිභොගොති** පච්චවෙක්ඛණරහිතො පරිභොගො, ඉදමත්ථිතං අනිස්සාය ගධිතාදිභාවෙන පරිභොගොති අත්ථො. **ගධිතාති** තණ්හාය බද්ධා. **මුච්ඡිතාති** මුච්ඡං මොහං පමාදං ආපන්නා. **අජ්ඣොගාළ්හාති** අධිඔගාළ්හා, තං තං ආරම්මණං අනුපවිසිත්වා ඨිතා. **ආදීනවං අපස්සන්තාති** සච්ඡන්දරාගපරිභොගෙ දොසං අජානන්තා. අපච්චවෙක්ඛිතපරිභොගහෙතුආදීනවං නිස්සරති අතික්කමති එතෙනාති **නිස්සරණං,** පච්චවෙක්ඛණඤාණං.

පාසරාසින්ති පාසසමුදායං. ලුද්දකො හි පාසං ඔඩ්ඩෙන්තො න එකංයෙව, න ච එකස්මිංයෙව ඨානෙ ඔඩ්ඩෙති, අථ ඛො තංතංමිගානං ආගමනමග්ගං සල්ලක්ඛෙත්වා තත්ථ තත්ථ ඔඩ්ඩෙන්තො බහූයෙව ඔඩ්ඩෙති, තස්මා තෙ චිත්තෙන එකතො ගහෙත්වා **“පාසරාසී”**ති වුත්තං. වාගුරස්ස වා පාසපදෙසානං බහුභාවතො **“පාසරාසී”**ති වුත්තං.

පාසරාසිසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

7. චූළහත්ථිපදොපමසුත්තවණ්ණනා

288. **සෙතපරිවාරොති** සෙතපටිච්ඡදො, සෙතවණ්ණාලඞ්කාරොති අත්ථො. පුබ්බෙ පන ‘‘සෙතාලඞ්කාරා’’ති අස්සාලඞ්කාරො ගහිතො, ඉධ චක්කපඤ්ජරකුබ්බරාදිරථාවයවෙසු කාතබ්බාලඞ්කාරො. **එවං වුත්තෙනාති** එවං ‘‘සෙතාය සුද’’න්තිආදිනා පකාරෙන සංයුත්තමහාවග්ගෙ (සං. නි. 5.4) වුත්තෙන. **නාතිමහා** යුද්ධමණ්ඩලෙ සඤ්චාරසුඛත්ථං. යොධො සාරථීති **ද්වින්නං,** පහරණදායකෙන සද්ධිං **තිණ්ණං වා**.

නගරං පදක්ඛිණං කරොති නගරසොභනත්ථං. ඉදං කිර තස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස ජාණුස්සොණිට්ඨානන්තරං ජාතිසිද්ධං පරම්පරාගතං චාරිත්තං. තෙනාහ **“ඉතො එත්තකෙහි දිවසෙහී”**තිආදි. චාරිත්තවසෙන නගරවාසිනොපි තථා තථා පටිපජ්ජන්ති. පුණ්ණඝටාදිමඞ්ගලකථනෙ නියුත්තා **මාඞ්ගලිකා**. සුවත්ථිපත්තනාය **සොවත්ථිකා. ආදි**-සද්දෙන වන්දීආදීනං සඞ්ගහො. **යසසිරිසම්පත්තියාති** යසසම්පත්තියා සිරිසම්පත්තියා ච, පරිවාරසම්පත්තියා චෙව විභවසොභාසම්පත්තියා චාති අත්ථො.

නගරාභිමුඛො පායාසි අත්තනො භික්ඛාචාරවෙලාය. **පණ්ඩිතො මඤ්ඤෙති** එත්ථ **මඤ්ඤෙති** ඉදං ‘‘මඤ්ඤතී’’ති ඉමිනා සමානත්ථං නිපාතපදං. තස්ස ඉති-සද්දං ආනෙත්වා අත්ථං දස්සෙන්තො **“පණ්ඩිතොති මඤ්ඤතී”**ති ආහ. අනුමතිපුච්ඡාවසෙන චෙතං වුත්තං. තෙනෙවාහ **“උදාහු නො”**ති. ‘‘තං කිං මඤ්ඤති භවං වච්ඡායනො සමණස්ස ගොතමස්ස පඤ්ඤාවෙය්‍යත්තිය’’න්ති හි වුත්තමෙවත්ථං පුන ගණ්හන්තො **“පණ්ඩිතො මඤ්ඤෙ”**ති ආහ. තස්මා වුත්තං **“භවං වච්ඡායනො, සමණං ගොතමං පණ්ඩිතොති මඤ්ඤති, උදාහු නො”**ති, යථා තෙ ඛමෙය්‍ය, තථා නං කථෙහීති අධිප්පායො.

අහං කො නාම, මම අවිසයො එසොති දස්සෙති. **කො චාති** හෙතුනිස්සක්කෙ පච්චත්තවචනන්ති ආහ **“කුතො චා”**ති. තථා චාහ **“කෙන කාරණෙන ජානිස්සාමී”**ති, යෙන කාරණෙන සමණස්ස ගොතමස්ස පඤ්ඤාවෙය්‍යත්තියං ජානෙය්‍යං, තං කාරණං මයි නත්ථීති අධිප්පායො. **බුද්ධොයෙව භවෙය්‍ය,** අබුද්ධස්ස සබ්බථා බුද්ධඤාණානුභාවං ජානිතුං න සක්කාති. වුත්තඤ්හෙතං – ‘‘අප්පමත්තකං ඛො පනෙතං, භික්ඛවෙ, ඔරමත්තකං සීලමත්තකං, යෙන පුථුජ්ජනො තථාගතස්ස වණ්ණං වදමානො වදෙය්‍ය (දී. නි. 1.7), අත්ථි, භික්ඛවෙ, අඤ්ඤෙව ධම්මා ගම්භීරා දුද්දසා දුරනුබොධා …පෙ…. යෙහි තථාගතස්ස යථාභුච්චං වණ්ණං සම්මා වදමානො වදෙය්‍යා’’ති (දී. නි. 1.28) ච. **එත්ථාති** ‘‘සොපි නූනස්ස තාදිසොවා’’ති එතස්මිං පදෙ. **පසත්ථ පසත්ථොති** පසත්ථෙහි අත්තනො ගුණෙහෙව සො පසත්ථො, න තස්ස කිත්තිනා, පසංසාසභාවෙනෙව පාසංසොති අත්ථො. තෙනාහ **“සබ්බගුණාන”**න්තිආදි. **මණිරතනන්ති** චක්කවත්තිනො මණිරතනං. සදෙවකෙ ලොකෙ පාසංසානම්පි පාසංසොති දස්සෙතුං **“පසත්ථෙහි වා”**ති දුතියවිකප්පො ගහිතො.

අරණීයතො අත්ථො, සො එව වසතීති වසොති **අත්ථවසො,** තස්ස තස්ස පයොගස්ස ආනිසංසභූතං ඵලන්ති ආහ **“අත්ථවසන්ති අත්ථානිසංස”**න්ති. අත්ථො වා වුත්තලක්ඛණො වසො එතස්සාති **අත්ථවසො,** කාරණං. **නාගවනවාසිකොති** හත්ථිනාගානං විචරණවනෙ තෙසං ගහණත්ථං වසනකො. **අනුග්ගහිතසිප්පොති** අසික්ඛිතහත්ථිසිප්පො ආයතවිත්ථතස්ස පදමත්තස්ස දස්සනෙන ‘‘මහා වත, භො නාගො’’ති නිට්ඨාගමනතො. **පරතො පන** භගවතා වුත්තට්ඨානෙ. **උග්ගහිතසිප්පො පුරිසො නාගවනිකොති ආගතො** ආයතවිත්ථතස්ස පදස්ස උච්චස්ස ච

නිසෙවිතස්ස ඛ්‍යභිචාරභාවං ඤත්වා තත්තකෙන නිට්ඨං අගන්ත්වා මහාහත්ථිං දිස්වාව නිට්ඨාගමනතො. ඤාණං පජ්ජති එත්ථාති **ඤාණපදානි,** ඛත්තියපණ්ඩිතාදීනං ධම්මවිනයෙ විනීතත්තා විනයෙහි අධිගතඤ්ඤාණාදීනි. තානි හි තථාගතගන්ධහත්ථිනො දෙසනාඤාණෙන අක්කන්තට්ඨානානි. **චත්තාරීති** පන විනෙය්‍යානං ඉධ ඛත්තියපණ්ඩිතාදිවසෙන චතුබ්බිධානංයෙව ගහිතත්තා.

289. පුග්ගලෙසු පඤ්ඤාය ච නිපුණතා පණ්ඩිතසමඤ්ඤා නිපුණත්ථස්ස දස්සනසමත්ථතාවසෙනෙවාති ආහ **"සුඛුමඅත්ථන්තරපටිවිජ්ඣනසමත්ථෙ"**ති. **කත**-සද්දො ඉධ නිප්ඵන්නපරියායො. පරෙ පවදන්ති එත්ථ, එතෙනාති **පරප්පවාදො,** පරසමයො. පරෙහි පවදනං **පරප්පවාදො,** විග්ගාහිකකථාය පරවාදමද්දනං. තදුභයම්පි එකතො කත්වා පාළියං වුත්තන්ති ආහ **"විඤ්ඤාතපරප්පවාදෙ චෙව පරෙහි සද්ධිං කතවාදපරිචයෙ චා"**ති, පරසමයෙසු පරවාදමද්දනෙසු ච නිප්ඵන්නෙති අත්ථො. **වාලවෙධිරූපෙති** වාලවෙධිපතිරූපෙ. තෙනාහ **"වාලවෙධිධනුග්ගහසදිසෙ"**ති. **වාලන්ති** අනෙකධා භින්නස්ස වාලස්ස අංසුසඞ්ඛාතං වාලං. **භින්දන්තා වියාති** සටාදිං සවිග්ගහං මුග්ගරාදිනා භින්දන්තා විය, දිට්ඨිගතානි එකංසතො භින්දන්තාති අධිප්පායො. ''අත්ථං ගුය්හං පටිච්ඡන්නං කත්වා පුච්ඡිස්සාමා''ති සඞ්ඛතං පදපඤ්හං පුච්ඡන්තීති දස්සෙතුං **"දුපදම්පී"**තිආදි වුත්තං. වදන්ති එතෙනාති **වාදො,** දොසො. පුච්ඡියතීති **පඤ්හො,** අත්ථො. පුච්ඡති එතෙනාති **පඤ්හො,** සද්දො. තදුභයං එකතො ගහෙත්වා ආහ **"එවරූපෙ පඤ්හෙ"**තිආදි. **"එවං පුච්ඡෙය්‍යාම, එවං විස්සජ්ජෙය්‍යාමා"**ති ච පුච්ඡාවිස්සජ්ජනානං සිඛාවගමනං දස්සෙති. **සෙය්‍යොති** උත්තමො, පරමො ලාභොති අධිප්පායො.

එවං අත්තනො වාදවිධමනභයෙනපි පරෙ භගවන්තං පඤ්හං පුච්ඡිතුං න විසහන්තීති වත්වා ඉදානි වාදවිධමනෙන විනාපි න විසහන්ති එවාති දස්සෙතුං **"අපිචා"**තිආදි ආරද්ධං. **චිත්තං පසීදති** පරෙ අත්තනො අත්තභාවම්පි විස්සත්ථං නිය්‍යාදෙතුකාමා හොන්ති ඔධිසකමෙත්තාඵරණසදිසත්තා තස්ස මෙත්තායනස්ස. **දස්සනසම්පන්නාති** දට්ඨබ්බතාය සම්පන්නා දස්සනානුත්තරියභාවතො, අතිවිය දස්සනීයාති අත්ථො.

සරණගමනවසෙන සාවකාති ලොකියසරණගමනෙන සාවකා, ලොකුත්තරසරණගමනෙන පන සාවකත්තං පරතො ආගමිස්සති, තඤ්ච පබ්බජිතවසෙන වුච්චති, ඉධ ගහට්ඨවසෙන, උභයත්ථාපි සරණගමනෙන සාවකත්තං වෙදිතබ්බං. තෙ හි පරලොකවජ්ජභයදස්සාවිනො කුලපුත්තා, ආචාරකුලපුත්තාපි තාදිසා භවන්ති. **ථොකෙනාති** ඉමිනා ''මනං අනස්සාමා''ති පදස්සත්ථං වදති.

290. උදාහරියති උබ්බෙගපීතිවසෙනාති, තථා වා උදාහරණං **උදානං**. තෙනාහ **"උදාහාරං උදාහරී"**ති. **අස්ස ධම්මස්සාති** අස්ස පටිපත්තිසද්ධම්මපුබ්බකස්ස පටිවෙධසද්ධම්මස්ස. **සොති** හත්ථිපදොපමො හත්ථිපදොපමභාවෙන වුච්චමානො ධම්මො. **එත්තාවතාති** එත්තකෙන පරිබ්බාජකෙන වුත්තකථාමග්ගමත්තෙන. කාමං තෙන වුත්තකථාමග්ගෙනපි හත්ථිපදොපමභාවෙන වුච්චමානො ධම්මො පරිපුණ්ණොව අරහත්තං පාපෙත්වා පවෙදිතත්තා, සො ච ඛො සඞ්ඛෙපතො, න විත්ථාරතොති ආහ **"න එත්තාවතා විත්ථාරෙන පරිපූරො හොතී"**ති. යදි යථා විත්ථාරෙන හත්ථිපදොපමො පරිපූරො හොති, තථා දෙසනා ආරද්ධා, **අථ කස්මා කුසලොති න වුත්තොති** චොදනා.

291. **ආයාමතොපීති පි**-සද්දෙන උබ්බෙධෙනපි රස්සාති දස්සෙති. නීචකායා හි තා හොන්ති. **උච්චාති** උච්චකා. නිසෙවනං, නිසෙවති එත්ථාති වා **නිසෙවිතං**. නිසෙවනඤ්චෙත්ථ කණ්ඩුයිතවිනොදනත්ථං සංසනං. තෙනාහ **"ඛන්ධප්පදෙසෙ සංසිතට්ඨාන"**න්ති. **උච්චාති** අනීචා, උබ්බෙධවන්තියොති අත්ථො. **කාළාරිකාති** විරළදන්තා, විසඞ්ගතදන්තාති අත්ථො. තෙනාහ **"දන්තාන"**න්තිආදි. **කළාරතායාති** විරළතාය. **ආරඤ්ජිතානීති** රඤ්ජිතානි, විලිඛිතානීති අත්ථො. **කණෙරුකායාති** කුටුමලසණ්ඨානතාය. **අයං වාති** එත්ථ **වා**-සද්දො සංසයිතනිච්ඡයත්ථො යථා අඤ්ඤත්ථාපි ''අයං වා ඉමෙසං සමණබ්‍රාහ්මණානං සබ්බබාලො සබ්බමූළ්හො''තිආදීසු (දී. නි. 1.181).

නාගවනං වියාති මහාහත්ථිනො වාමනිකාදීනඤ්ච පදදස්සනට්ඨානභූතං නාගවනං විය. **ආදිතො පට්ඨාය යාව නීවරණප්පහානා ධම්මදෙසනා** තථාගතස්ස බාහිරපරිබ්බාජකාදීනඤ්ච පදදස්සනභාවතො. **ආදිතො පට්ඨායාති** ච ''තං සුණාහී''ති පදතො පට්ඨාය. **කුසලො නාගවනිකො විය යොගාවචරො** පරියෙසනවසෙන පමාණග්ගහණතො. **මත්ථකෙ ඨත්වාති** ඉමස්ස සුත්තස්ස පරියොසානෙ ඨත්වා. **ඉමස්මිම්පි ඨානෙති** ''එවමෙව ඛො බ්‍රාහ්මණා''තිආදිනා උපමෙය්‍යස්ස අත්ථස්ස උපඤ්ඤාසනට්ඨානෙපි.

ස්වායන්ති (දී. නි. ටී. 1.190) **ඉධ**-සද්දමත්තං ගණ්හාති, න යථාවිසෙසිතබ්බං **ඉධ**-සද්දං. තථා හි වක්ඛති ''කත්ථචි පදපූරණමත්තමෙවා''ති. **ලොකං උපාදාය වුච්චති** ලොක-සද්දෙන සමානාධිකරණභාවෙන වුත්තත්තා. සෙසපදද්වයෙ පන සද්දන්තරසන්නිධානමත්තෙන තං තං උපාදාය වුත්තතා දට්ඨබ්බා. **ඔකාසන්ති** කඤ්චි පදෙසං ඉන්දසාලගුහාය අධිප්පෙතත්තා. **පදපූරණමත්තමෙව** ඔකාසාපදිසනස්සපි අසම්භවතො.

තථාගත-සද්දාදීනං අත්ථවිසෙසො **මූලපරියායට්ඨකථා**(ම. නි. අට්ඨ. 1.12) **විසුද්ධිමග්ගසංවණ්ණනාසු** වුත්තො එව. තථාගතස්ස සත්තනිකායන්තොගධතාය **"ඉධ පන සත්තලොකො අධිප්පෙතො"**ති වත්වා තත්ථායං යස්මිං සත්තනිකායෙ, යස්මිඤ්ච ඔකාසෙ උප්පජ්ජති, තං දස්සෙතුං **"සත්තලොකෙ උප්පජ්ජමානොපි චා"**තිආදි වුත්තං. තත්ථ

ඉමස්මිංයෙව චක්කවාළෙති ඉමිස්සා එව ලොකධාතුයා. ‘‘අට්ඨානමෙතං, භික්ඛවෙ, අනවකාසො, යං එකිස්සා ලොකධාතුයා ද්වෙ අරහන්තො සම්මාසම්බුද්ධා අපුබ්බං අචරිමං උප්පජ්ජෙය්‍යු’’න්ති (දී. නි. 3.161; ම. නි. 3.129; අ. නි. 1.278; නෙත්ති. 57; මි. ප. 5.1.1) එත්ථ ජාතිඛෙත්තභූතා දසසහස්සිලොකධාතු ‘‘එකිස්සා ලොකධාතුයා’’ති වුත්තා. ඉධ පන ඉමංයෙව ලොකධාතුං සන්ධාය ‘‘ඉමස්මිංයෙව චක්කවාළෙ’’ති වුත්තං. තිස්සො හි සඞ්ගීතියො ආරුළ්හෙ තෙපිටකෙ බුද්ධවචනෙ විසයඛෙත්තං ආණාඛෙත්තං ජාතිඛෙත්තන්ති තිවිධෙ ඛෙත්තෙ ඨපෙත්වා ඉමං චක්කවාළං අඤ්ඤස්මිං චක්කවාළෙ බුද්ධා උප්පජ්ජන්තීති සුත්තං නත්ථි, න උප්පජ්ජන්තීති පන අත්ථි. කථං? ‘‘න මෙ ආචරියො අත්ථි, සදිසො මෙ න විජ්ජති (ම. නි. 1.285; 2.341; මහාව. 11; කථා. 405; මි. ප. 4.5.11), එකොම්හි සම්මාසම්බුද්ධො’’ති (ම. නි. 1.285; 2.341; කථා. 405; මහාව. 11) එවමාදීනි ඉමිස්සා ලොකධාතුයා ඨත්වා වදන්තෙන භගවතා – ‘‘කිං පනාවුසො, සාරිපුත්ත, අත්ථෙතරහි අඤ්ඤො සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා භගවතා සමසමො සම්බොධියන්ති එවං පුට්ඨාහං, භන්තෙ, නොති වදෙය්‍යා’’න්ති වත්වා තස්ස කාරණං දස්සෙතුං – ‘‘අට්ඨානමෙතං අනවකාසො, යං එකිස්සා ලොකධාතුයා ද්වෙ අරහන්තො සම්මාසම්බුද්ධා’’ති ඉමං සුත්තං දස්සෙන්තෙන ධම්මසෙනාපතිනා ච බුද්ධානං උප්පත්තිට්ඨානභූතං ඉමං ලොකධාතුං ඨපෙත්වා අඤ්ඤත්ථ අනුප්පත්ති වුත්තා හොතීති.

සුජාතායාතිආදිනා වුත්තෙසු චතූසු විකප්පෙසු පඨමො විකප්පො බුද්ධභාවාය ආසන්නතරපටිපත්තිදස්සනවසෙන වුත්තො. ආසන්නතරාය හි පටිපත්තියං ඨිතො **‘‘උප්පජ්ජති’’**ති වුච්චති උප්පාදස්ස එකන්තිකත්තා, පගෙව පටිපත්තියා මත්ථකෙ ඨිතො. දුතියො බුද්ධභාවාවහපබ්බජ්ජතො පට්ඨාය ආසන්නපටිපත්තිදස්සනවසෙන, තතියො බුද්ධකරධම්මපාරිපූරිතො පට්ඨාය බුද්ධභාවාය පටිපත්තිදස්සනවසෙන. න හි මහාසත්තානං තුසිතභවූපපත්තිතො පට්ඨාය බොධිසම්භාරසම්භරණං නාම අත්ථි. චතුත්ථො බුද්ධකරධම්මසමාරම්භතො පට්ඨාය. බොධියා නියතභාවාපත්තිතො පභුති හි විඤ්ඤූහි **‘‘බුද්ධො උප්පජ්ජති’’**ති වත්තුං සක්කා උප්පාදස්ස එකන්තිකත්තා, යථා පන ‘‘තිට්ඨන්ති පබ්බතා, සන්දන්ති නදියො’’ති තිට්ඨනසන්දනකිරියානං අවිච්ඡෙදමුපාදාය වත්තමානපයොගො, එවං උප්පාදත්ථාය පටිපජ්ජනකිරියාය අවිච්ඡෙදමුපාදාය චතූසු විකප්පෙසු **‘‘උප්පජ්ජති නාමා’’**ති වුත්තං. **සබ්බපඨමං උප්පන්නභාවන්ති** සබ්බෙහි උපරි වුච්චමානෙහි විසෙසෙහි පඨමං තථාගතස්ස උප්පන්නතාසඞ්ඛාතං අත්ථිතාවිසෙසං.

සො භගවාති (අ. නි. ටී. 2.3.64) යො ‘‘තථාගතො අරහ’’න්තිආදිනා කිත්තිතගුණො, සො භගවා. **ඉමං ලොකන්ති** නයිදං මහාජනස්ස සම්මුඛාමත්තං ලොකං සන්ධාය වුත්තං, අථ ඛො අනවසෙසං පරියාදායාති දස්සෙතුං **‘‘සදෙවක’’**න්තිආදි වුත්තං. තෙනාහ **‘‘ඉදානි වත්තබ්බං නිදස්සෙති’’**ති. **පජාතත්තාති** යථාසකං කම්මකිලෙසෙහි නිබ්බත්තත්තා. **පඤ්චකාමාවචරදෙවග්ගහණං** පාරිසෙසඤායෙන ඉතරෙසං පදන්තරෙහි සඞ්ගහිතත්තා. **සදෙවකන්ති** ච අවයවෙන විග්ගහො සමුදායො සමාසත්ථො. **ඡට්ඨකාමාවචරදෙවග්ගහණං** පච්චාසත්තිඤායෙන. තත්ථ හි සො ජාතො තන්නිවාසී ච. **බ්‍රහ්මකායිකාදිබ්‍රහ්මග්ගහණන්ති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **පච්චත්ථිකපච්චාමිත්තසමණබ්‍රාහ්මණග්ගහණන්ති** නිදස්සනමත්තමෙතං අපච්චත්ථිකානං අසමිතාබාහිතපාපානඤ්ච සමණබ්‍රාහ්මණානං සස්සමණබ්‍රාහ්මණිවචනෙන ගහිතත්තා. කාමං ‘‘සදෙවක’’න්තිආදිවිසෙසනානං වසෙන සත්තවිසයො ලොක-සද්දොති විඤ්ඤායති තුල්‍යයොගවිසයත්තා තෙසං, ‘‘සලොමකො සපක්ඛකො’’තිආදීසු පන අතුල්‍යයොගෙපි අයං සමාසො ලබ්භතීති බ්‍යභිචාරදස්සනතො පජාගහණන්ති ආහ **‘‘පජාවචනෙන සත්තලොකග්ගහණ’’**න්ති.

අරූපිනො සත්තා අත්තනො ආනෙඤ්ජවිහාරෙන විහරන්තා ‘‘දිබ්බන්තීති **දෙවා’’**ති ඉමං නිබ්බචනං ලභන්තීති ආහ **‘‘සදෙවකග්ගහණෙන අරූපාවචරදෙවලොකො ගහිතො’’**ති. තෙනෙවාහ ‘‘ආකාසානඤ්චායතනූපගානං දෙවානං සහබ්‍යත’’න්ති (අ. නි. 3.117). **සමාරකග්ගහණෙන ඡකාමාවචරදෙවලොකො ගහිතො** තස්ස සවිසෙසං මාරස්ස වසෙ වත්තනතො. **රූපී බ්‍රහ්මලොකො ගහිතො** අරූපීබ්‍රහ්මලොකස්ස විසුං ගහිතත්තා. **චතුපරිසවසෙනාති** ඛත්තියාදිචතුපරිසවසෙන. ඉතරා පන චතස්සො පරිසා සමාරකාදිග්ගහණෙන ගහිතා එවාති. **අවසෙසසබ්බසත්තලොකො** නාගගරුළාදිභෙදො.

එත්තාවතා භාගසො ලොකං ගහෙත්වා යොජනං දස්සෙත්වා ඉදානි තෙන තෙන විසෙසෙන අභාගසොව ලොකං ගහෙත්වා යොජනං දස්සෙතුං **‘‘අපිචෙත්ථා’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදතොති** උක්කංසගතිවිජානනෙන. පඤ්චසු හි ගතීසු දෙවලොකොව සෙට්ඨො. තත්ථාපි අරූපිනො ‘‘දූරසමුස්සාරිතකිලෙසදුක්ඛතාය, සන්තපණීතආනෙඤ්ජවිහාරසමඞ්ගිතාය, අතිවිය දීඝායුකතායා’’ති එවමාදීහි විසෙසෙහි අතිවිය ඉතරෙහි උක්කට්ඨා. **බ්‍රහ්මා මහානුභාවොති**ආදිං දසසහස්සියං මහාබ්‍රහ්මුනො වසෙන වදති. ‘‘උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදතො’’ති හි වුත්තං. **අනුත්තරන්ති** සෙට්ඨං නවලොකුත්තරං. **භාවානුක්කමො** භාවවසෙන පරෙසං අජ්ඣාසයවසෙන ‘‘සදෙවක’’න්තිආදීනං පදානං අනුක්කමො. **තීහාකාරෙහීති** දෙවමාරබ්‍රහ්මසහිතතාසඞ්ඛාතෙහි තීහි පකාරෙහි. **තීසු පදෙසූති** ‘‘සදෙවක’’න්තිආදීසු තීසු පදෙසු. **තෙන තෙනාකාරෙනාති** සදෙවකත්තාදිනා තෙන තෙන පකාරෙන. තෙධාතුකමෙව පරියාදින්නන්ති පොරාණා පනාහූති යොජනා.

අභිඤ්ඤාති ය-කාරලොපෙනායං නිද්දෙසො, අභිජානිත්වාති අයමෙත්ථ අත්ථොති ආහ **‘‘අභිඤ්ඤාය, අධිකෙන ඤාණෙන ඤත්වා’’**ති. **අනුමානාදිපටික්ඛෙපොති** අනුමානඋපමානඅත්ථාපත්තිආදිපටික්ඛෙපො එකප්පමාණත්තා. සබ්බත්ථ අප්පටිහතඤාණචාරතාය හි සබ්බපච්චක්ඛා බුද්ධා භගවන්තො. **අනුත්තරං විවෙකසුඛන්ති**

ඵලසමාපත්තිසුඛං. තෙන වීතිමිස්සාපි කදාචි භගවතො ධම්මදෙසනා හොතීති ආහ **"හිත්වාපී"**ති. භගවා හි ධම්මං දෙසෙන්තො යස්මිං ඛණෙ පරිසා සාධුකාරං වා දෙති, යථාසුතං වා ධම්මං පච්චවෙක්ඛති, තං ඛණං පුබ්බභාගෙන පරිච්ඡින්දිත්වා ඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජති, යථාපරිච්ඡෙදඤ්ච සමාපත්තිතො වුට්ඨාය ඨිතට්ඨානතො පට්ඨාය ධම්මං දෙසෙති.

දෙසකායත්තෙන ආණාදිවිධිනා අතිසජ්ජනං පබොධනං **දෙසනාති** සා පරියත්තිධම්මවසෙන වෙදිතබ්බාති ආහ **"දෙසනාය තාව චතුප්පදිකායපි ගාථාය"**තිආදි. සාසිතබ්බපුග්ගලගතෙන යථාපරාධාදිසාසිතබ්බභාවෙන අනුසාසනං තදඞ්ගවිනයාදිවසෙන විනයනං **සාසනන්ති** තං පටිපත්තිධම්මවසෙන වෙදිතබ්බන්ති ආහ **"සීලසමාධිවිපස්සනා"**තිආදි. **කුසලානන්ති** මග්ගකුසලානං, **කුසලානන්ති** වා අනවජ්ජානං. තෙන ඵලධම්මානම්පි සඞ්ගහො සිද්ධො හොති. **ආදිභාවො** සීලදිට්ඨීනං තම්මූලකත්තා උත්තරිමනුස්සධම්මානං. තස්මිං තස්මිං අත්ථෙ කථාවධිසද්දප්පබන්ධො ගාථාවසෙන සුත්තවසෙන ච වවත්ථිතො පරියත්තිධම්මො, යො ඉධෙව ''දෙසනා''ති වුත්තො. තස්ස පන අත්ථො විසෙසෙන සීලාදි එවාති ආහ **"භගවා හි ධම්මං දෙසෙන්තො...පෙ.... නිබ්බානං දස්සෙතී"**ති. තත්ථ **සීලං දස්සෙත්වාති** සීලග්ගහණෙන සසම්භාරං සීලං ගහිතං. තථා මග්ගග්ගහණෙන සසම්භාරො මග්ගොති තදුභයෙන අනවසෙසතො පරියත්තිඅත්ථං පරියාදියති. **තෙනාති** සීලාදිදස්සනෙන. අත්ථවසෙන හි ඉධ දෙසනාය ආදිකල්‍යාණාදිභාවො අධිප්පෙතො. **කථිකසණ්ඨිතීති** කථිකස්ස සණ්ඨානං කථනවසෙන සමවට්ඨානං.

න සො සාත්ථං දෙසෙති නිය්‍යානත්ථවිරහතො තස්සා දෙසනාය. **එකබ්‍යඤ්ජනාදියුත්තා වාති** සිථිලාදිභෙදෙසු බ්‍යඤ්ජනෙසු එකප්පකාරෙනෙව, ද්විප්පකාරෙනෙව වා බ්‍යඤ්ජනෙන යුත්තා වා දමිළභාසා විය. සබ්බත්ථ නිරොට්ඨං කත්වා වත්තබ්බතාය **සබ්බනිරොට්ඨබ්‍යඤ්ජනා වා** කිරාතභාසා විය. සබ්බත්ථෙව විස්සජ්ජනීයයුත්තතාය **සබ්බවිස්සට්ඨබ්‍යඤ්ජනා වා** යවනභාසා විය. සබ්බත්ථෙව සානුසාරතාය **සබ්බනිග්ගහිතබ්‍යඤ්ජනා වා** පාරසිකාදිමිලක්ඛභාසා විය. සබ්බාපෙසා එකදෙසබ්‍යඤ්ජනවසෙනෙව පවත්තියා අපරිපුණ්ණබ්‍යඤ්ජනාති කත්වා **"අබ්‍යඤ්ජනා"**ති වුත්තා. **අමක්ඛෙත්වාති** අපලිච්ඡෙත්වා අවිනාසෙත්වා, අභාපෙත්වාති වා අත්ථො.

භගවා යමත්ථං ඤාපෙතුං එකගාථම්පි එකවාක්‍යම්පි දෙසෙති, තමත්ථං තාය දෙසනාය සබ්බසො පරිපුණ්ණමෙව කත්වා දෙසෙති, එවං සබ්බත්ථාති ආහ **"එකදෙසනාපි අපරිපුණ්ණා නත්ථී"**ති. **උල්ලුම්පනසභාවසණ්ඨිතෙනාති** සංකිලෙසපක්ඛතො වට්ටදුක්ඛතො ච උද්ධරණසභාවාවට්ඨිතෙන චිත්තෙන. **තස්මාති** යස්මා සික්ඛාත්තයසඞ්ගහං සකලං සාසනං ඉධ ''බ්‍රහ්මචරිය''න්ති අධිප්පෙතං, තස්මා. **බ්‍රහ්මචරියන්ති** ඉමිනා සමානාධිකරණානි සබ්බපදානි යොජෙත්වා අත්ථං දස්සෙන්තො **"සො ධම්මං දෙසෙති...පෙ.... පකාසෙතීති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො"**ති ආහ.

දූරසමුස්සාරිතමානස්සෙව සාසනෙ සම්මාපටිපත්ති සම්භවති, න මාන ජාතිකස්සාති ආහ **"නිහතමානත්තා"**ති. **උස්සන්නත්තාති** බහුලභාවතො. භොගාරොග්‍යාදිවත්ථුකා මදා සුප්පහෙය්‍යා හොන්ති නිමිත්තස්ස අනවට්ඨානතො' න තථා කුලවිජ්ජාමදාති ඛත්තියබ්‍රාහ්මණකුලීනානං පබ්බජිතානම්පි ජාතිවිජ්ජා නිස්සාය මානජප්පනං දුප්පජහන්ති ආහ **"යෙභුය්‍යෙන හි...පෙ.... මානං කරොන්තී"**ති . **විජාතිතායාති** නිහීනජාතිතාය. **පතිට්ඨාතුං න සක්කොන්තීති** සුවිසුද්ධිං කත්වා සීලං රක්ඛිතුං න සක්කොන්ති. සීලවසෙන හි සාසනෙ පතිට්ඨාති. **පතිට්ඨාතුන්ති** වා සච්චපටිවෙධෙන ලොකුත්තරාය පතිට්ඨාය පතිට්ඨාතුං. යෙභුය්‍යෙන හි උපනිස්සයසම්පන්නා සුජාතා එව හොන්ති, න දුජ්ජාතා.

පරිසුද්ධන්ති රාගාදීනං අච්චන්තමෙව පහානදීපනතො නිරුපක්කිලෙසතාය සබ්බසො විසුද්ධං. **සද්ධං පටිලභතීති** පොථුජ්ජනිකසද්ධාවසෙන සද්දහති. විඤ්ඤුජාතිකානඤ්හි ධම්මසම්පත්තිගහණපුබ්බිකා සද්ධාසිද්ධි ධම්මපමාණධම්මප්පසන්නභාවතො. **ජායම්පතිකා වසන්තීති** කාමං ''ජායම්පතිකා''ති වුත්තෙ සරසාමිකසරසාමිනිවසෙන ද්වින්නංයෙව ගහණං විඤ්ඤායති. යස්ස පන පුරිසස්ස අනෙකා පජාපතියො හොන්ති, තත්ථ කිං වත්තබ්බං? එකායපි තාය වාසො සම්බාධොති දස්සනත්ථං **"ද්වෙ"**ති වුත්තං. රාගාදිනා **සකිඤ්චනට්ඨෙන,** ඛෙත්තවත්ථුආදිනා **සපලිබොධට්ඨෙන**. රාගරජාදීනං ආගමනපථතාපි උප්පජ්ජනට්ඨානතා එවාති ද්වෙපි වණ්ණනා එකත්ථා, බ්‍යඤ්ජනමෙව නානං. **අලග්ගනට්ඨෙනාති** අසජ්ජනට්ඨෙන අප්පටිබද්ධභාවෙන. එවං අකුසලකුසලප්පවත්තීනං ඨානභාවෙන ඝරාවාසපබ්බජ්ජානං සම්බාධබ්භොකාසතං දස්සෙත්වා ඉදානි කුසලප්පවත්තියා එව අට්ඨානඨානභාවෙන තෙසං තං දස්සෙතුං **"අපිචා"**තිආදි වුත්තං.

සඞ්ඛෙපකථාති විසුං විසුං පදුද්ධාරං අකත්වා සඞ්ඛෙපතො අත්ථවණ්ණනා. **එකම්පි දිවසන්ති** එකදිවසමත්තම්පි. **අඛණ්ඩං කත්වාති** දුක්කටමත්තස්සපි අනාපජ්ජනෙන අඛණ්ඩිතං කත්වා. **කිලෙසමලෙන අමලීනන්ති** තණ්හාසංකිලෙසාදිවසෙන අසංකිලිට්ඨං කත්වා. **පරිදහිත්වාති** නිවාසෙත්වා චෙව පාරුපිත්වා ච. අගාරවාසො අගාරං උත්තරපදලොපෙන, තස්ස වඩ්ඪිආවහං **අගාරස්ස හිතං. භොගක්ඛන්ධොති** භොගරාසි භොගසමුදායො. **ආබන්ධනට්ඨෙනාති** ''පුත්තො නත්තා''තිආදිනා පෙමවසෙන සපරිච්ඡෙදං සම්බන්ධනට්ඨෙන. ''අම්හාකමෙතෙ''ති ඤායන්තීති **ඤාතී.** පිතාමහපිතුපුත්තාදිවසෙන පරිවත්තනට්ඨෙන **පරිවට්ටො.**

292. සාමඤ්ඤවාචීපි **සික්ඛා**-සද්දො සාජීව-සද්දසන්නිධානතො උපරි වුච්චමානවිසෙසාපෙක්ඛාය ච විසෙසනිවිට්ඨොව හොතීති වුත්තං **"යා භික්ඛූනං අධිසීලසඞ්ඛාතා සික්ඛා"**ති. සික්ඛිතබ්බට්ඨෙන **සික්ඛා**. සහ ආජීවන්ති

එත්ථාති **සාජීවෙ. සික්ඛනභාවෙනාති** සික්ඛාය සාජීවෙ ච සික්ඛනභාවෙන. **සික්ඛං පරිපූරෙන්තොති** සීලසංවරං පරිපූරෙන්තො. **සාජීවඤ්ච අවීතික්කමන්තොති** – ''නාමකායො පදකායො නිරුත්තිකායො බ්‍යඤ්ජනකායො''ති (පාරා. අට්ඨ. 39) වුත්තසික්ඛාපදං භගවතො වචනං අවීතික්කමන්තො හුත්වාති අත්ථො. ඉදමෙව ච ද්වයං ''සික්ඛන''න්ති වුත්තං. තත්ථ සාජීවානතික්කමො සික්ඛාපාරිපූරියා පච්චයො. තතො හි යාව මග්ගා සික්ඛාපාරිපූරී හොතීති.

පජහිත්වාති සමාදානවසෙන පරිච්චජිත්වා. **පහීනකාලතො පට්ඨාය…පෙ…. විරතොවාති** එතෙන පහානස්ස විරතියා ච සමානකාලතං දස්සෙති . යදි එවං ''පහායා''ති කථං පුරිමකාලනිද්දෙසොති? තථා ගහෙතබ්බතං උපාදාය. ධම්මානඤ්හි පච්චයපච්චයුප්පන්නභාවෙ අපෙක්ඛිතෙ සහජාතානම්පි පච්චයපච්චයුප්පන්නභාවෙන ගහණං පුරිමපච්ඡිමභාවෙනෙව හොතීති ගහණපවත්තිආකාරවසෙන පච්චයභූතෙසු හිරොත්තප්පඤාණාදීසු පහානකිරියාය පුරිමකාලවොහාරො, පච්චයුප්පන්නාසු ච විරතීසු විරමණකිරියාය අපරකාලවොහාරො ච හොතීති ''පහාය පටිවිරතො හොතී''ති වුත්තං. **පහායාති** වා සමාදානකාලවසෙන වුත්තං, පච්ඡා වීතික්කමිතබ්බවත්ථුසමායොගවසෙන **පටිවිරතොති. පහායාති** වා –

> ''නිහන්ත්වාන තමොඛන්ධං, උදිතොයං දිවාකරො;
> වණ්ණපභාය භාසෙති, ඔභාසෙත්වා සමුග්ගතො''ති ච. (විසුද්ධි. මහාටී. 2.578) –

එවමාදීසු විය සමානකාලවසෙන වෙදිතබ්බො. අථ වා පාණො අතිපාතීයති එතෙනාති **පාණාතිපාතො,** පාණඝාතහෙතුභූතො අහිරිකානොත්තප්පදොසමොහවිහිංසාදිකො චෙතනාපධානො සංකිලෙසධම්මො, තං සමාදානවසෙන පහාය. **තතො…පෙ…. විරතොව හොතීති** අවධාරණෙන තස්සා විරතියා කාලාදිවසෙන අපරියන්තතං දස්සෙති. යථා හි අඤ්ඤෙ සමාදින්නවිරතිකාපි අනවට්ඨිතචිත්තතාය ලාභජීවිකාදිහෙතු සමාදානං භින්දන්තෙව, න එවමයං. අයං පන පහීනකාලතො පට්ඨාය ඔරතො විරතොති. **අදින්නාදානං පහායාති**ආදීසුපි ඉමිනා නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

දණ්ඩනං දණ්ඩනිපාතනං **දණ්ඩො**. මුග්ගරාදිපහරණවිසෙසොපි ඉධ පහරණවිසෙසොති අධිප්පෙතො. තෙනාහ **''ඨපෙත්වා දණ්ඩං සබ්බම්පි අවසෙසං උපකරණ''**න්ති. දණ්ඩනසඞ්ඛාතස්ස පරවිහෙඨනස්ස පරිවජ්ජිතභාවදීපනත්ථං දණ්ඩසත්ථානං නික්ඛෙපවචනන්ති ආහ **''පරූපඝාතත්ථායා''**තිආදි. **විහිංසනභාවතොති** විබාධනභාවතො. **ලජ්ජීති** එත්ථ වුත්තලජ්ජාය ඔත්තප්පම්පි වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. න හි පාපජිගුච්ඡනපාපුත්තාසරහිතං, පාපභයං වා අලජ්ජනං අත්ථි. යස්ස වා ධම්මගරුතාය ධම්මස්ස ච අත්තාධීනත්තා අත්තාධිපතිභූතා ලජ්ජාකිච්චකාරී, තස්ස ලොකාධිපතිභූතං ඔත්තප්පං කිච්චකරන්ති වත්තබ්බමෙව නත්ථීති ''ලජ්ජී''ඉච්චෙව වුත්තං. **දයං මෙත්තචිත්තතං ආපන්නොති** කස්මා වුත්තං, නනු **දයා**-සද්දො ''අදයාපන්නො''තිආදීසු කරුණාය වත්තතීති? සච්චමෙතං, අයං පන දයා-සද්දො අනුරක්ඛණත්ථං අන්තොනීතං කත්වා පවත්තමානො මෙත්තාය ච කරුණාය ච පවත්තතීති ඉධ මෙත්තාය පවත්තමානො වුත්තො. මිජ්ජති සිනිය්හතීති මෙත්තා, සා එතස්ස අත්ථීති මෙත්තං, මෙත්තං චිත්තං එතස්ස අත්ථීති මෙත්තචිත්තො, තස්ස භාවො **මෙත්තචිත්තතා,** මෙත්තාඉච්චෙව අත්ථො.

සබ්බපාණභූතහිතානුකම්පීති එතෙන තස්සා විරතියා සත්තවසෙන අපරියන්තතං දස්සෙති. **පාණභූතෙති** පාණජාතෙ. **අනුකම්පකොති** කරුණායනකො. යස්මා පන මෙත්තා කරුණාය විසෙසපච්චයො හොති, තස්මා වුත්තං **''තාය එව දයාපන්නතායා''**ති. එවං යෙහි ධම්මෙහි පාණාතිපාතා විරති සම්පජ්ජති, තෙහි ලජ්ජාමෙත්තාකරුණාධම්මෙහි සමඞ්ගිභාවො දස්සිතො, සද්ධිං පිට්ඨිවට්ටකධම්මෙහීති දට්ඨබ්බං. එත්ථාහ – කස්මා ''පාණාතිපාතං පහායා''ති එකවචනනිද්දෙසො කතො, නනු නිරවසෙසානං පාණානං අතිපාතතො විරති ඉධාධිප්පෙතා? තථා හි වුත්තං ''සබ්බපාණභූතහිතානුකම්පී විහරතී''ති. තෙනෙව හි **අට්ඨකථායං** ''සබ්බෙ පාණභූතෙ හිතෙන අනුකම්පකො''ති පුථුවචනනිද්දෙසොති? සච්චමෙතං, පාණභාවසාමඤ්ඤවසෙන පනෙත්ථ පාළියං ආදිතො එකවචනනිද්දෙසො කතො, සබ්බසද්දසන්නිධානෙන පුථුත්තං විඤ්ඤායමානමෙවාති සාමඤ්ඤනිද්දෙසං අකත්වා භෙදවචනිච්ඡාවසෙන දස්සෙතුං **අට්ඨකථායං** බහුවචනවසෙන අත්ථො වුත්තො. කිඤ්ච භියො – සාමඤ්ඤතො සංවරසමාදානං, තබ්බිසෙසතො සංවරභෙදොති ඉමස්ස විසෙසස්ස දස්සනත්ථං අයං වචනභෙදො කතොති වෙදිතබ්බං. **විහරතීති** වුත්තප්පකාරො හුත්වා එකස්මිං ඉරියාපථෙ උප්පන්නං දුක්ඛං අඤ්ඤෙන ඉරියාපථෙන විච්ඡින්දිත්වා අත්තභාවං හරති පවත්තෙතීති අත්ථො. තෙනාහ **''ඉරියති පාලෙතී''**ති.

න කෙවලං කායවචීපයොගවසෙන ආදානමෙව, අථ ඛො ආකඞ්ඛපිස්ස පරිච්චත්තවත්ථුවිසයාවාති දස්සෙතුං **''චිත්තෙනපී''**තිආදි වුත්තං. ථෙනෙති ථෙය්‍යං කරොතීති **ථෙනො,** චොරො. **සුචිභූතෙනාති** එත්ථ සුචිභාවො අධිකාරතො සද්දන්තරසන්නිධානතො ච ථෙය්‍යසංකිලෙසවිරමණන්ති ආහ **''අථෙනත්තායෙව සුචිභූතෙනා''**ති. කාමඤ්චෙත්ථ ''ලජ්ජී දයාපන්නො''තිආදි න වුත්තං, අධිකාරවසෙන පන අත්ථතො වා වුත්තමෙවාති වෙදිතබ්බං. යථා හි ලජ්ජාදයො පාණාතිපාතපහානස්ස විසෙසපච්චයො, එවං අදින්නාදානපහානස්සපීති, තස්මා සාපි පාළි ආනෙත්වා වත්තබ්බා. එස නයො ඉතො පරෙසුපි. අථ වා **සුචිභූතෙනාති** එතෙන හිරොත්තප්පාදීහි සමන්නාගමො, අහිරිකාදීනඤ්ච පහානං වුත්තමෙවාති ''ලජ්ජී''තිආදි න වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

අසෙඛ්ඨචරියන්ති අසෙඛ්ඨානං චරියං, අසෙඛ්ඨං වා චරියං. මිථුනානං වුත්තාකාරෙන සදිසභූතානං අයන්ති **මිථුනො,** යථාවුත්තො දුරාචාරො. **ආරාචාරී මෙථුනාති** එතෙන – ‘‘ඉධ බ්‍රාහ්මණ, එකච්චො…පෙ…. න හෙව ඛො මාතුගාමෙන සද්ධිං ද්වයංද්වයසමාපත්තිං සමාපජ්ජති, අපිච ඛො මාතුගාමස්ස උච්ඡාදනපරිමද්දනන්හාපනසම්බාහනං සාදියති, සො තදස්සාදෙති, තං නිකාමෙති, තෙන ච විත්තිං ආපජ්ජතී’’තිආදිනා (අ. නි. 7.50) වුත්තා සත්තවිධමෙථුනසංයොගාපි පටිවිරති දස්සිතාති දට්ඨබ්බං.

සච්චෙන සච්චන්ති පුරිමෙන වචීසච්චෙන පච්ඡිමං වචීසච්චං **සන්දහති** අසච්චෙන අනන්තරිකත්තා. තෙනාහ **‘‘යො හී’’**තිආදි. **හලිද්දිරාගො විය න ථිරකථො හොතීති** එත්ථ කථාය අනවට්ඨිතභාවෙන හලිද්දිරාගසදිසතා වෙදිතබ්බා, න පුග්ගලස්ස. **පාසාණලෙඛා වියාති** එත්ථාපි එසෙව නයො. සද්ධා අයති පවත්තති එත්ථාති සද්ධායො, සද්ධායො එව **සද්ධායිකො** යථා ‘‘වෙනයිකො’’ති (ම. නි. 1.246; අ. නි. 8.11; පාරා. 8), සද්ධාය වා අයිතබ්බො **සද්ධායිකො,** සද්ධෙය්‍යොති අත්ථො. **වත්තබ්බතං ආපජ්ජතී**විසංවාදනතොති අධිප්පායො.

අනුප්පදාතාති (දී. නි. ටී. 1.9; අ. නි. ටී. 2.4.198) අනුබලප්පදාතා, අනුවත්තනවසෙන වා පදාතා. කස්ස පන අනුවත්තනං පදානඤ්චාති? ‘‘සහිතාන’’න්ති වුත්තත්තා සන්ධානස්සාති විඤ්ඤායති. තෙනාහ **‘‘සන්ධානානුප්පදාතා’’**ති. යස්මා පන අනුවත්තනවසෙන සන්ධානස්ස පදානං ආධානං, රක්ඛණං වා දළ්හීකරණං හොති. තෙන වුත්තං **‘‘ද්වෙ ජනෙ සමග්ගෙ දිස්වා’’**තිආදි. ආරමන්ති එත්ථාති **ආරාමො,** රමිතබ්බට්ඨානං. යස්මා පන ආ-කාරෙන විනාපි අයමත්ථො ලබ්භති, තස්මා වුත්තං **‘‘සමග්ගරාමොතිපි පාළි, අයමෙවෙත්ථ අත්ථො’’**ති.

එත්ථාති –

> ‘‘නෙලඞ්ගො සෙතපච්ඡාදො, එකාරො වත්තතී රථො;
> අනීඝං පස්ස ආයන්තං, ඡින්නසොතං අබන්ධන’’න්ති. (සං. නි. 4.347; උදා. 65; පෙටකො. 25;දී. නි. ටී. 1.9) –

ඉමිස්සා ගාථාය. සීලඤ්හෙත්ථ ‘‘නෙලඞ්ග’’න්ති වුත්තං. තෙනෙවාහ – චිත්තො ගහපති, ‘‘නෙලඞ්ගන්ති ඛො, භන්තෙ, සීලානමෙතං අධිවචන’’න්ති (සං. නි. 4.347; දී. නි. ටී. 1.9). **සුකුමාරාති** අඵරුසතාය මුදුකා. **පුරස්ස එසාති** එත්ථ **පුර-**සද්දො තන්නිවාසීවාචකො දට්ඨබ්බො ‘‘ගාමො ආගතො’’තිආදීසු (දී. නි. ටී. 1.9) විය. තෙනෙවාහ **‘‘නගරවාසීන’’**න්ති. මනං අප්පායති වඩ්ඪෙතීති **මනාපා.** තෙන වුත්තං **‘‘චිත්තවුද්ධිකරා’’**ති.

කාලවාදීතිආදි සම්ඵප්පලාපාපටිවිරතස්ස පටිපත්තිදස්සනං. අත්ථසංහිතාපි හි වාචා අයුත්තකාලපයොගෙන අත්ථාවහා න සියාති අනත්ථවිඤ්ඤාපනවාචං අනුලොමෙති, තස්මා සම්ඵප්පලාපං පජහන්තෙන අකාලවාදිතා පරිහරිතබ්බාති වුත්තං ‘‘කාලවාදී’’ති. කාලෙ වදන්තෙනපි උභයානත්ථසාධනතො අභූතං පරිවජ්ජෙතබ්බන්ති ආහ **‘‘භූතවාදී’’**ති. භූතඤ්ච වදන්තෙන යං ඉධලොක-පරලොක-හිතසම්පාදකං, තදෙව වත්තබ්බන්ති දස්සෙතුං **‘‘අත්ථවාදී’’**ති වුත්තං. අත්ථං වදන්තෙනපි ලොකියධම්මසන්නිස්සිතමෙව අවත්වා ලොකුත්තරධම්මසන්නිස්සිතං කත්වා වත්තබ්බන්ති දස්සනත්ථං **‘‘ධම්මවාදී’’**ති වුත්තං. යථා ච අත්ථො ලොකුත්තරධම්මසන්නිස්සිතො හොති, තංදස්සනත්ථං **‘‘විනයවාදී’’**ති වුත්තං. පඤ්චන්නඤ්හි සංවරවිනයානං, පඤ්චන්නඤ්ච පහානවිනයානං වසෙන වුච්චමානො අත්ථො නිබ්බානාධිගමහෙතුභාවතො ලොකුත්තරධම්මසන්නිස්සිතො හොතීති. එවං ගුණවිසෙසයුත්තොව අත්ථො වුච්චමානො දෙසනාකොසල්ලෙ සති සොභති, කිච්චකරො ච හොති, න අඤ්ඤථාති දස්සෙතුං **‘‘නිධානවතිං වාචං භාසිතා’’**ති වුත්තං. ඉදානි තං දෙසනාකොසල්ලං විභාවෙතුං **‘‘කාලෙනා’’**තිආදිමාහ. පුච්ඡාදිවසෙන හි ඔතිණ්ණවාචාවත්ථුස්මිං එකංසාදිබ්‍යාකරණවිභාගං සල්ලක්ඛෙත්වා ඨපනාහෙතුඋදාහරණසංසන්දනාදිං තංතංකාලානුරූපං විභාවෙන්තියා පරිමිතපරිච්ඡින්නරූපාය විපුලතර-ගම්භීරොදාර-පරමත්ථ-විත්ථාරසඞ්ගාහිකාය කථාය ඤාණබලානුරූපං පරෙ යාථාවතො ධම්මෙ පතිට්ඨාපෙන්තො ‘‘දෙසනාකුසලො’’ති වුච්චතීති එවමෙත්ථ අත්ථයොජනා වෙදිතබ්බා.

293. එවං පටිපාටියා සත්ත මූලසික්ඛාපදානි විභාවෙත්වා සතිපි අභිජ්ඣාදිපහානඉන්ද්‍රියසංවරසතිසම්පජඤ්ඤජාගරියානුයොගාදිකෙ උත්තරදෙසනායං විභාවෙතුං තං පරිහරිත්වා ආචාරසීලස්සෙව විභජනවසෙන පාළි පවත්තාති තදත්ථං විවරිතුං **‘‘බීජගාමභූතගාමසමාරම්භා’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ බීජානං ගාමො සමූහො **බීජගාමො.** භූතානං ජාතානං නිබ්බත්තානං රුක්ඛගච්ඡලතාදීනං සමූහො **භූතගාමො.** නනු ච රුක්ඛාදයො චිත්තරහිතතාය න ජීවා, චිත්තරහිතතා ච පරිප්ඵන්දාභාවතො ඡින්නෙ විරුහනතො විසදිසජාතිකභාවතො චතුයොනිඅපරියාපන්නතො ච වෙදිතබ්බා, වුඩ්ඪි පන පවාළසිලාලවණානම්පි විජ්ජතීති න තෙසං ජීවභාවෙ කාරණං, විසයග්ගහණඤ්ච නෙසං පරිකප්පනාමත්තං සුපනං විය චිඤ්චාදීනං, තථා දොහළාදයො, තත්ථ කස්මා බීජගාමභූතගාමසමාරම්භා පටිවිරති ඉච්ඡිතාති? සමණසාරුප්පතො තන්නිවාසිසත්තානුරක්ඛණතො ච. තෙනෙවාහ – ‘‘ජීවසඤ්ඤිනො හි මොඝපුරිස මනුස්සා රුක්ඛස්මි’’න්තිආදි (පාචි. 89).

මූලමෙව බීජං **මූලබීජං,** මූලබීජං එතස්සාතිපි **මූලබීජං.** සෙසෙසුපි එසෙව නයො. **ඵළුබීජන්ති** පබ්බබීජං. පච්චයන්තරසමවායෙ සදිසඵලුප්පත්තියා විසෙසකාරණභාවතො විරුහණසමත්ථෙ සාරඵලෙ නිරුළ්හො බීජසද්දො

තදත්ථසංසිද්ධියා මූලාදීසුපි කෙසුචි පවත්තතීති මූලාදිතො නිවත්තනත්ථං එකෙන බීජ-සද්දෙන විසෙසෙත්වා වුත්තං **"බීජබීජ"**න්ති "රූපරූපං (විසුද්ධි. 2.449), දුක්ඛදුක්ඛ"න්ති (සං. නි. 4.327; 5.165; නෙත්ති. 11) ච යථා. කස්මා පනෙත්ථ බීජගාමභූතගාමං උද්ධරිත්වා බීජගාමො එව නිද්දිට්ඨොති? න ඛො පනෙතං එවං දට්ඨබ්බං, නනු අවොචුම්හ – "මූලමෙව බීජං මූලබීජං, මූලබීජං එතස්සාතිපි මූලබීජ"න්ති. තත්ථ පුරිමෙන බීජගාමො නිද්දිට්ඨො, දුතියෙන භූතගාමො, දුවිධොපෙස මූලබීජඤ්ච මූලබීජඤ්ච **මූලබීජ**න්ති සාමඤ්ඤනිද්දෙසෙන, එකසෙසනයෙන වා උද්දිට්ඨොති වෙදිතබ්බො. තෙනෙවාහ **"පඤ්චවිධස්සා"**තිආදි. **නීලතිණරුක්ඛාදිකස්සාති** අල්ලතිණස්ස චෙව අල්ලරුක්ඛාදිකස්ස ච. **ආදි**-සද්දෙන ඔසධිගච්ඡලතාදීනං සඞ්ගහො.

එකං භත්තං එකභත්තං, තං අස්ස අත්ථීති **එකභත්තිකො.** සො පන රත්තිභොජනෙනපි සියාති තන්නිවත්තනත්ථං ආහ **"රත්තූපරතො"**ති. එවම්පි අපරණ්හභොජීපි සියා එකභත්තිකොති තන්නිවත්තනත්ථං **"විරතො විකාලභොජනා"**ති වුත්තං. අරුණුග්ගමනකාලතො පට්ඨාය යාව මජ්ඣන්හිකා අයං බුද්ධාදීනං අරියානං ආචිණ්ණසමාචිණ්ණො භොජනස්ස කාලො නාම, තදඤ්ඤො **විකාලො. අට්ඨකථායං** පන දුතියපදෙන රත්තිභොජනස්ස පටික්ඛිත්තත්තා **"අතික්කන්තෙ මජ්ඣන්හිකෙ යාව සූරියත්ථඞ්ගමනා භොජනං විකාලභොජනං නාමා"**ති වුත්තං.

"සබ්බපාපස්ස අකරණ"න්තිආදිනයප්පවත්තං (දී. නි. 2.90; ධ. ප. 183; නෙත්ති. 30, 50, 116, 124) භගවතො සාසනං අච්චන්තරාගුප්පත්තියා නච්චාදිදස්සනං න අනුලොමෙතීති ආහ **"සාසනස්ස අනනුලොමත්තා"**ති. අත්තනා පයොජියමානං, පරෙහි පයොජාපියමානඤ්ච නච්චං නච්චභාවසාමඤ්ඤෙන පාළියං එකෙනෙව **නච්ච**-සද්දෙන ගහිතං, තථා ගීතවාදිත-සද්දෙන චාති ආහ **"නච්චනනච්චාපනාදිවසෙනා"**ති. **ආදි**-සද්දෙන ගායනගායාපනවාදනවාදාපනානි සඞ්ගය්හන්ති. දස්සනෙන චෙත්ථ සවනම්පි සඞ්ගහිතං විරූපෙකසෙසනයෙන . යථාසකං විසයස්ස ආලොචනසභාවතාය වා පඤ්චන්නං විඤ්ඤාණානං සවනකිරියායපි දස්සනසඞ්ඛෙපසබ්භාවතො **"දස්සනා"**ඉච්චෙව වුත්තං. තෙනාහ "පඤ්චහි විඤ්ඤාණෙහි න කඤ්චි ධම්මං පටිවිජානාති අඤ්ඤත්‍ර අභිනිපාතමත්තා"ති. අවිසූකභූතස්ස ගීතස්ස සවනං කදාචි වට්ටතීති ආහ **"විසූකභූතා දස්සනා"**ති. තථා හි වුත්තං පරමත්ථජොතිකායං **ඛුද්දකට්ඨකථායං** (ඛු. පා. අට්ඨ. 2.පච්ඡිමපඤ්චසික්ඛාපදවණ්ණනා) "ධම්මූපසංහිතං ගීතං වට්ටති, ගීතූපසංහිතො ධම්මො න වට්ටතී"ති. **යං කිඤ්චීති** ගන්ථිතං වා අගන්ථිතං වා යං කිඤ්චි පුප්ඵං. **ගන්ධජාතන්ති** ගන්ධජාතිකං. තස්සපි "යං කිඤ්චී"ති වචනතො පිසිතස්ස අපිසිතස්සපි යස්ස කස්සචි විලෙපනාදි න වට්ටතීති දස්සෙති.

උච්චාති උච්ච-සද්දෙන සමානත්ථං එකං සද්දන්තරං. සෙති එත්ථාති **සයනං.** උච්චාසයනං මහාසයනඤ්ච සමණසාරුප්පරහිතං අධිප්පෙතන්ති ආහ **"පමාණාතික්කන්තං අකප්පියත්ථරණ"**න්ති. ආසනඤ්චෙත්ථ සයනෙනෙව සඞ්ගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. යස්මා පන ආධාරෙ පටික්ඛිත්තෙ තදාධාරා කිරියා පටික්ඛිත්තාව හොති, තස්මා "උච්චාසයනමහාසයනා"ඉච්චෙව වුත්තං, අත්ථතො පන තදුපභොගභූතනිසජ්ජානිපජ්ජනෙහි විරති දස්සිතාති දට්ඨබ්බං. අථ වා උච්චාසයනමහාසයනඤ්ච උච්චාසයනමහාසයනඤ්ච **උච්චාසයනමහාසයන**න්ති එතස්මිං අත්ථෙ එකසෙසෙන අයං නිද්දෙසො කතො යථා "නාමරූපපච්චයා සළායතන"න්ති (ම. නි. 3.126; සං. නි. 2.1; උදා. 1), ආසනකිරියාපුබ්බකත්තා වා සයනකිරියාය සයනග්ගහණෙන ආසනම්පි ගහිතන්ති වෙදිතබ්බං.

දාරුමාසකොති යෙ වොහාරං ගච්ඡන්තීති ඉති-සද්දෙන එවංපකාරෙ දස්සෙති. අඤ්ඤෙහි ගාහාපනෙ උපනික්ඛිත්තසාදියනෙ ච පටිග්ගහණත්ථො ලබ්භතීති ආහ **"නෙව නං උග්ගණ්හාති, න උග්ගණ්හාපෙති, න උපනික්ඛිත්තං සාදියතී"**ති. අථ වා තිවිධං පටිග්ගහණං කායෙන වාචාය මනසාති. තත්ථ කායෙන පටිග්ගහණං **උග්ගණ්හනං,** වාචාය පටිග්ගහණං **උග්ගහාපනං,** මනසා පටිග්ගහණං **සාදියන**න්ති තිවිධම්පි පටිග්ගහණං එකජ්ඣං ගහෙත්වා "පටිග්ගහණා"ති වුත්තන්ති ආහ **"නෙව නං උග්ගණ්හාතී"**තිආදි. එස නයො **ආමකධඤ්ඤපටිග්ගහණා**තිආදීසුපි. නීවාරාදිඋපධඤ්ඤස්ස සාලිආදිමූලධඤ්ඤන්තොගධත්තා වුත්තං **"සත්තවිධස්සා"**ති. "අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, පඤ්ච වසානි භෙසජ්ජානි අච්ඡවසං මච්ඡවසං සුසුකාවසං සූකරවසං ගද්‍රභවස"න්ති (මහාව. 262) වුත්තත්තා ඉදං ඔදිස්ස අනුඤ්ඤාතං නාම, තස්ස පන "කාලෙ පටිග්ගහිත"න්ති (මහාව. 262) වුත්තත්තා පටිග්ගහණං වට්ටති. සති පච්චයෙති ආහ **"අඤ්ඤත්‍ර ඔදිස්ස අනුඤ්ඤාතා"**ති.

සරූපෙන වඤ්චනං **රූපකූටං,** පතිරූපෙන වඤ්චනාති අත්ථො. අඞ්ගෙන අත්තනො සරීරාවයවෙන වඤ්චනං **අඞ්ගකූටං.** ගහණවසෙන වඤ්චනං **ගහණකූටං.** පටිච්ඡන්නං කත්වා වඤ්චනං **පටිච්ඡන්නකූටං. අක්කමතීති** නිප්පීළෙති, පුබ්බභාගෙ අක්කමතීති සම්බන්ධො.

හදයන්ති නාළිආදීනං මානභාජනානං අබ්භන්තරං. තිලාදීනං නාළිආදීහි මිනනකාලෙ උස්සාපිතසිඛායෙව සිඛා. **සිඛාභෙදො** තස්සාභාපනං.

කෙචීති සාරසමාසාචරියා, උත්තරවිහාරවාසිනො ච. **වධොති** මුට්ඨිපහාරකසාතාළනාදීහි විහෙසනං, විබාධනන්ති අත්ථො. විහෙඨනත්ථොපි හි වධ-සද්දො දිස්සති "අත්තානංවධිත්වා වධිත්වා රොදතී"තිආදීසු (පාචි. 879, 881). යථා හි අපරිග්ගහභාවසාමඤ්ඤෙ සතිපි පබ්බජිතෙහි අප්පටිග්ගහිතබ්බවත්ථුවිභාගසන්දස්සනත්ථං ඉත්ථිකුමාරිදාසිදාසාදයො

විභාගෙන වුත්තා. එවං පරස්ස හරණභාවතො අදින්නාදානභාවසාමඤ්ඤෙ සතිපි තුලාකූටාදයො අදින්නාදානවිසෙසභාවදස්සනත්ථං විභාගෙන වුත්තා, න එවං පාණාතිපාතපරියායස්ස වධස්ස පුන ගහණෙ පයොජනං අත්ථි, තත්ථ සයංකාරො, ඉධ පරංකාරොති ච න සක්කා වත්තුං ''කායවචීපයොගසමුට්ඨාපිකා චෙතනා ඡප්පයොගා''ති වචනතො. තස්මා යථාවුත්තො එවෙත්ථ අත්ථො යුත්තො. **අට්ඨකථායං** පන **''වධොති මාරණ''**න්ති වුත්තං, තම්පි පොථනමෙව සන්ධායාති ච සක්කා විඤ්ඤාතුං මාරණ-සද්දස්සපි විහිංසනෙ දිස්සනතො.

294. චීවරපිණ්ඩපාතානං යථාක්කමං කායකුච්ඡිපරිහරණමත්තජොතනායං අවිසෙසතො අට්ඨන්නං පරික්ඛාරානං අන්තරෙ තප්පයොජනතා සම්භවතීති දස්සෙන්තො **''තෙ සබ්බෙපී''**තිආදිමාහ. **එතෙපීති** නවපරික්ඛාරිකාදයොපි අප්පිච්ඡාව සන්තුට්ඨාව. න හි තත්ථකෙන මහිච්ඡතා, අසන්තුට්ඨිතා වා හොතීති.

චතූසු දිසාසු සුඛං විහරති, තතො එව සුඛවිහාරට්ඨානභූතා චතස්සො දිසා අස්ස සන්තීති වා **චාතුද්දිසො**. තත්ථ චායං සත්තෙ වා සඞ්ඛාරෙ වා භයෙන න පටිහඤ්ඤතීති **අප්පටිඝො**. ද්වාදසවිධස්ස සන්තොසස්ස වසෙන සන්තුස්සනකො **සන්තුස්සමානො. ඉතරීතරෙනාති** උච්චාවචෙන. **පරිස්සයානං** බාහිරානං සීහබ්‍යග්ඝාදීනං, අබ්භන්තරානඤ්ච කාමච්ඡන්දාදීනං කායචිත්තුපද්දවානං අභිභවනතො පරිස්සයානං **සහිතා**. ථද්ධභාවකරභයාභාවෙන **අච්ඡම්භී. එකො** අසහායො. තතො එව ඛග්ගමිගසිඞ්ගසදිසතාය **ඛග්ගවිසාණකප්පො** චරෙය්‍යාති අත්ථො.

ඡින්නපක්ඛො , අසඤ්ජාතපක්ඛො වා සකුණො ගන්තුං න සක්කොතීති **''පක්ඛී සකුණො''**ති පක්ඛි-සද්දෙන විසෙසෙත්වා සකුණො පාළියං වුත්තොති ආහ **''පක්ඛයුත්තො සකුණො''**ති. යස්ස සන්නිධිකාරපරිභොගො කිඤ්චි ඨපෙතබ්බං සාපෙක්ඛාය ඨපනඤ්ච නත්ථි, තාදිසො අයං භික්ඛූති දස්සෙන්තො **''අයං පනෙත්ථ සඞ්ඛෙපත්ථො''**තිආදිමාහ. අරියන්ති අපෙන්ති තතො දොසා, තෙහි වා ආරකාති **අරියොති** ආහ **''අරියෙනාති නිද්දොසෙනා''**ති. **අජ්ඣත්තන්ති** අත්තනි. **නිද්දොසසුඛන්ති** නිරාමිසසුඛං කිලෙසවජ්ජරහිතත්තා.

295. යථාවුත්තෙ සීලසංවරෙ පතිට්ඨිතස්සෙව ඉන්ද්‍රියසංවරො ඉච්ඡිතබ්බො තදධිට්ඨානතො, තස්ස ච පරිපාලකභාවතොති වුත්තං **''සො ඉමිනා අරියෙන සීලක්ඛන්ධෙන සමන්නාගතො භික්ඛූ''**ති. **සෙසපදෙසූති** ''න නිමිත්තග්ගාහී හොතී''තිආදීසු පදෙසු. යස්මා **විසුද්ධිමග්ගෙ** (විසුද්ධි. 1.15) වුත්තං, තස්මා තස්ස **ලීනත්ථප්පකාසිනියං සංවණ්ණනායං** (විසුද්ධි. මහාටී. 1.15) වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. රූපාදීසු නිමිත්තාදිග්ගාහපරිවජ්ජනලක්ඛණත්තා ඉන්ද්‍රියසංවරස්ස කිලෙසෙහි අනවසිත්තසුඛතා අවිකිණ්ණසුඛතා චස්ස වුත්තා.

296. **පච්චයසම්පත්තින්ති** පච්චයපාරිපූරිං. **ඉමෙ චත්තාරොති** සීලසංවරො සන්තොසො ඉන්ද්‍රියසංවරො සතිසම්පජඤ්ඤන්ති ඉමෙ චත්තාරො අරඤ්ඤවාසස්ස සම්භාරා. **තිරච්ඡානගතෙහි වත්තබ්බතං ආපජ්ජති** ඉසිසිඞ්ගස්ස පිතුආදයො විය. **වනචරකෙහීති** වනචරකමාතුගාමෙහි. **භෙරවසද්දං සාවෙන්ති,** තාවතා අපලායන්තානං **හත්ථෙහි සීසං…පෙ…. කරොන්ති**. පණ්ණත්තිවීතික්කමසඞ්ඛාතං **කාළකං වා**. මිච්ඡාවිතක්කසඞ්ඛාතං **තිලකං වා. තන්ති** පීතිං විභූතභාවෙන උපට්ඨානතො **ඛයතො සම්මසන්තො.**

විවිත්තන්ති ජනවිවිත්තං. තෙනාහ **''සුඤ්ඤ''**න්ති. සා ච විවිත්තතා නිස්සද්දභාවෙන ලක්ඛිතබ්බාති ආහ **''අප්පසද්දං අප්පනිග්ඝොස''**න්ති. ආවසථභූතං සෙනාසනං විහරිතබ්බට්ඨෙන **විහාරසෙනාසනං**. මසාරකාදි මඤ්චපීඨං තත්ථ අත්ථරිතබ්බං භිසිඋපධානඤ්ච මඤ්චපීඨසම්බන්ධිතො **මඤ්චපීඨසෙනාසනං**. චිමිලිකාදි භූමියං සන්ථරිතබ්බතාය **සන්ථතසෙනාසනං**. රුක්ඛමූලාදි පටික්කමිතබ්බට්ඨානං චඞ්කමනාදීනං ඔකාසභාවතො **ඔකාසසෙනාසනං.**

''අනුච්ඡවිකං දස්සෙන්තො''ති වත්වා තමෙව අනුච්ඡවිකභාවං විභාවෙතුං **''තත්ථ හී''**තිආදි වුත්තං. **අච්ඡන්නන්ති** ඉට්ඨකඡදනාදිනා අන්තමසො රුක්ඛසාඛාහිපි න ඡන්නං.

හත්ථස්ස පච්ඡතොති හත්ථභූඤ්ජනස්ස පච්ඡතො. **ඌරුබද්ධාසනන්ති** ඌරූනං අධොබන්ධනවසෙන නිසජ්ජං. හෙට්ඨිමකායස්ස අනුජුකට්ඨපනං නිසජ්ජාවචනෙනෙව බොධිතන්ති. **උජුං කායන්ති** එත්ථ **කාය**-සද්දො උපරිමකායවිසයොති ආහ **''උපරිමං සරීරං උජුකං ඨපෙත්වා''**ති. තං පන උජුකට්ඨපනං සරූපතො පයොජනතො ච දස්සෙතුං **''අට්ඨාරසා''**තිආදි වුත්තං. **න පණමන්තීති** න ඔණමන්ති. **න පරිපතතීති** න විගච්ඡති, වීථිං න විලඞ්ඝෙති. තතො එව පුබ්බෙනාපරං විසෙසප්පත්තියා කම්මට්ඨානං **වුද්ධිං ඵාතිං උපගච්ඡති. මුඛසමීපෙති** මුඛස්ස සමීපෙ නාසිකග්ගෙ වා උත්තරොට්ඨෙ වා. ඉධ **පරි**-සද්දො අභි-සද්දෙන සමානත්ථොති ආහ **''කම්මට්ඨානාභිමුඛ''**න්ති, බහිද්ධා පුථුත්තාරම්මණතො නිවාරෙත්වා කම්මට්ඨානංයෙව පුරක්ඛත්වාති අත්ථො. **පරීති පරිග්ගහට්ඨො** ''පරිණායිකා''තිආදීසු (ධ. ස. 16) විය. **නිය්‍යානට්ඨො** පටිපක්ඛතො නිග්ගමනට්ඨො, තස්මා **පරිග්ගහිතනිය්‍යානසතින්ති** සබ්බථා ගහිතාසම්මොසං පරිච්චත්තසම්මොසං සතිං කත්වා, පරමං සතිනෙපක්කං උපට්ඨපෙත්වාති අත්ථො.

වික්ඛම්භනවසෙනාති එත්ථ වික්ඛම්භනං අනුප්පාදනං අප්පවත්තනං න පටිපක්ඛෙන සුප්පහීනතා. **පහීනත්තාති** ච පහීනසදිසතං සන්ධාය වුත්තං ඣානස්ස අනධිගතතා. තථාපි නයිදං චක්ඛුවිඤ්ඤාණං විය සභාවතො විගතාභිජ්ඣං, අථ

තො භාවනාවසෙන. තෙනාහ **"න චක්ඛුවිඤ්ඤාණසදිසෙනා"**ති. **එසෙව නයොති** යථා චක්ඛුවිඤ්ඤාණං සභාවෙන විගතාභිජ්ඣං අබ්‍යාපන්නඤ්ච, න භාවනාය වික්ඛම්භිතත්තා, න එවමිදං. ඉදං පන චිත්තං භාවනාය පරිසොධිතත්තා අබ්‍යාපන්නං විගතථිනමිද්ධං අනුද්ධතං නිබ්බිචිකිච්ඡඤ්චාති අත්ථො. **ඉදං උභයන්ති** සතිසම්පජඤ්ඤමාහ.

297. **උච්ඡින්දිත්වා පාතෙන්තීති** එත්ථ උච්ඡින්දනං පාතනඤ්ච තාසං පඤ්ඤානං අනුප්පන්නානං උප්පජ්ජිතුං අප්පදානමෙව. ඉති මහග්ගතානුත්තරපඤ්ඤානං එකච්චාය ච පරිත්තපඤ්ඤාය අනුප්පත්තිහෙතුභූතා නීවරණා ධම්මා ඉතරාය ච සමත්ථතං විහනන්තියෙවාති **පඤ්ඤාය දුබ්බලීකරණා** වුත්තා. ඉදම්පි පඨමජ්ඣානං වෙනෙය්‍යසන්තානෙ පතිට්ඨාපියමානං ඤාණං පජ්ජති එත්ථාති **ඤාණපදං**. ඤාණං වළඤ්ජෙති එත්ථාති **ඤාණවළඤ්ජං**.

299. **න තාව නිට්ඨං ගතො** බාහිරකානං ඤාණෙන අක්කන්තට්ඨානානිපි සියුන්ති. යදි එවං අනඤ්ඤසාධාරණෙ මග්ගඤාණපදෙ කථං න නිට්ඨඞ්ගතොති ආහ **"මග්ගක්ඛණෙපී"**තිආදි. **තීසු රතනෙසු නිට්ඨං ගතො හොතීති** බුද්ධසුබුද්ධතං ධම්මසුධම්මතං සඞ්ඝසුප්පටිපත්තිතඤ්ච ආරබ්භ ඤාණෙන නිට්ඨං නිච්ඡයං උපගතො හොති. කාමඤ්චෙත්ථ පඨමමග්ගෙනෙව සබ්බසො විචිකිච්ඡාය පහීනත්තා සබ්බස්සපි අරියසාවකස්ස කඞ්ඛා වා විමති වා නත්ථි, තත්ථ පන යථා පඤ්ඤාවෙපුල්ලප්පත්තස්ස අරහතො සවිසයෙ ඤාණං සවිසෙසං ඔගාහති, න තථා අනාගාමිආදීනන්ති රතනත්තයෙ සාතිසයං ඤාණනිච්ඡයගමනං සන්ධාය ''අග්ගමග්ගවසෙන තත්ථනිට්ඨාගමනං වුත්ත''න්ති වුත්තං. යං පනෙත්ථ අවිභත්තං, තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙවාති.

චූළහත්ථිපදොපමසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

8. මහාහත්ථිපදොපමසුත්තවණ්ණනා

300. **ජඞ්ගලානන්ති** එත්ථ යො නිපිච්ඡලෙන අමුදුකො නිරුදකතාය ථද්ධලූඛභූමිප්පදෙසො, සො ''ජඞ්ගලො''ති වුච්චති. තබ්බහුලතාය පන ඉධ සබ්බො භූමිප්පදෙසො ජඞ්ගලො, තස්මිං ජඞ්ගලෙ ජාතා, භවාති වා ජඞ්ගලා, තෙසං ජඞ්ගලානං. එවඤ්හි නදීචරානම්පි හත්ථීනං සඞ්ගහො කතො හොති. සමොධාතබ්බානං විය හි සමොධායකානම්පි ජඞ්ගලග්ගහණෙන ගහෙතබ්බතො. **පථවීතලචාරීනන්ති** ඉමිනා ජලචාරිනො න නිවත්තෙති අදිස්සමානපාදත්තා. **පාණානන්ති** සාධාරණවචනම්පි ''පදජාතානී''ති සද්දන්තරසන්නිධානෙන විසෙසනිවිට්ඨමෙව හොතීති ආහ **"සපාදකපාණාන"**න්ති. ''මුත්තගත''න්තිආදීසු (ම. නි. 2.119; අ. නි. 9.11) ගත-සද්දො අනත්ථන්තරො විය, **ජාත**-සද්දො අනත්ථන්තරොති ආහ **"පදජාතානීති පදානී"**ති. **සමොධානන්ති** සමවරොධං, අන්තොගමං වා. **මහන්තත්තෙනාති** විපුලභාවෙන.

කුසලා ධම්මාති අනවජ්ජසුඛවිපාකා ධම්මා, න අනවජ්ජමත්තධම්මා. කුසලත්තිකෙ ආගතනයෙන හි ඉධ කුසලා ධම්මා ගහෙතබ්බා, න බාහිතිකසුත්තෙ ආගතනයෙන. **චතුබ්බිධො සඞ්ගහොති** කස්මා වුත්තං, නනු එකවිධොවෙත්ථ සඞ්ගහො අධිප්පෙතොති? න, අත්ථං අග්ගහෙත්වා අනිද්ධාරිතත්ථස්ස සද්දස්සෙව ගහිතත්තා. සඞ්ගහ-සද්දො තාව අත්තනො අත්ථවසෙන චතුබ්බිධොති අයඤ්හෙත්ථ අත්ථො. අත්ථොපි වා අනිද්ධාරිතවිසෙසො සාමඤ්ඤෙන ගහෙතබ්බතං පත්තො ''සඞ්ගහං ගච්ඡන්ති''ති එත්ථ සඞ්ගහ-සද්දෙන වචනීයතං ගතොති න කොචි දොසො, නිද්ධාරිතෙ විසෙසෙ තස්ස එකවිධතා සියා, න තතො පුබ්බෙති. **සජාතිසඞ්ගහොති** සමානජාතියා, සමානජාතිකානං වා සඞ්ගහො. ධාතුකථාවණ්ණනායං පන **"ජාතිසඞ්ගහො"**ඉච්චෙව වුත්තං, තං ජාති-සද්දස්ස සාපෙක්ඛසද්දත්තා ජාතියා සඞ්ගහොති වුත්තෙ අත්තනො ජාතියාති විඤ්ඤායති සම්බන්ධාරහස්ස අඤ්ඤස්ස අවුත්තත්තාති කත්වා වුත්තං. ඉධ පන **රූපකණ්ඩවණ්ණනායං** (ධ. ස. අට්ඨ. 594) විය පාකටං කත්වා දස්සෙතුං **"සජාතිසඞ්ගහො"**ඉච්චෙව වුත්තං. සඤ්ජායන්ති එත්ථාති සඤ්ජාති, සඤ්ජාතියා සඞ්ගහො **සඤ්ජාතිසඞ්ගහො,** සඤ්ජාතිදෙසවසෙන සඞ්ගහොති අත්ථො. ''සබ්බෙ රථිකා''ති වුත්තෙ සබ්බෙ රථයොධා රථෙන යුජ්ඣනකිරියාය එකසඞ්ගහොති. ''සබ්බෙ ධනුග්ගහා''ති වුත්තෙ සබ්බෙ ඉස්සාසා ධනුනා විජ්ඣනකිරියාය එකසඞ්ගහොති ආහ **"එවං කිරියවසෙන සඞ්ගහො"**ති. **රූපක්ඛන්ධෙන සඞ්ගහිතන්ති** රූපක්ඛන්ධෙන එකසඞ්ගහං රූපක්ඛන්ධොතෙව ගණිතං, ගහණං ගතන්ති අත්ථො.

දියඩ්ඪමෙව සච්චං භජති මග්ගසච්චදුක්ඛසච්චෙකදෙසභාවතො. සච්චෙකදෙසන්තොගධම්පි සච්චන්තොගධමෙව හොතීති ආහ **"සච්චානං අන්තොගධත්තා"**ති. ඉදානි තමත්ථං සාසනතො ච ලොකතො ච උපමං ආහරිත්වා දීපෙතුං **"යථා හී"**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **සාධිකමිදං, භික්ඛවෙ, දියඩ්ඪසික්ඛාපදසතන්ති** ඉදං යස්මිං කාලෙ තං සුත්තං දෙසිතං, තදා පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදවසෙන වුත්තං, තතො පරං පන සාධිකානි ද්වෙසතානි සික්ඛාපදානීති. **සික්ඛානං අන්තොගධත්තා** අධිසීලසික්ඛාය. එත්ථ ච ''සීලං සික්ඛන්තොපි තිස්සො සික්ඛා සික්ඛති''ති විසමොයං උපඤ්ඤාසො. තත්ථ හි යො පහාතබ්බං පජහති, සංවරිතබ්බතො සංවරං ආපජ්ජති, අයමස්ස **අධිසීලසික්ඛා**. යො තත්ථ චෙතසො අවික්ඛෙපො, අයමස්ස **අධිචිත්තසික්ඛා**. යා තත්ථ වීමංසා, අයමස්ස **අධිපඤ්ඤාසික්ඛා**. ඉති සො කුලපුත්තො සරූපතො ලබ්භමානා එව තිස්සො සික්ඛා සික්ඛතීති දීපිතො, න සික්ඛානං අන්තොගධතාමත්තෙන. තෙනාහ **අට්ඨකථායං** ''යො තථාභූතස්ස සංවරො, අයමෙත්ථ අධිසීලසික්ඛා, යො තථාභූතස්ස සමාධි, අයමෙත්ථ අධිචිත්තසික්ඛා, යා තථාභූතස්ස පඤ්ඤා, අයං අධිපඤ්ඤාසික්ඛා. ඉමා තිස්සො සික්ඛා තස්මිං ආරම්මණෙ තාය සතියා තෙන මනසිකාරෙන සික්ඛති ආසෙවති භාවෙති බහුලීකරොති''ති. ඉධ පන සච්චානං අන්තොගධත්තා සච්ච-

සද්දාභිධෙය්‍යතාමත්තෙන චතූසු සච්චෙසු ගණනන්තොගධා හොන්තීති? න, තත්ථාපි හි නිප්පරියායතො අධිසීලසික්ඛාව ලබ්භති, ඉතරා පරියායතොති කත්වා **“සික්ඛානං අන්තොගධත්තා”**ති වුත්තං.

චතූසු අරියසච්චෙසු සඞ්ගහං ගච්ඡන්තීති ච තතො අමුච්චිත්වා තස්සෙව අන්තොගධතං සන්ධාය වුත්තං. එවඤ්ච කත්වා ‘‘යථා ච එකස්ස හත්ථිපදස්සා’’තිආදිනා දස්සිතා හත්ථිපදොපමා සමත්ථිතා දට්ඨබ්බා. **එකස්මිම්පි ද්වීසුපි තීසුපි සච්චෙසු ගණනං ගතා ධම්මාති** ඉදං න කුසලත්තිකවසෙනෙව වෙදිතබ්බං, අථ ඛො තිකදුකෙසු යථාරහං ලබ්භමානපදවසෙන වෙදිතබ්බං. තත්ථ එකස්මිං සච්චෙ ගණනං ගතො ධම්මො අසඞ්ඛතධම්මො දට්ඨබ්බො, ද්වීසු සච්චෙසු ගණනං ගතා කුසලා ධම්මා, තථා අකුසලා ධම්මා, අබ්‍යාකතා ච ධම්මා, තීසු සච්චෙසු ගණනං ගතා සඞ්ඛතා ධම්මා, එවං අඤ්ඤෙසම්පි තිකදුකපදානං වසෙන අයමත්ථො යථාරහං විභජිත්වා වත්තබ්බො. තෙනාහ **“එකස්මිම්පි… පෙ…. ගතාව හොන්තී”**ති. එකදෙසො හි සමුදායන්තොගධත්තා විසෙසො විය සාමඤ්ඤෙන සමූහෙන සඞ්ගහං ලභති. තෙනාහ **“සච්චානං අන්තොගධත්තා”**ති. **දෙසනානුක්කමොති** අරියසච්චානි උද්දිසිත්වා දුක්ඛසච්චනිද්දෙසවසෙන පඤ්චන්නං උපාදානක්ඛන්ධානං විභජනං. තත්ථ ච රූපක්ඛන්ධනිද්දෙසවසෙනආදිතො අජ්ඣත්තිකාය පථවීධාතුයා විභජනන්ති. අයං ඉමිස්සා දෙසනාය අනුක්කමො.

301. තං පනෙතං උපමාහි විභාවෙතුං **“යථා හී”**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **සුජාතන්ති** සුන්දරං, සුසණ්ඨිතං සුපරිණතඤ්චාති අධිප්පායො. **පෙසියොති** විලීවෙ. මුදුභාවතො **කුච්ඡිභාගං ආදාය. ඉතරෙ ච චත්තාරො කොට්ඨාසෙති** පඤ්චධා භින්නකොට්ඨාසෙසු ඉතරෙ ච චත්තාරො කොට්ඨාසෙ. **ඉතරෙ ච තයො කොට්ඨාසෙති**ආදිතො චතුධා භින්නකොට්ඨාසෙසු ඉතරෙ ච තයො කොට්ඨාසෙ.

රාජපුත්තූපමායාති රඤ්ඤො ජෙට්ඨපුත්තඋපමාය. න්ති පිළන්ධනං. උරෙ වායාමජනිතඅරියජාතියා **ඔරසො. මුඛතො ජාතොති** මුඛතො නිග්ගතධම්මදෙසනාය ජාතො, බුද්ධානං වා ධම්මකායස්ස මුඛභූතඅරියධම්මතො ජාතො. තතො එව **ධම්මජො ධම්මනිම්මිතො**. සත්ථු ධම්මදායාදස්සෙව ගහිතත්තා **ධම්මදායාදො**. තෙනාහ **‘‘නො ආමිසදායාදො’’**ති. න්ති ‘‘භගවතො පුත්තො’’තිආදිවචනං. මහාපඤ්ඤතාදිගුණෙහි සාතිසයං අනුපුබ්බභාවෙ ඨිතත්තා **සම්මා** යථාභූතං **වදමානො** වත්තුං සක්කොන්තො **වදෙය්‍ය.**

අකුතොභයං නිබ්බානං නිබ්බානගාමිනිඤ්ච. රාගරජාදීනං විගමෙන විගතරජං ධම්මං දෙසෙන්තං සුගතං සම්මාසම්බුද්ධං භික්ඛූනං පරොසහස්සං පයිරුපාසතීති යොජනා.

“සෙවෙථ භජථා”ති වත්වා තත්ථ කාරණමාහ **“පණ්ඩිතා භික්ඛූ අනුග්ගාහකා”**ති. පණ්ඩිතාපි සමානා න අප්පස්සුතා, අථ ඛො ඔවාදානුසාසනීහි අනුග්ගාහකාති පුරිමා උපමා ථෙරස්සෙව වසෙන උදාහටා, දුතියා පන භගවතො භික්ඛුසඞ්ඝස්සපි වසෙන උදාහටා.

302. **අජ්ඣත්තිකාති** සත්තසන්තානපරියාපන්නා. **අජ්ඣත්තං පච්චත්තන්ති** පදද්වයෙනපි තංතංපාටිපුග්ගලිකධම්මා වුච්චන්තීති ආහ **“උභයම්පෙතං නියකාධිවචනමෙවා”**ති. සසන්තතිපරියාපන්නතාය පන අත්තාති ගහෙතබ්බභාවූපගමනවසෙන අත්තානං අධිකිච්ච උද්දිස්ස පවත්තං **අජ්ඣත්තං,** තංතංසත්තසන්තානපරියාපන්නතාය **පච්චත්තං**. තෙනාහ **අට්ඨකථායං** (විසුද්ධි. 1.307) ‘‘අත්තනි පවත්තත්තා අජ්ඣත්තං, අත්තානං පටිච්ච පටිච්ච පවත්තත්තා පච්චත්ත’’න්ති. **කක්ඛළන්ති** කඨිනං. යස්මා තං ථද්ධභාවෙන සහජාතානං පතිට්ඨා හොති, තස්මා **“ථද්ධ”**න්ති වුත්තං. **ඛරිගතන්ති** ඛරසභාවෙසු ගතං තප්පරියාපන්නං, ඛරසභාවමෙවාති අත්ථො. යස්මා පන ඛරසභාවං ඵරුසාකාරෙන උපට්ඨානතො ඵරුසාකාරං හොති, තස්මා වුත්තං **“ඵරුස”**න්ති. **උපාදින්නං** නාම සරීරට්ඨකං. තත්ථ යං කම්මසමුට්ඨානං, තං නිප්පරියායතො **“උපාදින්න”**න්ති වුච්චති, ඉතරං **අනුපාදින්නං**. තදුභයම්පි ඉධ තණ්හාදීහි ආදින්නගහිතපරාමට්ඨවසෙන උපාදින්නමෙවාති දස්සෙතුං **“සරීරට්ඨකඤ්හී”**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **ආදින්නන්ති** අභිනිවිට්ඨං. මමන්ති **ගහිතං**. අහන්ති **පරාමට්ඨං** . **ධාතුකම්මට්ඨානිකස්සාති** චතුධාතුවවත්ථානවසෙන ධාතුකම්මට්ඨානං පරිහරන්තස්ස. **එත්ථාති** එතස්මිං ධාතුකම්මට්ඨානෙ. **තීසු කොට්ඨාසෙසූති** තිප්පකාරෙසු කොට්ඨාසෙසු. න හි තෙ තයො චත්තාරො කොට්ඨාසා.

වුත්තප්පකාරාති ‘‘කෙසා ලොමා’’තිආදිනා වුත්තප්පකාරා. **නානාසභාවතොති** සතිපි කක්ඛළභාවසාමඤ්ඤෙ සසම්භාරවිභත්තිතො පන කෙසාදිසඞ්ඛාතගතනානාසභාවතො. **ආලයොති** අපෙක්ඛා. **නිකන්තීති** නිකාමනා. **පත්ථනාති** තණ්හාපත්ථනා. **පරියුට්ඨානන්ති** තණ්හාපරියුට්ඨානං. **ගහණන්ති** කාමුපාදානං. **පරාමාසොති** පරතො ආමසනා මිච්ඡාභිනිවෙසො. **න බලවා** ආලයාදි. යදි එවං කස්මා විභඞ්ගෙ බාහිරාපි පථවීධාතු විත්ථාරෙනෙව විභත්තාති? යථාධම්මදෙසනත්තා තත්ථ විත්ථාරෙනෙව දෙසනා පවත්තා, යථානුලොමදෙසනත්තා පනෙත්ථ වුත්තනයෙන දෙසනා සංඛිත්තා.

යොජෙත්වා දස්සෙතීති එකජ්ඣං කත්වා දස්සෙති. **සාති** අජ්ඣත්තිකා පථවීධාතු. **සුඛපරිග්ගහො හොති** ‘‘න මෙ සො අත්තා’’ති. සිද්ධෙ හි අනත්තලක්ඛණෙ දුක්ඛලක්ඛණං අනිච්චලක්ඛණඤ්ච සිද්ධමෙව හොති සඞ්ඛතධම්මෙසු තදවිනාභාවතොති. **විසූකායතීති** විසූකං විරූපකිරියං පවත්තෙති. සා පන අත්ථතො විප්ඵන්දනමෙවාති ආහ

“විප්ඵන්දතී”ති. අස්සාති අජ්ඣත්තිකාය පථවීධාතුයා. **අචෙතනාභාවො පාකටො හොති** ධාතුමත්තතාය දස්සනතො. **තං උභයම්පීති** තං පථවීධාතුද්වයම්පි.

තතො විසෙසතරෙනාති තතො බාහිරමහාපථවිතො විසෙසවන්තතරෙන, ලහුතරෙනාති අත්ථො. **කුප්පතීති** ලුප්පති. **විලීයමානාති** පකතිඋදකෙ ලොණං විය විලයං ගච්ඡන්තී. **උදකානුගතාති** උදකං අනුගතා උදකගතිකා. තෙනාහ **“උදකමෙව හොතී”**ති. අභාවො **එව අභාවතා,** න භවතීති වා අභාවො, තථාසභාවො ධම්මො. තස්ස භාවො **අභාවතා.** වයො විනාසො ධම්මො සභාවො එතස්සාති වයධම්මො, තස්ස භාවො **වයධම්මතා,** අත්ථතො ඛයො එව. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. තෙනාහ **“සබ්බෙහිපි ඉමෙහි පදෙහි අනිච්චලක්ඛණමෙව වුත්ත”**න්ති. විද්ධංසනභාවස්ස පන පවෙදිතබ්බත්තා කාමං අනිච්චලක්ඛණමෙව වුත්තං සරූපතො, ඉතරානිපි අත්ථතො වුත්තානෙවාති දස්සෙන්තො ආහ **“යං පනා”**තිආදි.

මත්තං ඛණමත්තං තිට්ඨතීති මත්තට්ඨො, අප්පමත්තට්ඨො **මත්තට්ඨකො,** අතිඉත්තරඛණිකොති අත්ථො. තෙනාහ **“පරිත්තට්ඨිතිකස්සා”**ති. **ඨිතිපරිත්තතායාති** එකචිත්තපවත්තිමත්තතාය‍ානලක්ඛණස්ස ඉතරභාවෙන . එකස්ස චිත්තස්ස පවත්තික්ඛණමත්තෙනෙව හි සත්තානං පරමත්ථතො ජීවනක්ඛණො පරිච්ඡින්නො. තෙනාහ **“අයං හී”**තිආදි.

ජීවිතන්ති ජීවිතින්ද්‍රියං. **සුඛදුක්ඛාති** සුඛදුක්ඛා වෙදනා. උපෙක්ඛාපි හි සුඛදුක්ඛාස්වෙව අන්තොගධා ඉට්ඨානිට්ඨභාවතො. **අත්තභාවොති** ජීවිතවෙදනාවිඤ්ඤාණානි ඨපෙත්වා අවසිට්ඨධම්මා වුත්තා. **කෙවලාති** අත්තනිච්චභාවෙන අවොමිස්සා. **එකචිත්තසමායුත්තාති** එකෙන චිත්තෙන සහිතා එකචිත්තක්ඛණිකා. **ලහුසො වත්තතෙ ඛණොති** තාය එව එකක්ඛණිකතාය ලහුකො අතිඉත්තරො ජීවිතාදීනං ඛණො වත්තති වීතිවත්තතීති අත්ථො. **ඉදන්ති** ගාථාවචනං.

යස්මා සත්තානං ජීවිතං අස්සාසපස්සාසානං අපරාපරසඤ්චරණං ලභමානමෙව පවත්තති, න අලභමානං, තස්මා **අස්සාසපස්සාසූපනිබද්ධං**. තථා මහාභූතානං සමවුත්තිතං ලභමානමෙව පවත්තති. පථවීධාතුයා හි ආපොධාතුආදීනං වා අඤ්ඤතරපකොපෙන බලසම්පන්නොපි පුරිසො පත්ථද්ධකායො වා, අතිසාරාදිවසෙන කිලින්නපූතිකායො වා, මහාඩාහපරෙතො වා, සඤ්ඡිජ්ජමානසන්ධිබන්ධනො වා හුත්වා ජීවිතක්ඛයං පාපුණාති. කබළීකාරාහාරානං යුත්තකාලෙ ලභන්තස්සෙව ජීවිතං පවත්තති, අලභන්තස්ස පරික්ඛයං ගච්ඡති, විඤ්ඤාණෙ පවත්තමානෙයෙව ච ජීවිතං පවත්තති, න තස්මිං අප්පවත්තමානෙ. **ජීවිතන්ති** එත්ථ **ඉති**-සද්දෙන ඉරියාපථූපනිබද්ධතාසීතුණ්හූපනිබද්ධතාදීනං සඞ්ගහො. චතුන්නඤ්හි ඉරියාපථානං සමවුත්තිතං ලභමානමෙව ජීවිතං පවත්තති, අඤ්ඤතරස්ස පන අධිමත්තතාය ආයුසඞ්ඛාරා උපච්ඡිජ්ජන්ති, සීතුණ්හානම්පි සමවුත්තිතං ලභමානමෙව පවත්තති, අතිසීතෙන පන අතිඋණ්හෙන වා අභිභූතස්ස විපජ්ජතීති.

තණ්හුපාදින්නස්සාති ඉමිනා හි පච්චයුප්පන්නතාකිත්තනෙන සරසපභඞ්ගුතංයෙව විභාවෙති. දුක්ඛානුපස්සනාය තණ්හාගාහස්ස අනිච්චානුපස්සනාය මානගාහස්ස අනත්තානුපස්සනාය දිට්ඨිගාහස්ස උජුවිපච්චනීකභාවතො එකංසෙනෙව තීහි අනුපස්සනාහි ගාහාපි විගච්ඡන්තීති ආහ **“නොතෙව හොතී”**ති. **එකංයෙව ආගතං** බාහිරාය පථවීධාතුයා අන්තරධානදස්සනපවත්තපජොතනාය.

පරිග්ගහන්ති ධාතුපරිග්ගහණං. **පට්ඨපෙන්තොති** ආරභන්තො දෙසෙන්තො. සොතද්වාරෙ බලං දස්සෙතීති යොජනා. කම්මට්ඨානිකස්ස බලදස්සනාපදෙසෙන කම්මට්ඨානස්ස ආනුභාවං දස්සෙති. **වාචාය සට්ටනමෙව වුත්තං** සොතද්වාරෙ බලදස්සනභාවතො. **බලන්ති** ච බාහිරාය විය අජ්ඣත්තිකායපි පථවීධාතුයා අචෙතනාභාවදස්සනෙන රුක්ඛස්ස විය අක්කොසන්තෙපි පහරන්තෙපි නිබ්බිකාරතා. **සම්පතිවත්තමානුප්පන්නභාවෙනාති** තදා පච්චුප්පන්නභාවෙන. **සමුදාචාරුප්පන්නභාවෙනාති** ආපාථගතෙ තස්මිං අනිට්ඨෙ සද්දාරම්මණෙ ආරම්මණකරණසඞ්ඛාතඋප්පත්තිවසෙන සොතද්වාරෙ ජවනවෙදනා දුක්ඛාති වචනතො. තථා හි **“උපනිස්සයවසෙනා”**ති වුත්තං. **වෙදනාදයොපීති** ‘‘වෙදනා අනිච්චා’’ති එත්ථ වුත්තවෙදනා චෙව සඤ්ඤාදයො ච. තෙ හි ඵස්සෙන සමානභූමිකා න පුබ්බෙ වුත්තවෙදනා. **ධාතුසඞ්ඛාතමෙව ආරම්මණන්ති** යථාපරිග්ගහිතං පථවීධාතුසඞ්ඛාතමෙව විසයං. **පක්ඛන්දතීති** විපස්සනාචිත්තං අනිච්චන්තිපි දුක්ඛන්තිපි අනත්තාතිපි සම්මසනවසෙන අනුපවිසති. එතෙන බහිද්ධාවික්ඛෙපාභාවමාහ, **පසීදතීති** පන ඉමිනා කම්මට්ඨානස්ස වීථිපටිපන්නතං. **සන්තිට්ඨතීති** ඉමිනා උපරූපරි විසෙසාවහභාවෙන අවත්ථානං පටිපක්ඛාභිභවෙන නිච්චලභාවතො. **විමුච්චතීති** ඉමිනා තණ්හාමානදිට්ඨිග්ගාහතො විසෙසෙන මුච්චනං. **අට්ඨකථායං** පන සමුට්ඨානවසෙන අත්ථො වුත්තො **“අධිමොක්ඛං ලභතී”**ති. **සොතද්වාරම්හි ආරම්මණෙ ආපාථගතෙති** ඉදං මූලපරිඤ්ඤාය මූලදස්සනං. සොතද්වාරෙහි ආවජ්ජනවොට්ඨබ්බනානං අයොනිසො ආවජ්ජයතො වොට්ඨබ්බනවසෙන ඉට්ඨෙ ආරම්මණෙ ලොභො, අනිට්ඨෙ ච පටිඝො උප්පජ්ජති, මනොද්වාරෙ පන ‘‘ඉත්ථී, පුරිසො’’ති රජ්ජනාදි හොති, තස්ස පඤ්චද්වාරජවනං **මූලං,** සබ්බං වා භවඞ්ගාදි. එවං මනොද්වාරජවනස්ස මූලවසෙන **පරිඤ්ඤා. ආගන්තුකතාවකාලිකපරිඤ්ඤා** පන පඤ්චද්වාරජවනස්සෙව අපුබ්බභාවවසෙන ඉතරභාවවසෙන ච වෙදිතබ්බා. අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන සතිපට්ඨානසංවණ්ණනායං වුත්තො එව.

යථාවතො ධාතූනං පරිග්ගණ්හනවසෙන කතපරිග්ගහස්සපි අනාදිකාලභාවනාවසෙන **අයොනිසො ආවජ්ජනං සචෙපි උප්පජ්ජති. වොට්ඨබ්බනං පත්වාති** වොට්ඨබ්බනකිච්චතං පත්වා. **එකං ද්වෙ වාරෙ ආසෙවනං ලභිත්වා, න** ආසෙවනපච්චයං. න හි උපෙක්ඛාසහගතාහෙතුකචිත්තං ආසෙවනපච්චයභූතං අත්ථි. යදි සියා, පට්ඨානෙ කුසලත්තිකෙ පටිච්චවාරාදීසු ''න මග්ගපච්චයා ආසෙවනෙ ද්වෙ, ආසෙවනපච්චයා න මග්ගෙ ද්වෙ''ති ච වත්තබ්බං සියා, ''න මග්ගපච්චයා ආසෙවනෙ එකං (පට්ඨා. 1.1.221), ආසෙවනපච්චයා න මග්ගෙ එක''න්ති (පට්ඨා. 1.1.152) ච පන වුත්තං. **එකං ද්වෙ වාරෙති** එත්ථ ච එකග්ගහණං වචනසිලිට්ඨතාය වසෙන වුත්තං. න හි දුතියෙ මොඝවාරෙ එකවාරමෙව වොට්ඨබ්බනං පවත්තති. ද්වික්ඛත්තුං වා තස්ස පවත්තිං සන්ධාය එකවාරග්ගහණං, තික්ඛත්තුං පවත්තිං සන්ධාය ද්වෙවාරග්ගහණං. තත්ථ දුතියං තතියඤ්ච පවත්තමානං ලද්ධාසෙවනං විය හොති. යස්මා පන ''වොට්ඨබ්බනං පත්වා එකං ද්වෙ වාරෙආසෙවනං ලභිත්වා චිත්තං භවඞ්ගමෙව ඔතරතී''ති ඉදං දුතියමොඝවාරවසෙන වුත්තං භවෙය්‍ය. සො ච ආරම්මණදුබ්බලතාය එව හොතීති **අභිධම්මට්ඨකථායං** නියමිතො. ඉධ පන තික්ඛානුපස්සනානුභාවෙන අකුසලුප්පත්තියා අසම්භවවසෙන අයොනිසොව ආවජ්ජතො අයොනිසො වවත්ථානං සියා, න යොනිසො, තස්මිඤ්ච පවත්තෙ මහති අතිමහති වා ආරම්මණෙ ජවනං න උප්පජ්ජෙය්‍යාති අයමත්ථො විචාරෙත්වා ගහෙතබ්බො.

එතස්සෙව වා සතිපි දුවිධතාපරිකප්පනෙ සො ච යදි අනුලොමෙ වෙදනාත්තිකෙ පටිච්චවාරාදීසු ''ආසෙවනපච්චයා න මග්ගෙ ද්වෙ, න මග්ගපච්චයා ආසෙවනෙ ද්වෙ''ති ච වුත්තං සියා, (ලබ්භෙය්‍ය), න ච වුත්තං. යදි පන වොට්ඨබ්බනම්පි ආසෙවනපච්චයො සියා, කුසලාකුසලානම්පි සියා. න හි ආසෙවනපච්චයං ලද්ධුං යුත්තස්ස ආසෙවනපච්චයතාපි ධම්මො ආසෙවනපච්චයො හොතීති අවුත්තො අත්ථි, වොට්ඨබ්බනස්ස පන කුසලාකුසලානං ආසෙවනපච්චයභාවො අවුත්තො – ''කුසලං ධම්මං පටිච්ච කුසලො ධම්මො උප්පජ්ජති නාසෙවනපච්චයා. අකුසලං… පෙ.… නාසෙවනපච්චයා''ති (පට්ඨා. 1.1.93-94) වචනතො පටික්ඛිත්තො ච. අථාපි සියා අසමානවෙදනානං වසෙනෙව වුත්තන්ති ච, එවමපි යථා – ''ආවජ්ජනා කුසලානං ඛන්ධානං අකුසලානං ඛන්ධානං අනන්තරපච්චයෙන පච්චයො''ති (පට්ඨා. 1.1.417) වුත්තං, එවං ''ආසෙවනපච්චයෙන පච්චයො''තිපි වත්තබ්බං සියා. තං ජාතිභෙදා න වුත්තන්ති චෙ? භූමිභින්නස්ස කාමාවචරස්ස රූපාවචරාදීනං ආසෙවනපච්චයභාවො විය ජාතිභින්නස්සපි භවෙය්‍යාති වත්තබ්බො එව සියා, අභින්නජාතිකස්ස ච වසෙන යථා – ''ආවජ්ජනා සහෙතුකානං ඛන්ධානං අනන්තරපච්චයෙන පච්චයො''ති වුත්තං, එවං ''ආසෙවනපච්චයෙන පච්චයො''තිපි වත්තබ්බං සියා, න ච වුත්තං. තස්මා වෙදනාත්තිකෙපි ''ආසෙවනපච්චයා න මග්ගෙ එකං, න මග්ගපච්චයා ආසෙවනෙ එක''න්ති එවං ගණනාය නිද්ධාරියමානාය වොට්ඨබ්බනස්ස ආසෙවනපච්චයත්තස්ස අභාවා අයං මොඝවාරො උපපරික්ඛිත්වා ගහෙතබ්බො.

වොට්ඨබ්බනං පන වීථිවිපාකසන්තතියා ආවට්ටනතො ආවජ්ජනා, තතො විසදිසස්ස ජවනස්ස කරණතො මනසිකාරොති ච වත්තබ්බතං ලභෙය්‍ය, එවඤ්ච කත්වා **පට්ඨානෙ** ''වොට්ඨබ්බනං කුසලානං ඛන්ධානං අනන්තරපච්චයෙන පච්චයො''තිආදි න වුත්තං, ''ආවජ්ජනා''ඉච්චෙව (පට්ඨා. 1.1.417) වුත්තං, තම්පි වොට්ඨබ්බනතො පරං චතුන්නං පඤ්චන්නං වා ජවනානං ආරම්මණපුරෙජාතං භවිතුං අසක්කොන්තං රූපාදිං ආරබ්භ පවත්තමානං වොට්ඨබ්බනං ජවනට්ඨානෙ ඨත්වා භවඞ්ගං ඔතරති. **ජවනට්ඨානෙ ඨත්වාති** ච ජවනස්ස උප්පජ්ජනට්ඨානෙ ද්වික්ඛත්තුං පවත්තිත්වාති අත්ථො, න ජවනභාවෙනාති. **ආසෙවනං ලභිත්වාති** චෙත්ථ ආසෙවනං විය ආසෙවනන්ති වුත්තොවායමත්ථො. විප්ඵාරිකත්තා චස්ස ද්වික්ඛත්තුං වා තික්ඛත්තුං වා පවත්තියෙව චෙත්ථ ආසෙවනසදිසතා. විප්ඵාරිකතාය හි විඤ්ඤත්තිසමුට්ඨාපකතා චස්ස වුච්චති. විප්ඵාරිකම්පි ජවනං විය අනෙකක්ඛත්තුං අප්පවත්තියා අසුප්පතිට්ඨිතතාය ච න නිප්පරියායතො ආසෙවනභාවෙන වත්තතීති න ඉමස්ස ආසෙවනත්ථං වුත්තං. **අට්ඨකථායං** පන ඵලචිත්තෙසු මග්ගපරියායො විය පරියායවසෙන වුත්තං.

අයන්ති ''සචෙපී''තිආදිනා වුත්තො එකවාරම්පි රාගාදීනං අනුප්පාදනවසෙන විපස්සනාය කම්මං කරොන්තො යොගාවචරො. **කොටිප්පත්තොති** මත්ථකං පත්තො. පටිපක්ඛෙහි අනභිභූතත්තා විසදවිපස්සනාඤාණතාය **තික්ඛවිපස්සකො. ආරම්මණං පරිග්ගහිතමෙව හොති** ''එවං මෙ ජවනං ජවිත''න්ති සාරම්මණස්ස ජවනස්ස හුත්වා අභාවවවත්ථාපනස්ස කම්මට්ඨානභාවතො, තථා ආවජ්ජනවසෙන වා තං ආරම්මණං විස්සජ්ජෙත්වා තාවදෙව මූලකම්මට්ඨානභූතං ආරම්මණං පරිග්ගහිතමෙව හොති. **දුතියස්ස පන වසෙනාති** ''අපරස්ස රාගාදිවසෙන එකවාරං ජවනං ජවතී''තිආදිනා වුත්තස්ස නාතිතික්ඛවිපස්සකස්ස වසෙන ''තස්ස ධාතාරම්මණමෙව චිත්තං පක්ඛන්දතී''තිආදිනා ඉමස්මිං සුත්තෙ ආගතත්තා. ''තමෙනං උපධිපහානාය පටිපන්නං උපධිපටිනිස්සග්ගාය කදාචි කරහචි සතිසම්මොසා උපධිපටිසංයුත්තා සරසඞ්කප්පා සමුදාචරන්ති. දන්ධො උදායි සතුප්පාදො, අථ ඛො නං ඛිප්පමෙව පජහති විනොදෙති බ්‍යන්තීකරොති අනභාවං ගමෙතී''ති **ලටුකිකොපමෙ**. තස්ස හි **අට්ඨකථායං** ''සොතාපන්නාදයො තාව පජහන්තු, පුථුජ්ජනො කථං පජහතී''ති චොදනං පට්ඨපෙත්වා ''ආරද්ධවිපස්සකො හි සතිසම්මොසෙන සහසා කිලෙසෙ උප්පන්නෙ 'මාදිසස්ස නාම භික්ඛුනො කිලෙසො උප්පන්නො'ති සංවෙගං කත්වා වීරියං පග්ගය්හ විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා මග්ගෙන කිලෙසෙ සමුග්ඝාතෙති, ඉති සො පජහති නාමා''ති අත්ථො වුත්තො. තෙන වුත්තං – ''තස්ස ධාතාරම්මණමෙව චිත්තං පක්ඛන්දතීතිආදිනා ඉමස්මිං සුත්තෙ ආගතත්තා''තිආදි. **ඉන්ද්‍රියභාවනෙ ච** මජ්ඣිමස්ස වසෙන **අයමත්ථො වෙදිතබ්බො.**

පරිග්ගහවසෙනාති ධාතුපරිග්ගහවසෙන. මම්මච්ඡෙදනාදිවසෙන පවත්තඅක්කොසනාදිං අනිට්ඨං ආරම්මණං පත්වා **සොතද්වාරෙ කිලමති** පුග්ගලො, තථා පොථනපහරණාදිකං අනිට්ඨං ආරම්මණං පත්වා **කායද්වාරෙ කිලමති.**

සමුදාචරන්තීති සබ්බසො උද්ධං ආචරන්ති. තයිදං අමනාපෙහි සමුදාචරණං නාම පොථනපහරණාදිවසෙන උපක්කමනමෙවාති ආහ **"උපක්කමන්තී"**ති, බාධන්තීති අත්ථො. **තථාසභාවොති** යථා පාණිප්පහාරාදීහි සට්ටිතමත්තො විකාරං ආපජ්ජති, තථාසභාවො. ''උභතොදණ්ඩකෙන චෙපි, භික්ඛවෙ, කකචෙනා''තිආදිනා (ම. නි. 1.232) ඔවාදදානං නාම අනඤ්ඤසාධාරණං බුද්ධානංයෙව ආවෙණිකන්ති ආහ **"වුත්තං ඛො පනෙතං භගවතාති අනුස්සරන්තොපි…පෙ…. කකචූපමොවාදං අනුස්සරන්තොපී"**ති වුත්තං. තස්සපි පරියත්තිධම්මභාවතොති කෙචි . යං පන කකචොකන්තකෙසුපි මනුස්සෙසු අප්පදුස්සනං නිබ්බිකාරං, තං සත්ථුසාසනං අනුස්සරන්තොපි සම්මාපටිපත්තිලක්ඛණං ධම්මං අනුස්සරතියෙවාති එවං වා එත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. **භික්ඛුනො ගුණන්ති** අරියධම්මාධිගමනසිද්ධං ගුණමාහ. සො ච සබ්බෙසම්පි අරියානං ගුණොති තං අනුස්සරන්තොපි සඞ්ඝං අනුස්සරති එවාති වුත්තං.

විපස්සනුපෙක්ඛා අධිප්පෙතා, තස්මා උපෙක්ඛා කුසලනිස්සිතා න සණ්ඨාතීති විපස්සනාවසෙන සබ්බස්මිම්පි සඞ්ඛාරගතෙ අජ්ඣුපෙක්ඛනං න ලභතීති අත්ථො. **ඡළඞ්ගුපෙක්ඛාති** ඡළඞ්ගුපෙක්ඛා විය ඡළඞ්ගුපෙක්ඛා ඉට්ඨානිට්ඨෙසු නිබ්බිකාරතාසාමඤ්ඤෙන . තෙනාහ **"සා පනෙසා"**තිආදි. **ඡළඞ්ගුපෙක්ඛාඨානෙ ඨපෙති** ''ලාභා වත මෙ, සුලද්ධං වත මෙ''තිආදිනා අත්තමනතං ආපජ්ජන්තො.

303. **ආපොගතන්ති** ආබන්ධනවසෙන ආපො, තදෙව ආපොසභාවං ගතත්තා ආපොගතං, සභාවෙනෙව ආපොභාවං වා පත්තන්ති අත්ථො. යස්මා පන සො ආපොභාවසඞ්ඛාතො අල්ලයූසභාවො සසම්භාරපථවීසසම්භාරඋදකාදිගතෙ සබ්බස්මිම්පි ආපස්මිං විජ්ජති, තස්මා වුත්තං **"සබ්බආපෙසු ගතං අල්ලයූසභාවලක්ඛණ"**න්ති, ද්‍රවභාවලක්ඛණන්ති අත්ථො. ''පකුප්පතී''ති පාකතිකපකොපං සන්ධායාහ **"ඔසවසෙන වඩ්ඪතී"**ති. තෙනාහ **"අයමස්ස පාකතිකො පකොපො"**ති. ඉතරං පන දස්සෙතුං **"ආපොසංවට්ටකාලෙ පනා"**තිආදි වුත්තං. **ඔගච්ඡන්තීති** එත්ථ ඔගමනන්ති පරියාදානං අධිප්පෙතං, න අධොගමනමත්තන්ති ආහ **"උද්ධනෙ…පෙ…. පාපුණන්තී"**ති.

304. **සබ්බතෙජෙසු ගතන්ති** ඉන්ධනාදිවසෙන අනෙකභෙදෙසු සබ්බෙසු තෙජොකොට්ඨාසෙසු ගතං පවත්තං. යථා පීති එව පීතිගතං, එවං **තෙජො එව තෙජොගතං,** තෙජනවසෙන පවත්තිමත්තන්ති අත්ථො. එවං ආපොගතං, වායොගතඤ්ච වෙදිතබ්බන්ති ආහ **"පුරිමෙ"**තිආදි. **එකාහිකජරාදිභාවෙනාති** එකාහිකාදිජරාභෙදෙන. **උසුමජාතොති** උස්මාභිභූතො. **ජීරතීති** ජිණ්ණො හොති. තෙජොධාතුවසෙන ලබ්භමානා ඉමස්මිං කායෙ ජරාපවත්ති පාකටජරාවසෙන වෙදිතබ්බාති දස්සෙතුං **"ඉන්ද්‍රියවෙකල්ලත්ත"**න්තිආදි වුත්තං. **වලිපලිතාදිභාවන්ති** වලිතපලිතභාවං, අඞ්ගපච්චඞ්ගානං සිථිලභාවඤ්ච. **කුප්පිතෙනාති** ඛුභිතෙන. සතක්ඛත්තුං තාපෙත්වා තාපෙත්වා සීතුදකෙ පක්ඛිපිත්වා උද්ධටසප්පි **සතධොතසප්පීති** වදන්ති. සරීරෙ පකතිඋසුමං අතික්කමිත්වා උණ්හභාවො **සන්තාපො,** සරීරස්ස දහනවසෙන පවත්තො මහාදාහො **පරිදාහොති** අයමෙව තෙසං විසෙසො. **අසිතන්ති** සුත්තං. **ඛායිතන්ති** ඛාදිතං. **සායිතන්ති** අස්සාදිතං. **සම්මා පරිපාකං ගච්ඡතීති** සමවෙපාකිනියා ගහණියා වසෙන වුත්තං. අසම්මාපරිපාකොපි විසමපාකිනියා ගහණියා වසෙන වෙදිතබ්බො. **රසාදිභාවෙනාති** රසරුධිරමංසමෙදන්හාරුඅට්ඨිඅට්ඨිමිඤ්ජසුක්කභාවෙන. **විවෙකන්ති** පුථුභාවං අඤ්ඤමඤ්ඤං විසදිසභාවං. අසිතාදිභෙදස්ස ආහාරස්ස පරිණාමෙ රසො හොති, තං පටිච්ච රසධාතු උප්පජ්ජතීති අත්ථො. එවං රසස්ස පරිණාමෙ ''රුධිර''න්තිආදිනා සබ්බං නෙතබ්බං.

හරිතන්තන්ති හරිතමෙව, අන්ත-සද්දෙන පදවඩ්ඪනං කතං යථා ''වනන්තං සුත්තන්ත''න්ති. **චම්මනිල්ලෙඛනං** චම්මං ලිඛිත්වා ඡඩ්ඩිතකසටං.

305. **උග්ගාරහික්කාරාදීති** එත්ථ ආදි-සද්දෙන උද්දෙකඛිපනාදිපවත්තකවාතානං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. **උච්චාරපස්සාවාදීති** ආදි-සද්දෙන පිත්තසෙම්හලසිකාදිනීහරණවාතස්ස චෙව උසුමවාතස්ස ච සඞ්ගහො වෙදිතබ්බො. යදිපි **කුච්ඡි**-සද්දො උදරපරියායො, කොට්ඨ-සද්දෙන පන අබ්භන්තරස්ස වුච්චමානත්තා තදවසිට්ඨො උදරපදෙසො ඉධ කුච්ඡි-සද්දෙන වුච්චතීති ආහ **"කුච්ඡිසයා වාතාති අන්තානං බහිවාතා"**ති. **සමිඤ්ජනපසාරණාදීනීති** ආදි-සද්දෙන ආලොකනවිලොකනඋද්ධරණාදිකා සබ්බා කායිකකිරියා සඞ්ගහිතා. අවසවති උදකං එතස්මාති **ඔස්සවනං,** ඡදනන්තො. **ඉධාති** ඉමස්මිං ඨානෙ.

306. **නිස්සත්තභාවන්ති** අනත්තකතං. යථාදස්සිතා හි චතස්සො ධාතුයො අනත්තනියං කෙවලං ධාතුමත්තා නිස්සත්තනිජ්ජීවාති ඉමමත්ථං දස්සෙති. **පරිවාරිතොති** පරිවාරිතභාවෙන ඨිතො පරිවුතො. තෙනාහ **"එතානී"**තිආදි, කට්ඨාදීනි සන්නිවෙසවිසෙසවසෙන ඨපිතානීති අධිප්පායො. අඤ්ඤථා අගාරසමඤ්ඤාය භාවතො. තෙනාහ **"කට්ඨාදීසු පනා"**තිආදි. යදත්ථං පාළියං ''සෙය්‍යථාපි, ආවුසො''තිආදි ආරද්ධං, තමත්ථං පාකටං කත්වා දස්සෙතුං **"යථා කට්ඨාදීනී"**තිආදි වුත්තං.

කාමං හෙට්ඨා ''මත්තට්ඨකස්ස කායස්සා''තිආදිනා (ම. නි. 1.302) අවිභාගෙන එකදෙසෙන ච උපාදාරූපම්පි කථිතං, තථා වෙදනාදයො ඛන්ධභාවෙන පරිග්ගහෙත්වා න කථිතා, තථා තණ්හාපි සමුදයසච්චභාවෙන. ඉතරානි පන

සච්චානි සබ්බෙන සබ්බං න කථිතානි. තෙනෙවාහ **"හෙට්ඨා...පෙ.... න කථිතානී"**ති. **චක්ඛුපසාදෙ නිරුද්ධෙති** චක්ඛුපසාදෙ විනට්ඨෙ. **උපහතෙති** පුබ්බකිමිආදීහි උපද්දුතෙ. **පලිබුද්ධෙති** පුබ්බාදිඋප්පත්තියා විනා පටිච්ඡාදිතෙ. **තජ්ජොති** තස්සානුරූපො, චක්ඛුවිඤ්ඤාණුප්පත්තියා අනුරූපොති අත්ථො. චක්ඛුස්ස රූපාරම්මණෙ ආපාථගතෙ උප්පජ්ජනමනසිකාරො හදයසන්නිස්සයොපි චක්ඛුම්හි සති හොති, අසති න හොතීති කත්වා **"චක්ඛුං පටිච්ච උප්පජ්ජනමනසිකාරො"**ති වුත්තො. භවඞ්ගාවට්ටනං තස්ස යථා ආරම්මණපච්චයෙ, එවං පසාදපච්චයෙපි හොතීති වුත්තං **"චක්ඛුඤ්ච රූපෙ ච පටිච්චා"**ති. න්ති චක්ඛුද්වාරෙ කිරියමනොධාතුචිත්තං. **අඤ්ඤවිහිතස්සාති** අඤ්ඤාරම්මණපසුතස්ස. **තදනුරූපස්සාති** තෙසං චක්ඛුරූපතදාභොගානං අනුරූපස්ස.

චත්තාරි සච්චානි දස්සෙති සරූපතො අත්ථාපත්තිතො වාති අධිප්පායො. තප්පකාරො භූතො, තප්පකාරං වා පත්තො **තථාභූතො,** තස්ස, යථා චක්ඛුවිඤ්ඤාණං උප්පජ්ජති, තාදිසස්ස පච්චයාකාරසමවෙතස්සාති අත්ථො. **තිසමුට්ඨානරූපන්ති** උතුකම්මාහාරසමුට්ඨානරූපං. ඉදඤ්ච සතිපි තදා භවඞ්ගාවට්ටනචිත්තසමුට්ඨානරූපෙ කෙවලං චක්ඛුවිඤ්ඤාණසමුට්ඨිතරූපස්ස අභාවමත්තං ගහෙත්වා වුත්තං. **සඞ්ගහං ගච්ඡතීති** නගරං විය රජ්ජෙ රූපක්ඛන්ධෙ සඞ්ගහෙතබ්බතං ගහෙතබ්බතං ගච්ඡති. ''තථාභූතස්සා''ති වුත්තත්තා **වෙදනාදයො චක්ඛුවිඤ්ඤාණසම්පයුත්තාව, විඤ්ඤාණම්පි චක්ඛුවිඤ්ඤාණමෙව. සඞ්ඛාරාති චෙතනාව වුත්තා** චෙතනාපධානත්තා සඞ්ඛාරක්ඛන්ධස්සාති අධිප්පායො. තත්ථ පන ඵස්සජීවිතින්ද්‍රියමනසිකාරචිත්තට්ඨිතියොපි සඞ්ඛාරක්ඛන්ධධම්මාව. **එකතො සඞ්ගහො** ''පඤ්චක්ඛන්ධා''ති එකතො ගණනා. **සමාගමොති** යථාසකං පච්චයවසෙන සමොධානං. **සමවායොති** අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස පච්චයභාවෙන සමවෙතතාය සමුදිතභාවො.

පච්චයුප්පන්නධම්මො පටිච්ච සමුප්පජ්ජති එතස්මාති **පටිච්චසමුප්පාදො,** පච්චයාකාරො. පච්චයධම්මෙ පස්සන්තොපි පච්චයුප්පන්නධම්මෙ පස්සති, තෙ පස්සන්තොපි පච්චයධම්මෙ පස්සතීති වුත්තං **"යො පටිච්චසමුප්පාද"**න්තිආදි. **ඡන්දකරණවසෙනාති** තණ්හායනවසෙන. **ආලයකරණවසෙනාති** අපෙක්ඛාකරණවසෙන. **අනුනයකරණවසෙනාති** අනුරජ්ජනවසෙන. **අජ්ඣොගාහිත්වාති** ආරම්මණං අනුපවිසිත්වා විය ගිලිත්වා විය නිට්ඨපෙත්වා විය දළ්හග්ගහණවසෙන. ඡන්දරාගො විනයති පහීයති එත්ථාති **ඡන්දරාගවිනයො ඡන්දරාගපහානඤ්චාති** වුච්චති නිබ්බානං. **ආහරිත්වාති** පාළියං සරූපතො අනාගතම්පි අත්ථතො ආනෙත්වා සඞ්ගණ්හනවසෙන ගහෙතබ්බං. ආහරණවිධිං පන දස්සෙන්තො **"යා ඉමෙසු"**තිආදිමාහ. **ඉමෙසු තීසු ඨානෙසූති** යථාවුත්තෙසු සුඛදුක්ඛාදීසු තීසු අභිසමයට්ඨානෙසු. **දිට්ඨීති** පරිඤ්ඤාභිසමයාදිවසෙන පවත්තා සම්මාදිට්ඨි යාථාවදස්සනං. එවං සඞ්කප්පාදයොපි යථාරහං වෙදිතබ්බා. **භාවනාපටිවෙධොති** භාවනාවසෙන පටිවෙධො, න ආරම්මණකරණමත්තෙන. **අයං මග්ගොති** අයං චතුන්නං අරියසච්චානං පටිවිජ්ඣනවසෙන පවත්තො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො. **එත්තාවතාපීති** එවං එකස්මිං චක්ඛුද්වාරෙ වත්ථුපරිග්ගහමුඛෙනපි චතුසච්චකම්මට්ඨානස්ස මත්ථකං පාපනෙන **බහුං** විපුලං පරිපුණ්ණමෙව **භගවතො සාසනං කතං** අනුට්ඨිතං **හොති.**

උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධමෙව භවඞ්ගචිත්තං ආවජ්ජනචිත්තස්ස පච්චයො භවතීති වුත්තං **"තං නිරුද්ධම්පී"**ති. **මන්දථාමගතමෙවාති** මහතියා නිද්දාය අභිභූතස්ස වසෙන වුත්තං, කපිමිද්ධපරෙතස්ස පන භවඞ්ගචිත්තං කදාචි ආවජ්ජනස්ස පච්චයො භවෙය්‍යාති. **භවඞ්ගසමයෙනෙවාති** භවඞ්ගස්සෙව පවත්තනසමයෙන පගුණජ්ඣානපගුණකම්මට්ඨානපගුණගන්ථෙසු තෙසං පගුණභාවෙනෙව ආභොගෙන විනාපි මනසිකාරො පවත්තති. තථා හි පගුණං ගන්ථං පගුණභාවෙනෙව නිරන්තරං විය අජ්ඣයමානෙ අඤ්ඤවිහිතතාය ''එත්තකො ගන්ථො ගතො, එත්තකො අවසිට්ඨො''ති සල්ලක්ඛණා න හොති. **චතුසමුට්ඨානම්පීති** සබ්බං චතුසමුට්ඨානරූපං, න පුබ්බෙ විය තිසමුට්ඨානමෙවාති අධිප්පායො. පුබ්බඞ්ගමත්තා ඔළාරිකත්තා ච ඵස්සචෙතනාව සඞ්ඛාරක්ඛන්ධොති ගහිතා, න අඤ්ඤෙසං අභාවා. **එකදෙසමෙව සම්මසන්තොති** යථාඋද්දිට්ඨං අත්ථං හෙට්ඨා අනවසෙසතො අනිද්දිසිත්වා එකදෙසමෙව නිද්දිසනවසෙන දෙසනාය ආමසන්තො. **ඉමස්මිං ඨානෙති** යථාඋද්දිට්ඨස්ස අත්ථස්ස ''අජ්ඣත්තිකඤ්චෙව, ආවුසො, චක්ඛු''න්තිආදිනා (ම. නි. 1.306) ඡද්වාරවසෙන නිද්දිසනට්ඨානෙ. **හෙට්ඨා පරිහීනදෙසනන්ති** – ''යං උපාදාරූපං චත්තාරො අරූපිනො ඛන්ධා උපරි තීණි අරියසච්චානී''ති නිද්දෙසවසෙන පරිහීනං අත්ථජාතං සබ්බං. **තංතංද්වාරවසෙනාති** චක්ඛුද්වාරාදිකං තංතංද්වාරවසෙන. චතුසච්චවසෙන ආරද්ධා දෙසනා චතුසච්චෙනෙව පරියොසාපිතාති ආහ **"යථානුසන්ධිනාව සුත්තන්තං නිට්ඨපෙසී"**ති.

මහාහත්ථිපදොපමසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

9. මහාසාරොපමසුත්තවණ්ණනා

307. නචිරපක්කන්තෙති න චිරං පක්කන්තෙ, පක්කන්තස්ස සතො න චිරස්සෙව. **සලිඞ්ගෙනෙවාති** මුණ්ඩියකාසායග්ගහණාදිනා අත්තනො පුරිමලිඞ්ගෙනෙව. **පාටියෙක්කෙ ජාතෙති** විපන්නාචාරදිට්ඨිතාය පකාසනීයකම්මකරණතො පරං අඤ්ඤතිත්ථියසදිසෙ විසුං භූතෙ. **කුලපුත්තොති** ජාතිමත්තෙන කුලපුත්තො. **අසම්භින්නායාති** සම්භෙදරහිතාය, ජාතිසඞ්කරවිරහිතායාති අත්ථො. ජාතිසීසෙන ඉධ ජාතිවත්ථුකං දුක්ඛං වුත්තන්ති ආහ **"ඔතිණ්ණොති යස්ස ජාති අන්තො අනුපවිට්ඨා"**ති. ජාතො හි සත්තො ජාතකාලතො පට්ඨාය ජාතිනිමිත්තෙන දුක්ඛෙන අන්තො අනුපවිට්ඨො විය විබාධියති. **ජරායාතිආදීසුපි** එසෙව නයො. චත්තාරො පච්චයා ලබ්භන්තීති ලාභා,

චතුන්නං පච්චයානං ලබ්භමානානං සුකතභාවො සුට්ඨු අභිසඞ්ඛතභාවො. **වණ්ණභණනන්ති** ගුණකිත්තනං. **අපඤ්ඤාතාති** සම්භාවනාවසෙන න පඤ්ඤාතා. ලාභාදිනිබ්බත්තියාභාවදස්සනඤ්හෙතං. තෙනාහ **"සාසච්ඡාදනමත්තම්පි න ලභන්තී"**ති. **අප්පෙසක්ඛාති** අප්පානුභාවා. සා පන අප්පෙසක්ඛතා අධිපතෙය්‍යසම්පත්තියා ච පරිවාරසම්පත්තියා ච අභාවෙන පාකටා හොති. තත්ථ පරිවාරසම්පත්තියා අභාවං දස්සෙන්තො **"අප්පපරිවාරා"**ති ආහ.

සාරෙනපි කෙචි අජානනෙන අඤ්ඤාලාභෙන වා අසාරභූතම්පි කත්තබ්බං කරොන්තීති තතො විසෙසනත්ථං ''සාරෙන සාරකරණීය''න්ති වුත්තන්ති තං දස්සෙන්තො **"අක්ඛචක්කයුගනඞ්ගලාදික"**න්ති ආහ. **බ්‍රහ්මචරියස්සාති** සික්ඛාත්තයසඞ්ගහස්ස සාසනබ්‍රහ්මචරියස්ස. මහාරුක්ඛස්ස මග්ගඵලසාරස්ස ඤාණදස්සනඵෙග්ගුකස්ස සමාධිතචස්ස සීලපපටිකස්ස ඡඤ්ඤචලසභාවා සංසප්පචාරිති ච **චත්තාරො පච්චයා සාඛාපලාසං නාම. තෙනෙවාති** ලාභසක්කාරසිලොකනිබ්බත්තනෙනෙව. **සාරො මෙ පත්තොති** ඉමස්මිං සාසනෙ අධිගන්තබ්බසාරො නාම ඉමිනා ලාභාදිනිබ්බත්තනෙන අනුප්පත්තොති වොසානං නිට්ඨිතකිච්චං ආපන්නො.

310. **ඤාණදස්සනන්ති** ඤාණභූතං දස්සනං විසයස්ස සච්ඡිකරණවසෙන පවත්තං අභිඤ්ඤාඤාණං. **සුඛුමං රූපන්ති** දෙවාදීනං, අඤ්ඤම්පි වා සුඛුමසභාවං රූපං. තෙනාහ **"අන්තමසො…පෙ…. විහරන්තී"**ති, දිබ්බචක්ඛු හි ඉධ උක්කට්ඨනිද්දෙසෙන ''ඤාණදස්සන''න්ති ගහිතං.

311. **අසමයවිමොක්ඛං ආරාධෙතීති** එත්ථ අධිප්පෙතං අසමයවිමොක්ඛං පාළියා එව දස්සෙතුං **"කතමො අසමයවිමොක්ඛො"**තිආදි වුත්තං. අට්ඨන්නඤ්හි සමාපජ්ජනසමයොපි අත්ථි අසමයොපි, මග්ගවිමොක්ඛෙන පන විමුච්චනස්ස සමයො වා අසමයො වා නත්ථි. යස්ස සද්ධා බලවතී, විපස්සනා ච ආරද්ධා, තස්ස ගච්ඡන්තස්ස තිට්ඨන්තස්ස නිසීදන්තස්ස භුඤ්ජන්තස්ස ච මග්ගඵලපටිවෙධො නාම න හොතීති න වත්තබ්බං, ඉති මග්ගවිමොක්ඛෙන විමුච්චන්තස්ස සමයො වා අසමයො වා නත්ථීති සො **අසමයවිමොක්ඛො**. තෙනාහ **"ලොකියසමාපත්තියො හී"**තිආදි.

න කුප්පති, න නස්සතීති **අකුප්පා,** කදාචිපි අපරිහානසභාවා. සබ්බසංකිලෙසෙහි පටිප්පස්සද්ධිවසෙන චෙතසො විමුත්තීති **චෙතොවිමුත්ති**. තෙනාහ **"අරහත්තඵලවිමුත්තී"**ති. අයමත්ථො පයොජනං එතස්සාති **එතදත්ථං,** සාසනබ්‍රහ්මචරියං, තස්ස **එසා** පරමකොටි. යථාරද්ධස්ස සාරොපමෙන ඵලෙන දෙසනා නිට්ඨාපිතාති ආහ **"යථානුසන්ධිනාව දෙසනං නිට්ඨපෙසී"**ති. යං පනෙත්ථ අත්ථතො අවිභත්තං, තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

මහාසාරොපමසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

10. චූළසාරොපමසුත්තවණ්ණනා

312. **පිඞ්ගලධාතුකොති** පිඞ්ගලසභාවො පිඞ්ගලච්ඡවිකො, පිඞ්ගලක්ඛොති වා අත්ථො. **පබ්බජිතසමූහසඞ්ඛාතො සඞ්ඝො,** න සීලාදිගුණෙහි සඞ්ගහිතබ්බභාවෙන. සඞ්ඝො එතෙසං අත්ථි පරිවාරභූතොති **සඞ්ඝිනො. ස්වෙවාති** සො එව පබ්බජිතසමූහසඞ්ඛාතො. **ආචාරසික්ඛාපනවසෙනාති** අත්තනා පරිකප්පිතඅචෙලවතාදිආචාරසික්ඛාපනවසෙන. **පඤ්ඤාතාති** යථාසකං සමාදින්නවතවසෙන චෙව විඤ්ඤාතලද්ධිවසෙන ච පඤ්ඤාතා. **ලද්ධිකරාති** තස්සා මිච්ඡාදිට්ඨියා උප්පාදකා. **බහුජනස්සාති** පුථුජ්ජනස්ස. තස්ස පන ආගමසම්පදාපි නාම නත්ථි, කුතො අධිගමොති එකංසතො අන්ධපුථුජ්ජනො එවාති ආහ **"අස්සුතවතො අන්ධබාලපුථුජ්ජනස්සා"**ති. න හි විඤ්ඤූ අප්පසාදනීයෙ පසීදන්ති. මඞ්ගලෙසු කාතබ්බදාසකිච්චකරො දාසො **මඞ්ගලදාසො**.

තන්තාවුතානන්ති තන්තෙ පසාරෙත්වා වීතානං. **ගණ්ඨනකිලෙසොති** සංසාරෙ බන්ධනකිලෙසො. **එවංවාදිතායාති** එවං පටිඤ්ඤාතාය, එවං දිට්ඨියා වා. **නිය්‍යානිකාති** නිය්‍යානගතිසප්පාටිහීරකා අනුපාරම්භභූතත්තාති අධිප්පායො. නො චෙ නිය්‍යානිකාති ආනෙත්වා යොජනා. තෙසං සබ්බඤ්ඤුපටිඤ්ඤාය අභූතත්තා තස්සා අභූතභාවකථනෙන තස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස න කාචි අත්ථසිද්ධීති ආහ **"තෙසං අනිය්‍යානිකභාවකථනෙන අත්ථාභාවතො"**ති.

318. නිහීනලොකාමිසෙ ලීනො අජ්ඣාසයො එතස්ස, න පන නිබ්බානෙති. **ලීනජ්ඣාසයො. සාසනං සිථිලං කත්වා ගණ්හාති** සික්ඛාය න තිබ්බගාරවත්තා.

323. **හෙට්ඨාති** අනන්තරාතීතසුත්තෙ මහාසාරොපමෙ. **පඨමජ්ඣානාදිධම්මා විපස්සනාපාදකාති** විපස්සනාය පදට්ඨානභූතා. **ඉධාති** ඉමස්මිං චූළසාරොපමෙ ආගතා. **නිරොධපාදකාති** අනාගාමිනො, අරහන්තො වා නිරොධසමාපත්තිං සමාපජ්ජිතුං සමත්ථා. **තස්මාති** නිරොධපාදකත්තා. පඨමජ්ඣානාදිධම්මා ඤාණදස්සනතො **උත්තරිතරාති** වෙදිතබ්බා.

චූළසාරොපමසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

නිට්ඨිතා ච ඔපම්මවග්ගවණ්ණනා.

4. මහායමකවග්ගො

1. චූළගොසිඞ්ගසුත්තවණ්ණනා

325. ඤාතීනං (අ. නි. ටී. 3.6.19) නිවාසට්ඨානභූතො ගාමො ඤාතිකො, සො එව **නාතිකො**. සො කිර ගාමො යෙසං සන්තකො, තෙසං පුබ්බපුරිසෙන අත්තනො ඤාතීනං සාධාරණභාවෙන නිවෙසිතො, තෙන ‘‘නාතිකො’’ති පඤ්ඤායිත්ථ. අථ පච්ඡා තත්ථ ද්වීහි දායාදෙහි ද්විධා විභජිත්වා පරිභුත්තො. තෙනාහ **‘‘ද්වින්නං චූළපිතිමහාපිතිපුත්තානං ද්වෙ ගාමා’’**ති. ගිඤ්ජකා වුච්චන්ති ඉට්ඨකා, ගිඤ්ජකාහියෙව කතො ආවසථො **ගිඤ්ජකාවසථො**. තස්මිං කිර පදෙසෙ මත්තිකා සක්ඛරමරුම්බවාලිකාදීහි අසම්මිස්සා අකඨිනා සණ්හා සුඛුමා, තාය කතානි කුලාලභාජනානිපි සිලාමයානි විය දළ්හානි, තස්මා තෙ උපාසකා තාය මත්තිකාය දීඝපුථුලඉට්ඨකා කාරෙත්වා තාහි ඨපෙත්වා ද්වාරබාහවාතපානකවාටතුලායො සෙසං සබ්බං දබ්බසම්භාරෙන විනා ඉට්ඨකාහි එව පාසාදං කාරෙසුං. තෙනාහ **‘‘ඉට්ඨකාහෙවා’’**තිආදි.

ගොසිඞ්ගසාලවනදායන්ති ගොසිඞ්ගසාලවනන්ති ලද්ධනාමං රක්ඛිතං අරඤ්ඤං. **ජෙට්ඨකරුක්ඛස්සාති** වනප්පතිභූතස්ස සාලරුක්ඛස්ස. **සාමග්ගිරසන්ති** සමග්ගභාවාදිගුණං විවෙකසුඛං. **උපරිපණ්ණාසකෙ** උපක්කිලෙසසුත්තෙ (ම. නි. 3.237-238) පුථුජ්ජනකාලො කථිතො, **ඉධ** චූළගොසිඞ්ගසුත්තෙ **ඛීණාසවකාලො කථිතො**. කතකිච්චාපි හි තෙ මහාථෙරා අත්තනො දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරං පරෙසං දිට්ඨානුගතිං ආපජ්ජනඤ්ච සම්පස්සන්තා පරමඤ්ච විවෙකං අනුබ්‍රූහන්තා සාමග්ගිරසං අනුභවමානා තත්ථ විහරන්ති. **තදාති** තස්මිං උපක්කිලෙසසුත්තදෙසනාකාලෙ. **තෙති** අනුරුද්ධප්පමුඛා කුලපුත්තා. **ලද්ධස්සාදාති** විපස්සනාය වීථිපටිපත්තියා අධිගතස්සාදා. විපස්සනා හි පුබ්බෙනාපරං විසෙසං ආවහන්තී පවත්තමානා සාතිසයං පීතිසොමනස්සං ආවහති. තෙනාහ භගවා –

> ‘‘යතො යතො සම්මසති, ඛන්ධානං උදයබ්බයං;
> ලභතී පීතිපාමොජ්ජං, අමතං තං විජානත’’න්ති. (ධ. ප. 374);

ලද්ධපතිට්ඨා මග්ගඵලාධිගමනෙන. සති හි මග්ගඵලාධිගමෙ සාසනෙ පතිට්ඨා ලද්ධා නාම හොති, නො අඤ්ඤථා.

කාමං සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානාපි මහාසාවකපරියාපන්නාව, අග්ගසාවකභාවෙන පන නෙසං විසෙසදස්සනත්ථං **‘‘ධම්මසෙනාපතිමහාමොග්ගල්ලානත්ථෙරෙසු වා’’**ති විසුං ගහණං. සතිපි හි සාමඤ්ඤයොගෙ විසෙසවන්තො විසුං ගය්හන්ති යථා ‘‘බ්‍රාහ්මණා ආගතා, වාසිට්ඨොපි ආගතො’’ති. තෙසු පන විසුං ගහිතෙසුපි **‘‘අසීතිමහාසාවකෙසූ’’**ති **අසීති**ග්ගහණං අප්පකං ඌනමධිකං වා ගණනූපගං න හොතීති. **අන්තමසොති** ඉදං ධම්මභණ්ඩාගාරිකස්ස උපට්ඨාකභාවෙන ආසන්නචාරිතාය වුත්තං. **අනීකාති** හත්ථානීකා, හත්ථානීකතො හත්ථිසමූහතොති අත්ථො. කාළසීහො යෙභුය්‍යෙන යූථචරොති කත්වා වුත්තං **‘‘යූථා නිස්සටො කාළසීහො විය’’**ති. කෙසරී පන එකචරොව. **වාතච්ඡින්නො වලාහකො වියාති** වාතච්ඡින්නො පබ්බතකූටප්පමාණො වලාහකච්ඡෙදො විය. **තෙසං පග්ගණ්හනතොති** යථා නාම ජිඝච්ඡිතස්ස භොජනෙ, පිපාසිතස්ස පානීයෙ, සීතෙන ඵුට්ඨස්ස උණ්හෙ, උණ්හෙන ඵුට්ඨස්ස සීතෙ, දුක්ඛිතස්ස සුඛෙ අභිරුචි උප්පජ්ජති, එවමෙවං භගවතො කොසම්බකෙ භික්ඛූ අඤ්ඤමඤ්ඤං විවාදාපන්නෙ දිස්වා අපරෙ සමග්ගවාසං වසන්තෙ ආවජ්ජිතස්ස ඉමෙ තයො කුලපුත්තා ආපාථං ආගමිංසු, අථ නෙ පග්ගණ්හිතුකාමො උපසඞ්කමි, එවායං පටිපත්තිඅනුක්කමෙන කොසම්බකානං භික්ඛූනං විනයනූපායො හොතීති. තෙනාහ ‘‘තෙසං පග්ගණ්හනතො’’ති. එතෙනෙව **පච්ඡිමජනතං අනුකම්පනතොති** ඉදම්පි කාරණං එකදෙසෙන සංවණ්ණිතන්ති දට්ඨබ්බං. **උක්කංසිත්වාති** යථාභූතෙහි ගුණෙහි සම්පහංසනෙන විසෙසෙත්වා විසිට්ඨෙ කත්වා පසංසාවසෙන චෙතං ආමෙඩිතවචනං.

තං අරඤ්ඤං රක්ඛති වනසාමිනා ආණත්තො. රක්ඛිතගොපිතං වනසණ්ඩං, න මහාවනාදි විය අපරිග්ගහිතං. සීලාදිප්පභෙදාය අත්තත්ථාය පටිපන්නා **අත්තකාමා,** න අපරිච්චත්තසිනෙහාති ආහ **‘‘අත්තනො හිතං කාමයමානා’’**ති. තෙනාහ **‘‘යො හී’’**තිආදි. **භින්දෙය්‍යාති** විනාසෙය්‍ය.

දුබ්බලමනුස්සාති පඤ්ඤාය දුබ්බලා අවිද්දසුනො මනුස්සා. **තානීති** අභිජාතිආදීසු උප්පන්නපාටිහාරියානි. **චීවරගබ්භෙන පටිච්ඡාදෙත්වාති** චීවරසඞ්ඛාතෙ ඔවරකෙ නිගූහිත්වා විය. න හි චීවරපාරුපනමත්තෙන බුද්ධානුභාවො පටිච්ඡන්නො හොති. ‘‘මා සුධ කොචිමං බුද්ධානුභාවං අඤ්ඤාසී’’ති පන තථාරූපෙන ඉද්ධාභිසඞ්ඛාරෙන තං ඡාදෙත්වා ගතො භගවා තථා වුත්තො. තෙනාහ **‘‘අඤ්ඤාතකවෙසෙන අගමාසී’’**ති.

අභික්කමථාති පදං අභිමුඛභාවෙන විධිමුඛෙන වදතීති ආහ **‘‘ඉතො ආගච්ඡථා’’**ති. බුද්ධානං කායො නාම සුවිසුද්ධජාතිමණි විය සොභනො, කිඤ්චි මලං අපනෙතබ්බං නත්ථි, කිමත්ථං භගවා පාදෙ පක්ඛාලෙසීති ආහ **‘‘බුද්ධාන’’**න්තිආදි.

326. අනුරුද්ධාති වා එකසෙසනයෙන වුත්තං විරූපෙකසෙසස්සපි ඉච්ඡිතබ්බත්තා, එවඤ්ච කත්වා බහුවචනනිද්දෙසොපි සමත්ථිතො හොති. **ඉරියාපථො ඛමතීති** සරීරස්ස ලහුට්ඨානතාය චතුබ්බිධොපි ඉරියාපථො සුඛප්පවත්තිකො. **ජීවිතං යාපෙතීති** යාපනාලක්ඛණං ජීවිතං ඉමං සරීරයන්තං යාපෙති සුඛෙන පවත්තෙති. **උළුඞ්කයාගුං වා කටච්ඡුභික්ඛං වාති** ඉදං මකරවුත්තියා මිස්සකභත්තෙන යාපනං වත්තන්ති කත්වා වුත්තං. තෙනාහ **"භික්ඛාචාරවත්තං පුච්ඡතී"**ති.

අඤ්ඤමඤ්ඤං සංසන්දතීති සතිපි උභයෙසං කලාපානං පරමත්ථතො භෙදෙ පචුරජනෙහි දුවිඤ්ඤෙය්‍යනානත්තං ඛීරොදකසම්මොදිතං අච්චන්තමෙව සංසට්ඨං විය හුත්වා තිට්ඨති. තෙනාහ **"විසුං න හොති, එකත්තං විය උපෙතී"**ති. පියභාවදීපනානි චක්ඛූනි **පියචක්ඛූනි**. පියායති, පියායිතබ්බොති වා **පියො**ති. සමග්ගවාසස්ස යං එකන්තකාරණං, තං පුච්ඡන්තො භගවා **"යථා කථං පනා"**තිආදිමාහාති **"කථන්ති කාරණපුච්ඡා"**ති වුත්තං. යො නෙසං මෙත්තාසහිතානංයෙව කම්මාදීනං අඤ්ඤමඤ්ඤස්මිං පච්චුපට්ඨානාකාරො, තං සන්ධාය **"කථ"**න්ති පුච්ඡා. තථා හි පරතො "එවං ඛො මයං, භන්තෙ"තිආදිනා ථෙරෙහි විස්සජ්ජනං කථිතං.

මිත්තං එතස්ස අත්ථීති **මෙත්තං,** කායකම්මං. **ආවීති** පකාසං. **රහොති** අප්පකාසං. යඤ්හි උද්දිස්ස මෙත්තං කායකම්මං පච්චුපට්ඨපෙති, තං තස්ස සම්මුඛා චෙ, පකාසං හොති, පරම්මුඛා චෙ, අප්පකාසං. තෙනාහ **"ආවි චෙව රහො චාති සම්මුඛා චෙව පරම්මුඛා චා"**ති. **ඉතරානීති** පරම්මුඛා කායවචීකම්මානි. **"තත්ථා"**තිආදිනා සඞ්ඛෙපතො වුත්තමත්ථං විවරිතුං **"යං හී"**තිආදි වුත්තං. සම්මජ්ජනාදිවසෙන **පටිජග්ගිතබ්බයුත්තං ඨානං වා. තථෙවාති** යථා සම්මුඛා කතෙ මෙත්තාකායකම්මෙ වුත්තං, තථෙව . "කච්චි ඛමනීය"න්ති එවමාදිකා කථා **සම්මොදනීයකථා.** යථා පරෙහි සද්ධිං අත්තනො ඡිද්දං න හොති, තථා පටිසන්ථාරවසෙන පවත්තා කථා **පටිසන්ථාරකථා.** "අහො තදා ථෙරෙන මය්හං දින්නො ඔවාදො, දින්නා අනුසාසනී"ති එවං කාලන්තරෙ සරිතබ්බයුත්තා, ඡසාරණීයපටිසංයුත්තා වා කථා **සාරණීයකථා.** සුත්තපදං නික්ඛිපිත්වා තස්ස අත්ථනිද්දෙසවසෙන සීලාදිධම්මපටිසංයුත්තා කථා **ධම්මීකථා.** සරෙන සුත්තස්ස උච්චාරණං **සරභඤ්ඤං.** පඤ්හස්ස ඤාතුං ඉච්ඡිතස්ස අත්ථස්ස පුච්ඡනං **පඤ්හපුච්ඡනං.** තස්ස යථාපුච්ඡිතස්සආදිසනං **පඤ්හවිස්සජ්ජනං. එවං සමන්නාහරතොති** එවං මනසිකරොතො, එවං මෙත්තං උපසංහරතොති අත්ථො.

එකතො කාතුං න සක්කා, තස්මා **නානා. හිතට්ඨෙනාති** අත්තනො විය අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස හිතභාවෙන. **නිරන්තරට්ඨෙනාති** අන්තරාභාවෙන භෙදාභාවෙන. **අවිග්ගහට්ඨෙනාති** අවිරොධභාවෙන. **සමග්ගට්ඨෙනාති** සහිතභාවෙන. **පරිභණ්ඩං කත්වාති** බහලතනුමත්තිකාලෙපෙහි ලිම්පෙත්වා. **චීවරං වා ධොවන්තීති** අත්තනො චීවරං වා ධොවන්ති. **පරිභණ්ඩං වාති** අත්තනො පණ්ණසාලාය පරිභණ්ඩං වා කරොන්ති.

327. **පටිවිරුද්ධා එවාති** එත්ථාපි "යෙභුය්‍යෙනා"ති පදං ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. **තෙසං අප්පමාදලක්ඛණන්ති** තෙසං අප්පමජ්ජනසභාවං. **කච්චි පන වො අනුරුද්ධා සමග්ගාති** එත්ථාපි **වොති** නිපාතමත්තං, පච්චත්තවචනං වා, කච්චි තුම්හෙති එවමත්ථො වෙදිතබ්බො. **සමුග්ගපාතින්ති** සමුග්ගපුටසදිසං පාතිං.

පණ්ණසාලායං අන්තො බහි ච සම්මජ්ජනෙන සොධිතඞ්ගණතා **වත්තපටිපත්ති. පටිවිසමත්තමෙවාති** අත්තනො යාපනපටිවිසමත්තමෙව. **ඔසාපෙත්වාති** පක්ඛිපිත්වා. **පමාණමෙවාති** අත්තනො යාපනපමාණමෙව. **වුත්තනයෙන ජහිත්වාති** පාළියං වුත්තනයෙන ජහිත්වා.

හත්ථෙන හත්ථං සංසිබ්බන්තාති අත්තනො හත්ථෙන ඉතරස්ස හත්ථං දළ්හග්ගහණවසෙන බන්ධන්තා. විලඞ්ඝෙති දෙසන්තරං පාපෙති එතෙනාති විලඞ්ඝකො, හත්ථො. හත්ථො එව විලඞ්ඝකො හත්ථවිලඞ්ඝකො, තෙන **හත්ථවිලඞ්ඝකෙන.**

තං අඛණ්ඩං කත්වාති තං තීසුපි දිවසෙසු ධම්මස්සවනං පවත්තනවසෙන අඛණ්ඩිකං කත්වා. **එතන්ති** "පඤ්චාහිකං ඛො පනා"තිආදිවචනං. පඤ්චමෙ පඤ්චමෙ අහනි භවතීති **පඤ්චාහිකං. භගවතා පුච්ඡිතෙන** අනුරුද්ධත්ථෙරෙන. **පමාදට්ඨානෙසුයෙවාති** අඤ්ඤෙසං පමාදට්ඨානෙසුයෙව. **"පමාදට්ඨානෙසුයෙවා"**ති වුත්තමෙවත්ථං පාකටතරං කාතුං **"අඤ්ඤෙසඤ්හී"**තිආදි වුත්තං. **පපඤ්චකරණට්ඨානානීති** කථාපපඤ්චස්ස කරණට්ඨානානි විස්සට්ඨකථාපවත්තනෙන කම්මට්ඨානෙ පමජ්ජනට්ඨානානි. තත්ථාපි "මයං, භන්තෙ, කම්මට්ඨානවිරුද්ධං න පටිපජ්ජාමා"ති සිඛාප්පත්තං අත්තනො අප්පමාදලක්ඛණං ථෙරො දස්සෙති. **එත්තකං ඨානං මුඤ්චිත්වාති** පන ඉදං තදා විහාරසමාපත්තීනං වළඤ්ජාභාවෙන වුත්තං.

328. ඣානස්ස අධිප්පෙතත්තා **"අලමරියඤාණදස්සනවිසෙසො"**ඉච්චෙව වුත්තං. අත්තනො සම්මාපටිපන්නතාය සත්ථු චිත්තාරාධනත්ථං තස්ස ච විසෙසාධිගමස්ස සත්ථු පච්චක්ඛභාවතො ථෙරො **"කිඤ්හි නො සියා, භන්තෙ"**ති ආහ. **යාවදෙවාති** යත්තකං කාලං එකං දිවසභාගං වා සකලරත්තිං වා යාව සත්ත වා දිවසෙ.

329. **සමතික්කමායාති** සම්මදෙව අතික්කමනාය. සති හි උපරි විසෙසාධිගමෙ හෙට්ඨිමජ්ඣානං සමතික්කන්තං නාම හොති පටිප්පස්සද්ධි ච. තෙනාහ **"පටිප්පස්සද්ධියා"**ති. **ඤාණදස්සනවිසෙසොති** කාරණූපචාරෙන වුත්තොති වෙදිතබ්බො. **වෙදයිතසුඛතොති** වෙදනාසහිතජ්ඣානසුඛතො වා ඵලසුඛතො වා. **අවෙදයිතසුඛ**න්ති නිබ්බානසුඛං විය වෙදනාරහිතං සුඛං. **අවෙදයිතසුඛ**න්ති ච නිදස්සනමත්තමෙතං, තං පන අඵස්සං අසඤ්ඤං අචෙතනන්ති සබ්බචිත්තචෙතසිකරහිතමෙව. තතො ච සතිපි රූපධම්මප්පවත්තියං තස්ස අචෙතනත්තා සබ්බසො සඞ්ඛාරදුක්ඛවිරහිතතාය සන්තතරා පණීතතරා ච නිරොධසමාපත්තීති වුච්චතෙ. තෙනාහ **"අවෙදයිතසුඛං සන්තතරං පණීතතරං හොතී"**ති. තෙන වුත්තං ''ඉමම්හා චා''තිආදි.

330. **සාමග්ගිරසානිසංසමෙව නෙසං භගවා කථෙසි** අජ්ඣාසයානුකූලත්තා තස්ස. **අනුසාවෙත්වාති** අනුපගමනවසෙන සම්මදෙව ආරොචෙත්වා. ''අනුසංසාවෙත්වා''ති වා පාඨො, සො එවත්ථො. **තතො පටිනිවත්තිත්වාති** එතරහි භගවතො එකවිහාරෙ අජ්ඣාසයොති සත්ථු මනං ගණ්හන්තා ''ඉධෙව තිට්ඨථා''ති විස්සජ්ජිතට්ඨානතො නිවත්තිත්වා . **පබ්බජ්ජාදීනීති ආදි**-සද්දෙන උපසම්පදා-විසුද්ධි-ධුතකම්මට්ඨානානුයොග-ඣානවිමොක්ඛ-සමාපත්ති-ඤාණදස්සන-මග්ගභාවනා-ඵලසච්ඡිකිරියාදිකෙ සඞ්ගණ්හාති. **අධිගන්ත්වාපීති පි**-සද්දෙන යථාධිගතානම්පි. **අත්තනො ගුණකථාය අට්ටියමානාති** භගවන්තං නිස්සාය අධිගන්ත්වාපි ධම්මාධිකරණං සත්ථුවිසෙසාභාවදීපනෙ භගවතො පාකටගුණානං කථාය අට්ටියමානාපීති යොජනා. **දෙවතාති** තංතංසමාපත්තිලාභිනියො දෙවතා. **මුඛං මෙ සජ්ජන්ති** මුඛං මෙ කථනෙ සමත්ථං, කථනෙ යොග්‍යන්ති අත්ථො.

331. **එවං ආගතොති** එවං ආටානාටියසුත්තෙ ආගතො. **පලිවෙඨෙන්තෙති** චොදෙන්තෙ. **මච්ඡරායන්තීති** අත්තනො ගුණානං භගවතොපි ආරොචනං අසහමානා මච්ඡරායන්තීති සො චින්තෙතීති කත්වා වුත්තං.

01 **තෙසං ලාභාති** තෙසං වජ්ජිරාජූනං වජ්ජිරට්ඨවාසීනඤ්ච මනුස්සත්තං, පතිරූපදෙසවාසාදිකො, භගවතො තිණ්ණඤ්ච කුලපුත්තානං දස්සනවන්දනදානධම්මස්සවනාදයො ලාභා. සුලද්ධා ලාභාති යොජනා. **පසන්නචිත්තං අනුස්සරෙය්‍යාති** තං කුලඤ්හෙතං සීලාදිගුණෙ චිත්තං පසාදෙත්වා අනුස්සරෙය්‍ය. වුත්තං තෙසං ''අනුස්සරණම්පාහං, භික්ඛවෙ, තෙසං භික්ඛූනං බහූපකාරං වදාමී''ති (ඉතිවු. 104; සං. නි. 5.184).

චූළගොසිඞ්ගසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

2. මහාගොසිඞ්ගසුත්තවණ්ණනා

332. **කොවිදෙවාති** ගොසිඞ්ගසාලවනසාමන්තතො නිවිට්ඨෙසු යො කොචි ගාමො ගොචරගාමො භවිස්සති, තස්මා අනිබද්ධභාවතො ගොචරගාමො න ගහිතො, වසනට්ඨානමෙව පරිදීපිතං, තතො එව අරඤ්ඤනිදානකං නාමෙතං. **සබ්බත්ථාති** දෙවලොකෙ මනුස්සලොකෙ ච. **ථිරකාරකෙහීති** සාසනෙ ථිරභාවකාරකෙහි. **සවනන්තෙ ජාතත්තාති** චතුසච්චගබ්භස්ස ධම්මස්සවනස්ස පරියොසානෙ අරියාය ජාතියා ජාතත්තා. යථා පටිවෙධබාහුසච්චං ඉජ්ඣති, තථා ධම්මස්ස සවනතො සාවකා . **සූරියො විය** භාසුරගුණරංසිතාය මොහන්ධකාරවිධමනතො. **චන්දො විය** රමණීයමනොහරසීතලගුණතාය කිලෙසපරිළාහවූපසමතො. **සාගරො විය** ගම්භීරපීරවිපුලානෙකගුණතාය ඨිතධම්මසභාවතො. ගුණමහන්තතාය ථෙරස්ස අභිඤ්ඤාතතා, ගුණමහන්තතා ච සුත්තෙසු ආගතනයෙනෙව ඤාතබ්බාති තං විත්ථාරතො දස්සෙතුං **"න කෙවල"**න්තිආදි වුත්තං. **සීහනාදසුත්තන්ති** මජ්ඣිමනිකායෙ ආගතං මහාසීහනාදසුත්තං (ම. නි. 1.146). **ථෙරපඤ්හසුත්තන්ති** සුත්තනිපාතෙ අට්ඨකවග්ගෙ ආගතං **සාරිපුත්තසුත්තං** (සු. නි. 961-981). **ථෙරසීහනාදසුත්තන්ති** ඉමස්ස ච ථෙරස්ස ජනපදචාරිකාය සත්ථු සම්මුඛා **සීහනාදසුත්තං**. **අභිනික්ඛමනන්ති** ථෙරස්සෙව මහතා ඤාතිපරිවට්ටෙන මහතා ච භොගපරිවට්ටෙන සහ ඝරාවාසපරිච්චාගො අභිනික්ඛමනං. එස නයො ඉතො පරෙසුපි. **යදිදන්ති** නිපාතො, යො අයන්ති අත්ථො.

මහාපඤ්ඤෙ භික්ඛූ ගහෙත්වාති ආයස්මතො කිර සාරිපුත්තත්ථෙරස්ස පරිවාරභික්ඛූපි මහාපඤ්ඤා එව අහෙසුං. ධාතුසො හි සත්තා සංසන්දන්ති. **සයං ඉද්ධිමාති**ආදීසුපි එසෙව නයො. අයං පනත්ථො **ධාතුසංයුත්තෙන** (සං. නි. 2.99) දීපෙතබ්බො – ගිජ්ඣකූටපබ්බතෙ ගිලානසෙය්‍යාය නිසින්නො භගවා ආරක්ඛත්ථාය පරිවාරෙත්වා වසන්තෙසු සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානාදීසු එකමෙකං අත්තනො පරිසාය සද්ධිං චඞ්කමන්තං ඔලොකෙත්වා භික්ඛූ ආමන්තෙසි – ''පස්සථ නො තුම්හෙ, භික්ඛවෙ, සාරිපුත්තං සම්බහුලෙහි භික්ඛූහි සද්ධිං චඞ්කමන්තන්ති. එවං, භන්තෙ. සබ්බෙ ඛො එතෙ, භික්ඛවෙ, භික්ඛූ මහාපඤ්ඤා''ති සබ්බං විත්ථාරෙතබ්බං.

වනන්තෙති උපවනන්තෙ. **මෙඝවණ්ණායාති** නීලාභාය. සමුද්දකුච්ඡිතො උග්ගච්ඡන්තස්ස විය උපට්ඨානං සන්ධාය වුත්තං. චක්කවාළපබ්බතමත්ථකසමීපෙ ආභාඵරණවසෙන පවත්තියා **"පාචීනචක්කවාළපබ්බතමත්ථකෙ"**ති වුත්තං, න චක්කවාළපබ්බතමත්ථකෙ චන්දමණ්ඩලස්ස විචරණතො. තථා සති ලොකන්තරිකනිරයෙසුපි චන්දිමසූරියානං ආභා ඵරෙය්‍ය. උබ්බෙධවසෙන හි චක්කවාළපබ්බතස්ස වෙමජ්ඣතො චන්දිමසූරියා විචරන්ති. සාලකුසුමපභානං අතිරත්තතාය වුත්තං **"ලාඛාරසෙන සිඤ්චමානං විය"**ති. **උපගායමානා වියාති** පයිරුපාසනවසෙන

උපෙච්ච ගායමානා විය . **කාය නු ඛො අජ්ජ රතියා**ති අජ්ජ ඣානසමාපත්තිරතියා එව නු ඛො, උදාහු ධම්මසාකච්ඡාරතියා ධම්මදෙසනාරතියාති චින්තෙසි.

ද්වෙ චන්දමණ්ඩලානි විය පරමසොභග්ගප්පත්තාය කන්තියා. **ද්වෙ සූරියමණ්ඩලානි විය** අතිවිය සුවිසුද්ධසමුජ්ජලාය ගුණවිභූතියා. **ද්වෙ ඡද්දන්තනාගරාජානො විය** මහානුභාවතාය. **ද්වෙ සීහා විය** තෙජුස්සදතාය. **ද්වෙ බ්‍යග්ඝා විය** අනොලීනවුත්තිතාය. **සබ්බපාලිඵුල්ලමෙවාති** සබ්බමෙව සමන්තතො විකසිතං.

333. කථා උපචරති පවත්තති එත්ථාති කථාඋපචාරො, සවනූපචාරො පදෙසො, තං **කථාඋපචාරං**. රමණීයමෙව **රාමණෙය්‍යකං**. **උජ්ජඞ්ගලෙ**ති ලූඛපදෙසෙ කඨිනපදෙසෙ. දොසෙහි ඉතා අපගතාති **දොසිනා** ත-කාරස්ස න-කාරං කත්වා. **දිබ්බා මඤ්ඤෙ ගන්ධා**ති දෙවලොකෙ ගන්ධා විය. දිවි භවාති **දිබ්බා**. **ද්වෙ ථෙරා**ති සාරිපුත්තත්ථෙරආනන්දත්ථෙරා. ආනන්දත්ථෙරො තාව මමායතු අඛීණාසවභාවතො, සාරිපුත්තත්ථෙරො කථන්ති? න ඉදං මමායනං ගෙහස්සිතපෙමවසෙන, අථ ඛො ගුණභත්තිවසෙනාති නායං දොසො.

අනුමතියා පුච්ඡා **අනුමතිපුච්ඡා,** අනුමතිග්ගහණත්ථං පුච්ඡනං. තත්ථ යස්මා අධම්මිකම්පි වුද්ධස්ස අනුමතිං ඉතරො පටික්ඛිපිතුං න ලභති, තෙන සා අනුජානිතබ්බාව හොති, තස්මා සඞ්ඝඛුද්දකතො පට්ඨාය අනුමති පුච්ඡිතබ්බා. තෙනාහ **"අනුමතිපුච්ඡා නාමෙසා"**තිආදි. **ඛුද්දකතො පට්ඨායා**ති කණිට්ඨතො පට්ඨාය. පටිභාති උපට්ඨාතීති පටිභානං, යථාධිප්පෙතො අත්ථො, **තං පටිභානං. සිඛාප්පත්තා වෙපුල්ලප්පත්තා න භවිස්සති** පදෙසඤාණෙ ඨිතෙහි භාසිතත්තා. **සිඛාප්පත්තා වෙපුල්ලප්පත්තා භවිස්සති** සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙන සංසන්දිතත්තා. වුත්තමෙවත්ථං උපමාය විභාවෙතුං **"යථා හී"**තිආදි වුත්තං. තත්ථ පච්චත්ථිකා අට්ටියන්ති දුක්ඛායන්ති එතෙනාති **අට්ටො,** විනිච්ඡිතබ්බවොහාරො. **ගාමභොජකන්**ති යස්මිං ගාමෙ සො උප්පන්නො, තං ගාමභොජකං. **ජනපදභොජකන්**ති යස්මිං ජනපදෙ සො උප්පන්නො, තං ජනපදභොජකං. **මහාවිනිච්ඡයඅමච්චන්**ති යස්මිං රජ්ජෙ සො ජනපදො, තස්ස රාජධානියං මහාවිනිච්ඡයඅමච්චං. **සෙනාපතින්**ති යස්ස රඤ්ඤො සො අමච්චො, තස්ස සෙනාපතිං. තථා **උපරාජන්**ති . ඉදං පනෙත්ථ පකතිචාරිත්තවසෙන වුත්තං උපමෙය්‍යත්ථානුරූපතොති දට්ඨබ්බං. **අපරාපරං න සඤ්චරති** විනිච්ඡයනාරහෙන විනිච්ඡිතභාවතො.

පකට්ඨානං (අ. නි. ටී. 2.4.22) උක්කට්ඨානං සීලාදිඅත්ථානං බොධනතො, සභාවනිරුත්තිවසෙන බුද්ධාදීහි භාසිතත්තා ච පකට්ඨානං වචනප්පබන්ධානං ආළීති **පාළි,** පරියත්තිධම්මො. පුරිමස්ස අත්ථස්ස පච්ඡිමෙන අත්ථෙන අනුසන්ධානං **අනුසන්ධි**. අත්ථමුඛෙන පන පාළිපදෙසානම්පි අනුසන්ධි හොතියෙව, සො ච පුබ්බාපරානුසන්ධි-පුච්ඡානුසන්ධි-අජ්ඣාසයානුසන්ධි-යථානුසන්ධිවසෙන චතුබ්බිධො. තංතංදෙසනානං පන පුබ්බාපරසංසන්දනං **පුබ්බාපරං**. පාළිවසෙන අනුසන්ධිවසෙන පුබ්බාපරවසෙනාති පච්චෙකං යොජෙතබ්බං. **උග්ගහිතන්**ති බ්‍යඤ්ජනසො අත්ථසො ච උද්ධං උද්ධං ගහිතං, පරියාපුණනවසෙන චෙව පරිපුච්ඡාවසෙන ච හදයෙන ගහිතන්ති අත්ථො. වට්ටදුක්ඛනිස්සරණත්ථිකෙහි සොතබ්බතො සුතං, පරියත්තිධම්මො, තං ධාරෙතීති **සුතධරො**. යො හි සුතධරො, සුතං තස්මිං පතිට්ඨිතං හොති සුප්පතිට්ඨිතං, තස්මා වුත්තං **"සුතස්ස ආධාරභූතො"**ති. තෙනාහ **"යස්ස හී"**තිආදි. එකපදං එකක්ඛරම්පි අවිනට්ඨං හුත්වා සන්නිචීයතීති සන්නිචයො, සුතං සන්නිචයො එතස්මින්ති **සුතසන්නිචයො. අජ්ඣොසායා**ති අනුපවිසිත්වා. **තිට්ඨතී**ති න මුස්සති.

ධාතා පගුණාති පගුණා වාචුග්ගතා. **නිච්චලිතන්**ති අපරිවත්තිතං. **සංසන්දිත්වා**ති අඤ්ඤෙහි සංසන්දිත්වා. **සමනුග්ගාහිත්වා**ති පරිපුච්ඡාවසෙන අත්ථං ඔගාහෙත්වා. පබන්ධස්ස විබන්ධාභාවතො **ගඞ්ගාසොතසදිසං,** ''භවඞ්ගසොතසදිස''න්ති වා පාඨො, අකිත්තිමං සුඛප්පවත්තීති අත්ථො. සුත්තෙකදෙසස්ස සුත්තස්ස ච වචසා පරිචයො ඉධ නාධිප්පෙතො, වග්ගාදිවසෙන පන අධිප්පෙතොති ආහ **"සුත්තදසක...පෙ.... සජ්ඣායිතා"**ති, ''දස සුත්තානි ගතානි, දස වග්ගාගතා''තිආදිනා සල්ලක්ඛෙත්වා වාචාය සජ්ඣායිතාති අත්ථො. මනසා අනු අනු පෙක්ඛිතා භාගසො නිජ්ඣායිතා චින්තිතා **මනසානුපෙක්ඛිතා. රූපගතං විය පඤ්ඤායතී**ති රූපගතං විය චක්ඛුස්ස විභූතං හුත්වා පඤ්ඤායති. **සුප්පටිවිද්ධා**ති නිජ්ජටං නිග්ගුම්බං කත්වා සුට්ඨු යාථාවතො පටිවිද්ධා.

පජ්ජති අත්ථො ඤායති එතෙනාති **පදං,** තදෙව අත්ථං බ්‍යඤ්ජෙතීති **බ්‍යඤ්ජනන්**ති ආහ **"පදමෙව අත්ථස්ස බ්‍යඤ්ජනතො පදබ්‍යඤ්ජන"**න්ති. අක්ඛරපාරිපූරියා පදබ්‍යඤ්ජනස්ස පරිමණ්ඩලතා, සා පන පාරිපූරී එවං වෙදිතබ්බාති ආහ **"දසවිධබ්‍යඤ්ජනබුද්ධියො අපරිහාපෙත්වා"**ති. **අඤ්ඤං උපාරම්භකරන්**ති යථානික්ඛිත්තසුත්තතො අඤ්ඤං තස්ස අනනුලොමකං සුත්තං ආහරති. **තදත්ථං ඔතාරෙතී**ති තස්ස ආහටසුත්තස්සෙව අත්ථං විචාරෙති. **තස්ස කථා අපරිමණ්ඩලා නාම හොති** අත්ථස්ස අපරිපුණ්ණභාවතො. යථානික්ඛිත්තස්ස සුත්තස්ස අත්ථසංවණ්ණනාවසෙනෙව සුත්තන්තරම්පි ආනෙන්තො **බහි එකපදම්පි න ගච්ඡති නාම. අමක්ඛෙන්තො**ති අවිනාසෙන්තො. තං තං අත්ථං සුට්ඨු වවත්ථිතං කත්වා දස්සෙන්තො **තුලිකාය පරිච්ඡින්දන්තො විය**. ගම්භීරතරමත්ථං ගමෙන්තො **ගම්භීරමාතිකාය උදකං පෙසෙන්තො විය.** උත්තානමාතිකාය හි මරියාදං ඔත්ථරිත්වා උදකං අඤ්ඤථා ගච්ඡෙය්‍ය. එකංයෙව පදං අනෙකෙහි පරියායෙහි පුනප්පුනං සංවණ්ණෙන්තො පදං **කොට්ටෙන්තො සින්ධවාජානීයො විය**. සො හි වග්ගිතාය ගතියා පදෙ පදං කොට්ටෙන්තො ගච්ඡති. කථාමග්ගෙන **තස්ස කථා පරිමණ්ඩලා නාම හොති** ධම්මතො අත්ථතො අනුසන්ධිතො පුබ්බාපරතො ආචරියුග්ගහතොති සබ්බසො පරිපුණ්ණභාවතො.

අනුප්පබන්ධෙහීති විස්සට්ඨෙහි ආසජ්ජමානෙහි. නාතිසීඝං නාතිසණිකං නිරන්තරං එකරසඤ්ච කත්වා පරිසාය අජ්ඣාසයානුරූපං ධම්මං කථෙන්තො විස්සට්ඨාය කථාය කථෙති නාම, න අඤ්ඤථාති දස්සෙන්තො **"යො භික්ඛූ"**තිආදිමාහ. **අරණිං මන්ථෙන්තො විය, උණ්හඛාදනීයං ඛාදන්තො වියාති** සීඝං සීඝං කථනස්ස උදාහරණං, **ගහිතං ගහිතමෙවාති**ආදි ලඞ්ඝෙත්වා කථනස්ස. පුරාණපණ්ණන්තරෙසු හි පරිපාතියමානගොධා කදාචි දිස්සති, එවමෙකච්චස්ස අත්ථවණ්ණනා කත්ථචි න දිස්සති. **ඔහායාති** ඨපෙත්වා. **යොපීති**ආදිනා එකරූපෙන කථාය අකථනං දස්සෙති. **පෙතග්ගි නිජ්ඣාමතණ්හිකපෙතස්ස** මුඛතො නිච්ඡරණකඅග්ගි. **විත්ථායතීති** අප්පටිභානතමාපජ්ජති. කෙනචි රොගෙන දුක්ඛං පත්තො විය **නිත්ථුනන්තො. කන්දන්තො වියාති** උක්කුට්ඨිං කරොන්තො විය. **අප්පබන්ධා නාම හොති** සුඛෙන අප්පවත්තභාවතො. **ආචරියෙහි දින්නනයෙ ඨිතොති** ආචරියුග්ගහං අමුඤ්චන්තො, යථා ච ආචරියා තං තං සුත්තං සංවණ්ණෙසුං, තෙනෙව නයෙන සංවණ්ණෙන්තොති අත්ථො. **අච්ඡින්නධාරං කත්වාති** ''නාතිසීඝං නාතිසණික''න්තිආදිනා හෙට්ඨා වුත්තනයෙන අවිච්ඡින්නං කථාපබන්ධං කත්වා. **අනුසයසමුග්ඝාතායාති** ඉමිනා තස්සා කථාය අරහත්තපරියොසානතං දස්සෙති . **එවරූපෙනාති** නයිදං එකවචනං තත්තකවසෙන ගහෙතබ්බං, අථ ඛො ලක්ඛණෙ පවත්තන්ති දස්සෙන්තො **"තථාරූපෙනෙව භික්ඛුසතෙන භික්ඛුසහස්සෙන වා"**ති වුත්තං. **පල්ලඞ්කෙනාති** පල්ලඞ්කපදෙසෙන, පල්ලඞ්කාසනන්තෙනාති අත්ථො. **ඉමිනා නයෙනාති** වාරන්තරසාධාරණං අත්ථං අතිදිසති, අසාධාරණං පන වක්ඛතෙවාති.

334. ආරමති එතෙනාති **ආරාමො.**

335. **ධුවසෙවනන්ති** නියතසෙවිතං. **පාසාදපරිවෙණෙති** පාසාදඞ්ගණෙ. **නාභියා පතිට්ඨිතානන්ති** නාභියා භූමියං පතිට්ඨිතානං. **අරන්තරානීති** අරවිවරානි තංතංඅරානං වෙමජ්ඣට්ඨානානි.

336. **සමාදින්නඅරඤ්ඤධුතඞ්ගො ආරඤ්ඤිකො,** න අරඤ්ඤවාසමත්තෙන.

337. **න ඔසාදෙන්තීති** න අවසාදෙන්ති, න අවසාදනාපෙක්ඛා අඤ්ඤමඤ්ඤං පඤ්හං පුච්ඡන්තීති අත්ථො. **පවත්තිනීති** පගුණා.

338. **ලොකුත්තරා විහාරසමාපත්ති** නාම ථෙරස්ස අරහත්තඵලසමාපත්තියො, පරියායතො පන නිරොධසමාපත්තිපි වෙදිතබ්බා.

339. **සාධුකාරො ආනන්දත්ථෙරස්ස දින්නො.** තෙනාහ භගවා ''යථා තං ආනන්දොව සම්මා බ්‍යාකරමානො බ්‍යාකරෙය්‍යා''තිආදි. **සම්මාති** සුට්ඨු, යථාඅජ්ඣාසයන්ති අධිප්පායො. යෙන හි යං යථාචිත්තං කථිතං, තං සම්මා කථිතං නාම හොති. සම්පත්තවසෙන හි යථාකාරී තථාවාදී සොභති. තෙනාහ **"අත්තනො අනුච්ඡවිකමෙවා"**තිආදි. බහුස්සුතො භික්ඛු තත්ථ තත්ථ සුත්තෙ සීලාදීනං ආගතට්ඨානෙ තෙසං සුවිදිතත්තා යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජමානො තානි පරිපූරෙතීති ආහ **"සීලස්ස ආගතට්ඨානෙ"**තිආදි. මග්ගාදිපසවනාය **විපස්සනාගබ්භං ගණ්හාපෙත්වා** පරිපාකං ගමෙත්වාති අත්ථො.

340. ''එසෙව නයො''ති අතිදෙසවසෙන සඞ්ඛෙපතො වුත්තමත්ථං විවරන්තො **"ආයස්මා හි රෙවතො"**තිආදිමාහ.

342. **අපරෙපි නානප්පකාරෙ කිලෙසෙති** අපරෙපි නානප්පකාරෙ දොසමොහාදිකිලෙසෙ. **ධුනිත්වාති** විධමෙත්වා.

343. ආයස්මා මහාමොග්ගල්ලානො එවං බ්‍යාකාසීති සම්බන්ධො. සකලම්පි චක්ඛුවිඤ්ඤාණවීථිගතං චිත්තං චක්ඛුවිඤ්ඤාණන්ති අග්ගහෙත්වා චක්ඛුසන්නිස්සිතමෙව පන විඤ්ඤාණං චක්ඛුවිඤ්ඤාණං, තදනන්තරං සම්පටිච්ඡනං, තදනන්තරං සන්තීරණන්තිආදිනා සණ්හං සුඛුමං අතිඉත්තරඛණවන්තං **චිත්තන්තරං** චිත්තනානත්තං. ඛන්ධාදීනඤ්ච නානත්තසඞ්ඛාතං **ඛන්ධන්තරාදි.** පථවීකසිණෙ පඨමජ්ඣානං සමාපජ්ජිත්වා තථෙව තතියං ඣානන්තිආදිනා ආරම්මණං අනුක්කමිත්වා ඣානස්සෙව එකන්තරිකභාවෙන උක්කමනං **ඣානොක්කන්තිකං** නාම. පථවීකසිණෙ පඨමං ඣානං සමාපජ්ජිත්වා පුන තදෙව තෙජොකසිණෙතිආදිනා ඣානං අනුක්කමිත්වා ආරම්මණස්සෙව එකන්තරිකභාවෙන උක්කමනං **ආරම්මණොක්කන්තිකං** නාම. ''පඨමජ්ඣානං පඤ්චඞ්ගික''න්තිආදිනා යාව නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං දුවඞ්ගිකන්ති ඣානඞ්ගමත්තස්සෙව වවත්ථාපනං **අඞ්ගවවත්ථානං.** ''ඉදං පථවීකසිණං...පෙ.... ඉදං ඔදාතකසිණ''න්ති ආරම්මණමත්තස්සෙව වවත්ථාපනං **ආරම්මණවවත්ථානං.** පථවීකසිණෙ පඨමං ඣානං සමාපජ්ජිත්වා තත්ථෙව ඉතරෙසම්පි සමාපජ්ජනං **අඞ්ගසඞ්කන්ති.** පථවීකසිණෙ පඨමං ඣානං සමාපජ්ජිත්වා තදෙව ආපොකසිණෙති එවං සබ්බකසිණෙසු එකස්සෙව ඣානස්ස සමාපජ්ජනං **ආරම්මණසඞ්කන්ති. එකතොවඩ්ඪනං උභතොවඩ්ඪනන්ති** ඉදං ඛන්ධාදිදෙසනායං ලබ්භති. අභිධම්මභාජනීයෙ හි වෙදනාක්ඛන්ධං භාජෙන්තො භගවා තිකෙ ගහෙත්වා දුකෙසු පක්ඛිපි, දුකෙ ගහෙත්වා තිකෙසු පක්ඛිපි, ඉදං **එකතොවඩ්ඪනං.** තිකෙ ච දුකෙ ච උභතොවඩ්ඪනනීහාරෙන කථෙසි, ඉදං **උභතොවඩ්ඪනං.** එවං සෙසඛන්ධෙසු ධාතායතනාදීසු ච යථාරහං **විභඞ්ගප්පකරණෙ** (විභ. 32-33; 155-156, 183-184) අභිධම්මභාජනීයෙ

ආගතනයෙන වෙදිතබ්බං. තෙනාහ **‘‘ආභිධම්මිකධම්මකථිකස්සෙව පාකට’’**න්ති. ඛන්ධාදීසු සභාවධම්මෙසු තීසු ලක්ඛණෙසු පඤ්ඤත්තියං සමයන්තරෙසු ච කොසල්ලාභාවතො **අයං සකවාදො අයං පරවාදොති න ජානාති**. තතො එව **සකවාදං...පෙ.... ධම්මන්තරං විසංවාදෙති**. ඛන්ධාදීසු පන කුසලතාය **ආභිධම්මිකො සකවාදං...පෙ.... න විසංවාදෙති**.

344. **චිත්තං අත්තනො වසෙ වත්තෙතුං සක්කොති** පටිසඞ්ඛානභාවනාබලෙහි පරිග්ගණ්හනසමත්ථත්තා. ඉදානි තමත්ථං බ්‍යතිරෙකතො අන්වයතො ච විභාවෙතුං **‘‘දුප්පඤ්ඤො හී’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **සබ්බානස්සාති** සබ්බානි අස්ස. **විසෙවිතවිප්ඵන්දිතානීති** කිලෙසවිසූකායිකානි චෙව දුච්චරිතවිප්ඵන්දිතානි ච. **භඤ්ජිත්වාති** මද්දිත්වා. **බහීති** කම්මට්ඨානතො බහි පුථුත්තාරම්මණෙ.

345. **පරියායෙනාති** එත්ථ **පරියාය**-සද්දො ‘‘අත්ථි ඛ්වෙස, බ්‍රාහ්මණ, පරියායො’’තිආදීසු (අ. නි. 8.11; පාරා. 3-9) විය කාරණත්ථොති ආහ **‘‘සොභනකාරණං අත්ථී’’**ති. යදි භගවා – ‘‘ඉධ, සාරිපුත්ත, භික්ඛු පච්ඡාභත්තං පිණ්ඩපාතපටික්කන්තො’’තිආදිනා අත්තනො මහාබොධිපල්ලඞ්කං සන්ධායාහ, එවං සන්තෙ සම්මාසම්බුද්ධෙනෙව සඞ්ඝාරාමො සොභෙතබ්බො, න අඤ්ඤෙහීති ආපන්නන්ති ආහ **‘‘අපිච පච්ඡිමං ජනත’’**න්තිආදි. නිබ්බානත්ථාය පටිපත්තිසාරං එතස්සාති පටිපත්තිසාරො, තං **පටිපත්තිසාරං. නිප්පරියායෙනෙවාති** කෙනචි පරියායෙන ලෙසෙන විනා මුඛ්‍යෙන නයෙනෙව. යො ‘‘අරහත්තං අප්පත්වා න වුට්ඨහිස්සාමී’’ති දළ්හසමාදානං කත්වා නිසින්නො තං අධිගන්ත්වාව උට්ඨහති. එවරූපෙන ඉදං ගොසිඞ්ගසාලවනං සොභති, සාසනෙ සබ්බාරම්භානං තදත්ථත්තාති අත්ථො. ආසවක්ඛයාවහං පටිපත්තිං ආරභිත්වා ආසවක්ඛයෙනෙව දෙසනාය පරියොසාපිතත්තා **යථානුසන්ධිනාව දෙසනං නිට්ඨපෙසීති**.

මහාගොසිඞ්ගසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

3. මහාගොපාලකසුත්තවණ්ණනා

346. **තත්ථාති** ගොපාලකසුත්තෙ. **තිස්සො කථාති** (අ. නි. ටී. 3.11.17) තිස්සො අට්ඨකථා, තිවිධා සුත්තස්ස අත්ථවණ්ණනාති අත්ථො. එකෙකං පදං නාළං මූලං එතිස්සාති එවංසඤ්ඤිතා **එකනාළිකා,** එකෙකං වා පදං නාළං අත්ථනිග්ගමනමග්ගො එතිස්සාති **එකනාළිකා**. තෙනාහ **‘‘එකෙකපදස්ස අත්ථකථන’’**න්ති. චත්තාරො අංසා භාගා අත්ථසල්ලක්ඛණූපායා එතිස්සාති **චතුරස්සා**. තෙනාහ **‘‘චතුක්කං බන්ධිත්වා කථන’’**න්ති. නියමතො නිසින්නස්ස ආරද්ධස්ස වත්තො සංවත්තො එතිස්සා අත්ථීති **නිසින්නවත්තිකා,** යථාරද්ධස්ස අත්ථස්ස විසුං විසුං පරියොසාපිකාති අත්ථො. තෙනාහ **‘‘පණ්ඩිතං ගොපාලකං දස්සෙත්වා’’**තිආදි. **එකෙකපදස්සාති** පිණ්ඩත්ථදස්සනවසෙන බහුන්නං පදානං එකජ්ඣං අත්ථං අකථෙත්වා එකමෙකස්ස පදස්ස අත්ථවණ්ණනා. අයං සබ්බත්ථෙව ලබ්භති. **චතුක්කං බන්ධිත්වාති** කණ්හපක්ඛෙ උපමූපමෙය්‍යද්වයං, තථා සුක්කපක්ඛෙති ඉදං චතුක්කං යොජෙත්වා. අයං ඊදිසෙසු එව සුත්තෙසු ලබ්භති. **පරියොසානගමනන්ති** කෙචි තාව ආහු – ‘‘කණ්හපක්ඛෙ උපමං දස්සෙත්වා උපමා ච නාම යාවදෙව උපමෙය්‍යසම්පටිපාදනත්ථාති උපමෙය්‍යත්ථං ආහරිත්වා සංකිලෙසපක්ඛනිද්දෙසො ච වොදානපක්ඛවිභාවනත්ථායාති සුක්කපක්ඛම්පි උපමූපමෙය්‍යවිභාගෙන ආහරිත්වා සුත්තත්ථස්ස පරියොසාපන’’න්ති. කණ්හපක්ඛෙ උපමෙය්‍යං දස්සෙත්වා පරියොසානගමනාදීසුපි එසෙව නයො. අපරෙ පන ‘‘කණ්හපක්ඛෙ සුක්කපක්ඛෙ ච තංතංඋපමූපමෙය්‍යත්ථානං විසුං විසුං පරියොසාපෙත්වාව කථනං පරියොසානගමන’’න්ති වදන්ති. **අයන්ති** නිසින්නවත්තිකා. **ඉධාති** ඉමස්මිං ගොපාලකසුත්තෙ. **සබ්බාචරියානං ආචිණ්ණාති** සබ්බෙහිපි පුබ්බාචරියෙහි ආචරිතා සංවණ්ණිතා, තථා චෙව පාළි පවත්තාති.

අඞ්ගීයන්ති අවයවභාවෙන ඤායන්තීති **අඞ්ගානි,** භාගා. තානි පනෙත්ථ යස්මා සාවජ්ජසභාවානි, තස්මා ආහ **‘‘අඞ්ගෙහීති අගුණකොට්ඨාසෙහී’’**ති. **ගොමණ්ඩලන්ති** ගොසමූහං. **පරිහරිතුන්ති** රක්ඛිතුං. තං පන පරිහරණං පරිග්ගහෙත්වා විචරණන්ති ආහ **‘‘පරිග්ගහෙත්වා විචරිතු’’**න්ති. **වඩ්ඪින්ති** ගුන්නං බහුභාවං බහුගොරසතාසඞ්ඛාතං පරිවුද්ධිං. ‘‘එත්තකමිද’’න්ති රූපියතීති **රූපං,** පරිමාණපරිච්ඡෙදොපි සරීරරූපම්පීති ආහ **‘‘ගණනතො වා වණ්ණතො වා’’**ති. **න පරියෙසති** විනට්ඨභාවස්සෙව අජානනතො. **නීලාති** එත්ථ **ඉති**-සද්දො ආදිඅත්ථො. තෙන සෙතසබලාදිවණ්ණං සඞ්ගණ්හාති.

ධනුසත්තිසූලාදීති එත්ථ ඉස්සාසාචරියානං ගාවීසු කතං **ධනුලක්ඛණං**. කුමාරභත්තිගණානං ගාවීසු කතං **සත්තිලක්ඛණං**. ඉස්සරභත්තිගණානං ගාවීසු කතං **සූලලක්ඛණන්ති** යොජනා. **ආදි**-සද්දෙන රාමවාසුදෙවගණාදීනං ගාවීසු කතං ඵරසුචක්කාදිලක්ඛණං සඞ්ගණ්හාති.

නීලමක්ඛිකාති පිඞ්ගලමක්ඛිකා, බුද්දමක්ඛිකා එව වා. සටති රුජති එතායාති සාටිකා, සංවඩ්ඪා සාටිකාති **ආසාටිකා**. තෙනාහ **‘‘වඩ්ඪන්තී’’**තිආදි.

වාකෙනාති වාකපත්තෙන. **චීරකෙනාති** පිලොතිකෙන. **අන්තොවස්සෙති** වස්සකාලස්ස අබ්භන්තරෙ. **නිග්ගාහන්ති** සුසුමාරාදිග්ගාහරහිතං. **පීතන්ති** පානීයස්ස පීතභාවං. සීහබ්‍යග්ඝාදිපරිස්සයෙන **සාසඞ්කො සප්පටිභයො.**

පඤ්ච අහානි භූතානි එතස්සාති පඤ්චාහිකො, සො එව වාරොති **පඤ්චාහිකවාරො.** එවං **සත්තාහිකවාරොති** වෙදිතබ්බො. **චිණ්ණට්ඨානන්ති** චරිතට්ඨානං ගොචරග්ගහිතට්ඨානං.

පිතුට්ඨානන්ති පිතරා කාතබ්බට්ඨානං, පිතරා කාතබ්බකරණන්ති අත්ථො. **යථාරුචිං ගහෙත්වා ගච්ඡන්තීති** ගුන්නං රුචිඅනුරූපං ගොචරභූමියං වා නදිපාරං වා ගහෙත්වා ගච්ඡන්ති. **ගොභත්තන්ති** කප්පාසට්ඨිකාදිමිස්සං ගොභුඤ්ජිතබ්බං භත්තං, භත්තග්ගහණෙනෙව යාගුපි ගහිතා.

347. **“ද්වීහාකාරෙහී”**ති වුත්තං ආකාරද්වයං දස්සෙතුං **“ගණනතො වා සමුට්ඨානතො වා”**ති වුත්තං. **එවං පාළියං ආගතාති** “උපචයො සන්තතී”ති ජාතිං ද්විධා භින්දිත්වා හදයවත්ථුං අග්ගහෙත්වා “දස ආයතනානි පඤ්චදස සුඛුමරූපානී”ති එවං රූපකණ්ඩපාළියං (ධ. ස. 651-655) ආගතා. **පඤ්චවීසති රූපකොට්ඨාසාති** සලක්ඛණතො අඤ්ඤමඤ්ඤසඞ්කරාභාවතො රූපභාගා. **රූපකොට්ඨාසාති** වා විසුං විසුං අප්පවත්තිත්වා කලාපභාවෙනෙව පවත්තනතො රූපකලාපා. **කොට්ඨාසාති** ච අංසා, අවයවාති අත්ථො. **කොට්ඨන්ති** වා සරීරං, තස්ස අංසා කෙසාදයො කොට්ඨාසාති අඤ්ඤෙපි අවයවා කොට්ඨාසා විය **කොට්ඨාසා. සෙය්‍යථාපීති** උපමාසංසන්දනං. තත්ථ **රූපං පරිග්ගහෙත්වාති** යථාවුත්තං රූපං සලක්ඛණතො ඤාණෙන පරිග්ගණ්හිත්වා. **අරූපං වවත්ථපෙත්වාති** තං රූපං නිස්සාය ආරම්මණඤ්ච කත්වා පවත්තමානෙ වෙදනාදිකෙ චත්තාරො ඛන්ධෙ “අරූප”න්ති වවත්ථපෙත්වා. **රූපාරූපං පරිග්ගහෙත්වාති** පුන තත්ථ යං රුප්පනලක්ඛණං, තං රූපං, තදඤ්ඤං අරූපං, උභයවිනිමුත්තං කිඤ්චි නත්ථි අත්තා වා අත්තනියං වාති එවං රූපාරූපං පරිග්ගහෙත්වා. තදුභයඤ්ච අවිජ්ජාදිනා පච්චයෙන සප්පච්චයන්ති **පච්චයං සල්ලක්ඛෙත්වා** අනිච්චාදිලක්ඛණං **ආරොපෙත්වා** යො කලාපසම්මසනාදික්කමෙන කම්මට්ඨානං මත්ථකං පාපෙතුං න සක්කොති, සො න වඩ්ඪතීති යොජනා.

එත්තකං රූපං එකසමුට්ඨානන්ති චක්ඛායතනං, සොතඝානජිව්හාකායායතනං ඉත්ථින්ද්‍රියං පුරිසින්ද්‍රියං ජීවිතින්ද්‍රියන්ති අට්ඨවිධං කම්මවසෙන, කායවිඤ්ඤත්ති වචීවිඤ්ඤත්තීති ඉදං ද්වයං චිත්තවසෙනාති එත්තකං රූපං එකසමුට්ඨානං. සද්දායතනමෙකං උතුචිත්තවසෙන **ද්විසමුට්ඨානං**. රූපස්ස ලහුතා මුදුතා කම්මඤ්ඤතාති එත්තකං රූපං උතුචිත්තාහාරවසෙන **තිසමුට්ඨානං**. රූපගන්ධරසඵොට්ඨබ්බායතනං ආකාසධාතු ආපොධාතු කබළීකාරො ආහාරොති එත්තකං රූපං උතුචිත්තාහාරකම්මවසෙන **චතුසමුට්ඨානං**. උපචයො සන්තති ජරතා රූපස්ස අනිච්චතාති **එත්තකං** රූපං **න කුතොචි සමුට්ඨාතීති න ජානාති. සමුට්ඨානතො රූපං අජානන්තොති**ආදීසු වත්තබ්බං “ගණනතො රූපං අජානන්තො”තිආදෙසු වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

කම්මලක්ඛණොති අත්තනා කතං දුච්චරිතකම්මං ලක්ඛණං එතස්සාති කම්මලක්ඛණො, බාලො. වුත්තඤ්හෙතං – “තීණිමානි, භික්ඛවෙ, බාලස්ස බාලලක්ඛණානි. කතමානි තීණි? දුච්චින්තිතචින්තී හොති, දුබ්භාසිතභාසී, දුක්කටකම්මකාරී. ඉමානි ඛො…පෙ…. ලක්ඛණානී”ති (අ. නි. 3.2; නෙත්ති. 116). අත්තනා කතං සුචරිතකම්මං ලක්ඛණං එතස්සාති **කම්මලක්ඛණො,** පණ්ඩිතො. වුත්තම්පි චෙතං – “තීණිමානි, භික්ඛවෙ, පණ්ඩිතස්ස පණ්ඩිතලක්ඛණානි. කතමානි තීණි? සුචින්තිතචින්තී හොති, සුභාසිතභාසී, සුකතකම්මකාරී. ඉමානි ඛො…පෙ…. පණ්ඩිතලක්ඛණානී”ති (ම. නි. 3.253; අ. නි. 3.3; නෙත්ති. 116). තෙනාහ **“කුසලාකුසලං කම්මං පණ්ඩිතබාලලක්ඛණ”**න්ති. **බාලෙ වජ්ජෙත්වා පණ්ඩිතෙ න සෙවතීති** යං බාලපුග්ගලෙ වජ්ජෙත්වා පණ්ඩිතසෙවනං අත්ථකාමෙන කාතබ්බං, තං න කරොති. තථාභූතස්ස අයමාදීනවොති දස්සෙතුං පුන **“බාලෙ වජ්ජෙත්වා”**තිආදි වුත්තං. තත්ථ යං භගවතා “ඉදං වො කප්පතී”ති අනුඤ්ඤාතං, තදනුලොමඤ්චෙ, තං **කප්පියං**. යං “ඉදං වො න කප්පතී”ති පටික්ඛිත්තං, තදනුලොමඤ්චෙ, තං **අකප්පියං**. යං කොසල්ලසම්භූතං, තං **කුසලං,** තප්පටිපක්ඛං **අකුසලං.** තදෙව **සාවජ්ජං,** කුසලං **අනවජ්ජං**. ආපත්තිතො ආදිතො ද්වෙ ආපත්තික්ඛන්ධා **ගරුකං,** තදඤ්ඤං **ලහුකං**. ධම්මතො මහාසාවජ්ජං **ගරුකං,** අප්පසාවජ්ජං **ලහුකං**. සප්පටිකාරං **සතෙකිච්ඡං,** අප්පටිකාරං **අතෙකිච්ඡං**. ධම්මතානුගතං **කාරණං,** ඉතරං **අකාරණං**. **තං අජානන්තොති** කප්පියාකප්පියං ගරුකලහුකං සතෙකිච්ඡාතෙකිච්ඡං අජානන්තො සුවිසුද්ධං කත්වා සීලං රක්ඛිතුං න සක්කොති, කුසලාකුසලං සාවජ්ජානවජ්ජං කාරණාකාරණං අජානන්තො ඛන්ධාදීසු අකුසලතාය රූපාරූපපරිග්ගහම්පි කාතුං න සක්කොති, කුතො තස්ස කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා වඩ්ඪනා. තෙනාහ **“කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා වඩ්ඪෙතුං න සක්කොතී”**ති.

ගොවණසදිසෙ අත්තභාවෙ උප්පජ්ජිත්වා තත්ථ දුක්ඛුප්පත්තිහෙතුතො මිච්ඡාවිතක්කා ආසාටිකා වියාති **ආසාටිකාති** ආහ **“අකුසලවිතක්කං ආසාටිකං අහාරෙත්වා”**ති.

“ගණ්ඩොති ඛො, භික්ඛවෙ, පඤ්චන්නෙතං උපාදානක්ඛන්ධානං අධිවචන”න්ති වචනතො (අ. නි. 8.56) ඡහි වණමුඛෙහි විස්සන්දමානයූසො ගණ්ඩො විය පිලොතිකඛණ්ඩෙන ඡහි ද්වාරෙහි විස්සන්දමානකිලෙසාසුචි අත්තභාවවණො සතිසංවරෙන පිදහිතබ්බො, අයං පන එවං න කරොතීති ආහ **“යථා සො ගොපාලකො වණං න පටිච්ඡාදෙති, එවං සංවරං න සම්පාදෙතී”**ති.

යථා ධූමො ඉන්ධනං නිස්සාය උප්පජ්ජමානො සණ්හො සුඛුමො තං තං විවරං අනුපවිස්ස බ්‍යාපෙන්තො සත්තානං ඩංසමකසාදිපරිස්සයං විනොදෙති, අග්ගිජාලසමුට්ඨානස්ස පුබ්බඞ්ගමො හොති, එවං ධම්මදෙසනාඤාණස්ස ඉන්ධනභූතං රූපාරූපධම්මජාතං නිස්සාය උප්පජ්ජමානා සණ්හා සුඛුමා තං තං ඛන්ධන්තරං ආයතනන්තරඤ්ච අනුපවිස්ස බ්‍යාපෙති, සත්තානං මිච්ඡාවිතක්කාදිපරිස්සයං විනොදෙති, ඤාණග්ගිජාලසමුට්ඨානස්ස පුබ්බඞ්ගමොති ධූමො වියාති **ධූමොති** ආහ **''ගොපාලකො ධූමං විය ධම්මදෙසනාධූමං න කරොතී''**ති. අත්තනො සන්තිකං උපගන්ත්වා නිසින්නස්ස කාතබ්බා තදනුච්ඡවිකා ධම්මකථා **උපනිසින්නකථා.** කතස්ස දානාදිපුඤ්ඤස්ස අනුමොදනකථා **අනුමොදනා. තතොති** ධම්මකථාදීනං අකරණතො. **''බහුස්සුතො ගුණවා''**ති න ජානන්තීති කස්මා වුත්තං, නනු අත්තනො ජානාපනත්ථං ධම්මකථාදි න කාතබ්බමෙවාති? සච්චං, න කාතබ්බමෙව, සුද්ධාසයෙන පන ධම්මෙ කථිතෙ තස්ස ගුණජානනතං සන්ධායෙතං වුත්තං. තෙනාහ භගවා –

''නාභාසමානං ජානන්ති, මිස්සං බාලෙහි පණ්ඩිතං;
භාසයෙ ජොතයෙ ධම්මං, පග්ගණ්හෙ ඉසිනං ධජ''න්ති. (සං. නි. 2.241);

තරන්ති එත්ථාති **තිත්ථං,** නදීතළාකාදීනං නහානාදිඅත්ථං ඔතරණට්ඨානං. යථා පන තං උදකෙන ඔතිණ්ණසත්තානං සරීරමලං පවාහෙති, පරිස්සමං විනොදෙති, විසුද්ධිං උප්පාදෙති, එවං බහුස්සුතා අත්තනො සමීපං ඔතිණ්ණසත්තානං ධම්මුදකෙන චිත්තමලං පවාහෙන්ති, පරිස්සමං විනොදෙන්ති, විසුද්ධිං උප්පාදෙන්ති, තස්මා තෙ තිත්ථං වියාති **තිත්ථං.** තෙනාහ **''තිත්ථභූතෙ බහුස්සුතභික්ඛූ''**ති. **බ්‍යඤ්ජනං කථං රොපෙතබ්බන්ති,** භන්තෙ, ඉදං බ්‍යඤ්ජනං අයං සද්දො කථං ඉමස්මිං අත්ථෙ රොපෙතබ්බො, කෙන පකාරෙන ඉමස්ස අත්ථස්ස වාචකො ජාතො. ''නිරූපෙතබ්බ''න්ති වා පාඨො, නිරූපෙතබ්බං අයං සභාවනිරුත්ති කථමෙත්ථ නිරුළ්හාති අධිප්පායො. **ඉමස්ස භාසිතස්ස කො අත්ථොති** සද්දත්ථං පුච්ඡති. **ඉමස්මිං ඨානෙති** ඉමස්මිං පාළිපදෙසෙ. **පාළි කිං වදෙතීති** භාවත්ථං පුච්ඡති. **අත්ථො කිං දීපෙතීති** භාවත්ථං වා සඞ්කෙතත්ථං වා. **න පරිපුච්ඡතීති** විමතිච්ඡෙදනපුච්ඡාවසෙන සබ්බසො පුච්ඡං න කරොති. **න පරිපඤ්හතීති** පරි පරි අත්තනො ඤාතුං ඉච්ඡං න ආවික්ඛති න විභාවෙති. තෙනාහ **''න ජානාපෙතී''**ති. **තෙති** බහුස්සුතභික්ඛූ. **විවරණං** නාම අත්ථස්ස විභජිත්වා කථනන්ති ආහ **''භාජෙත්වා න දස්සෙන්තී''**ති. **අනුත්තානීකතන්ති** ඤාණෙන අපාකටීකතං ගුය්හං පටිච්ඡන්නං. **න උත්තානීකරොන්තීති** සිනෙරුමූලකං වාලිකං උද්ධරන්තො විය පථවීසන්ධාරොදකං විවරිත්වා දස්සෙන්තො විය ච උත්තානං න කරොන්ති. එවං යස්ස ධම්මස්ස වසෙන බහුස්සුතා ''තිත්ථ''න්ති වුත්තා පරියායතො, ඉදානි තමෙව ධම්මං නිප්පරියායතො තිත්ථන්ති දස්සෙතුං **''යථා වා''**තිආදි වුත්තං. ධම්මො හි තරන්ති එතෙන නිබ්බානං නාම තළාකන්ති **''තිත්ථ''**න්ති වුච්චති. තෙනාහ භගවා සුමෙධභූතො –

''එවං කිලෙසමලධොවං, විජ්ජන්තෙ අමතන්තළෙ;
න ගවෙසති තං තළාකං, න දොසො අමතන්තළෙ''ති. (බු. වං. 2.14);

ධම්මස්සෙව නිබ්බානස්සොතරණතිත්ථභූතස්ස ඔතරණපකාරං අජානන්තො **''ධම්මතිත්ථං න ජානාතී''**ති වුත්තො.

පීතාපීතන්ති ගොගණෙ පීතං අපීතඤ්ච ගොරූපං න ජානාති න වින්දති. අවින්දන්තො හි න ලභතීති වුත්තො. **''ආනිසංසං න වින්දතී''**ති වත්වා තස්ස අවින්දනාකාරං දස්සෙන්තො **''ධම්මස්සවනග්ගං ගන්ත්වා''**තිආදිමාහ.

අයං ලොකුත්තරොති පදං සන්ධායාහ **''අරිය''**න්ති. පච්චාසත්තිඤායෙන අනන්තරවිධිප්පටිසෙධො වා, අරිය-සද්දො වා නිද්දොසපරියායො දට්ඨබ්බො. **අට්ඨඞ්ගිකන්ති** ච විසුං එකජ්ඣඤ්ච අට්ඨඞ්ගිකං උපාදාය ගහෙතබ්බං, අට්ඨඞ්ගතා බාහුල්ලතො ච. එවඤ්ච කත්වා සත්තඞ්ගස්සපි අරියමග්ගස්ස සඞ්ගහො සිද්ධො හොති.

චත්තාරො සතිපට්ඨානෙතිආදීසු අවිසෙසෙන සතිපට්ඨානා වුත්තා. තත්ථ කායවෙදනාචිත්තධම්මාරම්මණා සතිපට්ඨානා ලොකියා, තත්ථ සම්මොහවිද්ධංසනවසෙන පවත්තා නිබ්බානාරම්මණා ලොකුත්තරාති එවං **ඉමෙ ලොකියා, ඉමෙ ලොකුත්තරාති යථාභූතං න පජානාති.**

අනවසෙසං දුහතීති පටිග්ගහණෙ මත්තං අජානන්තො කිස්මිඤ්චි දායකෙ සද්ධාහානියා කිස්මිඤ්චි පච්චයහානියා අනවසෙසං දුහති. වාචාය අභිහාරො **වාචාභිහාරො.** පච්චයානං අභිහාරො **පච්චයාභිහාරො.**

ඉමෙ අම්හෙසු ගරුචිත්තීකාරං න කරොන්තීති ඉමිනා නවකානං භික්ඛූනං ධම්මසම්පටිපත්තියා අභාවං දස්සෙති ආචරියුපජ්ඣායෙසු පිතුපෙමස්ස අනුපට්ඨාපනතො. තෙන ච සික්ඛාගාරවතාභාවදීපනෙන සඞ්ගහස්ස අභාජනභාවං, තෙන ථෙරානං තෙසු අනුග්ගහාභාවං. න හි සීලාදිගුණෙහි සාසනෙ චිරභාවප්පත්තා අනනුග්ගහෙතබ්බෙ සබ්‍රහ්මචාරී අනුග්ගණ්හන්ති, නිරත්ථකං වා අනුග්ගහං කරොන්ති. තෙනාහ **''නවකෙ භික්ඛූ''**ති. **ධම්මකථාබන්ධන්ති** පවෙණිආගතං පකිණ්ණකධම්මකථාමග්ගං. සච්චසත්තපටිසන්ධිපච්චයාකාරපටිසංයුත්තං සුඤ්ඤතාදීපනං **ගුය්හගන්ථං. වුත්තවිපල්ලාසවසෙනාති** ''න රූපඤ්ඤූ''තිආදීසු වුත්තස්ස පටිසෙධස්ස පටික්ඛෙපවසෙන අග්ගහණවසෙන. **යොජෙත්වාති** ''රූපඤ්ඤූ හොතීති ගණනාතො වා වණ්ණතො වා රූපං ජානාතී''තිආදිනා, ''තස්ස

ගොගණොපි න පරිහායති, පඤ්චගොරසපරිභොගතොපි න පරිබාහිරො හොතී''තිආදිනා ච අත්ථං යොජෙත්වා. **වෙදිතබ්බොති** තස්මිං තස්මිං පදෙසෙ යථාරහං අත්ථො වෙදිතබ්බො.

මහාගොපාලකසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

4. චූළගොපාලකසුත්තවණ්ණනා

350. **වෙලුක්කාහීති** වෙලමයාහි උක්කාහි. උක්කභූතානි වෙලානි එත්ථාති **උක්කවෙලා,** නගරං. **සබ්බා ගඞ්ගා පාකටා හුත්වා පඤ්ඤායතීති** පකතිචක්ඛුස්ස පාකටා හුත්වා උපට්ඨාති, දිබ්බචක්ඛුස්ස පන සමන්තචක්ඛුස්ස වා යත්ථ කත්ථචි නිසින්නස්සපි භගවතො පාකටා හුත්වා පඤ්ඤායතෙව. **සොත්ථීති** අනුපද්දවො. **වඩ්ඪීති** අපරිහානි. **ආරොග්‍යන්ති** අරොගතා ආබාධාභාවො.

මගධො ජනපදො නිවාසො එතස්සාති මාගධො, මාගධොව **මාගධිකො.** පඤ්ඤාය නාම දුට්ඨුභාවො නත්ථි එකන්තානවජ්ජතාය, තස්මා **දු**-සද්දො අභාවවාචී ''දුස්සීලො''තිආදීසු විය, **ජාති**-සද්දො ච සභාවත්ථොති ආහ **''නිප්පඤ්ඤසභාවො''**ති. -සද්දො ආරම්භත්ථොති ආහ **''පතාරෙසීති තාරෙතුං ආරභී''**ති පරතීරං ගාවීනං අප්පත්තත්තා. **සුවිදෙහානන්ති** සුන්දරවිදෙහානං. විදෙහරට්ඨං කිර භූමිභාගදස්සනසම්පත්තියා ච වනරාමණෙය්‍යකාදිනා ච සුන්දරං. **ආමණ්ඩලිකං කරිත්වාති** ආවත්තෙ පතිතා තෙමණ්ඩලාකාරෙන පරිබ්භමිත්වා. කතිපයාපි ගාවියො අසෙසෙත්වා නදීසොතෙන වූළ්හත්තා වුත්තං **''අවඩ්ඪිං විනාසං පාපුණිංසූ''**ති. කතිපයාසුපි හි අවසිට්ඨාසු ගාවීසු අනුක්කමෙනපි සියා ගොගණස්ස වඩ්ඪීති. **විස්සමට්ඨානන්ති** පරිස්සමවිනොදනට්ඨානං. **තිත්ථා භට්ඨාති** ගහෙතුං අසමත්ථතාය තිත්ථං අප්පත්තා. **අරොගො නාම නාහොසීති** ලොමමත්තම්පි අසෙසෙත්වා සබ්බා ගාවියො නදීසොතෙ විනට්ඨාති අත්ථො.

යෙසු ඛන්ධායතනධාතූසු ඉධ ලොකසමඤ්ඤා, තෙ අජානන්තා ''අකුසලා ඉමස්ස ලොකස්සා''ති වුත්තාති ආහ **''ඉධලොකෙ ඛන්ධධාතායතනෙසු අකුසලා අඡෙකා''**ති. අයමෙව නයො ''අකුසලා පරස්ස ලොකස්සා''ති එත්ථාපීති ආහ **''පරලොකෙපි එසෙව නයො''**ති. මාරො එත්ථ ධීයතීති **මාරධෙය්‍යං. මාරොති** චෙත්ථ කිලෙසමාරො වෙදිතබ්බො. ඛන්ධාභිසඞ්ඛාරා හි තස්ස පවත්තනභාවෙන ගහිතා, මච්චුමාරො විසුං ගහිතො එව, කිලෙසමාරවසෙනෙව ච දෙවපුත්තමාරස්ස කාමභවෙ ආධිපච්චන්ති. **තෙසන්ති** යෙ ඉධලොකාදීසු අඡෙකා, තෙසං. තෙ පන උක්කට්ඨනිද්දෙසෙන දස්සෙන්තො ආහ **''ඉමිනා ඡ සත්ථාරො දස්සිතා''**ති.

351. බලවගාවොති බලවන්තෙ ගොරූපෙ. තෙ පන දම්මතං උපගතගොණා චෙව ධෙනුයො චාති ආහ **''දන්තගොණෙ චෙව ධෙනුයො චා''**ති . **අවිජාතගාවොති** න විජාතගාවියො. **වච්ඡකෙති** ඛුද්දකවච්ඡෙ. අප්පත්ථො හි අයං ක-සද්දො. තෙනාහ **''තරුණවච්ඡකෙ''**ති. **කිසාබලකෙති** දුබ්බලෙ.

352. **මාරස්ස තණ්හාසොතං ඡෙත්වාති** ඛන්ධමාරසම්බන්ධීතණ්හාසඞ්ඛාතං සොතං සමුච්ඡින්දිත්වා. **තයො කොට්ඨාසෙ ඛෙපෙත්වා ඨිතාති** අනාගාමිනො සන්ධායාහ. **සබ්බවාරෙසූති** සකදාගාමිසොතාපන්නඅට්ඨමකවාරෙසු. තත්ථ පන යථාක්කමං චතුමග්ගවජ්ඣානං කිලෙසානං ද්වෙ කොට්ඨාසෙ ඛෙපෙත්වා ඨිතා, එකකොට්ඨාසං ඛෙපෙත්වා ඨිතා, පඨමං කොට්ඨාසං ඛෙපෙන්තොති වත්තබ්බං. ධම්මං අනුස්සරන්ති, ධම්මස්ස වා අනුස්සරණසීලාති **ධම්මානුසාරිනො. ධම්මොති** චෙත්ථ පඤ්ඤා අධිප්පෙතා. සද්ධං අනුස්සරන්ති, සද්ධාය වා අනුස්සරණසීලාති **සද්ධානුසාරිනො.**

ජානතාති එත්ථ ජානනකිරියාවිසයස්ස අවිසෙසිතත්තා අධිකාරවසෙන අනවසෙසඤෙය්‍යාවිසෙසා අධිප්පෙතාති ආහ **''සබ්බධම්මෙ ජානන්තෙනා''**ති. අන්තොසාරවිරහතො අබ්භුග්ගතට්ඨෙන ච නළො වියාති **නළො,** මානොති ආහ **''විගතමානනළං කත''**න්ති. **ඛෙමං පත්ථෙථාති** එත්ථ චතූහි යොගෙහි අනුපද්දවත්තා ''ඛෙම''න්ති අරහත්තං අධිප්පෙතං. **පත්ථනා** ච ඡන්දපත්ථනා, න තණ්හාපත්ථනාති ආහ **''කත්තුකම්‍යතාඡන්දෙන අරහත්තං පත්ථෙථා''**ති. **පත්තායෙව නාම** තස්ස පත්තියා න කොචි අන්තරායො. සොත්ථිනා පාරගමනං උද්දිස්ස දෙසනං ආරභිත්වා ඛෙමප්පත්තියා දෙසනාය පරියොසාපිතත්තා **යථානුසන්ධිනාව දෙසනං නිට්ඨාපෙසීති.**

චූළගොපාලකසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

5. චූළසච්චකසුත්තවණ්ණනා

353. **හංසවට්ටකච්ඡන්නෙනාති** හංසවට්ටකපටිච්ඡන්නෙන, හංසමණ්ඩලාකාරෙනාති අත්ථො.

වදන්ති එතෙනාති වාදො, මග්ගො. කිං වදන්ති? උත්තරං. වාදානං සතානි **වාදසතානි.** ''නිගණ්ඨො පඤ්චවාදසතානි, නිගණ්ඨී පඤ්චවාදසතානී''ති එවං **නිගණ්ඨො ච නිගණ්ඨී ච පඤ්ච පඤ්ච වාදසතානි උග්ගහෙත්වා විචරන්තා.** කිරියතො තෙ **පුච්ඡිංසු,** ලිඞ්ගතො පන නිගණ්ඨභාවො ඤාතො. තෙනාහ **''අහං වාදං ආරොපෙස්සාමී''**ති.

ජග්ගන්තො සම්මජ්ජනාදිවසෙන. **දිවාතරන්ති** අතිදිවං. ‘‘කස්ස පුච්ඡා, කස්ස විස්සජ්ජනං හොතූ’’ති පරිබ්බාජිකාහි වුත්තෙ ථෙරො ආහ **‘‘පුච්ඡා නාම අම්හාකං පත්තා’’**ති. පුච්ඡා වාදානං පුබ්බපක්ඛො, යස්මා තුම්හෙ වාදපසුතා වාදාභිරතා ධජං පග්ගය්හ විචරථ, තස්මා වාදානං පුබ්බපක්ඛො අම්හාකං පත්තො, එවං සන්තෙපි තුම්හාකං මාතුගාමභාවතො පුබ්බපක්ඛං දෙමාති ආහ **‘‘තුම්හෙ පන මාතුගාමා නාම පඨමං පුච්ඡථා’’**ති. **තා** පරිබ්බාජිකා එකෙකා අඩ්ඪතෙය්‍යසතවාදමග්ගං පුච්ඡන්තියො **වාදසහස්සං පුච්ඡිංසු.** යථා නිසිතස්ස ඛග්ගස්ස කුමුදනාළච්ඡෙදනෙ කිමත්ථි භාරියං, එවං පටිසම්භිදාප්පත්තස්ස සාවකෙසු පඤ්ඤවන්තානං අග්ගභාවෙ ඨිතස්ස ධම්මසෙනාපතිනො පුථුජ්ජනපරිකප්පිතපඤ්හවිස්සජ්ජනෙ කිමත්ථි භාරියං. තෙනාහ **‘‘ථෙරො ඛග්ගෙනා’’**තිආදි. තත්ථ **නිජ්ජටං නිග්ගණ්ඨිං කත්වා**ති යථා තා පුන තත්ථ ජටං ගණ්ඨිං කාතුං න විසහන්ති, තථා විජටෙත්වා කථෙසි. අයං ථෙරො චතුරඞ්ගසමන්නාගතෙ අන්ධකාරෙ සහස්සවට්ටිකං දීපෙන්තො විය අඤ්ඤෙසං අවිසයෙ අන්ධකාරභූතෙ පඤ්හෙ පුච්ඡිතමත්තෙයෙව විස්සජ්ජෙසීති ථෙරස්ස පඤ්ඤාවෙය්‍යත්තියං දිස්වා සයඤ්ච අන්තිමභවිකතාය කොහඤ්ඤෙ ඨාතුං අසක්කොන්තියො **‘‘එත්තකමෙව, භන්තෙ, මයං ජානාමා’’**ති ආහංසු. **ථෙරස්ස විසයන්ති** ථෙරස්ස පඤ්ඤාවිසයං.

නෙව අන්තං න කොටිං අද්දසංසූති එකන්ති වත්තබ්බස්ස බහුභාවතො තස්සා පුච්ඡාය අත්ථො එවමන්තො එවමවසානකොටීති න පස්සිංසු න ජානිංසු. ථෙරො තාසං අජ්ඣාසයං ඔලොකෙන්තො පබ්බජ්ජාරුචිං දිස්වා ආහ **‘‘ඉදානි කිං කරිස්සථා’’**ති? **උත්තරිතරපඤ්ඤො**ති වාදමග්ගපරිචයෙන මෙධාවිතාය ච යාදිසා තාසං පඤ්ඤා, තතො උත්තරිතරපඤ්ඤො.

කථාමග්ගොති වාදමග්ගො. තස්මා තෙහි තෙහි පරප්පවාදීහි හස්සං වාදමග්ගං පකාරෙහි වදෙතීති **හස්සප්පවාදකො. පණ්ඩිතවාදො**ති අහං පණ්ඩිතො නිපුණො බහුස්සුතොති එවංවාදී. **යං යං නක්ඛත්තාචාරෙන ආදිසතී**ති නක්ඛත්තගතියා කාලඤ්ඤාණෙන ‘‘අසුකදිවසෙ චන්දග්ගාහො භවිස්සති, සූරියග්ගාහො භවිස්සතී’’තිආදිනා යං යං ආදෙසං භණති. **සාධුලද්ධිකො** ඤාණසම්පත්තියා සුන්දරො. **ආරොපිතො**ති පටිඤ්ඤාහෙතුනිදස්සනාදිදොසං උපරි ආරොපිතො වාදො ස්වාරොපිතො. දොසපදං ආරොපෙන්තෙන වාදිනා පරවාදිම්හි අභිභුය්‍ය තස්ස ධාතුක්ඛොභොපි සියා, චිත්තවික්ඛෙපෙන යෙන දොසො තෙන සඞ්කප්පිතො සම්පවෙධිතොති. **ථූණන්ති** සරීරං බොහිතන්ති කත්වා. **ථූණන්ති** හි ලොහිතපිත්තසෙම්හානං අධිවචනං සබ්බඞ්ගසරීරධාරණතො. අපිච ථූණපදො නාම අත්ථි කථාමග්ගො වාදමග්ගං ගණ්හන්තානං. සච්චකො පන කොහඤ්ඤෙ ඨත්වා අත්තනො වාදප්පභෙදවසෙන පරෙ විම්හාපෙන්තො **‘‘ථූණං චෙපාහ’’**න්තිආදිමාහ. සාවකානං විනයං නාම සික්ඛාපදං, තඤ්ච ධම්මදෙසනා හොතීති එසා එව වස්ස අනුසාසනීති විනයනාදිමුඛෙන සම්මාසම්බුද්ධස්ස මතං සාසනං පුච්ඡන්තො සච්චකො **‘‘කථං පන, භො, අස්සජී’’**තිආදිමාහ. අථස්ස ථෙරො ‘‘ලක්ඛණත්තයකථා නාම අනඤ්ඤසාධාරණා බුද්ධාවෙණිකා ධම්මදෙසනා, තත්‍ර ච මයා අනිච්චකථාය සමුට්ඨාපිතාය තං අසහන්තො සච්චකො තුච්ඡමානෙන පටපටායන්තො කුරුමානො ලිච්ඡවී ගහෙත්වා භගවතො සන්තිකං ආගමිස්සති, අථස්ස භගවා වාදං මද්දිත්වා අනිච්චන්ති පතිට්ඨපෙන්තො ධම්මං කථෙස්සති, තදා භවිස්සති විජහිතවාදො සම්මාපටිපත්තියා පතිට්ඨිතො’’ති චින්තෙත්වා අනිච්චානත්තලක්ඛණපටිසංයුත්තං භගවතො අනුසාසනං දස්සෙන්තො **‘‘එවං, භො, අග්ගිවෙස්සනා’’**තිආදිමාහ.

කස්මා පනෙත්ථ දුක්ඛලක්ඛණං අග්ගහිතන්ති ආහ **‘‘ථෙරො පනා’’**තිආදි. **‘‘උපාරම්භස්ස ඔකාසො හොතී’’**ති සඞ්ඛෙපතො වුත්තං විවරිතුං **‘‘මග්ගඵලානී’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **පරියායෙනා**ති සඞ්ඛාරදුක්ඛතාපරියායෙන. **අයන්ති** සච්චකො. **නයිදං තුම්හාකං සාසනං නාමා**ති යත්ථ තුම්හෙ අවට්ඨිතා, ඉදං තුම්හාකං සබ්බඤ්ඤුසාසනං නාම න හොති දුක්ඛතො අනිස්සරණත්තා, අථ ඛො **මහාආඝාතනං නාමෙතං,** මහාදුක්ඛනිද්දිට්ඨත්තා පන **නිරයුස්සදො නාම** උස්සදනිරයො නාම, තස්මා **නත්ථි** නාම **තුම්හාකං සුඛාසා. උට්ඨායුට්ඨායා**ති උස්සුක්කං කත්වා, **දුක්ඛමෙව ජීරාපෙන්තා** සබ්බසො දුක්ඛමෙව අනුභවන්තා, **ආහිණ්ඩථ** විචරථාති. සබ්බමිදං තස්ස මිච්ඡාපරිකප්පිතමෙව. කස්මා? දුක්ඛසච්චූපසඤ්හිතායෙව හෙත්ථ නිප්පරියායකථා නාම. තස්ස හි පරිඤ්ඤත්ථං භගවති බ්‍රහ්මචරියං වුස්සති. මග්ගඵලානි සඞ්ඛාරභාවෙන ‘‘යදනිච්චං, තං දුක්ඛ’’න්ති පරියායතො දුක්ඛං, න නිප්පරියායතො. තෙනාහ **‘‘තස්මා’’**තිආදි. **සොතුං අයුත්තං** මිච්ඡාවාදත්තාති අධිප්පායො.

354. සහ අත්ථානුසාසනං අගාරන්ති සන්ධාගාරං, රාජකුලානං සන්ථාපනඅගාරන්තිපි සන්ධාගාරං, තස්මිං **සන්ථාගාරෙ**ති අත්ථො. එකස්මිං කාලෙ තාදිසෙ කාලෙ රාජකිච්චානං සන්ථානමෙත්ථ විචාරෙන්තීති සන්ධාගාරං, තස්මිං **සන්ථාගාරෙ**තිපි අත්ථො. **පතිට්ඨිතන්ති** ‘‘අනිච්චං අනත්තා’’ති ච පටිඤ්ඤාතං. **ඉදානෙව පිට්ඨිං පරිවත්තෙන්තො**ති භගවතො නලාටං අනොලොකෙත්වා විමුඛභාවං ආපජ්ජන්තො. **සුරාඝරෙ**ති සුරාසම්පාදකගෙහෙ. **පිට්ඨකිලඤ්ජන්ති** පිට්ඨපනකිලඤ්ජං. **වාලන්ති** චඞ්ගවාරං. **සාණසාටකකරණත්ථ**න්ති සාණසාටකං කරොන්ති එතෙනාති **සාණසාටකකරණං,** සුත්තං, තදත්ථං. සාණවාකා එතෙසු සන්තීති **සාණවාකා,** සාණදණ්ඩා. තෙ ගහෙත්වා සාණානං ධොවනසදිසං කීළිතජාතං යථා ‘‘උද්දාලපුප්ඵභඤ්ජිකා, සාණභඤ්ජිකා’’ති ච. **කිං සො භවමානො**ති කීදිසො හුත්වා සො භවමානො, කිං හොන්තො ලොකෙ අග්ගපුග්ගලස්ස සම්මාසම්බුද්ධස්ස වාදාරොපනං නාම තතො උත්තරිතරසූරගුණො එව යක්ඛාදිභාවෙන සො භවමානො අභිසම්භුණෙය්‍ය. අයං පන අප්පානුභාවතාය පිසාචරූපො කිං එත්තකං කාලං නිද්දායන්තො අජ්ජ පබුජ්ඣිත්වා එවං වදතීති අධිප්පායො. තෙනාහ **‘‘කිං යක්ඛො’’**තිආදි.

355. **මහාමජ්ඣන්හිකසමයෙති** මහති මජ්ඣන්හිකකාලෙ, ගගනමජ්ඣෙ සූරියගතවෙලාය. **දිවාපධානිකා** පධානානුයුඤ්ජකා. **වත්තං දස්සෙත්වාති** පච්ඡාභත්තං දිවාවිහාරූපගමනතො පුබ්බෙ කාතබ්බවත්තං දස්සෙත්වා පටිපජ්ජිත්වා. **භගවන්තං දස්සෙන්තොති** භගවති ගාරවබහුමානං විභාවෙන්තො උභො හත්ථෙ කමලමකුලාකාරෙ කත්වා උක්ඛිප්ප භගවන්තං දස්සෙන්තො.

තං සන්ධායාති තං අපරිච්ඡින්නගණනං සන්ධාය එවං ''මහතියා ලිච්ඡවිපරිසායා''ති වුත්තං. කිං සීසෙන භූමිං පහරන්තෙනෙව වන්දනා කතා හොති? **කොරටිකාති** සඨා. **මොචෙන්තාති** හික්බාදානතො මොචෙන්තා. **අවක්ඛිත්තමත්තිකාපිණ්ඩො වියාති** හෙට්ඨාඛිත්තමත්තිකාපිණ්ඩො විය. **යත්ථ කත්ථචීති** අත්තනො අනුරූපං වචනං අසල්ලපෙන්තො යත්ථ කත්ථචි.

356. දිස්සති ''ඉදං ඉමස්ස ඵල''න්ති අපදිස්සති එතෙනාති **දෙසො,** කාරණං, තදෙව තස්ස පවත්තිට්ඨානතාය ඔකාසොති ආහ **''කඤ්චිදෙව දෙසන්ති කඤ්චි ඔකාසං කිඤ්චි කාරණ''**න්ති. ඔකාසො ඨානන්ති ච කාරණං වුච්චති ''අට්ඨානමෙතං අනවකාසො''තිආදීසු (දී. නි. 3.161; ම. නි. 3.128-131; අ. නි. 1.268-295; විභ. 809). **යදාකඞ්ඛසීති න වදන්ති** අනවසෙසධම්මවිසයත්තා පටිඤ්ඤාය. **තුම්හන්ති** තුම්හාකං. **යක්ඛ…පෙ.… පරිබ්බාජකානන්ති** එත්ථ ''පුච්ඡාවුසො, යදාකඞ්ඛසී''තිආදීනි (සං. නි. 1.246; සු. නි. ආළවකසුත්ත) පුච්ඡාවචනානි යථාක්කමං යොජෙතබ්බානි.

ඤත්වා සයං ලොකමිමං පරඤ්චාති ඉදං මහාසත්තො නිරයං සග්ගඤ්ච තෙසං පච්චක්ඛතො දස්සෙත්වා ආහ.

තග්ඝ තෙ අහමක්ඛිස්සං, යථාපි කුසලො තථාති යථා පකාරෙන සුකුසලො සබ්බඤ්ඤූ ජානාති කථෙති, තථා අහං කථෙස්සාමි. තස්ස පන කාරණං අකාරණඤ්ච අවිජානන්තො රාජානං කරොතු වා මා වා, අහං පන තෙ අක්ඛිස්සාමීති ආහ **''රාජා ච ඛො…පෙ.… න වා''**ති.

කථිතනියාමෙනෙව කථෙන්තොති තෙපරිවට්ටකථාය දුක්ඛලක්ඛණම්පෙස කථෙස්සති, ඉධ පන අඤ්ඤථා සාවකෙන අස්සජිනා කථිතං, අඤ්ඤථා සමණෙන ගොතමෙනාති වචනොකාසපරිහරණත්ථං දුක්ඛලක්ඛණං අනාමසිත්වා ථෙරෙන කථිතනියාමෙනෙව අනිච්චානත්තලක්ඛණමෙව කථෙන්තෙන භගවතා – ''රූපං අනත්තා යාව විඤ්ඤාණං අනත්තා''ති වුත්තෙ සච්චකො තං අසම්පටිච්ඡන්තො උපමාය අත්ථඤාපනෙ උපමාපමාණං යථා ''ගො විය ගවයො''ති අත්තානං උපමෙය්‍යං කත්වා උපමාපමාණෙන පතිට්ඨාපෙතුකාමො ආහ **''උපමා මං, භො ගොතම, පටිභාතී''**ති, උපමං තෙ කරිස්සාමි, උපමායපිධෙකච්චෙ විඤ්ඤූ පුරිසා භාසිතස්ස අත්ථං ආජානන්තීති අධිප්පායො. භගවා උපමාසතෙන, අඤ්ඤෙන වාපි පමාණෙන තව අත්තා පතිට්ඨාපෙතුං න ලබ්භා අත්තනො විය පමාණස්සපි අනුපලබ්භනතොති ආහ **''පටිභාතු තං අග්ගිවෙස්සනා''**ති. යථා හි අත්තා නාම කොචි පරමත්ථතො න උපලබ්භති එකංසෙන අනුපලද්ධිතො, එවස්ස ඤාපකපුග්ගලං පමාණම්පි න උපලබ්භති. තෙනාහ **''ආහර තං උපමං විස්සත්ථො''**ති, න තෙන තව අත්තවාදො පතිට්ඨං ලභතීති අධිප්පායො.

යං දිට්ඨං කායිකං වා පුඤ්ඤාපුඤ්ඤං පුරිසපුග්ගලෙ උපලබ්භති, තෙන විඤ්ඤායති **රූපත්තායං පුරිසපුග්ගලො,** තථා යං දිට්ඨං සුඛදුක්ඛපටිසංවෙදනං පුරිසපුග්ගලෙ උපලබ්භති, යං දිට්ඨං නීලාදිසඤ්ජානනං, යං දිට්ඨං රජ්ජනදුස්සනාදි, යං දිට්ඨං ආරම්මණපටිවිජානනං පුරිසපුග්ගලෙ උපලබ්භති, තෙන විඤ්ඤායති **විඤ්ඤාණත්තායං පුරිසපුග්ගලොති.** එවං රූපාදිලක්ඛණො අත්තා තත්ථ තත්ථ කායෙ කල්‍යාණපාපකානං කම්මානං විපාකං සුඛදුක්ඛං පටිසංවෙදෙති, එවඤ්චෙතං සම්පටිච්ඡිතබ්බං, අඤ්ඤථා කම්මඵලසම්බන්ධො න යුජ්ජෙය්‍යාති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො **''ඉමිනා කිං දීපෙතී''**තිආදිමාහ. තත්ථ **තෙති** සත්තා. **පතිට්ඨායාති** නිස්සාය. ''රූපත්තායං පුරිසපුග්ගලො''තිආදිනා රූපාදිධම්මෙ ''අත්තා''ති වත්වා පුන ''රූපෙ පතිට්ඨායා''තිආදිං වදන්තො අයං නිගණ්ඨො අත්තනො වාදං භින්දති පතිට්ඨානස්ස, පතිට්ඨායකස්ස ච අභෙදදීපනතො. රූපාදයො වෙදනාදිසභාවා අත්තා තන්නිස්සයෙන පුඤ්ඤාදිකිරියාසමුපලද්ධිතො ඉධ යං නිස්සාය පුඤ්ඤාදිකිරියා සමුපලබ්භති, තෙ රූපාදයො සත්තසඤ්ඤිතා අත්තසභාවා දිට්ඨා යථා තං දෙවතාදීසු, යෙ පන සත්තසඤ්ඤිතා තතො අඤ්ඤෙ අසත්තසභාවා දිට්ඨා යථා තං කට්ඨකලිඞ්ගරාදීසූති එවං සාධෙතබ්බං අත්ථං සහෙතුං කත්වා දස්සෙන්තො නිගණ්ඨො නිදස්සනං ආනෙසීති ආහ **''අතිවිය සකාරණං කත්වා උපමං ආහරී''**ති. තස්ස පන ''බලකරණීයා''ති වුත්තපුරිසප්පයොගා විය බීජගාමභූතගාමාපි සජීවා එවාති ලද්ධීති තෙ සදිසූදාහරණභාවෙන වුත්තාති දට්ඨබ්බං. සබෙ පන යෙ ජීවස්ස ආධාරණභාවෙන සහිතෙන පවත්තෙතබ්බභාවෙන සල්ලක්ඛෙතබ්බා, තෙ සජීවාති ඉච්ඡිතා, න කෙවලෙන පවත්තෙතබ්බභාවෙන. එවං සති ''බලකරණීයා කම්මන්තා''ති වදන්තෙන විසදිසූදාහරණභාවෙන උපනීතන්ති දට්ඨබ්බං.

සමත්ථො නාම නත්ථි අත්තවාදභඤ්ජනස්ස අනත්තතාපතිට්ඨාපනස්ස ච සුගතාවෙණිකත්තා. යං පනෙතරහි සාසනිකා යථාසත්ති තදුභයං කරොන්ති, තං බුද්ධෙහි දින්නනයෙ ඨත්වා තෙසං දෙසනානුසාරතො. **නිවත්තෙත්වාති** නීහරිත්වා, විසුං කත්වාති අත්ථො. **සකලං වෙසාලින්ති** සබ්බවෙසාලිවාසිනං ජනං නිස්සයූපචාරෙන නිස්සිතං වදති යථා ''ගාමො ආගතො''ති. **සංවට්ටිත්වාති** සම්පිණ්ඩිත්වා, එකජ්ඣං ගහෙත්වාති අත්ථො.

357. **පතිට්ඨපෙත්වාති** යථා තං වාදං න අවජානාති, එවං පටිඤ්ඤං කාරෙත්වාති අත්ථො. **සාති**-සද්දො හිංසනත්ථො, තතො ච සද්දවිදූ අරහත්ථං තාය-සද්දං උප්පාදෙත්වා සාතෙතායන්ති රූපසිද්ධිං ඉච්ඡන්තීති ආහ

“සාතාරහ”න්ති. **ජාපෙතායන්තිආදීසුපි** එසෙව නයො. **වත්තිතුඤ්ච මරහතීති** ම-කාරො පදසන්ධිකරො. **විසෙසෙත්වා දීපෙතීති** ‘‘වත්තති’’ඉච්චෙව අවත්වා ‘‘වත්තිතුඤ්ච මරහතී’’ති දුතියෙන පදෙන භගවතා වුත්තං විසෙසෙත්වා දීපෙති.

පාසාදිකං අභිරූපන්ති අභිමතරූපසම්පන්නං සබ්බාවයවං. තතො එව සුසජ්ජිතං සබ්බකාලං සුට්ඨු සජ්ජිතාකාරමෙව. **එවංවිධන්ති** යාදිසං සන්ධාය වුත්තං, තං දස්සෙති **“දුබ්බණ්ණ”**න්තිආදිනා. **ඉමස්මිං ඨානෙති** ‘‘වත්තති තෙ තස්මිං රූපෙ වසො’’ති එතස්මිං කාරණග්ගහණෙ. කාරණඤ්හෙතං භගවතා ගහිතං ‘‘වත්තති…පෙ…. මා අහොසී’’ති. තෙනෙතං දස්සෙති රූපං අනත්තා අවසවත්තනතො, යඤ්හි වසෙ න වත්තති, තං අනත්තකමෙව දිට්ඨං යථා තං සම්පත්ති. **වාදන්ති** දොසං නිග්ගහං ආරොපෙස්සති. **සත්තධා මුද්ධා ඵලතීති** සහධම්මිකසාකච්ඡාහි තථාගතෙ, පුච්ඡන්තෙ අබ්‍යාකරණෙන විහෙසාය කයිරමානත්තා තතියෙ වාරෙ ධම්මතාවසෙන විහෙසකස්ස සත්තධා මුද්ධා ඵලති යථා තං සබ්බඤ්ඤුපටිඤ්ඤාය භගවතො සම්මුඛභාවූපගමනෙ. වජිරපාණි පන කස්මා ඨිතො හොතීති? භගවා විය අනුකම්පමානො මහන්තං භයානකං රූපං මාපෙත්වා තාසෙත්වා ඉමං දිට්ඨිං විස්සජ්ජාපෙමීති තස්ස පුරතො ආකාසෙ වජිරං ආහරන්තො තිට්ඨති, න මුද්ධං ඵාලෙතුකාමො. න හි භගවතො පුරතො කස්සචි අනත්ථො නාම හොති. යස්මා පන භගවා එකංසතො සහධම්මිකමෙව පඤ්හං පුච්ඡති, තස්මා **අට්ඨකථායං “පුච්ඡිතෙ”**ඉච්චෙව වුත්තං.

ආදිත්තන්ති දිප්පමානං. **අක්ඛිනාසාදීනීති** ආදි-සද්දෙන ළලාටසීසසදිසකෙසමස්සුආදීනං සඞ්ගණ්හාති. **“දිට්ඨිවිස්සජ්ජාපනත්ථ”**න්ති වත්වා නයිදං යදිච්ඡාවසෙන ආගමනං, අථ ඛො ආදිතො මහාබ්‍රහ්මානං පුරතො කත්වා අත්තනා කතපටිඤ්ඤාවසෙනාති දස්සෙන්තො **“අපිචා”**තිආදිමාහ. න්ති වජිරපාණිං. **තං** සච්චකස්ස පටිඤ්ඤාය පරිවත්තන**කාරණං. අඤ්ඤෙපි නු ඛොතිආදි** සච්චකස්ස වීමංසකභාවදස්සනං. අවීමංසකෙන හි තං දිස්වා මහායක්ඛොති වදෙය්‍ය, තෙනස්ස අසාරුප්පං සියා, අයං පන අඤ්ඤෙසං අභීතභාවං උපධාරෙත්වා ‘‘අද්ධාමෙ යක්ඛං න පස්සන්ති, තස්මා මය්හමෙව භයං උප්පන්න’’න්ති තීරෙත්වා යුත්තප්පත්තවසෙන පටිපජ්ජි.

358. **උපධාරෙත්වාති** බ්‍යාකාතබ්බමත්ථං සල්ලක්ඛෙත්වා. **එසෙව නයොති** සඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණෙසුපි සඤ්ඤාය විය නයොති අත්ථො. **වුත්තවිපරියායෙනාති** ‘‘අකුසලා දුක්ඛා වෙදනා මා අහොසි, අකුසලා දොමනස්සසම්පයුත්තා සඤ්ඤා මා අහොසී’’තිආදිනා නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. **සප්පදට්ඨවිසන්ති** සබ්බසත්තානං සප්පදට්ඨට්ඨානෙ සරීරපදෙසෙ පතිතං විසං. **අල්ලීනොති** සංසිලිට්ඨො. **උපගතොති** න අපගතො. **අජ්ඣොසිතොති** ගිලිත්වා පරිනිට්ඨපෙත්වා ඨිතො. **පරිතො ජානෙය්‍යාති** සමන්තතො සබ්බසො කිඤ්චිපි අසෙසෙත්වා ජානෙය්‍ය. **පරික්ඛෙපෙත්වාති** ආයතිං අනුප්පත්තිධම්මතාපාදනවසෙන සබ්බසො ඛෙපෙත්වා. තථාභූතො චස්ස බයවයං උපනෙති නාමාති ආහ **“ඛයං වයං අනුප්පාදං උපනෙත්වා”**ති.

359. අත්තනො වාදස්ස අසාරභාවතො, යථාපරිකප්පිතස්ස වා සාරස්ස අභාවතො අන්තොසාරවිරහිතො **රිත්තො. විප්පකාරන්ති** දිට්ඨියා සීලාචාරස්ස ච වසෙන විරූපතං සාපරාධතං සාවජ්ජතං තෙසං උපරි ආරොපෙත්වා. **සින්නපත්තොති** තනුකපත්තො. **විඵාරිතන්ති** විඵාලිතං.

අසාරකරුක්ඛපරිචිතොති පලාසාදිඅසාරරුක්ඛකොට්ටනෙ කතපරිචයො. **ඵද්ධභාවන්ති** විපක්කභාවං, තික්ඛභාවන්ති අත්ථො. **නත්ථීති** සදා නත්ථීති න වත්තබ්බං. **පරිසතීති** චතුපරිසමජ්ඣෙ . තථා හි **“ගණ්ඨිකං පටිමුඤ්චිත්වා පටිච්ඡන්නසරීරා”**ති වුත්තං. **යන්තාරුළ්හස්ස වියාති** බ්‍යාකරණත්ථං වායමයන්තං ආරුළ්හස්ස විය.

360. **දිට්ඨිවිසූකානීති** දිට්ඨිකිඤ්චකානි. **දිට්ඨිසඤ්චරිතානීති** දිට්ඨිතාළනානි. **දිට්ඨිවිප්ඵන්දිතානීති** දිට්ඨිඉඤ්ජිතානි. **තෙසං අධිප්පායං ඤත්වාති** තෙසං ලිච්ඡවිකුමාරානං ඉඤ්ජිතෙනෙව අජ්ඣාසයං ජානිත්වා. තෙනාහ **“ඉමෙ”**තිආදි.

361. යස්මිං අධිගතෙ පුග්ගලො සත්ථුසාසනෙ විසාරදො හොති පරෙහි අසංහාරියො, තං ඤාණං විසාරදස්ස භාවොති කත්වා **වෙසාරජ්ජන්ති** ආහ **“වෙසාරජ්ජප්පත්තොති ඤාණප්පත්තො”**ති. තතො එවමස්ස න පරො පච්චෙතබ්බො එතස්ස අත්ථීති **අපරප්පච්චයො.** න පරො පත්තියො සද්දහාතබ්බො එතස්ස අත්ථීති **අපරප්පත්තියො.** කාමං සච්චකො සෙක්ඛභූමි අසෙක්ඛභූමීති ඉදං සාසනවොහාරං න ජානාති. පස්සතීති පන දස්සනකිරියාය විප්පකතභාවස්ස වුත්තත්තා ‘‘න එත්තාවතා භික්ඛුකිච්චං පරියොසිත’’න්ති අඤ්ඤාසි, තස්මා පුන ‘‘කිත්තාවතා පනා’’ති පුච්ඡං ආරභි. තෙන වුත්තං **“පස්සතීති වුත්තත්තා”**තිආදි.

යථාභූතං පස්සතීති දස්සනං, විසිට්ඨට්ඨෙන අනුත්තරියං, දස්සනමෙව අනුත්තරියන්ති **දස්සනානුත්තරියං,** දස්සනෙසු වා අනුත්තරියං **දස්සනානුත්තරියං. ලොකියපඤ්ඤාති** චෙත්ථ විපස්සනාපඤ්ඤා වෙදිතබ්බා. සා හි සබ්බලොකියපඤ්ඤාහි විසිට්ඨට්ඨෙන ‘‘අනුත්තරා’’ති වුත්තා. ලොකියපටිපදානුත්තරියෙසුපි එසෙව නයො. ඉදානි නිප්පරියායතොව තිවිධම්පි අනුත්තරියං දස්සෙතුං **“සුද්ධලොකුත්තරමෙවා”**තිආදි වුත්තං. සතිපි සබ්බෙසම්පි ලොකුත්තරධම්මානං අනුත්තරභාවෙ උක්කට්ඨනිද්දෙසෙන අග්ගමග්ගපඤ්ඤා තතො උත්තරිතරස්ස අභාවතො **දස්සනානුත්තරියං.** තෙනාහ **“අරහත්තමග්ගසම්මාදිට්ඨී”**ති. **සෙසානි මග්ගඞ්ගානීති** සෙසානි අරහත්තමග්ගඞ්ගානි. තානි හි මත්ථකප්පත්තානි නිබ්බානගාමිනී පටිපදාති. **අග්ගඵලවිමුත්තීති** අග්ගමග්ගස්ස ඵලවිමුත්ති අරහත්තඵලං. **ඛීණාසවස්සාති** සබ්බසො ඛීයමානාසවස්ස. **නිබ්බානදස්සනන්ති** අග්ගමග්ගසම්මාදිට්ඨියා සච්ඡිකිරියාභිසමයමාහ.

තත්ථ **මග්ගඞ්ගානීති** අට්ඨ මග්ගඞ්ගානි. චතුසච්චන්තොගධත්තා සබ්බස්ස ඤෙය්‍යධම්මස්ස **“චත්තාරි සච්චානි බුද්ධො”**ති වුත්තං. සච්චානුගතසම්මොහවිද්ධංසනෙනෙව හි භගවතො සබ්බසො ඤෙය්‍යාවරණප්පහානං. **නිබ්බිසෙවනොති** නිරුද්ධකිලෙසවිසෙවනො.

362. ධංසීති අනුද්ධංසනසීලා. **අනුපහතන්ති** අවික්ඛිත්තං. **සකලන්ති** අනූනං. **කායඞ්ගන්ති** කායමෙව අඞ්ගන්ති වදන්ති, කායසඞ්ඛාතං අඞ්ගං සීසාදිඅවයවන්ති අත්ථො. තථා ‘‘හොතු, සාධූ’’ති එවමිදං වාචාය අවයවො **වාචඞ්ගන්ති**.

363. **ආහරන්තීති** අභිහරන්ති. **පුඤ්ඤන්ති** පුඤ්ඤඵලසඞ්ඛාතො ආනුභාවො. පුඤ්ඤඵලම්පි හි උත්තරපදලොපෙන ‘‘පුඤ්ඤ’’න්ති වුච්චති – ‘‘කුසලානං, භික්ඛවෙ, ධම්මානං සමාදානහෙතු එවමිදං පුඤ්ඤං පවඩ්ඪතී’’තිආදීසු (දී. නි. 3.80). තෙනාහ **“ආයතිං විපාකක්ඛන්ධා”**ති. **පුඤ්ඤමහීති** මහති පුඤ්ඤඵලවිභූති සෙතච්ඡත්තමකුටචාමරාදි. තෙන වුත්තං **“විපාකක්ඛන්ධානංයෙව පරිවාරො”**ති. ලිච්ඡවීහි පෙසිතෙන ඛාදනීයභොජනීයෙන සමණො ගොතමො සසාවකසඞ්ඝො මයා පරිවිසිතො, තස්මා ලිච්ඡවීනමෙව තං පුඤ්ඤං හොතීති. තෙනාහ **“තං දායකානං සුඛාය හොතූ”**ති. යස්මා පන භගවතො භික්ඛුසඞ්ඝස්ස ච සච්චකෙන දානං දින්නං, න ලිච්ඡවීහි, තස්මා භගවා සච්චකස්ස සතිං පරිවත්තෙන්තො **“යං ඛො”**තිආදිමාහ. තෙන වුත්තං **“ඉති භගවා”**තිආදි. **නිගණ්ඨස්ස මතෙන විනායෙවාති** සච්චකස්ස චිත්තෙන විනා එව තස්ස දක්ඛිණං ඛෙත්තගතං කත්වා දස්සෙති. තෙනාහ **“අත්තනො දින්නං දක්ඛිණං…පෙ.… නියාතෙසී”**ති.

චූළසච්චකසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

6. මහාසච්චකසුත්තවණ්ණනා

364. **එකං සමයං භගවා වෙසාලියං විහරතීති** ඉමිනා තදා භගවතො වෙසාලියං නිවාසපරිච්ඡින්නො පුබ්බණ්හාදිභෙදො සබ්බො සමයො සාධාරණතො ගහිතො, තථා **තෙන ඛො පන සමයෙනාති** ච ඉමිනා. **පුබ්බණ්හසමයන්ති** පන ඉමිනා තබ්බිසෙසො, යො භික්ඛාචාරත්ථාය පච්චවෙක්ඛණකාලො. **අට්ඨකථායං** පන **“තීහි පදෙහි එකොව සමයො වුත්තො”**ති වුත්තං විසෙසස්ස සාමඤ්ඤන්තොගධත්තා. මුඛධොවනස්ස පුබ්බකාලකිරියාභාවසාමඤ්ඤතො වුත්තං **“මුඛං ධොවිත්වා”**ති. මුඛං ධොවිත්වා එව හි වාසධුරො වෙ, වෙලං සල්ලක්ඛෙත්වා යථාචිණ්ණං භාවනානුයොගං, ගන්ථධුරො වෙ, ගන්ථපරිචයෙ කතිපයෙ නිසජ්ජවාරෙ අනුයුඤ්ජිත්වා පත්තචීවරං ආදාය විතක්කමාළං උපගච්ඡති.

කාරණං යුත්තං, අනුච්ඡවිකන්ති අත්ථො. පුබ්බෙ යථාචින්තිතං පඤ්හං අපුච්ඡිත්වා අඤ්ඤං පුච්ඡන්තො මග්ගං ඨපෙත්වා උම්මග්ගතො පරිවත්තෙන්තො විය හොතීති ආහ **“පස්සෙන තාව පරිහරන්තො”**ති.

365. **ඌරුක්ඛම්භොපි නාම භවිස්සතීති** එත්ථ නාම-සද්දො විම්හයත්ථොති කත්වා වුත්තං **“විම්හයත්ථවසෙනා”**තිආදි. ‘‘අන්ධො නාම පබ්බතං අභිරුහිස්සතී’’තිආදීසු විය විම්හයවාචීසද්දයොගෙන හි ‘‘භවිස්සතී’’ති අනාගතවචනං. **කායන්වයන්ති** කායානුගතං. ‘‘අයම්පි ඛො කායො එවංධම්මො එවංභාවී එවංඅනතීතො’’තිආදිනා (දී. නි. 2.379; ම. නි. 1.112; ම. නි. 3.154) කායස්ස අසුභානිච්චාදිතාය අනුපස්සනා කායභාවනාති ආහ **“කායභාවනාති පන විපස්සනා වුච්චතී”**ති. **අනාගතරූපන්ති** අභීතෙ අත්ථෙ අනාගතසද්දාරොපනං අනාගතප්පයොගො න සමෙති. **අත්ථොපීති** ‘‘ඌරුක්ඛම්භොපි නාම භවිස්සතී’’ති වුත්තඅත්ථොපි න සමෙති. **අයන්ති** අත්තකිලමථානුයොගො. **තෙසන්ති** නිගණ්ඨානං.

366. අත්තනො අධිප්පෙතකායභාවනං විත්ථාරෙන්තො විත්ථාරතො දස්සෙන්තො යෙ තං අනුයුත්තා, තෙ නාමගොත්තතො විභාවෙන්තො **“නන්දො වච්ඡො”**තිආදිමාහ. **කිලිට්ඨතපානන්ති** කායස්ස කිලෙසනතපානං පුග්ගලානං. **ජාතමෙදන්ති** මෙදභාවාපත්තිවසෙන උප්පන්නමෙදං. **පුරිමං පහායාති** කාලපරිච්ඡෙදෙන අනාහාරඅප්පාහාරතාදිවසෙන කායස්ස අපචිනනං ඛෙදනං පරිච්චජිත්වා. **කායභාවනා පන න පඤ්ඤායතීති** නියමං පරමත්ථතො කායභාවනාපි තව ඤාණෙන න ඤායති, සෙසතොපි න දිස්සති.

367. **ඉමස්මිං පන ඨානෙති** ‘‘කායභාවනම්පි ඛො ත්වං, අග්ගිවෙස්සන, න අඤ්ඤාසි, කුතො පන ත්වං චිත්තභාවනං ජානිස්සසී’’ති ඉමස්මිං ඨානෙ. තථා ‘‘යො ත්වං එවං ඔළාරිකං දුබ්බලං කායභාවනං න ජානාසි, සො ත්වං කුතො සන්තසුඛුමං චිත්තභාවනං ජානිස්සසී’’ති එතස්මිං අත්ථවණ්ණනාඨානෙ. **අබුද්ධවචනං නාමෙතං පදන්ති** කායභාවනාසඤ්ඤිතවිපස්සනාතො චිත්තභාවනා සන්තා, විපස්සනා පන පාදකජ්ඣානතො ඔළාරිකා චෙව දුබ්බලා චාති අයඤ්ච එතස්ස පදස්ස අත්ථො. ‘‘අබුද්ධවචනං නාමෙතං වචනං සියා’’ති වත්වා ථෙරො පක්කමිතුං ආරභති. අථ නං මහාසීවත්ථෙරො ‘‘විපස්සනා නාමෙසා න ආදිතො සුඛුභිතා බලවතී තික්ඛා විසදා හොති, තස්මා තරුණවසෙනායමත්ථො වෙදිතබ්බො’’ති දස්සෙන්තො **“දිස්සති, භික්ඛවෙ”**ති සුත්තපදං (සං. නි. 2.62) ආහරි. තත්ථ **ආදානන්ති** පටිසන්ධි. **නික්ඛෙපනන්ති** චුති. **ඔළාරිකන්ති** අරූපධම්මෙහි දුට්ඨුල්ලභාවත්තා ඔළාරිකං. **කායන්ති**

චතුසන්තතිරූපසමූහභූතං කායං. **ඔළාරිකන්ති** භාවනපුංසකනිද්දෙසො, ඔළාරිකාකාරෙනාති අත්ථො. තෙනෙව වුත්තං **"ආදානම්පි නික්ඛෙපනම්පී"**ති.

368. **සුඛසාරාගෙන සමන්නාගතොති** සුඛවෙදනාය බලවතරරාගෙන සමඞ්ගීභූතො. **පටියානෙ පටිසිද්ධා** අවචනෙනෙව. **තස්මාති** සුඛෙ ඨිතෙ එව දුක්ඛස්සානුප්පජ්ජනතො. **එවං වුත්තන්ති** ''සුඛාය වෙදනාය නිරොධා උප්පජ්ජති දුක්ඛා වෙදනා''ති එවං වුත්තං, න අනන්තරාව උප්පජ්ජනතො. **ඛෙපෙත්වාති** කුසලානි ඛෙපෙත්වා. **ගණ්හිත්වා** අත්තනො එව ඔකාසං ගහෙත්වා. **උභතොපක්ඛං හුත්වාති** ''කදාචි සුඛවෙදනා, කදාචි දුක්ඛවෙදනා''ති පක්ඛද්වයවසෙනපි වෙදනා චිත්තස්ස පරියාදාය හොති යථාක්කමං අභාවිතකායස්ස අභාවිතචිත්තස්ස.

369. **විපස්සනා ච සුඛස්ස පච්චනීකාති** සුක්ඛවිපස්සකස්සආදිකම්මිකස්ස මහාභූතපරිග්ගහාදිකාලෙ බහි චිත්තචාරං නිසෙධෙත්වා කම්මට්ඨානෙ එව සතිං සංහරන්තස්ස අලද්ධස්සාදං කායසුඛං න වින්දති, සම්බාධෙ වජෙ සන්නිරුද්ධො ගොගණො විය විහඤ්ඤති විප්ඵන්දති, අච්චාසන්නහෙතුකඤ්ච සරීරෙ දුක්ඛං උප්පජ්ජතෙව. තෙන වුත්තං **"දුක්ඛස්ස ආසන්නා"**ති. තෙනාහ **"විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා"**තිආදි. **අද්ධානෙ ගච්ඡන්තෙ ගච්ඡන්තෙති** මහාභූතපරිග්ගහාදිවසෙන කාලෙ ගච්ඡන්තෙ. **තත්ථ තත්ථාති** තස්මිං තස්මිං සරීරපදෙසෙ. **දුක්ඛං දූරාපගතං හොති** සමාපත්තිබලෙන වික්ඛම්භිතත්තා අප්පනාභාවතො. **අනප්පකං** විපුලං. **සුඛන්ති** ඣානසුඛං . **ඔක්කමතීති** ඣානසමුට්ඨානපණීතරූපවසෙන රූපකායං අනුපවිසති, නාමකායොක්කමනෙ වත්තබ්බමෙව නත්ථි. කායපස්සද්ධිකම්මිකස්සපි සම්මසනභාවනා පට්ඨපෙත්වා නිසින්නස්ස කස්සචි ආදිතොව කායකිලමථචිත්තූපඝාතාපි සම්භවන්ති, සමාධිස්ස පන අපච්චනීකත්තා සිනිද්ධභාවතො ච න සුක්ඛවිපස්සනා විය සුඛස්ස විපච්චනීකො, අනුක්කමෙන ච දුක්ඛං වික්ඛම්භෙතීති ආහ **"යථා සමාධී"**ති. යථා සමාධි, විපස්සනාය පනෙතං නත්ථීති ආහ **"න ච තථා විපස්සනා"**ති. **තෙන වුත්තන්ති** යස්මා විපස්සනා සුඛස්ස පච්චනීකා, සා ච කායභාවනා, තෙන වුත්තං **"උප්පන්නාපි සුඛා වෙදනා චිත්තං න පරියාදාය තිට්ඨති, භාවිතත්තා කායස්සා"**ති. තථා යස්මා සමාධි දුක්ඛස්ස පච්චනීකො, සො ච චිත්තභාවනා, තෙන වුත්තං **"උප්පන්නාපි දුක්ඛා වෙදනා චිත්තං න පරියාදාය තිට්ඨති, භාවිතත්තා චිත්තස්සා"**ති යොජනා.

370. **ගුණෙ සට්ටෙත්වාති** අපදෙසෙන විනා සම්පමෙව නෙත්වා. තං වත මම චිත්තං උප්පන්නා සුඛා වෙදනා පරියාදාය ඨස්සතීති නෙතං ඨානං විජ්ජතීති යොජනා.

371. **කිං න භවිස්සති,** සුඛාපි දුක්ඛාපි වෙදනා යථාපච්චයං උප්පජ්ජතෙවාති අත්ථො. **තමත්ථන්ති** සුඛදුක්ඛවෙදනානං උප්පත්තියා අත්තනො චිත්තස්ස අනභිභවනීයතාසඞ්ඛාතං අත්ථං. **තත්ථ** තාව පාසරාසිසුත්තෙ **බොධිපල්ලඞ්කෙ නිසජ්ජා** ''තත්ථෙව නිසීදි''න්ති වුත්තා. **ඉධ** මහාසච්චකසුත්තෙ **දුක්කරකාරිකාය** දුක්කරචරණෙ **නිසජ්ජා** ''තත්ථෙව නිසීදි''න්ති වුත්තා.

374. **ඡන්දකරණවසෙනාති** තණ්හායනවසෙනාති අත්ථො. **සිනෙහකරණවසෙනාති** සිනෙහනවසෙන. **මුච්ඡාකරණවසෙනාති** මොහනවසෙන පමාදාපාදනෙන. **පිපාසාකරණවසෙනාති** පාතුකම්‍යතාවසෙන. **අනුදහනවසෙනාති** රාගග්ගිනා අනුදහනවසෙන. **ලොකුත්තරමග්ගවෙවචනමෙව** වට්ටනිස්සරණස්ස අධිප්පෙතත්තා.

අල්ලග්ගහණෙන කිලෙසානං අසමුච්ඡින්නභාවං දස්සෙති, සස්නෙහග්ගහණෙන අවික්ඛම්භිතභාවං, උදකෙ පක්ඛිත්තභාවග්ගහණෙන සමුදාචාරාවත්ථං, උදුම්බරකට්ඨග්ගහණෙන අත්තභාවස්ස අසාරකත්තං. **ඉමිනාව නයෙනාති** ''අල්ලං උදුම්බරකට්ඨ''න්තිආදිනා වුත්තනයෙන. **සපුත්තභරියපබ්බජ්ජායාති** පුත්තභරියෙහි සද්ධිං කතපරිබ්බාජකපබ්බජ්ජාවසෙන වෙදිතබ්බා. කුටීචකබහූදකහංස-පරමහංසාදිභෙදා **බ්‍රාහ්මණපබ්බජ්ජා.**

376. කුතොපි ඉමස්ස ආපොසිනෙහො නත්ථීති **කොළාපං**. තෙනාහ **"ඡින්නසිනෙහං නිරාප"**න්ති. **කොළන්ති** වා සුක්ඛකලිඞ්ගරං වුච්චති, කොළං කොළභාවං ආපන්නන්ති **කොළාපං**. පටිපන්නස්ස උපක්කමමහත්තනිස්සිතතා පකතියා කිලෙසෙහි අනභිභූතතාය. **අතින්තතා** පටිපක්ඛභාවනාය. තථා හි සුක්ඛකොළාපභාවො, ආරකා උදකා ථලෙ නික්ඛිත්තභාවො ච නිදස්සිතො. **ඔපක්කමිකාහීති** කිලෙසඅතිනිග්ගණ්හනුපක්කමප්පභවාහි. **වෙදනාහීති** පටිපත්තිවෙදනාහි. දුක්ඛා පටිපදා හි ඉධාධිප්පෙතා.

377. **කිං පන න සමත්ථො,** යතො එවං පරෙහි චින්තිතුම්පි අසක්කුණෙය්‍යං දුක්කරචරියං ඡබ්බස්සානි අකාසීති අධිප්පායො. **කත්වාපි අකත්වාපි සමත්ථොව** කාරණස්ස නිප්ඵන්නත්තා. ''යථාපි සබ්බෙසම්පි බො බොධිසත්තානං චරිමභවෙ අන්තමසො සත්තාහමත්තම්පි ධම්මතාවසෙන දුක්කරචරියා හොතියෙව, එවං භගවා සමත්ථො දුක්කරචරියං කාතුං, එවඤ්ච නං අකාසි, න පන තාය බුද්ධො ජාතො, අථ ඛො මජ්ඣිමාය එව පටිපත්තියා''ති තස්සා බ්‍යතිරෙකමුඛෙන සදෙවකස්ස ලොකස්ස බොධාය අමග්ගභාවදීපනත්ථං, ඉමස්ස පන භගවතො කම්මවිපාකවසෙන ඡබ්බස්සානි දුක්කරචරියා අහොසි. වුත්තඤ්හෙතං –

''අවචාහං ජොතිපාලො, කස්සපං සුගතං තදා;

කුතො නු බොධි මුණ්ඩස්ස, බොධි පරමදුල්ලභා.

තෙන කම්මවිපාකෙන, අචරිං දුක්කරං බහුං;
ඡබ්බස්සානුරුවෙලායං, තතො බොධිමපාපුණිං.

නාහං එතෙන මග්ගෙන, පාපුණිං බොධිමුත්තමං;
කුමග්ගෙන ගවෙසිස්සං, පුබ්බකම්මෙන වාරිතො''ති.

දුක්කරචරියාය බොධාය අමග්ගභාවදස්සනත්ථං දුක්කරචරියං අකාසීති කෙචි. අථ වා ලොකනාථස්ස අත්තනො පරක්කමසම්පත්තිදස්සනත්ථාය දුක්කරචරියා. පණීතාධිමුත්තියා හි පරමුක්කංසගතභාවතො අභිනීහාරානුරූපං සම්බොධියං තිබ්බඡන්දතාය සිඛාප්පත්තියා තදත්ථං ඊදිසම්පි නාම දුක්කරචරියං අකාසීති ලොකෙ අත්තනො වීරියානුභාවං විභාවෙතුං – ''සො ච මෙ පච්ඡා පීතිසොමනස්සාවහො භවිස්සතී''ති ලොකනාථො දුක්කරචරියං අකාසි. තෙනාහ **''සදෙවකස්ස ලොකස්සා''**තිආදි. තත්ථ **වීරියනිම්මථනගුණොති** වීරියස්ස සංවඩ්ඪනසම්පාදනගුණො. යථාවුත්තමත්ථං උපමාය විභාවෙතුං **''පාසාදෙ''**තිආදි වුත්තං. **සඞ්ගාමෙ ද්වෙ තයො සම්පහාරෙති** ද්වික්ඛත්තුං තික්ඛත්තුං වා පරසෙනාය පහාරපයොගෙ. **පධානවීරියන්ති** සම්මප්පධානෙහි ආසෙවනවීරියං, සබ්බං වා පුබ්බභාගවීරියං.

අභිදන්තන්ති අභිභවනදන්තං, උපරිදන්තන්ති අත්ථො. තෙනාහ **''උපරිදන්ත''**න්ති. සො හි ඉතරං මුසලං විය උදුක්ඛලං විසෙසතො කස්සචි ඛාදනකාලෙ අභිභුය්‍ය වත්තති. **කුසලචිත්තෙනාති** බලවසම්මාසඞ්කප්පයුත්තෙන කුසලචිත්තෙන. **අකුසලචිත්තන්ති** කාමවිතක්කාදිසහිතං අකුසලචිත්තං. අකුසලචිත්තස්ස පවත්තිතුං අප්පදානං **නිග්ගහො**. තංතංපටික්ඛෙපවසෙන විනොදනං **අභිනිප්පීළනං**. වීරියතාපෙන වික්ඛම්භනං **අභිසන්තාපනං. සදරථොති** සපරිළාහො. **පධානෙනාති** පදහනෙන, කායස්ස කිලමථුප්පාදකෙන වීරියෙනාති අත්ථො. **විද්ධස්සාති** තුදස්ස. **සතොති** සමානස්ස.

378. **සීසවෙඨනන්ති** සීසං රජ්ජුයා බන්ධිත්වා දණ්ඩකෙන පරිවත්තකවෙඨනං. **අරහන්තො නාම එවරූපා හොන්තීති** ඉමිනා යථායං, එවං විසඤ්ඤීභූතාපි හුත්වා විහරන්තීති දස්සෙති. තෙනාහ **''මතකසදිසා''**ති, වෙදනාප්පත්තා විය හොන්තීති අත්ථො. **සුපිනප්පටිග්ගහණතො පට්ඨායාති** පටිසන්ධිග්ගහණෙ සෙතවාරණසුපිනං පස්සිත්වා බ්‍රාහ්මණෙහි බ්‍යාකතකාලතො පට්ඨාය.

379. ධම්මසරීරස්ස අරොගභාවෙන සාධූති මරිසනියොති **මාරිසො,** පියායනවචනමෙතං. තෙනාහ **''සම්පියායමානා''**තිආදි. **අජජ්ජිතන්ති** එවං අභුඤ්ජිතං හකාරස්ස ජකාරාදෙසං කත්වා. තෙනාහ **''අභොජන''**න්ති. **එවං මා කරිත්ථාති** ''ලොමකූපෙහි අජ්ඣොහාරෙස්සාම අනුප්පවෙසෙස්සාමා''ති යථා තුම්හෙහි වුත්තං, එවං මා කරිත්ථ. කස්මා? **යාපෙස්සාමහන්ති** අහඤ්ච යාවදත්ථං ආහාරමත්තං භුඤ්ජන්තො යථා යාපෙස්සාමි, එවං ආහාරං පටිසෙවිස්සාමි.

380-81. **එතාව පරමන්ති** එත්තකං පරමං, න ඉතො පරං ඔපක්කමිකදුක්ඛවෙදනාවෙදියනං අත්ථීති අත්ථො. රඤ්ඤො ගහෙතබ්බනඞ්ගලතො අඤ්ඤානි සන්ධාය **''එකෙන ඌන''**න්ති වුත්තං. තං සුවණ්ණපරික්ඛතං, ඉතරානි රජතපරික්ඛතානි. තෙනාහ **''අමච්චා එකෙනූනඅට්ඨසතරජතනඞ්ගලානී''**ති. ආළාරුදකසමාගමෙ ලද්ධජ්ඣානානි වට්ටපාදකානි, ආනාපානසමාධි පන කායගතාසතිපරියාපන්නත්තා සබ්බෙසඤ්ච බොධිසත්තානං විපස්සනාපාදකත්තා ''බොධාය මග්ගො''ති වුත්තො. **බුජ්ඣනත්ථායාති** චතුන්නං අරියසච්චානං, සබ්බස්සෙව වා ඤෙය්‍යධම්මස්ස අභිසම්බුජ්ඣනාය . සතියා අනුස්සරණකවිඤ්ඤාණං **සතානුසාරිවිඤ්ඤාණං**. කස්සා පන සතියාති තං දස්සෙතුං **''නයිද''**න්තිආදි වුත්තං.

382. **පච්චුපට්ඨිතාති** තංතංවත්තකරණවසෙන පතිඋපට්ඨිතා උපට්ඨායකා. තෙනාහ **''පණ්ණසාලා''**තිආදි. **පච්චයබාහුල්ලිකොති** පච්චයානං බාහුල්ලාය පටිපන්නො. **ආවත්තොති** පුබ්බෙ පච්චයගෙධප්පහානාය පටිපන්නො, ඉදානි තතො පටිනිවත්තො. තෙනාහ **''රසගිද්ධො...පෙ.... ආවත්තො''**ති. **ධම්මනියාමෙනාති** ධම්මතාය. තමෙව ධම්මතං දස්සෙතුං **''බොධිසත්තස්සා''**තිආදිමාහ. **බාරාණසිමෙව** තත්ථාපි ච සබ්බබුද්ධානං අවිජහිතධම්මචක්කපවත්තනට්ඨානමෙව **අගමංසු**. පඤ්චවග්ගියා කිර විසාඛමාසස්ස අද්ධමාසියං ගතා. තෙනාහ **''තෙසු ගතෙසු අඩ්ඪමාසං කායවිවෙකං ලභිත්වා''**ති.

387. ''අද්ධාභොතො ගොතමස්ස සාවකාචිත්තභාවනානුයොගමනුයුත්තා විහරන්ති, නො කායභාවන''න්ති ඉමං සන්ධායාහ **''එකං පඤ්හං පුච්ඡි''**න්ති. **ඉමං ධම්මදෙසනන්ති** ''අභිජානාමි ඛො පනාහ''න්තිආදිකං ධම්මදෙසනං. **අසල්ලීනො** තණ්හාදිට්ඨිකිලෙසානං සමුච්ඡින්නත්තා තෙහි සබ්බසො න ලිත්තො. **අනුපලිත්තොති** තස්සෙව වෙවචනං තණ්හානන්දියා අභාවෙන. **ගොචරජ්ඣත්තමෙවාති** ගොචරජ්ඣත්තසඤ්ඤිතෙ ඵලසමාපත්තියා ආරම්මණෙ, නිබ්බානෙති අත්ථො. යං සන්ධාය පාළියං ''පුරිමස්මිං සමාධිනිමිත්තෙ''ති වුත්තං **සන්නිසීදාපෙමීති**

ඵලසමාපත්තිසමාධිනා අච්චන්තසමාදානවසෙන චිත්තං සම්මදෙව නිසීදාපෙමි. **පුබ්බාභොගෙනාති** සමාපජ්ජනතො පුබ්බෙ පවත්තආභොගෙන. **පරිච්ඡින්දිත්වාති** සමාපජ්ජනක්ඛණං පරිච්ඡින්දිත්වා. තෙනාහ **''සාධුකාර...පෙ.... අවිච්ඡින්නෙයෙවා''**ති. එවමස්ස පරිච්ඡින්නකාලසමාපජ්ජනං යථාපරිච්ඡින්නකාලං වුට්ඨානඤ්ච බුද්ධානං න භාරියං වසීභාවස්ස තථාසුප්පගුණභාවතොති දස්සෙන්තො ආහ **''බුද්ධානං හී''**තිආදි. ධම්මසම්පටිග්ගාහකානං **අස්සාසවාරෙ** වා. තදා හි දෙසියමානං ධම්මං උපධාරෙතුං න සක්කොන්ති, තස්මා තස්මිං ඛණෙ දෙසිතදෙසනා නිරත්ථකා සියා. න හි බුද්ධානං නිරත්ථකා කිරියා අත්ථි.

ඔකප්පනීයමෙතන්ති ''තස්සා එව කථාය''තිආදිනා වුත්තං අතිවිය අච්ඡරියගතං අට්ඨුප්පත්තිං සුත්වා ඊදිසී පටිපත්ති සම්මාසම්බුද්ධස්සෙව හොතීති උපවාදවසෙන වදති, න සභාවෙන. තෙනාහ **''සත්ථරි පසාදමත්තම්පි න උප්පන්න''**න්ති. **කායදරථොති** පච්චයවිසෙසවසෙන රූපකායස්ස පරිස්සමාකාරො. **උපාදින්නකෙති** ඉන්ද්‍රියබද්ධෙ. **අනුපාදින්නකෙති** අනින්ද්‍රියබද්ධෙ. **විකසන්ති** සූරියරස්මිසම්ඵස්සෙන. තදභාවෙන **මකුලානි හොන්ති. කෙසඤ්චි** තින්තිනිකාදිරුක්ඛානං . **පතිලීයන්ති** නිස්සයරූපධම්මඅවිප්ඵාරිකතාය. අරූපධම්මතාය පඤ්චවිඤ්ඤාණානඤ්චෙව කිරියාමයවිඤ්ඤාණානඤ්ච අප්පවත්තිසඞ්ඛාතා අවිප්ඵාරිකතා හොති, යත්ථ නිද්දාසමඤ්ඤා. තෙනාහ **''දරථවසෙන භවඞ්ගසොතඤ්ච ඉධ නිද්දාති අධිප්පෙත''**න්ති. තත්ථ **දරථවසෙනාති** දරථවසෙනෙව, න ථිනමිද්ධවසෙනාති අවධාරණං අවධාරණඵලඤ්ච නිද්ධාරෙතබ්බං. **තං සන්ධායාති** කායස්ස දරථසඞ්ඛාතසරීරගිලානහෙතුකං නිද්දං සන්ධාය. සරීරගිලානඤ්ච භගවතො නත්ථීති න සක්කා වත්තුං ''පිට්ඨි මෙ ආගිලායතී''ති (දී. නි. 3.300; ම. නි. 2.22; චූළව. 345) වචනතො. **සම්මොහවිහාරස්මින්ති** පච්චත්තෙ එතං භුම්මවචනන්ති ආහ **''සම්මොහවිහාරොති වදන්තී''**ති, **සම්මොහවිහාරස්මිං** වා පරියාපන්නං එතං වදන්ති, යදිදං දිවා නිද්දොක්කමනන්ති යොජනා.

389. **උපනීතෙහීති** දොසමග්ගං නින්දාපථං උපනීතෙහි. **අභිනන්දිත්වාති** සම්පියායිත්වා. තෙනාහ **''චිත්තෙන සම්පටිච්ඡන්තො''**ති. **අනුමොදිත්වාති** ''සාධු සාධූ''ති දෙසනාය ථොමනවසෙන අනුමොදිත්වා. තෙනාහ **''වාචායපි පසංසන්තො''**ති. **සම්පත්තෙ කාලෙති** පබ්බජ්ජායොග්ගෙ කාලෙ අනුප්පත්තෙ.

ගණං විනොදෙත්වාති ගණං අපනෙත්වා ගණපලිබොධං ඡින්දිත්වා. **පපඤ්චන්ති** අවසෙසකිලෙසං. **''පුඤ්ඤවා රාජපූජිතො''**ති වුත්තමත්ථං විවරිතුං **''තස්මිඤ්හි කාලෙ''**තිආදි වුත්තං. ඡන්දවාසහරණෙන **උපොසථකම්මං කරොන්තො.**

සකලං රත්තිං බුද්ධගුණානංයෙව කථිතත්තා ථෙරස්ස ඤාණං දෙසනාවිභවඤ්ච විභාවෙන්තො ආහ **''එත්තකාව, භන්තෙ, බුද්ධගුණා''**ති. ඉමාය, භන්තෙ, තුම්හාකං ධම්මකථාය අනවසෙසතො බුද්ධගුණා කථිතා විය ජායන්ති, එවං සන්තෙපි අනන්තාපරිමෙය්‍යාව තෙ, කිං ඉතො පරෙපි විජ්ජන්තෙවාති ථෙරං තත්ථ සීහනාදං නදාපෙතුකාමො ආහ **''උදාහු අඤ්ඤෙපි අත්ථී''**තිආදි. රජ්ජස්ස පදෙසිකත්තා, යථාවුත්තසුභාසිතස්ස ච අනග්ඝත්තා වුත්තං **''අයං මෙ දුග්ගතපණ්ණාකාරො''**ති. **තියොජනසතිකන්ති** ඉදං පරික්ඛෙපවසෙන වුත්තං, තඤ්ච ඛො මනුස්සානං පරිභොගවසෙනාති දට්ඨබ්බං.

මහාසච්චකසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

7. චූළතණ්හාසඞ්ඛයසුත්තවණ්ණනා

390. **තත්‍රාති** තස්මිං පුබ්බාරාමමිගාරමාතුපාසාදානං අත්ථවිභාවනෙ **අයං** ඉදානි වුච්චමානා **අනුපුබ්බී කථා. මණීනන්ති** එත්ථ පදුමරාගමණීනං අධිප්පෙතත්තා ආහ **''අඤ්ඤෙහි වා''**ති. තෙන ඉන්දනීලාදිමණීනං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. නීලපීතලොහිතොදාතමඤ්ජිට්ඨපභස්සරකබරවණ්ණවසෙන **සත්තවණ්ණෙහි.**

තණ්හා සබ්බසො ඛීයන්ති එත්ථාති **තණ්හාසඞ්ඛයො** (අ. නි. ටී. 3.7.61), තස්මිං. **තණ්හාසඞ්ඛයෙති** ච විසයෙ ඉදං භුම්මන්ති ආහ **''තං ආරම්මණං කත්වා''**ති. **විමුත්තචිත්තතායාති** සබ්බසංකිලෙසෙහි විමුත්තචිත්තතාය. අපරභාගපටිපදා නාම අරියසච්චාභිසමයො, සා සාසනචාරිගොචරා පච්චත්තං වෙදිතබ්බතොති ආහ **''පුබ්බභාගප්පටිපදං සංඛිත්තෙන දෙසෙථාති පුච්ඡතී''**ති. අකුප්පධම්මතාය ඛයවයසඞ්ඛාතං අන්තං අතීතාති අච්චන්තා, සො එව අපරිහානසභාවත්තා අච්චන්තා නිට්ඨා එතස්සාති **අච්චන්තනිට්ඨො.** තෙනාහ **''එකන්තනිට්ඨො සතතනිට්ඨොති අත්ථො''**ති. න හි පටිවිද්ධස්ස ලොකුත්තරධම්මස්ස දස්සනං කුප්පනං නාම අත්ථි. අච්චන්තමෙව චතූහි යොගෙහි ඛෙමො එතස්ස අත්ථීති **අච්චන්තයොගක්ඛෙමී.** මග්ගබ්‍රහ්මචරියස්ස වුසිතත්තා, තස්ස ච අපරිහානසභාවත්තා අච්චන්තං බ්‍රහ්මචාරීති **අච්චන්තබ්‍රහ්මචාරී.** තෙනාහ **''නිච්චබ්‍රහ්මචාරීති අත්ථො''**ති. **පරියොසානන්ති** බ්‍රහ්මචරියස්ස පරියොසානං.

වෙගායතීති තුරිතායති. **සල්ලක්ඛෙසීති** චින්තෙසි, අත්තනා යථා සුතාය සත්ථු දෙසනාය අනුස්සරණවසෙන උපධාරෙසි. **අනුග්ගණ්හිත්වාවාති** අත්ථවිනිච්ඡයවසෙන අනුග්ගහෙත්වා එව. ඡසු ද්වාරෙසු නියුත්තාති **ඡද්වාරිකා,** තෙහි.

පඤ්චක්ඛන්ධාති පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා. සක්කායසබ්බඤ්හි සන්ධාය ඉධ **"සබ්බෙ ධම්මා"**ති වුත්තං විපස්සනාවිසයස්ස අධිප්පෙතත්තා, තස්මා ආයතනධාතුයොපි තග්ගතිකා එව දට්ඨබ්බා. තෙනාහ භගවා "නාලං අභිනිවෙසායා"ති. **න යුත්තා අභිනිවෙසාය** "එතං මම, එසො මෙ අත්තා"ති අජ්ඣොසානාය. "අලමෙව නිබ්බින්දිතුං අලං විරජ්ජිතු"න්තිආදීසු (දී. නි. 2.272; සං. නි. 2.124-125, 128, 134, 143) විය **අලං**-සද්දො යුත්තත්ථොපි හොතීති ආහ **"න යුත්තා"**ති. **සම්පජ්ජන්තීති** භවන්ති. යදිපි "තතියා, චතුත්ථී"ති ඉදං විසුද්ධිද්වයං අභිඤ්ඤාපඤ්ඤා, තස්සා පන සප්පච්චයනාමරූපදස්සනභාවතො, සති ච පච්චයපරිග්ගහෙ සප්පච්චයත්තා (නාමරූපස්ස අනිච්චතා, අනිච්චං දුක්ඛං, දුක්ඛඤ්ච අනත්තාති අත්ථතො) ලක්ඛණත්තයං සුපාකටමෙව හොතීති ආහ **"අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තාති ඤාතපරිඤ්ඤාය අභිජානාතී"**ති. **තථෙව තීරණපරිඤ්ඤායාති** ඉමිනා අනිච්චාදිභාවෙන නාලං අභිනිවෙසායාති නාමරූපස්ස උපසංහරති, න අභිඤ්ඤාපඤ්ඤානං සම්භාරධම්මානං. පුරිමාය හි අත්ථතො ආපන්නලක්ඛණත්තයං ගණ්හාති සලක්ඛණසල්ලක්ඛණපරත්තා තස්සා, දුතියාය සරූපතො තස්සා ලක්ඛණත්තයාරොපනවසෙන සම්මසනභාවතො. එකචිත්තක්ඛණිකතාය අභිනිපාතමත්තතාය ච **අප්පමත්තකම්පි**. රූපපරිග්ගහස්ස ඔළාරිකභාවතො **අරූපපරිග්ගහං දස්සෙති**. දස්සෙන්තො ච වෙදනාය ආසන්නභාවතො, විසෙසතො සුඛසාරාගිතාය, භවස්සාදගධිතමානසතාය ච **සක්කස්ස වෙදනාවසෙන නිබ්බත්තෙත්වා දස්සෙති**.

උප්පාදවයට්ඨෙනාති උදයබ්බයසභාවෙන උප්පජ්ජිත්වා නිරුජ්ඣනෙන. **අනිච්චාති** අද්ධු වා. අනිච්චලක්ඛණං අනිච්චතා උදයවයතා. **තස්මාති** යස්මා පඤ්චන්නං ඛන්ධානං ඛයතො වයතො දස්සනඤාණං අනිච්චානුපස්සනා, තංසමඞ්ගී ච පුග්ගලො අනිච්චානුපස්සී , තස්මා. **ඛයවිරාගොති** ඛයසඞ්ඛාතො විරාගො සඞ්ඛාරානං පලුජ්ජනා. යං ආගම්ම සබ්බසො සඞ්ඛාරෙහි විරජ්ජනා හොති, තං නිබ්බානං **අච්චන්තවිරාගො. නිරොධානුපස්සිම්හිපීති** නිරොධානුපස්සිපදෙපි. **"එසෙව නයො"**ති අභිදිසිත්වා තං එකදෙසෙන විවරන්තො **"නිරොධොපි හි…පෙ…. දුවිධොයෙවා"**ති ආහ. සබ්බාසවසංවරෙ වුත්තවොස්සග්ගොව ඉධ "පටිනිස්සග්ගො"ති වුත්තොති දස්සෙන්තො **"පටිනිස්සග්ගො වුච්චති වොස්සග්ගො"**තිආදිමාහ. **පරිච්චාගවොස්සග්ගො** විපස්සනා. පක්ඛන්දනවසෙන අප්පනතො **පක්ඛන්දනවොස්සග්ගො** මග්ගො අඤ්ඤස්ස තදභාවතො. **සොති** මග්ගො. **ආරම්මණතොති** කිච්චසාධනවසෙන ආරම්මණකරණතො. එවඤ්හි මග්ගතො අඤ්ඤෙසං නිබ්බානාරම්මණානං පක්ඛන්දනවොස්සග්ගාභාවො සිද්ධො හොති. පරිච්චජනෙන පක්ඛන්දනෙන වාති **ද්වීහිපි වා කාරණෙහි**. සබ්බෙසං ඛන්ධානං වොස්සජ්ජනං තප්පටිබද්ධසංකිලෙසප්පහානෙන දට්ඨබ්බං. **චිත්තං පක්ඛන්දතීති** මග්ගසම්පයුත්තං චිත්තං සන්ධායාහ. **උභයම්පෙතං** වොස්සජ්ජනං. **තදුභයසමඞ්ගීති** විපස්සනාසමඞ්ගී මග්ගසමඞ්ගී ච. "අනිච්චානුපස්සනාය නිච්චසඤ්ඤං පජහතී"තිආදිවචනතො (පටි. ම. 1.52) යථා විපස්සනාය කිලෙසානං පරිච්චාගපටිනිස්සග්ගො ලබ්භති, එවං ආයතිං තෙහි කිලෙසෙහි උප්පාදෙතබ්බඛන්ධානම්පි පරිච්චාගපටිනිස්සග්ගො වත්තබ්බො, පක්ඛන්දනපටිනිස්සග්ගො පන මග්ගෙ ලබ්භමානාය එකන්තකාරණභූතාය වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනාය වසෙන වෙදිතබ්බො, මග්ගෙ පන තදුභයම්පි ඤායාගතමෙව නිප්පරියායතොව ලබ්භමානත්තා. තෙනාහ **"තදුභයසමඞ්ගී පුග්ගලො"**තිආදි.

පුථුජ්ජනස්ස අජ්ඣාසයවසෙන "න කිඤ්චි ලොකෙ උපාදියතී"ති එත්ථ කාමුපාදානවසෙන උපාදියනං පටික්ඛිපීයතීති ආහ **"තණ්හාවසෙන න උපාදියතී"**ති. තණ්හාවසෙන වා අසති උපාදියනෙ දිට්ඨිවසෙන උපාදියනං අනවකාසමෙවාති **"තණ්හාවසෙන"**ඉච්චෙව වුත්තං. **න පරාමසතීති** නාදියති, දිට්ඨිපරාමාසවසෙන වා "නිච්ච"න්තිආදිනා **න පරාමසති. සංඛිත්තෙනෙව ඛිප්පං කථෙසීති** තස්ස අජ්ඣාසයවසෙන පපඤ්චං අකත්වා කථෙසි.

391. **අභිසමාගන්ත්වාති** අභිමුඛඤාණෙන ඤෙය්‍යං සමාගන්ත්වා යාථාවතො විදිත්වා. තෙනාහ **"ජානිත්වා"**ති. **යථාපරිසවිඤ්ඤාපකත්තාති** යථාපරිසං ධම්මසම්පටිග්ගාහිකාය මහතියා, අප්පකාය වා පරිසාය අනුරූපමෙව විඤ්ඤාපනතො. **පරියන්තං න නිච්ඡරතීති** න පවත්තති. **මා නිරත්ථකා අගමාසීති** ඉදං ධම්මතාවසෙන වුත්තං, න සත්ථු අජ්ඣාසයවසෙන. එකඤ්හෙතං සත්ථු වචීඝොසස්ස අට්ඨසු අඞ්ගෙසු, යදිදං පරිසපරියන්තතා. **ඡිද්දවිවරොකාසොති** ඡිද්දභූතො, විවරභූතො වා ඔකාසොපි නත්ථි, භගවතො සද්දාසවනකාරණං වුත්තමෙව. **තස්මාති** යථාවුත්තකාරණතො.

පඤ්ච අඞ්ගානි එතස්සාති පඤ්චඞ්ගං, පඤ්චඞ්ගං එව **පඤ්චඞ්ගිකං**. මහතීආදි වීණාවිසෙසොපි ආතතමෙවාති **"චම්මපරියොනද්ධෙසූ"**ති විසෙසිතං. **එකතලං** කුම්භථූණදද්දරාදි. චම්මපරියොනද්ධං හුත්වා තන්තිබද්ධං **ආතතවිතතං**. තෙනාහ **"තන්තිබද්ධපණවාදී"**ති. ගොමුඛීආදීනම්පි එත්ථෙව සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. **වංසාදීති ආදි**-සද්දෙන සඞ්ඛසිඞ්ගාදීනං සඞ්ගහො. **සම්මාදීති** සම්මතාළකංසතාළසිලාසලාකතාළාදි. තත්ථ **සම්මතාළං** නාම දණ්ඩමයතාළං. **කංසතාළං** ලොහමයං. සිලාය අයොපත්තෙන ච වාදනතාළං **සිලාසලාකතාළං. සමප්පිතොති** සම්මා අප්පිතො උපෙතො. තෙනාහ **"උපගතො"**ති. උපට්ඨානවසෙන පඤ්චහි තූරියසතෙහි උපෙතො. එවංභූතො ච යස්මා තෙහි උපට්ඨිතො සමන්නාගතො නාම හොති, තස්මා වුත්තං **"සමඞ්ගීභූතොති තස්සෙව වෙවචන"**න්ති. **පරිවාරෙතීති** පරිතො වාරෙති. කානි පන වාරෙති, කථං වා වාරෙතීති ආහ **"සම්පත්තිං…පෙ…. වාරෙතී"**ති. තත්ථ **තතො තතොති** තස්මිං තස්මිං වාදිතෙ තත්ථ තත්ථ ච වාදකජනෙ. **අපනෙත්වාති** වාදකජනෙ නිසෙධෙත්වා. තෙනාහ **"නිස්සද්දානි කාරාපෙත්වා"**ති. **දෙවචාරිකං ගච්ඡතියෙව** දෙවතානං මනුස්සානඤ්ච අනුකම්පාය. ස්වායමත්ථො **විමානවත්ථූහි** (වි. ව. 1) දීපෙතබ්බො.

392. **අප්පෙව සකෙන කරණීයෙනාති** මාරිස, මොග්ගල්ලාන, මයං සකෙන කරණීයෙන අප්පෙව බහුකිච්චාපි න හොම. **අපිච දෙවානංයෙවාති** අපිච ඛො පන දෙවානංයෙව තාවතිංසානං කරණීයෙන විසෙසතො බහුකිච්චාති අත්ථයොජනා. භුම්මට්ඨකදෙවතානම්පි කෙචි අට්ටා සක්කෙන විනිච්ඡිතබ්බා හොන්තීති ආහ **''පථවිතො පට්ඨායා''**ති. **නියමෙන්තොති** අවධාරෙන්තො. තං පන කරණීයං සරූපතො දස්සෙතුං **''දෙවානං හී''**තිආදි වුත්තං. **තාසන්ති** දෙවධීතුදෙවපුත්තපාදපරිචාරිකානං. **මණ්ඩනපසාධනකාරිකාති** මණ්ඩනපසාධනසංවිධායිකා. **අට්ටකරණං නත්ථී** සංසයස්සෙව අභාවතො.

යන්ති සවනුග්ගහණාදිවසෙන සුපරිචිතම්පි යං අත්ථජාතං. **න දිස්සති,** පඤ්ඤාචක්ඛුනො සබ්බසො න පටිභාතීති අත්ථො. **කෙචීති** සාරසමාසාචරියා. **සොමනස්සසංවෙගන්ති** සොමනස්සසමුට්ඨානං සංවෙගං, න චිත්තසන්තාසං.

සමුපබ්‍යූළ්හොති යුජ්ඣනවසෙන සහපතිතො සමොගාළ්හො. එවංභූතො ච යස්මා සමූහවසෙන සම්පිණ්ඩිතො හොති, තස්මා වුත්තං **''සන්නිපතිතො රාසිභූතො''**ති. **අනන්තරෙ අත්තභාවෙති** ඉදං දුතියං සක්කත්තභාවං තතො අනන්තරාතීතෙන සක්කත්තභාවෙන සක්කත්තභාවසාමඤ්ඤතො එකම්ව කත්වා ගහණවසෙන වුත්තං, අඤ්ඤථා ''තතියෙ අත්තභාවෙ''ති වත්තබ්බං සියා. මඝත්තභාවො හි ඉතො තතියොති. අථ වා යස්මිං අත්තභාවෙ සො දෙවාසුරසඞ්ගාමො අහොසි, තස්ස අනන්තරත්තා මඝත්තභාවස්ස වුත්තං **''අනන්තරෙ අත්තභාවෙ''**ති. සත්තානං හිතෙසිතාය මාතාපිතුඋපට්ඨානාදිනා චරියාහි **බොධිසත්තචරියා වියස්ස චරියා අහොසි. සත්ත වතපදානීති** සත්ත වතකොට්ඨාසෙ.

මහාපානන්ති මහන්තං සුරාපානං. **ගණ්ඩපානන්ති** ගණ්ඩසුරාපානං, අධිමත්තපානන්ති අත්ථො. **පරිහරමානාති** පරිවාරෙන්තා. **වෙදිකාපාදාති** සිනෙරුස්ස පරියන්තෙ වෙදිකාපරික්ඛෙපා. **පඤ්චසු ඨානෙසූති** පඤ්චසු පරිභණ්ඩට්ඨානෙසු නාගසෙනාදීහි **ආරක්ඛං ඨපෙසි.**

393. **රාමණෙය්‍යකන්ති** රමණීයභාවං. **මසාරගල්ලත්ථම්භෙති** කබරමණිමයෙ ථම්භෙ. **සුවණ්ණාදිමයෙ සටකෙති** ''රජතත්ථම්භෙසු සුවණ්ණමයෙ, සුවණ්ණත්ථම්භෙසු රජතමයෙ''තිආදිනා සුවණ්ණාදිමයෙ සටකෙ වාළරූපකානි ච. පබාළ්හං මත්තොති **පමත්තො**. තෙනාහ **''අතිවිය මත්තො''**ති. **නාටකපරිචාරෙනාති** අච්ඡරාපරිවාරෙන.

අච්ඡරියබ්භුතන්ති පදද්වයෙනපි විම්හයනාකාරොව වුත්තො, තස්මා සඤ්ජාතං අච්ඡරියබ්භුතං විම්හයනාකාරො එතෙසන්ති **සඤ්ජාතඅච්ඡරියඅබ්භුතා,** තථා පවත්තචිත්තුප්පාදා. අච්ඡරියබ්භුතහෙතුකා සඤ්ජාතා තුට්ඨි එතෙසන්ති **සඤ්ජාතතුට්ඨිනො. සංවිග්ගන්ති** සඤ්ජාතසංවෙගං. ස්වායං සංවෙගො යස්මා පුරිමාවත්ථාය චිත්තස්ස චලනං හොති, තස්මා වුත්තං **''චලිත''**න්ති.

394. **තමං විනොදිතන්ති** පාටිහාරියදස්සනෙන ''අහො ථෙරස්ස ඉද්ධානුභාවො''ති සම්මාපටිපත්තියං සඤ්ජාතබහුමානො, ඊදිසං නාම සාසනං ලභිත්වාපි මයං නිරත්ථකෙන භොගමදෙන සම්මත්තා භවාමාති යොනිසො මනසිකාරුප්පාදනෙන සම්මොහතමං විනොදිතං විධමිතං. **එතෙති** මහාථෙරො සක්කො චාති තෙ ද්වෙපි සමානබ්‍රහ්මචරියතාය **සබ්‍රහ්මචාරිනො.**

395. **පඤ්ඤාතානන්ති** පාකටානං චාතුමහාරාජ-සුයාම-සන්තුසිත-පරනිම්මිතවසවත්තිමහාබ්‍රහ්මානං අඤ්ඤතරො, න යෙසං කෙසඤ්චීති අධිප්පායො. ආරද්ධධම්මවසෙනෙව පරියොසාපිතත්තා **යථානුසන්ධිනාව නිට්ඨපෙසි.**

චූළතණ්හාසඞ්ඛයසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

8. මහාතණ්හාසඞ්ඛයසුත්තවණ්ණනා

396. **ලද්ධිමත්තන්ති** මිච්ඡාගාහමත්තං, න දිට්ඨාභිනිවෙසො. **සස්සතදිට්ඨීති** නිච්චාභිනිවෙසො. **සොති** අරිට්ඨො භික්ඛු. කථෙත්වා සමොධානෙන්තන්ති යොජනා. **සමොධානෙන්තන්ති** ච නිගමෙන්තන්ති අත්ථො. **තත්ථ තත්ථෙවාති** තෙසු තෙසු එව භවෙසු **නිරුජ්ඣන්ති,** න භවන්තරං සඞ්කමන්ති. **විඤ්ඤාණං පන** අභින්නසභාවං අනඤ්ඤන්ති අධිප්පායො. **ඉධලොකතොති** ඉමස්මා අත්තභාවා. **පරලොකන්ති** පරභවසඤ්ඤිතං අත්තභාවං. **සන්ධාවතීති** නිච්චතාය කෙනචි අසම්බද්ධං විය ගච්ඡති. තෙන ඉධලොකතො පරලොකගමනමාහ. **සංසරතීති** ඉමිනා පරලොකතො ඉධාගමනං. **සන්ධාවතීති** වා භවන්තරසඞ්කමනමාහ. **සංසරතීති** තත්ථ තත්ථ අපරාපරසඤ්චරණං.

''පච්චයෙ සති භවතී''තිආදිනා විඤ්ඤාණස්ස අන්වයතො බ්‍යතිරෙකතො ච පටිච්චසමුප්පන්නභාවං දස්සෙන්තො සස්සතභාවං පටික්ඛිපති. **බුද්ධෙන අකථිතං කථෙසීති** ඉමිනා ''යං අභාසිතං අලපිතං තථාගතෙන, තං භාසිතං ලපිතං තථාගතෙනාති දීපෙතී''ති (චූළව. 352, 353) ඉමස්මිං භෙදකරවත්ථුස්මිං සන්දිස්සතීති දස්සෙති. **ජිනචක්කෙ පහාරං දෙතීති** ''තදෙවිදං විඤ්ඤාණං…පෙ…. අනඤ්ඤ''න්ති නිච්චතං පටිජානන්තො – ''සබ්බෙ සඞ්ඛාරා අනිච්චා (ධ. ප. 277), රූපං, භික්ඛවෙ, අනිච්ච''න්ති (සං. නි. 3.93-94) ච ආදිනයප්පවත්තෙ සත්ථු ධම්මචක්කෙ ඛීලං උප්පාදෙන්තො

පහාරං දෙති. සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙන අනිච්චන්ති දිට්ඨං පවෙදිතඤ්ච විඤ්ඤාණං නිච්චන්ති පටිජානන්තො **වෙසාරජ්ජඤාණං පටිබාහති. සොතුකාමං ජනන්ති** අරියධම්මාධිගමස්ස එකන්තඋපායභූතං විපස්සනාමග්ගං සොතුකාමං ජනං නිච්චග්ගාහපග්ගණ්හනෙන **විසංවාදෙති.** තතො එව **අරියපථෙ** අරියධම්මවීථියං තස්සා පටික්ඛිපනෙන **තිරියං නිපතිත්වා.**

398. විඤ්ඤාණසීසෙන අත්තනා ගහිතං අත්තානං විභාවෙන්තො **"ය්වායං, භන්තෙ"**තිආදිමාහ. තත්ථ **වදො වෙදෙය්‍යොති**ආදයො සස්සතදිට්ඨියා එව අභිනිවෙසාකාරා. වදතීති **වදො,** වචීකම්මස්ස කාරකොති අත්ථො. ඉමිනා හි කාරකභාවූපායිකසත්තානං හිතසුඛාවබොධනසමත්ථතං අත්තනො දස්සෙති. වෙදියොව **වෙදෙය්‍යො,** ජානාති අනුභවති චාති අත්ථො. ඊදිසානඤ්හි පදානං බහුලා කත්තුසාධනතං සද්දවිදූ මඤ්ඤන්ති. **වෙදයතීති** තං තං අනුභවිතබ්බං අනුභවති. **තහිං තහින්ති** තෙසු තෙසු භවයොනිගතිඨිතිසත්තාවාසසත්තනිකායෙසු.

399. තං වාදං පග්ගය්හ ඨිතත්තා සාතිස්ස ඡින්නපච්චයතා අවිරූළ්හධම්මතා ච වෙදිතබ්බා. **හෙට්ඨාති** අලගද්දසුත්තසංවණ්ණනං (ම. නි. අට්ඨ. 2.236-237) සන්ධායාහ. පරතො **හෙට්ඨාති** වුත්තට්ඨානෙපි එසෙව නයො. **පාටියෙක්කො අනුසන්ධීති** තීහිපි අනුසන්ධීහි අවොමිස්සො විසුංයෙවෙකො අනුසන්ධි. නනු චායම්පි සාතිස්ස අජ්ඣාසයවසෙන පවත්තිතත්තා අජ්ඣාසයානුසන්ධියෙවාති? න, නියානමුඛෙන අප්පවත්තත්තා. නියානඤ්හි පුරක්ඛත්වා පුච්ඡාදිවසෙන පවත්තා ඉතරා දෙසනාපුච්ඡානුසන්ධිආදයො. ඉධ තදභාවතො වුත්තං **"පාටියෙක්කො අනුසන්ධී"**ති. **පරිසාය ලද්ධිං සොධෙන්තොති** යාදිසී සාතිස්ස ලද්ධි, තදභාවදස්සනවසෙන පරිසාය ලද්ධිං සොධෙන්තො, පරිසාය ලද්ධිසොධනෙනෙව සාති ගණතො නිස්සාරිතො නාම ජාතො.

400. **යං යදෙවාති** ඉදං යදිපි අවිසෙසතො පච්චයධම්මග්ගහණං, ''විඤ්ඤාණන්ත්වෙව සඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡතී''ති පන වුත්තත්තා තංතංවිඤ්ඤාණස්ස සමඤ්ඤානිමිත්තපච්චයජාතං ගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. තෙන වුත්තං පාළියං – ''චක්ඛුවිඤ්ඤාණන්ත්වෙව සඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡතී''තිආදි. අථ වා තංතංද්වාරනියතං ඉතරම්පි සබ්බං තස්ස තස්ස විඤ්ඤාණස්ස පච්චයජාතං ඉධ ''යං යදෙවා''ති ගහිතං, තත්ථ පන යං අසාධාරණං, තෙන සමඤ්ඤාති ''චක්ඛුවිඤ්ඤාණන්ත්වෙවා''තිආදි වුත්තං. **ද්වාරසඞ්කන්තියා අභාවන්ති** විඤ්ඤාණස්ස ද්වාරන්තරසඞ්කමනස්ස අභාවං. ස්වායං ඔළාරිකනයෙන මන්දබුද්ධීනං සුඛාවබොධනත්ථං නයදස්සනවසෙන වුත්තො. න හි කදාචි පච්චුප්පන්නං විඤ්ඤාණං විගච්ඡන්තං අනන්තරවිඤ්ඤාණං සඞ්කමති අනන්තරාදිපච්චයාලාභෙ තස්ස අනුප්පජ්ජනතො.

එවමෙවාති යථා අග්ගි උපාදානං පටිච්ච ජලන්තො අනුපාදානො තත්ථෙව නිබ්බායති, න කත්ථචි සඞ්කමති, එවමෙව. **"පච්චයවෙකල්ලෙන තත්ථෙව නිරුජ්ඣතී"**ති කස්මා වුත්තං, න හෙත්ථ අනුප්පාදනිරොධො ඉච්ඡිතො තාදිසස්ස නිරොධස්ස ඉධ අනධිප්පෙතත්තා, අථ ඛො ඛණනිරොධො, සො ච සාභාවිකත්තා න පච්චයවෙකල්ලහෙතුකො? සච්චමෙතං, තංතංද්වාරිකස්ස පන විඤ්ඤාණස්ස ද්වාරන්තරං අසඞ්කමිත්වා තත්ථ තත්ථෙව නිරුජ්ඣනං ඉධාධිප්පෙතං. යෙසඤ්ච පච්චයානං වසෙන ද්වාරන්තරිකවිඤ්ඤාණෙන භවිතබ්බං, තෙසං තදභාවතො පච්චයවෙකල්ලග්ගහණං, තස්මා පච්චයවෙකල්ලෙන න සොතාදීනි සඞ්කමිත්වා සොතවිඤ්ඤාණන්තිආදි සඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡතීති යොජනා. එතෙන යං විඤ්ඤාණං චක්ඛුරූපාදිපච්චයසාමග්ගියා වසෙන චක්ඛුවිඤ්ඤාණසඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡති, තත්ථ තත්ථෙව නිරුජ්ඣති තාවකාලිකභාවතො, තස්ස පන සොතසද්දාදිපච්චයාභාවතො කුතො සොතවිඤ්ඤාණාදිසමඤ්ඤා, එවමප්පවත්තිතො තස්ස කුතො සඞ්කමොති දස්සිතං හොති. **විඤ්ඤාණප්පවත්තෙති** විඤ්ඤාණප්පවත්තියං. **ද්වාරසඞ්කන්තිමත්තන්ති** ද්වාරන්තරසඞ්කමනමත්තම්පි න වදාමි තත්ථ තත්ථෙව භිජ්ජනතො පච්චයස්ස උප්පාදවන්තතො සති ච උප්පාදෙ අවස්සංභාවී නිරොධොති හුත්වා අභාවට්ඨෙන අනිච්චතා දීපිතා හොතීති.

401. ''පටිච්චසමුප්පන්නං විඤ්ඤාණං වුත්තං මයා, අඤ්ඤත්‍ර පච්චයා නත්ථි විඤ්ඤාණස්ස සම්භවො''ති පාළියා අන්වයතො ච බ්‍යතිරෙකතො ච විඤ්ඤාණස්ස සඞ්ඛතතාව දස්සිතාති ආහ **"සප්පච්චයභාවං දස්සෙත්වා"**ති. හෙතුපච්චයෙහි ජාතං නිබ්බත්තං ''භූත''න්ති ඉධාධිප්පෙතං, තං අත්ථතො පඤ්චක්ඛන්ධා තබ්බිනිමුත්තස්ස සප්පච්චයස්ස අභාවතො, යඤ්ච ඛන්ධපඤ්චකං අත්තනො තෙසඤ්ච භික්ඛූනං, තං ''භූතමිද''න්ති භගවා අවොචාති ආහ **"ඉදං ඛන්ධපඤ්චක"**න්ති. අත්තනො ඵලං ආහරතීති ආහාරො, පච්චයො. සම්භවති එතස්මාති සම්භවො, ආහාරො සම්භවො එතස්සාති **ආහාරසම්භවං.** තෙනාහ **"පච්චයසම්භව"**න්ති. **තස්ස පච්චයස්ස නිරොධාති** යෙන අවිජ්ජාදිනා පච්චයෙන ඛන්ධපඤ්චකං සම්භවති, තස්ස පච්චයස්ස අනුප්පාදනිරොධා. ඛණනිරොධො පන කාරණනිරපෙක්ඛො.

නොස්සූති සංසයජොතනො නිපාතොති ආහ **"භූතං නු ඛො ඉදං, න නු ඛො භූත"**න්ති. **භූතමිදං නොස්සූති** ච ඉමිනා ඛන්ධපඤ්චකමෙව නු ඛො ඉදං, උදාහු අත්තත්තනියන්ති එවංජාතිකො සංසයනාකාරො ගහිතො. **තදාහාරසම්භවං නොස්සූති** පන ඉමිනා සහෙතුකං නු ඛො ඉදං භූතං, උදාහු අහෙතුකන්ති යථා අහෙතුකභාවාපන්නො සංසයනාකාරො ගහිතො, එවං විසමහෙතුකභාවාපන්නොපි සංසයනාකාරො ගහිතොති දට්ඨබ්බං. විසමහෙතුනොපි පරමත්ථතො භූතස්ස අහෙතුකභාවතො. විසමහෙතුවාදොපි පරෙහි පරිකප්පිතමත්තතාය සභාවනියතියදිච්ඡාදිවාදෙහි සමානයොගක්ඛමොති. **නිරොධධම්මං නොස්සූති** ඉමිනා යථා අනිච්චං නු ඛො ඉදං භූතං, උදාහු නිච්චන්ති අනිච්චතං පටිච්ච සංසයනාකාරො ගහිතො, එවං දුක්ඛං නු ඛො, උදාහු න දුක්ඛං, අනත්තා නු ඛො, උදාහු න අනත්තාතිපි

සංසයනාකාරො ගහිතොයෙවාති දට්ඨබ්බං අනිච්චස්ස දුක්ඛභාවාදිඅවස්සංභාවතො, නිච්චෙ ච තදුභයාභාවතො. **යාථාවසරසලක්ඛණතොති** අවිපරීතසරසතො සලක්ඛණතො ච, කිච්චතො චෙව සභාවතො චාති අත්ථො. විපස්සනාය අධිට්ඨානභූතාපි පඤ්ඤා විපස්සනා එවාති වුත්තං **"විපස්සනාපඤ්ඤාය"**ති. **සරසතොති** ච සභාවතො. **සලක්ඛණතොති** සාමඤ්ඤලක්ඛණතො. තෙනාහ **"විපස්සනාපඤ්ඤාය සම්මා පස්සන්තස්සා"**ති. **වුත්තනයෙනෙවාති** ''යාථාවසරසලක්ඛණතො''ති වුත්තනයෙනෙව. **යෙ යෙති** තස්සං පරිසායං යෙ යෙ භික්ඛූ. **සල්ලක්ඛෙසුන්ති** සම්මදෙව උපධාරෙසුං.

තෙහීති තෙහි භික්ඛූහි. **තත්ථාති** තිස්සං විපස්සනාපඤ්ඤායං. **නිත්තණ්හභාවන්ති** තණ්හාභාවං ''එතං මම''න්ති තණ්හාගාහස්ස පහීනතං. එතෙනාපි භගවා ''අහං, භික්ඛවෙ, ධම්මෙසුපි තණ්හාපහානමෙව වණ්ණෙමි, සාති පන මොඝපුරිසො අත්තභාවෙපි තණ්හාසංවද්ධනිං විපරීතදිට්ඨිං පග්ගය්හ තිට්ඨතී''ති සාතිං නිග්ගණ්හාති. **සභාවදස්සනෙනාති** ධම්මානං අවිපරීතසභාවදස්සනෙන. **පච්චයදස්සනෙනාති** කාරණදස්සනෙන අනවසෙසතො හෙතුනො පච්චයස්ස ච දස්සනෙන. **අල්ලීයෙථාති** තණ්හාදිට්ඨිවසෙන නිස්සයෙථ. තෙනාහ **"තණ්හාදිට්ඨීහී"**ති. **කෙලායෙථාති** පරිහරණකෙළියා පරිහරෙය්‍යාථ. තෙනාහ **"කීළමානා විහරෙය්‍යාථා"**ති. **ධනං විය ඉච්ඡන්තාති** ධනං විය ද්‍රබ්‍යං විය ඉච්ඡං තණ්හං ජනෙන්තා. තෙනාහ **"ගෙධං ආපජ්ජෙය්‍යාථා"**ති. **මමත්තං උප්පාදෙය්‍යාථාති** ''මමම්ද''න්ති තණ්හාදිට්ඨිවසෙන අභිනිවෙසං ජනෙය්‍යාථ. නිකන්තිවසෙනපි ගහණත්ථාය නො දෙසිතො, තස්ස වා සණ්හසුඛුමස්ස විපස්සනාධම්මස්ස ගහණං නාම නිකන්තියා එව සියා, න ඔළාරිකතණ්හායාති වුත්තං **"නිකන්තිවසෙනා"**ති.

402. පටිච්ච එතස්මා ඵලං එතීති **පච්චයො,** සබ්බො කාරණවිසෙසොති ආහ **"ඛන්ධානං පච්චයං දස්සෙන්තො"**ති. යාව අවිජ්ජා හි සබ්බො නෙසං කාරණවිසෙසො ඉධ දස්සිතො. පුන ආදිතො පට්ඨාය යාව පරියොසානා, අන්තතො පට්ඨාය යාව ආදීති අනුලොමතො පටිලොමතො ච වට්ටවිවට්ටදස්සනවසෙන නානානයෙහි පටිච්චසමුප්පාදො දස්සිතො, නිච්චග්ගාහස්ස නිමිත්තභූතො කිලෙසොපි ඉධ නත්ථීති දීපෙති. **තම්පි වුත්තත්ථමෙවාති** තම්පි ''ඉමෙ ච, භික්ඛවෙ, චත්තාරො ආහාරා''තිආදි යාව ''තණ්හාපභවා''ති පාළිපදං, තාව වුත්තත්ථමෙව **සම්මාදිට්ඨිසුත්තවණ්ණනායං** (ම. නි. අට්ඨ. 1.89). සෙසං පටිච්චසමුප්පාදකථාභාවතො **විසුද්ධිමග්ගෙ** (විසුද්ධි. 2.570) **විත්ථාරිතාවාති** ඉමිනාව සඞ්ගහිතං.

404. **ඉමස්මිං සති ඉදං හොතීති**ආදීසු යං වත්තබ්බං, තං පරමත්ථදීපනියං **උදානට්ඨකථායං** (උදා. අට්ඨ. 1) වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

407. **පටිධාවනාති** පටිසරණං, පුබ්බෙ අත්තනො ආගතං අතීතං අද්ධානං උද්දිස්ස තණ්හාදිට්ඨිවසෙන පටිගමනන්ති අත්ථො. නනු විචිකිච්ඡාවසෙන පාළියං පටිධාවනා ආගතාති? සච්චං ආගතා, සා පන තණ්හාදිට්ඨිහෙතුකාති ''තණ්හාදිට්ඨිවසෙනා''ති වුත්තං. **තත්ථාති** තස්මිං යථාධිගතෙ ඤාණදස්සනෙ.

නිච්චලභාවන්ති සුප්පතිට්ඨිතභාවං, තිත්ථියවාදවාතෙහි අකම්පියභාවඤ්ච. **ගරූති** ගරුගුණයුත්තො. **භාරිකො** පාසාණච්ඡත්තසදිසො. **අකාමා අනුවත්තිතබ්බොති** සද්ධාමත්තකෙනෙව අනුවත්තනමාහ, න අවෙච්චප්පසාදෙන. **කිච්චන්ති** සත්ථුකිච්චං. **බ්‍රාහ්මණානන්ති** ජාතිමන්තබ්‍රාහ්මණානං. **වතසමාදානානීති** මගවතාදිවතසමාදානානි. **දිට්ඨිකුතූහලානීති** තංතංදිට්ඨිග්ගාහවසෙන ''ඉදං සච්චං, ඉදං සච්ච''න්තිආදිනා ගහෙතබ්බකුතූහලානි. **එවං නිස්සට්ඨානීති** යථා මයා තුම්හාකං ඔවාදො දින්නො, එවං නිස්සට්ඨානි වතාදීනි තං අතික්කමිත්වා කිං ගණ්හෙය්‍යාථ. **සයං ඤාණෙන ඤාතන්ති** පරනෙය්‍යතං මුඤ්චිත්වා අත්තනො එව ඤාණෙන යාථාවතො ඤාතං. එවංභූතඤ්ච සයං පච්චක්ඛතො දිට්ඨං නාම හොතීති ආහ **"සයං පඤ්ඤාචක්ඛුනා දිට්ඨ"**න්ති. **සයං විභාවිතන්ති** තෙහි භික්ඛූහි තස්ස අත්ථස්ස පච්චත්තං විභූතභාවං ආපාදිතං. **උපනීතාති** උපක්කමෙන ධම්මදෙසනානුසාරෙන නීතා. **මයාති** කත්තරි කරණවචනං. **ධම්මෙනාති** කාරණෙන. **එතං වචනන්ති** එතං ''සන්දිට්ඨිකො''තිආදිවචනං.

408. තං සම්මොහට්ඨානං **අස්ස** ලොකස්ස. **සමොධානෙනාති** සමාගමෙන. ගබ්භති අත්තභාවභාවෙන වත්තතීති **ගබ්භො,** කලලාදිඅවත්ථො ධම්මපබන්ධො, තන්නිස්සිතත්තා පන සත්තසන්තානො ''ගබ්භො''ති වුත්තො යථා ''මඤ්චා උක්කුට්ඨිං කරොන්තී''ති. තන්නිස්සයභාවතො මාතුකුච්ඡි ''ගබ්භො''ති වෙදිතබ්බො, ගබ්භො වියාති වා. යථා හි නිවාසට්ඨානතාය සත්තානං ඔවරකො ''ගබ්භො''ති වුච්චති, එවං ගබ්භසෙය්‍යකානං යාව අභිජාති නිවාසට්ඨානතාය මාතුකුච්ඡි ''ගබ්භො''ති වුත්තොති.

යමෙකරත්තින්ති යස්සං එකරත්තියං. භුම්මත්ථෙ හි ඉදං උපයොගවචනං, අච්චන්තසංයොගෙ වා. **පඨමන්ති** සබ්බපඨමං පටිසන්ධික්ඛණෙ. **ගබ්භෙති** මාතුකුච්ඡියං. **මාණවොති** සත්තො. යෙභුය්‍යෙන සත්තා රත්තියං පටිසන්ධිං ගණ්හන්තීති රත්තිග්ගහණං. **අබ්භුට්ඨිතොවාති** උට්ඨිතඅබ්භො විය, අභිමුඛභාවෙන වා උට්ඨිතො එව මරණස්සාති අධිප්පායො. **සො යාතීති** සො මාණවො යාති පඨමක්ඛණතො පට්ඨාය ගච්ඡතෙව. **ස ගච්ඡං න නිවත්තතීති** සො එවං ගච්ඡන්තො ඛණමත්තම්පි න නිවත්තති, අඤ්ඤදත්ථු මරණමෙව උපගච්ඡතීති ගාථාය අත්ථො.

උතුසමයං සන්ධාය වුත්තං, න ලොකසමඤ්ඤාතරජස්ස ලග්ගනදිවසමත්තං. ඉදානි වුත්තමෙවත්ථං පාකටතරං කාතුං **''මාතුගාමස්ස කිර යස්මි''**න්තිආදි වුත්තං. **තත්ථා**ති තස්මිං ගබ්භාසයෙ. **සණ්ඨහිත්වා**ති නිබ්බත්තිත්වා. **භිජ්ජිත්වා**ති අග්ගහිතගබ්භා එව භින්නා හුත්වා. අයඤ්හි තස්සා සභාවො. **වත්ථු සුද්ධං හොතී**ති පග්ඝරිතලොහිතත්තා අනාමයත්තා ච ගබ්භාසයො සුද්ධො හොති. සුද්ධවත්ථුත්තා තතො පරං කතිපයදිවසානි **ඛෙත්තමෙව හොති** ගබ්භසණ්ඨහනස්ස පරිත්තස්ස ලොහිතලෙසස්ස විජ්ජමානත්තා. සම්භවස්ස පන කථං සබ්භාවොති ආහ **''තස්මිං සමයෙ''**තිආදි. ඉත්ථිසන්තානෙපි සුක්කධාතු ලබ්භතෙව. තෙනාහ **''අඞ්ගපරාමසනෙනපි දාරකො නිබ්බත්තතියෙවා''**ති. යථා පාරිකාය නාභිපරාමසනෙන සාමස්ස බොධිසත්තස්ස, දිට්ඨමඞ්ගලිකාය නාභිපරාමසනෙන මණ්ඩබ්‍යස්ස නිබ්බත්ති. **ගන්ධබ්බො**ති ගන්ධනතො උප්පජ්ජනගතියා නිමිත්තුපට්ඨාපනෙන සූචනතො ගන්ධොති ලද්ධනාමෙන භවගාමිකම්මුනා අබ්බති පවත්තතීති **ගන්ධබ්බො,** තත්ථ උප්පජ්ජනකසත්තො. තෙනාහ **''තත්‍රූපගසත්තො''**ති. **කම්මයන්තයන්තිතො**ති තත්‍රූපපත්තිආවහෙන කම්මසඞ්ඛාතෙන පෙල්ලනකයන්තෙන තථත්තාය පෙල්ලිතො උපනීතො. **මහන්තෙන ජීවිතසංසයෙනා**ති විජායනපරික්කිලෙසෙන ''ජීවිස්සාමි නු ඛො, න නු ඛො ජීවිස්සාමි අහං වා, පුත්තො වා මෙ''ති එවං පවත්තෙන ජීවිතසංසයෙන විපුලෙන ගරුතරෙන සංසයෙන. **තං ඨානන්ති** ථනප්පදෙසමාහ. කීළන්ති තෙනාති කීළනං, කීළනමෙව **කීළනකං.**

409. **සාරජ්ජතී**ති සාරත්තචිත්තො හොති. **බ්‍යාපජ්ජතී**ති බ්‍යාපන්නචිත්තො හොති. **කායෙ** කෙසාදිද්වත්තිංසාසුචිසමුදායෙ තංසභාවාරම්මණා **සති කායසති. අනුපට්ඨපෙත්වා**ති අනුප්පාදෙත්වා, යථාසභාවතො කායං අනුපධාරෙත්වාති අත්ථො. **පරිත්තචෙතසො**ති කිලෙසෙහි පරිතො ඛණ්ඩිතචිත්තො. තෙනාහ **''අකුසලචිත්තො''**ති. එතෙ අකුසලධම්මා. **නිරුජ්ඣන්තී**ති නිරොධං පත්තා හොන්ති. **තණ්හාවසෙන අභිනන්දතී**ති සප්පීතිකතණ්හාවසෙන අභිමුඛං හුත්වා නන්දති. **අභිවදතී**ති තණ්හාවසෙන තං තං ආරම්මණං අභිනිවිස්ස වදති. **අජ්ඣොසායා**ති අනඤ්ඤසාධාරණං විය ආරම්මණං තණ්හාවසෙන අනුපවිසිත්වා. තෙනාහ **''ගිලිත්වා පරිනිට්ඨපෙත්වා''**ති. **දුක්ඛං කථං අභිනන්දතී**ති එත්ථ දුක්ඛහෙතුකං අභිනන්දන්තො දුක්ඛං අභිනන්දති නාමාති දට්ඨබ්බං. **අට්ඨකථායං** පන යාවතා යස්ස දුක්ඛෙ දිට්ඨිතණ්හා අභිනන්දනා අප්පහීනා, තාවතායං දුක්ඛං අභිනන්දති නාමාති දස්සෙතුං **''අහං දුක්ඛිතො මම දුක්ඛන්ති ගණ්හන්තො අභිනන්දති නාමා''**ති වුත්තං. තෙන ගාහද්වයහෙතුකා තත්ථ අභිනන්දනාති දස්සෙති. **පුන එකවාරන්ති** පුනපි එකවාරං. ඵලහෙතුසන්ධිහෙතුඵලසන්ධිවසෙන **ද්විසන්ධි.** ''ගබ්භස්සාවක්කන්ති හොති''තිආදිනා අත්ථතො සරූපතො ච එතරහි ඵලසඞ්ඛෙපස්ස. **සරූපෙනෙව** ච ඉතරද්වයස්ස දෙසිතත්තා ආහ **''තිසඞ්ඛෙප''**න්ති.

410-414. සමථයානිකස්ස භික්ඛුනො වෙදනාමුඛෙන සඞ්ඛෙපෙනෙව යාව අරහත්තා කම්මට්ඨානං ඉධ කථිතන්ති ආහ **''සංඛිත්තෙන තණ්හාසඞ්ඛයවිමුත්තිං ධාරෙථා''**ති. ''ඉමං තණ්හාසඞ්ඛයවිමුත්ති''න්ති ච භගවා යථාදෙසිතං දෙසනං අවොචාති වුත්තං **''ඉමං...පෙ.... විමුත්තිදෙසන''**න්ති . යදි එවං කථං දෙසනා විමුත්තීති ආහ **''දෙසනා හි...පෙ.... විමුත්තීති වුත්තා''**ති. යස්සා තණ්හාය වසෙන සාති භික්ඛු සස්සතග්ගාහමහාසඞ්ඝාටපටිමුක්කො, සා සබ්බබුද්ධානං දෙසනා හත්ථාවලම්බමානෙපි දුරුග්ඝාටියා ජාතාති ආහ **''මහාතණ්හාජාලතණ්හාසඞ්ඝාටපටිමුක්ක''**න්ති. **මහාතණ්හාජාලෙ**ති මහන්තෙ තණ්හාජටෙ. **තණ්හාසඞ්ඝාටෙ**ති තණ්හාය සඞ්ඝාටෙ. තථාභූතො ච තස්ස අබ්භන්තරෙ කතො නාම හොතීති ආහ **''අනුපවිට්ඨො අන්තොගධො''**ති. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යාමෙව.

මහාතණ්හාසඞ්ඛයසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

9. මහාඅස්සපුරසුත්තවණ්ණනා

415. **ජානපදිනො**ති ජනපදවන්තො, ජනපදස්ස වා ඉස්සරා රාජකුමාරා ගොත්තවසෙන **අඞ්ගා නාම.** තෙසං නිවාසො යදි එකො ජනපදො , කථං බහුවචනන්ති ආහ **''රුළ්හීසද්දෙනා''**ති. අක්ඛරචින්තකා හි ඊදිසෙසු ඨානෙසු යුත්තෙ විය සලිඞ්ගවචනානි (පාණිනි 1.2.51) ඉච්ඡන්ති. අයමෙත්ථ රුළ්හී යථා ''කුරූසු විහරති, මල්ලෙසු විහරතී''ති ච. තබ්බිසෙසනෙ පන ජනපදසද්දෙ ජාතිසද්දෙ එකවචනමෙව. තෙනාහ **''අඞ්ගෙසු ජනපදෙ''**ති. අස්සා වුච්චන්ති පාසාණානි, තානි සුන්දරානි තත්ථ සන්තීති **''අස්සපුර''**න්ති සො නිගමො වුත්තොති කෙචි. අපරෙ පන ආජානීයො අස්සො රඤ්ඤො තත්ථ ගහණං උපගතොති **''අස්සපුර''**න්ති වුත්තොති වදන්ති. කිං තෙහි, නාමමෙතං තස්ස නිගමස්ස. යස්මා පන තත්ථ භගවතො නිබද්ධවසනට්ඨානං කිඤ්චි නාහොසි, තස්මා **''තං ගොචරගාමං කත්වා විහරතී''**ච්චෙව වුත්තං. තථා හි පාළියං ''අස්සපුරං නාම අඞ්ගානං නිගමො''ති ගොචරගාමකිත්තනමෙව කතං.

එවරූපෙන සීලෙනාතිආදීසු සීලග්ගහණෙන වාරිත්තසීලමාහ. තෙන සම්මාවාචාකම්මන්තාජීවෙ දස්සෙති. ආචාරග්ගහණෙන චාරිත්තසීලං. තෙන පරිසුද්ධං කායවචීසමාචාරං. පටිපත්තිග්ගහණෙන සමථවිපස්සනාමග්ගඵලසඞ්ගහං සම්මාපටිපත්තිං. **ලජ්ජිනො**ති ඉමිනා යථාවුත්තසීලාචාරමූලකාරණං. **පෙසලා**ති ඉමිනා පාරිසුද්ධිං. **උළාරගුණා**ති ඉමිනා පටිපත්තියා පාරිපූරිං. **භික්ඛුසඞ්ඝස්සෙව වණ්ණං කථෙන්තී**ති ඉදං තෙසං උපාසකානං යෙභුය්‍යෙන භික්ඛූනං ගුණකිත්තනපසුතතාය වුත්තං. තෙ පන සද්ධම්මෙපි සම්මාසම්බුද්ධෙපි අභිප්පසන්නා එව. තෙනාහ **''බුද්ධමාමකා ධම්මමාමකා''**ති. වත්ථුත්තයෙ හි එකස්මිං අභිප්පසන්නා ඉතරද්වයෙ අභිප්පසන්නා එව

තදවිනාභාවතො. **පිණ්ඩපාතාපචායනෙති** ලක්ඛණවචනමෙතං යථා ‘‘කාකෙහි සප්පි රක්ඛිතබ්බ’’න්ති, තස්මා පච්චයපටිපූජනෙති වුත්තං හොති. පච්චයදායකානඤ්හි කාරස්ස අත්තනො සම්මාපටිපත්තියා මහප්ඵලභාවස්ස කරණං ඉධ ‘‘පිණ්ඩපාතාපචායන’’න්ති අධිප්පෙතං.

සමණකරණාති සමණභාවකරා, සමණභාවස්ස කාරකාති අත්ථො. තෙ පන එකන්තතො අත්තනො සන්තානෙ උප්පාදිතා වඩ්ඪිතා ච හොන්තීති ආහ **‘‘සමාදාය පරිපූරිතා’’**ති. **සමණ**ග්ගහණඤ්චෙත්ථ සමණවසෙන, න සාමඤ්ඤමත්තෙනාති ආහ **‘‘සමිතපාපසමණ’’**න්ති. **බ්‍රාහ්මණකරණාති** එත්ථාපි වුත්තනයෙනෙවත්ථො වෙදිතබ්බො. බ්‍යඤ්ජනතො එව වායං භෙදො, යදිදං සමණබ්‍රාහ්මණාති , න අත්ථතො. **සමණෙන කත්තබ්බධම්මාති** සමණධම්මෙ ඨිතෙන සම්පාදෙතබ්බධම්මා. යො හි හෙට්ඨිමසික්ඛාසඞ්ඛාතසමණභාවෙ සුප්පතිට්ඨිතො, තෙන යෙ උපරිසික්ඛාසඞ්ඛාතසමණභාවා සම්පාදෙතබ්බා, තෙසං වසෙනෙව වුත්තසමණෙන කත්තබ්බධම්මා වුත්තාති. තථා හි තෙසං සමණභාවාවහතං සන්ධායාහ **‘‘තෙපි ච සමණකරණා හොන්තියෙවා’’**ති. **ඉධ පනාති** මහාඅස්සපුරෙ. **හිරොත්තප්පාදිවසෙන දෙසනා විත්ථාරිතාති** හිරොත්තප්ප-පරිසුද්ධකායවචීමනොසමාචාරාජීවඉන්ද්‍රියසංවර-භොජනෙමත්තඤ්ඤුත- ජාගරියානුයොගසතිසම්පජඤ්ඤ-ඣානවිජ්ජාවසෙන සමණකරණධම්මදෙසනා විත්ථාරතො දෙසිතා, න තිකනිපාතෙ විය සඞ්ඛෙපතො. ඵලග්ගහණෙනෙව විපාකඵලං ගහිතං, තං පන උක්කට්ඨනිද්දෙසෙන චතුබ්බිධං සාමඤ්ඤඵලං දට්ඨබ්බං. **ආනිසංසග්ගහණෙන** පියමනාපතාදිඋදයො. **තස්සෙව අත්ථොති** තස්සෙව අවඤ්චාපදස්සෙව අත්ථනිද්දෙසො. **‘‘යස්සා හී’’**තිආදිනා බ්‍යතිරෙකවසෙන අත්ථං වදති. **එත්තකෙන ඨානෙනාති** එත්තකෙන පාළිපදෙසෙන. **හිරොත්තප්පාදීනං** උපරි පාළියං වුච්චමානානං සමණකරණ**ධම්මානං. වණ්ණං කථෙසීති** ගුණං ආනිසංසං අභාසි. **සතිපට්ඨානෙ වුත්තනයෙනාති** ‘‘අපිච වණ්ණභණනමෙත’’න්තිආදිනා **සතිපට්ඨානවණ්ණනායං** (දී. නි. අට්ඨ. 2.373; ම. නි. අට්ඨ. 1.106) වුත්තනයෙන.

416. **යං හිරීයතීති** යෙන ධම්මෙන හෙතුභූතෙන වා ජිගුච්ඡති. කරණෙ හෙතං පච්චත්තවචනං. **යන්ති** වා ලිඞ්ගවිපල්ලාසෙන වුත්තො, ධම්මොති අත්ථො. **හිරීයිතබ්බෙනාති** උපයොගත්ථෙ කරණවචනං, හිරීයිතබ්බයුත්තකං කායදුච්චරිතාදින්ති අත්ථො. **ඔත්තප්පිතබ්බෙනාති** එත්ථාපි එසෙව නයො. අජ්ඣත්තං නියකජ්ඣත්තං ජාතිආදි සමුට්ඨානං එතිස්සාති **අජ්ඣත්තසමුට්ඨානා හිරී,** බහිද්ධා අත්තතො බහිභූතො පරසත්තො සමුට්ඨානං එතිස්සාති **බහිද්ධාසමුට්ඨානං ඔත්තප්පං**. අත්තාධිපතිතො ආගතා **අත්තාධිපතෙය්‍යා,** අත්තානං අධිපතිං කත්වා පවත්තා. **ලජ්ජාසභාවසණ්ඨිතාති** පාපජිගුච්ඡනසභාවට්ඨායිනී. සප්පතිස්සවලක්ඛණත්තා ගරුනා කිස්මිඤ්චි වුත්තෙ ගාරවවසෙන පතිස්සවනං පතිස්සවො, සහ පතිස්සවෙනාති **සප්පතිස්සවං,** පතිස්සවභූතං තංසභාවඤ්ච යං කිඤ්චි ගාරවං. ජාතිආදිමහත්තතාපච්චවෙක්ඛණෙන උප්පජ්ජමානා ච හිරී තත්ථ ගාරවවසෙන පවත්තතීති සප්පතිස්සවලක්ඛණාති වුච්චති. **භයසභාවසණ්ඨිතන්ති** පාපතො භායනසභාවට්ඨායී, වජ්ජභීරුකභයදස්සාවිලක්ඛණත්තා වජ්ජං භායති තං භයතො පස්සතීති **වජ්ජභීරුකභයදස්සාවී,** එවංසභාවං ඔත්තප්පං. අජ්ඣත්තසමුට්ඨානාදිතා ච හිරොත්තප්පානං තත්ථ තත්ථ පාකටභාවෙනෙව වුච්චති, න පරෙසං කදාචි අඤ්ඤමඤ්ඤවිප්පයොගා. න හි ලජ්ජනං නිබ්භයං, පාපභයං වා අලජ්ජනං හොතීති. අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන **අට්ඨසාලිනියං** (ධ. ස. අට්ඨ. 1.බලරාසිවණ්ණනා) වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. ලොකමරියාදස්ස පාලනතො **ලොකපාලධම්මා නාම. සුක්කාති** ඔදාතා පභස්සරභාවකාරකා, සුක්කාභිජාතිහෙතුතාය **වා සුක්කා. සම්භෙදන්ති** ආචාරමරියාදාසඞ්කරං. දෙවභාවාවහා ධම්මාති **දෙවධම්මා.**

සුක්කධම්මසමාහිතාති යථාවුත්තසුක්කධම්මසමඞ්ගිනො. **සන්තොති** වූපසන්තදොසා. **සප්පුරිසාති** සන්තජනා. සපරහිතසාධකා හි සාධවො.

අවයවවිනිමුත්තස්ස සමුදායස්ස අභාවතො, අවයවෙන ච සමුදායස්ස අපදිසිතබ්බතො ඔවාදූපසම්පදාවහඔවාදෙකදෙසො **ඔවාදූපසම්පදාති. ඉධාති** ඉමස්මිං අස්සපුරෙ. **එතෙ** හිරොත්තප්පධම්මා. **සමණධම්මා නාමාති දස්සිතා** මූලභූතසමණභාවකරා ධම්මාති කත්වා. තථා හි තෙසං ආදිතො ගහණං.

යස්ස අධිගමෙන නිප්පරියායතො සමණා නාම හොන්ති, සො අරියමග්ගො ‘‘සමණස්ස කම්මං පටිපදා’’ති කත්වා සාමඤ්ඤං, තස්ස පන ඵලභාවතො, ආරම්මණකරණවසෙන අරණීයතො ඵලනිබ්බානානි **සාමඤ්ඤත්ථො**. රාගං ඛෙපෙතීති **රාගක්ඛයො,** අරියමග්ගො. රාගො ඛීයති එත්ථාති **රාගක්ඛයො,** නිබ්බානං. ඵලං පන කාරණූපචාරෙන **රාගක්ඛයො** දට්ඨබ්බො. **දොසක්ඛයො මොහක්ඛයොති** එත්ථාපි එසෙව නයො. සාමඤ්ඤභූතො අත්ථො **සාමඤ්ඤත්ථො,** මග්ගො, සාමඤ්ඤස්ස අත්ථොති **සාමඤ්ඤත්ථො,** ඵලන්ති ආහ **‘‘මග්ගම්පි ඵලම්පි එකතො කත්වා සාමඤ්ඤත්ථො කථිතො’’**ති. තයිදං උක්කට්ඨනිද්දෙසෙන වුත්තං. සීලාදිපුබ්බභාගපටිපදාපි හි ඉධ ‘‘සාමඤ්ඤත්ථො’’ති ගහිතා. තෙනෙවාහ ‘‘සති උත්තරිකරණීයෙ’’ති. **පටිවෙදයාමීති** පුනප්පුනං ඤාපෙමි.

417. **කම්මපථවසෙනෙවාති** අකුසලකම්මපථභාවෙනෙව, තතො තාදිසම්පි අකුසලකම්මං භික්ඛුස්ස කාතුං න යුත්තන්ති දුට්ඨුල්ලභාවෙනෙව තතො ඔරමතීති අධිප්පායො. **සික්ඛාපදබද්ධෙනාති** සික්ඛාපදපඤ්ඤාපනෙන. **පානීයසටෙ වා පත්තෙ වා කාකානං හත්ථං වා දණ්ඩං වා ලෙඩ්ඩුං වාති** සබ්බමිදං නිදස්සනමත්තං දට්ඨබ්බං. යත්ථ කත්ථචි හි ඨිතානං අඤ්ඤෙසම්පි පාණීනං උට්ඨාපනාදි සබ්බං අනිට්ඨකරණං ඉධ අපරිසුද්ධකායසමාචාරභාවෙනෙව

සඞ්ගහිතන්ති. **උත්තානොති** උද්ධමුද්ධං තනොතීති උත්තානො. එවංභූතො ච කෙනචි අනුප්පාදභූමියං සඤ්ජාතසාලකල්‍යාණිඛන්ධො විය උපරූපරි උග්ගතුග්ගතො පාකටො ච හොතීති ආහ **"උග්ගතො පාකටො"**ති. **අනාවටොති** අනිවුතො. තෙනාහ **"අසඤ්ඡන්නො"**ති, නච්ඡාදෙතබ්බොති අත්ථො. **එකසදිසො** විසුද්ධභාවෙන. **අන්තරන්තරෙ ඡිද්දරහිතො** පුබ්බෙනාපරං සම්මාපටිපත්තියා සන්ධානෙන. **සංවුතො** කායිකස්ස සංවරස්ස අනුපක්කිලෙසතො. තෙනාහ **"කිලෙසානං ද්වාරං පිදහනෙනා"**ති.

418. එත්ථ යථා ලහුකතරං කාකුට්ඨාපනාදිකායකම්මං කායසමාචාරස්ස අපරිසුද්ධභාවාවහං සල්ලෙඛවිකොපනතො, මිච්ඡාවිතක්කනමත්තඤ්ච මනොසමාචාරස්ස, එවං යං කිඤ්චි අනියානකථාකථනමත්තං වචීසමාචාරස්ස අපරිසුද්ධභාවාවහං සල්ලෙඛවිකොපනතො, න හසාධිප්පායෙන මුසාකථනන්ති දට්ඨබ්බං. හසාධිප්පායෙන හි මුසාකථනං සික්ඛාපදබද්ධෙනෙව පටික්ඛිත්තන්ති.

420. ආජීවොපි එකච්චො කම්මපථවසෙන වාරිතො ලබ්භති. සො පන අතිඔළාරිකො කායවචීසමාචාරවාරෙසු වුත්තනයො එවාති න ගහිතොති දට්ඨබ්බං. යෙ පන ''තාදිසො භික්ඛූනං අයොග්‍යතො න ගහිතො''ති වදන්ති, තං මිච්ඡා තථා සති කායවචීසමාචාරවාරෙපි තස්ස අග්ගහෙතබ්බභාවාපත්තිතො. ''ඛාදථ පිවථා''ති පුච්ඡා අත්තනො ඛාදිතුකාමතාදීපනෙන, පරියායකථාභාවතො පනෙසා සල්ලෙඛවිකොපනා ජාතා.

422. අනෙසනං පහාය ධම්මෙන සමෙන පච්චයෙ පරියෙසන්තො **පරියෙසනමත්තඤ්ඤූ** නාම. දායකස්ස දෙය්‍යධම්මස්ස අත්තනො ච පමාණඤ්ඤුතාපටිග්ගණ්හන්තො **පටිග්ගහණමත්තඤ්ඤූ** නාම. යොනිසො පච්චවෙක්ඛිත්වා පරිභුඤ්ජන්තො **පරිභොගමත්තඤ්ඤූ** නාම.

423. **එකස්මිං කොට්ඨාසෙති** මජ්ඣිමයාමසඤ්ඤිතෙ එකස්මිං කොට්ඨාසෙ. **"වාමෙන පස්සෙන සෙන්තී"**ති එවං වුත්තා. **දක්ඛිණපස්සෙන සයානො නාම නත්ථී** දක්ඛිණහත්ථස්ස සරීරග්ගහණාදිපයොගක්ඛමතො. පුරිසවසෙන චෙතං වුත්තං.

තෙජුස්සදත්තාති ඉමිනා සීහස්ස අභීරුකභාවං දස්සෙති. භීරුකා හි සෙසමිගා අත්තනො ආසයං පවිසිත්වා සන්තාසපුබ්බකං යථා තථා සයන්ති, සීහො පන අභීරුකභාවතො සතොකාරී භික්ඛු විය සතිං උපට්ඨපෙත්වාව සයති. තෙනාහ **"ද්වෙ පුරිමපාදෙ"**තිආදි. සෙති අබ්‍යාවටභාවෙන පවත්තති එත්ථාති **සෙය්‍යා,** චතුත්ථජ්ඣානමෙව සෙය්‍යා. කිං පන තං චතුත්ථජ්ඣානන්ති? ආනාපානචතුත්ථජ්ඣානං. තත්ථ හි ඨත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා භගවා අනුක්කමෙන අග්ගමග්ගං අධිගතො තථාගතො ජාතොති කෙචි, තයිදං පදට්ඨානං නාම න සෙය්‍යා. අපරෙ පන ''චතුත්ථජ්ඣානසමනන්තරා භගවා පරිනිබ්බායී''ති වුත්තපදං ගහෙත්වා ''ලොකියචතුත්ථජ්ඣානසමාපත්ති තථාගතසෙය්‍යා''ති වදන්ති, තථා සති පරිනිබ්බානකාලිකා තථාගතසෙය්‍යාති ආපජ්ජති, න ච භගවා චතුත්ථජ්ඣානං සමාපජ්ජනබහුලො විහාසි, අග්ගඵලජ්ඣානං පනෙත්ථ ''චතුත්ථජ්ඣාන''න්ති අධිප්පෙතං. තත්ථ යථා සත්තානං නිද්දූපගමනලක්ඛණා සෙය්‍යා භවඞ්ගචිත්තවාරවසෙන හොති, තඤ්ච තෙසං පඨමජාතිසමන්වයං යෙභුය්‍යවුත්තිකං, එවං භගවතො අරියජාතිසමන්වයං යෙභුය්‍යවුත්තිකං අග්ගඵලභූතං චතුත්ථජ්ඣානං ''තථාගතසෙය්‍යා''ති වෙදිතබ්බං. **සීහසෙය්‍යාති** සෙට්ඨසෙය්‍යාති ආහ **"උත්තමසෙය්‍යා"**ති.

426. **විගතන්තානීති** ඉණමූලානි. **තෙසන්ති** ඉණමූලානං. **පරියන්තොති** අවසෙසො.

පවත්තිනිවාරණෙන **චතුඉරියාපථං ඡින්දන්තො.** ආබාධතීති පීළෙති. **දුක්ඛිතොති** සඤ්ජාතදුක්ඛො. අප්පං බලං **බලමත්තා.** අප්පත්ථො හි අයං **මත්තා**-සද්දො ''මත්තාසුඛපරිච්චාගා''තිආදීසු (ධ. ප. 290) විය, බලවත්ථො පන **මත්තා**-සද්දො අනත්ථන්තරො. **සෙසන්ති** ''තස්ස හි බන්ධනා මුත්තොම්හීති ආවජ්ජයතො තදුභයං හොති''තිආදිනා වත්තබ්බං සන්ධායාහ. **සබ්බපදෙසූති** වුත්තාවසිට්ඨෙසු සබ්බපදෙසු. යෙනකාමං යථාරුචි ගච්ඡතීති **යෙනකාමංගමොති** අනුනාසිකලොපං අකත්වා නිද්දෙසො. භුජො අත්තනො යථාසුඛවිනියොගො ඉස්සො ඉච්ඡිතබ්බො එත්ථාති **භුජිස්සො,** සාමිකො. සො පන අපරසන්තකතාය **"අත්තනො සන්තකො"**ති වුත්තො. දුල්ලභආපතාය කං තාරෙන්ති එත්ථාති **කන්තාරොති** ආහ **"නිරුදකං දීඝමග්ග"**න්ති.

විනාසෙතීති ඛාදනදුබ්බිනියොජනාදීහි යථා ඉණමූලං කිඤ්චි න හොති, තථා කරොති. **යම්හි** රාගවත්ථුම්හි. **සො** පුග්ගලො. **තෙන** රාගවත්ථුනා, පුරිසො වෙ ඉත්ථියා, ඉත්ථී වෙ පුරිසෙන. **ඉණං විය කාමච්ඡන්දො දට්ඨබ්බො** පීළාසමානතො.

න වින්දතීති න ජානාති. **උපද්දවෙථාති** සුඛවිහාරස්ස උපද්දවං කරොථ, විබාධෙථාති අත්ථො. **රොගො විය බ්‍යාපාදො දට්ඨබ්බො** සුඛභඤ්ජනසමානතො.

නානාවිධහෙතුපායාලඞ්කතතාය ඛන්ධායතනධාතුපටිච්චසමුප්පාදාදිධම්මනීතිවිචිත්තතාය ච **විචිත්තනයෙ. ධම්මස්සවනෙති** ධම්මකථායං. කථා හි සොතබ්බට්ඨෙන ''සවන''න්ති වුත්තා. එවමෙත්ථ සීලං විභත්තං, එවං ඣානාභිඤ්ඤා, එවං විපස්සනාමග්ගඵලානීති **නෙව තස්ස** ධම්මස්සවනස්ස **ආදිමජ්ඣපරියොසානං ජානාති. උට්ඨිතෙති**

නිට්ඨිතෙ. **අහො කාරණන්ති** තත්ථ තත්ථ පටිඤ්ඤානුරූපෙන නික්ඛිත්තසාධනවසෙන ගහිතකාරණං. **අහො උපමාති** තස්සෙව කාරණස්ස පතිට්ඨාපනවසෙන අන්වයතො බ්‍යතිරෙකතො ච පතිට්ඨං උදාහරණාදි. **බන්ධනාගාරං විය ථිනමිද්ධං දට්ඨබ්බං** දුක්ඛතො නියානස්ස විබන්ධනතො.

යස්මා කුක්කුච්චනීවරණං උද්ධච්චරහිතං නත්ථි, යස්මා වා උද්ධච්චකුක්කුච්චං සමානකිච්චාහාරපටිපක්ඛං, තස්මා කුක්කුච්චස්ස විසයං දස්සෙන්තො **"විනයෙ අපකතඤ්ඤුනා"**තිආදිමාහ. යථා හි උද්ධච්චං සත්තස්ස අවූපසමකරං, තථා කුක්කුච්චම්පි. යථාපි උද්ධච්චස්ස ඤාතිවිතක්කාදි ආහාරො, තථා කුක්කුච්චස්සපි. යථා ච උද්ධච්චස්ස සමථො පටිපක්ඛො, තථා කුක්කුච්චස්සපීති. **දාසබ්‍යං විය උද්ධච්චකුක්කුච්චං දට්ඨබ්බං** අසෙරිභාවාපාදනතො.

සොළසවත්ථුකා විචිකිච්ඡා අට්ඨවත්ථුකං විචිකිච්ඡං අනුපවිට්ඨාති ආහ **"අට්ඨසු ඨානෙසු විචිකිච්ඡා"**ති. **විචිකිච්ඡන්තොති** සංසයන්තො. **අධිමුච්චිත්වාති** පත්තියායෙත්වා. **ගණ්හිතුන්ති** සද්ධෙය්‍යවත්ථුං පරිග්ගහෙතුං. අභිමුඛං සප්පනං **ආසප්පනං,** පරිතො සප්පනං **පරිසප්පනං**. පදද්වයෙනපි චිත්තස්ස අනිච්ඡනාකාරමෙව වදති. ඛෙමන්තගාමිමග්ගං න පරියොගාහති එතෙනාති **අපරියොගාහනං,** උස්සඞ්කිතපරිසඞ්කිතභාවෙන ඡම්භිතං හොති චිත්තං යස්ස ධම්මස්ස වසෙන, සො ධම්මො **ඡම්භිතත්තන්ති** විචිකිච්ඡනාකාරමාහ. තෙනාහ **"චිත්තස්ස උප්පාදයමානා"**ති. **කන්තාරද්ධානමග්ගො වියාති** සාසඞ්කකන්තාරද්ධානමග්ගො විය **දට්ඨබ්බා** අප්පටිපත්තිහෙතුභාවතො.

නත්ථි එත්ථ ඉණන්ති අණණො, තස්ස භාවො **ආණණ්‍යං,** කස්සචි ඉණස්ස අධාරණං. **සමිද්ධකම්මන්තොති** නිප්ඵන්නජීවිකප්පයොගො. පරිබුන්ධති උපරොධෙතීති ර-කාරස්ස ල-කාරං කත්වා පලිබොධො, අසෙරිවිහාරො, තස්ස මූලං කාරණන්ති **පලිබොධමූලං. ඡ ධම්මෙ භාවෙත්වාති** අසුභනිමිත්තග්ගාහාදිකෙ ඡ ධම්මෙ උප්පාදෙත්වා වඩ්ඪෙත්වා. **ඡ ධම්මෙ භාවෙත්වාති** ච මෙත්තානිමිත්තග්ගාහාදයො ච තත්ථ තත්ථ ඡ ධම්මාති වුත්තාති වෙදිතබ්බො. **පජහතීති** වික්ඛම්භනවසෙන පජහති. තෙනාහ **"ආචාරපණ්ණත්තිආදීනි සික්ඛාපියමානො"**තිආදි. **පරවත්ථුම්හීති** විසභාගවත්ථුස්මිං, පරවිසයෙ වා. පරවිසයා හෙතෙ භික්ඛුනො, යදිදං පඤ්ච කාමගුණා. **ආණණ්‍යමිව කාමච්ඡන්දප්පහානං ආහ** පියවත්ථුඅභාවාවහතො.

ආචාරවිපත්තිපටිබාහකානි සික්ඛාපදානි **ආචාරපණ්ණත්තිආදීනි. ආරොග්‍යමිව බ්‍යාපාදප්පහානං ආහ** කායචිත්තානං ඵාසුභාවාවහතො.

බන්ධනා මොක්ඛමිව ථිනමිද්ධප්පහානං ආහ චිත්තස්ස නිග්ගහිතභාවාවහතො.

භුජිස්සං විය උද්ධච්චකුක්කුච්චප්පහානං ආහ චිත්තස්ස සෙරිභාවාවහතො.

තිණං වියාති තිණමිව කත්වා. **අගණෙත්වාති** අචින්තෙත්වා. **ඛෙමන්තභූමිං විය විචිකිච්ඡාපහානං ආහ** අනුස්සඞ්කිතාපරිසඞ්කිතභාවෙන සම්මාපටිපත්තිහෙතුභාවතො.

427. කිරියති (අ. නි. ටී. 3.5.28-29) ගබ්භාසයෙ ඛිපීයතීති කරො, සම්භවො, කරතො ජාතොති **කරජො,** මාතාපෙත්තිකසම්භවොති අත්ථො. මාතුයා හි සරීරසණ්ඨාපනවසෙන කරතො ජාතොති **කරජොති** අපරෙ. උභයථාපි **කරජකායන්ති** චතුසන්තතිරූපමාහ. **තෙමෙතීති** තින්තං කරොති. කො පනෙත්ථ තින්තභාවොති ආහ **"ස්නෙහෙතී"**ති, පීතිස්නෙහෙන පීණනං කරොතීති අත්ථො. තෙනාහ **"සබ්බත්ථ පවත්තපීතිසුඛං කරොතී"**ති. පීතිසමුට්ඨානපණීතරූපෙහි සකලස්ස කරජකායස්ස පරිප්ඵුටතාය චෙත්ථ තංසමුට්ඨාපකපීතිසුඛානං සබ්බත්ථ පවත්ති ජොතිතා. **පරිසන්දෙතීතිආදීසුපි** එසෙව නයො. තත්ථාපි හි ''සමන්තතො සන්දෙති තෙමෙති ස්නෙහෙති, සබ්බත්ථ පවත්තපීතිසුඛං කරොතී''තිආදිනා යථාරහං අත්ථො වෙදිතබ්බො. **පරිපූරෙතීති** වායුනා භස්තං විය ඉමං කරජකායං පීතිසුඛෙන පූරෙති. **සමන්තතො ඵුසතීති** ඉමං කරජකායං පීතිසුඛෙන ඵුසති. **සබ්බාවතොති** අ-කාරස්ස ආ-කාරො කතො, සබ්බාවයවවතොති අත්ථොති ආහ **"සබ්බකොට්ඨාසවතො"**ති, මංසාදිසබ්බභාගවතොති අත්ථො. **අප්ඵුටං නාම න හොති** පීතිසුඛසමුට්ඨානෙහි රූපෙහි සබ්බත්ථකමෙව බ්‍යාපිතත්තා. කාතුඤ්චෙව යොජෙතුඤ්ච ඡෙකො සන්නෙතුං පටිබලොති යොජනා. න්හානීයචුණ්ණානං පරිමද්දනවසෙන පිණ්ඩං කරොන්තෙන හත්ථෙන භාජනං නිප්පීළෙතබ්බං හොතීති ආහ **"සන්නෙන්තස්ස භිජ්ජතී"**ති. **අනුගතාති** අනුපවිට්ඨා. **පරිගතාති** පරිතො සමන්තතො තින්තා. තින්තභාවෙනෙව සමං අන්තරං බාහිරඤ්ච එතිස්සාති **සන්තරබාහිරා. සබ්බත්ථකමෙවාති** සබ්බත්ථෙව. **න ච පග්ඝරිණී** පමාණයුත්තස්සෙව උදකස්ස සිත්තත්තා. එත්ථ ච න්හානීයපිණ්ඩං විය කරජකායො, තං තෙමෙත්වා සම්පිණ්ඩිතපමාණයුත්තඋදකං විය පඨමජ්ඣානසුඛං දට්ඨබ්බං.

428. **හෙට්ඨා උබ්භිජ්ජිත්වා උග්ගච්ඡනඋදකොති** රහදස්ස අධොථූලධාරාවසෙන උබ්භිජ්ජ උට්ඨහනඋදකො. **අන්තොයෙව උබ්භිජ්ජනඋදකොති** රහදස්ස අබ්භන්තරෙයෙව ථූලධාරා අහුත්වා උට්ඨිතඋදකසිරාමුඛෙහි උබ්භිජ්ජනකො. **ආගමනමග්ගොති** නදීතළාකකන්දරසරආදිතො ආගමනමග්ගො.

429. උප්පලගච්ඡානි එත්ථ සන්තීති **උප්පලිනී** (අ. නි. ටී. 3.5.28-29), වාරි. **අයමෙත්ථ විනිච්ඡයො,** තථා හි ලොකෙ රත්තක්ඛිකො ''පුණ්ඩරීකක්ඛො''ති වුච්චති. කෙචි පන ''රත්තං පදුමං, සෙතං පුණ්ඩරීක''න්ති වදන්ති. උප්පලාදීනි විය කරජකායො, උදකං විය තතියජ්ඣානසුඛන්ති අයම්පි අත්ථො **''පුරිමනයෙනා''**ති අතිදෙසෙනෙව විභාවිතොති දට්ඨබ්බං.

430. **නිරුපක්කිලෙසට්ඨෙනාති** රජොජල්ලාදිනා අනුපක්කිලිට්ඨතාය අමලීනභාවෙන. අමලීනම්පි කිඤ්චි වත්ථු පභස්සරසභාවං හොතීති වුත්තං **''පභස්සරට්ඨෙනා''**ති. **උතුඵරණන්ති** උණ්හඋතුඵරණං. සබ්බත්ථකමෙව ඣානසුඛෙන ඵුට්ඨො කරජකායො යථා උතුනා ඵුට්ඨවත්ථසදිසොති ආහ **''වත්ථං විය කරජකායො''**ති. **තස්මාති** ''වත්ථං විය''තිආදිනා වුත්තමෙවත්ථං හෙතුභාවෙන පච්චාමසති, කරජකායස්ස වත්ථසදිසත්තා චතුත්ථජ්ඣානසුඛස්ස ච උතුඵරණසදිසත්තාති අත්ථො. සන්තසභාවත්තා ඤාණුත්තරත්තා චෙත්ථ උපෙක්ඛාපි සුඛෙ සඞ්ගහිතාති චතුත්ථජ්ඣානෙපි සුඛග්ගහණං කතං. ''පරිසුද්ධෙන පරියොදාතෙන ඵරිත්වා නිසින්නො හොතී''ති වචනතො චතුත්ථජ්ඣානචිත්තස්ස වත්ථසදිසතා වුත්තා. චතුත්ථජ්ඣානසමුට්ඨානරූපෙහි භික්ඛුනො කායස්ස ඵුටභාවං සන්ධාය **''තංසමුට්ඨානරූපං උතුඵරණං වියා''**ති වුත්තං. පුරිසස්ස කායො විය භික්ඛුනො කරජකායොති අයං පනත්ථො පාකටොති න ගහිතො, ගහිතො එව වා ''යථා හි කත්ථචි…පෙ…. කායො ඵුටො හොතී''ති වුත්තත්තා.

431. **පුබ්බෙනිවාසඤාණඋපමායන්ති** පුබ්බෙනිවාසඤාණස්ස දස්සිතඋපමායං. **තංදිවසංකතකිරියා**ගහණං පාකතිකසත්තස්සපි යෙභුය්‍යෙන පාකටා හොතීති දස්සනත්ථං. **තංදිවසගතගාමත්තය**ග්ගහණෙනෙව මහාභිනීහාරෙහි අඤ්ඤෙසම්පි පුබ්බෙනිවාසඤාණලාභීනං තීසු භවෙසු කතා කිරියා යෙභුය්‍යෙන පාකටා හොතීති දීපිතන්ති දට්ඨබ්බං.

432. **සම්මුඛද්වාරාති** අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස අභිමුඛද්වාරා. **අපරාපරං සඤ්චරන්තෙති** තංතංකිච්චවසෙන ඉතො චිතො ච සඤ්චරන්තෙ. **ඉතො පන ගෙහා…පෙ…. පවිසනවසෙනපීති** ඉදං චුතූපපාතඤාණස්ස විසයදස්සනවසෙන වුත්තං. **ද්වින්නං ගෙහානං අන්තරෙ ඨත්වාති** ද්වින්නං ගෙහද්වාරානං සම්මුඛට්ඨානභූතෙ අන්තරවීථියං වෙමජ්ඣෙ ඨත්වා. තෙසු හි එකස්ස චෙ පාචීනමුඛද්වාරං ඉතරස්ස පච්ඡිමමුඛං, තස්ස සම්මුඛං උභින්නං අන්තරවීථියං ඨිතස්ස දක්ඛිණාමුඛස්ස, උත්තරාමුඛස්ස වා චක්ඛුමතො පුරිසස්ස තත්ථ පවිසනකනික්ඛමනකපුරිසා යථා සුඛෙනෙව පාකටා හොන්ති, එවං දිබ්බචක්ඛුඤාණසමඞ්ගිනො චවනකඋපපජ්ජනකපුරිසා. යථා පන තස්ස පුරිසස්ස අඤ්ඤෙනෙව ඛණෙන පවිසන්තස්ස දස්සනං, අඤ්ඤෙන නික්ඛමන්තස්ස දස්සනං, එවං ඉමස්සපි අඤ්ඤෙනෙව ඛණෙන චවමානස්ස දස්සනං, අඤ්ඤෙන උපපජ්ජමානස්ස දස්සනන්ති දට්ඨබ්බං. ඤාණස්ස පාකටාති ආනෙත්වා සම්බන්ධො. **තස්සාති** ඤාණස්ස.

433. පබ්බතසිඛරං යෙභුය්‍යෙන සංඛිත්තං සඞ්කුචිතං හොතීති ඉධ පබ්බතමත්ථකං **''පබ්බතසඞ්ඛෙපො''**ති වුත්තං, පබ්බතපරියාපන්නො වා පදෙසො **පබ්බතසඞ්ඛෙපො. අනාවිලොති** අකාලුස්සො. සා චස්ස අනාවිලතා කද්දමාභාවෙන හොතීති ආහ **''නික්කද්දමො''**ති. **ඨිතාසුපි නිසින්නාසුපි** ගාවීසු. **විජ්ජමානාසූති** ලබ්භමානාසු. **ඉතරා** ඨිතාපි නිසින්නාපි **චරන්තීති වුච්චන්ති** සහචරණඤායෙන. **තිට්ඨන්තමෙව,** න කදාචිපි චරන්තං. **ද්වයන්ති** සිප්පිසම්මුකං මච්ඡගුම්බන්ති ඉමං උභයං **තිට්ඨන්තන්ති වුත්තං,** චරන්තම්පීති අධිප්පායො. කිං වා ඉමාය සහචරියාය, යථාලාභග්ගහණං පනෙත්ථ දට්ඨබ්බං. සක්ඛරකථලස්ස හි වසෙන ''තිට්ඨන්ත''න්ති, සිප්පිසම්බුකස්ස මච්ඡගුම්බස්ස ච වසෙන ''තිට්ඨන්තම්පි, චරන්තම්පී''ති යොජනා කාතබ්බා.

434. **භික්ඛූති** භින්නකිලෙසොති භික්ඛු. සො හි පරමත්ථතො සමණොතිනාමකො. තත්ථ අරියමග්ගෙන සබ්බසො පාපානං සමිතාවීති **සමණො**. තෙනාහ **''සමිතපාපත්තා''**ති. සෙට්ඨට්ඨෙන බ්‍රහ්මා වුච්චති සම්මාසම්බුද්ධො, තතො ආගතොති බ්‍රහ්මා, අරියමග්ගො, තං අසම්මොහපටිවෙධවසෙන අඤ්ඤාසීති **බ්‍රාහ්මණො**. තංසමඞ්ගිතාය හිස්ස පාපානං බාහිතභාවො. තෙනාහ **''බාහිතපාපත්තා බ්‍රාහ්මණො''**ති. අට්ඨඞ්ගිකෙන අරියමග්ගජලෙන න්හාතවා නිද්ධොතකිලෙසොති **න්හාතකො. ගතත්තාති** පහානාභිසමයවසෙන පටිවිද්ධත්තා. තෙනාහ **''විදිතත්තා''**ති. **නිස්සුතත්තාති** සමුච්ඡෙදප්පහානවසෙන සන්තානතො සබ්බසො නිහතත්තා. තෙනාහ **''අපහතත්තා''**ති, මරියාදවසෙන කිලෙසානං හිංසිතත්තා අරියමග්ගෙහි ඔධිසො සබ්බසො කිලෙසානං සමුච්ඡින්නත්තාති අත්ථො. තෙනාහ **''හතත්තා''**ති. **ආරකත්තාති** සුප්පහීනතාය විප්පකට්ඨභාවතො. තෙනාහ **''දූරීභූතත්තා''**ති. උභයම්පි උභයත්ථ යොජෙතබ්බං – කිලෙසානං ආරකත්තා හතත්තා දූරීභූතත්තා ච **අරියො,** තථා අරහන්ති. යං පනෙත්ථ අත්ථතො න විභත්තං, තං උත්තානත්ථත්තා සුවිඤ්ඤෙය්‍යාමෙව.

මහාඅස්සපුරසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

10. චූළඅස්සපුරසුත්තවණ්ණනා

435. **පුරිමසදිසමෙවාති** ''අස්සපුරවාසීනං භික්ඛුසඞ්ඝෙ ගාරවබහුමානං නිපච්චකාරඤ්ච දිස්වා භික්ඛූ පිණ්ඩපාතාපචායනෙ නියොජෙන්තො ඉදං සුත්තං අභාසී''ති පුරිමසුත්තෙ මහාඅස්සපුරෙ (ම. නි. අට්ඨ. 2.415) වුත්තසදිසමෙව. **සමණානං අනුච්ඡවිකාති** සමණානං සමණභාවස්ස අනුච්ඡවිකා පතිරූපා. **සමණානං අනුලොමප්පටිපදාති** සමණානං සාමඤ්ඤසඞ්ඛාතස්ස අරියමග්ගස්ස අනුකූලප්පටිපදා.

436. එතෙ ධම්මාති එතෙ පාළියං ආගතා අභිජ්ඣාබ්‍යාපාදාදයො පාපධම්මා. **උප්පජ්ජමානාති** උප්පජ්ජමානා එව, පගෙව සන්තානෙ භාවිතා. **මලිනෙති** මලවන්තෙ කිලිට්ඨෙ. **මලග්ගහිතෙති** ගහිතමලෙ සඤ්ජාතමලෙ. **සමණමලාති** සමණානං සමණභාවස්ස මලා. **දුස්සන්තීති** විපජ්ජන්ති විනස්සන්ති. **සමණදොසාති** සමණානං සමණභාවදූසනා. **කසටෙති** අසාරෙ. **නිරොජෙති** නිත්තෙජෙ. අයතො සුඛතො අපෙතාති අපායා, නිරයාදයො, තං ඵලං අරහන්ති, තං පයොජනං වා එතෙසන්ති **ආපායිකා. ඨානානි** අභිජ්ඣාදයො. තෙනාහ **''අපායෙ''**තිආදි. කාරණභාවෙන දුග්ගතිපරියාපන්නාය වෙදනාය හිතානීති **දුග්ගතිවෙදනියානි**. තෙන වුත්තං **''දුග්ගතියං විපාකවෙදනාය පච්චයානි''**න්ති. **තිඛිණං අයන්ති** වෙකන්තකසදිසං සාරඅයං. **අයෙනාති** අයොසංඝටකෙන. කොඤ්චසකුණානං කිර කුච්ඡියං නිවුත්ථං යං කිඤ්චි ඛරං තිඛිණඤ්ච හොති. තථා හි තෙසං වච්චං අට්ඨිම්පි පාසාණම්පි විලීයාපෙති. තෙන වුත්තං **''කොඤ්චසකුණෙ බාදාපෙන්ති''**ති. තං කිර අයචුණ්ණං අග්ගිනාපි කිච්ඡෙන දය්හති, භෙසජ්ජබලෙන පන සුඛෙන දය්හෙය්‍ය. තෙන වුත්තං **''සුසික්ඛිතා ච නං අයකාරා බහුහත්ථකම්මමූලං ලභිත්වා කරොන්ති''**තිආදි. **අතිතිඛිණං හොති,** අඤ්ඤතරං අයොබන්ධනං වෙළුගුදණ්ඩං විය සුඛෙනෙව ඡින්දන්ති. සසබිළාරචම්මෙහි සඞ්ඝටිතට්ඨෙන **සඞ්ඝාටීති** වුච්චති ආවුධපරිච්ඡදොති ආහ **''සඞ්ඝාටියාති කොසියා''**ති. **පරියොනද්ධන්ති** පරිතො ඔනද්ධං ඡාදිතං. **සමන්තතො වෙඨිතන්ති** සබ්බසො පිහිතං.

437. **රජොති** ආගන්තුකරජො. **ජල්ලන්ති** සරීරෙ උට්ඨානකලොණාදිමලං. රජොජල්ලඤ්ච වතසමාදානවසෙන අනපනීතං එතස්ස අත්ථීති **රජොජල්ලිකො,** තස්ස. තෙනාහ **''රජොජල්ලධාරිනො''**ති. **උදකං ඔරොහන්තස්සාති**ආදීනමත්ථො මහාසීහනාදසුත්තවණ්ණනායං වුත්තොයෙව. **සබ්බමෙතන්ති**ආදීසු සබ්බසොපි වතසමාදානවසෙනාති අධිප්පායො. යස්මා සබ්බමෙතං බාහිරසමයවසෙනෙව කථිතං, තස්මා **සඞ්ඝාටිකස්සාති** පිලොතිකඛණ්ඩෙහි සඞ්ඝටිතත්තා ''සඞ්ඝාටී''ති ලද්ධනාමවත්ථධාරිනොති අත්ථො. තථා හි පාළියං ''සඞ්ඝාටිකස්ස''ඉච්චෙව වුත්තං, න ''භික්ඛුනො''ති. තෙනාහ **''ඉමස්මිං හි''**තිආදි. කස්මා පනෙත්ථ භගවතා සඞ්ඝාටිකත්තාදීනියෙව වතසමාදානානි පටික්ඛිත්තානීති? නයදස්සනමෙතං අඤ්ඤෙසම්පි පඤ්චාතපමුඛවතාදීනං තප්පටික්ඛෙපෙනෙව පසිද්ධිතො. අපරෙ පන භණන්ති – ''නාහං, භික්ඛවෙ, සඞ්ඝාටිකස්ස සඞ්ඝාටිධාරණමත්තෙන සාමඤ්ඤං වදාමී''ති වුත්තෙ තත්ථ නිසින්නො කොචි තිත්ථන්තරලද්ධිකො අචෙලකත්තං නු බො කථන්ති චින්තෙසි, අපරෙ රජොජල්ලකත්තං නු බො කථන්ති, එවං තං තං චින්තෙන්තානං අජ්ඣාසයවසෙන භගවා ඉමානෙව වතසමාදානානි ඉධ පටික්ඛිපීති. **සඞ්ඝාටිකන්ති** නිවාසනපාරුපනවසෙන සඞ්ඝාටිවන්තං. තෙනාහ **''සඞ්ඝාටිකං වත්ථ''**න්තිආදි. අත්තනො රුචියා මිත්තාදයො **සඞ්ඝාටිකං කරෙය්‍යුං,** පච්ඡා විඤ්ඤුතං පත්තකාලෙ සඞ්ඝාටිකත්තෙ සමාදපෙය්‍යුං.

438. **අත්තානං විසුජ්ඣන්තං පස්සති** අභිජ්ඣාදීනං සමුදාචාරාභාවතො. මග්ගෙන අසමුච්ඡින්නත්තා **විසුද්ධොති පන න වත්තබ්බො. පාමොජ්ජන්ති** තරුණපීතිමාහ. තස්ස හි අත්තනො සම්මාපටිපත්තියා කිලෙසානං වික්ඛම්භිතත්තා චිත්තස්ස විසුද්ධතං පස්සන්තස්ස පාමොජ්ජං ජායති, තං තුට්ඨාකාරං. තෙනාහ **''තුට්ඨාකාරො''**ති. **පීතීති** පස්සද්ධිආවහා බලවපීති. **නාමකායො පස්සම්භතීති** ඉමිනා උභයම්පි පස්සද්ධිං වදති. **වෙදියතීති** අනුභවති වින්දති. ඉදානි තෙන නීවරණෙහි චිත්තස්ස විසොධනත්තං ලද්ධන්ති ආහ **''අප්පනාප්පත්තං විය හොතී''**ති. අඤ්ඤත්ථ උට්ඨිතා අඤ්ඤං ඨානං උපගතාති එත්තකෙන උපමාභාවෙන උච්චනීචතාසාමඤ්ඤෙන හෙට්ඨා අසද්ධම්මානං පටිපක්ඛවසෙන දෙසනාය පරියොසාපිතත්තා වුත්තං **''යථානුසන්ධිනා''**ති. **මහාසීහනාදසුත්තෙ මග්ගො පොක්ඛරණියා උපමිතො** ''සෙය්‍යථාපි, සාරිපුත්ත, පොක්ඛරණී''තිආදිං (ම. නි. 1.154) ආරභිත්වා උපමාසංසන්දනෙ ''තථායං පුග්ගලො පටිපන්නො, තථා ච ඉරියති, තඤ්ච මග්ගං සමාරූළ්හො, යථා ආසවානං ඛයා''ති (ම. නි. 1.154) වුත්තත්තා. යථා හි පුරත්ථිමාදිදිසාහි ආගතා පුරිසා තං පොක්ඛරණිං ආගම්ම විසුද්ධරූපකායා විගතපරිළාහා ච හොන්ති, එවං ඛත්තියාදිකුලතො ආගතා තථාගතප්පවෙදිතං ධම්මවිනයං සාසනං ආගම්ම විසුද්ධනාමකායා විගතකිලෙසපරිළාහා ච හොන්ති. තස්මා **සබ්බකිලෙසානං සමිතත්තා පරමත්ථසමණො හොතීති**. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

චූළඅස්සපුරසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

නිට්ඨිතා ච මහායමකවග්ගවණ්ණනා.

5. චූළයමකවග්ගො

1. සාලෙය්‍යකසුත්තවණ්ණනා

439. **මහාජනකායෙ සන්නිපතිතෙති** කෙචි ''පහංසනවිධිං දස්සෙත්වා රාජකුමාරං හාසෙස්සාමා''ති, කෙචි ''තං කීළනං පස්සිස්සාමා''ති එවං මහාජනසමූහෙ සන්නිපතිතෙ. **දෙවනටන්ති** දිබ්බගන්ධබ්බං. **කුසලං කුසලන්ති වචනං උපාදායාති** ''කච්චි කුසලං? ආම කුසල''න්ති වචනපටිවචනවසෙන පවත්තකුසලවාදිතාය තෙ මනුස්සා ආදිතො කුසලාති සමඤ්ඤං ලභිංසු. තෙසං කුසලානං ඉස්සරාති රාජකුමාරා **කොසලා.** කොසලෙ ජාතා. තෙසං නිවාසොති සබ්බං පුබ්බෙ වුත්තනයමෙව. තෙනාහ **''සො පදෙසො කොසලාති වුච්චතී''**ති.

චාරිකං චරමානොති සාමඤ්ඤවචනම්පි ''මහතා…පෙ.… තදවසරී''ති වචනතො විසෙසං නිවිට්ඨමෙවාති ආහ **''අතුරිතචාරිකං චරමානො''**ති. **මහතාති** ගුණමහත්තෙනපි සඞ්ඛ්‍යාමහත්තෙනපි මහතා. තස්මිඤ්හි භික්ඛුසමූහෙ කෙචි අධිසීලසික්ඛාවසෙන සීලසම්පන්නා, තථා කෙචි සීලසමාධිසම්පන්නා, කෙචි සීලසමාධිපඤ්ඤාසම්පන්නාති ගුණමහත්තෙනපි සො භික්ඛුසමූහො මහාති. තං අනාමසිත්වා සඞ්ඛ්‍යාමහත්තමෙව දස්සෙන්තො **''සතං වා''**තිආදිමාහ. අඤ්ඤගාමපටිබද්ධජීවිකාවසෙන සමොසරන්ති එත්ථාති **සමොසරණං, ගාමො** නිවාසගාමො. න්ති සාලං බ්‍රාහ්මණගාමං. **විහාරොති** භගවතො විහරණට්ඨානං. **එත්ථාති** එතස්මිං **සාලෙය්‍යකසුත්තෙ. අනියමිතොති** අසුකස්මිං ආරාමෙ පබ්බතෙ රුක්ඛමූලෙ වාති න නියමිතො, සරූපග්ගහණවසෙන න නියමිත්වා වුත්තො. **තස්මාති** අනියමිතත්තා. අත්ථාපත්තිසිද්ධමත්ථං පරිකප්පනවසෙන දස්සෙන්තො **''වනසණ්ඩො භවිස්සතී''**ති ආහ, අද්ධා භවෙය්‍යාති අත්ථො.

උපලභිංසූති (සාරත්ථ. ටී. 1.1.වෙරඤ්ජකණ්ඩවණ්ණනා; දී. නි. ටී. 1.255; අ. නි. ටී. 2.3.64) සවනවසෙන උපලභිංසූති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො **''සොතද්වාර…පෙ.… ජානිංසූ''**ති ආහ. අවධාරණඵලත්තා සබ්බම්පි වාක්‍යං අන්තොගධාවධාරණන්ති ආහ **''පදපූරණමත්තෙ වා නිපාතො''**ති. **අවධාරණත්ථෙති** පන ඉමිනා ඉට්ඨත්ථාවධාරණත්ථං ඛො-සද්දග්ගහණන්ති දස්සෙති. ''අස්සොසු''න්ති පදං ඛො-සද්දෙ ගහිතෙ තෙන චුල්ලිතමණ්ඩිතවිභූසිතං විය හොන්තං පූරිතං නාම හොති, තෙන ච පුරිමපච්ඡිමපදානි සංසිලිට්ඨානි හොන්ති, න තස්මිං අග්ගහිතෙති ආහ **''පදපූරණෙන බ්‍යඤ්ජනසිලිට්ඨතාමත්තමෙවා''**ති. **මත්ත**-සද්දො විසෙසනිවත්තිඅත්ථො. තෙනස්ස අනත්ථන්තරදීපනතං දස්සෙති, **එව**-සද්දෙන පන බ්‍යඤ්ජනසිලිට්ඨතාය එකන්තිකතං. සාලායං ජාතා සංවඩ්ඪකා **සාලෙය්‍යකා** යථා ''කත්තෙය්‍යකා උබ්භෙය්‍යකා''ති.

සමිතපාපත්තාති අච්චන්තං අනවසෙසතො සවාසනං සමිතපාපත්තා. එවඤ්හි බාහිරකවීතරාගසෙක්ඛාසෙක්ඛපාපසමනතො භගවතො පාපසමනං විසෙසිතං හොති. අනෙකත්ථත්තා නිපාතානං ඉධ අනුස්සවත්ථො අධිප්පෙතොති ආහ **''ඛලූති අනුස්සවනත්ථෙ නිපාතො''**ති. **ආලපනමත්තන්ති** පියාලාපවචනං. පියසමුදාහාරා හෙතෙ ''භො''ති වා ''ආවුසො''ති වා ''දෙවානංපියා''ති වා. **ගොත්තවසෙනාති** එත්ථ තං තායතීති **ගොත්තං**. ගොතමොති හි පවත්තමානං අභිධානං බුද්ධිඤ්ච එකංසිකවිසයතාය තායති රක්ඛතීති **ගොතමගොත්තං.** යථා හි බුද්ධි ආරම්මණභූතෙන අත්ථෙන විනා න වත්තති, එවං අභිධානං අභිධෙය්‍යභූතෙන, තස්මා සො තානි තායති රක්ඛතීති වුච්චති. සො පන අත්ථතො අඤ්ඤකුලපරම්පරාසාධාරණං තස්ස කුලස්ස ආදිපුරිසසමුදාගතං තංකුලපරියාපන්නසාධාරණං සාමඤ්ඤරූපන්ති දට්ඨබ්බං. **උච්චාකුලපරිදීපනං** උදිතොදිතවිපුලඛත්තියකුලවිභාවනතො. සබ්බඛත්තියානඤ්හි ආදිභූතමහාසම්මතමහාරාජතො පට්ඨාය අසම්භින්නං උළාරතමං සක්‍යරාජකුලං. **කෙනචි පාරිජුඤ්ඤෙනාති** ඤාතිපාරිජුඤ්ඤභොගපාරිජුඤ්ඤාදිනා කෙනචිපි පාරිජුඤ්ඤෙන පරිහානියා **අනභිභූතො** අනජ්ඣොත්ථටො. තථා හි කදාචිපි තස්ස කුලස්ස තාදිසපාරිජුඤ්ඤාභාවො, අභිනික්ඛමනකාලෙ ච තතො සමිද්ධතමභාවො ලොකෙ පාකටො පඤ්ඤාතොති. **සක්‍යකුලා පබ්බජිතොති** ඉදං වචනං භගවතො **සද්ධාපබ්බජිතභාවදීපනං** වුත්තං මහන්තං ඤාතිපරිවට්ටං මහන්තඤ්ච භොගක්ඛන්ධං පහාය පබ්බජිතභාවදීපනතො. එත්ථ ච **සමණොති** ඉමිනා පරික්ඛකජනෙහි භගවතො බහුමතභාවො දස්සිතො සමිතපාපතාදීපනතො, **ගොතමොති** ඉමිනා ලොකියජනෙහි උළාරතමකුලීනතාදීපනතො.

අබ්භුග්ගතොති එත්ථ **අභි**-සද්දො ඉත්ථම්භූතාඛ්‍යානෙ, තංයොගතො පන ''භවන්තං ගොතම''න්ති උපයොගවචනං සාමිඅත්ථෙපි සමානං ඉත්ථම්භූතයොගදීපනතො **''ඉත්ථම්භූතාඛ්‍යානත්ථෙ''**ති වුත්තං. තෙනාහ **''තස්ස ඛො පන භොතො ගොතමස්සාති අත්ථො''**ති. **කල්‍යාණොති** භද්දකො. සා චස්ස කල්‍යාණතා උළාරවිසයතායාති ආහ **''කල්‍යාණගුණසමන්නාගතො''**ති. තංවිසයතා හෙත්ථ සමන්නාගමො. **සෙට්ඨොති** එත්ථාපි එසෙව නයො යථා ''භගවාති වචනං සෙට්ඨ''න්ති (පාරා. අට්ඨ. 1.වෙරඤ්ජකණ්ඩවණ්ණනා; විසුද්ධි. 1.142; උදා. අට්ඨ. 1; ඉතිවු. අට්ඨ. නිදානවණ්ණනා; මහානි. අට්ඨ. 50). ''භගවා අරහ''න්තිආදිනා ගුණානං සංකිත්තනතො සංසද්දනතො ච කිත්තිසද්දො වණ්ණොති ආහ **''කිත්තියෙවා''**ති. කිත්තිපරියායොපි හි සද්ද-සද්දො යථා තං ''උළාරසද්දා ඉසයො ගුණවන්තො තපස්සිනො''ති. **ථුතිඝොසොති** අභිත්ථවුදාහාරො. **අජ්ඣොත්ථරිත්වාති** පටිපක්ඛාභාවෙන අනඤ්ඤසාධාරණතාය ච අභිභවිත්වා.

සො භගවාති යො සො සමතිංස පාරමියො පූරෙත්වා සබ්බකිලෙසෙ භඤ්ජිත්වා අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධො දෙවානං අතිදෙවො සක්කානං අතිසක්කො බ්‍රහ්මානං අතිබ්‍රහ්මා ලොකනාථො භාග්‍යවන්තතාදීහි කාරණෙහි භගවාති ලද්ධනාමො, සො භගවා. ‘‘භගවා’’ති හි ඉදං සත්ථු නාමකිත්තනං. තථා හි වුත්තං ‘‘භගවාති නෙතං නාමං මාතරා කත’’න්තිආදි (මහානි. 149, 198, 210; චූළනි. අජිතමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 2). පරතො පන ‘‘භගවා’’ති ගුණකිත්තනමෙව. එවං ‘‘අරහ’’න්තිආදීහි පදෙහි යෙ සදෙවකෙ ලොකෙ අතිවිය පඤ්ඤාතා බුද්ධගුණා, තෙ නානප්පකාරතො විභාවිතාති දස්සෙතුං පච්චෙකං ඉතිපි-සද්දො යොජෙතබ්බොති ආහ **‘‘ඉතිපි අරහං, ඉතිපි සම්මාසම්බුද්ධො…පෙ.… ඉතිපි භගවා’’**ති. ‘‘ඉතිපෙතං භූතං, ඉතිපෙතං තච්ඡ’’න්තිආදීසු (දී. නි. 1.6) විය හි ඉධ **ඉති**-සද්දො ආසන්නපච්චක්ඛකාරණත්ථො, **පි**-සද්දො සම්පිණ්ඩනත්ථො තෙන තෙසං ගුණානං බහුභාවදීපනතො. තානි ගුණසල්ලක්ඛණකාරණානි සද්ධාසම්පන්නානං විඤ්ඤුජාතිකානං පච්චක්ඛානි එවාති දස්සෙන්තො **‘‘ඉමිනා ච ඉමිනා ච කාරණෙනාති වුත්තං හොති’’**තිආදි. **තතො විසුද්ධිමග්ගතො. තෙසන්ති** ‘‘අරහ’’න්තිආදීනං. **විත්ථාරො** අත්ථනිද්දෙසො **ගහෙතබ්බො**. තතො එව තංසංවණ්ණනායං (විසුද්ධි. මහාටී. 1.130) වුත්තො ‘‘ආරකාති අරහං සුවිදූරභාවතො, ආරකාති අරහං ආසන්නභාවතො, රහිතබ්බස්ස අභාවතො, සයඤ්ච අරහිතබ්බතො, නත්ථි එතස්ස රහොගමනං ගතීසු පච්චාජාති, පාසංසභාවතො වා අරහ’’න්තිආදිනා ‘‘අරහ’’න්තිආදීනං පදානං අත්ථො විත්ථාරතො වෙදිතබ්බො.

භවන්ති චෙත්ථ (විසුද්ධි. මහාටී. 1.130; සාරත්ථ. ටී. 1.වෙරඤ්ජකණ්ඩවණ්ණනා) –

‘‘සම්මා නප්පටිපජ්ජන්ති, යෙ නිහීනාසයා නරා;
ආරකා තෙහි භගවා, දූරෙ තෙනාරහං මතො.

යෙ සම්මා පටිපජ්ජන්ති, සුප්පණීතාධිමුත්තිකා;
භගවා තෙහි ආසන්නො, තෙනාපි අරහං ජිනො.

පාපධම්මා රහා නාම, සාධූහි රහිතබ්බතො;
තෙසං සුට්ඨු පහීනත්තා, භගවා අරහං මතො.

යෙ සච්ඡිකතසද්ධම්මා, අරියා සුද්ධගොචරා;
න තෙහි රහිතො හොති, නාථො තෙනාරහං මතො.

රහො වා ගමනං යස්ස, සංසාරෙ නත්ථි සබ්බසො;
පහීනජාතිමරණො, අරහං සුගතො මතො.

ගුණෙහි සදිසො නත්ථි, යස්මා ලොකෙ සදෙවකෙ;
තස්මා පාසංසියත්තාපි, අරහං ද්විපදුත්තමො.

ආරකා මන්දබුද්ධීනං, ආසන්නා ච විජානතං;
රහානං සුප්පහීනත්තා, විදූනමරහෙයාතො;
භවෙසු ච රහාභාවා, පාසංසා අරහං ජිනො’’ති.

සුන්දරන්ති භද්දකං. තඤ්ච පස්සන්තස්ස හිතසුඛාවහභාවෙන වෙදිතබ්බන්ති ආහ **‘‘අත්ථාවහං සුඛාවහ’’**න්ති. තත්ථ **අත්ථාවහන්ති** දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථසඞ්ඛිතහිතාවහං. **සුඛාවහන්ති** තප්පරියාපන්නතිවිධසුඛාවහං. **තථාරූපානන්ති** තාදිසානං. යාදිසෙහි පන ගුණෙහි භගවා සමන්නාගතො, තෙහි චතුප්පමාණිකස්ස ලොකස්ස සබ්බථාපි අච්චන්තාය පසාදනීයොති දස්සෙතුං **‘‘අනෙකෙහිපී’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **යථාභූත…පෙ.… අරහතන්ති** ඉමිනා ධම්මප්පමාණානං ලූඛප්පමාණානං සත්තානං භගවතො පසාදාවහතමාහ, ඉතරෙන ඉතරෙසං. **දස්සනමත්තම්පි සාධු හොතීති** එත්ථ කොසියසකුණස්ස වත්ථු කථෙතබ්බං. **එකං පදම්පි සොතුං ලභිස්සාම, සාධුතරංයෙව භවිස්සතීති** එත්ථ මණ්ඩූකදෙවපුත්තවත්ථු කථෙතබ්බං.

ඉමිනා නයෙන අගාරිකපුච්ඡා ආගතාති ඉදං යෙභුය්‍යවසෙන වුත්තං. යෙභුය්‍යෙන හි අගාරිකා එවං පුච්ඡන්ති. **අනගාරිකපුච්ඡායපි** එසෙව නයො. **යථා න සක්කොන්ති…පෙ.… විස්සජ්ජෙන්තොති** ඉමිනා සත්ථු තෙසං බ්‍රාහ්මණගහපතිකානං නිග්ගණ්හනවිධිං දස්සෙති. තෙසඤ්හි සංඛිත්තරුචිතාය සඞ්ඛෙපදෙසනා, තාය අත්ථං අජානන්තා විත්ථාරදෙසනං ආයාචන්ති, සා ච නෙසං සංඛිත්තරුචිතා පණ්ඩිතමානිතාය, සො ච මානො යථාදෙසිතස්ස අත්ථස්ස අජානන්තෙ අප්පතිට්ඨො හොති , ඉති භගවා තෙසං මානනිග්ගහවිධිං චින්තෙත්වා සඞ්ඛෙපෙනෙව පඤ්හං විස්සජ්ජෙසි, න සබ්බසො දෙසනාය අසල්ලක්ඛණත්ථං. තෙනාහ **‘‘පණ්ඩිතමානිකා හී’’**තිආදි. **යස්මා මං තුම්හෙ යාචථ,** සංඛිත්තෙන වුත්තමත්ථං න ජානිත්ථාති අධිප්පායො.

440. ''එකවිධෙන ඤාණවත්ථු''න්තිආදීසු (විභ. 751) විය කොට්ඨාසත්ථො **විධ**-සද්දො, සො ච විභත්තිවචනවිපල්ලාසං කත්වා පච්චත්තෙ කරණවචනවසෙන **''තිවිධ''**න්ති වුත්තො. අත්ථො පන කරණපුථුවචනවසෙන දට්ඨබ්බොති ආහ **''තිවිධන්ති තීහි කොට්ඨාසෙහී''**ති. පකාරත්ථො වා **විධ**-සද්දො, පකාරත්ථත්තායෙව ලබ්භමානං අධම්මචරියාවිසමචරියාභාවසාමඤ්ඤං, කායද්වාරිකභාවසාමඤ්ඤං වා උපාදාය එකත්තං නෙත්වා **''තිවිධ''**න්ති වුත්තං. පකාරභෙදෙ පන අපෙක්ඛිතෙ ''තිවිධා''ඉච්චෙව වුත්තං හොති. **කායෙනාති** එත්ථ **කායොති** චොපනකායො අධිප්පෙතො, සො ච අධම්මචරියාය ද්වාරභූතො තෙන විනා තස්සා අප්පවත්තනතො. **කායෙනාති** ච හෙතුම්හි කරණවචනං. කිඤ්චාපි හි අධම්මචරියාසඞ්ඛාතචෙතනාසමුට්ඨානා සා විඤ්ඤත්ති, න ච සා පට්ඨානෙ ආගතෙසු චතුවීසතියා පච්චයෙසු එකෙනපි පච්චයෙන චෙතනාය පච්චයො හොති, තස්සා පන තථාපවත්තමානාය කායකම්මසඤ්ඤිතාය චෙතනාය පවත්ති හොතීති තෙන ද්වාරෙන ලක්ඛිතබ්බභාවතො තස්සා කාරණං විය ච සබ්බොහාරමත්තං හොති. **කායද්වාරෙනාති** වා කායෙන ද්වාරභූතෙන කායද්වාරභූතෙනාති තං ඉත්ථම්භූතලක්ඛණෙ කරණවචනං. අධම්මං චරති එතායාති **අධම්මචරියා,** තථාපවත්තා චෙතනා. **අධම්මොති** පන තංසමුට්ඨානො පයොගො දට්ඨබ්බො. ධම්මතො අනපෙතාති ධම්මා, න ධම්මාති අධම්මා, අධම්මා ච සා චරියා චාති **අධම්මචරියා.** පච්චනීකසමනට්ඨෙන සමං, සමානං සදිසං යුත්තන්ති වා සමං, සුචරිතං. සමතො විගතං, විරුද්ධං වා තස්සාති විසමං, දුච්චරිතං. සා එව විසමා චරියාති **විසමචරියා. සබ්බෙසු කණ්හසුක්කපදෙසූති** ''චතුබ්බිධං වාචාය අධම්මචරියාවිසමචරියා හොතී''තිආදිනා උද්දෙසනිද්දෙසවසෙන ආගතෙසු සබ්බෙසු කණ්හපදෙසු – ''තිවිධං ඛො ගහපතයො කායෙන ධම්මචරියාසමචරියා හොතී''තිආදිනා උද්දෙසනිද්දෙසවසෙන ආගතෙසු සබ්බෙසු සුක්කපදෙසු ච.

රොදෙති කුරූරකම්මන්තතාය පරපටිබද්ධෙ සත්තෙ අස්සූනි මොචෙතීති රුද්දො, සො එව **ලුද්දො** ර-කාරස්ස ල-කාරං කත්වා. **කක්ඛළොති** ලුද්දො. **දාරුණොති** ඵරුසො. **සාහසිකොති** සාහසකාරී. **සචෙපි න ලිප්පන්ති. තථාවිධො** පරෙසං ඝාතනසීලො **ලොහිතපාණීත්වෙව වුච්චති** යථා දානසීලො පරෙසං දානත්ථං අධොතහත්ථොපි ''පයතපාණී''ත්වෙව වුච්චති. පහරණං පහාරදානමත්තං **හතං,** පවුද්ධං පහරණං පරස්ස මාරණං **පහතන්ති** දස්සෙන්තො **''හතෙ''**තිආදිමාහ. තත්ථ **නිවිට්ඨොති** අභිනිවිට්ඨො පසුතො.

යස්ස වසෙන ''පරස්සා''ති සාමිනිද්දෙසො, තං සාපතෙය්‍යං. යඤ්හි සාමඤ්ඤතො ගහිතං, තං තෙනෙව සාමිනිද්දෙසෙන පකාසිතන්ති ආහ **''පරස්ස සන්තක''**න්ති. පරස්සපරවිත්තූපකරණන්ති වා එකමෙවෙතං සමාසපදං, යං කිඤ්චි පරසන්තකං විසෙසතො පරස්ස විත්තූපකරණං චාති අත්ථො. **තෙහි පරෙහීති** යෙසං සන්තකං, තෙහි. යස්ස වසෙන පුරිසො ''ථෙනො''ති වුච්චති, තං ථෙය්‍යන්ති ආහ **''අවහරණචිත්තස්සෙතං අධිවචන''**න්ති. **ථෙය්‍යසඞ්ඛාතෙන,** න විස්සාසතාවකාලිකාදිවසෙනාති අත්ථො.

මතෙ වාති වා-සද්දො අවුත්තවිකප්පත්ථො. තෙන පබ්බජිතාදිභාවං සඞ්ගණ්හාති. **එතෙනුපායෙනාති** යං මාතරි මතාය, නට්ඨාය වා පිතා රක්ඛති, සා **පිතුරක්ඛිතා.** යං උභොසු අසන්තෙසු භාතා රක්ඛති, සා **භාතුරක්ඛිතාති** එවමාදිං සන්ධායාහ. **සභාගකුලානීති** ආවාහකිරියාය සභාගානි කුලානි. දස්සුකච්ඡිං වා උද්දිස්ස **ඨපිතදණ්ඩාරාජාදීහි. සම්මාදිට්ඨිසුත්තෙ** (ම. නි. අට්ඨ. 1.89) ''අසද්ධම්මාධිප්පායෙන කායද්වාරප්පවත්තා අගමනීයට්ඨානවීතික්කමචෙතනා''ති එවං **වුත්තමිච්ඡාචාරලක්ඛණවසෙන**.

හත්ථපාදාදිහෙතූති හත්ථපාදාදිභෙදනහෙතු. **ධනහෙතූති** ධනස්ස ලාභහෙතු ජානිහෙතු ච. **ලාභොති** සාසච්ඡාදනානි ලබ්භතීති ලාභො. **කිඤ්චික්ඛ**න්ති කිඤ්චිමත්තකං ආමිසජාතං. තෙනාහ **''යං වා''**තිආදි. **ජානන්තොයෙවාති** මුසාභාවං තස්ස වත්ථුනො අත්ථී, තං ජානන්තො එව.

අණ්ඩකාති වුච්චති රුක්ඛෙ අණ්ඩසදිසා ගණ්ඨියො. යථා ඵද්ධා විසමා දුබ්බිනීතා ච හොන්ති, එවමෙවං ඛුංසනවම්භනවසෙන පවත්තවාචාපි හි ''අණ්ඩකා''ති වුත්තා. තෙනාහ **''යථා සදොසෙ රුක්ඛෙ''**තිආදි. **කක්කසාති** ඵරුසා එව, සො පනස්සා කක්කසභාවො බ්‍යාපාදනිමිත්තතාය තතො පූතිකාති. තෙනාහ **''යථා නාමා''**තිආදි. **කටුකාති** අනිට්ඨා. **අමනාපාති** න මනවඩ්ඪනී, තතො එව **දොසජනනී,** චිත්තසන්දොසුප්පත්තිකාරිකා. **මම්මෙසූති** සට්ටනෙන දුක්ඛුප්පත්තිතො මම්මසදිසෙසු ජාතිආදීසු. **ලග්ගනකාරීති** එවං වදන්තස්ස එවං වදාමීති අත්ථාධිප්පායෙන ලග්ගනකාරී, න බ්‍යඤ්ජනවසෙන. **කොධස්ස ආසන්නා** තස්ස කාරණභාවතො. **සදොසවාචායාති** අත්තනො සමුට්ඨාපකදොසස්ස වසෙන සදොසවාචාය **වෙවචනානි**.

අකාලෙනාති අයුත්තකාලෙන. **අකාරණනිස්සිතන්ති** නිප්ඵලං. ඵලඤ්හි කාරණනිස්සිතං නාම තදවිනාභාවතො. අකාරණනිස්සිතං නිප්ඵලං, සම්ඵන්ති අත්ථො. **අසභාවවත්තාති** අයාථාවවාදී. **අසංවරවිනයපටිසංයුත්තස්සාති** සංවරවිනයරහිතස්ස, අත්තනො සුණන්තස්ස ච න සංවරවිනයාවහස්ස **වත්තා. හදයමඤ්ජූසායං නිධෙතුන්ති** අභිතසංහිතත්තා චිත්තං අනුප්පවිසෙත්වා නිධෙතුං . **අයුත්තකාලෙති** ධම්මං කථෙන්තෙන යො අත්ථො යස්මිං කාලෙ වත්තබ්බො, තතො පුබ්බෙ පච්ඡා තස්ස අකාලො, තස්මිං අයුත්තකාලෙ **වත්තා හොති. අනපදෙසන්ති** භගවතා අසුකසුත්තෙ එවං වුත්තන්ති සුත්තාපදෙසවිරහිතං. **අපරිච්ඡෙදන්ති** පරිච්ඡෙදරහිතං . යථා පන වාචා පරිච්ඡෙදරහිතා හොති, තං දස්සෙතුං **''සුත්තං වා''**තිආදි වුත්තං. **උපලබ්භන්ති** අනුයොගං. **බාහිරකථංයෙවාති** යං සුත්තං, ජාතකං වා නික්ඛිත්තං, තස්ස සරීරභූතං කථං අනාමසිත්වා තතො බහිභූතංයෙව කථං. **සම්පජ්ජිත්වාති** විරූළ්හං ආපජ්ජිත්වා.

පවෙණිජාතකාවාති අනුජාතපාරොහමූලානියෙව තිට්ඨන්ති. **ආහරිත්වාති** නික්ඛිත්තසුත්තතො අඤ්ඤම්පි අනුයොගඋපමාවත්ථුවසෙන තදනුපයොගිනං ආහරිත්වා. **ජානාපෙතුන්ති** එතදත්ථමිදං වුත්තන්ති ජානාපෙතුං යො සක්කොති. **තස්ස කථෙතුන්ති** තස්ස තථාරූපස්ස ධම්මකථිකස්ස බහුම්පි කථෙතුං වට්ටති. **න අත්ථනිස්සිතන්ති** අත්තනො පරෙසඤ්ච න හිතාවහං.

අභිජ්ඣායනං යෙභුය්‍යෙන පරසන්තකස්ස දස්සනවසෙන හොතීති **"අභිජ්ඣාය ඔලොකෙතා හොතී"**ති වුත්තං. අභිජ්ඣායන්තො වා අභිජ්ඣායිතං වත්ථුං යත්ථ කත්ථචි ඨිතම්පි පච්චක්ඛතො පස්සන්තො විය අභිජ්ඣායතීති වුත්තං **"අභිජ්ඣාය ඔලොකෙතා හොතී"**ති. **කම්මපථභෙදො න හොති,** කෙවලං ලොභමත්තොව හොති පරිණාමනවසෙන අප්පවත්තත්තා. යථා පන කම්මපථභෙදො හොති, තං දස්සෙතුං **"යදා පනා"**තිආදි වුත්තං. **පරිණාමෙතීති** අත්තනො සන්තකභාවෙන පරිග්ගය්හ නාමෙති.

විපන්නචිත්තොති බ්‍යාපාදෙන විපත්තිං ආපාදිතචිත්තො. තෙනාහ **"පූතිභූතචිත්තො"**ති. බ්‍යාපාදො හි විසං විය ලොහිතස්ස චිත්තං පූතිභාවං ජනෙති. **දොසෙන දුට්ඨචිත්තසඞ්කප්පොති** විසෙන විය සප්පිආදිකොපෙන දූසිතචිත්තසඞ්කප්පො. **ඝාතීයන්තූති** හනීයන්තු. **වධං පාපුණන්තූති** මරණං පාපුණන්තු. **මා වා අහෙසුන්ති** සබ්බෙන සබ්බං න හොන්තු. තෙනාහ **"කිඤ්චිපි මා අහෙසු"**න්ති, අනවසෙසවිනාසං පාපුණන්තූති අත්ථො. **හඤ්ඤන්තූති ආදිචින්තනෙනෙවාති** එකන්තතො විනාසචින්තාය එව.

මිච්ඡාදිට්ඨිකොති අයොනිසො උප්පන්නදිට්ඨිකො. සො ච එකන්තතො කුසලපටිපක්ඛදිට්ඨිකොති ආහ **"අකුසලදස්සනො"**ති. **විපල්ලත්ථදස්සනොති** ධම්මතාය විපරියාසග්ගාහී. **නත්ථි දින්නන්ති** දෙය්‍යධම්මසීසෙන දානං වුත්තන්ති ආහ **"දින්නස්ස ඵලාභාවං සන්ධාය වදතී"**ති. දින්නං පන අන්නාදිවත්ථුං කථං පටික්ඛිපති. එස නයො **"යිට්ඨං හුත"**න්ති එත්ථාපි. **මහායාගොති** සබ්බසාධාරණං මහාදානං. **පහෙණකසක්කාරොති** පාහුනකානං කත්තබ්බසක්කාරො. **ඵලන්ති** ආනිසංසඵලඤ්ච නිස්සන්දඵලඤ්ච. **විපාකොති** සදිසං ඵලං. **පරලොකෙ ඨිතස්ස අයං ලොකො නත්ථීති** පරලොකෙ ඨිතස්ස කම්මුනා ලද්ධබ්බො අයං ලොකො න හොති. **ඉධලොකෙ ඨිතස්සපි පරලොකො නත්ථීති** ඉධලොකෙ ඨිතස්ස කම්මුනා ලද්ධබ්බො පරලොකො න හොති. තත්ථ කාරණමාහ **"සබ්බෙ තත්ථ තත්ථෙව උච්ඡිජ්ජන්තී"**ති . ඉමෙ සත්තා යත්ථ යත්ථ භවයොනිගතිආදීසු ඨිතා තත්ථ තත්ථෙව උච්ඡිජ්ජන්ති නිරුදයවිනාසවසෙන විනස්සන්ති. **ඵලාභාවවසෙනාති** මාතාපිතූසු සම්මාපටිපත්තිමිච්ඡාපටිපත්තීනං ඵලස්ස අභාවවසෙන ''නත්ථි මාතා, නත්ථි පිතා''ති වදති, න මාතාපිතූනං, නාපි තෙසු සම්මාපටිපත්තිමිච්ඡාපටිපත්තීනං අභාවවසෙන තෙසං ලොකපච්චක්ඛත්තා. බුබ්බුළකස්ස විය ඉමෙසං සත්තානං උප්පාදො නාම කෙවලොව, න චවිත්වා ආගමනපුබ්බකොති දස්සනත්ථං ''නත්ථි සත්තා ඔපපාතිකා''ති වුත්තන්ති ආහ **"චවිත්වා උපපජ්ජනකසත්තා නාම නත්ථීති වදතී"**ති. සමණෙන නාම යාථාවතො ජානන්තෙන කස්සචි කිඤ්චි අකථෙත්වා සඤ්ඤතෙන භවිතබ්බං, අඤ්ඤථා අහොපුරිසිකා නාම සියා, කිං පරො පරස්ස කරිස්සති, තථා අත්තනො සම්පාදනස්ස කස්සචි අවසරො එව නත්ථි තත්ථ තත්ථෙව උච්ඡිජ්ජනතොති ආහ **"යෙ ඉමඤ්ච...පෙ.... පවෙදෙන්තී"**ති. **එත්තාවතාති** ''නත්ථි දින්න''න්තිආදිනා බ්‍යපදෙසෙන. **දසවත්ථුකාති** පටික්ඛිපිතබ්බානි දස වත්ථූනි එතිස්සාති දසවත්ථුකා.

441. **අනභිජ්ඣාදයො** හෙට්ඨා අත්ථතො පකාසිතත්තා **උත්තානත්ථායෙව**.

442. සහ බ්‍යායති ගච්ඡතීති සහබ්‍යො, සහවත්තනකො, තස්ස භාවො **සහබ්‍යතා,** සහපවත්තීති ආහ **"සහභාවං උපගච්ඡෙය්‍යා"**න්ති. බ්‍රහ්මානං කායො සමූහොති බ්‍රහ්මකායො, තප්පරියාපන්නතාය තත්ථ ගතාති **බ්‍රහ්මකායිකා.** කාමං චෙතාය සබ්බස්සපි බ්‍රහ්මනිකායස්ස සමඤ්ඤාය භවිතබ්බං, ''ආභාන''න්තිආදිනා පන දුතියජ්ඣානභූමිකාදීනං උපරි ගහිතත්තා ගොබලීබද්දඤායෙන තදවසෙසානං අයං සමඤ්ඤාති ආහ **"බ්‍රහ්මකායිකානං දෙවානන්ති පඨමජ්ඣානභූමිදෙවාන"**න්ති. **ආභා නාම විසුං** දෙවා **නත්ථි,** පරිත්තාභාදීනංයෙව පන ආභාවන්තතාසාමඤ්ඤෙන එකජ්ඣං ගහෙත්වා පවත්තං එතං අධිවචනං, යදිදං ''ආභා''ති යථා ''බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජබ්‍රහ්මපුරොහිතමහාබ්‍රහ්මානං බ්‍රහ්මකායිකා''ති. **පරිත්තාභානන්තිආදි පනාති ආදි**-සද්දෙන අප්පමාණාභානං දෙවානං ආභස්සරානං දෙවානන්ති ඉමං පාළිං සඞ්ගණ්හාති. **එකතො අග්ගහෙත්වාති** ආභාති වා, එකත්තකායනානත්තසඤ්ඤාති වා එකතො අග්ගහෙත්වා. **තෙසංයෙවාති** ආභාති වුත්තදෙවානංයෙව. **භෙදතො ගහණන්ති** කාරණස්ස හීනාදිභෙදභින්නතාදස්සනවසෙන පරිත්තාභාදිග්ගහණං. **ඉති භගවා ආසවක්ඛයං දස්සෙත්වාති** එවං භගවා ධම්මචරියං, සමචරියං, වට්ටනිස්සිතං සුගතිගාමිපටිපදං, විවට්ටනිස්සිතං ආසවක්ඛයගාමිපටිපදං කත්වා තිභවභඤ්ජනතො ආසවක්ඛයං දස්සෙත්වා **අරහත්තනිකූටෙන දෙසනං නිට්ඨපෙසි.**

ඉධ ඨත්වාති ඉමස්මිං ධම්මචරියාසමචරියාය නිද්දෙසෙ ඨත්වා. **දෙවලොකා සමානෙතබ්බාති** ඡබ්බීසතිපි දෙවලොකා සමොධානෙතබ්බා. **වීසති බ්‍රහ්මලොකාති** තංතංභවපරියාපන්නනිකායවසෙන වීසති බ්‍රහ්මලොකා, වීසති බ්‍රහ්මනිකායාති අත්ථො. **දසකුසලකම්මපථෙහීති** යථාරහං දසකුසලකම්මපථෙහි කම්මූපනිස්සයපච්චයභූතෙහි කෙවලං උපනිස්සයභූතෙහි ච **නිබ්බත්ති දස්සිතා.**

තිණ්ණං සුචරිතානන්ති තිණ්ණං කාමාවචරසුචරිතානං. කාමාවචරග්ගහණඤ්චෙත්ථ මනොසුචරිතාපෙක්ඛාය. **විපාකෙනෙවාති** ඉමිනා විපාකුප්පාදෙනෙව නිබ්බත්ති හොති, න උපනිස්සයතාමත්තෙනාති දස්සෙති. **''උපනිස්සයවසෙනා''**ති වුත්තමත්ථං විවරිතුං **''දස කුසලකම්මපථා හී''**තිආදි වුත්තං. **දුතියාදීනි භාවෙත්වාති**ආදීසුපි ''සීලෙ පතිට්ඨායා''ති පදං ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. කස්මා පනෙත්ථ ''උපනිස්සයවසෙනා''ති වුත්තං, නනු **පටිසම්භිදාමග්ගෙ** (පටි. ම. 1.41) – ''පඨමෙන ඣානෙන නීවරණානං පහානං සීලං, වෙරමණි සීලං, චෙතනා සීලං, සංවරො සීලං, අවීතික්කමො සීල''න්තිආදිනා සබ්බෙසුපි ඣානෙසු සීලං උද්ධටන්ති තස්ස වසෙන උපරිදෙවලොකානම්පි විපාකෙන නිබ්බත්ති වත්තබ්බාති? න, තස්ස පරිඤ්ඤාය දෙසනත්තා, පරිඤ්ඤාය දෙසනතා චස්ස ''යත්ථ ච පහාන''න්තිආදිනා **විසුද්ධිමග්ගසංවණ්ණනායඤ්ච** (විසුද්ධි. මහාටී. 2.837, 839) පකාසිතා එව. තථා හි ඉධාපි ''දස කුසලකම්මපථා හි සීල''න්තිආදිනා සීලස්ස රූපාරූපභවානං උපනිස්සයතා විභාවිතා, න නිබ්බත්තකතාය. කස්මා පනෙත්ථ භාවනාලක්ඛණාය ධම්මචරියාය භවවිසෙසෙ විභජියමානෙ අසඤ්ඤභවො න ගහිතොති ආහ **''අසඤ්ඤභවො පන...පෙ.... න නිද්දිට්ඨො''**ති. බාහිරකා හි අයථාභූතදස්සිතාය අසඤ්ඤභවං භවවිප්පමොක්ඛං මඤ්ඤමානා තදුපගජ්ඣානං භාවෙත්වා අසඤ්ඤෙසු නිබ්බත්තන්ති. අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො, යං පනෙත්ථ වත්තබ්බං, තං **බ්‍රහ්මජාලට්ඨකථායං තංසංවණ්ණනායඤ්ච** (දී. නි. අට්ඨ. 1.68-73; දී. නි. ටී. 1.68-73) වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

සාලෙය්‍යකසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

2. වෙරඤ්ජකසුත්තවණ්ණනා

444. **වෙරඤ්ජවාසිනොති** වෙරඤ්ජගාමවාසිනො. කෙචි පන ''විවිධරට්ඨවාසිනො වෙරඤ්ජකා''ති එතමත්ථං වදන්ති, තෙසං මතෙන ''වෙරජ්ජකා''ති පාළියා භවිතබ්බන්ති. **අනියමිතකිච්චෙනාති** ''ඉමිනා නාමා''ති එවං න නියමිතෙන කිච්චෙන. **අයං විසෙසොති** අයං පුග්ගලාධිට්ඨානධම්මාධිට්ඨානකතො ඉමෙසු ද්වීසු සුත්තෙසු දෙසනාය විසෙසො, අත්ථො පන දෙසනානයො ච මජ්ඣෙ භින්නසුවණ්ණං විය අවිසිට්ඨොති දස්සෙති. කස්මා පන භගවා කත්ථචි පුග්ගලාධිට්ඨානදෙසනං දෙසෙති, කත්ථචි ධම්මාධිට්ඨානන්ති? දෙසනාවිලාසතො වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයතො ච. දෙසනාවිලාසප්පත්තා හි බුද්ධා භගවන්තො, තෙ යථාරුචි කත්ථචි පුග්ගලාධිට්ඨානං කත්වා, කත්ථචි ධම්මාධිට්ඨානං කත්වා ධම්මං දෙසෙන්ති. යෙ පන වෙනෙය්‍යා සාසනක්කමං අනොතිණ්ණා, තෙසං පුග්ගලාධිට්ඨානදෙසනං දෙසෙන්ති. යෙ ඔතිණ්ණා, තෙසං ධම්මාධිට්ඨානං. සම්මුතිසච්චවිසයා පුග්ගලාධිට්ඨානා, ඉතරා පරමත්ථසච්චවිසයා. පුරිමා කරුණානුකූලා, ඉතරා පඤ්ඤානුකූලා. සද්ධානුසාරිගොත්තානං වා පුරිමා. තෙ හි පුග්ගලප්පමාණා, පච්ඡිමා ධම්මානුසාරීනං. සද්ධාචරිතතාය වා ලොකාධිපතීනං වසෙන පුග්ගලාධිට්ඨානා, පඤ්ඤාචරිතතාය ධම්මාධිපතීනං වසෙන ධම්මාධිට්ඨානා. පුරිමා ච නෙය්‍යත්ථා, පච්ඡිමා නීතත්ථා. ඉති භගවා තං තං විසෙසං අවෙක්ඛිත්වා තත්ථ තත්ථ දුවිධං දෙසනං දෙසෙතීති වෙදිතබ්බං.

වෙරඤ්ජකසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

3. මහාවෙදල්ලසුත්තවණ්ණනා

449. ගරුභාවො ගාරවං, පාසාණච්ඡත්තං විය ගරුකරණීයතා. සහ ගාරවෙනාති සගාරවො, ගරුනා කිස්මිඤ්චි වුත්තෙ ගාරවවසෙන පතිස්සවනං පතිස්සවො, සහ පතිස්සවෙන සප්පතිස්සවො, පතිස්සවභූතං තංසභාගඤ්ච යං කිඤ්චි ගරුකරණං. සගාරවෙ සප්පතිස්සවචනං **සගාරවසප්පතිස්සවචනං**. ගරුකරණං වා ගාරවො, සගාරවස්ස සප්පතිස්සවචනං **සගාරවසප්පතිස්සවචනං**. එතෙන සභාවෙනෙව සගාරවස්ස තථාපවත්තං වචනන්ති දස්සෙති. අඤ්ඤත්ථ දු-සද්දො ගරහත්ථොපි හොති ''දුක්ඛං දුප්පුත්තො''තිආදීසු විය, ඉධ පන සො න සම්භවති කුච්ඡිතාය පඤ්ඤාය අභාවතොති ආහ **''පඤ්ඤාය දුට්ඨං නාම නත්ථී''**ති. ''දුස්සීලො''තිආදීසු විය අභාවත්ථො දු-සද්දොති වුත්තං **''අප්පඤ්ඤො නිප්පඤ්ඤොති අත්ථො''**ති. **කිත්තකෙනාති** කෙන පරිමාණෙන. තං පන පරිමාණං යස්මා පරිමෙය්‍යස්ස අත්ථස්ස පරිච්ඡින්දනං හොති, **නු**-සද්දො ච පුච්ඡාය ජොතකො, තස්මා **''කිත්තාවතා නු ඛොති කාරණපරිච්ඡෙදපුච්ඡා''**ති වත්වා **''කිත්තකෙන නු ඛො එවං වුච්චතීති අත්ථො''**ති ආහ. ''කාරණපරිච්ඡෙදපුච්ඡා''ති ඉමිනා ''කිත්තාවතා''ති සාමඤ්ඤතො පුච්ඡාභාවො දස්සිතො, න විසෙසතො, තස්ස පුච්ඡාවිසෙසභාවඤාපනත්ථං මහානිද්දෙසෙ ආගතා සබ්බාව පුච්ඡා අත්ථුද්ධාරනයෙන දස්සෙති **''පුච්ඡා ච නාමා''**තිආදිනා. අදිට්ඨං ජොතීයති එතායාති **අදිට්ඨජොතනා,** පුච්ඡා. **දිට්ඨසංසන්දනා** සාකච්ඡාවසෙන විනිච්ඡයකරණං. විමති ඡිජ්ජති එතායාති **විමතිච්ඡෙදනා**. අනුමතියා පුච්ඡා **අනුමතිපුච්ඡා**. ''තං කිං මඤ්ඤථ, භික්ඛවෙ''තිආදිපුච්ඡාය හි ''කිං තුම්හාකං අනුමතී''ති අනුමති පුච්ඡිතා හොති. කථෙතුං කම්‍යතාය පුච්ඡා **කථෙතුකම්‍යතාපුච්ඡා**.

ලක්ඛණන්ති ඤාතුං ඉච්ඡිතො යො කොචි සභාවො. **අඤ්ඤාතන්ති** යෙන කෙනචි ඤාණෙන අඤ්ඤාතභාවං ආහ. **අදිට්ඨන්ති** දස්සනභූතෙන පච්චක්ඛං විය අදිට්ඨතං. **අතුලිතන්ති** ''එත්තකං ඉද''න්ති තුලනභූතෙන අතුලිතතං. **අතීරිතන්ති** තීරණභූතෙන අකතඤාණකිරියාසමාපනතං. **අවිභූතන්ති** ඤාණස්ස අපාකටභාවං. **අවිභාවිතන්ති** ඤාණෙන අපාකටීකතභාවං. **ඉධ දිට්ඨසංසන්දනාපුච්ඡා අධිප්පෙතා,** න අදිට්ඨජොතනා විමතිච්ඡෙදනා වාති.

කථමයං අත්ථො විඤ්ඤායතීති ආහ **"ථෙරො හී"**තිආදි. **සයං විනිච්ඡිනන්තොති** සයමෙව තෙසං පඤ්හානං අත්ථං විසෙසෙන නිච්ඡිනන්තො. **ඉදං සුත්තන්ති** ඉදං පඤ්චවීසතිපඤ්හපටිමණ්ඩිතසුත්තං, න යං කිඤ්චි අනවසෙසෙනෙව මත්ථකං පාපෙසීති. ''සයමෙව පඤ්හං සමුට්ඨාපෙත්වා සයං විනිච්ඡිනන්තො''ති එත්ථ චතුක්කොටිකං භවතීති දස්සෙන්තො **"එකච්චො හී"**තිආදිමාහ. **පඤ්හං සමුට්ඨාපෙතුංයෙව සක්කොතීති** පුච්ඡනවිධිංයෙව ජානාති. **න නිච්ඡෙතුන්ති** නිච්ඡෙතුං න සක්කොති, විස්සජ්ජනවිධිං න ජානාතීති අත්ථො. **විසෙසට්ඨානන්ති** අඤ්ඤෙහි අසදිසට්ඨානං. **ථෙරෙන සදිසොති** ථෙරෙන සදිසො සාවකො නත්ථි.

සංසන්දිත්වාති සංයොජෙත්වා සමානං කත්වා, යථා තත්ථ සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං පවත්තං, තථා තං අවිලොමෙත්වාති අත්ථො. **ලීළායන්තොති** ලීළං කරොන්තො. ධම්මකථිකතාය අග්ගභාවප්පත්තියා තත්ථ අප්පටිහතඤාණතාය බුද්ධලීළාය විය චතුන්නං පරිසානං ගමනං ගණ්හන්තො ධම්මකථං කථෙති.

ඉතො වා එත්තො වා අනුක්කමිත්වාති උග්ගහිතකථාමග්ගතො යත්ථ කත්ථචි ඊසකම්පි අනුක්කමිත්වා උග්ගහිතනියාමෙනෙවාති අත්ථො. තෙනාහ **"යට්ඨිකොටි"**න්තිආදි. **එකපදිකන්ති** එකපදනික්ඛෙපමත්තං. **දණ්ඩකසෙතුන්ති** එකදණ්ඩකමයං සෙතුං. හෙට්ඨා ච උපරි ච සුත්තපදානං ආහරණෙන **තෙපිටකං බුද්ධවචනං හෙට්ඨුපරියං කරොන්තො.** ජාතස්සරසදිසඤ්ච ගාථං, සුත්තපදං වා නික්ඛිපිත්වා තත්ථ නානාඋපමාකාරණානි ආහරන්තො තානි ච තෙහි සුත්තපදෙහි බොධෙන්තො සමුට්ඨාපෙන්තො **"ජාතස්සරෙ පඤ්චවණ්ණානි කුසුමානි වුල්ලාපෙන්තො විය සිනෙරුමත්ථකෙ වට්ටිසහස්සං ජාලෙන්තො වියා"**ති වුත්තො.

එකපදුද්ධාරෙති එකස්මිං පදුද්ධාරණක්ඛණෙ. පදවසෙන **සට්ඨි පදසතසහස්සානි** ගාථාවසෙන **පන්නරස ගාථාසහස්සානි. ආකඩ්ඪිත්වා ගණ්හන්තො වියාති** පච්චෙකං පුප්ඵානි අනොචිනිත්වා වල්ලිමෙව ආකඩ්ඪිත්වා එකජ්ඣං පුප්ඵානි කත්වා ගණ්හන්තො විය. තෙනාහ **"එකප්පහාරෙනෙවා"**ති. **ගතිමන්තානන්ති** අතිසයාය ඤාණගතියා යුත්තානං. **ධිතිමන්තානන්ති** ධාරණබලෙන යුත්තානං.

අනන්තනයුස්සදන්ති පච්චයුප්පන්නභාසිතත්ථනිබ්බානවිපාකකිරියාදිවසෙන අනන්තපභෙදෙ විසයෙ පවත්තියා අනන්තනයෙහි උස්සන්නං උපචිතං. චතුරොසනිත්ථරණත්ථිකානං තිත්ථෙ ඨපිතනාවා වියාති යොජනා. **සහස්සයුත්තආජඤ්ඤරථොති** වෙජයන්තරථං සන්ධාය වදති.

යස්මා පුච්ඡායං බ්‍යාපනිච්ඡානයෙන ''දුප්පඤ්ඤො දුප්පඤ්ඤො''ති ආමෙඩිතවසෙන වුත්තං, තස්මා ධම්මසෙනාපති පුච්ඡිතමත්ථං විස්සජ්ජෙන්තො පුච්ඡාසභාගෙන ''නප්පජානාති නප්පජානාතී''ති ආමෙඩිතවසෙනෙවාහ. තත්ථ ඉති-සද්දො කාරණත්ථොති දස්සෙන්තො **"යස්මා නප්පජානාති, තස්මා දුප්පඤ්ඤොති වුච්චතී"**ති ආහ. **ඉදං දුක්ඛන්ති** ඉදං උපාදානක්ඛන්ධපඤ්චකං දුක්ඛං අරියසච්චං. තඤ්ච ඛො රුප්පනං වෙදියනං සඤ්ජානනං අභිසඞ්ඛරණං විජානනන්ති සඞ්ඛෙපතො **එත්තකං. ඉතො උද්ධං** කිඤ්චි ධම්මජාතං දුක්ඛං අරියසච්චං නාම **නත්ථීති යාථාවසරසලක්ඛණතො** පවත්තික්කමතො චෙව පීළනසඞ්ඛතසන්තාපවිපරිණාමලක්ඛණතො ච යථාභූතං අරියමග්ගපඤ්ඤාය **නප්පජානාති.** අවසෙසපච්චයසමාගමෙ උදයති උප්පජ්ජති, ස්වායං සමුදයො සංසාරපවත්තිභාවෙනාති ආහ **"පවත්තිදුක්ඛපභාවිකා"**ති, දුක්ඛසච්චස්ස උප්පාදිකාති අත්ථො. **යාථාවසරසලක්ඛණතොති** යථාභූතං අනුපච්ඡෙදකරණරසතො චෙව සම්පිණ්ඩනනිදානසංයොගපලිබොධලක්ඛණතො ච.

ඉදං නාම ඨානං පත්වාති ඉදං නාම අප්පවත්තිකාරණං ආගම්ම. **නිරුජ්ඣතීති** අනුප්පාදනිරොධවසෙන නිරුජ්ඣති, තෙනාහ **"උභින්නං අප්පවත්තී"**ති. **යාථාවසරසලක්ඛණතොති** යථාභූතං අච්චුතිරසතො චෙව නිස්සරණවිවෙකාසඞ්ඛතාමතලක්ඛණතො ච. **අයං පටිපදාති** අයං සම්මාදිට්ඨිආදිකා සමොධානලක්ඛණා පටිපජ්ජති එතායාති පටිපදා. **දුක්ඛනිරොධං ගච්ඡතීති** දුක්ඛනිරොධං නිබ්බානං සච්ඡිකිරියාභිසමයවසෙන ගච්ඡති ආරබ්භ පවත්තති. **යාථාවසරසලක්ඛණතොති** යථාභූතං කිලෙසප්පහානකරණරසතො චෙව නියානහෙතුදස්සනාධිපතෙය්‍යලක්ඛණතො ච නප්පජානාති. **අනන්තරවාරෙති** දුතියවාරෙ. **ඉමිනාව නයෙනාති** ''ඉදං දුක්ඛං, එත්තකං දුක්ඛ''න්තිආදිනා පඨමවාරෙ වුත්තනයෙන. තත්ථ හි දුප්පඤ්ඤනිද්දෙසත්තා පජානනපටික්ඛෙපවසෙන දෙසනා ආගතා, ඉධ පඤ්ඤවන්තනිද්දෙසත්තා පජානනවසෙනාති අයමෙව විසෙසො. **එත්ථාති** දුතියවාරෙ.

සවනතොති කම්මට්ඨානස්ස සවනතො උග්ගණ්හාති. ගන්ථසවනමුඛෙන හි තදත්ථස්ස උග්ගහණං. **ඨපෙත්වා තණ්හන්තිආදි** තස්ස උග්ගහණාකාරනිදස්සනං. **අභිනිවිසතීති** විපස්සනාභිනිවෙසවසෙන අභිනිවිසති විපස්සනාකම්මට්ඨානං පට්ඨපෙති. **නො විවට්ටෙති** විවට්ටෙ අභිනිවෙසො න හොති අවිසයත්තා. **අයන්ති** චතුසච්චකම්මට්ඨානිකො.

පඤ්චක්ඛන්ධාති පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා. ඛන්ධවසෙන විපස්සනාභිනිවෙසස්ස චක්ඛාදිවසෙන වෙදනාදිවසෙන ච සතිපි අනෙකවිධත්තෙ සුකරං සුවිඤ්ඤෙය්‍යාන්ති චතුධාතුමුඛෙන තං දස්සෙතුං **"ධාතුකම්මට්ඨානවසෙන ඔතරිත්වා"**ති

ආහ. **රූපන්ති වවත්ථපෙතීති** රුප්පනට්ඨෙන රූපන්ති අසඞ්කරතො පරිච්ඡින්දති. **තදාරම්මණාති** තං රූපං ආරම්මණං කත්වා පවත්තනකා. **නාමන්ති** වෙදනාදිචතුක්කං නමනට්ඨෙන නාමන්ති වවත්ථාපෙති. **යමකතාලක්ඛන්ධං භින්දන්තො විය** යමකං භින්දිත්වා ‘‘අරූපං, රූපඤ්චා’’ති **ද්වෙව ඉමෙ ධම්මා,** න එත්ථ කොචි අත්තා වා අත්තනියං වාති **නාමරූපං වවත්ථපෙති** පරිච්ඡින්දති පරිග්ගණ්හාති. එත්තාවතා දිට්ඨිවිසුද්ධි දස්සිතා. **තං පනෙතං** නාමරූපං **න අහෙතුකං.** යස්මා සබ්බං සබ්බත්ථ සබ්බදා ච නත්ථි, තස්මා **සහෙතුකං.** කීදිසෙන හෙතුනා? න ඉස්සරාදිවිසමහෙතුනා. යං පනෙත්ථ වත්තබ්බං, තං **විසුද්ධිමග්ගසංවණ්ණනායං** (විසුද්ධි. මහාටී. 2.447) වුත්තනයෙන ගහෙතබ්බං. සහෙතුකත්තා එව **සපච්චයං. අවිජ්ජාදයොති** අවිජ්ජාතණ්හුපාදානකම්මාහාරාදයො. **එවන්ති** ‘‘තං පනෙත’’න්තිආදිනා වුත්තප්පකාරෙන අවිජ්ජාදිකෙ **පච්චයෙ චෙව** රූපවෙදනාදිකෙ **පච්චයුප්පන්නධම්මෙ ච වවත්ථපෙත්වා** පරිච්ඡින්දිත්වා පරිග්ගහෙත්වා. වුත්තඤ්හෙතං ‘‘අවිජ්ජාසමුදයා රූපසමුදයො, තණ්හාසමුදයා රූපසමුදයො’’ති (පටි. ම. 1.50). එත්තාවතා කඞ්ඛාවිතරණවිසුද්ධිං දස්සෙති.

හුත්වාති හෙතුපච්චයසමවායෙ උප්පජ්ජිත්වා. **අභාවට්ඨෙනාති** තදනන්තරමෙව විනස්සනට්ඨෙන. **අනිච්චාති** අනිච්චා අද්ධුවා. **අනිච්චලක්ඛණං ආරොපෙතීති** තෙසු පඤ්චසු ඛන්ධෙසු අනිච්චතාසඞ්ඛාතං සාමඤ්ඤලක්ඛණං නිරොපෙති. **තතොති** අනිච්චලක්ඛණාරොපනතො පරං, **තතො** වා අනිච්චභාවතො. **උදයබ්බයප්පටිපීළනාකාරෙනාති** උප්පාදනිරොධෙහි පති පති අභික්ඛණං පීළනාකාරෙන හෙතුනා **දුක්ඛා** අනිට්ඨා, දුක්ඛමා වා. **අවසවත්තනාකාරෙනාති** කස්සචි වසෙන අවසවත්තනාකාරෙන. **අනත්තාති** න සයං අත්තා, නාපි නෙසං කොචි අත්තා අත්ථීති අනත්තාති. **තිලක්ඛණං ආරොපෙත්වාති** එවං අනිච්චස්ස දුක්ඛභාවතො, දුක්ඛස්ස ච අනත්තභාවතො ඛන්ධපඤ්චකෙ තිවිධම්පි සාමඤ්ඤලක්ඛණං ආරොපෙත්වා. **සම්මසන්තොති** උදයබ්බයඤාණුප්පත්තියා උප්පන්නෙ විපස්සනුපක්කිලෙසෙ පහාය මග්ගාමග්ගං වවත්ථපෙත්වා උදයබ්බයඤාණාදිවිපස්සනාපටිපාටියා සඞ්ඛාරෙ සම්මසන්තො ගොත්‍රභුඤාණානන්තරං **ලොකුත්තරමග්ගං පාපුණාති.**

එකපටිවෙධෙනාති එකෙනෙව ඤාණෙන පටිවිජ්ඣනෙන. **පටිවෙධො** පටිඝාතාභාවෙන විසයෙ නිස්සඞ්ගචාරසඞ්ඛාතං නිබ්බිජ්ඣනං. **අභිසමයො** අවිරජ්ඣිත්වා අධිගමනසඞ්ඛාතො අවබොධො. ‘‘ඉදං දුක්ඛං, එත්තං දුක්ඛං, න ඉතො භියො’’ති පරිච්ඡින්දිත්වා යාථාවතො ජානනමෙව වුත්තනයෙන පටිවෙධොති **පරිඤ්ඤාපටිවෙධො,** ඉදඤ්ච යථා ඤාණෙ පවත්තෙ පච්ඡා දුක්ඛස්ස සරූපාදිපරිච්ඡෙදෙ සම්මොහො න හොති, තථා පවත්තිං ගහෙත්වා වුත්තං, න පන මග්ගඤාණස්ස ‘‘ඉදං දුක්ඛ’’න්තිආදිනා පවත්තනතො. තෙනාහ **‘‘තස්මිඤ්චස්ස ඛණෙ’’**තිආදි. පහීනස්ස පුන අපහාතබ්බතාය පකට්ඨං හානං වජනං සමුච්ඡින්දනං පහානං, පහානමෙව වුත්තනයෙන පටිවෙධොති **පහානපටිවෙධො.** අයම්පි යෙන කිලෙසෙන අප්පහීයමානෙන මග්ගභාවනාය න භවිතබ්බං, අසති ච මග්ගභාවනාය යො උප්පජ්ජෙය්‍ය, තස්ස පදඝාතං කරොන්තස්ස අනුප්පත්තිධම්මතං ආපාදෙන්තස්ස ඤාණස්ස තථාපවත්තියා පටිඝාතාභාවෙන නිස්සඞ්ගචාරං උපාදාය එවං වුත්තො. සච්ඡිකිරියා පච්චක්ඛකරණං අනුස්සවාකාරපරිවිතක්කාදිකෙ මුඤ්චිත්වාව සරූපතො ආරම්මණකරණං ‘‘ඉදං ත’’න්ති යාථාවසභාවතො ගහණං, සා එව වුත්තනයෙන පටිවෙධොති **සච්ඡිකිරියාපටිවෙධො.** අයම්පි යස්ස ආවරණස්ස අසමුච්ඡින්දනතො ඤාණං නිරොධං ආලම්බිතුං න සක්කොති, තස්ස සමුච්ඡින්දනතො තං සරූපතො විභාවිතමෙව පවත්තතීති එවං වුත්තො.

භාවනා උප්පාදනා වඩ්ඪනා ච. තත්ථ පඨමමග්ගෙ උප්පාදනට්ඨෙන භාවනා, දුතියාදීසු වඩ්ඪනට්ඨෙන, උභයත්ථාපි වා උභයං වෙදිතබ්බං. පඨමමග්ගොපි හි යථාරහං වුට්ඨානගාමිනියං පවත්තං පරිජානනාදිං වඩ්ඪෙන්තො පවත්තොති තත්ථාපි වඩ්ඪනට්ඨෙන භාවනාති සක්කා විඤ්ඤාතුං. දුතියාදීසුපි අප්පහීනකිලෙසප්පහානතො පුග්ගලන්තරසාධනතො ච උප්පාදනට්ඨෙන භාවනා, සා එව වුත්තනයෙන පටිවෙධොති **භාවනාපටිවෙධො.** අයම්පි යථා ඤාණෙ පවත්තෙ පච්ඡා මග්ගධම්මානං සරූපපරිච්ඡෙදෙ සම්මොහො න හොති, තථා පවත්තිං ගහෙත්වා වුත්තො. තිට්ඨන්තු තාව යථාධිගතා මග්ගධම්මා, යථාපවත්තෙසු ඵලෙසුපි අයං යථාධිගතසච්චධම්මෙසු විය විගතසම්මොහොව හොති සෙක්ඛොපි සමානො. තෙන වුත්තං – ‘‘දිට්ඨධම්මො පත්තධම්මො විදිතධම්මො පරියොගාළ්හධම්මො’’ති (මහාව. 27). යථා චස්ස ධම්මා තාසං ජොතිතා යථාධිගතසච්චධම්මාවලම්බිනියො මග්ගවීථිතො පරතො මග්ගඵලපහීනාවසිට්ඨකිලෙසනිබ්බානානං පච්චවෙක්ඛණා පවත්තන්ති. දුක්ඛසච්චධම්මා හි සක්කායදිට්ඨිආදයො. අයඤ්ච අත්ථවණ්ණනා **පරිඤ්ඤාභිසමයෙනාති**ආදීසුපි විභාවෙතබ්බා. **කිච්චතොති** අසම්මොහතො. **නිරොධං ආරම්මණතොති** එත්ථ ‘‘ආරම්මණතොපී’’ති පි-සද්දො ලුත්තනිද්දිට්ඨො දට්ඨබ්බො නිරොධෙපි අසම්මොහපටිවෙධස්ස ලබ්භනතො. **එතස්සාති** චතුසච්චකම්මට්ඨානිකස්ස පුග්ගලස්ස.

පඤ්ඤවාති නිද්දිට්ඨො නිප්පරියායතො පඤ්ඤවන්තතාය ඉධ අධිප්පෙතත්තා. **පාළිතොති** ධම්මතො. **අත්ථතොති** අට්ඨකථාතො. **අනුසන්ධිතොති** තස්මිං තස්මිං සුත්තෙ තංතංඅනුසන්ධිතො. **පුබ්බාපරතොති** පුබ්බෙනාපරස්ස සංසන්දනතො. සඞ්ගීතික්කමෙන චෙත්ථ පුබ්බාපරතා වෙදිතබ්බා. තංතංදෙසනායමෙව වා පුබ්බභාගෙන අපරභාගස්ස සංසන්දනතො. **විඤ්ඤාණචරිතොති** විජානනචරිතො වීමංසනචරිතො තෙපිටකෙ බුද්ධවචනෙ විචාරණාචාරවෙපුල්ලතො. **පඤ්ඤවාති න වත්තබ්බො** මග්ගෙනාගතාය පඤ්ඤාය අභාවතො. **අජ්ජ අජ්ජෙව අරහත්තන්ති** ඉත්තරං අතිඛිප්පමෙවාති අධිප්පායො. **පඤ්ඤවාපක්ඛං භජති** සෙක්ඛපරියායසබ්භාවතො. **සුත්තෙ පන පටිවෙධොව කථිතො** සච්චාභිසමයවසෙන ආගතත්තා.

එසාති අනන්තරෙ වුත්තො අරියපුග්ගලො. **කම්මකාරකචිත්තන්ති** භාවනාකම්මස්ස පවත්තනකචිත්තං . **සුඛවෙදනම්පි විජානාතීති** කො වෙදියති, කස්ස වෙදනා, කිංකාරණා වෙදනා, සොපි කස්සචි අභාවග්ගහණමුඛෙන සුඛං වෙදනං සභාවතො සමුදයතො අත්ථඞ්ගමතො අස්සාදතො ආදීනවතො ච යථාභූතං පරිච්ඡින්දන්තො පරිග්ගණ්හන්තො සුඛං වෙදනං විජානාති නාම. සෙසපදද්වයෙපි එසෙව නයො. යස්මා **''සතිපට්ඨානෙ''**ති ඉමිනා සතිපට්ඨානකථං උපලක්ඛෙති. තාය හි තදත්ථො වෙදිතබ්බො, තස්මා තංසංවණ්ණනායම්පි (දී. නි. ටී. 2.380) වුත්තනයෙන තස්සත්ථො වෙදිතබ්බො . කාමඤ්චෙතං විඤ්ඤාණං වෙදනාතො අඤ්ඤම්පි ආරම්මණං විජානාති, අනන්තරවාරෙ පන රූපමුඛෙන විපස්සනාභිනිවෙසස්ස දස්සිතත්තා ඉධ අරූපමුඛෙන දස්සෙතුං ''සුඛන්තිපි විජානාතී''තිආදිනා නිද්දිට්ඨං, පුච්ඡන්තස්ස වා අජ්ඣාසයවසෙන.

සංසට්ඨාති සම්පයුත්තා. තෙනාහ **''එකුප්පාදාදිලක්ඛණෙන සංයොගට්ඨෙනා''**ති. **විසංසට්ඨාති** විප්පයුත්තා. **භින්දිත්වාති** අඤ්ඤභූමිකස්ස අඤ්ඤභූමිදස්සනෙනෙව විනාසෙත්වා, සංභින්දිත්වා වා. **සංසට්ඨභාවං පුච්ඡතීති** තංචිත්තුප්පාදපරියාපන්නානං පඤ්චවිඤ්ඤාණානං සංසට්ඨභාවං පුච්ඡති. යදි එවං කථං පුච්ඡාය අවසරො විසංසට්ඨභාවාසඞ්කාය එව අභාවතො? න, චිත්තුප්පාදන්තරගතානං මග්ගපඤ්ඤාමග්ගවිඤ්ඤාණානං විපස්සනාපඤ්ඤාවිපස්සනාවිඤ්ඤාණානඤ්ච වොමිස්සකසංසට්ඨභාවස්ස ලබ්භමානත්තා. **විනිවට්ටෙත්වාති** අඤ්ඤමඤ්ඤතො විවෙචෙත්වා. **නානාකරණං දස්සෙතුං න සක්කාති** ඉදං කෙවලං සංසට්ඨභාවමෙව සන්ධාය වුත්තං, න සභාවභෙදං, සභාවභෙදතො පන නානාකරණං නෙසං පාකටමෙව. තෙනාහ **''ආරම්මණතො වා වත්ථුතො වා උප්පාදතො වා නිරොධතො වා''**ති. ඉදානි තමෙව සභාවභෙදං විසයභෙදෙන සුට්ඨු පාකටං කත්වා දස්සෙතුං **''තෙසං තෙසං පනා''**තිආදි වුත්තං. **විසයොති** පවත්තිට්ඨානං ඉස්සරියභූමි, යෙන චිත්තපඤ්ඤානං තත්ථ තත්ථ පුබ්බඞ්ගමතා වුච්චති.

කාමඤ්ච විපස්සනාපි පඤ්ඤාවසෙනෙව කිච්චකාරී, මග්ගොපි විඤ්ඤාණසහිතොව, න කෙවලො, යථා පන ලොකියධම්මෙසු චිත්තං පධානං තත්ථස්ස ධොරය්හභාවෙන පවත්තිසබ්භාවතො. තථා හි තං ''ඡද්වාරාධිපති රාජා''ති (ධ. ප. අට්ඨ. 2.181) වුච්චති, එවං ලොකුත්තරධම්මෙසු පඤ්ඤා පධානා පටිපක්ඛවිධමනස්ස විසෙසතො තදධීනත්තා. තථා හි මග්ගධම්මෙ සම්මාදිට්ඨි එව පඨමං ගහිතා. අයඤ්ච නෙසං විසයවසෙන පවත්තිභෙදො, තථා ච පඤ්ඤාපනවිධි න කෙවලං ථෙරෙහෙව දස්සිතො, අපිච ඛො භගවතාපි දස්සිතොති විභාවෙන්තො **''සම්මාසම්බුද්ධොපී''**තිආදිමාහ. යත්ථ පඤ්ඤා න ලබ්භති, තත්ථ චිත්තවසෙන පුච්ඡනෙ වත්තබ්බමෙව නත්ථි යථා ''කිංචිත්තො ත්වං භික්ඛූ''තිආදීසු (පාරා. 132-135). යත්ථ පන පඤ්ඤා ලබ්භති, තත්ථාපි චිත්තවසෙන ජොතනා හොති යථා – ''අජ්ඣත්තමෙව චිත්තං සණ්ඨපෙති සන්නිසාදෙති එකොදිං කරොති සමාදහති (සං. නි. 4.332), යස්මිං සමයෙ කාමාවචරං කුසලං චිත්තං උප්පන්නං හොතී''තිආදීසු (ධ. ස. 1). **අට්ඨකථායං** පන ලොකියධම්මෙසු චිත්තවසෙන, ලොකුත්තරධම්මෙසු පඤ්ඤාවසෙන චොදනං බ්‍යතිරෙකමුඛෙන දස්සෙතුං **''කතමා තෙ භික්ඛු පඤ්ඤා අධිගතා''**තිආදි වුත්තං. යෙභුය්‍යවසෙන චෙතං වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. තථා හි කත්ථචි ලොකියධම්මා පඤ්ඤාසීසෙනපි නිද්දිසීයන්ති – ''පඨමස්ස ඣානස්ස ලාභිනො කාමසහගතා සඤ්ඤාමනසිකාරා සමුදාචරන්ති හානභාගිනී පඤ්ඤා''තිආදීසු (පටි. ම. 1.1). සඤ්ඤාසීසෙනපි – ''උද්ධුමාතකසඤ්ඤාති වා සෙසරූපාරූපසඤ්ඤාති වා ඉමෙ ධම්මා එකත්ථා, උදාහු නානත්ථා''තිආදීසු (පාරා. අට්ඨ. 45.පදභාජනීයවණ්ණනා). තථා ලොකුත්තරධම්මාපි කත්ථචි චිත්තසීසෙන නිද්දිසීයන්ති – ''යස්මිං සමයෙ ලොකුත්තරං චිත්තං භාවෙතී''ති (ධ. ස. 277), තථා ඵස්සාදිසීසෙනපි – ''යස්මිං සමයෙ ලොකුත්තරං ඵස්සං භාවෙති, වෙදනං සඤ්ඤං චෙතනං භාවෙතී''තිආදීසු (ධ. ස. 277).

චතූසු සොතාපත්තියඞ්ගෙසූති සප්පුරිසසෙවනා, සද්ධම්මස්සවනං, යොනිසොමනසිකාරො, ධම්මානුධම්මපටිපත්තීති ඉමෙසු චතූසු සොතාපත්තිමග්ගස්ස කාරණෙසු. කාමං චෙතෙසු සතිආදයොපි ධම්මා ඉච්ඡිතබ්බාව තෙහි විනා තෙසං අසම්භවතො, තථාපි චෙත්ථ සද්ධා විසෙසතො කිච්චකාරීති වෙදිතබ්බා. සද්ධො එව හි සප්පුරිසෙ පයිරුපාසති, සද්ධම්මං සුණාති, යොනිසො ච මනසි කරොති, අරියමග්ගස්ස ච අනුධම්මං පටිපජ්ජති, තස්මා වුත්තං **''එත්ථ සද්ධින්ද්‍රියං දට්ඨබ්බ''**න්ති. ඉමිනා නයෙන සෙසින්ද්‍රියෙසුපි අත්ථො දට්ඨබ්බො. **චතූසු සම්මප්පධානෙසූති** චතුබ්බිධසම්මප්පධානභාවනාය. **චතූසු සතිපට්ඨානෙසූති**ආදීසුපි එසෙව නයො. එත්ථ ච සොතාපත්තියඞ්ගෙසු සද්ධා විය සම්මප්පධානභාවනාය වීරියං විය ච සතිපට්ඨානභාවනාය – ''සතිමා විනෙය්‍ය ලොකෙ අභිජ්ඣාදොමනස්ස''න්ති (දී. නි. 2.373; ම. නි. 1.106; සං. නි. 5.384, 407) වචනතො පුබ්බභාගෙ කිච්චතො සති අධිකා ඉච්ඡිතබ්බා. එවං සමාධිකම්මිකස්ස සමාධි, ''අරියසච්චභාවනා පඤ්ඤාභාවනා''ති කත්වා තත්ථ පඤ්ඤා පුබ්බභාගෙ අධිකා ඉච්ඡිතබ්බාති පාකටොයමත්ථො, අධිගමක්ඛණෙ පන සමාධිපඤ්ඤානං විය සබ්බෙසම්පි ඉන්ද්‍රියානං සද්ධාදීනං සමරසතාව ඉච්ඡිතබ්බා. තථා හි **''එත්ථ සද්ධින්ද්‍රිය''**න්තිආදිනා තත්ථ තත්ථ එත්ථග්ගහණං කතං. **එවන්ති** යං ඨානං, තං ඉන්ද්‍රියසමත්තාදිං පච්චාමසති. **සවිසයස්මිංයෙවාති** අත්තනො අත්තනො විසයෙ එව. **ලොකියලොකුත්තරා ධම්මා කථිතාති** ලොකියධම්මා ලොකුත්තරධම්මා ච තෙන තෙන පවත්තිවිසෙසෙන කථිතා. ඉදං වුත්තං හොති – සද්ධාපඤ්චමෙසු ඉන්ද්‍රියෙසු සහ පවත්තමානෙසු තත්ථ තත්ථ විසයෙ සද්ධාදීනං කිච්චාධිකතාය තස්ස තස්සෙව දට්ඨබ්බතා වුත්තා, න සබ්බෙසං. එවං අඤ්ඤෙපි ලොකියලොකුත්තරා ධම්මා යථාසකං විසයෙ පවත්තිවිසෙසවසෙන බොධිතාති.

ඉදානි සද්ධාදීනං ඉන්ද්‍රියානං තත්ථ තත්ථ අතිරෙකකිච්චතං උපමාය විභාවෙතුං **''යථා හී''**තිආදි වුත්තං. තත්‍රිදං උපමාසංසන්දනං රාජපඤ්චමා සහායා විය විමුත්තිපරිපාචකානි පඤ්චින්ද්‍රියානි. නෙසං කීළනත්ථං එකජ්ඣං

වීරියතරණං විය ඉන්ද්‍රියානං එකජ්ඣං විපස්සනාවීරියතරණං. සහායෙසු පඨමාදීනං යථාසකගෙහෙව විචාරණා විය සද්ධාදීනං සොතාපත්තිඅඞ්ගාදීනි පත්වා පුබ්බඞ්ගමතා. සහායෙසු ඉතරෙසං තත්ථ තත්ථ තුණ්හීභාවො විය සෙසින්ද්‍රියානං තත්ථ තත්ථ තදන්වයතා. තස්ස පුබ්බඞ්ගමභූතස්ස ඉන්ද්‍රියස්ස කිච්චානුගතතා. න හි තදා තෙසං සසම්භාරපථවීආදීසු ආපාදීනං විය කිච්චං පාකටං හොති, සද්ධාදීනංයෙව පන කිච්චං විභූතං හුත්වා තිට්ඨති පුරෙතරං තථාපච්චයෙහි චිත්තසන්තානස්ස අභිසඞ්ඛතත්තා. එත්ථ ච විපස්සනාකම්මිකස්ස භාවනා විසෙසතො පඤ්ඤුත්තරාති දස්සනත්ථං රාජානං නිදස්සනං කත්වා පඤ්ඤින්ද්‍රියං වුත්තං. **ඉතීති**ආදි යථාධිගතස්ස අත්ථස්ස නිගමනං.

මග්ගවිඤ්ඤාණම්පීති අරියමග්ගසහගතං අපචයගාමිවිඤ්ඤාණම්පි. **තථෙව තං විජානාතීති** සච්චධම්මං ''ඉදං දුක්ඛ''න්තිආදිනා නයෙනෙව විජානාති එකචිත්තුප්පාදපරියාපන්නත්තා මග්ගානුකූලත්තා ච. **යං විජානාතීති** එත්ථ විජානනපජානනානි විපස්සනාචිත්තුප්පාදපරියාපන්නානි අධිප්පෙතානි, න ''යං පජානාතී''ති එත්ථ විය මග්ගචිත්තුප්පාදපරියාපන්නාති ආහ **''යං සඞ්ඛාරගත''**න්තිආදි. **තථෙවාති** ''අනිච්ච''න්තිආදිනා නයෙන. එකචිත්තුප්පාදපරියාපන්නත්තා විපස්සනාභාවතො ච සමානපච්චයෙහි සහ පවත්තිකතා **එකුප්පාදතා,** තතො එව එකජ්ඣං සහෙව නිරුජ්ඣනං **එකනිරොධතා,** එකංයෙව වත්ථුං නිස්සාය පවත්ති **එකවත්ථුකතා,** එකංයෙව ආරම්මණං ආරබ්භ පවත්ති **එකාරම්මණතා.** හෙතුම්හි චෙතං කරණවචනං. තෙන එකුප්පාදාදිතාය සංසට්ඨභාවං සාධෙති. අනවසෙසපරියාදානඤ්චෙතං, ඉතො තීහිපි සම්පයුත්තලක්ඛණං හොතියෙව.

මග්ගපඤ්ඤං සන්ධාය වුත්තං, සා හි එකන්තතො භාවෙතබ්බා, න පරිඤ්ඤෙය්‍යා, පඤ්ඤාය පන භාවෙතබ්බතාය තංසම්පයුත්තධම්මාපි තග්ගතිකාව හොන්තීති ආහ **''තංසම්පයුත්තං පනා''**තිආදි. කිඤ්චාපි විපස්සනාපඤ්ඤාය භාවනාවසෙන පවත්තනතො තංසම්පයුත්තවිඤ්ඤාණම්පි තථෙව පවත්තති, තස්ස පන පරිඤ්ඤෙය්‍යාභාවානතිවත්තනතො පරිඤ්ඤෙය්‍යතා වුත්තා. තෙනෙවාහ – ''යම්පි තං ධම්මට්ඨිතිඤාණං, තම්පි ඛයධම්මං වයධම්මං විරාගධම්මං නිරොධධම්ම''න්ති.

450. **එවං සන්තෙපීති** වෙදනාති එවං සාමඤ්ඤග්ගහණෙ සතිපි. **තෙභූමිකසම්මසනචාරවෙදනාවාති** භූමිත්තයපරියාපන්නා, තතො එව සම්මසනඤාණස්ස ගොචරභූතා වෙදනා එව අධිප්පෙතා සබ්‍රහ්මචාරීනං උපකාරාවහභාවෙන දෙසනාය ආරද්ධත්තා. තථා හි වුත්තං ''චතුරොසනිත්ථරණත්ථිකාන''න්තිආදි . එස නයො පඤ්ඤායපි. ඉධ සුඛාදිසද්දා තදාරම්මණවිසයාති ඉමමත්ථං සුත්තෙන සාධෙතුං **''රූපඤ්ච හී''**තිආදි වුත්තං. **එකන්තදුක්ඛන්ති** එකන්තෙනෙව අනිට්ඨං, තතො එව දුක්ඛමතාය දුක්ඛං. ආරම්මණකරණවසෙන දුක්ඛවෙදනාය අනුපතිතං, ඔතිණ්ණඤ්චාති **දුක්ඛානුපතිතං, දුක්ඛාවක්කන්තං.** සුඛෙන අනවක්කන්තං අභවිස්සාති යොජනා. **නයිදන්ති** එත්ථ **ඉදන්ති** නිපාතමත්තං. **සාරජ්ජෙය්‍යුන්ති** සාරාගං උප්පාදෙය්‍යුං. **සුඛන්ති** සභාවතො ච ඉට්ඨං. **සාරාගා සංයුජ්ජන්තීති** බහලරාගහෙතු යථාරහං දසහිපි සංයොජනෙහි සංයුජ්ජන්ති. **සංයොගා සංකිලිස්සන්තීති** තථා සංයුත්තතාය තණ්හාසංකිලෙසාදිවසෙන සංකිලිස්සන්ති, විබාධීයන්ති උපතාපීයන්ති චාති අත්ථො. **ආරම්මණන්ති** ඉට්ඨං, අනිට්ඨං, මජ්ඣත්තඤ්ච ආරම්මණං යථාක්කමං සුඛං, දුක්ඛං, අදුක්ඛමසුඛන්ති කථිතං. එවං අවිසෙසෙන පඤ්චපි ඛන්ධෙ සුඛාදිආරම්මණභාවෙන දස්සෙත්වා ඉදානි වෙදනා එව සුඛාදිආරම්මණභාවෙන දස්සෙතුං **''අපිචා''**තිආදි වුත්තං. පාකතිකපචුරජනවසෙනායං කථිතාති කත්වා **''පුරිමං සුඛං වෙදනං ආරම්මණං කත්වා''**ති වුත්තං. විසෙසලාභී පන අනාගතම්පි සුඛං වෙදනං ආරම්මණං කරොතෙව. **වුත්තමෙතං** සතිපට්ඨානවණ්ණනායං (දී. නි. අට්ඨ. 2.380; ම. නි. අට්ඨ. 1.79). වෙදනාය හි ආරම්මණං වෙදියන්තියා තංසමඞ්ගීපුග්ගලො වෙදෙතීති වොහාරමත්තං හොති.

සබ්බසඤ්ඤායාති සබ්බායපි චතුභූමිකසඤ්ඤාය. **සබ්බත්ථකසඤ්ඤායාති** සබ්බස්මිං චිත්තුප්පාදෙ පවත්තනකසඤ්ඤාය. **චත්ථෙ වාති** වා-සද්දෙන වණ්ණධාතුං සඞ්ගණ්හාති . **පාපෙන්තොති** භාවනං උපචාරං වා අප්පනං වා උපනෙන්තො. **උප්පජ්ජනකසඤ්ඤාපීති** ''නීලං රූපං, රූපාරම්මණං නීල''න්ති උප්පජ්ජනකසඤ්ඤාපි.

අසබ්බසඞ්ගාහිකත්තාති සබ්බෙසං වෙදනාසඤ්ඤාවිඤ්ඤාණානං අසඞ්ගහිතත්තා. **තක්කගතන්ති** සුත්තකන්තනකතක්කම්හි, සුත්තවත්තනකතක්කම්හි වා වෙඨනවසෙන ඨිතං. **පරිවට්ටකාදිගතන්ති** සුත්තවෙඨනපරිවට්ටකාදිගතං. **විස්සට්ඨත්තාව න ගහිතා,** යදග්ගෙන පඤ්ඤා විඤ්ඤාණෙන සද්ධිං සම්පයොගං ලභාපිතා, තදග්ගෙන වෙදනාසඤ්ඤාහිපි සම්පයොගං ලභාපිතා එවාති. **තදෙව සඤ්ජානාති** සංසට්ඨභාවතො.

සඤ්ජානාති විජානාතීති එත්ථ ''පජානාතී''ති පදං ආනෙත්වා වත්තබ්බං පජානනවසෙනපි විසෙසස්ස වක්ඛමානත්තා. **ජානාතීති** අයං සද්දො ච ලද්දතොයෙවෙත්ථ අවිසෙසො, අත්ථතො පන විසෙසතො ඉච්ඡිතබ්බො. අනෙකත්ථත්තා හි ධාතූනං තෙන ආඛ්‍යාතපදෙන නාමපදෙන ච වුත්තමත්ථං උපසග්ගපදං ජොතකභාවෙන විසෙසෙති, න වාචකභාවෙන. තෙනාහ **''තස්සපි ජානනත්ථෙ විසෙසො වෙදිතබ්බො''**ති . එතෙන සඤ්ඤාවිඤ්ඤාණපඤ්ඤාපදානි අන්තොගධජානනත්ථෙ යථාසකං විසිට්ඨවිසයෙ ච නිට්ඨානීති දස්සෙති. තෙනෙවාහ **''සඤ්ඤා හී''**තිආදි. **සඤ්ජානනමත්තමෙවාති** එත්ථ **මත්ත**-සද්දෙන විසෙසනිවත්තිඅත්ථෙන විජානනපජානනාකාරෙ නිවත්තෙති, **එව**-සද්දෙන කදාචිපි ඉමිස්සා තෙ විසෙසා නත්ථෙවාති අවධාරෙති. තෙනෙවාහ **''අනිච්චං දුක්ඛ''**න්තිආදි. තත්ථ

විඤ්ඤාණකිච්චම්පි කාතුං අසක්කොන්තී සඤ්ඤා කුතො පඤ්ඤාකිච්චං කරෙය්‍යාති **“ලක්ඛණපටිවෙධං පාපෙතුං න සක්කොති”**ච්චෙව වුත්තං, න වුත්තං ‘‘මග්ගපාතුභාව’’න්ති.

ආරම්මණෙ පවත්තමානං විඤ්ඤාණං න සඤ්ඤා විය නීලපීතාදිමත්තසඤ්ජානනවසෙන පවත්තති, අථ ඛො තත්ථ අඤ්ඤම්පි තාදිසං විසෙසං ජානන්තමෙව පවත්තතීති ආහ **“විඤ්ඤාණ”**න්තිආදි. කථං පන විඤ්ඤාණං ලක්ඛණපටිවෙධං පාපෙතීති? පඤ්ඤාය දස්සිතමග්ගෙන. ලක්ඛණාරම්මණිකවිපස්සනාය හි අනෙකවාරං ලක්ඛණානි පටිවිජ්ඣිත්වා පවත්තමානාය පගුණභාවතො පරිචයවසෙන ඤාණවිප්පයුත්තචිත්තෙනපි විපස්සනා සම්භවති, යථා තං පගුණස්ස ගන්ථස්ස අජ්ඣයනෙ තත්ථ තත්ථ ගතාපි වාරා න උපධාරීයන්ති. ‘‘ලක්ඛණපටිවෙධ’’න්ති ච ලක්ඛණානං ආරම්මණකරණමත්තං සන්ධාය වුත්තං, න පටිවිජ්ඣනං. **උස්සක්කිත්වා**ති උදයබ්බයඤාණාදිඤාණපටිපාටියා ආරභිත්වා. **මග්ගපාතුභාවං පාපෙතුං න සක්කොති** අසම්බොධසභාවත්තා. **ආරම්මණම්පි සඤ්ජානාති** අවබුජ්ඣනවසෙනෙව, න සඤ්ජානනමත්තෙන. තථා **ලක්ඛණපටිවෙධම්පි පාපෙති,** න විජානනමත්තෙන, අත්තනො පන අඤ්ඤාසාධාරණෙන ආනුභාවෙන උස්සක්කිත්වා මග්ගපාතුභාවම්පි පාපෙති.

ඉදානි යථාවුත්තමත්ථං උපමාය විභාවෙතුං **“යථා හී”**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **අජාතබුද්ධී**ති අසඤ්ජාතබ්‍යවහාරබුද්ධි. **උපභොගපරිභොගන්ති** උපභොගපරිභොගාරහං, උපභොගපරිභොගවත්ථූනං පටිලාභයොග්ගන්ති අත්ථො. **කූටො**ති කහාපණපතිරූපකො තම්බකංසාදිමයො. **ඡෙකො**ති මහාසාරො. **කරතො**ති අඩ්ඪසාරො. **සණ්හො**ති මුදුජාතිකො සමසාරො. **ඉති**-සද්දො ආදිඅත්ථො. තෙන පාදසාරපරොපාදසාරඅඩ්ඪසාරාදීනං සඞ්ගහො. **ජානන්තො ච පන නං රූපං දිස්වාපි…පෙ…. අසුකාචරියෙන කතොතිපි ජානාති** තථා හෙරඤ්ඤිකගන්ථස්ස සුග්ගහිතත්තා. **එවමෙව**න්තිආදි උපමාසංසන්දනං. සඤ්ඤාවිභාගං අකත්වා පිණ්ඩවසෙනෙව ආරම්මණස්ස ගහණතො දාරකස්ස කහාපණදස්සනසදිසා වුත්තා. තථා හි සා යථාඋපට්ඨිතවිසයපදට්ඨානා වුච්චති. විඤ්ඤාණං ආරම්මණෙ එකච්චවිසෙසග්ගහණසමත්ථභාවතො ගාමිකපුරිසකහාපණදස්සනසදිසං වුත්තං. පඤ්ඤා පන ආරම්මණෙ අනවසෙසාවබොධතො හෙරඤ්ඤිකකහාපණදස්සනසදිසා වුත්තා. **නෙසන්ති** සඤ්ඤාවිඤ්ඤාණපඤ්ඤානං . **විසෙසො**ති සභාවවිසෙසො. **දුප්පටිවිජ්ඣො** පකතිපඤ්ඤාය. ඉමිනාව නෙසං අච්චන්තසුඛුමතං දස්සෙති.

එකාරම්මණෙ පවත්තමානානන්ති එකස්මිංයෙව ආරම්මණෙ පවත්තමානානං. තෙන අභින්නවිසයාභින්නකාලතාදස්සනෙන අවිනිබ්භොගවුත්තිතං විභාවෙන්තො දුප්පටිවිජ්ඣතංයෙව උල්ලිඞ්ගෙති. **වවත්ථානන්ති** අසඞ්කරතො ඨපනං. **අයං ඵස්සො…පෙ…. ඉදං චිත්තන්ති** නිදස්සනමත්තමෙතං. **ඉති**-සද්දො වා ආදිඅත්ථො. තෙන සෙසධම්මානම්පි සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. **ඉදන්ති** අරූපීනං ධම්මානං වවත්ථානකරණං. **තතො**ති යං වුත්තං තිලතෙලාදිඋද්ධරණං, තතො. යදි දුක්කරතරං, කථං තන්ති ආහ **“භගවා පනා”**තිආදි.

451. **නිස්සටෙනා**ති නික්ඛන්තෙන අතංසම්බන්ධෙන. **පරිච්චත්තෙනා**ති පරිච්චත්තසදිසෙන පච්චයභාවානුපගමනෙන පච්චයුප්පන්නසම්බන්ධාභාවතො. **නිස්සක්කවචනං** අපාදානදීපනතො. **කරණවචනං** කත්තුඅත්ථදීපනතො. කාමාවචරමනොවිඤ්ඤාණං න නියමතො ‘‘ඉදං නාම පඤ්චද්වාරිකාසම්බන්ධා’’ති සක්කා වත්තුං, රූපාවචරවිඤ්ඤාණං පන න තථාති, තස්සෙව පඤ්චහි ඉන්ද්‍රියෙහි නිස්සටතා වුත්තාති ආහ **“රූපාවචරචතුත්ථජ්ඣානචිත්තෙනා”**ති. චතුත්ථජ්ඣානග්ගහණං තස්සෙව අරූපාවචරස්ස පදට්ඨානභාවතො. **පරිසුද්ධෙනා**ති විසෙසතො අසංකිලෙසිකත්තාව. තඤ්හි විගතූපක්කිලෙසතාය විසෙසතො පරිසුද්ධං. තෙනාහ **“නිරුපක්කිලෙසෙනා”**ති. **ජානිතබ්බං නෙය්‍යං,** සපරසන්තානෙසු ඉදං අතිසයං ජානිතබ්බතො බුජ්ඣිතබ්බං බොධෙතබ්බං වාති අත්ථො. **නෙය්‍යන්ති** වා අත්තනො සන්තානෙ නෙතබ්බං පවත්තෙතබ්බන්ති අත්ථො. තෙනාහ **“නිබ්බත්තෙතුං සක්කා හොති. එත්ථ ඨිතස්ස හි සා ඉජ්ඣතී”**ති. **පාටියෙක්කන්ති** විසුං විසුං, අනුපදධම්මවසෙනාති අත්ථො. **අභිනිවෙසාභාවතො**ති විපස්සනාභිනිවෙසස්ස අසම්භවතො. **කලාපතො නයතො**ති කලාපසම්මසනසඞ්ඛාතතො නයවිපස්සනතො. **භික්ඛුනො**ති සාවකස්ස. සාවකස්සෙව හි තත්‍ර අනුපදධම්මවිපස්සනා න සම්භවති, න සත්ථු. තෙනාහ **“තස්මා”**තිආදි. **විස්සජ්ජෙසී**ති තප්පටිබද්ධඡන්දරාගප්පහානෙන පජහති.

හත්ථගතත්තාති හත්ථගතසදිසත්තා, ආසන්නත්තාති අත්ථො. යදා හි ලොකනාථො බොධිමූලෙ අපරාජිතපල්ලඞ්කෙ නිසින්නො – ‘‘කිච්ඡං වතායං ලොකො ආපන්නො’’තිආදිනා (දී. නි. 2.57; සං. නි. 2.4, 10) පටිච්චසමුප්පාදමුඛෙන විපස්සනාභිනිවෙසං කත්වා අධිගන්තබ්බසබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණානුරූපං ඡත්තිංසකොටිසහස්සමුඛෙන මහාවජිරඤාණං නාම මහාබොධිසත්තසම්මසනං පවත්තෙන්තො අනෙකාකාරසමාපත්තිධම්මසම්මසනෙ අනුපදමෙව නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනධම්මෙපි අපරාපරං සම්මසි. තෙනාහ **“භගවා පනා”**තිආදි. **පරොපඤ්ඤාසා**ති ද්වෙපඤ්ඤාසං. කාමඤ්චෙත්ථ කෙචි ධම්මා වෙදනාදයො ඵස්සපඤ්චමකාදීසු වුත්තාපි ඣානකොට්ඨාසාදීසුපි සඞ්ගහිතා, තංතංපච්චයභාවවිසිට්ඨෙන පන අත්ථවිසෙසෙන ධම්මන්තරානි විය හොන්තීති එවං වුත්තං. තථා හි ලොකුත්තරචිත්තුප්පාදෙසු නවින්ද්‍රියතා වුච්චති. **අඞ්ගුද්ධාරෙනා**ති තත්ථ ලබ්භමානඣානඞ්ගබොජ්ඣඞ්ගමග්ගඞ්ගානං උද්ධරණෙන. **අඞ්ග**-සද්දො වා කොට්ඨාසපරියායො, තස්මා **අඞ්ගුද්ධාරෙනා**ති ඵස්සපඤ්චමකාදිකොට්ඨාසානං සමුද්ධරණෙන. **යාවතා සඤ්ඤාසමාපත්තියො**ති යත්තකා සඤ්ඤාසහගතා ඣානසමාපත්තියො, තාහි වුට්ඨාය අධිගන්ධබ්බත්තා තාවතිකා වෙනෙය්‍යානං **අඤ්ඤාපටිවෙධො** අරහත්තසමධිගමො.

දස්සනපරිණායකට්ඨෙනාති අන්ධස්ස යට්ඨිකොටිං ගහෙත්වා මග්ගදෙසකො විය ධම්මානං යථාසභාවදස්සනසඞ්ඛාතෙන පරිණායකභාවෙන. යථා වා සො තස්ස චක්ඛුභූතො, එවං සත්තානං පඤ්ඤා. තෙනාහ **"චක්ඛුභූතාය පඤ්ඤායා"**ති. සමාධිසම්පයුත්තා පඤ්ඤා **සමාධිපඤ්ඤා**. සමාධි චෙත්ථ ආරුප්පසමාධීති වදන්ති, සම්මසනපයොගො පන කොචි ඣානසමාධීති යුත්තං. විපස්සනාභූතා පඤ්ඤා **විපස්සනාපඤ්ඤා**. සමාධිපඤ්ඤාය අන්තොසමාපත්තියං **කිච්චතො පජානාති,** "සමාහිතො යථාභූතං පජානාතී"ති පන වචනතො (සං. නි. 3.5; 4.99-100; 3.5.1071-1072; නෙත්ති. 40; මි. ප. 2.1.14) **අසම්මොහතො පජානාති**. තත්ථ **කිච්චතොති** ගොචරජ්ඣත්තෙ ආරම්මණකරණකිච්චතො. **අසම්මොහතොති** සම්පයුත්තධම්මෙසු සම්මොහවිධමනතො යථා පීතිපටිසංවෙදනාදීසු. **කිමත්ථියාති** කිංපයොජනාති ආහ **"කො එතිස්සා අත්ථො"**ති. **අභිඤ්ඤෙය්‍යො ධම්මෙති** යාථාවසරසලක්ඛණාවබොධවසෙන අභිමුඛං ඤෙය්‍යො ජානිතබ්බෙ ඛන්ධායතනාදිධම්මෙ. **අභිජානාතීති** සලක්ඛණතො සාමඤ්ඤලක්ඛණතො ච අභිමුඛං අවිරජ්ඣනවසෙන ජානාති. එතෙන ඤාතපරිඤ්ඤාබ්‍යාපාරමාහ. **පරිඤ්ඤෙය්‍යෙති** අනිච්චාතිපි දුක්ඛාතිපි අනත්තාතිපි පරිච්ඡිජ්ජ ජානිතබ්බෙ. **පරිජානාතීති** "යං කිඤ්චි රූපං…පෙ…. අනිච්චං ඛයට්ඨෙනා"තිආදිනා (පටි. ම. 1.48) පරිච්ඡින්දිත්වා ජානාති. ඉමිනා තීරණපරිඤ්ඤාබ්‍යාපාරමාහ. **පහාතබ්බෙ ධම්මෙති** නිච්චසඤ්ඤාදිකෙ යාව අරහත්තමග්ගවජ්ඣා සබ්බෙ පාපධම්මෙ. **පජහති** පකට්ඨතො ජහති, වික්ඛම්භෙති චෙව සමුච්ඡින්දති චාති අත්ථො. ඉමිනා පහානපරිඤ්ඤාබ්‍යාපාරමාහ. සා පනෙසා පඤ්ඤා ලොකියාපි තිප්පකාරා ලොකුත්තරාපි, තාසං විසෙසං සයමෙවාහ. **කිච්චතොති** අභිජානනවසෙන ආරම්මණකිච්චතො. **අසම්මොහතොති** යථාබලං අභිඤ්ඤෙය්‍යාදීසු සම්මොහවිධමනතො. නිබ්බානමාරම්මණං කත්වා පවත්තනතො අභිඤ්ඤෙය්‍යාදීසු විගතසම්මොහතො එවාති ආහ **"ලොකුත්තරා අසම්මොහතො"**ති.

452. කම්මස්සකතා සම්මාදිට්ඨී ච වට්ටනිස්සිතත්තා ඉධ නාධිප්පෙතා, විවට්ටකථා හෙසාති වුත්තං **"විපස්සනාසම්මාදිට්ඨියා ච මග්ගසම්මාදිට්ඨියා චා"**ති. **පරතො ඝොසොති** පරතො සත්ථුතො, සාවකතො වා ලබ්භමානො ධම්මඝොසො. තෙනාහ **"සප්පායධම්මස්සවන"**න්ති. තඤ්හි සම්මාදිට්ඨියා පච්චයො භවිතුං සක්කොති, න යො කොචි පරතොඝොසො. **උපායමනසිකාරොති** යෙන නාමරූපපරිග්ගහාදි සිජ්ඣති, තාදිසො පථමනසිකාරො. අයඤ්ච සම්මාදිට්ඨියා පච්චයොති නියමපක්ඛිකො, න සබ්බසංගාහකොති දස්සෙන්තො **"පච්චෙකබුද්ධානං පනා"**තිආදිමාහ. **යොනිසොමනසිකාරස්මිංයෙවාති** අවධාරණෙන පරතොඝොසමෙව නිවත්තෙති, න පදට්ඨානවිසෙසං පටියොගීනිවත්තනත්ථත්තා එව-සද්දස්ස.

ලද්ධූපකාරාති (අ. නි. ටී. 3.5.25) යථාරහං නිස්සයාදිවසෙන ලද්ධපච්චයා. විපස්සනාසම්මාදිට්ඨියා අනුග්ගහිතභාවෙන ගහිතත්තා මග්ගසම්මාදිට්ඨීසු ච **අරහත්තමග්ගසම්මාදිට්ඨී,** අනන්තරස්ස හි විධි, පටිසෙධො වා. අග්ගඵලසමාධිම්හි තප්පරික්ඛාරධම්මෙසුයෙව ච කෙවලො චෙතොපරියායො නිරුළ්හොති **සම්මාදිට්ඨීති අරහත්තමග්ගසම්මාදිට්ඨී. ඵලක්ඛණෙති** අනන්තරෙ කාලන්තරෙ චාති දුවිධෙ ඵලක්ඛණෙ. පටිප්පස්සද්ධිවසෙන සබ්බසංකිලෙසෙහි චෙතො විමුච්චති එතායාති **චෙතොවිමුත්ති,** අග්ගඵලපඤ්ඤං ඨපෙත්වා අවසෙසා ඵලධම්මා. තෙනාහ **"චෙතොවිමුත්ති ඵලං අස්සාති. චෙතොවිමුත්තිසඞ්ඛාතං ඵලං ආනිසංසො"**ති, සබ්බසංකිලෙසෙහි චෙතසො විමුච්චනසඞ්ඛාතං පටිප්පස්සම්භනසඤ්ඤිතං පහානං ඵලං ආනිසංසො චාති යොජනා. ඉධ ච චෙතොවිමුත්ති-සද්දෙන පහානමත්තං ගහිතං, පුබ්බෙ පහායකධම්මා, අඤ්ඤථා ඵලධම්මා එව ආනිසංසොති ගය්හමානෙ පුනවචනං නිරත්ථකං සියා.

පඤ්ඤාවිමුත්තිඵලානිසංසාති එත්ථාපි එවමෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. සම්මාවාචාකම්මන්තාජීවා සීලසභාවත්තා විසෙසතො සමාධිස්ස උපකාරා, තථා සම්මාසඞ්කප්පො ඣානසභාවත්තා. තථා හි සො "අප්පනා"ති නිද්දිට්ඨො. සම්මාසතිසම්මාවායාමා පන සමාධිපක්ඛියා එවාති ආහ **"අවසෙසා ධම්මා චෙතොවිමුත්තීති වෙදිතබ්බා"**ති. **චතුපාරිසුද්ධිසීලන්ති** අරියමග්ගාධිගමස්ස පදට්ඨානභූතං චතුපාරිසුද්ධිසීලං. **සුතාදීසුපි** එසෙව නයො. අත්තනො චිත්තප්පවත්තිආරොචනවසෙන සහ කථනං සංකථා, සංකථාව **සාකච්ඡා**. ඉධ පන කම්මට්ඨානපටිබද්ධාති ආහ **"කම්මට්ඨානෙ…පෙ…. කථා"**ති. තත්ථ කම්මට්ඨානස්ස එකවාරං වීථියා අප්පටිපජ්ජනං ඛලනං, අනෙකවාරං පක්ඛලනං, තදුභයස්ස විච්ඡෙදනීකථා **ඛලනපක්ඛලනඡෙදනකථා. පූරෙන්තස්සාති** විවට්ටනිස්සිතං කත්වා පාලෙන්තස්ස බ්‍රූහෙන්තස්ස ච. **සුණන්තස්සාති** "යථාඋග්ගහිතකම්මට්ඨානං ඵාතිං ගමිස්සතී"ති එවං සුණන්තස්ස. තෙනෙව හි **"සප්පායධම්මස්සවන"**න්ති වුත්තං. **කම්මං කරොන්තස්සාති** භාවනානුයොගකම්මං කරොන්තස්ස.

පඤ්චසුපි ඨානෙසු **අන්ත**-සද්දො හෙතුඅත්ථජොතනො දට්ඨබ්බො. එවඤ්හි **"යථා හී"**තිආදිනා වුච්චමානා අම්බූපමා ච යුජ්ජෙය්‍ය. **උදකකොට්ඨකන්ති** ආලවාලං. **ථිරං කත්වා බන්ධතීති** අසිථිලං දළ්හං නාතිමහන්තං නාතිඛුද්දකං කත්වා යොජෙති. **ථිරං කරොතීති** උදකසිඤ්චනකාලෙ තතො තතො විස්සරිත්වා උදකස්ස අනික්ඛමනත්ථං ආලවාලං ථිරතරං කරොති. **සුක්ඛදණ්ඩකොති** තස්සෙව අම්බගච්ඡකස්ස සුක්ඛො සාඛාසීසකො. **කිපිල්ලිකපුටොති** තම්බකිපිල්ලිකකුටජං. **ඛණිත්තින්ති** කුදාලං. **කොට්ඨකබන්ධනං විය සීලං** සම්මාදිට්ඨියා වඩ්ඪනූපායස්ස මූලභාවතො. **උදකසිඤ්චනං විය ධම්මස්සවනං** භාවනාය පරිබ්‍රූහනතො. **මරියාදාය ථිරභාවකරණං විය සමථො** යථාවුත්තභාවනාධිට්ඨානාය සීලමරියාදාය දළ්හභාවාපාදනතො. සමාහිතස්ස හි සීලං ථිරතරං හොති. **සමීපෙ වල්ලිආදීනං හරණං විය කම්මට්ඨානෙ ඛලනපක්ඛලනච්ඡෙදනං** ඉච්ඡිතබ්බභාවනාය විබන්ධාපනයනතො. **මූලඛණනං විය සත්තන්නං අනුපස්සනානං භාවනා** තස්සා විබන්ධස්ස මූලකානං තණ්හාමානදිට්ඨීනං පලිඛණනතො.

එත්ථ ච යස්මා සුපරිසුද්ධසීලස්ස කම්මට්ඨානං අනුයුඤ්ජන්තස්ස සප්පායධම්මස්සවනං ඉච්ඡිතබ්බං, තතො යථාසුතෙ අත්ථෙ සාකච්ඡාසමාපජ්ජනං, තතො කම්මට්ඨානවිසොධනෙන සමථනිප්ඵත්ති, තතො සමාහිතස්ස ආරද්ධවිපස්සකස්ස විපස්සනාපාරිපූරි. පරිපුණ්ණවිපස්සනො මග්ගසම්මාදිට්ඨිං පරිබ්‍රූහෙතීති එවමෙතෙසං අඞ්ගානං පරම්පරාය සම්මුඛා ච අනුග්ගණ්හනතො අයමානුපුබ්බී කථිතාති වෙදිතබ්බං.

453. **ඉධ කිං පුච්ඡතීති** ඉධ එවං අරහත්තඵලං පාපිතාය දෙසනාය ‘‘කති පනාවුසො, භවා’’ති භවං පුච්ඡන්තො කීදිසං අනුසන්ධිං උපාදාය පුච්ඡතීති අත්ථො. තෙනෙව හි **‘‘මූලමෙව ගතො අනුසන්ධී’’**ති වත්වා අධිප්පායං පකාසෙන්තො **‘‘දුප්පඤ්ඤො’’**තිආදිමාහ. **දුප්පඤ්ඤොති** හි ඉධ අප්පටිවිද්ධසච්චො අධිප්පෙතො, න ජළො එව. **කාමභවොති**ආදීසු කම්මොපපත්තිභෙදතො දුවිධොපි භවො අධිප්පෙතොති දස්සෙන්තො **‘‘කාමභවූපගං කම්ම’’**න්තිආදිමාහ. තත්ථ යං වත්තබ්බං, තං **විසුද්ධිමග්ගෙ තංසංවණ්ණනායං** (විසුද්ධි. 2.647; විසුද්ධි. මහාටී. 2.646-647) වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බං. **පුනබ්භවස්සාති** පුනප්පුනං අපරාපරං භවනතො ජායනතො පුනබ්භවොති ලද්ධනාමස්ස වට්ටපබන්ධස්ස. තෙනාහ **‘‘ඉධ වට්ටං පුච්ඡිස්සාමී’’**ති. **අභිනිබ්බත්තීති** භවයොනිගතිආදිවසෙන නිබ්බත්ති. **තහිං තහිං** තස්මිං තස්මිං භවාදිකෙ. **අභිනන්දනාති** තණ්හාඅභිනන්දනහෙතු. **ගමනාගමනං හොතීති**ආදිනා භවාදීසු සත්තානං අපරාපරං චුතිපටිසන්ධියො දස්සෙති. **ඛයනිරොධෙනාති** අච්චන්තඛයසඞ්ඛාතෙන අනුප්පාදනිරොධෙන. **උභයමෙතං න වත්තබ්බං** පහානාභිසමයභාවනාභිසමයානං අච්චාසන්නකාලත්තා. වත්තබ්බං තං හෙතුඵලධම්මූපචාරවසෙන. යථා හි පදීපුජ්ජලනහෙතුකො අන්ධකාරවිගමො, එවං විජ්ජුප්පාදහෙතුකො අවිජ්ජානිරොධො, හෙතුඵලධම්මා ච සමානකාලාපි පුබ්බාපරකාලා විය වොහරීයන්ති යථා – ‘‘චක්ඛුඤ්ච පටිච්ච රූපෙ ච උප්පජ්ජති චක්ඛුවිඤ්ඤාණ’’න්ති (ම. නි. 1.204, 400; ම. නි. 3.420, 425, 426; සං. නි. 2.43-45; 2.4.60; කථා. 465, 467) පච්චයපච්චයුප්පන්නකිරියා. **ගමනං උපච්ඡිජ්ජති** ඉධ කාමභවෙ පරිනිබ්බානෙන. **ආගමනං උපච්ඡිජ්ජති** තත්ථ රූපාරූපෙසු පරිනිබ්බානෙන. **ගමනාගමනං උපච්ඡිජ්ජති** සබ්බසො අපරාපරුප්පත්තියා අභාවතො.

454. විවට්ටකථාය පරතො ජොතිතං පඨමං ඣානං විවට්ටං පත්වා ඨිතස්ස උක්කට්ඨනිද්දෙසෙන උභතොභාගවිමුත්තස්ස නිරොධසාධකං විභාවිතුං යුත්තන්ති ආහ **‘‘කතමං පනාවුසොති ඉධ කිං පුච්ඡතී’’**තිආදි. තථා හි අනන්තරං නිරොධසමාපජ්ජනකෙන භික්ඛුනා ජානිතබ්බානි පඨමස්ස ඣානස්ස සම්පයොගපහානඞ්ගානි පුච්ඡිතානි. **අඞ්ගවවත්ථානන්ති** ඣානඞ්ගවවත්ථානං. **කොට්ඨාසපරිච්ඡෙදොති** තත්ථ ලබ්භමානඵස්සපඤ්චමකාදිධම්මකොට්ඨාසපරිච්ඡෙදො ජානිතබ්බො. ඉමස්මිං ඣානෙ එත්තකා ධම්මා සංවිජ්ජන්ති, එත්තකා නිරොධිතාති ජානිතබ්බං. **උපකාරානුපකාරානි අඞ්ගානීති** නිරොධසමාපත්තියා උපකාරානි ච අනුපකාරානි ච අඞ්ගානි. නිරොධසමාපත්තියා හි සොළසහි ඤාණචරියාහි නවහි සමාධිචරියාහි ච පත්තබ්බත්තා තංතංඤාණස්ස සමාධිචරියාහි සමතික්කමිතබ්බා ධම්මා අනුපකාරකඞ්ගානි, සමතික්කමකා උපකාරකඞ්ගානි. තෙසඤ්හි වසෙන යථානුපුබ්බං උපසන්තුපසන්තඔළාරිකභාවාය භවග්ගසමාපත්තියා සඞ්ඛාරාවසෙසසුඛුමතං පත්තා චිත්තචෙතසිකා යථාපරිච්ඡින්නං කාලං නිරුජ්ඣන්ති, අප්පවත්තිං ගච්ඡන්ති. **තස්සාති** නිරොධස්ස. **අනන්තරපච්චයන්ති** අනන්තරපච්චයසදිසං. න හි නිරොධස්ස කොචි ධම්මො අනන්තරපච්චයො නාම අත්ථි. යඤ්හි තදා චිත්තචෙතසිකානං තථා නිරුජ්ඣනං, තං යථාවුත්තපුබ්බාභිසඞ්ඛාරහෙතුකාය නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසමාපත්තියා අභොසීති සා තස්ස අනන්තරපච්චයො විය හොතීති තං වුත්තං. **ඡ සමාපත්තියොති** සුත්තන්තනයෙන වුත්තසුත්තන්තපිටකසංවණ්ණනාති කත්වා. ‘‘සත්ත සමාපත්තියො’’ති පන වත්තබ්බං, අඤ්ඤථා ඉදං ‘‘චතුරඞ්ගික’’න්ති න වත්තබ්බං සියා. **නයං වා දස්සෙත්වාති** ආදිඅන්තදස්සනවසෙන නයදස්සනං කත්වා.

455. එවං නිරොධස්ස පාදකං විභාවෙත්වා ඉදානි අන්තොනිරොධෙ අනුපබන්ධභාවතො පඤ්චන්නං පසාදානං පච්චයපුච්ඡනෙ පඨමං තාව තෙ සරූපතො ආවෙණිකතො ආවෙණිකවිසයතො පටිස්සරණතො ච පුච්ඡනවසෙන පාළි පවත්තාති දස්සෙන්තො **‘‘විඤ්ඤාණනිස්සයෙ පඤ්ච පසාදෙ පුච්ඡන්තො’’**ති ආහ. **ගොචරවිසයන්ති** එත්ථ කාමං තබ්බහුලචාරිතාපෙක්ඛං ගොචරග්ගහණං, අනඤ්ඤත්ථභාවාපෙක්ඛං විසයග්ගහණන්ති අත්ථෙව ගොචරවිසයභාවානං විසෙසො, විචරියමානං පන උභයම්පි ආරම්මණසභාවමෙවාති ආහ **‘‘ගොචරභූතං විසය’’**න්ති. **එකෙකස්සාති** එකො එකස්ස, අඤ්ඤො අඤ්ඤස්සාති අත්ථො. අඤ්ඤත්ථො හි අයං **එක**-සද්දො ‘‘ඉත්ථෙකෙ අභිවදන්ති’’තිආදීසු (ම. නි. 3.27) විය. **සචෙ හීති**ආදි අභූතපරිකප්පනවචනමෙතං. තත්ථ **සමොධානෙත්වාති** එකජ්ඣං කත්වා. **විනාපි මුඛෙනාති**ආදිනා අත්ථසල්ලාපිකනිදස්සනං නාම දස්සෙති. යථා විඤ්ඤාණාධිට්ඨිතමෙව චක්ඛු රූපං පස්සති, න කෙවලං, එවං චක්ඛුනිස්සයමෙව විඤ්ඤාණං තං පස්සති, න ඉතරන්ති ආහ **‘‘චක්ඛුපසාදෙ උපනෙහී’’**ති. තෙන තෙසං තත්ථ සංහච්චකාරිතං දස්සෙති. **යදි වා නීලං යදි වා පීතකන්ති** ඉදං නීලපීතාදිසභාවජානනමත්තං සන්ධායාහ. **නීලං පීතකන්ති** පජානනං චක්ඛුවිඤ්ඤාණස්ස නත්ථෙව අවිකප්පකභාවතො. **එතෙසං** චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනං. නිස්සයසීසෙන නිස්සිතපුච්ඡා හෙසා, එවඤ්හි විසයානුභවනචොදනා සමත්ථිතා හොති. තෙනාහ **‘‘චක්ඛුවිඤ්ඤාණං හී’’**තිආදි. යථාසකං විසයං රජ්ජනාදිවසෙන අනුභවිතුං අසමත්ථානි චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනි, තත්ථ සමත්ථතායෙව ච නත්ථි, න කිඤ්චි අත්ථතො පටිසරන්තානි විය හොන්තීති වුත්තං **‘‘කිං එතානි පටිසරන්තී’’**ති. **ජවනමනො පටිසරණන්ති** පඤ්චද්වාරිකං ඉතරඤ්ච සාධාරණතො වත්වා පුන යාය’ස්ස රජ්ජනාදිපවත්තියා පටිසරණතා, සා සවිසෙසා යත්ථ ලබ්භති, තං දස්සෙන්තො **‘‘මනොද්වාරිකජවනමනො වා’’**ති ආහ. **එතස්මිං පන ද්වාරෙති** චක්ඛුද්වාරෙ ජවනං රජ්ජති වා දුස්සති වා මුය්හති වා, යතො තත්ථ අඤ්ඤාණාදිඅසංවරො පවත්තති.

තත්‍රාති තස්මිං ජවනමනස්සෙව පටිසරණභාවෙ. **දුබ්බලභොජකාති** හීනසාමත්ථියා රාජභොග්ගා. සෙවකානං ගණනාය යොජිතදිවසෙ ලබ්භමානකහාපණො **යුත්තිකහාපණො.** අන්දුබන්ධනෙන බද්ධස්ස විස්සජ්ජනෙන ලබ්භමානකහාපණො **බන්ධකහාපණො.** කිඤ්චි පහරන්තෙ මා පහරන්තූති පටික්ඛිපතො දාතබ්බදණ්ඩො **මාපහාරකහාපණො.** සො සබ්බොපි පරිත්තකෙසු ගාමිකමනුස්සෙසු තථා ලබ්භමානො එත්තකො හොතීති ආහ **"අට්ඨකහාපණො වා"**තිආදි. **සතවත්ථුකන්ති** සතකරීසවත්ථුකං. එස නයො සෙසපදද්වයෙපි. **තත්ථාතිආදි** උපමාසංසන්ධනං, තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

456. **අන්තොනිරොධස්මිං පඤ්ච පසාදෙති** නිරොධසමාපන්නස්ස පවත්තමානෙ පඤ්ච පසාදෙ. **කිරියමයපවත්තස්මින්ති** ජවනාදිකිරියානිබ්බත්තකධම්මප්පවත්තියං. **බලවපච්චයා හොන්තීති** පච්ඡාජාතවිප්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතපච්චයෙහි පච්චයා හොන්ති, උපත්ථම්භකභාවෙන බලවපච්චයා හොන්ති. **ජීවිතින්ද්‍රියං පටිච්චාති** ඉන්ද්‍රියඅත්ථිඅවිගතපච්චයවසෙන පච්චයභූතං ජීවිතින්ද්‍රියං පටිච්ච පඤ්චවිධොපි පසාදො තිට්ඨති. **ජීවිතින්ද්‍රියෙන විනා න තිට්ඨති** ජීවිතින්ද්‍රියරහිතස්ස කම්මසමුට්ඨානරූපකලාපස්ස අභාවතො. **තස්මාති** යස්මා අනුපාලනලක්ඛණෙන ජීවිතෙන අනුපාලිතා එව උස්මා පවත්තති, න තෙන අනනුපාලිතා, තස්මා උස්මා ආයුං පටිච්ච තිට්ඨති. **ජාලසිඛං පටිච්ච ආභා පඤ්ඤායතීති** ජාලසිඛාසඞ්ඛාතභූතසඞ්ඝාතං සහෙව පවත්තමානං නිස්සාය ''ආභා''ති ලද්ධනාමා වණ්ණධාතු ''උජ්ජලති, අන්ධකාරං විධමති, රූපගතානි ච විදංසෙති''තිආදීහි පකාරෙහි ඤායති. **තං ආලොකං පටිච්චාති** තං වුත්තප්පකාරං ආලොකං පච්චයං ලභිත්වා. **ජාලසිඛා පඤ්ඤායතීති** ''අප්පිකා, මහතී, උජු, කුටිලා''තිආදිනා පාකටා හොති.

ජාලසිඛා විය කම්මජතෙජො නිස්සයභාවතො. **ආලොකො විය ජීවිතින්ද්‍රියං** තන්නිස්සිතභාවතො. ඉදානි උපමොපමිතබ්බානං සම්බන්ධං දස්සෙතුං **"ජාලසිඛා හී"**තිආදි වුත්තං. **ආලොකං ගහෙත්වාව උප්පජ්ජතීති** ඉමිනා යථා ජාලසිඛාය සහෙව ආලොකො උප්පජ්ජති, එවං කම්මජුස්මනා සහෙව ජීවිතින්ද්‍රියං උප්පජ්ජතීති දස්සෙති. ජාලසිඛාසන්නිස්සයො තස්සා සතියෙව හොන්තො ආලොකො තාය උප්පාදිතො විය හොතීති ආහ **"අත්තනා ජනිතආලොකෙනෙවා"**ති. උස්මා නාමෙත්ථ කම්මසමුට්ඨානා තෙජොධාතු තන්නිස්සිතඤ්ච ජීවිතින්ද්‍රියං තදනුපාලකඤ්චාති ආහ **"කම්මජමහාභූතසම්භවෙන ජීවිතින්ද්‍රියෙන උස්මාය අනුපාලන"**න්ති. න කෙවලං ඛණට්ඨිතියා එව, අථ ඛො පබන්ධානුපච්ඡෙදස්සපි ජීවිතින්ද්‍රියං කාරණන්ති ආහ **"වස්සසතම්පි කම්මජතෙජපවත්තං පාලෙතී"**ති. උස්මා ආයුනො පච්චයො හොන්තො සෙසභූතසහිතො එව හොතීති ආහ **"මහාභූතානී"**ති. තථා ආයුපි සහජාතරූපං පාලෙන්තමෙව උස්මාය පච්චයො හොතීති වුත්තං **"මහාභූතානි පාලෙතී"**ති.

457. ආයු එව ඉන්ද්‍රියපච්චයාදිවසෙන සහජාතධම්මානං අනුපාලනවසෙන සඞ්ඛරණතො **ආයුසඞ්ඛාරො.** බහුවචනනිද්දෙසො පන අනෙකසතසහස්සභෙදෙසු රූපකලාපෙසු පවත්තියා අනෙකභෙදන්ති කත්වා. ආරම්මණරසං අනුභවන්තීති **වෙදනියා** යථා ''නියානිකා''ති. තෙනාහ **"වෙදනා ධම්මාවා"**ති. සුඛාදිභෙදභින්නත්තා බහුවචනනිද්දෙසො. ඉමෙසං ආයුසඞ්ඛාරවෙදනානං එකන්තනිරොධං සමාපන්නස්ස මරණෙන භවිතබ්බං වෙදනාය නිරුද්ධත්තා. ආයුසඞ්ඛාරානං තථා අනිරුද්ධත්තා නිරොධස්ස සමාපජ්ජනමෙව න සියා, කුතො වුට්ඨානං. තෙන වුත්තං පාළියං ''තෙ ච ඛාවුසො''තිආදි. **වුට්ඨානං පඤ්ඤායති** සඤ්ඤාවෙදනාදීනං උප්පත්තියා. ඉදානි තමත්ථං විත්ථාරතො උපමාය විභාවෙතුං **"යො හී"**තිආදි වුත්තං. **උක්කණ්ඨිත්වාති** නානාරම්මණාපාතතො නිබ්බින්දිත්වා. **යථාපරිච්ඡින්නකාලවසෙනාති** යථාපරිච්ඡින්නෙ කාලෙ සම්පත්තෙ. **රූපජීවිතින්ද්‍රියපච්චයාති** ඉන්ද්‍රියපච්චයභූතා . **ජාලාපවත්තං විය අරූපධම්මා** තෙජුස්සදභාවතො විසයොභාසනතො ච. උදකප්පහාරො විය නිරොධසමාපත්තියා පුබ්බාභිසඞ්ඛාරො. **පිහිතඅඞ්ගාරා විය රූපජීවිතින්ද්‍රියං** උස්මාමත්තතාය අනොභාසනතො . **යථාපරිච්ඡින්නකාලාගමනන්ති** යථාපරිච්ඡින්නකාලස්ස උපගමනං. අනුරූපපත්තිවසෙනෙව **රූපපවත්ති**ග්ගහණං. **ඉමං රූපකායං ජහන්තීති** ඉමස්මා රූපකායා කළෙවරා විගච්ඡන්ති නප්පවත්තන්ති.

කායෙන සඞ්ඛරියන්තීති **කායසඞ්ඛාරා** තප්පටිබද්ධවුත්තිතාය. වාචං සඞ්ඛරොන්තීති **වචීසඞ්ඛාරා.** විතක්කෙත්වා විචාරෙත්වා හි වාචං භින්දති කථෙති. චිත්තෙන සඞ්ඛරියන්තීති **චිත්තසඞ්ඛාරා** තප්පටිබද්ධවුත්තිතො. චිත්තසඞ්ඛාරනිරොධචොදනාය රූපනිරොධො විය චිත්තනිරොධො අචොදිතො තෙසං තතො අඤ්ඤත්තාති න චිත්තසම්පයුත්තනිරොධො එකන්තිකො විතක්කාදිනිරොධෙ තදභාවතො. යං පන වුත්තං ''වාචා අනිරුද්ධා හොතී''ති, තම්පි න. වාචං සඞ්ඛරොන්තීති හි වචීසඞ්ඛාරා, තෙසු නිරුද්ධෙසු කථං වාචාය අනිරොධො. චිත්තං පන නිරුද්ධෙසුපි චිත්තසඞ්ඛාරෙසු තෙහි අනභිසඞ්ඛතත්තා විතක්කාදිනිරොධො විය පවත්තතියෙවාති අයමෙත්ථ පරස්ස අධිප්පායො. ආනන්තරියකම්මං කතං භවෙය්‍ය, චිත්තස්ස අනිරුද්ධත්තා තං නිස්සාය ච රූපධම්මානං අනපගතත්තා තෙ ජීවන්ති එව නාමාති. **බ්‍යඤ්ජනෙ අභිනිවෙසං අකත්වාති** ''චිත්තසඞ්ඛාරා නිරුද්ධා''ති වචනතො තෙව නිරුද්ධා, න චිත්තන්ති එවං නෙය්‍යාත්ථං සුත්තං ''නීතත්ථ''න්ති අභිනිවෙසං අකත්වා. **ආචරියානං නයෙ ඨත්වාති** පරම්පරාගතානං ආචරියානං අධිප්පායෙ ඨත්වාති අත්ථො. **උපපරික්ඛිතබ්බොති** සුත්තන්තරාගමතො සුත්තන්තරපදස්ස අවිපරීතො අත්ථො වීමංසිතබ්බො. යථා හි ''අසඤ්ඤභවො''ති වචනතො ''සඤ්ඤාව තත්ථ නත්ථි, ඉතරෙ පන චිත්තචෙතසිකා සන්තී''ති අයමෙත්ථ අත්ථො න ගය්හති. යථා ච ''නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන''න්ති වචනතො ''සඤ්ඤාව තත්ථ තාදිසී, න ඵස්සාදයො''ති අයමෙත්ථ අත්ථො න ගය්හති සඤ්ඤාසීසෙන දෙසනාති කත්වා, එවම්ධාපි ''චිත්තසඞ්ඛාරා නිරුද්ධා''ති, ''සඤ්ඤාවෙදයිතනිරොධො''ති ච දෙසනාසීසමෙව. සබ්බෙපි පන චිත්තචෙතසිකා තත්ථ

නිරුජ්ඣන්තෙවාති අයමෙත්ථ අවිපරීතො අත්ථො වෙදිතබ්බො, තථාපුබ්බාභිසඞ්ඛාරෙන සබ්බෙසංයෙව චිත්තචෙතසිකානං තත්ථ නිරුජ්ඣනතො. එතෙන යං පුබ්බෙ ‘‘අඤ්ඤත්තා, තදභාවතො’’ති ච යුත්තිවචනං, තදයුත්තං අධිප්පායානවබොධතොති දස්සිතං හොති. තෙනාහ **‘‘අත්ථො හි පටිසරණං, න බ්‍යඤ්ජන’’**න්ති.

උපහතානීති බාධිතානි. **මක්ඛිතානීති** ධංසිතානි. ආරම්මණසඝට්ටනාය ඉන්ද්‍රියානං කිලමථො චක්ඛුනා භාසුරරූපසුබුමරජදස්සනෙන විභාවෙතබ්බො. තථා හි උණ්හකාලෙ පුරතො අග්ගිම්හි ජලන්තෙ ඛරස්සරෙ ච පණවෙ ආකොටිතෙ අක්ඛීනි භෙදානි විය න සහන්ති සොතානි ‘‘සිඛරෙන විය අභිහඤ්ඤන්තී’’ති වත්තාරො හොන්ති.

458. රූපාවචරචතුත්ථජ්ඣානමෙව රූපවිරාගභාවනාවසෙන පවත්තං අරූපජ්ඣානන්ති නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං විස්සජ්ජෙන්තො ධම්මසෙනාපති ‘‘සුඛස්ස ච පහානා’’තිආදිනා විස්සජ්ජෙසි. අපගමනෙන විගමෙන පච්චයා **අපගමනපච්චයා** සුඛාදිප්පහානානි. **අධිගමපච්චයා** පන කසිණෙසු රූපාවචරචතුත්ථජ්ඣානං හෙට්ඨිමා තයො ච ආරුප්පා. න හි සක්කා තානි අනධිගන්ත්වා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනමධිගන්තුං. **නිරොධතො වුට්ඨානකඵලසමාපත්තින්ති** නිරොධතො වුට්ඨානභූතං අනිච්චානුපස්සනාසමුදාගතඵලසමාපත්තිං. සා හි ‘‘අනිමිත්තා චෙතොවිමුත්තී’’ති වුච්චති. යථා සමථනිස්සන්දො අභිඤ්ඤා, මෙත්තාකරුණාමුදිතාබ්‍රහ්මවිහාරනිස්සන්දො උපෙක්ඛාබ්‍රහ්මවිහාරො, කසිණනිස්සන්දො ආරුප්පා, සමථවිපස්සනානිස්සන්දො නිරොධසමාපත්ති, එවං විපස්සනාය නිස්සන්දඵලභූතං සාමඤ්ඤඵලන්ති ආහ **‘‘විපස්සනානිස්සන්දාය ඵලසමාපත්තියා’’**ති. ආරම්මණා නාම සාරම්මණධම්මානං විසෙසතො උප්පත්තිනිමිත්තන්ති ආහ **‘‘සබ්බනිමිත්තානන්ති රූපාදීනං සබ්බාරම්මණාන’’**න්ති. නත්ථි එත්ථ කිඤ්චි සඞ්ඛාරනිමිත්තන්ති **අනිමිත්තා,** අසඞ්ඛතා ධාතූති ආහ **‘‘සබ්බනිමිත්තාපගතාය නිබ්බානධාතුයා’’**ති. **ඵලසමාපත්තිසහජාතං මනසිකාරං සන්ධායාහ,** න ආවජ්ජනමනසිකාරං. න හෙත්ථ තස්ස සම්භවො අනුලොමානන්තරං උප්පජ්ජනතො.

ඉමස්මිං ඨානෙති ඉධ වුත්තනිරොධස්ස ආදිමජ්ඣපරියොසානානං ගහිතානං ඉමස්මිං පරියොසානස්ස ගහිතට්ඨානෙ. **ද්වීහි බලෙහීති** සමථවිපස්සනාබලෙහි. **තයො ච සඞ්ඛාරානන්ති** කායසඞ්ඛාරාදීනං තිණ්ණං සඞ්ඛාරානං. **සොළසහි ඤාණචරියාහීති** අනිච්චානුපස්සනා, දුක්ඛා, අනත්තා, නිබ්බිදා, විරාගා, නිරොධා, පටිනිස්සග්ගා, විවට්ටානුපස්සනා, සොතාපත්තිමග්ගො…පෙ…. අරහත්තඵලසමාපත්තීති ඉමාහි සොළසහි ඤාණචරියාහි. **නවහි සමාධිචරියාහීති** පඨමජ්ඣානසමාධිආදීහි නවහි සමාධිචරියාහි. යො යථාවුත්තාසු චරියාසු පුග්ගලස්ස වසීභාවො, සා **වසීභාවතාපඤ්ඤා**. අස්සා සා කථිතාති යොජනා. **විනිච්ඡයකථාති** විනිච්ඡයවසෙන පවත්තා **අට්ඨකථා** කථිතා. තස්මා **විසුද්ධිමග්ගෙ** (විසුද්ධි. 2.868-869) **තංසංවණ්ණනායඤ්ච** (විසුද්ධි. මහාටී. 2.868) වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බා.

වලඤ්ජනසමාපත්ති අරියවිහාරවසෙන විහරණසමාපත්ති. **ඨිතියාති** එත්ථ පබන්ධට්ඨිති අධිප්පෙතා, න ඛණට්ඨිති. කස්මා? සමාපජ්ජනත්තා. තෙනාහ **‘‘ඨිතියාති චිරට්ඨිතත්ථ’’**න්ති. **අද්ධානපරිච්ඡෙදොති** එත්තකං කාලං සමාපත්තියා ඨිතිනාමෙස්සාමීති පගෙව කාලපරිච්ඡෙදො. **රූපාදිනිමිත්තවසෙනාති** කම්මකම්මනිමිත්තගතිනිමිත්තෙසු යථාරහං ලබ්භමානරූපාදිනිමිත්තවසෙන. තත්ථ යස්මා කම්මනිමිත්තෙ ඡබ්බිධම්පි ආරම්මණං ලබ්භති, තස්මා **‘‘සබ්බනිමිත්තාන’’**න්ති වුත්තං, න සබ්බෙසං ආරම්මණානං එකජ්ඣං, එකන්තතො වා මනසිකාතබ්බතො. ලක්ඛණවචනඤ්හෙතං යථා ‘‘දාතබ්බමෙතං භෙසජ්ජං, යදි මෙ බ්‍යාධිතා සියු’’න්ති.

459. **නීලම්පි සඤ්ජානාතීති**ආදිනා නීලාදිග්ගහණමුඛෙන තංවණ්ණානං සත්තානං සඤ්ජානනං අවෙරාදිභාවමනසිකරණං ජොතිතන්ති ආහ **‘‘එතස්මිඤ්හි ඨානෙ අප්පමාණා චෙතොවිමුත්ති කථිතා’’**ති. එත්ථ ආකිඤ්චඤ්ඤං කථිතන්ති සම්බන්ධො. **‘‘එත්ථ සුඤ්ඤතා’’ති, ‘‘එත්ථ අනිමිත්තා’’**ති එත්ථාපි එසෙව නයො. න්ති ‘‘ඉධ අඤ්ඤං අභිනවං නාම නත්ථී’’තිආදිනා වුත්තං අත්ථවචනං. **එතාති** අප්පමාණචෙතොවිමුත්තිආදයො. **එකනාමකාති** එකෙකනාමකා, යෙ නානාබ්‍යඤ්ජනාති අධිප්පෙතා. **එකො ධම්මොති** අරහත්තඵලසමාපත්ති. **චතුනාමකොති** අප්පමාණචෙතොවිමුත්තිආදිනාමකො. **එතන්ති** එතමත්ථං. **අප්පමාණාති** අනොධිසො, ඔධිසොපි වා ‘‘එත්තකා’’ති අපරිමිතා. **අසෙසෙත්වාති** අසුභසමාපත්ති විය එකස්සෙව අග්ගහණතො.

කිඤ්චාපි අසුභනිමිත්තාරම්මණම්පි කිඤ්චනං හොති, ආරම්මණසඞ්ඝට්ටනස්ස කිඤ්චනස්ස අසුභසමාපත්තීනම්පි පටිභාගනිමිත්තසඞ්ඛාතං ආරම්මණං සබිම්බං විය විග්ගහං කිඤ්චනං හුත්වා උපට්ඨාති, න තථා ඉමස්සාති. නනු බ්‍රහ්මවිහාරපඨමාරුප්පානම්පි පටිභාගනිමිත්තභූතං කිඤ්චි ආරම්මණං නත්ථීති? සච්චං නත්ථි, අයං පන පඨමාරුප්පවිඤ්ඤාණං විය න පටිභාගනිමිත්තභූතආරම්මණතාය එවං වුත්තා. **අත්තෙනාති** අත්තනා. භවති එතෙන අත්තාති අභිධානං බුද්ධි චාති **භාවො,** අත්තා. **භාව-සද්දොපි** අත්තපරියායොති ආහ **‘‘භාවපොසපුග්ගලාදිසඞ්ඛාතෙනා’’**ති. **නෙසං** අප්පමාණසමාධිආදීනං චතුන්නං. **‘‘නානතා පාකටාවා’’**ති වුත්තං නානත්තං භූමිතො ආරම්මණතො ච දස්සෙතුං **‘‘අත්ථො පනා’’**තිආදි වුත්තං. පරිත්තාදිභාවෙන අතීතාදිභාවෙන අජ්ඣත්තාදිභාවෙන ච න වත්තබ්බං ආරම්මණං එතිස්සාති **නවත්තබ්බාරම්මණා** නිබ්බානාරම්මණඵලසමාපත්තිභාවතො.

එත්තකොති රාගාදීහි සංකිලිට්ඨතාය එත්තකප්පමාණො, උත්තානො පරිත්තචෙතසොති අත්ථො. නිබ්බානම්පි අප්පමාණමෙව පමාණකරණානං අභාවෙනාති ආනෙත්වා සම්බන්ධො. **අකුප්පාති අරහත්තඵලචෙතොවිමුත්ති** පටිපක්ඛෙහි අකොපනීයතාය. **කිඤ්චතීති** කත්තරි පයීතො ධාතු මද්දනත්ථොති ආහ **"කිඤ්චති මද්දතී"**ති. තස්ස පයොගං දස්සෙතුං **"මනුස්සා කිරා"**තිආදි වුත්තං.

සමූහාදිඝනවසෙන සකිච්චපරිච්ඡෙදතාය ච සවිග්ගහා විය උපට්ඨිතා සඞ්ඛාරා නිච්චාදිග්ගාහස්ස වත්ථුතාය **"නිච්චනිමිත්තං සුඛාදිනිමිත්ත"**න්ති ච වුච්චති. විපස්සනා පන තත්ථ ඝනවිනිබ්භොගං කරොන්ති නිච්චාදිග්ගාහං විධමෙන්ති "නිමිත්තං සමුග්ඝාතෙතී"ති වුත්තා ඝනනිමිත්තස්ස ආරම්මණභූතස්ස අභාවා. **න ගහිතාති** එකත්ථපදනිද්දෙසෙ පාළියං කස්මා න ගහිතා? **සාති** සුඤ්ඤතා චෙතොවිමුත්ති. **සබ්බත්ථාති** අප්පමාණාචෙතොවිමුත්තිආදිනිද්දෙසෙසු. **ආරම්මණවසෙනාති** ආරම්මණවසෙනපි එකත්ථා, න කෙවලං සභාවසරසතොව. **ඉමිනා පරියායෙනාති** අප්පමාණතොතිආදිනා ආරම්මණතො ලද්ධපරියායෙන. **අඤ්ඤස්මිං පන ඨානෙති** ආකිඤ්චඤ්ඤාදිසද්දපවත්තිහෙතුතො අඤ්ඤෙන හෙතුනා අප්පමාණාතිසද්දප්පවත්තියං එතස්ස චෙතොවිමුත්තියා හොන්ති. එස නයො සෙසෙසුපි. **ඉමිනා පරියායෙනාති** ඉමිනා තාය තාය සමඤ්ඤාය වොහරිතබ්බතාපරියායෙන. සච්චානං දස්සනමුඛෙන වට්ටවසෙන උට්ඨිතදෙසනං අරහත්තෙන කූටං ගණ්හන්තො **යථානුසන්ධිනාව දෙසනං නිට්ඨපෙසි**. යං පනෙත්ථ අත්ථතො අවිභත්තං, තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

මහාවෙදල්ලසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

4. චූළවෙදල්ලසුත්තවණ්ණනා

460. අයං දෙසනා යස්මා පුච්ඡාවිස්සජ්ජනවසෙන පවත්තා, තස්මා පුච්ඡකවිස්සජ්ජකෙ පුච්ඡානිමිත්තඤ්ච සමුදායතො විභාවෙතුං **"කො පනාය"**න්තිආදි වුත්තං. **උපාසකත්තන්ති** අමග්ගාගතං උපාසකත්තං. **තෙසන්ති** එකාදසනහුතානං. මග්ගාගතෙන උපසමෙන **සන්තින්ද්‍රියො සන්තමානසො.**

"කිං නු ඛො අජ්ජ භවිස්සති අය්‍යපුත්තො"ති **වීථිං ඔලොකයමානා. ඔලම්බනත්ථන්ති** තස්ස හත්ථාවලම්බනත්ථං පුබ්බාචිණ්ණවසෙන අත්තනො හත්ථං පසාරෙසි. **බහිද්ධාති** අත්තනා අඤ්ඤං විසභාගවත්ථුං සන්ධාය වදති. **පරිභෙදකෙනාති** පෙසුඤ්ඤවාදිනා.

අධිගමප්පිච්ඡතාය "න පකාසෙතබ්බො"ති **චින්තෙසි**. පුන තං අනුකම්පන්තො **"සචෙ ඛො පනාහ"**න්තිආදිං චින්තෙසි. **එසො ධම්මොති** එසො ලොකුත්තරධම්මො. විවට්ටං උද්දිස්ස උපචිතං නිබ්බෙධභාගියං කුසලං **උපනිස්සයො.** "යදි මෙ උපනිස්සයො අත්ථි, සක්කා එතං පටිලද්ධුං. සචෙපි නත්ථි, ආයතිං උපනිස්සයො භවිස්සතී"ති චිරකාලපරිභාවිතාය සටෙ පදීපජාලා විය අබ්භන්තරෙ දිප්පමානාය හෙතුසම්පත්තියා චොදියමානා ආහ **"එවං සන්තෙ මය්හං පබ්බජ්ජං අනුජානාථා"**ති.

ලාභසක්කාරො උප්පජ්ජි සුචිරකාලං කතූපචිතපුඤ්ඤතාය. **අභිනීහාරසම්පන්නත්තාති** සුජාතත්ථෙරස්ස පදුමුත්තරස්ස භගවතො අග්ගසාවකස්ස නිපච්චකාරං කත්වා – "තුම්හෙහි දිට්ඨධම්මස්ස භාගී අස්ස"න්ති නිබ්බෙධභාගියං දානං දත්වා කතපත්ථනාසඞ්ඛාතසම්පන්නාභිනීහාරත්තා. **නාතිචිරං කිලමිත්ථාති** කම්මට්ඨානං භාවෙන්තී විපස්සනාය පරිපාකවසෙන චිරං න කිලමිත්ථ. වුත්තමෙවත්ථං විවරිතුං **"ඉතො පට්ඨායා"**තිආදි වුත්තං. **දුතියගමනෙනාති** පබ්බාජනත්ථං ගමනතො දුතියගමනෙන.

උපනෙත්වාති පඤ්හස්ස අත්ථභාවෙන උපනෙත්වා. **සක්කායන්ති** සකායං. **උපනික්ඛිත්තං** කිඤ්චි වත්ථුං **සම්පටිච්ඡමානා, විය** සම්පටිච්ඡන්තී විය. එකො එව පාසො එතිස්සාති **එකපාසකා,** ගණ්ඨි. සා හි සුමොචියා, අනෙකපාසා පන දුම්මොචියා, එකපාසග්ගහණං විස්සජ්ජනස්ස සුකරභාවදස්සනත්ථං . **පටිසම්භිදාවිසයෙ ඨත්වාති** එතෙන ථෙරියා පභින්නපටිසම්භිදතං දස්සෙති. **පච්චයභූතාති** ආරම්මණාදිවසෙන පච්චයභූතා.

ථෙරියා විසෙසාධිගමස්ස අත්තනො අවිසයතාය විසාඛො **"න සක්කා"**තිආදිනා චින්තෙසීති දට්ඨබ්බං. **සච්චවිනිබ්භොගපඤ්හබ්‍යාකරණෙනාති** සච්චපරියාපන්නස්ස ධම්මස්ස දස්සනතො අඤ්ඤානඤ්ඤත්ථනිද්ධාරණභෙදනාසඞ්ඛාතස්ස විනිබ්භොගපඤ්හස්ස විස්සජ්ජනෙන. **ද්වෙ සච්චානීති** දුක්ඛසමුදයසච්චානි. **පටිනිවත්තෙත්වාති** පරිවත්තෙත්වා. **ගණ්ඨිපඤ්හන්ති** දුබ්බිනිබ්බෙධතාය ගණ්ඨිභූතං පඤ්හං.

න තංයෙව උපාදානං තෙ පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා එකදෙසස්ස සමුදායතාභාවතො, සමුදායස්ස ච එකදෙසතාභාවතො. **නාපි අඤ්ඤත්‍ර පඤ්චහි උපාදානක්ඛන්ධෙහි උපාදානං** තස්ස තදෙකදෙසභාවතො. න හි එකදෙසො සමුදායවිනිමුත්තො හොති. **යදි හි තඤ්ඤෙවාතිආදිනා** උභයපක්ඛෙපි දොසං දස්සෙති. **රූපාදිසභාවම්පීති** රූපවෙදනාසඤ්ඤාවිඤ්ඤාණසභාවම්පි, ඵස්සචෙතනාදිසභාවම්පි **උපාදානං සියා. අඤ්ඤත්‍ර සියාති** පඤ්චහි උපාදානක්ඛන්ධෙහි විසුංයෙව උපාදානං යදි සියා. **පරසමයෙති** නිකායවාදෙ. **චිත්තවිප්පයුත්තො අනුසයොති**

නිදස්සනමත්තමෙතං නිකායවාදෙ චිත්තසභාවාභාවවිඤ්ඤාණාදීනම්පි චිත්තවිප්පයුත්තභාවපටිජානනතො. **එවං බ්‍යාකාසීති** ''න බො, ආවුසො''තිආදිනා ඛන්ධගතඡන්දරාගභාවෙන බ්‍යාකාසි. අත්ථධම්මනිච්ඡයසම්භවතො **අසම්බන්ධෙන.** තෙසු කත්ථචිපි අසම්මුය්හනතො **අවිත්ථායන්තෙන.** පුච්ඡාවිසයෙ මොහන්ධකාරවිගමනෙන **පදීපසහස්සං ඡාලෙන්තෙන විය.** සළුපාදානුපාදානට්ඨානං අනුත්තානතාය පචුරජනස්ස **ගූළ්හො.** අග්ගහිතසඞ්කෙතානං කෙසඤ්චි පටිච්ඡාදිතසදිසත්තා **පටිච්ඡන්නො.** තිලක්ඛණබ්භාහතධම්මවිසයතාය **තිලක්ඛණාහතො.** ගම්භීරඤාණගොචරතාය **ගම්භීරො. ලද්ධපතිට්ඨා** අරියසච්චසම්පටිවෙධනතො. එවං දිට්ඨධම්මාදිභාවතො **වෙසාරජ්ජප්පත්තා.** සබ්බසො නිවුත්ථබ්‍රහ්මචරියතාය තිණ්ණං භවානම්පි අපරභාගෙ නිබ්බානෙ නිවුත්ථවතීති **භවමත්ථකෙ ඨිතා.**

461. **''රූපං අත්තතො සමනුපස්සති''**ති පදුද්ධාරං කත්වා **''ඉධෙකච්චො''**තිආදිනා (පටි. ම. 1.130) පටිසම්භිදාපාඨෙන තදත්ථං විවරති. තත්ථ **අත්තතො සමනුපස්සතීති** අත්තාති සමනුපස්සති, අත්තභාවෙන සමනුපස්සති. **අහන්ති** අත්තානං නිද්දිසති. අහංබුද්ධිනිබන්ධනඤ්හි අත්තානං අත්තවාදී පඤ්ඤපෙති, තස්මා **යං රූපං සො අහන්ති** යදෙතං මම රූපං නාම, සො අහන්ති වුච්චමානො මම අත්තා තං මම රූපන්ති **රූපඤ්ච අත්තඤ්ච අද්වයං** අනඤ්ඤං **සමනුපස්සති.** තථා පස්සතො ච අත්තා විය රූපං, රූපං විය වා අත්තා අනිච්චොති ආපන්නමෙව . **අච්චීති** ජාලසිඛා. සා වෙ වණ්ණො, චක්ඛුවිඤ්ඤෙය්‍යාව සියා, න කායවිඤ්ඤෙය්‍යා, වණ්ණොපි වා කායාදිවිඤ්ඤෙය්‍යො අච්චියා අනඤ්ඤත්තාති උපමෙය්‍යං විය උපමාපි දිට්ඨිගතිකස්ස අයුත්තාව. **දිට්ඨිපස්සනායාති** මිච්ඡාදිට්ඨිසඞ්ඛාතාය පස්සනාය පස්සති, න තණ්හාමානපඤ්ඤානුපස්සනාය. අරූපං වෙදනාදිං අත්තාති ගහෙත්වා ඡායාය රුක්ඛාධීනතාය **ඡායාවන්තං රුක්ඛං විය,** රූපස්ස සන්තකභාවෙන අත්තාධීනතාය **රූපවන්තං අත්තානං සමනුපස්සති.** පුප්ඵාධීනතාය **පුප්ඵස්මිං ගන්ධං විය** ආධෙය්‍යභාවෙන අත්තාධීනතාය රූපස්ස **අත්තනි රූපං සමනුපස්සති.** යථා කරණ්ඩො මණිනො ආධාරො, එවං රූපම්පි අත්තනො ආධාරොති කත්වා **අත්තානං රූපස්මිං සමනුපස්සති. එසෙව නයොති** ඉමිනා අත්තනො වෙදනාදීහි අනඤ්ඤත්තං තෙසඤ්චාධාරණතං නිස්සිතතඤ්ච යථාවුත්තං අතිදිසති.

අරූපං අත්තාති කථිතං ''වෙදනාවන්ත''න්තිආදීසු විය රූපෙන වොමිස්සකතාය අභාවතො. **රූපාරූපමිස්සකො අත්තා කථිතො** රූපෙන සද්ධිං සෙසාරූපධම්මානං අත්තාති ගහිතත්තා. **උච්ඡෙදදිට්ඨි කථිතා** රූපාදීනං විනාසදස්සනතො. තෙනෙවාහ ''රූපං අත්තාති යො වදෙය්‍ය, තං න උපපජ්ජති, අත්තා මෙ උප්පජ්ජති ච වෙති චාති ඉච්චස්ස එවමාගතං හොතී''තිආදි. **අවසෙසෙසූති** පන්නරසසු ඨානෙසු. **සස්සතදිට්ඨි කථිතා** රූපවන්තාදිභාවෙන ගහිතස්ස අනිද්ධාරිතරූපත්තා.

දිට්ඨිගතිකො යං වත්ථුං අත්තාති සමනුපස්සති, යෙභුය්‍යෙන තං නිච්චං සුඛන්ති ච සමනුපස්සතෙව. සාවකො පන තප්පටික්ඛෙපෙන සබ්බෙ ධම්මා අනත්තාති සුදිට්ඨත්තා රූපං අත්තාති න සමනුපස්සති, තථාභූතො ච අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තාති සමනුපස්සති, තථා වෙදනාදයොති දස්සෙන්තො **''න රූපං අත්තතො''**තිආදිමාහ. එවං භවදිට්ඨියපි අවිජ්ජාභවතණ්හා විය වට්ටස්ස සමුදයොයෙවාති දිට්ඨිකථායං **''එත්තකෙන ගමනං හොතී''**තිආදි. දිට්ඨිප්පහානකථායඤ්ච **''එත්තකෙන ගමනං න හොතී''**තිආදි වුත්තං.

462. හෙට්ඨා වුත්තමත්ථමෙව පුච්ඡිතත්තා **''ථෙරියා පටිපුච්ඡිත්වා විස්සජ්ජෙතබ්බො''**ති වත්වා පටිපුච්ඡනවිධිං දස්සෙතුං **''උපාසකා''**තිආදි වුත්තං. **පටිපත්තිවසෙනාති** සක්කායනිරොධගාමිනිපටිපදාභාවෙන. සඞ්ඛතාසඞ්ඛතවසෙන ලොකියලොකුත්තරවසෙන සඞ්ගහිතාසඞ්ගහිතවසෙනාති ''වසෙනා''ති පදං පච්චෙකං යොජෙතබ්බං. තත්ථ කාමං අසඞ්ඛතො නාම මග්ගො නත්ථි, කිං සඞ්ඛතො, උදාහු අසඞ්ඛතොති පන පුච්ඡාවසෙන තථා වුත්තං? ''අරියො''ති වචනෙනෙව මග්ගස්ස ලොකුත්තරතො සිද්ධා, සඞ්ගාහකඛන්ධපරියාපන්නානං පන මග්ගධම්මානම්පි සියා ලොකියතාති ඉධ ලොකියග්ගහණං. කිඤ්චාපි සඞ්ගහිතපදමෙව පාළියං ආගතං, න අසඞ්ගහිතපදං, යෙ පන සඞ්ගාහකභාවෙන වුත්තා, තෙ සඞ්ගහිතා න හොන්තීති **අට්ඨකථායං** අසඞ්ගහිතග්ගහණං කතන්ති දට්ඨබ්බං. **සඞ්ඛතොතිආදීසු** සමෙච්ච සම්භුය්‍ය පච්චයෙහි කතොති **සඞ්ඛතො.** තථාභූතො ච තංසමඞ්ගිනො පුග්ගලස්ස පුබ්බභාගචෙතනාති මය්හං මග්ගො අට්ඨඞ්ගිකො හොතු සත්තඞ්ගිකො වාති චෙතිතභාවෙන **චෙතිතො.** සහජාතචෙතනායපි චෙතිතොව තස්සා සහකාරීකාරණභාවතො, තතො එව **පකප්පිතො ආයූහිතො.** පච්චයෙහි නිප්ඵාදිතත්තා **කතො නිබ්බත්තිතො** ච. **සමාපජ්ජන්තෙන** අත්තනො සන්තානෙ සම්මදෙව ආපජ්ජන්තෙන උප්පාදෙන්තෙන. ඉති සත්තහිපි පදෙහි පච්චයනිබ්බත්තිතංයෙව අරියමග්ගස්ස දස්සෙති.

අසඞ්ගහිතො ඛන්ධානං පදෙසො එතස්ස අත්ථීති **මග්ගො සප්පදෙසො.** නත්ථි එතෙසං පදෙසාති **ඛන්ධා නිප්පදෙසා.** පදිස්සති එතෙන සමුදායොති හි **පදෙසො,** අවයවො. **අයන්ති** මග්ගො. **සප්පදෙසත්තා** එකදෙසත්තා. **නිප්පදෙසෙහි** සමුදායභාවතො නිරවසෙසපදෙසෙහි. යථා නගරං රජ්ජෙකදෙසභූතං තදන්තොගධත්තා රජ්ජෙන සඞ්ගහිතං, එවං අරියමග්ගො ඛන්ධත්තයෙකදෙසභූතො තදන්තොගධත්තා තීහි ඛන්ධෙහි සඞ්ගහිතොති දස්සෙති **''නගරං විය රජ්ජෙනා''**ති ඉමිනා. **සජාතිතොති** සමානජාතිතාය, සමානසභාවත්තා එවාති අත්ථො. එත්ථ ච සීලක්ඛන්ධො ''නව කොටිසහස්සානී''තිආදිනා (විසුද්ධි. 1.20; අප. අට්ඨ. 2.55.55; පටි. ම. අට්ඨ. 1.1.37) වුත්තපභෙදවසෙන චෙව සම්පත්තසමාදානවිරතිආදිවසෙන ච ගය්හමානො නිප්පදෙසො, මග්ගසීලං පන ආජීවට්ඨමකමෙව සමුච්ඡෙදවිරතිමත්තමෙවාති සප්පදෙසං. සමාධික්ඛන්ධො පරිත්තමහග්ගතාදිවසෙන චෙව

උපචාරප්පනාසමාධිවසෙන ච අනෙකභෙදතාය නිප්පදෙසො, මග්ගසමාධි පන ලොකුත්තරොව , අප්පනාසමාධි එවාති සප්පදෙසො. තථා පඤ්ඤාක්ඛන්ධො පරිත්තමහග්ගතාදිවසෙන චෙව සුතමයඤාණාදිවසෙන ච අනෙකභෙදතාය නිප්පදෙසො, මග්ගපඤ්ඤා පන ලොකුත්තරාව, භාවනාමයා එවාති සප්පදෙසා. **අත්තනො ධම්මතායාති** සහකාරීකාරණං අනපෙක්ඛිත්වා අත්තනො සභාවෙන අත්තනො බලෙන **අප්පෙතුං න සක්කොති** වීරියෙන අනුපත්ථම්භිතං, සතියා ච අනුපට්ඨිතං. **පග්ගහකිච්චන්ති** යථා කොසජ්ජපක්ඛෙ න පතිතා චිත්තට්ඨීති, තථා පග්ගණ්හනකිච්චං. **අපිලාපනකිච්චන්ති** යථා ආරම්මණෙ න පිලවති, එවං අපිලාපනකිච්චං.

එකතො ජාතාති සහජාතා. **පිට්ඨිං දත්වා ඔනතසහායො විය වායාමො** සමාධිස්ස ආරම්මණෙ අප්පනාය විසෙසපච්චයභාවතො. **අංසකූටං දත්වා ඨිතසහායො විය සති** සමාධිස්ස ආරම්මණෙ දළ්හපවත්තියා පච්චයභාවතො. **කිරියතොති** උපකාරකිරියතො.

ආකොටෙත්වාති ආරම්මණං ආහනිත්වා. තථා හි විතක්කො ''ආහනනරසො''ති, යොගාවචරො ච ''කම්මට්ඨානං තක්කාහතං විතක්කපරියාහතං කරොතී''ති වුච්චති. **ඉධාපීති** සම්මාදිට්ඨිසඞ්කප්පෙසු. **කිරියතොති** වුත්තප්පකාරඋපකාරකිරියතො.

සුභසුඛාදිනිමිත්තග්ගාහවිධමනං **චතුකිච්චසාධනං. පච්චයත්තෙනාති** සහජාතාදිපච්චයභාවෙන. **චතුකිච්චසාධනවසෙනෙවාති** ඉදං මග්ගවීරියස්සෙව ගහිතභාවදස්සනං. තඤ්හි එකංයෙව හුත්වා චතුකිච්චං යථාවුත්තඋපකාරකසභාවෙන ච පරිවාරට්ඨෙන පරික්ඛාරො හොති. **මග්ගසම්පයුත්තධම්මානන්ති** ඉමිනා මග්ගධම්මානම්පි ගහණං, න තංසම්පයුත්තඵස්සාදීනංයෙව. **එකචිත්තක්ඛණිකාති** මග්ගචිත්තුප්පාදවසෙන එකචිත්තක්ඛණිකා.

සත්තහි ඤාණෙහීති පරමුක්කංසගතෙහි සත්තහි ජවනෙහි සම්පයුත්තඤාණෙහි, සත්තහි වා අනුපස්සනාඤාණෙහි. ආදිතො සෙවනා **ආසෙවනා,** තතො පරං වඩ්ඪනා **භාවනා,** පුනප්පුනං කරණං **බහුලීකම්මන්ති** අධිප්පායෙනාහ **''අඤ්ඤෙන චිත්තෙනා''**තිආදි. අධිප්පායවසෙන නිද්ධාරෙත්වා ගහෙතබ්බත්ථං **සුත්තං නෙය්‍යත්ථං.** යථාරුතවසෙන ගහෙතබ්බත්ථං **නීතත්ථං. එවං සන්තෙති** යදි ඉදං සුත්තං නීතත්ථං, ආසෙවනාදි ච විසුං විසුං චිත්තෙහි හොති, එවං සන්තෙ. ආසෙවනාදි නාම චිත්තස්ස අනෙකවාරං උප්පත්තියා හොති , න එකවාරමෙවාති ආහ **''එකං චිත්ත''**න්තිආදි. තත්‍රායං සඞ්ඛෙපත්ථො – ආසෙවනාවසෙන පවත්තමානං චිත්තං සුචිරම්පි කාලං ආසෙවනාවසෙනෙව පවත්තෙය්‍ය, තථා භාවනාබහුලීකම්මවසෙන පවත්තමානානිපි, න චෙත්ථ එත්තකානෙව චිත්තානි ආසෙවනාවසෙන පවත්තන්ති, එත්තකානි භාවනාවසෙන, බහුලීකම්මවසෙනාති නියමො ලබ්භති. ඉති අනෙකචිත්තක්ඛණිකඅරියමග්ගං වදන්තස්ස දුන්නිවාරියොවායං දොසො. යථා පන පුබ්බභාගෙපි නානාචිත්තෙසු පවත්තපරිඤ්ඤාදිකිච්චානං සම්මාදිට්ඨිආදීනං පටිවෙධකාලෙ යථාරහං චතුකිච්චසාධනං, එකචිත්තක්ඛණිකා ච පවත්ති, එවං විපස්සනාය පවත්තාභිසඞ්ඛාරවසෙන ආසෙවනාභාවනාබහුලීකම්මානි පටිවෙධකාලෙ එකචිත්තක්ඛණිකානෙව හොන්තීති වදන්තානං ආචරියානං න කොචි දොසො ආසෙවනාදීහි කාතබ්බකිච්චස්ස තදා එකචිත්තක්ඛණෙයෙව සිජ්ඣනතො. තෙනාහ **''එකචිත්තක්ඛණිකාවා''**තිආදි. **සචෙ සඤ්ජානාතීති** සචෙ සඤ්ඤත්තිං ගච්ඡති. **යාගුං පිවාහීති උය්‍යොජෙතබ්බො** ධම්මසාකච්ඡාය අභබ්බභාවතොති අධිප්පායො.

463. **පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරාදීසූති ආදි**-සද්දෙන කායසඤ්චෙතනාදි ලක්ඛණෙ කායසඞ්ඛාරාදිකෙපි සඞ්ගණ්හාති, න අපුඤ්ඤානෙඤ්ජාභිසඞ්ඛාරෙ එව. **කායපටිබද්ධත්තා කායෙන සඞ්ඛරීයති,** න කායසමුට්ඨානත්තා. චිත්තසමුට්ඨානා හි තෙ ධම්මාති. **නිබ්බත්තීයතීති** ච ඉදං කායෙ සති සබ්භාවං , අසති ච අභාවං සන්ධාය වුත්තං. **වාචන්ති** වචීඝොසං. **සඞ්ඛරොතීති** ජනෙති. තෙනාහ **''නිබ්බත්තෙතී''**ති. න හි තං විතක්කවිචාරරහිතචිත්තං වචීඝොසං නිබ්බත්තෙතුං සක්කොති. **චිත්තපටිබද්ධත්තාති** එතෙන චිත්තස්ස නිස්සයාදිපච්චයභාවො චිත්තසඞ්ඛාරසඞ්ඛරණන්ති දස්සෙති. **අඤ්ඤමඤ්ඤමිස්සාති** අත්ථතො භින්නාපි කායසඞ්ඛාරාදිවචනවචනීයභාවෙන අඤ්ඤමඤ්ඤමිස්සිතා අභින්නා විය, තතො එව **ආලුළිතා** සංකිණ්ණා **අවිභූතා** අපාකටා **දුද්දීපනා** දුවිඤ්ඤාපයා. **ආදානග්ගහණමුඤ්චනචොපනානීති** යස්ස කස්සචි කායෙන ආදාතබ්බස්ස ආදානසඞ්ඛාතං ගහණං, විස්සජ්ජනසඞ්ඛාතං මුඤ්චනං, යථාතථාචලනසඞ්ඛාතං චොපනන්ති ඉමානි **පාපෙත්වා** සාධෙත්වා **උප්පන්නා.** කායතො පවත්තා සඞ්ඛාරා, කායෙන සඞ්ඛරීයන්තීති ච **කායසඞ්ඛාරාත්වෙව වුච්චන්ති. හනුසංචොපනන්ති** හනුසඤ්චලනං. **වචීභෙදන්ති** වාචානිච්ඡාරණං. වාචං සඞ්ඛරොන්තීති කත්වා ඉධ **වචීසඞ්ඛාරාත්වෙව වුච්චන්ති.**

464. **සමාපජ්ජිස්සන්ති** පදං නිරොධස්ස ආසන්නානාගතභාවවිසයං ආසන්නං වජ්ජෙත්වා දූරස්ස ගහණෙ පයොජනාභාවතො. නිරොධපාදකස්ස නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනචිත්තස්ස ච ගහණතො පට්ඨාය නිරොධං සමාපජ්ජති නාමාති අධිප්පායෙන **''පදද්වයෙන නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසමාපත්තිකාලො කථිතො''**ති වුත්තං. **තථා චිත්තං භාවිතං හොතීති** එත්ථ අද්ධානපරිච්ඡෙදචිත්තග්ගහණං ඉතරෙසං නානන්තරියභාවතො. න හි බලද්වයඤාණසමාධිචරියානං වසීභාවාපාදනචිත්තෙහි විනා අද්ධානපරිච්ඡෙදචිත්තං අචිත්තකභාවාය හොති.

සෙසසඞ්ඛාරෙහීති කායසඞ්ඛාරචිත්තසඞ්ඛාරෙහි. **දුතියජ්ඣානෙයෙව නිරුජ්ඣති** අනුප්පත්තිනිරොධෙන. ඉතරෙසුපි එසෙව නයො. **වුට්ඨහිස්සන්ති** පදං වුට්ඨහනස්ස ආසන්නානාගතභාවවිසයං ආසන්නං වජ්ජෙත්වා දූරස්ස ගහණෙ පයොජනාභාවතො. නිරොධතො වුට්ඨානස්ස ච චිත්තුප්පාදෙන පරිච්ඡින්නත්තා තතො ඔරමෙවාති ආහ **''පදද්වයෙන අන්තොනිරොධකාලො කථිතො''**ති. තථා **චිත්තං භාවිතං හොතීති** යථා යථාපරිච්ඡින්නකාලමෙව අචිත්තකභාවො, තතො පරං සචිත්තකභාවො හොති, තථා නිරොධස්ස පරිකම්මචිත්තං උප්පාදිතං හොති.

පටිසඞ්ඛාති පටිසඞ්ඛාය ඉදමෙව කාතබ්බං ජානිත්වා අප්පවත්තිමත්තං. **සමාපජ්ජන්තීති** අචිත්තකභාවං සම්පදෙව ආපජ්ජන්ති. අථ කස්මා සත්තාහමෙව සමාපජ්ජන්තීති? යථාකාලපරිච්ඡෙදකරණතො, තඤ්ච යෙභුය්‍යෙන ආහාරූපජීවීනං සත්තානං උපාදින්නකපවත්තස්ස එකදිවසං භුත්තාහාරස්ස සත්තාහමෙව යාපනතො.

සබ්බා ඵලසමාපත්ති අස්සාසපස්සාසෙ න සමුට්ඨාපෙතීති ඉදං නත්ථීති ආහ **''සමුට්ඨාපෙතී''**ති. යා පන න සමුට්ඨාපෙති, තං දස්සෙන්තො **''ඉමස්ස පන...පෙ.... න සමුට්ඨාපෙතී''**ති ආහ. තත්ථ **ඉමස්සාති** ඉධ පාළියං වුත්තනිරොධසමාපජ්ජනභික්ඛුනො. තස්ස පන ඵලසමාපත්ති චතුත්ථජ්ඣානිකාවාති නියමො නත්ථීති ආහ **''කිං වා එතෙනා''**තිආදි. **අබ්බොහාරිකාති** සුඛුමත්තභාවප්පත්තියා ''අත්ථී''ති වොහරිතුං අසක්කුණෙය්‍යාති කෙචි. නිරොධස්ස පන පාදකභූතාය චතුත්ථජ්ඣානාදිසමාධිචරියාය වසෙන අචතුත්ථජ්ඣානිකාපි නිරොධානන්තරඵලසමාපත්ති අස්සාසපස්සාසෙ න සමුට්ඨාපෙතීති අභාවතො එව තෙ අබ්බොහාරිකා වුත්තා. එවඤ්ච කත්වා සඤ්ජීවත්ථෙරවත්ථුම්හි ආනීතසමාපත්තිඵලනිදස්සනම්පි සුට්ඨු උපපජ්ජති. තෙනාහ **''භවඞ්ගසමයෙනෙවෙතං කථිත''**න්ති. **කිරියමයපවත්තවළඤ්ජනකාලෙති** එත්ථ කිරියමයපවත්තං කායවචීවිඤ්ඤත්තිවිප්ඵාරො, තස්ස වළඤ්ජනකාලෙ පවත්තනසමයෙ. **වාචං අභිසඞ්ඛාතුං න සක්කොන්ති** අවිඤ්ඤත්තිජනකත්තා තෙසං විතක්කවිචාරානං.

සගුණෙනාති සරසෙන, සභාවෙනාති අත්ථො. **සුඤ්ඤතා නාම ඵලසමාපත්ති** රාගාදීහි සුඤ්ඤත්තා. තථා රාගනිමිත්තාදීනං අභාවා **අනිමිත්තා,** රාගපණිධිආදීනං අභාවා **අප්පණිහිතාති** ආහ **''අනිමිත්තඅප්පණිහිතෙසුපි එසෙව නයො''**ති. අනිමිත්තං අප්පණිහිතඤ්ච නිබ්බානං ආරම්මණං කත්වා උප්පන්නඵලසමාපත්තියං ඵස්සො අනිමිත්තො ඵස්සො අප්පණිහිතො ඵස්සො නාමාති ඉමමත්ථං **''එසෙව නයො''**ති ඉමිනා අතිදිසති.

අත්තසුඤ්ඤතාදස්සනතො අනත්තානුපස්සනා සුඤ්ඤතා, නිච්චනිමිත්තුග්ඝාටනතො අනිච්චානුපස්සනා අනිමිත්තා, සුඛප්පණිධිපටික්ඛෙපතො දුක්ඛානුපස්සනා අප්පණිහිතාති ආහ – **''සුඤ්ඤතා...පෙ.... විපස්සනාපි වුච්චතී''**ති. **අනිච්චතො වුට්ඨාතීති** සඞ්ඛාරානං අනිච්චාකාරග්ගාහිනියා වුට්ඨානගාමිනියා පරතො එකතොවුට්ඨානඋභතොවුට්ඨානෙහි නිමිත්තපවත්තතො වුට්ඨාති. **අනිච්චතො පරිග්ගහෙත්වාති** ච ඉදං ''න එකන්තිකං එවම්පි හොතී''ති කත්වා වුත්තං. එස නයො සෙසෙසුපි. අප්පණිහිතවිපස්සනාය මග්ගොතිආදිනා, සුඤ්ඤතවිපස්සනාය මග්ගොතිආදිනා ච යොජනං සන්ධායාහ **''එසෙව නයො''**ති. **විකප්පො ආපජ්ජෙය්‍ය** ආගමනස්ස වවත්ථානස්ස අභාවෙන අවවත්ථානකරත්තා. **එවඤ්හි තයො ඵස්සා ඵුසන්තීති** එවං සගුණතො ආරම්මණතො ච නාමලාභෙ සුඤ්ඤතාදිනාමකා තයො ඵස්සා ඵුසන්තීති අනියමවචනං. **සමෙති** යුජ්ජති එකස්සෙව ඵස්සස්ස නාමත්තයයොගතො.

සබ්බසඞ්ඛතවිවිත්තතාය **නිබ්බානං විවෙකො නාම** උපධිවිවෙකොති කත්වා. **නින්නතා** තප්පටිපක්ඛවිමුඛස්ස තදභිමුඛතා. **පොණතා** ඔනමනං, **පබ්භාරතා** තතො විස්සට්ඨභාවො.

465. චක්ඛාදිතො රූපාදීසු පවත්තරූපකායතො උප්පජ්ජනතො **පඤ්චද්වාරිකං සුඛං කායිකං නාම, මනොද්වාරිකං** චෙතොඵස්සජාතාය **චෙතසිකං නාම. සභාවනිද්දෙසො** සුඛයතීති කත්වා. මධුරභාවදීපකන්ති ඉට්ඨභාවජොතනං. **වෙදයිතභාවදීපකන්ති** වෙදකභාවවිභාවකං. වෙදනා එව හි පරමත්ථතො ආරම්මණං වෙදෙති, ආරම්මණං පන වෙදිතබ්බන්ති. දුක්ඛන්ති සභාවනිද්දෙසොතිඑවමාදිඅත්ථවචනං සන්ධායාහ **''එසෙව නයො''**ති. **ඨිතිසුඛාති** ඨිතියා ධරමානතාය සුඛා, න ඨිතික්ඛණමත්තෙන. තෙනාහ **''අත්ථිභාවො සුඛ''**න්ති. **විපරිණාමදුක්ඛාති** විපරිණමනෙන විගමනෙන දුක්ඛා, න නිරොධක්ඛණෙන. තෙනාහ **''නත්ථිභාවො දුක්ඛ''**න්ති. අපරිඤ්ඤාතවත්ථුකානඤ්හි සුඛවෙදනුපරමො දුක්ඛතො උපට්ඨාති. ස්වායමත්ථො පියවිප්පයොගෙන දීපෙතබ්බො. **ඨිතිදුක්ඛා විපරිණාමසුඛාති** එත්ථාපි එසෙව නයො. තෙනාහ **''අත්ථිභාවො දුක්ඛං, නත්ථිභාවො සුඛ''**න්ති. දුක්ඛවෙදනුපරමො හි සත්තානං සුඛතො උපට්ඨාති. එවඤ්හි වදන්ති – ''තස්ස රොගස්ස වූපසමෙන අහො සුඛං ජාත''න්ති. **ජානනභාවොති** යාථාවසභාවතො අවබුජ්ඣනං. අදුක්ඛමසුඛඤ්හි වෙදනං ජානන්තස්ස සුඛං හොති තස්ස සුඛුමභාවතො, යථා තදඤ්ඤෙ ධම්මෙ සලක්ඛණතො සාමඤ්ඤලක්ඛණතො ච සම්මදෙව අවබොධො පරමං සුඛං. තෙනෙවාහ –

> ''යතො යතො සම්මසති, ඛන්ධානං උදයබ්බයං;
> ලභතී පීතිපාමොජ්ජං, අමතං තං විජානත''න්ති. (ධ. ප. 374);

අජානනභාවොති එත්ථ වුත්තවිපරියායෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. දුක්ඛඤ්හි සම්මොහවිහාරොති. අපරො නයො **ජානනභාවොති** ජානනස්ස ඤාණස්ස සබ්භාවො. ඤාණසම්පයුත්තා හි ඤාණොපනිස්සයා ච අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා සුඛා

ඉට්ඨාකාරා. යථාහ ''ඉට්ඨා චෙව ඉට්ඨඵලා චා''ති. **අජානනභාවො දුක්ඛ**න්ති එත්ථ වුත්තවිපරියායෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

කතමො අනුසයො අනුසෙතීති කාමරාගානුසයාදීසු සත්තසු අනුසයෙසු කතමො අනුසයො අනුසයවසෙන පවත්තති? අප්පහීනභාවෙන හි සන්තානෙ අනුසයන්තීති **අනුසයා,** අනුරූපං කාරණං ලභිත්වා උප්පජ්ජන්තීති අත්ථො. එතෙන කාරණලාභෙ සති උප්පජ්ජනාරහතා නෙසං දස්සිතා. අප්පහීනා හි කිලෙසා කාරණලාභෙ සති උප්පජ්ජන්ති. තෙනාහ **''අප්පහීනට්ඨෙන සයිතො විය හොතී''**ති. තෙ ච නිප්පරියායතො අනාගතා කිලෙසා දට්ඨබ්බා, අතීතා පච්චුප්පන්නා ච තංසභාවත්තා තථා වුච්චන්ති. න හි ධම්මානං කාලභෙදෙන සභාවභෙදො අත්ථි. යදි අප්පහීනට්ඨො අනුසයට්ඨො, නනු සබ්බෙපි කිලෙසා අප්පහීනා අනුසයා භවෙය්‍යුන්ති? න මයං අප්පහීනතාමත්තෙන අනුසයට්ඨං වදාම, අථ ඛො පන අප්පහීනට්ඨෙන ථාමගතා කිලෙසා අනුසයා. ඉදං ථාමගමනඤ්ච රාගාදීනමෙව ආවෙණිකො සභාවො දට්ඨබ්බො, යතො අභිධම්මෙ – ''ථාමගතං අනුසයං පජහතී''ති වුත්තං. **සොති** රාගානුසයො. **අප්පහීනොති** අප්පහීනභාවමුඛෙන අනුසයනට්ඨමාහ. සො ච අපරිඤ්ඤාතක්ඛන්ධවත්ථුකො, පරිඤ්ඤාතෙසු පතිට්ඨං න ලභති. තෙනාහ **''න සබ්බාය සුඛාය වෙදනාය සො අප්පහීනො''**ති. ආරම්මණවසෙන චායං අනුසයට්ඨො අධිප්පෙතො. තෙනාහ **''න සබ්බං සුඛං වෙදනං ආරබ්භ උප්පජ්ජතීති අත්ථො''**ති.

වත්ථුවසෙනපි පන අනුසයට්ඨො වෙදිතබ්බො, යො ''භූමිලද්ධ''න්ති වුච්චති. තෙන හි **අට්ඨකථායං** (විසුද්ධි. 2.834) වුත්තං –

''භූමීති විපස්සනාය ආරම්මණභූතා තෙභූමකා පඤ්චක්ඛන්ධා. භූමිලද්ධං නාම තෙසු ඛන්ධෙසු උප්පත්තිරහං කිලෙසජාතං. තෙන හි සා භූමිලද්ධා නාම හොති, තස්මා භූමිලද්ධන්ති වුච්චති, සා ච ඛො න ආරම්මණවසෙන. ආරම්මණවසෙන හි සබ්බෙපි අතීතානාගතෙ පරිඤ්ඤාතෙපි ච ඛීණාසවානං ඛන්ධෙ ආරබ්භ කිලෙසා උප්පජ්ජන්ති මහාකච්චානඋප්පලවණ්ණාදීනං ඛන්ධෙ ආරබ්භ සොරෙය්‍යසෙට්ඨිනන්දමාණවකාදීනං විය. යදි ච තං භූමිලද්ධං නාම සියා, තස්ස අප්පහෙය්‍යතො න කොචි භවමූලං පජහෙය්‍ය, වත්ථුවසෙන පන භූමිලද්ධං වෙදිතබ්බං. යත්ථ යත්ථ හි විපස්සනාය අපරිඤ්ඤාතා ඛන්ධා උප්පජ්ජන්ති, තත්ථ තත්ථ උප්පාදතො පභුති තෙසු වට්ටමූලං කිලෙසජාතං අනුසෙති. තං අප්පහීනට්ඨෙන භූමිලද්ධන්ති වෙදිතබ්බ''න්තිආදි.

එස නයො සබ්බත්ථාති ඉමිනා ''න සබ්බාය දුක්ඛාය වෙදනාය සො අප්පහීනො, න සබ්බං දුක්ඛං වෙදනං ආරබ්භ උප්පජ්ජතී''තිආදිං අතිදිසති. තත්ථ යං වත්තබ්බං, තං වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. ''යො අනුසයො යත්ථ අනුසෙති , සො පහීයමානො තත්ථ පහීනො නාම හොතී''ති තත්ථ තත්ථ පහානපුච්ඡා, තං සන්ධායාහ **''කිං පහාතබ්බන්ති අයං පහානපුච්ඡා නාමා''**ති.

එකෙනෙව බ්‍යාකරණෙනාති ''ඉධාවුසො, විසාඛ, භික්ඛු විවිච්චෙව කාමෙහී''තිආදිනා (ම. නි. 1.374) එකෙනෙව විස්සජ්ජනෙන. **ද්වෙ පුච්ඡාති** අනුසයපුච්ඡා පහානපුච්ඡාති ද්වෙපි පුච්ඡා විස්සජ්ජෙසි. ''රාගං තෙන පජහතී''ති ඉදමෙකං විස්සජ්ජනං, ''න තත්ථ රාගානුසයො අනුසෙතී''ති ඉදමෙකං විස්සජ්ජනං, පුච්ඡානුක්කමඤ්චෙත්ථ අනාදියිත්වා පහානක්කමෙන විස්සජ්ජනා පවත්තා . **''ද්වෙ පුච්ඡා විස්සජ්ජෙසී''**ති සඞ්ඛෙපතො වුත්තමත්ථං විවරිතුං **''ඉධා''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **තථාවික්ඛම්භිතමෙව කත්වාති** ඉමිනා යො රාගං වික්ඛම්භෙත්වා පුන උප්පජ්ජිතුං අප්පදානතො තථාවික්ඛම්භිතමෙව කත්වා මග්ගෙන සමුග්ඝාතෙති, තස්ස වසෙන ''රාගං තෙන පජහති, න තත්ථ රාගානුසයො අනුසෙතී''ති වත්තබ්බන්ති දස්සෙති. කාමොඝාදීහි චතූහි ඔඝෙහි සංසාරභවොඝෙනෙව වා වෙගසා වුය්හමානෙසු සත්තෙසු තං උත්තරිත්වා පත්තබ්බං, තස්ස පන ගාධභාවතො **පතිට්ඨානභූතං**. තෙනාහ භගවා – ''තිණ්ණො පාරඞ්ගතො ථලෙ තිට්ඨති බ්‍රාහ්මණො''ති (සං. නි. 4.238; ඉතිවු. 69; පු. ප. 187).

සුඤ්ඤතාදිභෙදෙන අනෙකභෙදත්තා පාළියං ''අනුත්තරෙසූ''ති බහුවචනනිද්දෙසොති **''අනුත්තරා විමොක්ඛා''**ති වත්වා පුන තෙසං සබ්බෙසම්පි අරහත්තභාවසාමඤ්ඤෙන **''අරහත්තෙ''**ති වුත්තං. විසයෙ චෙතං භුම්මං. **පත්ථනං පට්ඨපෙන්තස්සාති** ''අහො වතාහං අරහත්තං ලභෙය්‍ය''න්ති පත්ථනං උපට්ඨපෙන්තස්ස, පත්ථෙන්තස්සාති අත්ථො. **පට්ඨපෙන්තස්සාති** චෙත්ථ හෙතුම්හි **අන්තසද්දො**. කථං පන අරහත්තවිසයා පත්ථනා උප්පජ්ජතීති? න කාචි අරහත්තං ආරම්මණං කත්වා පත්ථනා උප්පජ්ජති අනධිගතත්තා අවිසයභාවතො. පරිකප්පිතරූපං පන තං උද්දිස්ස පත්ථනා උප්පජ්ජති. **''උප්පජ්ජති පිහාපච්චයා''ති වුත්තං** පරම්පරපච්චයතං සන්ධාය, උජුකං පන පච්චයභාවො නත්ථීති වුත්තං **''න පත්ථනාය පට්ඨපනමූලකං උප්පජ්ජතී''**ති. **ඉදං පන සෙවිතබ්බං දොමනස්සං** අකුසලප්පහානස්ස කුසලාභිවුඩ්ඪියා ච නිමිත්තභාවතො. තෙනාහ භගවා – ''දොමනස්සම්පාහං, දෙවානමින්ද, දුවිධෙන වදාමි සෙවිතබ්බම්පි අසෙවිතබ්බම්පී''ති (දී. නි. 2.359-362). තීහි මාසෙහි සම්පජ්ජනකා **තෙමාසිකා** . සෙසපදද්වයෙපි එසෙව නයො. **ඉමස්මිං වාරෙති** ඉමස්මිං පවාරණවාරෙ. **විසුද්ධිපවාරණන්ති** ''පරිසුද්ධො අහ''න්ති එවං පවත්තං විසුද්ධිපවාරණං. අරහන්තානමෙව හෙස පවාරණා.

න කදාචි පහාතබ්බස්ස පහායකතා අත්ථීති දස්සෙන්තො **''න දොමනස්සෙන වා''**තිආදිං වත්වා පරියායෙනෙතං වුත්තං, තං විභාවෙන්තො **''අයං පනා''**තිආදිමාහ. යං පනෙත්ථ වත්තබ්බං, තං පරතො විත්ථාරෙන ආගමිස්සති. **පටිපදං ගහෙත්වා** පත්ථනං කත්වා පත්ථනං ඨපෙත්වා. **පටිසඤ්චික්ඛතීති** ඔවාදවසෙන අත්තානං සමුත්තෙජෙන්තො

කථෙති. **සීලෙන හීනට්ඨානන්ති** අඤ්ඤෙහි අරහත්තාය පටිපජ්ජන්තෙහි සීලෙන හීනට්ඨානං කිං තුය්හං අත්ථීති අධිප්පායො. **සුපරිසුද්ධන්ති** අඛණ්ඩාදිභාවතො සුධොතජාතිමණි විය සුට්ඨු පරිසුද්ධං. **සුපග්ගහිතන්ති** කදාචිපි සඞ්කොචාභාවතො වීරියං සුට්ඨු පග්ගහිතං. **පඤ්ඤාති** විපස්සනාපඤ්ඤා පටිපක්ඛෙහි අනධිභූතතාය අකුණ්ඨා තික්ඛවිසදා සඞ්ඛාරානං සම්මසනෙ **සූරා හුත්වා වහති** පවත්තති. **පරියායෙනාති** තස්ස දොමනස්සස්ස අරහත්තුපනිස්සයතාපරියායෙන. ආරම්මණවසෙන අනුසයනං ඉධාධිප්පෙතන්ති ආහ **“න තං ආරබ්භ උප්පජ්ජතී”**ති. අනුප්පජ්ජනමෙත්ථ පහානං නාමාති වුත්තං **“පහීනොව තත්ථ පටිඝානුසයොති අත්ථො”**ති. තතියජ්ඣානෙන වික්ඛම්භෙතබ්බා අවිජ්ජා, සා එව අරියමග්ගෙන සමුච්ඡින්දියතීති **“අවිජ්ජානුසයං වික්ඛම්භෙත්වා”**තිආදි වුත්තං, අනුසයසදිසතාය වා. ‘‘රාගානුසයං වික්ඛම්භෙත්වා’’ති එත්ථාපි එසෙව නයො. **චතුත්ථජ්ඣානෙ නානුසෙති නාම** තත්ථ කාතබ්බකිච්චාකරණතො.

466. **තස්මාති** පච්චනීකත්තා සභාවතො කිච්චතො පච්චයතො වාති අධිප්පායො. **විසභාගපටිභාගො කථිතො** ‘‘කණ්හසුක්කසප්පටිභාගා ධම්මා’’තිආදීසු විය. **අන්ධකාරාති** අන්ධකාරසදිසා අප්පකා සභාවතො. **අවිභූතා** අපාකටා අනොළාරිකභාවතො. තතො එව **දුද්දීපනා** දුවිඤ්ඤාපනා. **තාදිසාවාති** උපෙක්ඛාසදිසාව. යථා උපෙක්ඛා සුඛදුක්ඛානි විය න ඔළාරිකා, එවං අවිජ්ජා රාගදොසා විය න ඔළාරිකා. අථ ඛො අන්ධකාරා අවිභූතා දුද්දීපනා දුවිඤ්ඤාපනාති අත්ථො. **සභාගපටිභාගො කථිතො** ‘‘පණිධි පටිඝොසො’’තිආදීසු විය. **යත්තකෙසු ඨානෙසූති** දුක්ඛාදීසු යත්තකෙසු ඨානෙසු, යත්ථ වා ඤෙය්‍යට්ඨානෙසු. **විසභාගපටිභාගොති** අන්ධකාරස්ස විය ආලොකො විඝාතකපටිභාගො. **විජ්ජාති** මග්ගඤාණං අධිප්පෙතං, **විමුත්තීති** ඵලන්ති ආහ **“උභොපෙතෙ ධම්මා අනාසවා”**ති. **අනාසවට්ඨෙනාති**ආදීසු පණීතට්ඨෙනාතිපි වත්තබ්බං. සොපි හි විමුත්තිනිබ්බානානං සාධාරණො, විමුත්තියා අසඞ්ඛතට්ඨෙන නිබ්බානස්ස විසභාගතාපි ලබ්භතෙව. **පඤ්හං අතික්කමිත්වා ගතොසි,** අපුච්ඡිතබ්බං පුච්ඡන්තොති අධිප්පායො. **පඤ්හානං පරිච්ඡෙදපමාණං ගහෙතුං** යුත්තට්ඨානෙ අට්ඨත්වා තතො පරං පුච්ඡන්තො **නාසක්ඛි** පඤ්හානං පරියන්තං ගහෙතුං. **අප්පටිභාගධම්මස්සාති** නිප්පරියායතො සභාගපටිභාගෙන අප්පටිභාගධම්මස්ස. අනාගතාදිපරියායෙන නිබ්බානස්ස සභාගපටිභාගො වුත්තො, විසභාගෙ ච අත්ථෙව සඞ්ඛතධම්මා, තස්මා නිප්පරියායතො කිඤ්චි සභාගපටිභාගං සන්ධාය පුච්ඡතීති කත්වා **“අච්චයාසී”**තිආදි වුත්තං. අසඞ්ඛතස්ස හි අප්පතිට්ඨස්ස එකන්තනිච්චස්ස සතො නිබ්බානස්ස කුතො නිප්පරියායෙන සභාගස්ස සම්භවො. තෙනාහ **“නිබ්බානං නාමෙත”**න්තිආදි.

විරද්ධොති එත්ථ සභාගපටිභාගං පුච්ඡිස්සාමීති නිච්ඡයාභාවතො පුච්ඡිතමත්ථං විරජ්ඣිත්වාව පුච්ඡි, න අජානිත්වාති අත්ථො. එතෙන හෙට්ඨා සබ්බපුච්ඡා දිට්ඨසංසන්දනනයෙන ජානිත්වාව පවත්තාති දීපිතං හොති. ථෙරී පන තං තං පුච්ඡිතමත්ථං සභාවතො විභාවෙන්තී සත්ථු දෙසනාඤාණං අනුගන්ත්වාව විස්සජ්ජෙසි. **නිබ්බානොගධන්ති** නිබ්බානං ඔගාහිත්වා ඨිතං නිබ්බානන්තොගධං. තෙනාහ **“නිබ්බානබ්භන්තරං නිබ්බානං අනුපවිට්ඨ”**න්ති. **අස්සාති** බ්‍රහ්මචරියස්ස.

467. **පණ්ඩිච්චෙන සමන්නාගතාති** එත්ථ වුත්තපණ්ඩිච්චං දස්සෙතුං **“ධාතුකුසලා”**තිආදි වුත්තං. තෙනෙවාහ – ‘‘කිත්තාවතා නු ඛො, භන්තෙ, පණ්ඩිතො හොති? යතො ඛො, ආනන්ද, භික්ඛු ධාතුකුසලො ච හොති, ආයතනකුසලො ච පටිච්චසමුප්පාදකුසලො ච ඨානාඨානකුසලො ච. එත්තාවතා නු ඛො, ආනන්ද, භික්ඛු පණ්ඩිතො හොතී’’ති (ම. නි. 3.124). **පඤ්ඤාමහත්තං** නාම ථෙරියා අසෙක්ඛප්පටිසම්භිදප්පත්තාය පටිසම්භිදායො පූරෙත්වා ඨිතතාති තං දස්සෙතුං **“මහන්තෙ අත්ථෙ”**තිආදි වුත්තං. **රාජයුත්තෙහීති** රඤ්ඤො කම්මෙ නියුත්තපුරිසෙහි. **ආහච්චවචනෙනාති** සත්ථාරා කරණාදීනි ආහනිත්වා පවත්තිතවචනෙන. යදෙත්ථ අත්ථතො න විභත්තං, තං හෙට්ඨා වුත්තනයත්තා සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

චූළවෙදල්ලසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

5. චූළධම්මසමාදානසුත්තවණ්ණනා

468. **ධම්මොති ගහිතගහණානීති** ධම්මො වා හොතු ඉතරො වා, ධම්මොති පග්ගහිතග්ගාහප්පවත්තා චරියාව. **ආයූහනක්ඛණෙති** තස්ස ධම්මොති ගහිතස්ස පවත්තනක්ඛණෙ. **සුඛන්ති** අකිච්ඡං. තෙනාහ **“සුකර”**න්ති. **දුක්ඛවිපාකන්ති** අනිට්ඨඵලවිපච්චනං.

469. යථා චක්ඛාදීනං පඤ්චන්නං ඉන්ද්‍රියානං යථාසකං විසයග්ගහණං සභාවසිද්ධං, එවං මනසොපි. තෙ ච විසයා ඉට්ඨාකාරතො ගහණෙ න කොචි දොසො, පුරිසත්තභාවෙ න ච තෙ දොසං පවත්තෙන්තීති අයං තෙසං සමණබ්‍රාහ්මණානං ලද්ධීති ආහ **“වත්ථුකාමෙසුපි කිලෙසකාමෙසුපි දොසො නත්ථී”**ති, අස්සාදෙත්වා විසයපරිභොගෙ නත්ථි ආදීනවො, තප්පච්චයා න කොචි අන්තරායොති අධිප්පායො. **පාතබ්‍යතං ආපජ්ජන්තීති** පරිභුඤ්ජනකතං උපගච්ඡන්ති. පරිභොගත්ථො හි අයං **පා**-සද්දො කත්තුසාධනො ච **තබ්‍ය**-සද්දො, යථාරුචි පරිභුඤ්ජන්තීති අත්ථො. කිලෙසකාමොපි අස්සාදියමානො වත්ථුකාමන්තොගධොයෙව, කිලෙසකාමවසෙන පන නෙසං අස්සාදෙතබ්බතාති ආහ **“වත්ථුකාමෙසු කිලෙසකාමෙන පාතබ්‍යත”**න්ති. **කිලෙසකාමෙනාති** කරණත්ථෙ කරණවචනං. **පාතබ්‍යතං පරිභුඤ්ජිතබ්බතන්ති** එත්ථාපි කත්තුවසෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. **මොළිං කත්වාති** වෙණිබන්ධවසෙන මොළිං

කත්වා. **තාපසපරිබ්බාජිකාහීති** තාපසපබ්බජ්ජූපගතාහි. **පරිඤ්ඤං පඤ්ඤපෙන්තීති** ඉදං ‘‘පහානමාහංසූ’’ති පදස්සෙව වෙවචනන්ති **‘‘පහානං සමතික්කමං පඤ්ඤපෙන්තී’’**ති වුත්තං. තෙන කාමා නාමෙතෙ අනිච්චා දුක්ඛා විපරිණාමධම්මාති යාථාවතො පරිජානනං ඉධ ‘‘පහාන’’න්ති අධිප්පෙතං, න විනාභාවමත්තන්ති දස්සෙති. **මාලුවාසිපාටිකාති** මාලුවාවිදලං මාලුවාඵලෙ පොට්ටලිකා. **සන්තාසං ආපජ්ජෙය්‍යාති** සාලෙ අධිවත්ථදෙවතාය පවත්තිං ගහෙත්වා වුත්තං. තදා හි තස්සා එවං හොති. **කොවිළාරපත්තසදිසෙහීති** මහාකොවිළාරපත්තසණ්ඨානෙහි. සණ්ඨානවසෙන හෙතං වුත්තං, මාලුවාපත්තා පන කොවිළාරපත්තෙහි මහන්තතරානි චෙව සනතරානි ච හොන්ති. විපුලබහුසනගරුපත්තතාය **මහන්තං භාරං ජනෙත්වා. සාති** මාලුවාලතා. **ඔසනන්ති** හෙට්ඨතො ඔලම්බනහෙතුභූතං සනභාවං.

අන්ධවනසුභගවනග්ගහණං තෙසං අභිලක්ඛිතභාවතො. **නාළිකෙරාදීසු** තිණජාතීසු. බාදනුපලක්ඛණං උපචිකානං උට්ඨහනග්ගහණන්ති ආහ **‘‘උට්ඨහෙය්‍යු’’**න්ති. **කෙළිං කරොන්තී වියාති** විලම්බනනදී විය කෙළිං කරොන්තී. ඉදානි අහං තං අජ්ඣොත්ථරින්ති පමොදමානා විය ඉතො චිතො ච විප්ඵන්දමානා **විලම්බන්ති. සම්ඵස්සොපි සුඛො** මුදුතලුණකොමලභාවතො. **දස්සනම්පි සුඛං** සනබහලපත්තසංහතතාය. **සොමනස්සජාතාති** පුබ්බෙ අනුස්සවවසෙන භවනවිනාසභයා සන්තාසං ආපජ්ජි, ඉදානි තස්සා සම්පත්තිදස්සනෙන පලොභිතා සොමනස්සජාතා අහොසි.

විටභිං කරෙය්‍යාති ආතානවිතානවසෙන ජටෙන්තී ජාලං කරෙය්‍ය. තථාභූතා ච සනපත්තසඤ්ඡන්නතාය ඡත්තසදිසී හොතීති ආහ **‘‘ඡත්තාකාරෙන තිට්ඨෙය්‍යා’’**ති. **සකලං රුක්ඛ**න්ති උපරි සබ්බසාඛාපසාඛං සබ්බරුක්ඛං. **හසමානාති** පලිවෙඨනවසෙනෙව ඔතරමානා. **යාව මූලා ඔතිණ්ණසාඛාහීති** මාලුවා භාරෙන ඔනමිත්වා රුක්ඛස්ස යාව මූලා ඔතිණ්ණසාඛාහි පුන අභිරුහමානා. **සබ්බසාඛාති** හෙට්ඨා මජ්ඣෙ උපරි චාති සබ්බාපි සාඛායො පලිවෙඨෙන්තී. **සංසිබ්බිත්වා** ජාලසන්තානකනියාමෙන ජටෙත්වා. එවං අපරාපරං සංසිබ්බනෙන **අජ්ඣොත්ථරන්තී. සබ්බසාඛා හෙට්ඨා කත්වා සයං උපරි ඨත්වා** මහාභාරභාවෙන **වාතෙ වා වායන්තෙ දෙවෙ වා වස්සන්තෙ පදාලෙය්‍ය. සාඛට්ඨකවිමානන්ති** සාඛාපටිබද්ධං විමානං. යස්මා ඉධ සත්ථාරා ‘‘සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ’’තිආදිනා භූතපුබ්බමෙව වත්ථු උපමාභාවෙන ආහටං, තස්මා **‘‘ඉදං පන විමාන’’**න්තිආදි වුත්තං.

471. බහලරාගසභාවොති පච්චවෙක්ඛණාහි නීහරිතුං අසක්කුණෙය්‍යතාය බලවා හුත්වා අභිභවනරාගධාතුකො. **රාගජන්ති** රාගනිමිත්තජාතං. **දිට්ඨෙ දිට්ඨෙ ආරම්මණෙති** දිට්ඨෙ දිට්ඨෙ විසභාගාරම්මණෙ. **නිමිත්තං ගණ්හාතීති** කිලෙසුප්පත්තියා කාරණභූතං අනුබ්‍යඤ්ජනසො නිමිත්තං ගණ්හාති, සික්ඛාගාරවෙන පන කිලෙසෙහි නිස්සිතං මග්ගං න පටිපජ්ජති, තතො එව ආචරියුපජ්ඣායෙහි ආණත්තං දණ්ඩකම්මං කරොතෙව. තෙනාහ **‘‘න ත්වෙව වීතික්කමං කරොතී’’**ති. **හත්ථපරාමාසාදීනීති** – ‘‘එහි තාව තයා වුත්තං මයා වුත්තඤ්ච අමුත්‍ර ගන්ත්වා වීමංසිස්සාමා’’තිආදිනා හත්ථග්ගහණාදීනි කරොන්තො, න කරුණාමෙත්තානිදානවසෙන. **මොහජාතිකොති** බහලමොහසභාවො.

472. **කම්මනියාමෙනාති** පුරිමජාතිසිද්ධෙන ලොභුස්සදතාදිනියමිතෙන කම්මනියාමෙන. ඉදානි තං ලොභුස්සදතාදිං විභාගෙන දස්සෙතුං **‘‘යස්ස හී’’**තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ **කම්මායූහනක්ඛණෙති** කම්මකරණවෙලාය. **ලොභො බලවාති** තජ්ජාය සාමග්ගියා සාමත්ථියතො ලොභො අධිකො හොති. **අලොභො මන්දොති** තප්පටිපක්ඛො අලොභො දුබ්බලො හොති. කථං පනෙතෙ ලොභාලොභා අඤ්ඤමඤ්ඤං උජුවිපච්චනීකභූතා එකක්ඛණෙ පවත්තන්ති? න ඛො පනෙතං එවං දට්ඨබ්බං ‘‘එකක්ඛණෙ පවත්තන්තී’’ති, නිකන්තික්ඛණං පන ආයූහනක්ඛණමෙව කත්වා එවං වුත්තං. එස නයො සෙසෙසු. **පරියාදාතුන්ති** අභිභවිතුං න සක්කොති. යො හි ‘‘එවංසුන්දරං එවංවිපුලං එවංමහග්ඝඤ්ච න සක්කා පරස්ස දාතු’’න්තිආදිනා අමුත්තචාගතාදිවසෙන පවත්තාය චෙතනාය සම්පයුත්තො අලොභො සම්මදෙව ලොභං පරියාදාතුං න සක්කොති. දොසමොහානං අනුප්පත්තියං තාදිසපච්චයලාභෙනෙව **අදොසාමොහා බලවන්තො. තස්මාති** ලොභාදොසාමොහානං බලවභාවතො අලොභදොසමොහානඤ්ච දුබ්බලභාවතොති වුත්තමෙව කාරණං පච්චාමසති. **සොති** තංසමඞ්ගී. **තෙන කම්මෙනාති** තෙන ලොභාදිඋපනිස්සයවතා කුසලකම්මුනා. **සුඛසීලොති** සඛිලො. තමෙවත්ථං **අක්කොධනොති** පරියායෙන වදති.

මන්දා අලොභාදොසා ලොභදොසෙ පරියාදාතුං න සක්කොන්ති, **අමොහො පන බලවා** මොහං පරියාදාතුං සක්කොතීති එවං යථාරහං පඨමවාරෙ වුත්තනයෙනෙව අතිදෙසත්ථො වෙදිතබ්බො. **පුරිමනයෙනෙවාති** පුබ්බෙ වුත්තනයානුසාරෙන. **දුට්ඨොති** කොධනො. **දන්ධොති** මන්දමඤ්ඤො. **සුඛසීලකොති** සුඛසීලො.

එත්ථ ච ලොභවසෙන, දොසමොහ-ලොභදොස-ලොභමොහ-දොසමොහ-ලොභදොසමොහවසෙනාති තයො එකකා, තයො දුකා, එකො තිකොති ලොභාදිඋස්සදවසෙන අකුසලපක්ඛෙ එව සත්ත වාරා, තථා කුසලපක්ඛෙ අලොභාදිඋස්සදවසෙනාති චුද්දස වාරා ලබ්භන්ති. තත්ථ අලොභදොසමොහා, අලොභාදොසමොහා, අලොභදොසාමොහා බලවන්තොති ආගතෙහි කුසලපක්ඛෙ තතියදුතියපඨමවාරෙහි දොසුස්සදමොහුස්සදදොසමොහුස්සදවාරා ගහිතා එව හොන්ති. තථා අකුසලපක්ඛෙ ලොභාදොසාමොහා, ලොභදොසාමොහා, ලොභාදොසමොහා බලවන්තොති ආගතෙහි තතියදුතියපඨමවාරෙහි අදොසුස්සදඅමොහුස්සදඅදොසාමොහුස්සදවාරා ගහිතා එවාති අකුසලකුසලපක්ඛෙසු තයො තයො වාරෙ අන්තොගධෙ කත්වා අට්ඨෙව වාරා දස්සිතා. යෙ පන උභයසම්මිස්සතාවසෙන ලොභාලොභුස්සදවාරාදයො අපරෙ එකූනපඤ්ඤාස වාරා කාමං දස්සෙතබ්බා, තෙසං අසම්භවතො එව න දස්සිතා. න හි ‘‘එකස්මිං සන්තානෙ අන්තරෙන අවත්ථන්තරං

ලොභො ච බලවා අලොභො චා''තිආදි යුජ්ජති. පටිපක්ඛවසෙන වාපි එතෙසං බලවදුබ්බලභාවො සහජාතධම්මවසෙන වා. තත්ථ ලොභස්ස තාව පටිපක්ඛවසෙන අනභිභූතතාය බලවභාවො, තථා දොසමොහානං අදොසාමොහෙහි. අලොභාදීනං පන ලොභාදිඅනභිභවනතො. සබ්බෙසඤ්ච සමානජාතියසමධිගූයා පවත්තිවසෙන සහජාතධම්මතො බලවභාවො. තෙන වුත්තං **අට්ඨකථායං** (ම. නි. අට්ඨ. 2.472) – ''ලොභො බලවා, අලොභො මන්දො. අදොසාමොහා බලවන්තො, දොසමොහා මන්දා''තිආදි, සො ච නෙසං මන්දබලවභාවො පුරිමූපනිස්සයතො තථා ආසයස්ස පරිභාවිතතාය වෙදිතබ්බො. තෙනෙවාහ **''කම්මනියාමෙනා''**ති. සෙසං වුත්තනයත්තා සුවිඤ්ඤෙය්‍යාමෙවාති.

චූළධම්මසමාදානසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

6. මහාධම්මසමාදානසුත්තවණ්ණනා

473. එවං ඉදානි වුච්චමානාකාරො කාමො කාමනං ඉච්ඡා එතෙසන්ති **එවංකාමා**. එවං ඡන්දො ඡන්දනං රොචනං අජ්ඣාසයො එතෙසන්ති **එවංඡන්දා**. අභිමුඛං, අභිනිවිස්ස වා පකාරෙහි එති උපගච්ඡතීති අධිප්පායො, ලද්ධි. සා හි ලද්ධබ්බවත්ථුං අභිමුඛං ''එවමෙත''න්ති අභිනිවිසන්තී තෙන තෙන පකාරෙන උපගච්ඡති, හත්ථගතං කත්වා තිට්ඨති න විස්සජ්ජෙති. එවං වුච්චමානාකාරො අධිප්පායො එතෙසන්ති **එවංඅධිප්පායා**. භගවා මූලං කාරණං එතෙසං යාථාවතො අධිගමායාති **භගවංමූලකා**. තෙනාහ **''භගවන්තඤ්හි නිස්සාය මයං ඉමෙ ධම්මෙ ආජානාම පටිවිජ්ඣාමා''**ති. **අම්හාකං ධම්මා**ති තෙහි අත්තනා අධිගන්තබ්බතාය වුත්තං. සෙවිතබ්බානඤ්හි යාථාවතො අධිගමඤාණානි අධිගච්ඡනකසම්බන්ධීනි, තානි ච සම්මාසම්බුද්ධමූලකානි අනඤ්ඤවිසයත්තා. තෙනාහ **''පුබ්බෙ කස්සපසම්බුද්ධෙනා''**තිආදි. භගවා නෙතා තෙසන්ති **භගවංනෙත්තිකා. නෙතා**ති සෙවිතබ්බධම්මෙ විනෙය්‍යසන්තානං පාපෙතා. **විනෙතා**ති අසෙවිතබ්බධම්මෙ විනෙය්‍යසන්තානතො අපනෙතා. තදඞ්ගවිනයාදිවසෙන වා **විනෙතා. අනුනෙතා**ති ඉමෙ ධම්මා සෙවිතබ්බා, ඉමෙ න සෙවිතබ්බාති උභයසම්පාපනාපනයනත්ථං පඤ්ඤපෙතා. තෙනාහ **''යථාසභාවතො''**තිආදි.

පටිසරන්ති එත්ථාති පටිසරණං, භගවා පටිසරණං එතෙසන්ති **භගවංපටිසරණා**. පටිසරති සභාවසම්පටිවෙධවසෙන පච්චෙකමුපගච්ඡතීති වා පටිසරණං, භගවා පටිසරණං එතෙසන්ති **භගවංපටිසරණා. පටිවෙධවසෙනා**ති පටිවිජ්ඣිතබ්බතාවසෙන. අසතිපි මුඛෙ අත්ථතො එවං වදන්තො විය හොතීති ආහ **''එස්සො ආගච්ඡති, අහං භගවා කිං නාමො''**ති. **පටිභාතූ**ති එත්ථ පටි-සද්දාපෙක්ඛාය ''භගවන්ත''න්ති උපයොගවචනං, අත්ථො පන සාමිවචනවසෙනෙව වෙදිතබ්බොති දස්සෙන්තො ආහ **''භගවතො''**ති **පටිභාතූ**ති ච භගවතො භාගො හොතු. භගවතො හි එස භාගො, යදිදං ධම්මස්ස දෙසනා, අම්හාකං පන භාගො සවනන්ති අධිප්පායො. කෙචි පන **පටිභාතූ**ති පදිස්සතූති අත්ථං වදන්ති, ඤාණෙන දිස්සතු, දෙසීයතූති වා අත්ථො. **උපට්ඨාතූ**ති ච ඤාණස්ස පච්චුපට්ඨාතු.

474. **නිස්සයිතබ්බෙ**ති අත්තනො සන්තානෙ උප්පාදනවසෙන අපස්සයිතබ්බෙ. තතියචතුත්ථධම්මසමාදානානි හි අපස්සාය සත්තානං එතරහි ආයතිඤ්ච සම්පත්තියො අභිවඩ්ඪන්ති. **භජිතබ්බෙ**ති තස්සෙව වෙවචනං. **සෙවිතබ්බෙ**ති වා සප්පුරිසූපස්සයසද්ධම්මස්සවනයොනිසොමනසිකාරෙ සන්ධායාහ. **භජිතබ්බෙ**ති තප්පච්චයෙ දානාදිපුඤ්ඤධම්මෙ.

475. **උප්පටිපාටිආකාරෙනා**ති පඨමං සංකිලෙසධම්මෙ දස්සෙත්වා පච්ඡා වොදානධම්මදස්සනං සත්ථු දෙසනාපටිපාටි, යථා – ''වාමං මුඤ්ච, දක්ඛිණං ගණ්හා''ති (ධ. ස. අට්ඨ. 498; විසුද්ධි. මහාටී. 1.14), තථා උප්පටිපාටිපකාරෙන, සා ච ඛො පුරිමෙසු ද්වීසු ධම්මසමාදානෙසු , පච්ඡිමෙසු පන පටිපාටියාව මාතිකා පට්ඨපිතා. **යථාධම්මරසෙනෙවා**ති පහාතබ්බපහායකධම්මානං යථාසභාවෙනෙව. සභාවො හි යාථාවතො රසිතබ්බතො ජානිතබ්බතො ''රසො''ති වුච්චති. පඨමං පහාතබ්බධම්මෙ දස්සෙත්වා තදනන්තරං ''ඉමෙ ධම්මා එතෙහි පහීයන්තී''ති පහායකධම්මදස්සනං දෙසනානුපුබ්බී. **ගහණං** ආදියනං අත්තනො සන්තානෙ උප්පාදනං.

478. වධදණ්ඩාදීහි භීතස්ස උපසඞ්කමනෙ, මිච්ඡා චරිත්වා තථා අපගමනෙ ච පුබ්බාපරචෙතනානං වසෙන මිච්ඡාචාරො දුක්ඛවෙදනො හොති, තථා ඉස්සානින්දාදීහි උපද්දුතස්ස අපරචෙතනාවසෙන, එවං අභිජ්ඣාමිච්ඡාදිට්ඨීසුපි යථාරහං වෙදිතබ්බං. **තිස්සන්නම්පි චෙතනානන්ති** පුබ්බාපරසන්නිට්ඨාපකචෙතනානං. අදින්නාදානං මුසාවාදො පිසුණවාචා සම්ඵප්පලාපොති ඉමෙසං චතුන්නං සන්නිට්ඨාපකචෙතනානං සුඛසම්පයුත්තා වා උපෙක්ඛාසම්පයුත්තා වාති අයං නයො ඉධ අධිකතත්තා න උද්ධටො. **දොමනස්සමෙව චෙත්ථ දුක්ඛ**න්ති ඉදං පුබ්බභාගාපරභාගචෙතනාපි චෙත්ථ ආසන්නා දොමනස්සසහගතා එව හොන්තීති කත්වා වුත්තං. අනාසන්නා පන සන්ධාය **''පරියෙට්ඨිං වා ආපජ්ජන්තස්සා''**තිආදි වුත්තං. තෙනෙව මිච්ඡාචාරාභිජ්ඣාමිච්ඡාදිට්ඨීනං පුබ්බභාගාපරභාගචෙතනා ආසන්නා සන්නිට්ඨාපකචෙතනාගතිකාවාති දස්සිතං හොතීති දට්ඨබ්බං. **පරියෙට්ඨින්ති** මිච්ඡාචාරාදීසු වීතික්කමිතබ්බවත්ථුමාලාගන්ධාදිපරියෙසනං. පාණාතිපාතාදීසු මාරෙතබ්බවත්ථුආවුධාදිපරියෙසනං **ආපජ්ජන්තස්ස**. අකිච්ඡෙනපි තෙසං පරියෙසනං සම්භවතීති **''වට්ටතියෙවා''**ති සාසඞ්කං වදති.

479. **සුඛවෙදනා හොන්තී**ති සුඛවෙදනාපි හොන්තීති අධිප්පායො. තාසං චෙතනානං අසුඛවෙදනතාපි ලබ්භතීති **''සුඛවෙදනාපි හොන්තියෙවා''**ති සාසඞ්කවචනං. **සොමනස්සමෙව චෙත්ථ සුඛ**න්ති ඉදං පුබ්බභාගාපරභාගචෙතනාපි

සොමනස්සසහගතා එව හොන්තීති කත්වා වුත්තං. තඤ්ච ඛො මිච්ඡාචාරවජ්ජානං ඡන්නං වසෙන. මිච්ඡාචාරස්ස පන පුබ්බාපරභාගස්ස වසෙන **"කායිකං සුඛම්පි වට්ටතියෙවා**ති සාසඞ්කවචනං.

480. දොසජපරිළාහවසෙනස්ස සියා කායිකම්පි දුක්ඛන්ති අධිප්පායෙන **"සො ගණ්හන්තොපි දුක්ඛිතො"**ති වුත්තං. චෙතොදුක්ඛමෙව වා සන්ධාය තස්ස අපරාපරුප්පත්තිදස්සනත්ථං **"දුක්ඛිතො දොමනස්සිතො"**ති වුත්තං.

481. **දසසුපි පදෙසූ**ති දසසුපි කොට්ඨාසෙසු, වාකොසු වා. උපෙක්ඛාසම්පයුත්තතාපි සම්භවතීති **"සුඛසම්පයුත්තා හොන්තියෙවා"**ති ඉධ සාසඞ්කවචනං. පාණාතිපාතා පටිවිරතස්ස කායොපි සියා විගතදරථපරිළාහොති පාණාතිපාතාවෙරමණිආදිපච්චයා කායිකපටිසංවෙදනාපි සම්භවතීති **සහාපි සුඛෙනා**ති එත්ථ කායියසුඛම්පි වට්ටතියෙව.

482. **තිත්තකාලාබූ**ති උපභුත්තස්ස උම්මාදාදිපාපනෙන කුච්ඡිතතිත්තකරසො අලාබු. **න රුච්චිස්සති** අනිට්ඨරසතාය අනිට්ඨඵලතාය ච.

483. **රසං දෙතී**ති රසං දස්සෙති විභාවෙති.

484. **පූතිමුත්තන්**ති පූතිසභාවමුත්තං. **තරුණන්**ති ධාරාවසෙන නිපතන්තං හුත්වා උණ්හං. තෙනස්ස උපරිමුත්තතමාහ. මුත්තඤ්හි පස්සාවමග්ගතො මුච්චමානං කායුස්මාවසෙන උණ්හං හොති.

485. **යං භගන්දරසංසට්ඨං ලොහිතං පක්ඛන්දතී**ති භගන්දරබ්‍යාධිසහිතාය ලොහිතපක්ඛන්දතාය වසෙන යං ලොහිතං විස්සවති. පිත්තසංසට්ඨං ලොහිතං පක්ඛන්දතීති ආනෙත්වා සම්බන්ධො.

486. **උබ්බිද්ධෙ**ති දූරෙ. අබ්භමහිකාදිඋපක්කිලෙසවිගමෙන හි ආකාසං උත්තුඞ්ගං විය දූරං විය ච ඛායති. තෙනාහ **"දූරීභූතෙ"**ති. තමංයෙව **තමගතං** ''ගුථගතං මුත්තගත''න්ති (ම. නි. 2.119; අ. නි. 9.11) යථා. **භාසතෙ ච තපතෙ ච විරොචතෙ** ච ඉදං චතුත්ථං ධම්මසමාදානං විභජන්තෙන කුසලකම්මපථස්ස විභජිත්වා දස්සිතත්තා.

සඞ්ගරරුක්ඛො කන්දමාදසපොව. **සරභඤ්ඤවසෙනා**ති අත්ථං අවිභජිත්වා පදසො සරභඤ්ඤවසෙන. **ඔසාරෙන්තස්සා**ති උච්චාරෙන්තස්ස. **සද්දෙ**ති ඔසාරණසද්දෙ. අධිගතවිසෙසං අනාරොචෙතුකාමා **දෙවතා තත්ථෙව අන්තරධායි. තං දිවසන්**ති සත්ථාරා දෙසිතදිවසෙ. ඉති අත්තනො විසෙසාධිගමනිමිත්තතාය අයං දෙවතා ඉමං සුත්තං පියායති. සෙසං උත්තානමෙව.

මහාධම්මසමාදානසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

7. වීමංසකසුත්තවණ්ණනා

487. **අත්ථවීමංසකො**ති අත්තත්ථපරත්ථාදිඅත්ථවිජානනකො. **සඞ්ඛාරවීමංසකො**ති සඞ්ඛතධම්මෙ සලක්ඛණතො සාමඤ්ඤලක්ඛණතො වා ආයතනාදිවිභාගතො ච වීමංසකො. **සත්ථුවීමංසකො**ති ''සත්ථා නාම ගුණතො එදිසො එදිසො වා''ති සත්ථු උපපරික්ඛකො. **වීමංසකො**ති විචාරකො. යං චෙතසො සරාගාදිවිභාගතො පරිච්ඡින්දනං, තං **චෙතොපරියායො**. තෙනාහ **"චිත්තපරිච්ඡෙද"**න්ති. යස්මා චෙතොපරියායඤාණලාභී – ''ඉදං චිත්තං ඉතො පරං පවත්තං ඉදමිතො පර''න්ති පරස්ස චිත්තුප්පත්තිං පජානාති, තස්මා වුත්තං ''**චෙතොපරියායන්ති චිත්තවාර**''න්ති. වාරත්ථෙපි හි **පරියාය**-සද්දො හොති – ''කස්ස නු ඛො, ආනන්ද, පරියායො අජ්ජ භික්ඛුනියො ඔවදිතු''න්තිආදීසු (ම. නි. 3.398). චිත්තවාරන්තිපි පාඨො, චිත්තපවත්තින්ති අත්ථො. **එවං විජානනත්ථායා**ති ඉදානි වුච්චමානාකාරෙන වීමංසනත්ථාය.

488. **කල්‍යාණමිත්තූපනිස්සයන්**ති කල්‍යාණමිත්තසඞ්ඛාතං බ්‍රහ්මචරියවාසස්ස බලවසන්නිස්සයං. **උපඩ්ඪං අත්තනො ආනුභාවෙනා**ති ඉමිනා පුග්ගලෙන සම්පාදියමානස්ස බ්‍රහ්මචරියස්ස උපඩ්ඪභාගමත්තං අත්තනො විමුත්තිපරිපාචකධම්මානුභාවෙන සිජ්ඣති. **උපඩ්ඪං කල්‍යාණමිත්තානුභාවෙනා**ති ඉතරො පන උපඩ්ඪභාගො යං නිස්සාය බ්‍රහ්මචරියං වුස්සති, තස්ස කල්‍යාණමිත්තස්ස උපදෙසානුභාවෙන **හොති,** සිජ්ඣතීති අත්ථො. ලොකසිද්ධො එව අයමත්ථො. ලොකියා හි –

''පාදො සිද්ධො ආචරියා, පාදො භිස්සානුභාවතො;
තංවිජ්ජාසෙවකා පාදො, පාදො කාලෙන පච්චතී''ති. –

වදන්ති. **අත්තනො ධම්මතායා**ති අත්තනො සභාවෙන, ඤාණෙනාති අත්ථො. **කල්‍යාණමිත්තතා**ති කල්‍යාණො භද්‍රො සුන්දරො මිත්තො එතස්සාති කල්‍යාණමිත්තො, තස්ස භාවො **කල්‍යාණමිත්තතා,** කල්‍යාණමිත්තවන්තතා.

සීලාදිගුණසම්පන්නෙහි කල්‍යාණපුග්ගලෙහෙව අයනං පවත්ති **කල්‍යාණසහායතා.** තෙසු එව චිත්තෙන චෙව කායෙන ච නින්නපොණපබ්භාරභාවෙන පවත්ති **කල්‍යාණසම්පවඞ්කතා. මාහෙවන්ති** එවං මා ආහ, ''උපඩ්ඪං බ්‍රහ්මචරියස්සා''ති මා කථෙහීති අත්ථො. **තදමිනාති** එත්ථ න්ති නිපාතමත්තං ද-කාරො පදසන්ධිකරො ඉ-කාරස්ස අ-කාරං කත්වා නිද්දෙසො. **ඉමිනාපීති** ඉදානි වුච්චමානෙනපීති අත්ථො. **පරියායෙනාති** කාරණෙන. ඉදානි තං කාරණං දස්සෙතුං **''මමං හී''**තිආදි වුත්තං.

යථා චෙත්ථ, අඤ්ඤෙසුපි සුත්තෙසු කල්‍යාණමිත්තූපනිස්සයමෙව විසෙසොති දස්සෙන්තො **''භික්ඛූනං බාහිරඞ්ගසම්පත්තිං කථෙන්තොපි''**තිආදිමාහ. තත්ථ **විමුත්තිපරිපාචනියධම්මෙති** විමුත්තියා අරහත්තස්ස පරිපාචකධම්මෙ. **පච්චයෙති** ගිලානපච්චයභෙසජ්ජෙ. **මහාජච්චොති** මහාකුලීනො.

කායිකො සමාචාරොති අභික්කමපටික්කමාදිකො සතිසම්පජඤ්ඤපරික්ඛතො පාකතිකො ච. **වීමංසකස්ස** උපපරික්ඛකස්ස. **චක්ඛුවිඤ්ඤෙය්‍යො නාම** චක්ඛුද්වාරානුසාරෙන විඤ්ඤාතබ්බත්තා. **සොතවිඤ්ඤෙය්‍යොති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **සංකිලිට්ඨාති** රාගාදිසංකිලෙසධම්මෙහි විබාධිතා, උපතාපිතා විදූසිතා මලීනා චාති අත්ථො. තෙ පන තෙහි සමන්නාගතා හොන්තීති ආහ **''කිලෙසසම්පයුත්තා''**ති. යදි න චක්ඛුසොතවිඤ්ඤෙය්‍යා, පාළියං කථං තථා වුත්තාති ආහ **''යථා පනා''**තිආදි. **කායවචීසමාචාරාපි සංකිලිට්ඨායෙව නාම** සංකිලිට්ඨචිත්තසමුට්ඨානතො. භවති හි තංහෙතුකෙපි තදුපචාරො යථා ''සෙම්හො ගුළො''ති. ''මා මෙ ඉදං අසාරුප්පං පරො අඤ්ඤාසී''ති පන **පටිච්ඡන්නතාය න න උපලබ්භන්ති. ''න ඛො මයං, භන්තෙ, භගවතො කිඤ්චි ගරහාමා''**ති වත්වා ගරහිතබ්බාභාවං දස්සෙන්තො **''භගවා හී''**තිආදිමාහ. අභාවිතමග්ගස්ස හි ගරහිතබ්බතා නාම සියා, න භාවිතමග්ගස්ස. **එස** උත්තරො මාණවො ''බුද්ධම්පි ගරහිත්වා පක්කමිස්සාමී''ති කත්වා අනුබන්ධි. **එවං චින්තෙසි** මහාභිනික්ඛමනදිවසෙ අත්තනො වචනෙ අට්ඨිතත්තා. **කිඤ්චි වජ්ජං අපස්සන්තො** මාරො එවමාහ –

''සත්ත වස්සානි භගවන්තං, අනුබන්ධිං පදාපදං;
ඔතාරං නාධිගච්ඡිස්සං, සම්බුද්ධස්ස සතීමතො''ති. (සු. නි. 448);

කාලෙ කණ්හා, කාලෙ සුක්කාති යථාසමාදින්නං සම්මාපටිපත්තිං පරිසුද්ධං කත්වා පවත්තෙතුං අසක්කොන්තස්ස කදාචි කණ්හා අපරිසුද්ධා කායසමාචාරාදයො, කදාචි සුක්කා පරිසුද්ධාති එවං අන්තරන්තරා බ්‍යාමිස්සවසෙන **වොමිස්සකා. නික්කිලෙසාති** නිරුපක්කිලෙසා අනුපක්කිලිට්ඨා.

අනවජ්ජං වජ්ජරහිතත්තා. **දීඝරත්තන්ති** අච්චන්තසංයොගෙ උපයොගවචනං. **සමාපන්නොති** සම්මා ආපන්නො සමඞ්ගීභූතො. තෙනාහ **''සමන්නාගතො''**ති. අත්තනා කතස්ස අසාරුප්පස්ස පටිච්ඡාදනත්ථං **ආරඤ්ඤකො විය හුත්වා. තස්ස පරිහාරන්ති** උළාරෙහි පූජාසක්කාරෙහි මනුස්සෙහි තස්ස පරිහරියමානතං. **අතිදප්පිතොති** එවං මනුස්සානං සම්භාවනාය අතිවිය දත්තො ගබ්බිතො.

න ඉත්තරසමාපන්නොති ජානාති. කස්මා? සීලං නාම දීඝෙන අද්ධුනා ජානිතබ්බං, න ඉත්තරෙන. ඉදානි අනෙකජාතිසමුදාචාරවසෙන තථාගතො ඉමං කුසලං ධම්මං දීඝරත්තං සමාපන්නො, තඤ්චස්ස අතිවිය අච්ඡරියන්ති දස්සෙතුං **''අනච්ඡරියං චෙත''**න්තිආදි වුත්තං.

අරඤ්ඤගාමකෙති අරඤ්ඤපදෙසෙ එකස්මිං ඛුද්දකගාමෙ. තත්ථ නෙසං දිවසෙ දිවසෙ පිණ්ඩාය චරණස්ස අවිච්ඡින්නතං දස්සෙතුං **''පිණ්ඩාය චරන්තී''**ති වුත්තං. **පිවන්තීති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **දුල්ලභලොණො හොති** සමුද්දස්ස දූරතාය.

තදා කිර විදෙහරට්ඨෙ සොළස ගාමසහස්සානි මහන්තානෙව. තෙනාහ – **''හිත්වා ගාමසහස්සානි, පරිපුණ්ණානි සොළසා''**ති. ඉදානි කස්මා **''සන්නිධිං දානි කුබ්බසී''**ති මං සට්ටෙථාති වත්තුකාමො තං අනාවිකත්වා **''ලොණ...පෙ. ... න කරොථා''**ති ආහ. ගන්ධාරො තස්සාධිප්පායං විභාවෙතුකාමො **''කිං මයා කතං වෙදෙහීසී''**ති ආහ.

ඉතරො අත්තනො අධිප්පායං විභාවෙන්තො **''හිත්වා''**ති ගාථමාහ. ඉතරො **''ධම්මං භණාමී''**ති ගාථන්ති එවං සබ්බාපි නෙසං වචනපටිවචනගාථා. තත්ථ **පසාසසීති** සට්ටෙන්තො විය අනුසාසසි. **න පාපමුපලිම්පති** චිත්තප්පකොපාභාවතො. **මහත්ථියන්ති** මහාඅත්ථසංහිතං. **නො චෙ අස්ස සකා බුද්ධීති**ආදි වෙදෙහඉසිනො – ''ආචරියො මම හිතෙසිතාය ඨත්වා ධම්මං එව භණතී''ති යොනිසො උම්මුජ්ජනාකාරදස්සනං. තෙනාහ **''එවඤ්ච පන වත්වා''**තිආදි.

''ඤත්තා''ති ලොකෙ ඤායති විස්සුතොති ඤාතො, ඤාතස්ස භාවො **ඤත්තං. අජ්ඣාපන්නොති** උපගතො. ඤත්ත-ග්ගහණෙන පත්ථටයසතා විභාවිතාති ආහ **''යසඤ්ච පරිවාරසම්පත්ති''**න්ති. **කින්ති** කිංපයොජනං, කො එත්ථ දොසොති අධිප්පායො.

තත්ථ තත්ථ විජ්ඣන්තොති යසමදෙන පරිවාරමදෙන ච මත්තො හුත්වා ගාමෙපි විහාරෙපි ජනවිවිත්තෙපි සඞ්ඝමජ්ඣෙපි අඤ්ඤෙ භික්ඛූ සට්ටෙන්තො ''මය්හං නාම පාදා ඉතරෙසං පාදඵුසනට්ඨානං ඵුසන්තී''ති අඵුසිතුකාමතාය අග්ගපාදෙන භූමිං ඵුසන්තො විය චරති. **ඔනමතීති** නිවාතවුත්තිතාය අවනමති අනුද්ධතො අත්ථද්ධො හොති. **අකිඤ්චනභාවන්ති** ''පබ්බජිතෙන නාම අකිඤ්චනඤාණෙන සමපරිග්ගහෙන භවිතබ්බ''න්ති අකිඤ්චනජ්ඣාසයං පටිඅවෙක්ඛිත්වා. **ලාභෙපි තාදී, අලාභෙපි තාදීති** යථා අලාභකාලෙ ලාභස්ස ලද්ධකාලෙපි තථෙවාති තාදී එකසදිසො. **යසෙ** සතිපි මහාපරිවාරකාලෙපි.

අභයො හුත්වා උපරතොති නිබ්භයො හුත්වා භයස්ස අභාවෙනෙව ඔරමිතබ්බතො උපරතො භයහෙතූනං පහීනත්තා. තඤ්ච ඛො න කතිපයකාලං, අථ ඛො අච්චන්තමෙව උපරතොති **අච්චන්තූපරතො**. අථ ඛො භායිතබ්බවත්ථුං අවෙක්ඛිත්වා තතො **භයෙන උපරතො**. කිලෙසා එව භායිතබ්බතො **කිලෙසභයං**. එස නයො සෙසෙසුපි. **සත්ත සෙක්ඛාති** සත්ත සෙක්ඛාපි භයූපරතා, පගෙව පුථුජ්ජනොති අධිප්පායො.

ථණ්ඩිලපීඨකන්ති ථණ්ඩිලමඤ්චසදිසං පීඨකන්ති අත්ථො. **නිස්සායාති** අපස්සාය තං අපස්සායං කත්වා. ද්වින්නං මජ්ඣෙ ථණ්ඩිලපීඨකා ද්වාරෙ ඨත්වා ඔලොකෙන්තස්ස නෙවාසිකභික්ඛුස්ස න පඤ්ඤායි. **අසඤ්ඤතනීහාරෙනාති** න සඤ්ඤතාකාරෙන. ''මං භායන්තො හෙට්ඨාමඤ්චං පවිට්ඨො භවිස්සතී''ති හෙට්ඨාමඤ්චං **ඔලොකෙත්වා. උක්කාසි** ''බහි ගච්ඡන්තො අක්කොසිත්වා මා අපුඤ්ඤං පසවී''ති. **අධිවාසෙතුන්ති** තාදිසං ඉද්ධානුභාවං දිස්වාපි පටපටායන්තො අත්තනො කොධං අධිවාසෙතුං අසක්කොන්තො.

ඛයෙනෙවාති රාගස්ස අච්චන්තක්ඛයෙනෙව වීතරාගත්තා. **න පටිසඞ්ඛාය වාරෙත්වාති** න පටිසඞ්ඛානබලෙන රාගපරියුට්ඨානං නිවාරෙත්වා වීතරාගත්තා. **එවං** වුත්තප්පකාරෙන. කායසමාචාරාදීනං සංකිලිට්ඨානං වීතික්කමියානඤ්ච අභාවං ආචාරස්ස වොදානං චිරකාලසමාචිණ්ණතාය ඤාතස්ස සහිතභාවෙපි අනුපක්කිලිට්ඨතාය අභයූපරතභාවසමන්නෙසනාය ආකරීයති ඤාපෙතුං ඉච්ඡිතො අත්ථො පකාරතො ඤාපීයති එතෙහීති **ආකාරා,** උපපත්තිසාධනකාරණානි. තානි පන යස්මා අත්තනො යථානුමතස්ස අත්ථස්ස ඤාපකභාවෙන වවත්ථීයන්ති, තස්මා තානි තෙසං මූලකාරණභූතානි අනුමානඤාණානි ච දස්සෙන්තො භගවා – ''කෙ පනායස්මතො ආකාරා කෙ අන්වයා''ති අවොචාති ඉමමත්ථං විභාවෙන්තො **''ආකාරාති කාරණානි, අන්වයාති අනුබුද්ධියො''**ති ආහ. යථා හි ලොකෙ දිට්ඨෙන ධූමෙන අදිට්ඨං අග්ගිං අන්වෙති අනුමානතො ජානාති, එවං වීමංසකො භික්ඛු – ''භගවා එකෙකවිහාරෙසු සුප්පටිපන්නෙසු දුප්පටිපන්නෙසු ච යථා එකසදිසතාදස්සනෙන අභයූපරතතං අන්වෙති අනුමානතො ජානාති, සුප්පටිපන්නදුප්පටිපන්නපුග්ගලෙසු අනුස්සාදනාපසාදනප්පත්තාය සත්ථු අවිපරීතධම්මදෙසනතාය සම්මාසම්බුද්ධතං සඞ්ඝසුප්පටිපත්තිඤ්ච අන්වෙති අනුමානතො ජානාති, එවං ජානන්තො ච අභයූපරතො තථාගතො සබ්බධි වීතරාගත්තා, යො යත්ථ වීතරාගො, න සො තන්නිමිත්තං කිඤ්චි භයං පස්සති සෙය්‍යථාපි බ්‍රහ්මා කාමභවනිමිත්තං, තථා සම්මාසම්බුද්ධො භගවා අවිපරීතධම්මදෙසනත්තා, ස්වාඛාතො ධම්මො එකන්තනිය්‍යානිකත්තා, සුප්පටිපන්නො සඞ්ඝො අවෙච්චප්පසන්නත්තා''ති වත්ථුත්තයං ගුණතො යාථාවතො ජානාති.

ගණබන්ධනෙනාති ''මම සද්ධිවිහාරිකා මම අන්තෙවාසිකා''ති එවං ගණෙ අපෙක්ඛාසඞ්ඛාතෙන බන්ධනෙන බද්ධා පයුත්තා. **තාය තාය පටිපත්තියාති** ''සුගතා දුග්ගතා''ති වුත්තාය සුප්පටිපත්තියා දුප්පටිපත්තියා ච. **උස්සාදනාති** ගුණවසෙන උක්කංසනා. **අපසාදනාති** හීළනා. උභයත්ථ **ගෙහස්සිතවසෙනාති** ඉමිනා සම්මාපටිපත්තියා පරෙසං උය්‍යොජනත්ථං – ''පණ්ඩිතො, භික්ඛවෙ, මහාකච්චානො''තිආදිනා (ම. නි. 1.205; 3.285, 322) ගුණතො උක්කංසනම්පි ආයතිං සංවරාය යථාපරාධං ගරහණම්පි න නිවාරෙති.

489. වීමංසකස්සපි අධිප්පායො වීමංසනවසෙන පවත්තො. **මූලවීමංසකො** හෙතුවාදිතාය. ගණ්ඨිවීමංසකස්ස අනුස්සුතිභාවතො වුත්තං **''පරස්සෙව කථාය නිට්ඨඞ්ගතො''**ති. තෙනාහ භගවා – ''පරස්ස චෙතොපරියායං අජානන්තෙනා''ති. **තථාගතොව පටිපුච්ඡිතබ්බොති** ඉමිනා පුබ්බෙ සාධාරණතො වුත්තං අනුමානං උක්කංසං පාපෙත්වා වදති. උක්කංසගතඤ්හෙතං අනුමානං, යදිදං සබ්බඤ්ඤුවචනං අවිසංවාදං සාමඤ්ඤතො අපුථුජ්ජනගොචරස්ස අත්ථස්ස අනුමානතො. තිවිධො හි අත්ථො, කොචි පච්චක්ඛසිද්ධො, යො රූපාදිධම්මානං පච්චත්තවෙදනියො අනිද්දිසිතබ්බාකාරො. කොචි අනුමානසිද්ධො, යො ඝටාදීසු පසිද්ධෙන පච්චයායත්තභාවෙන සාධියමානො සද්දාදීනං අනිච්චතාදිආකාරො. කොචි ඔකප්පනසිද්ධො, යො පචුරජනස්ස අච්චන්තමදිට්ඨො සද්ධාවිසයො පරලොකනිබ්බානාදි. තත්ථ යස්ස සත්ථුනො වචනං පච්චක්ඛසිද්ධෙ අනුමානසිද්ධෙ ච අත්ථෙ න විසංවාදෙති අවිපරීතප්පවත්තියා, තස්ස වචනෙන සද්ධෙය්‍යත්ථසිද්ධි, සද්ධෙය්‍යරූපා එව ච යෙහුය්‍යෙන සත්ථුගුණා අච්චන්තසම්භවතො.

එස මය්හං පථොති ය්වායං ආජීවට්ඨමකසීලසඞ්ඛාතො මය්හං ඔරමත්තකො ගුණො, එස අපරචිත්තවිදූනො වීමංසකස්ස භික්ඛුනො මම ජානනපථො ජානනමග්ගො. **එස ගොචරොති** එසො එත්තකො එව තස්ස මයි ගොචරො, න ඉතො පරං. තථා හි **බ්‍රහ්මජාලෙපි** (දී. නි. 1.7) භගවතා ආජීවට්ඨමකසීලමෙව නිද්දිට්ඨං. **එතාපාථොති** එත්තකාපාථො. යො සීලෙ පතිට්ඨිතො ''එතං මමා''ති, ''ඉමිනාහං සීලෙන දෙවො වා භවිස්සාමි දෙවඤ්ඤතරො වා''ති තණ්හාය පරාමසන්තො, තස්ස විසෙසභාගියතාය, නිබ්බෙධභාගියතාය වා අකාරණෙන තණ්හං අනතිවත්තනතො සො තම්මයො නාම. තෙනාහ **''න තම්මයො න සතණ්හො''**තිආදි.

සුතස්ස උපරූපරි විසෙසාවහභාවෙන **උත්තරුත්තරඤ්චෙව** තස්ස ච විසෙසස්ස අනුක්කමෙන පණීතතරභාවතො **පණීතතරඤ්ච කත්වා දෙසෙති. සප්පටිභාගන්ති** පහාතබ්බපහායකභාවෙන සප්පටිපක්ඛං. **කණ්හං පටිබාහිත්වා සුක්කන්ති** ඉදං ධම්මජාතං කණ්හං නාම, ඉමස්ස පහායකං ඉදං සුක්කං නාමාති එවං කණ්හං පටිබාහිත්වා සුක්කං. **සුක්කං පටිබාහිත්වා කණ්හන්ති** එත්ථාපි එසෙව නයො. ඉධ පන ''ඉමිනා පහාතබ්බ''න්ති වත්තබ්බං. **සඋස්සාහන්ති** සබ්‍යාපාරං. කිරියමයචිත්තානඤ්හි අනුපච්ඡින්නාවිජ්ජාතණ්හාමානාදිකෙ සන්තානෙ සබ්‍යාපාරතා සඋස්සාහතා, සවිපාකධම්මතාති අත්ථො. **තස්මිං දෙසිතෙ ධම්මෙති** තස්මිං සත්ථාරා දෙසිතෙ ලොකියලොකුත්තරධම්මෙ. **එකච්චං** එකදෙසභූතං මග්ගඵලනිබ්බානසඞ්ඛාතං **පටිවෙධධම්මං අභිඤ්ඤාය** අභිවිසිට්ඨාය මග්ගපඤ්ඤාය ජානිත්වා. **පටිවෙධධම්මෙන මග්ගෙන. දෙසනාධම්මෙති** දෙසනාරුළ්හෙ පුබ්බභාගියෙ බොධිපක්ඛියධම්මෙ **නිට්ඨං ගච්ඡති** – ''අද්ධා ඉමාය පටිපදාය ජරාමරණතො මුච්චිස්සාමී''ති. පුබ්බෙ පොථුජ්ජනිකසද්ධායපි පසන්නො, තතො **භියොසොමත්තාය** අවිපරීතධම්මදෙසනො **සම්මාසම්බුද්ධො සො භගවාති සත්ථරි පසීදති. නියානිකත්තාති** වට්ටදුක්ඛතො එව තතො නියානාවහත්තා. **වඞ්කාදීති ආදි-**සද්දෙන අඤ්ඤං අසාමීචිපරියායං සබ්බං දොසං සඞ්ගණ්හාති.

490. **ඉමෙහි සත්ථුවීමංසනකාරණෙහීති** ''පරිසුද්ධකායසමාචාරතාදීහි චෙව උත්තරුත්තරිපණීතපණීතඅවිපරීතධම්මදෙසනාහි වා''ති ඉමෙහි යථාවුත්තෙහි සත්ථුඋපපරික්ඛනකාරණෙහි. **අක්ඛරසම්පිණ්ඩනපදෙහීති** තෙසංයෙව කාරණානං සම්බොධනෙහි අක්ඛරසමුදායලක්ඛණෙහි පදෙහි. **ඉධ වුත්තෙහි අක්ඛරෙහීති** ඉමස්මිං සුත්තෙ වුත්තෙහි යථාවුත්තස්ස අත්ථස්ස අභිබ්‍යඤ්ජනතො බ්‍යඤ්ජනසඤ්ඤිතෙහි අක්ඛරෙහි. **ඔකප්පනාති** සද්ධෙය්‍යවත්ථුං ඔක්කන්තිත්වා පසීදනතො ඔකප්පනලක්ඛණා. **සද්ධාය මූලං නාමාති** අවෙච්චප්පසාදභූතාය සද්ධාය මූලං නාම කාරණන්ති සද්දහනස්ස කාරණං පරිසුද්ධකායසමාචාරාදිකං. **ථිරා** පටිපක්ඛසමුච්ඡෙදෙන සුප්පතිට්ඨිතත්තා. **හරිතුං න සක්කාති** අපනෙතුං අසක්කුණෙය්‍යා. ඉතරෙසු සමණබ්‍රාහ්මණදෙවෙසු වත්තබ්බමෙව නත්ථීති ආහ **''සමිතපාපසමණෙන වා''**තිආදි.

''බුද්ධානං කෙසඤ්චි සාවකානඤ්ච විබාධනත්ථං මාරො උපගච්ඡතී''ති සුතපුබ්බත්තා **''අයං මාරො ආගතො''**ති චින්තෙසි. ආනුභාවසම්පන්නෙන අරියසාවකෙන පුච්ඡිතත්තා **මුසාවාදං කාතුං නාසක්ඛි. එතෙති** යථාවුත්තෙ සමිතපාපසමණාදයො ඨපෙත්වා. **සභාවසමන්නෙසනාති** යාථාවසමන්නෙසනා අවිපරීතවීමංසා. **සභාවෙනෙවාති** සබ්භාවෙනෙව යථාභූතගුණතො එව. **සුට්ඨු** සම්මදෙව. **සමන්නෙසිතොති** උපපරික්ඛිතො. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙවාති.

වීමංසකසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

8. කොසම්බියසුත්තවණ්ණනා

491. **තස්මාති** යස්මා කොසම්බරුක්ඛවතී, තස්මා නගරං කොසම්බීතිසඞ්ඛමගමාසි. කුසම්බස්ස වා ඉසිනො නිවාසභූමි කොසම්බී, තස්සාවිදූරෙ භවත්තා නගරං **කොසම්බී.**

ඝොසිතසෙට්ඨිනා කාරිතෙ ආරාමෙති එත්ථ කො ඝොසිතසෙට්ඨී, කථඤ්චානෙන ආරාමො කාරිතොති අන්තොලීනාය චොදනාය විස්සජ්ජනෙ සමුදාගමතො පට්ඨාය ඝොසිතසෙට්ඨිං දස්සෙතුං **''අද්දිලරට්ඨං නාම අහොසි''**තිආදි ආරද්ධං. **කෙදාරපරිච්ඡින්නන්ති** තත්ථ තත්ථ කෙදාරභූමියා පරිච්ඡින්නං. **ගච්ඡන්තොති** කෙදාරපාළියා ගච්ඡන්තො. **පහූතපායසන්ති** පහූතතරං පායසං, තං පන ගරු සිනිද්ධං අන්තරාමග්ගෙ අප්පාහාරතාය මන්දගහණිකො සමානො ජීරාපෙතුං නාසක්ඛි. තෙනාහ **''ජීරාපෙතුං අසක්කොන්තො''**තිආදි. යසවති රූපවති **කුලඝරෙ නිබ්බත්ති. ඝොසිතසෙට්ඨී නාම ජාතොති** එවමෙත්ථ සඞ්ඛෙපෙනෙව ඝොසිතසෙට්ඨිවත්ථුං කථෙති, විත්ථාරො පන **ධම්මපදවත්ථුම්හි** (ධ. ප. අට්ඨ. 1.සාමාවතීවත්ථු) වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො.

උපසංකප්පනවසෙනාති උපසඞ්කප්පනනියාමෙන. **ආහාරපරික්ඛීණකායස්සාති** ආහාරනිමිත්තපරික්ඛීණකායස්ස, ආහාරක්ඛයෙන පරික්ඛීණකායස්සාති අත්ථො. **සුඤ්ඤාගාරෙති** ජනවිවිත්තෙ ඵාසුකට්ඨානෙ.

කලහස්ස පුබ්බභාගො භණ්ඩනං නාමාති කලහස්ස හෙතුභූතා පරිභාසා තංසදිසී ච අනිට්ඨකිරියා භණ්ඩනං නාම. **හත්ථපරාමාසාදිවසෙනාති** කුජ්ඣිත්වා අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස හත්ථෙ ගහෙත්වා පරාමසනඅච්චන්තබන්ධනාදිවසෙන. ''අයං ධම්මො''තිආදිනා විරුද්ධවාදභූතං ආපන්නාති **විවාදාපන්නා.** තෙනාහ **''විරුද්ධභූත''**න්තිආදි. මුඛසන්නිස්සිතතාය වාචා ඉධ ''මුඛ''න්ති අධිප්පෙතාති ආහ **''මුඛසත්තීහීති වාචාසත්තීහී''**ති. **සඤ්ඤත්තින්ති** සඤ්ඤාපනං ''අයං ධම්මො, අයං විනයො''ති සඤ්ඤාපෙතබ්බතං. **නිජ්ඣත්තින්ති** යාථාවතො තස්ස නිජ්ඣානං. **අට්ඨකථායං** පන **''සඤ්ඤත්තිවෙවචනමෙවෙත''**න්ති වුත්තං.

සචෙ හොති දෙසෙස්සාමීති සුබ්බචතාය සික්ඛාකාමතාය ච ආපත්තිං පස්සි. **නත්ථි තෙ ආපත්තීති** අනාපත්තිපක්ඛොපි එත්ථ සම්භවතීති අධිප්පායෙනාහ. සා පනාපත්ති එව. තෙනාහ – **''තස්සා ආපත්තියා අනාපත්තිදිට්ඨී අහොසී''**ති.

492. **කලහභණ්ඩනවසෙනාති** කලහභණ්ඩනස්ස නිමිත්තවසෙන. **යථානුසන්ධිනාව ගතන්ති** කලහභණ්ඩනානං සාරණීයධම්මපටිපක්ඛත්තා තදුපසමාවහා හෙට්ඨාදෙසනාය අනුරූපාව උපරිදෙසනාති යථානුසන්ධිනාව උපරිසුත්තදෙසනා පවත්තා. **සරිතබ්බයුත්තාති** අනුස්සරණාරහා. **සබ්‍රහ්මචාරීනන්ති** සහධම්මිකානං. පියං පියායිතබ්බං කරොන්තීති **පියකරණා**. ගරුං ගරුට්ඨානියං කරොන්තීති **ගරුකරණා. සඞ්ගහණත්ථායාති** සඞ්ගහවත්ථුවිසෙසභාවතො සබ්‍රහ්මචාරීනං සඞ්ගණ්හනාය සංවත්තන්තීති සම්බන්ධො. **අවිවාදනත්ථායාති** සඞ්ගහවත්ථුභාවතො එව න විවාදනාය. සති ච අවිවාදනහෙතුභූතසඞ්ගාහකත්තෙ තෙසං වසෙන සබ්‍රහ්මචාරීනං සමග්ගභාවො භෙදාභාවො සිද්ධොයෙවාති ආහ **"සාමග්ගියා"**තිආදි. මිජ්ජති සිනිය්හතී එතායාති මෙත්තා, මිත්තභාවො, මෙත්තා එතස්ස අත්ථීති **මෙත්තං,** කායකම්මං. තං පන යස්මා මෙත්තාසහගතචිත්තසමුට්ඨානං, තස්මා වුත්තං **"මෙත්තචිත්තෙන කත්තබ්බං කායකම්ම"**න්ති. **ඉමානි** මෙත්තකායකම්මාදීනි **භික්ඛූනං වසෙන ආගතානි** පාළියෙ භික්ඛූහි පච්චුපට්ඨපෙතබ්බතාවචනතො. **භික්ඛු**ග්ගහණෙනෙව චෙත්ථ සෙසසහධම්මිකානම්පි ගහණං දට්ඨබ්බං. භික්ඛුනො සබ්බම්පි අනවජ්ජකායකම්මං ආභිසමාචාරිකකම්මන්තොගධමෙවාති ආහ – **"මෙත්තචිත්තෙන…පෙ…. කායකම්මං නාමා"**ති. වත්තවසෙන පවත්තියමානා චෙතියබොධීනං වන්දනා මෙත්තාසදිසීති කත්වා තදත්ථාය ගමනං මෙත්තං කායකම්මන්ති වුත්තං. **ආදි-**සද්දෙන චෙතියබොධිභික්ඛූසු වුත්තාවසෙසඅපචායනාදිං මෙත්තාවසෙන පවත්තං කායිකං කිරියං සඞ්ගණ්හාති.

තෙපිටකම්පි බුද්ධවචනං කථියමානන්ති අධිප්පායො. **තීණි සුචරිතානි** කායවචීමනොසුචරිතානි. **චින්තනන්ති** ඉමිනා එවං චින්තනමත්තම්පි මෙත්තං මනොකම්මං, පගෙව විධිපටිපන්නා භාවනාති දස්සෙති.

සහායභාවූපගමනං තෙසං පුරතො. තෙසු කරොන්තෙසුයෙව හි සහායභාවූපගමනං **සම්මුඛා කායකම්මං නාම** හොති. කෙවලං "දෙවො"ති අවත්වා ගුණෙහි ථිරභාවජොතනං **දෙවත්ථෙරොති** වචනං **පග්ගය්හ වචනං**. මමත්තබොධනං වචනං **මමායනවචනං**. එකන්තතිරොක්ඛකස්ස මනොකම්මස්ස සම්මුඛතා නාම විඤ්ඤත්තිසමුට්ඨාපනවසෙනෙව හොති, තඤ්ච ඛො ලොකෙ කායකම්මන්ති පාකටං පඤ්ඤාතං හත්ථවිකාරාදිං අනාමසිත්වා එව දස්සෙන්තො **"නයනානි උම්මීලෙත්වා"**ති ආහ. තථා හි වචීභෙදවසෙන පවත්ති න ගහිතා.

ලද්ධපච්චයා ලබ්භන්තීති **ලාභා,** පරිසුද්ධාගමනා පච්චයා. න සම්මා ගය්හමානාපි න ධම්මලද්ධා නාම න හොන්තීති තප්පටිසෙධනත්ථං පාළියං **"ධම්මලද්ධා"**ති වුත්තං. දෙය්‍යං දක්ඛිණෙය්‍යඤ්ච අප්පටිවිභත්තං කත්වා භුඤ්ජතීති **අප්පටිවිභත්තභොගී**. තෙනාහ **"ද්වෙ පටිවිභත්තානි නාමා"**තිආදි. **චිත්තෙන විභජනන්ති** එතෙන – "චිත්තුප්පාදමත්තෙනපි විභජනං පටිවිභත්තං නාම, පගෙව පයොගතො"ති දස්සෙති.

පටිග්ගණ්හන්තොව…පෙ…. පස්සතීති ඉමිනා ආගමනතො පට්ඨාය සාධාරණබුද්ධිං උපට්ඨාපෙති. එවං හිස්ස සාධාරණභොගිතා සුකරා, සාරණීයධම්මො චස්ස සුපූරො හොති. **වත්තන්ති** සාරණීයධම්මපූරණවත්තං.

දාතබ්බන්ති අවස්සං දාතබ්බං. අත්තනො පලිබොධවසෙන සපලිබොධස්සෙව පූරෙතුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා ඔදිස්සකදානම්පිස්ස න සබ්බත්ථ වාරිතන්ති දස්සෙතුං **"තෙන පනා"**තිආදි වුත්තං. **අදාතුම්පීති පි-**සද්දෙන දුස්සීලස්සපි අත්ථිකස්ස සති සම්භවෙ දාතබ්බන්ති දස්සෙති. දානඤ්හි නාම කස්සචි න නිවාරිතං.

මහාගිරිගාමො නාම නාගදීපපස්සෙ එකො ගාමො. **සාරණීයධම්මො මෙ, භන්තෙ, පූරිතො…පෙ…. පත්තගතං න ඛීයතීති** ආහ තෙසං කුක්කුච්චවිනොදනත්ථං. තං සුත්වා තෙපි ථෙරා "සාරණීයධම්මපූරකො අය"න්ති අබ්භඤ්ඤංසු. දහරකාලෙ එව කිරෙස සාරණීයධම්මපූරකො අහොසි, තස්සා ච පටිපත්තියා අවඤ්ඣභාවවිභාවනත්ථං **"එතෙ මය්හං පාපුණිස්සන්තී"**ති ආහ.

අහං සාරණීයධම්මපූරිකා, මම පත්තපරියාපන්නෙනපි සබ්බාපිමා භික්ඛුනියො යාපෙස්සන්තීති ආහ **"මා තුම්හෙ තෙසං ගතභාවං චින්තයිත්ථා"**ති.

සත්තසු ආපත්තික්ඛන්ධෙසු ආදිම්හි වා අන්තෙ වා, වෙමජ්ඣෙති ච ඉදං උද්දෙසාගතපාළිවසෙන වුත්තං. න හි අඤ්ඤො කොචි ආපත්තික්ඛන්ධානං අනුක්කමො අත්ථි. **පරියන්තෙ ඡින්නසාටකො වියාති** වත්ථන්තෙ, දසන්තෙ වා ඡින්නවත්ථං විය. **ඛණ්ඩන්ති** ඛණ්ඩවන්තං, ඛණ්ඩිතං වා. **ඡිද්දන්ති** එත්ථාපි එසෙව නයො . විසභාගවණ්ණෙන උපඩ්ඪං, තතියභාගං වා සම්භින්නවණ්ණං **සබලං,** විසභාගවණ්ණෙහෙව පන බින්දූහි අන්තරන්තරා විමිස්සං **කම්මාසං,** අයං ඉමෙසං විසෙසො. **තණ්හාදාසබ්‍යතො මොචනව**වචනෙනෙව තෙසං සීලානං විවට්ටූපනිස්සයතමාහ. **භුජිස්සභාවකරණතොති** ඉමිනා භුජිස්සකරානි භුජිස්සානීති උත්තරපදලොපෙනායං නිද්දෙසොති දස්සෙති. අවිඤ්ඤූනං අප්පමාණතාය **"විඤ්ඤුප්පසත්ථානී"**ති වුත්තං. **තණ්හාදිට්ඨීහි අපරාමට්ඨත්තාති** – "ඉමිනාහං සීලෙන දෙවො වා භවිස්සාමි දෙවඤ්ඤතරො වා"ති තණ්හාපරාමාසෙන – "ඉමිනාහං සීලෙන දෙවො හුත්වා තත්ථ නිච්චො ධුවො සස්සතො භවිස්සාමී"ති දිට්ඨිපරාමාසෙන ච අපරාමට්ඨත්තා. **පරාමට්ඨුන්ති** චොදෙතුං. සීලං නාම අවිප්පටිසාරාදිපාරම්පරියෙන යාවදෙව සමාධිසම්පාදනත්ථන්ති ආහ **"සමාධිසංවත්තකානී"**ති. සමානභාවො

සාමඤ්ඤං, පරිපුණ්ණචතුපාරිසුද්ධිභාවෙන මජ්ඣෙ භින්නසුවණ්ණස්ස විය භෙදාභාවතො සීලෙන සාමඤ්ඤං සීලසාමඤ්ඤං, තං ගතො උපගතොති **සීලසාමඤ්ඤගතො.** තෙනාහ **“සමානභාවූපගතසීලො”**ති.

යායං දිට්ඨීති යා අයං දිට්ඨි මය්හඤ්චෙව තුම්හාකඤ්ච පච්චක්ඛභූතා. චතුසච්චදස්සනට්ඨෙන දිට්ඨි, ‘‘සබ්බෙ සඞ්ඛාරා අනිච්චා, සබ්බෙ සඞ්ඛාරා දුක්ඛා, සබ්බෙ ධම්මා අනත්තා’’ති, ‘‘සම්මාසම්බුද්ධො භගවා, ස්වාක්ඛාතො භගවතා ධම්මො, සුප්පටිපන්නො සඞ්ඝො’’ති ච දිට්ඨියා සාමඤ්ඤං **සමානදිට්ඨිභාවං. අග්ගං** ඉතරෙසං සාරණීයධම්මානං පධානභාවතො. එතස්මිං සති සුඛසිද්ධිතො තෙසං සඞ්ගාහිකං, තතො එව තෙසං සඞ්ඝාටනිකං ගොපානසියො අපරිපතන්තෙ කත්වා සඞ්ගණ්හාති ධාරෙතීති **සඞ්ගාහිකං. සඞ්ඝාටන්ති** අග්ගභාවෙන සඞ්ඝාටභාවං. සඞ්ඝාටනං එතෙසං අත්ථීති **සඞ්ඝාටනිකං,** සඞ්ඝාටනියන්ති වා පාඨො, සඞ්ඝාටනෙ නියුත්තන්ති වා සඞ්ඝාටනිකං, ක-කාරස්ස ය-කාරං කත්වා **සඞ්ඝාටනියං.** සාමඤ්ඤතො එව ගහිතත්තා නපුංසකනිද්දෙසො.

493. පඨමමග්ගසම්මාදිට්ඨියාපි එවංසභාවා, අඤ්ඤමග්ගසම්මාදිට්ඨීසු වත්තබ්බමෙව නත්ථීති ආහ **“යායං සොතාපත්තිමග්ගදිට්ඨී”**ති. **එත්තාවතාපීති** එත්තකෙනපි රාගාදීසු එකෙකෙන පරියුට්ඨිතචිත්තතායපි **පරියුට්ඨිතචිත්තොයෙව නාම හොති,** පගෙව ද්වීහි, බහූහි වා පරියුට්ඨිතචිත්තතාය. **සබ්බත්ථාති** සබ්බෙසු අට්ඨසුපි වාරෙසු. **සුට්ඨු ඨපිතන්ති** යථා මග්ගභාවනා උපරි සච්චාභිසම්බොධො හොති, එවං සම්මා ඨපිතං. තෙනාහ **“සච්චානං බොධායා”**ති. **තං ඤාණන්ති** ‘‘නත්ථි ඛො මෙ තං පරියුට්ඨාන’’න්තිආදිනා පවත්තං පච්චවෙක්ඛණඤාණං. **අරියානං හොතීති** අරියානමෙව හොති. තෙසඤ්හි එකදෙසතොපි පහීනං වත්තබ්බතං අරහති. තෙනාහ **“න පුථුජ්ජනාන”**න්ති. **අරියන්ති වුත්තං** ‘‘අරියෙසු ජාත’’න්ති කත්වා. ලොකුත්තරහෙතුකතාය **ලොකුත්තරන්ති වුත්තං.** තෙනෙවාහ **“යෙසං පනා”**තිආදි. තථා හිස්ස පුථුජ්ජනෙහි අසාධාරණතා. තෙනාහ **“පුථුජ්ජනානං පන අභාවතො”**ති. **සබ්බවාරෙසූති** සබ්බෙසු ඉතරෙසු ඡසු වාරෙසු.

494. **පච්චත්තන්ති** පාටියෙක්කං අත්තනි මම චිත්තෙයෙව. තෙනාහ **“අත්තනො චිත්තෙ”**ති. ‘‘පච්චත්තං අත්තනො චිත්තෙ නිබ්බුතිං කිලෙසවූපසමං ලභාමී’’ති ඉමමත්ථං **“එසෙව නයො”**ති ඉමිනා අතිදිසති.

495. **තථාරූපාය දිට්ඨියාති** ඉදං ‘‘යථාරූපාය දිට්ඨියා සමන්නාගතො’’ති ඉමස්ස අත්ථස්ස පච්චාමසනන්ති ආහ **“තථාරූපාය දිට්ඨියාති එවරූපාය සොතාපත්තිමග්ගදිට්ඨියා”**ති.

496. **සභාවෙනාති** නියතපඤ්චසික්ඛාපදතාදිසභාවෙන. **සඞ්ඝකම්මවසෙනාති** මානත්තචරියාදිසඞ්ඝකම්මවසෙන. **දහරොති** බාලො. **කුමාරොති** දාරකො. යස්මා දහරො ‘‘කුමාරො’’ති ච ‘‘යුවා’’ති ච වුච්චති, තස්මා **මන්දොති** වුත්තං. මන්දින්ද්‍රියතාය හි **මන්දො.** තෙනාහ **“චක්ඛුසොතාදීනං මන්දතාය”**ති. එවම්පි යුවාවත්ථාපි කෙචි මන්දින්ද්‍රියා හොන්තීති තන්නිවත්තනත්ථං **“උත්තානසෙය්‍යකො”**ති වුත්තං. යදි උත්තානසෙය්‍යකො, කථමස්ස අඞ්ගාරක්කමනන්ති? යථා තථා අඞ්ගාරස්ස ඵුසනං ඉධ ‘‘අක්කමන’’න්ති අධිප්පෙතන්ති ආහ **“ඉතො චිතො වා”**තිආදි. **මනුස්සානන්ති** මහල්ලකමනුස්සානං. **න සීඝං හත්ථො ඣායති** කඨිනහත්ථතාය. **ඛිප්පං පටිසංහරති** මුදුතලුණසරීරතාය. **අධිවාසෙති** කිඤ්චි පයොජනං අපෙක්ඛිත්වා.

497. **උච්චාවචානීති** මහන්තානි චෙව ඛුද්දකානි ච. **තත්ථෙවාති** සුධාකම්මාදිම්හියෙව. **කසාවපචනං** සුධාදිසඞ්ඛරණත්ථං, **උදකානයනං** ධොවනාදිඅත්ථං, හලිද්දිවණ්ණධාතුලෙපනත්ථං **කුච්ඡකරණං. බහලපත්ථනොති** දළ්හඡන්දො. **වච්ඡකන්ති** නිබ්බත්තධෙනුපගවච්ඡං. **අපචිනාතීති** අපචින්දති, ආලොකෙතීති අත්ථො. තෙනාහ **“අපලොකෙතී”**ති. **තන්නින්නො හොතීති** අධිසීලසික්ඛාදිනින්නොව හොති උච්චාවචානම්පි කිංකරණීයානං චාරිත්තසීලස්ස පූරණවසෙනෙව කරණතො, යොනිසොමනසිකාරවසෙනෙව ච තෙසං පටිපජ්ජනතො. **ථෙරස්ස සන්තිකෙ අට්ඨාසි** යොනිසොමනසිකාරාභාවතො ‘‘තං තං සමුල්ලපිස්සාමී’’ති.

498. බලං එව බලතාති ආහ **“බලෙන සමන්නාගතො”**ති. **අත්ථිකභාවං කත්වාති** තෙන ධම්මෙන සවිසෙසං අත්ථිකභාවං උප්පාදෙත්වා. **සකලචිත්තෙනාති** දෙසනායආදිම්හි මජ්ඣෙ පරියොසානෙති සබ්බත්ථෙව පවත්තතාය සකලෙන අනවසෙසෙන චිත්තෙන.

500. **සභාවොති** අරියසාවකස්ස පුථුජ්ජනෙහි අසාධාරණතාය ආවෙණිකො සභාවො. **සුට්ඨු සමන්නෙසිතොති** සම්මදෙව උපපරික්ඛිතො. **සොතාපත්තිඵලසච්ඡිකිරියායාති** සොතාපත්තිඵලස්ස සච්ඡිකරණෙන, සච්ඡිකතභාවෙනාති අත්ථො. තෙනාහ **“සොතාපත්තිඵලසච්ඡිකතඤාණෙනා”**ති. පඨමමග්ගඵලස්ස පච්චවෙක්ඛණඤාණවිසෙසා හෙතෙ පවත්තිආකාරභින්නා. තෙනෙවාහ **“සත්තහි මහාපච්චවෙක්ඛණඤාණෙහී”**ති. **අයං තාව ආචරියානං සමානකථාති** ‘‘ඉදමස්ස පඨමං ඤාණ’’න්තිආදිනා වුත්තානි පච්චවෙක්ඛණඤාණානි, න මග්ගඤාණානීති එවං පවත්තා පරම්පරාගතා පුබ්බාචරියානං සමානා සාධාරණා ඉමිස්සා පාළියා **අට්ඨකථා** අත්ථවණ්ණනා. තත්ථ කාරණමාහ **“ලොකුත්තරමග්ගො හි බහුචිත්තක්ඛණිකො නාම නත්ථී”**ති. යදි සො බහුචිත්තක්ඛණිකො සියා නානාභිසමයො, තථා සති සංයොජනත්තයාදීනං එකදෙසප්පහානං පාපුණාතීති අරියමග්ගස්ස අනන්තරඵලත්තා එකදෙසසොතාපන්නතාදිභාවො ආපජ්ජති, ඵලානං වා අනෙකභාවො, සබ්බමෙතං අයුත්තන්ති තස්මා එකචිත්තක්ඛණිකොව අරියමග්ගො.

යං පන සුත්තපදං නිස්සාය විතණ්ඩවාදී අරියමග්ගස්ස එකචිත්තක්ඛණිකතං පටික්ඛිපති, තං දස්සෙන්තො **“සත්ත වස්සානීති හි වචනතො”**ති ආහ. **කිලෙසා පන ලහු…පෙ.… ඣිජ්ජන්තීති** වදන්තෙන හි ඛිප්පං තාව කිලෙසප්පහානං, දන්ධපවත්තිකා මග්ගභාවනාති පටිඤ්ඤාතං හොති. තත්ථ සචෙ මග්ගස්ස භාවනාය ආරද්ධමත්තාය කිලෙසා පහීයන්ති, සෙසා මග්ගභාවනා නිරත්ථකා සියා, අථ පච්ඡා කිලෙසප්පහානං, කිලෙසා පන ලහු ඣිජ්ජන්තීති ඉදං මිච්ඡා, ‘‘සොතාපත්තිඵලසච්ඡිකිරියායා’’ති වක්ඛතීති. **තතො** සුත්තපටිජානනතො. **මග්ගං අභාවෙත්වාති** අරියමග්ගං පරිපුණ්ණං කත්වා අභාවෙත්වා. **අත්ථරසං විදිත්වාති** සුත්තස්ස අවිපරීතො අත්ථො එව අත්ථරසො, තං යාථාවතො ඤත්වා. එවං විතණ්ඩවාදිවාදං භින්දිත්වා වුත්තමෙවත්ථං නිගමෙතුං **“ඉමානි සත්ත ඤාණානී”**තිආදි වුත්තං. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

කොසම්බියසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

9. බ්‍රහ්මනිමන්තනිකසුත්තවණ්ණනා

501. ‘‘සස්සතො අත්තා ච ලොකො චා’’ති (දී. නි. 1.30) එවං පවත්තා දිට්ඨි **සස්සතදිට්ඨි** (සං. නි. ටී. 1.1.175). **සහ කායෙනාති** සහ තෙන බ්‍රහ්මත්තභාවෙන. **බ්‍රහ්මට්ඨානන්ති** අත්තනො බ්‍රහ්මවත්ථුං. **“අනිච්චං නිච්ච”න්ති වදති** අනිච්චතාය අත්තනො අපඤ්ඤායමානත්තා. **ථිරන්ති** දළ්හං, විනාසාභාවතො සාරභූතන්ති අත්ථො. උප්පාදවිපරිණාමාභාවතො **සදා විජ්ජමානං. කෙවලන්ති** පරිපුණ්ණං. තෙනාහ **“අඛණ්ඩ”**න්ති. **කෙවලන්ති** වා ජාතිආදීහි අමිස්සං, විරහිතන්ති අධිප්පායො. උප්පාදාදීනං අභාවතො එව **අචවනධම්මං. කොචි ජායනකො වා…පෙ.… උපපජ්ජනකො වා නත්ථි** නිච්චභාවතො. ඨානෙන සද්ධිං තන්නිවාසීනං නිච්චභාවඤ්හි සො පටිජානාති. **තිස්සො ඣානභූමියොති** දුතියතතියචතුත්ථජ්ඣානභූමියො. චතුත්ථජ්ඣානභූමිවිසෙසා හි අසඤ්ඤසුද්ධාවාසාරුප්පභවා. **පටිබාහතීති** සන්තංයෙව සමානං අජානන්තොව නත්ථීති පටික්ඛිපති. **අවිජ්ජාය ගතොති** අවිජ්ජාය සහ ගතො පවත්තො. සහයොගෙ හි ඉදං කරණවචනං. තෙනාහ **“සමන්නාගතො”**ති. **අඤ්ඤාණීති** අවිද්වා. පඤ්ඤාචක්ඛුවිරහතො අන්ධො භූතො, අන්ධභාවං වා පත්තොති **අන්ධීභූතො.**

502. තදා භගවතො සුභගවනෙ විහරණස්ස අවිච්ඡින්නතං සන්ධාය වුත්තං **“සුභගවනෙ විහරතීති ඤත්වා”**ති. තත්ථ පන තදාස්ස භගවතො අදස්සනං සන්ධායාහ **“කත්ථ නු ඛො ගතොති ඔලොකෙන්තො”**ති. **බ්‍රහ්මලොකං ගච්ඡන්තං දිස්වාති** ඉමිනා කතිපයචිත්තවාරවසෙන තදා භගවතො බ්‍රහ්මලොකගමනං ජාතං, න එකචිත්තක්ඛණෙනාති දස්සෙති. න චෙත්ථ කායගතියා චිත්තපරිණාමනං අධිප්පෙතං – ‘‘සෙය්‍යථාපි නාම බලවා පුරිසො සමිඤ්ජිතං වා බාහං පසාරෙය්‍යා’’තිආදිවචනතො (ම. නි. 1.501). යං පනෙත්ථ වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා වුත්තමෙව. **විඡන්දන්ති** ඡන්දවිගමං. **අපසාදිතොති** දිට්ඨියා ගාහස්ස විපරිවත්තනෙන සන්තජ්ජිතො. ‘‘මෙතමාසදො’’ති වචනෙන **උපත්ථම්භො හුත්වා.**

අන්වාවිසිත්වාති ආවිසනවසෙන තස්ස අත්තභාවං අධිභවිත්වා. තථා අභිභවතො හි තස්ස සරීරං පවිට්ඨො විය හොතීති වුත්තං **“සරීරං පවිසිත්වා”**ති. යඤ්හි සත්තං දෙවයක්ඛනාගාදයො ආවිසන්ති, තස්ස පාකතිකකිරියමයං චිත්තප්පවත්තිං නිවාරෙත්වා අත්තනො ඉද්ධානුභාවෙන යං ඉච්ඡිතං හසිතලපිතාදි, තං තෙන කාරාපෙන්ති, කාරෙන්තා ච ආවිට්ඨපුග්ගලස්ස චිත්තවසෙන කාරෙන්ති. ‘‘අත්තනොවා’’ති න වත්තබ්බමෙතං අචින්තෙය්‍යත්තා කම්මජස්ස ඉද්ධානුභාවස්සාති කෙචි. අපරෙ පන යථා තදා චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදිපවත්ති ආවිට්ඨපුග්ගලස්සෙව, එවං කිරියමයචිත්තපවත්තිපි තස්සෙව, ආවෙසකානුභාවෙන පන සාමඤ්ඤතා පරිවත්තති. තථා හි මහානුභාවං පුග්ගලං තෙ ආවිසිතුං න සක්කොන්ති, තිකිච්ඡාවුට්ඨාපනෙ පන ඡවසරීරං අනුපවිසිත්වා සතන්තං කරොති විජ්ජානුභාවෙන. කොරඛත්තියාදීනං පන ඡවසරීරස්ස උට්ඨානං වචීනිච්ඡාරණඤ්ච කෙවලං බුද්ධානුභාවෙන. අචින්තෙය්‍යා හි බුද්ධානං බුද්ධානුභාවාති. **අභිභවිත්වා ඨිතොති** සකලලොකං අත්තනො ආනුභාවෙන අභිභවිත්වා ඨිතො. **ජෙට්ඨකොති** පධානො, තාදිසං වා ආනුභාවසම්පන්නත්තා උත්තමො. පස්සතීති **දසො.** විසෙසවචනිච්ඡාය අභාවතො අනවසෙසවිසයො දසොසද්දොති ආහ **“සබ්බං පස්සතී”**ති. **සබ්බජනන්ති** ලද්ධනාමං සබ්බසත්තකායං. **වසෙ වත්තෙති,** සෙට්ඨත්තා නිම්මාපකත්තා ච අත්තනො වසෙ වත්තෙති. ලොකස්ස ඊසනසීලතාය **ඉස්සරො.** සත්තානං කම්මස්ස කාරකභාවෙන **කත්තා.** ථාවරජඞ්ගමවිභාගං සකලං ලොකං නිම්මානෙතීති **නිම්මාතා.**

ගුණවිසෙසෙන ලොකෙ පාසංසත්තා **සෙට්ඨො.** තාදිසො ච උක්කට්ඨතමො හොතීති ආහ **“උත්තමො”**ති. සත්තානං නිම්මානං තථා තථා සජනං විසජනං විය හොතීති ආහ **“ත්වං ඛත්තියො”**තිආදි. ඣානාදීසු අත්තනො චිත්තෙ ච චිණ්ණවසිත්තා **වසී. භූතානන්ති** නිබ්බත්තානං. භවං අභිජාතං අරහන්තීති භබ්‍යා, සම්භවෙසිනො, තෙසං **භබ්‍යානං.** තෙනාහ **“අණ්ඩජජලාබුජා සත්තා”**තිආදි.

පථවීආදයො නිච්චා ධුවා සස්සතා. යෙ තෙසං ‘‘අනිච්චා’’තිආදිනා ගරහකා ජිගුච්ඡා සත්තා, තෙ අයථාභූතවාදිතාය මතකාලෙ අපායනිට්ඨා අහෙසුං. යෙ පන පථවීආදීනං ‘‘නිච්චා ධුවා’’තිආදිනා පසංසකා, තෙ යථාභූතවාදිතාය බ්‍රහ්මකායූපගා අහෙසුන්ති මාරො පාපිමා අන්වයතො බ්‍යතිරෙකතො ච පථවීආදිමුඛෙන සඞ්ඛාරානං පරිඤ්ඤාපඤ්ඤාපනෙ ආදීනවං විභාවෙති තතො විවෙචෙතුකාමො. තෙනාහ **“පථවීගරහකා”**තිආදි. එත්ථ ච මාරො පථවීආදිධාතුමහාභූතග්ගහණෙන මනුස්සලොකං, භූතග්ගහණෙන චාතුමහාරාජිකෙ, දෙවග්ගහණෙන

අවසෙසකාමදෙවලොකං, පජාපතිග්ගහණෙන අත්තනො ඨානං, බ්‍රහ්මග්ගහණෙන බ්‍රහ්මකායිකෙ ගණ්හි. ආභස්සරාදයො පන අවිසයතාය එව අනෙන අග්ගහිතාති දට්ඨබ්බං. **තණ්හාදිට්ඨිවසෙනාති** තණ්හාභිනන්දනාය දිට්ඨාභිනන්දනාය ච වසෙන. ''එතං මම, එසො මෙ අත්තා''ති **අභිනන්දිනො** අභිනන්දකා, අභිනන්දනසීලා වා. **බ්‍රහ්මුනො ඔවාදෙ ඨිතානං ඉද්ධානුභාවං දස්සෙතීති** තෙසං තත්ථ සන්නිපතිතබ්‍රහ්මානං ඉද්ධානුභාවං තස්ස මහාබ්‍රහ්මුනො ඔවාදෙ ඨිතත්තා නිබ්බත්තං කත්වා දස්සෙති. **යසෙනාති** ආනුභාවෙන. **සිරියාති** සොභාය. **මං බ්‍රහ්මපරිසං උපනෙසීති** යාදිසා බ්‍රහ්මපරිසා ඉස්සරියාදිසම්පත්තියා, තත්ථ මං උයොයාජෙසි. **මහාජනස්ස මාරණතොති** මහාජනස්ස විවට්ටූපනිස්සයගුණවිනාසනෙන ආනුභාවෙන මාරණතො. **අයසන්ති** යසපටිපක්ඛං අකිත්තිකම්මානුභාවඤ්චාති අත්ථො.

503. **කසිණං ආයුන්ති** වස්සසතං සන්ධාය වදති. උපනිස්සාය සෙතීති උපසයො, උපසයොව **ඔපසායිකො** යථා ''වෙනයිකො''ති (ම. නි. 1.246; අ. නි. 8.11; පාරා. 8) ආහ **''සමීපසයො''**ති. සයග්ගහණඤ්චෙත්ථ නිදස්සනමත්තන්ති දස්සෙතුං **''මං ගච්ඡන්ත''**න්තිආදි වුත්තං. අනෙකත්ථත්තා ධාතූනං වත්තනත්ථො දට්ඨබ්බො. **මම වත්ථුස්මිං සයනකොති** මය්හං ඨානෙ විසයෙ වත්තනකො. **බාහිත්වාති** නීචං කත්වා, අභිභවිත්වා වා. **ජජ්ඣරිකාගුම්බතොති** එත්ථ **ජජ්ඣරිකා** නාම පථවිං පත්ථරිත්වා ජාතා එකා ගච්ඡජාති.

ඉමිනාති ''සචෙ ඛො ත්වං භික්ඛූ''තිආදිවචනෙන. **එස** බ්‍රහ්මා. **උපලාපෙතීති** සඞ්ගණ්හාති. **අපසාදෙතීති** නිග්ගණ්හාති. **සෙසපදෙහීති** වත්ථුසායිකො යථාකාමකරණීයො බාහිතෙයොයාති ඉමෙහි පදෙහි. **මය්හං ආරක්ඛං ගණ්හිස්සසීති** මම ආරක්ඛකො භවිස්සසි. **ලකුණ්ඩකතරන්ති** නීචතරං නිහීනවුත්තිසරීරං.

වුසිතුම්පි සමත්ථං කිඤ්චි න පස්සති, පගෙව ඤාණවිභවන්ති අධිප්පායො. **නිප්ඵත්තින්ති** නිප්ඵජ්ජනං, ඵලන්ති අත්ථො. තඤ්හි කාරණවසෙන ගන්තබ්බතො අධිගන්තබ්බතො **ගතීති** වුච්චති. **ආනුභාවන්ති** පභාවං. සො හි ජොතනට්ඨෙන විරොචනට්ඨෙන **ජුතීති** වුච්චති. මහතා ආනුභාවෙන පරෙසං අභිභවනතො මහෙසොති අක්ඛායතීති **මහෙසක්ඛො**. තයිදං අභිභවනං කිත්තිසම්පත්තියා පරිවාරසම්පත්තියා චාති ආහ **''මහායසො මහාපරිවාරො''**ති.

පරිහරන්තීති සිනෙරුං දක්ඛිණතො කත්වා පරිවත්තන්ති. **දිසාති** භුම්මත්ථෙ එතං පච්චත්තවචනන්ති ආහ **''දිසාසු විරොචමානා''**ති. අත්තනො ජුතියා දිබ්බමානාය වා. **තෙහීති** චන්දිමසූරියෙහි. **තත්තකෙන පමාණෙනාති** යත්තකෙ චන්දිමසූරියෙහි ඔභාසියමානො ලොකධාතුසඞ්ඛාතො එකො ලොකො, තත්තකෙන පමාණෙන. ඉදං චක්කවාළං බුද්ධානං උප්පත්තිට්ඨානභූතං සෙට්ඨං උත්තමං පධානං, තස්මා යෙභුය්‍යෙන එත්ථුපපන්නා දෙවතා අඤ්ඤෙසු චක්කවාළෙසු දෙවතා අභිභුය්‍යා වත්තන්ති. තථා හි බ්‍රහ්මා සහම්පති දසසහස්සබ්‍රහ්මපරිවාරො භගවතො සන්තිකං උපගඤ්ඡි. තෙනාහ **''එත්ථ චක්කවාළසහස්සෙ තුය්හං වසො වත්තතී''**ති. ඉදානි **''එත්ථ තෙ වත්තතෙ වසො''**ති වුත්තං වසෙ වත්තනං සරූපතො දස්සෙතුං **''පරොපරඤ්ච ජානාසී''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ පඨමගාථායං වුත්තං **එත්ථ**-සද්දං ආනෙත්වා අත්ථො වෙදිතබ්බොති දස්සෙන්තො **''එත්ථ චක්කවාළසහස්සෙ''**ති ආහ. **උච්චනීචෙති** ජාතිකුලරූපභොගපරිවාරාදිවසෙන උළාරෙ ච අනුළාරෙ ච. **අයං ඉද්ධො අයං පකතිමනුස්සොති** ඉමිනා ''සරූපතො එවස්ස සත්තානං පරොපරජානනං, න සමුදාගමතො''ති දස්සෙති. යං පන වක්ඛති **''සත්තානං ආගතිං ගතින්ති**, තං කාමලොකෙ සත්තානං ආදානනික්ඛෙපජානනමත්තං සන්ධාය වුත්තං, න කම්මවිපාකජානනං. යදි හි සමුදාගමතො ජානෙය්‍ය, අත්තනොපි ජානෙය්‍ය, න චස්ස තං අත්ථීති, තථා ආහ **''ඉත්ථම්භාවොති ඉදං චක්කවාළ''**න්තිආදි. රාගයොගතො රාගො එතස්ස අත්ථීති වා රාගො, විරජ්ජනසීලො විරාගී, **තං රාගවිරාගිනං. සහස්සිබ්‍රහ්මා නාම ත්වං** චූළනියා එව ලොකධාතුයා ජානනතො. **තයාති** නිස්සක්කෙ කරණවචනං. **චතුහත්ථායාති** අනෙකහත්ථෙන සාණිපාකාරෙන කාතබ්බපටප්පමාණං දීඝතො චතුහත්ථාය, විත්ථාරතො ද්විහත්ථාය පිලොතිකාය කාතුං වායමන්තො විය ගොප්ඵකෙ උදකෙ නිමුජ්ජිතුකාමො විය ච පමාණං අජානන්තො විහඤ්ඤතීති නිග්ගණ්හාති.

504. **තං කායන්ති** තදෙව නිකායං. **ජානිතබ්බට්ඨානං පත්වාපීති** අනඤ්ඤසාධාරණා මය්හං සීලාදයො ගුණවිසෙසා තාව තිට්ඨන්තු, ඊදිසං ලොකියං පරිත්තකං ජානිතබ්බට්ඨානම්පි පත්වා. අයං ඉමෙසං අතිසයෙන නීචොති නීචෙය්‍යො, තස්ස භාවො **නීචෙය්‍යන්ති** ආහ **''තයා නීචතරභාවො පන මය්හං කුතො''**ති.

හෙට්ඨූපපත්තිකොති උපරූපරිතො චවිත්වා හෙට්ඨා ලද්ධූපපත්තිකො. එවං සඞ්ඛෙපතො වුත්තමත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙතුං **''අනුප්පන්නෙ බුද්ධුප්පාදෙ''**ති ආහ. **හෙට්ඨූපපත්තිකං කත්වාති** හෙට්ඨූපපත්තිකං පත්ථනං කත්වා. යථා කෙනචි බහූසු ආනන්තරියෙසු කතෙසු යං තත්ථ ගරුතරං බලවං, තදෙව පටිසන්ධිං දෙති, ඉතරානි පන තස්ස අනුබලප්පදායකානි හොන්ති, න පටිසන්ධිදායකානි, එවං චතූසු රූපජ්ඣානෙසු භාවිතෙසු යං තත්ථ ගරුතරං ඡන්දපණිධිඅධිමොක්ඛාදිවසෙන සාභිසඞ්ඛාරඤ්ච, තදෙව ච පටිසන්ධිං දෙති, ඉතරානි පන අලද්ධොකාසතාය තස්ස අනුබලප්පදායකානි හොන්ති, න පටිසන්ධිදායකානි, තන්නිබ්බත්තිතජ්ඣානෙනෙව ආයතිං පුනබ්භවාභිනිබ්බත්ති හොතීති ආහ **''තතියජ්ඣානං පණීතං භාවෙත්වා''**ති. **තත්ථාති** සුභකිණ්හබ්‍රහ්මලොකෙ. පුන **තත්ථාති** ආභස්සරබ්‍රහ්මලොකෙ. **පඨමකාලෙති** තස්මිං භවෙ පඨමස්මිං කාලෙ. **උභයන්ති** අතීතං අත්තනො නිබ්බත්තට්ඨානං, තත්ථ නිබ්බත්තියා හෙතුභූතං අත්තනො කතකම්මන්ති උභයං. **පමුස්සිත්වා** කාලස්ස චිරතරභාවතො. **වීතිනාමෙති පටිපජ්ජන්තීති** ච තදා තස්සා කිරියාය පවත්තික්ඛණං උපාදාය පවත්තමානපයොගො.

අපායෙසීති පායෙසි. **පිපාසිතෙති** තසිතෙ. **සම්මනීති** සම්මකාලෙ. **සම්පරෙතෙති** සම්මපරිළාහෙන පිපාසාය අභිභූතෙ. න්ති පානීයදානං. **වතසීලවත්තන්ති** සමාදානවසෙන වතභූතං චාරිත්තසීලභාවෙන සමාචිණ්ණත්තා සීලවත්තං. **සුත්තප්පබුද්ධොව අනුස්සරාමීති** සුපිත්වා පබුද්ධමත්තො විය සුපිනං තව පුබ්බනිවුත්ථං මම පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිඤාණෙන අනුස්සරාමි, සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙන විය පච්චක්ඛතො පස්සාමීති අත්ථො.

කරමරෙති විලුම්පිත්වා ආනීතෙ. **කම්මසජ්ජන්ති** යුද්ධසජ්ජං, ආවුධාදායිනින්ති අත්ථො.

එණිකූලස්මින්ති එණිමිගබාහුල්ලෙන ''එණිකූල''න්ති සඞ්ඛං ගතෙ ගඞ්ගාය තීරප්පදෙසෙ. **ගය්හක නීයමානන්ති** ගය්හවසෙන කරමරභාවෙන චොරෙහි අත්තනො ඨානං නීයමානං.

ආවාහවිවාහවසෙන **මිත්තසන්ථවං කත්වා**. ''එවං අම්හෙසු කීළන්තෙසු ගඞ්ගෙය්‍යකො නාගො කුපිතො''ති **මයි සඤ්ඤම්පි න කරොන්තීති**. **සුසුකාරන්ති** සුසූති පවත්තං භෙරවනාගනිස්සාසං.

ගහීතනාවන්ති විහෙඨෙතුකාමතාය ගතිනිවාරණවසෙන ගහිතං නිග්ගහිතං නාවං. **ලුද්දෙනාති** කුරූරෙන. **මනුස්සකප්පාති** නාවාගතානං මනුස්සානං විහෙඨෙතුකාමතාය.

බද්ධචරොති පටිබද්ධචරියො. තෙනාහ **''අන්තෙවාසිකො''**ති. **තං නිස්සායෙවාති** රඤ්ඤා උපට්ඨීයමානොපි රාජානං පහාය තං කප්පං අන්තෙවාසිං නිස්සායෙව.

සම්බුද්ධිමන්තං වතිනං අමඤ්ඤීති අයං සම්මදෙව බුද්ධිමා වතසම්පන්නොති අමඤ්ඤි සම්භාවෙසි ච.

නානත්තභාවෙසූති නානා විසුං විසුං අත්තභාවෙසු.

අද්ධාති එකංසෙන. **මමෙතමායුන්ති** මය්හං එතං යථාවුත්තං තත්ථ තත්ථ භවෙ පවත්තං ආයුං. න කෙවලං මම ආයුමෙව, අථ ඛො **අඤ්ඤම්පි** සබ්බඤ්ඤෙය්‍යං **ජානාසි,** න තුය්හං අවිදිතං නාම අත්ථි. **තථා හි බුද්ධො** සම්මාසම්බුද්ධො තුවං. නො චෙ කථමයමත්ථො ඤාතො? **තථා හි** සම්මාසම්බුද්ධත්තා **එව තෙ අයං ජලිතො** ජොතමානො **ආනුභාවො ඔභාසයං** සබ්බම්පි **බ්‍රහ්මලොකං** ඔභාසෙන්තො දිබ්බමානො **තිට්ඨතීති** සත්ථු අසමසමතං පවෙදෙසි.

පථවත්තෙනාති පථවීඅත්තෙන. තෙනාහ **''පථවීසභාවෙනා''**ති. එත්ථ ච යස්මා – ''සබ්බසඞ්ඛාරසමථො''ති''ආදිනා (මහාව. 7; දී. නි. 2.64, 67; ම. නි. 1.281; සං. නි. 1.172) සාධාරණතො, ''යත්ථ නෙව පථවී''ති අසාධාරණතො ච පථවියා අසභාවෙන නිබ්බානස්ස ගහෙතබ්බතා අත්ථි, තං නිවත්තෙත්වා පථවියා අනඤ්ඤසාධාරණං සභාවං ගහෙතුං **''පථවියා පථවත්තෙනා''**ති වුත්තං. **නාපහොසින්ති** න පාපුණිං. ඉධ පථවියා පාපුණනං නාම ''එතං මමා''තිආදිනා ගහණන්ති ආහ **''තණ්හාදිට්ඨිමානග්ගාහෙහි න ගණ්හි''**න්ති.

වාදිතායාති වාදසීලතාය. **සබ්බන්ති අක්ඛරං නිද්දිසිත්වාති** ''සබ්බං ඛො අහං බ්‍රහ්මෙ''තිආදිනා භගවතා වුත්තං සබ්බ-සද්දං – ''සචෙ ඛො තෙ මාරිස සබ්බස්ස සබ්බත්තෙන අනනුභූත''න්ති පච්චනුභාසනවසෙන නිද්දිසිත්වා. **අක්ඛරෙ දොසං ගණ්හන්තොති** භගවතා සක්කායසබ්බං සන්ධාය සබ්බ-සද්දෙ ගහිතෙ සබ්බසබ්බවසෙන තදත්ථපරිවත්තනෙන සබ්බ-සද්දවචනීයතාසාමඤ්ඤෙන ච දොසං ගණ්හන්තො. තෙනාහ **''සත්ථා පනා''**තිආදි. තත්ථ යදි සබ්බං අනනුභූතං ''නත්ථි සබ්බ''න්ති ලොකෙ අනවසෙසං පුච්ඡති. සචෙ සබ්බස්ස සබ්බත්තෙන අනවසෙසසභාවෙන අනනුභූතං අප්පත්තං, තං ගගනකුසුමං විය කිඤ්චි න සියා. **අථස්ස අනනුභූතං අත්ථීති** අස්ස සබ්බත්තෙන අනනුභූතං යදි අත්ථි, ''සබ්බ''න්ති ඉදං වචනං මිච්ඡා, සබ්බං නාම තං න හොතීති අධිප්පායො. තෙනාහ **''මා හෙව තෙ රිත්තකමෙවා''**තිආදි.

අහං සබ්බඤ්ච වක්ඛාමි, අනනුභූතඤ්ච වක්ඛාමීති අහං ''සබ්බ''න්ති ච වක්ඛාමි, ''අනනුභූත''න්ති ච වක්ඛාමි, එත්ථ කො දොසොති අධිප්පායො. **කාරණං ආහරන්තොති** සබ්බස්ස සබ්බත්තෙන අනනුභූතස්ස අත්ථිභාවෙ කාරණං නිද්දිසන්තො. **විජානිතබ්බන්ති** මග්ගඵලපච්චවෙක්ඛණඤාණෙහි විසෙසතො සබ්බසඞ්ඛතවිසිට්ඨතාය ජානිතබ්බං. **අනිදස්සනන්ති** ඉදං නිබ්බානස්ස සනිදස්සනදුකෙ දුතියපදසහිතතාදස්සනන්ති අධිප්පායෙන **''චක්ඛුවිඤ්ඤාණස්ස ආපාථං අනුපගමනතො අනිදස්සනං නාමා''**ති වුත්තං. සබ්බසඞ්ඛතවිධුරතාය වා නත්ථි එතස්ස නිදස්සනන්ති **අනිදස්සනං**. නත්ථි එතස්ස අන්තොති **අනන්තං**. තෙන වුත්තං **''තයිද''**න්තිආදි.

භූතානීති පච්චයසම්භූතානි. **අසම්භූතන්ති** පච්චයෙහි අසම්භූතං, නිබ්බානන්ති අත්ථො. අපභස්සරභාවහෙතූනං සබ්බසො අභාවා සබ්බතො පභාති **සබ්බතොපභං**. තෙනාහ **''නිබ්බානතො හී''**තිආදි. තථා හි වුත්තං – ''තමො තත්ථ න විජ්ජතී''ති. (නෙත්ති. 104) **පභූතමෙවාති** පකට්ඨභාවෙන උක්කට්ඨභාවෙන විජ්ජමානමෙව. අරූපීභාවෙන අදෙසිකත්තා සබ්බතො පභවති විජ්ජතීති **සබ්බතොපභං**. තෙනාහ **''පුරත්ථිමදිසාදීසූ''**තිආදි. පවිසන්ති එත්ථාති පවිසං,

තදෙව ස-කාරස්ස හ-කාරං, වි-කාරස්ස ච ලොපං කත්වා වුත්තං **“පහ”**න්ති. තෙනාහ **“තිත්ථස්ස නාම”**න්ති. **වාදං පතිට්ඨපෙසීති** එවං මයා සබ්බඤ්ච වුත්තං, අනනුභූතඤ්ච වුත්තං, තත්ථ යං තයා අධිප්පායං අජානන්තෙන සහසා අප්පටිසඞ්ඛාය දොසග්ගහණං, තං මිච්ඡාති බ්‍රහ්මානං නිග්ගණ්හන්තො භගවා අත්තනො වාදං පතිට්ඨපෙසි.

ගහිතගහිතන්ති ‘‘ඉදං නිච්ච’’න්තිආදිනා ගහිතගහිතං ගාහං. තත්ථ තත්ථ දොසදස්සනමුඛෙන නිග්ගණ්හන්තෙන **සත්ථාරා විස්සජ්ජාපිතො කිඤ්චි ගහෙතබ්බං** අත්තනො පටිසරණං **අදිස්වා** පරාජයං පටිච්ඡාදෙතුං **ලළිතකං කාතුකාමො** වාදං පහාය ඉද්ධියා පාටිහාරියලීළං දස්සෙතුකාමො. **යදි සක්කොසි මය්හං අන්තරධායිතුං,** න පන සක්ඛිස්සසීති අධිප්පායො. **මූලපටිසන්ධිං ගන්තුකාමොති** අත්තනො පාකතිකෙන අත්තභාවෙන ඨාතුකාමො. සො හි පටිසන්ධිකාලෙ නිබ්බත්තසදිසතාය මූලපටිසන්ධීති වුත්තො. **අඤ්ඤෙසන්ති** හෙට්ඨා අඤ්ඤකායිකානං බ්‍රහ්මූනං. **න අදාසි** අභිසඞ්ඛතකායෙනෙවායං තිට්ඨතු, න පාකතිකරූපෙනාති චිත්තං උප්පාදෙසි. තෙන සො අභිසඞ්ඛතකායං අපනෙතුං අවිසහන්තො අත්තභාවපටිච්ඡාදකං අන්ධකාරං නිම්මිනිතුං ආරභි. සත්ථා තං තමං විද්ධංසෙති. තෙන වුත්තං **“මූලපටිසන්ධිං වා”**තිආදි.

භවෙවාහන්ති භවෙ එව අහං. අයඤ්ච එව-සද්දො අට්ඨානපයුත්තොති දස්සෙන්තො ආහ **“අහං භවෙ භයං දිස්වායෙවා”**ති, සබ්බස්මිං භවෙ ජාතිආදිභයං ඤාණචක්ඛුනා යාථාවතො දිස්වා. **සත්තභවන්ති** සත්තසඞ්ඛාතං භවං. කම්මභවපච්චයෙ හි උපපත්තිභවෙ සත්තසමඤ්ඤා. **විභවන්ති** විමුත්තිං. පරියෙසමානම්පි උපායස්ස අනධිගතත්තා **භවෙයෙව දිස්වා. භවඤ්ච විභවෙසිනං** විභවං නිබ්බුතිං එසමානානං සත්තානං භවං, භවෙසු උප්පත්තිඤ්ච දිස්වාති එවං වා එත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. **න අභිවදින්ති** ‘‘අහො වත සුඛ’’න්ති එවං අභිවදාපනාකාරාභාවතො න අභිනිවිසිං, ලක්ඛණවචනමෙතං. ගාහත්ථො එව වා අභිවාද-සද්දොති ආහ **“නාභිවදි”**න්ති, **“න ගවෙසි”**න්ති. **භවග්ගහණෙනෙත්ථ** දුක්ඛසච්චං, **නන්දීගහණෙන** සමුදයසච්චං, **විභවග්ගහණෙන** නිරොධසච්චං, **නන්දිඤ්ච න උපාදියින්ති** ඉමිනා මග්ගසච්චං පකාසිතන්ති ආහ **“ඉති චත්තාරි සච්චානි පකාසෙන්තො”**ති. තයිදං චතුන්නං අරියසච්චානං ගාථාය විභාවනදස්සනං. සත්ථා පන තෙසං බ්‍රහ්මූනං අජ්ඣාසයානුරූපං සච්චානි විත්ථාරතො පකාසෙන්තො විපස්සනං පාපෙත්වා අරහත්තෙන දෙසනාය කූටං ගණ්හි. තෙ ච බ්‍රහ්මානො කෙචි සොතාපත්තිඵලෙ, කෙචි සකදාගාමිඵලෙ, කෙචි අනාගාමිඵලෙ, කෙචි අරහත්තෙ ච පතිට්ඨහිංසු. තෙන වුත්තං **“සච්චානි පකාසෙන්තො සත්ථා ධම්මං දෙසෙසී”**තිආදි. **අච්ඡරියජාතාති** සඤ්ජාතච්ඡරියා. **සමූලං භවන්ති** තණ්හාවිජ්ජාහි සමූලං භවං.

505. **මම වසං අතිවත්තිතානීති** සබ්බසො කාමධාතුසමතික්කමනපටිපදාය මය්හං විසයං අතික්කමිතානි. කථං පනායං තෙසං අරියභූමිසමොක්කමනං ජානාතීති? නයග්ගාහතො – ‘‘සමණො ගොතමො ධම්මං දෙසෙන්තො සංසාරෙ ආදීනවං, නිබ්බානෙ ච ආනිසංසං පකාසෙන්තො වෙනෙය්‍යජනං නිබ්බානං දිට්ඨමෙව කරොති, තස්ස දෙසනා අවඤ්ඣා අමොඝා ඉන්දෙන විස්සට්ඨවජිරසදිසා, තස්ස ච ආණාය ඨිතා සංසාරෙ න දිස්සන්තෙවා’’ති නයග්ගාහෙන අනුමානෙන ජානාති. **සචෙ ත්වං එවං අනුබුද්ධොති** යථා ත්වං පරෙසං සච්චාභිසම්බොධං වදති, එවං ත්වං අත්තනො අනුරූපතො සයම්භුඤාණෙන බුද්ධො ධම්මං පටිවිජ්ඣිත්වා ඨිතො. **තං ධම්මං මා උපනයසීති** තයා පටිවිද්ධධම්මං මා සාවකපටිවෙධං පාපෙසි. **ඉදන්ති** ඉදං අනන්තරං වුත්තං බ්‍රහ්මලොකෙ පතිට්ඨානංයෙව සන්ධාය මාරො වදති, තෙ දස්සෙන්තො **“අනුප්පන්නෙ හී”**තිආදිමාහ. අපායපතිට්ඨානං පන ආජීවකනිගණ්ඨාදිපබ්බජ්ජං උපගතෙ තිත්ථකරෙ, යෙ කෙචි වා පබ්බජිත්වා මිච්ඡාපටිපන්නෙ ජනෙ සන්ධාය වදති. **අනුප්පන්නෙති** අසඤ්ජාතෙ, අප්පත්තෙති අත්ථො. **අනුල්ලපනතායාති** යථා මාරො උපරි කිඤ්චි උත්තරං ලපිතුං න සක්කොති, එවං තථා උත්තරභාසනෙන. **නිමන්තනවචනෙනාති** විඤ්ඤාපනවචනෙන. බ්‍රහ්මං සෙට්ඨං නිමන්තනං, බ්‍රහ්මුනො වා නිමන්තනං එත්ථ අත්ථීති **බ්‍රහ්මනිමන්තනිකං,** සුත්තං. යං පනෙත්ථ අත්ථතො අවිභත්තං, තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

බ්‍රහ්මනිමන්තනිකසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

10. මාරතජ්ජනීයසුත්තවණ්ණනා

506. **කොට්ඨමනුපවිට්ඨොති** ආසයො වච්චගුත්තට්ඨානතාය කොට්ඨං, තස්ස අබ්භන්තරඤ්හෙත්ථ කොට්ඨං. අනුරූපො හුත්වා පවිට්ඨො අනුපවිට්ඨො. සුඛුමඤ්හි තදනුච්ඡවිකං අත්තභාවං මාපෙත්වා අයං තත්ථ පවිට්ඨො. **ගරුගරො වියාති** ගරුකගරුකො විය. උ-කාරස්ස හි ඔ-කාරං කත්වා අයං නිද්දෙසො, අතිවිය ගරුකො මඤ්ඤෙති අත්ථො. ගරුගරු විය ඉච්චෙව වා පාඨො. මාසභත්තං මාසො උත්තරපදලොපෙන, මාසභත්තෙන ආචිතං පූරිතං **මාසාචිතං මඤ්ඤෙ**. තෙනාහ **“මාසභත්තං භුත්තස්ස කුච්ඡි වියා”**ති. උත්තරපදලොපෙන විනා අත්ථං දස්සෙතුං **“මාසපූරිතපසිබ්බකො වියා”**ති වුත්තං. **තින්තමාසො වියාති** තින්තමාසො පසිබ්බකො විය. කිං නු ඛො එතං මම කුච්ඡියං පුබ්බං භාරිකත්තං, කිං නු ඛො කථං නු ඛො ජාතන්ති අධිප්පායො? **උපායෙනාති** පථෙන ඤායෙන. බ්‍යතිරෙකතො පනස්ස අනුපායං දස්සෙතුං **“සචෙ පනා”**තිආදි වුත්තං. අත්තානමෙව වා සන්ධාය **“මා තථාගතං විහෙසෙසී”**ති ආහ. යථා හි අරියසඞ්ඝො ‘‘තථාගතං දෙවමනුස්සපූජිතං, සඞ්ඝං නමස්සාම සුවත්ථි හොතූ’’තිආදීසු (ඛු. පා. 6.18; සු. නි. 241) **තථාගතොති** වුච්චති, එවං තප්පරියාපන්නා අරියපුග්ගලා, යථා ච පුරිමකා දුතියඅග්ගසාවකා කප්පානං සතසහස්සාධිකං එකං අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යං පාරමියො පූරෙත්වා ආගතා, අයම්පි මහාථෙරො තථා ආගතොති **තථාගතොති. පතිඅග්ගළෙව අට්ඨාසීති** අග්ගළස්ස බහිභාගෙ අට්ඨාසි.

507. රුක්ඛදෙවතා නාම චාතුමහාරාජිකෙසු නිහීනො කායො, තස්මා නෙසං මනුස්සගන්ධො පරිචිතත්තා නාතිජෙගුච්ඡොති ආහ **"ආකාසට්ඨදෙවතාන"**න්ති. **ආබාධං කරොතීති** දුක්ඛං ජනෙති. **නාගරිකොති** සුකුමාරො. **පරිචොක්ඛොති** සබ්බසො සුවිරූපො. **ඤාතිකොටින්ති** ඤාතිභාගං. අනාදිමති හි සංසාරෙ ඤාතිභාගරහිතො නාම සත්තො කස්සචිපි නත්ථීති අධිප්පායො. **ඉදන්ති** "සො මෙ ත්වං භාගිනෙය්‍යො හොසී"ති ඉදං වචනං. **පවෙණිවසෙනාති** තදා මය්හං භාගිනෙය්‍යො හුත්වා ඉදානි මාරට්ඨානෙ ඨිතොති ඉමිස්සා පවෙණියා වසෙන වුත්තං. අඤ්ඤස්ස වා වෙසමං ධුරො **විධුරො**. තෙනාහ **"අඤ්ඤෙහි සද්ධිං අසදිසො"**ති. **අප්පදුක්ඛෙනාති** සුඛෙනෙව. පන්ථානං අවන්ති ගච්ඡන්තීති **පථාවිනො. එත්තකෙනාති** එත්තාවතා චිතකසන්නිසයෙන. **උදකලෙණන්ති** උදකනිස්සන්දනලෙණං. **සමාපත්තිතොති** නිරොධසමාපත්තිතො. **සමාපත්තිඵලන්ති** නිරොධසමාපත්තිඵලං.

508. **දසහි අක්කොසවත්ථූහීති** දසහිපි අක්කොසවත්ථූහි, තතො කිඤ්චි අහාපෙන්තා. **පරිභාසථාති** ගරහථ. **සට්ටෙථාති** අනූනාහි කථාහි ඉමෙසු ඔවිජ්ඣථ. **දුක්ඛාපෙථාති** චිත්තෙ දුක්ඛං ජනෙථ. **එතෙසන්ති** තෙසං භික්ඛූනං තුම්හාකං අක්කොසනාදීහි භික්ඛූනං කිලෙසුප්පත්තියා. තෙනෙත්ථ **දූසී මාරො** ඔතාරං ලභති නාමාති අධිප්පායො. උපට්ඨාතබ්බං ඉහං අරහන්තීති ඉබ්භා, හත්ථිභණ්ඩකා, හීනජීවිකතාය හෙතෙ ඉබ්භා වියාති **ඉබ්භා,** තෙ පන සදුතියකවසෙන **"ගහපතිකා"**ති වුත්තා. **කණ්හාති** කණ්හාභිජාතිකා. පාදතො ජාතත්තා **පාදානං අපච්චා. ආලසියජාතාති** කසිවණිජ්ජාදිකම්මස්ස අකරණෙන සඤ්ජාතාලසියා. **ගූථනිද්ධමනපනාළීති** වච්චකූපතො ගූථස්ස නික්ඛමපදෙසො.

මනුස්සානං අකුසලං න භවෙය්‍ය තෙසං තාදිසාය අභිසන්ධියා අභාවතො. ආවෙසකස්ස ආනුභාවෙන ආවිට්ඨස්ස චිත්තසන්තති විපරිවත්තතීති වුත්තොවායමත්ථො. **විසභාගවත්ථුන්ති** භික්ඛූනං සන්තිකෙ ඉත්ථිරූපං, භික්ඛුනීනං සන්තිකෙ පුරිසරූපන්ති ඊදිසං, අඤ්ඤං වා පබ්බජිතානං අසාරුප්පං විසභාගවත්ථුං. **විප්පටිසාරාරම්මණන්ති** පස්සන්තානං විප්පටිසාරස්ස පච්චයං. **ලෙපයට්ඨින්ති** ලෙපලිත්තං වාකුරයට්ඨිං.

510. **සොමනස්සවසෙනාති** ගෙහස්සිතසොමනස්සවසෙන. **අඤ්ඤථත්තන්ති** උප්පිලාවිතත්තං. **පුරිමනයෙනෙවාති** "සචෙ මාරො මනුස්සානං සරීරෙ අධිමුච්චිත්වා"තිආදිනා පුබ්බෙ වුත්තනයෙන. යදි මාරොව තථා කරෙය්‍ය, මනුස්සානං කුසලං න භවෙය්‍ය, මාරස්සෙව භවෙය්‍ය, සරීරෙ පන අනධිමුච්චිත්වා තාදිසං පසාදනීයං පසාදවත්ථුං දස්සෙසි. තෙනාහ **"යථා හී"**තිආදි.

511. **අසුභසඤ්ඤාපරිචිතෙනාති** සකලං කායං අසුභන්ති පවත්තාය සඤ්ඤාය සහගතජ්ඣානං අසුභසඤ්ඤා, තෙන පරිචිතෙන පරිභාවිතෙන. **චෙතසා** චිත්තෙන. **බහුලන්ති** අභිණ්හං. **විහරතොති** විහරන්තස්ස, අසුභසමාපත්තිබහුලස්සාති අත්ථො. **පතිලීයතීති** සඞ්කුචති තත්ථ පටිකූලතාය සණ්ඨිතත්තා. **පතිකුටතීති** අපසක්කති. **පතිවත්තතීති** නිවත්තති. තතො එව **න සම්පසාරියති. රසතණ්හායාති** මධුරාදිරසවිසයාය තණ්හාය.

සබ්බලොකෙ අනභිරතිසඤ්ඤාති තීසුපි භවෙසු අරුච්චනවසෙන පවත්තා විපස්සනාභාවනා. නිබ්බිදානුපස්සනා හෙසා. **ලොකචිත්රෙසූති** හත්ථිඅස්සරථපාසාදකූටාගාරාදිභෙදෙසු චෙව ආරාමරාමණෙය්‍යකාදිභෙදෙසු ච ලොකෙ චිත්තවිචිත්තෙසු. **රාගසන්තානි** වූපසන්තරාගානි. **දොසමොහසන්තානීති** එත්ථාපි එසෙව නයො. ඉමෙසං එවං කම්මට්ඨානග්ගහණං සබ්බෙසං සප්පායභාවතො.

512. **සක්ඛරං ගහෙත්වාති** සක්ඛරාසීසෙන තත්තකං භින්නපාසාණමුට්ඨින්ති ආහ **"අන්තොමුට්ඨියං තිට්ඨනපමාණං පාසාණ"**න්ති. මුට්ඨිපරියාපන්නන්ති අත්ථො. අයඤ්හි පාසාණස්ස හෙට්ඨිමකොටි. **හත්ථිනාගොති** මහාහත්ථී. මහන්තපරියායො **නාග**-සද්දොති කෙචි. අභිනාගාදිතො වා විසෙසනත්ථං හත්ථිනාගොති වුත්තං. සකලසරීරෙනෙව නිවත්තිත්වා අපලොකෙසීති වුත්තමත්ථං විවරිතුං **"යථා හී"**තිආදි වුත්තං. **න වායන්ති** එත්ථ **වා**-සද්දො අවධාරණත්ථොති ආහ **"නෙව පමාණං අඤ්ඤාසී"**ති. **සහාපලොකනායාති ච වචනතොති** ඉමිනා වචනෙන ඉමං වචනමත්තං ගහෙත්වාති අධිප්පායො. **උළාරෙති** උළාරගුණෙ. භගවන්තඤ්හි ඨපෙත්වා නත්ථි තදා සදෙවකෙ ලොකෙ තාදිසො ගුණවිසෙසයුත්තොති.

විසුං විසුං පච්චත්තවෙදනියො අයසූලෙන සද්ධිං භූතානි ඡ ඵස්සායතනානි එතස්සාති ඡ ඵස්සායතනං, දුක්ඛං. තං එත්ථ අත්ථීති **ඡ ඵස්සායතනිකො,** නිරයො. තෙනාහ **"ඡසු ඵස්සා...පෙ.... පච්චයො"**ති. සමාහනතීති සමාහතො, අනෙකසතභෙදො සඞ්කුසමාහතො එත්ථ අත්ථීති **සඞ්කුසමාහතො,** නිරයො. විසෙසපච්චයතාය වෙදනාය ඨිතොති වෙදනියො, කාරණාකාරකෙන විනා පච්චත්තං සයමෙව වෙදනියොති **පච්චත්තවෙදනියො. අයසූලෙන සද්ධිං අයසූලන්ති** පාදපදෙසතො පට්ඨාය නිරන්තරං අභිහනනවසෙන ආගතෙන පණ්ණාසාය ජනෙහි ගහිතෙන අයසූලෙන සහ සීසපදෙසතො පට්ඨාය ආගතං. අයසූලභාවසාමඤ්ඤෙන චෙතං එකවචනං, සතමත්තානි පතිතානි සූලානි. **ඉමිනා තෙ ඨානෙන චින්තෙත්වාති** නිස්සිතවොහාරෙන නිස්සයං වදති. **එවං වුත්තන්ති** "තදා ජානෙය්‍යාසි වස්සසහස්සං මෙ නිරයෙ පච්චමානස්සා"ති එවං වුත්තං. **වුට්ඨානිමන්ති** වුට්ඨානෙ භවං, අන්තිමන්ති අත්ථො. තෙනාහ **"විපාකවුට්ඨානවෙදන"**න්ති, විපාකස්ස පරියොසානං වෙදනන්ති අත්ථො. **දුක්ඛතරා හොති** පදීපස්ස විජ්ඣායනක්ඛණෙ මහන්තභාවො විය.

513. **සට්ටයිත්වා** පොථෙත්වා. **පාටියෙක්කවෙදනාජනකාති** පච්චෙකං මහාදුක්ඛසමුප්පාදකා. අයතො අපගතො **නිරයො,** සො **දෙවදූතසුත්තෙන** (ම. නි. 3.261) දීපෙතබ්බො. අත්ථවණ්ණනා පනස්ස පරතො සයමෙව ආගමිස්සති. ඉමං පන අතීතවත්ථුං ආහරිත්වා අත්තනො ඤාණානුභාවදීපනමුඛෙන මාරං සන්තජ්ජෙන්තො මහාථෙරො **''යො එතමභිජානාතී''**ති ගාථමාහ. තස්සත්ථො – **යො** මහාභිඤ්ඤො **එතං** කම්මං කම්මඵලඤ්ච හත්ථතලෙ ඨපිතං ආමලකං විය අභිමුඛං කත්වා පච්චක්ඛතො ජානාති. සබ්බසො භින්නකිලෙසතාය **භික්ඛු** සම්මාසම්බුද්ධස්ස අග්ගසාවකො, **තාදිසං** උළාරගුණං **ආසජ්ජ** සට්ටයිත්වා එකන්තකාළකෙහි පාපධම්මෙහි සමන්නාගතත්තා **කණ්හ** මාර ආයතිං මහාදුක්ඛං වින්දිස්සසි.

උදකං වත්ථුං කත්වාති තත්ථ නිබ්බත්තනකසත්තානං සාධාරණකම්මඵලෙන මහාසමුද්දඋදකමෙව අධිට්ඨානං කත්වා. තථා හි තානි කප්පට්ඨිතිකානි හොන්ති. තෙනාහ **''කප්පට්ඨායිනො''**ති. **තෙසන්ති** විමානානං. **එතං** යථාවුත්තවිමානවත්ථුං තාසං අච්ඡරානං සම්පත්තිං, තස්ස ච කාරණං අත්තපච්චක්ඛං කත්වා **ජානාති. පාදඞ්ගුට්ඨෙන කම්පයීති** පුබ්බාරාමෙ විසාඛාය මහාඋපාසිකාය කාරිතං සහස්සගබ්භපටිමණ්ඩිතමහාපාසාදං අත්තනො පාදඞ්ගුට්ඨෙන කම්පෙසි. තෙනාහ **''ඉදං පාසාදකම්පනසුත්තෙන දීපෙතබ්බ''**න්ති. ඉදන්ති ''යො වෙජයන්ත''න්ති ඉමිස්සා ගාථාය අත්ථජාතං **චූළතණ්හාසඞ්ඛයවිමුත්තිසුත්තෙනෙව** (ම. නි. 1.393) **දීපෙතබ්බං**.

තස්ස බ්‍රහ්මගණස්ස තථාචින්තනසමනන්තරමෙව තස්මිං බ්‍රහ්මලොකෙ සුධම්මං බ්‍රහ්මසභං ගන්ත්වා. **තෙපීති** මහාමොග්ගල්ලානාදයො. **පච්චෙකං දිසාසූති** මහාමොග්ගල්ලානත්ථෙරො පුරත්ථිමදිසායං, මහාකස්සපත්ථෙරො දක්ඛිණදිසායං, මහාකප්පිනත්ථෙරො පච්ඡිමදිසායං, අනුරුද්ධත්ථෙරො උත්තරදිසායන්ති එවං චත්තාරො ථෙරා බ්‍රහ්මපරිසමත්ථකෙ මජ්ඣෙ නිසින්නස්ස භගවතො සමන්තතො චතුද්දිසා නිසීදිංසු. **ගාථා වුත්තාති** ''යො බ්‍රහ්මං පරිපුච්ඡතී''ති ගාථා වුත්තා. **අඤ්ඤතරබ්‍රහ්මසුත්තෙනාති** – ''තෙන ඛො පන සමයෙන අඤ්ඤතරස්ස බ්‍රහ්මුනො එවරූපං පාපකං දිට්ඨිගතං උප්පන්නං හොති''තිආදිනා (සං. නි. 1.176) මහාවග්ගෙ ආගතෙන අඤ්ඤතරබ්‍රහ්මසුත්තෙන.

ඣානවිමොක්ඛෙන ඵුසීති ඣානවිමොක්ඛසන්නිස්සයෙන අභිඤ්ඤාඤාණෙන ඵස්සයි. වනන්ති ජම්බුදීපං අඵස්සයීති සම්බන්ධො. ජම්බුදීපො හි වනබහුලතාය ඉධ ''වන''න්ති වුත්තො. තෙනාහ ''ජම්බුසණ්ඩස්ස ඉස්සරො''ති. **පුබ්බවිදෙහානං දීපන්ති** පුබ්බවිදෙහවාසීනං දීපං, පුබ්බවිදෙහදීපන්ති අත්ථො. **භූමිසයා නරා** නාම අපරගොයානකා උත්තරකුරුකා ච. යස්මා තෙ ගෙහපරිග්ගහාභාවතො භූමියංයෙව සයන්ති, න පාසාදාදීසු. **පටිලභීති** උප්පාදෙසි. **එතං ආසං මා අකාසීති** එසා යථා පුබ්බෙ දූසිමාරස්ස, එවං තුය්හං ආසා දීඝරත්තං අනත්ථාවහා, තස්මා එදිසං ආසං මා අකාසීති මාරස්ස ඔවාදං අදාසි. සෙසං සබ්බත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

පපඤ්චසූදනියා මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථාය

මාරතජ්ජනීයසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා සමත්තා.

නිට්ඨිතා ච චූළයමකවග්ගවණ්ණනා.

මූලපණ්ණාසටීකා සමත්තා.

දුතියො භාගො නිට්ඨිතො.